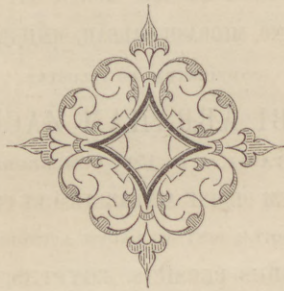

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 319

שדכוס פט' היותו פט' טועט s. Orient 12 339 ff.
Eing in den Dingen vergebliche Hoffe
über das Schwindel mit dem Bilde Christi
vermind Wagenheil, Seite 131 ff.

ספר יוחסין השלם

LIBER JUCHASSIN

SIVE

LEXICON BIOGRAPHICUM ET HISTORICUM

COMPLECTENS VITAS

OMNIUM VIROBUM ERUDITORUM QUORUM MENTIO FIT IN TALMUDE BABYLONIO
ET HIEROSOLYMITANO, MIDRASH RABBAH, SIMILIBUSQUE SCRIPTIS.

COMPILATUM AB ILLUSTRIS

RABBI ABRAHAM ZACUTI,

NATO SALMANTICÆ IN HISPANIA, A. D., 1504, CUM DEGERET TUNIBUS IN AFRICA,
ET CONSTRUCTUM ORDINE ALPHABETICO ET CHRONOLOGICA.

ADDITÆ SUNT AB EADEM AUCTORE

NARRATIONES DE REGIBUS PERSICIS, ÆGYPTIIS, CHALDÆIS, ROMANIS
ALIISQUE VIRIS ILLUSTRIBUS.

NUNC PRIMUM EDITUM SECUNDUM MS. QUOD ASSERVATUR IN BIBLIOTHECA
BODLEIANA, OXONII.

ACCEDUNT NOTÆ COPIOSISSIMÆ

RABBI JACOBI EMBDEN,

QUÆ INVENIUNTUR MANU SCRIPTÆ IN MARGINE EDITIONIS CONSTANTINOPOLITANÆ

LIBRI JUCHASSIN, ATQUE

EDITORIS HERSCHELL FILIPOWSKI.

EX AUCTORITATE

SOCIETATIS ANTIQUITATUM HEBRAICARUM.

LONDINI ET EDIMBURGI, TYPIS H. FILIPOWSKI, A.M. 5617.

PROSTAT LONDINI APUD J. MADDENUM (8, LEADENHALL STREET),

ET LIPSIE APUD K. F. KÖHLERUM.

MDCCCLVII.

ס פ ר

יוחסין השלם

אשר הכינו גם חקרו החכם המפואר והתוכן המהולל הרב רבי
אברהם זכות ז"ל

המדוע בשם האקדמי

מילדי סאלמאנקא בארץ ספרד ועיר מגורו תוניס בארץ אפריקא
בשנת חמשת אלפים ומאתים וששים וארבע ליצירה
בזכרון כל הדורות מימות משה רבינו ע"ה עד דור המחבר
גם הביא בתוך הספר כל דברי ספר הקבלה להחכם הראב"ד ז"ל ורוב
סדר עולם זוטא, וגם הוסיף מעט מדברי הימים למלכי הגוים
אשר לא מבני ישראל המה כמו שהעתיקם מתוך ספרי
היונים ומתוך ספר יוזיפוס הגדול, ומלבד כל
אלה נמצאו בו לקוטים רבים כה וכה.

מהדורא הראשונה יצאה לאור בקונסטנטינא שנת השכ"ו.
מהדורא השנית בקראקא שנת הש"ם.
ומהדורא השלישית באמסטרדם שנת התע"ו.
המסדר הראשון גזר כתב המחבר לגזרים.
והשני השליך גם הוא רוב דבריו.
והשלישי עוד שחת משנים האחרים.

ועתה יצא ראשונה בתמימות כעצם העתקת כ"י המחבר הנמצאת באוקספורד.

ובלוי אלוי

הנהות יעב"ץ

הכתובות על גליון ספר יוחסין דפוס קוסטנטינא
הנמצא בבית המדרש דעיר לונדון.

סדרו והעריכו לדפוס בעד חברת סעוררי ישנים

החכם השלם רבי צבי פיליפאווסקי

ועדינבורג

בלונדון

דפוס המפואר לסניגל רבי בני פיליפאווסקי

בשנת חמשת אלפים שש מאות ושבע עשרה ליצירה.

1857.

אל המורים.

משכו קשת וירו בי גם הפעם
חצים שנונים, אמנם לא אזעם זעם.
הן כזבובים אך בשר המת יבהרו
החי והטוב לא יאהבו ולא יטעמו
כן אתם המורים במשפטכם תדמו
הטוב לא תקבלו. אך הרע תשחרו:

הקדמת המעריך:

הנני מקריב לפניך היום קורא נכבד את הספר 'יוחסין' לר' אברהם זכות ז"ל. ומלאתי את דברי גם הפעם כאשר דברתי לך בהודעה בראש ספר תשובות דונש. ואחרי כוונתי כמורך ידעת כי כבר נדפס הספר יוחסין פעמים ושלש, אולי תפסה לבך להאמין כי אך במהדורה חדשה לברך באתי לפניך, הן אני להגיד לך כי לא זאת לבד היתה מטרתו, יתן ידעת כי כל מנמתי היא להוציא לאור עולם כתבי יד עתיקים וישנים אשר עוד לא ראו אור, אמנם כל הפצו וישעו היה להקים דברי המחבר ר' אברהם על מתכונתם, ולהראותם לעין השמש כאשר נכתבו בעוצם ידו, וע"כ טרם תשמע ממני את מעשי חובה עלי להודיעך מכל אשר נעשה עם הספר הזה לפני.

כבר נודע כי ספר יוחסין הראשון יצא לאור עולם ע"י החכם הגדול ר' שמואל שלום ז"ל בעיר קוסטנטינא בשנת שכ"ו, הגה החכם הזה מלא את לבו לשנות מעשה הספר מתחלת מאמר סדר האמוראים והלאה. ולדעתי שתי סבות היו עמו, ראשית מעמו כי לשון המחבר לא ישר בעיניו, ויואל רש"י לתקן את דברי המחבר כשרירות לבו, להנעימם לחדק הקורא והשומע. שנית, כי רוב הדברים אשר העתיק המחבר מספי התלמוד בבלי וירושלמי ומדרשות נראו בעיני רש"י ליתר וכבולתי מועיל, ע"כ השמיט הרבה מהם, ואם לא אגום אומר כי השמיט הציו במאמר האמוראים, אמנם גם זה אמת כי הוסיף שמות חכמים רבים יותר מאשר נמצאו בכ"י אוקספורד, ויתכן כי בהעתקה אשר היתה לפניו היו כתובים. וכאשר הגיע רש"י למאמר השני מן האמוראים אשר בו סדרם המחבר לפי דורותיהם זה אחר זה, אמר רש"י בזה"ל: ה' השגב יכפר בעד אשר קצרו יד מדהפס כל דברי המחבר במקום הזה לפי שהוא לקח כל דברי בעל דורות עולם כמו שהם ותפש עליהם והשם אנה לירינו ספר הקבלה להראב"ד והוא מודפס דפוס וויניציאה נמצא ביד כל אדם ולכן אכתוב רובי דברי המחבר ודברי הראב"ד לא לא אדפיס וכו' עכ"ל. וכן הוסיף להתנצל בבראו למאמר רבנן סבוראי והגאונים ויאמר: יתן בעל

הספר בענין ובכונן רבנן סבוראי והגאונים לא כתבם כתקנה לכן ראיתי להדפיס זאת התשובה לרב שרירא ז"ל כי הוא היה קרוב להם, ואח"כ אחזור לדברי בעל הספר בדורות שאחר הגאונים, עכ"ל. ומכאן תראה הקורא כי רש"י הניח מאמרו המחבר ברבנן סבוראי והגאונים ולא הדפיסם כלל אמנם הוסיף תחתיו תשובות רב שרירא גאון, גם שנה הרבה מאד במאמר דברי הימים למלכי הגוים, והשמיט כל המאמר בדבר גרוש ספרד אשר לדעתו היה ללא צורך, אכן הוסיף דברים מסופרים אחרים בקורות מלכי ישמעאל אשר מלכו אחר מהמד נביאם, ועוד הוסיף מאמר אשר העתיק בקיצור מדברי יוסיפוס פלאוויוס הכהן, וקראו בשם "וסף הכהן" גריון הכהן נגד אשיון המדקדק אכסדרני" כל זה מעשה המסדר הראשון.

ואחריו המסדר השני ר' שמואל בן ר' יצחק פיהם אשר הדפיס היוחסין במהדורה השנית שנת הש"ס, הוא העתיק כל הרברים כאשר מצאם בדפוס קוסטנטינא, אך השמיט המאמר הנמצא שם בענין הקרת וירשת ר' יצחק דמן עכו מאת ר' משה די ליאון בדבר אמתת הנהר, והוסיף המסדר השני הוזה ענינים אחרים, כמו מאמר י"ח ממאמר רביעי ליסוד עולם עם הגהות הרמ"א, וסדר עולם וזמא ומעש לקופים אחרים. ועל דבר מהדורה השלישית אין ביכלתי להודיע יתרונה או גרעונה משתי המהדורות שלפניו, מפני כי א"ה נמצאת באוצר ספרי, אך האמנתי בראיתי אותה זה שנים עשרה שנה כי עוד פחותה היא ממהדורה השנית, וחכמי זמנינו הלא המה ידעו פשר דבר.

עד כה הודעתי את אשר עשו המסדרים אשר קדמוני, ועתה הנני להשמיעך גם את דרכי את אשר הוספתי ואשר שניתו גם אני, וזאת מלאכתי:

(א) שויתי לנגיד תמיד נוסחת ספר יוחסין דפוס קוסטנטינא גם העתקת כ"י אוקספורד, ושקלתי וספרתי מלות שתי ההעתקות האלה לראות ולהשכיל אם עלולת בקנה אחר, ואם מצאתי בנדפס דבר יותר מאשר נמצא בכ"י או אם היה

כיד ה' הטובה עלי, ורשמתי במקומות את המסכת והדף כאשר מצאתי, אבל הרבה מהם הנחתו בלי בקורת, ותקנתים כפי השערתי ועניית דעתי, ובפרש אלה המאמרים הנעתקים ע"י המחבר מתלמוד ירושלמי, כי אין בביתו ספרי התלמוד האלה, ולא בכל העיר הגדולה אשר אנכי יושב בקרבה. ואם חלילה ימצאו איהו שגיאות באלה המאמרים אשר לא צרפתי במצרך אל חשתי עלי חטאת קורא נכבד, כי שגיאות כאלה לא מבטני יצאו כי אם מעללי המעתקים הם, האומנם לדעתי אך מצער של ונער יכתבם.

(ד) סדר רבנן סבוראי והגאונים אף כי רובו נעתק מספר הקבלה להראב"ד הדפסתי כלו כמו שהוא בנוסח הכ"י, ולהיות השנות וחוסרות המחבר ודברי הראב"ד כלן משולבות אשה עם אחותה, לא רציתי לכתב בעקבות מסדר היוחסין הראשון להפרידן אלה מאלה, ונהפוך הוא כי בכל מקום אשר קצר המחבר את דברי הראב"ד החורתי הדברים למקומן ככל הכתוב בספר הקבלה דפוס אמשטרדם. גם במאמר דור הרבנים מלאתי את כל אשר נפק מקומו בתוך הכ"י מדברי ספר הקבלה, עד כי באמת אוכל להחליש כי במשך דברי המחבר נכנסו גם כל דברי הראב"ד, ויותר הדברים בעניני דורות האחרונים ודברי הימים למלכי הגוים ובענין הוזהר ומאלה ערכתי כמו שהן בכ"י, הכל במשקל ומשורה, בלי הלןף ותמורה. ועל אלה המלים אשר נסתפקתי בקריאתן, ועל אלה אשר הקנתי לפי השערתי לבי, עוד ידי נמויה להוסיף לוח השינויים בסוף הספר כמו שעשיתי בספר הכרעות רבינו תם, למען תדע ותשכיל להבדיל בין נוסחת המעתקים ובין הנוסחא אשר לפניך.

ולא אכחד ממך הקורא כי המאמר הששי שהוא בדברי הימים למלכי הגוים השגיאות ככתב יד רבו עד למרבה, הן בשמות המלכים והן בעניני קורותיהן וסדר זמניהם, ורק מעט מהן תקנתי והשאר הנחתו כמו שהן לסבת חסרון ספרים רבים המצוטרכים לענין הזה. ועוד להיות המאמר הזה כתוב בקצור גדול לא מצא חן בעיני כל כך להפנות את לבי לעימול הרבה בתקונו. בכל זאת לא רציתי להשמיט המאמר הזה מחוך הספר למען לא יחסר בו דבר מכל הנמצא בכ"י. גם זה לך לדעת כי החלק על כל הספר למאמרים מעשה ידי הוא, כרי להקל על כל מעיין בהוכו.

משונה מעט בשעמו מאשר הוא בכ"י שמתי לי לחוק להסגיר הדברים הנוספים או המשונים במסגרי ולסמנם באותיות ד"ק, ר"ל דפוס קוסטנטיניא את דפוס קראקא ושכרתי מנהגי זה בכל מאמרו סדר התנאים, כי במאמר שהוא הכ"י ר"ק כמעט שוים המה זה"ו בכללם מלבד הבדלים דקים ועיר שם וציר שם אשר לא יועילו ולא יגרעו, לא כן במאמר סדר האמוראים כי הוא ארוך הרבה מאד מאשר הוא בד"ק, ע"כ הלכתי לרגל הכ"י. ובכל זאת לא נסוגתי אחור מלבקר המיד גם במאמרים המקושטעים שהם ה"ק, ואם בקרבם נגלו לי דברים מוספים או משונים הנכסתיים גם המה על מקומם. גם לא משכתי את ידי מהביא כל הגהות רש"ש מספר יוחסין הראשון, כי כל דבריו נכונים וישרים וכתפודי זהב במשכיות כסף המה.

(ב) הנה המחבר למען הקל על כל מעיין בספרו למצוא שם כל תנא ואמורא במקומו הראוי לו בנקלה, הפריד בכל אחד משני המאמרים הראשונים שער מיוחד כולל כל השמות ע"פ סדר א"ב, והוא חלק האחרון לסדר התנאים וחלק הראשון לסדר האמוראים. אמנם אחרי לא דאג המחבר כי אם לאות הראשון מכל שם ושם. ע"כ יבואו השמות בכל מין מהאלפ"א בית"א מעורבים הרבה ולא סדרים למו, ד"מ ר' הנינא כתב לפני ר' הלפתא, ור' יהושע לפני ר' יהודה, וכנהנה למאות. ואני תקנתי את המיעוזה ונתתי סדר חדש לכלם ע"פ א"ב כמעשה הליקסיקוגראפיה עד כי כל שם ושם יבוא על מקומו בשלום.

(ג) הוספתי על פני כל הספר את ההנהגות להחכם המפורסם איש תבונות הרב הגדול רבינו יעקב עמרין ז"ל המכונה בשם יעב"ק, כאשר מצאתי כתובות באצבעותיו על גלין ספר יוחסין דפוס קוסטנטיניא השמון כעת בבית המדרש דעיר לונדון יע"א, ואף כי כתיבתו גרועה מאד וכמעט נמחקה ואבדה כל שדורותיה עד תוכה בכל אמת שרדתי ויעתני הרבה להוציא מאור משפסום, ומלבד הערות מחכמות המצואות לו שם עוד הוסיף נה וכה שמות תנאים ואמוראים רבים אשר נשמטו מזכרון המחבר, ואני הבאתים בגוף הספר במקומם הראוי להם, ושם החכם יעב"ק, על פתחם ירבע.

(ד) רוב מאמרי התלמוד בבלי הנוכרים בפי המחבר חפשתי על מקומם בש"ס דפוס פראג, והתאמצתי לנקות אותם מפעוזה המעתקים

הנמצא בברי"ש מו"א"ם) ובכתובים אחרים אשר לי מתוך ספרי כ"י אוקספורד. ובעזרה"ש עוד אוסף מאמרים אחרים יקרים בענין הזה עם הערות וחקירות מועילות. וכל אלה יודפסו בחלק מיוחד וזה שמו אשר אקרא לו חלק שני לספר יוחסין. גם אביא בו תולדות ר' אברהם זכות המהבר, ומפתח לכל מאמרי התלמוד בבלי וירושלמי אשר נזכרו במשך הספר בלי מקומות רשומות. עדינבורג ביה המיו שנת ארז"ו ורבעי זרית לפ"ק.

המעריך.

כבר אמרתי כי המאמר נגד אפיון הנמצא בספר יוחסין דפוס קוסטנטינא איננו להמהבר ר' אברהם זכות כי אם הוספה ממדפיסו ר' שמואל שולם. אמנם לדיוטו העתקה קצרה מאת יו"פוס אמרתי להעתיקהו בשלימות מתוך יו"פוס עוד פעם ולהדפיסו בעצמו אחרי זמן מה, בצרף תשובת רב שרירא גאון אשר נוספה כמו כן מרש"ש הג"ל עם כל השינויים הנמצאים בספר חופש מממונים, ובשומר ציון (הנדפס שם על ידי לפי כ"י אחד

תוכן הספר

ר' יצחק דמן עכו בענין מהבר הוהר דפ"ח. סדר המלכים אחרי החשמונאים לפי יוסף בן גוריון. דף צ. רוב סדר עולם זוטא דף צא. מאמר מספר תחמוני בשבח השייפים דצ"ד. הסיפור בענין הוהר כפי שנדפס בקוסטנטינא דף צה. **מאמר שני**. סדר האמוראים לפי א"ב עד קצ"ו. סדר האמוראים לפי זמן חייהם עד דף ר"ח. **מאמר שלישי**. רבנן סבוראי והגאונים. **מאמר רביעי**. הרבנים שאחרי הגאונים. **מאמר חמישי**. דורות האחרונים. **מאמר ששי**. דברי הימים למלכי יהודה וישראל ויתר הגוים לפי סופרי יון.

מאמר ראשון. כולל בקצור הדורות מהיצירה עד עזרא מדף ראשון עד דף י"א. כל סדר התנאים לפי זמני חייהם עד דף נ"ה. כל סדר התנאים לפי א"ב עד דף פ'. הקירות בענין הנשיאים ואבות ב"ד עד ד' פ"ג. מלכות כוויבא פ"ג. תשובת רב שרירא גאון על שאלת מר רב יעקב בן מר רב נסים שם. ר' מכיר נשלה מלמך בבל לקרלוס מלך צרפת דף פ"ד. רשי, ורבינו שמואל ורבינו חם. ישיבות סוריא ופוטבדיתא. רבינו הקדוש, דף פ"ה. בן סגדא ופסום בן יהודה דף פ"ו. ב"ד הגדול, מהות הנשמה, והוש השמע. ר' נסים בר אברהם ספריו אשר דבר גרוח נבואה. דף פ"ז. ר' אברהם דקולניא אשכנזי דף פ"ז.

The Hebrew Antiquarian Society

FOR PUBLISHING

THE MOST ANCIENT AND MOST IMPORTANT HEBREW MANUSCRIPTS
HITHERTO YET UNPRINTED.

Members of the Committee.

THE REV. DR. ADLER, London.
DUKES, LEOPOLD, London.
FILIPOWSKI, H., Edinburgh.
GOLDSMID, AARON, London.
GREEN, A. L. REV., London.
GUEDALLA, H., London.

ISAACS, D. M. REV., Liverpool.
KISCH, JOSEPH, London.
LEMPART, L., London.
PICCIOTTO, MOSES, London.
RAUSUK, S., London.
SCHILLER, REV. DR., Manchester.

Corresponding Members.

CARMOLY, DR., Paris.
FRANKEL, Z. DR., Breslau.
GEIGER, ABR. DR., Breslau.
LUZZATTO, S. PROF., Padua.

MUNK, S. PROF., Paris.
RAPOPORT, S. Chief Rabbi, Prague.
SACHS, MICHAEL, DR., Berlin.
ZUNZ, LIPMAN, DR., Berlin.

Ordinary Members.

Abraham, Abr., Liverpool.
Adler, B. M., Francfort a M.
Adolf, W., Berlin.
Adrian, Prof., Giessen.
Anger, D. Prof., Leipzig.
Ansell, Abr., Francfort a M.
Ashenheim, L. Dr., Falmouth.
Beer, B. Dr., Dresden.
Behrend, D., Liverpool.
Berend, Koschm, Hanover.
Berend, S. S., Liverpool.
Bertheau, Prof., Göttingen.
Bick, Alex., Brody.
Bondi, I. A., Dresden.
Bonn, Joseph, Hamburg.
Bram, Dr., Dresden.
Breuer, G. Dr., Vienna.
Busch, I. I., Vienna.
Cahn, S., Paris.
Caro, M. I., Breslau.
Cassel, Dr. D., Berlin.
Cohen, Albert, Paris.
Cohen, J. C., Birmingham.
Cohn, Alex., Abr., Hanover.
Cohn, Laz. Sams., Hamburg.
Cohn, Louis, London.
Cohn, Ph. Abr., Francfort a M.
Ehrlich, M., Paris.
Enoch, Dr., Altona.
Ewald, H. Prof., Göttingen.
Fischel, A. Rev., Liverpool.
Fischel, D. G., Prague.
Franklin, Isaac, Manchester.
Free Church College, Edinburgh.

Freidberg, Abr., Leipzig.
Frensdorf, Dr., Hanover.
Freund, W. Dr., Breslau.
Friedenthal, M. R., Breslau.
Fürst, Julius, Dr., Leipzig.
Goldenthal, Prof., Vienna.
Goldschmidt, M. B., Francfort a M.
Goldzieher, A. S., Hamburg.
Gugenheimer, Dr., Vienna.
Gumbiner, Dr., Berlin.
Günsburg, C.S., Dr., Breslau.
Haabrücker, Dr., Halle.
Heymann, A. H., Berlin.
Hoeck, Prof., Göttingen.
Isidor, *Grand Rabbin*, Paris.
Jellinek, Preach. Leipzig.
Joel, Joseph, London.
Kallir, Meier, Brody.
Kaufmann, I., Francfort a M.
Kirchheim, R., Francf. a M.
Knoepfmacher, Vienna.
Landsberg, M., Berlin.
Landshuth, L., Berlin.
Lehren, Meyer, Amsterdam.
Lelewel, J. Prof., Brussels.
Levy, I. A. Rev., London.
Levy, M. A. Dr., Breslau.
Levy, Moses, London.
Loewy, A. Rev., London.
Lieben, Kalman, Prague.
Lindenthal, I. L., London.
Macedonald, W. B., Dumfries.
Magnus, E. D. Dr., Breslau.
Magnus, M., Berlin.

Manheimer, Dr., Vienna.
Meisels, Chief Rab., Warsaw.
Meyer, Dr. Ch. Rab., Hanover.
Michael, M. S. Dr., Hamburg.
Middeldorpf, Dr., Breslau.
Münch, Baron, Vienna.
Petermann, Prof., Berlin.
Petersen, Prof., Hamburg.
Phillips, J., Birmingham.
Phillipsohn, L. Dr., Magdeburg.
Polak, Gabriel, Amsterdam.
Roediger, Prof., Halle.
Rosenthal, L., Hanover.
Rubens, S. Amsterdam.
Sachs, Senior, Berlin.
Samuel, Sampson, London.
Sänger, M., Vienna.
Schiiff, Wolf, Breslau.
Small, J., University Lib., Edinburgh.
Solomon, Henry, London.
Schmelkes, M., Prague.
Spiers, N. C., Birmingham.
Stern, S. G., Vienna.
Stern, M. E., Vienna.
Theodores, T. Pr., Manchester.
Ulmann, S., *Grand Rabbin de France*, Paris.
Veit, M. Dr., Berlin.
Vidaver, Henri, Tutor, Edin.
Weiler, Abr., Francfort a M.
Wiener, M. Dr., Hanover.

PUBLISHER, JAMES MADDEN, 8, LEADENHALL STREET, LONDON,

Where Prospectuses are obtained and Applications made.

הקדמת המחבר

הצדיק בסוף פרק במה בהמה יוצאה בשבת . וכן יש שמעין הצדיק . ובריש פרק התנולת הסידים פרש"י ורז"ם למצות . ובבבא קמא פרק המניח אמרו מאן דבעי למהוי חסידא ליקיים מילי דנויקס, ואמרי לה מילי דברכות , ואמרי לה מילי דאבות . ובפרק כל כתבי אמר רבא וכי חסדי אגרא בשבתא שקלי , אלא אמר רבא הכא בירא שמים עסקין דלא נירא ליה ליהנות מאהרין ובהנם נמי לא נירא ליה דליטרח . ופירש רש"י אם חסידים הם יש להם לוותר משלהם בכל דבר שיש בו נדוד עבירה . ואף על גב דלאו שבת שבת גמור הוא שדרי לא התנה וכוה'פקרא קא זכי , ומיורו חסיד לא מיקרי אלא אם כן מוותר משלו , והכא בירא שמים הוא ולא חסיד לוותר משלו ולא נירא ליה דליחגי מאהרין בוכייה דהפקר דידע שלא כרצונו הפקירו ובהנם לא נירא ליה למטרח דלאו חסיד הוא למחול על שלו , ע"כ . ומכאן נראה מעלת החסיד על ירא שמים . ובמסכתא המורה ובפרק הגזול קמא שלא נקרא חסיד אלא מי שלא חטא כל ימיו מעיקרו . וגם יראתי לומר ספר חסידים בעבור כבוד החכמים שהזכור בזה השם . יוסי בן יעזר ורבי יוסי הכהן ורבי יהודה בן בבא ורבי יהודה בר אלישי הנסמך ממנו ורוד המלך וערא הכהן והלל ובבא בן בוסא ור' עקיבא ושמואל הקטן ושמעון חסיד הנוכר בתלמוד ירומיתם , ויראתי שלא ישרפני בהבל פיהם ולהם דומיה תהלה . ולכן קראתיו ספר יוהסין כמו שהם ע"ה קורין בן בפסחים פרק תמיד נשחט רבי שמלאי אחא לקמיה דרבי יוחנן אמר ליה ניתני לי מר ספר יוחסין פרש רש"י מתניתא דרבי הימים . אמר ליה מהיכן את אמר ליה מלוד והיכן קביעתך בנהרדעא אמר ליה אין שונין לא ללודים ולא לנהרדעים , וכל שכן דאת מלוד ומהיכן בנהרדעא , ופירש רש"י לדחותו נתכוון , אכפיהא אמר ליה כתנינא לך אמר ליה ניתני לי מר בתלתא ירחי אמר ליה ומה ברוריה דבתיה דרבי מאיר ברתיה דרבי חנינא בן חרדיון דדות קא גמרא תלת מאה שמעתתא מתלת מאה

אמר אברהם בר שמואל בר אבהם זכ"ח ולה"ה . לפי שישראל למשלו לכנבים בשם ובמספר כמו סגולה כלי הזהב והמרגליות החשובות וכ"ש החכמים והחסידים , כמו שנאמר והמשכילים יזהירו כוודר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעול ועד . וראה ההבדל הגדול שיש בין מי שמוכח לעצמו לבד , ובין מי שמוכח לאחרים . כי המוכח הוא האור בלגלג כנפש בנוף שהיא העיקר ובדאי כן הוא, כי הם רצוני לומר הכמי המשנה והתלמוד וכל הבאים אחריהם בספרים שעשו כדי לזכות לנו הם מאירים נפשותינו . ולכן כדי לזכות לעצמי ולאחרים נתעוררתי לעשות זה הספר הקטן שאספר בו בשם ובמספר יחס הכמי המשנה והתלמוד בבלי הנמצא בדיני הוץ מרוב חכמי הברייתא מפני שאינם דויעים לי ולא זמנם . וכן אביא כל הנאוני' והמחברים ספר וזמנם כל מה שאמצא . ולא אתנדר לומר כי היא חכמה עמוקה כי בעונותי מרוב השמדות והשביה וצורך המוונות אין בי כח ולא חכמה דעת ולא עמד טעמי צי וירחי נמר . אבל כדי שאוכח בזה לזכור ההלכות והמדות החשובות הנאמרים מפייהם ושהם היו עושים . עשיתי זה הספר והוא ראוי לי לעשותו שהוא קורא הדורות מראש היצירה שהוא חרוש העולם אשר הוא עיקר התורה בכללה לכל הנסים המורים על חרוש העולם ועל כח המצוי האמיתי עושה נפלאות לבדו עורה בצרות נמצא מאד . כי אע"פ שהמלאכי' נמצאים הם נמצאים ממנו ותלויים על מציאותו ואיפשרי המציאות אבל לא נקרא נמצא מאד כי אם יחדו של עולם ברוך הוא וב"ש ית' ית' שאינו תלוי על מציאותו וזלתו והוא מהוייב המציאות . וזה הספר של לו הדמות בזה לחכמה המספר והתנונה ומצוה גוררת מצוה . ובראשונה הייתי חושב מה יהיה שם זה הספר . אם נקרא אותו ספר צדיקים הייתי ממועג בכבוד החסידים שהם חכמים בודאי ולא עם הארץ חסיד ופירש רש"י אבל ירא חטא איפשר שיהיה שהרי עוסק כסתורה אע"פ ששמואל הנביא ע"ה נקרא שמואל

הקדמת המחבר

הפקודים קורא על פה. וכבר ידעת כזה שהגדילו
 האימרו רבו בשם אימירו מינא נאולה לעולם בפרק
 כל הבשר ובפרק קמא דמנינא וכן בפרק ששי הנוסף
 על מסכת אבות. וכמה כעס על זה רבי יוחנן על
 רבי אליעזר בן סדה כדאיתא ביבמות ובשקלים
 בירושלמי וכן במדבר סיני רבה. ואני חמה מי
 התירו למחברים לכתוב הפסוקים בלא הוכרת שם
 אומרו ולמה לא עשו כר"ף וכהרא"ש ז"ל אלא
 שסמכו גם כן על מה שדרש אז רבי יעקב בר אדי
 לפיים לרבי יוחנן כי כיון שהיה תלמידו רבי אלעזר
 על הסתם משם רבי יוחנן אומר וכן המחברים
 כבר ידוע כי משם חכמי התלמוד אומרים אבל
 יותר טוב עשו הראשונים וגם להרמב"ם ז"ל הקשו
 לו זה והשיב כי גם רבינו הקדוש עשה זה באמרו
 בתלמוד סתם מתנות רבי פלוני ולא הזכיר שמו
 כי אם בדבר מהלוקט שהיה לו ספק קצת או לבטל
 סברה כמו שאמר בעדות. ועוד יש לנו תועלת
 לדעת מי הם החכמים כדי להקשות מדבריהם
 ודבריהם כאמרו בתלמוד לא גידול בר מנשי ולא
 גידול בר מניומי אלא גידול כתמא למאי נפקא מינא
 למירמי מדריה לדידה וכן אמרו באבן סרמא.
 ובפרק קמא דחולין שבה רבי יוסף לעצמו נגד רבי
 זורא דרב יוסף גמר שמיעתא מרב יהודה רבו
 שהיה מדקדק רב יהודה אפילו ספיק דגברי. ועוד
 תועלת גדול לענין לפסוק הלה נגד החולקים עליהם
 שהיו עיקר התורה וגם מסדר הדורות הלה
 כבתראי מאביי ואילך. ובפרק רבי אליעזר דמילה
 כתב הרא"ש תמוהי על רב אבהו דכתב דהלכה
 כרבה דהוא בתראא אחרון נגד רב ובשאר דוכתי
 כתב דמאביי ואילך הלכה כבתראי אבל קודם לכן
 קיימא לן דהלכה כרב לגבי תלמידי ואלו נחלקו רבה
 ורב יוסף כש"כ שהלכה כרב שהוא רבו מרב יהודה
 רבם. ובפרק שני דעירובין כתב הרא"ש הרב רבי
 מאיר פסק מרבא, והרמב"ם כרבה, וכן נראה רבני
 הלכה כתלמיד לפני הרב. ומאביי ורבא ואילך ק"ל
 הלכה כבתראי אבל לא כאביי ורבא כנגד רבם.
 אבל בריש פרק גיד הנשה בלובן שבתוך הכוליא
 מהרא"ש והתוספות נראה לחפך שפסקו כאביי
 נגד רבה רבו. וכן בתהלת סוכה כרבה נגד רבה
 רבו, אבל בפרק המדיר כתב הרא"ש ז"ל שנסחפכו
 הגאונים אם יובן זה גם כן כנגד רבה שהוא רבו
 של אביי ורבא ואוליין לחומרא. וכן להזכיר ב"א זה
 מקום היו יש תועלת לידע החלכה כמו שאמרו
 בסוף גיטין על ענין דמנשלינן קלא אם יהיה הלכה
 כרב ששת כיון שהיה שוכן בהרדעא מקום שמואל
 כדאיתא בפרק בי רבי עירי. וכן כתב רבינו שמשון

רבנין ביומא דסתוא ואפלו הכי בשית שנין לא יצאה
 ידי חובתה ואת אמרת ניתני לי מר בתלמיא ידיו
 שקל קלא פתק ביה, פירש נמל צורר והשלך בו.
 וכן בפרק דיעות המומאה שקל קלא פתק ביה. וכן
 בסוף פרק קמא דעבודה זרה בענין רבי מאיר ובפרק
 מי שאהזו פתקו ארבע מאה פרכי לשלמה בהדי
 דקא רהיש ואילו אמר ליה מה בין לשמו ובין שלא
 לשמו לאכליו ושלא לאכליו אמר ליה צורבא מרבנן
 את בא ואימא לך לשמו ושלא לשמו פסילו בגופו
 לאכליו ושלא לאכליו אין פסילו בגופו וכו' דאפשר
 לברר איסורו וכו'. בירושלמי רבי שמלאי אתא לגביה
 רבי יונתן אמר ליה אלפא אלפי אנדה, אמר ליה
 מסורת מאבותי שלא לומר אנדה לא לבגליים ולא
 לדרומיים מפני שהן גסי הרוח ומעטי תורה ואת
 נהודיע ודר בדרום. ועוד שם אמר ליה אמור לי
 הדה מילתא מה בין לשמו ושלא לשמו לאכליו ושלא
 לאכליו וכו'. אמר רבי בר רב יודן מיום שננגו ס'
 יוחסין השש כחן של חכמים וכזה מאור עיניהם
 דאמרו מר זוטרא בין אצל לאצל מענין ארבע מאה
 גמלי דרשא פירש רש"י נגנו נשהכה מעינים בין אצל
 לאצל שני פסוקים בדברי הימים. ובעל הערוך פירש
 שהוא מסוק אחד חלתו אצל וסופו אצל ואע"פ
 כן מעין ארבע מאה גמלי דרשא זה פירש בערך
 אצל. וכן בבראשית רבה ויוקרא רבה ובמדרש רות
 אמרו לא ניתן דברי הימים אלא להדרש והנך
 רואה כמה הגדילו הענין הזה ואע"פ שזכר הרמב"ם
 ז"ל בפסחה המשינה שאין בו תועלת גדולה רצה
 לומר להזכיר שמות החכמים ויחוסם אינו כן כי הוא
 תועלת גדולה להחזיק ידיו בתורה שבעל פה להחזיק
 הקבלה עד משה אדון הנביאים שקבלה מיד הקב"ה
 וכיצד בא כזכרם וחסדי להכנס וחסדי עד אור
 העולם הוא רבינו הקדוש שאל אביך וינרך וקניך
 ויאמרו לך. ועוד הרמב"ם ז"ל עצמו בהקדמה
 כשבא לפרש למה כתב רבי מסכת אבות אמר
 להודיע לנו שהקבלה איש כפי איש אמת וכו' ורש"י
 פירש בזה עיקר גדול, א' בסוף פרק אלו מציאות
 על ענין הדר דרש להו הוי רץ למשנה לשי שירא
 שישתמחו המשינות ויחליפו שמות החכמים ובמקו'
 חיוב יאמרו פסור ובמקום אסור יאמרו מותר ולא
 לבטלה כי אם לעיקר גדול נעשה הספר הראשון
 שהוא ספר בראשית כל סדר החרויות ושמותם וכן
 הספר הרביעי שאע"פ שיש בו מציאת רבות נזיר
 וסוטה וברכת כהנים ורוב ענין הקרבנות והנרות
 וציצית ונזרים ודיני מומאה וטהרה לא נקרא הס'
 ההוא אלא על שם הפקודים שהתחיל בו לעיקר גדול
 שכן אמרו במסכת יומא במשנה ובעשור שבחומש

יוהנן היה קורא עם בני, ורש"י נשמר כי לא ראינו
 בן לר' יוחנן כי מחר בניו. ואין זה דוחק כי אולי
 זה הבן מת לו בן עשר למשנה או גדול יותר, או
 אולי נשאר לו בן לקנותו עם בנותיו שנשארו לו,
 כמו שראינו שאמר לר' אלעזר אם משום בני וכו',
 וראינו לר' אלעזר שהיה לו בן שמו' ר' פדת בשם
 זקנו. וכזה שאמרנו כי בשמות החכמים הקפידו
 כן זה מצאנו בגמרא דיומא שהיה קורא רב חנן
 להי"א בר רב וכריה בן קפושל בפ"א וא"ל רב שיקרא
 בב"ת קבוסל. ובירושלמי כהנא שאמר לרב מה
 ניתני קבובר קנטול והוה קיים מצלי וחמי
 באצבעייתיה ספר קבוטר. וכן בפ' כמ"ב מאברין
 שאמר ר' יוחנן שקרא עם ר' אושיעיא רבו ר"ה שנה
 ולא למד במשנה ממנו כי אם מאברין והוא באל"ף.
 ועוד שם אנשי יהודה שדקדקו בלשונם נתקיים
 תלמודם ולא לאנשי גליל. וכן שבחו לר' רחבה
 דפוס ברייתא בסוף פ' אין עומדין דהוה דייק משומיה
 דרב יהודה רבו המלות ושמיא דגברי, שאמר הר
 הבית סמיו לפנים מסמיו ולא אמר אצטבר או
 אצטונית כראמרין בפ"ק דפסחים ובהרבה
 מקומות ובשמות. יש מפרשים כי בשמות דייק
 כי נסתפק לו אם שמעה משם ר' יהודה בר אילאי
 או מרב יהודה. וכן פי' רב צמח גאון ביו"ד
 רחבה. אבל רש"י פי' בפ' מקום שנהגו ספק
 שמיעה מרב יהודה או מר' יהודה נשיאה דהוה
 נמי בהאי דרא או פי' רשב"ם ז"ל. אבל בפ"ק
 דביצה רש"י הור בו ואמר כי הוא רב יהודה ולא ר'
 יהודה נשיאה, כי לא ראה רחבה את ר' יהודה
 נשיאה אעפ"י שהיה בדורו, כי הוא בפוס ברייתא
 ור' יהודה נשיאה בארץ ישראל. והערוך בערך רב
 האריך בזה משם רבינו חננאל, אעפ"י שהתוספות
 בפ"י אלו מריפות ובהחלת ביצה לא רצו זה הפירוש
 האחרון, המפרשים אמרו אותו. וכן ראינו
 בקדושין שהקפיד רב יהודה על רב נחמן, כשהלך
 לפניו לדין אפילו במילי דעלמא. ובפרק הגדול קמא
 א"ל רב אשי למר קשישא לאו אמינא לך לא תהליף
 גברי ההוא חסדי דרבי אלעא תמרי. וכן הרמב"ן
 ז"ל כתב לבנו דרך הראשון תמרי התלמוד לר'
 יצחק קנפסון לידע אי מי הוא הנא וכו' בנס תשא את
 שמותם על שפתך, וכו"ש בזה הספר הקטן שאב
 גררא אביא פירוש דין או תועלת נטראה בעיני שהיא
 חרוש. ואני שו"ל עוד מהש"ת שיו"ר דרך
 האמת ואנכה לגמור ולכתוב חסרי תמיכו דרך
 ההולכים בתורת ה'. ואענה אותי דבר כי בפתיח
 בדרבי, מוקנים אתבונן כי שקדיך נצתי,
 פנה אלי וחנני כמשפט לאוהבי שמך. אמן.

בספר כריתות כי מהפניות הגדולות ההכרחיות לדעת
 דרכי התלמוד הוא לידע התנא והאמורא. מי הוא
 ובאיזה זמן חי. וכן הלכה כרבו כשחולק עליו
 תלמידו בחייו, הוצ' מר' עקיבא עם ר' אליעזר
 רבו כדאיתא בפרק כיצד מברין, בעניו שמצאנו
 אותו נוטה לדעת בית שמאי כדעת הירושלמי
 ובפרק ר' אליעזר תולין. בהלכות גדולות ז"ל ור"ף
 הרמב"ם ספקו כרנא דמקנהו בנותל ולא בקרקע.
 ור' רחיה הלוי פסק כרב פסא משום דבתראה
 הוא, והרמב"ן ז"ל השיג עליו כי רבא רביה דרב
 פסא ואין הלכה כחלמיד במקום הרב. והרשב"א
 ז"ל כתב דאי סדא לא אירא דבתרתי לא אמרין
 הכי, דהא רב נחמן רביה דרבא ואפילו הכי כל
 שלא היה יושב לפני רב נחמן ק"ל כרבא, וסמינא
 אינא במלתא דכל היכא דאשכחן אמר ליה רבא
 לרב נחמן דחשיבין ליה תלמיד וישב לפני רבו ולא
 קיימא לן כותיה, אבל כשנחלקו שניהם כשני
 חולקים בעלמא הלכה כרבא, והכא נמי רב פסא
 שנחלק על רבא הוא אפשר דבין דבתראה ק"ל
 כותיה, וכן הרא"ש פסק כרב פסא דבתראה הוא.
 וכמו שהקפידו בהלכות לאמרו בלשון רבו כמו
 שאמרו הלל אומר מלא אין מים שאובים פוסלין
 את המקוה שחייב אדם לומר בלשון רבו, כמו
 שפרש-הרמב"ם ז"ל משם אבותיו כי שמעיה
 ואבטליון היו גרים ולא היו יודעים להוכיח בגרונם
 הה"א ובמקום הין אומרים אין. ועוד אמר יש
 מי שפירש שאמרו הן ולא הין ביו"ד, ופרש"י בפ"ק
 דשבת אינו לשון משנה אלא לשון תורה וכן
 שמעה מפי שמעיה ואבטליון. ובעל הערוך בערך
 לשון פירש שלא אמר קבין ולוג אלא הין בלשון
 משה רבינו ע"ה או בלשון שמעיה ואבטליון. והימא
 על בעל הערוך כי לוג שמן תורה הוא, וכן
 נבניאיים ברעב שומרין מצינו לשון קב ורובע הקב
 חרוינים וגו' (פ"ב וכו'). ואלו גורסין הין בה"א ולא
 בא"ף ולא בהסוין יו"ד וכו', כן בשמות עצמם
 היו מקפידים. וכן בפ"ב שאכלו יחיב רב ספרא
 וקאמר לטעם א"ל רבינא אטעום איתמר למא'
 נפקא מינה משום דחייב אדם לומר בשם רבו.
 וכן בפרק קמא דבכורות ובפ' ר' ישמעאל בעא רב
 אסי מרבי ויוהנן יין שמסכו גוי אמר ליה מוניו בגיפ"ל
 וי"ן אמר ליה והא כתוב מסכה יינה אמר ליה לשון
 תורה לחוד ולשון חכמים לחוד. וכן בפ' ראשית
 חנה הקפיד ר' יוחנן על אסי רב מי לשון תורה
 ללשון חכמים שהיה קורא כפי גרסת רש"י אסי
 לבנו רחלים ככתוב בתורה וא"ל ר' יוחנן שיקרא
 רחלות בלשון חכמים. אבל בגמרא אומר כי ר'

ספר יוחסין

מאמר ראשון

אתחיל לכתוב הדורות ב"ה שזוכן ערבות

ולא היו דחייבם כי אם הצי ימיהם של הראשונים, וגם הוא מת כהצי ימיו של עבר אביו, אבל שם בן נח ראה ל"ב דורות עד שנת ה' ליעקב, אבל עבר בן נדרו של שם חיה עד ע"ש שנים ליעקב, ובית דינו של שם גורו על הזנית שנאמר ויאמר יהודה הוציאנה והשקף כדאימה בע"ו ובסנהדרין.

וגז מת בשנת נ"ה למוולד אברהם, והיסטין נתן הראב"ע ז"ל היה אביו אברה' בן נ"ה כשמת נח. וכשנמול אברהם היה בן צ"ש שנים, ואו היה הפיכת סדום שהוא נ"א שנה אחר דור הפלגה וקרוב לנ"ב שנה, אבל צוער היתה שנה אחת ישובה אחר ישוב סדום וזה שאמר אמלטה נא כמספר נ"א שנה כדאימה בפרק קמא דשבת.

אברהם אביו עליו השלום שמר כל החורה כלה, כדאימה בכ"ק שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתו מצותי הקותי ותורתי, וגמרא דעבודה זרה שלו היה ארבע מאות פרקים, ובפרק אמר להם הממונה ששמר אפילו עירובי הבשילין, ויש בזה סוד למה לא הוזכרו מצוה אחרת אלא לומר שהוא ע"ה הודיע הרוש העולם, שנא' הרמתי ידי וכו' קונה שמים וארץ, ואם כן לא יקשה מאמר אברהם קנין אחד, שנאמר קונה שמים וארץ, שהוא הודיע שהם קנינו של הקב"ה, על דרך שאמרו כל האומר ויכולו השמים בליל שבת כאלו נעשה שהתק' להקב"ה שחרוש העולם הוא ע"ה לימודו בפי הבריות כדאימה בנראשית רבה פרשת מלכי צדק. אע"פ שבגמרא פסחים על ענין הושע אמרו שם שלשה קנינים קנה הקב"ה ולא זכור שם אברהם אלא לשמים וארץ אמרו קונה שמים וארץ. עם כל זה אברהם לימדו לבריות. וכבר ידוע כי מעם העירוב משום זכור את יום השבת אחר שבא להשכיחו, כדי שיבורר מנה ישה גם לשבת. וכן הוא שנשכח הרוש העולם בפי הכל והוזכרו אברהם אביו ע"ה. ובנראשית רבה בפרשת תולדות עירובי הצירות והוא גם בן שלא יוצאו מרשות היחיד

מהיצירה ועד המבול אף ותרג'ו שנה. כמו שנראה בתורה. (וכמו שכבר אמרנו לעיל בפרטות ובפירושו). והרמב"ם בספר שופטים פרק ט' דהלכות מלנים ומלחמותיהם כתב אדם נצטווה ששה מצות. על עבודה זרה. ועל גלוי עריות. וש"ד. ועל הגול. וברכת השם. ועל הדונים וכו'. [אעפ"י שכולן הן קבלה בידינו ממשנה רבינו. והו עת נוספה להן מכלל דברי תורה יראה שעל אלו נצטווה. הוסף לנה אבר מן החי שנאמר אך בשר בנפשו כמו לא האלו. נמצאו ז' מצות]. ובפ' גיד הנשה סוף דף צ"ב, שלשים מצות נצטוו בני נח ואין מקיימין אלא שלשה. שאין כותבין כתובה לזכרים, ואין שוקלין בשר המת במקולין, ואחת שמכבדין את התורה (עין שם ברש"י). וכן היה הדבר עד אברהם. בא אברהם נצטוו יתר על אלו במילה, והוא התפלל שחרית. ויצחק הפריש מעשר הוסיף תפלה אחר' לפנות היר', (היא הנקרא' תפלת מנחה). ויעקב הוסיף גיד הנשה, והתפלל ערבית. ובמצרים נצטווה עמרם (אביו של משה רבינו) במצות יתירות. [עד שבא משה רבינו ונשלמה התורה על ידו]. ובפרק עושין פסין אדם הראשון חסיד גדול היה, והתענה מאה ושלושים שנה השנים שפירש מאשתו, ובסוף הוליד את שת בדמותו שקדם לזה נולדו רוחין ושדיין משכנת זרע לאונסו, ומתושלח הצדיק בנו של הנוקד הנהפך לאש מבשר כפי הקבלה כמו אליהו ז"ל. כמו שאמרו התוספות בפרק אלו מרשפות כי לקח אותו אלקים וקרא שמו מטסרון. ומת שבעת ימים קודם המבול רצה לומר מתושלח הצדיק. ואז נח בן ה"ר שנה.

מהמבול עד מולד אברהם אביו ראש היחס אב המין גוים רצ"ב שנים וכשהיה אברהם אביו בן מ"ח שנה עשרה שנים קודם שמת נח היה דור הלגה שנתישבו בו האיצינות ולשונותם בסוף ימיו של שלג כדאימה בפרק קמא דשבת ובסדר עולם. ונקרא גם כן שלג כי ממנו ואילך נשלגו דיי האנשים

כי התחיל בן שלש שנים ונשלם ידיעתו כשראה
ההפלה וכי נפלא מעשיו של הקב"ה בשנת מ"ה
למילודו. וכשהיה בן ג' שנים התחיל לדרוש התורה
כאשר אמרו ונתקיים ואת הנפש אשר עשו ברח"ק,
והיה בן שבעים שנה בנבית בין הבתרים וחזר לחזק
ונענש על זה. וכשהיה בן ע"ה שנה אמר לו הקב"ה
שיצא מרח"ק ללכת לארץ ישראל כדאיתא בסדר עולם.
והיה צנוע ועיץ טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה
וכדיב גדול אשריו ואשרי בניו אחריו.

יצחק אבינו נולד לק' שנים לאברהם, בשנת
שתי אלפים וכו"ה ליצירה ונעקד בן ל"ז שנים.
[הגה"ה]. נעקד יצחק אבינו בהר המוריה, ומסורת
ביד הכל שהמקום שנהג בו דוד ושלמה בנווך
ארונה, הוא המקום שנהג בו אברהם המובה
ועקד עליו יצחק. והוא המקום שנהג בו נח
כשיצא מן התבה והוא המובה שהקריבו עליו קין
והבל. ובי הקריב אדם הראשון קרבן כשנברא.
ומשם נברא. כך כתב הרמב"ם פרק שני דהלכות
בית הבחירה ע"ג. ובפרק הבא על יבימותו הויכחו
התוספות מספרי שרביקה היחה בת י"ד שנים
כשנשאה יצחק, אבל בסדר עולם אימר בת שלש
שנים והמדרשים חלוקים.]

יעקב אבינו נולד לששים שנה ליצחק, שנת
שני אלפים וק"ה ליצירה, והיה בבית מדרשו של
שם ועבר. ומבניו לא ידענו באי זה שנה נולדו,
הוץ מיוסף הצדיק שהיה יעקב בן צ"א שנה. כיצד
כשנכנס יעקב במצרים בן ק"ל שנה או היה יוסף
בן ל"ש שנה נמצא כשהיה בן צ"א נולד יוסף,
ואז נשלמו ה"ד שנים שעבר ברחל ולאח. ומדק'
סברא נולד לוי כשהיה יעקב בן פ"ו שנים, ה'
שנים קודם שנולד יוסף וכן נראה מדברי החכמים
ז"ל. כיצד כשנולד יוסף היה יעקב בן צ"א שנה,
ועוד שש שנים שעבר בצאן לכן הרי צ"ז, ובדרך
עד שבא לשכס נתעכב בסוכות שנה וחצי כמו
שפירש רש"י ז"ל שם מהפסוק, וא"כ בשנת צ"ג ש'
ליעקב באו לשכס, ואז לוי בן י"ג שנים שנקרא
איש חרבו על ירכו, וא"כ נולד בשנת פ"ו ליעקב
שהוא שני אלפים וקצ"ד ליצירה, ומת לוי שנת
ב' אלפים של"א ליצירה שהיו חייו ק"ל שנה. וקחת
חיה קל"ג שנה. ועמרום ק"ל שנים כמו זקנו לוי.
והוא אחד מארבעה שמרו בעשיו של נחש, ובמין
וישי וכלאב שהיה דומה כלו לאביו דוד המלך.

משנה רבינו עליו השלום הוא השביעי לאבות
הקדושים. ביום השבת נולד אחד ל"ז שנים למיתת
לוי, שנת אלפים ושס"ח ליצירה, ביום רביעי
שבעה ימים לאור שלש שעות מדיוס כאשר כתב

לרשות הרבים שהוא ע"ה הודיע שיש חידו בעולם,
וקרא בקתרה במצרים התכונה כדי להודיע מצד
התנועות על החידו הראשון וכי הוא בראם כאשר
זה נולד בספר דברי הימים לנצרים, והוה עיקר
התורה והנסים, והוא עליו השלום תקן זמן ג'
תפלות, אלא שבתורה אינו מפורש כי אם תפלת
שדירת לו, ומנחה ליצחק, וערבית ליעקב, אולי
כל אחד מהם יותר וריו כפי מדרתו. אע"פ שאמרו
כי אברהם רזיו מאד במנחה ולכן אמרו שתקן כל
אחד תפלה בפני עצמה, אבל כיון ששמר אברהם
אפילו דברי ספירם, כל שכן התפלה שיש לה
עיקר בתורה. וכן בריש פרק אמר להם הממונה
צלותיה דאברהם מכי משחרי כותלי, ופרש"י
תפלת המנחה שמונה כחצי היום, ואברהם שהיה
רזיו מקדים מתחלת זמנה, עד כאן. ומה נראה
שיותר שכי לימתפל מנחה גדולה אע"פ שמנחה
קיימה היא בנמן תמיד של בין הערבים שבכל השנה
חוץ משרב פסח. וכן פירש בעל הערוך כי יצחק
למד מאברהם תפלת מנחה, ומה שאמרו צלותיה
דאברהם פירוש תפלות האבות. כלם ולא הזכיר
אברהם אלא מפני שהוא עיקר וזה הביא בערך שחר.
ורב צמח פירש צלותיה דאברהם תפלת מוסף שהיא
גם כן מתפלת שדירת שתיקן. והוה פירוש אינו
כי בפרק אין עומדין אפילו לר' יוסי בר הניניא אומר
שתפלת מוסף לא תקנו האבות. וכן בריש פרק
תפלת השחר יצחק תקן תפלת מנחה. והוה דאמרין
צלותיה דאברהם וכו', יש לומר, היינו אחר שתקנה
יצחק. ונראה יותר טוב כמו שפירשנו, ונתנו
סימן לאלו השלשה תפלות האות השניה מהאבות:
ב'קר, צ'הרים, ע'רבית. והוא עליו השלום ראה

לנה אע"פ שהיה עשרה דורות ביניהם שהיה בן
נ"ח שנים נשמת נח כאשר נראה בססוק כמו
שאמרנו, ונולד ג' שנים קודם השלום שני אלפי'
מתוהו. ומאו התחיל לדרוש התורה רצוני לומר
כשהיה בן ג' שנים. ונחשב בכוחו ובקדרו עשר
שנים כדאיתא בסוף פרק המיזכר את הספינה עד
שגרשו המלך ממלכותו, אבל בן שלש שנים הכיר
את בוראו כמויך עקב"א אשר שמע אברהם בקלי,
כמו שדרשו ביומא ובגדרים. והרמב"ם ז"ל כתב
ב מדע כי בן ארבעים שנה הכיר את בוראו, וכבר
השיג עליו הראב"ד והר"ם משה הנהג, אבל בראשית
רבה פירשתי ויגש ובמדרש חזית אמרו ג"כ בן שלש
שנים, ושם בבראשית רבה פירשתי חולדות נח
ובמדרש חזית גם כן אמרו בן מ"ח שנה שהוא
שנת הפלגה הכיר את בוראו. והרמב"ם ז"ל מכאן
למר אלא שלקח נרסא משבושבת. וזה יהיה פירושו

עד שיצאי, וכן נראה בפסוק שהיה מאתים ועשר שנים, וכן שם שהיה יומי יעקב, וכן אמרו היש בה עץ אם אין שהוא איוב ואז מת איוב כר צילם מעליהם ו"ו אתנו. ובגראשית רבה פרשה נ"ז את עץ בכורו רבי יוסי בן הלפתא אומר גירדתך למצרים נולד, ובעלייתך מת שכן שנותיו של איוב ר"ו שנה בפ"ק דכתובות ירושלמי שמישה רבי' חקן זה בס"פ תורת אדם. וכתוב בספר דברי הימים לנוצרים וליונים כמו כן, כי משה כתבו וכי איוב הוא יובב בן זרח מבצרה ממלכי אדום. וכן נראה קצת מדברי הרמב"ן ז"ל שהיו מורע אברהם הוא וחבריו אליפו ואלדד וצופר ואליהוא בן ברכאל הבויו ממשפחת רם מורע אברהם, וגם היו מורע עשו והיה איוב שוכן בעיבויא ושבא ובארץ אדום שהיא דרומית לארץ ישראל. ואע"פ שהתרגום אמר בארץ עץ ארמיניא שהיא ארץ יון, וכן אומרים שקברו הוא בקושטנטינופלא.

[הנהגה. אמר ש"ש זה איוב הנקבר בקושטנטינופלא הוא איוב אל אוצאר"ו אשר בא לקושטנטיניה שנת א' אחר מיתת חסין בן עלי הוא, ועבר אלה בן עבאס, ועבר אלה בן ויד עם נ' אלפים איש וח"ק אני משוש, ונהרג הוא בשער הנקרא איגרו קאפי וציון אשר עליו עשה אותו בן יורני המלך הנקרא קושטנטינופלי, ובא נ"ב שנה לביאת מחמד, דוק בתאריכיהם ותשכח ע"צ"ן. ובזמן משה ע"ה נביאים שביניהם תקנו תקנה רביעית, שיהו קורין בספר תורה בשני וחמישי ושבת. ומשה רבינו עליו השלום קבל התורה ופירושה ממי שנתנה בסני ובאהל מועד ובעירובת מואב, ומז' בנשיקה על פי י"ו כמו אחיו בשנת הארבעים¹) בחדש אדר בשבעה באדר בהצי היום בעצומו של יום שנאמר בעצם היום הזה ביום שבת. ויש מדרש אחר שאומר בערב שבת, והיתה זאת השנה שני אלפים ותפ"ח ליצירה ואז היה.

יהושע מקבל התורה מפי משה בן פ"ב שנה, ונולד בשנת ת"ו ותקן עשר תקנות כדאיתא בפרק מרובה וברכת הארץ. ואע"פ שאמרנו במשה רבינו ע"ה שלא תקן כי אם שלש תקנות בפ' במד' מדליקין אומר שהרבה תקנות וגזרות עשה ובפרש"י לא הביא אלא אחת מהם, אבל במדרש על מעשה הקיסר שגזר שלא ידליקו אש ברומה יום אחד ועברו על מאמרו, ומשה אמר לא תבערו אש וכו', נראה שלכל מצות התורה קרא תקנות וגזרות. ויהושע היה משבט אשרים כמו שמפורש בדברי² ז"ל שנת הארבעים אחר נואלת מצרים.

רבי אברהם בר חייא הספירי¹). ובדינו קבלה שהארבע מאות שנה של גלות מצרים נמנו מיום שנולד יצחק. וכן הסכימו עלו הכמי האומות וכן דברי הימים שלמה, והוא מיצחק כי נר היה זרעך, וכן בתרגום ירושלמי ומושב בני ישראל ומושב בני ישראל דיתבו במצרים הלחין שממין, ובהון אשילמו ארבע מאה שנין. וכן תרגום מדלג על ההרים משוור בזכות אבהן מאה וחשעין שנין, וא"כ נשארו מאתים ועשר שנים כמנין רד"ו, וכיון שנולד יצחק בשנת שני אלפים ומ"ח יהיה יציאת מצרים בשנת שני אלפים וחמ"ה ליצירה שנת י"ו למחזור כרעת רבי חייא הספירי ובעל יסוד עולם. והשנה השנייה שהיו במדבר היא שנת י"ז שעשו שני אדרים. והיו שצוה הקב"ה ויעשו את הפסח במועדו וגו'. ורבי שמעון דוראן אמר שהיא שנת י"ד למנין. וי"ד כשיצאו ממצרים שהיא שנת י"ח למנין בהר"ד, ושלא היתה אז מעוברת. ובפרוש ההגדה אמר זה, ונ"ל כפי הסגרא שהיה בשנת י"ו והיא מעוברת, כי המולד ביום ג' חסין ג"ה חס"מ והראיה ביום ד' בערב וראש חדש ביום ה' כדאיתא בסדר עולם. והראיה כי היתה אז מעוברת כי כבר עבר זמן האביב במכת הגרד, שנאמר כי השעורה אביב וכל שנת י"ו פשוטה תקופת האביב ביום ב' של פסח, ואע"פ שאינו קשה זה מאד למי שאומר שהיא פשוטה, כי ידוע הוא כי במצרים יקום האביב חדש אחד קודם ארץ ישראל, כי לפעמים יש חמה הדרשה בפסח, אבל כפי מה שאמרנו עולה יפה בלא דוחק. ובשנת המ"ח יצאו נאולים ואז היה משה בן פ' שנה, ואז בחדש השלישי הוא חדש סיון ביום שבת ששה לחדש קבלו התורה מפי הקב"ה כדאיתא בפ' ר' עקיבא בשבת. והוא תקן ג' תקנות, ברכת הון כשירד המן, ושיהיו שואלין ודורשין הלכות פסח בפסח, והתן משמרות של אלעזר ואיתמר כדאיתא בפרק בתרא דתעניות. והרמב"ם ז"ל כתב בפ"ק דהלכות אבלות וכן בפ' קמא דכתובות ירושלמי ובתורת ארואם שגם משה תקן שבעת ימי אבלות ושבעת ימי המשחה. וכתב ספרו ופרשת בלעם וספר איוב הסתום כדאיתא בפרק קמא דבתרא, ושם בגמרא כי שנות איוב משנכנסו ישראל למצרים

¹ לא ידעתי על איזה ספר של ר"א בר חייא נתמיון הרב הספיר, כי בספר העיבור חששו ולא מצאתי. ולפי חשבון הקביעות בזמננו חל ו' אדר דשנת ב' אלפים ס"ח ביום חמישי בשבת ולא ביום רביעי. וכן לחשבון המ' ז' אדר דשנת ב' אלפים תש"ח (שהיא שנת סוף משה רע"ה כפי הנוסח בהספיר לחלו) חל באחד בשבת, לא בשבת ולא בערב שבת.

ותולע בן פואה כ"ג שנים, ויאיר הגלעדי כ"ב שנים. ונבלעו ב' שנים בין אלו המ"ח שנים, והתחיל יפתח שנת השע"ש ליצירה ושפט שש שנים, והיה משנכנסו לארץ שכבשו ארץ סיוון ועיגו עד יפתח ש' שנים פחות השעה שנים, וזה הוא מה שאמר יפתח למלך בני עמון ש' שנים שישבו בארנון עד עתה, והתחיל אבנן שהוא בועו כדאיתא בסוף המוכר את הספינה, וכמו שחרגם התרגום ברוח. ושלמון הוליד את בועו דמתקרי אבנן ומתו לו בניו ובנותיו. ובוקנתו בן פ' שנה לקח את רות בת מ' שנה אמה של מלכות, שהיתה בימי שלמה לצדו בכסא מלוכה עם בת שבע, וכל זה כפי המדרש. והתחיל בשנת תשפ"ה ושפט ז' שנים. ורש"י פי' בדברי הימים כי לפי הנראה בועו היה בן ש' שנה כשהוליד ליעזב וכשבא על רות מיד מת. ושלמון אביו מת כשנכנסו לארץ. אבל הראב"ע פי' ברות כי היו זקנים שלמון ובויעו ועובר וישי כשהוליד לדוד. ופרשו חכמי הגויים כי היו דורות אחרים ביניהם, אולי לקחו מחכמי ישראל וכן מסתבר. שכן ראינו ביחוס עזרא שדלג ז' דורות מאחיטוב לאחיטוב בספר עזרא ובדברי הימים הזכירים. אבל בכאן הוא קשה שלא חור בשום מקום להזכיר כמו ביהושע עזרא, וא"כ יהיה בואת המזפחה הקדושה דרך נס שכן אמרו בעלי הקבלה כי עובד היה ת' שנה, ורות עד זמן שלמה כדאיתא בתנחומא פרשת ויחי שעובד היה יותר מ' שנה כמו שהוא בספר קבלת החסיד, וכן בב"ר פרשת ויחי. ואחר אבנן התחיל אילן הובלונן בשנת תשצ"ב ושפט עשר שנים. והתחיל עברון בן הלל הפרעתוני שנת אלפים ותת"ב ושפט ח' שנים. ובא אחריו שמשון בן מנחם משבט דן ואמו הצלפונית מורע יהודה, והתחיל לשפט בשנת תש"ו ושפט עשרים שנה. אע"פ שבירושלמי אומרים שבמקום שלהם נמצאו ששפט מ' שנה ואפילו לפי דעתם אינם ירא עשרים שנה. שאמרו הוא שפט כ' שנה ואיך אמר הכתוב מ' שנה מלמד שאחר מותו כ' שנה היה להם לפלשתים שחד ממנו והוא ברך. ובימי פלגש בנבעה הלכו לאיים לרומניא"ה אף איש מבנימין, ועד היום לא ידענו היכן הם שלא רצו להיות במלחמה עם אדניהם, אף על פי שבראשונה היו במצוק עם אדניהם. ואחריו

עלי הכהן הגדול המקבל תורה שבעל פה מפינחס והתהלך שנת תת"ל ליצירה. ובשנה ההיא נולד שמואל הנביא עליו השלום, ועלי שפט את ישראל מ' שנה בשילו ומת בשנת תת"ע, ובשנת

הימים, ובו נמטר היחוס שלא היה לו בן כדאיתא בפסחים שלא בירך על הכוס שלא זכה לכן. ורחב שנשאה יהושע לא היתה מ' עכמוים במצות ק"ב, ויצאו מיהושע ומרחב שמנה נביאים שהיו לו בנות כדאיתא בסוף פרק קמא דמגלה, ושפט את ישראל כ"ח שנה כמו שמשורש בסדר עולם, ומת שנת ב' אלפים ותק"ז, ורבי שמעיך בר צמח דוראן בהלך השלישי ממוגן אבות בענין הנבואה אמר כי י"ד שנים שפט יהושע, וזה אינו נראה כפי הקבלה בסדר עולם שעשה ר' יוסי לדעת רבי עקיבא. וכן כפי הסברא שהכתוב אמר במרגלים כלם אנשים שנראה שהיו כלם שוים שלא יהיה אחד בן מ' שנה ויהיה אחר קרוב לששים (י) שני, ובכלל אמר הפסוק בפרוש שהיה בן מ' שנה כאשר שלחו משה, וכן ראו שיהיה יהושע קרוב לזה שהיה בן כ"ב שנה ולא כ"ז שנים, וכן כפי מנין השלש מאות שנה שאמר יפתח ויצא לפי סדר עולם ששפט יהושע כ"ח שנה. והנכוס ס"ע ורש"י היא זאת: יהושע כ"ח שנים, וזה לא נודע כי אם מצד הקבלה אבל השאר הוא בפסוק: עתניאל מ' שנה, אהרן פ' שנה, ושמונר שנה אחת, דבורה מ' שנה, וגלות מרין ז' שנים, וגודען מ' שנים, ואבימלך ג' שנים, ותולע כ"ג שנים, ויאיר כ"ב שנים, וגלות עמון י"ה שנים, הרי שלש מאות שנים עד יפתח ע"כ. [והמשכן היה י"ד שנים בגלגל ושס"ב בשילה עד שמת עליו].

הזקנים קבלו מיהושע ובקלם כלב וחוא העיקר, כדאיתא בפרק כהן גדול ונזיר. וכן פנחס עד עלי הכהן שהיו מורע איתמר והזקנים שהיו עד עלי, אלו הן הזקנים שהאריכו ימים אחריו יהושע, שפט את ישראל שבעה עשר שנים לדעת בעל סדר עולם, אבל זה לא נזכר ברש"י ולא במפרשים. וכן נראה כי עתניאל בן קנו אחי כלב הוא מהזקנים. אבל כפי שפחו בשנת ב' אלפים ותקל"ג התחיל עתניאל בן קנו אחי כלב, ושפט את ישראל מ' שנה והוא בית דינו של יעבץ, כמו שאומר בתלמוד רוצה לומר עתניאל בן קנו. ובשנת שני אלפים ותקע"ג התחיל אהרן בן נרא בן הימיני ושפט את ישראל פ' שנה, שנשלמו בשנת תרנ"ג ליצירה, ושמונר שנה אחת. ודבורה התחילה שנת תרנ"ד ושפטת את ישראל מ' שנה. וגדעון התחיל שנת תרצ"ד ושפט מ' שנה, והוא ירובעל. ואבימלך בנו התחיל תשל"ד ושפט ג' שנים.

(י) ברפ"ט קרקווא כתיב לז' שנים, והמעות בא שם כי כ"ב שלפני רש"י היה כתיב לט' שנים, וצורה הם יתכן להדמית לאחיות לז'.

בפניה, כי בעריות הוא מן התורה הוץ מן האם, ומת שנת התק"ד. ואו התחיל

שלמה המלך ע"ה למלך ובשנה ה' התחיל לבנות הבית שנת תתקכ"ח, ואו נשלמו ת"פ שנה משיצאו ישראל ממצרים, שבשנת תמ"ה יצאו וזהו שאמר הכתוב ויהי בשמונים וארבע מאות שנה וכו'. ושלמה תקן ערובין ונמילת ידים לקדש כי בית הלל ובת שמאי תקנו גם לתרומה. ודעת בעל ספר המצות כי שלמה תקן אלו שמאלו פפורין במלחמה ובזמנו לא היה מלחמה כי אם שלום. וכן גזר על שניות לערות, ופרש"י בפרק עושין פסין גם גזר על שניות לשירות כדאיתא בפרק קמא דיבמות. וכן תקן שיהיו בימות ההמה הולכי דרכים מותרים להלך בשבילים שבשדות שיש להם בעלים כיון שכלו הפירות עד שתרד רביעה ראשונה, וכמו שכתב הרמב"ם בניזקין בפרק ה', אבל בפרק מרובה אומר שלמה אמרה שאמר אל תמנע מרוב מבעליו. ותוספות בפרק כיצד אשת אדויו. והא דאמרין בפרק שני דערובין בשעה שהקן שלמה ערובין ונמילת ידים יצאת בת קול וכו'. ולא השיב שניות שמא אחר בת קול תקנה. המקבל ה'

אחיה השילוני ולי היה, וכן הוא אומר ואחיה על האיצרות, והוא היה מיוצאי מצרים וראה את עמרם כדאיתא בכתוב' שמיני. והוא קבל מרדכי ובית דינו, והראב"ד ז"ל כתב שהיה הוא מביית דינו של דוד ומשד לירבעם בן נבט ואו היה יותר מת"ק שנה זקן מאד.

אלהיו ז"ל קבל מאחיה השילוני והוא המקבל השמיני, וזר לברית מילה שהיה ביום השמיני שהוא מצוי שם. [הגה"ה. אמר ש"ש והוא היה כהן כדאשכחן בפרק המקבל אשכחיה רבה בר אבדו לאלהיו באותו המעשה אמר ולא כהן מר

עד מאן]. וזה בא כפי דעת רבו' ז"ל בפרק יש נוחלין בבתרא כי ו' קסלו העולם: אדם, מתושלח, שם, יעקב, עמרם, אחיה השילוני, אליהו, והוא עדין חי ולואת הסברא אינו פנחס. ואלהיו קבל מאחיה השילוני קרוב לסוף מלכות שלמה שנת התקס"ב. ויש סברות רבות במדרשות מי היה אליהו. ובמציצת פרק המקבל התוספות האריכו בזה, יש אומרים שהוא מנר שזיה אמרה לאה בא גז רצה לומר לכרות הרשעים וכן במדרש תל' והראייה שהוא מתושב גלעד שהוא ארץ גד. ואמרו שאביו מנר ואמו כנענית. ובלמדנו פ' כי השא משבט בנימין היו ומוישיב לשכת הנזות וירושלמי היה וכו' שבטים חלקו. ובדברי הימים בשי' שבטים מצינו זה השם ובפרש"י בשבט בנימין

ההיא היו מלחמות גדולות בעולם כשנשנה הארון, ומיד

שמואל הנביא עליו השלום התחיל לשפוט את ישראל בשנת תתע"א לאלף השלישי, בשנת מ"א למולדו ושפט י"א שנים כדאיתא בתמורה. ומת בשנת תתפ"ה בכ"ח ימים לאייר ברמה כפי הקבלה. ומלך

שאל שתי שנים אחר שמואל, אבל רבותינו ז"ל אמרו כי בשנה אחת מתו שמואל ושאל, שאמרו בשבת בבעלת אוב תוך שנתו היה ד' חדשים מת שמואל קודם, כן פרש"י בתמורה כי אחר מות שמואל ישב דוד ד' חדשים עם מלשתים ושנה אחת היו שאל ושמואל בידו. ואחר עמלק נפד שמואל משאול שני שנים בסוף זבחים. וכן נראה כי בן ל"ט שנה היה שמואל כשמת עליו, כי עליו התחיל לשפוט כשנבא חנה להחלל, וכשבא ארון משדה מלשתים שהיה ד' חדשים אחר שמת עליו בא לבית שמש ומיד לקרית יערים והיה שם עשרים שנה כמו שאמר הכתוב עד שבא דוד המלך לירושלים ומלך על כל ישראל ושלה בעבור לבית אבינוב, הוצא מאלו העשרים שבעה שנים וששה חדשים שמלך בחברון נשאר י"ב חצי, ועוד הו' חדשים שישב בשדה מלשתים הם י"ג שנים עם הל"ש הרי נ"ב שנים לשמואל, ואו מתו שאל ושמואל לאפוקי יוסף בן גוריון שאמר כי שאל מלך עשרים שנה, י"ח שנים כימי שמואל ושתי שנים אחריו, וזה אינו אפשר כפי שאמרנו. ועוד כפי מנין השנים מיסתח עד ד' שנים למלכות שלמה אינו אפשר וצדקו רבותינו ז"ל בכל, וכ"ש לאפוקי מעשה ישו ותלמידיו שכתבו כי ארבעים שנה מלך שאל.

דוד המלך התחיל מלכותו בשנת תתפ"ד ליצירה, ואחר ל"ז שנים למלכותו מלך אנש'ום, שנאמר ויהי מקץ ארבעים שנה ואילו הן משעה ששאלו להם מלך, והוא קבל משמואל ובית דינו, והוא המקבל הששי כיצד משה יהושע פנהם עליו שמואל דוד, והיה רבו של דוד גם כן מפיבשות בן שאל כדאיתא בתחלת בריכות, וכן אדיתוסל. אבל רבו בפרש"י היה עירא היאירי הכהן ונתן לו מעשרותיו ולא לכהן אחר, ואמרו שבעבור זה בא רעב שמד סמוך ויהי רעב בימי דוד, והיה קורא על כרים וכסתות כדאיתא במועד קטן והיה קרובו שנאמר וישבו לי ויראך וידעי ערותך ידעי כתיב כדאיתא במדרש שמואל, ודוד מלך מ' שנה והוא נזר על היחוד כשארע מעשה תמר ואמנון אשלו

וחם ישעיהועמוס ומיכה הושיע בומן אחד, ועמוס היה עמוס בלשונו, אבל הושיע היה בתחלה שנתא' תחלת דבר י"ז ברושיע וכלם נתנבאו בימי כמו שנראה בנביאים כי הושיע נתנבא בימי עזיזו יותם אהו והזקיה. ועמוס נתנבא בלבד בימי עזיזו קבל מהושיע. וישעיה קבל מעמוס והתנבא גם בימי עזיזו, אלא שעמוס נתנבא לפני הרעש שלא היה כמוהו עד זמן הורודוס בסוף בית שני, שמתי אז בירושלים חוץ משאר המדינות יותר מעשרת אלפים אנשים ושישים. וישעיה נתנבא ביום הרעש שנאמר את מי אשלה. וינועו אמות הספים כאשר נכנס עזיזו המלך להקמיר קטרת והזצרת זרחה במצחו והיה כ"ה שנים מצורע כראות בתוספתא. ואחר זה מיכה המורשתי שקבל מישעיה התנבא בימי יותם ואהו והזקיה, וכלם בומן אחד ואם כן הושיע המקבל הי"ב, ועמוס הי"ג, וישעיה הי"ד, ומיכה הי"ה. ועמוס היה מתקוע שהוא משבט אשר, והיה פסילוסא פירוש קטיע הלשון כמו שאמרו בויקרא רבה פרשת צו. וישעיה גם אביו אמוץ היה נביא ואהו של אמציה המלך. ומיכה היה מעיר מרשה שהיא מעיר יהודה, ואעפ"י שהמדרש אומר על פסוק את מי אשלה שלחתי את מיכה והיה מכין אותו בלודו שנאמר שבטם יכו על הלודו את שופט ישראל, שלחתי את עמוס והיה קורין לו פסילוסא שנראה שהיה קודם ישעיה בפשט המסוקים, לא נראה זה מיכה כי מיכה לא נתנבא בימי עזיזו וזה אם נפרש המדרש על מיכיו בן ימלא שהכחו צדקיהו בן נעננה על הלחי בומן אחאב. ונראה בפירוש סדר עולם כי אז בימי ישעיה היה הושיע ועמוס וזכריה המבין בראת אלהים ובשלהי דמנהדרין פרק כל ישראל, וא"כ (1) עמוס קבל מהושיע שנת ק"ו וישעיה קבל מעמוס שנת ק"מ. ולפחות היה ישעיה אחר זה צ' שנה, כי מנשה מלך בשנת רכ"ח והוא הרגו כדאיתא ביבמות. ומיכה קבל מישעיה שנת ק"ס ליצירה, וכן בזה הסדר כתב הרמב"ם ז"ל. ויאל ונחום האלקושי וחקוק לא נזכר באיזה זמן נתנבאו, ואמרו ז"ל שנתנבאו בימי מנשה ומפני שהיה רשע לא נזכר שמו ובבואות, ומלך ג"ה שנה וה"כ שנה היה רשע וה"ג שב בתשובה כדאיתא בסנהדרין, ואחר שמת לנ"ה שנים כמנין מלכותו חרב בית ראשון, ופרק הלך כי לימד מנשה לרב אשי בחלום מאיזה מקום מהפת יבצעו המוציא והוא שיהיה אחר הזקיה המלך. ודרך סברא כי כיון שבספר תרי עשר ויאל ואחר זה נחום ואחריו חקוק שזה קבל מזה, ויאל קבל ממיכה שנת

שנפל בהלך המוקד ושהוא עצמו אמר אני מבני בניה של חלל. והחכם רבי לוי בן גרשום הוא מרביע שהוא פחדם וכל ישראל נהגו לו כמר שהוא פחדם, והדבר נשאר בתוקו והוא יבא במהרה ויגיד לנו. וס' לוק אליהו ז"ל שנת ג' אלפים ומ"ז, שנת י"ח למלכות יהושפט שאו מלך יהורם בנו של אחאב ואו נראה כי קבל אלישע מאליהו ז"ל. ובדברי הימים נראה שבא מכתב מאליהו ליהורם בן יהושפט קרוב לשנת ג' אלפים וס"א ליצירה, אבל כבר נסתלק כי יהושפט אביו ויהורם בן אחאב באו לאלישע הנביא. [ובסדר עולם כי בתחלת מלכות בן יהושפט בא מכתב אליהו שבע שנים אחר שנבנו]. ונראה כי כשמלך יהוא שהוא שנת ג"ה ליצירה. כי אז ונה והורודע הכהן גדול קבלו מאלישע ז"ל. ונראה פסוק כי אלישע מת בשנת ל"ז למלכות יואש מלך יהודה שהוא שנת צ"ח ליצירה, וא"כ היה אלישע אחר וחמשים שנה אחר סלוק אליהו ז"ל. ואז בשנה ההיא מת יהודיע הכהן גדול תלמידו בן ק"ל שנה. ומה נראה שהארץ ימים אלישע והוא המקבל התשיעי. [ובסדר עולם כי שנת עשר ליואש מלך ישראל, שהוא ז' שנים אחר מות יואש מלך יהודה מת אלישע, ואם כן היה אלישע ס"א שנה אחר סלוק אליהו, וא"כ יהודיע וזכריה בנו מתו קודם אלישע. ועוד בסדר עולם כי אליהו יהיה נגלה כשיבא משיח, ומיד יסתר פעם שנית ואחר כך יתגלה כשיבא גוג ומוגג].

אלישע תלמידו המובהק ובכור פי שנים, וקבל

ממנו לדעת אחרים שנת תתק"ץ. ולפי דעתי שנת ג' אלפים ומ"ז ליצירה כאשר נראה בפסוק כמו שאמרתי. ובפסחים פרק אלו רברים שהיה אלישע בן פשט בבשן משבט גד.

יהודיע הכהן המקבל התשיעי קבל מאלישע ובית דינו שנת ג' אלפים ומ"ז. ולפי דעתי קבל בשנת ג"ה כי בשנת פ"ו עדין אליהו לא נסתלק והיה יהודיע ק"ל שנה.

זכריה הכהן הגדול ונביא שנהרג בבית המקדש על ידי יואש המלך קבל מיהודיע אביו שנת מ"ז לאתף הרביעי דעת אחרים ולפי דעתי שנת ע'. אע"פ שאלישע רבו של אביו מת בשנת צ"ח אולי יהודיע מת קודם והוא המקבל האחד עשר.

הושיע הנביא קבל מזכריה שנת ג' אלפים וצ' קודם שמת עשר שני, שיואש המלך מת שנת ק"א וזכריה קודם לו שנה אחת. וזה הושיע היה משבט ראובן, ובעבור שראובן התחיל בתשובה ומה לצאת ממנו מי שאמר טובה ישראל, והיו ד' נביאים

(1) בכ"י ואחר כך. B

ועוד תקנות רבות כי סתם תקנות הם מעורא וביה רינו של עורא הוא הנקרא נכסת הגדולה שהחזירו העמרה ליושנה, כמו מה שאמר משה האל הגדול הגבור והנורא כדאיתא בימוא ובשאר מקומות. והם תקנו תפלות קדושות והברלות וכל מינשה טוב, ומזה היו חזני זכריה ומלאכי, אבל ההלכות שהעידו בתלמוד כמו צרת הבת⁽¹⁾ יותר העידו מפי חזני כהשאר. וכן היו דניאל וחבריו ונחמיה האמור למעלה. והוא גור על המוקצה חוץ משלשה כלים מפני שהיו מדולגין השבת בומנו כדאיתא בפרק כל הכלים. וכן היו מכלל נכסת הגדולה שריה ורעליה מספר בגוי נחום בענה ומרדכי בלשן וזרובבל ההסיד פתח יהודה מבני בניו של יהויכין המלך. ובסנהדרין פרק דיני ממונות כי זרובבל הוא נחמיה הכלי, ואומרים כי ממנו יצא הלל הזקן נשיא ישראל. אבל מן ההלמוד בכתובות אינו נראה זה, כי אם משפטיה בן אבישל אשת דוד. ובירושלמי וכן בבראשית רבה פרשת ויזכור אלהים את נח אומר כי הלל מצד האם היה מיהודה, ומצד אביו מבנימין וכן רבי הבא מורעו. ואמרו כי אבוקד² הרופא היה בזמן מרדכי ואסתר שנת ג' אלפים ות"א. ובגו אקלד"ס שעשה ההנדסה ואשלמוץ הפלוסוף, ומרדכי היה שנים רבות יותר מת' שנה, והוא הזקרא כמשנה במ"ו חסידים פתחה על הקנים במסכתא שקלים, ונקרא כן שיודע שבעים לשון, ופתחה דברים ודורשן ומבין אפילו לאילמים במחוג רצה לומר ברמיה, כדאיתא במנחות פרק רבי ישמעאל בעומר ובשתי הלחם שהיה בימי החשמונים בזמן הורוקנוס ואיסתבלוס שהיו בסוף החשמונים אחר בנין בית שני יותר מג' מאות שנה, ופירש רש"י שם זה מרדכי שהיה בימי אחשורוש, אלא שהחיספית בפרק מרובה נסתפקו בזה כיצד היה כל כך שנים ותרצו כי המבינים כמחזו היו קורין לו מרדכי על שמו. ועוד דזור בעלי החיסופת לומר כי מה שאמר פתחה על הקנים. והמעשה של שלשה נשים שבאו לפניו ואמר א' לעונתי, וא' לימתי, וא' לויבתי, ופירש הוא בעונה סכנה, והשנית סכנה בים, והשלישי ואב בא לימול בנה. שהוא מרדכי עצמו כדאיתא בשקלים ירושלמי ובמנחות. וכן פירש הרמב"ם ו'ל בפירוש המשנה בפ' ה' דשקלים. והם נכסת הגדולה שבקשו להרוג יצר הרע בתפלתם וכתלו עינו. ויש גרסא וכתלו עין אחת

ק"צ, ותשלום גלות עשרה שבטים בשנה ששית למלכות הזקיה המלך שנת ג' אלפים ומאתים ושש ליצירה. וקדם זה גלו ראובן וגד חצי שבט המנשה וכן זבולון ונפתלי. ומחום האלקושי קבל מיואל שנת ר"ם, והבוקק שהוא בן השונמית לפי דעת הוהר ריש פרשת בשלח קבל מנחום שנת רנ"ד, והבוקק הוא המקבל ה"ח. ובתוספתא פ' המקבל כי בן הצרפת שהיהה אליהו הוא משיח בן יוסף כדאיתא בסדר אליהו רבה.

צ'פניה נתנבא בימי יאשיהו בתחילה, וקבל מבחוקק שנת ר"פ והיא המקבל ה"ש, ואז היתה חולדה הנביאה. ובפרק י"ד משמחות כי קברה בירושלים ולא נגע אדם גה מעולם.

י'רמיהו הכהן קבל מצפניה ונתנבא מ' שנה עד שנחרב בית ראשון, ובו נשלם חצי המנין מהמקבלים דמ' כי הוא המקבל הזושרים. והוא קבל מצפניה קרוב לשנת ש"ו והיה החרבן בשנת ג' אלפים ושנ"ח. והסיפן של"ח מעל פני ויצאו. והיה ביום ראשון ביום מ' באב בשנה ראשונה של שמיטה. וכן נבית שני ומשמרתו של יהויורב ונפל פסוק של קללה בפיהם וישב עליהם את אונם. ואעפ"י שזה הפסוק של שיר של יום ד' כדאיתא בערסין, והיו או בדוכן ופ' רש"י דוכן לשון דוכתא. וברוך בן נריה קבל מירמיהו בבבל שנת ש"פ י"ב שנים אחר החרבן. וברוך בן נריה מת בבבל ונקבר שם ולא עלה עורא מבבל עד שמת ברוך רבו כדאיתא במגילה. ועורא עלה בשנת הו' לארתחשסתא. ולדעת המפרשים הוא דרויש בן אסתר אחר שבגדה בית שני על די זרובבל ויהושע כהן גדול, ונשלם בניינו בשנה ששית לדרויש בחדש אדר. ובשנה האחרת עלה עורא אחר תשלום שבעים שנה להרבות ירושלים, ועוד ה' שנים שבגו בהם בית שני. ואחר כך מת ברוך שנת ת"ג ליצירה, והזור זרובבל לבבל ואמרו שעורא הכהן הסופר שקבל מברך בשנת ש"ע. **ועורא** היה חסיד מאד ועניו כמשה, כך אמרו על הלל אי עניו אי חסיד תלמידו של עורא. והיה ראוי שתנתן תורה על ידו ולא החזיק טובה לעצמו מהטוב שעשה עם ישראל כדאיתא בפרק הלך, ולכן נקרא ספר עורא על שמו, ולא על נחמיה בן הכליה הנקרא התרשמתא שהיה משקה למלך והחזירו לו למעש הכוס של מלך, ובסנהדרין פרק אחר דיני ממונות כי זרובבל הוא נחמיה בן הכליה. ואמרו במסכתא מנלה פרק ד' שהוא מלאכי שניבא על ענין הנשים הנכריות, ר"ל יורא. והוא תקן עשר תקנות כדאיתא בפ' מרובה בקמא.

(1) ופ"ק דר"ה בשני אירש, והם העידו על המנחה לחוסף. עליו ועל בקיבו, ושפירובן אעפ"י שאין בית כדאיתא ספ"ק. יעב"ץ.

רצה לומר שסימו עניו כדי להחליש ליצר הרע שלא יגרה בקרובות כדאיתא ביומא, וכן בפ' ד' מיתות. ופירש רש"י בקרובות אמו ואחותו אבל מתגרה באשת איש ובנדה. ואני אומר סיוע לדבריו, דאמרין ש' אין דורשין גול ועירות שיצר הרע מתארה להם. ואחר שמת' יהושע כהן גדול היה כשהנראה שיהיה עזרא כהן גדול שעשה פרה אדומה. אע"פ שנראה בספר עזרא כי בנו יויקים וכן בנו של יהושע שהוא אלישיב ויודע בן אלישיב ויונתן בנו ויודע בנו כלם כהנים גדולים ולא עזרא, אע"פ שנראה בתחלת ספר המדע כי עזרא היה כהן גדול קודם שמעון הצדיק אינו נראה זה בשום ספר מדברי הימים, כי אם מורע יהושע היה, מבניו ובני בניו היה כהן גדול, וכן פירש רש"י בעזרא כי כל שעשה כהנים גדולים מורע יהושע. שמעון הצדיק כהן גדול בימי עזרא. ואולי היה סגן או ראש בית אב ולא כהן גדול, כי הפרה כשרה אפילו בתוך הירוש, ונקראת על שמו כמו פרה שעשה אלעזר הסגן, ונקראת על משה רבינו ע"ה. אבל עזרא הוא היה ראש על כלם והוא המקבל הכ"ב. וכל בית דינו היו ק"ב זקנים והאחרון מהם שמעון הצדיק הוא מכלל הק"ב. אבל רש"י פ' היה משיירי נכנסת הגדולה, לסקף בית שני נקרא שיירי נכנסת הגדולה. וזה אינו נראה כי בתח' הב' היה שמעון הצדיק כשנא אלסכנר מ' שנה לבנין בית שני, שאו התחילו השטרות והוא היה כ"ג זמן רב אחר יהושע כ"ג. ובזמן שמעון הצדיק היה גב'יהה רן פסיסא ויבראשית רבה. פרשת ס"א לבני הפלגשים קרא אותו גביע בן קוסם. וכן בערך גביע ואמר אני הולך דין עמם וכו'. ובריש חלק גביה בן פסיסא פירוש חכם היה והיה גבן. והיינו דקאמר ליה מינא בעישנא בך ופשיטנא לעקמימותך ואמר ליה רופא אימך תקרא ושכר הרבה תמול. ויש אומרים גביה ארץ וקוקף והיה שומר המקדש. וגביע בן קוסם שם חכם הוא נתן עיקר בתחית המתים מאן דלא היה חזק, מאן דהיה לא כ"ש. והוא שנצח בשנת שמטה לאנשי אשקיה, ולבני ישמעאל, ובני קטורה, ומצרים, לפני אלסכנרוס מקדון. וכן נראה שהיה ברורו רבי דוסא בן הרכינס, והיה יותר מארבע מאות שנים עד אחר החרבן בזה הגלות בזמן רבי יהושע במחלתו ער רבן גמליאל בקדוש הירוש ובזמן ר' עקיבא כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה במפתח פרק ד'. וכן נראה ביבמות פרק ראשון שהעיד על מרכוב זו ישב חגי הנביא כשאמר דין צרת הבת. אבל קשה לזה כי

בפרק הוורק גמ אמר ר' יהודה בן אלעאי דורות ראשונים בית שמאי, דורות אחרונים רבי דוסא. והוא בן הרכינס כדאיתא בפרק ג' דערויות. ואם היה קודם בית שמאי איך קראו אחרון. ואולי מה שהעיד על חגי היה קבלה בירו. כי לא אמר שראה אותו. וכן אמר ביבמות שהיה לו את קפן דרף יונתן בן הרכינס שמו מתלמידי בית שמאי וקרא לו בכור שטן רצה לומר דרף. ורב צמח פירש בכור האם, ואולי פירש זה כי התלמוד בכור האם קרא בכור שופה. וה' שם נמו ר' אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא, אבל משם נראה כי היה זקן מאד. ואם זה בן למה תמיהו התוספות על מרכיבי שיהיה ש' שנה. והוא ר' דוסא עצמו בן הרכינס שאמר רבי יהודה בן אלעאי שאמר השבייה אומלת בתרומה כדאיתא בפרק ג' דערויות. וכן בזמן שמעון הצדיק היתה אלסכנריא שהיא אמון מנוא מלאה מישראל כפלים כיוצאי מצרים ושבעים קתדראות של זהב בבית הכנסת הגדולה וכו' כדאית' בסוכה. וכלן נחרטו על ידי אלסכנר שהשיג להם קללת ירמיהו הנביא, ועוד שגברו על לא תוסיפו לשוב בדרך הזה עוד. ואחר זה נתישבה פעם אחרת בימי חזנוו בנו של שמעון הצדיק שעשה שם בית גדול ומזבן, והיו כל אנשי מצרים הולכים שם, ואו נתקיים ביום ההוא יהיה מזבן ל"י בתוך ארץ מצרים בכבוד גדול מאתים שנה לפי דעת הרמב"ם. אבל נראה כי כל זמן הבית היה, כי שם ברה יהושע בן פרחיה וכן בזמן הלל, והיו נשמעים לחכמי ירושלים וכן היו מביאים קרבנות. וכן הלל הביאו לו כתובות נשיהם שהיו אומרים שהיו ממורים והתירם, והיה קהל גדול כפלים כיוצאי מצרים עד אחר החרבן בית שני שעלה עליהם אדריינוס קיסר והרגם כולם בזמן החרבן ביתר. כדאיתא בגיטין. וכן אמרו שם התוספות שתישבה פעם אחרת, וכן דבריו הימים מהנוצרות. ובירושלמי פרק החליל אומר כי השבעים קתדראות של זהב וכו' היה אחר החרבן בית שני בזמן ירוקינוס אביו של אדריינוס הרשע, והוא ההריבם ולא הזכירו לאלסכנרוס כפי התלמוד שלנו שהזכירו. ושאו היה החרבן ביתר, ואינה עתידה להחור קרן ישראל עד שיבא בן דוד. ויש אומרים כי שמעון הצדיק שמו עידו בן יהושע כהן גדול, ואין נראה זה ביוסף בן גריון. [אמר ש"ש אני קראתי בן גריון הגדול, שאותו הכהן אשר בזמן אלסכנר נקרא עידו הכהן עיי' שם.] והיה לפי דעת רז"ל כהן גדול בזמן אלסכנר מלך יון שהרג לדריוש, ואו נשלם מלכות פיס וכו' שהיה

משנה מלך יון המולך בירושלים והרגוהו ואת כל דילו. הוא פוליסוס השר שהרג אלף נפשות מישראל בדרך שהיו שוכרין השבת שנתן אש על פי המערה. וכן אבא שאון הרג לשבעה בני הנה הצדיקים ודא אחר מתתן פרהה נפשה, והדברים שדברו אלה הצדיקים הוא שבה גדול לישראל. ואז אלעזר הישיש החסיד הוכה במכות ויצאה נפשו לחי העולם הבא. וזה אלעזר הישיש הוא מהע"ב וקנים שהתעקו התורה להלמי מלך מצרים ומלך יון. ושינו י"ח דברים כדאיתא בפ"ק רמגלה ובמסכתא סופרים כי כתבו חמשה וקנים להלמי התורה יונת. ועוד כינס שבעים וקנים ושינו לו י"ג דברים. וזה תלמי היה חכם וחסיד ונתן מתנות רבות לחכמים ולבית המקדש. ובדברי הימים למצרים שהיו שלש מאות אלף ספרים מרחכמות, ושארם לו חכמוי כל הספרים שיש לך כלם שפרגם ובל, והעיקר שתעתיק תורת היהודים האלהית. ואז שלח מיד לירושלים בעבור אלעזר הישיש וע"ב וקנים ועשה להם כבוד גדול ושמה שמחה גדולה. ואחר שמת אלעזר הישיש אז מלך מתתיה שבה אחת, ומשה לבנו יהודה הגבור למשיח שר צבא ובימיו בא נקרו לירושלים ונהרג. וגם בא אנשי יוסוס מלך יון וצנחו יהודה ונמל מעל המרכבה והשברם כל עצמותיו כי היה כבד, וגם הוסיף לו ה' מכה שהיה ריחו מוסרם כנבלה עד שאנשיו ברחו ממנו, ונדר לימול בשר ערלתו הצורך המבטל ברית מילה ולא שמע ה' תפלתו ונפלו מעיו א-צה יומת. ואז בא יהודה וכל החסידים וישרו הבית ויביאו עצים ואש הקדש לא, מיצאו, ויקראו אל ה' ותצא אש מן האבן אשר על המזבח ויתנו עצים עליה ותהי האש ההיא עד הגולה השלישית. ובית דינו של חשמונאי גורו על הגויה משום נשגו', ובית שמאי ובית הלל גורו אפילו על ייחוד דגויה על שאר התקנות. ויעשו חנוכה המובדה בחוש כסלו בכ"ה יום בו. וישימו את לחם הפנים וידליקו הנרות ונעשה גם גדול בשמן כמו שקבלו רבותינו ז"ל כדאיתא בפ"ג במד מדליקין. ויהללו ל"ה שמנה ימים. וזה יהודה מלך שש שנים ונהרג במלחמת מצדה לעולם הבא. ואחריו מלך יונתן אחיו כי אלעזר אחיו כבר מה נזמן יהודה במלחמה שנפל סיל גדול עליו שהיה נבור גדול, וזה יונתן מלך שש שנים. ואחר כך מלך שמתן אחיו בן מתתיה ז"ה שנים. ואילו השלשה אחים שמלכו ש"שים שנה הם צדיקים שאמר זכריה עליהם וישקלו את שכרי שלשים כסף. אבל בדברי הימים של הרוכיים יורה מלך ארבע שנים, ויונתן י"ש, ושמתן

ל"ב שנים מסוף מלכות בבל וגם ארס"ז בימיו. ובפרק אלו נאמרין כי שמע בת קול בלשון ארמית מבית קדשי הקדשים שנתבלטה הגוהה ונהרג האויב. וגם בא אלכסנדר לירושלים לכבשה ויצא אליו שמתן הצדיק לקראתו והשתחוה לו אלכסנדר ותמחו עבדיו עליו, ואמר להם שצורתו היה נראה לו במלכותו ונוצה. ובדברי הימים של מלכי הגוים אומר שראה במצחה השם על הצ"ץ, וקורן לו בשמן יון מטור"א גראמתהו"ן, רצה לוטר שם בן ד' אותיות ונתן בידו הכותיים והרגו אותם במצור העיר. ובקיש שהבנים שילדו להם בשנה ההיא שקראו אלכסנדרוס על שמו, ושימנו השבנו מן השנה ההיא. ומאז התחילו למנות מתשרי כי מספרו מתחלת אוטור"ב כי הוא בחודש תשרי. וכן נראה בתלמוד וכן כתב רבינו נסים ז"ל כי המנן מתשרי היה בעבור זה, והסכים עם זה כי הן מונין ישראל על פי התורה שנות השמיטה וברית העולם בירה האיתנים. [שנות אלכסנדר התחילו שנה אלף לצאת בני ישראל מארץ מצרים]. והשנה ההיא היא שנת אלף' לצאתם ממצרים או נפטר עורא הכהן הסופר בעשרה בשבת והגוי וזכריה ומלאכי, ונסתלקה נבואה מישראל. ואז אלכסנדר שנשע מירושלים יצא אליו סבלש החורוני עם מקצת ישראל, ומבני יהושע כהן גדול שנתחנתו עם הכותיים שהגריחוהו עורא הכהן ונחמיה מבית ה', ושאל מאלכסנדר שיבנו הכהנים התניו בית המקדש בדר גרויים, וצה המלך להעשות כן ויבנו הבית.

אז יחלק ישראל לחצי. הצי היס אחר שמעון הצדיק ואנטיגנוס תלמידו וסיעתם כפי מה שקבלו מן עורא ומן הנביאים, והחצי אחר סבלש והתניו והקריבו עלות וזבחים דרוץ לבית ה'. וברו מלבם חוקים ובבית הזה כיהן חתן סבלש מנשה בן יהושע בן יצחק כהן גדול. ואז צדוק וביתוס תלמידי אנטיגנוס היו לראש, וזאת היתה תחלת המינות שהלכו בזמן אנטיגנוס רבם למקדש הר גרויים והיו לראשים, ועמד בית זה כמו מאתים שנה, כי ארבעים שנה אחר בית שני נבנה ובשנת י"ב לבנין בית שני שהיא שנת ג' אלפים ותרנ"א ליצירה מרד מתתיה בן יונתן כ"ג, והוא הנקרא חשמונאי באנטיוכוס מלך יון ועמד הוא ובניו על

(1) כי ח"ס שנה ליצ"ם נבנה בית ראשון ועמד ח"י שנה וע' שנה היות חרב, וז"ל שנה למלכי פרס בשני הבית, ושית שנים ומלכו יונים בעולם, הרי אלף, אה"כ החתול מן מטור"א ששפחה מלכות יון בעולם. ועמ"ש בס"פ בהנחה ס' דורות עולם. יעב"ץ.

מתוך ישוב הדעת נדר ופיו ולבו שוים זה הפירוש נאה. ואנו מוסיפין עוד כי האחרים כשמביאין אשם מחירין עצמם לתאוות העול' לשתות ולשמועל שהיו קרושים כמו שאמר קדוש יהיה נור אלחיו על ראשו. וכן אמר ואקים מבניכם לנבירים ומבדוריהם לנזירים. אבל זה היה להפך שבניו בניור כדי שילך בסוף הנזירות לגלח שער ראשו היפה לשמים, ולא יתנאה אח"כ בשער שכבר גלחו ונשאר בלא גאיה לשום שמים. ובתוספתא בפרק ד' דנזיר שאכל אשם נזיר טמא שבא אליו מן הדרום וכו'. ובפרק החזול בתוספתא כי רבי אלעזר הקפר שאמר כי נזיר חופא הוא בטמא כפי פשט הספק. וכן בטהור קצת הוא חופא אלא שהמצוה בטהור יותר מהחופא, מידי דהוה אמתנה בשבת תענית הלום וכו'. והוא עשה שתי פרות כי משה עשה הראשון, ועורא הכהן השנייה. ושמעון הצדיק בכל יום הנפורים היה נכנס מלאך עמו ויוצא עמו עד שנה שמת שנכנס ולא יצא, ואמר מיד שימות בשנה ההיא. וחולה ז' ימים אחר הרגל ומת כדאיתא ביומא. והוא המקבל הכ"ג. והניח שני בניו שמעיו דהוני, והנאון נקד דהוני, כן פירש בעל העירך. והוניו היה חכם יותר, ורצה אביו שיהי' כהן גדול וקרה ביניהם מחלוקת עד שברח הוניו לאלסכנדריא כמו שאמרנו, ועשה שם בית כמו מקדש, וזהו שאמר המשמים בבית הוניו וכו' כדאיתא בסוף מנחות, וכן תמצא בארוכה זה בפירוש המשנה בסוף מנחות. הכלל שנת ת"ח התחיל בנין בית שני ועמד ת"כ שנים, ולארבעים שנים לבניו שהוא ג' אלפים ותמ"ח אלף שנים שלמים לנתינת התורה נסתלקה נבואה מישראל ובא-אלסכנדרוס לירושלים, ואז התחילה מנין השטרות מתשרי כאשר אמרנו לתחלת מלכות אלסכנדרוס וידענו כי מפני מעשיו הטובים מאד נרשם בשם שמעון הצדיק ז"ל.

אֲנִי יְנֻנֶהוּ איש סוכו קבל משמעון הצדיק שנת ת"ס. וצדוק וביתוס תלמידיו היו ראשי המינים שטיעו בדברי רבם כשאמר אל תהיו כעבדים וכו'. והכהנים שטיעו דברים על דעת הצדוקים מתו מיתה משונה כדאיתא בירושלמי. והג' דברים הם נסוך המים, ומעשה סרה שהיא בטבול יום. והקטרה ביום הכפורים. שלא יתקן מבחורין ויכנס מבגנים. ובפ' קמא דיומא בתוספתא שזה הכהן שהיה ביתוס היניד לאביו מה שעשה ביום הכפור' ומת לג' ימים. ובאבות דר' נתן כל מעשה צדוק וביתוס, ושניה משתמש בכלי כסף וזהב כל ימיו. וברורו היה

ח' שנים, וכן בספר בן גוריון. ומאז התחילו הרומיים לנכוש ישראל שהיו תחת ידם. כי הורה התחיל אהבה עמהם ולמדם. כי הם החיה דרביעית שראה דינאל תקפה. ובעבור שהשמיד יהודה ליונים עשו ברית ומכרו בו כ"ו שנים ואחר זה ק"פ שנים קודם הרבן הגבית כדאיתא בעבודה זרה ובפרק קמא דשבת. ובטלו הברית ומשם ואילך היו משועבדים לרומיים ואז התחילה גלות אדום. ואחר זה מלך יוחנן בן שמעון בן מתתיה הנקרא הווקטס. וכן בלשון החכמים ז"ל נקרא ינאי וזה עלה והחרב בית המקדש של כותיים והרג המינין, ובשובו בשלום עשה משתח לחכמים, ואז בסעודה ההיא היה מעשה אלעזר בן פועירא הנזכר בקדושין פ' האומר שהרג החכמים. והמלך וקן מאר ולאחר ששימש בכהונה גדולה לדעת רז"ל שמינים שנה נעשה צדוקי, ולדעת רש"י אשתו אחות שמעון בן ששה. ואינו נראה כפי יוסף בן גוריון, וכן כתב רבי שמעון דוראן בהלק ג' מינים אבות בפרק הרביעי כמו שכתבתי כי אשת אלסכנדר בנו היא אחות שמעון בן ששה, ומת יוחנן ומלך תחתיו אלסכנדר בנו שנקרא ינאי גם כן בלשון החכמים ז"ל. והיתה אשתו אחות שמעון בן ששה ואולי היא של ציון המלכה שהיא בפרקא קמא דשב'. ובפרק ג' דתעניות, ובמגלת תענית של ציון אשת וביום ערבה בעבור שרגמו באתרוג אחד מן התלמיד' במצחו כמנהגם וירם ידו ויאמר הרב, והרג החכמי' הוין משמעון בן ששה. ואז ברח יהושע בן סדחיה לאלסכנדריא של מצרים עד שבקש עליו שמעון בן ששה ששחן אל המלך וההוירו. ובזמן אלו המלכים התחילה גם כן כה הקראים ונקראו גם כן צדוקים ובייתוסים. ונחזור לעניניו לשמעון הצדיק שהיה כהן גדול מ' שנה. וחמשה דברים היו בימיו, לשון והורית מלבין, והגורל עולה בימיו, ונר מערבי לא כנחה, ואש מערבת דולק תדיר בנחה. אלא שבין הערבים מוסיפין שני גורי עצים שנאמר ויבזר עליה עצים. וכשמטת חשש כחה של מערבה, ויבזר בנימיר, ובשתי הלחם, ובלחם הפנים, ולא קבל אשם נזיר מימיו הוין מניור אחד יפה עיני' שבא מן הדרום. ובמדרש רבה שואל למה לא אכלו ואם האמר מפני שניור חופא היה על שציער עצמו מן הוין וכי לא אכל שמעון הצדיק הטאת הלב אי הטאת דם מימיו? אלא סבר שמעון הצדיק בני אדם מתוך כעס הם נודרים בניור, וכיון שהם נודרים מנעם סופן להתחרש, וכיון שמהחרש נעשו קרבנותיו כשהם חולין בערה, אבל זה

קריעה של שמאל היא עריפא בהוא יומי מפי מימין חכם. חכם העיר שמבקשין מפניו הוראה, ואב בית דין ערף מניה. ובפרקא קמא דקרושין חכם עובר עומד מפניו מלא עיניו וכיזן שעבר יושב. אב בית דין עד שיעבור ארבע אמות לא ישב. נשיא אינו יושב עד שישב במקומו. וכתב הרא"ש כי זה הוא ברשות הרבים. והסדר שאומר בסוף הוריות הוא בבית המדרש וכן כתבו החוספות.

וכל אילו הוונות כלם נקראו בשמם כמו הנביאים ולא רבן ורבי. וזה הוון הראשון אומר במשנה פ' תשיעי מסוטה משמת יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן בשלו האשכולות, ר"ל איש שהכל בו מעלות המדות וההכמות, ופירש רש"י תורה ויראת המא ומעילות החסדים. ובתמוזה פ' יש בקרבנות אמר רב יהודה כל אשכולות שעמדו להם לישראל מימ' משה רבינו עד שמת יוסי בן יועזר היו למדין תור' כמשה רבינו. ומקשינן והא אפיליג בסמיכה כי אפיליג ביה בסוף שניה וזה המחלוקת הוא במשנת חגיגה. ויוסי בן יועזר תקן תקנות כראיתא בפ' קמא דשבת. והיה חסיד שבכהונה כראיתא במשנה פ' אין דורשין. ונראה לי כי במדרש תלים וכן בבראש' רבה בסוף וירח את ריח בניו וראיה כי נזרע יוסי בן יועזר בשמד היונים כשאמר לו יויקים איש צרודות בן אחותו חזי כוסיא דארבךך סוך, ואמר אם לעוברי רצונו ק' לעושי רצונו על אחת כמה וכמה. וענה לו וכי יש עושה רצונו יותר מיך, וחזר ואמר אם לעושי רצונו ק' לעוברי רצונו לא כ"ש. נכנס הדבר בלבו והרג עצמו וייקים בארבע מיתות לכפרתו בתשובה שלימה. ומתנמס יוסי בן יועזר וראה מסתו פורחת באויר ואמר לשעה קלה קרמני זה לכן עזר וכו'.

יוחנן כהן גדול אביו של מתתיה שעשה תקנות רבות ועשה ב' פרות כמו שמעון כאשר נפרש ביו"ד ביוחנן. ואילו קבלו מאנטיגנוס שנת ג' אלפי' וה"ק שהוא צ"ב שנים לבית שני. ובפרק יש נוהלין נראה שהיה בימי ינאי הוא ובניו כשהקדישו נכסיו וזה תימיה, והם המקבלים הכ"ה. ובשנת קכ"ו לבנין בית שני היה אברכס החוקן.

יהושע בן פרחיה ונתאי הארכלי ומתתיה בן יוחנן קבלו מהם שנת הק"ס. קכ"ב שנה לבנין הבית קודם ענין מלחמות החשמונאים עם יוון כמו ס' שנה, והארריך יהושע בן פרחיה שנים רבות עד זמן ינאי הנקרא אלסנדר בן הורקנוס הראשון שזכרנו למעלה שנקרא יוחנן שהרג החכמים וגם בראשונה זה הורקנוס הרג הכותיים. ובפרק תמלה השהיר בן אביו ורגא מחלוקתא אם ינאי הוא יוחנן

רבי אלעזר בן חרסום שדנין לעשירים שלא קראו בתורה בעצורו, כי לא ראהו אדם כי אם יושב ועוסק בתורה יומם ולילה. ובפרק אמר להם הממונה עשרו וכבדו שהיו לו אף עיירות ואלף ספינות, והיה חסיד גדול ושמש בכהונה גדולה "א שנים כראיתא בפרקא קמא דיומא. וזה אנטיגנוס קבל משמעון הצדיק וסיעתו שנת ת"ס, והוא המקבל הכ"ד.

יוס' בן יועזר איש צרדה ויוסף¹ בן יוחנן איש ירושלים, קבלו מאנטיגנוס ומשמעון הצדיק. שכן אמר במשנה קבלו מהם לשון רבים. וכן פירש ר' מאיר הלוי בר רבי שזדורוס מסויל'ט"ה בפרוש אבות. או ירצה לומר מאנטיגנוס ובית דינו, כמו ר' אליעזר בן חרסום. וכן אמר הרמב"ם בתחילת המדע. ומכאן התחילו הוונות והבאים אחריהם עד הלל ושמואי שהם כלם חמשה זוגות. וזהו מה שאמר שקבל מהוונות. וכל זוג הוון האחד נשיא והשני אב בית דין, הוון משמעון בן שטח ויהודה בן סבאי שיש בזה מחלוקת, רבי מאיר אומר שהיה בן סבאי נשיא ושמעון בן שטח אב בית דין, והכמים אומרים להפך ונראה כחכמים. אע"פ שבהגיגה ובאבות נראה במשנה כרבי מאיר, זה לפי דעתו כי חכם משנה ר' מאיר, אבל ראינו שהוא כמו נשיא שלה לחוני המעגל. ואחר כך נגה לשכת הגזית, בסוף תעניות ופרק שלישי וסנהדרין שהיה ראש הסנהדרין ודן לינאי המלך. ועוד שהיה אח אשת המלך כראיתא בגיטות. וכן תלה שמונים נשים כשפניות ביים אהוד לפי הוראת שעה ואין עוד להאריך. ואב ב"ד לפני נשיא לא היה מורה הלכה לדין אלא לאיצטרופי כראיתא בפרק אין דורשין. או אם היה דין לנשיא לפני אב בית דין כמו רבן גמליאל על ענין טבי עבדו כססימא עינו, והורה לפני רבי יהושע אב בית דינו. ואב בית דין היה כמו משנה למלך שהוא הנשיא רצה לומר המלך, ויושב אב"ד מימין הנשיא ודנין שניהם. אבל המדרגה של חכם שאומר בהוריות רבי מאיר חכם לא ראיתי מעם לזה. ואולי לא היה זה כי אם לרבי מאיר לבדו. אבל בסוף מועד קמן על חכם הולץ מימין ועל אב בית דין משמאל ועל נשיא כמאן ומכאן, פירש רש"י

¹ שלחה פ"ג אבא יוסי בן יוחנן איש ירושלים שנים ר"ס, אילוי אבא יוסי לחוד יוסי לחיד, אי נמי חזי רבן מאיר הוון, כי ר' מאשה נקרא גם בן ר"ס. ואולי הוא ר' מאשה שקבל מן הוונות, שוב ראיתי באות הוון שהביא המחבר ונרם אבא יוסי בן חנן. יעב"ץ.

ההנאה כי היו אב ובנו נקראים ינאי בשם החלמוד. והורקנוס הוא ירחן ששמש בכהונה גדולה ונעשה צדוק והורג החכמים. ובנו אלכסנדר גם כן נקרא ינאי נשוי עם של ציון המלכה אחות שמיעון בן שטח. ובפרק האומר בקדושין שינאי הנקרא הורקנוס דרג לחכמים שבאו לפיסלו מן הכהונה שהיה רוצה להיות מלך וכהן ועלה מינות בלבבו בתורה שבעל פה, עד שבא שמיעון בן שטח והחזיר התורה ליושנה בזמן אלכסנדר בנו הנשוי עם אחות שמיעון בן שטח כדאיתא בברכות פרק שלשה שאכלו, כשבך ברכת המזון לינאי שהרג החכמים על ענין האתרוג כמו שאמרנו למעלה. והסמיך לשמעון בן שטח. אחרתו אשה המלך. ובאחרו זמן ברה יהושע בן פרחיה לאלכסנדראי של מצרים הנקראת אמן מנא וכשהוציאו לשמעון בן שטח הנה שלמא. ובקש רחמים שמיעון בן שטח מהמלך שיחזירו ליהושע, וכתב ליה מני ירושלים עיר הקדש ליכי אלכסנדראי של מצרים, בעלי שריו בתוכך ואני יושבת שוממה, אמר שמע מינה שלמא היו ובא כדאיתא בסוף סוטה. וכדמות זה המעשה בסנהדרין ירושלמי שקרה כל זה ליהודה בן שבאי שברח לאלכסנדראי כרי שלא יעשהו נשיא. ובדרך עם תלמיד אחד כמו שקרה ליהושע בן פרחיה עם ישו הנוצרי. וקבלתם אשת שהנוצרי היה תלמידו וזאת היא הכת הג' מהמינים כת תלמידי ישו הנוצרי המשועמדים הנכנסים בתורת המעמדאי ופירוש משועמדים משועמדים. והרמב"ן כתב שנקראו משועמדים העובדים ל"צ שנתנכרו מעשיהם לאביהם שבשמים הגורם כל בן נכר כל בר ישראל דאשתמד, ותרנום ויכירם ואשתמודענן ויהיה לשון משועמד משועמד בחסרון עי"ן, כמו דוקקטי דור קטוע. ובס' אמר ר' עקיבא בשבת נראה כס' הרמב"ן וכן ס' רש"י שם מכל בן נכר המנוכר לאביו שבשמים, ומעמדאי הם כת ישו השובלים במים, זה ס' רבינו האי, וביבנה הקני ברכת המינין על אלו. והאמת שגולד הנוצרי בשנת ד' למלכות ינאי השני הוא אלכסנדר, והוא שנת רס"ג לבנין הבית, ושנת נ"א להשמונים שהוא שנת ג' אלפים והרע"ה ליצירה. אף על פי שהנוצרים אומרים שגולד בזמן הורדוס¹⁾ עבר החשמונים שנת השס"ו ליצירה, ושנתלה ל"ה שנים קודם החרבן בן ל"ב שנים בנותח ולומר לנו כי מיד במהרה קדם מ' שנה נחרב הבית בעון מה שעשינו לו. וזה אינו כן כי ס"ט שנים קודם זה היה לירתו מומן הלידה שהם אומרים. והאמת

¹⁾ נכר הורדוס הראשון. יע"ן.

שגולד שנת הרע"ח, ובשנת רצ"ט לבנין הבית נתפש, והוא בן ל"ו שנים בשנת שלש לארסתבלוס בן ינאי. ועצרו זה כתבו חכמי ישראל ביריכא שהיה להם עם הנוצרים, כי בחלמוד אינו כתוב הנוצרי שהם אומרים וגם ברברי הימים של הנוצרים יש מהלוקה ביניהם באיזה שנה גולד, וכבר ידוע ענינו בשבת ובסוטה ובסנהדרין ותלמודי. ובסוף מנחות כי יהושע בן פרחיה לא היה רוצה לעלות לגדולה, וגם לא רצה לירד כיון שגילה. הכלל כי האריך ימים הרבה יהושע בן פרחיה, ובא לירושלים מאלכסנדראי קרוב לשנת רצ"ו לבנין הבית שהיא שנת הש"ד ליצירה והם המקבלים הכ"ו. ואז היה אברכס היתכן הגדול הידוע בשנת ר"ה לבנין בית שני. וזה הסכים עם רז"ל במדת החושש הידוע שהוא כ"ט יום י"ב שעות ותשצ"ג חלקים. [ובית דינו של השמונאי גזרו על ביאת הגויה אפילו בצניעא. כי קודם זה היה מותר כדאיתא במצות קכ"ב.]

יהודה בן שבאי ושמיעון בן שטח קבלו מהם בתחלת מלכות החשמונים, בשנת תרכ"א ליצירה שנת ר"ג לבנין הבית. וכבר אמרנו כי שמיעון בן שטח נשיא, ויהודה בן שבאי אב בית דין. וידוע הוא חסידותו של יהודה בן שבאי. כשהרג עד זומם להוציא מלבן של צדוקים, ואפילו הכי מעה בדין. וכל ימיו לא הורה עוד כי אם עם שמיעון חבירו. ובכל יום היה הולך לבכות על אותו הרוב עד שמת. ולא הלק כבוד לעצמו. אבל שמיעון בן שטח חסיד גדול וכן הקימו על בנו שני עדי שקר ונכרו דינו שיהרג. והזור העדים לומר כי מפני שנאת אביו שהרג למנשפות העירו שקר. ואף על פי כן אמר לו בנו בחסידותו שיעשה דין בו ולא יזרם דין התורה בעבורו כדאיתא בסנהדרין ירושלמי. ופרש רש"י בס' נגמר הדין ולא נשא פני' למלך ובא גבראל בעבורו וחבט בקרקע חבירו הסנהדרין כדאיתא בפרק כ"ג. והוא החזיר התורה ליושנה. ותקן תקנות כדאיתא בפרק קמא דשבת ובמקומות אחרים. ותקן כתובה שיהיו כל נכסיו אחראין לכתובה. והוא תלה שמנים נשים מכשפות ביים אחד בחכמתו. והסנהדרין צריך שידוע כישוף בעבור שידוע הדין על איזה כישוף יחרגו המכשף. אבל פירש רש"י בפרק העומד שאם יזא הנדון מכשף ויעשה האור שלא ילוש בו יעשו הם מכשפות וימיתוהו. וכבר ידעת כי הוא יבמו של ינאי המלך. ובימיו היה חכם גדול והסדר הוא **חוני המעגל** הידוע בתפלות בסוף תענית. ובספר יוסף בן גוריון הכהן אומר כי נהרג חזן

לירושלים כשצרו מלכי השמונאי' זה על זה הורקנו'
 וארסובולוס שהם אחים בני אלסנדר בנו של
 הורקנוס הראשון. ואז נזרו ארור מי שיגדל חזיר,
 וארור מי שילמד לבנו חכמה יזינה. ואם תאמר
 בימי מיטוס גזרו תירצו החוססות דמיקרא גזרו
 ולא קבלו, אי נמי אם רוצה להיות בארור לא מיקרי
 עבריין, אבל לבסוף אינא גזרה דרבנן. ובהורקנוס
 זה נשלם מלכות ההשמונים שהרנו הורדוס בן
 אנטיסטר בעדו. ואלו השתי גזרות שגזרו בימיו
 הוא בקמא פרק מרובה, ובסוף כוטה ובמנחה
 פרק ר' ישמעאל. ואז מרדכי היהודי בזמן ההוא
 שהיה אז יותר מבן ת' שנה. ואז הביאו העומר
 ושתי הלחם ממקומות רחוקים מירושלים. והז'
 הענין שנהרג חזני המעגל לא נזכר בתלמוד.
 אלא שישן ע' שנה שהם שנתו של אדם, שהם
 בשינה כיום אתמול כי יעבור. ובהלך הג' כמגן
 אבות בגדר החלום, אמר ר' דודן שזאי אפשר זה
 כפי המנע בלא נס שישן אדם שבעים שנה, מפני
 שנתקרר החום המנעי ואינו מתין. ועוד לפי
 שהזמן מקרה אל התנועה ומי שלא הוריש בתנועה
 לא יפעל בו הזמן ע"כ. וזה שאמר אינו עולה על
 הדעת כי אם על ידי נס אם הוא כשפוטו. ומפני
 שלא היו נהגין בו כבוד בוקנתו כראוי שאל חזני
 לעצמו המות לילך לדחי העולם הבא. ובמגלת
 תענית כי שלש שנים רצופות היה בצורת עד שירד
 חזני המעגל להתפלל. וכן היה אז אליהו עיני בן
 הקף הכהן הגדול שעשה פרה אדומה אחת והם
 המקבילים הב"ז.

שמעיה ואבטליון קבלו מהם, האחד נשיא
 והשני אב בית דין, וכתב רבינו חננאל איך שם
 נשיאות מסוגל על בית דוד שהיה יוסי בן יעזר
 נשיא והיה כהן. ואף על פי שנשמעין ובאנטיגנוס
 לא מצאנו אב בית דין לעולם היה אב בית דין,
 אלא שלא היו רשומים כמו אלה להוכיח שמוחם.
 וזה היה מנהג בישראל שכן אמרו בסוף מועד קמן
 על שאלו זה נשיא, ועל ירונהג זה אב בית דין.
 וכן אמרו בפרק הישן מפני מה חזקה לוקה על אב
 בית דין שמת ולא נספד כדלהב וכו'. אף על פי
 שזה האמור יש בו סוד, [וכבר פירש בו רבי יצחק
 'ישראל ביסוד עולם פירוש נאה אבל עוד יש בו
 סוד]. והנשיא שנתורה הוא המלך. בין שיהיה
 ממלכי דוד או ממלכי ישראל כי על פי נביאים
 נמשחו. שכן בהריות פרק ג' במשנה אי דרו
 נשיא זה המלך שנאמר אשר נשיא יחזא ועשה
 אחת מכל מצות ה' אלהיו מי שאין עליו אלא י"
 אלהיו. וזה נסן כי היה בכלל ראש הגולה שבבבל,
 ובזמן היה גם כן

שהיה מורע המלוכה מיהויכין שנקרא שבט משור
 שבט מלכותך. כרתניא לא יסור שבט מיהודה
 וזו ראש גולה שבבבל. אבל הלא וכל דענו לא
 נקראו אלא ומחוקק מבין רגליו. ובעבור זה אפילו
 רבינו הקדוש שהיה נשיא לא היה נקרא נשיא,
 ואף על פי שהוא מורע דוד מכני שפטיה בן אבישל
 אשת דוד, כל שכן לדעת הירושלמי ובראשית
 רבה שהיה רבי [מיהודה] מצד האם ומבנימין מצד
 האב. א"ל רבי דייא צרתך בבבל, שהיה אז ראש
 גולה אחד ששמו רב הונא ומר כיהן ליה. ואין
 זה רב הונא תלמיד רב הונא בתלמוד, כי זה מת
 בחיי רבי ונקבר בארץ ישראל. וזה היה מורע
 המלכים, משלמה וירוחין וזרובבל, וא"כ כל
 אלו היו נשיאים בשם ל"ד במקום נשיא. וכן
 שמעיה היה נשיא השם לנר. ולא נאמר הענין
 הזה באלו בלבד בעבור שהם גרים. כי שמעיה
 ואבטליון היו מבני בניו של סנדרב כדאיתא בגמין
 ובסנהדרין, אלא אפילו שמעון הצדיק הלל היו
 במקום נשיאים בעבור שהיו יושבים בלשכת הגזית
 שבעים סנהדרין ולא היה להם מלך לישיב עמם,
 כדמות משה שהיה על גביהן שהיה מלך ונשיא
 והיה להם נשיא ומקומו. כי בבית שני לא היה אלא
 זרובבל לנר. כי בימי אלו היו החכמים מלכים שלא
 כדן. וכן הורדוס נכני הלל שלא כדן שהיה גר
 או עבד. והפסוק דרשו ממוכר שבאחד חתים
 עליך מלך, כ"ש כדיות זרע דוד בעולם. ושמעיה
 ואבטליון היחה אמם מישראל כדי שיוכלו לדון.
 ונשיא שמחל על כבודו מחול. אבל המלך לא
 ימחול, ואלו ביראי היו גרי צדק ועשים מעשה
 אהרן כדאיתא ביומא. ובעבור שאין דעתו להאריך
 כי יהיה ספר גדול ויהיה כבוד להעתיקו לא הביא כל
 הראיות על כל חכם מי הוא, אלא ראה אחת או
 שתיים להביא התועלת שאנו צריכים לו. והם קבלו
 שנת השכ"ב ליציר' שנת שד"ל לבנין הבית. ובזמנם
 יהודה בן דורחאי שנבדל מן החכמים הוא
 דורותאי בנו, וחלק וישב בדרום כדי שלא יולה
 לירושלים. שהיה סובר שהזוגה דוחה שבת כמו
 הפסא. ואמר תמהני על שני גדולי הדור שגדלים
 ואבטליון שחכמים גדולים הם ודרשנים גדולים
 ולא אמרו להם לישראל שהזוגה דוחה שבת.
 ובגמרא רב מארי פירש טעמו מוונחת פסח ל"
 אלהך צאן ובקר. ורב אשי כעס על זה ואמר אכן
 מעמא דפרושין ניקים ונפרוש, ורובא לומר שאסור
 לתת טעם למי שנבדל מן החכמים כפ' אלו דברים
 ור"א פי' מעמא דפרושין ר"ל מדרש פרושים הוא.
 ובזמנם היה גם כן

וזה נסן כי היה בכלל ראש הגולה שבבבל,
 ובזמן היה גם כן

כלב וסיעתו, שאין צריך לזכור האמצעים כי מאליהו הוא נודע. וזה אינו ר' מיאשה האמורא בן בנו של ר' יהושע בן לוי שהיה בימי בניו של הלל, ואם לא יש לרב עדות אהרת מהתלמוד וגם אני לא ראיתי אבל מן המסגה כן נראה כי הוא אחר הלל, וכן נהום הבלבר לא הזכירו דבריו בימי הלל שם במסכת פאה כי אם בימי רבן גמליאל הוקן נכדו, והם ר"ל שמעיה ואבסליון המקבילים הכ"ה. ואני אומר שגם

בני בתירא היו בחבורת שמעיה ואבסליון כמו עקביא, כיון שהלל בא להיות נשיא אחרים שהם מינו לנשיא להלל וירדו הם מהנשיאות מרוב ענותנותם עד שאמר רבי אע"פ שהוא עניו כל הדברים אני עוסק חוץ ממה שעשו בני בתירא לוקני הלל. וזה היה בעבור שידע הלל ההלכה של פסח במועדו שדוחה שבת כדאיתא בפסחים בפרק ואילו דברים, כי בני בתירא נתעלמה מהם ההלכה ומינהו לנשיא. ואחר ההרבן היו עם ר' יוחנן בן זכאי כשתקן תקיעת שופר בשבת בב"ד ביבנה כדאית' בראש השנה ובירושלמי. ואי אפשר שיעברו שני שמטות שלא יהיו י"ד בשבת. ולמה נעלמה ההלכה ליתן גדולה להלל, ומפני מה נהנין בב"ד של מטה כבוד כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל. ורש"י פירש בפרקא קמא דתעניות כי אלו שהיו בזמן הלל הם ר' יהודה בן בתירא ורבי יהושע אחיו ולא בתירא, כי בירושלמי בב"ד מיתורו כי ר' יהושע ור' אליעזר שהם תלמידי תלמידיו של הלל זכו שילמד אביו לר' יהודה בן בתירא, אבל ר' יהודה בן בתירא היה בבבל בנציבן בזמן הבית כדאיתא בירושלמי פסחי'. ושם פירש הרשב"ם ז"ל למה היה בבבל. ולא עלה לרגל כי זקן היה ולא היה יכול לעלות לרגל וזקן פפור מראיה. ועוד האריך שנים רבות כי היה עד זמן רב ושמואל ובידן לאבא אבוא דשמואל שיהיה לו בן חכם כדאיתא במדרש שמואל על פסוק וידע כל ישראל מדן ועד נפת שבע כי נאמן שמואל וכו'. ובפ' ר' אליעזר בשבת ובפ' כל הכשר נראה ג"כ שהיה בזמן לוי שאמר לרבי אהרית דר' יהודה בן בתירא הוה וררש להו כרבי יוסי הגלילי.

הלל ושמואל קבלו מהם. ובראשונה היו הלל ומנחם ויצא מנחם לעבורה המלך עם שמנים אנשים לבושים זהב כדאיתא בהגיגה. וזה הדבר מוזכר בספר בן גוריון שהיה מנחם חכם גדול כמו נביא שאמר הרבה נבואות והוא אמר להורדוס כשהיה קטן שימלך. ואחר שמלך שלה בעבורו ואמר לו עוד שימלך יותר משלשים שנה שמלך ל"ז שנה ונתן לו עשר גדול או. וכן היה הורדוס

עקביא בן מהללאל שהעיד במסכת עדיות רבי יהודה בן אלעאי עליו שאין עורה ננעלת על אדם בישראל בתכמה וביורת חמא כעקביא. ובעבור שאוהו מיתתן של שמעיה ואבסליון דבר דבר שלא נראה כהוין יש חשש אם נדוהו, והוא לא נתכוון לגנותם שאמר דוגמא השקיה. ויש בזה שני פירושים או גרים כמותה. אבל הוא רצה שלא נתנו לה שיהי כהויר אלא דוגמא להם כדי להפחידה.

וידענו שהיה הדבר היה אחר שמתו כמו שזכר בבבבית בפרק מי שמתו המספר אחר מיתתן של תלמידי חכמים אע"פ שבעל הערוך בערך אחר פי' לשון הסייה כלומר נטה מדרך ישרה. כרתגא דבי ר' שמטאל אם ראית תלמיד חכם שחמא בלילה אל תהרהר אחריו ביום. וכן פירש הרא"ש בפסקי ברכות. אבל רבינו הגנאל פירש שמספר גנאי לאהר מיתתן והוא הפירוש הוא האמיתי. כי כן בספרי מביא זה המעשה ואומר הלא דתימא המבנה זקן אחר מותו חייב נדוי. וכן מצאתי אחר כך בערך דוגמא שחור בו ופירש כן. וכן בתוספות אמרו בשעה ששלום על ישראל. והיינו לאהר מיתתן דלא אתי לאינצויי בהדי דמספרין גנותם. מהכא משמע דאיירי לאהר מיתה ע"כ לשונו. ורש"י פי' לעיל מינה כתוב והמזים והמכרישים את הובתם יותר על זכותם להטותם לכף דוובה ויליכם וכו'. ואני אברהם קבלתי בין שיהיה לשון מפה או השייה מניין שמדבר אחר המיתה לפי שאמר למעלה כי לא ידע שבש הרשע שהוא הלשון, שנאמר והכה ארץ בשבט פיו על גורל הצדיקים על גורל שהוא אחר המות שנאמר ואתה תעמוד לגורלך לקץ הימים. והשיבה י"ל לפיכך אבל המשים ויליכם וכו'. ובנו של עקביא היה ג"כ חכם וצוחו אביו לשמוע להכמים לדבריו בחסירותו וכו' כדאיתא בעדיות.

אדמון וחנן בן אבישלוס חכמים גדולים שני דיני גזרות בירושלם האמורים בפ' אחרון דכתובי'. אבל מה שכתב הרמב"ם ז"ל שר' מיאשה היה בחבורתם אינו נראה, כי במסכתא פאה העיד נהום הלגל שקבל מר' מיאשה, ור' מיאשה קבל מאבא שקבל מהזוגות וכו', וא"כ רבי מיאשה אחר הלל ושמואל שהיו מהזוגות, וכן פי' הוא עצמו מהזוגות כגון הלל ושמואל שקבלו משמעיה ואבסליון וכו'. ולפי דעתו לא היה לו להזכיר זוגות האחרונות אלא שדברי אמת מיד יבואו בפי החכם ויותר נראה שהיה אחר הלל. ובפ' כ"ג ונזיר למדו מה המאמר שאמר שקבלו מפי הנביאים הלכה למשה מסיני, ולא הזכיר יהושע והזקנים שהוא

הבית מאה שנה ר"ל בעוד הבית קיים ק' שנה, ובפירוש רש"י שם בארוכה. והיה מורע דוד משפטיה בן אביהם כדאיתא בתנודות בפרק הנושא על חיתון בת ר' חייא שמחה ארוסה שהיה ארוסה לכן רבי. וכן בפרק במה בהמה אמר רב רבי דאמי מדר וכו', ובתוספות בפ' קמא דסנהדרין ראש גולה דבבל מהזכרים ונשיא שבארץ ישראל מהגבול מורע וכו'. אבל כבר אמרנו כי גבראשית רבה פרשת ויזכור אלהים את נח שזה מצד האם ומצד אביו מבנימין. והוא הלל הרבה תורה בשראל ושמיא חברו. ולא הלוקן אלא בששישה דברים כדאיתא בפרק קמא דשבת כי הבאים אחריהם שלא שמשו כל צרכן היו במחלוקת בית שמאי ובית הלל. וכן תקנו תקנות רבות ונורות כאמור שם ובגמין ובמקומות אחרים. ובפ' השולח גפ' בתנו התוספ' משם הירושלמי כי ב"ה דברים שרבו בית שמאי על בית הלל אפילו אליהו לא יכול לבטלן, כי תלמידי בית שמאי היו הורגין בתלמידי בית הלל ועמדו להם בפשוטם. ושמונים תלמידים היו להלל, ר"ל המעולים כדאיתא בסוכה בפרק הישן ובבבא בתרא בפרק יש נחלין. ויונתן בן עוזיאל שחרגם הנביאים כדאיתא במגלה הוא הגדול שבכול' ואין קץ לתבונתו. ורבן יוחנן בן זכאי הכהן הקטן שבכלם ומה שערך לאחרים ונראה גדולת יונתן בן עזיאל ש בשמאי הוקן הולך אליו כדאיתא שם בפרק יש נחלין.

בבא בן בוטא תלמיד שמאי הוקן. ובגמין אומר מהכמתו והוא זיכה לאשה אחת שאמרו שזינתה ואמר הורע אינו סולד מן האש ולובן ביצה סולד. והה כחל עניו הורדוס רצה לומר סימא עניו כדאיתא בבתרא כשהרג החכמים. והוא נתן לו עצה שיבנה המקדש לכפרה על האור של החכמי' שכיבה שנתירא מהם שכתוב לא תוכל לתת עליך וכו'. ובגמין ספר ר' אליעזר שהיה דין ועניו מאד ועשה שלום בין איש לאשתו והמעשה הוא שם וכו'. ואע"פ שהיה מתלמידי שמאי מה שידע בסמיכה עשה כבית הלל בפרק שני דיום טוב וכל זה ברור. ובפרק אחרון מנחות במשנה שהיה בבא בן בוטא חסיד ומתנדב אשם תלוי בכל יום חוץ מיום אחד אחריו יום הכפורים. והה נקרא אשם חסידים, אבל החכמים שאמר הרמב"ם ז"ל שהיו בזמן הלל ג"כ מצאנו אותם אחר הלל בזמן בית שמאי ובית הלל הוקנים שיהיה קרוב לחרבן הבית בזמן רבן גמליאל הוקן. כמו

רבי יוחנן החורנית שהלכו זקני בית שמאי ובית הלל לבקרו בסוכה. וכן **חנניה** בן חזקיה בן

מכבד מאד להלל הוקן שהם רצו במלכותו, ואומר שם כי שמאי היה תלמידו של הלל אולי זה היה בימי מנחם אחר זה היה תלמיד חבר להלל. גם שמאי הוקן נתבאר על הורדוס שימלך כשבא לדין לפני הסנהדרין ונשאו לו פנים כשהרג האיש ואמר שהוא ימלך ויהרוג אותם, אבל הורדוס בהלל ושמיא ומנחם וסיעתם לא שלח דרו וכברם. ונקרא הלל הבבלי בעבור שהיה מבבל מהמיוחסין כדאיתא בפ' עשרה יוחסין כשאמרו לרבי על ענין יוחסין.

ועלה מבבל ושם למד תורה עם שמעיה ואבטליון, וגם הם היו בירושלים כדאיתא ביומא ובאבות דרבי נתן שהיה מדבר בלשון בגל. ואמר ארבעה דברים במשנה נגד שמאי אבד שמיה ודלא מוסין יסוף ודלא יליף קטלא חייב ודאשתמש בתגא חילף. זה המשתמש בשם המפורש אין לו חלק לעולם הבא. וכן משנת הפוך בה ואומרים שם שהלל אמרה. וכן על דאפסת אפסוך שהיה הוא בבלי. וגם שמעיה ואבטליון היו בירושלים ביום שביצא כ"ג מכות המקדש ביום הכפורים, והלל למד תורה מעוני גדול כדאיתא בפ' אמר להם הממונה ולא סייעו שבנא אהיו שהיה עשיר כמו שסייע עוריה לשמעון אהיו עוריה כדאיתא בסוף סוכה. ובסוף נתיב שני כתוב כי אהיו של הלל מפני שלא סייעו קודם שהתחיל ללמוד הלל לא לקח חלק עמו. ואע"פ שסייעו אחר שלמד והיו חיי' מ"ג שנה. וכן מ' שנה עלה מבבל וארבעים שנה למד וארבעים שנה פרנס ישראל והיה עניו מאד כדאיתא בשבת ובפרק יום טוב מרוב עושה שיהיה מפני השלום שהיתה עולת זכר ואמר שהיא נקבה לזבח שלמים. ושמיא קפון ותלמידיהם נהגו באלה המדות. ובעבור זה זכו לקבוע הלכה כבית הלל כדאיתא בפרק קמא דעירובין ובפרק קמא דברכות ירושלמי שיצא בת קול ובינה הלכה כבית הלל. ולעולם לא חזרו בית שמאי להורות כבית הלל חוץ מהלכה אחת בפרק ה' התרומות. והם קבלו ר"ל הלל ושמיא שנת השב"ח ליצירה ש"ך שנים לבנין הבית. ועד ימי הלל היו קורין ת"ר סדרי ממשנה ע"ה עד בני בתירא. והלל סידר שש סדרים על פה הכוללים התורה משם ולהלן כרי שלא תשתבח התורה. והה בתחלת מלכות הורדוס עבדא דבי השמונאים. והה ובנה או בית המקדש ביוסף גדול יותר משלמה בימי הלל, וכל זמן שבנה אותו לא בא גשם ביום כרי שלא יתבטלו מלאכתו. וכן הוא בפירוש בתחלת שבת שהתחיל הלל הנשיאות ק' שנה קודם החרבן.

ושמעון בנו ורבן גמליאל הוקן נכדו ורבן שמעון בן גמליאל הגדול בחרבן בית שני נהגו נשיאותן בפני

מיאשה. ובני בתראי כבר אמרנו שהיו בומן שמעיה וכן בומן הלל. והאירכו ימים רבים עד אחר חרבן הבית ועד רבינו. ור' פשיאס ראה חרבן הבית. ובעדויות חולק עם רבי יהושע ור' יוחנן בן בנ גנ שהיה בזה הזמן עוד אפשרם שהיו גם אחר החרבן. והם ר"ל הלל ושמיאי הם המקבילים הכ"ש.

רבן שמעון בנו של הלל הוקן ורבן יוחנן בן זכאי הכהן קבלו מהלל ושמיאי והם המקבילים הל'. וזה רבן יוחנן בן זכאי היה ק"ב שנה. כי שלשה חור ק"ב שנה כמשה רבינו ע"ה וראו זה את זה: הלל, ורבן יוחנן בן זכאי, ורבי עקיבא. ורבי' עסק ארבעים שנה בפרקמטיא. ומ' שנה למד. ומ' שנה לימד אבל לא היה נשיא אלא בסוף ימיו אחר חרבן הבית כדאיתא בסוף ראש השנה. וס' הקנות תקן חזוא היה כהן כמו שנראה בפרק משה מדליקין. וכן פירש רש"י שם. וכן בספרי אמר כפרה מה ששרתו ידי שבתיו. והוא ראה ארבע נשיאים ואלו הן, הלל שקבל ממנו, ורבי גמליאל הוקן נכדו שהיו לומדים התורה בימיו בעמדה, ורשב"ג. הנהרג בחורבן. וכן היה או רבי

הנינא בן דוסא החסיד המלומד בנסיס שיצא עליו בת קול כל העולם נזוק בשביל הנינא בני, והנינא בני די לו בקב חרובין מערב שב' לערב שבת. ובפרק טריב ספתיים דמכרין עליו ברקיע והודרו בחנינא בני, בענין אגרת בת מחלת. ובפרק ג' דתעניית על העינים שהביאו דובא בקרנייהו, אם היה עני אך היו לו עינים פירש רש"י כי הנינאל אבדה מצאה ולא יצאו לה בעליה וקנה מאפרחיה העינים. והוא למד תורה מרבי יוחנן בן זכאי כדאיתא בפ' אין עומדין. וכן היה נומן רבן גמליאל כדאיתא בבריכות, וא"כ רבן גמליאל הוקן המקבל הל"א. ור' שמעון בן גמליאל בני המקבל הל"ב. וכיון שנהרג זה רבי שמעון בן גמליאל נשאר בני רבן גמליאל בר מחולקתו של ר' אליעזר ור' יהושע שעדיין לא היה ראוי לנשיאות. והצילו ר' יוחנן בן זכאי מיד אספסינוס קיסר וקבל ר' יוחנן בן זכאי הנשיאות או בעת החרבן שנתן להן וחסד בעיני המלך כדאיתא בפ' הניזוקין ובאבות דרבי נתן. והיה נשיא בסוף ימיו לפחות שתי שנים כמו שפי' רש"י בסוף ראש השנה. וגם בימי הלל ור' יוחנן בן זכאי היו שני כהנים גדולים הנמאל המצרי ושמישאל בן פאבי חסיד גדול שעשו כל אחד מהם פרה. ורבי' הכהן אעפ"י שהיה זקן מאד היה ראש הסנהדרין. אע"פ שכתב רבינו חננאל כי ביום שמינו לר' אליעזר בן עזריה למה לא מינו לר' אליעזר מפני שהיה זקן מאד. ומוה למד הרמב"ם

גרון שעלו לבקר בית שמאי ובית הלל. ובפרק ד' דמסכת שמחות שאבד לו ספר תורה שלקחו במאה מנה והתפלל במקדש ומצאו. ובנו היה ר' אליעזר בן חזנייה בן חזקיה בן גרון בספרי פרשה כי חנא. ובעליית חזנייה בן חזקיה בן גרון אמרו הריבה הלכו' ואז גזרו ל"ח דברים ולא כ"ד דברים שכתב הרמב"ם בתחלת פירוש המשנה של שבת שהו לעולם לא זכרו אלא ל"ה דברים. ומפיוש רש"י והתיחסות נראה ש"ח דברים שרבו בית שמאי על בית הלל או לא היו עוד. ומה הם הל"ח רבו הסבורות בין אלה החכמים וכפי פשוט ההלכה נראה שבוה לבר' צדק הרמב"ם ו'ל' במנין הל"ח שהראשונה היא שפוסל בתרומה האוכל אוכל ראשון. אע"פ שאינו כדאי ליכנס בין אלו האמרות כי הלבנה עמוקה היא שיסבול פירושים הרבה. והכלל כי בעליית חזנייה בן חזקיה בן גרון גזרו ל"ח דברים וכו' כדאיתא בפרק קמא דשבת. וזה החסיד כתב מגלת תענית שהיה מחובב הנסים. ונראה לי שלא כתב כולה כמו שנראה בפרקא קמא דראש השנה כי יהודה בן שמוע תלמיד ר' מאיר ביטל שמו והוא במגלת תענית. וכן הוא פירש סתרי יחזקאל והעלו לו שלש מאות גרבי שמן כדי שיאיר לו בלילה ודרשו והוא זכור לטוב כדאיתא בפרק התבלת ובפרקא קמא דשבת וסוף מגלת תענית כי שיתו של ר' אליעזר בן חזנייה בן חזקיה בן גרון כתבו מגלת תענית מפני שאינן למודים בצרות.

נחומא בן הקנה חכם גדול וחסיד. וזהו רבי נחומא הגדול שהאריך ימים כדאיתא בפ' בני העיר ובפ' תפלת השחר במשנה שהיה מחפזל בכניסתו לבית המדרש. והוא ג"כ נזכר במסכתא אבות. וזה עשה ספר התביר על הקבלה העמוקה ושמות השם יחבדן. ור' ישמיאל בן אלישע כ"ג קבל ממנו סודות הקבלה. וכן ר' עקיבא כדאיתא במדרש. ור' ישמיאל¹ היה יפה מאד ופראו ר' יהושע ברומי. והוא מעשרה הרוגי מלכות הנהרג אחר חרבן הבית בסמוך והפשיטו עור סניו שהמדה יפיו בת קיסר והוא בראשן של מלכים. ובתחלת ברכות נראה השכינה במקדש ואמרה לו ישמיאל בני ברכני.

אבא חלקיה בן בנו של חזני המעגל. וחזני הנחבא העניו בן בתו של חזני המעגל מלומדים בנסיס כדאיתא בתעניות.

ונחום הלבלר כבר אמרנו שנראה שהיה אחר הלל וכן רב כמו שנראה במסכתא פאה שקבל מר'

¹ אן היה ר"ש כהן גדול ששם בכ"ג בומן הבית, וזה היה זמן רב אחרי ולא נזכר שהיה כהן. יעב"ץ.

הספידוהו . והתנבא בלשון ארמי בשעת ספידתו .
 ותננו מפתחו ופנקסו בארנו מפני שלא זכה לבן .
 עוד שם בפרק ה' נשכננס ר' גמליאל הוקן לעבר
 השנה עמו שמואל הקטן ואמר אני הוא שנכנסתי
 בלא רשות . ואמר לו רבן גמליאל שב בני שב מה
 לך אלד ומיד כל ישראל יודעים שאפילו לא יהיו
 ז' אלא שנים אהא אחר מהם . וא"כ בימי רבן
 גמליאל הוקן היה . ובסנהדרין אומר כי רבן גמליאל
 אמר לו שב בני שב ראיות כל השנים להעבר על
 ידך . והוא לא נכנס כי אם ברשות ומפני ענותנותו
 אמר זה . ורש"י פירש באבות שנקרא קטן בערך
 שמואל הנביא . [ואני ש"ש מצאתיו ביוזאמי
 דסופה .] ונראה שמפני שהיה קטן בעיניו והיה
 עניו והסד תלמידו של הלל במעשיו . וכן אמרו
 על הלל תלמידו של עזרא אע"פ שלא היה תלמידו
 כי ביניהם ש' שנה . ונראה כי אפילו בזמן שהיו
 דנין ב"ד הגדול בירושלים היה ב"ד ביבנה כמו
 שמשפוש בפרק אלו הן הנהגון בסנהדרין . ורבי
 גמליאל השני שניצל מיר קיסר מיד היה נשיא אחר
 ריב"ז ל"כ ביבנה כמו שנראה בפרק ד' דראש השנה
 וזה בר מחלוקתו של ר' יוחשע ושל ר' אליעזר
 הגדול יבמו שהיה נשוי עם אימא שלום אחרתו של
 רבן גמליאל וזהו זקנו של רבי . ואמר רש"י כי רבן
 גמליאל הוקן היה באושא והורו ליבנה וזה ג"כ
 נראה , אבל מה שאמר שם כי רבן שמעון בן
 גמליאל חור לאושא כמו שאמר אחרון של
 ראש השנה זה אינו כן , כי רבן שמעון בן גמליאל
 האמור שם שהיה באושא הוא אביו של רבי כמו
 שנראה שם בפירוש מהחכמים שהיו מדברים עמו
 ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא ור' חנינא
 בנו של ר' יוסי הגלילי שהיו אחר ר' עקיבא ורבי
 יוחנן בן גורי , כן רבי יוחנן בן גורי חלק עם רבן
 גמליאל אביו בקדוש הדרש . ואינו זה ר' גמליאל
 הוקן כי גם חלק שם עם ר' יוחשע . והעולה כי
 ביבנה היו קודם דרבן הבית מימות ר"ג הוקן
 ורשב"ג בנו הנהרג , וכן בפרק הניקון ששאל
 ריב"ז יבנה והחכמה שלא יזרנס מזה נראה כי קודם
 חרבן הבית היה שם ביבנה . וכן היה שם ריב"ז ור'
 גמליאל דיבנה בר מחלוקתו של ר' יוחשע , אבל
 רשב"ג בנו אביו של רבי היה באושא ובשפירעם ,
 ורבי היה עם שבע' סנהדרין בבית שערים ובטבריה
 ובצפירי , וטבריה עמוקה מכלם ושם גלתה
 הסנהדרין גלות עשירי וא"כ שלשה נקראו רבן
 גמליאל , נכרו של הלל וזה לבר נקרא רבן גמליאל
 הוקן בכל מקום ולא האחרים . והשני רבן גמליאל
 נכרו של ר"ג הוקן בר מחלוקתו של ר' יוחשע .

ז"ל שאמר בס' שופטים בפ' ב' אין ממנין בסנהדרין
 וקן מופלג . דנתיב בפ' אחד דיני ממונות אין
 מושיבין בסנהדרין וקן וסרים ומי שאין לו בנים .
 ובשעת ספידתו בידך לתלמידיו שהתא מורא שמים
 עליהם כמורא בשיר דם . וראה או לחוקה מלך
 יהודה החסיד שבא ללוותו כדאיתא בפרק תפלת
 השחר . ואע"פ שאמר הרמב"ם כי מי שלא היה
 בעיניו של רבי גדול כמו שמו לבר היה קור' לו רבן,
 עם כל זה לא מצאנוהו לשום חכם כי אם לנשיא'
 לבר . וכן נראה בערך אביו ובסוף האלפ"א ביה"א
 מהתנאים שם תראה האמת למה נקראו בשם רבי
 ורבן בארובה בעורת השם . הכלל כי רבן
 בנשיאים רבן גמליאל הוקן רשב"ג וכו' וכן כלם עד
 רבן גמליאל בנו של רבי . ונראה לי כי בעבור שהיה
 ספק אם יהיה רבי שמעון בר רבי נשיא שהיה חכם
 יותר מרבן גמליאל אחיו הגדול כדאיתא בתובות .
 ולא יקרה להם מה שקרה לשמעון הצדיק שהניח
 לחוניו בנו הקטן הכהונה גדולה וקרה מה שקרה .
 ורבי היה רצונו שיהיה רבן גמליאל נשיא הוצרך
 בימיו קודם שיהיה נשיא לקראו רבן בשם נשיא
 ולהוכיחו עם חכמי המשנה בפ' שני דאבות , לומר
 לחכמים שהיו הנשיא שיהיה ביראת המא כמוהו
 ממלא מקומו . ובעבור שהיה נשיא רבן יוחנן בן
 זכאי במקום רבן גמליאל נקרא רבן כמזהם . ובזמן
 שהיה נשיא ריב"ז היה ביבנה כדאיתא בסוף ראש
 השנה . ואע"פ שבאבות רבי נהן אומר שתלמידיו
 הלכו ליבנה והוא לדמסת מקום מרחצאות . והם
 גדלו בתורה והוא לא גדל יהיה זה קודם נשיאותו .
 וכן נראה כי אפילו בזמן הבית היה רבן גמליאל
 הוקן נכרו של הלל ביבנה אע"פ שהיה בירושלים ,
 כי גלתה סנהדרין ארבעים שנה קודם חרבן הבית
 משעה שנפתחו דלתות ההיכל מעצמן ונעו בהם
 ריב"ז ואמר נכרו נהנבא עליך וכריה פתח לבנון
 דלתיך וגו' . וכן בעבור שרבו הרוצחים שלא רצו
 לדרן דיני נפשות גלו ממקום למקום עד יבנה .
 ושם תקן

שמואל הקטן ברכת המינין לפני רבן גמליאל
 הוקן ולא לפני רבן גמליאל שהיה אחר ריב"ז . וזה
 כן בעבור כי שמואל הקטן נפטר קודם חרבן הבית
 וקודם שהיה נשיא ריב"ז כי הוא בשעת ספידתו
 נחבא על רבן שמעון בן גמליאל ורבי ישמעאל
 לקמלא . ונהרג בהרבן רבן שמעון בן גמליאל , ואו
 קבל הנשיאות ריב"ז כדאיתא בנמין . ומעשה זה
 של שמואל הקטן בפ' קמא דסנהדרין . ובסוף
 סופה ובפ' ד' דמסכתא שמחות שלא זכה לבן .
 ורבן שמעון בן גמליאל ורבי אליעזר בן עזריה

ונדחים ומברים, ובשעת פצירתם מלקה אותם
ונשמעו זה לפני ריב'ו ואמר מי ילך לשם ואמר לו
ר' יהושע אני הולך וכו' ואכל עמו ואמר לו בשעה
שנפטר ממנו למה אתה מלקה לאחרים ולי לא
הלקית, אמר לו רבי חכם גדול אתה ובידך דרך
ארץ ובני אדם הנכנסין אצלי גורתי עליהם שיהיו
אוכלים ושוחים והם נדרין בתורה ומברין. ולי
מסורת שכל הנודר בתורה ובורה סופג את הארבע'
וכו'. וזה ריב'ו נקרא קופת הרוכלין והיה לו בן
חכם גדול נקרא ר' יהודה בן רבן יוהנן בן זכאי ובפ'
כל הדין חולק עם ר' עקיבא. ואולי זה הוא ר' יהודה
הכהן שהעיד עם ר' יהודה בן אבא בפ' ח' דערויות
אלא שאינו נראה כיון שאביו היה נשיא בישראל
היה לו לזכרו עם שם אביו. ובאבות דר' נתן כי
מת לו בנו ונחמוהו חמשה תלמידיו ולא נתפיים
אלא מר' אליעזר בן ערך שזה הבן חכם גדול ובלא
חפא ונתן פקדונו בשלום. ובסוף ספרי ד' חיו ק"ב
שנה: משה היה במצרים ובמדין פ' שנה ומלך מ'
שנה. והלל הזקן עלה מבבל בן מ' שנה, ושמש
הכמרים מ' שנה, ופרנס ישראל מ' שנה. וריב'ו
עסק בפרקמטיא מ' שנה, ושמש מ' שנה, ופרנס
ישראל מ' שנה. וכן נמצא בסנהדרין פרק
היו בורקין ר' עקיבא למד מ' שנה, ושמש מ' שנה,
ופרנס מ' שנה. אבל זה הענין של ר' עקיבא לא
נראה כן בתלמוד כי אחר שהיו נשרי הלך ללמוד
תורה בעצת אשתו כדאיתא בתורים. וכן כתבו
התוספות בפ' שואל בשבת שהיה בן ארבעים שנה
כשקבל עליו לעסוק בתורה ולא נשא את אשתו עד
שהיה בן ס"ד שנה. ואמרו שבסוף סיפוי אימר
מ' שנה שימש תלמידי חכמים ומ' שנה פרנס את
ישראל. ובאבות דר' נתן משנת יוסף בן יעזר
מביא שם כל המעשע, ושהיה בן ארבעים שנה
כשהתחיל ללמוד. וכן בפ' אלו עוברין כשהיייתי עם
הארץ וכו'. וכן אמרו במדרש שהיה בן מ' שנה
כשהלך ללמוד והיה בוש מזה הדבר. וכן נראה
כי למד ושמש ללו היה בבת אחת. אבל התוספות
כתבו בכתיבות פרק נערה כי קורם שלמר היה כל
ימיו צנוע ומעולה. והא דאמרין בפרק אלו עוברין
כשהיייתי עם הארץ הייתי אומרו מי נתן לי תלמיד
הכם ואנשכנו כחמור לא משום שהיה שונא
לחכמים אלא שסבור שמתנאים על עמי הארץ והיו
תלמידי חכמים שונאים אותם. וכן משום שלא
היו מניחין ליגע בהם כדאמרין בגרי עם הארץ
מדרם לפרושים אבל מכל מקום שומר מצוה היה.
וכן כתב רבינו הם ע"כ. וכן מצאתי כזה בפ'
אף על פי ברתיה דלמא שנוע הויתא דהיה צנוע

הג' רבן גמליאל בנו של ר' יהודה הנשיא. וכן
שלשה נקראו רבן שמעון, הראשון בנו של הלל,
השני רבן שמעון בן גמליאל נכדו הנחרג כדאיתא
בפרקא קמא דשבת. והשלישי רבן שמעון בן
גמליאל אביו של רבי המוזכר בפרק השוכר במציעא
העניו. ואם תרצה עוד רביעי הוא בנו של רבי
הקטן שבקרא ר' שמעון הנשיא שנשאר בחיקו
בסוף פרקא קמא דגפין אם היה נשיא, וא"כ עתה
נחבר יפה יחס רבינו הקדוש כדי להסיר המעוות
מפירוש המשנה ומספר המדע. ורבי הוא הו'
להלל והוא הקדוש כמו השבת, וכמו משה רבינו
עליו השלום השיעי לאברהם אבינו. ורבן גמליאל
זקנו המקבל ה"ג. ור' שמעון בן גמליאל בנו
המקבל ה"ד והוא אביו של רבי. ורבינו הקדוש שהוא
ר' יהודה הנשיא מורע יהודה בן יעקב מורע המלוכה
מבני שפטיה בן אבישל אשה דור המקבל ה"ה.
וכל זה כפי היחס של הלל, אבל הרמב"ם ז"ל
דילג רבן גמליאל דיבנה ור' שמעון בן גמליאל אביו.
ואולי לא קבלו כי אם מרבן יוהנן בן זכאי. ולכן
הסיר האמתי ריב'ו המקבל ה"ו. ור' אליעזר ור'
יהושע ה"א. ור' עקיבא ה"ב. ור' מאיר ור'
שמעון ור' יהודה ור' שמעון בן גמליאל אביו של
רבי ה"ג. ורבינו הקדוש המקבל ה"ד דכ" וסדור.
ונחזור לענין ריב'ו כי היה בית דינו בברור חיל
קדום החרבן כדאיתא בסנהדרין ובפ' ב' דמעשר
ראשון בתוספתא. ולא נאריך עוד כי אם לידע
היחס כי בענין חכמתו כבר הוא מפורסם שלא
הניח דבר. ובפרק עשין פסים רבי יוהנן בן זכאי
פירש רש"י ברייתא שנסדרה בבית מדרשו, כמו
חוספתא דר' הייא והוא הנקרא בן זכאי בפרק במה
מדליקין ובפרק המישי דסנהדרין. כי בזמן רבו הלל
נקרא בן זכאי ואמר לפניו הלכה וקבעה בשמו.
וכן נמצא שנקבעו הלכות קודם הארבעים שנה
שפרנס את ישראל במסכת ראש השנה וסוכה.
ונראה מהתלמוד דראש השנה כי הארבעים שנה
שהיה פרנס היו רובם בזמן הבית וא"כ בימי רבן
גמליאל הזקן ור' שמעון בן גמליאל בנו הנחרג
בחרבן היה פרנס גם הוא. או היה אב"ד כיון
שהיו האחרים נשיאים ולפניהם היה ב' שנים נשיא
אחר החרבן כמו שפירש רש"י בסוף ראש השנה
כיון שהקן תקנות אחר החרבן, אבל לא נודע בזה
יותר ממה שראיתי. ובתוספות בפרק במה בהמה
כי ריב'ו מלך שנתיים אחר החרבן ורבן גמליאל ג'
שנים אחריו קודם שימלך ר' אליעזר בן עזריה
בשוחפות עמו. ובפ' ה' דהלכות דרך ארץ מעשה
בשמעון בן אגמישום שהיו אורחים עמו ונר שיאכלו

ואבא אלעזר בן דולפאי בפ' ב' דמקואות. ואבא יוסי בן חזק בפ' שני ממדות. ור' הלפתא מצפורי חבר ר' חנינא בן תרדיון אביו של ר' יוסי סתם בפ' ב' התעניות. ואין זה ר' הלפתא איש כפר חנניה. כי במקרא אומר שהוא מצפורי. ואילא הכם מוכחה ביבנה בפ' ד' דבכורות. גם רבן שמעון בן גמליאל בנו של רבן גמליאל הזקן בפרקא קמא דאבות שאומר שמעון בנו וכו', וכן נראה כי מוכר אחריו ר' שמעון בן גמליאל אביו של רבי ואמר בנו כי היה בנהרותו כשאמר זה. ור' אליעזר בן פילא בפ' ו' דטהרות שאומר משום ר' עקיבא. ור' אלעזר בן מתאי בפ' מיבמות. ור' יוחנן בן מתאי במציעי בפ' השוכר. ור' יהושע בפ' ב' דעדות. כל אלו השלשה שהם בני מתאי נשכחו כמת מלב הרמב"ם ו'ל. ונראה שהם בני ר' מתאי בן חרש שהיה בית דינו ומדרשו ברומי. ומצאו שם ר' שמעון בן יוחאי. אבל בפ' ה' מסוטה בתוספתא אבא הלפתא ואלעזר בן מתאי והנניה בן חנינאי עמדו על אנבים של יהושע, וא"כ הוא קדמון מר' מתאי בן חרש. או ר' מתאי זקן מאד, והנניה איש אונו בפ' ו' דגמין. ואע"פ שזכרו הרב בפרק הו' עם החמשה הדנין לפני חכמים שהם בן עזאי, וכן זומא, וכן ננס, וכן, לא הזכירו הרב במנין הקב"ה, ואם תרצה יננס במקומו אבטולס בפ"ג דעירובין. ור' יהודה הכהן בפ' ח' דעיות. ורבי ישבב הברו של ר' עקיבא בפ' ב' דחולין. ור' חנניה בן עקיבא בפ' ראשון דכתובות ובתהלת ערכין. ואבא יוסי דלי קופרי איש פבעין בפ' א' דמשניות. ועוד שנים שדרשו פסוקים שהם ר' שמעון בן רבי. ור' חנניה בן עקשיה בסוף מכות. וא"כ נוסף על הצ"א מ"ו יהיו קב ונקי ועוד ד' וסימן בן נ"ו ק"ו שאמרו בינה ונוסף על הל"ז שלא אמרו הלכה השנים האחרים יהיו מ"ל לברכה, ואם נוסף עוד עליהם אלישע בן אבויה. אף על פי שאמר הרב שאין למנותו עם השאר מפני מה שנודע מעניניו יהיו כלם מ' כמספר הימים שנתה התורה או יננס במקומו אילא הכם יבנה יהיו כלם קמ"ו חכמים והסימן וישישים קמ"ו עמדו.

ואנ"י יד פתוחה לקבלו כיון שרבינו הקדוש שאנו לומדים מרוביו ותררתו הוכיחו עם אבות (1) העולם. ועוד שאמרו ברות במדרש רבה מצילין תיק הספר עם הספר וברא מוכה אבא ותלמידיו לרבו הוא ר' מאיר תלמידו המאור הגדול כהמשנה, והוא הביאו לחיי העולם הבא. והענישו דורם

(1) במסכת אבות פ"ד, וגם מוכר בהלכה בפ"ק כפ"ל באות האל"ף של תמאס. יעב"ץ.

ומעולה איתקדשת ליה. וכן זה ברש לקיש שהיה תלמידו חכם בראשונה.

ואנ"י רוצה עתה בע"ה לפרש חכמי המשנה כפי יכולתי, כי לא היה בידי כי אם תלמוד בבלי הד' סדרים רצוני לומר סדר מועד חוץ משקלים. ובתוספות ברש חולין נראה שיש לה תלמוד בענין רבי פנחס בן יאיר. אבל שקלים יושלמי נמצא לי. וסדר ישועות, סדר נשים, וסדר קדשים, וברכות מסדר זרעים. וכבר ידוע כי גם בסדר ישועות יש עדויות ואבות שאין להם תלמוד. וכן מסדר פהרות לא נמצא כי אם מסכת נדה. וכן לא נמצא למסכת מדות ולמסכת קנים מסדר קדשים גמרא. אבל התלמוד יושלמי שהיה מגלה יותר יחס החכמים, והמדרשות של רבות, ומכילות, וחוספתות, לא נמצא בידי עתה בתוה"ס כי אם ספרא שהוא תורת כהנים ספר ויקרא. וכן סיפרי שהם שאר ספרי דרב שהם ספר במדבר סיני, ואלה הדברים, ולכן נקרא ספרי לשון רבים. וכן ספר ולמדנו, וכן סדר נזיקין יושלמי ומכילתא דר' שמעאל, ד' סדרים מתוספתא. וכן היה לי ויקרא רבה וכן כל המשנה. **אבל** בראשונה אני צריך לקצר הל' פרקים שהם בסוף מתחם המשנה ומהקפשי שיש על הרב בבירור. כי נראה לו להרב ו'ל כי יאמינו לו הבאים אחריו ולא יחפשו אחריו. ולפעמים הנה הקטן הוא יותר טוב לחפש בחורין ובסרין מהמאור הגדול והאבוקה כמו שאמרו בתוה"ס ו'ל. ומקום הנדון לי אבותי להתגדר בו ואולי יבא אחר ויחפש יותר ממני,

ויקבל שר כי הכל הוא מלאכת שמים. **בפרק** הראשון מנה צ"א חכמים ואני אשרשם בע"ה. ואחר זה בפ' השני מנה ל"ז חכמים בשביל מעשה שהיה בזמנם, או איזה מוסר שייחד, או פסוק שאמר בו דרש. ולא בשביל שסמך לו דבר מאיסור והיתר. ובפ' ה' אמר המספר בעצמו ו'ל ל"ז חכמים שלא נכתב במשנה בשמם אלא הלכה אחת ולא הוסיפו לשנות שמו דבר ממשפטי המצות. ודע שאר הל"ז האחרונים הם מכלל הצ"א שאמר בפ' הראשון ונשאר נ"ד וזה מבואר אע"פ שלא אמרו הרב אבל שכולם היו קב"ה ואני מצאתיו י"ח חכמים יותר ואלו הם: ר' מנחם בפ' ד' דיומא. ויעזר איש הגירה בפרק ב' דערלה. מתתיה בן שמואל בפ' ג' דיומא. והוא המסונה על הפייסות מפי' (1) הקסידים בפ' ה' דשקלים.

(1) משפט עוד אחר פאלו הפ"ג נם כמחבר זה הלא הוא חנוני חופר שיחן שהעיר דברי הלכות ס"פ היה מבאי וראוי למנותו יותר. והודיש שחארץ יוס' עד שהיה ר"ן מאחר חרבת גדול שקבל עתידו. יעב"ץ.

לר' מאיר שישורף את רבו אלא כי בלא דין יביאחו לחיי העולם הבא. וכן עשה ר' יוחנן כי בלא שום דין ועונש הביאו לחיי העולם הבא. אעפ"י שבספר קבלת החסיד פירש מה שאמר ר' מאיר אעלה עשן מקברו שכל עת שהאש דולקת אין שם עשן שכבו עליה מים לכבותה העשן עולה והאש נכבת וכו'. והעקר שזה האיש לעולם לא החמיץ לתלמידיו אבל היה מלמדם תורה אפילו אחר שיצא לתרבות רעה והיה רוצה לזכותם שאמר לר' מאיר עד כאן תחום שבת ולא חזור בתשובה שלימה שנשתבש על בת קול ששמע שובו בניו שובבים חוץ מאלשיע טראה כבודי ומרד ב'י והשבש שלא יקבלוהו בתשובה והיה מוכה לאחרים. ועל מה שאמר הרב בפ"י כי ה"ז שאמריו הלכה אחת ולא נשנו עוד, אני מצאתי א"א מהם שנשנו בהלכה אחרת או יותר ולפחות הם עשרה. ואלו הם שמעון התימני בפ"י קמא דידים ובפרק שלישי דתעניות והוא לא אמר כי אם בפ"ד דיבמות. ור' אליעזר בן יהודה איש ברתומא בפרק ג' מטובל יום, והוא אמר לבד בפרק א' מעילה ששם אמר ר' שמעון בן גמליאל משמו. ועוד ישנו בתחלת מסכת ובין ר' אליעזר בן יהודה. ונראה שהוא איש ברתומא ואם אהרן לא הוזכרו הרב ר'פחות כבר יש לו שני הלכות. ר' אליעזר בר ר' שמעון בפ"י דננעים. והוא אמר בתמורה בפ"י רביעי לבד. נחום המדי בפ"י המישי דגויר ובפ"י המוכר את הספינה בבבא בתרא והוא הזכיר לבד בפ"י שני דשבת. ר' שמעון בן יהודה בפ"י שלישי דמעשר שני ובפ"י שלישי דמכות ובפ"י ארבעה עשר דננעים והוא ז"ל הזכיר בפ"י קמא דשביעות. ר' אליעזר חסמא נמצא בפ"י השוכר ובפ"י ד' דננעים ובפ"י ג' דננעים והוא הזכיר לבד בפ"י ג' דתרומות. ר' שמעון בן הסנין בפרק א"א דמנחות ובסוף שקלים והוא לא הזכיר כי אם בכתובות בפ"י ב'. ר' יוסי בן משולם בפ"י ג' דבכורות וכן בפ"י ששי דבכורות והוא הזכיר לבד בפ"י ד' דתרומות. יוסי בן יעזר בפ"י ד' דערויות ג' הלכות והוא לא הזכיר כי אם בפ"י שני דחגיגה. ועל דרך הלצה אני אומר שהוא אוכל את יעזר (פרש"י פיליאו ב"ז ע"י). שמעון אחי עזריה בפ"י א' דטהרות והוא לא הזכיר כי אם בפ"י א' מנחות. ונחמיה איש בית דלי בפ"י ח' דערויות והוא הזכיר לבד בסוף יבמות. וזה לבד אינו כל כך קשיא אעפ"י שנשנה שהכל הוא הלכה אחת, אבל יהי מה שנשנה אלו ה"א כשתגרע מהל"ה נשאר כ"ז, אבל במקום אלו שנירענו יש לנו במקומן מההכמים שאמרנו למעלה שאמר כל אחד הלכה שלא זכר

(1) בן נמצא כתיב בכ"י.

שיעלה עשן מקברו שיהיה כשרה לו כיון שלמד תורה הרבה וימיד. וכן בירושלמי מן דקברונה ירדה אש מן השמים ושרפה את קברו ואין ראוי שיהיה תלמידו בגן עדן והוא בגיהנם כמו שאמר בסוף יומא. וכן ראינו בתחלה כי אמר אליהו שלא היו אומרים בשיבה של מעלה הלכה משום רבי מאיר משום שלמד ממנו, עד שאמר לו ההכנס לאלהיו רמון מצא תוכו אבל קליפתו זרק, ומיד אמרו למעלה הלכה בשם ר' מאיר. וא"כ בעל הרחמים כיון שהיה מיץ הרמון עם קליפתו אחר שדנדוהו בב"י של מעלה יכניסהו לאור החיים. ועוד שוכה להיות ר' יעקב הנמא בפ"ד דננעים שהוא בר ברתה והוא ג"כ במסכת אבות רצה לומר ר' יעקב הנמא. (רצה לומר ר' יעקב דפרק בן זומא דאמר העולם הזה רומה לפרודורו כו' גם המאמר השני כו'). וזה גלה לנו סוד העולם הבא יותר מכל ההכמים. וכן בסוף חולין ובפרק קמא דקרושין על למען יאריכון ימין. וזה אלישע ידוע הוא שהוא מד' שנכנסו לפרנס עם ר' עקיבא וכן עזאי וכן זומא. והארץ ימים ונקרא אחר משום אותו מעשה שדיה לו עם האשה ואמרה א"כ אחר הוא. ונראה לי כי כשעשר ר' שמעון בן גמליאל אביו של רבי בהריות לר' נתן שלא זכר שמו כי אם יש אומרים ולר' מאיר אחרים על שם כי לר' מאיר היו ג' ברותיו ר' עקיבא, ור' ישמעאל, ואלישע אחר. ויחוס לקמא ולגנאי לרבו האחר שנקר' אחר. ורבינו שמעון כתב ששהיה אומר דרבי בשם אלישע רבי שנקרא אחר אומרים עליו אחרים אומרים. וזה אלישע היה אביו אבוייה עשיר גדול בומן הבית, ובבריה מילה שלו לסעודה קרא לרבי' ותלמידיו ולנקדימון בן גוריון ולעזיזת הכסת ולכלבא שבוע. ואחר שאכלו עלה רבי' ותלמידיו לעלה וקראו ודרשו עד שהיה האש לוחסה סביב הבית כנתינתה בהר סיני, והמה מאד אבוייה אביו שכל כך היה כבוד התורה ועוד בנו לתורה, ועל שלא היה לשם שמים לא נתקיים תורתו. כמו שדרש ר' עקיבא טוב אחרית דבר כשהוא טוב מראשיתו כמו שיה בא באורכה כבדרש רות. ושר' מאיר נשבע שיביאחו לחיי העולם הבא ואמר חי ה' ואמר ליני הלילה בזה הצער שדומה ללילה אם יגאלך טוב שהוא הקב"ה טוב ה' לכל יגאל ואם לאו ובאלתך אנכי חי ה' שכבי עד הבקר שהוא העולם הבא שהוא האור. וכבר ידעת מה שאמר בפ"י קמא דחגיגה מהמעשה שקרה לרבי עם בתו של אלישע. שאמר לו זכור תורתו ואל תזכור מעשיו ושירדה אש מן השמים סביב רבי וכו'. ור' יוחנן אמר כי מה שבה הוא

שהארץ ימים רבו של רבי. ותלמידו של ר' עקיבא בפ' ר' דיבמות ובפ' ואלו נאמרין ובפ' בני העיר שהיה מברך קודם שישיא בפיו לברך ישראל ורב קורא לו טובינא דחכמי. ור' חנינא סגן הכהנים והוא ראה האש בבית שני על המזבח רבוצה ככלב כי בבית ראשון היה נאריה, אעפ"י שבסיפא אימר כי אש שירדה בימי משה היה במזבח הנחשת עד שירדה אש בימי שלמה כשבנה הבית ונסתלקה של משה, ואש של שלמה נסתלקה בימי מנשה עדיין נשאר ממנו כי יוסף בן גוריון אימר שגגנו ירמיהו ואנשי נכסת הגדולה מצאורו.

ור' שמעון בן הסגן הוא בנו. ורבן שמעון בן גמליאל אימר משמו הלכות. וישמעאל בן פאבי כ"ג דחסד ושמת בסוף שנים. [ומצאתי ביוסף בן גוריון הגדול כי ישמעאל בן פאבי שימש שנה אחת בלבד.] ועשה פרה האחרונה ובה קול נשמע עליו בעוהר ינכס וישמעאל תלמידו של פנחס. ומשמת בשל דו הכהונה בסוף ס' מקום שנהנו ובמקומות אחרים. ויהנן כ"ג האומר בחנוכה אביו של מתתיהו תחלת החושמונים ועשה תננות בישראל כדאיתא בסוף שנים. ויוסף בן יעזר בפ' ב' דחגיגה חסיד שבכהונה. וכן ר' יוסי הכהן תלמיד רבי' קראו רבו חסיד.

רבי מרפון הכהן העשיר. והיה מכבודו ר' עקיבא ור' מרפון אהבו כנפשו. ובפ' הכותב נסתפק אם הוא רבו של ר' עקיבא או חברו, ופסק שם הרא"ש כי הוא חברו אעפ"י שבספרי קראו רבו והיה אימר לר' עקיבא תלמידו הופרש מכך כפוש מדיו והוא גל של אגונים. ובתוספתא דכתובות בפ' ח כי בשנת בצורת קדש שלש מאות נשים כדי להאכילן תרומה שהיה כהן ואמרו כהנת כדאיתא במסכת מדות. ובפ' עשרה יוחסין פירש רש"י שם שהיה כהן ואמרו כהנת שעלה אחר אמו לזוכן לברך ברכת כהנים. ובמשנה הוא נשבע אקפח את בני ולא נשאר לו בן כי אם בת כדאיתא בפ' השוכר את הפועלים, וכן בתו לימור רבי ונתן לו בתו ובה יש ספק אם נשא איתה. אבל בפרק שביעות הדיינין תניא ר' שמעון בר' מרפון. ובפ' כל הנשבעין אמר ארבעה הלכות ואולי זה בחיי אביו וכן ר' מרפון היה כחורו פדיון בכור לבעלו שהיה כהן. ובסיפרי אמר ר' יהודה שבת היתה והלכתי אחר ר' מרפון לביהו אמר לי יהודה בני תן לי סנדלי ונתתי לו, ופשוט ידו לחלוק ונתן לי מטנה מקל אמר לי יהודה בני בזה מיהרתי לנשך מצורעך, ולמדתו שבעה הלכות שהוא של ארו ברוח, וברוש מרץ, וארכה אמה, ועביה כרביע רביע המטה,

הרב יותר. והעולה כי הראשונים הם מאה וששה והסימן בן נו"ן שאמרו ביה. ומה שאמרו הלכה הם מ"א מכלל הק"ו חכמים ונשאו החכמים שאמרו הלכה יותר מאחד ס"ה והם היכ"ל אד"ג, ומ' איש שלא אמרו הלכה כמספר המקבלים ממשא עד רב אשי יהו כל חכמי המשנה קמ"ו והסימן ושישים קמ"ו עמדו. ומהצ"א שזכר בפרק הראשון הם צ' והאחר הוא סומכוס תלמיד ר' מאיר שהשב ללמוד לפני רבי יהודה כדאיתא בפ' שני דקרושין ובפ' כ"ג דנויר אדר שמת ר' מאיר כאשר כתב בפ' החמישי.

בפרק הג' הזכיר הכהנים וראוי להזכיר לברך שאמר כי לשמעון הצדיק אליו חזרו ההלכות לקיים מה שנאמר יורו משמטיך ליעקב וא"כ היה ראוי להזכיר הלויים כמו ר' יהושע בן הגנדה שהיה אב"ד. וכן אמרו בפ' שני דיומא שלא יורו אלא משבט לוי שנאמר בו יורו משפטיך, או מבני יששכר דכתיב ומבני יששכר יודעי בינה לעתים, ומקשה שם והאיכא יהודה דכתיב מחוקקי דמסיק אליבא דהלכתא קאמרי. וקשיא לי מדוד דה' עמו שהלכה כמותו בכל מקום. וכן ביהודה ריו רב לו דמסקא אליבא דהלכתא שהתהלך משה כשהיו עצמותיו מנוגלין.

ואולי זה בהשגחה כמו בהלל בכל זרעו הנשיאים ור' חייא ובניו רב או אמרו על הרוב, אבל הרמב"ם ז"ל סובר כי העיקר הם הכהנים כמו שסיים הפסוק ישמו קצורה באשך ואמרו ובאת אל הכהני' הלויים וגו'. וכן נראה כי מנכסת אנשי הגדולה בא עזרא ראש לכלם ויסדה ונשאר ביד שמעון הצדיק. וכן אמרו נשתכחה מישראל ועלה עזרא כנבל וייסדה ולא זכרו הנביאים והזקנים, ואע"פ שכן אמרו בהלל הבבלי ור' חייא ובניו שהם מורע שמעי אחיו דור אולי לא היו כהנים בימיהם גדולים כמותם.

וכן קרה בחרבן בית שני כשבאנו לגלות הוה הארץ כי מהלל שהיה מאה שנים קודם חרבן לא נשאר הקבלה כי אם ביד רבן יוחנן בן זכאי הכהן תלמידו ומתלמידיו ותלמידי תלמידיו נתקיימה ההלכה בישראל. וכן באמוראים כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בספריו ועשה הקב"ה זה לזכות ישראל שהארץ ימים רבן יוחנן בן זכאי. ור' אליעזר בן עזריה מספורסם שהיה כהן, ובפ' תפלת השחר כי הוא עשירי לעזרא וכן שמעון אחי עזריה דודו ונקרא על שם אחיו כי היה עשיר גדול וכייעו כדי שילמד וחלק עמו בניו העולם הבא כדאיתא בפ' היה נוטל בסופה. ובייתוס בן זוטן בזמן ר' אליעזר בן עזריה בפ' ג' ממסכת סופרים ובסוף פסחים בתוספתא לרבן גמליאל וזקנים היו בביתו. ור' אליעזר בן שמוע

ישמעאל הבירו של ר' עקיבא ושל ר' אלעזר בן עזריה הוא רבו של ר' מאיר. אעפ"י שהרמב"ם סובר בפרק ב' דעדייות כי ר' ישמעאל תלמיד רבי עקיבא וכן במדע ופסק שם הלכה כר' ישמעאל בענין ההלכה הוא אמת כי בפרקא קמא דשבת הורה ר' חנינא כר' ישמעאל, כי אעפ"י שהלכה כר' עקיבא מחבירו כבאן ר' חנינא הורה כר' ישמעאל שלא נחשבו שהלכה כר' עקיבא. אבל ממה שיכולתי לראות היה כמו שאמרך כ"ל שאינו תלמידו. ואעפ"י שבסוף מועד קמין כשמתו בניו של ר' ישמעאל נכנסו ארבעה זקנים לבקר ר' טרפון ור' אלעזר בן עזריה ור' וסי הגלילי ור' עקיבא ואמר להם שהמירח רבותיו שני פעמים זה דרך מוסר כי הם אמרו בראשונה כי היה חכם גדול ובקן בהגדה, ולא יכנס אחר בדברי הבירו. ואם היה תלמידו לא היה ראוי לראו ממנו כל כך ולהלך אחריו בזה. ובפ' ה' דובחים אמר ר' ישמעאל צאו ואמרו לר' עקיבא מטיית. וכן בסוף יומא אמר טעית אבל נראה כי הוא נהן. כי בפרק אלו מטרות כשהולק ר' ישמעאל עם ר' עקיבא אומר משום אבותיו היתר בהלב הקבה אמרו ישמעאל כהנא מטיית כהני. אבל רש"י לא פירש שם כיצד היה נהן כמו שפירש בפ' במה מדליקין בריב"ז ואולי הוא רמו ומשל ישמעאל כהנא לר' ישמעאל בן אלישע כ"ג האמור למעלה כי היה נהן ומתורגי מלכות. ובפרק קמא דעבודה זרה פירש רש"י מתורגי מלכות היה ומשחו בשמן אפרסמון עור פניו שיהיה קיים. וכן פירש רש"י בפרק הוראה פירשו עור קרקעל בהויי והוה היה שחמדה יופיו בת קיסר שהיה יפה כיוסף בן יעקב ולא אבה⁽²⁾ והפשיטו עור פניו. וכן בפ' העיר הרוטב קרקעלו של רבי ישמעאל מונח בראש מלכים, ופ' רש"י עור ראש אדם והוה למכשפות במלחמה, ובפרק הנוקין כי רבי ישמעאל בן אלישע נשבה קמין יפה מאד ופדאו רבי יהושע בן חנניה בממון רב והורה הוראות בישראל וכן בנו ובתו נשבו וקדשו השם כמו אביהם. אבל בירושלמי הזכיר זה שפדאו ר' יהושע ולא הזכיר שהיה ר' ישמעאל וכן נראה כפי השנים. ובאיכה רבתי כי הבן והבת שנשבו שהם בני ר' צדוק הכהן שהכירו זה לזה ומתו ואולי אין זה ר' צדוק אביו של ר' אלעזר. ובפרק ד' ממסכת שמחות שנתפש ר' שמעון בן גמליאל ור' ישמעאל בן אלישע בחד וכשנהרגו באה שמועה לר' עקיבא ולר' יהודה בן בבא וקרעו בגדיהם ורדשו וכו' וכן בסוף אבות דר' נתן בארובה אבל על הכלל אינו יודע לכוין אם הוא נהן ר' ישמעאל חבר ר' עקיבא והנהן בן ננס כיון

אחד לשנים, ושנים לארבעה, ומזין ושונן ומשלישין ומסדרין בפני הבית, ושלא בפני הבית, ומסדרין בגבולין. מכאן נראה שהיה נהן ושהיה ג"כ אחר חרבן הבית. ובפרק שטי ממסכת שמחות שהיה בומן שמת ר' שמעון בן יהוצדק רבו של ר' יוחנן. והוה תימא שיהיה יוחר ממאמיתם שנה וכן בפרקא קמא דבכורות שהביא לו רבי פטר המור. ואולי הוא רבן גמליאל שנקרא ג"כ רבי. וכן כל ימיו נצטער על שאמר אוי למרפסו ויצל שנשתמש בכתרה של תורה כראיתא במסכת כלה ובגדרים משחוקשלו המקצועות. וכן עשה צדקות גדולות על יו"ר עקיבא שהיה מפרנס העניים ובמסכת כלה כי יום אחד לקח ממנו ד' אלפים דינרי וזה לצדקה. ובפרקא קמא דיבמות פ' רש"י כי ר' טרפון היה מתלמידי בית שמאי וכן נראה כי בפרקא קמא דברכות השה לקר' קריאת שמע כדברי בית שמאי. אלויעני בן זקק והנמאל המצרי שניהם כהנים גדולים ועשה כל אחד מהם פה קודם ישמעאל בן פאבי בפ' ג' מפרה. ולא זכר הרב לרבי ישמעאל בן אלישע כ"ג ולא לר' אלעזר בן הרסום אעפ"י שהיו חכמים גדולים והזכירם בעל דורות עולם בתלמי הורות בפ' ד' נראה שלא מנה אלא הזכירם במשנה. וכן כשמנה כל חכמי המשנה לא הזכירם מפני זה.

רבי ישמעאל בן אלישע כבר אמרנו שקבל מרבי נחוניא בן הקנה ושראה השכינה כשהקמיר ובפרקא קמא דברכות שאמר לו ישמעאל בני ברכני והוא מעשרה הורגי מלכות וקרקעלו מונח בראש מלכים. אבל נראה שלא נהרג ביום החרבן עם רשב"ג נשיא ישראל שלא נבעל ספר דורות עולם שאמר זה כי בתלמוד נראה שהיה אחר החרבן בסוף פרק חוקת הבתים אמר ר' ישמעאל בן אלישע משהרב בית המקדש דין הוא שלא לאכול בשר ולא לשתות יין וכו'. ובפ' יציאות השבת שקרא והמה ואמר לכשיבנה בית המקדש אביא השאת. ושם אומר שאני ר' ישמעאל בן אלישע שמישים עצמו כהדיוש על דברי תורה. אעפ"י שבפרק מצות הליצה (דף ק"א) אימיות החוספות כי שנים היו⁽¹⁾ זקן ונכדו והוה שאחר החרבן היה נכדו שהיה הרבה אחר ר' עקיבא והיה מואס בבצע מעשקות כראותא בכחובות פרק הנושא כשהביא לו האיש ראשית הנו ולא דן אותו נראה שהיה שופט ישראל. אבל הספק נשאר על ג' חכמים שזכרו במשנה שנראה שהם כהנים ולא זכרם הרב: האחד ר'

(1) דחוספות עיקר, אבל פס"ע שהיה נכדו אינו מוכרח כמ"ש שם בס"ד. יעב"ץ (2) ב"ק ולא רצה אביה.

אניגרון ועליהם פלפלים שחוקות ומשך אבא את ידו אמר ליה רבן גמליאל אל תחוש להם מערב י"ט הם שחוקות. עוד שם בפרק שלישי דיום טוב אמרו עליו על רבי אבא ועל ר' אלעזר בר ר' זדוק ועל אבא שאול בן בטנית שהיו חנונים בירושלים כל ימיהם היו ממלאין מדותיהם מערב יום טוב מפני ביטול בית המדרש וכו'. ובפרק שלישי דתעניות בתוספתא אמר ר' אלעזר בר ר' זדוק אני הייתי מבני סנאה בן בנימין וכו' כמו שיתבאר להלן. והראש"ש בהחלת פרק מקום שנהגו כתב אמר ר' אלעזר בר ר' זדוק אני ממשפחת סנאה בן בנימין, פירוש שאבותיו היו מקריבין קרבן עצים בו ביום ב' באב. ור' אלעזר בר זדוק אחר החרבן היה, אלא כיון שאבותיו היו מקריבין קרבן בו ביום ועשו בו יום טוב כל משפחתו היו נוהגין בו יום טוב ג"כ. ועוד בסוף פרק ב' דמגלה בתוספתא אמר ר' יהודה מעשה בר' אלעזר בר זדוק שלקח בית הכנסת של אלסכנדריים שהיה בירושל' והיה עושה בו כל חפצו וכו', ומכל זה נראה שהוא קדמון וקדם דורו של רבי. והייתי חושב שאולי הם שנים והיה נראה לירושלמי שהיה אחר בזמן רבי בפרק ד' דכלאים אמר ר' אלעזר בר זדוק משום ר' מאיר ור' מאיר רבו של רבי. וכן מעש סיוע לזה מצאתי בזהר בפרשת ויצא יעקב כי קרא לר' זדוק ר' זדוק דלשא משום שהתענה ארבעים שנה וכן בנו ר' זדוק זוטא עם ר' שמעון בן יוחאי והיו לו בנים גדולים או בזמן ר' שמעון נשואים. ואולי נקרא אחר כהם ר' אלעזר בר ר' זדוק זוטא. אבל בתוספתא בפרק שני דסוכה מצאתי זה אמר רבי פעם אחת היינו באים אני ור' אלעזר בר ר' זדוק אצל ר' יוחנן בן נורי לבית שערים והיינו אוכלים ענבים ותאנים חוץ לסוכה. וידוע הוא כי ר' יוחנן בן נורי הוא חבר ר' יהושע וכן מרבן גמליאל זקנו של רבי והוא לא היה בזמן רבי. אבל האמת כי בין בתוספתא ובירושלמי קורא לרבן גמליאל סתם רבי, שהיה חכם גדול ורבו של ר' עקיבא כדאיתא בברכות. וכן בתלמוד בבלי בפרק כל כתבי הקדש קורא אותו רבן גמליאל רבי ופירש רש"י לא שהיה בנו של רבי אלא זקנו ונקרא כן כי הוא גדול בדורו. וכן בפרק קמא דקדושין אמר ר' זדוק עליו רבן גמליאל רבי עומד ומשקה עלינו. גם לפעמים במדרש ובאבות דרבי נתן קורא ג"כ רבי סתם לרבי'ו. והעולה עתה שהוא אחד ואין שני לו. ונראה לי לפרש למה התענה רבי זדוק ארבע' שנה קודם חרבן הבית כדי שלא תחרב מדינת ידע זה משום דאמרינן בגמרא דיומא כי מ' שנה קודם

שלא הוכירו הרב וזה הוא ר' שמעאל הנזכר מאד במשנה ובברייתא. ומה שאמרנו מישמעאל כהנא מסייע כהני נראה שהוא כהן ודובר בספק. ואחר זה מצאתי בפ' אלו מרפות בקצת פירושים מרש"י כהן הוה והוא ר' שמעאל בן אלישע כ"ג וזה אינו נראה בתלמוד אלא הם שנים וזמן רב ביניהם כי הראשון נהרג עם רבן שמעון בן גמליאל קודם שמלך ריב"ז ור' שמעאל חבר ר' עקיבא בנערותו לימד לר' מאיר. והוא היה ביום שמינו לנשיא לר' אלעזר בן עזריה בפ' ד' דדים. ועוד מצאתי בתוספות פרק מצות הליצה אמר ר' שמעאל בר ר' יוסי אני ראיתי ר' שמעאל בן אלישע וכן כתוב בספרי וקשיא לר"י אך יתכן שראה לר' שמעאל שנהרג קודם רבי עקיבא ור' שמעאל בר ר' יוסי בסוף לפני רבי. ויום שמת ר' עקיבא נולד רבי ופירש ר"י דתרי ר' ישמעאל בן אלשע הוה דאיתו שנהרג היה זקנו של אותו ר' שמעאל בן אלישע שראהו ר' שמעאל ברבי יוסי דאפשר שהיה הרבה אחר רבי עקיבא, והשנים האחרים שלא הוזכר הרב הוא רבי זדוק ור' אלעזר בנו כי רש"י ובעלי התוספות אמרו שהם כהנים ודרכם ל' לא להכירם, ועתה בזה אאריך. ראיות לזה וראיות לזה ואגב נראה נדעה ענינים והלכות.

ודע כי זה רבי זדוק ובנו היו בעת החרבן. אע"פ שמצאתי בסנהדרין ירושלמי על מה שהעיר ר' אלעזר בר ר' זדוק חינוך הייתי וראיתי בת כהן שנשרפה כי אמר שם כשראה זה המעשה לא היה פחות מעשר שנים וכשהלך עם רבי לא היה פחות משלשים שנה דלית אורחיה דנבוא רבא המהלך עם כרכש פחות מל' שנה. והניא אמר רבי מעשה שהייתי בא אני ור' אלעזר בר ר' זדוק מבית שריון ואכלנו וכו', וזה היה לי תימא כי ר' זדוק אביו בעת החרבן היה זקן מאד כי כבר התענה ארבעים שנה קודם שיוחרב הבית והיאך בנו אחר החרבן מאה שנה היה בן שלשים שנה. ועוד כי רבי אלעזר בר ר' זדוק קרא עם ר' יוחנן בן החורנית שהיה בזמן הבית זקן מאד. וכן בסוף פרק בכל מערבין ר' אלעזר בר ר' זדוק בזמן רבן גמליאל בר פלוגתיה דר' הושב וכן בפ' אלו עוברין בפסח וכן בתוספתא בפרק שני דסוכה שהיה למד עם ר' יוחנן בן החורנית וכל המעשה כמו שהוא בסוף פרק קמא דבימות. ועוד בתוספתא בפרק ב' דיום טוב אמר ר' אלעזר בר זדוק פעמים הרבה אכלתי בבית רבן גמליאל ולא ראיתי שהיו מכבדין בין המטות. עוד שם אמר ר' אלעזר בר זדוק פעם אחת היה אבא מוכב בבית רבן גמליאל והביאו לפניו

נקבה וסתמוה שמרים הצילה מן השומא. ואף על פי שמתלמידיו בית שמאי היה עושה ככית הלל. וכן בתוספתא בפרק שני דסוכה כמו זה אמר ר' אלעזר בר ר' צדוק כשהייתי למד אצל ר' יוחנן בן החורנית ראיתי שהיה אוכל פת חרבה במלח שהיו שני בצור' באתי ואמרת לי לאבא ואמר לי הויך לו ותים נפלן והסתכל בהם וראה שהם לחים ואמר איני אוכל ותים באתי ואמרת לי לאבא אמר לי לך אמור לו הבית מנוקבת היתה כרברי בית הלל אלא שסתמוה שמרים להודיעך שאוכל הוליו בטהרה שאעפ"י שמתלמידיו בית שמאי היה לא היה נהג אלא כדברי בית הלל. וכדי שתבין ענין זה בכפר טהרה להרמב"ם בפ' אחד עשר משומאית אוכלין אומר הבית של ותים מגולגלין צריך לנקב החבית כדי שיצא המחול ואם לא נקב הרי אלו מכשירין, ניקבה וסתמוה שמרים והרי הם בלולים במחול אינם מוכשרים מפני שאינם ברצונו שהרי נקבה. עד כאן.

עוד בספר טהרה בפרק שנים ועשרים הבית המוקפת צמיד פתיל שניקבה מצדה וסתמו שמרים את הנקב הציל. ע"כ. והתוספות בפרק הגהול קמא הביאו זאת המשנה שהיא בפרק השיעי דכל' בפרק ואלו מצילין ואומר הבית שניקבה וסתמוה שמרים הצילה ופרש"י מצילת על העליה אם נתונה בארובה וטומאה בבית דסתימת שמרים סתימה היא והתוספות הקשו עליו ונראה לי שנדחק רש"י לפרש זה אעפ"י שאינה במסכת אהלות מפני שבסוף פרק המצניע פירש כי בנקב הכלי אינו נכנס טומאה למה שבתוכו אלא דרך פיו בענין צמיד פתיל וא"כ בין סתום ובין אינו סתום מציל עד שיפחת רובו, אבל בתוס' גם בפ' המצניע הקשו על רש"י ופירשו כמו שכתב הרמב"ם שמדבר בצמיד פתיל ומציל מה שבתוך הכלי. עוד תמהו התוספות שם דהבא אמרינן דסתמוה שמרים שמה סתימה ובסוף פרק קמא דיבמות אמרינן הבית של ותים מגולגלין בית שמאי אומרים אין צריך לינקב ובית הלל אומרים צריך ומדים שאם נקבה וסתמוה שמרים שהיא טהורה ר"ל שהיא ננקובה. ותרצו הדתם והיא לענין הכשר מסתמא לא ניחא ליה לבעלים במה שיצא ממנה כיון שנקבה אעפ"י שסתמוה שמרים דלא סתימה מעלייתה היא אבל לענין הציל משומאה הויא סתימא מעלייתה ונחזור לענינו. והמעשה השני הוא בכבורה ר' צדוק היה ליה החוה וברא רמא ליה שעי' בסל נסרים של שרבה קלושה בהדי דקא אכיל איבוע שפוחתה, אתא לקמיה דר' יחושע אמר ליה כלום חלקנו בין חבר

שנחרב הבית נפתחו שעי' החיכל עד שגער בהן ריב' ואמר עד מתי אתה מביעת עצמך יודע אני שספק ליתרב וכבר נתנבא זכריה פתח לבנון דלתך וכו' שהוא אות שיחרב הבית, וכן בסנהדרין ובריש מסכת עבודה זרה כי ארבעים שנה קודם שנחרב הבית גלתה סנהדרין וישבה לה בחנות משום דנפישו רוצחים ולא דנו דיני נפשות. ומיד התחיל להתענות והיה כחוש עד כי ריב' בקש מאספסיינוס שהרופאים שלו ירפאוהו וכו' כראייתא בהניקין. וכן באיכה רבתי. ושם אומר אמר ליה ר' אלעזר בנו אבא שלם לרופאים שכרם כדי שלא יקחו משכר הרעלים הבא. ור' אלעזר בנו למד תורה עם ר' יוחנן בן החורנית האמור בסוכה שהלכו זקני בית שמאי וזקני בית הלל לבקרו כראייתא בסוף פ' קמא דיבמות.

הראיות שהם כהנים בברכות בפ' מי שמחו על ענין שאמר ר' אלעזר בר ר' צדוק מדלגין היינו על ארונות של מותם ר"ל בקברות לקראת מלכי ישראל פירש רש"י שהיה כהן, ואף על פי שאמר ארון הוא קבר שכן בכתובות בסוף פ' הנושא אמר ר' הוויא שראה קברו של ר' יהודי עליו דמעות ופירש רש"י ארוננו שאין מדקדקין בה. אבל הרמב"ן ז"ל אמר במדלגין הוא הארון ממש שהיה חכסיו נראה בשדה שהוא הגולל ואין הכוון מותרו עליו. ובפרק כל הבשר על ענין שר' צדוק אכל חוץ לסוכה פחות מכביצה וכרך ידיו במסה לאכול ולא נמל ידיו שהיה כהן שהתירו משה לאוכלי תרומה כד' אמי ור' אסי ולא התירו לאוכלי שחרות. והראש ז"ל אמר בשאלות כי הוא הדין לאוכלי הולין לא התירו ומקל וחומר וכל שכן. אבל הרמב"ם ז"ל התיר לחולין על ידו משה ונשעת הדחק ואיי הרמב"ם ז"ל לסמוך עליו. גם התוספות פירשו כרש"י שם שהיה כהן מגבי מדלגין היינו כמו שאמרת. ובפ' כל ספולו המוקדשין בכבורות נבי בוכרא דההו רבוי צדוק וממעשה דסוף פירקא קמא דיבמות שהיה אוכל הולין על שחרת תרומה ע"כ. ואני אביא לך אלו השני מעשיות בסוף פירקא קמא דיבמות אמר ר' אלעזר בר צדוק כשהייתי לומר תורה אצל ר' יוחנן בן החורנית ראיתי שהיה אוכל פת חרבה במלח בשני בצורות והודיעני את אבא אמר לי הויך לו ותים והולכתי לו ותים ראה אותם שהיו לחים אמר לי איני אוכל ותים באתי והודיעני את אבא אמר לי לך אמור לו הבית נקבה היתה אלא שסתמוה שמרים. ותנן הבית של ותים מגולגלין בית שמאי אומרים אין צריך לינקב ובית הלל אומרים צריך לינקב, ומדיום שאם

פרק בכל מערבין ר' אלעזר בר צדוק מבני סנאיה בן בנימין משפחה היא משבט בנימין שנפל להם גורל בקרבן העצים ב' באב בימי עזרא ויום טוב הוא להם לעולם כדתנן בפרק בג' פריקים בתעניות לאחר השבת שהוא י' באב ביום טוב שלום ור' אלעזר בר צדוק בדורו של רבן גמליאל הוא דתניא בביצה אמר ר' אלעזר בר צדוק פעמים הרבה נכנסתי אחר אבא לבית רבן גמליאל ע"כ . וכן בפרק ואלו עוברין בפסח ובמגילת תענית מצאתי אמר ר' אלעזר ברבי צדוק מושל הייתי על בני סנאיה בן בנימין וחל מ' באב בשבת ודחה לאחר השבת והתענו בו ולא השלימוהו , אבל אין זאת גירסת הגמרא בשום מקום ולא בדברי המפרשים ולא בתוספתא בפרק ג' התעניות אלא אני הייתי מבני סנאיה בן בנימין . והראיה השנייה מה שכתב בעל אדם וחה בהלכות , אבל בנתיב כ"ח מהירושלמי וכן בסוף יורה דעה וזה הלשון שם , בראשונה היו קורבין במהמורות כלומר בחפירות נתעבל הבשר מלקטין העצמות וקורבין אותם בארונות אותו היום מתאבלין ולמחר היה שמה שינחו אבותיו מן הדין וכן כמו זה אמרו בהרגיז ב"ד במשנה בסנהדרין שאחר שנתעבל הבשר היו מכופרין . ונחזור לענינו אמר ר' אלעזר בר צדוק אמר לי אבא בשעת פטירתו בתהו' קברני בבקע ולבסוף לקט עצמותיו ותנם בארז' ולא תלקט אתה בידך שלא יהיו בוויין בעיניך וכן עשיתי לו . נכנס יוהנן וליקט ופירס עליהם אפרסקל ונכנסתי וקרעתי עליהם ופרשתי עליהם את הסדין ונתתי עליהם אפרוין יבשים מירוש עשבים עד כאן בירושלמי ובמסכת שמחות בתשלום זה המאמר . וכשם שעשה לאביו כן עשיתי לו . מזה המעשה נראה ג"כ שלא היה כהן שאם היה כהן אסור ללקט עצמות אביו ולישמה להם ומה לו לאביו להזדויר כיו שלא יהיו בוויין שהכהן אינו מטמא לאביו אלא שיהיה כלו שנים כאשר הוא בחיים ר"ל שאם חסר לו אבר כשהוא חי ישמא עליו במוחו , אבל אם אדר המוח נחסר ממנו כל שהוא או נסתם הגולל לא היה מטמא לו כלל . ועוד שאמר שנכנס שם ופרש עליו הסדין וכן מה שעשה יוהנן לאביו כן עשה לו שליקט עצמותיו ואם נאמר כי היה מורע אמו מבני סנאיה בן בנימין זה לא יעלה על הדעת כי אחר ההרבן יעשה י"ש ביום י' באב בעבור שהיתה אמו מהמשפחה ההיא . אבל מזה המעשה האחרון מהירושלמי נראה בפירוש שאינו כהן . ומה שאמרו באבות דר' נתן שאמרו מכהונה אני אולי אמר זה לרחות המפורסותא שלא חתן לו שפחה . ומה שפירש רש"י והתוספ' לכל יש תשוב'

לעם הארץ אמר ליה ר' יהושע כן , בא לפני רבן גמליאל ואמר ליה לאו וכו' , ופירש רש"י ר' צדוק כהן היה וכלום חלקנו בין כהן חבר לכהן עם הארץ דמי השיטא אבא דשיטא בו מום ככוונה וכו' . ועוד בניור מעשה באביו של ר' צדוק שמת בנינוק החורשינהו לאחר שלשה שנים ובא ושאל לרבי יהושע בן אלישע וארבעה זקנים ואמרו לאביו כשהוא שלם ולא כשהוא חסר מכאן נראה שהוא כהן אם זה הוא ר' צדוק . ואני מוסף עוד לפי דעתם דתנן במשנה בפרק שלישי דמדות ובפרק ניד הנשה גפן של זהב שהיה בהיכל אמר ר' אלעזר בר ר' צדוק מעשה היה וכמו שלש מאות כהנים לפנותה ולמה העיד הוא יותר מאיש אחר אלא שהיה כהן . ועוד ביומא בפרק ב' בשני כהנים שעלו למזבח וקדם אחד לחבירו ונטל סכין ותקע לבנו עמר ר' צדוק על מעלות האולם בהר הבית ואמרו אחינו בית ישראל שמעו וכו' , ופירש רש"י אולמות הרבה בנה הורדוס שם כמו שכתוב בספר בן גוריון על מעלות האולם בהר הבית גרסינן . ונראה לי שרש"י נשמר ! כיצד יהיו ישראל באולם אלא בהר הבית ופירש שאולמות היו בהר הבית וזה גרסתו . אבל מי נתן שיהיה הוא הדרוש אלא שראה המעשה והיה מן הכהנים ואמר לישראל אחינו בית ישראל שאם לא היה כהן מה לו לומר אחינו וכו' . וכן בפרק לולב וערבה ר' אלעזר בן צדוק אומר לול היה במוצה שאחר שבעים שנה יורדים כהנים וכו' . ומצאתי ג"כ בספר מנורת המאור האחד שאינו של רבי יצחק אבהוב גרסינן באבות דר' נתן שנשבה ר' צדוק לרומי ונתנו לו שפחה לשכב עמה ולא רצה ואמר מכהונה אני ממשפחה גדולה כל זה בהלכות השובה .

והראיה שאינם כהנים לפי דעת הרמב"ם אני אביא אותם בכאן וכן קצת השובה לכל האומר למעלה . הראשונה בפ' קמא התעניות וכן בשקלים ירושלמי ובפרק בכל מערבין ביזובין דתניא אמר ר' אלעזר בן צדוק אני הייתי מבני סנאיה בן בנימין וחל מ' באב בשבת ודחוינהו ל' באב ולא השלמנדהו מפני שיום טוב שלנו היה . וזה היה כמו שאומר במשנה כי היו מביאין זצנים למערכה זאת המשפח' ביום י' באב בנרבה ומביאין קרבן על זה ועושין יום טוב ואחר שדחורב הבית לעולם עושין יום טוב כמנהג כי תענית מ' באב לא היה בומן הבית כמו שנראה זה בשקלים ירושלמי . ופירש רש"י בסוף

(1) בכ"י מיבא פה דרבי רש"י מ"ב דסוטה דח"ס כי בריך ייזו ר' צדוק בכסה משום נקיות דמספר סוטה מכביצה וכו' ... עד דכרכבה בפ"ב דהפרהת .

כהן אסרוהו עליו ואלו השנים בלי ספק כי שיהיה רבינו משה ז"ל ואומר אני על דרך הלצה כזה שאמרו ב' יש נחלין בחרתא (ק"א א) אשכ זכריה מפי הרמב"ם ז"ל ואני על ידי שהיה שמים זכריה וזכרתי. גם בפרק ה' דסוּפָה אמר ר' יוחנן היה דורש ר' זכריה בן הקצב שני פעמים נשמאה אחד לבעל ואחד לרובעל. וכן שכה ר' חנינא בן אנטיגנוס שהוא כהן כדאיתא בפרק עד כמה ושם פירש רש"י כהן היה.

ואני רוצה להאריך עתה במה שאמרנו למעלה על ר' ישמעאל אשר דרש ג"כ מדות שהתורה נדרשת בחזקת תורת כהנים כיצד היה חבירו של ר' עקיבא כמו שאמר בעל ספר דורות עולם ולא תלמיד ר' עקיבא כמו שזכר הרמב"ם ז"ל ואם הוא כהן כבר נשאר הדבר בספק. בספרא אמר ליה ר' ישמעאל לרבי אליעזר רבי הרי אומר וכו' א"ל ר' אליעזר דקל הרימ אתה נראה שהיה מתוכבד עם ר' אליעזר רבו של ר' עקיבא. ובסוף יומא שאל ר' מתאי בן הרש ברומי לר' אלעזר בן עזריה שמעת ארבעה חלוקי כפרה שהיה ר' ישמעאל דורש ובפ' שלישי דשבועות ר' ישמעאל ששימש את ר' חנניא בן הקנה דורש כלל ופרש, ור' עקיבא ששימש את נחום איש גז וזו דריש רבינו ומישימי דרש ר' עקיבא רבינו ומישימי כו', וידוע שרבי חנניא בן הקנה לא ראה את הרבן. וכן הרמב"ם אמר בפ' רביעי וקיבל ממנו ר' ישמעאל ואם היה תלמיד ר' עקיבא למה לא דרש כמותו. ובסוף פרק איזהו מקומן אמר ר' ישמעאל צאו ואמרו לר' עקיבא טעיה ואם היה תלמידו היה אומר לרבו לפני אחרי טעיה. וכן בסוף יומא בענין המן אעפ"י שבשער הגמול להרמב"ן נמצא גירסא בזה ביומא שר' עקיבא אמר טעיה זה לא נמצא בשום ספר הגירסא הזאת. ועוד כי מה שאמרתי בפרק איזהו מקומן יעיד על זה. ואביא עוד כל המאמרים שיורו על זה שהוא חבירו מבילתי שאקשה על כל אחד כי מאילו הוא נודע בכל מקום דברי ר' ישמעאל קודם לר' עקיבא, אעפ"י שמצאנו בשני מקומות ר' מאיר קודם לר' אליעזר זה הוא החדש אבל לא בכל מקום. בפ' ארבע מיתות אמר ליה ר' עקיבא לר' ישמעאל ישמעאל אחי ודיה עניו. אמר בסוף בתרא אמר ר' ישמעאל הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות שאין מקצוע בתורה גדול מהם שהם כמעין, וכל הרוצה לעסוק בדיני ממונות ישמש את שמעון בן ננס. ואעפ"י שקילס לכן ננס הלכה כר' ישמעאל וקוראו בן ננס ולא רבי כמותו וידוע שכן ננס חבירו של ר' עקיבא. ובמסכת

לגבי מולדנין ע"ב ארונות שהיו אוכלין חלוקין בפהרה. ובפ' ב' דרמאי לא יטמא למתים אוכל חלוקין במהרה שכן בר' יוחנן אעפ"י שהיה מורע יוסף ולא כהן פירש רש"י בנרמא דעשיראה ביר שהיה פחות מכשערה, ובעל הטרקן בערך ג' רס אמר ואדם קדוש כר' יוחנן היאך היה נושא עצם מת אלא שן תלושה היה שאינו מטמא או שלא היה עמו אלא כשהולך לבית האבל לנחמו כלומר צערו יותר גדול ואינו כהן כי לא אמר בעל הטרקן מצד שהוא כהן אלא מצד שהוא קדוש או כפי רש"י ז"ל והרמב"ן ז"ל כי אפילו הכהנים אינן מוזהרין על גזל ודופק שאין הנזיר מנלה עליו והם פירשו על גבי ארונות ממש שהיו בקברות מגולין על פני השדה בזמן ההוא וגזל ר' ל' כיסוי הארון ודפק הרף שבארץ בראש וברגל שלא כרבינו תם ואוכלי פירות מחמירין בזה וזלת לדבר מצוה. ומה שבסוף פרקא קמא דיבמות ג"כ אוכלין חלוקין בפהרה תראה כי ר' יוחנן בן החורנית ג"כ לא רצה לאכול ולא נמצא שהיה כהן. והרמב"ם שהביאו בכלל החכמים לא הביאו ככל הכהנים וכן זה המעשה בפרק ב' דעיריות ובפ' שני דכוכה בתוספתא ואומר להודיעך שאוכל חלוקי בפהרה היה. ומה שקשה יותר הוא מעשה דר' צדוק בכוכות אבל גם היש השובה שהישראל מותר לקנותו מכהן וישנה עד שיפול בו מום ואולי קנאו מכהן אע"פ שבחזקת תמורה נראה שאסור לישראל לקנות בכור תם מכהן בזמן הזה אולי נתנו לו במתנה ובמעשיות האחרים שהבאתי, שהיו מעירים בענין המקדש אינו קשה בעבור שהיו מביאים עצים למקדש היו יודעים ענינם שכן מצינו בר' אליעזר בן עקיבא שהעיד על כל מדות המקדש ולא היה כהן. ג"כ במעשה שדרש רבי צדוק על מעלות האולם זה היה בהר הבית כמו שפירש רש"י. והיה זקן ונשוא פנים וחסיד ששים כהן לא ידרוש לפניו כמו שהעיד ריב"ז הכהן עליו שאם היה בירושלים אחר כמותו לא יחרב הבית, ובפרקא דקרושין גבורי מה עושי דברי כהן ר' צדוק וחביריו דתבעתיה מטרוניתא ומצול. ובפ' ג' מסוכה בתוספתא אמרו עליו ועל ר' אבא ור' אליעזר בר' עקיבא שאלו בן פשיתו שהיו חנונים בירושלם כל ימיהם והיו ממלאין מדות הם מערב יום טוב מפני ביטול בית המדרש. גם קשה על הרמב"ם אשר לא מנה את ר' זכריה בן קטובל ואת ר' זכריה בן הקצב כי שניהם היו חנונים האחד אמר במסכת יומא הרבה פעמים קראתי לפניו בספר דניאל גם השני אמר ר' זכריה בן הקצב המעטן הזה לא זוהי ידה וכו', אמר לו אינו נאמן ופירש רש"י לפי שהיה

ועליו ראה ללמד, אמר ר' יהושע הריני כמשיב על מרפון אחי וכו' נמנו וגמרו מעשרין מעשר עני כדי שיסמכו העניים בשנת השמטה עליהם, וכשבא ר' יוסי בן דורמסקות אצל ר' אליעזר ללוד ספר לו המעשה ואמר סוד ה' לויאיו צא ואמרו להם אל תחושו למינכם כך מקובלני וכו' הלכה למשה מסיני שעמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית וא"כ יהיו דבריו של ר' שמעאל נשמעין בזמן רבותיו של ר' עקיבא ר' אליעזר הגדול ור' יהושע ור' מרפון וכן ר' אלעזר השוהר לר' מרפון שקראו אחי. וכן בן עזאי שהיה תלמיד חבר לר' עקיבא וכמו ר' עקיבא שנכנס לפרסם עמו אמר חבל לכן עזאי שלא שימש לר' שמעאל בפ' המקשה והוא עשה ספר מואלה שמות עד סוף התורה נקרא מכילהא. וכן ר' עקיבא עשה מכילהא וראויה מכילהא דר' שמעאל מההד' הוזה עד לא תבעשו אש וכו' והיא מכוונה לו כמו ספרי לר' שמעון בן יוחאי, ואחר שהשלמתי בענין הכהנים ואמר על דרך כלל סדר הדורות עד שאשלים כל העשרה פרקים של הרמב"ם ז"ל ומה שיש לי קושי עליהם, ואחר זה בע"ה אבאר כל הכמי המשנה באלפא ביתא כלם מי היה או באי זה זמן היה. מהמפורסמים לנו כמו הלל וריב"ז או תלמידיו או הנשיאים עד רבי או ר' עקיבא וחביריו או תלמידיו וכן באיזה שנה היו. וכבר פירשנו למעלה הדורות עד הרבן הבית, ומה שהיה קשה מר' מיאשה ונחום הלבלר, ומה שאמר מעקביא בן מהללאל עם שמעיה ואבמליון. ולא די זה אלא שקדמו להם ונראה בפירוש בעדיות ובגמרא דברכות וכן בספרי כי היה אחר מיתתו. בברכות המספר אחר מפתח של תלמידי החכמים ראוי לנרדו ר"ל אפילו אחר מיתתו וכן אומר אין משקין את הגיורת ואמרו שמעיה ואבמליון השקוה אמר להם דוגמא השקוה ונדרוה. ואומר בספרי הדה אמרה המבונה וקן אחר מותו חייב נרדו וכן בברכות המספר אחר מפתח. והרמב"ם הרכיב שני פירושים האחד הוא מבוואר בספרי שאמר שם דוגמא ר"ל גרים נכמתה. והפירוש האחר לא מי חמרים עצמם אלא דוגמא להם שלא להרחיקה מתורת ישראל וכבר דארכנו למעלה בזה, אבל נכתבתי לי שאף על פי שר' יהודה אמר חס ושלוה שלא נתמדה אולי נתמדה ולא מת במדורו שכן נראה קצת בספרי. וכן הרמב"ם בפירוש בעדיות סתם הדבר ולא פירש זה בסוב ומובן מרבירי שקצת היה והעולה כי היה עקביא אחרים בזמן הלל ושמאי, וכן מה שאמר על ר' יהודה בן בתירא שהיה בחבורת הלל ושמאי ולא ראה ההרבן. בספר דורות

גרים (1) ר' מתאי בן הרש משום ר' שמעאל ובפרקא קמא דעירובין משם ר' שמעאל אמר תלמיד אחד לפני ר' עקיבא והתלמיד הוא ר' מאיר. ובסוטה פ' היה נוטל בא ר' מאיר לפני ר' עקיבא ולא היה יודע מצד הפסול ובא ולמד לפני ר' שמעאל וכמר, ואחר כך הורו ולמד לפני ר' עקיבא בסגרא בפרק שלשי דסוכה רבי שמעאל ור' מרפון ור' עקיבא ובפרקא קמא דברכות היה רבי אלעזר בן עזריה יושב ור' שמעאל מוסה וכו' אמר ליה ר' שמעאל אחי וכו' שהיה חבירו של רבי אלעזר בן עזריה ולא עוד אלא שהיה חבר לר' יהושע רבו של ר' עקיבא, בפרק שני דעבודה זרה שאל ר' שמעאל את ר' יהושע בגבינות הגוים וכו' ואמר לו ר' יהושע ישמעאל אחי היאך אתה קורא כי טובים דרדי. בפ' דמקואות אמר ר' עקיבא היה ר' שמעאל דן כננדי לומר השלג אינו מעלה המקוה עד שהעידו אנשי מידבא משמו שאמר להם צאו והביאו שלג ועשו מקוה בתחלה. ונביא עתה נל ענינו בפרק מובנה אמר ר' שמעאל כמעלי בתים של גליל העלין היו בית אבא והיו דנין ביחוד. ויש נוסחא ר' שמעון בן שזוריא אמר זה. וכן נראה ששורר היא עיר בגליל מכפתי צפת תוב"ב. בפרק ר' זכאיים מעשה שהלך ר' יהושע אצל ר' שמעאל לכפר עניו ונוסחא אחרת הווי והראוה ירשתו בגפנים ובאלנות. ובפ' ה' דכתובות לא פסק שעורים כפל מחצה במונות האשה אלא ר' שמעאל שהיה סמוך לאדם שהשעור' רעות. ובספ' פ' ה' דנדרים שרבי שמעאל היה עושה טוב לבנות ישראל וברעב מפרנסן כרי שיחיו פורת וכנסת ססדו עליו גנות ישראל אל שמעאל בנינה כמו על שאול המלבישכם שני עם עדינים וכן בפרק ה' דנדרים בתוספתא. ושבועתו בפרק ב' דננעים היה ר' שמעאל אומר בני ישראל אני כשרתן אשרי הלקו. וזה המאמר מפורש יותר שר' מרפון היה לר' עקיבא כמו רבו והיה אומר לו רבי הרשני כמו שאמרנו למעלה. ור' אליעזר בן עזריה שהוה לשניזם לר' שמעאל קרא אחי ולר' מרפון קרא אחי בפרק ד' דירים בו ביום ר"ל יום שהושיבו את ר' אליעזר הכהן לנשיא אמרו עמון ומואב מה הם ר"ל סיהון ועוג ששם נ"כ עמון ומואב מה הם בשביעית בשנת השמטה נור ר' מרפון מעשר עני וגור ר' אליעזר בן עזריה מעשר שני אמר ליה ר' שמעאל אליעזר בן עזריה עלך ראה ללמד שאתה מחמיר שכל המחמיר עליו ראה ללמד אמר ליה ר' אליעזר בן עזריה ישמעאל אחי אני לא שניתו מסדר השנים מרפון אחי שינה (1) עין שבע ספיקות לתחכם ר' רפאל קירכתיים גר פ' ה'.

עליו בפ"ב דהניגה משען ומשענה אלו בעלי משנה כגון ר' יהודה בן בתירא וחביריו שיועיק ת"ד סדרי משנה שכן היה ממשה ועד הלל. יש נוסחא משענה כגון ר' יהודה בן תימא וחביריו. ואולי בעבור זה כתב הרמב"ן בתורת האדם כי אולי ר' יהודה בן תימא הוא ר' יהודה בן בתירא ואינו נרא'. וכן ר' יוסי שהוא מהחבורה השלישי אחר החרבן. אמר ביבמות פ' י"ב אמר ר' יוסי כשהלכתי לנציבין ומצאתי שם זקן אחד שהיה ר' יהודה בן בתירא תמיד על שולחנו והוקן תמיד עמו. וכן בפרק מצות הליצה כתב הרא"ש שאמר בירושלמי כי הלך לנציבין ר' יוסי ובפ' בית שמאי ביבמות שאלו את ר' עקיבא בבית האסורין ואמר, ושאלו את ר' יהודה בן בתירא בנציבין ואמר וכו'. ובגיד אומר כי היה ר' יהודה בן בתירא דן לפני ר' מאיר בנציבין. וכן בתוספתא דניר בפרק ה' ודוד זמן גדול אחר החרבן כי ר' מאיר מהדור השלישי אחר החרבן והוא ירד לבבל בסוף ימי כשמתה אשתו. וכבר אמרנו למעלה בהזכירנו שמעיה ואבשלום כי במרש שמואל בפרק ידע כל ישראל כי היה ר' יהודה בנציבין ובידן לאבא אבהי דשמואל שהיה לו בן חכם. וכן נראה קצת בפרק כל הבשר שהיה בזמן לוי שאמר רבי אתריה דר' יהודה בן בתירא הוה דרש להו כר' יוסי הגלילי.

ורבי פפיאס נראה בעדידות ובתמורה שהיה אחר החרבן. וכן בפרק ד' דשקלים הולק עם ר' אליעזר והעיד עם ר' יהושע. אמר ר' פפיאס אני מייד שהיה לנו פיה ובחי שלמים ואכלנוה בפסח ואכלנו ולדה שלמים בתג. ואם זה העידת היה בזמן הבית ישאלו לכהנים ולחכמים, אלא היה אחר החרבן והעיד מה שראה בזמן הבית.

ורבי יוחנן בן בג בג הוא הנקרא בן בג בג לא נודע זמנו אלא שהיה בזמן ר' יהודה בן בתירא. בפרקא קמא דקדושין שלח יוחנן בן בג בג אצל ר' יהודה בן בתירא לנציבין בת ישראל המאורסה לכהן אסורה לאכול בתרומה, ואמר לו ר' יהודה לבן בג בג יודע אני כך שאחך בקו בחדרי תורה וכן בפרק חמישי דכתובות בתוספתא.

ואלו הן שבע כמות או דורות שהיו בבית שני מתחילתו לסופו. והדור הראשון שראו החרבן הם אלו: רבי אליעזר בן יעקב והוא הדור שקבל ידעית מדות המקדש יותר מכל החכמים והאריך ימים. ובפרק ד' דכלאים אמר ר' אליעזר בן יעקב משם הגניזה בן חנינא וידוע שר' הגניזה בן חנינאי חברו של ר' שמעון בן יוחאי והוא תלמיד ר' עקיבא. ואדוי אמו היה לוי במקדש בפרקא קמא

עולם אומר שהיה אחד החרבן בזמן כל העשרה הדוני מלכות ובזמן בן שאי ובן זומא ור' עקיבא ור' הוצפית אלא שהיה בבבל בנציבין והיה חבירו של ר' יוחנן בן זכאי והאריך ימים הרבה וכן כתבתי למעלה בארוכה. וראיה לדבריו שהיה בזמן הבית בנציבין בפרקא קמא דפסחים על הגוי שאכל הפסח אמרו לו אתה בנציבין ומצודתך פרושה בירושלם. ושהיה אחר החרבן זמן גדול כי ר' יוחנן הסנדלר ור' אליעזר בן שמוע מהדור השלישי אחר החרבן. בפספי פרשת ראה כי ר' אליעזר בן שמוע ור' יוחנן הסנדלר שהיו הולכין לנציבין אצל ר' יהודה בן בתירא ללמוד ממנו והגיעו לצדון וזכרו ארץ ישראל ובנו וזורו להם וכן בסוף כתובות. ובפרק חלק אומר שהוא רצוני לומר יהודה בן בתירא מבני בניהם של המתים שהחיה יהוקאל ואמר אלו תפילין שהגיה לי אבי אבא. וכן בספרי אומר ר' יהודה בן בתירא ור' מתאי בן חרש ור' חנניה בן אחי ר' יהושע ור' יונתן כשיצאו הוציא לארץ קרע בגדיהם ששיבת א"י שקולה ככל המצות. והפירוש הנראה לי בזה שאלו לא היו בחדר אלא שכל אחד מאלו יצא הוציא לארץ. ר' יהודה בן בתירא לבבל בנציבין, ור' מתאי בן חרש ברומי כנור למעלה, ור' חנניה בן אבן ר' הושע לגולה, והיה קובע שנים ואו אמו לו בן בנו של זכריה בן קבוטל ור' יוסי בן כיפר שלא יעשה כן ואמר להם שהם כהנים בני כהנים גדולים ששמשו במקדש. ולמעלה (!) לא זכרתי להקשות על הרמב"ם ו"ל למה לא זכר לר' זכריה בן קבוטל האומר במשנה ביומא שהיה קורא לפני כ"ג ברמיא בליל יום הכפורים, ובפ' בסוף ברכות שהיה כהן כמו שהזכרתי עתה. וכן לא זכר לרבי זכריה בן הקצב שהיה בחרבן הבית בפ"ב דכתובות אמר ר' זכריה בן הקצב המיעין הזה לא זהו ידה מתוך ידי משעה שנכנסו הגוים לירושלים עד שיצאו אמרו לו אין אדם מעיד על עצמו ופירש"י לפי שהיה כהן אמר זה עליו, ובפ"ה מסוטה אמר ר' יהושע כך היה דורש ר' זכריה בן הקצב ר' אומר ב' פסכים האמורים בפרשה מומאה נשמואה א' לבעל וא' לבעול ואלו שניהם שמים זכריה שזכרתי אותם שהם כהנים גוראי ולא ימלו תשובה בעבור הרמב"ם ו"ל אלא ששכחם לר' זכריה בן הקצב ולר' זכריה בן קבוטל.

ונחזור למה שהיינו בר' יהודה בן בתירא שאמרו

(1) מן ולמעלה עד סוף המיפן ניסח בכ"י יותר מאשר נמצא בד"ק. ובאמת כבר הזכיר זה המחבר לעיל דף כ"ט סוף ע"א. ומכאן ראה על לעיל שהדברים הם פקולקלים.

בן תרדיון וכן פסוק החכם לר' עקיבא ולא השיבו ר' עקיבא שהיה שמד ויהיה חייב בזה, אבל אם רצה להחמיר על עצמו לקדש את השם ושאין בשעת שמד או אפילו שלא בשעת שמד הם רשומים כמו ר' הנינא בר פפי ורב כהנא וכמו דניאל שהחמיר על עצמו ור' הנינא בן תרדיון שעסק בתורה, וכן ר' עקיבא כדי להעמיד על התורה, וכן אלישע בעל נפסים כשלא היה ראה אותו השומר, אבל על עשה בידים שימריחהו הגוי בין בצנצנא בין בפרהסיא יורג ואל יעשה בשעת השמד מה שאמרו דמסנא ר"ל שלא ישחה עצמו לתקן סנדלו לפני ע"ז אפילו שלא נתכוון הוא כלל לעבודה וזה כאשר פ' זה רב אחא גאון בשאלות, או לדעת התוספות והמפרשים אפילו לשנות מרצועה לבנה לשחורה שיזושה הכירא שהוא כגוי חייב לקדש בשעת השמד וכ"ש אם אמרו לו לעבור עבירה ולאכול דבר איסור וכיוצא בזה. וישל בשעת השמד מה שאמרו יעבור ואל יורג אם עבר מתחייב בנפשו לדעת הרמב"ם. וג"כ נהרגה אשתו על שלא מיחהה בירו שהיה מלמד השם לתלמידיו בפרהסיא, ולבתו אחות ברוריה אשת ר' מאיר נתנוה בקובה של זונות והשם יתברך הצילה בנות ר' מאיר. ור' הנינא נענש על שהיה מלמד לתלמידיו השם בפרהסיא, ורש"י פירש שהיה משתמש בשם של מ"ב אותיות וסביבו נשערה מאד והיה גובר על הצדקה ונתחלף לו מעות פורים עם הצדקה ונתן מניסו זה לשום שמים ועל זאת המצודה (כ"י ההצלה) א"ל החכם שיוכח להי העולם הבא כ"ש שעסק כל ימיו בתור'. ואמרו במדרש כשרשף לופינסו קיסר לר' הנינא בן תרדיון נדמה לופינסו קיסר כר' נחוניא בן הקנה וחתכו ראשו ואחר זה החזיו ב"ד של מעלה ללופינסו קיסר והיה בצורת ר' הנינא בן תרדיון ושרפדו כמו שרשף לר' הנינא בן תרדיון ונעשה נס ונרמה ר' נחוניא בן הקנה כלופינסו קיסר ומלך על רומי ששה חדשים וחרג ששת אלפים הגמונים, ובכ"א לסיין שרפו את רבי הנינא בן תרדיון ואחריו הרגו לר' ישבב הסופר.

אבא שאול מבית מרמשא היה יחיד בדורו והיה כמו תלמידו חבר לרבי' ז' אבא שאול אומר משמו, אבל רב צמח גאון פירש משמו משם נפשו ואבא הוא לשון כבוד כמו רבי. ובמסכת שמחות צוה את בניו לקברו הדת כרגלותיו של אביו שיקברוהו ויתירו הכלת מאפיונו. ובפרק המסלה אומר שהיה קובר מתים ושואה לעוג מלך הבשן ולאבשלוש. ונראה שהלמידו ר' טרפון היה מנהג גדול, אפי"ל שלוח המאמר יש צורה בדיא

דמידות, ואולי משם ידע עיני המקדש והלכותיו הם ק"ב ונקי. ר"ל מעמים והלכה כמותם. אבל ראינו בתלמוד וכן בפירוש המשנה הלכות אהרות שאין הלכה כמותו. ושמעתי משם הרא"ש וכן ראיתי בפסקו בפרק מי שהוציא אוהו כי כתב רבינו הנגאל מפ' הקבלה דב"ב דברים הלכה כמותו ותו לא אבל השאר אין הלכה כמותו. וביבמות שמצאו ספר בירושלם שהיה כתוב בו עם דברים אחרים משנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי הויא דמוכה תלמודא דלא כותיה לא סמכינן אהא.

ורבי צדוק, ור' אלעזר בנו, ורבן יוחנן בן זכאי, ור' ישמעאל בן אלישע כ"ג כבר אמרנו למעלה, ור' הנינא סגן הכהנים, ור' שמעון בנו, ור' הנינא בן דוסא שהרג את הערוד שלמד לפני רבן יוחנן בן זכאי כבר אמרנו למעלה על כל אלה. וכן משמואל הקטן כבר אמרנו למעלה שנראה שלא ראה הדרבן והיה עניו וחסיד ובה קול מן השמים נשמע עליו שהיה תלמידו של הלל. ור' אלעזר בן פרטא שעסק בתורה ובגמילות חסדים ונתפס עם ר' הנינא בן תרדיון והוא ניצל ואלהיו הצילו והיה זקן מאד כדאיתא בפרקא קמא דעבודה זרה. ובברייתא יש לו בן נקרא ר' שמעון בן אלעזר בן פרטא. וכן היה לו בן נקרא ר' פרטא הגדול אביו של ר' אלעזר בן פרטא אבל ר' פרטא בנו היה לפני רבינו הקדוש בפרק שלישי דגמין. ור' הנינא בן תרדיון חבירו אביו של ברוריה אשת ר' מאיר והיא חכמה מאד נוכרת בברייתא שאמרו בתוספתא דמסכת כלים פ' א"א וכשנאמרו דברים לפני רבי יהושע אמר יפה אמרה ברוריה ויש לה שם בתנאי'.

ובפסחים בפרק תמיד נשחזו ומה ברוריה בת רבי הנינא בן תרדיון אשת ר' מאיר דגמרה שלש מאות שמעתיא משלש מאות רבנן ביומא דסתא אפילו הכי בשש שנים לא יצאה ידי זוהבה וכו' כמו שאמרו בהקדמה צדק צדק תרדוף אחר רבי הנינא בן תרדיון לסיכנין ונשרף עם ספר תורה, והוא מעשרה הרוגי מלכות מיד אחר ר' עקיבא ונתפס כשמת ר' יוסי בן קסמא והוא הזדורו שלא יעסק בתורה כיון שגזרו שלא יקרא בתורה. ור' יוסי בן קסמא היה במבירה כפי המדרש והוא נזיר ביבמ' בפ' האשה שהלך עם ר' אליעזר ור' יהושע וכן בפ' קנין תורה. ור' הנינא בן תרדיון מפני חסידותו לא שמע עלו. ונראה מזה כי כל שמד שיגזרו בשב ואל אין אנו מחוייבים לעשות כמו תפלה או תפילין או קורא בתורה שהרי אלישע בעל הנפסים החביא התפילין כשבא השומר ואפי"ס שהיה שמד, וכן קורא בתורה כמו שאמר ר' יוסי בן קסמא לר' הנינא

וירשן היה באמרו עדין אני צריכין למודעי ותלמיד רבן יוהנן בן זכאי .

רבי אליעזר הגדול בן הורקנוס הידוע שעשה פרקי רבי אליעזר . ורבי ברוך בשם רבינו הנגאל פירש כי המעשה של כותלי בית המדרש יוכיחו וכולי היה שנתנמס תלמיד אחד בבית המדרש והלם הלום נבואה כל זה ביום ההוא ולא גילו זה שחיה בהלום כי יאמרו ההלומות שוא ידברו וסמכו על אחרי רבים להטות . [בפסיקתא כשעלה משה למרום א"ל הקב"ה צדיק אחד עתיד לפתוח בפה ר' אליעזר ואמר עגלה בת שנתה וספרה בת שתיים אמר ליה רבוננו של עולם יהי רצון שיהיה מחלציני אמר ליה חייך שיהא מחלציך הרה הוא דכתב ושם האחד אליעזר ושם אותו המיוחד אליעזר .

ובפרק עשירי דסנהדרין בתוספתא אמר רבי עקיבא שלש מאות הלכות היה דורש רבי אליעזר במכשפה לא תהיה ולא למדתי אלא שנים במלקטי קישואין אחד לוקם חייב אחד לוקם פטור וכו' .] ואשרו אימיה שלום אחות רבן גמליאל הנשיא ואביו היה עשיר מאד וזה מפורסם בתלמוד ובמשנה הוא הראשון שנוכר בשמו והוא רבו של ר' עקיבא שהיה דמו שותת כשמת . וכן בנפ' מ' ממסכת שמחות רבי עקיבא היה מכה על לבו והרם שותת . ואמר ר' הוהר הנהר רבי רבי רבב ישראל ופרשיו . וכן בסוף פרק ארבע מיתות כי בעת מותו של רבי אליעזר היה ברוחק ארבע אמות אפילו רבי עקיבא תלמידו מפני הנדוי שברכתו כדאיתא במציעא ב' הוהב . וכשמת אמר ר' הושע הוהר הנדוי הוהר הנדוי בן גרסת רש"י וש גורסין הוהר הנדר . ומימי לא

שכת דבר והיה בור סיד שאינו מאבד מיפה ⁽¹⁾ ולא אמר אלא מה ששמע . ויצאה נשמתו בשהיה בהלכה ששאלוהו ואמר מהור ואז אמר רבי יהושע הוהר הנדר הוהר הנדר . וכן גרס רבינו נסים הנדרים הנדוי נקרא נדר . ונראה שאחד מיתתו התיירוהו וזה תימא . ומת בערב שבת עם חשיכה הזוליתוהו במוציא שבת מקסרי לוד לקובר . ואז ר' עקיבא דרש עליו אבי אבי רבב ישראל ופרשיו וכיצד למד תורה ברוחק גדול שנחה מבית אביו , והיה אוכל עפר ארום , להלן בסוף התנאים המצא זה . וכתב רבינו הנגאל למה לא מינו לר' אליעזר ומינו לר' אליעזר בן עזריה לנשיא שהיה תלמידו מפני שהיה זקן מאד דתניא בפ' אחד דיני ממונות אין מושיבין בסנהדרין זקן , וסריס , ומי שאין לו בנים , ואביו . וכן נשיב אף לא מנו לר' דוסא בן הריכנס לפי דעתו . אבל אני אומר בעבור ג' .

(1) כנ"י כתוב פה המאמר דסיקתא המוסבר לעיל .

ובענין קובר מתים ג"כ וכו' . והוה שאמרו שם אבא שאול ארך בדורו ור' טרפון מגיע לכתפו , ור' טרפון ארך בדורו ור' מאיר מגיע לכתפו , ור' מאיר ארך בדורו ורבי מגיע לכתפו , ורבי ארך בדורו ור' חייא מגיע לכתפו , ור' חייא ארך בדורו ורב מגיע לכתפו . ורב ארך בדורו ורב יהודה מגיע לכתפו , ורב יהודה ארך בדורו וארא דיילא מגיע לכתפו . ודיילא פירוש שמש ההכמים וארא שמו ופרשתבינא דפום בדיתא לארא דיילא עד פלגיה , וכולי לשאלא לפרשתבינא עד חרציה . ורב צמח פ' איש נבחר גבה מכל העם ובתוספות פירש רש"י שם איש . וכן בערך ואינו כן , דא"כ היה לו לומו מפורסם בדיתא אלא פירש רש"י לטון פרנסות וממשלה .

זה המאמר אומר דרשני אע"פ שהשפט הוא אמת שהיו גדולי הגוף כמו שמביא מכאן רש"י והעירך ראה על רב שהיה שמו אבא אריכא אבל על האמת אומר שנתמעטו החכמות מדור לדור כי הכל בא מהרב לתלמידו ולהגדיל על הכל אבא שאול חכמתו הגדולה על כלם היה קובר הסבריה הנכונות שהם מתים בראי כמו שאמרו על יוהנן בן עזריאל שהיה כל דבר של דמיון ושכל עוף הפורה באויר מיר היה נשרף כי כלו מלא אמת . אבל אבא שאול בן בשנית קדם היה לזה אבא שאול כמו שמפורש בסוף שבת שהיה נומן אביו של רבי צדוק וכו' . ובפרק הכותב תנא דבריתא אבא שאול בן אימא מרים והלכה כמותו ואינו אבא שאול וכן אבא גבל של בית רבי בפרק שני דסוסיס .

ורבי אלעזר המודעי תלמיד רבי יוהנן בן זכאי חברו של רבי טרפון אע"פ שהוא קורא לרבי טרפון רבי ורבי טרפון קורא לו מודעי בפרק בתרא דיומא . ור' אלעזר בן פרמא אומר משמו וגם רבי אלעזר בן עזריה בפרק שבוועת העדות . וכן הנניה בן אחי רבי יהושע אומר משום ר' אלעזר המודעי . החמך בן כותיבא הרגו בבית שהיה מתפלל שלא יכשנה אדרינוס ולא היה יכול לכבשה ובא כותי אחד ואמר לבן כותיבא רכילות על ר' אלעזר המודעי שהיה רוצה להשלים עם אדרינוס קיסר , וכשהרגו יצתה בת קול ואמרה הוי רועי האילי חרב על זרועו ועל עין מינו שהיה זרועו של ישראל ועין מינו ובו ביום נכבשה ביתר וזה היה לנ"ב שנים אחר ההרבן של בית שני . אבל בספר דורות עולם אומר ע"ג שנים . והיה א"כ לסברתו החלה מלמית מלכי ביתר נ"ב שנים אחר ההרבן השם יבנה אותה במהרה בימינו .

בן הנניה שהתפלל על יהודי אחד שילידי וזכה למיקמא לר' יהודה בן בתורא. ובתוספתא פרק חמישי דסוטה אמר ר' יהושע כך היה דורש יהודה בן פמייר. וכן בפרק ששי רבי יהודה אומר משום בן פמייר. ור' יהושע היה אב ב"ז של רבן גמליאל כדאיתא בפרק מרובה. ואף על פי שכשעלה עזרא קנס ללוים שלא יתנו להם מעשר מפני שלא עלו שנאמר ומבני לוי לא מצאתי שם (עזרא ח טו) , ואם היו עולין כלם היה הקב"ה עושה להם נסים כמו שאמר ריש לקיש אם חזמה היא נבנה עליה מירת כסף. ובעבור שנתעצלו כעם הקב"ה על ישראל והיו כל דברי בית שני הלושים. וכן אמרו שם ביבמות שהיו בראשונה שוטרים הלוים שנא' ושוטרים הלוים ועתה אפילו זה המנוני לא יתנו להם. ולר' יהושע בן הנניה בעבור תורתו היה נותן לו המעשר רבן גמליאל. אע"פ שבזמן הקרא היה נותנין לרבי אלעזר בן עזריה שהיה כהן כדאיתא בפרקא קמא דקרושין ובפרק חמישי ממעשר שני ובפרק שנים אוחזין וכן היה אב ב"ז כמו שאמרנו למעלה. ואחר כך מצאתי בפרוש המשנה בסוף מעשר שני שכתב הראשון ז"ל שנתנו לו מעשר ראשון שהיה פרושנו ברוקח כדאיתא בהוריות וכן בברכות ולא קנסו לעני. או לדעת רבי עקיבא כי קודם הקנס היה ללוי דוקא ואחר הקנס גם לכהן וזוהי שלא נתן לו גם מעשר עני משום הנותן מתנותיו לכהן אחד מביא רעב לעולם. או כמי היה לו מאתים וזו אבל מעשר ראשון יכול ליטול ע"כ. ואני ראיתי סימן לזה כי מי שיש לו מאתים וזו לא יכול צדקה. הסימן הוא צדק"ה יכול ויחר לא. ובעבור נשתנה הנשיאות מן רבן גמליאל לר' אלעזר בן עזריה בעבור השלשה דברים שהמריח לו רבן גמליאל בראש השנה ובכבודות ובפרק תפלת השחר והיה פחמי. ופירש רבינו הנגאל עושה מעשה מחמין שמלאכתו בפחמים בערך פחם. ור' שמעון דוראן פנים חדשות כתב כי אינו עולה על הדעת שהיה פחמי כי היה אב ב"ז אלא שיא היה ביתו פה. אבל אמר בירושלמי בפרוש הוייה דיתבי ועביד פחמים כפשוטו. ואני מצאתי בפרק תמיד נשחם ואשכחיה עביד מחמין. אבל בפרק ב' דמעשר שני אמר ר' עקיבא אני עשיתי לרבן גמליאל ולר' יהושע את כספם דיגרי וזב כמעשר שני וא"כ נתעשר ר' יהושע. ורש"י פירש עושה פחם, ויש אומרים נפח, ויש אומרים עושה פחמים ע"כ. אבל בפרקא קמא דעבודה זרה שהיה רש"י על מדותיו ופירש דרך צורה כי מצד שהיה עוסק בתורה לא היה מכנס לבושו וגופו. וכן פי'

מעמים שהיה מופרש מהחכמים בלוד ועוד שהוא מסבבת בית שמאי ועוד שהיה בר פלוגתיה של רבן גמליאל כמו שנתנה זה המעם על ר' יהושע, וכן מפני העשר. ובפרקא קמא דעבודה זרה שנתפש על עון ששמע דבר של מינות והנאהו. וכן בתוספתא בפרק ב' דחולין שנתפש למינות על שהאזהר. הדקן מן הכיעור וכן הדומה לכיעור שלא תקרב אל פתח ביתה. ובפרק אלו מותרין שהיו בניו יפים מאד מפני צניעות התשמיש וכן אמרו במסכתא נדה. ובפ' הבונה אמרו התוספות אע"פ שבפרקי רבי אליעזר אומר שם שלמד כשהיה גדול היינו שלא עסק עד שגדל ורבו מלספור הנכמתו ומדותיו שאם היו השמים גיליים וכל עצי הלבנון קלמוסין ומי הים דיו לא יספיקו להכמתו. והיה יודע שלש מאות הלכות בברית עזה ובגמיעת קישואים על ידי שמות וסדרות גדולות אלא שלא היה מעביר על מדותיו כמו ר' עקיבא תלמידו והיה הרחף מאד. וכבר ידעת המעשה המפורסם בפרק הותב על שברכותו ונכעו מפני חסדותו. ואז מת בקרב רבן גמליאל ניסו וקראו לו שמותו ופירש רש"י שנת פ' ר' אליעזר שברכותו. וכן פירש בתהלת גב' נה, ועוד פירש הוא עצמו פירוש שני משום שהיה מסבבת שמאי כדאיתא בתלמוד ירושלמי בפרקא קמא דתרומה, וכן כתבו התוספות ואף על גב ד' אליעזר תלמידו של ריב"ז תלמיד הלל קים ליה לתלמודא דבבל דברוי קאי כביה שמאי דיין מהלכות ידועות הם ד' שהלכה כמותו בנדה. ואפילו כנגד ר' עקיבא תלמידו הלכה כר' עקיבא בפרק ביצד מברכין. ובגו נקרא הורקנוס כשם זקנו ובפרק חבית אמר ר' יהודה מעשה בהורקנוס בנו של ר' אליעזר בן הורקנוס. ובסוף פ' ד' מיתות שנכנס בשעת פסירתו לחלוץ תפילין ערב שבת עם התיבה ונכנסו או ד' זקנים רבי מרשן ורבי יוסי הגלילי ור' אלעזר בן עזריה ור' עקיבא. וכן אומר בספרי ואמרו טוב אתה לישאל מהשמש וגשמים ואב ואם ואז אמר בשעת מיתתו שרבי עקיבא ימות מירה משונה. ור' יהושע אמר אין משיבין הארי לאחר מותו והרבה והרביץ תורה בישראל אשרו. ובמסכת סנהדרין אומר הלך אחר רבי אליעזר ללוד.

דבי יהושע בן הנניה הגוי ומשורר בדוכן כדאיתא בערכין ובספרי והיה גדול בבית הקיסר כדאיתא בפ' אלו מותרות ועשה שם ג' דברים למלך דברים גדולים. וכן בפרקא קמא דברכות אמר שם ופרח באור השמים וכן בפ' ד' מיתות וסנהדרין. ירושלמי דברים הרבה ושמות שעשה רבי יהושע

שהנזיר מגלה חייבין על ביאת מקדש ורואה אני את דבריו. וכן כ' ר' יהושע בן כמל גמר מרבי יהושע בן הנניה כדאיתא בפרק כ"ג וניזיר כל שמיעתא דאתמורה בני תלתא קמאי ובתראי אמרינן מצישיא לא אמרינן שרבי אלעזר אומר משום רבי יהושע והוא לא גמר אלא מרבי יהושע בר ממל והוא מר' יהושע בן הנניה. אמר רב נחמן אף אפן נמי תנינן נהום הלבר קבל מרבי מיאשה שקבל מהזוגות ומהנביאים ה"מ, ואלו כלב שהוא מהזוגים וכן יהושע שקבל משום לא קאמר מכאן נראה שאע"פ שיאמר חכם משום שלמי שלא יהיה רבו אולי יהיה רבו מרבו וזכור זה. וכן תבין זה הא דיריה הא דרביה שאינו רבו כמו שאמרו על ר' יוחנן עם ר' שמעון בן יוחאי בפרק יש נחלין, ועל ר' יהושע נאמר אשרי יולדתו ופי' רש"י שהוא נרמה לו שיהיה חכם שכל הימים שהיתה מעוברת ממנו היהת מחזרת על כ"ד מדרשות שהיו בעירה ואימרת להם בקשו רחמים על העובר הזה שיהיה חכם כדאיתא בירושלמי דיבמות, והיה חכם גדול במרכבה ונעשה לו נס.

רבי יוסי הכהן חסיד והיה יודע במרכבה הקדושה כדאיתא בפ' ב' דהגינה כשהיה הולך עם ר' יהושע ושנעשה להם נס וירדו מלאכי השרת והוא הרצה הדברים לרבן יוחנן בן זכאי ואמר אשריכם אשרי יולדתכם ומי יולדתכם ותלמידים ותלמידי תלמידים מוזמנים לכת שלישית פירוש שלשה כתות היושבות לפני השכינה ובמשנה הוא בערויות לבד. ובפרק ר' ממסכת שמיחות מעשה ביוסף הכהן שמתח אשתו בערב פסח ופמאודו על כדו. והאמת כדברי הרמב"ם לא כדברי בעל דורות עולם שהושב דאמר כי זה הוא ר' יוסי הגלילי כי ר' יוסי הגלילי חבר ר' עקיבא. וכן כתב הרא"ש בפרק אלו נעוה שהלכה כר' עקיבא משום שרבי יוסי הגלילי חברו.

רבי שמעון בן נתנאל היה חסא לא ראתו ממנו ענין להארץ בי. והוא התנו של רבן גמליאל הזקן וריו שהוא מן החכמה תלמידי רבן יוחנן בן זכאי שנתבשרו לחיי העולם הבא אשריו. **רבי אלעזר** בן שך מעיין המתגבר מפולפל וכבר ידעת מה שהארץ בפרקא קמא דהגינה רבו רבן יוחנן בן זכאי כשהיה דורש במעשה מרכבה שהוא נאה דורש ונאה מקיים אשרך אברהם אבינו שא"עור בן שך יצא מחלצין נוסף על זה מה ששבחו רבו באבות. ובפ' ה' דתרומוה אמר הלכות בתוספתא. ובשבת אמרו כסף פרק חבית כי במקור אחד נמשך אחר היין ושכח תלמודו ואחר כך הור

הכמה מטארה בכלי מכויע וכן אומר פתאי אוקמא על רבי זירא ולא נהירא לי. ובפרק ד' מהלכות דרך ארץ רבה מעשה בארבעה זקנים שהלכו למלכות הפנימית והיה שם פלוסופוס אחד חבר להם ואלו הם רבן גמליאל ור' יהושע ור' אלעזר בן עזריה ור' עקיבא ואמר לו ר' יהושע לרבן גמליאל רצונך שנתך ונקבל פני פלוסופוס חברנו אמר ליה הן וכו' ובאו לו ואמר להם שלום עליכם חכמי ישראל ולרבן גמליאל בראש וכו'. והיה ר' יהושע גדול בבית המלכות והיה מכויע שאמרה בת קיסר חכמה מטארה בכלי מכויע והבוא לה משל מדיין שלא יתקיים בכלי כסף. וכל ר' יהושע סתם במשנה הוא ר' יהושע בן הנניה וכן חברו ר' אליעזר סתם הוא ר' אליעזר בן הורקנוס שאלו השנים לבדם הרביעו תורה בישראל והרבו תלמידים והוא היה בפקיעין הלך אחר ר' יהושע לפקיעין אחר ר' אליעזר ללוד, כי שלשה הנשאים תלמידי ריב"ז לא מצאנו להם אע"פ שהיו חכמים מפוללים שהרבו תורה בישראל כאלה. והם אשר נתבשרו בחיי העולם הבא רצונו לומר רבן יוחנן בן זכאי והמשה תלמידיו ותלמידי תלמידיו כדאמרינן בהגינה. והלכה כר' יהושע נגד ר' אליעזר והוא שמש במקדש שהיה משורר שם ור' יוחנן בן נודגדה חברו שוער. ונראה שהארץ ימים כי היה אחר מיתת ר' אליעזר כמו שאמרונו למעלה וכמ"ש אחר מיתת רבן גמליאל בר פלוגתיה. ורצה ובשל דבריו אחר מותו אבל לא הניחו ר' יוחנן בן נורי וקם כנגדו כדאיתא בפרק בכל מערבין. וכן אחיו היה חכם גדול כמו רבי הנניה בן אזי ר' יהושע כשם זקנו והוא נזכר בכל הברייתות. וסתם הנניה אומר בברייתא הוא כדאיתא בפרק מי שהוציאורו ובגדה שעשה הוראה בומן רבי גמליאל ור' יהושע דורו ובסוף ברכות שהלך לזכר שנים ולא הניח כמותו בארץ. צדק צדק תרדוף הלך אחר ר' הנניה בן אזי רבי יהושע לגולה.

ורבי יהושע בר ממל גמר מרבי יהושע בן הנניה. ובתוספתא פרק ה' מנזיר אומר רבי אלעזר מצאנו את ר' מאיר ואת ר' יהודה בן תירא הראש שהיו יושבין ודינן בהלכה: ר' יהודה אומר רביעית דם אין נזיר מגלה עליו ואין חייבין על שוממת ביאת מקדש, אמר ליה ר' מאיר מה תהא זו קלה מן השרץ מה שרץ הכל חייבין על ביאת מקדש רביעית דם חמורה אינו דין? שתתן בתיורא לפניו, נמות לו ר' מאיר אל תבו לו בקי היה לך ביהושע בן ממל אומר לי הן ובעל הלכות היה, נמות לו בלשון הזה אומר לי משום רבי יהושע כל

הכינאי. ובפרק אף על פי שהלך ללמוד בשילהי הלילי דרבי שמעון בן יוחאי אחר שהיה נשוי שהינה בת קמנה דהוה חברים. והיה רוצה ר' שמעון שילכו ביהוד והלך לו ר' הנינא וישב ללמוד "ב שנים עד שלא היה יודע לחזור לביתו ונכנס פתא' לביתו ראתהו אשתו כו' ליבא פי' נסגר לבה. ובארתו פ' מסוי לאפה ואו יצאה נשמתה והתפלל לשם יתבך וטרפאה. וכן בויקרא רבה פרשה בזאת יבא כי ר' הנינא בן הכינאי ור' שמעון בן יוחאי הלכו ללמוד תורה עם ר' עקיבא ג' שנים ושלחה אשתו של ר' הנינא כי בתו גברה ונבא ר' עקיבא ואמר לו שילך להשיא בתו והלך ונכנס פתאום וכו' הכלל העולה שאינו כדברי הרב. ויש אומרים כי הוא מעשרה הרוגי מלכות, ויש אומרים כי הוא לא היה מהם כי אם ר' יהודה הנחתום ולא ר' הנינא בן הכינאי.

רבי יהודה בן אבא הוא בפרק ו' מעדויות עם ר' יהודה הכהן זה לא ידעתי מי הוא אלא שמנאו הרב בהבורה הראשונה ואם לא שמנה הרב ר' יהודה בן אבא במנין הצ"א. וכן ר' יהודה בן אבא הוא דבר אחד. ואינו המיה מאד למה לא הזכיר באלו הדורות לר' יהודה בן אבא חכם גדול וקדוש וסוכך לתכמים ויטיר מאד. ותראה כי בפ' ו' מעדויות אומר כי ר' יהודה בן אבא העיד ה' הלכו' ובפרק תפלת השחר בגמרא אומר כי הוא יהודה בן אבא ור' יהודה בן אבא מעשרה הרוגי מלכות ודיה שבעים שנה ומשמונה שנים עד ע' לא ישן אלא כשינת הסוס, ומימיו לא אחר על מימא מהור וישב בתענית נ"ו שנה, וביום שהנחה היה זקן אחד ושמו ר' ראובן בן אצטרובלי והיה רוצה למות תחתיו ולא רצה ודיה בתענית ומהור.

ההבורה השנייה אחר ההרבן, רבי מרסון הכהן ובפרק ד' ממסכת שמהות מעשה בר' מרסון שמתה אשתו ואמר לאחזהה וכו'. ובגמרא דמועד קטן זה המעשה על ר' יוסי הכהן ושניהם כהנים וכו' ואין חשש, וכבר פירשנו רוב עניני וחכמתו כשדברנו בכהנים. ובפרק העומר כי ר' יהודה בר נחמיה אמר הלכה לפני ר' מרסון ושתק וצחבו פניו של ר' יהודה אמר ליה ר' עקיבא צחבו פניך שהשבת לזקן תמיה אני אם יאריך ימים אמר רבי יהודה בר אלעאי בפרס השפסח היה ובעצרת כבר נסמך ז"ל.

רבי עקיבא בן יוסף גר צדק גדול שבחכמים. ובפרק א' דיני ממונות ובפרקא קמא דעבודה זרה זה ספר תולדות אדם שהראה לו דור ודור ופריטיו

לקרות ודיה אומר במקום החדש הזה לכם החדש היה לכם ובה סוד. ונקרא ר' נהוראי שהיה מאיר עיני חכמים בלילה ודינו דאמרין ר' נהוראי אומר היו גולה למקום תור'. שלא יקרה לאהרן כמו שקרה לו. ולהלן בעזרת האל כשנגיע לר' מאיר נאמר אם יש לו זה השם, אבל האמת הוא כפ' רש"י כי ר' נחמיה הוא ר' נהוראי ולא ר' מאיר ולא ר' אלעזר בן ערך ואמרו שהוא ר' אלעזר הקלירי הפייט שאומר במדרש עליו הוא קרוי הוא תנוי הוא פייסן כמו שכתב הרשב"א וכן קרוב ופירש העירוך דרשן אבל הרא"ש כתב בסוף פרק אין עומדין כמו שנהגו לומר זכרנו כן נהגו לומר קרובות בג' ראשונות. וכן ר' אלעזר הקליר שהיה מאריך ישראל מקרית ספר ובימי חי' מקדשין על פי הראיה שהיו לא תקן שום קרובה ליום שני. ויש אומרים שרבי אלעזר בר שמעון היה הקליר כדאמרין בפסיקתא נד דמך ר' אלעזר בר שמעון קראו עליו מכל אבקה רוכל דהוא תנא קרובן דרשן וקתן קרובות ע"כ דבריו. [אמר ש"ש זה אי אפשר שאני מצאתי במהורר אשכנזים קרובות יום ז' של פסח ראשי תיבותיו אני אלעזר ברבי יעקב הקלירי מקרית ספר והבן]. ובערך פירש קליר לשון עוגה ועל כן נקרא הקליר שאכל עוגה שהיה כתוב בה קמיעא להחפקה. ובמדרש שם אמר ר' נהוראי אמר ר' נחמיה בקרית שמעי עם רמ"ה תיבות וכו' והא רמ"ה הם שלוח ציבור חזור ו"ל אלהיכם אמת. ור' אלעזר בן ערך מת קדם חביריו כדאיחא בתוספתא בפרק ר' דודים אמר ליה ר' יהושע לר' עקיבא חבל אלו היית בימי ר' אלעזר בן ערך השבת תשובה זו אמר ליה רבי אלעזר מקה יזכיה וכו'. ובפרק כל הבשר כתב רבינו תם כי ר' אלעזר הקליר הוא ר' אלעזר בן רבי שמעון בן יוחאי.

רבי חנינא בן אנטיגנוס הכהן ונראה בסיפרא שהוא בוסין ר' עקיבא ור' ישמעאל. ובפרק עד כמה בכורות כי ר' יהודה ורבי יוסי נסתפק להו מלתא בטהרות ושלתו רבנן לגבי בנו של ר' חנינא בן אנטיגנוס לשאל ממנו שהיה חכם גדול ושומר מהרות.

רבי חנינא בן הכינאי מנאו הרב קדם דורו של רבי עקיבא בדור הראשון ואינו כן, כי בפ' ב' דחגיגה נראה שהרצה דבריו לפני ר' עקיבא כי כל הלמיד הרצה דבריו לפני רבו. והיה חבר ר' שמעון הלמיד רבי עקיבא, בפרק בא סימן אמר ר' שמעון מצאני חגיגה בן הכינאי בעידן ואמרתי לו כשתגיע אצל ר' עקיבא וכו'. וכן אמרו ד' חכמים דיבנה בן עזאי וכן זומא אלעזר בן מתאי ור' חנינא בן

אע"ה הנהיג ר' ז"ל במע מאגאצי' ה' מ"ב

אחרי מות ר' אליעזר. וכבר אמרנו שהיה רבי יהושע אחרי מות ר' אליעזר ואמר אין משיבין הארי אחר מותו. ובפרק ב' דהינהי נחום איש גס זו רבו של ר' עקיבא כ"ב שנה וכן בב"ד פרשת כ"ג. וכבר הוא ידוע בפ' סדר תעניות ובפ' חלק בסנהדרין שהיה פלומוך בנסים ושהיה היגר וסומא משום מעשה העני וכו'. והאיש הזה נקרא כן שהיה אומר גם זו לפובה. וכן תלמידו ר' עקיבא למד ממנו שהיה אומר כל מה דעבדין מן שמיא למב כדאיאת בסוף ברכות. ובערוך בעך נמוז יש מפרשים שם מקום ובדברי הימים יש שם א' מן העיירות גמזו. ורבינו נסים גאון פ' על שם שהיה אומר על כל צרה גם זו לפובה. ורבו הרביעי רבי טרפון אבל לא היה אלא כמו תלמיד דבר. א"ע"פ שבכתובות נסתפקו בזה ופסק הרא"ש כרבי עקיבא כי ר' טרפון הוא חיבור. ובפרק כיצד מברכין קורא לרבן גמליאל רבו שאמר לו למדתו רבינו. וכבר אמרנו למעלה כי כל ימיו היה צנוע ומעולה אפילו קורם שלמו. ובתעניות שנענה יותר מרבי אליעזר מפני שהיה מעביר על מצותיו. ובוודאי פרשת ואלה שמות שדרש או רבי עקיבא לפים לרבי אליעזר ואמר כי הוא כעבד שהמלך אינו רוצה לדבר עמו ונתן לו בקשתו מיד. ורבו ר' אליעזר כמו שר שרצה המלך באהבתו ואינו רוצה שיפיר ממנו ואינו נתן לו שאלתו מיד. וזהו פנים וגובר העניים כמו שנימנה בפרקא קמא דקדושין ובפרק ה' ממעשר שני. ובמשנה מסכת סוטה כי ר' יהושע קרא לרבי עקיבא תלמידו של רבי א"ע"פ שהיה תלמידו של ר' אליעזר וקראו כן מפני כבוד רבי עקיבא, אבל לר' יהושע בן הורקנוס קרא תלמיד תלמידו של רבי א"ע"פ כמו שהיה. ואחר שנשא בת כלבא שבויע ישב כ"ד שנים בישיבה שלא ראה אותה והביא כ"ד אלף תלמידים כדאיאת בכתובות בפרק א"ע"פ וביבמות בפרק ו' הבא על יבמתו שכלם מתו על שלא נהגו כבוד זה לזה מפסח ועד עצרת ויש נוסחא אחרת עד פסח העצרת שהוא מ"ו יום קדם וזה עד ל"ג לעומר עד י"ח אייר ואז מותר לינשא והסימן בן י"ח לחופה כאשר כתב בעל המכתם. [וזהו העולם שמוע על שלימו החודה לה' וקנים ר' מאיר ור' שמעון ור' יוסי ור' יהודה ור' אליעזר בן שמוע. ובבראשית רבה פרשת ויסף אברהם י"ב זוגות אלף תלמידים היו לר' עקיבא וכלן מתו בפרק אחר למה שהיתה עיניהם צרה אלו באלו, ולבסוף העמיד שבעה ר' מאיר ור' יהודה ורבי יוסי ור' שמעון ור' אליעזר בן שמוע ור' יוחנן הסנדלר ור' אליעזר בן יעקב ומלאו כל הארץ תורה.

כיון שהגיע לדורו של ר' עקיבא שמה בתורתו ונתעצב במיתתו ואמר ולי מה יקרו רעך אל. ומפני שאמר על י' שבמים שאינן עתדין לחזור אמר ר' יוחנן שבקיה רבי עקיבא לחסירותיה. ובסוף פ' דורות עולם כי הוא היה ראש ישיבה אחר שמת רבן גמליאל עד מותו ואחריו היה רבן שמעון בן גמליאל אביו של רבי לראש. ובספרי ובני אהרן הכהנים יתקעו ר' עקיבא אומר תמימים ולא בעלי מומין אמר ר' טרפון אקפה את בני אם לא ראיתי אדני אימא היגר ברגלו אחת וכרועי בהצטרות אמר לו הן שמה בהקהל יום הכפורים וביובל אמר לו העברה שלא ברית אשרין אברהם אבינו שיצא עקיבא מחלוצין טרפון ראה ושכח עקיבא דורש מעצמו ומסכים להלכה הא כל הפרש ממך כפרש מחיו ע"כ. וקשיא לי אם היה ר' עקיבא גר מבני סיסרא והוא שר מלך כנען כיצד יצא ממתני אברהם ואולי יוסף אביו נשא בת ישראל מורע אברהם כיון שהוא ראש ישיבה ומעבר השנים בהכרח חזיה אמו מישראל ומקרב אחין קרינן ביה, והוא היה ק"כ שנה כמו שאמרנו שהוא נשא אשה בת כלבא שבויע בומן הבית וזיה עד שנכבשה ביתר נ"ב שנים אחר הרבן הבית או ע"ג שנים לדעת דורות עולם. ובסוף ספרי מ' שנה שימש חכמים וכו' שנה פרנס את ישראל. ואמר הרמב"ם ז"ל בסוף משפטים כי היה נושא אלו של בן כויבא מלך ביתר שחשב שהיה משיח אבל במדרשות לא מצאנו שהיה נושא כליו אלא בעבור שהיה משבט יהודה וזיה עושה מלחמות וגבורות ומצליח השב עליו שהוא משיח ורש דרך כוכב מיעקב וכו', וכיון שראוהו שלא היה מריח הרשעים שנא' הריחו ביראת השם וכו' נתיימש ממנו זה שורש גדול בענין המשיח כנגד הגוים. ורב צמח פ' מעות כוונות שם מדינה שנא' והיה בכויב, וכן במשנה ממצרים ועד כויב, ובפ' הנהל קמא פרש"י כתובות הם ירושלמיות שהיה ממשבע בן כויבא הם ירושלמיות. ובפרק חלק שמלך שני שנים וחצי ואמר שהוא משיח וכיון שלא הריח קטלוהו. וכן פרש"י בפרק הערל וירושלמי כשהרב ביהר נגדו וק"ל ישראל ואינה עתידה לחזור עד שיבא בן דוד ולכן סמכוה לבונה ירושלם, ונקרא רבי עקיבא אוצר בלום ר"ל מעורב שלמד בעירוב הכל ואחר כך בירר כל דבר ודבר בפני עצמו. והתוספות בפ' המקבל גורסין בלום בסמ"ך כמו עסה בלוסה ולא במ"ם כי אז הוא כמו עריו בלום. ור' נקרא רנהויו והעיקר הוא ר' אליעזר הגדול. ובתלמוד למד עם ר' אליעזר וחרר גמרה מרבי יהושע וסברה

ובאבות דר' נתן במשנת יוסף בן יעזר כשהתחיל ר' עקיבא ללמוד היה בן ארבעים שנה ראה אבן אחד חקוקה על הבאר אמר מי חקקה אמרו לו הבל של דלי שעומד תריר עליה בכל יום ואו דן קל וחומר בעצמו ואמר רך מסק הקשה דברי תורה שקשין כבולו על אהת כמה וכמה שיהוקק על לבו שהוא בשר מיד חזר ללמוד תורה [1]. ובפ' קמא דיבמות אמר ליה ר' דוסא בן הרבנים ששמעו הולך מסוף העולם ועד סופו והוא היה בבני ברק האמור בספר יהושע הלך אחר ר' עקיבא לבני ברק והוא לא הניח כמותו בכל ארץ ישראל כשירד לנהרדעא לעבר שנים ולקבוע הדשים. ואם נאריך בדברים שנאמרו עליו לא יכילם הספר אלא זכרנו קצת משבחיו. וזכור זה שלא תמיעה במעשה דהרוגי מלכות ומהקינות שכתובות במחזורים שגראה מהם שהיה עם רבן שמעון בן גמליאל בזמן אחד ואינו כן כי רבן שמעון בן גמליאל שהוא הראשון נהרג ביום ההרגן ורבי עקיבא קרוב מס' שנה אחריו. וה' האחרונים בזמן שנכבשה ביתר ע"ג שנים אחר הרבן הבית רוצה לומר ר' יהודה בן בבא ור' חנינה בן תרדיון ורבי סימא ור' חוצפית ור' ישבב הסופר. והקב"ה הראו למשה שיבא ר' עקיבא בסוף כמה דורות והלך משה וישב לסוף י"ח שורות ושמע דבריו וכשהיו אומרים מנין לך ואמר הלכה למשה מסיני שמח משה או והראו שהיה ראוי כמשה ואמר ליה מי מעכב על ירך וזה היה כשהיה הקב"ה קושר כתר לאותיות ושיחה ר' עקיבא דורש על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות ואו אמר לו למשה חזור לאחורך והראו שהיו שוקלין בשרו במקולין פירש רש"י מקו' הקצבין שוקלין וסורקין בשרו במסרק' של ברזל אמרו תור' וזו שברה ואמר כך עלתה במחשב' לפני. כל זה במנחות בפרק הקומץ בענין התפילין. ו**תראא** שהוא כן כי כל תורה שבעל פה מידו היתה לנו. סתם מתניתין ר' מאיר. סתם סיפרא ר' ל' תורת נהנים רבי יהודה סתם ספרי רבי שמעון. כי הם שני ספרים האחרונים אדור ויקרא שהוא תורת נהנים ונקרא בתלמוד שאר ספרי רב. וסתם תוספתא ר' נחמיה, וסתם סדר עולם רבי יוסי וכולו אליבא דרבי עקיבא משום דכולהו תלמידיהו והועיל לר' מאיר הסתם מן המשנה שאף על פי שר' מאיר ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי. ובעל הלכות עולם ובריתות לא פירשו יותר. ואין זה כלל כי בסנהדרין בפרק דיני ממונות בענין בר חמא דקמל גברא אמר רב פפי הני מילי היכא ולא סתים לן חמא כר' מאיר אבל היכא דסתים לן תנא כר' מאיר הלכה כר' מאיר.

(1) הספר פה לא נמצא בב"י.

וכן כתבו המחברים. ור' עקיבא היה עניו ומקבל מוסר כדאיתא בערכין. ובסיפרא פרשת קדושים אמר ר' יוחנן בן נורי מעיד אני עלי שמים וארץ שיותר מד' וה' פעמים לקח עקיבא על ידי לפני רבן גמליאל שהייתי קובל לו עליו ועל כך הייתי יודע שהוא מוסף לי אהבה לקיים מה שנאמר הוכח לחכם ויאחק. ועוד לבן של ראשונים נפתחו של אולם זה ר' עקיבא ושל אחרונים נפתחו של היכל זה ר' אליעזר בן שמעי. וכמלא נקב מחט סדקית ר' יוחנן וכו' ור' עקיבא נכנס לפרדס ונכנס בשלום ויצא בשלום והיה יודע ע' לשון. וכן ר' יהושע ור' אליעזר כאשר פירש רש"י בפרק קמא דסנהדרין והוא נחשער עושר גדול ששה פעמים כדאיתא בגדרים בפרק הגורר כן המבושל. ונשא בת כלבא שבוע ואחריו לא אשה מורגס רופס הרשע שר גדול מהיונים שחרש ההיכל שנתגירה וחייה יפהמאד ועם עושר גדול. וניבא זה ר' עקיבא לתלמידיו קודם שהיה כי היה מושגת מן השמים והוא פתח פתח לנדר הורגו, אבל הוא לא התירו כמו מר וזש"א דפתח פתחה לנפשיה והוא לא התירו לברו כי היה נופע דבר כדאיתא בירושלמי דנוגע דבר אינו יכול להתירו דהוה לא מנדר עצמו, והתן בנגעים כל הנדרים מתיר הוץ מנדרי עצמו שנאמר לא יהל דברו אבל אחרים מודלין לו אפילו תלמיד חכם. וכן בשאלות מ"ו מר' יצחק בר ששת והא דאמרינן אין פותחין בגולו יש' י' תירוצים אם נחם מעצמו, או נתחרט מעיקרו, או נודק דמציו וכו'.

ותראא באבות מאמר הכל צפוי והרשות נתונה היאך ידע סודות התורה ועיקריה. ועוד תראה חסידותו בפרק ב' דעירובין כשנתפס והיה משמשו ר' יהושע הנריס שלא עבר על נפילת ידים דרבנן ואמר טוב שאמות ולא אעביר על דעת חברי החכמים, ובקנותי ובבית האסורין. וכבר הוא יודע שמיתתו קשה כמו שאמרנו למעלה כשמת רבי אליעזר וגם מת מקללתו של ר' אליעזר רבו על משא ומתן מההלכה של פסח' בהזאה שבות ואינה רוחה השבת ר"ל ההואה ממי השהה על השמא שכל דבר שאיפשר לעשותה מערב שבת וכו' והשיב לו רבי אליעזר עקיבא משיחיה הושבתני בשחיפה יהיה מיתתו וכן אמר לו בשעת מיתתו ר' אליעזר. ובפ' ד' ממסכת שמוחות כשנדגר ר' עקיבא בקיסרין וכן נקרא רומי ועזרא שהיה מנדל צר מקומו של רבי אבדו ובאה השמועה לר' יהודה בן בבא ולר' חנינא בן תרדיון וקריעו בגדיהם ורשע על רבי עקיבא לא נהרג מפני שהוא חשוד על הגול או שלא עמל בתורה בכל כחו לא נהרג אלא על המוסף שנאמר

והיה יחזקאל לכה למופת כדי שלא יראה הרעות . ולא עבר י"ב חדש שלא היה מקום ביהודה שלא היו שם הרוגים . וכן משנכנס רבי הנינא בן תרדיון למינות גורו עליו שרפה ולאשתו להריגה וכו' . וכן מיד לר' יהודה בן בבא וכל ענין ביתר . ועוד שם המעשה שמביא בסוף מועד קטן כשמת בנו של ר' עקיבא ושמו ר' שמעון בן ר' עקיבא חכם גדול והספידו לו כל ישראל ואמר שהוא מנחם שידע כי בנו מומן להי העולם הבא שהיה חכם ולימד תורה וזיכה לרבים . ובאבות דר' נתן במשנה יוסי בן יועזר בארוכה כיצד למד ר' עקיבא בן ארבעים שנה ושהיה עני מאד ושהיה לו או בנים ובנות אלא שפרנסה אותו רהל אשתו ולסוף י"ז שנים אחר מ' שנה לימד ברבים ושהעשיר שהיה לו שולחנות של כסף והוב עוליה למסתר בסולם של כסף ואשתו בעדיי הוב אבל בן נשאר לו אחר מותו לדעת רש"י ורשב"ם והעריך . . . והוא רבי יהושע בן קרחה שהאריך ימים שהיה עם רבן שמעון בן גמליאל אביו של רבי . והה ר' עקיבא הוא הראשון מעשרה הרוגי מלכות כדאיתא ב"ה , ובהרבה מקומות שמעתי הרוגי מלכות אין אדם יכול לעמוד במהיצתם , אי לימא ר' עקיבא והבירו שפיטא אלא הרוגי לוד . ובסוף פ' ב' התענית מוריינס הרג ללולוינס ופסוס בלודקייא פ' רש"י צדיקים גמורים היו ולודקייא היא לוד והיינו דאמרי הרוגי לוד ויש אומרים שנחרגו על ידי בת מלך שנמצאה הרוגה וגורו שמד על ישראל ואמרו אלו אנו הרגנוה להציל ישראל והרגו לאלו בלבד . אבל בערך ערך הרג פירש כי שמעיה ואחיו הם הרוגי לוד שהיו בני"ב בארד הוא יום מוריינס בסוף פ' התענית . ומביא שם המעשה שכתב רש"י על בת מלך שנמצאת הרוגה ולא פ' כרש"י כשאמר פסוס ולולוינס בלודקייא ולודקייא הוא סיוע לרש"י . אבל בפ' כל כתיב הקדש נראה כי לודקייא (1) היא בהוצה לארץ ואינה לוד וכן במנחות כאשר פרש"י בפרשת ויש יעקב ובואת הברכה בברכת אשר . וכן כתב רש"י שאינה בארץ כמו שאמרו שעה ראשונה מאכל לודים אוכלים בשר אדם . וכן ריש לקיש זבן עצמו ללודאי וכן אמר הפסוק פול ולוד מושבי קשת . אבל לוד שהיה בה ר' אליעזר היתה דרך יום אחד מירושלים וכפי הגמרא יש צדדן לשני הסברות . ובשך צו אמר ירושלמי פ' דיני ממונות על כל המצוות יעבור ואל יחרג חוץ מעבודה וזה

ונלוי ערות ושפיכות דמים , הדא תנמא בינו לבין עצמו אבל ברבים אפילו מצוה קלה אל ישמע לו , כגון פסוס ולולוינס אחיו שנתנו להם מים בכלי זכוכית צבועה ולא קבלו מהם לא מתכוון משמדתהון אלא מגבי ארנונין . וכן בירושלמי במסכת שביעית בפרק ד' כגון פסוס ולולוינס שנתנו להם מים וכו' כמו שאומר התוספות בפרק כלל גדול והו סיוע לבעל העריך . ובראשית רבה פרשת ס"ה בזמן ר' יהושע בן הנינא אחר ההרבן כשרצו לבנות המקדש על פי קיסר מוריינס אבי אוריינס והשיבו ללולוינס ופסוס שרפוין מעכו עד אנטוכיא והיו מספקין לעולי גולה שרפוין פירוש שולחנות . ובסוף ברכות בשעה שהוציאוהו להריגה היה עת קריאת שמע והיה מכנין אמרו לו תלמידיו עד כאן אמר להם כל ימי הייתי מצטער על מקרא זה בכל נפשך ואפילו נוסל את נפשך ועכשיו שבא לידי לא אִיִּמְנו ? אמרו מלאכי השרת זו תורה וזו שטרה ממתים ידך מהלך אמר להם חלקם בחיים יצאה בת קול ואמרה אשרך רבי עקיבא שיצאה נשמחך באחד ושם שטרקו בשרו במסקרות של ברזל . וכן שם מפסוס בן יהודה הויכוח שעשה עם ר' עקיבא כשגורו שמד שלא יקרא בתורה , והו פסוס היה אדם גדול וחכם גדול שהיו מכבדים לישראל בעבורו ובפ' חלק הוא תנא דברייתא . וכבר ידעת כי יש במדרש כי ר' יהושע הנרסי תלמידו הוא ואליהו ז"ל קבר אותו כשהחזירוהו לבית האסור' שלא לקבורו ואמרו לו אליהו משיש כבודו בשפלה כהונה ולא היה אלא בעבור שהיה מת מצוה . וגם חזן בן פנחס היה תלמידו ויהושע בן כפסאי היה חתנו שהיה בזמן רבי והיו מכריזין עליו ברקיע והוזרו ברבי עקיבא וכו' . בסוף קדושין ובפרק ד' מיתות אמר למוריינס רופוס הרשע נהר סבטיון יוכיח על השבת ופרש"י נהר של אבנים וחול וכל ימי החול הולך ובשבת עומד ונה . וביום שמת ר' עקיבא נולד רבינו הקדוש וזרה השמש .

(1) עיר בהר הלבנון היא ידועה עוד היום אלא מפני שהיא לא כבשה עולי בכל קראתה כולל בערך א"י המהולשת . יעב"ץ .

רבי יהושע בן קרחה בפרק שואל בשבת שהיה הוא עצמו קרה כמו שמפורש שם במעשה המין הסרים אבל בעל הערוך פירש שהוא על שם אביו ר' עקיבא שנקרא קרה כדאיתא בסוף בברכות שאמר בן עזאי כל חמיי ישראל קלפתי השום חוץ מן הקרה הזה וכן פירש רש"י בסוף בברכות. ורשב"ם בפרק ערבי פסחים ואמר כי בגמרת סופה אומר חוץ מן הקרה הזה. ובפרק ארבע דכתובות בתוספתא מעשה ביהושע בנו של ר' עקיבא שנשא על מנת שתהא זנתו ומפרנסתו ומלמדתו תורה וכשהיו שני בצורת עמרו וחלקו התחילה קובלת עליו לחכמים וכשבא לב"ד אמר להם היא נאמנה עלי מכל אדם אמרה להם ודאי כך התנה עמי אמרו לה חכמים אין כלום וכן נראה דרך סברא כי בפסחים ובפרקא קמא דשביעות ובכל מקום אומר אמר ליה ר' עקיבא לר' יהושע בנו וכן כפי הזמן הארוך שהיה שיאל לו רבינו הקדוש באי זה זכות הארכת ימים כדאיתא במגלה שוכה לימים ארוכים כמו אביו. וכן אמר במשנה רבי עקיבא בעדיות שהאב זוכה לבניו בהיים ובגוי בעושר כפי הטעות וכן שהיה יושב בשיבת רבן שמעון בן גמליאל אביו של רבי יהוה לפניהם ר' אלעזר בר שמעון ורבי כדאיתא בפרק השוכר הפועלים. וזה היה כי כיון שמת ר' עקיבא ולקח רשב"ג הנשיאות ישב בנו של ר' עקיבא עצמו, אבל בשבת בפרק שואל התוספות משום רבינו תם מאריכין בראיות הזקות דלא היה ר' עקיבא אביו אלא אינש אחרינא היה שמו קרחה וקרחה הוא שם אדם כמו קרה וזה נולד זמן רב קודם ר' יהושע בנו של ר' עקיבא ע"כ. וכן נראה יותר דהיה לו לוטר בן הקרה שם תארי ועוד בעבור פסע א' שקראו בן עזאי בן במקרה יהיה שם בנו לעולם נקרא בן ובפרק הלק יש ר' יהודה בן קרחה אולי שהיה קרה או היה אחיו.

חנניה איש אוני ומאנו ללוד ג' מילין כדאיתא בסוף כתובות. וכבר הוזכרנו כי הוא מחמשה הדנים לפני חכמים בן עזאי וכן זומא חנן וחנניה וכן נגס בפרק שני דמעשר שני ובפרקא קמא דסנהדרין, ויש גרסא חנניה בן חמיאי ושמעון חתמני במקום חנניה איש אוני וכן נגס.

רבי שמעון בן נגס חבירו של רבי ישמעאל שקלטו בסוף מתרא והוא מחמשה הדנים לפני חכמים ונקראו על שם אביהם וכן עזאי וכן זומא מפני שמתו בחורים ולא הניעו לסמיכה אמר קדם שנשמו נקראו כן ואחר כך נקראו בשמם ר' שמעון כמו שאמרנו בבן זכאי ובבן בתרא ובבן תימא. והיה חכם דינין ויהיו דבריו עם ר' עקיבא.

פרתו כמו בשמשון לולי הרשעם בעגלה. [הגה"ה. ספר ראשית חכמה שער החשיבה מביא הירושלמי מסכת שבת אר"ל אמר ר' חנינא פעם אחת יצאת והושרחו שינו מן הצומות עב"י]. וכן הוא בפרק ב' דביצה ובסוף מכותא דר' ישמעאל מ' גשה בלוי הסדר וברבי ישמעאל בנו של ר' אלעזר בן עזריה והוא בן י"ה שנים כשקבל הנשיאות ונולדו לו סומני שיבה עד שאמר הרי אני כבן ע' שנה. ובירושלמי פ' המיד נשחמו שהיה בן י"ג שנים ולי נראה שלא נניח הפשט והיה יותר מע' שנה שאמר הרי אני כבן ע' שנה הירושלמי לא דבר בזה של כבן ע' שנים ובפרקא קמא דבימות אמר ליה ר' דוסא בן הרכינס בן יש לו לעזריה חברנו עליו נאמר ולא ראיתי צדיק נעזב שגם אביו היה עשיר גדול וחכם וחסיד וצדיק והיה מפרנס לשמעון אחיו שמעון אחיו עזריה, גם בנו זה ר' אלעזר היה דרשן גדול ולא היה דורו יתום וזכות אבות ועושר. והיה דרש שבת א' אחר שנעשה נשיא ורבן גמליאל ב' שבתות. ופ' המיד נשחמו בירושלמי אחר שהיהויר לרבן גמליאל נשיא נשאר ר' אלעזר בן עזריה לאב ב"ד כרי שלא יורידהו מגדולתו. ושבחו והכמתו רבו מלפסור והוא רבו המובהק לר' יהודה בר אלעאי ונקרא קופה של בשמים ר"ל הגדות והלכות וכל דבר, ודע שבכל מקום שזכור בתלמוד שונה הלכות הוא המשנה נבדה פלוני תני הלאכתא וספרא ושפי וכו'. וכן היה עשיר לר' אלעזר זה ר' עזריה שהיה חכם ודרשן כדאיתא בפ' כל המנחות אמרו ליה רבנן לר' פרידה ר' עזריה בריה דרבי אבטולס דהוא עשיר לר' אלעזר בן עזריה דהוא עשיר לעזרא קאי אבא פרש"י ר' אלעזר בן עזריה דהוא עשיר לעזרא ונשמר רש"י שלא נפרש דעשירי לעזרא הוור לר' עזריה וכן זו הגרסא בשאלת צ"ד מרבי יצחק בן ששת וכיון דר' פרידה היה או בומן רבי אמי הוא גורם בסוב אמר ר' פרידה אי בר אוריין הוא יאי אי בר אבהן ובר אוריין יאי בר אבהן ולא בר אוריין אישא תיכלי אמרו ליה בר אוריין הוא וכו'. ובפרק יציר מעברין בעירובין דר' פרידה הוסיפו לו ארבע מאות שנים והוא וכל דורו לחיי העולם הנא ששנה ת' פעמים משנתו לתלמידו פעם שנית. וקונו של פרידה מצא גלגלת יהויקים שכתוב בה זאת ועוד אחרת והיה בומן רבי אמי וכן במגלה שהארץ ימים.

רבי ישמעאל כבר הארכנו למעלה בו ונשאר כספק אם הוא כהן ואמר רבינו חננאל כי הוא אשר פראו ר' יהושע בן חנניה ואינו נראה וזה כי הוא לא פדה אלא לר' ישמעאל בן אלישע.

הוא היה בומן הווא וכשהושיבן לא הרגישו התלמידים, לעת ערב הלכו וישבו אצל התלמידים וכך היתה מרתו של ר' גמליאל כשהיה נכנס ואומר שאלו בידוע שאין שם קינמור ואם לא היה אומר שאלו בידוע שיש שם קינמור נכנס ומצא רבי יוחנן בן גורי ור' אלעזר חסמא אמר הדרתם לצבור שאתם מבקשים לעשות שררה על הצבור לשעבר ברשותכם מכאן ואילך משועבדים לצבור, וכן נאמר בעוהוה כשלא היה דן והיה מצורע בבית החפשיית וכן זה בהוריות. ובני בתו של ר' יוחנן בן גודגדה או בני אחותו היו בישיבת רבי והיה אלמים ושומעין והתפלל רבי עליהם ודברו והיו שומעים והיו יודעים כל התלמוד כדאיחא בתחלה חגיגה, וברישלמי בריש תרומות תניא ר' יהודה אומר מעשה בבניו של ר' יוחנן בן גודגדה שהיו כלן חרשים ר"ל אלמים והיה כל מהרות שבירושלים נעשין על גביהן וזה מפני שאין צריכות מחשבה אבל בתורם אין תרומתו תרומה אבל חרש המדבר ואינו שומע אם תרם תרומתו תרומה, וכן בתוספתא בריש תרומות אמר ר' יהודה בניו של ר' יוחנן בן גודגדה חרשים וכו'. ויהודה בן גודגדה הוא בבביתא תלמיד ר' אליעזר.

רבי אלעזר חסמא הוא תלמיד רבי עקיבא וחבורו של ר' יוחנן בן ברוקה שאומר בפרק אחרון דראש השנה שירד לפני התיבה ופרש רש"י לפי שמוצו להתפלל במקום שנתן קטני יד. וכן חבורו רבי יוחנן בן גודגדה וזה רבי אלעזר היה חוכן ומספרי כמו שאמרנו והמשה מעידה על זה שאמר תקופות וגימטריאות שפראיות לחכמה. וגזוה מיעו קצת מהמפרשים שחשבו גימטריאות שהוא מדבר בעגן פסוקים ודרשות כמו מנין דר"ו והדומה וזה אינו אמת כי זה הוא גופה של תורה וקבלה לא שפראות שאינו עיקר המון נביח פירוש' אחרים שיש במלת שפראות, אבל גימטריא חבורו מעיד עליו שהוא צריך לתקופ' שאמר שהם הקפות השמים. וצריך חכמת הנדסה ושיעור ומדידה כמו שאמר עליהם התלמוד שידועים לשער מיפים שבים והוא לשון יוני גימטריא, מי פריא הוא מדידה וג' הוא ארץ. ר"ל מדידת הארץ כי מכאן ידעו שאר מדות השמים. וכן תראה לחכמת החול בגורלות שקראו לה גמינסיא ומיניסיא ר"ל נבואה. ונקרא חסמא כאמור בויקרא רבה בפרשת אדרימות ששאלו לו דברי ברכות כמו שבעה ברכ' של חופה והדומה דברים שלא הורגלו החכמים ואמרו על מנין קורין לך רבי ובעבור זה נקרא חסמא מלשון לא תחטום שור עז שהלך ולמד לפני רבי

רבי יוחנן בן ברוקה חבורו של ר' אלעזר חסמא שהלכו לקבל פני ר' יהושע בפקיעין בומן ר' אליעזר בן עזריה.

רבי ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה הוא חבורו של רבי בומן ר' שמעון בן גמליאל אביו עם ר' חנינא בנו של ר' יוסי הגלילי הוא האמור באבות. **רבי יוחנן** בן גודגדה הלוי מהאמורים. ואף על גב דבסוף פרק החלילי שם אומר דמוניו שיעים שרין מלחם הפנים ואינו מותר אלא לכהנים לא קשיא כי גם היו שם כהנים שוערים בשלשה מקומות כדאיחא במסכת המיד. וזה לוי שוער ושם אביו גודגדה כמו שגראה בפ' הדר עם הנכרי ביהודה בן גודגדה והיה בומן המקדש כדאיחא בתוספתא בפ' שני דשקלים שהיה ממונה על נעילת שיעים בומן המקדש עם ר' יהושע בן חנינה משורר והיה חכם גדול במספר ובתכונה. ובהוריות מביא מעשה שהלך רבן גמליאל ור' יהושע בספינה ושפיעו בים וכלה המון לרבן גמליאל אבל לרבי יהושע היה לו מון רב ושאל לו רבן גמליאל למה היה לו זה המון אמר לוי מפני שיש כוכב שעולה לשבעים שנה ומפיעה את הספנים וכן הוא האמת בתכונה שבשבעים שנה הולכים הכוכבים הקיימים מעלה אחת וכן כתב הרמב"ע. וכן אני ראייתו בניסיון מבטלמיוס ועד עתה שיש אלף וש"ע שנים. אצ"פ שבטלמיוס חשב שתניעתם בק' שנה וכן בעל כתר מלכות. וזה כתבתי להוראות לך חכמתם באמת כמו שתראה במולד הלבנה שתמהו נל חכמי האומות ואמרו כי זה הדקדוק מהיצירה ועד עתה לא נשתבש אפילו הלק אדור כי זה דבר אלהי וכן האמת, ובבביתא של שמואל כי יששכר עלה לרקיע והביא תהר"ף הלקים.

גמליאל למה שהיניו בו כי אמר לו שזה מפיעה הספנים ואמר לו כיון שאתה חכם כל כך כיצד ננסת בספינה ולא יש לך עושר ואני תמיה והם שהיו עשירים למה ירדו שהם ר' גמליאל ור' אלעזר בן עזריה, ור' עקיבא אמר אל תתמה עלי כי יש ב' חכמים ביבשה ר' יוחנן בן גודגדה ור' אלעזר חסמא שיועין לשער כמה מיפין שבים ואין להם פת לאכול ולא בנה ללבוש ואמר לו כשנצא ליבשה ונור לו עליהם ואושיבו לראש כדי שיהיה להם פריסה ושלה בעבורם ולא רצו ואמר להם אתם חושבים שאני נותן לכם שררה אני נותן לכם עבודת שנאמר אע תהיה עבד לעם הזה וכו', ובספרי פרשת אלה הברים אמר שהושיבן ר' גמליאל בישיבה זולתי ששם אומר שהיו ר' יוחנן בן גורי ור' אלעזר חסמא אבל נוסח התלמוד עיקר. אבל ר' יוחנן בן גורי גם

ישמעאל כגון אני שלמדתי כל התורה כולה מהו ללמוד הכמה יזינת אמר ליה בקש שעיה שלא יהיה מן היום ולא מן הילילה שנאמר לא ימוש ספר וכו' ובתוספתא דפרק ב' דחולין אומר ר' אלעזר בן דמא שנשכו נחש וכו' ואמר לו ר' ישמעאל אשרך בן דמא שיצאת בשלום ולא פצת נדון של הכמים שנאמר ופורץ נדר וגו'.

והתבורה השלישית הוא ר' מאיר הגר צדק כמו ר' עקיבא רבו המובהק ור' עקיבא מינה לרבי מאיר ולר' שמעון שב מאיר תהלה נתחברו מפני של ר' שמעון אמר ליה ר' עקיבא דיך שאני ובוראך מכירין כדך. ובפרק הנזקין ששלח קיסר לנירון שר צבאו לירושלים קודם ששלח לאספסינוס ושאל פסוק לחינוק ואמר ונתתי את נקמתי באדום ואמר בעא קרשא בריך הוא לאחורבי ביתיה ובעא לנפשו ירידה בהוא גברא ונתנייר יוצא ממנו זה. [אמר ש"ש בימי חורפי חרפוני צוררי חרובים על יאקום עתק כי אמרו איך אפשר שנירון קיסר יהיה אחר נפלו לפני אויביו ברומה כי שמה בתרוהו מנוחה היריבוהו עד הרגם אותו שוי החיל כאשר הוא מבואר ומוסכם בספר זכרוניהם משלי אפר. ואני הייתי משיב להם כי לא אמר בניסין נירון קיסר רק נירון שר צבאו ואפשר שזה נתנייר. אחר כך ראיתי בספר זכרון חיי המלכים העשוי אחר זמן רב אמר שקצתם אמרו שמת נירון קיסר וקצתם אמרו שברח ולא נודע מקומו איז עד שאמר אגוסטין הכומר הגדול שנירון קיסר יהיה אנטי קריסטוס ורוצה לומר הפך דתם. הנהגה ראה גם ראה היאך דברו רבותינו זכרם לברכה נכוחה ואין להרהר עליהם כי כל דבריהם האמת והצדק.] ובפ' היה נוטל בסיונה בראשונה למד לפני ר' עקיבא ולא היה מבינו מצד הפלפול ובא ולמד לפני ר' ישמעאל וגמר ואחר כך חזר לפני ר' עקיבא ולמד בסברא ופלפול וכן כמו זה בפרק קמא דגירובין. ועוד היה רבו אלישע בן אבדיה הנקרא אחר ותובו אבל וקליפתו זרק וכעס ר' יוחנן על ר' מאיר כשבא להצילו בעול' הוזה כדי שיכנס בגן עדן שהיה דינו תלוי אם יכנס אם לא ועשה בחמיה אלא שלא ישכנו נחש לעתיד ואמר ר' יוחנן מיה רבותיה לשרוף את רבו אלא שיהיה מכניסו באור החיים בלי שום דין כמו שעשה וא"כ הוא בכלל הצדיקים כמו שאמרנו בוכת התורה שלמד ושלמד. ובירושלמי דגלאים כי בתחלת הייז של ר' ישמעאל ר"ל כשהתחיל ללמוד קרא עם ר' מאיר ולמד בסוף ימיו עם ר' יוסי בן החושף אשרי, והיה ר' מאיר לבלר ר"ל סופר כמו נדום הבלר והיה יודע כל התורה בפרקו על שם

עקיבא שהיה מלמד לתלמידים שיהיו אנשים בכל נדאיתא במדרש הוות. ויש נוסחאות בזה המעשה כיצד היה והכל דרך אחת שאמרו לו למפרים על שמע ולא ידע כי לא הורגל עד שבא אצל ר' עקיבא ולימדו. וכן אמרו לו מהו למקרב אמר לא, ופירש הנירון לדרוש כמו הוא קרוי ותגוי וקרוב ופיין, אבל בפירש התפלות אומר כי שליה ציבור נקרא קרוב משום כי הוא כמו כהן המקריב וכן במדרש שיר השירים ר' אלעזר בר שמעון קרוי ותגוי וקרוב ופיין. ובירושלמי ר' זעורא הוה סמוך לקרובא כדי שיהיה שוהה תהלה וסוף. ובגראשית רבה פנחס ור' לוי ור' יוחנן בשם ר' מנחם רמן גליא זה שעבר לפני התיבה אין אומרים לו בא ותתפלל אלא בא וקרב קרבנות צבור עשה צרכנו ופיין בעדנו.

רבי יהודה בן תימא אומר הוי עו כנמר והוא מעשרה הרוגי מלכות. ויש אומרים כי רבי אלעזר בן דמא מעשרה הרוגי מלכות ולא ר' יהודה, וזה ר' יהודה הוא בסוף פרק השוכר הפועלים והלכה כוותיה, ומאמרו הנכבד נזכר בפרק ערבי פסחים על מאמר ר' עקיבא עשה שבחך חול ואל הצמורך לבריות ותנא רבי אליהו ר' יהודה בן תימא אומר הוי עו כנמר וכו'. ובמגן אבות כתב ר' הוראן כי הנמר הוא ממוך כשהלביאה היא מתחממת והולכ' לבקש הארו ומצאה חזיר הרב אמר על הלבאיא, וכשהארי מרגיש בדבר בא להרוג החזיר והחזיר משנף עצמו והארי שהוא מלך מצד אספניסותו עוזבו שכל ממוך הוא עו פנים.

רבי אלעזר בן דמא יש נוסחאות בפרוש המשנה שכתבנו ג"כ בזה הכת ר' אלעזר בן דמא. ואולי הוא בן אחותו של ר' ישמעאל הנזכר בפרק הרוגיה ובפ' ד' דעבודה זרה בן אחותו של ר' ישמעאל חסדי גדול והכם שמת מנשיכת נחש ולא רצה להשתמש בלחשים על זו המכה שלא לעבור על דברי הנביו שלא ישכנו נחש דרבנן על אותו עין שהוא יותר חמור מנשיכת זה הנחש שמיד מת ולא הורגיש בדבר וקרא עליו ר' ישמעאל אשרך וכו'. וכן בפרק ב' דעבודה זרה ירושלמי ולא נשכו נחש בחמיה אלא שלא ישכנו נחש לעתיד לבא. ועוד שם יכולה האשה להטמין עצמה ולומר גויה אני ולא האיש, אבל בירושלמי מוזכר זה המעשה ביהושע בן דמא שנשכו נחש ובא יעקב תלמיד ישו לראיתו בשם ישו ולא הניחו רבי ישמעאל ודרו וא"כ שמו ר' יהושע ולא ר' אלעזר כי ר' אלעזר בן דמא הוא מישרה הרוגי מלכות ולא ר' יהודה בן תימא והיו רבי וזה ר' אלעזר אדום. ובפרק שתי הלחם שאמר בן רמא לרבי

והלכה כר' מאיר בגזרותיו אבל לא בקנסותיו ומכריון עליו ברקיע הזהרו בר' מאיר כדאיתא בסוף קרושין. ובירושלמי פרק היה קורא ר' יוסי בן הלפתא היה משבח קמיהו דצפורים דרבי מאיר אדם גדול הוא אדם קרוש הוא צנוע הוא. וכן בתוספתא בפרק י"ב בשבת שהלה ר' מאיר והיה עושה לו רפואה ר' שמעון בר אלעזר תלמידו ולא הניחו ואמר לו א"ע"פ שאני מתיר לא מלאני לבי מימי לעבור על דברי חבירי. ובעירובין אומר שידוע לפני הקב"ה שאין ברורו כמותו אלא שלא עמדו חביריו על סוף דעתו שהיה אומר על סהור טמא ומראה לו פנים וכן על טמא סהור והיה יודע משלות שועלים, משמת ר' מאיר במלו מושלי משלים שהיה יודע שלש מאות משלות שועלים. וגם נראה שהיה ר' מרשן רבו כמו שאמרנו למעלה שהיה מניע לכתפו כי כל המזוכרים שם כלם היו רבי ותלמיד, והיה חותנו רבי הנניח בן תרדיון ואשתו ברוריה החכמה וכל מעשה ברוריה בתחלת מטכת י"בדה זרה וכשמתה אשתו ירד לבבל מפני הבושה של אשתו, ויש אומרים מפני השמך כשהרגו לחותנו והציל בתו אהות אשתו מקובה של של זנות שרשם פניו הקיסר כדי שיכירו אותו ואו אליהו ז"ל הצילו וברת לבבל והיה איש יפה מאד כשמו שהיה מאיר ביופיו כל הבית כנוצר במרשונה. ובפרק חבית ובתחלת חולין נראה שהיה לו אשה אחרת שאומר העיר ר' יהושע בן זירון בן המיו של ר' מאיר וכו'. והוא רבו של רבי, אבל נראה שלא למד כל חכה שאמר רבי שראה לרבי מאיר מאדורו וכן רב וחכא לתורה וכ"ש אם היה רואהו בפניו. וכן כשעשה רבי חופה לבנו ובא ר' מאיר ואמר הותרה שבת ואמר רבי מי הוא זה שבא לרדותנו וכו' אבל רוב סתם משנה הוא ר' מאיר. וא"ע"פ שבברייתא חולק בפירוש ר' מאיר עם רבי יהודה הלכה כרבי מאיר כיון דסתם לן כר' מאיר במתנותין וא"ע"פ כי ר' מאיר ור' יהודה הלכה כר' יהודה כמו שכתב רב אלפס ב"פ כל הכלים נגד בעל הלכות גדולות, ובעירובין בפרק קמא תנא לא ר' מאיר שמו אלא ר' מיאשה ונקרא ר' מאיר שהיה מאיר עיני החכמים בהלכה ולא ר' נהוראי שמו אלא ר' נחמיה שמו ולמה נקרא שמו ר' נהוראי שהיה מאיר עיני החכמים בהלכה. ומכאן פירש הרמב"ם ב"פ ששי ר' מאיר נקרא ג"כ ר' נהוראי והענין אחר. ושמו בעיקר ר' נחמיה ע"כ. ובסוף פרק חבית על משנת ר' נהוראי תנא לא ר' נהוראי שמו אלא ר' נחמיה שמו ואמרו לה ר' אלעזר בן ערך ולמה נקרא שמו ר' נהוראי שמוהו עיני החכמים בהלכה

ושם הרבר בספק. ויותר קשה מזה כי ר' נחמיה לחדו ור' מאיר לחדו כי בפרקא קמא דסנהדרין אומר כי לר' מאיר סמכו רבי עקיבא ולא קבלהו משום דקטן היה ואחר כך סמכו ר' יהודה בן בבא עם חמשה זקנים חביריו של ר' מאיר. ואלו הם ר' מאיר ור' יוסי ור' אלעזר בן שמעון ור' יהודה בר אלעאי ור' שמעון, ורב אויא מוסף שמכך ג"כ לר' נחמיה וא"כ ר' נחמיה אינו ר' מאיר, ועוד דאמרו בן סתם מתניתין ר' מאיר סתם תוספתא רבי נחמיה. ואני הייתי מפרש מה שאומר בפרקא קמא דעירובין הוא בעבור שהביא כי ר' מאיר היה שמו ג"כ רבי מיאשה הוסף שם שגם יש חכם אחר שנקרא רבי נהוראי ור' נחמיה. וכן ב"פ ערבי פסחי' כשאמר מחכם אחד שיש לו שמות הרבה זכר אחרים שיש להם שמות איסו בן גמליאל יוסף איש הוצל ר' יצחק נפתח וכן בשבת פרק חבית אלא שזה של שבת אינו יכול להעמידה לבד לר' נחמיה כי גם נראה שאמר על ר' אלעזר בן ערך שנקרא ר' נהוראי, אבל מה שאמר שם תנא לא רבי נהוראי שמו אלא ר' נחמיה וכו' בא בטוב לפרשי כיון שיש סברות שם שאומרים ואמרו לה ר' אלעזר בן ערך שמו ולמה נקרא ר' נהוראי וכו'. ואחר זה מצאתי כי ר"ח פירש כמו שאמרתי כי ר' מאיר נקרא רבי מיאשה, ור' נחמיה הוא ר' נהוראי וכן ר' אלעזר בן ערך נקרא ר' נהוראי. ובמשנת סוף נזיר ר' יוסי חולק עם ר' נהוראי ומשם נראה שאינו ר' אלעזר בן ערך שלא היה בזמנו. וכן בסוף קרושין עם ר' מאיר ור' יהודה וכן נראה שפירש רש"י כי בפרק ד' דסנהדרין בפרק כ"ג נוסחא של ברייתא ר' נחמיה אומר ור' נהוראי אומר כן וכו' ופירש רש"י רבי נהוראי אמר לא גרסינן לה בתוספתא ושינוש הוא בספרים דהא קיימא לן בערובין דהא ר' נחמיה הוא רבי נהוראי. [אמר ש"ש עוד תימה על מי שאומר שרבי מאיר הוא ר' נהוראי שאם היה שמו ר' מאיר למה החליפתו בנהוראי אחר שמו א"ר הוא לשון אורה ונהורה עמיה שרי.] והכלל העולה כי יש ר' נחמיה חבר לרבי מאיר ואינו כמו שאמר הרמב"ם וכן ר' נהוראי לא נאמר על ר' מאיר כי אם לרבי נחמיה או לרבי אלעזר בן ערך. ומה שאני תמיד יותר על הרמב"ם ז"ל כי הישם המוסכם לדעת הכל שר' מאיר נקרא ר' מיאשה למה לא הוזכרו רבי מאיר נקרא חכם יוסף וקסד בשמות האנשים. ובסוף הוריות שהיה ר' מאיר חכם ורבי נתן אב"ד כמו שאמרנו למעלה ושינה שמותם רבן שמעון בן גמליאל הענינוקן אביו של רבי משום שהיו רוצים לבישו וקרא לר' מאיר אחרים א"ע"פ כי לפעמים

בתלמוד אחרים אינו ר' מאיר כיון שר' מאיר חולק עם אחרים אלא נאמר שזה הוא על הרוב ואחר אחרו מעשה כי מה שנאמר בראשונה משמו נאמר . וכן אמרנו למעלה כל מקום שאומר משם רבי ישמעאל אמר תלמיד אחד לפני רבי עקיבא הוא ר' מאיר ששמש את שניהם ואפילו בן עזאי שהיה קודם לר' מאיר אמר חבל לכן עזאי שלא שמש לר' ישמעאל . וכבר ידעת כי בבהרא אומר כי בן עזאי תלמיד חבר לר' עקיבא וכזה נראה שלא היה רבי ישמעאל תלמיד לר' עקיבא . ור' מאיר מת קודם ר' יהודה ור' יוסי חבריו נדאיתא בפרק ב' דקדושין ובגמרא פ' כ"ג שנכנס סומכוס ללמוד לפני ר' יהודה וכן ר' יוסי מת קודם ר' יהודה כדאיתא בפרקא קמא דסוכה ובפרקא קמא דראש השנה ר' מאיר כמה דורות אחר ההרבן , ר' מאיר תלמיד ר' עקיבא ור' עקיבא תלמיד ר' אליעזר ר' אליעזר תלמיד רבינו שבימי חרב הבית וכו' . אבל עם כל זה ראנו שהיה בוסן הראשונים שאמר ר' יהושע יפה אמרה ברוריה . וכן פרש"י בפ' ד' מיתות בית דין כי ר' מאיר תלמיד ר' אליעזר הגדול וכן ר' מאיר תלמיד ר' עקיבא ומשניהם למד .

רבי אלעזר בן שמוע הכהן שהאריך ימים שהיה לו לרבי קצת לימוד ממנו כדאמרינן סוף פ' העיר תניא אמר רבי כשהלכתי ללמוד תורה אצל ר' אלעזר בן שמוע חברו עלי תלמידיו כהרנגולין של בית בקיא ולא הניחוני ללמוד תורה אלא דבר אחד במשנתנו ר' אליעזר אומר אנדרוגיטס דייבין עליו סקילה כוכר פירש"י של בקיא בקיאין חריפין ואינן מייחזין הרנגול ביניהם . וכן בפרק הקומץ אמר רבי הרצלי מרזתי לפני ר' אלעזר בן שמוע ומצאתי יוסף הבבלי יושב לפניו והיה הויב לפניו עד לאחה , וכן בובחים אמר רבי כשהיינו יושבין לפני ר' אלעזר והיה איסי הבבלי לפניו והיה הויב לי עד לאחת . ור' יהודה בן שמוע היה תלמיד ר' מאיר והוא ביטל הגזירה של שמד כדאיתא בפרקא קמא דראש השנה שלא יעסקו בחורה ושלא ימולו בניהם והיהיליה בבתות ואולי היה אחיו של זה רבי אלעזר קטן ממנו או קרובו ור' אליעזר סתם כמשנה הוא זה .

רבי יהודה בר אלעאי שהיה מתעטף בסדיקין המצויינין כמלך ד' בע"ש . והוא ראש המוברים בכל מקום כדאמר קיסר כדאיתא בפ' במה מוליקין וכל מקום שאומר מעשה בחסיד אחד נאמר עליו או על ר' יהודה בן בבא החסיד כמדהוה שהוא סמכו כמו שאמרנו למעלה על ר' מאיר . ורבי המובהק ר' אלעזר בן עזריה וכן ר' עקיבא ור' יוסי הגלילי

והוא האריך ימים על חבריו ומשנולד עד מותו לא נמצא שהסא אלא במעשה שמימי בקמא שהיה גונה מלבו ונתנו לו הלב עו והיה העו קשור לו בברי המטה ועבר על דעת חבריו בשוגג שאין מגדלין בהמה דקה וכו' , והוא העיד שכל ימיו לא המא אלא בזה והיה בזה המעשה הוא או ר' יהודה בן בבא כדאיתא בתמורה ובפרק הגזול קמא ושלא נקרא חסיד אלא שיהיה מעיקרו כל ימיו . בריש פ' הרוצה מטרונה אמרה לו פניו דומה למלוח ברביה ומגדל חוירים אמר לה שניהם אכורין אלא כ"ד בתי כסאות היו לו . ירושלמי בפרק ערבי פסקים ר' יהודה בר אלעאי שתי ד' כסי דלילי פסקא דחוקי רישיה עד האנ דסוכות תמיהי דהא מטרונה אפוי נחירין אמר ליה סבא סבא חד מן תלת מילין אית בך או שתי חסר את או מלוח ברביה את או מגדל חוירים את אמר לה תפת רוחה דהיא ארתא דהא מן תלת אלין מלייא לית בי אלא אולפני שכיח לי דכתיב הכמת אדם תאיר פניו ור' אלעאי אביו הוא תנא תלמיד ר' אליעזר . ובפרק הקומץ כי גם ר' יהודה תלמיד ר' אליעזר אולי מפני שהיה רבי אלעאי אביו תלמיד של ר' אליעזר . ובפרק הגזול כי אויל לבי מדרשא שקל גולפא אכתפיה ואמר גדולה מלאכה שמכבת בעליה ושאשתי עשתה לו מעיל צמר טוב וכד מוכסו ליה . ואמר ברוך שעשני מעיל ושגזר רשב"ג תענית ור' יהודה לא אתא דאמר לית ליה כסוי שדריה גלימא ולא קביל וחסיד המחצלת שתחתיו והראה לו עשר מיהו לא נחא ליה דאתחני בעלמא דרין וזה היה דרך גם . ובסוף מועד קטן שמת בנו של ר' יהודה בר אלעאי והיה עמו ר' חנניה בן עקביה תורגמן וכן הוא בפ' עשירי ממסכת שמחות ור' אלעאי אביו חבר לר' ישמעאל . בפרקא קמא דגיטין בא אחד לפני ר' ישמעאל ורבי אלעאי וכשנדבר בו בעז"ה אפרש יותר . ומה שקשה לי יותר שם איך ר' אלעאי שהוא אביו של רבי יהודה ור' יהודה רבו של רבי הביא קושיא ממתניתין שעשה רבי ממאמר ר' מאיר שהוא אחרון לו לר' ישמעאל , ועוד שר' מאיר תלמידו של ר' ישמעאל כאשר אמרנו בר' מאיר . ועוד נראה משם כי ר' ישמעאל גדול מר' אלעאי שקרא לו רבי ור' ישמעאל קרא לו בני . ואחר זה מצאתי בחוספת דגיטין זה המעשה ולא הזכיר ר' אלעאי לר' מאיר וישר בעיני . וזה ר' יהודה סתם חולק עם ר' שמעון חברו , ותימה על הרמב"ם ז"ל שהביא בזה החבורה ר' מאיר ור' יוסי ור' יהודה ור' נתן שהיה יותר אחרון מר' שמעון בן יוחאי והביא בכת הרביעית לר' שמעון עד רבי זה דראי בשעת

ופסקי ההלכות ומאמרים מהמוראים שם ונתגלה זה הספר אדור הרמב"ן והרא"ש שלא ראוהו²). וכבר הוא מוסכם בישראל שהדבר שלא יחולק על התלמוד ואין מפורש בתלמוד ומצינו שם מפורש שמקבלים אותו כמו אמר של גאל ישראל, אע"פ שרש"י ורבינו חננאל ובעל הלכות גדולות ורבינו יעקב הוכיחו, אבל בתוספות ובהרמב"ם ז"ל לא נמצא, אבל בפסקי ברכות נמצא פסק הרא"ש כרש"י. וכן בקדוש של סעודה שלישית על היין שאינו מפורש בתלמוד, והרמב"ם אומר שצריך אע"פ שהרא"ש אומר שאינו צריך ונתן מעם כי כמו שהוא די בלילה בקדוש אחד כן הוא ליום. וזה הפיעם הלוי כי בלילה לא יש אלא סעודה אחת וביום הייב ב' סעודות מדרשת הפסוק והוודר מסכים לדעת הרמב"ם ז"ל. וכן בתפילין של חול המועד כי לא נשאם נאמן וכן הראב"ד והרמב"ן שלא אסרו אותו חוץ מבעל ספר המצות והרא"ש ובתלמוד בבלי שלנו אינו מפורש אנו לוקחין סברת הוודר שהוא אסור. וכן ברכת המזון שהרמב"ם פסק אינה מעונה כוס והרא"ש פסק שמוענה כו'.

ומצאנו בוודר שאינה מעונה כוס ביהודי כי אם בג' בימים כמו הג' אבות וכן כתבו המחברים משם הרשב"א ז"ל והוא למד הורה ג"כ עם רבי יוחנן בן נורי בפרק קמא דעירובין ובגטין אומר שקרא הרבה ושכח כל הדברים שאינם הלכה ואמר לתלמידיו שנו מדותי שהם תרומות מתרומות מדותיו של ר' עקיבא. וכבר יודע מה שאומר בפרק ד' דיבמות אדור שמתו הכ"ד אלה תלמידים שבא ר' עקיבא ולימד אותם ר"ל לה' זקנים שהם ר' יהודה ורבי יוסי ור' שמעון ור' מאיר ור' אלעזר בן שמוע ושהם העמידו התורה, והוא ג"כ נסמך מרבי יהודה בן בבא והוא רבו של רבי, והוא בפרק לולב וערבה אמר ראיתי בני עליה הם מעיפים וכו' עד שאמר אם שנים הם הוא ובנו ר' אלעזר הם וכי הוא ובנו יכילים לפסור העולם מדין ואם יתם בן עזריה עמהם יכילים לפסור משגברא העולם. ובעל הערוך בערך פסר כתב כי נתברר לו לה' שמעון כי אלו השלשה ר"ל הוא ובנו יוחנן בן עזריה לא קבלו כלל שרר בעולם הזה מהשומר להם לעולם הבא לכן וזותם יותר משאר הצדיקים להניח על דורם. ובבראשית רבה מוכיח ר' שמעון לאחיה השיילוני וכן בוודר ואולי זכר אלו שכבר מאד לאביהם. וכבר הוא מפורסם כי היה מלומד בנשים כמו שזכר במעילה שבא מארץ ישראל לרומי הוא ור' אלעזר ברבי יוסי חבירו וביטל השמד שחזרו לגזור שמד אדור שבטלו ר' ראובן בן אצמחובל

מפורסם כפי הנראה מהתלמוד ולכן בעזרת האל אביאנהו מיד אדור זה החסיד. ובפרקא קמא דע"ו שממנו ר' יהודה בן בבא ור' יהודה חכם לכשריפה לכשתישב בדעתו שהיו בניו מתים בחייו. ויש אומרים שהוא ראש המדברים. ובסוף פ' האומר בגיטין תוספת חכם לכשריפה יותר, מר' מאיר דילמא ר' מאיר חרף ומקשה ור' יהודה מתן ומסקין וכן כהאי גוונא בסוף הוריות. ורש"י פרש כשריפה להיות מתן ומתיישב בדבריו חכם והוא נמצא לפני ר' פרסין במגלה ובפרק ששי מדברים. וכבר ידעת שסתם ספרא הוא ר' יהודה¹ סתם אליבא דר' עקיבא אשה יראת ה' היא תתהלל זה דורו של ר' יהודה בר אליעזר שהיו ששה חכמים מחכמים בטלית אחת ועוסקים בתורה. וזה ר' יהודה כשהיה קטן קרא המגלה לפני ר' פרסין שמכשיר בקטן וכן לפני רבן גמליאל למד הוא והנניח בן עקיבא בפ' ח' דכתובות וכן בפ' הבונה ר' גמליאל רבו של ר' יהודה וכן אומר משום ר' יוסי הגלילי בפ"ח קמא.

רבי שמעון בן יוחאי הוא סתם ר' שמעון ואביו נקרא יוחאי כראיהא בפסחים שאל ר' שמעון לר' עקיבא כשהיה קטן קרא המגלה לפני ר' פרסין תורה ואם לאו אני אומר ליוחאי אבא ומוסרך למלכות ואמר לו יותר משהעגל רוצה לינק וכו'. והוא הידוע בכל העולם תלמיד מובהק לר' עקיבא והיה תלמיד ג"כ בזמן ר' יהושע ורבן גמליאל בפ' תפלה השחר וסתם ספרי הוא, וכן ספר הוודר המאיר לכל העולם הנקרא עמוד ידו אור שהוא מסודות התורה והקבלה כנודו על שמו אע"פ שהוא לא עשאו כיון שתלמידיו ובנו ותלמידיו התלמידיו עשוהו על מה שקבלו ממנו כמו שאמרנו שהמשנ' וספרא וספרי והוספתא כולוהו אליבא דר' עקיבא, אע"פ שאלו הספרים נעשו על פיו יותר מס'² שנה אדור מותו. ובזכור זה דברי הוודר הם יותר אמתיים כי הם דברי האחרונים שראו המשנה

¹ ר' יהודה זה היה סוריאני דבי גשיא (חא רבי) פ' המנחות והנסכים (קנ"ב) ובידורשלי דשקלים פ"ג. יעב"ץ.

² ז"ל שצ"ל ש"ץ שנה. שוב נראה לי שזה הלשון מופר על הספרים משנה ספרא וספרי, והם נעשו ע"פ ר"ע יותר מס' שנה וכו'. יעב"ץ.

³ חרב בחיי שהיה תלמידו הרשב"א כידוע גם מוכיח בשם רבי כמה פעמים הוא ראש ס' הוודר ומביא לשון כמנו פ' משפטים ע"ה וכי יצא אנשים ומכנה אותו מדרשו של רשב"א בדרך שרגיל לקרותו בס' ע"ה. יעב"ץ.

נפטר ר' יוסי כדאיתא בפ"ק דסוכה וזה כפי הגרסה בתלמוד הוא ר' יוסי בן הלפתא והיה חסיד גדול והלכה כמותו נגד הבריור משום דמקו עמו ר"ל מעמו כדאיתא בפ"מ שהוציאוהו בין במתניתין בין בבבליא הלכה כמותו וכן גיפין פ' התקבל בסופו. ובפ"ל כל תבוי שממיזי לנפ"ל נסתכל במלה שלו ושלא ראו קורות ביתו שפת הלוקו ודברים רבים שם. והיו לו ה' בנים חכמים גדולים ואחים בישראל שבעל ושנה כדי שיהיו לו בנים לעסוק בתורה, אבל במדרש אומרים פרשת יובל אותה בב"ר שהיו כלם מיבמות ולא קיים בהם מצות עונה רק מצות יבום ודרך סתיו שלא יתנה כלל אלא מכל בעלה היה לו בן אחד ואלה שמותם ר' אלעזר בר' יוסי שהיך לאלסכנדריאה של מצרים כדאיתא בפ"ה ה"ק, וכן ה"ך לרומי עם ר' שמעון וראה שם הציץ והפרוכת כדאיתא במעילה בפ"ק קדשי מובה וביומא ובפ"ה הוואה כתב שהורה ברומי. והשני הוא ר' ישמעאל בר' יוסי חבירו של ר' אלעזר ברבי שמעון ושל רבינו הקדוש והיה שמן ובעל בשר כמו חבירו ר' אלעזר ברבי שמעון. השלישי רבי הלפתא בר' יוסי כשם אביו ור' אנפולס בר' יוסי ור' מנחם בר' יוסי. והוא עצמו וורדימוס ונקרא כן שהיה יפה מאד ופניו דומים לווד. וכן בספרא אמר ר' וורדימוס בר' יוסי. ובפ"ה מוסכת שמחות כי ר' הלפתא בנו של ר' יוסי מת בחיי אביו וקרא ר' יוסי על ידי מתורגמן ביום ההוא. ובפ"ז פאה כי בימי ר' יוסי לא היו זהים בארץ ישראל שאנדריינוס החריב א"ל והותים. וזה רבי יוסי היה מעבר ערות שרוב החכמים היה להם אומנות כדי שלא יתהנו מאחרים. בפ"ב במה מומנין אמר ר' ישמעאל בר' יוסי אבא שלחא היה ואמר להביא ערות ליישב עליהם. ומה שנתראה כי הוא רבי יוסי בן הלפתא כששאל ר' שמעון מר' יוסי שיתן לו בנו להברתו ולשמשו לילך לרומי שלא רצה ר' יוסי שילך עמו שאם יכעס על דבר מה ר' שמעון יענישהו והיה מסחד מאד עד שנדר לו שלא יענישהו ואעפ"כ נעשו ונפסה למות עד שזכר רבי שמעון מן הגור והתפלל עליו ונרפא כמו שמשפיש רש"י במעילה ואמר שם אמר ר' יוסי בן הלפתא אבא וכו'. ובפ"ה ואלו הנשרפים וכן במקומות רבות בתלמוד ובפ"ה מרובה אמר ר' יוסי אבא הלפתא אומר ופרש רש"י שם אמר ר' יוסי הוא ר' הלפתא וגם נקרא אבא הלפתא בפרק ואלו נאמרין אבא הלפתא ור' יוסי ור' אלעזר בן מתאי והגנייה בן חכניא וא"כ ר' שמעון בן הלפתא עסקן בדברים הוא אחיו של ר' יוסי. ובסוף פרק חלק כי

שהכירוהו שהוא יהודי. ושם היה ראש ישיבה אחר מתאי בן הרש ברומי ושם נזכר מעשה דבן תמלין שהיה שד ונכנס בנזף בת הקיסר והוציאו מגופה ר' שמעון וכלה הוונן ולא יכלו דבריו כי כבר ידעת שהוא ובנו היו במערה מפני פחד השמד כדאיתא בגיראשית רבה בפרשת ויבא יעקב שלם ובפרק במה מדליקין והיה שם י"ב שנים וימנו לו הקב"ה מעין מים הורוב והיו ערומים יושבים בהול עד צוארם ובשעת תפלה לובשים עד שבשרם היה פילי פילי ר"ל גומות חבורות, ואליהו ז"ל היה בא אליהם וכשיצאו מהמערה שכבר בפלה הגורה היו שורפים העולם עד שהגור למערה שנה אחרת השדיו י"ג שנים ויצאו. ור' מנחם בן יאיר החסיד האמור בפרקא קמא דהולין עם רבי הוא המלומד בגסים היה התנו כפי הגמרא בפרק במה מדליקין ושהיה חכם גדול קודם ר' שמעון, וכזה נראה שנפל מעות בגמרות ושהיה הותנו ובודד נראה שהוא! חותן ר' שמעון ושהארץ ימים וכשמת ר' שמעון ראה לו פנחס בן יאיר ולרב המנונא סבא שבאו ללוותו שמחו מקודם. והתוספת בפרקא קמא דהולין כשהולק לו הגור פירשו שם שם של ים השיבו או ר' פנחס היה מחשב בלבו מה הסיבה שלא הולק אם היה לשון לנהר דבר ודומה לזה בפ"ק קמא דע"ז על ר' אלעזר בן דודיא שאמר שמים בקשו עלי רחמים ע"כ. וכן פירש רש"י שם בעברה וזה שהוא כמו בפרק שירה אלינו מה הם אומרים וכו'. וזה המעשה של המערה הוא בפ"ב במה מדליקין והוא ובנו ר' אלעזר נקברו במערה אחת כדאיתא בפרק השוכר את הפועלים ובתוספתא רשב"ג אומר משום ר' יהודה בן יאיר אולי הוא את ר' פנחס בן יאיר. ואני המיה כיון שמת רבי פנחס בן יאיר קודם ר' שמעון התנו אך היה בבית רבי?

רבי יוסי דצפורי. ואני תמיה מה שאומר בפ"ב במה מדליקין ר' יוסי יגלה לציפורי והלא הוא ואבותיו היו בציפורי כי ר' הלפתא אביו בצפורי היה והוא סתם ר' יוסי בן הלפתא. ובסוף ראש השנה ר' הלפתא בציפורי ור' הגנייה בן תרדיון בסיכנין וכן בפ"ב דהעניות ובפ"ב דסנהדרין כי ר' יוסי תקן תקנות וסתם סדר עולם הוא ר' יוסי, ואעפ"כ שמת בנו ר' הלפתא נכנס לבית המדרש ודרש כל היום כלו בציפורי. וזה ר' יוסי סתם הוא חבר החמשה שזכרו סתם במשנה והוא היה חי אחר שמת ר' מאיר אבל קודם שמת ר' יהודה

(1) כ"ה בשילוח אדירא רבא, אבא בפ"א נראה ש"א ברשב"י היה התנו של רשב"י. יעב"ץ.

שהיה ברורם כמו שאוכר והזכירו בבחורה השלישית עם האחרונים .

רבי יוסי הגלילי רבו של ר' יהודה כדאיתא בפ' הלוקח ובפרק החובל הוא מד' זקנים שנכנסו כשמת ר' אליעזר הוא ור' אלעזר בן עזריה ורבי מרשן ור' עקיבא . וכן ר' יהושע מביאן בפרק המגרש וכבר הוא ידוע חכמתו . וננו ר' אליעזר שעשה ל"ב מרות לחורה כנגד ל"ב נתיבות חכמה והארץ ימים עד זמן ר' מאיר שאמרה לו ברוריה אשתו גלילי שרופה היה לך לקצר ולומר באי זה נלך ללוד . ובפרק כיצד מעברין ר' חנינה בנו של ר' יוסי הגלילי בבית דינו של רשב"ג אביו של רבי עם ר' אליעזר אחיו בן ר' יוסי הגלילי ועם רבי ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה . ובסוף מועד קטן כשמתו בניו של ר' ישמעאל נכנסו ד' זקנים לכתמו ר' מרשן ור' יוסי הגלילי ור' אליעזר בן עזריה ור' עקיבא , ור' ישמעאל דרך כבוד קרא לכלם רבותיו . ובפרק אלו נערות כתב הראש"ש ז"ל ר' יוסי הגלילי חבירו של ר' עקיבא . ובספרי מגלה יותר חכמתו פדה ששתתה מי הטאת ביבנה התירו את בשרה זה אחד מהדברים שהיה ר' יוסי הגלילי דן לפני רבי עקיבא וסילקו ר' עקיבא ואחר כך מצא לו תשובה אמר ליה אני לחזור אמר ליה לא לכל אדם אלא לך שאתה . יוסי הגלילי וכו' , אמר ר' מרשן ראיתי ה"ל מננה ימה וצופנה ונגבה ועשה כרצונו והגדיל זה ר' עקיבא , והנה צפיר העצים בא זה ר' יוסי הגלילי , וישליכהו ארצה וירמסהו ולא היה מציל לאיל מידו וכו' . וכן כמו זה המעשה סוף פ' או זהו מקומן . ובכל מקום ר' מרשן ור' יוסי הגלילי ור' עקיבא . ובפ' ח' דסופה רבי יוסי הגלילי ואמר חורר מעורבי המלחמה בין על עבירות דאורייתא או דרבנן ור' יוסי אומר על דאורייתא לבד . וזה הנבאית שלא תחשוב כי ר' יוסי סתם הוא רבי יוסי הגלילי אלא ר' יוסי בן הלפתא ור' מרשן רבו של ר' יוסי הגלילי וא"כ איך רבי יוסי הכהן תלמיד רבי' דן לפני ר' עקיבא וא"כ אינו אמת מה שאמר בעל דורות עולם וכן בתוספתא אמר ר' יוסי משום רבי יוסי הגלילי .

רבי אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי כבר חכמתו ידוע שאמרו עליו כל מקום שתמצא דבריו באגדה עשה אוניך כאפרכסת שהוא כלי עץ שפדה רחב למעלה וקצר למטה ובו נותנין החפשה על הרחיים שולב"א בלעז בפרק כסוי הדם ועשה ל"ב מרות לחורה והיה בימי רשב"ג אביו של רבי הוא . ור' חנינא אחיו ור' שמעון בן עזאי וכן זומא ורב חזופית המתורגמן היה ראוי שיהיו בחבורה השניה

היה אליהו עמו בכל יום עם רבי יוסי ושלא בא לו שלשה ימים בעבור שקראו קטן ר"ל כעסן וכשבא אמר ר' יוסי הא קפיד מר וכן בתחלת ברכות המתין לו אליהו ז"ל .

רבי נתן הבבלי היה אב בית דין בשיבתו של רשב"ג אביו של רבי . וכל מקום מחזיק התלמוד דבריו לחלכה משום דרבינא הוא ונחית לעומקא דרינא ומוה תלמד לר' יהושע בן חנניה . ובחלק חזה (1) בהלכות יבום והליצה בחלק ג' כתב הרמ"ה כי רבי ור' נתן הלכה כר' נתן ואע"ג כי הלכה כרבי מחבירו שאני ר' נתן דרביה הרבי היה ורביה דאבהו ואין הלכה כתלמיד . ועליו נמצא בספרא אדרם קרמאה רבי ור' נתן סוף משנה . ונראה שגם אבותיו היו אבות ב"ד שאמר לו רשב"ג כשנתפייס עמו על הקנאה שאמרנו למעלה שקראו לר' מאיר אחרים והוא לא נתפייס עמו ולר' נתן יש אומרים אמר ליה נהי דאהני לך קמרא דאבך פירוש אבנט מזהב ומרגליות לשוויי אב"ד לשווייך נשיא מי מהני ? ומצאתה בערוך ר' נתן בבבליה היה ראש גולה שבבבל והיו ראשי גלויות רגלין ללבשו . חנורות דאונן קמרי והיא רחבה יותר מאבנט מכסף וזהב לעמוד לפני מלכי פרס ועלה ר' נתן לארץ ישראל והיה אב"ד ואמר לו רשב"ג הלא די לך זאת ובקשת לך לחיות גם נשיא זה פירש רבי שרירא נאן ז"ל . ויש פ' שחולקן אמר רבי ילדות שהיה לי והזנתי פני בנתן הבבלי ואמר רבי לבנו אלו ר"ל ר' מאיר ור' נתן בקשו לעקור כבוד אבותי וכו' . ואליהו ז"ל מדבר עמו אמר ליה אליהו לר' נתן אכול שליש ושתה שליש וכו' . ועוד אומר בתלמוד ר' נתן בבבליה היה קרי ביצית וסומכוס דאיץ ישראל קרי דוגית ועשה ספרים הרבה כמו משניות ואבות דר' נתן והארץ בהם .

רבי יוחנן הסנדלר בערוך שהיה עשה סנדלין תלמידו של רבי עקיבא חבר ר' מאיר ורבי יהודה בחולין פרקא קמא וכן בפרק ח' דכתובות ובפ' מי שמתו . ויש אומרים שהיה נוקב מרגליות וכמוהו בפ' ד' מיתות בענין הנחש שמשגרו זרזים לחבא סנדלרין פירוש מרגליות תרגום ראמות ונביש סנדלרין וכו' ולפירוש אלו הר"ש לתפארת . ובספרי שאל ר' אלעזר בן שמעון ורבי יוחנן הסנדלר את ר' שמעון . ובבבלי הדורות היו אחרים גדולים מאד . ואני חמיה למה לא הביאן הרמב"ם כמו ר' יוחנן בן נורי ברורו של ד' עקיבא אבל אני איני חושש כיון שכלם בע"ה אוכיר מי הם ובאי זה זמן היו וכן ר' יוסי הגלילי למה לא הביאו ברור ר' עקיבא ור' ישמעאל ור' אלעזר בן עזריה

(1) כן ב"ק ילא ידעתי פירוש .

המפרשים שאין הלכה כמותו ודי למבין. ובפסקי הרא"ש פרק ואלו מנלחין שהלכה כרבי אפילו נגד רשב"ג אביו ורבו כיון שהוא יחיד. והוה רשב"ג בנו של רבן גמליאל דיבנה בר פלוניתה דר' יחושע. ור' ג' בנו של רשב"ג הנדורג בחברן הבית ולא ראתי מדבריו במשנה. ויש אומרים שהוא הנזכר בפרקא קמא דאבות שמיעון בנו אומר וכן נראה כיון שהזכיר אחריו רשב"ג אומר וכו'. והוא בנו של רבן גמליאל הוקן בנו של שמיעון בנו של הלל הוקן כדאיתא בפרקא קמא דשבת הלל ושמיעון בנו, וגמליאל ושמיעון בנו נהגו נשיאתן בפני הבית וא"כ ר' יהודה הנשיא שנקרא

רבי בכל המשנה. ונקרא רבי רבה בפרק אלו מרפוח וכן לפי דעתי נקרא ר' יוחנן כן בפרק זה עצמו. והוא ז' להלל מורע המלוכה מצד אמו (1) של הלל משפטיה בן אבישל אשת דוד המלך. ובפ' במה בהמה אמר רב רבי דאמי מדוד מוצא ונתת לו. ובפ' אלו קשרי (סבא קיב) ותותר בימי רבי דאמר מר אהוריייהו דרבי עתיר משבור מלכא וכן בפרק השוכר הפועלים שבא מורע דוד. ובגו רבן גמליאל וכן בנו יהודה נשיאה שהיה בומן ר' אמי ור' אסי ובנו של ר' יהודה נשיאה ר' הלל הנשיא שתקן העבר לכל ישראל קודם שחתבמל הסמיכה עד ימי המשיח והם עשרה דורות התחילו מהלל וסיימו בהלל. וכבר ידעת כי מומן יצחק ואברהם אבינו ושם ועבר נתנבאו עליו ועל אנשונותם המלך מלך רומי חבירו של רבי ואמרו שגירו בטרן ושלח המלך לר' דהבא פריכא בשקים והגיס למעלה בפיו. ומח אנשונותם קודם רבי כדאיתא בריש עבודה זרה דאמר נתשרדה חבילה. וכשראה רבי ע"ה אורך הגלות והשכחה מצויה אכר עת לעשות לה' אע"פ שהפרו תורתך לפי שדברים שבעל פה אי אתה רשאי לכותבן שנאמר כי על פי הדברים. וכתב המשנה ולא פנה כפי כבודו ועשור לתענוגי העולם כמו שאמר לא נהתי אפילו באצבע קטנה וכו'. והוא נקרא

רבינו הקדוש כפי התלמוד על שלא שלח ידו מאנבטו ולמעלה כדאיתא בפ' כל כתבי אע"פ שהיה נשוי בתוספת בפ' כל הדין. ואך איפשר זה מישה בעל הערך בערך אמת משם ובינו האי שהיה ידו מלובשת במסלית עבה ושלח בשעת קניוה כי או בצורו יקנה. או נקרא קדוש כפי הירושלמי שהיה בית לידתו שמד על בית מילה וקדשו אביו לשמים במילה. וכן נראה כי כן אמרו יום שמת ר' עקיבא

(1) כן הוא בירושלמי וצ"ע בנפרא ריזן ס' אע"פ כמ"ש שם בס"ד. יעב"ץ.

ולא בכאן כי אלו בומן ר' אלעזר בן הסמא והדומה אבל כיון שזכרם בכאן אנוכרים.

רבי שמעון בן עזאי כבר אמרנו בעבור שלא נסמכו קראום בן עזאי ובן זומא. והוה בן עזאי השקד נפשו בתור' שהיה ארום עם בת ר' עקיבא ולא נשאה כדאיתא בסוטה. ובמדרש משלי פסוק ותקם בעד לילה. וכשנכנס לפחדם מת נער ועליו נאמר יקר בעיני השם המותה וכו'. והיה תלמיד חבר לרבי עקיבא כדאיתא בפרק מי שמת אמר ר' שמלאי הדא אמרה בן עזאי תלמיד חבר לר' עקיבא הוה שאמר לו שבאת הוה מהחמשה הדנים לפני חכמים שאמרנו. ובסוף פרק שני דבבורות אמר בן עזאי כל חכמי ישראל לפני בקליפת פסוק חוץ מן הקרח הוה שהוא ר' עקיבא. ובתחלת ספרי אמר איני כמשיב על דבריו אלא כמוסף על דברי ר' עקיבא. וכשמת שמיעון בן עזאי בשלו השקדנין ואמר חבל לבן עזאי שלא שמש לר' ישמעאל. ובכל דבר חכמה מזכירו התלמוד, אמר אביו איני כבן עזאי בשוקי פניה כי בן עזאי שוכן במרבחה ופרש"י בפ' בכל מערבין לא היה בימיו עקר הרים כמותו. וכן בפרקא קמא דקדושין אמר אביו וכו'.

בן זומא הוא ר' שמיעון בן זומא כמו בן עזאי והוה גדול ממנו וחולק עם ר' יחושע. והוא מארבעה שנכנסו לפירסם והציקו ונפגעו ועליו נאמר דבש מצאת אכול דייך. והיה ורשן גדול בתורה שאמרנו משמת בן זומא בשלו הורשנין וראה אלוסא שהם ששים רבוא ברח הבית ואמר ברוך שברא כל אלה לשמשי. אבל בבבל קלה מאבותיו שלא היה שם אוכלוסא מישראל כדאיתא בפרק הוראה.

רבי חוצפית התורנמן לפני רבן גמליאל כשנינו לר' אלעזר בן עזריה והוא מעשרה הרוגי מלכות. ויש נוסחאות בסוף חולין דאלישע אחר ראה לשונו של ר' חוצפית מוטלת באשפה ואמר מה שחפיק מרגליות לחורך עפר ואו יצא למינות. ויש נוסחא שהיה לשונו של ר' יהודה הנחתום וכו'. ור' חוצפית היה שקול כיהונתן בן עזיאל והיה שונה ק"ע פנים בתורת מהנים והוא נזכר בסוף שביעית ובפרקא קמא דהיינה שר המשים אמר ר' אבהו אין מעמידין תורנמן על הציבור פרות מחמשים שנה וכן ר' יהודה הנחתום הוא בביתא והוה מעשרה הרוגי מלכות.

והחבורה הריבית ר' יהודה הנשיא העניו כדאיתא בסוף הוריות ובסוף סוטה וירא חמא בנו של רבן שמיעון בן גמליאל הענותן הנוכר בכל המשנה הלכה כרשב"ג במשנתו חוץ מערב וצירן וראה אחרונה אע"פ שיש הלכות אחרות שהביאו

לפי שזה הפך זה ע"כ. ובירושלמי בפ' משילין בבב' שזכה רבי לתורה על שראה ר' מאיר בהלליה דר' שמעון ברבי שהיו מספחין אחוריו ידיון בשבתא עבר ר' מאיר ושמעל לקלחין אמר ובוטו הותרה שבת שמע רבי קליה אמר מי הוא שבא לדרוהני בתוך ביתנו שמע ר' מאיר קליה דרבי וערק, נפקו אבתריה פרח אפרה רוחא פקליה מעל קדליה דרבי מאיר אודיק מן כוחא וחמא קדליה דר' מאיר מאחוריה, אמר רבי לא זכיתו לתורה אלא על קדליה דרבי מאיר מאחוריו. ובספר המצות מצות ע"ה ל"ב בסוף ל"ט גרס פארי אבתריה דרפו אחריו פקליה מעל קדליה פ' כוננו מעל ראשו וכו'.

וזה קשה לי כי ר' מאיר שמת קודם ר' יוסי ורבי יהודה ואחר שמת עדין היה ר' יהודה ראש ישיבה ואחר המדרים כשנכנס סומכוס ויהיה רבי מאיר די בחופת ר' שמעון ברבי. ועוד בירושלמי ר' שמעון ברבי היה אכיל בשוק הווייה ר' מאיר א"ל אין שבח לתלמיד חכם לעשות קן. ושמייתו אומרים כי מלאך היה בדמותו של ר' מאיר אבל בתלמוד שלנו בפרקא קמא דעירובין אמר רבי האי מחדדנא מהברייתא דהוינא לר' מאיר מאחוריה. ורש"י פ' שהיה יושב בישיבה אדריו ואלו הווייה מקמה מחדדנא טפי דכתיב והיו עיניך רואות את מורדך.

ובפ' קמא דסנהדרין על שנתן רשות לרבה בר חנה לרין ולהתיר בכורות וכן לרב זולת שלא נתן לו רשו' להתיר בכורות או מפני הירשותו או מפני כבוד רבה בר חנה. ואומר בנמרא דסנהדרין אי נמיירי למה לרו למשקל רשותא משום מעשה שהיה דתניא פעם אחת הלך רבי למקום אחד ושמעו במה שדרש להם תלמיד אחד שהם אמרו מי בצעים אינו מכשיר ולא אמר כי אם מי ביצים וכתבו התיספות היאך מעו שחשבו מי ביצים כמו גומא בלי ביצה. תאנא באותה שעה גזרו תלמיד אל יורה אלא א"כ נפל רשות מרבו. ואע"פ שאמרנו למעלה כי היו שני בצורת בימי רבי אבל ב"ג שנים שהיה בייסורין לא הוצרך השולם למסור והיה יוצא לחות המים בארץ כי עקרי צנן מליא גומא בירא דימא. ובייסורי דר' אלעזר בר שמעון לא שכיב אינש בלא דימניה והיה מקבלן מאהבה ושל רבי על ידי מעשה והיה נותן קלות כשנכנס לבית הכסא ועבר קליה לקול הפרדות עד דשמעי ליה נהותי דימא. ולרבי מתה לו בת בבית שטיים, ואף על פי כן לא נמנע לדרוש כל היום. רבי דנינא אול גביה יתורה א' נשיאה נפק בחלוק דכתבא א"ל חזור ולבוש חלוק דעמרא משום מלך ביופיו תהוניה עיניך בירושלמי.

(1) נראה זה אינו רבי אלא כבוד ר"ל נשיאה. יע"פ.

נולד רבי וקראו עליו תורה השמש ובא השמש. ובירושלמי דסנהדרין שלא הגיש במילתו כל ימיו, ובספר לבנת הספיר ובוהר שנקרא קדוש שקדשו אביו במילה בשעת השמד כמו שאמרת. ואלהיו שכיח במיתותיה בפ' השוכר וחבירו היה ר' אלעזר בר' שמעון. ואחר שמת רצה לקחת אשת רבי אלעזר ולא רצתה וכו' בפ' השוכר ובפרק הנוקין. וכן בפ' אחד דיני ממונות מימות משה ועד רבי לא היתה תורה וגדולה במקום אחד ר"ל בא"י אשר היה שם כי בבבל היה ראש נולה בענין ליתן רשות לריינים גדול ממנו שראש נולה שבשם הוא מחוקק. ורש"י פירש שאין גדול בישראל גדול בתורה ובעושר ממותו. ור"ג שנים היה ביסורין וכן הלה מעיניו, ורופא שלו היה שמאל. והכמים וקדושים אין חקר למספר' היו עמו ולא נמצאו כמותו שהריבין תור' בישראל. ובפ"ק דבתרא כי רבי פתח אוצרותיו בשני בצורת לתת לבעלי תורה ונרחק יונתן בן עמרם תלמידו ואמר פרסני ככלב ואמר רבי אי שנתתי פת לעם הארץ, ואמר ר' ישמעאל בר' יוסי כי היה יונתן בן עמרם שלא רצה ליהנות ואו אמר שיכנסו הכל. וכמו שאמרנו כי הוא ז' להלל כן הוא ב"ב דורות לתנאים בב' צדדים. שמעון הצדיק, אנטיגנוס, יוסי בן יועזר, יהושע בן פרוחיה, שמעון בן שטח, שמעיה, הלל, הרי ז' דורות. שמעון בנו, רבן גמליאל הזקן, רבן שמעון בן גמליאל, רבן גמליאל, רבן שמעון בן גמליאל עם רבי. ומצד אחר הרי עד הלל ז', ורבי ז' ח', ז"ל, ואלעזר ז', ור' עקיבא ז', ור' שמעון ז' מאיר ז', ורבי ז', הרי הוא ז' להלל הו'. וכן הוא גדור ז"ב לתנאים כמספר הכותבים והמולות והימים והחדשים. ובפ' בני העיר כי שאל רבי לר' יהושע בן קרחה במה הארכת ימים ואמר ליה קצת בהיי? אמר רבי תורה היא וללמוד אני צריך. ובשעת פטירתו אמר ליה רבי ברכני אמר ליה יהי רצון שתניע לחצי ימי, אמר ליה ולמלווה לא? אמר ליה והבאים אחרין בהמות ירשו ר"ל בתמיה, כי תחיה שנים רבות כמוני אימתי יהיה גדולת בניך ותתענב נשיאותם. ובגור ד' כלל ב' חלק ב' פ"ג שעשמים הצדיקים וזכים לשני עולמות כפי מעלתן כמו אברהם יצחק ויעקב ומשה ואהרן ומרים ודוד שלא שלט רמה אפילו בגופן בהייהם ולאחר פטירתן. אע"פ שאמרו בפ' הנוקין מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד. ועל זה רמזו לא כל אדם זוכה לשתי גדולות ר"ל שהם מעשים כמו שאמר ר' שמעון ראיתי בני עליה והנם מעשים כלומר הזוכים בב' הגדולות

של אחריו וכו' וכל המשנה קבל ממנו . והה' הוא ר' יוסי סתם הוא ר' יוסי בן הלפתא . ובפ' הניקוח שאל רבי לר' יוסי ולר' שמעון וכן אמר בעל דורות עולם שהוא אב של רבי . וזה נראה מפורש בפרק אין מוכנין אלו היה ר' יוסי קיים היה כשפך לפני רבי . ובתוספות פירש רבי שמאלא שזה מחמת נשיאתו דהא ר' יוסי גדול מרבי כדמוכה בפ' שני דנדה דאמר לה ר' ישימעאל בר' יוסי לר' חמא בר כיסנא אביו של רבי אושיעא רבה שהיה בומן רבי ועשה ברייתות מניה דרבי הרב שהוא רבי יוסי ושומע דברי התלמיד שהוא רבי . ור"ל מפרש דודאי מתחילה היה רבי תלמידו של ר' יוסי אבל אחר כך נתחכם רבי , ור' חמא סבר ריש מתיבתא שהוא רבי שכיחו ויבן גביה ומחרן שמיעתיה מכל זה נראה אפילו לר"ל היה רבי יוסי רבו של רבי וכן קרוב לאיזה הדברים נתנו התוספות בפ' כל הדין גנדה דמשמע שם שרבי יוסי רבו של רבי . ורש"י פ' שאם היה ר' יוסי חי יהיה כשפך לפני רבי מחמת הנשיאות שהיה ראוי זה כמו למלך . וכן נראה בפ"ג דסנהדרין וכן בפ' ראשית הגז אמר רבי על ר' יוסי אלמלא היו דברי ברבי ר"ל דברי רבי יוסי קבלה ואחרים דברי תורה הייתי לוקח דברי ברבי כ"ש כי הוא דברי תורה שאמר וארבע צאן שנקרא צאן ואחרים דברי קבלה ר"ל דברי נביאים . וברבי כבר ידעת כי זה השם נקרא על גדול שבדור כמו שפרש"י בהרבה מקומות וכן ר"ג זקנו של רבי נקרא ברבי . וזה כתבתי לאפוקי כמעל דורות עולם שאמר כי בני רבי הם רבי אושיעא ור' שמעון ור"ל ור' חייא ברבי ור' אלעזר הקפר ברבי , וזה טענת גדולה כי בין באלה ובאחרים רבים שזכרו בתלמוד כמו שפרש"י ר"ל אדם גדול בדורו כי ר' אושיעא הוא בנו של ר' חמא בר כיסנא . ובידולמי מה שאומר בתלמוד בבלי ברבי קורא רבה וכן אמרו ר' אושיעא רבה וכן ר' חייא רבה והיא החירו של רבי דודו של רב ר' חייא שם אביו אמר בר האא . וכן מצינו בתלמוד ר' חייא אחר תלמיד ר' יוחנן שהיה שם אביו אבא , וכן ר' אלעזר הקפר ברבי בפרק השוחט פירש"י גדול בדורו והוא הנוטר בפרק אבות ובפרק ר' אלעזר הוא תנא גדול בדורו . אבל רבן גמליאל זה מפורש באבות שהוא בנו של ר' יהודה הנשיא וכן בכתובות בפ' הנושא רבן גמליאל ור' שמעון בניו וליהו שכיח במתיבתיה כאשר אמרנו דאחר לבא ביום ר"ח כדאחא בפרק השוכר הפועלים . ור"ל שנים היה בצפרי כמו יעקב במצרים כדאיתא בב"ר . ור"ל שנים הש שנים ולעולם היה דואג ועצב על גלות ישראל

ועתה אארך מעט מי היו רבותיו של רבי חוץ מרובן שמעון בן גמליאל אביו ורבי יעקב בן קורשאי והם ה' תלמידי ר' עקיבא האמורי למעלה מסמכס ר' יהודה בן בבא כאמור למעלה . ואולי מפני שהם רבותיו סתם שמונה דרך כבוד ר"ל יחס אביהם שלא לקרות שמו בשמו כי אם על דרך נעלם . ואולי ר' יעקב סתם במשנה הוא רבו ולא ר' יעקב אביו של ר' אליעזר או ר' יעקב בר ברתיה דאלישע או ר' יעקב חמיא האמור בתהלת הגניזה . והחמשה הם ר' יעקב סתם בשבת . וכן בעירובין אמר רבי כשהלכתי ללמוד אצל ר' שמעון בתקוע וזה בפ' כל גגות וכן נראה כי ר' אלעזר בר' שמעון חבירו . והב' רבי אלעזר סתם הוא ר' אלעזר בן שמוע הכהן פ' יום הכפורים אמר רבי כשעלינו ללמוד תורה אצל ר' אלעזר בן שמוע . וכן בסוף פרק היטול ביבמות כמו שאמרתי למעלה בר' אלעזר . ואצ"ל שהמציא סתם ר' אלעזר בפרק ב' דאבות הוא ר' אלעזר בן עזך וזה דבר הלמד מעניינו . ובבבבית אמר רבי כשהיינו יושבים לפני ר' אלעזר בן שמוע היה איסי הנבלי לפניו והיה חביב לו עד לאחת פירוש כנפשו שנקראת יחודה . ובפרק הקומץ אמר רבי כשהרצתי מדותי לפני ר' אלעזר בן שמוע היה יוסף הנבלי יושב לפניו והיה חביב לו עד לחד רובע לומר הרגום מאד לדאדא ר"ל עד למאד . ובגיטין איסי בן יהודה חכם ור' מאיר חכם וסופר ובערוך ערך חב פ' עד לאחת כל מה שהשיב חביב לו חוץ מאחת צדדו פניו של יוסף הנבלי מרוב שמוחה ורואה לו מה שפירש . ובפירוש מיגנז"א כתוב אחת בלא למ"ד ובגמרא זלנו עיניו דמעוה לר' אלעזר בן שמוע אמר אשריכם תלמידי חכמים שדברי תורה חביבין עליכם ביותר קרא עליו מה אהבתי תורהך . הג' הוא ר' יהודה סתם הוא ר' יהודה בר אליעזר הוא קרא עמו בקטנותו אמר רבי כשהייתי קטן קריתי לפני ר' יהודה במגילה וזה באו"א . וכן בסוף פרק קמא שמוענות אמר רבי תלמידי דר' יהודה . ובפרק המנחות ר' יהודה מורינא דבי רבי הוה פרש"י מורה לביה רבי הורא' ועל פיו עושים . ועוד כיון שר' יהודה ראש המדברים בכל מקום גם רבי למד ממנו . ובתלמוד שאלות רבות שהיה שואל ממנו וכן בדרנים וכן לפעמים ר' יהודה סתם הוא בן בתורא ומיד נראה שם דבר הלמד מעניינו . והד' מאיר סתם בן דשר הלמד מהיקסר שנתניו בזמן אסכסינוס כבר פירשתי אותו למעלה וכשהיה לומר ממנו לא היה יכול לראות פניו כמו שנראה בעירובין . ורש"י פ' שם בפרקא קמא כשלמדתי לפני ישתבי בשורה

עצמו וכ"ש בזמן השמדות שלא להלל השם ולחיות
מקדש השם כמו ר' יהודה בן השר אשר הקדשו
ב סול' פולא שנת קנ"א שהרגו עצמם הוא
ואשתו ודמותו אשת ר' יעקב בעל המורים . וכן
ב פור טוגאל החכם ר' יצחק בן צחין בן החכם
ר' אברהם בן צחין מבורגלייא דילא שיירא
ובניו בשנת נז"ר . וכן אמרו בסנהדרין ואך את דמכם
וגו' יכול כשאל שלא יתעללו בו הערלים ת"ל אך
מיעט . וכן שמשון בן מנחם שידענו שזכה לחיי
העדה"ב בזכות עין אחד כמו שאמרו ז"ל .

ונחזור לענינו שקרא לרבן גמליאל ומסר לו
סדרי נשיאות ולשמעון בנו מסר סדרי הכמה .
ואולי הוא זה כמו לרשב"ג אבוי שיהיה רבן גמליאל
נשיא ור' הנינא אב ג'ד ור' שמעון חכם אע"פ
שהוא גדול משניהם בחכמה . ואע"פ ששינתו
היתה בבית שירים ובסבריה כדאיתא בפרקא קמא
דמגילה וכן כנאן כיון שחלה הוליכתו לצפורה
דבסיס אירא שהיה בהר . ובו ביום נזרז תענית

והתפללו והיה הולח כחולי מעים בשלשול מפני
שרעתם עמדם עד המות . ורש"י פירש בפרק כל
כתבי שמתויתרין ביסורין ומתמרקין עונותם . וכן
ראתי בירושלמי רבי אומר חסידים הראשונים היו
מתויתרין לפני מיתתן בחולי מעים בעזרה או
עשרים יום בשביל למרק את הכל כי שיבואו וכאן
לעיתו לבא . וכן בסוף פרק ג' מסכת שמחות
ונאמר מצרף לכסף יכור לוהב . והתוספות בפרק
כ" כתבי כי יש במדרש למרק אכילה מן המעים
להיות נקיים ומהוריס כמלאכי השרת . ובתחלת
פרק מי שהוציאוהו בעיוובין ג' אין רואין פני
גיהנם דקדוק עניות וחולי מעים והרשות פרש"י
שיש עליו חובות הרגום נושה רשיא ויש אומרים
לשון ממשלה . ועוד שם רפ"ד ג' מת' כשהן מססר'
חולי מעים והיה והדרוקן נפקא מינה למשמושי
בהו וזוורתא פירוש חריבין . וכיון שהיה רבי
מצטער בענין התפילין ואע"פ שחולי מעים פטורין
מן התפילין לפי שאין יכולין לחזור הישב אבל רבי
היה מנהיג עצמו בקדושה יותר מדאי והיה יודע
הישוב ליהוד . ואו התפילה שפחתו שימות אדונה
מכאן כשהחולה הוא בצער נוסס שמוב להתפלל
שיצא מהצער ולא הישיבין לחיי שעה כמו שאמרו
ז"ל מהמצורעים וכו' . וכתב רבינו נסים בפרק
אין בין המודר והיום שהוא בשלה קדושה ר"ל כהונה
כי לנשיא כיון שכל העולם חייבין בכבודו עשאוהו
לגבי כהונה כמת מצודה וכן כתב הרמב"ם ז"ל ורבינו
יעקב . ואני תמיה א"כ מה חיווה קמ"ל ברבי יותר
מכל הנשיאים בשלמא לגבי ר' היא חדושה קמ"ל .

ויעבור זה כדי לשמחו אחיו לוי ור' הייא קידה
לפניו . וכיוצא בזה כאשר כתב רש"י בסוף סוכה
ובזמא דאחך רבי אתי שרעונתא לעלמא שהיה
קדוש כדאיתא בפרק הנדר . וכן בר' קפרא היה
משמחו דהוה בריה בלשונו וכבר ידוע כל המעשה
הארוך שמינא בכתובות בפרק הנושא על ענין
פסירתו ושיוסף חפני' ושמעון אפרתי שמשודו
בדיוו ומתו קודם לו כדי שישמשודו בעולם הבא
וצוה שיהיה רבן גמליאל נשיא אע"פ ששמעון חכם
יותר הוא הקטן אבל בענה מלמא היה רבן
גמליאל מקום אבותיו והיה אז שם לוי . וכן אמרו
שר' הנינא בר המא דלית בר אינש ישב בראש
אע"פ שלא רצה ר' הנינא עד שימות רבי אפס
שהיה זקן ממנו וכן היה שר' הנינא היה אחר כך
ראש ישיבה אע"פ שהיה נשיא בזמנם וכן ר' יוחנן
ראש ישיבה ונקרא מלך יהודה בזמנו הנשיאים רבן
גמליאל ור' יהודה נשיאה וכל מי שהיו בקבורתו
וכו לחיי העולם הבא .

וראוי להביא בכאן כפי זמננו שראינו צדיקים

שהרגו עצמם ובניהם כדי שלא יוציאום על כרחם
מתורת ז"ל שזה היה מותר ודבר קדוש כי בתלמוד
כשבאו ספינות מילדים וילדות שנשבו לקלון לרומי
אמרו לא דינו מה שהפסדנו בארץ אלא שגם בח"ל
ואמרו אם נשליך עצמינו לים אנו הולכים לעה"ב
ודרש להם זקן אחד אמר ז"ל כובשן אשיב וכו'
והשליכו עצמן הילדות ונשאו ק"ז הוברים וכו'
והשליכו עצמן לים . ובפרק הגוזק ובפסקי תוספות
בשעת גזרות מותר להרוג עצמו כשדואג מן
היסורין והראיה קצפו כלם ונפלו וכו' . והא דאמר
בע"ז בר' הנינא בן חרדין מוטב שימלנה מי
שנתנה ואל יחבלו בעצמו שפיתה פיו לאש , הכא
יראים היו מיסורים כראמרינן אלמלא נדדו לחנניה
והבביו וכו' ועוד על כרחם של תינוקות היו מענין
אותם ולא היו הורגין אותם . והמרדכי כתב בסוף
פ"ק דע"ז על ענין ר' הנינא בן חרדין . כתב ר'
יוסף מיהו היכא שמיסרין אותו וירא שלא יוכל
לעמוד בבנין מותר . אבל אני הוראת שיש לי יותר
ראיה מזה למעשה של פסירת רבי בההוא כובס
שלא נודמן ביום ההוא לחיו' בקבורתו של רבי ושמע
כי מי שהיה שם בקבורתו וזכה לחיי העדה"ב שעלה
לגג והפל עצמו ומת שהרג עצמו בעבור שלא נודמן
להיות שם לקיים המצוה ויצא ב"ק שהוא מוטב לחיי
העדה"ב גלי שום דין ועונש כמו שפירשו בזה . וכן
יוקם איש צדיקות בן אחוזת של יוס' בן יועזר שהרג

(1) אולי זה הוא יוסי האריך שמכר בירושלמי כ"ס
שר' נראה יוסי האריך נראה [קרא ?] יעב"ץ .

ותלמידו תלמידיו וכו' קורין לו רבן. אבל כבר אמרנו שאין זה אלא לנשיאים כאשר פירש הערוך ובפרק כל הבשר שהיה אוכל מהרות. ובפרק שואל תניא רבן גמליאל ברבי אומר ונתן לך רחמים ורחמך כל המרחם על הגביות מרחמים עליו וזה כמו שאמרנו ממלא מקום אבותיו בעגדה.

רבי שמעון ברבי כבר אמרנו למעלה שהיה חכם גדול ושרבינו הקדוש מסר לו סורי הזכמה וגם כי בחופשו היה ר' מאיר. ובפרק הנזר מן המבטל כי בר קפרא כתב לו בית חופשו כ"ל אף רבון ריגין נפקן על בית החופשה הזאת ולא אומניה לבר קפרא אמר אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה, אומניה אמר לעושי רצונו בעולם הזה כך לעולם הבא על אחת כמה וכמה. והוא נזכר בסוף מכות בדרשת פסוק ולא הביאו עם הל"ו חכמים שבפ' שני והביאו נאמן. והחוסר' בסוף גיטין כי היה רבו של ר' חייא וגדול ממנו כדאיתא בפ"ק דקדושין. ור' שמעון ברבי היה קולו עב שכן אמר לו רבי חייא בפרק הקורא את המגלה עומד ועוד באמוראים נזכר בו. ורבי שמעון בן יוחאי שהוכיז בכאן הרב כבר כתבנו אותו למעלה.

רבי אלעזר בר רבי שמעון בן יוחאי היה חבירו של רבי לפני רבן שמעון בן גמליאל אביו של רבי ולפני ר' יהושע בן קרח. וכבר ידעת כי היה הוא עם אביו י"ג שנים בצער מערה ושהוא שקול כמו אביו ומלומד בנסיים שלא שמענו כמוהו שהיה עשרים שנה אחר שמת דן בביתו. והיה חבירו של רבי ישמעאל בר' יוסי ושמן כמוהו, ושהיה שנים הרבה ביסורין על ספק שהיה בידו כשהיה שוטר המלך אם הרג איש על לא עון אע"פ שיותר רואי היה שלא עשה דבר שלא כדין וכן כשנתנו לו בעלי הספניות ממון רב שבזכותו ניצלו והוא ארי בן ארי ונשאר לו בן שלמדהו רבי שמעון בן איסי בן לקניא שלקחו רבי יהיה חכם כאבותיו ושזה להם אלא שלא נקבר עמיהם מפני שלא היה בצער מערה. וקברוהו לר' אלעזר בערב יום הכפורים ואח"כ שאל רבי לאשתו שהנשא לו ולא רצתה שהיחה ליל של קדושה גדולה ממנו, ודבריו רבו מלספור בתלמוד ובזוהר אשריו ורוב דבריו בפרק במה מדליקין ובפרק השוכר השועלים. ובסוף פרק אין עומדין כתב הראש"ל כי הוא ר' אלעזר הקליר כדאיתא בפסקתא כי דכך ר' אלעזר בר' שמעון קרא עליו דורו מכל אבקה וכולל דהוא חנא קרובן ודרשן ופיסן והוא תקן קרובות. וכן בתוספתא בפרק כל הבשר כתב רבינו חס' כי הוא

והתוספות כתבו במסכת ברכות ירושלמי בפרק מי שמתו דזה הדבר של רבי הוא בבית הפרס דרבנן ע"כ ושם גורס כשמת רבי אמרו אין כהונה. גם זה לא נראה לי כי אפילו בכל אדם אבל העובר דרך שם יכול הכהן לילך אחריו לכהמו. ובעבור זה נראה כי זה בעבור קדושתו וחכמתו אפילו בדאוריית'. וה"ל חיים כהן היה אומר אלמלא הייתי כשנשאר ר"ת רבי הייתי משמא לו. ויש אמורים דבפלה קדושה ר"ל ענה ויראת הטא כדאיתא בסוף סוטה. ופירוש אחר בפל קדושה שהיו קורין אותו רבינו הקדוש שכל זה בכלל קדושה. וכד נח נפשיה שלחו לבר קפרא וכו' ואמר שנצחו אראלים למצוקי' ונשבה ארון קדש ובשעת פסירתו זקף עשרה אצבעותיו כליפי מעלה ואמר רבנו של עולם גלוי וידוע לפניך שיגיעתי בעשר אצבעותי ולא נהנתי אפילו באצבע קטנה שלי ופרש"י ולא נהנתי אפילו לפי טורח שיגיעתי באצבע קטנה שלי ולא נתכוונתי להנאתי במעשים שעשיתי אלא כלם היו לשם שמים יהי רצון מלפניך שיהא שלום במנוחתו יצתה בת קול ואמרה יבא שלום וירוחו על משכבותם על שאר קול ודברים היוצאים לקראתו ואומרים יבא שלום. ובירושלמי בניור פרק כהן גדול מהו שיפמא כהן לכבוד נשיא כד דמך רבי יודן אכרזו רבי ינאי אין כהונה היום כד דמך ר' יודן נשיא דחף ר' חייא רבה לר' זעירא ריש כנישתא דצפורי וסאביה ומסוגיית זאת ההלכה נראה ואפילו בדאורייתא. והארכנו כל זה בזה הקדוש ושלם בכל אע"פ שלא אמרנו אלא קצת שבהזיו בעבור שלמדנו הלכות וקדושות מכל זה והוא סוף התנאים. וכתב ר"ח אין שם נשיא' מסוגל על בית דוד שהרי יוסי בן יועזר נשיא והיה כהן כאשר אמרנו. ומת רבי בצפורי ונקבר בבית שערים כאשר מפורש בפ' הנושא את האשה בכתובות מקום קבורתו מוכן בבית שערים. וכן פרש"י בפ' נגמר הדין שהוליתוהו מצפורי לבית שערים דרך כרכים לכבדו. וביום שמת רבי נולד ר' יהודה בנבל וקראו עליו וזרח השמש ובא השמש. **רבן גמליאל** בנו של רבי יהודה הנשיא האמור כבר פירשנו אותו ואמרנו כי מפני שהיה רצון אביו שיהיה נשיא אחריו קבעו במשנה בשם רבן. ותראה שזוהו כן כי הוקנים אינם קורין לנערים ובחורים מהם בשנים לא רבי ולא רבן כדאמרין בפרק הוציאו לו ביומא על ענין ר' הונאה וריב"ל שהם הוקנים קורין לבהורים ממנו רבי כי הוא גדולה עליו. וכבר ביארנו כי היה ממלא מקו' אבותיו בעגדה. וראויה שאומר בתוספתא כי כל שיש לו תלמידים קורין לו רבי נשתכחו תלמידיו

זרועו כדאמרין ברש ברבית גליה איבריה וגפי
נהורא דרבי יוחנן ולא גרים דרעיה. ובעבור
שזיה כבר היה לפעמים מתאורז ונכנס בית
המרדש ואחר שנכנס רבי היה רבי ושמעאל קא
מפסע ואויל אמר ליה אבדן מי הוא זה שמפסיע
על ראשי עם קדש אמר ליה אני ושמעאל בר' יוסי
שבאתי ללמוד מרבי אמר ליה וכי הוון אחא ללמוד
תורה מרבי אמר ליה וכי משה הגון היה שלמד תיר'
משי הגבורה? אמר ליה וכי משה אתה אמר ליה
וכי רבך אמר אבא איש חשוב בפרשה אבל אשה
למטרפסיה בהאי עלמא דקאמר ליה רבך ולא רבי
פירוש שקל רבי גמולו על ששטע ולא מיהא. ובעל
הערך פירש גבה דינו הימנו ויש אומרים שנכל
הלקו וגורלו מן העונש כנגד חובתו אדהכי אתת
ההיא יבמה למחילין אמר ליה רבי לאבדן זיל בדקה
אול למבדקה כד נפק אמר ליה ר' ושמעאל בר'
יוסי כך אמר אבא איש חשוב בפרשה אבל אשה
בין קטנה בין גדולה לא, אמר ליה רבי לאבדן תוב
אדוכתיך כבר הורה זקן, הוה קא מפסע אבדן
ואתי אמר ליה ר' ושמעאל ברבי יוסי מי שצריך
לו עם קדש יפסיע על ראשי עם קדש מי שאין צריך
לו עם קדש היאך יפסיע על ראשי עם קדש? אמר
ליה רבי לאבדן תוב אדוכתיך, התאנ באותה שעה
נצטרע אבדן וטבצו שני בניו ומיאנו שתי כולותי.
אמר רב נחמן בר יצחק ברך דחמנא ודכספיה
לאבדן בהאי עלמא כל זה בפרק מצות הליצה.
ונראה לי שאין הלכה בזה כר' ושמעאל כדאיתא
במשנת פרק בא סימן בגדה.

רבי יונתן בן יוסף. בזה נסתפקתי אם הוא
כהן וכיון שהוא תנא הוא הבירור של ר' אישיה
בברייתא ורבו של רבי שמואל בר נחמני וכן הוא
בפרק השואל ואמר רש"י על ענין אמר ליה ר' אלעזר
בן סרת לר' אישיה דדריה שדויה בדרור אמורא
כמורו. ויש להבין מכאן כי ר' אישיה בר פלוגתיה
דר' יונתן עדין היה קיים בימי ר' אלעזר ולהכי
איצטרך למיתני לר' אישיה דדריה לאפוקיה ר'
אישיה קשיטא ובעבור זה מנאו הרמב"ם בסוף
התנאים. וכה שאמרתי שנחשק לי אם הוא כהן
כי בפרק השוכר הפועלים בעא מיניה ר' יונתן מר'
סימאי חסמה להפרה מנחוץ מאי אמר ליה מביה
אבך אתה למד יין ושכר אל תשת בבואכם,
בבואכם הוא דאסר בתמייה הא מישתא ומיעיל
שרי. ורש"י פ' מביה אבך כהן היה אבל בברכות
בפרק מי שמתו ר' חייא ור' יונתן הוו אזלי בני
קברי ודוה שדי תמלתייה וכי' ואמר ליה דלייה וכי'
שנראה שלא היה כהן נראה שהוא זה ר' יונתן

ר' אלעזר הקליר בתוספות התר"ך (י). [אמר ש"ש
כבר כתבתי למעלה כי מצאתי בקרובה אחד של יום
ז' של פסח ראש תיבותיה אני אלעזר ברבי יעקב
הקליר מקרית ספר והבן.]

רבי שמעון בן אלעזר חבר רבי והלמיד רבי
מאיר בפרק ארוסה בסופה ובפ' ר' אלעזר דשבת
ובפרקא קמא דקדושין ובפרקא קמא דחולין שדריה
רבי מאיר לאתווי חמרא מבי כותאי וכו' והלך רבי
שמעון בן אלעזר וסיפר לר' מאיר וכן היה רבו רבי
יהודה ואומר שמו. ובפרק ג' דתעניות כשבא
מטגול עד מביה רבי היה בשמחה גדולה שלמד
תורה הרבה וברוך פגע עם איש מכושר ביותר.
ורש"י פ' שוה היה איהו זכרו לטוב ונתכוון
אליהו להכיחיו שלא ירגיל בדבר זה ואמר לו ריקה
אם כל בני מדינתו כן ואמר לו שילך לאומן
שעשאו ויאמר לו למה עשאו כך עד שיצאו כל
אנשי המדינה לקראת רשב"א וזה האיש לא רצה
למחול עד שפייסוהו הרבה ובקרא מחול לו על מנת
שלא יהיה רגיל בכך ויצא ודרש לעולם יהא אדם
ךך נקנה לפיכך וזה קנה ליטול ממנו קולמוס לס"ת
והוא חולק עם ר' יוסי בן המשולם בגילגול שנקנה
ונראה כי הוא בן רבי אלעזר בן פרטא.

רבי ושמעאל ברבי יוסי בן האלפתי ומעשה בעל
היכות עולם שאמר כי הוא בן ר' יוסי הגלילי ואינו
כן כדאיתא בפרק כל תבין ובדבריה מקומות. וכבר
אמרנו שוה הבן הרשום להמשה אחיו במציעא
בפרק השוכר הפועלים והיה שומר המלך ואמר לו
אלוהו זכרו לברכה שיעובד זה האומנות ואמר ליה
עוד עד מתי אתה מוסר עמו להריגה ואמר ליה מה
יעשה ואמר שיברח לודיקיאה כמו שברח אביו
לאסאי. וכן אמרו בשבת במעשה דר' שמעון
שנוה המלך של ר' יוסי שיגלה לצפורה על ששתן
זה חברו של רבי אוהבו מאד וממלא מקום אבותיו
וכן היה הבירור של ר' אלעזר ברבי שמעון שמן
וכבר יורה כו' אלעזר עד שאמרו כי היה אבריה
כחמת בת מ' קבין. והתוספות אמרו אלו הדברים
כתבו שלא להוציא לנו על בני אדם שהם כך.
והמשומדים כתבו זה לנצרות' להלגי עלינו ולכן טוב
לדע השומע. ורבינו ברך פירש איבריה שיעור

(1) גם לעיל (36 א) כבר כתב המחבר הדברים האלה,
וכאן חזר ושנאם. אפס לא ידעתי איך מקום
התוספות אשר ירמו עלי, אם לא שאמר שהיא
בחולין ק"ט ע"ב ב"ה נדה דם שוחר. אשר
זכר שם ר' אלעזר הקליר שסוד סלוק של פירוש
פרה סן הדם מחול וכו', אך לא נקרא שם ר"ח
עליו. ועוד פאך התוספת כי התוספות כיון על
ר' אלעזר בר שמעון? המעריך.

לא ראה ר' אליעזר מימיו דר' אליעזר בתרנן היה מתלמידי ריב"ז ושמואל מדורות האחרונים היה בסוף שנתיו דרבי. ואמר עוד בש"ק דחולין אמר ליה רבינא לרב אשי אמרת שמעיה דרבא פ' רש"י כל היכא דאמרינן משמיה דפלוגי לא שמעיה ממנו אלא מאהרין שמעי שקבלוה ממנו כי הא דרב אשי לא ראה את רבא מעולם כדאמרינן בפרק עשרה יוחסין יום שמת רבא נולד רב אשי ע"כ. והרמב"ם ז"ל אמר עוד בפ' ר' וכל מקום שנאמר במשנה באמת אמרו הלא הלכה למשה בסיני. זה לקח הרב כמה שאמר בסוף פ' הוהב באמת אמרו בין התירו לטרב קשה כך משני שהוא משביחו. אמר ר' אליעזר עדיא אמרה כל באמת אמרו הלכה היא ופרש"י וזאת אומרת עדיא כמו הוהב, באמת הלכה מדיהב מעינא למלתיה מפני שמשביחו ואין לגמגם ברבר וקשה בה למתניתין באמת שמעי מינה כל היכא דתני באמת הלכה ואין להסם ולגמגם. דבר, מזה נראה שאינו הלכה למשה בסיני. וכן כתב הרא"ש ז"ל גנדה בתהלת מקואות משם רבינו תם כמו באמת אמרו החון רואה מדיהב התינוקות קורין בפרקא קמא דשבת שהוא גזירה מדרבנן, וכן הלכות אחרות שהביא שם ופירש הדבר כמו רש"י שהוא הלכה ואין חולק עליה. וכן פירש רש"י בפ' ראשון מניסין על שאמרו שיש שלשה הלכות בלא מעים מה שהאב נתן בעת החופה לבנו בבורו וכו' שהם כמו הלכה למשה בסיני ואין לזוז מהם ואפילו להרמב"ם ז"ל היה פ' שהיא ברורה כמו הלכה למשה בסיני. ובעל הירושק פירש כל מקום שהמצא באמת אמרו הלכה למעשה הוא.

אמר הרב בפ' שביעי בענין רבן שגדול מרבי כבר פירשתי שזה השם לנשיאים ולפי דעתו שרבי הוא פחות מרבן א"כ ר' אליעזר ור' יחזקאל עקיבא ור' אליעזר בן ערך היו למטה מרבן גמליאל בני של ר' יהודה הנשיא. וזה גלוי לעין שהיה פיעות אם לא שנאמר מעים הנשיאות אמר עוד גדול מכלן שמו כמו הלל ושמיאי ולפעמים יעביר הכינוי ואינו חושש. ואע"פ שהכלל הוא קצתו אמת לא ידעתי מה חסאו שמיעון אחי עוריה ואלעזר איש ברתומא, כי שמיעון אחי עוריה נתן מ' לעזרא וחכם גדול שיצא בת קול מן השמים שיהלוק חלקו של עולם הבא עם אחיו שיעורו להיות חכם גדול. וכבר ידעת למעשה שגם אחיו עוריה חכם גדול כדאיתא בסוף סופה ר"ל שיצאה בת קול וכו'. ואלעזר איש ברתומא כבר ידעת חסידותו והיה ג"כ רבו של רשב"ג אביו של רבי, ושהיה עושה צדקות

כיון שהוא סוף התנאין ור' חייא בזמנו כי שניהם בימי רבי והוא בר פלוגתיה דר' יאשיהו ור' יונתן האמר הוא נתן. ובפרק בהמה המקשה ר' יונתן אמר לכן עזאי יהוא בדורו של ר' עקיבא ואולי הוא זה המוזכר בפרקי אבות⁽¹⁾. ויש נוסחה ר' חייא ור' נתן הוה אולי וכו' בברכות ולא ר' יונתן. וכן היה בזמן הרמב"ם ז"ל בל"ג ר' יהונתן הכהן שפי' הלכות רב אלפס, עוד חדש שהיה גם כן בדורו של רבי תלמידו יונתן בן עפרים שאמרנו למעלה שלא היה רוצה ליהנות מכבוד התורה. וכן בדורו של רבי היה ר' פרת אביו של ר' אליעזר. ובפרק בני הייר. שהארץ ימים על שלא קרמו אדם לבית המדרש ולא אכל מבהמה שלא הורמו מתנותיה ולא ברך לפני כהן ומקשי בגמרא למימרא דמעלייתא הוא והאמר רבה בר בר הונא אמר ר' יוחנן כל תלמיד חכם שמברך לפניו כהן עם הארץ איתו תלמיד חכם חייב מיתה שנאמר כל משנאי אהבו מות אל תקרי משנאי אלא משנאי, כי קאמר אידו בשוין. אבל הנוסחה האמיתית שלקחו המחברים שזה היה רבי פרידה.

אמר הרב בפרק חמישי כל מקום שתמצא רבי פלוני בשם רבי פלוני דע שהוא תלמידו. וכבר אמרנו למעלה בענין ר' יחזקאל בן חנניה שזה לפעמים לא יהיה תלמידו ושדי נברא ביניו שהרי ר' אליעזר אמר בשם רבי יחזקאל בן חנניה והוא גבר אלא מר' יחזקאל בר כמל והוא מר' יחזקאל בן חנניה. וזה נראה לי הפך בתלמוד באמוראים על הרוב שאם אמר אמר ר' יוחנן משום שמיעון בן יהואז לא היה תלמידו ולא שמיעה ממנו אלא שמיעה ממי שקבל ממנו אבל במשנה ר' יהודה אימר משום ר' אליעזר בן עזריה הוא רבו. ובתלמוד אמר רב יהודה אמר שמואל הוא רבו וזה על הרוב וצריך עיון כמו שגבאר ב"ה. ובפ"ק קמא דנדה בתוספות אמר ר' יוחנן אמר ר' שמיעון בן יהוצדק וכו' הא דידיה הא דרביה נראה מכאן כי רבו של ר' יוחנן הוא ר' שמיעון בן יהוצדק. ואני **אברהם** אומר כי מכאן אמר אמת אבל אין זה בכל מקום כי בפרק יש נחלין אמר ר' יוחנן משום רשב"י על ענין הבנים וכו' ומתוך הא דידיה הא דרביה ואין רשב"י רבו ולא ראה אותו כי אפילו בזמן רבי תלמיד ר' שמיעון היה ר' יוחנן קפן. וכן בפרק כל הבשר אמר שמואל משום ר' אליעזר וכו' הא דידיה הא דרביה ופירש רש"י כל היכא דקתי משום פלוני לא שמש פסיו אלא מפי אחרים שאמרו משו ושמואל

⁽¹⁾ גם בסנהדרין דע"ל נראה שלא היה כהן, כי שם אמר ר' יוחנן אבי ראינו ושבתי על קברי. המצריך.

בפרק המפלת ובפרק אין דורשין אמר ר' יוסי סח
 לי אבא אליעזר שעשה קרבן בירושלים כדאיתא
 בחגיגה . וכן בשנה הקודמת למעשה של רבן
 גמליאל בפ' תפלת השחר שהיה ר' שמעון (1) והיה
 ר' צדוק בבכורות . וכן ר' מאיר אמר משמו ר'
 אליעזר בן צדוק (2) בפ' שביעי דכלאים וכן ר' יהושע
 אמר יפה אמרה ברוריה . וכן ר' יהודה ור' אלעאי
 אביו למרו עם ר' אליעזר הגדול כדאיתא במנהות
 ובסוכה וכן מהשאר ומוזג נראה אורך שנותיהם .
 (1) לדעתו צ"ל ר' יהושע . כי בברכות דכ"ו נס בבכורות
 דל"ו לא זכר ר' שמעון בפעשה דר' צדוק כי אם
 ר' יהושע . המעריך .
 (2) אביו של ר' צדוק תנא היה עם שלא זכר שם .
 אבא שאול בן בעטיה חבירו יסיליה שכתב וס"א א"צ .
 יעב"ץ .

ושנעשה לו נסים וקורא בתורה תמיד כדאיתא בפ'
 סדר העניית אולי יש לו רב עדות אחרת . אבל הנראה
 בזה על הרוב כמו שמעיון בן עזאי ושמעיון בן זומא וכן
 זמאי שעדיין לא נסמכו כמו שאמרו על בן עזאי היכי
 דמי תלמיד הראוי להוראה וכיוצא בזה או שרבו
 קורא לו בשמו . וכבר השלמנו מה שייהדנו לבאר
 כפי הקדמתנו לענין ה' פריקים והשגתם ופירשנו
 הכחות השבעה והתבונות הארבעה .
 ועוד דע כי רוב מהחבורה השלישית
 וגם הרביעית היו בומן החבורה הא' שראו
 חרבן הבית , כי רבי שמעון בן יוחאי
 היה תלמיד בומן ר' יהושע ור' אלעזר ורבן
 גמליאל בפרק תפלת השחר וכן הנניא בן הכניאי
 חבר ר' שמעון . אמר ר' אליעזר בן יעקב משמו

ועתה נתחיל באלף בית כדי שתמצא
 כולם מזומנים בידך .

למור מה שגזרו עד שבא ר' שמעון בן יוחאי
 לרומי וביטלו . ובברייתא יש תנא שהוא בנו רבי
 ונתן בן אבטולמוס ובפרקא קמא דראש השנה
 אמר ר' יוסי הנייד אבטולמוס משום המשה וקנים
 אתרוג אחד לקיטתו למעשר וכו' ובסוף סוטה וכן
 בסוף פ' מרובה אבטולס בן ראובן התירו לו לספר
 קומי שקרוב למלכות היה ופירש רש"י בסוף פרק
 מרובה המספר קומי לפנים במצוד מדורי האמורי
 שמספרים לפניהם ומשיירין בלורית מאחריהם .
 לשון אחר דרך רומיים לגלח שער למעלה מן האוזן
 כן בהשיבת הגאונים עב"ד . והתוספות פירשו שם
 דאשכחן במסכת מעילה שהלך אבטולמוס בן
 ראיבן וסיפר קומי שלא יכירו שהוא יהודי . אבל אני
 ראתי בגמרת מעילה כי אם ר' ראובן האצמריבולי
 אולי הוא אביו . ורב צמח בערך שלו באות ה"א
 פירש המספר קומי זה המספר בלשון מלכות שיש
 בה נידושין ולא התירו לבית ר"ג לספר באותו הלשון
 אלא מסני כבוד המלכות ולא נהירא כי שם נמרא
 אומר שהתירו לבית ר"ג לספר הכמה יונית משום
 דקרובין למלכות ואינו זוכר קומי כי אם לאבטולמוס
 בן ראובן שהוא מטעם דרכי האמורי כאשר אמר

אבא שאול סתמא טובא אימא בסתמיון ונמרא .
 אבא שאול בר נש ואפרי ליה בר ראש בש' המפלת
 נבי בדיקת שפיר פרוקס . והמיה אני על המחבר איצר
 בלום להלמד שלא זכר שם זה כלל . יעב"ץ .
 [אמר המעריך . אבא שאול כבר נזכר לעיל 32 33 .]

אבטולס (ר"ל אבטוליון) כבר אמרנו כי הוא
 אב בית דין מבני סנהדרין חבירו של שמעיה הנשיא
 רבם של הלל ושמיאי בומן בית שני כמו ק"ב שנה
 קודם חרבן ב"ש מהחבורה הששית . (צד 16 א) .
אבטולמוס פרק ד' דעירובין אמר ר' יוסי העיד
 אבטולמוס משום המשה וקנים שספק העירוב
 כשר . ובנמרא אומרים שהוא רבו של ר' יוסי .
 ויש נוסחא אבטולס או אבטולס ויש נוסחא בן
 אבטולמוס (1) . ובמסכת מעילה קודם שבא רבי
 שמעון בן יוחאי ורבי אליעזר בר' יוסי לרומי בשל
 שמו משלשה דברים שגזרו והיה קרוב למלכות ולא
 היו מכירים שהוא יהודי והיה או ברומי רבי מתאי
 בן הרש ובית דינו ואחר שהכירו שהוא יהודי דזרו

(1) לעיל (ב 22) הביאו המחבר בספק חייתו אחד פן
 הי"ח חכמים אשר נעלמו מאת הרמב"ם ר"ל בסוף
 ספחה המשנה . המעריך .

הקשר מעשה בר' שרפון שקדש ש' נשים להאכילן תרומה בשני בצורת וכו' ואולי הם שנים. ובפרק אלו שרפות ריב'ל שדר תרנגולתא לפני ר' אליעזר הקשר ברבי ר' ג' גדול בדורו. ובפרק מימי חום נראה כי ר' אליעזר הקשר ברבי עם ר' חייא ובפ' ר' אליעזר דמילה עם רשב"א. ונראה שהוא מן האחרונים אע"פ שמביאו בפרק ר' אליעזר כי כבר ידוע שאע"פ שהוא מכונה לר' אליעזר האחרונים עשו פרקיו כמו הוודר המכונה לר' שמעון וכן נמצא ספר יצירה המכונה לאנבהם אבינו כמו שכתב הראב"ע או הם שנים ונקרא ברבי פרש"י בפ' כל הצלמים שהיה גדול בדורו והוא דרש בגמרא מאשר המא על הנפש. ויש נוסחאות בתהלת פירוש המשנה פ' ד' שהוכיח דורות בדור השני א).

רבי אליעזר הגדול בן הורקנוס הוא גם בן תלמיד הגדול של ריב"ז והוא עשה פרקיו כן ר' אליעזר והדירו מנכסיו הורקנוס אביו שהיה עשיר גדול עד שבא והתירו לו כי ידע שקרא בנו. ובגבית דר' נתן במשנת יוסי בן יועזר בארובה כיצד למד ר' אליעזר מריב"ז. וכשמת ר"ג הוקן היה ר' אליעזר זקן ועוד ראה מיתתו של רבן גמליאל נכדו שהוא ניסח והיה מאיר פניו כמו שאמרו פני משה כפני חמיה של ריב"ז והשיע כפני עשה גם ר' אליעזר בדרשו. וכבר פירשנו דבריו למעלה (צד 33 ב). ואמר רבינו בחיי ושם האחד אליעזר כי אומר במדרש שהיה מורינו של משה ואולי מצד האם.

רבי אליעזר חסמא כבר הארכנו בו (צד 41 ב). וכי היה תוכן גדול ובעל מספר ותשבורת שהיא ההגהה כראיתא בהוריות. והוא תלמיד ר' עקיבא וחבירו של ר' יוחנן בן גודגדה ומר' אליעזר בן יעקב בפ' שני דפסחים ומר' יוחנן בן ברוקא ור' יוחנן בן נורי, ולמה נקרא שמו חסמא שנחסם כראתא בפרשת אחרי מות בייקרא רבה וגם יש לו הלכה בחסימה בפ' השוכר את הפועלים וכן מינה אותם בישיבה ולדון ר"ל לר' יוחנן בן גודגדה ולר' אליעזר בן חסמא.

רבי אליעזר בן יהוד' איש כפר ברתומא משום

(1) לעיל (צד 13 ב) הביא החסבר את ר' אליעזר הקשר מתיספתא פ"ד נדיר שאכל אשם נזיר שבא אליו מן הדרום וכו'. ואשר אפר החסבר בכאן ויש נוסחאות בפ"ד דפירוש המשנה ל"ל כי לא טדע אם שפר אליעזר או אליעזר. כי גם בבבא טאנאנה בב' הטיפחאות ובמקום פ"ד ל"ל פ"ב. וראוי לתקן בכאן כי החסבר אנב אירחא פחליט לדבר ידוע כי גם פרקי דר' אליעזר הוודור נדריפו ע"י אחרים בלעזי כחבריהם. דמערך.

בנמרא אבל החכמה יונית היא משום שגורו חכמים בזמן מלכי השמונאי הורקנוס וארסתובולוס כאשר צרו זה על זה בירושלם כאשר כתוב זה למעלה. לאחר כך ראיתי באות הסמך כי חזר רב צמח גאון לפרש בפירוש רש"י.

אבא יוסי בן דוסתאי רפ"ב דיומא, רבי אומר דבר משמו. יעב"ץ.

אדמו"ן הוא גם בן דיין בזמן אבמליון. ובסוף כתובות כי אדמו"ן בן דגאי וחנן אבשלום ב' דינ"ל גזירות בירושלם. וריב"ז אמר רואה אני את דברי אדמו"ן בן דגאי וחנן שהיו חכמים גדולים. (צד 17 א).

אילא חכם כיבנה להחיר בכורות בפרק ד' בכורות והזירו לו שכר בפלה והיא ד' איסרים דקרא וישנה בנסה בין בעל מום בין תמים ולא ידעוהו כי אדמו"ן בן דגאי וחנן אבשלום ר' איל ה זה בהכרח חכם שלא יוכל להחיר בכורות כי אם חכם כי הוא חמור מהתרת נדרים כי במקום שיש חכם מומחה יוכלו להחיר ג' הדיוטות דגמירי וסבירי מה שאין כן בבכור חזק אם היה חסרון אבר שאו ניתן רשות לג' הדיוטות כדאיתא בפרקא קמא דהולין ובפרק כירה שבת. ובזמן הזה אין מיטוהו להתרת נדרים כמו שאמרו ר' איל ה ואפילו לרב לא נתן רבי רשות להחיר בכורות. (צד 22 ב). הוא א' ט"ח חכמים שהוסף החסבר על הרב"ב ל"ל עין שם. דמערך.

אליעזרי בן הקף הכהן הגדול שעשה פרה בזמן חזני המעגל ובזמן יהודה בן שבאי ושמעון בן שבת. (צד 16 א וצד 25 א).

רבי אליעזר בן דגלאי נשמש ע"ה המחבר, והוא נמצא במסכת תמיד דף ל ע"ב (דפוס פראג) אמר ר' אליעזר בן דגלאי עוים היו לאבא בעירי המכור והיו מתעששות מריח פיוסם הקמרת. ה"ט ע"ר.

רבי אליעזר המודעי כבר דברנו בו למעלה ושנהרג בביתו חבירו של ר' שרפון, אבל הוא קורא לר' שרפון רבי והוא דרשן גדול ור' אליעזר בן פרטא אומר משמו, והנהיה בן אדור' היושיע ור' אליעזר בן עוריה אומר משום ר' אליעזר המודעי בפרק שבועת העדות ערין צריכין אנו למודעי. (צד 33 א).

רבי אליעזר הקפר בפ' כל הצלמים. רבי יהושע בן לוי היה מחלף אחר ר' אליעזר הקפר ברבי. אבל בתוספתא בפרק ד' מחולין הטיב ר' אליעזר בנו של ר' אליעזר הקפר מה למילה וכו'. ובפרק ה' דכתובות אמר ר' מנחם בן נפח משום ר' אליעזר

עם ר' יהודה. ובפרק ב' דסוטה ר' יהודה אומר משום ר' אלעזר בן מתתיהו וכו' ובפרק ח' אלעזר בן מתתיהו ואבא חלפתא אהנייהו בן חכניאי שקלו אבנים של יהושע. (צד 22 ב.)

רבי אלעזר בן עזריה הכהן עשירי לעזרא ונשיא ישראל כבר פירשנו ענינו וחכמתו (לעיל 39 ב.) ור' חנינא אמר כי רבו ר' אליעזר, ובא"ה המשפטים רבה כי ר' ג' ור' יהושע ור' אלעזר בן עזריה ור' עקיבא הלכו לרומי וכן היה ר' עזריה אביו חכם ועשיר ועזר לאחיו שמעון שיקרא. ור' דוסא בן הרכינס אמר יש בן לעזריה הרבנו ולא ראיתי צדיק נעוב. וכן נראה כי ר' עזריה בן אבטולמוס אביו חכם גדול ועשירי לעזרא הכהן והיה לפני ר' פרידה כראיתא במנחות פ' כל המנחות. אבל יש נוסחא כי ר' עזריה זה עשירי לר' אלעזר בן עזריה כי זה ר' פרידה היה בוכן ר' אמי, ועל זה פרש"י עשירי לעזרא הוא ר' אלעזר בן עזריה. ונ"ל כי זה פרש"י בהרבה משום דבט' תפלה השדה אכר עשירי לעזרא, וכבר ידעת הרב של ר' פרידה בפי' כיצד מעבדין ושהיה קורא ד' מאות פעמים לתלמידו ובעבור ששכח התלמיד ההלכה חזר לקרות עמו ת' פעמים אחרים עד שיצאת בת קול ואמרה או תחיה ת' שנה או תזכה אתה ודודך להי' העולם הבא והורה בחיי העה"ב ואמרו לו זה וזה יתקיים והיה ת' שנה. וקטן של ר' פרידה מצא גלגולת יהויקים ושטר אותה ומצאת' אשתו ושפתה באש שחשבה שהיתה של אשה אחרת שמתה לבעלה והיה כתוב בה זאת ועוד אחרת. וכבר הארכנו בזה למעלה גם באמוראים דברנו בזה. ובירושלמי דבתרא ר' פרידה נתן לר' יודן נשיאה ב' צנונות שנוערו במוצאי שביעית בין ראש השנה לכפר ותמה על זה ובאותה שעה התיר רבי ירק במוצאי שביעית.

רבי אלעזר בן שדך תלמיד ריב"ז התריץ שבכולם שנקרא ר' נהוראי במסכת שבת. כבר פירשנו דבריו (לעיל 35 ב.), אבל האמת כי ר' נחמיה הוא רבי נהוראי.

רבי אלעזר בן פילא סוף פ' ז' דטהרות. ויש נוסחאות בן פאבי והוא משיב על דברי ר' עקיבא. (צד 22 ב.)

רבי אלעזר בן פרטא, ור' פרטא חבירו של ר', ור' פרטא שבומן רבי בן בנו של ר' פרטא הגדול. וכבר אמרנו למעלה (צד 32 א) שהיה זקן מאד ונתפס על שעסק בתורה עם ר' חנינא בן הרדיין וניצל כראיתא בפי' קמא דעברדה וזה ושהצילו אליהו וז' ורבו היה ר' אלעזר המודעי בפרק כ"ג.

ר' יהושע (צד 23 ב.). ובפי' ראשון דערלה רבן שמעון בן גמליאל אומר משמו. ובפרק קמא דפסחים אמר הלכה משם ר' יהושע. והוא חבר לר' עקיבא והסידורו והנס שנעשה לו הכל בפי' סדר תנניות שנתמלא כל ביתו חמה, והיו בורחים גבאי צדקה ממנו לפי שהיה נותן להם כל מה שיש לו. ואלה האנשים שנקראו על שמות ארצם שהיו רשומים וידועים במקום ההוא כמו איש צרידה או איש ירושלים איש כפר חנניה. כמו דרך משל הייתי במלכות ספרד ונס במלכות אחרות של הנוצרים כשציאו הספרים שעשיתי בתכונה היו אמורים רבי אברהם זכות איש שלא מנקה. ואני יש לי רשות להתפאר בזה כמו שאמרנו הו"ל אי זו היא חכמה שנתחשבו בה החכמים לעיני העמים הוי אומר זה השבן תקופות ומולות. ואני מעיד לשימי' שהיו משבחין את ישראל מאד בזה. וכל כוונתי לא היתה כי אם להבין דברי הו"ל וההלכות שכתבו בזה. ובתוספתא ר' אליעזר בן ירודה איש אוכלים בפי' קמא דמעשר שני וכן בפרק העור והרוטב בגמרא.

רבי אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי (לעיל 47 ב.) שעשה ל"ב מדות לתורה ל"ב חזנם לימינו וגי'. וכל מקום שתמצא דבריו באגדה עשה אותך כאשרכתב בפרק כיוסי הדרם. והוא היה בומן ר' עקיבא ור' אלעזר בן עזריה ואחריהם כמו שנראה בתלמוד.

רבי אליעזר בן ר' יהודה פ"ג דאהלות, הלום ראיתי פי שלשה החברים ר"ש ור"י ור"ע כל אחד היה לו בן שמו ר"א, וע"ל מה שכתבתי שם. יע"כ.

רבי אלעזר בן יעקב הלכותיו קב ונקי והאריך ימים מוכן הבית עד דורות האחרונים ואחי אמו לוי במקדש ועל פיו נעשה מסכת מדות ר"ל על פי ר' אליעזר בן יעקב וכבר רברנו למעלה בזה (31 ב.). ובפי' ואלו קשרים הלכה כר' אליעזר בן יעקב. ונראה שהכל אינו מועיל ביון שהוצרך להו' והלכותיו ק"ב כאשר כתב הרא"ש בפי' מי שהוציאוהו משם ר"ה ותו לא כמסכת חכמי המשנה שאמרו הלכה, ויש הלכות שאין הלכה כמותו מעט מועט אבל כל דבריו נקיים והוא ידע כל מדות המקדש והאריך ימים ואמר הלכה משם ר' חנניה בן חכניאי ואין הלכה כמותו בפי' ד' וכלאים.

רבי אלעזר בן מתתיהו בפי' עשירי דיבמות סד' חכמי יבנה בן עזאי ובן זוטא וחנניה בן חכניאי. והוא בפי' דקדושין בביריתא בכבוד אב ואם, ובתוספתא בפי' מספחים חולק ר' אלעזר בן מתתיהו

רבי אלעזר בר צדוק. בספר מצות הגדול בלא העשה מצות ר"ח פירש כי הוא כהן, וכבר פירשנו כל עניינו. וראה הרב הבית והיה בומן ר"מ ושאר לנו בספק אם הוא כהן ואמר משום ר' מאיר בפרק ד' דכלאים. וזה תימה כי ראה רבי אלעזר חרבן הבית והוא קדמון וראה לבת נקדימון בן גוריון וכו' כדאיתא בפ' מציאת האשה, ובפרק ד' מיתות שהיה גדול קודם חרבן הבית והעיד שראה בת כהן שזינתה שטרפה בחבלי זמורות ונראה שהיה לפחות מ' שנה קודם החרבן כי בשלל דיני נפשות. (צד א 27).

רבי אלעזר בן שמוע הכהן שהאריך בפ' בני העיר רבו של רבי וכבר פירשנו דבריו (לעיל 44 א). ורב היה קורא לו טובינאי דהכימי פירש רב צמח מפולא בדוכמה ורש"י פירש מאושר שבחכמי. ואמרו כי הוא אחרון מ' הרוגי מלכות ובליל שבת נהרגו והתחיל לקדש בקדוש היום א"ל הניחוני עד שתצא הנשמה כיון שהגיעו לאשר ברא אלהי לעשות יצאת בת קול ואמרה אשריך אלעזר בני בעולם הזה הייתה נשמתך זוכה לאלקים ויצאה נשמתך באלקים. ואני קורא לו טובינאי מזה כי זה היה רבו של רבי כמו שאמרנו. ונראה שלא היה שמד בומן רבי אע"פ כי בסוף פרק אם אינן מכירין פירש רש"י משם רבו כי בקדוש החדש היה שמד כששלח לר' חייא אינו נראה זה כי אם כשירושלם הראשון שפירש רש"י שם.

רבי אלעזר בן דמא. וכבר אמרנו שהוא בן אחרון של רבי ישמעאל ושמה בנשיכה נחש ומת בקדושה, ויש אומרים כי הוא מעשרה הרוגי מלכות ולא ר' יהודה בן תימא ושמה בנשיכה נחש הוא יהושע בן דמא בן אחרון של ר' ישמעאל ור' אלעזר בן דמא הרגהו שהיה מניח תפילין ועדן בראשו ודרינתו קדוש ופשוטו (צד א 42).

רבי אלעזר ברבי ינאי נשמש מן המהמר והוא נמצא במסכת ביצה דף ל"ד ע"א, אמר ר"א בר' ינאי משום ר"א בן אנטיגנוס, ובחולין דף מ"ה ונ"ה ר"א בן אנטיגנוס אומר משום רבא". המעריך. אמרתאי שם אפי' דאע"ה ס"פ הספיקה. יעב"ץ.

אנטיגנוס איש סוכו שקבל משמועון הצדיק. ובעבור דבריו שרבו במשנה סרחו צדוק וביתוס תלמידיו הרשיעם שיצא מהם המינות כמו שכבר זכרנו. ותלמידיו החסידים יוסף בן יועזר ויוסף בן יוחנן הוא נשיא והשני אב ב"ד. (צד א 13).

אנקלוס הגר בר אחתיה דפישוס הוא תנא דברייתא, בפ' המוכר פירות תניא אנקלוס הגר אומר תרובים מעשה צעצועים הוא קיבל מר' אליעזר ומר' יהושע ותרם ד' חומשי תורה מפיחם ואינו מן המשנה. ובתוס' בפרק ד' דמאי שהחמיר על עצמו כי מה שירש והלק עם אחיו שהיו גרים הוליכו לים המלך.

אשקשיין זימא דף ס"ה ע"ב. יעב"ץ.
(1) ע"פ דע"א דיא"א ס"ש שם שאם אינו ס"פ שם צ"ל חרי אנקלוס הגר חור. יעב"ץ.

אות הבי"ת

בבא בן בוטא כבר פירשנו אותו למעלה (צד א 18) כי היא תלמידו שמאי הוקן. והוא בפרק הנוקין שאמר כי הוריע אינו סולד מיהאש ולובן ביצה.

רבי אלעזר בר צדוק. בספר מצות הגדול בלא העשה מצות ר"ח פירש כי הוא כהן, וכבר פירשנו כל עניינו. וראה הרב הבית והיה בומן ר"מ ושאר לנו בספק אם הוא כהן ואמר משום ר' מאיר בפרק ד' דכלאים. וזה תימה כי ראה רבי אלעזר חרבן הבית והוא קדמון וראה לבת נקדימון בן גוריון וכו' כדאיתא בפ' מציאת האשה, ובפרק ד' מיתות שהיה גדול קודם חרבן הבית והעיד שראה בת כהן שזינתה שטרפה בחבלי זמורות ונראה שהיה לפחות מ' שנה קודם החרבן כי בשלל דיני נפשות. (צד א 27).

רבי אלעזר בן שמוע הכהן שהאריך בפ' בני העיר רבו של רבי וכבר פירשנו דבריו (לעיל 44 א). ורב היה קורא לו טובינאי דהכימי פירש רב צמח מפולא בדוכמה ורש"י פירש מאושר שבחכמי. ואמרו כי הוא אחרון מ' הרוגי מלכות ובליל שבת נהרגו והתחיל לקדש בקדוש היום א"ל הניחוני עד שתצא הנשמה כיון שהגיעו לאשר ברא אלהי לעשות יצאת בת קול ואמרה אשריך אלעזר בני בעולם הזה הייתה נשמתך זוכה לאלקים ויצאה נשמתך באלקים. ואני קורא לו טובינאי מזה כי זה היה רבו של רבי כמו שאמרנו. ונראה שלא היה שמד בומן רבי אע"פ כי בסוף פרק אם אינן מכירין פירש רש"י משם רבו כי בקדוש החדש היה שמד כששלח לר' חייא אינו נראה זה כי אם כשירושלם הראשון שפירש רש"י שם.

רבי אלעזר בר' שמעון בן יוחאי כבר דעת כל דבריו ושהיה במערה י"ג שנה עם אביו וקבלתו יסורין של אהבה. וכל דבריו הקדושים בפ' השוכר הפועלים, ושהיה חבירו של רבי אבל מת קודם רבי שנים הרבה. (צד א 52).

אלישע בן אבוה (1) כבר דברנו בו למעל' כי הוא הנקרא אתר רבו של ר' מאיר והוא מר' שננסו לפרסם ושזכה לחיי העולם הבא בעבור תורתו ותלמידיו ולא החטיא אחרים שאמר לר' מאיר עד כאן תחום שבת ושבת אש מן השמים סביב לקברו וזהו להיות ר' יעקב התנא בר זרתיה שהודיע לנו סודות ע"ב בפרקי אבות ובסוף חולין ובקדושין. גם רבינו הקדוש הכניסו לאלישע במסכת אבות הקדושים וראה החרבן והיה משבח לר' עקיבא והאריך ימים שהיה אחריו. (צד א 23).

(1) אלישע בן אבויה מוכר במשנה ס"ד אבות ובבב"ת ס"ק דכ"א. אבל בנזיר מר"א הנזירא ר' ישמעאל בן אלישע. יעב"ץ.

בעצם אלא אחד והוא נבא בן בוטא כי השנים האחרים הם באות הו"ד. (צד 17 ב.)

אות הגימ"ל

רבן גמליאל הווקן זה נכדו של הלל הווקן בנו של רבן שמעון בן הלל. ובפ' ב' דערלה יועור איש הבירה מתלמידי בית שמאי ושאל את רבן גמליאל הווקן שהיה בשער המזרח. וכן בפ' אחרין דיבמות נחמיה איש בית דלי שהיה בנהררעא היה מקובל מפי רבן גמליאל הווקן שמשאיין האספה על פי עד אחד. וכן אמר ר' יהודה בן בבא ובסוף סוטה משמת רבן גמליאל הווקן במלל כבוד התורה. והערך בערך במלל פירש נני אדם שמכבדן בעלי תורה!.

אבל יש פירושים שחזו נימיו לומדים התורה בעמידה ואחר שמת בא חולשא לעולם וקורין בישיבה. וכן נראה בפ' הקורא את המגלה מימות משה ועד ר"ג הווקן היו קורין בעמידה. ובגו היה רשב"ג הראשון שנהרג מ' הרוגי מלכות ובגו של רשב"ג רבן גמליאל דיבנה שנשאר או כשהרב הבית וזה לבר נקרא הווקן אולי בעבור שהאריך ימי'.

רבן גמליאל דיבנה זה היה נשיא אחר הרבן הבית אחר רבי' הווא בן בגו של ר"ג הווקן והוא ראה וקנו וראה הבית כמו שגראה בסוף יבמות שנוכר ממעשה שראה רבן גמליאל זקנו. ועוד בפ' כיצד אין צולין אמר ר' צדוק מעשה ברבן גמליאל שאמר לשבי עברו צא וצלה לנו את הססח על האסכלה. ופי' רש"י שם רבן גמליאל היה בבית שני כדאמרין בגיטין שהיה ר' יהושע אחד מתלמידי רבי' שהוציאו אותו במשה בשעת הרבן והוא בר פלוגתיה דרבן גמליאל. וכן תראה בקמא בפ' מרובה כי ר"ג זה שהוא בר פלוגתיה מר' אליעזר ומר' יהושע נכסימא עין שבי עברו פגע עם ר' יהושע ואמר לו בשמחה שסימא עינו ויצא לחירות ובעבור שר' יהושע היה אב בית דין בבית דין שלו לא יצא לחירות כי מודה בקנס פטור. והתוספות בתחלת נדה אמר רשב"ם ששחתו של רבן גמליאל הוא רבן גמליאל הווקן. ומיהו אין נלילה ר"ג סתם שיהיה הווקן אלא רבן גמליאל דיבנה. ובברכות במשנה שקבל הנחומין על שבי שהיה כשר. וכבר ידעת שהצילו רבי' מיד הקיסר כשנהרג הבית. וכן כשרש שורנס רוסוס הויכיל נגור להריגה ובא ההגמון לבית המדרש ואמר בעל החוטם מתבקש ונחבא רבן גמליאל ובא לו ההגמון בסחר ואמר

(1) עיינתי בערך ומצאתי שם בוח"ל, פי' עשרה בני אדם יושבין בבית הכנסת ובטלין סמלאכתם ועוסקין בצרכי צבור. המעריך.

סולד ומצאו כדבריו והיה חכם גדול וזקן. והמלך הורדוס כחל עינו ר"ל שסימא עינו כשהרג להכמי' בתחלת מלכותו והוא נתן עצה להורדוס המלך שיבנה בית המקדש לכפרת על שכיבה אור העולם שהם החכמים, ויעסקו באור של עולם זה בית המקדש. ובסוף מרתות במשנה שהיה מתנדב בגא בן בוטא בכל יום אשם תלוי הויץ מיום אחד אחר יום הכפורים וזה נקרא אשם הסידים ונשבע המעון הזה וכי' אע"פ שאין הלכה כן שיבא בנדבה. וכן בנדרים סוף פרק ר' אליעזר שהיה דין ועניו ועושה שלום.

בן בג בג הוא ר' יוחנן בן בג בג. וכבר אמרתי כשנאמר דבריהם לפני רבי והכנימו עליהם נכתבו כפי מה שהיה אז שמשם. בן בג בג, בן זכאי. וכבר פירשנו כי שלח לר' יהודה בן בתירא לנציבין כדאיתא בספרי ובפ' דקדושין. והרמב"ם ו"ל אמר שהוא מחבורת הלל ושמאי ושלא ראה חרבן הבית ואנכי לא ידעתי.

בשנית אביו של אבא שאול וכן שם בני מור כנ"א. בן גמלא, בן ציון, בן קסין, כהנים גדולים. בייחוס בן ויזין. רבי בנימין סמחה דף ע"א א', ונדה ריש הפסלת דמ"ב. זקן ר' בריים, בן זוזא ר"ה כה"א. בן יאסיין פ' אין טשאין. בן סמרא סוף פ' דיני ספונות ז"ע באיזה זמן היה, עין ערך ספוס. בתירא אבי ר' יהודה. ברוריא דביתחו דר"ם. בתירא דרשב"ת דתנאי חלת פאת וכי' בח"ב. ובשאר מקומות לשבח ופ"א לנבאי. בלוריא הניזרת ראש השנה דף י"ז ע"ב. יעב"ץ.

בן בתירא בפ"ק דתענית. בן בתירא הוא ר' יהושע בן בתירא וקודם שנכמד נקרא בשמו ואינו ר' יהודה בן בתירא. ומשם למד הרמב"ם ו"ל כי בן בתירא סתם הוא ר' יהושע כאשר כתב בפרק ששי הוא חולק עם ר' יהושע בן חנניה בפרקא קמא דובחים ושם נראה כי לעולם היו שבועים סנהדרין בזמן הנשיא אחר החרבן שהבנים בן עזאי מקובל אני מפי ע' זקנים ביום שהושיבו את ר' אלעזר בן עזריה בישיבה. אבל יותר נראה זה בפ"ק דר"ה דגלתה סנהדרין עשר סבעות מלשכת הגזית לחר הבית וכי', ולאשא בזמן רבן שמעון בן גמליאל אביו של רבי, ולצפור ולשבירה בזמן רבי. וזה בהנחה הם הע' סנהדרין כי הכ"ג שהם סנהדרין קמנה לא היו בלשכת הגזית כי אם בעולה בחר הבית. וכן כאשר ר' יוחנן רצה לסמוך השנים תלמידים ולא עלה בידו כי היו מורע עלי אמר לעשותם מכלל השבעים, וכן בשמואל עם רבי. וכבר ידעת כי כל בני בתירא הם מורע הנשיאים שהיו בירושלים קודם הלל ושמאי ושהם מהמתים שהיה יחזקאל וא"כ באות הוה לא יש

אלא ששכחום דחורו ויסרום. כמו שאמרו שמינן
 הפקולו הסדיר ו"ח נכחת על הסדר ביבנה, וכבר
 ידעת כי אנשי נכסת הגדולה תקנום וסדרום
 כדמפרש שם בגמרא. וזה שאיכר בגמרא
 כדמחרגם רב יוסף על פסוק שחרג' ונתן בן עזיאל
 שהוא ביום ההוא יגדל המספד בירושלם וכו' אינו
 רב יוסף אבל ר"ל כמו שאנחנו קורים למי שידוע
 מקרא שהוא בעל פסוק או אם יודע תרגום אומרים
 לו שהוא מחרגם בעבור שידוע אחרו בדקדוק הוא
 לא עשאו, כן רב יוסף היה יודעו בדקדוק לפי
 שהיה צריך לו כי היה סני נחור. וכתב רש"י בפ'
 כל כתבי כי תרגום נביאים אמרו ינתן ולא כתבו
 כי לא ניתן ליכתב דברים שנכתב אי אחת רשאי
 לאומרם על פה. ובתחלה בגא קמא בתוספות
 נתנו הפסם הראשון שאמרתו רב יוסף שידוע
 בדקדוק התרגום ולא בעבור סני נחור כי כבר הותר
 משום עת לעשות לו"י. ואני אומר כי אצ"פ
 שנכתבה המשנה היו האמוראים מדקדקים בזה
 כל מה שאיפשר שלא לומר ואשילו לכתוב מה
 שנאמר על פה, ר' יוחנן ריש לקיש וכל האמוראי'
 והתרגום הוא על פה. ותראה שהוא כן כי המחברי'
 הביאו איך אנו אומרים הסקוקים של תורה בתפלה
 על פה שנראה שהוא אסור כל שנוכל לאומרם
 בכתב ותרצו הרבה תירוצים. ואולי ינתן ואנקלוס
 פירשו יותר ממה שהתרגום היה קודם ולכן נקרא
 על שםם אבל תרגום של כתובים שהיה קודם ינתן
 בן עזיאל לא רצה השם יתחבך שירש יותר עליו.
 וכבר אתה רואה כי בזמנו היה רבן גמליאל הזקן
 וכבר היה לו תרגום של איוב דה' מגלות אצ"פ שהם
 מן הכתובים קבלה בדינו כי ינתן בן עזיאל
 תרגוםם ואולי תרגם ג"כ של איוב ומשלי כי החששא
 לא היה א"א שלא יפרש יותר בזמירות דוד שכן
 כתוב בספר ר' דוד אבודרהם בפירוש ונא לציין
 גואל וזה לשונו: ושמעתי בשם הרא"ש שאמר
 שעל תרגום פסוק ימלך השם לעולם יצאת בת
 קול ואמרה ליונתן בן עזיאל מי הוא שמגלה סתרי
 תורה! לבני אדם מפני שיש בו קץ משיח, אצ"פ
 שרש"י פירש שהוא דניאל שיש בו קץ משיח. ואני
 ארית תרגום של כתובים חרץ מניאל ועזרא דה'.
 ונתחזר לענין שהיינו בו כי כבר ידעת ממה
 שאמרנו כי נעשה לו נס כשחרש שורגם רופוס
 הרשע ההיל. ובסוף מועד קטן כי ר' אליעזר
 ר' יהושע היו במיתה ר"ג הזקן והורו בכפית
 המטה, וג"כ היו במיתה רבן גמליאל דיבנה בר
 שלגתם ואחריו כמו שאמרנו וא"כ ראו מיתת
 (1) בכ' תחת סתרי תורה כתוב סודי.

ליה שיביארו לעה"ב אם יצילוהו ונשבע לו כן והרג
 הדגומן את עצמו בסתר ויצאת בת קול שמוזמן
 לחיי העה"ב. ובסוף תענינו פרש"י בעל החושם
 בעל צורה כלומר גדול הורו, ואני אומר בעבור
 שמישה הפנים וכן מצאתו שפרק. ר' אליעזר יבמו
 נשא אימא שלום אחות רבן גמליאל. ומשום
 נפילת אפים שעשה ר' אליעזר כשברכוהו מת ר"ג
 זה קודם חבירו ר"ל ר' אליעזר ור' יהושע כדאתא
 בפרק הזהב. ורצה ר' יהושע אחר מותו לבטל כל
 ההלכות שהיה נכנוד וקם עליו ר' יוחנן בן נורי ולא
 הגידו כדאתא בפרק בכל משרבין. הוא הנקרא
 רבי ר"ל גדול בתורה. בפ' כל כתבי אמר ר' יוסי
 מעשה באבא הלפתא שהלך אצל רבן גמליאל רבי
 לסבריה ומצאו שהיה יושב על שולחנו של יוחנן
 המנוף ובידו ספר איוב תרגום הוא קורא בו, אמר
 ליה זכור אני בר"ג אבי אבך שהיה עומד על גב
 מעלה בהר הבית והביאו לפניו ספר איוב תרגום
 ואמר לבנאי שקיעהו בניין. פי' רש"י אבא הלפתא
 אבא של רבי יוסי הלפתא שמו ר"ג רבי לא שהיה
 בנו של רבי אלא גדול ברורה. רבן גמליאל אבי אבך
 הוא רבן גמליאל הזקן ורבן גמליאל זה הוא אבי אביו
 של רבינו הקדוש ובכאן אבי מאריך בזה המאמר כדי
 להסיר השיבושים. בפ' הקורא את המגלה ובמגלה
 אשילו קורין וי' מחרגמין פרש"י מחרגמין לא
 גרסינן שאין תרגום לכתובים. ואינו נראה כי בזמן
 הבית הראון רבן גמליאל הזקן היה לו תרגום
 איוב. וכן בפ' כל כתבי אמרו התוספות משמע
 שבימי התנאים כבר נעשה תרגום של כתובים.
 וכן הגיא בפרקא קמא דמגלה ובהלל אשילו קורין
 וי' מחרגמין מה שאין כן במגלה אצ"פ שיונתן לא
 עשאו מכל מקום שוב נעשה בימי התנאים ודלא
 כאומרים התרגום של כתובים רב יוסף עשאו. וכן
 אני הכותב אומר כי אשילו תרגום אנקלוס שהיה
 קרוב לזרובן הבית קודם היה בימי עזרא בתחלת
 הבית כדאתא בפרק ד' נדרים, ויקראו בספר תורת
 האלהים זה מקרא, מפורש זה תרגום, ושום
 שכל אלו הפסוקים, ובינו במקרא זה פסוק
 מעמים ואמרו לה אלו המסורת. וכן בימא אומר
 כמו זה ואשילו בימי עזרא לא היה התחלתו אלא
 ששכחום דחורו ויסרום כמו בימי משה. ובפרק
 ב' דקדושין סני נתן אלא שנשתכח דחורו ויסרו
 כדאמרינן ושום שכל זה תרגום. וכן בחקלת מסכת
 מגלה אומר כי ינתן בן עזיאל מפי הני זכריה
 ומלאכי, ואנקלוס מפי ר' אליעזר ור' יהושע, ושאלו
 בגמרא וכו' הוא עשאו ודלא בימי עזרא ומשה וכו'

שפוסלין המקוה משם שמעיה ואבשליון וקבלו חכמים את דבריהם יותר מהלל ושמיאי ואילו החכמים לא נתפרשו שמותם אבל בא להודיע כתר התורה על הכל, שהם היו שונים במקום הפחות שבירושלם שער האשפות והם מאומנות נרעיה שהוא אורג שאין נותנין שררה ומלכות למי שזה אומנתו וכן כתב רש"י בפרקא קמא דשבת כדאיתא בקדושין אבל בסוף קדושין אינו מזכיר שם גדי ואולי הוא גורס שם גדיה. ובתוספתא דערויות אין לך אומנות יודה אלא גדי ולא הזכיר מלכות בהם הלכה כמותם בכל ישראל והזכירו במשנה ואינם מהמנין. הנה נשלם אות הגימ'ל בשלשה נשיאים משם אחד, רבן גמליאל הוקן ור"ג נכדו דיבנה ור"ג בן נכדו של רבן גמליאל יבמו של רבי אליעזר והוא בן רבינו הקדוש.

אות הדל"ת

רבי דוסא בן הרכינס שהאריך ימים רבים כל זמן בית שני עד זמן רבן גמליאל ור' עקיבא אחד התרין. ובפרקא קמא דיבמות הציז על מדוכה זו ישב חגי הנביא וכהו עניו. והוה דעת הרמב"ם ד'ל אבל בפרק הוורק נפ' אמר ר' יהודה בר אליעאי דורות הראשונים בית שמאי דורות האחרונים ר' דוסא שאמר השבדיה אוכלת בתרומה. וכן הוא בפרק שלישי דערויות כי זה אמר ר' דוסא בן הרכינס ואם היה קודם בית שמאי כיצד הוא אחרון? ועוד שאמר ביבמות שהיה לו אח בכור ששן מתלמידי בית שמאי ומן הנמנע נראה שהיה לו אח ג'ב מת' שנה. ואולי מזה שהעיד כי על מדוכה זו ישב חגי הנביא היה קבלה בידו או האריך ימים חגי הנביא כמו מיתאים שנה⁽³⁾. וכן רבי דוסא האריך ימים ג'כ שהיה זקן מאד. ושם אחיו

היה יונתן בכור ששן ר"ל הריף מתלמידי בית שמאי ור' דוסא היה בעדות החדש בענין ר' יהושע ורבן גמליאל. (צד II א.)

דוסתאי איש כפר דמאי. ויש גורסא איש כפר ימא, והוא מתלמידי בית שמאי והוא בזמנו כדאיתא בפרק שני דערלה.

רבי דוסתאי רבינו ינאי. הוא תלמיד ר' מאיר שכן אומר באבות משום ר' מאיר. ובסוף פרקא קמא דגיטין הוא חבר לר' יוסי בן כפר. ורבי יוסי זה היה בזמן ר' הנהני בן אחי ר' יהושע

כדאיתא בסוף ברכות וכן הוא בפ' חמשי דעירובין⁽³⁾ זה אי איתמר שהרי אר"ל בשנת לפרס ופמי סמו חגי וכויה ופלאכי ופסקח נביאה מישראל וי"כ גם הוא למעלה אצל שמעון הצדיק שבשנת אלף לציאת מצרים פתי. יעב"ץ.

הוקן וכנרו. וכבר ידעת כי מפני השלשה מזלוקיות שעשה עם ר' יהושע א"ע"ש שהיה אחרוני⁽¹⁾ ונותן לו המעשרות נתנו הנשיאות לר' אליעזר בן עזריה, וכל כך חסירות של רבן גמליאל הוציץ בתורה שלא מנע עצמו מביט המדרש כמו שהיה בפירוש המשנה ואחר זה הורו לו הנשיאות. ורבן גמליאל דורש שתי שבתות ור' אליעזר שבת אחת שבתו של מי היתה וכו'. ודע כי כל הנשיאים היה מן הדין לנהוג בהם כבוד כמו מלך במיתתו כמו שאמרו בפ' קמא דעבודה זרה וכן בפרק ז' דשבת בתוספתא כמו שפורשים על המלכים בן שורפין על הנשיאים. ומעשה שמת רבן גמליאל הוקן ושרף עליו אנקל' הגר מיטתו וכלי תשמישו בע' מנה צויר ר"ל שהיה שרוין כמו ע' מנה מעיר צור מכסף שכל מנה כ"ח שקלים של תורה. ויש מפרשים ע' מנה ע' פעמים מאה שהם ו' אלפים דינרים מכסף צרוף והכל עלה לדעת אחת. וזה רבן גמליאל הוקן היה י"ח שנים קודם החרבן ואז מלך רבן שמעון בן גמליאל בנו, ועם כל זה נהג רבן גמליאל הוקן קלות בעצמו והוציא אתו בכלי פשתן. וכן בירושלמי בצוואתו של רבי א'ל אל תרבו עלי מאד תחריבין ותהא ארוני נקובה לארץ. וכן לשון הרמב"ם התחריבין של פשתן לבנים ולא היו מדיחים יקרים. ואסור לקבור בתחריבין של משי ובגדים מרוקמים אשילו לנשיא שבישראל שוה גסות הרוח והשתחה ומעשה גרים ע"כ. (צד 20 ב.)

רבן גמליאל הגדול⁽²⁾ בנו של ר' יהודה הנשיא הוא רבינו הקדוש. וכבר הארכנו בו למעלה (צד 52 ב) בו ובענוותנותו. והוא בנו הגדול ממלא מקומו ואחרון התאים. וכל היכא דהני רב ספרא משום קר דבי רבי הוא רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא.

גבתי כרו. גדאי ר"ס שני מרות אבי ארסין. גדיים קדושין ס"ו. גדיש ר"י בן גישי ר"ס בכל סעריבן. גוריין. גרון קני של חנינה בן חזקיה. גדונרת אבוי דיהודה יוסא עת"א. גר"ם אבי ר' יהודה. יעב"ץ.

גדיים בערויות שני גדיים שבאו משיער האשפות והציוו בשלשה לוגין מים שאובים

(1) ויהוה בו כבוד ותבה יתירה כמ"ס ס"ב דר"ה כשבא ר"י אלו עמד ומשקן על ראשו ואמר בא בשלום רבי וכו' כדאיתא בנפרא סס, שמעע קצת שר"י לפדו חכמה. יעב"ץ.

(2) זה סעוה מוסר וצ"ל בני הגדול של ר' יהודה. ומצינו דבר שמועה משמו ממות ס"ד רבן גמליאל כרבי אומר וכו' ובאביעות ואוכל פהרות היה ס' כ"ח קה"א. עיר לו ס' גת ס"ב זה דר"ג בר רבי וכו'. יעב"ץ.

בחו ארוסה של ר' חייא שהיה ארוסה עם בן רבי • והלל היה ק"ב שנה כמו שאמרנו וכן מ' שנה עלה מבבל ועלו נתיקים כל המיקים התורה מעוני סופו לקיימה מעושר. ובפ' ב' דביצה פרש"י ומרוב ענה שהיה בהלל היה משנה דבורו מפני השלום. ובסוף שבועות שתקן הלל פרוזבול לשמטה דרבנן בזה הגלות כי היה יודע גבבואה שידרב הבית וכן פירש רבינו חס. וביומא פרק הממונה כל ענינו עם שמעיה ואבשליון רבותיו וכן בפסחים בפ' תמיד נשחט ענין נשיאותו. ובסוטה פ' היה נוטל שהיה לו אה שבגא שמו, אע"פ כי הזכירו התוספות כל כי ש ב נ א הוא בכ"ף ש כ נ א בפ"ק דשבת, וכן שבגא איש יושלם הדוכס כדי שלא יזכרו על שם רשעים שבגא אשר על הבית, אבל שם מתרץ שגם היה שבגא הסופר שהוא צדיק ויזכרו על שמו. וזה שבגא היה עשיר ולא סייע להלל אחיו כמו עזריה לשמעון אחי עזריה ולא ניתן לו חלק עם הלל כי בוז יבוזו לו ובת קול יצאה על הלל שראוי לשכינה שהחול עליו וכן נקרא תלמידו של עזרא.

ובסוף פ"ק דסוכה אמר ריש לקיש כשנשתכחה תורה מישראל עלה עזרא ויסרה הורה ונשתכחה עלה הלל הגבלי ויסדה וזוהרה ונשכחה עלו ר' חייא ובניו וייסדה. ומוה המאמר חשוב לגרים שאומרים כי כל התורה נשתכחה ושעזרא כתב מה שרצה שכבר ידעת כי בימי עזרא קדם שעלה הוא עלו הזקנים שראו הבית הראשון יותר מחצי העם שעלו, והיו שם חגי וזריה ומלאכי ונחמיה שהיו יודעים התורה ועזרא לא עלה אלא אחר בנין בית שני שמצא שם את כל אלה, אלא שלא היו כל כך מלמדין אותה ומחזיקין בה ללומדיה כמו עזרא שהיה סושר מהיר. וגם קצת הלכות שנשתפקו בהם לא בתורה שבכתב הוא היה יודע בעבור שקבל עזרא מן ר' בן נריה, והוא מסר עצמו יותר מכל הק"ף וקנים אנשי נכסת הגדולה שיקיימו ישראל התורה והיו היסוד. וכן כשעלה ר' חייא ובניו וחזרו ויסרוה. וכי לא היה שם רבינו הקדוש שקבל מאביו ומרבותיו ה' תלמיד' רבי עקיבא וחכמים אחרים עד אין חקר? אלא שר' חייא מסר עצמו יותר כראיות בפ' השוכר שהיה מלמד לנערים המשניות והמקרא והיה כתובם להם כמו שאמרו גדולים מעשי ר' חייא. וכן הלל היו שם חכמים גדולים בני בתירה אלא שנתעלמה הלכה אחת מהם. ואז היו ג"כ ר' דוסא בן היריב ושמואי ותלמידי שמעיה ואבשליון, ומימות משה ועד הלל ת"ר סורי משנה ומזהל ואלך חקנו ששה סורים. (צד 18 א.)

ובסוף פרק המפלת דרש מפני מה האיש מחור על האשה וכו' וא"כ אינו זה ר' ינאי רבו של ר' יוחנן אחר רבי כיון שבנו ר' דוסתאי הוא תנא ובפ' המישי דעירובין יו של הלכה. ובפרקא קמא דקדושין איסר האשפולק ר' דוסתאי ברבי ינאי ור' אושעיא שיערו וכו'. ובסוף פרקא קמא דגישין שהלכו להרדשא הוא ור' יוסי בן כפר אצל ר' אחאי בר יאשיה, ובלמדנו בפ' וישב יעקב כי סנחרב שלח לכותיים ולשומרון לרבי דוסתאי בר ינאי ללמד תור. ולא תחשוב כי הוא ר' דוסתאי זה תלמיד ר' מאיר כי יש אלף שנים ביניהם. ובגרייתא ר' דוסתאי בר יהודה משום ר' שמעון וכן אבא יוסי בן דוסתאי בפרק ארבע מיתות כבנדרין ובפ' אין דורשין אמר רבי משום אבא יוסי בן דוסתאי, ואולי הוא בנו.

דולנא רפ"ד דיופא. ובתמיד פ"ג נרסין דגלא. דולעאי ספ"ב דמקואות. יעב"ץ.

אות הה"א

בן הא הא אומר. שמעתי שהוא עצמו בן בג בני הוא בהשבונו, ר"ל כי בג הוא חמשה כמנין הא, חמשה חמשה הא הא. וכבר פירשנו (59 א) שהוא ר' יוחנן בן בג בג שהיה בזמן הלל, ואני הויתב שמעתי מהחכמי' שאמרו לי בן בג בן גיורת, (1) אבל הר"ם ר"ל מנאם לשני, ונרא' שהיו בזמן אחד שעל משנה בן בג בג הביא בן הא הא. וכן יש אמור' שנקרא בן אמר ליה בר די די להלל אמר ליה אליהו לבר די הי. או אולי הוא תנא שהיה בזמן הלל בפרקא קמא דחגיגה.

הגרוס בן לוי. יעב"ץ.

הלל הוקן (2) נשיא ישראל משבט בנימין מצד אביו. בפ' י"ו ממסכת סופרים הלל לא עזב חכמה שלא למדה אפילו כל הלשונות אפילו שידת הרים ובקעות ונבעות שידת עצים ועשבים שידת חיות ובהמות שידת שדים וממשלות כובסים ומשלות שיעלים הכל למד. כל כך למה? משום והפץ השם בידו יצלה ונאמר השם הפץ למיץ צדוק יגדל תורה ויאיר. והוא ראש משפחת הנשיאים והיה מורע שפטיה בן אבישל אשת דוד מצד אמו. וכן הביא ר' דוראן מהירושלמי, וכן מצאתי אני בג"ר פרשת ויזכור אלהים את נח. וזה תימה כיון שמשפחת האם אינה קרויה משפחה למה ר' חייא שהיה משמיע אחי דוד לא יחיה מיוחס רבי שמחה

(1) ר"ל ששם בג הוא ר"ת. המעריך.
(2) דוראן הלל אחר בזמן רבי (ב"ב ע"ב) ואין זה אמורא. יעב"ץ.

רבי זכריה בן הקצב הכהן. ונראה שהיה בשעת החרבן בפ"ב דתשובות אמר ר' זכריה בן הקצב המעון הזה לא וזה ידה מתוך ידי משיעה שנכנסו הגוים לירושלים עד שיצאנו אמרו לו אין אדם מעיד על עצמו וכו'. ורב צמח נאמן פירש בעבור שראה החרבן נשבע המעון הזה מלשון מעון אתה וכו'. ואין זה אמת כי בגא בן בומא בסוף כריתות נשבע כן וכן רבן גמליאל בתחלת כריתות וזה מנהג בישראל. ונראה שהוא חבירו של ר' יוסי הכהן ששניהם העידו. ובפ"ה ד' מסופה אמר ר' יהושע כך היה דורש ר' זכריה בן הקצב ונמטא בה פ' פעמים אחד לבעל ואחד לבעל אסורה. וכבר תמתי למה לא הביא הרב ב' כהנים אלו שני בני היצטר ושכח למי ששמש זכרון לטוב. ולא תחשוב שהמעידים שם בעדויות כלם היו שם ביום שמינו את ר' אלעזר בן עזריה שהרי העיד יוסי בי יעזר והיה יותר משלש מאות שנה קודם זה. וכן עקביה בן מהללאל קודם חרבן הבית. השם יבנה אותה במחרה בימינו. עיין לעיל צד 29 ו 31 א).

זכריה בן קנפול הכהן. וביומא שהיה קורא בליל יום הכפורים בדמיאל לפני כהן גדול והיה קרוב לחרבן ורב קורא ק ב ו מ ל בבית' ולא בפ"א וכן בנו חכם גדול. ובפ"ו יוצא דופן אומר משום ר' אליעזר. ובסוף ברכות ששלחו אותו ור' יוסי בן כיפר הכהן אחר ר' הנינא בן אחי ר' יהושע שהיה מעבר שנים בח"ל וכבר ידעת החכמה של ר' הנינא למעלה (צד 32 ב), צדק צדק תרדוף הלך אחר ר' הנינא בן אחי ר' יהושע גלולה והוא בן השיב להם שלא הניח כמותו בארץ ישראל כשיצאו, ואעפ"כ אלו חכמים גדולים ר"ל בן בנו של רבי זכריה ור' יוסי בן כפר ואמר להם שהם בני כהנים גדולים וחכמים. ובפ"ה המסלת כי בומן רבן גמליאל ור' יהושע דהו היה זקן ר' הנינא בן אחי והיה לו לר' הנינא בן נשוי והוא הורה או הוראות. (עיין לעיל צד 29 ו 31 א).
(¹) ירושלמי ובבלי דברכות ס"ט. יעב"ץ.

אות החי"ת

חוני המעגל כבר פירשנו למעלה (15 ב) חכמתו וחסדותו. ובגדל מ"ם קבא מלגונאה (¹) פ' רב צמח נאמן עיר ששמה מלג' היא ששוריה בה חוני המעגל וכו' לטוב. ובפרק ג' דתעניות שהיה בומן שמעון בן שמח וכן שם השינה שהיה לו של ע' שנה כשנחתיו של אדם וגלות בבל, ולמעלה הארכתיו בה אס הוא איפשר ושם אומר שהיה חכם גדול בתורה. וכן משפחתו בן בנו אבא הלקיה (¹) בכ"י מליגנא.

אשה דילני המלכה נזכרת לשבח במס' סקופות, במשנה ביומא בנייר חולת. יעב"ץ.

רבי הורקנוס (לעיל 16 א) היה זה בנו של ר"א בן הורקנוס דא"ב בסנהדרין, וגם אביו ואביו החכמים גדולים כמו שאמרנו. ובפ"ה הבית אר"י מעשה בהורקנוס בנו של ר' אליעזר בן הורקנוס שיצא בסודר שעל כתפו בשבת אלא שנימא נזכרה לו באצבעו. וכן בתוספתא בפרק ה' דשבת והוא במשנה: בספר מצות הליצה וכשנניע בע"ה לר' יהושע בן הורקנוס שם נפרש יותר.

באות הוי"ו לא יש חכם אלא בבירייתא וורדימוס בנו של ר' יוסי, והוא ר' מנחם בר' יוסי ונקרא בן שדומין פניו לוורד יפה בפ' כל כתבי. הנדה. ש"ס לקמן באגרת רב שרירא נאמן ל"ל מבוא מאמר מסכת נשין אמר רבה בריה דרבא ואיתמא ר' הלל בריה דר' ואלם סיפות מסה וכו' הרי יש עוד חכם באות וי"ץ.

אות הוי"ו

רבי זוטרא בבירייתא הפה"ק (דינ"ב). רבי זוטמאי. רבי זילאי שילחי פא"ד דברכות. זונין סמונה של ר' ר"ג שילחי אלו עוברין. יעב"ץ.

בן זומא הוא ר' שמעון בן זומא הדרשן שנכנס לפתסם ובעבור שהפרסם יש בו אילנות אמרו לאלשיע אחד שמינה וקצץ בנטיעות. וזה נספח ר"ל שנכנס בהכמת האלהות יותר מחוקו ויצא מדעתו. והוא אמר האיטור של סרוס בוכר אסילו בכלב וכן ענין בתולה שעיבר' וכו'. והוא רח"ל אכלוסא ונתן שבה לשם תבדך. וכבר אמרנו (צד 40 ב) כי כל עוד שלא נסמכו יהיו בחורים קורים אותם על שם אביהם כמו בן בתירה שלא נסמך ואחר שנסמך הוא ר' יהושע בן בתירא דאיתא בפ"ק דתעניות, בן זומא עשיר היה והכל באים אצלו לסחורה, רש"י ברכות ס' הוראה.

בן זכאי (¹) במשנה הוא רבן יוחנן בן זכאי. וכבר הארכנו בו (צד 19 ב) שהוא כהן וכשהיה תלמיד לפני רבו הלל נקרא כן וגם אחר מותו. בפרק במה מדליקין אמרו לר' שמעון כאן קצץ בן זכאי תרומתי תרומה. ובבירייתא פרק בני העיר שאלו תלמידיו את ר' זכאי במה הארכת ימים נראה שהוא אביו של ר' יוחנן וכן האריך ימים בנו רבן יוחנן שהיה ק"ב שנה, כמו ר' יהושע בן קרחה שהאריך ימים כמו ר' עקיבא אביו שזיכה האב במבוע שנתינו לבנו הצדיק. (צד 31 ב).

(¹) ר' זכאי תלמידו של ר"ש ס' הוציא יין (רף ב ס), ובשילחי פ"ש לענין ס"ד שיטלי לחיבו רביעית. יעב"ץ.

וכן בתו חזק הנחבא מלם מלומדין בנסיים והכמיים
בבית שני .

רבי הוצפית התורגמן בסוף מסכת שביעית
וכבר דברנו בו למעלה (48 א) כי הוא בומן
ר"ג ור' יהושע שהיה תורגמן ר"ל מפרש לעם מה
שהיה אומר לו הנשיא . והוא מעשרה הרוגי
מלכות בסוף חולין אע"פ שיש נוסחא שם
ר' יהודה הנחתום שראה אלישע אחר באשפה
והוא תורגמן כשמינו לר' אלעזר בן עזריה .

רבי דזייא בר חמני הלמידו של ר' ישמעאל ס"ש
(דמ"ב). הלוקה אביו של ר' צדוק (יבסא עה"א) .
חזרנית אביו של ר"י סל"ה יעב"ץ

רבי הלפתא אביו של ר' יוסי שהיה בבנין
הבית אחר ההרבן , ור' חנינא בן תרדיון חברו
בפ"ב דתעניות במשנה ובגמרא ג"כ ואומר שהיה
בצפורי . וכן בסוף ראש השנה ר' הלפתא בצפורי
ור' חנינא בן תרדיון בסוכי לאפוקי מי שפירש
באבות כי ר' הלפתא איש כפר חנניה הוא אביו של
ר' יוסי כי הוא מעות כי אביו היה בומן הבית כמו
שאומר בפ' כל כתיבי . ואיש כפר חנניה בדור הד'
אחר ההרבן תלמיד ר' מאיר ועוד שזה איש צפורי
הוא אחר איש כפר חנניה ור' הלפתא אביו של רבי
יוסי בצפורי בפרק ב' דתעניות . וכן פרש"י אביו
של ר' יוסי בצפורי ור' חנינא בן תרדיון בסוכי ,
וא"כ הם שנים ואף כי הרמב"ם שכדו זה ולא הוזכר
אל"כ אחד . ובפרק ג' אליעזר דאורג תניא ר' שמעון
בן אלעזר משם ר' הלפתא בר אגרא שאמר משום
ר' יוחנן בן נורי ואולי הוא אביו של ר' יוסי כי
למעלה (38 ב) אמרנו שלמד לפני ר' יוחנן בן נורי .
ובתוספתא בפ"ק דכלאים רשב"ג אומר משם רבי
יהודה בן אגרא איש כפר עכו אבל בפ' הורוע רבי
יהודה בן אגרא משם ר' מאיר . ואולי הם אהים
תלמידיו ר' מאיר . וזה נקרא ג"כ אבא הלפתא
הקדמון אביו של ר' יוסי סתם ומר' שמעון בן
הלפתא ובני נגור ר' יוסי ה' ארזים בישראל שזכרנו
למעלה וחבריו של אבא הלפתא אביו של ר' יוסי
אלעזר בן מתאי וחנניה בן חנינאי והוא נקרא ג"כ
אבא הלפתא בפרק ואלו נאמרין . (צד 46 א) .

רבי הלפתא איש כפר חנניה . בסוף פרק
השוכר את הפועלים תניא אבא הלפתא איש כפר
חנניה אומר משום ר"מ . ונ"ל כי כפר חנניה הוא
כפר כנה כפי הנראה בפ"ש דשביעית כי שם תהלת
גליל תחתון . ונראה שהוא תלמיד ר"מ והוא נזכר
בפ"ג דאבות אבל אבא הלפתא חבר ר' חנינ' בן תרדיון
שהוא אביו של ר' יוסי חבר ר' מאיר לא הוזכר

במשנה כי אם בפ"ב דתעניות הוא ור' חנינא בן
תרדיון חברו על מעשה שעבר אדוד לפני תהיבה
וכו' כדאיתא במשנה . ואביו של ר' יוסי היה
בצפורי והיה בומן הבית שראה לר"ג הוקן כדאיתא
בפ' כל כתיבי כמו שכתוב למעלה בר"ג והיה ג"כ
אחר ההרבן בומן ר"ג דיבנה וקניו של רבי ור' הלפתא
אביו של ר' יוסי למד לפני ר' יוחנן בן נורי או ר'
יוחנן בן נורי לפניו אשר היה בומן ר"ג ור' יהושע
בקדוש החדש ובהו יש ספק בתלמוד מי למד לפני
מי . וכן ראינו כי ר' אלעזר בר ר' צדוק שהוא
קדמון אומר משום ר' מאיר .

רבי חנינא בן גמליאל הוא בן רבן
גמליאל דיבנה . ובסוף מועד קמין שהיה אומר
שמועה ואנדה בבית האבלי . ובפרקא קמא דגיטין
שהטיל אימה יתירה על בני ביתו ובקשו עבדיו
להאכילו אבר מן החי אלא שלצדיקים אין הקב"ה
מביא תקלה על דם לאכול דבר שאסור לכל כי זה דבר
מגונה כמו שאמרו התוספות . אבל בענין אחר
מצינו לא יאונה לצדיק כל און , און בנימטרא
אוכל . ובתוספתא ר' יהודה בן ר"ג משום ר'
חנינא בן גמליאל . ונראה שהוא אחיו וזה היה
חכם גדול . ובסיפרא וכן בתוספתא בפ' א' דיומא
והכ"ג מאחזיו פנחס איש חבירה עלה גורלו להיות
כ"ג והלכו אחריו גנבין ואמרו כולין ומצאורו דרוב
באבנים ומלאו לו את המהצב דיבני זהב . אמר רבי
חנינא בן גמליאל וכי סתת היה והלא חברנו היה
אלא חורש כענין שנאמר וי"ב צמדים לפניו והוא
בי"ב . והיה נראה לי א"כ שהיה ר' חנינא בומן
הבית ושהאר"ך ימים שגם ראינו שהיה בומן
ר' שמעון ור' מאיר ובפ' האומר בקדושין חולק עם
ר' מאיר . אבל אחר זה מצאתי בפ' קמא דנדה
והא קשיש מיניה טובא פרש"י דהא ר' אלעזר היה
בימי ר"ג בנו של רשב"ג שנהרג בהרוגי מלכות ובפל
אחותו היה כדאמרין בהוהב ור' חנינא בנו של זה
ר"ג היה , וחקשו התוספות והא קשיש מיניה
טובא ר' אליעזר מר' חנינא פירש רש"י שר' חנינא
בנו של ר"ג דיבנה וכן נראה , דבפרק המספלה אמר
ר' חנינא בן גמליאל נראין דברי ר"מ בבהמה וחיה
וא"ה והא בתורת חכמים גבי פנחס איש הסתת
שעלה גורלו להיות כ"ג וכו' ואמר ר' חנינא בן
גמליאל והלא התננו היה חכ"ג , ואי רבן גמליאל
דיבנה אביו היאך היה לו התן כ"ג והלא היה אחר
החרבן , וי"ל רלא התננו משם קאמר אלא התן
אבותיו וכן משמע , ולא אמר חתני אלא
התננו היה ע"כ .

חנניה איש אונו (לעיל 40 ב) . בפרק האומר

הבית חכמים גדולים. ורבי'ז אמר יפה אמר
הנן וכו' בסוף כתובות, והנן המצרי' (2) הביור
דיין. (צד 17 א).

הנני'ה בן הוקיה בן גרזן כבר פירשנו דבריו
למעלה (18 ב) שהיה בזמן הבית, ופירש ספר
יהוקאל וכתב מגלת תענית, ובביתו בית שמאי ובית
הלל גורו י"ח דברים כדאיתא בפרקא קמא דשבת,
והיה לו בן חכם שמו ר' אלעזר בן חנניה כדאיתא
בספרי פ' כי תצא בסוף וזה זכור לטוב. וכן יהושע
בן גמלא שנשא למרחא בת ביתוס שהיתה אלמנה
ועשירה גדולה, וקודם שנשאה נתנה לינאי מלכא
תרקבא דדינרי ר"ל ג' קבין, כי תרקבא הוא שם
מורכב תרי וקבא שהם ג' שהוא חצי סאה דדינרי
מג' באיפה כדאיתא בפרקא קמא דכריתות בענין
בני יונה אמר ר"ל לא הלית עד שיהיה דבינתי
ובבתרא בפרק גפ שפשו, ואילו המעות נתנה כדי
שיעשה לבעלה כ"ג וכן היה. ונשאה ועשה טובות
לישראל שתקן מלכתי תינות בפרקא קמא דבתרא
וזכור לטוב. וכן במשנה בפ' אמר להם הממונה
הגורלות שהיו של עץ או של אשכרוץ (מין עץ
שקורין בוס'י) ועשאלן של זהב ומוכרין אותו לשבח.

רבי הנני'ה בן חנינאי כבר דברנו בו למעלה
(36 א), והלך ללמוד תורה מיד אהר שנסא
ונתעבב שם י"ב שנים בפרק אעפ"י, והוא מתלמידי
ר' עקיבא והבירו של ר' שמעון בן יוחאי. ובפרק
ד' דכלאים ר' אליעזר בן יעקב אומר משום חנניה
בן חנינאי הוא הרצה דבריו לפני ר' עקיבא בחגיגה
ובזמן הופשתו של ר' שמעון הלך ללמוד, ובפרק בא
סימן בנדה אמר ר' שמעון מצאני חנניה בן חנינאי
בצידון ואמר לי כשתגיע לר' עקיבא וכו'. והוא
מד' חכמי יבנה ר"ל בן עזאי, ובן זומא, ואלעזר
בן מתאי, ור' חנניה בן חנינאי. וכן הוא מחמשה
הדנין לפני חכמים וכן הוא מצוי עם ר' יוסי הגלילי
בסנהדרין פרק ד' מיתות וכן בספרא.

רבי הנני'ה סגן הכהנים אמרו שנהרג כ"ה
לסיון עם רשב"ג ור' ישמעאל, וכבר פירשתי אותו
בכהנים (צד 3 א). וסגן ר"ל משנה הב"ג, ואת
כהני המשנה תרגום סגן כהנאי וזה למעלה לכ"ג
כמו שני למלך ושר צבאו זה כתב הרמב"ם. ובפ'
ב' דסנהדרין סגן הייני ממונה וכן בפרק אמר להם
פרש"י הסגן, ונראה מדברי הרמב"ם שזה אינו
ממונה לשמש תחת כ"ג אלא שהוא מעלה, ונראה
כדבריו כי בעשר יום הכפורים מתקנין כהן אחר
שאם יארע פסול לה' ישמש זה תחתיו ואם היה
הסגן מוכן לשמש תחת כ"ג למה מתקנין כ"ג אחר
(2) נמצא לו דבר חלכת פש"י. יעב"ץ.

בגמין כי העלה הלכה מבית האסורין וחולק עם
ר' מאיר ועם ר' יוסי והוא מחמשה הדנין לפני
חכמים בפרק ב' ממעשר שני ובמקומות אחרים
וזה בן עזאי ובן זומא ובן ננס וחנן וחנניה איש
אונו. אבל בפ"ק דסנהדרין גרים שמעון התימני
וחנן המצרי וחנניה בן חנינאי ולא איש אונו ולא
בן ננס ובן עזאי ובן זומא.

רבי הנני'ה בן אנטיגנוס הכהן (לעיל 36 א).
בתוספתא אומר אמר חנינאי בן אנטיגנוס מכיר
הייית המכים בהלל. ובבבבורות בפרק עד כמה כי
ר' יהודה ור' יוסי איסתקא להו מילתא בשהרות
שדור רבנן לגבי בנו של ר' חנינאי בן אנטיגנוס
אמרו ליה ליעיין מר אשכחיה דיתבי וקא מנסר
שהרות, אותבי רבנן מודייה גביהו וקאי איהו
לעיניו בית אתאן אמרו ליה ל' יהודה אמר להו
אבוי של זה ביה תלמידי חכמים ואף הוא מכוה
תלמידי חכמים, א"ל ר' יוסי כבוד וקן יהא מונח
במקומו אלא מיום שנחרב בית המקדש נהגו כהנ'
סלסול בעצמם שאין מוסרין לכל אדם פרש"י בזה
אנכ ריתדיה קאמר ולא היה כבוד וקן האב והבן
סלסול מעלה, ור' חנינאי בן אנטיגנוס כהן היה,
ונראה בתלמוד ובספרא שהוא בזמן ר' עקיבא ור'
ישמעאל גם אמר במסכת נדה בפרק המפלת נראין
דברי ר' מאיר.

רבי הנני'ה בן דוסא (1) המלומד בגסים שבבל
יום יצא ב"ק ואומר כל העולם ניוון בשביל חנינאי בני
וחנינאי בני די לו בקב של הורבין מע"ש לע"ש. וכל
העולם ניוון בכותם והם לא היו ניוונין בכותם.
כמו ר' חייא שפסק עיפשו מן העולם ורחות
רעות ובפשתנו היה תולעת עש כדאיתא בפ' כסוי
הדם. וכבר שאל ר' חנינאי מוזן ונתנו לו רגל של
זהב ולא רצתה אשתו שהיתה מלומדת בגסים
כמאור ולכל זה יש סודות עליונות בחכמת האלהות
ורוב אלו הענינים בפרק סדר תעניות. וכן בברכות
מתפלל על החולים ושהרג העירור שנפתח מעיין
מתחתיה כדאיתא בפרק אין עומדין בירושלמי ובערך
בשך חרברי בארוכה. וכן בתחלת מדרש חזיה
מאמר מופלא לר' חנינאי בן דוסא והוא למד תורה
עם רבי'ז כדאיתא בברכות, וראה ג"כ החרבן והיה
נימי ר"ג. (צד 19 ב).

חנמאל המצוי כ"ג בבית שני שעשה פרה
אירומה בפרק ג' מפרה. וכבר דברנו בו (צד 19 ב)
בכהנים ובזמנו שהוא קודם לישמעאל בן שאבי.

חנן בן אנשלוס ואדמוס שני דיני גורות בזמן
(1) גם רבי חנינאי שהבר החופפות ראוי לפגורו בין
התנאים. יעב"ץ.

כדארמין אמרן יא שמיא רבא דאגרתא, וכן כתב שם הרמב"ם וכן מנהג כל ישראל אבל עדיין לא בא לידי באי זה זמן הוא, ובג' מקומות בתוספתא חנניה בן עקשיה זה על דברי ר' עקיבא. גם מציונו במיתות ג' חכמים גדולים: הא' שאמרנו למעלה ר' חנניה בנו של ר' יוסי הגלילי בפרק חמישי דחולין, וחנניה בן אחי ר' יהושע בן חנניה שיצא חוצה לארץ לבבל ולנהר פקוד ועבר שנים וחיו עמו ר' יצחק ור' נתן ושלה לו ר"ג אגרות שלא יעבר השנה חוצה לארץ בירושלמי, וכן חנניה בן אחי ר' יהודה בפ' אמר להם הממונה. ובפרק המפלת בנדה כי הורה הלכה חנניה בן אחי ר' יהושע ובא ר' יוסי הגלילי וספר לר"ג ושלה לר' יהושע הבא בן אחיך וכו' ונתגלה הדבר בדרך של די כלה ר' חנינא כי משם ר' יהושע אמרה ושלה לו ר' יהושע לר"ג מפי הורה חנניה, אמר אביי שמע מינה צורבא מרבגן דאמרי כילתא לימא בה סיעמא דכי מדכרו ליה מידכר שאמר המפלת כמין נחש אמו טמאה הואל ועניו דומות לשל אדם עגולות.

רבי חנינא בר אידי תנא דבריתא פ' שביעית הדיינין, זרסום אביי של ר"א כ"ג. חרש אביי של ר' מתיא. יעב"ץ.

אות הטי"ת

טבי עבדו של ר"ג. טוביה הרופא בירושלם רס"ב דר"ה. יעב"ץ.

רבי טרפון הכהן העשירי רבו של ר' יוסי הגלילי (לעיל 3 ב). וכמו כן לר' עקיבא, אבל ביבמות פרק האשה וכן פ' הכותב פסק כר' עקיבא שהוא חבר לר' טרפון וכן כתב הרמב"ם ז"ל. ובפ' קמא דבכורות ר' יהודה חמויף נשיאה הוה ליה שפר חמור שדריה קמיה דר' טרפון. ואני תמיה מזה כי יום שמת ר' עקיבא נולד רבי ור' טרפון קרמון מר' עקיבא שהיה כמו רבו שחיה שנים רבות. ועוד בפ' ממסכת שמחות כשמת ר' שמעון בן יוחזקדק באו ושאלו לר' טרפון וזה היה רבו של ר' יוחזקדק וכבר הארוננו בו בכהנים. ובפרק עד כמה בבכורות הלכה חמויף טרפון פרש"י הסכסות חמויף שיתננו לבעל הפרה בשביל הפרה, ונתוספו בסוף חגיגה שהיה אוכל תרומה ובפרקא קמא דיבמות פרש"י כי היה מבית שמאי וראייה לדברי רש"י כי בפרק קמא דברכות הוה לקרות דברי בית שמאי.

אות היו"ד

בזה האות ובאות השי"ן רוב שמות החכמים והיסמין להנחיל אוהבי י"ש, או י"ש לי רב. וכן

בערב יום הכפורים? אבל בסוף תעניות פרש"י סנה כהן ממונה תחת כ"ג משמש התחיו אם אירע בו פסול ואינו נראה זה מרבירי הרמב"ם ז"ל בספר עבודה, ואולי משום מעלה היו מתקנין ל"ה כ"ג אחר. ובירושלמי ה' דברים בסנה: א'. הסנה בימינו, ב'. אומר לכ"ג הגבה ירך. ג'. בתמיד אהו הסנה בימינו ודועלתו, ד'. הנהן הסנה בסודרין, ה'. לא היה מחמנה בכהונה גדולה עד שנעשה סנה. וסברת רש"י היא דברי הרא"ש ז"ל כי בשאלות כלל י"ג כתב סנה הוא הממונה לשמש תחת כ"ג כשיארע לו טומאה כדארמין בנויר פ' כ"ג. ולענין טומאה סנה עירוף דתניא אמר ר' חנינא למה תקנו סנה לכ"ג שאם אירע לו קרי נכנס ומשמש תחתיו, ואמרין בתורות דסנה משמש בה' בגדים וקרי ליה התם משוח שעבד, ואם נשפך לומר דמשמש דוקא הויא דאירע פסול בכ"ג ונכנס ושמש התחיו משו' דמעלין בקדש ולא מורדין בדמוכת התם, וא"כ נדב שהיה סנה כיון שלא נכנס לשמש תחת אחרן כיצד אמר ר' לוי מעיל היו חסרין הלא מעיל מבגדי כ"ג? ועוד תינה נדב אביהוא מאי איכא למימר אלא כיון שדקמפירו לפני בגדים וקרי אינו כי אם לכ"ג, אמר לוי דרך אגדה כי עברו על ונשמע קולו בבואו אל הקדש שנא' במעיל דרך סמך. והוא ובנו רבי שמעון בן הסנה היו ג' אדור החרבן, כי בפ"ק דיומא הוא ר' חנינא חולק עליו עם ר' מאיר ור' יוסי. ובסוף פרקא קמא דיומא כי ראה אש על המזבח רופץ ככלב אבל לא היה מסייע כי במל כזה שחסרו ה' דברים בבית שני, ובבית ראשון היה חסרה. וגם אביי של ר' חנניה סנה הכהנים היה חכם שהביאו הלכה משמו בפרק פ' מנזחים וכן הלכה.

רבי חנניה בן עקיבה (לעיל 44 ב). נוסחא אחרינא בן עקיבה. בתחלת ערכין ובפ"ה דכתובות הוא ור' יהודה לפני ר' ג' וכן בביריתא בפ' י"ד דיבמות. ובשבת בפ' אין מומנין עם רבי ור' יהודה ובסוף מועד קסין נשמת בנו של ר' יהודה הוא היה חורגמן לפני ר'.

רבי חנניה בן עקשיה הוא בסוף מסכת מכות ושם מאמרו הנפלא שרצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל, וכבר פרשו כל החכמים מאמרו המופלא כי הוא דומה למה שאומר ר' יוסי בן קסמא לר' חנינא בן חרדיון כי בשביל מצוה אחת לשמה וזכה לחיי עולם. גם הביאו זה המאמר בסוף מסכת אבות אבל אינו מקומו כמו שאמר הרמב"ם ז"ל אלא במסכת מכות, והוא מאמרו בסוף אבות כי אין אומרים קדש על המשמש כי אם על ההגדה

וכו'. ובירושלמי אומר רבי מרשן כאשר כתוב בספר המצות. וכן בפרק מי שחיה טמא או בדרך רחוקה המשנה זכר ר' יוסי שהוא בן חלפתא, והברייתא שם זכר ר' יוסי הגלילי כי שניהם בדעת אחד. וכן בחיטפתא דסחלים בפרק ה' זכר ר' יוסי ור' יוסי הגלילי בדעת אחת. ואולי מאכן כמו זה מעשה בעל דורות עולם כי אמר כי ר' יוסי הכהן תלמיד ריב"ז הוא ר' יוסי הגלילי וכן ר' יוסי סתם בן חלפתא מצפורי הוא בגליל אבל ר' יוסי הגלילי לא ר' יוסי הכהן ולא ר' יוסי סתם.

רבי יהודה הכהן חיברו של ר' יהודה בן אבא בפרק ר' מיערות והוא מוכת הראשון אחר החרבן ונסתפק לי אם הוא בנו של ריב"ז הכהן, כי כבר ידעת למעלה (צד 21 ב) כי ר' יהודה היה שמו של בנו של ריב"ז.

רבי יהודה הנשיא הקדוש והעניו וירא חטא. הנשיא משבט יהודה מצד אמו, ומצד אביו מבנימין כדאיתא בב"ר פרשת ויחזור אלהי את נח. והוא רבי סתם כבר דברנו בו למעלה (צד 48 א) מה שצריך לכנות חסידים כי עשה המשנה והרביץ תורה בישראל ועליו אמר דניאל כי בזמן שהמשכילים ישלחו בחרב ובלהבה שהם עשרה הרוגי מלכות, אמר עוד ובהכשלם יעורר עור מעט זה היה רבי שהקים את התורה ועשה מנובות לישראל כאשר אמרנו והוא נר המעריבי הו' להלל כאשר דברנו למעלה וזכרו לזכור. ובסוף תרומות כתב הרא"ש שרוב החכמים אוכלים על שלחנו של רבי כדאיתא בפ' כיצד מעברין ידאן נשריא לקנהון וכן בפרקא קמא דבתרא שפתח אוצרותיו.

רבי יהודה בן שבאי חיברו של שמעון בן שטח מהזוגות, ואם הוא אב"ד או נשיא היה ספק והיה חסיד גדול כבר דברנו בו למעלה (צד 15 ב). **רבי יהודה בן תימא** כבר הזכרנו למעלה (צד 42 א) כי הוא מעשרה הרוגי מלכות ואמר על דברי רבי עקיבא היו עז כנמר. ויש אומרים כי הוא לא היה מעשרה הרוגי מלכות כי אם ר' אליעזר בן דמא ונקרא בן דמא.

רבי יהודה בן נמיה אמר רשב"ג הלכה משמו סוטה פנ"ב. רבי יהודה בן גרים ורבי יונתן בן עסמי בעלי צורה ס"ק דפ"א ועם שבספ"ם מזכר ריב"ז לנבאי ע"ש בתוספות. רבי יהודה בר גימ' הביא הסדרש. רבי יהודה בן אידי בעלגל. רבי יהודה בטי של ר' יוחנן בן זבאי ס' כל הדי קט"ו. רבי יהודה בר חמיה סמות דסח"ב. רבי יהודה בן קיספא יומא דית"א. ונראה שהוא ר"י בן קיספא הנזכר שילחי מירובה איש חסיד. יעב"ץ.

רבי יהושע בן בתירא (לעיל 17 ב), והוא בן בתירא סתם, והם ג' בני בתירא וכולם בעדותו

הוא מנין העולמות שיושין הצדיקים כדאיתא בסוף מס' עוקצין שאמרו משום ריב"ז ואע"פ שהוא אמור' הביאו שם מאמרו המתוק. ואולי כי אמרו לפני רבי וכתבו בשמו כי ר' יהושע בן לוי גדול מרבי יוחנן ור' יוחנן קרא לפני רבי. **רבי ידוע הבבלי** בפרק השוטר את הפועלים תלמיד רבי מאיר.

רבי יהודה בן אבא הוא חיברו של ר' יהודה הכהן והוא מוכת הראשון אחר החרבן. וכבר נסתפק לי אם זה ר' יהודה בן בבא כי הכל שם אחד ומין אחד. (צד 36 ב).

רבי יהודה בר אלעאי הוא ר' יהודה סתם רבו המובהק ר' אלעזר בן עזריה. והוא ג"כ נאמר עליו מעשה בחסיד אחד ראש המדברים, והוא סתם ספרא שהוא תורת כהנים. וכבר דברנו בו למעלה (צד 44 א 50 א). ובסוף ראש השנה אמר ר' יהודה גרסינן ולא אמר לו ר' יהודה שהרי לא ראיה מימיו לריב"ז.

רבי יהודה בן בבא הסומך (לעיל 36 ב 44 א) שאלמלא הוא בשלנו דיני קנסות מישראל וכן הסמיכה, והסמיכה לאו דוקא ביד כמו שעשה משה ליהושע אלא אפילו בדבור בלבד די שיאמר אני סומך אותך תהיה סומך. וזה החכם כל עניניו כיצד סמך החמשה זקנים ר"ל ר' מאיר ור' אלעזר בן שמעי ור' יהודה ור' שמעון ור' יוסי. ויש אומרים שסמך לו' נחמיה ג"כ וסמך לו' יהודה בר אלעאי שאמרנו החסיד כמוהו שלא חזא מימיו. וכל מעשה בחסיד אחד הוא ר' יהודה בן בבא או ר' יהודה בר אלעאי. וזה ר' יהודה בן בבא נהרג בג' מאות חצים בין אושא לשרפעם וכלו באירוכה בפ' קמא דסנהדרין ועבודה זרה ושלא חזא כל זה בקמא בפ' הגזול קמא ובתמורה והוא מעשרה הרוגי מלכות וזכור הוא למוזב.

רבי יהודה בן בתירא שהיה בגביבין בגבל ושהיה בזמן הבית ואחר החרבן, כבר הארכנו בו בסוב (צד 17 ב). ובפרק ד' מיתות בירושלמי שהתפללו ר' אליעזר ור' יהושע בן חנניה על איש א' שיליד וזכה למיקמה לו' יהודה בן בתירא אמרו אלו לא עלינו אלא להעמיד את הצדיק היה דינו. ובפרק ס' רננעים הרצה דברים ודן לפני ר' אליעזר ואמר לו' יהודה בן בתירא חכם גדול אתה וכן שכתב י"א. והרמב"ן ד"ל בתורת האדם נסתפק אם ר' יהודה בן בתירא הוא רבי יהודה בן תימא בעבור שאמרו דבר אחד ולא נהירא לי כי בירושלמי לפעמים לוקח תנא אחד שלא לקח הבבלי כמו מעשה בר' יוסי הכהן שמתה אשתו

יהושע בן פרחיה הנשיא אשר ברח לאלסנדריא של מצרים רבו של רבי שמעון בן שפת וכבר הארכנו בו למעלה (צד 14 ב) ושהיה בומן החשמונאים.

רבי יהושע בן קרחא הקרח רבו של רבי הוא בן רבי עקיבא שהארץ ימים כפל שנתו של רבי. שהארץ ימים כמו ר"ע והיה יושב עם רשב"ג אביו של רבי. וכבר פירשנו דבריו למעלה בדורות (40 ב), ובפרק שוואל התוספות משם ר"ת מאריטין בראיות הוקות דלא היה ר' עקיבא אביו אלא אינש אחרנא היה שמו קרחא וקרחא הוא שם אדם כמו קרח. ונולד הרבה קודם ר' יהושע בנו של ר' עקיבא. וכן נראה דהיה לו ליכור בן קרח שם תואר. אבל רש"י ורשב"ם ובעל הערוך אמרו שהוא בן ר' עקיבא ובגרייתא ר' יהודה בן קרחא.

רבי יוחנן בן בג בג הוא בן בג בג סתם. וכבר פירשנוהו (צד 31 ב) ובאות הב"ת (59 א). **רבי יוחנן** בן ברוקה (לעיל 41 א) חבירו של ר' אלעזר הסמא שהלכו לקבל פני ר' יהושע בפקיעין בומן ר' אלעזר בן עזריה הוא אביו של ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה חבירו של רבי.

רבי יוחנן בן גרגדה הלוי ושויער במקדש (לעיל 41 א), ואוכל כל ימיו חולין על סדרת הקדש שזה חמור יותר מאוכל חוליו בסדרה כדאיתא במשנת פרק אין דורשין והיה חכם גדול במספר ובתכונה והיה במקדש עם ר' יהושע בן חנניה המשורר והיה חבר לר' אלעזר בן הסמא, ור"ג מינה אותם בישיבה כדי שיהיה להם מוון, ואף כי בספרי אומר כי לר' יוחנן בן נורי היה זה אבל בהוריות כן נראה. ובני בתו או בני אחותו היו אלמים אבל היו שומעין, ורבי התפלל עליהם ודברו והיו יודעים כל התורה, גם בגרייתא רבי יהודה בן גרגדה תלמיד ר' אלעזר.

רבי יוחנן בן החורנית (לעיל 27 א * 18 ב) שהיה בומן הבית וחלכו לבקר וקני בית שמיא וקני בית הלל בסוכה ותלמידו היה ר' אלעזר בן צדוק כדאיתא בפ"ק דיבמות בסופו.

רבי יוחנן הסנדלר חבר ר' מאיר ור' יהודה ובפ' מי שמתו ר' יוחנן הסנדלר תלמידו של ר' עקיבא והיה עושה סנדלין וסמכו ר' עקיבא בקשנתו כאשר פירשנו (צד 47 א).

רבי יוחנן בן נכאי הכהן שהיה ק"כ שנה והיה גדול בומן קיסר ושאל יבנה והחמיה והרופאים שרפאי לר' צדוק והוא היה נשיא ישראל והוא תלמידו של הלל הוקן ושמיא ובנו נקרא ר' יהודה

והם ממשפחת הנשיאים שהיו בומן הלל וכלם ראו הבית ואחר הבית והוא בפרק י"ב בשבת.

יהושע בן נפלא כ"ג סאל"ה נזכר בפסחה לשבח. וכן בנפרא דפ"ל חפור וזכר הוא לטוב שאלפלא הוא משכחה תורה. ובפ' הבע"י נזכר בנפרא לננאי עפ"ש שם בס"ד, ושם נזכר שהיה בימי ינאי המלך, והוא משא מרתא בת ברוס וקשיא טובא. עפ"ש בה"ז בהמוקן. יעב"ץ.

רבי יהושע בן הורקנוס (לעיל 37 א) אולי הוא אחיו הקטן של ר' אלעזר בן הורקנוס, כי הוא היה ביום שמינו את ר' אלעזר בן עזריה ואו ביום ההוא היה ר' אלעזר בלוד והיה לפני ר' יהושע בפרק ה' דסוטה הוא ור' עקיבא וקרא ר' יהושע לר' יהושע בן הורקנוס תלמיד תלמידו של ריב"ז ולר' עקיבא מפני כבודו קראו תלמיד ריב"ז אע"פ שהיה תלמיד תלמידו כמו זה.

רבי יהושע בן חנניה (צד 25 ב 34 א) אשרי יולדתו. וכבר אמרנו משם הירושלמי דיבמת פ' ראשון שאמו כשהיתה מעוברת היתה הולכת לכ"ד מדרשות שיתפללו על העובר שיהיה חכם והוא אשרי יולדתו והוא תלמיד ריב"ז ואב ב"ד של ר"ג הנשיא והוא לוי ומשורר במקדש כבר זכרנו כל זה. ובתחלת נדה כי אחר פטירת ר' אלעזר קיים דברי ר' אלעזר. וכן אמר בסוף גיטין אין משיבין הארי אחיו מוהו לר' אלעזר ובסוף הניגיה שאמר בשנו מדברים ב"ש וכו' ונשתתח על קברי ב"ש ואמר נעניתי לכם עצמות ב"ש ואמרו שכל ימיו הושחרו פניו מפני תעניתו.

רבי יהושע בן לוי הוא מהאמוראים. וכן כתב רש"י בפ' כל היד אבל הרב מנאי עם התנאים והוא בסוף המשנה וגם הוא בפרק שני חכמים שהוא מחובר מברייתות ואע"פ כי רצוני בע"ה לדבר בו באמוראים נאמר בכאן דבר מה כי הוא היה חכם גדול וחסיד. ובסוף פ' המדיר המעשה שנכנס לגן עדן בחיים ושלא היה נשבע וחזרו והוא בא"ע עם בר קפרא וגם היה לפני רבי והיה לוי כדאמרינן בחולין בפרק הורונו כי ר' מישאשה בר בריה דריב"ל לוי הוא והוא איש גדול בהגות והלכה כמותו אפילו עם ר' יוחנן ועוד אארך בה. ובפרק הגולין בעבור איש אחד שאכלו אריה ג' פרכאות ממוקמו של ריב"ל שלא הגין וזכותו עליו לא דבר אלוהו עמו ג' ימים.

רבי יהושע בן מתאי (לעיל 22 א) בומן רבי ישמעאל והוא פירש ג' דברי לפני ר' ישמעאל וא"כ הוא בומן שמינו לר' אלעזר בן עזריה וגם ג' אחי תנאים רבי אלעזר בן מתאי מד' חכמי יבנה ור' יוחנן בן מתאי בפרק השוכר.

הם ג' אחים. וזה בפי' השוכר במשנה שאמר לבנו אשילו אהה עושה להם כסעודת שלמה וכו', והם כלם בימי ר' עקיבא וכן עזאי וכן זומא.

רבי יוחנן בן נורי (לעיל 38 = 45 ב) בזמן ר' יהושע ור' אליעזר והוא חולק עם ר"ג בקדוש החדש אבל אחר שמת ר"ג רצה ר' יהושע לבטל דבריו זה עמד כנגדו ופסק ההלכות כרבן גמליאל כדאייתא בפי' בכל מערבין. ובפסק' ד' דתרומות בתוספתא שהלך ר' יוחנן בן ברוקה אצל ר' יוחנן בן נורי לבית שיערים. וגם היה לו חבר לר' עקיבא לפני ר"ג שלקה על ידו כדאייתא בערכין.

רבי יונתן והוא בפי' ד' דאבות. ובאבות דר' נתן ר' יונתן בן יוסף וכן בתוספתא, ויש גירסא ר' יוחנן ושעיות הוא בודאי. ובפי' המקשה נראה ר' יונתן בזמן בן עזאי ור' עקיבא. וכבר פירשתי אותו (צד 53 ב) כי הוא בזמן רבי חבירו של ר' יאשיהו. וכן יש בברייתא ר' יונתן בן בתורה שעלו זקני בית שמאי וזקני בית הלל לעלייתו.

יונתן אחיו של רדב"ה נקרא בכור שפן (בבבא מ"ב) ויונתן הקטן. רבי יונתן בן שאול פ' בן סירר, ועיי' עוד בספ' שאחר זה יונתן אחיו ר' יוסי בן המשולם, יעב"ץ.

רבי יוסי איש דורמסקית תלמיד ר' אליעזר הגדול והוא מדמשק תרגו' ד משק ד ד ר מ ס ק י ת. וביום שמינו לר' אליעזר בן עזריה לנשיא הוא היה שם ובא ללוד לרבו כי הוא לא היה שם מפני הברכה שנרכוהו שהיה מרוחק מהחכמים עד יום מותו ואחר מותו החזיר אותו ר' יהושע וכשהלך ללוד זה ר' יוסי סיפר לו המעשה שהסכימו עמון ומואב מעשרין מעשר שני בשביעית ואמר שהוא הלכה למשה מסיני סוד י"י ליראיו כדאייתא במשנת פ' ד' מידים. ובתחלת הגיגה בגמרא אומר שבעים עליו ר' אליעזר ושיצאו עיניו וקבלם בידיו ואחר כך נתרצה לו והתפלל עליו וחזרו עיניו למקומם.

רבי יוסי הגלילי כבר פירשנו בו (צד 47 ב). ור' אליעזר בנו עשה ל"ב מדות לתורה ל"ב חכם לימינו, ורבו של ר' יוסי ר' בורשך והוא מד' זקנים שנכנסו יום שמת ר' אליעזר, והם ר' אליעזר בן עזריה ור' בורשך ור' עקיבא. והיו לו ג' בנים, הרשום הוא ר' אליעזר בנו באגדה, ור' ג' חנינא ור' ישמעאל בניו של ר' יוסי הגלילי בברייתא. ובפי' אלו נעירות אמר הראש' כי הוא חבר ר' עקיבא. ובבב' פ' י"ח כי נשא ר' יוסי הגלילי בת אחותו והיתה מבוה אותו וגרשה והיא נשאת לאיש אחר והיתה עניה ופרנסה ר' יוסי ומבשרך את תתעלם.

רבי יוסי בן החוטף אשרתי (לעיל 42 ב), בפי' ג' דכלאים תלמיד ר' ישמעאל ואומר בירושלמי

והיו לו ה' תלמידים. ובפרק עושין ספין ברייתא שנסדרה במדרשו כמו תוספתא דר' חזיא. וכבר הירכנו למעלה בזה (21 ב) ומשמת במלה זיו החכמה.

רבי יוחנן אחיו של ר' יוסי בן המשולם פ"ה התיקן. ידיו או יוחאי אביו של ר"ש הירוע. יעב"ץ.

רבי יוחנן בן ישוע בן חמיו של ר' עקיבא פ"ג רדים אמר כדברי בן עזאי וזה היה ידוע בזמן ר' עקיבא וא"כ אשה אחרת נשא ר' עקיבא שהוא היה שנים רבות וא"כ לפחות ג' נשים היו לו בת כלבא שבוע וזאת ואשת מורגוס רופוס שר יונים שנתגיירה.

יוחנן כ"ג שעשה תקנות רבות והוא הנוכר בתפלות יוחנן בן מתתיה זה הנוכר הרמב"ם בפרק ר' אבל בתפלות אינו אומר כי אם מתתיה בן יוחנן כ"ג השמונאי ובניו ר"ל יוחנן שנקרא השמונאי וא"כ היה אביו של מתתיה וכן הוא אומר ביסוד עולם כדברי. וכן בפרקא קמא דמגלה שמעון הצדיק ומתתיה בן יוחנן כ"ג השמונאי ובניו שעמדו לישראל בימי יונים, והיה צדיק והוא תקן הרמאי כי שולח בכל ארץ ישראל והיו נהרין על תרומה גדולה שהיא לפחות אחד מששים שנאמר שיעשים האיפה מחומר החטים החומר שהוא הכור עשרה אפות, וא"כ הוא א' מששים ומדה אמצעית תרומה תרי ממאה. ובעבר שהיו עון מיתה היו נהרין אבל מעשר ראשון לא תקן הדמוציא מחבירו עליו הראיה. וכן מעשר עני אבל מעשר מן המעשר שהוא לכהן הוא נחשב כתרומה וזה ציוה לכל שיוציאו אחד ממאה, והיו הדמאי על ספק אם נעשר אע"פ שרוב עמי הארץ מעשרין. וכן מעשר שני לא פטר כי בעליו יאכלוהו בירושלם ויוציאו מעשר שני וכן העביר וידיו מעשר שני כי איך יאמר עשיתי ככל אשר צויתני והוא לא עשה כסדר. וכן ביטל בחול המועד קול הפמישי מירושלם והו לא הביאו המפרשים כי נראה להם כפי האמור במועד קטן שזה מותר אם אין לו מה יאכל, אבל יוחנן ששימש בכהונה גדולה והיה זקן מאד ולבסוף נעשה צדיק הוא בן בנו של מתתיה. (צד 14 ב 24 ב).

יוחנן בן שמעון בן מתתיה והוא הורקנוס הא' והוא הנקרא ינאי ובסוף התנאים בעו"ה אאריך בזה. וזה יוחנן הצדיק עשה שתי פרות כדאייתא בפי' ג' דסרה. ועוד ביטל המעוררין שהיו אומרים עורה למה תישן. וכן ביטל הנוקפין שסדר טבעות של ברזל להפיל השוררין לארץ לשחוקן לקרבנות (13 א). **רבי יוחנן** בן מתאי כבר אמרנו (צד 22 ב) כי

יוסי בן יוחנן איש ירושלים חבירו של יוסי בן יעזר הכהן אבל זה לא נזכר לכהן, אע"פ שבפ"ו כשכתב הרב שמות החכמים ששמום גדול מרבין ורבי אמר שם יוסי בן יעזר יוסי בן יוחנן כ"ג, ונראה לי שהוא מעות בספרים שהוא ר"ל יוסי בן יוחנן וכן יוחנן כ"ג ומיוחדן ליוחנן ר"ל הסופר. וכבר ידעת מעלתם שאמרו בשולחן האשכולות ר"ל איש שהכל בו. ומתם התחילה המהלוקת במשנה בסוף ימיהם לסמוך על הקרבן ב"ט ושלא לסמוך, והיה זה על דברים שהם מדרבנן ואחרתי לכתבן כי כיון שכתבתי יוסי בן יעזר הכהן וחסיד כתבתי בסמוך ר' יוסי הכהן וחסיד והוכרח לי מהמעט שאמרתי לכתוב ר' יוסי הגלילי.

יוסי בן יעזר איש צרידה חבירו של יוסי בן יוחנן איש ירושלים והוא נשיא וכהן וחסיד, והוא תחלת הוונות והיה עד זמן ינאי מלכא בפ' יש נחלין והוא תימה. וקבל מאנטיגונוס ומשמעון הצדוק כאשר פירשתי למעלה (צד 14 א 39 א), והדיר נכסיו לשמים שלא היו בניו נוהגין כשורה בפ"ק יש נחלין, ואין הלכה כי אשילו לשמים אסור להעביר הנדולה וכו'.

רבי יוסי בן יהושע בהספלת (ס"א). רבי יוסי בן פרידא עיין בפ"ק דעירובין (א"ב). רבי יוסף בן ר"ג שם ע"ב. יעב"ץ.

רבי יוסי בן משולם (לעיל 23 ב), בפ' ד' התרומות הוא על דבריו של ר' אליעזר ור' יהושע, ונראה כי הוא זקן מאוד ובפרק אלו מריפות חולק עם ר' שמעון בן אלעזר תלמיד ר' מאיר בגלגלת. והוא העיד הלכה משם יונתן אחיו שאמר משום ר' אלעזר חסמא בסוף פ' הניזקין וכן בפ' דה דמאי בתוספת' ואמרו עליו כי הוא מקהלה קדושה והיה קודם מוכן רבי. ונקרא מקהלה קדושה יש אומרים כי יגעין בתורה בחורף ובמלאכה בקיץ, ויש אומרים שהיו משלשים היום שליש לחפלה שליש לתורה שליש למלאכה. אבל החסידים הראשונים ט' שעות לחפלה. אבל ר' שמעון בן מנסיא אינו מקהלה קדושה כמו שנראה בפ' אין צדין ביום טוב מרבי רש"י וקשויותיו וכפי ששם ההלכה. אבל בסוף ספר כריתות לר' שמעון נראה שאינו חוזר קשישי מנייה טובא אלא לרבי מאיר, ר' שמעון בן מנסיא וחבריו אמרו הלכה כר' מאיר ואינהו קשישי ר"ל מר' מאיר, ולירושלמי נראה כי הירושלמי בפ"ק דמעשר שני אומר כי ר' שמעון בן מנסיא ור' יוסי בן משולם הם עדה קדושה. אבל הראיות מרש"י חזקות שהרי רבי

כי ר' מאיר קרא עם ר' ישמעאל בתחלת חייו של ר' ישמעאל ור' יוסי בן החושף בסוף ימיו וידע יותר האמת. וכן הביא ג"כ בעל הליכות עולם בסוף ספרו. **רבי יוסי** הכהן חסיד תלמיד ריב"ז וידוע במרכבה, כבר פירשנו אותו (צד 24 ב 35 ב) ואמרנו כי אין זה ר' יוסי הגלילי כאשר חשב בעל דורות עולם. ובסוף מועד קטן שמתה אשתו ואמר לאחותה בבית הקברות לבי ופרנסי בני אחותך ר"ל שנשא אותה מיד ביום ההוא אע"פ שהיא היתה אגולה ג"כ כמותה ואינה חייבת בבנים כיון שהוא חייב וכו' אבל לא בעל עדה על ד' יום חדש שלם, אבל בירושלמי גורס ר' מרשון ולא ר' יוסי כמו שאמרנו ושניהם כהנים. ובפ' קמא דשבת ר' יוסי הכהן חסיד לא נמצא כתב ידו ביד גוי מעולם וכן בתוספתא בפרק י"ג.

יוסי בן חוני בפ' קמא דבבאי ושמעון אחי עזריה חולק עליו וא"כ היה מוכן בבית באחרונה. **רבי יוסי** בן הלוקה אדם חשוב וחסד בוכן ר' אליעזר ור' יהושע ואינו מן המשנה.

אבא יוסי הליקופי איש מיביעין, הליקופי פירש העירך כינוי לשם מקומו, אבל הרמב"ם ר"ל פירש הליקופי הוא כינוי, ומיביעין שם מקומו. והוא מבית הלל ופירש הלכה בבית הלל וכי יותן מים על רוצ עד שיתכין ליתן ור' יהושע אמרה משמו. וכבר ידעת כי אבא הוא דרך כבוד כמו רבי ויותר כמו אבא שאול ובספרי רבי חנינא איש מיביעין. (צד 22 ב).

אבא יוסי בן חנן בפרק ג' דמדות, ונראה בוכן ר' אליעזר בן יעקב ואבא שאול בן בשנית אומר משמו בסוף פרק מקום שנהגו. ובסוף פ' ד' דיבמות אומר משום ר' מאיר אבא יוסי בן חנן ולא הזכירו הרב, ואמר בפ' ר' דשקלים משם הירושלמי שמו של זה התנא שאמר ר"ג שערים היו במקדש ולא זכר הרב שאבא יוסי בן חנן אבר בפרק ג' דמדות ומשם למד הירושלמי.

רבי יוסי בר יהודה חבירו של רבי והוא בנו של ר' יהודה בר אלעאי נדאיא בסוף פרקא קמא דעירובין. ובפרק ד' דנדרים ור' יוסי בנו של ר' יהודה והוא צודה לרב ג' דברים.

רבי יוסי בר יהודה איש כפר הנבלי הוא נזכר בפרק ד' דאבות על דברי אלישע בן אבויה, ועתה לא ידעתי לברר יותר והייתי אומר כי הוא ר' יוסי בן יהודה האמור קודם זה אלא שהרמב"ם הביא שניהם. וגברתא ר' יוסי בן יהודה הוא יוסי הנבלי חבירו של רבי הוא יוסי קשנותא של חסידים בירושלמי.

ברתיה דר' ינאי סבא אתא לקמיה דר' ינאי רבה כי ר' ינאי רבה רבו של ר' יוחנן.

יוענן איש הבירה (לעיל 22 א) מתלמידי בית שמאי ואמר שאלתי את רבן גמליאל הוקן עומד בשער המזרח בפרק ב' דערלה.

רבי יעקב בר אהא וגדול חרור שעמי וסני רבי (ס"ק דכ"ב). ויטיא שהוא נקרא כך בדור שאח"כ כ"ש בסב"ס (לא"ב) כ"ש ... בס"ד בפא"ס וביבמר'. יעב"ץ.

רבי יעקב כבר אמרנו (פד 23 א) כי הוא בן בתו של אלישע אחר וזה החזיק בכל מקום חיי העה"ב בסוף חולין ובקדושין, ולכן נראה כי הוא האמור באבות שדבר גם בזה ר"ל בחיי העה"ב. ויש אומרים כי הוא אביו של ר' אליעזר בן יעקב ולא נדריא שלא מצאנו זה וגם לא אמר ר' אליעזר בר יעקב. ועדיין נשאר לי ספק אם הוא ר' יעקב דכפר חסיא. גם בברייתא חכם גדול וקדוש תלמיד ר' עקיבא רבו של רבי הוא.

רבי יעקב בן קדושיא. נ"א בן קורשיא והוא החוכר בהוריות במעשה דרשב"ג עם ר' מאיר ור' נתן ור' יעקב סתם הוא רבו של ר' יהודה הנשיא בסוף פרקא קמא דגיטין.

רבי יקים איש חרדי בומן ר' יהושע והוא בעדייות.

רבי ירמיה היריה הע"ב. יעב"ץ.

רבי ישבבא הסיפר בפרק ב' דחולין, במשנה ובכתובות כי הוא חברו של רבי עקיבא וכן במקומו אחרים על ענין החומש לצדקה. ובתוספתא פרק ב' דחולין אמר ליה ר' ישבב לר' עקיבא אי אתה זכור שהיה ר' יהושע שונה כל שנתבלה בשחיפה נבלה ומשמא במשא, קודם שחיפה טריפה ושחיפתה מטהרתה חזר ר' עקיבא לדרבי ר' ישבב. ורש"י בפרק ב' דחולין ישבב וכן הוא בראש המשנה גבי משמרות וא"כ הוא ישבב שם המשמרה ה"ד. והוא מ' הרוגי מלוכה חכם גדול והרגדו בומן ק"ש כשהוא אומר ועשו להם ציצית והיה בתענית והשליכוהו לנבלים ולא הוספד ולא הוקבר והיה כמשה חוץ מהנבואה אשריו. (פד 22 ב).

רבי ישמעאל בן אלישע נ"ג חכם הסוד והראוהו בחילמו יצפה לחכמה. והוא מחזרוגי מלכות והפשיטו עור קרקפלו בחייו מפני יסויו ופדאו כשהוא קטן ר' יהושע ברומי, וזה הורה הורא' בישראל ושושפ מואם בבצע מעשקות בראשית הגז כדאיתא בכתובות. וכבר זכרנו אותו (פד 19 א 25 א 32 א) אבל אינו מן המניין אע"פ שהביאו הרמב"ם בס' הד' בחבורות כיון שלא מצאנו אותו במשנה.

שמעון בן מנסיא בומן רבי וחולק עמו בבכור. וכן באבות אמרו ד' מדות שמנו החכמים לצדיקים נתקיימו רבי ובבניו. וכן ר' יוסי בן משולם חולק עם רשב"א תלמיד ר' מאיר כמו שאמרו אבל כפי הירושלמי שניהם עדה קדושה ויהיה ר' מאיר זקן מהם.

רבי יוסי סתם הוא בן ר' הלפתא כדאיתא בפ' כל כתבי וחבירו של ר' שמעון ור' יהודה וגם מר' מאיר ור' אלעזר בן שמוע, ובפ' ב' דיבמות א"ל ר' יוסי לאליהו והוא היה הסיד מאד והיו לו חמשה בניו חכמים ומת לו ב' בניו כמו רבי הלפתא, וכבר דיברנו למעלה (פד 43 א 46 א 50 ב) מה שצריך לזכות הספר.

רבי יוסי בן קסמא (לעיל 32 א) אוהב התורה ולא נספ וזה, והיה מכוזב עם שרי המלכות והוא מת זקן מאד וכברוהו מאד במיתתו והיה בומן הבית ואחריו והוא נתן אות על ביאת המשיח ובוים שמת אמר לר' הנינאי בן תרדיון בעבור המצוה שעשה במעוה פורים שנהלפו לו כי יהיה הלך לע"ה ואמר לו כבר ידעת שזאת האומה של רומי מן השמים המליכה ושלא יעסוק בתורה בעוד שהיה השמד ולא שמע לו ואמר אני אומר לך דברים של מעם ואתה אומר מן השמים ירחמו תמינה אם לא ישרפך ולספר תורה באש וכן היה בימי רבי הנפשו לרבי הנינאי בן תרדיון.

יוסף קטנותא בסוף סוטה משמת יוסף קטנותא שהוא תמציתן של חסידים. ופי' הרמב"ם ד"ל קטנותן של חסידים כללם שרשם לפי ששרש הרב והתחלתו קטן, וא"כ יהיה אדר ר' יוסי הכהן ור' יהודה בן בבא ור' יהודה בר אלעאי כי היו חסידים אבל אין זה מכלל חכמי המשנה כי אין לנו מעשה ממנו ולא דרשה הלכה אבל טוב הוא לזכור תוכו והוא לנו. ובירושלמי פ' המניח כי יוסף קטנותא הוא יוסף הבבלי הוא יוסף בן יהוד' חבר רבי וא"כ הוא מהמשנה ר' יוסף בן יהודה איש כפר הבבלי והוא יוסי איש הוצל והוא איש בן גור אריה הוא איסי בן גמליאל הוא איסי בן מהללאל ומה שמו איסי בן עקיבא שמו כדאיתא בפרק ערבי פסחים וכן פירשו התוספות בפרק גנות כותים.

רבי ינאי הוא קדמון ובניו תנאים ר' דוסחאי בר ינאי ור' אלעזר בר ינאי, ואל יעלה בדעתך כי זה ר' ינאי רבו של ר' יוחנן כי הוא מהאמוראים הראשונים וזה בומן ר' עקיבא ור' מאיר. ובתלמוד בר בריה דר' ינאי סבא בא לפני ר' ינאי רבה וזה ר' ינאי רבה רבו של ר' יוחנן. ובפ' ד' דנדרים בר

ב 49 א), והוא מורע נרוץ השר הגדול של קיסר ששלחו קיסר להחריב ירושלים קדם ששלח לאספסיינוס ושאל לתינוק ואמר ונתתי את נקמתי באדום ביד עמי ישראל והוא אמר בעא הקב"ה לכשפרי ידיו בדהוא גברא ונתגיד ויצא ממנו זה החסיד אור העולם. תלמיד אור העולם הוא ר' עקיבא, ותלמידו אור העולם רבינו הקדוש. וכבר הארכנו בו למעלה ורבי ראה אותו מאחוריו וכן רבינו הקדוש. [אמר ש"ש: כבר כתבתי למעלה מה שמצאתי בספר חיי המלכים על ענין נרוץ קיסר]. ונקרא אחרים וחסידים אחריו יא"ר נתב (איוב ס"א) בענין לויתן, ונשא אשה אחרת הוץ מברוריה כדאיתא בתהלת הלוין. [אמר ש"ש: בענין העיד ר' יהושע בן הרוז כו' על ענין בית שאן]. והיה ר' מאיר אע"פ שהוא מתבודד הג' בזמן כת הראשונה שאמר ר' יהושע יפה אמרה ברוריה.

[אמר ש"ש מונבז תנא הוא בפ"ג דשבועות.]
רבי מיאשה כבר אמרנו (צד 43 א) כי הוא בזמן האחרונים בבית שני וקבל ממנו נחום הלבד וכן בתלמיד קראו לר' מאיר רבי מיאשה כמו לזה החכם כאשר כתבתי למעלה.

מבוג (ובחיים דט"ב) רב מסמיה דסבוג. מיהבאי (יבמות ק"ז ע"א). מונבז חילק עם ר"ע ר"ס ב"ג. ומונבז הפליך ביומא ובכ"ס. רבי מנחם בן יוסף (חלק ק"א). רבי מנחם בר' סיפאי בן של קרשים (ספחים דק"ד וסא"פ דכ"ה). מנימין גר מצרי חבר לר"ע. מנסיא אבי ר"ש הידוע פקדש ס"ס דיבמות. מרתא שם איש ושם אשה מצוי לרוב. מרתא בת ביתוס ובאמריאים המצא שם איש. יעב"ץ.

מנחם בן סינגאי הוא בפ"ו דעדויות, ונראה שהיה בזמן ר"ג ור' יוחנן בן גורגדה. ובתוספתא בסוף עדויות כי לר' מנחם בן סינגאי הושיבו בישיבה לראש על שהעיד ההלכות והיו המדיחן עליו וכו'.

רבי מנחם (לעיל 46 ב) זה מוכרז ביומא ונראה כי הוא בנו של ר' יוסי שנקרא וורדימוס, כדאמרינן בפ"ג כל כתבי היינו וורדימוס היינו מנחם והוא מוסף עם של דברי ר' יוסי, אבל יש דוחה לזה שהיה ראוי שיאמר ר' מנחם בנו. ובמגלה אומר שהמשנה דברי ר' מנחם בר יוסי סתומתאה שנטאה שהוא הנא, או זה ר' מנחם המוכרז ביומא הוא ר' מנחם אחר או ר' מנחם בן סינגאי ולכן לא זכרנוהו והרמב"ם לא הזכירו. אבל נראה שאינו ר' מנחם בן סינגאי שהיה מוכרזו בזה השם ולכן נראה שהוא בן ר' יוסי. וכן בתוספתא אמר ר' יוסי מנחם בני אמרזא ואם תרצה הניסחיה בזמן

רבי ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה הוא הבריו של רבינו הקדוש בזמן רשב"ג אביו עם ר' חנינא בנו של ר' יוסי הגלילי. (צד 41 א 47 ב).

רבי ישמעאל בר' יוסי חבירו האהוב של רבי ובבית דינו, והוא שמן וכבר מאד חבירו של ר"א בר"ש ושמן וכבר כמחור, וכבר הארכנו בו למעלה (צד 26 א 46 ב). ובפרק י"ב מיבמות אמר אני ראיתי את ר' ישמעאל בן אלישע וזה תימה אפילו לר' יוסי אביו, ומצאתי שם בתוספות שהיה נכדו של ר' ישמעאל בן אלישע כשם וקנו. ובפ' אלו מצאיו' שיעשה לפני' משורת הדין בהקם תקים עמו. **רבי ישמעאל בר נחמיה** כבר נחמיה כבר ידעת כי רבי נחמיה הוא חבר ר' מאיר שסכמו ר' יהודה בן בבא לדעת רב אויא, נניח המהולקות שיש אם רבי נחמיה הוא ר' נהוראי וכו', וזה ר' ישמעאל בדרור של רבי.

רבי ישמעאל בן פאבי כ"ג חסיד משמח בפלה זיו הכהונה וכת קול יצא עליו יכנס תלמידו של פנחס והיה כ"ג עשר שנים ועשה פרה אהת. (צד 19 ב 24 ב).

רבי ישמעאל בן ראב"ע (יומא פה"א). יעב"ץ.
 באות יוד של האמריאים הבאתי שם אשה דמשנה. יעב"ץ.

אות הכ"ף

כבר ראית כי באות הוי"ד יש כמו נ' החכמים צדיקים בקרבה, ובאות זה יש אחד לבר והוא **בן כוברי** והוא בפרקא קמא דשקלים בזמן ריב"ז והוא העיד ביבנה, בן כוברי פירש בעריך שם אדם עושה כברה, ובפ' התכלת גרים העיד בוכרי בבירתא, וא"כ לא יהיה שום חכם בכ"ף מאזניים.

כהן שם איש (יבמות כה"ב). כרנבו שם אבה דאמיה דאע"ה (ס"ס הספניה). יעב"ץ.

אות הלמ"ד

רבי לויטס איש יבנה, בפ"ד דאבות הוא איש רשום ביבנה עיר החכמים וכ"ש חוצה ולא ידעתי עד עתה באי זה זמן הוא, והוא מפרקי רבי אליעזר בפ"ג נ"א.

לונה ספ"ג דיומא לה"א ר' ישמעאל בן לונה. לוי הסדר יומא פה"א [לעיל 40 א]. לקוניא אבי ר"א ס' הפיעלים. לכלותית שם אשה ספ"ט דמדרים. יעב"ץ.

אות המ"ם

רבי מאיר ונקרא ג"כ ר' מיאשה (לעיל 42

בשבת שראה הירח וזה לפני אביו של רבינו הקדוש. נחום הלבב ר' הסופר תלמיד ר' מיאשה ברור האחרון מבית שני. ובפ' ב' דפאה שהיה בימי ר"ג הוקן בלשכת הגזית כי לפחות הוא מ' שנה קודם הרבן הגבית כי לשנת הגזית נתבטלה קודם החרבן מ' שנה ועשו חזית בהר הבית כדאיתא בפרק היו ברוקין בסנהדרין ובברייתא נחום הוקן ולא ידענו אם הוא זה או נחום המדי כי נחום סתם הוא נחום המדי. (צד 19 א.).

נחום המדי (לעיל 23 ב), בפרק המוכר הספינה ובפ' ב' דשבת ובפ' ה' מנזיר ושם אומר במשנה כי ה' בוטן הבית ואחר הרבנה כי החרב הנזירים שעלו מן הגולה ומצאו בית המקדש חרב ואמר אלו הייתם יודעים זה הייתם נודרים וכו', ויש בנמרא מי שאומר כי הוא משלשה דיני גזרות שהיו בירושלם.

רבי נחוניא בן אלנתן איש כפר הבעלי בפ' ר' דעדיות חולק עם ר' אליעזר ועם ר' יהושע, נ"א ר' נחמיה. ובסוף פ' העיר הירושב אומר על זה ר' נחוניא בן הקנה ונראה שהוא סיעת ברפוס ובברייתא ר' נחוניא משום ר' נחוניא הגדול. **רבי נחוניא** בן גרגדה בפ' ד' דעדיות, הוא עצמו ר' יוחנן בן גמדה שהעיות עצמו אומר בגמין פ' ה' ולכן לא הביאו הרמב"ם ובה אין חשש כי אותיות דרין באחד, כי בכלל נחוניא יוחנן כמו שמצאנו בספוק יכניה כניחו יחויקין. וכבר פירשנו למעלה (צד 41 א.) כי הוא לוי ושוער במקדש.

רבי נחוניא בן הקנה כבר כתבנו למעלה (צד 19 א.) שהיה בוטן הבית, והוא תלמיד ריב"ז ועשה ספר הבהיר הנעלם על סודות הקבלה. ונראה שהוא זה ר' נחוניא הגדול תלמיד ריב"ז ששאל לו ר' עקיבא באי זה זכות הארץ ימים ואמר שלא קבל מתנות ולא עמד על כדותיו וחתן במסמונה היה שמניח פרוטה לחנוני. אבל שם דור התלמוד ואמר בפ' בני העיר שאלו תלמידיו את ר' נחוניא בן הקנה במה הארכת ימים ואמר שלא נתכבד בקלון חביריו ולא עלתה קללת חבירי עמי וחתן בממוני הייתי. ואלו ה' מדות הוא לראשון ואולי מה שלא קבל מתנות שנאמר ושונא מתנות יזיה שלא לבוא להתכבד בקלון חביריו שהיו נותנין לו ולא לחביריו, והוא בפ' ד' דברכות ובפ' ג' דאבות והוא רבו של ר' ישמעאל בן אלישע כ"ג.

רבי נחמיה איש בית דלי (לעיל 23 ב). ור' עקיבא מצאו כשריד לנהרדעא לעבר השנה ואמר לו ששמע מר"ג הוקן בוטן הבית כי עד אחד כשר

המ' או בק"ו חכמים על האחד שנסתפק לנו. **מנחם** חבירו של הלל ויצא לעבודת המלך ונכנס שמאי במקומו לאב ב"ד וזה מנחם התנבא על הורדוס שימלך וכן התנבא שיתור מל' שנה ימלך שמלך ל' שנה ונתן לו עושר גדול. (צד 17 ב.).

רבי מתיא בן חרש ישיבתו ובית דינו היו ברומי צדק צדק תרדוף הלך אחר ר' מתיא לרומי ושם מצאו ר' שמעון בן יוחאי ברומי. ונראה שהיה זקן ממנו, ובמדרש בילקוט פסוק בן פורת יוסף שלא הסתכל באשה כל ימיו ונראה לו השמן בדמות אשה וסימא ר' מתיא את עינו באש ושלח הקב"ה לרפאל וסימא את עינו. וכבר אמרנו למעלה (צד 46 א.) כי היה בארץ ישראל וכשיצא חוצה לארץ קרע בגדיו כדאיתא בספרי ור' אליעזר הגדול היה רבו כדאיתא במעילה ובסוף יומא שלח ר' מתיא בן חרש לר' אלעזר בן עזריה.

מתיא בן שמואל נוסחא אחרתא מתתיה בתחלת פ' ג' דיומא ובפ' ג' תמיד שהלך על תנא קמא שאמר בו די באור הבקר שיהיה מבריק לשחוט החמיד שנקרא יום והוא אמר עד שיאיר כל פני המזרח יותר עד שיאיר בחברון והלכה כמותו, והיו מוכיחין בחברון א"ע' שגם לצד זה היה המזרח כדי לזכור זכות הקבורים שבחברון בוטן תמיד, ולא ידעתי באי זה זמן הוא מבית שני ונראה כי היה בסוף הגזית, והוא היה ממונה על הסיסות ר"ל הגורלות בבית המקדש כדאמרינן ביומא ובפ' ה' דשקלים, והוא היה אחד מהס"ו הסיסות שהיו ממונין במקדש ולא ידענו אם הוא נהן, כי גם מרדכי שנקרא מתחיה היה אחד מהם שהוא ממונה על הקנים. וכן החסיד ר' נחוניא חזפר שיהיו ובורות לעולי גללים מהם, ולבתו נעשה לה נס שנשלה בבור וניצלה כי ראתה זכר של חללים עם זקן אחד שהוא אברהם ע"ה ואו היה ר' תינאי בן דוסא כשקרה לה זה ואנש"מ בת בנו בצמא שנאמר וסכיניו נשערה מאד כדאיתא בקמא וביבמות.

אות הנון

רבי נהוראי כבר פירשנו (צד 36 א.) כי נקרא בזה השם ר' אלעזר בן ערך כדאיתא בשבת בפ' חבית בסופו, או ר' מאיר לדעת הרמב"ם, אבל הפרוש האמיתי כי זהו ר' נחמיה. וכן פרש"י בפ' כ"ג דקיימא לן ר' נחמיה הוא ר' נהוראי וזה האמת וכן נראה בסוף נזיר כי חולק עם ר' יוסי, וכן בסוף קדושין חולק ר' נהוראי עם ר' מאיר ור' יהודה, וכן בתחלת פרק ב' דראש השנה שהלך לאישא

ובסוף פרק כיצד צולין כי לא נתקדשו שיער ניקנור מפני שמצורעין עומדים שם ומכניסין ידם לבהונ' ובפרק ג' דיומא וכן בתוספתא בפרק ב' ניקנור נעשו נסים ללדתיהו ומכירין אותו לשבעה וא"כ ראו לזכרו. והפירוש אומר ניקנור היה איש

מן החסירים והלך לאלכנדריא של מצרים ועשה שם שתי דלתות של נחשת והתקין מלאכתן מאד והיה רעתו להעמידם לעזרה והביאם על הים והיו כאשר סער הים על המלחים השליכו אחד מן הדלתות בתוך הים להקל מעליהם ומדאניה ורצו להשליך הב' וכאשר ראה זה קשר עצמו בדלת ואמר להם אם רצונכם להשליך זאת הדלת אל תשליכוה אלא עמי או עמד הים מועפו, וכאשר יצא הוא לגמל בענו היה מצטער על הדלת ששבעה ורצה הש"י והשליך הים הדלת האחרת ששבעה לאורו מקום שיצא זה החסיר. וי"א דג גדול הקיאה וזהו הנס שנעשה ללדתיהו והעמידום לרוח מורחית מן העזרה לעומת החיכל. ובפרק שני דמדות כל השערים של זה חוץ משל ניקנור מפני שנעשו נסים בהם, ויש אומרים שמצדיקין בוהב. ובספר יוסף בן גוריון אומר כי שער ניקנור נקרא ג"כ שנעשה שם נס שהרגו שם לנקנור שר יוניס בימי השמונאי וכן נראה בסוף פרק ב' התעניות. גם בהר הבית היה שער המורה שמצוייר עליה שושן הבירה לדעת הרמב"ם שיהיה עליהם פחד ממלך פרס, אבל זה זמן מועט היה כמו לוד שנים מלכות שושן ופרס ואיך היה שם כל זמן הבית? ויש מפרשים שזה עשו בני הגולה כדי שיזכרו הנס של פורים שניעשה בשושן שהוא פ' טוב. ובוהב השער של הר הבית היה רואה כ"ג השורף הפרה, כי הר הותים למורחה של ירושלם ששם שורפין הפרה. ולדעת רבי מאיר היה כ"ג השורף ואין הלכה כן. וכן כרם רבעי שעולה לירושלם מהלך יום אחד לכל צד: אילת מן הדרום, ועקרבת מן הצפון, לוד מן המערב, וחירון מן המורה. בפרק ה' דמיעשר שני.

ניתאי הארכלי (לעיל 14 ב) הברו של יהושע בן פרחיה והוא אב"ד והוא מן הווגות. וארבל שם מקום כשוד שלמן בית ארבל (הושע י) והיא שומרון. וי"א כי הוא מקום אחד סמוך לנינה שנקרא כן, ושמו גדול מרבן. ובסוף הלכה יש ניתאי איש תקיע הביא הלוח כביחור ולא קבלו ממנו שהיה בהוצה לארץ. ובירושלמי שהיה אדם גדול וראו לסמוך עליו ולכן לא קבלו ממנו שלא ילמדו לקיבוץ חובה, וכן שם בן אשישם (יש גורסין בן אנטינוס). ויוסף הכהן וארכסון שהיו כלם אנשי

לעזת אשה; ואז אמר לו כי ר' יהודה בן בבא אומר כמורהו ובא ר' עקיבא והעיד זה משמו ושמה ר"ג נכדו של ר"ג הוקן. והוא ג"כ נזכר מוזמן וקנור ר"ג כמו שמשורש בסוף יבמות ובערויות בפרק ה' כי עקיבא העיד משמו.

רבי נחמיה בפ"ה התרומות ובפ"ג דמעשרות ובפ"ה ד' דשבת ובפ"ה ד' הנדרים חבר ר' מאיר. ואע"פ שאמרנו לדעת הרמב"ם ו"ל כי ר' מאיר נקרא ר' נחמיה, כבר ביררנו זה כי הוא חבר ר' מאיר ושמימו ר' יהודה בן בבא כדאיתא בפ' קמא דסנהדרין ושם פירש רש"י כי הוא ר' נהוראי כדקיימא לן בעירובין. [אמר ש"ש: יש שני נוסחאות בתלמוד האחד נוסחת התלמוד הראשון אשר הודפס ראשונה ושם כתוב הנוסחה אשר הפיעה לרמב"ם וגם למשנים אחריו אבל בתלמוד אשר הודפס שנית כתוב שם בואת הנוסחה לא ר' מאיר שמו אלא ר' מיאשה שמו ולמה נקרא שמו ר"מ שהיה מאיר וכו', ולא ר' נהוראי שמו אלא רבי נחמיה שמו ולמה נקרא ר' נהוראי שהיה מנהיר ואמרו לה ר' אליעזר בן ערך שמו והכי פירושו שני חכמים גדולים היו בישיבה, ולכל אחד ואחד שמו כמיו על אור: האחד שמו ר' מיאשה וכנו אותו ר' מאיר, והאחר היה שמו נחמיה וכנו אותו ר' נהוראי. וזהו אשר היה ר' אליעזר בן ערך דאמר הוי גולה למקום תורה דאיקלע ליה ואמר הורש היה לבס ראש היה ר' מאיר ור' נהוראי דבר אחד דרי מאיר הוא תלון איר ונהורא עמיה שרי דהבן]. ובפירוש אבות פירש כי ר' נהוראי הוא ר' אליעזר בן ערך וכן מזכיר של רבי וגם נחמיה בפ' אלו הנחזקין. וסתם מתניתין ר' מאיר סתם תוספתא ר' נחמיה ונלחו אליבא דר' עקיבא שהם תלמידיו.

ניקנור שהיה בוכן בית שני והיטה על הרב למה לא הביאו בכלל מהאנשים אשר נזכרו על שם מעשה כמו שהביא בתהלת שבת לאחיה בן הוקיה בן גרון שעלו בעלייתו בית שמאי ובית הלל וכן אבא שאול בן בטנית בסוף שבת, וזה ניקנור שהוא מוזכר במשנה פעמים רבות שהוא מן החסידים ולא עם הארץ חסיר. והוא נזכר בפ' א' דמדות וכן בפ' ב' שיש פתח אחד לבד בעזרה במורה והוא שער ניקנור ושני שפסחים היו לו א' מימין ואחד משמאל. וכן אומר בפ' ששי דשקלים והיא מכונת כננו בית קדשי הקדשים שהיה במערב שהשכינה שם, ולכן בסוף גרכות אומר לא יקל אדם את ראשו בזה השער של ניקנור שהוא במורה. וכן בפרק קמא דטוטה כי בפתח ניקנור משקין הסוטות וסנהדרין הילולות והמעוררים.

אות העי"ן

שם והסדדים ולכן הוכרחו. ונחאי הארכלי קבור בארבל בין ציפורי למטריה.

בן עזאי הוא ר' שמעון בן עזאי, והוא תלמיד חבר לר' עקיבא, וכבר דברנו בו (צד 40 ב) ועוד נדבר באות הש"ן בשמו.

רבי עקיבא בן יוסף גר צדק ממני בניו של סיסרא אשר שמו יצא בכל העולם, ושימש את נחום איש גם זו כ"ב שנה, וכבר פירשנו כי "גם זו" שם מקום או שהיה אומר גם זו למוצה. וכן ר' אליעזר רבו המובהק וכן ר' יהושע, וקצת למד מרבי טרופין אבל חבריו נקראו והלכה כר' עקיבא נגד ר' אליעזר רבו כדאיתא בפ' כיצד מברכין, והיה ק"ב שנה כמשה והלל ורבי', והיה חנן בן פנחס תלמידו ור' יהושע הגרסי הו"ן מהחמשה הידועים ר' יוסי ור"מ ור' יהודה בומן הבית ואחר הרבנה כמו כ' שנה ולא יכל סדר להגיד דבריו. וכבר זכרנו למעלה (צד 36 ב) קצת ממנו, והוא מעשרה הרוני מלכות הואו העיקר שכן אמרו ר' עקיבא וחבריו. ונפטר בקבלת עול מלכות שמים ו באחד כמו יעקב עם בניו, ובסוף מועד קטן שמת לו בן הספדו לו כל ישראל, ובמסכת שמחות אומר שהיה שמו שמעון חכם גדול ויום שמת רבי עקיבא נולד רבי כדאיתא במדרש שמואל ובקדושין.

עקיבא בן מהלאל בומן הלל כאשר אמרנו (צד 17 א). ור' יהודה בן אלעאי נאמן רוח מכסה דבר העיד עליו שלא היתה עורה נגעלת שהוא ביום ערב פסח על אדם בישראל בענה ויראת חמא כמוהו. וכן מורה זה בעדויות כשאמרו לו שיהזור מההלכות שאמר ויעשהו אב"ד לישראל ואמר בהסיוורו שלא יהיה רשע לפני המקום שענה אחת שיאמרו בשביל שררה חזר בו. וכן במסכת אבות הורה לנו הזנחה והשפלות. ובעת מוחו צוה לבנו שיקח סברת חכמים ולא סברת אביו, ונתן התנצלות למה הוא לא עשה כן בג' הלכות כי הוא שמע מפי מרובים כמו חכמים אבל בנו לא שמע כי אם ממנו לבד, ואז אמר לו בנו שיצוה עליו לחכמים ולא רצה ואמר ליה מעשיך יקרובך ומעשיך ירחיקך, וכיון שכיסה הדבר ממה שקרה לו בענין הניחות שהשקה דונמא ר' יהודה בר אלעאי החסיד די לנו בזה.

עזאל שם אבות דאביה דרוד. עזריה אביו של ראב"ע גם הוא חכם וצדיק היה כמ"ש על דב"ה יש לו בן לעזריה חברתי קרא לא ראייתו צדיק נעוב ונל'. גם היה חכם אחד בומן ר"ם רבי עזרא עשירי לראב"ע כמו שהיה ראב"ע לעזרא. ויש קצת חסידא בזה שכל"כ נתבעצף הדירות כי

בן ננס הוא בסוף בתרא מעשה שבא לפני רבי ישמעאל ואמר ליה בן ננס וכו', אמר ר' ישמעאל הרוצה לעסוק בדיני ממונות ישמש את שמעון בן ננס וזה נקרא קודם שנסמך. ובפרק ג' דבכורים ר' שמעון בן ננס חולק עם ר' עקיבא וא"כ הוא חבר לר' ישמעאל ולר' עקיבא ואחר שנסמך נקרא בשמו רבי שמעון. (צד 40 ב).

נחומא בן אקשין רפ"ג דיוסא. נחום איש קודש קדוש בקולת רבה, והוא ר' פנחס בן של קדושים הנ"ל. נח"א אביו של ר' יוחנן. נחום אביו של ר' יהושע הנביא מ"ק דבכורות ר"ע"ב. נפשיים הגר מ' טישאן. נקסא אבי ר' יהודה. רבי נתן בן יוסף נהד דכ"ב. נסיק אחיה דשמעון מ"ם הכפיה. נצנת שם אימא דרודי הפע"ה שם. יעב"ץ.

רבי נתן הבבלי הוא אב"ד חבריו של רבי מאיר ר' נתן דייא נחית לעומקא דרינא וכל אבותיו היו ראשי גולה בבבל, והוא הנקרא לפעמים (1): יש אומרים מפני המעשה שהוכרנו למעלה (צד 47 א). והסימן וכל אשר יש לו נתן' ואלהיו מדבר עמו והוא ורבי סוף משנה ואמר לאשה אותה שלא ימול הבן הג' מיר והיה וקראו לו נתן הבבלי על שמו.

(1) משום שלפעמים מצוי ר"ג וס"א חלוקים בר"א, כגון בס"ס הפסא קמא ובשאר דוכתי להכי אשכחן נמי ר"ם ואחרים נבי דרודי, ומש"ה כתבו התוס' מ"ק דברכות (ד"ט"ג) דג"ל דאחרים דהתם לאו ר"ם נמי. ועיין "ל דר"ם ור"ג במאי דאפרו בסמי דאסיק להו אחרים, ולא אסיקו למלתיהו בשמייהו וכל פאי דאפרו בטר דכי לא אסיקו בשמייהו, ואיכא טילי דהדרו בהו (פסא דהיה מ"ל מקמי הכי) בשעתא איתמי שמייהו ק"ל. יעב"ץ.

אות הסמ"ך

סומכוס סרק אותו ואת בנו סומכוס אומר משום ר"מ והוא תלמיד המובהק. ובפרקא קמא דעירובין שהיה אומר על כל דבר של סומאח מ"ה מעמים וכן על כל דבר של סרחא מ"ה מעמים. והנה לקרות עם ר' יהודה אחר מות ר' מאיר ולא עלה בידו כדאיתא בקדושין ובמקומות אחרים שהיה מסולל מאד כרבו ובברייתא תניא סומכוס בן יוסי אומר, וכבר דברנו בו למעלה (צד 24 א).

סכח המהר רבי סימאי שהוא חמא וראי ומיית ליה תלמודא בחריב ובמ"ס ביבמות וקדושין גם שם (ריב"א) וכנראה היה תלמידו של ר"ע. סנואי אביו של פנחס עזריה. יעב"ץ.

שאולי התנצל בזה ולא היה כהן. וכן בקדושין גבורי כה עושי דברו כנגן ר' צדוק תבעתיה ממורונתא, והוא היה עם ר' אליעזר ור' יהושע ביהושע בנו של ר"ג. בפרקא קמא דקדושין. וכן ריב"ז היה עמו והצילו ובתוספתא דכלאים אמר על השמורה הוה ישב הגי הנביא וכפי זה היה ר' צדוק שהיה בשעת ההרבן ת' שנה וכן כתב ר' דוראן בפירוש הפרקים עם ר' רוסא וכן כתב ר' דוראן צללשונות אמיה דשמשון. אכן לפ"ד צ"ל הצללשוני, והיא נמצאת בכתוב כמ"ש בהגהות הגמרא. יעב"ץ.

אות הקוף

באות הקוף והרי"ש לא מצאנו שום חכם כי רק הוא למעש, ובגמרא יש קמיעה בר שלום גר צדק שנתן ממונו לר"ע והתירו ולקח החצי ר' עקיבא והחצי תלמידיו שנא' והיתה לאהרן ולבניו וכו', והיה שר אצל קיסר והובטח בחיי הע"ה ומל עצמו.

קבוצל אביו של ר' ישיה בוסן הבית ודקדק רב לקרות בב"ה. קפסאי ספ"ק דיבמות. קורשאי אבי ר"ע שילהי הוריות. קיסמא אביו של ר"י. קמצר. קנוסא אבי ר"י שלחי סיובה. קפסאי. קמדות שם אשה. קרחה אבי ר"י. יעב"ץ.

אות הרי"ש

רבי ראובן האצטורגלי שהיה בין גדולי רומי והציל לישראל. (צד 36 ב 45).

נביא ראש ישראל הנקרא סתם **רבי הנקרא** רבינו הקדוש, וישם אדוד חש במיעו ונתרפא ב"ן של הפסחים, שהיה מצ' שנה כדאימא בס"פ אין מעמידין, וכבר פירשנו כל דבריו (צד 48 ב) שהיה מושגח מן השמים. וכן בגריתא חכם גדול בימי רבי שמעון בן יוחאי.

רבי רומנוס ס' כיהה ופ' הבע"ז, ונראה שהוא בדור הנאים. יעב"ץ.

אות השי"ן

אבא שאול בן בטינית (לעיל 33 א) בזמן הבית בזמן אביו של ר' צדוק בסוף שבת ופרש"י בס' אין צדין חכם גדול היה ומפני ביטול בית המדרש היה ממלא מרותו וכנס שלש מאות גרבי י"ן סתמיצית וביוריו המדות שהיה מיוצר נתן אותם להקדש ובנו היה חכם ושמו בטינית בזמן רבי והוא התיר נדר לר' שמעון בן רבי. ובסוף פרק מקום שנהנו הניא אבא שאול קירות שקמה היו בריחו והיו בעלי זריעות נשי"ן אותם ברוע עמדו בעלים והקדישום

מעורא שהיה לפני בנין בית שני עד ראב"ע שהיה אחר חורבנו היו עשרה הורתי ר"ג היה בזמן ר"א לא רחוק כ"כ מן ההרבן אולי היה ר"ע בסוף ימי ר"פ שהיה דמשה. עכמאי ספ"א דיבמות. עכמאי ס"ק. ערובא אבי ר"פ אגדה בהניקין. ערסלא ס' שני שעירי. יעב"ץ.

אות הפ"א

פפוס בן יהודה (לעיל 39 ב) בזמן ר' עקיבא חכם גדול בגריתא והיה טוב לישראל בעבורו. ובפ' חלק תנא משום פפוס שני דרשות והוא בסוף ברית כשמת ר' עקיבא, ואין זה פפוס שהוזכר ר' אליעזר המכונה לאביו של הנוצרי הנזכר בסוף גיטין ובשבת. ובגריתא יש ר' פרת הוקן אביו של אליעזר וקנו של ר' פרת בנו של ר' אליעזר. ובפ' הספינה בירושלמי ר"ג ור' יהושע ראו את פפוס בן יהודה אמר ר"ג לר' יהושע מי הוא זה אמר ליה פפוס בן יהודה שכל מעשיו לשום שמים.

רבי פפייאס (לעיל 19 ב), בעדויו ובתמורה העיד עם ר' יהושע וראה הרבן הבית ואמר אני מעיד שהיתה לנו פרה של זבתי שלמים ואכלנוה בפסח וולדה שלמים בחג. ובפרק ד' דשקלים חולק עם ר' עקיבא ור' אליעזר והוא דרשן: דרש ר' פפייאס וכו' וא"ל ר' עקיבא דידך פפייאס אין דורשין בן יהודה באחד וכו'.

פאבי אביו של ר' ישמעאל כ"ג. פועירא קדושין סה"א. רבי פרנא בהרואה כה"ב. פישון הנפל פב"ש. פליבו הוא תנא דברייתא ספ"ק דמסחים ומרוע לא הביאו כאן? פניא כ"ג בהניקין. פסיסא אבי גביה. לא ידעתי מדוע השמיט ר"פ בן יאיר שהוא תנא במשנה סוף סוטה. פרוה שם אנטשא. רבי פרנא הגדול ויני פרנא ס' אלמנה ד"ק ע"א הוא העיד לפני רבי. וצ"ל שהיה ר"פ הגדול וקיני של אביו ר"א, דאל"כ לא היו קוראין אותו בן פרנא סתמא. וכן כשפנתו הלשון שם שאמרו בן בני, אר"א נכדו קאי ודאי וק"ל, א"כ היה ר"פ הגדול וכן רב לפני ההרבן, כי ר"א נכדו נחפס עם רה"ה בזמן ההרבן והיה דור שלום. יעב"ץ.

אות הצד"י

רבי צדוק אביו של ר' אליעזר בר צדוק גם אביו של ר' צדוק חכם במשנה הוא בסוף שבת. וזה ר' צדוק התענה מ' שנה שלא יחרב הבית. וכבר הארכנו בו למעלה ובעניינו (צד 32 א) ואם היה כהן, והבאנו מאמרים ממונו או מבנו ונשאר הדבר בספק. אע"כ כי באבות דר' נתן גרסינן שנשבה ר' צדוק לרומי ונתנו לו שפחה לשכב עמה ולא רצה ואמר מכהוננו האני ממשפחה גדולה וכן בהלכות תשובה ממנורת המאיר השני, ואמרו

בן אלישע לחרב ביום פטירתו וכו' כדאיתא בסנהדרין ובסוף סוטה, והוא תקן ברכת המינין ביבנה ועליו יצא נת קול מן השמים שהיה ראוי שהשרה שכינה עליו אלא שאין דוח ראוי לך, וכשמת אמרו עליו אי עניו אי חסיד מתלמידיו של הלל ופרש"י באבות שנקרא קמן בערך שמואל הנביא. [אמר ש"ש המצא זה הפירוש בירושלמי דסוף סוטה]. ונראה כי מפני שהיה מקפין עצמו מצד הענוה.

רבי שמעון בן אלעזר כבר פירשנו (צד 33 א) שהיה זה תמיד עם ר' מאיר והוא רבו המובהק. ובפרק ר' אלעזר בשבת אומר משום ר' מאיר וכן בפ' ארוסה בסוטה וכן בפ' קמא דחולין הל' רשב"א וספר לר' מאיר וכן אומר משום ר' יהודה. וכבר פירשנו למעלה מה שאומר בפ"ג דהעניו שקרא לו עם האישי המכונה שאמר רש"י כי הוא אליהו ז"ל עד שדרש לעולם יא אדם כך כקנה ואל יהיה קשה נארו, לפיכך זכה קנה לעשות ממנו קולמוס לכתוב בו ס"ה, וכן היה חולק עם ר' יוסי בן המשולם בפרק אלו נטרפות בנקב הגלגלת.

שמעון בן בתירא כבר ידעת כי הוא מן המיוחסים ושרים ונשיאים (צד 17 ב) שהיו בוכן הלל הזקן בוכן הבית ומוסף על דבריו ר' עקיבא בעדיות והם נזכרים שם שלשה ר' יהודה בן בתירא ור' יהושע בן בתירא ור' שמעון זה, ורש"י בפרקא קמא דתענית כי היו שניהם ר' יהודה ור' יהושע בני בתירא ושהם היו שנתנו הנשיאות שלהם לחלל ושכח לזה השלישי, ועוד קשה לי אם הם היו קודם הלל בנשיאותו והלל מלך ק' שנים קודם החרבן אך אומר בירושלמי דסנהדרין כי ר' יהושע תלמיד תלמידו של הלל זכה שילידי אביו לר' יהודה בן בתירא וא"כ אינם בני בתירא שהיו בוכן הלל אלא אחרים בשמם.

רבי שמעון בן גמליאל בנו של ר"ג הזקן (לעיל 49 א) גם הוא נשיא ישראל ונהרג בהרבן הבית והוא מי' הרוגי מלכות נכדו של רבן שמעון בנו של הלל ג"כ לא נזכר במשנה ולא הוזכרו הרמב"ם, ויש אומרים כי הוא הנזכר בפ"ק דאבות שמעון בנו אומר כל ימי ושדיה בחור כשאמר זה. וכן נראה שזכור מיד אחריו רשב"ג אומר על ג' דברים וכו' והוא נכדו ואביו של רבינו הקדוש. ועוד יש בפ"א ממסכת כריתות מעשה שעמדו הקנן ר"ל בני יונה או תורים בדיניו זהב ואמר רשב"ג המלון הזה לא אלין הליהל עד שיהיו בדינין ר"ל של כסף שהם כ"ה דינרי זהב ובא לב"ד ולמד

לשמים ועליהם אמר אבא שאול בן במנית משום אבא יוסי בן הנין וכו', ונראה מזה המאמר שני פירושים או אבא שאול בן במנית או אבא שאול אומר מה שאמר אבא שאול בן במנית שהוא קדמון ממנו וכן כתבם הרמב"ם ז"ל לשנים.

אבא שאול (1) גם זה בוכן הבית וגם למד עם רבי'ז, והוא קובר מתים וראה לעיני ולאבשלום, והוא אריך בדורו ור' טרפיץ מגיע לחפציו. וכבר הארכנו זה למעלה (צד 32 ב).

שבנא איש ירושלם פ"ק דשבת. ושבנא אחי הלל. שופה שם אדם ר"ה. יעב"ץ.

שלאי הזקן בפרק שני דערלה, וזהו בכתיבת הדפוס, ונראה שהוא מיעות בספרים כי הוא שמאי הזקן, והו כי ר' דוכתאי איש כפר יתמאי מתלמידיו בית שמאי אמר משמו ולכן לא זכרתיו בכלל הק"ץ חכמים. וכן מצאתי אחר כך בספר מדוייק שאינו של דפוס שמאי הזקן.

שמאי הוא חבירו של הלל (צד 17 ב), ונראה שהאריך ימים כמו הלל חבירו כי לעולם נקרא שמאי הזקן ולא היה לו מהזקות עם הלל כי אם בג' הלכות כדאיתא בפ"ק דשבת. וכבר ידעת כי אצ"פ שהיה כעסן כנוד הרשעים היה עניו עם הצדיקים וכל מעשיו לשם שמים וכן מחלקותו. כי הוא הלך במקלו אצל יונתן בן עוזיאל אצ"פ שהוא תלמידו כי כל התלמידים שהיו להלל בן היו משמאי, כי כבר ראינו אמרו ז"ל שמונים תלמידים היו להלל הזקן ורבי'ז אחד מהם, ועם כל זה אומרים באבות בפ' שני רבי'ז קבל מהלל ומשמאי שלעולם היו שניהם בבית המדרש ביחד האחד נשיא ושמאי אב"ד וכן היו כל הנוגות. והה' שהלך שמאי ליונתן בן עוזיאל בפ' יש נחלוך בבתרא.

שמואל הקטן החסיד והעניו (לעיל 20 א), שנכנסו לעבר השנה יורר משגיבה ואמר שהוא מי שעלה שלא ברשות ללמוד הלכה כדי שלא לבייש את חבירו וקם לצאת ואמר לו רבן גמליאל שב בני שב ראויית כל השנים להתעבר על ידך שהיה יודע בחכמת התוכנה כמו שמואל ירחינהא הכהן חבירו של רב. ובמסכת שמחות שמת בלא בן ונתנו מפתחו ופנקסו באורו והספירו ר' אלעזר בן עזריה ורשב"ג והתנבא אז בלשון ארמי, ונראה שהיה סמך לחרבן הבית שהתנבא על רשב"ג ורשמיעאל

(1) מאן השיב מעליו דרסת השכחה משום הספרים הוא שכתבתי בגליון ריש האלפא ביהא, ואם התחיל עדי למעלה דרור הראשון שראו החרבן הפצא שאפשר שאין קשיא כלל מאתו שהציע שם, אבל שכח אבא שאול בן אסא מרים בחיובת פ"ז דע"ב אחא הוא. יעב"ץ.

שמעון התימני (לעיל 23 = 40 ב) במשנה פרק ג' התעניות [בפ"ג דשבב גבי שתי ממות], ופרש"י מחמתם היה כרתיב שמשון התן התימני על שם תמנת. וכן בש' ראשון דידים וכן היה בש' ד' דיבמות עם ר' עקיבא. ובפ' החובל וכן בש' י"ג שמעון התמני לא בא לילי י"ג לבית המדרש לשחרית מיצאו ר' יהודה בן בבא אמר ליה למה לא באת אמש וכו' הנה כי היה חבר להם אבל הוא קרא לר' עקיבא רבי שהיה גדול ממנו ואמר איני חולק עליו הריני כמסופר על דברי רבי, והוא בספרי על כי לא יוראי האדם וחי, והוא מד' חכמי יבנה ר' אליעזר ור' יהושע ור' עקיבא ושמעון התמני דן לפניהם בקרקע.

רבי שמעון בן גומא הוא על שם אביו והוא מד' שנכנסו לפרסם והוא מד' חכמי יבנה ומכאחמ"ש הדנין לפני חכמים והוא דרשן גדול וראה אוכלוסא בהר הבית.

רבי שמעון בן הלפתא (לעיל 46 ב) עסקן בדברים בהרנגולה שניפלה הנוצה לחוציא מלבו של ר' יהודה, ועוד שניסה דברי שלמה בגמלה שאין לה קצין. ועוד ניסה ששונא הגול כי נפלה חמה אחת מןמלה אחת ובאו כל האחרות והירחו בחמה ולא לקחו אותה עד שבא בעלה בעבורה, והוא בעל בשר. ובפרק ד' מיתות שנעשה לו נס באריות שניצול מהם שנפל בשר מן השמים ודבריו בש' אלו מריפות ובמדרשות. ובויקרא רבה פרשת צו נראה כי ר' שמעון בן הלפתא אע"פ שהוא וקן מאד שהיה בתלמיד לפני רבי ולפני אנשונים; וכן בסוף ואלה שמות רבה שהיה כמו תלמיד לרבי. וכן בפרשת זאת היהי וכאשר היה וקן ר' שמעון לא היה יכול למיסק למיתין וכן בש' שואל כי מצד זקנותו לא היה מקבל פני רבי כמו שעשו אבותיו לאבות רבינו הקדוש. ונראה שזה אחיו הקטן של של ר' יוסי בן הלפתא הוא ר' יוסי סתם חבר של ר' שמעון ור' מאיר ור' יהודה. ובפ' קמא דמועד קטן שהיה עם רבי ובסוף ואלה שמות רבה שנתנו לו מרגלויות מן השמים והחזירה והיה הנס האחרון גדול מן הראשון דמן שמיא יחבי ולא שקלי.

רבי שמעון בן יהודה הביור של רבי (לעיל 23 ב) הוא נקרא איש כפר עמי. ובפרק הזור והורשב איש כפר עינים והוא אומר משם ר' שמעון בפרק ג' דמכות ובפרק י' דננעים ובסוף פ' ב' דשבועות ובפרק וא"ו נאמרין בכל לשון וכן משם ר' יוסי פרק ג' דמעשר ואלו ובפרק קמא דשבועות והוא ראה בגליל אבנים מנוגעות. ונראה שהוא את-לר' יוסי בר יהודה והיו בניו של ר' יהודה בר

שאם הביאה האשה קרבן אחד אפי' על ה' לירות וכו' וצמדו ביום ההוא ברביע דינר כסף וכן הפירוש אומר רשב"ג וא"כ בהרבה שזה בומן הבית והוא שנחרג ולא אביו של רבי שהיה זמן מה אחר ההרבה וא"כ יהיה זה כותמין. אבל יש נוסחא ונראא כנמרא דבתרא אמר ר"ג לא אלין הלילה וכו', ובמשנה אומר רשב"ג ובוה נאמר ויפול הנור על שמעון להיות הראשון מ' הרוני מלכות, אשריו ואשרי הלכו.

רבי שמעון בן גמליאל הנשיא (לעיל 21 א) אביו של רבינו הקדוש והוא בנו של ר"ג דיבנה בר פלוגתיה דר' יהושע ר"ל ר"ג דיבנה. וזה רשב"ג הוא הנוכר בכל המשנה והלכה כמותו חוץ מדלכו' ידועות. וזה היה עניו מאד יותר מיונתן בן שאול ובני בתורא והיה רבו אליעזר איש ברתותא, והיה עמו ר' יהושע בן קרחה בן ר' עקיבא וכן ר' נתן אב בית דינו ור' מאיר חכם ור' אליעזר בר' שמעון ורבינו הקדוש בנו לפניו וכל אלו היו נשיאים מביט אל מצד האם מיהודה אבל לא היו ראשי גליות כי אם בגבול מצד האב מיהודה וכל אלו נקראו רבן. רבי שמעון הנשיא שליחי הסביא קמא וקאי בחיקוי אי היה נשיא. יעב"ץ.

רבי שמעון בנו של הלל הוקן נשיא ישראל כאביו (לעיל 49 א) כדאיתא בפרק קמא דשבב לא נוכר במשנה.

שמעון איש המצפה בומן הבית לפני ר"ג הוקן בש"ב דפאה ובהוסתא בפ"ק דיומא.

רבי שמעון בן הסקן ר"ל בן ר' הנינא סקן הכהנים (לעיל 23 ב) וגם ראה הבית וחרבנה, ובפרק ב' דכתובות רשב"ג משום ר' שמעון בן הסקן וכן בסוף שקלים ובפרק י"א ממונחות.

שמעון הפקוללי בגרית הסדיר י"ח ברכות לפני ר"ג הוקן פרש"י מוכר צמר גפן והעידך מירש פשתן נקי ובווהר אומר מלשון פקן פלילה שהוציא מדינה של הנינים את אביו וכו'.

שמעון הצדיק הכ"ג (לעיל 49 א) ועשה ב' פרות והוא משיירי נכסת הגרולה ונקרא שמו עידו מורע יהושע בן יהוצרק הכ"ג, כי בתחלת בית שני היה יהושע כ"ג ויהוצרק אביו בסוף בית ראשון ואחר שמת יהושע היו בניו ובני בניו כהנים גדולים כמו שנראה בס' עזרא עז שהגיע' הכהונה לשמעון הצדיק ושמש מ' שזח, והרבה דברים היו בוכותו בבית התיקדש כמו שכתבנו ושכיברו אלסכנדרוס מוקדין והשתחוו לו, ובספרי דברי חזקים של הנוצרים בעבור שהיה רחמן עם העם לא כראשונים נקרא שמעון הצדיק.

רבי שמעון בן עזאי תלמיד חבר לר' עקיבא וחשקה נפשו בתורה ומדינתו טבריה בסוף ערכין, והיה שקדן עד שאמרו משמת בן עזאי במלכו השקדנים והיה חתנו של ר' עקיבא ובתחלת סוכה יש ספק אם נשא אותה והוא אמר הכל לכן עזאי שלא שמש את ר' שמעאל. וכבר ידעת (צד 48 א) כי מת רך בשנים שננסס לפרס ומארבע שננססו לפרס ומהחמשה הדנין לפני חכמים, ועזאי נאמר יקר בעיני י"י המותה לחסריו.

שמעון אדוי עזריה הוא כהן דודו של ר' אלעזר בן עזריה ונקרא על שם אחיו על שם שעורו לפרנס' כמו בני זבולון לישטרו כדאיתא בפ' היה נוטל בסוטה ושיחלוק עם אחיו בחיי הע"ב, ובפרשת קדושים בילמדנו והלא שמעון גדול מעזריה אלא שנתן בפי שמעון נקראת ההלכה על שמו. וגם אדוי חכם ונכבד בבית הכהנים השיעי לעזרא. (צד 23 = 24 א).

רבי שמעון בן עקשיה בסוף קנין שהוא סוף סדר קדשים, ואולי הוא אחיו של ר' הנינה בן עקשיה וכשנדע זמן זה נדע זמן האחר וכיון שהוא מדבר בענין שדבר ר' יהושע וכן עזאי היסרה דבריו למה שאמרו נראה שהיו בוסמו. וכן בסוף מכות ר' הנינה בן עקשיה עם ר' חנינא בן גמליאל ור' שמעון.

רבי שמעון בנו של רבי והוא הקטן בשנים וגדול בהכמה, והוא נזכר בסוף מכות (!) והוא ראוי לנשיא ויותר חכם מר' חייא זולה כי היה אחיו ר"ג גדול ממנו כדאיתא בפ' הנושא והוא נכדו של רשב"ג. אמרו וא"כ הם ארבעה בלם שם כשם וקנס, וכיון שזכרנו שם רבן שמעון בנו של הלל שהיה בומן הבית זכרנו כל השלשלת. ובפרקא קמא דבתרא כי לזה נולדה לו בת והלשה דעתו וניחמו רבינו הקדוש אביו אע"פ שהיה עשיר גדול כמו שאמרנו למעלה (צד 52 ב). ובסוף פרקא קמא דגמין נשאר בחיקו אם זה היה נשיא או לא כן פי' רבינו חננאל.

רבי שמעון שזורי על שם מלאכתו כן כתב הרמב"ם ד"ל אבל יותר נ"א כי הוא על שם מקומו, ובגליל העליון קרוב לגפת יש כפר אחד שנקרא שזור עד היום והוא קבור שם כאשר ראינו בכתבים ששלחו מארץ ישראל מקברות הפדיקים. וכן בפ' מרובה יש נוסח אמר ר' שמעון שזורי מביעלי

אלעאי ובקמא אומר משום ר' שמעון בן מנסיא. **רבי שמעון בן יוחאי** הוא ר' שמעון סתם, ואע"פ שר' שמעון סתם מצאנו בפ"ב דאבות שאמר היו וזיר בק"ש ותפלה, שם הוא ר' שמעון בן נתנאל דבר הלמד מעניינו. ובפרקא קמא דעירובין שהלך ללמוד תורה אצל ר' יוחנן בן נורי אבל רבו המיובק ר' עקיבא, וסתם סיפרי ר' שמעון ולא ר' שמעאל כאשר כתוב בסוף שער הראשון מהליכות עולם כי הוא שפוט שם כי ר' ישמעאל אינו תלמיד ר' עקיבא וכן מפורש בחמורה וכן כתב הרמב"ם ד"ל בחשובותיו. ובפ' כ"ג נזיר בעבור שאמר על ר' עקיבא שלא חזר בו אלא אם משמת חזר בו אינו יודע והנא הושרחו שינוי מפני תעניתו לפי שאין דרך ארץ לדבר על רבו כך ישב ותתעבה ימים רבים, ויש אומרים שהיה ר' שמעון דמן קצתו זה שאמר. וכבר ידעת קדושתו וקדושת בנו במיתה והזוהר הנקרא יחי אור שעשו הכל כתוב למעלה בארוכה בחבורה הג' (צד 36 = 45 א).

רבי שמעון בן מנסיא בומן דבי כמ"ש ד' מדות שמו חכמים בצדיקים כלם נתקיימו רבי ובניו. ובפ' אין צדין אמר לרבי דרות שלפנינו על ר' שמעון בן יוחאי רבו של רבי, ואינו נראה כפי פרש"י שהיו זה מקהל קרוב שבירושלם שהיו זקנים יותר כי ר' יוסי בן המשולם ויונתן אחיו היו בומן ר' אלעזר הסמא וכל זה שם בארוכה ובמשנה בפ"ק דחגיגה הולק עם ר' שמעון בן יוחאי, אבל בפרק המתקין בירושלמי ר' שמעון בן מנסיא אומר הניו והכה והעושר וכו' ותני רשב"ג אומר אלו ד' מדות שמו חכמים ד"ל כלם נתקיימו רבי ובניו, אבל בפ"ב דמעשר שני בירושלם אומר כי ר' שמעון בן מנסיא ור' יוסי בן משולם הם קהלה קרויה.

רבי שמעון בן ננס הוא בן ננס סתם שכיבדו אותו ר' ישמעאל ואמר הרצה שיעסקו בדיני ממונות ישמש בן ננס. והוא חבר גם לכן עזאי ולכן זומא ולר' עקיבא בפ' ג' דבכורים. והוא מהחמשה הדנים לפני חכמים ונקרא בן ננס כמו שפירשנו למעלה קודם שנשמנו (צד 40 ב).

רבי שמעון בן נתנאל תלמיד רבי' אחד מהחמשה והוא ירא חסא, ובתוספתא בפ' ג' דע"ז ומעשה ברבן גמליאל הוקן שהשיא בתו לשמעון בן נתנאל וספק עמו על מנת שלא תעשה שהרות על בניו, רשב"ג אומר אין צריך שאין נוסף החבר שיעשה שהרות על בני עם הארץ, וכולם ראו הבית וחרגנה ונתבשרו בחיי העה"ב.

(צד 35 ב).

(1) ובפ"ד דיבמות בגמרא דפ"ח ובפרק שתי מדות י"י ופ"ש המתבר שהיה גדול מר"ח הוא פפ"ק דקרישין דל"א ופס"א נראה שהיה גדול גם מבר קשרא ופ"ד ישמעאל. י"ב צ"ן.

פניהם ואמר שמעון בן שמש יצעל מזחשבות יפרע מהם ובה גבריאול וחבטן בקרקע ואו גורו מלך לא דן ולא דנין אותה, והוא חבר יהודה בן שבאי ותלמידיו שמעיה ואבטליון. (צד 49 א.)

שמעיה חבר אבטליון מבני בניו של סנחריב, והיו חכמים גדולים ומעשיהם מבני אהרן והם רבותיו של הלל ושמאי. (צד 16 א.)

תראי דמשיי בבחרא דיופא. תודוס נברא רבה היה. יעב"ץ.

והנה סיימנו בזה הצדק (י) וחסיד ועניו שזה קבלנו מסיני שנאמר בעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו, על פניכם זו הענוה שבה נכתר ארון הכהנים שנאמר והאיש משה עניו מאד. דקב"ה ילח משידו לנו ונוכה לזה שנאמר לבשר עניים שלחני וכ' וענוה גדולה מכולן עקב ענוה יראת י"א אמן וכן יהי רצון.

(י) כונת המחבר על שמואל הקטן, הנזכר לעיל צד 77 להיוותו בכ"ב נזכר אחרונה. המעריך.

בתים של גליל העליון היו בית אבא וכי', ובספרא אמר ר' שמעאל שזורי ואולי הוא אחיו או אחר משם, וכן בפ' ד' מכריתות ר' שמעון שזורי ור' שמעון אומרים וכן ר' יהודה וא"כ מצאנו חבר לר' מאיר ור' יהודה ור' שמעון בן יוחאי ולר' יוסי בפ' י"ה מכלים, אבל בפ' קמא דראש השנה ר' יוסי בן כיפר שהיה בוסן חנניה בן אחי ר' יהושע. ואמר משום ר' שמעון שזורי שנראה יותר קדמון. וכן בתוספתא בפ' ד' דדמאי ששאל לר' טרפון, וכן במנחות שאל לרבי טרפון על טבל שנתערב לו בחולין.

שמעון בן שמש הנשיא אחותו היתה נשואה לנאי המלך מכהשמוני' והוא עשה תקנות כדאית' בפ' ד' שבת והלה פ' נשים מכשפות ביום אחד. ובפרק אחד דיני ממונות על שהרג איש לחבירו בלא עדים התפלל הוא עליו ובא נחש ונשכו והרגו. גם כשהורג עבר המלך לאיש אחד עשה שיבא המלך לפניו ושקום לפני הסנהדרין והם כבשו

הגדולה לסכנדריא הקפנה עד אימתי אריסי יושב אצלכם ואני יושבת ענוה בביתי, פרש מייחתי ליה ג' אסתר²) אמר דכירה מרתיה דבייתא יאות קבלתן והסידא הוות, א"ל חד מן תלמידיו ר' חדה עיינא הוות שברא אמר אית לי נבך רתתי דאסתלת בה וחדה דהשרתני דאסתלת בה מאי אמרת נאה בריוויה לא אמרית אלא יאה בעוגרא ואקפר עלוי ומת. וקרוב מכל זה אמרו בבבלי בסוף סומא שקרא ליהושע בן פרחיה עם ישו הנוצרי כשבא כאלסכנדריא, והוא דבר גדול בין שני התלמידים ואולי קרה לשניהם כך, ושמעון בן שמש הלך ביום סגריר ולקח פ' גבורים ונתן להם לבושים נקיים בקררות חדשים וכימום כיון שהגיעו לפתח המשרה שהנשים שם וקרא להם שמעון אויים פתחו לי כי אני כמותכן יודע, פתחו לו ולבש לבוש נקי אמר להם מה אתם עושין אמרו נאכל אמרו מה שאמרו והביאו להם ויין ותבשילין ואכלו אמרו² בירושלמי שלמיני כתיב ג' אילפא. המעריך.

כל לשון המשנה והבריתא לשון קדש ולא לשון ארמי רק בלשון שמרות והנאי בית דין כמו בנין דכרין בנין נוקבין מקרקעית הרוכיא עד רום רקיע. ולמעלה כשרברנו בשמעיה ואבטליון בענין הנשיאים ואבות בית דין לא פירשנו כל מה שצריך ועתה [נארץ] מעט כדי לפרש יותר זה: כבר אמרנו כי כל הווגות הה' הראשונים נשיאים מכל זוג והשניים אבות ב"ד הוין מיהודה בן שבאי ושמעון בן שמש שנסתפקו בחנינה בנמרא באלה. כי לדעת ר' מאיר כפי המשנה יהודה בן שבאי נשיא והכמים אומרים שמעון בן שמש וכבר הארכנו בזה. וכן בירושלמי דסנהדרין¹) אמר ר' יהודה בן שבאי נשיא מעוגרא דאלסכנדריא, ושמעון בן שמש נשיא מעוגרא דאשקלון מהמכשפות. יהודה בן שבאי בני ירושלם ממנין ליה נשיא ולא קביל עליה ועקב לאלסכנדריא, וכתבו ליה מירושלם

(1) לא נמצא בירושלמי שלמיני בסנהדרין, אבל בחנינה פרק אין דורשין (הלכה ב'). המעריך.

שלי דהוא רב יהודה בבבל שהלך לא"י, ובחוריות כשאמר לו רבי מה אני בשעיר ואמר לו צרחך בבבל דהתם שבט והכא מדווקא א"ל ר' הייא לרב דהוה כיף ליה לראש גילה וכו'. וכן אני יש לי צורך להביא ראיות בכאן בכדי לפרש השקוקים על האמת לא כמו שפ' בעל דורות עולם וזה לשונו: נבנה הבית שנת התקכ"ט אלף הג' ועד החרבן היו תל"ג שנה אבל ת"י שנים מנו לו כי מחלת גלות יהויקים לא נחשב המלכות עכ"ל. ולזה נוסף קצת ר' דוד קמחי בעוה"ז, ועוד אמר כי שנת ה"ח לנבוכדנצר היא השנה הששית לצדקיהו שהגלה תחכ"ב יהודים, ועוד בשנת כ"ג לנבוכדנצר הגלה צדקיהו והחרב הבית ומפני שנים מקושטעות שהיו ביניהם נמצא בין גלות דניאל לגלות צדקיהו כ"א שנה שלמות, ואומר עוד כי אחר גלות דניאל מלך יהויקים ד' שנים עכ"ל.

ואני אברהם זכות אומר כי כל דברו תימה ורחמני ליעלן מהאי דעתא ומה שאמר כי תל"ג שנים עמד בית ראשון זה מנה הוא כפי שנת המלכים הוא לא ראה ספר סור עולם והמפרשים כי אלו השנים אפילו לפי דעתו אינם כי אם תכ"ט כי ל"ד שנים למלכות שלמה התחיל הבית כמו שאומר הכתוב והי"ט שנים הנשארים היו שמלך עזריה ובימי אמציה אביו שברח ללכיש שנמנו ב' פעמים יו ולאביו ס"ו שנים כמו שדרשו מן השקוקים, והד' שנים הנשארים היו מקושטעין והיה הכל כמו הקבלה האמתית ת"י שנים מבין **בזאת** יבא. וכן אמרו בבתיא "גדול יהיה מבין בשנים, שהיה בית ראשון ת"י ולא תל"ג ובית שני ת"כ. ועוד במסכת נטין וישקוד י"י וכו' שהי שנים קודם "ונושנתם" שהם תת"ג שנה שנאמר ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל ממצרים, גרע ס' שנה שהיו במדבר נשארו ת"ט ועוד ת"י מהבית הרי תת"ג. ומה שאמר כי כ"א שנה שלימים מגלות דניאל עד חרבן הבית זה אינו כן אפילו לפי דעתו, כי הוא אמר כי ד' שנים מלך יהויקים אחר זה וג' חדשים ליהויכין, ובשנת י"ח לצדקיה נחרב הבית הרי הם י"ה שנים ומקושטעות כיצד הם כ"א שנים שלימות? ועשה פירושים הפכים לשקוקים והמעה אותם ונתן ב' גלויות לצדקיה מה שלא היה ולא נברא והשב בו מה שכתב בשנת י"ט לנבוכדנצר דמלכים בסופו. ובסוף רימחו כי אמר השקוק בפ' בחדש החמישי בעשור לחדש וישרוף את בית י"י אמר כי זה קרה בשנת כ"ג לנבוכדנצר וכי הוא או שנת י"א לצדקיהו באמת, כי זה האיש עוות

לו מה אהה עושה? אמר להון אית בי צפר ומעיל לכן פ' גבורים לבושים נקיים אע"פ שהוא יום נשם, כיון שנכנסו אמרין ארון נקוד, רמו להו שטעמן בן שטח ואמר להם כל חד מנהון נפלין הדא מנהון ומלמלונה מארעא אל המכשפה לא הצלה אם אינה על הקרקע, והוא אמר להדיא דאתיא יין או בשר או פת אייתי חמר והיא לא מייחא והיה אומר אול צולבא ר"ל תלוה על עץ וכן לכולן, הדא היא פ' נשים תלה ביום אחד לפי הוראת שעה כל זה בא"י, אבל עתה אפרש מה כח יש יותר לראש גולה שבבבל מאשר לנשיא שבא"י.

בפרק קמא דחולין מבבל לבבל ומארץ ישראל לא"י וכו' אי נמי מארץ ישראל לבבל נוהגין חומרי מקום שיצא וחומרי מקום שהלך אם לא היה דעתו לחזור, אבל מבבל לארץ ישראל כיון דאנן כייפינן להו עבדינן כוותיהו פרש"י כייפינן להו לבני א"י לחדש חדשים ולפגורו שנים כראמרין בשמעתתא בתרא דבכורות ולענין נקטות שאין סמיכה בבבל.

תוספות פ"ק דסנהדרין משמע איפכא לענין לשול רשות לדין להיות פסור כלש"ל דקאמר מהאנן להתם מהני מהתם להכא מאי, ואומר ר"ת דלענין איסור והיתר בני א"י עדיף דחמימי פפי, אבל לענין הפקעת ממון ראש גולה עדיף דקאמר התם פ"ק דסנהדרין דהכא שבט והתם מדווקא, ואמרין נמי לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גלויות שבבבל שרודין העם במקל, ומדווקא מבין גלויה אלו בני בניו של הלי' שמלמדן תורה ברבים. ואמרין בפ"ק דהוריות נשיא שבא"י אין מביא שעיר משום דאיכא בבבל ראש גולה ועשיר ממנו ע"כ. ואני אומר כי בסוף פ' דיני ממונות דיני נקטות נפרש"י ואע"פ שהוא ממון, ואולי זה כיון שכתוב בתורה הוה ליה נאיסור והיתר ובא הקנס על דבר איסור. והרמב"ם בפ' המשנה פ"ד דבכורות ראש גולה בסמוך שבבבל יותר כח מראש ישיבת א"י כי מי שנשל רשות ממנו יכול לדין בין בא"י בין חוצה לארץ שהוא כמלך שנאמר לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גלויות שבבבל שרודין בשבט, ומדווקא הוא ראש ישיבה שבא"י ומי שנשל רשות ממנו לא יכול לדין כי אם בא"י על ידו. ובפרק גיד הנשה מצאתי כי שרית עם אלהים ועם אנשים: נשיא שבא"י שהם סמוכים ונקרא אלהים, ועם אנשים זה ראש גולה שבבבל. וזה סימן לדברי ר"ת שהדבר של אנשים יכולת לראש גולה ולענין שבין אדם למקום נשיא אלהים. וכן בירושלמי אין חגיגת ציבור בבבל שאין שם נשיא וכן התיר החכם

מאות שנה אחר החרבן עשה התלמוד ירושלמי ר' יוחנן כי זה לא נראה כי אם קרוב ממאתים כמו שנבאר, ואביא לך מלשון בעל דורות עולם ודעת אחרים כמו דף אחד ובוהו יהיה נשלם עד רבי, אמר כי בא אלסכנדר לירושלם בזמן שמעון הצדיק ששאל ממנו סבבלם החורני וראשי הכותיים שיבנו הכהנים חתניו בית המקדש בדר גרזים ויבנו אותו או נחלק ישראל להצי וגמטכו מהם הקבלה ומדום לאלו וכהן שם מנשה בן יהושע בן יהוצבק, ואז צדוק ובייתוס תלמידי אנטיגנוס היו לראש, וזו החלה המינות, ועמד זה הבית בדר גרזים כמו מאתים שנה שבשנת ר"ב לבית שני מדר מתתיה בן יוחנן כ"ג באנטיוכס מלך יון הוא חשמונאי ומלך שנה אחת ויהודה בנו הגבור הגדול מלך ו' שנים ומת ואחריו יוחנן בן שמעון בן חשמונאי, והוא הנקרא הורקנס הראשון וענה והרג המינין והחריב בית מקדשם ובשונו בשלום עשה משחה לחכמים. ובקדושין ס"ו א כי אלעזר בן פוציא שהיה רשע דבר רילות למלך עליהם ואז הניח הציץ וזקן אחד מהחכמים אמר לו רב לך כתר מלכות הנה כתר כהונה לורעו של אהרן לפי שנישבת אמו של מלך במודיעים כשצרו הגוים על שמעון אביו בדר ונלכדו נשיו ואח"כ שבו לידו והיו חושבים שהיה חלל ואז כעס המלך והרג החכמים והמלך זקן מאד ולאחר ששמש בכהונה גדולה נעשה צדוקי ומלך כ"ז שנה ומת יוחנן המלך ומלך אלסכנדר בנו חתניו הנקרא ינאי מלכא והיה שונא לחכמים לפי שיום אחד של ערבה היה על המזבח להקטיר ורגמו אחד כן החלמידיים באתרוגא על מצדו וירם מינו מעל המזבח ויאמר הרב והרג בחכמי' הוי' משמעון בן שפח שהיה אחי אשתו ויהושע בן פרחיה ברה לאלסכנדריא של מצרים עד שבקש שמעון בן שפח רחמים עליו מהמלך והחזירו, והמנהג בבית שני שהמלך בין החשמונים או בין הורדס ובניו כי הם מוציאים ומביאים למלחמה, אבל התורה והדין ע"פ הנשיא מבית דוד או נשיא אחר כמו שמעיה ואבשליון וע"פ הכ"ג והסנהדרין. וזה נראה ס"ק דסנהדרין בתלמוד ובדברי הימים למלכים ק' שנים קדם החרבן שהוא שנת ג' אלף ותשכ"ח החחיל הלי הנשיאות בפ"ק דשבת, והיה נשיא מ' שנה כמו שאמרנו למעלה כדאיתא בספרי, וא"כ לדעת הנוצרים ח' שנים קודם שמת הלל היתה לידת האי"ט שחושבים שהוא אלוה, ורבן שמעון בנו היה נשיא אחריו ס' שנה קודם החרבן שנת ג' אלף ותשכ"ח והיה קן מאד כי אביו הלל היה ק"ף שנה והיה נשיא י"ב שנה, ובנו ר"ג הוקן מלך ל' שנה

לנו הפסוקים. אבל בקוצר אני לך הרשום בכתב אמת כפי ישוב הפסוקים ודברי הו"ל ודברי המפרשים וסדר עולם ובמרא מלה. דע כי בשנת ה' למלכות יהויקים מלך נבוכדנצר שנא' בירמיהו בשנה ה' ליהויקים היא השנה הראשונה לנבוכדנצר ומה שנאמר בתהלת דניאל בשנת ג' ליהויקים בא נבוכדנצר ויצר עליה ויתן בידו את יהויקים, קשו קראי אהודי, והוא סוף מרד יהויקים אלו הג' שנים כיצד שנה ראשונה שמלך נבוכדנצר כבש נגדה כי היא ראש מלכות סנחריב והזו שנה ה' ליהויקים ובשנה האחרת בא על יהויקים וכבשו שהיא שנה ב' לנבוכדנצר וה' ליהויקים, ואח"כ היה לו עבר בירושלם ג' שנים שנאמר ויהי לו יהויקים עבד ג' שנים וישב וימרו בו ולימך כאן שהמרד היה ג' שנים אחרות שהם י"ה שנים ליהויקים ואז עלה נבוכדנצר פעם ב' והרג יהויקים שנת שבע למלכותו של נביכדנצר והנה או לדניאל בשנת ג' למרדו שהוא בסוף מלכות יהויקים ומיד המלך ליהויכין בנו החתני וכשבא לבבל אמרו לו שריו לפה הנחת זרע יהויקים הרשע, ויהי לתשובת השנה עלה נבוכדנצר על יהויכין שהיא שנת ח' לנבוכדנצר ושבע לכיבוש ראשון של הויקי' ולא מלך יהויכין כי אם ג' חדש' ואז הגלה את מרדכי עמו, נמצא כי בשנה אחת הגלה לדניאל ולמרדכי ואז המלך את דודו נדקיהו בן אישיהו ומלך י"א שנים כמו שאומר בפי' הכתוב ואז הוא י"ה שנים לכיבוש הראשון של יהויקים וי"ט שנים לנבוכדנצר כמו שאומר הכתוב בפ' בשנת י"ט לנבוכדנצר שלקח לצדקיהו ושרף המקדש ב' לחדש החמישי ואח"כ בשנת כ"ג למלכותו ד' שנים אחר החרבן כשכבש צור ועמק ומצרים היהודים שנשארו באלו המקומות הולכים או נבוכדנצר לבבל כמו שאומר בסוף ירמיהו וכן פירשו המפרשים וכן בסדר עולם. וכן פירש בעירך בערך כל ובערך מי סברת ג' גליות הוה הא' מיהויקים ויהויכין ב' חדשים והב' בימי צדקיהו כי ליהויקים אכר הולכינו לבבל ולא הולכנו כי מת בירושלם וא"כ דניאל י"ה שנים ויהי מרדכי קדם החרבן הולכנו לבבל לא כאשר אמר וזה הוא האמת, ועוד אע"פ שלא נמנו אלא הכ"ג שנים לפי דעתו לבנין בית ראשון לא מנה אותם בשנת היצירה כי אמר כי מ' שנה לבנין בית שני הם אלף ליציאה וכפי דבריו היו אלף וכ"ג שנה! וכדי להשלים הדבר באי זה זמן היו קצת מן החכמים ומן המשנה ובאיזה שנה נתחבה המשנה והתלמוד ירושלמי ובבלי כפי הנראה מהתלמוד והקבלה, ומה שאמר הרמב"ם כי קרוב מן ג'

ומר' יוסי והיו חבירי ר' ישמעאל ברבי ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה ור' אלעזר בנו של רשב"י ור' שמעון בן אלעזר ור' שמעון בן יהודה ור' יהושע בן קרחה וסומכוס ופלימו ואיסי בן יהודה ור' ראובן איצטרובלי וזנן בן פנחס ור' פדת ור' יעקב איש כפר חסייא ור"פ בן יאיר. וחבר המשנה שנת אלף ותתקמ"ש קכ"א שנים אחר החרבן ת"ק לשטרות. ובעל החזו"ר סמך על רב שמואל בן חפני כי בשנת תק"ל לשטרות שנת ק"ג לחרבן בית שני היה חבור המשנה ולא נהירא לי, ובשנת תק"ל כתב רב שמואל בן חפני שסיים התנאים ושלא החכמים וכן כתב ר"ח, אבל יותר נראה שהוא ק"ג שנה כי ר' עקיבא אחר חרבן הבית כ"ב שנה וקרוב להם מת ר' עקיבא ובו ביזם נולד ר' יהודה קרוב לצי' שנה משנתם המשנה. ומן הנראה למעלה כשבידק ר' יהושע בן קרחה לרבי שלא האריך רבי ימים רבים, וכבר ידעת כי ר' יוחנן היה תלמיד לפני רבי כדאיתא בחולין שראה לרב לפני רבי וקוקן משומיה לפומיה, וכן אמר הרב עצמו כי ר' יוחנן היה תלמיד קמן לפני רבי ואיך יהיה מחבר תלמוד ירושלמי לש' שנים? ובעלה הקבלה הסכימו כולם כי מת ר' יוחנן אחר שהיה ראש ישיבה פ' שנה שנת ד' אלפים ופ"ל שהוא ר"י שנים לחרבן הבית. השם יתברך וית' יבנה אותה במהרה בימינו אמן.

בעבור שצריך מאד לזה הספר מה שכתב בעל הערוך שאלת מר רב יעקב החבר בן מר רב נסים אשר ממדינת אלקירואן לב"ד הגדול של אדונינו רב שרירא ראש ישיבת גאון יעקב, ולב"ד הגדול של אדונינו רב האי"א אב"י ישיבת גאון יעקב בזה השאלה [כתבתיה כאן] והשיבותיך.

וששאלתם איה בפירושי דגן כל רב מבבל וכל רבי מארץ ישראל מאי פיעמא קצת תנאי לאמוראי בשמא גרידא כגון שמעון הצדיק אנטיגונוס איש סוכו יוסי בן יעזר יוסי בן יוחנן אמוראי, רב ושמואל אב"י ורבא. ומקצתהון בשם רבי כגון רבי עקיבא רבי יוסי רבי שמעון, ומקצתהון בשם רב כגון רב הונא ורב יהודה, ומקצתהון בשם רבן כגון רבן גמליאל ורבן יוחנן בן זכאי ודאי כמו ששמעת רבי מחכמי א"י הסמוכין שם בסנהדרין שלהם דאמרינן לענין סמיכות זקנים דסמיכין ליה יקור ליה רבי ויהיבין ליה רשותא למידין דיני קנסות, ורב מחכמי בגל הסמוכים בישיבות שלנו, והדורות הראשונים שהיו גדולים מאד לא היו צריכין לרב רבן לא ברבן ולא ברבי ולא ברב לא לחכמי בגל ולא לחכמי א"י, שהרי הדל עלה מבבל ולא נאמרה

והתחיל שנת ג' אלף והש"כ ומת שנת ג' אלף ותת"י י"ח שנים קודם החרבן ואו שרף עליו אנקלוס בר קלונימוס בר אחתיה דמיטוס צ' מנה צורי, ואו היה נשיא רשב"ג הוקן י"ח שנה ונכבש הבית בשנת ג' אלף ותתל"ח. ובספר בן גוריון שבשנה ההיא נשחטה פרה במקדש ומצאו בה דמות כבש, והיא היתה שנת השמשה לדעת הרמב"ם ולדעת הרא"ש שנה ראשונה ונהרג, ומלך ריב"ז ונפסקה הנשיאות עד שמת ומלך ר"ג בר פלוגתיה דר' יהושע, ובתוספות פרק כמה בהמה כי ריב"ז מלך ב' שנים אחר החרבן וכן רש"י בסוף ר"ה ור"ג אחריו כמו ג' שנים קודם שימלך ר' אב"ע בשתופת עמו. ובאלף הזמנים עמד אדם אחד שמו כתיבא ופינן שהוא משיח בן דוד ושלה יד במלך דומישיאן מלך רומי עברתי נטר ולא התחזק לפניו ומלך זה כתיבא ביה שנת כ"ב לחרבן ומת ומלך בנו ושמו פיירו ש' ופירוש פיירו ש' אדמוני ומת גם הוא ומלך בנו ושמו רומולוש ונתקצבו להם עם רב משראל, ובימי זה הג' נתחזה אדרייניוס קיסר ועלה על א"י ולכד ביתר במ' באב שנת ס"ג לחרבן הבית ונהרג לרומולוש ולכל מהנהו, ואו נהרגו רוב ה' הרוגי מלכות: ר"ח בן תרדיון ור' ישבב ור' סימא ור' חוצפית ור' יהודה בן בבא וכן ר"א המודעי אע"פ שאינו מהם ור"י הנחתים, וקודם לכן נהרג ר' עקיבא ור' עקיבא היה לראש אחר שמת ר"ג, ונראה לי כי אמרינן במדרש איכה כי כ"ב שנים אחר החרבן היתה ביתר שממה ותנא ז' שנים זיבלו כרמיהם האמות מדם הרוגי ביתר, אבל לדעתי אולי כ"ב שנים אחר החרבן ההדלה המלכות ובשנת ע"ג לחרבן נחרבה. והאמת כי בשנת כ"ב כי אדרייניוס מת שנת ס"ה לחרבן כמו שכתוב בספרי המלכים של אדום, ורשב"ג אביו של רבי היה לראש אחר מות ר' עקיבא וחבירי מר' עקיבא בן זומא בן ענאי אלישע אחר ר' פרוש ר' ישמעאל ר' יהודה בן בבא ור' יהודה בן תימא ור' הנינא בן תרדיון ור' ישבב ור' סימא ור' חוצפית ור' יוחנן בן גורי. ובאלף הזמנים היה במלמיוס חכם גדול בתוכנו ס"ה שנים לחרבן הבית, וחביריו של רשב"ג ר' יהודה ראש המדבר' ור' יוסי ור' אלעזר בן שמוע ור' מאיר ור' שמעון בן יהויה ור' נתן אב"ד. ואחר מותו מלך רבי כי ראה י"ח את עני ישראל ומלך אנטיגונוס בן אסירוס והיה אהובו מאד וגיירו בסתר והיו ימים טובים לישראל האריך ימים, ובימיו מת אנטיגונוס ומלך אנטיפוש ואחריו מלך קינד וכולם כבדו לרבינו הקדוש כל ימיו, והוא קבל מר' אלעזר בן שמוע

(1) בספר הקבלה קראת רומש. דמשיך.

כיניו של רבנות לא, ואביו ורבה שכתבתו הרי אנו מפרשין לך דאביו נחמני שמו ומפרשא בכמה דוכתיא בכמרא ונקיטי רבנן דבר אחוזי דרבה בר בר נחמני הוה ותלמידיה, וכיזן שהיה שמו נחמני כשם אבדיו דרבה לא הוי קרי ליה בשם נחמני כשם אביו אלא הוה קרי ליה אביו בלשון ארמית כאדם שקורא אבי, וסליק ליה אביו בלשון ארמי הבי שלי, ואחריו הוי ההכמים קוראין לו הבי. ורבה ורבה אבה ואבא שמותיהן כאשר הוא ברור דאמר רב נחמן דציית ליה לאבא אכיל נחמא בחושיקי, וזה הרי"ש שבראש המלה סימן הוא לרב ולשנא קלילא, וכן ראמי בר חמא אמי שמו ומפרש בתלמוד בכמה מקומות היינו דשמעין נן ליה לאמי. וכן אבין אחי ורבה נן בתלמוד רבינא אבינא שמו בר אשי ורבינא סוף הוראה אבינא לאחרתם, מאה פסי ולא חד אבינא. וכן כל כיצא נאלו כגון רחבה רב אהבה הוא, וכגון רפרם, ויש בתלמוד רביס דמפרש בפסחים אמר רחבה אמר ר' יהודה הר הבית ססיו כפול היה ושכח דאיסתפק ליה רב יהודה אמרה או רבי יהודה אמרה, ואמרינן הכי יאית לן נמי חד מינייהו ע"כ. בסמ"ג מצות גדול צ"ז אמרינן בירושלמי שראש סוף שבבבל גדול מהנשיא שבא"י לפי שהוא מן הזכרים והנשיא מהנקבות. ומסקינן שהרשות שיהן הנשיא אינו מועיל אלא בא"י אבל בבבל לא.

בספר קבלת החסיד שבטרוגונה שהיא בצרפת בימים קדמונים שלח מלך קלוש למלך בבל שישלח לו מורע המלוכה החכם משבט יהודה ושלח לו רבי מכיר ונגלו שליש העיר מטרבונה בעת כבשה מהישימעא"ים והוא וזרעו ראשי גליות ושופטים והיה שם לגאון רב מודרוס הנשיא מורע רבי מכיר וכן מורעו ר' קלנימוס הגדול היה צ' שנה והניח בן החכם ושמו ר' מודרוס והוא החכם ופישין ועשה אזהרות ועשה טובות לישראל והניח בן החכם גדול מרנא ורבנא קלנימוס הנשיא והוא עורנו די וזבחו ויצא שמו בכל ישראל בכל הארץ ומצד אחר ר' מודרוס בן אחי ר' קלנימוס הגדול אשר נזכר שנשפך באיטליא ואחריו ר' משה בנו החכם גדול ועינו. ובזמנים אלו היו נשמעין ראשי ישיבות לגאונים שבטרוגונה כמו ראשי ישיבות בבבל לראש גולה הראשון ר' יעקב גאון בר' משה בר אבין ורבה ר' יהודה בר משה שקבל מרבינו גרשום ורבי תורה בטרבונה. ובעל הערוך טרף קצד אמר ורבינו משה הדרשן מן קרית טרוגונה שנה לנו בציציות קפרא שיהו הוא שקיל ליה ס' הכנסה עם אלו החושיין מששת הבגד והוא לוקחם, ומגדולי

רבנות בשמו וכנביאים היו חשובים אותם שאומרי' חזי הנביא לא עלה עזרא מבבל ואין מרברבין אותם עם אומרת שמותיהם ולא שמענו כי התחילה זו אלא בנשיאים מרבן גמליאל הווקן ורבן שמעון בנו שנהרג בהרבה בית שני ורבי'ז כלן נשיאים, ואף רבי התחיל הסמוכים מאותה שעה ר' צדוק ור' אליעזר בן יעקב ופשט הדבר בתלמודי רבי'ז ולהלן, וסרור בפי הכל גדול מרב רבי גדול מרבי רבן, גדול מרבן שמו, ולא מצינו אדם שנקרא רבן הווקן מן הנשיאים, ואע"פ שמופרש בסוף מסכת עדויו' תוספתא בלשון הוה מי שיש לו תלמידים ותלמידי תלמיד' קורין אותו רב, נשתבחו תלמידיו קורין אותו רבן, נשתבחו אלו ואלו קורין אותו בשמו, אע"פ לא מצינו רבן אלא לנשיא' : רבן גמליאל רבן שמעון רבן יוחנן בן זנאי רבן שמעון בנו רבינו הקדוש. ואע"פ שנקרא ר' הנשיא ולא נקרא רבן בלשון הוה אלא רבינו ואע"פ כינה שמו. וכן אמר רבי אומר ויש בתנאים מי שקראוין רב במקומות ידועים כגון רב אבא אמר בשבת פ' ר' אליעזר, רב אבא אומר בהוראה תתה וסוף בברכות, רב אבא אמר שאלתי את סוכנים כבתובית. אבל מ"ז אחר משינו דרכים או מי שזה עיקר שמו כגון מר בר אממר, ומר בר רב אשי, או שזה חלק משמו כגון מר קשישא ומר יוקא בני רב חסדא אלו דרך אחר. והך שני ראשי גליות שבבבל והנשיאים והמעותרים לנשיאות מביט דוד כגון מר עוקבא מר יוחנא ומר זוטרא, ויש מהם שמאחרין את שמותם כגון הונא מר יהודה מר בר מרימר אממר אלא רבינו שמואל שתלמידיו קורין לו מר שמואל, ומביט דוד שקורין אותו רבנא נחמא ורבנא עוקבא בר ברתיה דרב ואמרינן אדבריה רב חסדא לרבנא עוקבא דודש, אבל רב שכתבתו כי הוא בקראוין בשמותם לא הב שמו אלא אבא שמו ומפרש בכמה מקומות מן התלמוד דהא מיה [שאמר] שמואל לא ידע אנא וסבר אבא וכיצא באלו. ואמרינן נמי כי כליק אסי בר חגי אמר ליה ר' יוחנן מאן ריש סדרא בבבל אמר ליה אבא אריכא, אמר ליה אבא אריכא קרית ליה טרינא כד הוה יתיבנא אחריו שבע עשרה שורין אחריו דרב ורב קמיה דרבי ונפקין ויקוקן דנורא מסומיה דרב לסומיה דרבי, ומסומיה דרבי לסומיה דרב, ולית אנא ידענא מאן אינון אמרין ואת אבא אריכא קרית ליה, אבל שמואל דהא כיון דהוא רישא דאמוראי ליקריה. ומשום דכולהו שמעיה לא קרייה רב ולא אחתוך החם דליקרי רבי, דלכך בר הוה מכני ליה לשמיה הכי. ושמואל מכני אריך ושבור אבל

ובצאתם ראש ישיבת סורא קדם, וכשישגרו כתב שאלה או שלום אחד להבירו ראש ישיבת פום בריתא יקרא לראש ישיבת סורא נאמן, ואומר בכתבו יתקרי דרין דיתקא קומי גאון ורבנן דסורא. וראש הדרין דיתקא קומי רבנן דפום בריתא. וכשיקרי ראש גלות בספר התלמוד ראש ישיבת סורא מתהנס על ידו, וראש ישיבת פום בריתא יושב ודומם, וכשיספר ראש גלות לבית עלמו תשוב הרשאות לראש ישיבת סורא ואין לו לראש ישיבת פום בריתא חלק. ובראשונה היו לוקחין ראש ישיבת סורא וסיעתו שני שליטות בכל הרשויות, והשלישית לראש ישיבת פום בריתא ולא היה להם די באתה השלישית עד שהסכימו ראשי הדור להיות חולקין בשוה ויהי להם לחק עד היום הזה. ובמועד קטן בעבור שקרא בשוק עם בני אחיו רב ורבא בר הנה נהג ר' חייא נושפתא שלשים יום. בראשית רבה פ' ויזכור אלהים את נח וברישלמי בכתובות ובלמדנו פ' ויהי יעקב, רבינו הקדוש היה ענותן סני והוא אמר כל דיימר לי בר נש אנא עבדי דרין כמה שששו בני בתרא לוקני שירוד מגדולתם והעלו אותו, ואי סליק רב הונא ריש גלותא להכא אנא קאים מקומי דהוא מיהודה ואנא מבנימין, הוא מן דכרייא ואנא מן נוקבתא, א"ל ר' חייא רבה דהרי הוא בא נתרכמו פניו, א"ל אורנו בא א"ל פוק חמי מאן נטר לך ברא, נפק ולא אשכח בר נש ונהג בנפשיה נושפתא ל' יום. אמר ר' יוסי כל אותו ל' יום דדחה נוף אלף לרב בר אחתיה כל כלילאי דאורייתא אלין הלכתא דבבלאי, לסוף ל' יומין אתא אליהו ד"ל ברמותיה דר' חייא רבה אצל רבינו יהב ידיה עליה ואיתסי, וכיון דאתא ר' חייא לרבי א"ל מה שיגך עבר שהיה חושש בשנינו י"ג שנה אמר ליה משעתא דיהבת ידך עלי איתסית אינשמית, פירש הערך חודה נשמחו כלומר נחרטא, א"ל ליה אנא ידע מהי? כיון ששמע רבי ין שהנהיג ביה יקר ומעיל ליה לנאו אמר לו ר' שמעאל בר' יוסי ולפנים ממנו, א"ל ד"ו לא יעשה כן בישראל, רבינו הוי מחני שבחיה דר' חייא ל' שמעאל בר' יוסי א"ל יומא חד חמתי בי בני ולא איתכנעא מקמאי ר"ל ראיתו במרחץ אמר ליה ולמה לא איתכנעא מקמאי א"ל מסתכל הייתי באנדה דתלים, כיון ששמע כן מסר ליה הדין תלמידיו והיו עלין עמי לאשונא פירש הערך כמו באשון לילה חשך כלומר בחדר של מרחץ שלא יהיה עומד יחיד. ומעשה זה בפ"ק דקדושין ל"ג א בכמרא כל מצות האב על הבן הוה ר' חייא יתיב בי מסותא פ' הערך מסותא מסחותא

התלמידיו ר' משה העניו ור' משה בר יוסף בן מרן לוי בן הרב אחיו של הרב רב יצחק, וכן מתלמידיו ר' אברהם בר יצחק הנקרא אב ב"ד. וכל אלו הרבו תורה בישראל וכל חכמי גרונדה וחכמי לונל שמו מימים, וכמונדי תלמידיהם היו הראב"ד והרב ר' זרחיה הלוי בעל המאור והרב ר' משולם בר יעקב והרב ר' שמואל בר משה והרב ר' שמואל בר דוד ודר' משה בר יהודה ודר' יהונתן הכהן ודר' שלמה, אבל ר' אברהם אב"ד הוא הגדול על כולם כי הפליג בשיבה ובשנים והוא עשה ספרים הרבה לבאר כל ספק בפירושו ובפסק הלכה ורב מכל אלה החכמים, ועד הוי בגרונדה חכמים גדולים ר' שלמה בבבנית והרב ר' מאיר בר יוסף. ובצירפת יצא אור גדול אשר לא יצא כמוהו לאור העינים והנפשות, הוא הרב הגדול החסיד רבינו שלמה ממרוויש בר' יצחק ד"ל הוא קבל מר' נרשום והוא פירש כל התורה ונביאים וכתובים וארבעה סדרי גמרא אשר ירוץ כל קורא בו, לא הניח דבר קטן או גדול שלא ביאר, ואחרי צאת פירושו לעולם לא היה רב וגדול בעולם אשר ילמד הלכה וזולתם לא נראו כהם בכל העולם לכל נאמן ורב ישלם ל' שכרו. ואחריו שני בניו של הרב זה ר' שלמה ד"ל, והם רבינו שמואל ורבינו חם מרומנו בני הישש ר' מאיר בר שמואל שהיו גורסין שתא סדרי של ציצית לשון, והם היו בנינים מרביצים תורה והעמידו תלמידים הרבה, וכלל צדשת ואשכנז ופריבניגה באים לשניהם לשנות מימיהם. גם הם כתבו פ' מסכתות והלכות להוסיף ולהבין פירושי זקנים רש"י, אך אחריו של רש"י לא היה כה ביד רב וחכם לפירש פירושים אחרים לפי שהכל ממקור חכמת רש"י, ומימינו שנתו כל הנאים אחריו והם ושולם אם נשתכחה תורה בישראל פירושי יחזירוה והוא עבד דלא אשתכח. במבא התלמוד לנידו רבינו שמואל הלוי המעלות שנשאו בהם ישיבת סורא על ישיבת פום בריתא: בראשונה לא היו ממנין ראש ישיבה מפום בריתא אלא מבאין מישיבת סורא ראש ישיבה עליהם, ובזמן שמתקבעין ראשי גלות וראשי ישיבת בבל, ראש גלות יושב על הכסא וראש ישיבת פום בריתא וסיעתו מתרגמין על ידו וראש ישיבת סורא יושב משמאל וכשנכנסין ראשי ישיבות לסעודת מצוה לאחד מבני ראשי גלות או מבני ראשי ישיבת ראש סורא והחיל לברך המוציא וכן ברכת המזון, ואשילו ראש ישיבת פום בריתא וקן ע' שנה, וראש ישיבת סורא בן כ' שנה הגדולה תמיד לסוראין. ובבואם

חיה מובלעת והוא המרדף. ורש"י פרש מסחותא מרדף כדמרתגס וירדף ואסחי והוה עאלין עמיה לאשונא דלא יהיה והוהי נפשיה, ועוד שם בפר' הקשת אתא אליהו ו'ל עם רב'ל לקמיה דר' שמעון בן עזר וא'ל אליהו ו'ל שהוא גדול הדור אמר ליה ר' שמעון אם נראה הקשת בימיו לית הוא כדאי למחמי אפי, ר' חזקיה בשם ר' ירמיה כן אמר ר' שמעון בן יוחאי אי בעי אברהם מקרא זכות מגביה עד נבי ואנא מקרב מגבי עד מלאא משיחא, ואי לא בעי יצטרף אהיה השילוני עמי ואנן מקרבי מן אברהם עד מלאא משיחא, רבי חזקיה בשם ר' ירמיה כן אמר רשב"י אין העולם חסר משלשה צדיקי כאברהם אי תלתין אנתן אנא וברי תרין מנחון, אי עשרים אנתן אנא וברי תרין מנחון, אי ד' אנא וברי תרין מנחון, אי תרין אנתן אנא וברי אנתן, אי חד הוא אנא הוא, בפר' ויהי בימי אמרפל ס' מ"ב מעשה בר' אליעזר שהיו אחיו הורשים במישור והוא בהר נפלה פרתו ונשברה לשבטו וברח והלך לראשל"ר ויהנן בן וכאי היה אוכל קוויית אדמה עד שעלה פו ריה רע פי' הערך קוויית עפר אדום וכן הוא בפ' ה' דמעשר ושני הלכו ואמרו לרבי' אמר לו כשם שהבאיש ריה פך על התורה כך יהיה חלמוך הולך מסוף העולם ועד סופו, לאחר ימים עלה אביו לגדותו מנכסיו וכצאו יושב ודורש וגדולי מדינה יושבין לפניו: בן ציצית הככת, ונקדימון בן גוריון, ובן כלבא שבוע, א"ל אביו לא עליתי אלא לגדוהך מנכסי עכשיו הרי כל נכסיך מתנה, א"ל הרי עלי הם חרם אלהן שווה הם לאדאי, ובויקרא רבה קודם צו את אהרן מאחד שעשה צדקה ונשברה רגל פרתו ומצא מטמון אמר לשבטו נשברה רגל פרתו. בסוף ויקרא רבה אמר ר' סימון מפני מה משיבועין בס"ת ומביאין לפניו נרות נפוחים לומר אחמול היה מלא גידון ועצמית ועכשיו ריקן כך הנשבע לשקר סוף שיוציא ריקן מממונו. פרק ד' דרמאי ירושלמי ר' יוחנן אול לחד אתרא אשכח חד ספרא אטימוס פי' חולה, אמר להון מהו כן א"ל ציים אמר ליה אסיר לך, ומה אם מלאכת בשר דם כך מלאכת הקב"ה לא כ"ש דהנן במלאכת בשר ודם לא יחשוב לאכול אשלו נרגרת אהת פי' לא מנע, ובסוף שביעית ירושלמי אמר ר' יוסי וזה דבר הרצוצה הדה אמרה בר נש דתני מילאי א' פי' מסכת אחת והוא אול לאתר ואינן מוקרין ליה בגין תרתין צריך למימר להון הדיא מילאי אנא הכיס. כתב הרמב"ם בסוף עדיות ותהבונן האך בורחים חכמים מלשון הרע

אע"פ שהיו יודעין שתי המשפחות זכו העשיקה בשמה ואותה שהיה פסולה לא פירסמה. וכן כתב בסוף אבות ר' הנייה בן עקשיה אינו מהברית' אלא סיוס נאה, ונדחו העיס לאמרו בסיוס הפרקי' לפי שאין אומרים קדיש על המשנה אלא על האגד' דאמר מר ואמן יאה שמייה רבה דאגדתא. קרוב לסוף פ"ק דקדושין אמר ר' אליעזר רבי יוסי משום ר' יוסי בן דורמסקית שאמר משום ר' יוסי הנלילי ומשום ר' יוחנן שאמר משום ר' אליעזר הגדול בפ' הבונה תניא אמר להם ר' אליעזר לחכמים והלא סמדה הוציא כשפים ממצרים בשרישה שעל שברו אמרו לו שוטף הוא ואין מביאין ריאה מן השמים. בן סמדה בן פנדירא הוא אמר רב הסדא בעל סמדה בעל פנדירא בעל פסוס בן יהודה היא אמו סמדה אמו מרים מגדלא נשיא הואי כדאמרי בפסוס בריהא סמדהא מבבלה.

התוספות אמר ר"ת דאין זה ישו הנוצרי דהא בן סמדה אמרין הכא דהוי בימי פסוס בן יהודה דהוה בימי ר' עקיבא כדמוכח בפ' בתרא דברכות, וישו היה בימי יהושע בן פרחיה כדמוכח בפרק בתרא דסוטה, ור' יהושע בן פרחיה הוה קדיס מובא לך עקיבא ע"כ. ועוד אמרו התוספ' שזאת מרים מגדלא נשיא אינה מרים שבומן רב בימי בפ"ק דסוטה ע"כ. ואני **אברהם** אומר כי מה שאמר ר"ת לא נהדאי כי פסוס בן יהודה שאמר לו ר' עקיבא שהיה חכם גדול וכן הוא בפ' חלק תניא משמו ב' דרשות, ועוד שהיה חכם חשוב בעיני המלכים וזיה טוב לישראל בעבורו כמו ר' אבהו אומר בברכות שהיה שם בומן הריגתו של ר' עקיבא שר' עקיבא מת בן ק"ב שנה וכמה זמנים ושנים קודם מביא ר' אליעזר הגדול רבו מר' עקיבא ריאה לחכמים מבנו של פסוס המכונה לו שהיה מספר ר' אליעזר לחכמים כמה שקרה בומן הקדום לו, וכפי דעת הנוצרים היה האיש הידוע בומן רבי אליעזר וכן נראה בפ"ק דע"ז כי ר' אליעזר דבר עם יעקב הלמידו ישו הנוצרי וכן אני אומר שהם ב', א' בבית ב', והב' בומן הריגתו של ר' עקיבא כמו שאמרו התוספות ומרים אשת פסוס מגדלא נשיא שהן ב', ובסוף נמין פסוס בן יהודה הוא עצמו שאמר ר' אליעזר ובסוף ש' ר' מיתות מצאתי לרש"י מסכים לדברי שאמר בן סמדה הוא האיש הידוע הנוצרי וכו', ותלמודו בלוד בערב ססא. ועוד מפורש בירושלמי בפסקים בפרק אין מעמידין דבן דמא בן אהותו של ר' ישמעאל שנשכו נחש שבא יעקב איש כפר סכניא לרסאותו בשמו של ישו בן פנדירא. ועוד מעשה אחר בירושלמי שם בר

מבינים, ואמנם זה הוא כשנעדר מהם קודם השנתם אבל איפשר שיעידו אחר ההשגה וישאר השלם שלם. וכן הוא דברי חכמינו ז"ל שהרי הם אמרו הריש נוהן לו דמי כלו באין לו דמים, ואמרו ג"כ הריש נזר ונעך נלוכר שיש לו דמים. וההפך בזה הוא אם נתהרש קודם לימוד או נתהרש אחר לימוד, אבל אני אומר שדבריו מצד השכל שלו אבל הדין בתלמוד אינו זה כי הוא שזה בין בידוע ובבלתי יודע, אבל בתוספת ערכין פירש ר"ת והכא בערכין בידי שמים והתם בידי אדם אי נמי התם מיירי אחר שקלקל שאר אבריו כדמשמע התם, אבל ר"ת בפרק הוהובל הקשה על ר"ת כי אינו מדבר כי אם חידוש לבד והוא תרוין כי בערכין יש לו אומנות והכא אין לו אומנות.

וכתב עור בנבואה ז"ל דע יצליחך האל כי יש בענין זה ענינים יוצאים מכל היקף מפורסמים, והוא מה שסיפר הרשב"א ז"ל מאיש ששמו ר' נסים בר אברהם ספריו שהיה רוח לפעמו ד' שנים פעם בהקיץ פעם בהלום ומלאך דובר בו ואת שמו הגיד לו וכתב לו ס' בג' ידות של נייר וקרא אותו פלאות חכמה והתחיל לכתוב לו פי' אביר על כל תיבה ותיבה ועל עלה של נייר מהס' שהוא פי' ב' ידות של נייר, וזה האיש קודם זה לא היה יודע ספר כלל. ודבר הימה הוא זה שאין לדוננו נביא שלא היה חכם ואין הנבואה שורה אלא על הכס ובדווצה לארץ אין הנבואה שורה אחר שנתקדשה א", ונבואת יחזקאל בא"י התחילה וגם אין הדור ראוי לנבואה ולזה לא שרתה הנבואה על תלמידי הלל וגם אין זה קסם שיהגבר ספר מלא חכמות וכן סבר הרב הנוהר כי בעיר לא ר"ה היה קפץ אחד שאינו יודע ספר והיה אומר כמה מומרים וכמה דברים והוא בעצמו אמר להם לעשות לו רפואה שחלה הוא וכתבי מיפו נוסחא אהת ועמד ונתרפא.

עוד כתב הרב ז"ל כי בארץ אשכנז היה איש כשר ודורש ברבים בפני גדולי התורה דברים נפלאים ודרשות לא עשו כן כל הגדולים אשר בארץ ועושה כן בשם קורים אותו שם הדרוש. עוד כתב הרב ז"ל שהוא ראה איש אחד שמו ר' אברהם דקולניא אשכנזי שהיה עומד בבית הכנסת של קולניא כמעט וקול יוצא כנדרו מהמורח מעל גבי הארץ שמתחתיו בו ס"ה ושואלין לו כל דבר הוא משיב ואותו קול דורש מה שלא ידרש כל חכם מישראל. וזה אברהם היה אומר שאותו המדבר הוא אליהו ז"ל והעידו לרב ז"ל כי דרש יום שבת בפני רבנים גדולים בפרשת ויחי ביום כלות משה והעידו

בריה דרבי"ל הוה ליה בלע פי' שבלע נימא של מים או נחש אתא ליה גוי ולחש ליה בשמו דישו בן פנדירא מדרנפק אמר ליה מאי אמרת עלן א"ל מלהא פשו הוה ליה כאלו במיית ולא מעוד הדא מלהא, ונראה מכאן בפ' מה שאמרתיו. ועוד נראה שאם עשה להש הגוי על יהודי ואינו יודע מה שאומר שהוא מותר חוץ אם הוא יודע שהוא מין אדוק בעבודה רעה, והמלהש ואינו יודע מה שאומר אבל שמש אפילו מיד מין שרי ללקחו. ואחר זה מצאתי במגן אבות בהלק הב' בפ' ד' שהארץ מאד בזה ואמר כדברי, ועל' פסוק אמר שהם ב' או שהארץ ימים הרבה ואני אומר אין סומכין על הנס. בסמ"ג צ"ז ואומר ר"ת שב"ד הגדול הוא נשיא שבא"י מדאמר בפ' זה בורר ששלח הנשיא שבא"י לראש גולה שבבבל עוקבין הכבלי קבל קדמנא ואמר ירמיה אחי העביר עלי את הדרך דיינתו אהון ואי לא ציית השיאתו ויראה קינוסו בסבריא ופירש ואי לא ציית אי אמר לב"י הגדול קא אולינא שהרי יש כח לראש גולה שבבבל לרדות בשבט שפי מן הנשיא שבא"י, ודוקא מפני שהנשיא היה מופלג בחכמה אבל עתה נקרא ב"ד התלמיד החכם הגדול יותר בחכמה ובמנין כדאמר בפרק אחר דיני ממונות ה"ך אחר ב"ד פה אחר ר' אליעזר ללוד, אחר ר' מתאי בן חרש לרומי משמע שברומי הוא ב"ד הגדול שאין למעלה הימנו, ואע"פ שאינו מענין הספר כתבתי בכאן אלו הדברים שהם חרוש וטוב לכתבן בכאן.

כתב רבי שמעון דוראן בהלק השלישי ממגן אבות אמנם מהות הנשמה היא לפי דעת המקובלים עצם דק בתמלית הדקות ודך בתמלית הזכות אין בכל הנמצאים יותר דק ויותר דך ממנו ואפילו עצם הגרמים השמימיים הפשוט אינו כאותו דקות ונוכ' כמוהו והוא נאצל על האדם והוא צורתו והוא נגדל מהב"ח והוא מוכן לקבל המושכלות ולזה תשמה הנפש ותתרחב באור היום ותתעצב ותראג באפילה כי הוא ממוין האור ותשמה בדומה לה, וכבר כתבתי דעת המקובלים כי היא נאצלת מהספירות בהשגות הליקים, ולזאת קראום רוח ונפש ונשמה כמו שהקדמנו וגם כתב כי זה סגרת חכמי ישראל כלם והאחרונים וגם רוב הפילוסופים וגם שהיא בריאה מששת ימי בראשית ואיז"ש שהיא אינה נתפסת במקום בהכרח כי לה מקום רמזו לה כי נפש ראוין אינו על שמעון וזוהו נבין על הקב"ה ששכינתו בציון.

אמר עוד בחוש השמיע כי האנשים אשר לא יערו אלה החושים הם יותר משכילים ויותר

ו'ל בזה ואמר שאסור לבא כנגד המלות על חנם .
בילמדנו פ' וארא אסר ר' אלעזר בן סדת
 כאשר שמע למצרים יחלו לשמע צור הוא רומי כל
צור שבמקרא חסר במלות הרשעה הכתוב מדבר ,
 וכל **צור** מלא ברומי הכתוב מדבר . ובפרשת בא
 אל פרעה צור מלא בצור המדינה מדבר וחסר
 במלות הרשעה .

בהדש אדר כתב ר' יצחק דמן עכו כי עכו
 נחרבה בשנת המשיים לפרש ושנהרגו חסדי ישראל
 שם בר' מיתות ב"ד , ובשנת ס"ה היה זה . ר'
 יצחק דמן עכו בנבארה באיטליה וניצל מיצו ובשנ'
 ס"ה עצמה בא לפולישלה . ומצאתי בספר דברי
 הימים שלו ר"ל מר' יצחק דמן עכו הוא שעשה
 ספר קבלה בשנת המלאך ונחרבה בומנו עכו
 ונשבו כולם בומן בן בנו של הרמב"ן ובומן בן ר'
 דוד בן אברהם בן הרמב"ם ז"ל , והוא הלך לספר
 לחקור כיצד נמצא בומנו ספר זוהר אשר עשה
 ר' שמעון ור' אלעזר בנו במטרה אשרי הווכים
 לאמתתו , באורו יואו אור ואירי לאמתתו מפני
 שזיוף מקצת אשר זיוף , ואמר שקבל כי מה
 שנמצא בלשון ירושלמי האמין כי הם דברי ר'
 שמעון ואם תראה בלשון קדש האמין כי אינם
 דבריו רק דברי המיוחס מפני שהספר האמתי הוא
 בלשון ירושלמי כלו ז"ל : ומפני שראיתי כי דבריו
 מופלאים ישאבו ממקור העליון המעיין המשפיע
 בלתי מקבלת בשכמל"ו , רדפתי אחריו ואשאלה
 את התלמידים הנמצאים בידם דברים גדולים מפני
 מאין בא להם סודות מופלאים מקובלים משה אל
 פה אשר לא נתנו ליכתב ונמצאו שם מנאירים לכל
 קורא ספר ולא מצאתי תשובותיהם על שאלתי זאת
 מכוונות , זה אומר בכה וזה אומר בכה : שמעתי
 אומרים לי על שאלתי כי הרב הנאמן הרמב"ן ז"ל
 שלח אותה מא"ל לקסלניא לבנו והביאו הרחוק לארץ
 ארגון ור"א לאלקטני ונפל ביד החכם ר' משה די
 ליאון הוא שאומרים עליו ר' משה די דוד אל הנארה
 ור"א שמיעולם לא חבר רשב"י¹ . ספר זה , אבל ר'
 משה זה היה יודע שם הכותב ובכחו יכתוב ר'
 משה זה דברים נפלאים אלה , ולמען יקח בהם
 מחיר גדול כסף וזהב רב תולה דבריו באשלי
 וברבי ואמר מתוך הספר אשר חבר רשב"י ורבי
 אלעזר בנו וחבריו אני מעתיק להם דברים אלו .
 ואני בבואי ספרדה ואבא אל עיר ואלדוליד אשר
 המלך [שם] ואמצא שם לר' משה זה ואמצא
 דן בעיני וידבר עמי וידר לי וישבע לאמר כה
 יעשה לי אלקים וכה יוסף אם לא הספר הקדמון
 אשר חבר רשב"י אשר הוא היום בביתי במדינת
¹ ב"ב במקום רשב"י כתיב בזה חכם . המשיך .

כל הרבנים שאין בכל הארץ מי שידרוש כמותו בכל
 זה הוא תימה גדול ואלה הענינים קצתם על ידי
 שם קצתם על ידי אליהו ז"ל , ויש מהם על ידי
 שדים כי לא ירחוק שהשדים יעשו בכיוצא בזה .
 וכבר אמרו שהיה ששמיטה דלמא וילמא איהו שירא
 אמרינהו , וכבר העידו לי כי ערבי אחד אהוו שד
 והיה מדבר בלשון העלנים , וכן העיד זה איש
 ראוי ביראה איש א' אהוו שד וקורא פרשיות מהם'
 שלהם שהיו יודעים בו שלא היה יודע אותם עכ"ל .
ואני ראיתי בשלמנקה הרבה מאלה הדברים
 אבל הקול שאומר ששומעין כנגדו זה הוא תחבולה
 שאני ראיתי גוי אחד ששהיב בבית ולא היה מדבר
 והייתי שומעין קול אחד מהנג בבית ולא היה שם
 איש א' ובחלומות דבר זה ההכנס כי לחוקק כה
 הדמיון יעזור על המתנסקים בשאלות הלום בהקין
 כי על ידי אותם דברים המדוברים בשאלה יתחוק
 הכח ותשליטנו המחשבה ויראה הדברים הנשאל'
 כמו שספר לו אביו או כי זקנו היה שואל ומשיבין
 כי דברים אמתיים בהקין . וכן ראינו אשילו
 מנשנותיו וכן מי שהוא קרוב למות שיתחוק הדמיון
 והרבה מזה מצינו בתלמוד ואמרו בשעת פטירתם
 ויצדקו בהם כמו שמואל הקטן ורבינו הקדוש .
 במדרש קהלת טוב לשמוע נגרת הכנס אלו הדרשו'
 מאיש שומע שיר כסלים אלו התורגמנין וההונן
 שמוסיפין על קבע התפלה הדיית רק למעלה ,
 מעשה דברי ור' יוחנן שהיו נפתח מבריא והיו
 שם שני אצטרוגלין וראו שני יהודים יוצאים
 למלאכתם ואמרו שנהש נושכן וחזור בשלום אמרו
 ר' ינאי ור' יוחנן לאצטרוגלין כבר באו לשלום ,
 אמרו להם מה עשיתם א"ל קרינו ק"ש והתפללו ,
 אמרו להם יהודים אתם אין אצטרוגלין מתקיימין
 ביהודים הכי אומר ואחא לא כן נתן לך י"י פרשת
 שופטים . ובחלק הג' ממנן אבות בר שם כתב ר'
 שמעון דוראן ז"ל כי הרמב"ם ז"ל השריו על מדותיו
 במה שכתב במדע במשפטי החוכבים שהם הגל וגו'
 ולא היה כן דעת ר"ל שאמרו מול מחכים ויש מול
 לישראל והאמר אין מול לישראל לא הכחיש שלא
 יהיה אמת שהשם יתברך ויתעלה משנה המול
 מפני היותו וכן איפשר שהבחירה תגמל הנגור .
 ומה שאינו צודק מה שיגורו חכמי המשפס הוא
 מפני החרון ההשנה או מפני רצון האלוי . וכבר
 אמרו ז"ל מאשר ולא כל אשר וכן שהחכמה לוקה
 וכו' , ומה שאמרו בתלמוד כי המנחשים בכוכבים
 הוא בכלל נחש לא נאמר על זאת החכמה אלא
 באותן המנחשים שאומרים מהו נפלה מפיו צני
 השסיון בדרך וכיוצא בזה וכן הוא דעתו של הרמב"ן

יקרים כאשר עינדך רואות, אח"כ דברה אשת ר' יוסף זה עם בתו של ר' משה את הדברים אשר דברה עם אמה להשיאה לבנה ולתת לאמה לחם ושמלה ותען לה כאשר ענתה אמה לא פחות ולא יותר התרצה ערות בורה יותר מו? כשמיני דבריו אלה נשתוממתי ונבהלתי מאד ואממין אז כי לא היה שם ספר רק בשם הכותב היה כותב ונותן לבני אדם, ואסע מאוילה ואבא אל עיר מלאבירה ואמצאה בה חכם גדול מופלא נדיב לב ופזב עין שמר ר' יוסף הלוי בנו של ר' מורדוס המקובל ואחקרה ממנו על אודות הספר הזה ויען ויאמר אלי דע והאמן כי ס' הוזהר אשר חבר רשב"י היה בירו של ר' משה זה וממנו יעתיק ויתן לאשר טוב בעיניו, ועתה ראה בחינה גדולה אשר בהנתי לר' משה אם מתוך ספר קדמון יעתיק או בכה שם הכותב יכתוב, והבחינה היתה שימים רבים אחרי כתבו לי קונטרסים גדולים ורבי' מהוזהר גנותי לי א' מקונטרסים ואופרה לו כי אבד ממני ואהלה את פניו להעתיקו לי שנית ויאמר לי הראני נא אחרית קונטרס אשר לפניו והאשית הקונטרס אשר יבא אחריו ואני אעתיקנו לך שלם כראשון אשר אבד לך ואעש כן, אחר ימים מועטים נתן לי הקונטרס מועתק ואניחזהו עם הראשון וארא כי אין ביניהם הפרש כלל לא תוספות ולא מנערת לא שינו עיני ולא שינו דברים אבל שפה אחת דברים אחרים כאלו הועתק קונטרס מקונטרס היתכן בחינה יותר גדולה מו? וכסוף דוק מנה, ואסע ממלאבירה ואבא אל העיר טולישולה ואוסף עוד לחקור על הספר הנזכר אל ההכמים ותלמידיהם ועדיין מצאתים חלוקים זה אומר בכה וזה אומר בכה, וכאשר ספרתי להם בעיני בחינת הדוכס ר' יוסף הנזכר אמרו לי שאין זה ראייה כי נוכל לומר שפרס נותנו לאדם קונטרס מאשר יכתוב בכה שם הכותב יעתיקהו תחלה לעצמו ולעולם לא יתרוקן ממנו, אבל יעתיק ויתן יעתיק ויתן המעתיק מספר לספר קדמון. אמנם נחדרש לי ענין כי אמרו לי תלמידים שראו איש זקן ושמו ר' יעקב תלמיד מובהק של ר' משה זה אשר היה אוהבו כנפשו שהיה מעיד עליו שמים וארץ שספר הוזהר אשר חבר רשב"י: ולא מצאתי בספר תשלום זה הדבר.

בפרק ג' דיומא יהושע בן גמלא עשה הגורלות של זהב וכוכיין אותו לשבח. וכן בן קמין עשה י"ב דדים לכיור גם עשה מוכני לכיור שלא היו מימיו נפסלים בלינה, ומונבו המלך עשה כל דות הכלים של יום הכפורים של זהב, והילינת אמר עשתה נכרשת של זהב עלי פתחו של היכל וגם היא

ישבילי היא אוילה בנואך אלי שם אראך, ויהי אחר הדברים האלה נספר ממני ויך ר' משה זה אל עיר ארבלא לשוב אל ביתו לאוילה ויחלה בארבלא וימת שם, וכשמני הבשורה הישב חרה לי עד מות ואבא ואשים לורך פעמי ואבא אל אוילה ומצאתי שם חכם גדול וזקן ושמו ר' דוד דפאן קורפר, ואמצאה חן בעיניו ואשביעהו לאמר הנהברו לו סודות ספר הוזהר שבני אדם נחלקים זה אומר בכה וזה אומר בכה ור' משה עצמו נרד לי אלי ולא הספיק עד שמת ואני יודע על מי אסמך ולדברי מי אממין, ויאמר דע באמת כי נתברר לי בלא ספק שמיטלם לא בא לידו של ר' משה זה, ואין בעולם ספר וזהו זה רק היה ר' משה בעל שם הכותב ובכחו כתב כל מה שכתב בספר הזה, ועתה הוזהר שם באיזה דרך נתברר לי: דע כי ר' משה זה היה מפור גדול ומצאי בעין יפה ממוני עד שהיום הזה ביתו מלא כסף וזהב שנתנו לו העשירים המבינים בסודות גדולים אלא אשר יתן להם כתובים בשם הכותב ומהר נתרוקן כלו עד שנוב אשתו ובתו הנה ערמו' שריוות ברעב ובצמא ובחוסר כל, וכשמעונו שמת בעיר ארבלו ואקום ואלך אל העשיר הגדול אשר בעיר הזאת הנקרא ר' יוסף די אוילה ואומר לו עתה הגיע העת אשר תוכה לספר הוזהר אשר לא יערנכו זהב והוכיח אם תעשה את אשר איצנך, ועצתי היא זאת שיקרא ר' יוסף זה לאשתו ויאמר לה קחי נא מנחה נאה ביד ששחך ושלחי אותה לאשת ר' משה ותעש כן, ויהי ממחרת ויאמר עוד לה לכי נא ביתה אשת ר' משה ואמרי לה דעי כי רצוני הוא להשיא את בתך לבני ואלך לא יחסר להם לאלל ובנד ללבוש כל ימך ואין אני מבקשת מנך דבר בעולם רק ספר הוזהר אשר היה אישך מיתיק ממנו ונותן לבני אדם, דברים אלה תאמרי לה לבד ולבתה לבד ותשמיעי את דבריה אשר יענוכה ונראה הידיו מכוונים אם לא, והלך ותעש כן ותען אשת ר' משה ותשב לאשת ר' יוסף לאמר כה יעשה לי אליקים וכה יוסף אם מעולם ס' זה היה יעם אישי אבל מראשו ולבו מדעתו ושכלו כתב כל כה שכתב ואמרה לו בראווי אותו כותב מבלעדי דבר לפניו מדוע חאמר שאתה מעתיק מס' ואתה אין לך ספר רק מראשך אתה כותב הלא נאה לך לאמר כי משלך אתה כותב ויותר יחיה כבוד לך, ויען אלי ויאמר אלו אודיע להם סודי זה שמשכלי אני כותב לא ישגיחו בדברי ולא יתנו בעבור' שופמה כי יאמרו כי מלבו הוא בודה אותם, אבל עתה כאשר ישמעו שמתוך ספר הוזהר אשר חבר רשב"י בורה הקודש אני מעתיקם יקנו אותם בדמים

שאל לפרושים מה דינו של אלעזר זה ואמרו חייב מלקות כי הפרושים לא ישפמו מות, ואמר לו הצדוקי תראה שהוא אמה מה שאמרת לך ומדוי' ההוא נעשה צדוקי יוחנן שהוא הורקנס וגור מי שיקרא תורת הפרושים מות יומת, ואז התחילה המינות ומלך כ"ו שנה יש נוסחא ל"א שנה, והיו לו ג' בנים ארסתובלוס ואנטיגנוס ואלסכנדר והוא ינאי ואמרו ליוחנן בחלום שאלסכנדר שהיה שונא אותו אביו הוא ימלוך, וכשמת יוחנן מלך ארסתובלוס שנה א' ומת וגם אנטיגנוס נהרג בשנה ההיא קודם שמת ארסתובלוס שאיש אחד מהפרושים שמו יתרוה ניבא שיתרג ביום ההוא אנטיגנוס וכן היה, וימלוך אלסכנדר בנו השני לו ר"ל בן יוחנן השני כאביו והרג ר' אלף מהפרושים בעבור האתרוג שנתנו בראשו ביום ערבא א' מן הפרושי' ואמר הרב בחכמים וכן הרג מן היהודי' ר' אלף מכת הפרושים ותלה ה' מאות יקני פרושים, וחלה מרביעית ג' שנים ומת ומלך כ"ז שנים והיו בניו קמינים ותמלך אשחיו כי עוררה הפרושים וכיבדם כיבדו כי היתה אודהת להם ועשאתם שרים על העם ותתקיים כל מדת הפרושים המלכה אלסכנדרית, ובכבוד גדול מלכה מ' שנים וזאת כפי התלמוד אדורה שמעון בן שטח וכל ימייה היו ע"ג שנים ומתה ואז מלך ארסתובלוס בנה עם עורת הצדוקים, והורקנס אחיו הכהן היה עם הפרושים וילחמו על ירדן ויהיה המלחמה גדולה עד שגרה הורקנס לירושלם ובא ארסתובלוס ויצר על ירושלם ואז יצאו זקני ישראל והזקנים ועשו שלום ביניהם כי היה הורקנס כהן גדול וארסתובלוס מלך ויהי כן, ובימים ההם היה אנטיסטר שהיה אביו של הורדוס איש נבור ושר גדול ולקח אשה מזרע המלוכה של אדום וגיירה שהיה נגיד עליהם על כן אומרים כי היה אדומי שהיו עבדים לישראל, אבל מקלאוס הסופר כתב כי היה אנטיסטר מזרע שועי יהודה שעלו עם עזרא, והוא הסית להורקנס שיצא מירושלם ואח"כ בא אנטיסטר בעם רב עם מלך ערב ועם הורקנס הכהן ויצורו על ארסתובלוס אחיו ואז בואת המלחמה הוקה הלכו עם רב מיהודה למצרים לגור שם ולעשות זה המצוה, ואז היה חוצה לעיר נחבא חוני המעגל בתוך עם יהודה ואמרו לו שיתפלל בעדם לשם יתברך שיתן בידם את ארסתובלוס כי ינצחו להם כאשר עשה במסר ולא רצה ואמרו שיהרגוהו, ואז היה מתפלל שהשי"ח יעשה מה שיהיה טוב לישראל, והרשעים שהיו שם הרגוהו לחוני המעגל ולא אחר השם נקמחו וך את מחנה

עשתה מבלא של דוב שפרשת סופה כתובה עליה, ונקגור מהחסידים שנעשו נסים ללהותו והם של חנושת טוב מוודה והיו בשערי מורה בעורה וכל אלו מוכיזין לשבח ועליהם נאמר ובר צדיק לברכה. פוק ה' משקלים מ"ו חסידים שהיו ממונים במקדש ולא היו כולם בוכן אחד ואלו הן: יוחנן בן פנחס על החותמות אדיה על הסלחות מתתיה בן שמואל על הפיסות פתחה על הקנים ולמה נקרא שמו פתחה שהיה פתח דברים ודורשן ויודע כל לשון ובגמרא שהוא מרדכי בן אדיה על חולי מעיים, וחזניא חופר שיחין גבני כרוז בן גבר על נעילת שערים בן בני על הפקיע בן אראו על הצלצל הוגרס בן לוי על השיר בית גרמו על מינשה לחם הפנים בית אבטינס על מעשה הקטורת, אע"פ שבפ"ג דיומא מוכיז אלו השנים לננאי ר"ל בית גרמו ובית אבטינס זה מפורש בגמרא קודם שהיו יודעים מיזשיהם אבל אחר שידעו מעשו לשם שמים והיו חסידים הוכרח בכאן עם ה"ג חסידים, אלעזר על הפרכות ופנחס המלביש היו מ"ו חסידים וכשרים. ובסוף הלה ניתאי איש חקיע הביא הלוח מבייתור ולא קבלו ממנו שהיה חוצה לארץ, בן אנטיגנוס העלה בכורות מבל ולא קבלו ממנו, אריסטו הביא בכוריו מסוריא וקבלו ממנו. ובפ"ד דשקלים מי שאמר שהיו י"ג שערים במקדש הוא אבא יוסי בן יוחנן אבל חכמים אמרו שבעה.

הבבלים פ"ו יוסף בן גריון מוכן החשמונאים שהוא ר"ג לבנין בית שני: מתתיה שנה א' מלך ואחריו יהודה בנו ר' שנים והוא הגבור הגדול מכבי ונהרג במלחמה, ויונתן אחיו מ' שנים אדורות ושמעון אחיו ר' שנים והרגו חתנו על אנטיוכוס עם בתו ומלך בנו של שמעון ושמו יוחנן, וזה יוחנן בוכן אביו הרג מלך גדול ושמו הורקנס ושמעון אביו קרא לו לבנו הורקנס על כחו, וזה יוחנן הרם מקדש דר גריונים שהיה בניו כמו ר' שנה, וך הכותים ועמו בניו במלחמה ובא הוא בעבור יום הכשרים לשרת כי מלך וכהן היה ונשמע קול בבית המקדש אל תירא מבניך נמור עבדתך היום שיבואו לשלום, וכן אמרו חז"ל בסוטה שיצא בת קול בלשון ארמית נצחו שליאי וישב ישראל לבטח וכל החכמים ישבו במשחה ובא איש אחד שמו אלעזר רע ובליעל ואמר די לך המלכות ולא כהונה כי אביו היתה שבייה והוא היה חלל וקצף המלך, והיה שם בסעודה איש צדוקי עשיר שמו יוחנן ואמר לו לא תאמין לפרושים כי הם דברו לאלעזר שיאמר זה, והמלך

יהודה וימותו רבים על דם חוני, ויהי אחרי כן וירבו הכהנים מעל החומה לישראל שיתנו כבשים למנוח לחג המצות ועינו להם שיתנו בעבור כל כבש ואיל אלה דרכונות וזה נתנו והחב ולא נתנו הכבשים לקרבן ואז התפללו ל"י אלהיהם עליהם כי גלו את זבחי ל"י ומיד וך ל"י את העם ברעב גדול עד היות איפת החטים כ"ה דרמוני זהב, ויצא אליהם אריסתובלוס וברח הורקנס ואניספטר ויהרגו רבים מהם והאריך המלחמה ביניהם ובאו ליריחו עיר הריח כי במקום שהוא היה צומח בלשמו הוא השמן הטוב הנקרא אסרמון ופג, וזה העץ לא נראה בעולם כי אם ביריחו ואם היו נוטעים ממנו ייבש עד שנחרב בית המקדש כי נחלף העץ במצרי' ובשאר מקומות, ואח"כ חזרה המלכות להורקנס ואח"כ פעם אחרת לארסתובלוס, ואילו הב' אחים נרמו כל רעה לישראל עם יועצי רומי שלח בניו לאמור ר"ל בני ארסתובלוס, אבל המלוכה חזקה עם הורקנס בעבור גבורת אניספטר ובנו הורדס שלחו לנגיד על הגליל והיה לו מלחמה עם איש ששמו חזקיהו ויהרגוהו וישלח המלך הורקנס בעבורו ובעבור צעקת העם והנשים ובא למשפש חנוך מלחמה ושער ראשו מסורק עם אנשים גברים עמו לפני הסנהדרין והם המלך לא דברו, ואז ענה שמאי תלמיד הלל הוקן שהיה תמה על זה ואמר הנה ימים באים וזה הורדס שנשא אתם פנים במשפח וכן הורקנס אשר הוא המל עליו הוא יירגהו ויקבל מלכותו, וכן נשהיה הורדס קטן התנבא מנחם חברו של שמאי שיהיה מלך ושיעשה רעות ואח"כ טובות שיבנה בית המקדש, ואחר שמלך התנבא עליו שיהיה מלך יותר מל' שנה ואז נתן לו עושר גדול ואולי בעבור זה יצא מנחם ונכנס שמאי.

ובימים האלה מתה אשה חרה ברומה אשת אחד מיועצי רומה ויהי במותה ויתנועע הילד ושתחו ויוציאו הילד ויהי, והוא המלך יוליו קיסר המלך הראשון מרומה, וזה יוליו קיסר שלח להורקנס זה ברית שלום וגור כי כל הגוים ישלחו מנות לבית ל"י ואחר זה הרבו לילולו ברומה ומלך בן אחיו אנושטו אוקשביינו ונתנו סם המות לארסתובלוס ומת כשנא מרומה ויהיה מריבה בין מלכה ואניספטר ועשו שלום ברומה ונתן מלכה שוחד לשר המשקים של הורקנס ובשולחן מלך הורקנס נתן סם המות לאניספטר וימת, ואז מלך אנושטו ברומה ונקרא אוקשביינו אנושטו ר"ל מוסף כבוד על כל המלכים, והורדוס בא למצרים וממצרים על הים לרומה ושם המליכהו שיהיה מלך על ישראל, ואז נחזק אנטיגנוס בן ארסתובלוס

המלכה מראש גולה שבבבל: דוד מלך שנת ב' אלפים ותתס"ד (1) ומלך מ' שנה בדורו היה אביתר כ"ג ונתן וגד נביאים, שלמה מלך שנת ב' אלפים ותתקנ"ד ובשנת תתקנ"ה החזיל לבנות (1) ב"ע וטא ותה"ע"ה ו"ל ותה"ע"ה. המעריך.

וגלותו עמו וחור זרובבל לבבל ומת שמה ועמד אחריו משולם בנו, ובימיו מלכה יין כי ביום שמלכה יין פסקה נבואה מישראל שנת ג' אלף ותמ"ח ומתו חגי זכריה ומלאכי, ואלכסנדרוס מוקדון מלך י"ב שנים וקמו אחריו ד' מלכים כמזוים ומת משולם ועמד אחריו ברכיה בנו, ובוה הוסיף היה תלמי המלך שכתב התורה יונית וכן אנפיוס שבנה אנפוכיא ומת ברכיה ועמד אחריו חסדיה בנו, ובימיו היה ניקטור מלך יון. וכל ענין החשמונאים שנת ר"ב לבנין בית שני ומלך מתחיה שנה א' ויהודה בנו ר' שנים ויהונתן אחיו ר' שנים ושמעון אהויה בנו ר' שנים ויהונתן בן שמעון הנקרא הורקנס הא' י"ו שנה הרי מ"ז [2] שנה לחשמונאים. ומת חסדיה ראש גולה ועמד אחריו ישעיה בנו ואו מלך ינאי בן יהונתן הנקרא הורקנס וזה ינאי נקרא אלכסנדר ומלך ל"ז שנה ונפטר ישעיה ועמד אחריו עובדיהו ובזמנו מת ינאי ומלך אריסטובולוס בנו ומלך י' שנים ונהרג, ובוה הוסיף אויבר ההלמוד כשצרו מלכי החשמונאים זה על זה וכו' ומלך אחריו אנפיוסנו בנו ומלך עשר שנים והרגו עבדו ההלמוד כתב רש"י שהוא ונהרג כל בית אדוונו ומלך ל"ה שנים, ונפטר עובדיה ראש גולה ועמד אחריו שמעיה בנו. ויש נוסחה אחרת במלכות החשמוני' כי הם ק"ג שנים: ויהנן ושמעון בן מתתיהו ל"ז שנים, וינאי בן יהונתן כ"ז שנים, ואריסטובולוס בנו ר' שנים ונהרג, ואנפיוסנו בנו כ"ז שנים, ואחר הורדוס מלך אנריסס בנו, ואחריו מלך מונבו בנו, אבל מונבו המלך החסיד שמוכר ההלמוד כתב רש"י שהוא ממלכות החשמונאים ואמו הילמי המלכה הצדיקה ואינו אישפר זה. ובוה הוסיף נפטר שמעיה ועמד אחריו שכניה בנו שהוא דור עשירי ליהויכין המלך בזמן הרבן בית שני שהוא שנת ג' אלפים ותתפ"ה והיא שנת ק"פ למלכות אדום, ובשנת נ"ב לחרבן הבית נחרבה ביתו וי"א ע"ב שנים, [ובשנת] ק"ף לחרבן הבית באו פרסאים על רומה.

וּנְשׂוּב לראש גולה נפטר שכניה ועמד חזקיה בנו ונפטר חזקיה ונקבר בא"י בנגעת ארבל במזרח העיר ועמד עקוב בנו ונפטר עקוב ועמד נחום בנו והיו חכמים עמו שמם רב פסא רב הונא רב חננאל ורב מתנא רב חננאל, ונפטר נחום ועמד אחריו יוחנן אחיו בן עקוב וחכם שלו רב חננאל, ונפטר יוחנן ועמד אחריו ששם בנו, ונפטר ששם ועמד ענן בנו, וכאשר נפטר ענן נשאר נתן במעי אמו והוא נתן רעוציתא ראש גולה, ונפטר נתן ועמד אחריו רב הונא בנו ורב ושמואל חכמים שלו, ונפטר רב הונא בזמן רבי ונקבר בא"י אצל ר' חייא

הבית ובשנת תתקל"ד השלימו ומלך מ' שנה בדורו היה צדוק כהן גדול ויונתן ועדו ואחיה השילוני נביאים, רחבעם י"ג שנה אחימעץ כ"ג שנים ועמיעהו ועדו נביאים, אביה בנו מלך ג' שנים עזריה כ"ג ועדו נביא, אסא בנו מ"א שנה יחזקאל כהן גדול ועזריה בן עזרד וחנני הרואה ויהוא בן חנני נביאים, יהושפט בנו כ"ה שנים ויהוא כ"ג ויהוא בן חנני ועבדיה ומיכה ויהוא בן זכריה ואלעזר בן חזיהו נביאים, ורם בנו ח' שנים יהודיע (1) כ"ג אליהו נביא שבא לו מכתב אחר שנסתלק, אחיהו בנו שנה א' ויהושע (2) כ"ג ואלישע נביא, עתליה אמו ר' שנים מלכותה הורנה כל זרע המלכות חזין מיואש בן נבה שהיה בן שנה והיה נחנא בין הלמים ויהרגו אותה, וימלך יואש מ' שנה ובזמנו היו יהודיע ופריה כהנים גדולים וזכריה בן יהודיע כהן ונביא והרגו יואש ובמותו אמר רמ"י וירוש, אמציה כ"ש שנים צדקיה כ"ג הושע ישעיה עמוס נביאים. עזריהו כ"ב שנה ויאל כ"ג הושע וישעי' ועמוס נביאים.

יוחם י"ו שנה יוחם כ"ג הושע וישעי' ועמוס ומיכה ועזרד נביאים, אהזו י"ו אוריהו כ"ג הושע וישעיה ומיכה ועמוס ועזרד נביאים, חזקיה כ"ש שנים נריה כ"ג הושע וישעיהו ומיכה נביאים, מנשה בנו כ"ה שנים הושעיהו כ"ג ואל חבקוק ונחום נביאים, אמרוב' ב' שנים שלום כ"ג חזיהו נביא, אישיהו ל"א שנים הלקיה כ"ג צפניה ירמיה וחולדה נביאים (3). יהויקים בנו י"א שנים עזריהו כ"ג ירמיה ואוריה נביאים הרי י"ח מלכים. יהויכין ראש היחס בן י"ח שנים במלכו והיא שנה ח' למלכות נבוכדנצר ומלך ג' חדשים וי' ימים והוליקוהו לבבל והיה אסור ל"ז שנה עד שמת נבוכדנצר אסריו לא פתח ביתה, ובעבור התשובה שלא נלע נגדה וכה שיצא מבית האסורים בן ג"ה שנה וכה לבנים צדיקים, ואויל מרודך הרים את כסאו מעל כל המלכים וכלכלו ולא נשאר מבית דוד מורע המלוכה כי אם יהויכין אחריו בגולה שאלתיאל בנו לראש גולה. וכשהשלים מלכות בגל מלך כורש נ"ב שנים לחרבן הבית ע' למלכות בגל ומת שאלתיאל ומלך בנו זרובבל והיה פחת יהודה ועלה לירושלם בשנה ההיא עם יהושע בן ירדעק כ"ג חגי זכריה ועזרא ומלאכי נביאים, ועמד מיד אשורוש ובישל כל מלאכת בית המקדש עד שנת י"ח לפסח ומדי שנשלמו ע' שנים לחרבן הבית בשנת ב' לדרוש בן אסתר ואו בנה זרובבל הבית והשלימו, ואה"כ עלה עזרא הסופר

(1) בס"ע וטא יחזקיהו. (2) בס"ע וטא ויהושפט.

(3) בס"ע וטא טפ"ח כאן: יהואחז בנו מלך אחריו שלשה חדשים חלקיו כ"ג ירמיה נביא. המעריך.

שנה ומר רב הנינא רב המא²) ורב יצחק חכמים שלו, ובימיו נהרג רב יצחק ראש ישיבה וביים ההוא יצא מר זוטרא ונראה לו עמוד אש ויצאו אחריו ת' איש ולהמו עם הפרסיים וירש המלכות ובה המס' שנין, ובסוף ו' שנים המאו הדם אשר היו עמו ומצאם שותים יין נסך ועבירות אחרות ונעלה הענן והיה הולך לפניו ולקחהו הפרסיים והלו לראש גולה מר זוטרא ולראש ישיבה על ראש גשר מחוא, וביים ההוא שנהרג נולד לו בן ונקרא מר זוטרא על שם אביו וברחו בית דוד, ל' שנה לא יכול מר אהולאי לגלות פניו ומר רב ניא אחי אביו דמר נהילאי הלך וישב בנהר צבוא ומר זוטרא בר מר זוטרא ראש גלות עלה לירושלם והכניסוהו לריש פרקין, ובשנת ה"ב להרבין הבית שנת ד' אלפים ור"פ עלה לא"י והיה ראש לסנהדרין, ואחריו רב גוריא ואחריו מר זוטרא בנו ואחריו מר יעקב בנו ואחריו רב שמעיה בנו ואחריו רב ניא בנו ואחריו רב מיגש בנו ואחריו רב מיסא בנו ואחריו רב נחמיה בנו ואחריו רב אבדימי בנו, ורב אבדימי הוליד את ר' יעקב ואת פנחס ור' יעקב הוליד את ר' הציב הרי מיהויבין מלך יהודה עד זה מ"ג ארבע שנים גולה. וזה סדר עולם זוטא.

ובתחלת סוכה בתוספתא כי הילני המלכה היו לה ו' בנים תלמידי חכמים, ומה שפ' רש"י כי מונבו מחשמונים זה אינו איפשר כי אמו היתה הילנית המלכה שאומר במסכת סוכה שלא היתה עושה דבר כי אם על פי הו"ל, וכן במשנת יומא הילני המלכה שעשתה נברשת חוב, ובנה מונבו המלך החסיד עשה גם כן כלים לבית המקדש ועשה צדקות בדאיתא בבתרא בענין הצדקה, ואומר במשנת נזיר פ"ג שהיתה נירה ו' שנים חוצה לארץ וכשעלתה לארץ הורדה בית הלל שתשב עד ו' שנים אחרות כי לא עלתה לה מה שהיתה חוצה לארץ ובסוף ה"ד שנים נטמאת וישבה עוד ו' שנים אחרות שהם כ"א שנה, ובית הלל לא היו בימי החשמונים כי אפילו הלל עצמו לא התחיל להיות נשיא וללמד תורה עד שמלך הורדוס ק"ג שנים קודם להרבין וחלל ק' שנים [קידם] להרבין ובית הלל קרוב להרבין בזמן בניו ובניו של הורדוס אנריסס ומונבו החסיד ו"ל. אבל החוס' פרק קמא דכתובות כמו רש"י יאמר שאו היו מורין הלל ותלמידיו אבל לא נהג הנשיאות עד ג' שנים למלכו' הורדוס מאה שנים קודם להרבין. ורב צמח אמר מונבו בן הורדוס חסד ועניו. ובסוף אלו מציאות פרש"י בימי רבי נשנית משנה זו דא דקתי תלמוד אין לך מדה גדולה כמו: לפי משרבו תלמידיו שמא

רבה ועמד אחריו נתן בנו ורב יהודה רב ששת חכמים שלו, ונפטר נתן ועמד רב נחמיה וחכם שלו רב שיזבו, ונפטר נחמיה ועמד אחריו עקביה בנו ובזמן נחמיה גזרו פרסאי שמר על ישראל קע"ה¹) שנים להרבין הבית ורובא רב ארא חכמים של עקביה ראש גולה ובימיו עלה שבור לנציבין וכבשה, ונפטר מר עוקב רצוציתא ונקבר בא"י ועמד אחריו הונא מר אדיו ואביו ורובא חכמים שלו, בימיו עלה שבור מלכא לנציבין וכבשה, ונפטר הונא מר ועמד אחריו עוקבא אחיו ורב חוננא חכם שלו, בשנת ת"ו שנה להרבין הבית קם עלמא בלא מלכא, ונפטר אבא ועמד נתן בנו רב אחא ורב חביבא חכמים שלו, ונפטר נתן ועמד אחריו מר כהנא רב ספרא חכם שלו, ונפטר מר כהנא ועמד אחריו רב הונא בנו ורב אחא חכם שלו, ונפטר מר הונא ועמד אחריו מר זוטרא אחיו ורב מדיפתי חכם שלו, ונפטר מר זוטרא ועמד אחריו כהנא בנו ורבינא חכם שלו, ונפטר רב כהנא ועמד אחריו רב הונא אחי אביו בן רב כהנא רב מארי ורב הנינא רבה חכמים שלו, ואשתו של רב הונא ריש גלותא היתה בתו של מר רב חוננא ראש ישיבה ורב חוננא היה אדם גדול והלך דינא של ראש גולה למקור רב הנינא ולא הניחו שם לשפופ ושולח בעבורו ראש גולה ועשה לו רעות גדולות וכפרו שער וקני והלך רב הנינא ראש ישיבה בזה הצער לבית הכנסת ובכה עד שמלא קטרה מרומעות ושחה אותם ונפל מגיפה בבית ראש גולה ומתו כלם בלילה אחד, ונשאר מר זוטרא במעי אמו וראה בלילה ההוא בחלומו רב הנינא שנכנס לכן של ארוים ולקח גרין אחד והתך לכל ארוים שבו וראה כי נשאר ארו קטן תחת הארץ והרים הגרין לתוכו ובה איש זקן אדמוני ואמר לו אני דוד מלך ישראל וזה הגן שלי היא, אתה מה לך עמהם שהרגתם הכהו באפקתא והחזירו פניו לאחוריו והקיץ ופניו לאחוריו ואמר להם לחכמים נשאר הד מבית דוד? ואמרו לו כי לא נשאר כי אם בתו שהיא מעוברת והלך והמתין לה עד שילדה וכאשר ילדה חזרו לו פניו ונתיישרו ולקחו ולמדו תורה, ובה הוכן היה אחד ששמו רב פחרא כיון שראה כי חם בית דוד נתן שוחד למלך ועשאו ראש גולה, וכאשר היה מר זוטרא בן פ"ו שנים הלך הוא וראש ישיבה למלך ולקחו הנשיאות מרב פחרא, ולרב פחרא נכנס זבוב בחושמו עד שמת ממנו ולכן חותמין בבית דוד זבוב על חותמו, והיה מר זוטרא ראש גלות כ'.

¹ בסדר עולם זוטא מאתיים וארבעים וחמשה.

² בסע"ו רב המא. המעריך.

הראה נוראות, היו לו לאות, כי שירו צלחה עליו רוח נבואות. ושירי האנאן ר' יוסף בן שטנאש נעימים ויקרים, והוא הראשון אשר חבר בסדר מעמד ליום הכפורים. ושירו הרב ר' יצחק בן ברוך, מקורם ברוך, ושלחנם לכל בא ערוך. ושירי ר' יהודה בן גיאת יהודוהו אחיו, ויעירו שבחיו על שבחיו. ור' משה בן עזרא מושה הפנינים, ממליצות הרעיונים, ושירו אשר חבר ללילות התחנונים, דובר שפתי ישנים, גם הוא עשה סדר ליום הכפורים, מיליו מכלי פו יקרים. ור' יוסף בן ששת הציב שירו למטרה, והיה רובה קשת, ור' לוי ר' יעקב בני תבאן, ידושו המליצות החדוש מתבן, ויסירו משומעיה את לב האבן.

ור' דוד בן פקודה לרגלו המליצות יקדו, ועל דלתו שפתיו יסקדו. ושירי ר' יצחק בן ראובן, סודם מי חכם ויבן, כי השליא לעשות מליצות נאות, והביא במלואי הרחוי וזכרן כל המצות, ושיימם בסקוקים דבקים, כאלו הם ברוח הקדש דקוקים. ושירי ר' אברהם בן אלהריו בידי שכל אחוים, ונאוו לחיו בתורים צואריו בחרוים. ור' יוסף בן סהל למחנה השיר מאסף, והמליצות יולדו על ברכי יוסף. וקרובו ר' שלמה בן צקבל, גם הוא למד מלאכת השיר קבל, והוא עשה המחברת החמדה, אשר החלטה נאום אשר בן יהודה. ושירי החכם ר' אברהם בן עזרא עורה בצרות, וגשמי נדבות בומן בצרות, וכל פושיו נוראים, ועניניהם נפלאים, כהם לא ראו הוראים, גם הוא חבר סדר נכבד ליום הכפורים, ענינו כבוד שכל יצוקים, ועל הלצות חקוקים. ויצחק בנו גם הוא ממקור השיר שאב, ועל השיר הבן מויו האב, אך בנואו לארצות מורה, כבוד ה' עליו לא וחד, והסיר מעליו מעלי דרת היקרים, ופשט את נדויו ולבש בגדים אחרים. ור' יהודה בן עבאם גם הוא בא מארצות מערב למורה, וברוך השיר ארה, ולו שירים חמודים ועריבים, וקצתם מאסם חשובים, לא עריבים ולא טובים, גם הוא הוליד בן שרץ, ושע ערץ, השליא בנבלות חמרץ. ושירי ר' שלמה בן אילמלם, ניבו ירנן לשון כאלם, ואורו כן השרים לא נעלם, והוא עשה השירה אשר עליה הן היופי כסות עינים, והחלטה ניב העריך או יזלו מים. ושירי ר' יוסף בן גדלי כנרול חזקים, וכנפת חלקים. ומאצילי ססר היה השיר הגדול ר' יצחק בן קרישטן בעל ספר המוסר והוא ספר אשר כל שיריו חמודים, ביד השכל צמודים, והיו לאחדים. ור' יוסף בן צדוק ברוח שירי יקרע ים המדע קרעים, מסרק

הדלל שלא שמשו שהיו לפניו ג' דורות רבו מהלוקת בתורה ונעשית תורה כשתי חורות מתוך על מלכות יון ורומי ושמהות שהיו גורין עליהן ומתוך כך לא היו יכולין לתת לב לברר דברי החולקים עד ימיו של רבי שהקב"ה נתן לו הסוד בעיני אנטונינוס מלך רומי כדאמרין בעברדה וזה ויהי מצרה ושלא קבץ כל תלמידי חכמים נארץ ישראל, ועד ימיו לא היו מסכתות ברורות אלא כל תלמיד ששמע דבר מפי גדול הימנו נרסא ונתן סימנין הלכה פלונית ופלונית שמעתי מפי פלוני, וכשנתקבצו אמר כל אחד מה ששמע ונתנו לב לברר פעמי המהלוקות דברי מי ראוין לקיים, וסדרו המסכתות דברי נויקן לבדם ודברי יבמות לבדם ודברי קדשים לבדם וסתם במשנה דברי יחידים, שראה רבי את דבריהם ושנאן סתם כדי לקבוע הלכה כמותם לפיכך אמרו בתלמוד אין מדה גדולה מוה שיתנו לב לפעמי המשנה.

בספר ר' יהודה אלהריו בשבחה הפייסנים:
בראשונה מנחם בן סרוק ודונש בן לברש ושמואל ואבון ואחרים, עד שבא הגניד ר' שמואל הלוי והיו שיריו נגידים וראשים, ועניניו חדשים וחרשים, אך לזוב שיריו עמוקים וקשים, צריכים לפרושים. ובדרו היה ר' יצחק בן הלפון, קצת שיריו חזקים, וקצתם צנומין דקים, כי בקקים בוקקים. ור' יוסף בן הסדאי הוא אבי השירה היתומה, אשר החלטה הלצני הן גבורת און ועצמה, אשר אחת היא לאכה, ואין כמות בין בני עמה. ושירי ר' משה בן תקנה בידי השכל מתוקנים, נמועים נמיעי נעמונים. ושירי ר' שלמה הקטן, לפניו כל גדול יקמן, ולא קם כמותו מימות עבר אבי יקמן, וכל משוררי דורו היו לפניו ריק וסלף, והקשן היו לאלף, הוא לברו עלה במעלת השיר העליונה, והמליצה ילדהו על ברכי התבונה, ותקשור על ידו שני לאמר זה יצא ראשונה, כי כל המשוררים אשר היו לפניו שירים נלנדו אסם ותהו, ואחריו לא קם כמותו, וכל הבאים אחריו למדו מטעמו, וקבלו וקבלו רוח השיר מעמו, והאל משח למלך על שירי בני עמו, שיר השירים אשר לשלמה, ודי למשוררים החזקים, להביץ שירי העמוקים, כי מליצתו נשגבה כרעת כלנו, ומי עלה לנו השמיטה ויקחה לנו, גם במעמד הצומות, הראה נוראות עצומות, והגר סדר ליום הכפורים, כל עניניו נרדים עם כפרים, מעולפים בספרים, (והוה ר' שלמה בן גבירול), ושירי ר' אדונים, לקרשי השכל אדנים, ושירי הרב ר' יצחק (בן גיאת), על מצח היקר הרהק, ובספרו אשר חבר ליום הכפורים אשר

מגאש. ובאליריה שכ"ר יוסף בקי בתכונה ובערבי וכן שם ר' יוסף בן סיד החון, ובברצלונה ר' מכיר והגאון רב ששת החמשה בניו, ובברגונה ר' לוי מורע יהודה, ובבלקרי הנשיא ר' קלינימוס ובמרושיליאה הנדיב ר' משה, ומשם לאלסנדרואי ושם ר' שמחה הנדיב והחכם ר' אברהם בן הר"ם במו"ל קמן בשנים וגדול בעניניו, וגם שם ר' יוסף בן עובדיה ובא לירושלם והיה שם קהלה וחכמים מצרפת ואליה המיערבי ובא לעכו ואח"כ לצפת והיה שם חכם גדול, ובא לדמשק ומהם מובים ושם הרופא ר' משה בן דקתי ר' יאשיה בן ירמנשיא הקהלות ומדמשק לחר צמרים ושם חכמים ומשם לארץ חמת ושם חכמים ומשם לצובה והוא חלב ושם הארץ הרבה מחכמיה וחסידיה, ומשם נסע למעכה ומשם לעיר שרונ ומשם לארם נהרים ומשם לחרן ומשם לכלנה ומשם לאשור ושם דוד ראש הגולה, ומשם נסע לעדיה ומשם לעיר תוך. ובפ' י' כי היה במלפלה ושמו כי מת ירמנשיא ז"ל במצרים שנת נה"י ואחריו בשני חדשים ר' יוסף י' שושן במלומולה ושהוא העתיק המורה בספר ושבא ללונל והעתיק סדר זרעים מהמשנה לרבי יחזקאל הכהן.

הרים ומשבר סלעים. ובתוקף מליו הררי עד יעתק, ומי מרה ימתק, ובעת ישחו כל בנות השיר תרוממה קרנות צדיק. ושירי הלוי רבי יהודה, לית הן לראש התעודה, ועל צוארה מור אדם פסדה, הוא לבית השיר העמוד הימיני, וישוב בשבת החכמוני, [ע"כ העתק מן התחכמוני], ועל זה האריך מאד בשבחי, ועשה משלים עליו, ואמר כי בתחלת המאה השמינית (לאף החמישי) זרח ר' יצחק בן חסדאי בספר. ובפ' הי"ט כי ר' שלמה בן גבירול היה כ"ט שנה ונכנס הלי' ולא גמרו כי מת בחצי ימיו, ועוד אמר בפ' כ"ח כי בוכן שהנצרים בירושלם לא שכן שם יהודי מפני שהרגו לאלהיהם, ובשנת ד' אלפים ותתק"ן באו הישמעאלים ממצרים ולקחו ירושלם ואז באו יהודים לשכון בירושלם, ושהוא ר' יהודה אחריו היה בירושלם שנת אלף וזמא ומ"ח לחרבן שהיא שנת ד' אלף ותתקע"ו. ובפ' י"ה כי על קבר עורא עולה בכל יום ענן בהיר והוא קבור בין ארץ כשדים ושושן בנהר סמרא הוא הנקרא [בלה"ק] אהוא רחוק משם כמו ג' פרסאות קבור באמונה וכן קרוב לשם קבר יחזקאל ע"ה. ובפ' מ"ז עבר במלפלה וראה שם בני שושא ר' מאיר הלוי לר' מדרוס ר' יצחק בן מאיר בן

אמר המעריך. מנע פ' עד כאן כל דברי המחבר הם מארסים בודדים ונפרדים המה לקטים מפקחות ספורות, ושם מקום בכתב ידו בסוף סדר התנאים אף כי ספוריהם למחברים חמנים שינוים הם, ובתוך הליקוטים האלה העתיק כמו כן רוב סדר עולם וזמא מוקד ידו המלך ע"ה עד סוף הספר, וכן הניסחא הואת יחברו כמה מעות אשר נכנסו בפ' ע' וזמא ברפסיס אחרים.

ובדבר הענין אשר הביא על ספר החרר להיות ערכו גדול מאד, ולהיותו משינה מעט בלשונו מהנוסח הנרמס בפ' קוסטנטינא הופסחי כאן גם הנוסח השני אשר היה לפני המעריך ר' שמיאל שילם ועל פי שני עדים יקום דבר. והה לשינוי ברפסיס קוסטנטינא דף קפ"ב ע"ב:

ולמען תספר דוד אחרון אודיעכם מה שמצאתי כתיב: שר' יצחק דמן עכו ה"ך להקור על ספר החרר, שכנראה שהיו דבריו מופלאים ישאבו ממקור העליון ואשר הוא לשון ירושלמי נראה שדבריו דברי קבלה ואמת ואשר הם לשון הקדש הם דברי יו"ף, אמר ושאלתי את התלמידים אשר נמצאו בדיהם ספר החרר מאין בא להם ולא ראיתי דבריהם מכוונים, יש מי שאמר שהרמב"ן מצא אותו בארץ ישראל ושלוה לקמלוניא והביאו הרוח לארגון ונפל ביד הר' משה די ליאון, וי"א שמועולם לא היה חבור של ר' שמעון בר יוחאי רק שר' משה ידע שם הכותב ובכחו יכתוב דברים מופלאים, ולמען יקח בהם מחיר רב, היה תולה עצמו באילן גדול שהוא רש"י ור' אליעזר בני חכביו, והנא אל עיר ואלירולדי ואמצא שם ר'

משה די ליאון וישבע לי שספר ר' שמעון בן יוחאי הנו בבית ישיבתו באוילא שראהו לי בלכתי שמה ובשוב לביתי מת באדיבאל ואבא אל עיר אוילא ואמצא שם חכם וקן ושמו ר' דוד רפאן קרוב, ואמצא הן בעיני ואשביעוהו לאמר אם היה יודע אמתות ספר החרר אם היה אמת או לא, ויאמר החכם כי נתברר לו בודאי שר' משה בשם הכותב היה בודאם, וסבת האמתות היא כי ר' משה הנו היה כותב סודות ונפלאה לעשריה אשר במלכותו ההוא ולוקח בהם מהנות רבות חב ונכסף ואותו היום כל מה שהיה מרויח היה מפור, עד שביים מותו לא נשאר לו אשילו פרוטה ואשתו ובניו ברעב ובצמא ובערים ובחוסר כל, וכשזעי מיתתו קמתי אל הר' יוסף די אוילא שהיה עשיר גדול ובחיי לקח ממני ממון גדול, ואומר לו עתה היא עתך עת

ואחקרה ממנו לדעת מה שידו מנעת בידיעת ספר הוחר ויאמר אלי דע באמת כי היה ביד ר' משה הנז' ספר הוחר אמתי, וסגות אמתות דברי הוא כי היה נתן לי קונטרסים, ואני לבחון הספק הוחר לקחתי קונטרסים אחר מבין הקונטרסים ואמרתי לו שנאבד ממני שיתן לי כמלא מקומו, ויאמר לי הראה לי אחרית הקונטרס הקודם לו וראשית הקונטרס המתאחר, ויכתוב לי קונטרסים וארא ואין ביניהם שינוי כלל אפילו תיבה אחת רק שפה אחת ודברים אחרים היש נסיון גרול מזה? אח"כ באתי לפוליטולה ואמר לי שבזינת החכם ר' יוסף הלוי אינה בזינה, שאולי קודם נתון הקונטרסים לאדם היה מעתיק אחר לעצמו ואח"כ מתוך אותם הקונטרסים אשר בביתו היה כותב לאחרים ע"כ (1).

דודים תוכה לספר הגדול והקדח הספר מיד אשתו במנה יפה שתשלח ביד אשתך שהיא כעת ערומה וכן עשה, וישלח מתנות ביד אשתו אל אשת ר' משה הנז' ותשבצ לה אשת ר' משה הנז' שמעולם לא היה לו ספר לאישי רק מלבו ודעתו היה כותב, ואומר לאישי למה אתה תולה עיוןך בחכם אחר הלא טוב היה לך לאמר כי משמך אתה כותב ויודך כי תיטיב לך, ואישי ענני שאם הייתי אומר שמדעתו הם לא יחשיבו אותם ולא יתנו לי מתנות בהם ולכן אני תולה אותם ברשע"י וחביריו אח"כ דברה עם בתו ואמצא דבריהם מכוונים: אלה הדברים אשר דבר אלי החכם הוקן ר' דוד. אמר יצחק ואסע מאוילא ואבא עד מאלאבירה ומצאתי שם חכם מופלא כמו ר' יוסף הלוי בן ר' מודרום המקובל

(1) ועיין לעיל בתבורה הנז' (צד 45) מ"ש המחבר בשבח ספר הוחר בארך בלי ספקוק ושם תראה כי הבחין כמיא בשם מררשי של רשב"י מדבר ידוע בימי, וא"א שיכשל הבחין בכך שהוא היה כמו ברור אחי עם ר' משה ליאון הנ"ל ע"כ ודאי לשון תהפוכות תכרת, והם' בעצמו המיוחס למדרשו של רשב"י והלטידיי הברוהו כמ"ש המחבר הלוי שם בחבורת רשב"י. מ"מ האי לישנא בישא למיחש ליה סבעי כי אמנס לדעתי גם זה אמת שנחשבו בס' הקדוש ההוא איזה הרושים סר' משה ליאון או מולתו חכם ספרדי ואין ספק בעולם בכך כמו שאיכל לחומה בסיעתא דשמעיא בבירור נסר. יעב"ץ.

מאמר שני

סדר האמוראים

אות האלף

ואז רבא נתן עצה לאביו כיצד יתן המעות, ובפ' אלו מציאות התוספות ר' אבא תלמיד ר' אמי מנסכא דר' אבא, ולי נראה להפך כי ר' אמי אמר רבותינו שבארץ ישראל ר' אבא, ומשום דר' אמי היה אז ראש ישיבה בארץ ישראל במקום ר' יוחנן רבו אוימר שם יתיב ר' אבא קמיה בפ' כל הנשבעין ובפ' המפקיד יתיב ר' אמי ואמר שמעתא איחיביה ר' אבא בר ממל לר' אמי, ובעבור זה לפעמים אומר משום ר' אמי הלכה בסוף פ' כל הכלים אמר ר' אבא אמר ר' אמי אמר ר' יוחנן אל"פ שלא היה רבו משום דאמרה משום ר' יוחנן. וכן בסוף פ' הוקת הבתים ר' אמי שדרה לר' אבא בר ממל בעא ר' אבא בר ובדא שהוא תלמיד רב הונא מר' אבא אבל רב הונא גדול ממנו. ובפ' השולח גמ אמר ר' אבא לרב הונא למדתנו רבינו, וכן בסוף מועד קטן דרש עליו ראוי היה רבינו שתשרה שכינה עליו וכו' אמר ר' אבא אמר רב הונא אמר רב. ובפ' אלו טריפות כי סליק רבי אבא אשכחיה לר' זירא אמר ליה הי מר מיומא דסליק מר להכא הוה לן פתחין פה קמיה דרב הונא וכו' ומצאתי לר' ירמיה בר אבא פרש"י ר' זירא ור' אבא תרוידו מבבל הוו ור' זירא סליק ברישא ואמר ליה ר' אבא חייד אחר שעלית מבבל וכו'. ובפ' קמא דחולין יתיב ר' אבא אחוריה דרב כהנא ורב כהנא קמיה דרב יהודה ואור' אבא ואמרה קמיה דר' אלעזר ואור' ר' אלעזר ואמרה קמיה דר' יוחנן. ובסוף יומא כי ר' ירמיה שאל מחילה וכפרה בעבור שהקניט לר' אבא, רבותינו שבארץ ישראל ר' אבא בפרק שני דסנהדרין והמעט משום נכסא דר' אבא כדאיתא בפ' כל הנשבעין ונראה כי הוא ר' אבא בר ממל, אמר ליה ר' חייה בר אבא לר' אבא ור' ירמיה וכן אמר ר' אבא לרב ירמיה בר אבא, בשא ר' אבא מרב הונא ונראה שהיה עשיר כי בכל ערב

בפ' ק דקדושין (ל"א ב) ואמוריה אמר רבנא אשי, ר"ל המתרגמים ומפרשים המשניות, וכן בירושלמי רבי משקד לאבדן אמוריה וכו' ר"ל מתורגמן שלו, כדאיתא בפסקי ברכות בפרק תפלת השחר. וכן רב הונא ורב חסדא אוקמי אמורא וכו'.

רבי אבא, כי סליק ר' אבא אשכחיה לרבי אבין ויש נוסחא לר' יוחנן בסוף יום טוב ואשכחיה לר' חנינא בר פפי ולר' זירא ואמרי לה ר' אבהו ולר' שמעון בן פיו ולר' יצחק נפחא, ובפרק אין מעמידין ארבא דמורייסא דאתא לנמל עבו אותיב ר' אבא דמן עכו נספרי אמר ליה ר' ירמיה לר' זירא דלמא איידי דצור אתא הספינה דנפיש חמרא אמר ליה החם עקולי ופשוירי איכא פ' ממי השלג הנשפרים איכא אל"ל ר' אבא! לר' אבא דמן עכו ער האידינא מאן נשריה וכו'. ובפרק אלו טריפות כי ר' אבא בבבל בזמן רבא בר פלוגתיה דאביי והוא ור' זירא עלו לארץ ישראל וכו' ר' זירא עלה קודם וכן היה ר' אבא בבבל עם רב הונא ורב ירמיה בר אבא, כי סליק ר' אבא מבי רב ור' אלעא ור' יוחנן בן אליקים ור' אלעזר כולם ביחד, ונראה כי ר' אבא סתם מבבל ובהו נסתפק לי מאד מי הוא ר' אבא סתם בתלמוד אם הוא רבי אבא בר ממל או אחר ובעבור זה אאריך בזמנו ובשמו: איחיביה רבי אבא לעילא, ומיעשה דנסכא דר' אבא וזה המעשה היה דחשף חז מחבריה נסכא ר"ל החיתכת כסף ובה לפני ר' אמי, נראה כפי גרסת הגמרות כי הוא ר' אבא בר ממל, ואומר התלמוד נסכא דר' אבא בפ' שביעית העדות והוא ר' אבא בר ממל, ובפ' הגזול קמא ר' אבא שלח לרב ספרא לנבות מעות מרב יוסף בר חמא אבדו דרבא ואו ר' אבא זקן מאד

(1) בניסוח הנספא מרשם רבא לר' אבא, עיין להלן בערך אבא בר חסדא, כי רבא לפעמים נכתב בקיצור חתא ר' אבא וכן רבין חתא ר' אבין. המעריך.

אביו ואביו על אבא אומנא ואמרו לו לא מצית וכו' בתעניות, ושדר אביו זוגא מרבנן למבדקה ועשה צדקות עמהם.

אבא אריכא הוא רב ותלמידיו היו קורין לו רב דרך כבוד אבל שמו העצמי אבא, וכן ר' יוחנן או רב נחמן קורא אבא ממשפחת בריאים בפ' כסיו. וכן פי' בערך וכן קורא לו שמואל, ו"א כי שמו העצמי רב ודרך כבוד קורין לו אבא, וכן פי' רש"י ד"ל בפ' השוחט וכן התוספות הכריעו שם כרש"י, וכן נראה בסוף ברכות ובפ' קמא דהגיגה כי רב כהנא תלמידו קרא לו אבא, וכן אריכא שהיה ארך גודלו ורב יהודה מניע לכתפיו כן פרש"י ובעל הערוך כדאיתא בפ' המסלת, וכבר פירשנו זה בתנאים באבא שאול וזה ש' סוד ונקרא רבינו הגדול בשרק לולב הגזול כדאמר רב הסרא, והוא חיבר ספרא שהוא תורת כהנים ר"ל ספר ויקרא, וכן חיבר ספרי רבה שהוא כולל במדבר טני וספר אלה הדברים ומזה תראה חמיתו ופסלוו וכו' רבינו הקדוש, וכי הוה מפטרי רבנן מבי רב היו נשארין עמו אף ור' רבנין. ובסוף פרק אלו מרשפות נראה מפרש"י כי נקרא ת"כ ספרא דבי רב משיום שהיה שגור בפי כל החכמים ו"כ לא נקרא לפי דעתי על רב, והרמב"ם כתב בתהלת מרע אמר כי רב חיבר ספרא וספרי, ולפי רש"י נראה כי ר' חייא ור' אושעיא עשו כל הבריות בסוף חולין, וכן בפ' מי שמתו בברכות י"ג מתיבתא כגון משנת רבי ור' חייא ור' אושעיא ורבא ולוי ושמואל ולא הזכיר רב. ובפ"ק דברכות אמר ר' חייא בר אשי זמנין סגיאין חיינא קמיה דרב והיינו קורין בספרא דבי רב קדם ומשיי ידיה ומבדק והוא בן אחיו ואחותו של רבי חייא כאשר אמרנו, גם בנו של רב נקרא חייא כשם דודו של רב, ואביו של רב הוא איבו כן פי' רש"י ד"ל בפ"ק דפסחים ובפ"ק דסנהדרין. וכן היה לו בן לרב נקרא איבו כשם זקנו כדאיתא בפ' ערבי פסחים סתם רבותינו שנבבל רב ושמואל, ובירושלמי אמר ליה שמואל לרב אכול משדא דארמאי ואי לא כתיבנא זקן מרמא עלואי ואכל. ובפרק אין מעמידין רב ושמואל ור' יוחנן קראי פי' שרבייהם כמו מקרא, רב תנא הוא ופליגי פי' כי הוא חגר לוי ומבר קפרא ומכני רבי שהם ר"ג ור' שמעון שהם תנאים. ורב האי גאון פירש כי בג' מקומות מצינו שהוא תנא: חזא בפ' ג' שאכלו רב אבא אמר צריך שיאמר הוראא תהלה וסוף, ואיך בפרק האשה שנפלו לה נכסים רב אבא אומר שאילתי לסומכוס, ואיך בשבת פרק ר' אליעזר רב אבא אמר המבילה ואח"כ ילדה ואבא הוא רב. אבל

שבת זבן י"ג אסתי פשימי מ"ג מבדחי ואמר אשור הייא אשור הייא כמו שפרש"י ד"ל שני פירושים, ר' אבא חבירה דר' זירא או ר' זירא חבירה דר' אבא, ויש נוסחא בסוף חולין בעא ר' אבא בר כמל ואמר ליה תא שמע וכו' ר' אבא קמיה דר' אמי ואין זה תימה לפירושי כי היה ר' אמי ראש ישיבה, ודומה לזה בפ' אלו מציאות ר' אמי אתא לקמיה דר' אסי ופרשו התוספות א"ע גדול מהו גדול מר' אסי אין תימה שבא לפניו לשאל שחבירו היה, אבל אי גרים כי בא לפני ר' אבא קשה דר' אבא תלמידו של ר' אמי כדמוכח נבי נכסא דר' אבא ואיך היה בא לפניו ע"כ. ולפי מה שפרשתי למעלה יהיה הגרסא לפני ר' אבא טובה וכן אמרתי למעלה שדרה ר' אמי לר' אבא שהיה כמו חבירו ולמד בנבל עם רב ורב הונא, וכן בפ' החולין בפסקים כתב הרמב"ד ה"לכה כרבי אבא משיום שהוא זיינא דארץ ישראל כדאיתא בשבועות וזיינא נחית לעמקא דדינא, רב יוסף אחוזה דר' אבא לפני רבי חונא, מתיב רבי אבא לר' אסי ולר' אבהו ונראה שהארץ ימים כי היה בומן רב עד רבא שענש לרבא בדמי השור שהשורף רבא וכן נראה שהור לנבל כמו שפרש בקמינא שהוא ר' זירא, ובפ' האומר בקדושין כי היה עולה לרבל לפני ר' יצחק נחא ושקנה שדה ויהא לא ידע גדל היפק. בו בראשונה והפקירו בעבור זה ומתקרי ארעא דרבנן. **רבי אבא**: אמר ליה ר' אבא לרב אשי בשבת בפ' שואל ובגדה בפ' האשה ובפרקא קמא דתעניות ובפ' הקומץ ובפ' השולח גפ, והתוספו' בריש מעילה רב אסי לר' אבא גרס כי לא ראה רב אשי לר' אבא. **אבא אבהו דר' אמי אמר ר' אמי בר אבא** אמר רב הונא ואולי זה ר' אבא סתם. אבא אבהו דר' חייא בר אבא ובנו תלמיד מובהק מר' יוחנן ר"ל ר' חייא בנו.

אבא אבהו דר' ירמיה בר אבא ובפרק התכלת תני אבהו דרב ירמיה בר אבא ואמר רב עליו שהוא בעל תשובה בדורו כמו יאשיהו המלך. ואמרי לה כי זה היה רב אהא אחוזה ר' אבא זה אבהו דרב ירמיה דאמר מר אבא ואהא אחי הוה בומן רב בפ' במה בדמא יוצאה. אבא אבהו דר' שמלאי הוא אמר לשמואל ידע מר האי מלהא דתניא בסוד העבור נולד קודם חצות או אחר חצות וכו' בפ"ק דר"ה. ר' אבא אחוזה דר' יהודה בר יובבא. אבא אומנא ר"ל מקוה דם והוה אתי ליה שלמה בריקעיא כל יומא, ולאני כל מעלי שבתא, ולרבא במעלי יומא דכשרי, חלש דיעתי דרבא על

אבא בר אבא החקן אבדה דשמואל חיברו של רב, ובפרק אלו מציאות שעשה לפני משורת הדין שהיה חסיד גדול וכן בפרק כל הבשר אמר רב חס ליה לורעיה דאבא בר אבא וכו' ופרש"י דאבא בר אבא אבדה דשמואל חסיד גדול היה, וכן בפרק האיט מקדש חס ליה לורעיה דאבא, אבדה דשמואל ולוי הברים ולמה נקרא אבדה דשמואל שאמרו לו בלילה שנתעברה אמו של שמואל שיהיה לו בן חכם ובא לו על ידי קפיצת הדרך בלילה ההוא לאשתו ומיד הור במקום שהיה שהוא חרוק משם והיו חושבין שלא היתה מעוברת ממנו ובא אביו ואמר שהוא בנו כך שמעתי. וכן מציאתי בפ' י' יוחסין שכתב הרא"ש ו' כי ההיא עובדא דאבדה דשמואל דאתא בשם ושמש כדאיתא בירושלמי, וכן התוס' כי ההיא עובדא דאבדה דשמואל שהלך למדינת הים ובא על ידי שם ושמש והוליד את שמואל בפ' י' יוחסין, ואולי קראו לו בן דאיכא אבא טובא כדי להזירו כדאיתא בפ' מי שמתו, או לכבוד ולמעלה שהיה אביו של שמואל הבקי בתורה ובכל ההכמות כמו אברהם הוליד את יצחק. וכן הרבה בתלמוד אבדה דר' שמלאי ואבדה דר' זורא וכן אבדה דר' פלוני, ובברכות אימר שהיה אפטרופוס שומר ממון יתומים ובשמירה מעילא ומת ולא צוה ובא אליו שמואל בנו והגיד לו ואפטרופוס בלשון יוין אבי יתומים, ובמדרש שמואל בפרק וידע כל ישראל כי נאמן שמואל וכו', כי הקד' לר' יהודה בן בתירא לנציבין שהיא כמה ואחד קרובה להרן ובידעו שהיה לו בן חכם ויצא שמואל בר אבא, ונראה שמת אביו קודם שנימול כי קראו לו שם אביו כמו שאמר בסוף מועד. קטן בר התניה דבי נשיאה, כי ביום שמת נולד לו בן וקראו לו שם אביו, וכן במדרש שמואל יום שמת אבא אושעיא נולד ר' הושעיא בנו איש טרייא לקיים וורה השמש ובא השמש, והוא היה שולח שאלות לרבינו הקדוש והיה משיב לו ומכבודו מאד.

אבא בר אבימי לפני ר' חנינא ואמרו ליה לפני ר' חנינא ר' פסא (1).

רבי אבא בר אבינא ושאל ממנו ר' אבא בר זבדא תלמיד רב ר"ל ר' אבא בר אבינא.

ר' אבא: אמר רבי אבא בר רב אדא אמר ר' יצחק ויש נוסחא ר' אבין בר רב אדא.

רבי אבא בר אחא אמר ר' אלעא אמר ר' אבא בר אחא משום רבינו ופרש"י רבינו הוא רבי.

ואינו זה אבא בר אחא אביו של ר' חייא הגדול אלע"ס ששמו כן, ובפרק ג' שאכלו אמר ר' אלעא.

(1) ורחלן 104 ב בערך אבימי נרם בר ע"ה. המערך.

א עי"ה שיערי תשובה (א"י ה"ם) סי' ה'.

ה שאמר הנאון בשבת אני מצאתי בנמרא ולא ברש"י ולא בתוס' שאומר אבא אלא רב חמא, ואמר אני מציאתי בתוספתא בפרק ז' מחולין אדורת שאומר א' ר' אבא זה אחד מן הבררים שהיה רבי חייא אומר אין להם תשובה והשיב ר' אליעזר וכו' וכן בפ"ק דביצה בתוספתא וכן בפרק כסוי הדם בנמרא, ובאות הרי"ש בעו"ה נאריך בשם רב ורב היה אומר על רב דזינא בר שילא שהיתה לו אהבתו כאב לבן כדאיתא בפ' סורר, וכן בירושלמי ובפרק בזה אשה אמר ליה ר' שמואל לרב זינא בר שילא כולה רבין רבי ריש גלוחא לא ליפקו בשבת בסרבלי חתימי לבר מינך דלא קפדי עלך דבי ריש גלוחא פרש"י שהיו עושין חזומות למלותות שלהם כעין עבדים להראות שכפופין הם לראש גולה, ואי משקס מרתתי ומקפלי להו דלא קפדי עלך אם תלך בלא חותם. והערך בערך סרבלי שהיה מפני פחד המוכס שאם לא ימצאו החותם שעשה יאמרו שנגב המכס, ור' זינא שהיה לו נשיאות פנים לא היה ירא וכו' פרש"י עיקר, ורב אדא בר אהבה תלמיד רב היה בשעת קבורתו של רב כדאיתא בפרק כיצד מברכין, ושמש רב רבי ול' חייא בשיבה ור' יוחנן שמש בעמידה, והוא רב גבר כבולא בתורה ובחסידות ו' מילי. דהסידותא נמצא ברב כמו שנפרש כלם בשם רב. ובפ' אלו מריפות אמר רבי לקיש עליו זכור אותו האיש לטוב, ובפ' ראשית הגז אמר ר' יוחנן לאיסי בר היני מאן ריש סידרא בבבל א"ל אבא אריכא, א"ל אבא אריכא קרית ליה תזרינא פ' לשון זכירה כמו האי דבכוכב יהיה נהיר וחכים פ' זכר וחכם כאשר פירש בערוך; נהירנא כד הוינא יתבין אחר י"ז שורות אחריה דרב קמיה דרבי ונפקי זקוקי דגור מפומיה דרב לפומיה דרבי ומפומיה דרבי לפומיה דרב, ולית אנא ידע מה אמרין ואת אבא אריכא קרית ליה? ובפ"ק דביצה פרש"י וקשיא דרב אדרב דאע"ג דרב אמוראה הוא מקשי מיניה מפני שרבן של כל בני גולה הוא בדור ההוא חוץ משמואל.

רבי אבא: אמר ר' אבא בר אבא אמר ר' יוחנן משתינין מים בפני רבים ואין שותקין מים בפני רבים ומעשה באחד שבקש להשתק ולא השתק ונמכות כריסו צבה בפ' מומין בכנורו' ואולי הוא טעות ויהיה ר' חייא בר אבא. [אמר ש"ס ואולי הוא אביו של שמואל והראיה כי במסכת בכורות אמר כי שמואל היה דורש ורצה להשתק וצוה והביאו בנך אחד להפסקי והשתקן ואביו הקסיד עליו וצוה שיצא וירדוש שאפילו בלא הפסק מותר ויצא ודרש משתינין מים לפני רבים וכו' עיין שם].

חסידים נמלים של אברהם אבינו, וכן כחמורו של ר' פנחס בן יאיר וכן כחמורו של ר' חנינא בן דוסא שינבחרו והניחו לפניו שעורים ולא אכלן עד שהוציאוהו והלך לביתו ואכל ללמוד כשם שהצדיק חסידים בהמתן חסידים, וזה המאמר כשאמר חזקיה על ר' יוחנן תלמידו לית דין בר איניש או דין בר איניש וכן כמו זה בפ' עינין פסין, ובירושלמי ר' יונה ור' אבא בר זימנא בשם ר' זירא ור' אבא בר זימנא אמר לה' אבהו שצריך להזכיר מעין המאורע ר"ל בשבת ויום טוב בברכה מעין שלש כיון דחש לה' ר' זעירא, ובפ"ג דסנהדרין ירושלמי ר' אבא בר זימנא הוא חי אצל גוי ברומי ואמר ליה אכול נבלה ואי לא קטילנא לך, אמר ליה אי בעית למיקטל קטל דלא אכילנא, ואמר ליה הגוי מאן מודע לך דאלו אכלתיה הוינא קטיל לך או יהודי או ארמאי, וכתב הרא"ש שפרק אין מעמידין ומסתמא בצנעא היה בביתו של גוי אלא שרצה להחמיר על עצמו.

רבי אבא בנו של ר' חייא בר אבא תלמיד ר' יוחנן ור' אבא ור' זירא נמירי מר' אבא בר' חייא ור' זירא קרא לו סבא, וזה ר' אבא בנו של ר' חייא בר אבא בשוקא דקטרי מקומו של ר' אבהו, ור' אמי שם ראש ישיבה ור' זירא אמר לה' אמי לא שבקתן למשאל לסבא דשמיע ליה מאבהו רבי חייא ור' חייא מר' יוחנן.

ר' אבא דמן חיפא ור' אבא איקלעו לבית ר' אסי ור' אסי תלמיד ר' יוחנן.

אבא בר חם אמר רב חסדא אמר לי אבא בר חם וכו' בפרק ר' ישמיאל ופירש בר צמח גאון בר פלטי בעריך שלו כי הוא שם חכם. ר' אבא בר בר חנה והוא רבה בר בר חנה תלמיד ר' יוחנן, ונראה ששמו אבא כשראה מתי מדבר אמרו לו כל אבא חזמא וכל בר בר חנה סיכסא פי' שופט, והוא יתיב לפני רב יהודה ואול בתר ר' אלעזר, ואינו זה רבה בר בר חנה בן אחיו של ר' חייא כי היה מורה בומן רבינו הקדוש והו יושב לפני רב יהודה שנוול רב יהודה כשמת רבי.

אבא בר חנינא.

אבא בר חסדא, אמר רב חסדא אמר לי אבא בר חסדא אמר זעירי הלכה וכו'. ודע כי לפעמי' נמצא זה השם של אבא בקוצר ותמצאותו באר' הר"ש אם לא תמצאותו בואר' דאל"ף כמו רב ורבה ר' אבא וכן רבין הוא ר' אבין וכן אומר בפ' המקבל אמר ליה רב יהודה לרבין אבין אחי וכו' וכן בירושלמי אמר ר' בא אמר ר' חייא בר בא, ר' אבא בר שבילא בשם רב.

אמר ר' יעקב אמר ר' אבא בר אחא משום רבינו נם בזה נסתפק לי מעט אם הוא ר' אבא סתם.

אבא בר אחא סילא מכפרי מקומו של רב חסדא בומן רב הונא, וזה אבא מיוחד מורע שמעיה אחי דור המלך ע"ה היו לו ה' בנים: מרתא ואביו חנה ושילת ור' חייא רבה הידוע ר' חייא ובניו, ובנו איבו היה לו בן מאשתו הראשונה והשיאו עם בת אשתו השנייה שהיתה לה מאיש אחר ונולד רב נדו מאלה השנים, אבל לר' חייא הולידו אבא בר אחא אביו מאשתו השנית, בענין כי אביו ואמו של רב שניהם אחים לר' חייא הגדול, אבל רבה בר חנה היה בן אחיו של ר' חייא. ובערך בערך אבא פ' משום חסדי מוננא כי איבו ומרתא אחיו ואחותו של ר' חייא הם היו אביו ואמו של רב וזה אינו איפשר, כי על כל ה' בנים אומר התלמוד שהם בני אבא בר אחא סילא.

ר' אבא בר אלישיב בומן ר' מני בריה דר' יונה, ר' אבא בר ביסנא בשם ר' יוחנן.

אבא: בעא אבא בריה דרב בנימין בר חייא מרב הונא בר חייא בומן רב אסי.

אבא מהגורניא אביו של רב שמואל ואשתו נשאה ר' אבא בומן ר' יהודה.

רבי אבא: אמר ר' אבא בר רב הונא אמר רב. ר' אבא בר זבדא והוא היה עקר מפרקיה דרב הונא, ורב גדול רב ששת חברים לו והם ג"כ עקרים, ושתין סבי נעקרו חוץ מרב אחא בר יעקב מצד שהיו מתעכבים להשתין מים כדי ללמוד. בעא ר' אבא בר זבדא מר' אבא והוא קרא רבי לר' אלעזר בפרקא קמא דמילה.

אבא בר זבדא והוא אחוהו ר' יהודה בר זבדא והוא תלמיד רב הונא והוא עקר ולחן נאריך בו. רבי אבא: אמר ר' אבא בר זוסרא אמר ר' חנינא והוא תורגמן לר' יוחנן זה ור' אבא בר ממל ור' אבא בר זבדא כלם בומן אחד.

רבי אבא בר זימנא בשם ר' אליעזר זעירא אם הראשונים מלאכים אכן בני איניש, וכן בב"ר ויברך הנמלים באלעזר על ששלח ר' ירמיה לר' דירא סל של תאנים ואכלום בלא תיקון המעשר. וכן במסכת שקלים וכן בפ' ואלו קשרים אמר ר' זירא אמר ר' אבא בר זימנא אמר רבי אם ראשונים מלאכים אכן בני איניש ואם הראשונים בני איניש אכן חמורים ולא כחמורו של ר' פנחס בן יאיר בחולין פק ראשון, ולא כחמורו של ר' חנינא בן דוסא האמור תעניתין קן פרש"י ואני לא מצאתי שם כי אם עוים, אבל באבות דר' נתן במשנת יוסי בן יעזר אומר כשם שהצדיקים חסידים בחמורן

אבא בר מריא .

אבא בר מרת הוא אבא בר מניומי שכתבנו קודם זה והוא בעא מאביי בפ' ב' דביצה ואביו מניומי חבר רב נחמן בירושלמי .

אבא בר מרתא בעא מאביי בפ' ב' דביצה והוא אבא בר מניומי .

אבא בר מש ואמרי לה בר רמש בפ' המסלת . רבי אבא : אמר ר' אבא בריה דרב נחמן בר רבא אמר רב הסאא .

ר' אבא בר סורסקי ורבא בר עולא ויהיה אחיו של רב חביבא .

ר' אבא בריה דרב ספרא ור' יהושע דסכנין בשם ר' לוי .

רבי אבא דמן עכו בפרק מקום שנהנו עכו היא מדינת הים ר"ל חוצה לארץ ובפ' מי שאהוו אינה מדינת הים . והוה ר' אבא מנשק כיפי דעכו משום כי רצו עבדיך את אבניה , ונראה כי עכו היא קרובה לצידון כן פירש רש"י ז"ל וירכתו על צידון היא עכו או קרוב לצידון עכו . ובפ' יש נחלין ונבולין עלה לו תחום עכו ונפתלי גנוסר , אבל במסעות דר' בנימין אומר כי הוא יום אחד מצד

הקדומה והחדשה והיא עכו אשר היתה בנבל אשר והיא תחלת ארץ ישראל והיא נמל גדול בשפת הים עד כאן . ובתחלת ספר שושפיים אשר לא הוריש את יושבי עכו ואת יושבי צידון וא"כ היה בהלוק

של אשר ואינה צידון אבל היא קרובה לצידון ובתחומה ויהיה ג"כ בנבול ונבולין שלא יהיה קשה לרש"י ולגמרא . והרמב"ם ז"ל בפ' משנת גשיף

אמר שעכו אינה מארץ ישראל , ובפרק ר' ממסכת שמחות מעשה ביוסף הכהן הבבלי שהיה מטמא ויוצא חוצה לארץ אצל ר' יוסי בצידון , ובפרק מי שהוציא ויהוה הולך ללמוד תורה לצידון פרש"י חוצה לארץ הוא , אבל בסוף ספר מצות הגדול במצות

קל"ג עכו מקצתה חוצה לארץ כאשקלן ומקצתה בארץ כדמוכח בירושלמי , וכן נראה כי אם עכו אינה מארץ ישראל למה ר' אבא מנשק כיפי דעכו ? והסולמי"ו כתב כי אלו הכיפיים היו עשויים להבדיל בין הקרש לחול כי הציב בארץ החציה ח"ל וההרושין עשו משא ומתן על זה בתחלת גישיף ואמרו

גם כן זה שחציה בארץ וכן כתבו התוספות שם וכן בסוף תבובות . ור' יום טוב האשכנזי"ו כתב כי בירושלמי אומר שחציה בארץ ואם כן מצד החצי

שבארץ ישראל היה מנשק וכן בפ' מי שאהוה שהיא מארץ ישראל . ובפרק ב' דתבובות אמר ר' זירא

הא מלתא מר' אבא שמייע לי ואם לאו ר' אבא דמן עכו שכתחיה , והוה ר' אבא עניו מאד ולר'

רבי אבא בר יהודה בשם רב .

ר' אבא בר ר' יהודה בירושלמי .

אבא בר יודן .

רבי אבא ; אמר ר' אבא בר יעקב אמר ר' יוחנן .

ר' אבא דמן סיף .

רבי אבא : אמר ר' אבא בר יעקב .

אבא בר ירמיה אמר שמואל ור' יונה ור' זירא

אומר משמו .

אבא בר ירמיה .

אבא כהן גדולה אמר ר"ל משמו ד' אמות קונות למציאה שאינה ברשות הרבים מתקנת רבנן וכו' ונראה שהוא תנא דברייתא מהאדורנים , ובספרי

באלה הדברים אבא יוסי כן הניגא משום אבא כהן כן דליה .

ר' אבא כהנא ור' אבהו בוכן ר' יוחנן ורב ואולי הוא בנו של רב כהנא תלמיד רב .

אבא הכהן אמר ליה לר' יוסי הכהן תמיה אני אם קבל ר' יוחנן תשובת ריש לקיש , ושם בגמרא חזר לומר עליו ר' אבא בר כהנא לר' יוסי הכהן אבל בגמרא אחרת לכל אומר ר' אבא הכהן , ובמקום אחר אומר אמר ר' אבא הכהן משום ר' יוסי הכהן מעשה ומתו בניו של ר' יוסי בר הניגא

והם בוכן ר' יוחנן , ובפרק כל הכלים אמר ליה ר' אבא בר כהנא לר' ירמיה .

ר' אבא הכהן בר פפא לפני ר' יוסי בר נבדא . **רבי אבא** בר ממל בפ' המוכר את הבית מאי ממל פירש ר' אבא בר ממל מפרכתא והיא אבן שנתנין על הזוחים ומשברן או הבור העליון שכתושין בו הזוחים ; אמר ר' אבא בר ממל אמר רב , איתביה ר' אבא בר ממל לר' חייא בר אבא , יתיב ר' אבא בר ממל לפני ר' אמי , ר' יוחנן בשם ר' אבא בר ממל . וכבר אמרנו כי נראה כי הוא זה ר' אבא סתם , וזאת כי בסוף הולין נראה כי ר' אבא תרין לר' אבא בר ממל הבעיא , אבל בגרסת הגמרות מדפוס מודיעות אינו מוכיר לר' אבא בפ' ג' דשבועות ירושלמי אמר ר' זירא כל ימיו של אבא בר ממל לא מציאנו תשובה עד שמות ואו מציאנו תשובה .

אבא בר מניומי והוא אבא בר מרת בוכן רבה גסוף וימות ומועד קטן ר' אבהו ור' יעקב נפחא ואבא בר מניומי ור' הניגא בר פפא ורב ספרא בפ' המביא גפ' ה' השולח גפ' פרע מיעות לנדבה בשעת שמיטה ונבוכות זה פסרו ראש גולה מהמיעות שהיה צורבא מרבגן בסוף פרק כל כתבי .

אבא בריה דרב מניומי בר חייא .

אבא בר מרת בוכן רבה גסוף וימות ומועד קטן ר' אבהו ור' יעקב נפחא ואבא בר מניומי ור' הניגא בר פפא ורב ספרא בפ' המביא גפ' ה' השולח גפ' פרע מיעות לנדבה בשעת שמיטה ונבוכות זה פסרו ראש גולה מהמיעות שהיה צורבא מרבגן בסוף פרק כל כתבי .

אבא בריה דרב מניומי בר חייא .

אבא בר מרת בוכן רבה גסוף וימות ומועד קטן ר' אבהו ור' יעקב נפחא ואבא בר מניומי ור' הניגא בר פפא ורב ספרא בפ' המביא גפ' ה' השולח גפ' פרע מיעות לנדבה בשעת שמיטה ונבוכות זה פסרו ראש גולה מהמיעות שהיה צורבא מרבגן בסוף פרק כל כתבי .

אבא בריה דרב מניומי בר חייא .

אבא בר מרת בוכן רבה גסוף וימות ומועד קטן ר' אבהו ור' יעקב נפחא ואבא בר מניומי ור' הניגא בר פפא ורב ספרא בפ' המביא גפ' ה' השולח גפ' פרע מיעות לנדבה בשעת שמיטה ונבוכות זה פסרו ראש גולה מהמיעות שהיה צורבא מרבגן בסוף פרק כל כתבי .

אמימר לאתרוין, ויש גרסא בריה דרבא וכן נראה כי רב אהא ורבינא חברים.

אבא : אמר רב אשי בר אבא אמר ר' יוחנן. **רבי אבדומא**.

רבי אבדימי : אבהו דר' יצחק .
ר' אבדימי בר המדור, ריש לקיש ור' אבא פירשו דבריו .

אבדימי דמן חיפא ור' יצחק נפחא .
רבי אבדימי : אמר ר' אבדימי בר חמא בר חסא מלמד שנפכה ההר כניגית פרש"י ו"ל קובא שמפילין בה שטר, ואמר רב אהא בר יעקב מכאן מודעא רבה וכו' וכן בהזירות אבדימי בר חמא .

אבדן : זהו שמו אבא יודן תלמידו של רבי ונצטרע ושבטעו שני בניו מפני שדבר על ר' ישמעאל בר' יוסי כדאיתא ביבמות והיה חכם גדול וחסיד, ובפסקי ברכות פרק תפלת השחר משם היושילמי שהיה תורמינו רבי וכן נראה .

[**רבי אבהו** בר זוטרתו ספ"ק דברכות דיב"ב יעב"ץ]. עיי' להלן 104 ב ר' אבין וזוטרתו המערין .
רבי אבהו בפרק מקום שנהגו רב אדא ורבא בר הנין אתו לר' אבהו זה היה מבבל ואינו זה ר' אבהו הידוע תלמיד ר' יוחנן כי זה היה בבבל כן כתב רבי ישמעאל הכהן .

רבי אבהו הוא חבר לר' חייא בר אבא, וכבר ידעת כי בסוטה פרק ואלו נאמרין שר' אבהו דורש אנדה ור' חייא שמעתתא ועובר לר' חייא ואו ר' אבהו נתן משל לדברי ר' חייא מרגליות ודבריו מיני סרקין לפי שם לר' חייא בר אבא, ועוד שבראשונה היה ר' חייא מלווה עד ביתו משום שקרא דבי קיסר והיום ההוא רבי אבהו לזהו לר' חייא בר אבא. וכן היה ר' אבהו חבר לר' אמי ולר' אסי בזמן ר' יוחנן והיה רבו ר' יוחנן וכן למד עם ר' יוסי ברבי חנינא, ור' ירמיה יתיב לפני רבי אבהו ואמר לו ירמיה ברי, והיו לו ה' בנים ר"ל בני בנו אבימי הנין החשוב ומכבד אביו מאד ואלו החמשה כלם חכמים, ור' אבהו יפה מאד יותר מר' יוחנן כי היה לו הדרת פנים ו"ל וכן אמרו שופרה דר' אבהו מעין דיעקב ע"ה והיה קרוב למלכות כדמפורש בסנהדרין ובכתובות פרק ב' .

וביבמות פרק ו' אמתתא דבי קיסר אמרו לר' אבהו רבא דעמיה ומדברנא דאומתיה ביצינא דנחורא על יוסי, יתיב ר' אבהו ור' יצחק נפחא ור' חנינא בר פפי אמר להו ר' אבא, וכל אלו הני חכמים היו סמוכים כדאיתא בפ' המביא גמ', ור' אבהו היה מנצח למינין בלשונו הצדקה והיה טוב לישראל ומכבדין לישראל בצבורו, ולר' אבהו רצו

אבהו היו ממינין לראש ישיבה ולא רצה משום ר' אבא דמן עכו ואמר עד שיצילנו מבעלי חובות ואמר זה כדי להעשירו שיחנו לו מתנות בפרק ואלו נאמרין בסוטה .

רבי אבא בר פפא אמר ליה ר' יורא עול לגבי רב יעקב בר אדי שהוה יושב בצור. ונראה שהוה האמור קדם זה ר' אבא הכהן .

רב אבא : אמר רב אבא בר ברי רב פפא אירס לו. ר' אבא בריה דרב פפי ורבי יהושע דסכנין בשם ר' לוי .

ר' אבא דמן קיסרי בפרק סדר תעניות, נ"א ר' יורא דמן קיסרי, ובסוף מועד קטן תני ר' אבא דמן קיסרי קמיה דר' יוחנן .

אבא בר שמואל הוא רבה בר שמואל .
ר' אבא זוטרי בפ' הקומץ זוטא ורש"י הביאו שם ולא פירש ונראה שחסר בפרוש .

[אבא יוסי בר אבאי זבחים דצו"א יעב"ץ] .
אבא יוסי בן דוסאי ורבנן אמרו ר' יוחנן דפליגי ואולי הוא תנא אחרון .

אבא מר בריה דרב פפא אפסיק ליה רב פפא ואחר עמו, אפ"פ ששנים אין מפסיקין לאחד כשאוכלין ג', ובפרק הכותב אמר רב פפא כנון אבא מר ברי מרענא שטרא אפומיה ובפרקא קמא דקדושין ובפרקא קמא דכתובות רב פפא בהלוליה דאבא מר בריה .

ר' אבא מרי אחוזי דר' יוסי בסוף בימות וכו' .
אבא מרי אמר ר' נחמיה בר ברין אמר ר' אדי בר אבין וכן גרים רש"י אבא מרי כך שמו נוסחא אחרתא אדא מארי .

אבא מרי ריש גלותא ואלו רב נחמן בר יצחק לפי שם לאשתו על נדר וכו', וכן כמו זה בפ' תנוקות, ובירושלמי יש גם כן אבא מארי אחוזי דר' יוסי שהוה אמורא .

אבא נרשאה תרגמה קמיה דרב יוסף, נוסחא אחרתא אדא נרשאה .

אבא סוראה חמיה דרב פפא בזמן רבא .
ר' אבא קרמיגנאח .
אבא קשישא בפרק קמא דסנהדרין ואולי הנוסחא אבוי קשישא .

[אבא שאול משמיה דרב בש' בנות כותים דלח"א . יעב"ץ .]

אבא : א"ר אהא בר אבא אמר ר' יוחנן ואולי הוא אביו של ר' חייא בר אבא, ור' אהא היה אדון .

אבא : אמר רב אהא בר אבא לרבניא איקלע

אבוח: תני אבוח דר' זורא קמיה דר' זורא ואמרו לה אחורי דר' זורא, ובסופה פ' מצוה הליצה כי אביי נתן עיניו ברב פפא שהיה לו אב ואם לפרסן ומתו שניהם מיד ר"ל אביו ואמו של רב פפא מפני זה שהיו שם בניו אבל בספר בקבלת החסיד שפירש הפרשיות על הקבלה אמר כי ר' זורא ורב פפא לא נודע להם אב כמו לכן סירא וזה אינו כן כי ההלמוד מוכיח אותם.

אבוח: תני אבות דר' ירמיה בר אבא בסוף התכלת.

אבוח דרב פפא בא לפני רבה בר רב הונא בפ' אלו מציאות וא"כ היה לרב פפא אב ידוע.

אבוח דשמואל והוא אבא בר אבא הכהן שאמרנו.

אבוי דר' צפרא שאל לר' זורא בירושלמי. אבוי של רבינא אמר משמיה דרב יוסף. **רבי אבויא** סבא אמר ליה לרב פפא והוא רב אויא סבא בוי"ז.

אבוכרם: אמר רבינא אמר לי סבא בר הלקאי אקשי בה אבוח דבר אבוכרם ואמרו לה אחוח דבר אבוכרם פירש רש"י שם האיש, אבוח דבר אבוכרם הוא אבוכרם עצמו ומכיוון דיו את הבן ולא את האב והיו קורין אותו על שם בנו שעשה את בני סימן לו בפרק השוחט והעריך פירש אבוכרם שם חכם.

[ר' אבמילס אבי אביו של עזריה. יעב"ץ.]

אביטול ספרא משמיה דרב פפא.

אבוי הכהן בר פלוגתיה דרבא ובפ' הורוע כי לא היה לוקח מתנות כי אם בערב יום הכפורים שידעו שהוא כהן ואומר בנמרה ולפירוש ר"ל שיערך ברכת כהנים ומשני אנסי ליה עידיה פ' התלמיד' קורין עמו כי בשעה שהיה נשיאות כפים היו קורין עם אבוי, והרא"ש פ' אנסי ליה מלומר חולה במעיו היה ולא היה יכול לשהות ולשיכך לא היה יכול לפרוש כפיו, והפירוש הראשון פרש"י והעריך בערך עין, ובפרק במה מדליקין גם כן לרבא אנסי ליה רבנן עידיה שהיה משהה נקביו ובא לו הדיוקן, ורבו המובהק רבה בר נחמני הכהן אחי אבוי שכן קבלו הגאונים ושניהם מבית עלי, ורבה די מ' שנה שעסק בתורה, ואבוי שעסק בתורה ובגמילות חסדים היה ס' שנה. ובפרק חלק נזאח כי גם רבה עסק בתורה ובגמילות חסדים דאמר לו אבוי כן. ואבוי שמו נחמני נכשם וקנו אבוי של רבה והוא נשאר יתום מאביו ואמו כמו ר' יוחנן, כי כאשר נולד מיהה מיד אמו וקודם זה מת אביו ואמרו שאביו ר"ל אש"ר ב"ך ירח"ם יה"ם,

למנתו ראש ישיבה ולא רצה מפני ר' אבא דמן עכו הענין, ור' אבוח שבה לעצמו שהיה ענו אבל אמר שר' אבא דמן עכו יותר ענו ממנו. ואחר שמת ר' יוחנן היה עם בית דינו של ר' אמי ור' אסי ור' חייא בר יוסף בפרקא קמא דחולין, והיה יושב בקסרין ושלה לר' חנינא בנו לטבריה ללמוד וכו' וא"ל המבלי אין קברי/ בקסרי שלהתיה לטבריה, ובמגלת תעניות כי ד' בסיון אהודית מגדל צור שהיא קיסרי שהיתה הוקה ויום שנכבשה עשו אותו יום טוב. אתקין ר' אבוח בקסרין תשר"ת ובפרקא קמא דמגלה עקרון תעקר היא קסרי בת ארודם יושבה בין החילות והוחה ליונים והחשמונים לכרזה וקורין לה אחידת מגדל צור. קסרי וירושלם הרבו או ישבו שניהם אל תאמן שנאמר אמלאה החרבה ולאום מלאום יאמין ושם ר' אבוח.

רבי אבוחו מוגדף בה יש אומרים שהוא מרבנן סבוראי שהיו אחר רב אשי מפני שניו הלשון ועוד נאריך בזה בס"ד. אבל זה הלשון גם נמצא באמוראין וכן כתב רבינו תם ברב אחאי פירך שהם אמוראים כי לכל אמורא היה לו לשון משונה כמו תחי בה ר' יוחנן, וכן בפרק עשרה יוחסין ר' אבוח עצמו אמר מוגדף בה וזה האמת בסוף קמא איתביה ר' אבוח לרב אשי.

רב אבוח אבוי של רב שמואל והוא רב אבוח דורש לפני פרס.

אבוח בר איתי אתא לקמיה דשמואל בפרק קמא דמציעא בס"פ הדר עם הנכרי דאבוח בר איתי ושמואל היו דרים במבואה אחת ורב ענן.

אבוח בר איתי שאמרנו שבא לפני שמואל ומניחין בר איתי אחיו חד מאביל לעבדים מכל מינא ומשתי אליהו בהדיה וכו' ובפ' בני העיר שלא הסתכלו בניו ולא עשו שוחפות, ובפרק קמא דמציעא בא לפני שמואל וכן בפ' ד' דגור בא לפני שמואל ואמר ארבעה הלכות.

אבוח ובנו רבה בר אבוח רבו של רב נחמן. אבוח: שלא אבוח בריה דרב גניבא לרבא ילמדנו רבינו בסוף פ' ש' נחולין ואבוי חכם גדול בר פלוגתיה דמר שוקבא.

אבוח: תני אבוח דר' אבין קמיה דר' זורא. אבוח דר' אפמוריקי תני רבי ר' חייא הוא ר' דרוסאי.

אבוח דר' הושעיא ובר קפרא חולקים ונשאל שם אם ר' הושעיא שמיעה מאבוי או מבר קפרא. וכבר ידעת כי הוא ר' חמא בר ביסנא שהיה בומן רבינו הקדוש.

לפניו כי אביי סומך דיו לוקמים כדי שיקומו מפניו אביי רב פסא מימיניה ורב הונא בריה דרב יהושע משמאליה, וכזה שאמר אביי אמרה לי אם אינה אמו כי אם מיבתיה. [אמר ש"ש: ואביי של אביי נקרא כילילי בובתים חד ברא הוה ליה לכיליל ולא מתקן.] ובנו של אביי רב ביבי שהיו אומרים לו משום דאתון ממוליא אמרתו מילי מוליאתא ר"ל שהם ממשפחת עלי שהם נכרתין, או כפירוש רש"י בפרק המקבל כמו מוליאתא שהיא כמו גבשושין קשים וגבוים, וכן פירש הערך בערך מל, אבל בערך ממלא פירש פירוש טוב שהוא שם מקום ורואה לזה בב"ר ר' מאיר אול לממלא ראה אותם השייער שהורי הראש שלא היה בהם שער לבן שיבה אמר שכאם מכשפתה עלי אתם וכן במדרש שמואל, ועל רבא בסיעתא דשמיא אוריך שאינו כהן, וכשמינו לאביי לראש ישיבה היו עמו ר' זורא ורבה בר מתנא ורבא, וכולהו איפרכו והוא לא איפריך והיה לראש ואמר לו רבא פתח נחמני, ובפרק ערבי פסחים גור על אגרת בת מהלת שלא תבוא ביישוב ואמרה לו דמכרתו עלי ברקיע והורו בנחמני, וכן שם כשנא עולא לפום בדיאת שהיה אביי עם רב יהודה ורב יצחק בריה והיה שוכן בפום בדיאת הוא ורבה רבו במבוי אחד כדאייתא בעירובין ורבא שוכן במחוזא, ובחלומות דהרוחא כי מת אביי בפום בדיאת ובאו בני ישיבתו לרבא למחוזא, וכן בפרק בכל מערבין כי נח נפשיה דרב הונא היה אביי עם רבה ורב חסדא.

[אב"י בר אבא ורב חיננא בר אביי. יעב"ץ].
אביי בר אבין ור' חיננא בר אבין ואביי עמיהם תנו תרומות בי רבה ופגע בהו רבה בר מתנה.
[אביי בר הונא זבדיים דסב"ב, ונראה שהיה קודם אביי סתם כי אמר הלכה משם ר"ה ב"ג שהוא תלמידו של רב. יעב"ץ].

אביי קשישא אמורא ואביי אמר הני אביי קשישא נכתובות ובפ' בבה בהמה יוצאה אביי קשישא רמי דרב אדרב שהוא מקשה על דברי רב.
אב"מ בריה דר' אבהו החשוב וקיים מאד מצות כיבוד אב ואם והיה עושה מצות כיבוד בעצמו אע"פ שהיו לו לאבימי חמשה בני סמיכי.
אבימי אחיה דר' אישא ור' אישא הני שבועות בי רבה ואביי חבירו והוא בן רחבה דפום בדיאת.
אבימי מהגרוניא משמיה דרבא.

אבימי מבי חזואי.

רבי אבימי: אמר ר' אבימי בר חמא.

אבימי בנו של רב חסדא (בשאלתו) כדאייתא

ובעבור שגדלו רבה בר נחמני בביתו כאשר כתב רש"י בפרק המקבל אומרים שרבו קרא לו אביי שלא לזכרו בשם אביו. ויש מפרשים להפך כי שם העצם אביי ורבה מתוך שגדלו בביתו ולמדו תורה קראו נחמני על שם אביו שהיה לו כהן, וכן פי' רש"י וזכרו לברכה בגיטין אבל הסגרא הראשונה היא קבלה מהאגונים וזרם לברכה אבל רבה חבירו. רבו מובהק הוא רב יוסף סגי נהור וסני, אע"פ שבפרקא קמא דקדושין נראה כי גם רב יוסף רבו מובהק של אביי בענין כבוד הרב, אבל מה שנראה כי אביי לרב יוסף כמו תלמיד חבר הוא בסוף פרק יוצא דופן אמר ליה אביי לרב יוסף מי פליגתא נראה שלא היה רבו אלא רבה שלא אמר מי פליג מר, ובפרק האשה בנמרת נדה אמר ליה אביי את אמרת הילין, וזה הדקדוק מעשיתי עשו כן בנכרות על רב ירמיה בר אבא תלמיד חבר לרב, ועוד בפסוקי עירובין כתב ר' מאיר דהלכה כאביי נגד רב יוסף הויץ במחצה שהיא מג' הלכות שהלכה כרב יוסף ובמחצה לא פליג עליו אלא אביי והוה ב"ק דעירובין. ואביי נשא אשה בנותו והיא הומיה ברתיא דאיסי בריה דרב יצחק בריה דרב יהודה בת גדולים והיתה יפה מאד וכשנשאה אביי כבר היתה אלמנה משני בעלים חכמים גדולים הראשון רחבה דפום בדיאת והשני רב יצחק בריה דרבא בר בר חנה, והשני אביי שאין הלכה כרבי כי בתרי זימני הוויא הוקה ונשאה ומת במדרה, ואחר שמת רב יוסף שהיה ראש ישיבה מלך אביי, ואחריו רבא. וזה פשוט בתלמוד בסוף פרק הנוקין ובסוף ברכות ובהלכות דהרואה ובסוף הוריות ובכתובות פירש, וכן כתב הרא"ש בפרק הורוץ להכתיש פירש רב אלפאסי שפירש נווץ היה רבא מאותו מעשה ר"ל ממעשה דתעניות שהביא מטר בתמוז על שהרג לאיש אחד במלקות בבית דינו וזה הפירוש אינו איפשר אע"פ שגם בעל הערך פירש כן ב"ק בעבור שזה המעשה של תענית כבר מלך רבא שבבית דינו נעשה וזה של המתנות שלקח ע"י אחר היה רב יוסף חי ואחר רב יוסף מלך אביי ואחר אב"י מלך רבא וכל שהיה ראש ישיבה נקרא מלך שהיה שופט בסוף ברכות בתר דמלך רבא עבדא ליה בת רב חסדא אשתו חלון ומניה דיוו עלי, והתוספות אמרו שם לא מלך רבא עד פמיתיה של אביי והפירוש האמתי נווץ מאותו מעשה עצמו כמו שפי' הרא"ש ורש"י בפ' השני, אביי יחיב ידיה לסבי רש"י פירש בו שני פירושים, ורב אחא גאון פירש פירוש שלישי שהוא רובה לחכמים מפני כבוד התורה להכריח שיקומו

ר' אבין בר כהנא אמר ר' אבין אמר ר' אלעאי אמר ר' אבין אמר ר' יוחנן.
ר' אבין הלוי בסוף ברכות אבין הלוי ברבי דר' אבא בר כהנא .

ר' אבין נגרא : רב הונא הליף אפתהא דאבין נגרא והוה זחורי בשרגי אמר תרי גברי רבבי נפקי מהכא והם רב אידי בר אבין ור' הייא בר אבין ולזה ב' פירושים יצאו שני החכמים בעבור ששניהם איש ואשתו היו זחורין או שהיו זחורין בשרגי ר"ל נר שבת וחנוכה, ונראה שזהו כן דרבי נשיא ורב שיזבי אומרים רגילא בשרגא ולא אמרו רגילי בשרגי .

ר' אבין בר רב נחמן אמר ליה רב יהודה אבין אחי .
ר' אבין דמן נשקיא איקלעו בביתו רב יהודה ורב ירמיה בר אבא ורב הגן בר אבא .

ר' אבין בר פרטא .

אבין צפורהא לפני ר' יצחק בן אלעזר בפרק ג' הדוריות בומן ריש לקיש .

אבין רמאה שהיה מרמה על המצות שהיה מניח הקהל להתנדב והיה אח"כ נתן כנגד כלם, והיה באמצע החכמים לקיים מתן אדם ירחיב לו בילמדנו .

ר' אבין בר שמואל בירושלמי .

רבי אביןא : אמר גנינא משמיה דרב אמר ר' אבינא אמר ר' ירמיה בר אבא אמר רב .

אבינא : רבינא תלמיד חבר לרב אשי והם סוף הוראה שנאמר עד אבוא אל מקדשי אל אבינא לאחריהם, ונראה שהוא כהן כי לרב אחא בנו נתנו לו פדיון כבוד ובאות היר"ש תמצא ג"כ כל אלו .

ר' אבינא הראשון ר"ל הידוע בשם רבינא, ובס' המצות ברביה מצות קצ"ג האי רבינא אינו רבינא שהיה תלמיד חבר לרב אשי אלא רבינא קדמון שהוא ג"כ בפ' אלו מרשות שהשיב רב יוסף עליו, וכן כתב הרא"ש ז"ל בפרק הנשרפין בסנהדרין וזכור זה בס' החכמים שהיו בזמנו, ובפרק הקורא את המנילה אמר רב הסדא ראויה כל התורה ליכתב על ירך ומספך שהיה כמו ר' מאיר . [אמר ש"ש : בנוסח תלמודנו כתב ר' חננאל .]

ר' אבינא אבהו דרב ביבי .

ר' אבינא מחמרא דגדר פניא נ"א פקוד, שנתן לו נביא החכם בר פלוגתיה דמר עוקבא ד' מאות זה ביום שיצא להריגה גנינא ואמר ליה ר' זירא שילך ר' אבינא לרבו רב הונא בנשקין פרק האומר .

בשרכין פ' שום היתומים ובמנחות פרקא קמא אמר רב הסדא קולפי סבי בלעי מיניה דאבימי עלה דהך שמיעתתא .

אב'ימי בר נאוי המזה דרבינא היה ואלו בזמן רב דהן ור' אבהו בסוף קמא .

אבימי ניתאה משמיה דרב פרש"ש שם מקום והערך פ' מן ניות ברמה (ש"א י"ט י"ט) שם מקום בערך נוח, ויש נוסחא אבימי סנהאא משמיה דרב פהן ושמןן ויין וכו' בתהלת שבת .

אבימי בר פפי אמר ליה לר' זירא יתיב רב נחמן ועווא ואבימי בר פפי ור' הייא בר אמי ור' זעירא .

אבימי : אבינא בר אבימי לפני ר' חנינא ואמרי לה לפני ר' חנינא בר פפי .

אבימי ועיפא בני רהבא דפוס בדיחא חריפים, ורחבא היה בעל של חומא שהיתה אחר כך אשת אב"י, ונראה לי כי זה עצמו אבימי אחוהי של איפא שאמרתו למעלה כי האלף והע"ן ממוצא אחר וכן חויפא .

אבימי תני מנחות בי רב הסדא לא שלמד ממנו אלא שנאה לפניו לזכרם לטוב, ורב הסדא למד מאבימי ופנע בו רב נחמן ואם היה תלמידו רב הסדא למה לא שלח בעבורו סבר הכי מכהתייע טפיל .

רבי אבין ור' זירא ור' אשי היו לפני ר' יוחנן, וזה קבל בדקדוק מר' יוחנן כמו ר' הייא בר אבא והוא חכם גדול, ובפ' מי שמת נראה שהיו בימי ר' אבהו שני חכמים שמם ר' אבין אחר וכן ואחר נער, ר' אבין ור' מישאשה ור' ירמיה אמר ליה ר' ירמיה לר' אבין כי אולת להתם לקמיה דר' אבהו, אמר רב נחמן בר יצחק לא ר' אבין בר הייא ולא ר' אבין בר כהנא אלא ר' אבין סתמא, למאי נפקא מינה למירמא מדריה אדריה .

בעא ר' אבין בר אבין מרב הונא .
רב אבין אחיו של ר' אבין הלוי אמר ד' גאים בעולם במדרש .

ר' אבין בר רב אדא אמר ר' יצחק, אמר ר' אבין בר רב אדא אמר רב מנחם איש כפר שערים .
אמר ר' אבין בר הונא ! אמר ר' חמא בר גוריא אמר רב .

אמר ר' אבין וזמרתו אמר ר' יהודה בן זבינא נ"א בן זבידא נוסחא אחרתא ר' אבהו בן זושרת .

ר' אבין בר הייא בעא מיניה מר' אבין בר כהנא, בירושלמי ר' בון בר הייא בעי קומי דר' זירא .
ר' אבין בר חנינא ואיתמא ר' אבין בר הייא .
אבין בר הסדא אמר ר' יוחנן בסוף הבית .

(1) שבת ס"ב ואבן בלי רבי נרסיק. יעב"ץ .

שנפסד סחורתו ואז מה רב אדא בר אהבה. וכל אלו נשעית מיתתו: רב יוסף ואביו ורבא ורב דימי ורב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע ורב נחמן בר יצחק, וכלם אמרו על מיתתו אני גרמתי וכו' עד שהוסכם שם כי רב נחמן בר יצחק ענשו שנפל שבואה בפיו, ובשאלת י"ז ל' יצחק בר ששת מה שאמר רב נחמן והאחרים אגא ענישתיה לרב אדא היה מתוך צער שמצטער כל אחד על שנענש בסבתו גם ענוש לצדיק לא טוב. ובתוספות פ' עשרה יוחסין פירש ר"י דתרי רב אדא הווי רב אדא בר אהבה מסדר מתניתיה כ"ד זימנין ועייל קמיה רבא, וריש לקיש היה מסדר מ' זימנין כימים שנתנה תורה ועייל קמיה ר' יוחנן. בפרקא קמא דתעניות רב אדא תלמיד רבא וכן נראה בבתרא שאמר רב אדא עצמו שהוא תלמיד רבא אע"פ שאמר שיתנו לו בשר המבט קודם עברו של רבא, ובפ' אחרון דתעניות שהיה בזמן רב ושמואל אדם גדול וחסיד וכן בברכות שהיה תלמיד רב, וכן נראה מפרש"י ז"ל בפ' עשרה יוחסין כי רב אדא תלמיד רב שנולד בזמן רבי, ר"ל כשמת כי הוא עצמו בימי האחרונים אבל לא נהיה לי, ולא בעבור רבוי השנים שהם יותר מן ק"מ שנים כי זה ג"כ אמרו בפ' בני העיר שהארץ ימים, אלא אך רבא שהיה בחור שהיה עדיין רב יוסף רבו קיים אם במעשה דרב דימי מנהרדעא היה משתמש בו כתלמיד אדם גדול כי רב ושמואל היו מבדקין לו, ועוד רב דימי שאמר לו ל' אדא אם הוא רבא וכי לא היה מכיר זה שרבא אז היה יותר מל' שנה כפי המנין ורב אדא מק"מ שנה וכ"ש שאמר רב אדא שרבו היה רבא, ושם שאלוהו רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע הלכות שאמר משמיה דרבא, ומי שרב ושמואל אומרים בצילו נחיה יבא אחר ק' שנה שיבוא אותו שיקח עבדו של רבא בשר קודם לו, אע"פ שהבשר היו לוקחים לרבא ושיאמר רבא אגא ענישתיה בעבור זה, ובפ' הבא על יבמתו קרא לו רבא מבלי לב, ועוד בפ' אלו הנשפרים אמר רבא לרב אדא בר אהבה אדא ברי וכי לוקן קדוש וחכם יאמר בני? וכן בפירוש בפ"ק דתעניו' שהיה תלמיד רבא, ובסוף תעניות וכן בברכות שהיה תלמיד רב כמו שאמרתי. וכן בפרק תולין שהיה רב רב אדא מרב אחא בר יוסף הווקן דודו של רב נחמן בזמן רב הונא ושאל לו ר' חייא בר אבין, ובפ' אלו הלוקין ובפ' מרובה ובפ' שני נזירים נראה כי מת ר"א קודם רב הונא דאמר בלחו שני דר"א לא היו לו בנים לרב הונא כמו שאמרו כל ימיו דרב לא היו לשמואל בנים וכו', לכן נראה כי כפי השכל

אבינא: ר' אבא בר אבינא ושאל ר' אבא בר זבדא ממנו בזמן רב הונא.

אבינא: שילא בר אבינא, ושילא תלמיד רב חבר רב אסי תלמיד רב שמתו ביום אחד כדאיתא במסכת נדה.

אבית דחילא א"ל שמואל לאבית דחילא בניור. **אגרא**: תני אגרא חמוה דר' אבא בפרק כל הבשר וכן בפרק הקומץ בא ל' אבא, נוסחא אחרונה חמוה דרב דימי ואע"פ שאומר תני הוא אמורא וכן פרש"י ז"ל: תני רמי בר המא הוא אמורא ושונה הבריתא וכן בפ' השולח תני הלל אמורא הוה.

אדא בר אבימי לפני ר' הנינא בר פפי, נוסח אחר אבא בר אבימי.

אדא בר אבימי בזמן רב נחמן, ופרש"י ז"ל חכם אחד שהיו מכירין בו שהוא גורם משניות ושוכח ומשכחן.

רב אדא בר אבין ויש נוסחא רב אדי בר אבין, רב אדא בר אהבה בפרק עשרה יוחסין יום שמת רבי אמר בנבואה: ראב"א ישב בחוקי של אברהם ע"ה, יש מפרשים שביום ההוא מת רב אדא בר אהבה וא"כ אינו זה רב אדא שבתלמוד, אבל פי' רש"י ז"ל שנמול ביום ההוא שנכנס בברית אברהם וכן בבראשית ובה פירשת והיו ח"י שהה יום שמת רבי נולד רב אדא בר אהבה והארץ ימים רבים עד האחרונים בימי רבא ורב נחמן בר יצחק כדאיתא בגמרא בבתרא, גם אמר רבי שביום ההוא נולד רב יחודה, ובפרק סדר תעניות רב ושמואל לא עברי אאשיתא רעועא אמרו איכא בהדן רב אדא בר אהבה דנפישא וכותיה ולא מסתפינא וכן רב הונא עמי, והיו בו מרות טובות ולא הלך ד' אמות בלא תורה ובלא תפילין, ובפרק בני העיר כי הארץ ימים וכן פירש רש"י למעלה והוא תלמיד רב וקרא עליה. כדאיתא בפרק כיצד מברכין, והוא מוכר עצמו על קדושת השם מתוך מתוך ד' מאות וזו שוי בברכות והוא דרקק בהכמת התקופות יותר משמואל כי עליו אנהו נסמכין בשנים מעובר' בשמור את חדש האביב שהיה יום העומר באביב של תקופה כהלכה. ומעשה דכרבלתא דמתוך פי' רב צמח גאון ז"ל משום שעפשו עשה ויש פירוש אחר, והערך פירש בגד אודם כמו כרבלתא דתרגומא. בפ' בי דבתרא רב דימי מנהרדעא הביא סחורה ואמר ריש גלותא לרבא פוק הוי צורבא מרבנן הוא שיתנו לו השוק, ואז טלה רבא לרב אדא בר אהבה לבדוק לרב דימי והיה סבה

רב אדא קרדינאה ומתקף על מאמר ר' אלעזר בפ' חלק .

רב אדא קרטיגנאה קמיה דרב נהנא משמיה דרבא בפרקא קמא דיבמות .

בר אדא משוחאה ר"ל מידד קרקעות, אמר רבה בר אדא משוחאה אסברה לי, אמר רב יהודה לבר אדא משוחאה הוזהר במדה .

רב אדא בר שימי אמר למר בר אדאי .

אדא : רב אחא בר אדא משמיה דעולא, אביר

רב אחא בר אדא אמר רב ויהיה רב אחא זקן מאד בזמן רבא .

אהבה אבהיה רב אדא בר אהבה .

תני אהבה בריה דר' זירא בסוף ראש השנה אמר ר' זירא לאהבה בריה, ובירושלמי רבי אחויה בריה דר' זעירא והיה בקסרין .

תני אהבה בריה דרב מנימין בר חייא, נוסחא אחרתא בריה דרב מנימין בר חייא .

רב אהילאי היה משיא בנו בי רב יצחק בר שמואל בר מרתא, אמר רב אהילאי ואמרי לה רב יתוקאל ורב יחיאל אמר רב אהילאי אמר שמואל .

בר אהינא אסברה לרבא בפרקא קמא דקדושין (דף ט ב) פרש"י ז"ל שם חכם בר אהינא .

רב אהרן : אמר ליה רב אהרן לרבינא בפרק הגזול עצים בקמא .

רב אויאי סבא דגברא רבה הוא וכן רבה בר רב הונא לרבא בריה, רב אויאי לא על לפקיה דרב יוסף בפסם בדיתא ושלה לרב דימי בר יוסף וכו' ואמר ליה ניל צנעיה פירוש דך מדוי דך כבוד ר"ל הכבוד ושם בביחך, ורב אויאי אמר שלא בא כי היה חלש בפרק תפלת השחר, ואי"פ פרש"י לא פירש שם בפרקא קמא דקדושין במקום אחר פירש כמו זה . ונשא רב אויאי אחותו של רמי בר פפא ומת בחיי רב יוסף ורב אחא בנו אמר לרב אשי אמר רב אויאי הוה קאימנא קמיה דר' אמי רב אויאי ורבא בר חנן, רב אויאי איקלע לבי רבא ואמר ליה הא רבה ורב יוסף אמרי וכו', אמר רב נחמן בר יצחק בריך רחמנא דלא כספיה רבא לרב אויאי בפ' כירה בשבת, רב אויאי היה יתיב קמיה דרב יוסף אדכריה רב פפא לרב אויאי סבא .

אולפנא בפרק חדר עם הנכרי אמר רב חנין בר אמי משמיה דאולפנא והיה נראה שהוא חכם או ר"ל כמו שאומר במקומות אחרים משמא דגמרא אבל רש"י ז"ל פירש ששמו מרבו ורבו מרבו .

אונור מלכא פ' אי"פ . יעב"ץ .

והסבא שהם שנים ¹) הא' בזמן רב שנולד כשמת רבי והשני בזמן רבא, אי"פ שהיה זקן מרבו ולמד לפני רבא והיה משבח לימוד רבא שהיה בשר שמן על לימוד אביו שהוא גורר עצמות יבשות . וכן בסוף יבמות שיבה לרבא שהוא חריף על אביו, ומכאן נראה כי אביו ורבא היו להם ישיבות בחיי רב יוסף רבם כמו שנראה מזה המעשה מרב דימי וכן בפרק הורק בשבת ואין להאריך יותר .

רב אדא בר אחא אמר ר' יצחק .

אדא ריילא תלמיד רב יהודה ומגיע לתכשר כאשר אמרנו בבבא שאלו פרש"י ז"ל ריילא משמש החכמים, ויש אומרים שיואב מים ורב יהודה מברך על האור שבביתו במוצאי שבת .

אדא הרפנאה : ר' אמי בר אדא הרפנאה בעא מרבה אמר ליה הכי קאמר רב אדא בר אהבה אמר רב נחמן אמר שמואל .

אדא בר חבו חכם אחד גדול ובא לפני רב אשי

בבן פקויה פ' בהמה המקשה .

רב אדא בר חייא .

ר' אדא דמן יפו, ואולי הגרסא ר' אבא דמן יפו .

רב אדא בריה דרב יצחק ואמרי לה רב שמואל

רב יצחק אולי הם אחים .

אדא בר מנימין אמר ליה לרבינא וסתם דימי ונהדרעא רב אדא בר מנימין .

אמר רב אדא בר מרי אמר ר' נחמיה בר ברוך אמר חייא בר אבין אמר רב יהודה, בערוך

אדא מרי כמו אבא מרי וכן גרס"י ז"ל בפ' במה אשה אבא מרי ולא אדא מרי ואמר כך שמו .

רב אדא בר מתנא קמיה דאבי ולא ריחם על בניו כדי להלך ללמוד תורה בפ' ב' דעירובין והוא אמר לרבא דחרישא סכיניה ר"ל שהיה חריף, ובפ' מי שמתו כי רבינא הראשון הבירו בזמן רבא .

רב אדא נרשאה קמיה דרב יוסף ואמר ליה אביו .

רב אדא מסורא אמר ליה לר' אהינא מסורא וכו' בפרק תיניקות .

[רב אדא בר רב עזא, שיליה עשרה יוחסין דס"א סע"ב . יעב"ץ .]

תני ר' אדא דמן קסרי תני רב אדא סבא דמן קסרי קמיה דר' יוחנן, והוא רב אדא בר אבהיה קמיה דר' יוחנן .

¹) בכל מה שהאריך המחבר להראות בקיאותו עדיין עוב רב אדא בר אהבה דס' אי"פ לר"א דאמר סימית רבי עד רב אדא לא סגאני תורה ונרולה במקום אחד, א"כ בודאי תירי רב אדא בר אהבה היו ואולי יותר משנים היו . יעב"ץ .

רב אחא : אמר רב אחא בר אבא אמר ר' יוחנן אמר ר' אבהו היינו דר' אחא .

רב אחא בר אבא משמיה דעולא אמר רב אחא בר אדא אמר רב המנונא והוא אביו של רב פפא ושמוע מרבי .

רב אחא אחיה דאבא אבהו דרב ירמיה בר אבא ר' אחא בר המא תלמיד רב"ל דאתא מדרומא . דרש ר' אחא בר חנילאי הוא אחיו של ר' תנחום בומן ר' יהושע בן לוי ור' אבהו אמר היינו דר' אחא .

ר' אחא בר חנינא ור' יעקב בר אידי רב נחמן ור' טבלא אמרו משמו וכן אמר ר' אחא בר חנינא . רב אחא טאבא : אמר ליה רב אחא טאבא לרב אשי, נוסחא אהרינא רב אחא טבא אמר לרב אשי והוא בן רב מארי בר איסור .

רב אחא : אמר רב אחא בר יבא משמיה דמר זוטרא .

רב אחא בריה דרב יוסף אמר לרב חסדא . אמר רב אחא בריה דרב יוסף לרב אשי אמר מר זוטרא משמיה דרב פפא . וחלש רב אחא ורב כהנא רישא לו בפרק שמונה שרצים (דף ק"ב) .

רב אחא בר יוסף בפרק תולין בשבת אתא לקמיה דמר עוקבא אמר ליה הני רבי רב אדא ואמרי לה חני דבי מר בר רב אדא אמר ליה ר' חייא בר אבין אני שאלתי לרבך רב אדא בר אהבה ולרב הונא, רב אחא בר יוסף וקן מאד מסתמיך ואויל אכתפיה דרב נחמן בר יצחק נראחתיא אמר ליה כי מטיין לבי רב פפא עיילי, והוא רב אחא תלמיד רב הונא ונראה לי כי אין זה בן רב יוסף כי זה הוא בומן מר עוקבא ושמואל, אבל רב יוסף תלמידו של שמואל יש נוסחא רב חייא בר יוסף אכתפיה דרב נחמן בר יצחק .

רב אחא בר יעקב שתין סבי כולם איעקור שלא היה להם בנים מפרקיה דרב הונא שהיו משחין עצמם להשתין חוץ ממנו וקיימתי בעצמי והחכמה תחיה בעליה, והיתה ישיבתו בפסוגתא ורב פפא הוה קמיה וכתב ספר תורה מעורות עגלים ונודתין לו ארטי כהקפו ויהבו רבנן ביה עיניהם ונח נפשיה . אמר ר' אחא בר יעקב עמר ר' יוחנן משבח ליה רבא לרב נחמן בר אחא בר יעקב דארם גדול הוא, וזה רב אחא חסיד מלוכזר בנסים שהרג המוקד שהיה בבית מדרשו של אביי .

רב אחא בר יצחק ור' אבא בר ממל .

רב אחא בר מנומי : איתביה ר' אחא בר מנומי לרב נחמן וכן לאביי .

ר' אחא בריה דרב נחמן .

ואמר רב עליו שהוא בעל תשובה בדרווי כיאשיה המלך .

רב אחא : אמר ליה רב אחא בר אבבי לרבינא . רב אחא אחיו דר' יוסי מברקתיה היה לפני ר' יעקב בר אחא .

רב אחא בר אייא אמר לרב אשי, ויש נוסחא אחא בריה דרב עינא קמיה דרב אסי ועידי נוכור כי הוא רב אחא בר עזא . בעא ר' אחא אחודי דמר אחאי בריש פ' ואילו קשרים .

רב אחא בריה דרב איקא משמיה דרב ביבי בר אבבי, ובפרק המדיר שהוא בן אחותו של רב אחא בר יעקב .

ר' אחא אריכא חני קמיה דרב הונא, והוא ר' אחא בר פפא ואיתביה לר' אבא בפ' ואילו קשרים . רב אחא בר ביבי אמר לרבינא משמיה דרבא, בפרקא קמא דיבמות, ונראה שהוא כהן כי רב ביבי בנו של אבבי .

רב אחא בידלא אמר לו רב .

רב אחא גלילא אמר לרב נחמן בר יצחק בפרקא קמא דע"ו .

רב אחא מדפתי אמר לרבינא לפני רבא בפרקא קמא דיבמות ואימנו לאוהוביה ראש ישיבה ולא אסתיעיא מלחא בפ"ק דבתרא, והיה או ראש ישיבה מר בר רב אשי שהותם טביומי ומשום הכי הוה אמר רב אחא בפרק מרובה כל המריעין לו אין מטיבין לו וכו' ולא הוא דמשום צרתו היה אומר זה . ובריש פרק ג' שאכלו יהודה בר מרימר ופר בר רב אשי ורב אחא מדפתי כלן שוין בחכמה . אחא בר הדיא דמתקרי אייא כך היתה חניכתו ואינו כן החכמים בפרק השולח זה כתוב בספר המצות מצוה ג' .

ר' אחא בר רב הונא והוא חני שבועות ב' רבה והוא בעא מרב ששת ושלחה קמיה דרב יוסף ואמר ליה רב אחא לרב נחמן אמר רב אחא בר רב הונא אמר רב ששת אמר ליה רב אחא בר רב הונא לרבא אמר רב חסדא רב אחא גברא רבה הוא .

רב אחא מרוצל אתא לקמיה דרב אשי ובסוף כתובות בגל לא הוי חבלי משיחא חרנמה ארוצל, והוצל קרוב לנהרדעא ושם מוקדש עורא הסופר וגם יש הוצל דנטיין מוקפת חומה מימי יהושע . ר' אחא בר הושעיא אמר רב אחא בריה דרב אשי בובזים .

רב אחא בר רב זעירא .

רב אחא מבי חזויה חנא בר איסי אייתי אחא מבי חזויה בפרק המפקד .

כלם אחים וכלם בני רב מרי בר איסור גיורא באו לפני רב אשי ואם כן זה בן נינו של שמואל כפירוש רש"י, וזה רבא אינו רבא סתם חבר אב"י כי רבא בן רב יוסף בר חמא.

רב אחא ורבינא חברים וסבור התוספות בפרק השואל את הפרה כי הם ראשונים לרב פסא, אבל אינו נראה כי בפרק קמא דחולין רבינא ורב אחא בריה דרבא יתביה קמיה דרב אשי, וכן בפרק אלו מטרפות רב אחא ורבינא לפני רב אשי ואמימר וכבר כתבנוהו למעלה וזה רב אחא בר רבא.

ר' אחא סלא בר בריה דר' אחא סלא הגדול וכו' אמר אב"י סוף כתובות.

ר' אחא סלא הגדול זקנו של ר' אחא סלא אמר אב"י, ואולי זה זקנו של ר' חייא הגדול.

רב אחאי: פרץ רב אחאי פרק ג' דיבמות ופרקא קמא דקדושין יש אומרים כי הוא מרבנן סבוראי, אבל בפרקא קמא דכתובות התוספות פשטו רב אחאי לא כמו שפירש רשב"ם שהוא רב אחאי גאון משאלתות, אבל ר"ת אויבר שהוא אמורא בומן רב אשי וכל אמורא תוספס לשונו, כמו מנדף בה ר' אבהו, תהי בה ר' יוחנן, ליש עלה אב"י, פרץ רב אחאי בפ' שביעות הדינין.

ר' אחאי ור' אמי ור' אסי ובר הדיא בידד והיה ממונה אנשי ושלחו דההו רבינו אחאי שמאיר עיני הגולה הוא ובר מחלוקתו רב שמואל בריה דר' אבהו.

ר' אחאי: ר' ברכיה ור' אחאי בשם ר' שמואל בר נחמן.

בעא ר' אחאי מר' חייא והיה שונה בני ר' חייא פרש"י הוא שם חכם ונראה שהוא בן ר' יאשיה בומן רבי.

ר' אחאי בר יאשיה היה לו כלי כסף בנהרדעא אמ' ליתנם לר' דוסתאי בר ינאי ולר' יוסי בן בישר וכו' בסוף פרקא קמא דגיטין ואם כן הוא מהתנאים בומן רבי. ובריש עשרה יוחסין ביום שמת רבי נדה בבבל לאנשים שחללו השבת ונשתמדו, ונראה שהיה בנהרדעא בסוף פרק שואל כי רב נחמן דבר לו בקבורה ולמדו וכו'.

לרב אחאי בריה דרבינא שלה רב אשי שבסר זתי לפירין הבן ונראה שהוא כהן.

אחדב"י בר אבין אמר רב.

רב אחדב"י בר אבדימי אמר רב.

רב אחדב"י בר אמי והוא בעא מרב ששת ומרב גם כן והוא עולא משגש ארחתא דאמיה ולא רב ששת, לאפוקי פירוש רש"י כאשר הארכנו בזה בעולא משגש ואמו היתה מנתקת של רב ששת,

רב אחא בר נתן ומר זוטרא בריה דרב מרי אמרו לרבינא והוא זקנו ר"ל רב אחא אבי אביו מרב משרשיא שהיה בומן רבא כדאיתא בפ' אלו מטרפות וכן בפ' הנשרפין כתב הרא"ש ז"ל כי כן רב משרשיא תלמידו של רבא נכדו של רב אחא ורב אחא בר פלוגתיה דרבינא הקדמון.

רב אחא בר עיורא אמר רב אסי אמר ר' אחא בר עיורא אמר ר' שמעון חסידא, וכן אויבר אמר ר' יעקב בר אדי אמר ר' שמעון חסידא אמר רבא כד שלה רב אחא בר עיורא.

רב אחא בר רב עולא אמר אב"י.

רב אחא בריה דרב עזא אמר רב אב"י יתיב רב המנונא קמיה דרב אחא בר אחתא, יתיב רב אחא בר עזא קמיה דרב הונא וכן קמיה דרב חסדא, ויש נוסחא רב אחא בר רב אויב קמיה דרב חסדא אמר ליה רב חסדא מאן ציית לך ולר' יוחנן רבך. רב אחא בר פנחס משמיה דרב יוסף בומן אב"י. רב אחא בר פסא רמי לר' אבהו ולר' אבא והוא עצמו רב אחא אויבא שאמרתו למעלה.

רב אחא מפרוקא אמר לרב אשי בפרק הבא על יבמתו.

רב אחא בר קטינא בסוף פרקא קמא דתעניות. רב אחא קרטינאדא ואמ"י לה רב חנא קרטינא' משתעי מינשה שבא לפני רב"ל.

רב אחא בר רב והוא זקנו של רב משרשיא ר"ל אב"י אב"י כדאיתא בפ' הנשרפין, וכתב הרא"ש ז"ל כי זה רב אחא הוא חבירו של רבינא הקדמון.

רב אחא בר רב, אבל הנוסחא האמתית בר רבא כפי החכמים שבומנו, וכבר כתבנוהו רב אחא סבר לה כרב אחא בר יעקב.

רב אחא בריה דרבא משמא דגמרא אמר לרב אשי פרש"י כך קבל מרבו ורבו מרבו עד רבי מאיר ששמעו משמו ולא מדעתו מפרש מעמא דר' מאיר וכן אמר לרבינא איקלע אמימר לאתרוין.

רבי אחא בר שלקא ור' יחושע דסכנין ור' לוי בשם ר' סימון.

ר' אחא שר הבירה ור' פנחס בריה דר' חייא איש כפר עכו אתו לקמיה דר' אמי. אמר ר' אחא שר הבירה מינשה בא לפני ר' יצחק נחמא באנטוכיא ויש רב אחא שר הבירה בנריחא בפ"ב בתוספתא. רב אחא בר תחליפא לפני רבא, ומשמא דרבא אמר הוא ורב אחא מדסתי ורבינא.

ר' אחא הנא דבריתא עם ר' שמעון בן יוחאי. ר' אחא בשם ר' אליקים בשם ר' שמואל בר נחמני בשם ר' יוחנן ר' אחא שאל לר' אבהו. רב אחא ומר זוטרא ורבא פרש"י בפרק האומר

יחנן איבו בר ניגרי וכן סוי' ור' יודן ור' איבו משום ר' יחנן.

איבו בנו של רב בשם זקנו ואמר ליה רב לאיבו בריה מדחי בך בשמעתא ולא איסתייעא תלמוד דרך ארץ אדהלא בברעך וזינך וזינך וכו' בפרק ערבי פסחים.

בר איבו בסוף ימיו של רב אשי לא בר איבו חליץ ולא בר קיפוף חליץ, נ"א בר אבין חליץ.

רבי איבון בשם ר' יהושע בן לוי בברכות ירושלמי.

רבי אידי אבדה דשמואל בר אידי בירושלמי.

ר' אידי אבדה דר' יעקב בר אידי וזה נקרא בר רב דחד יומא בוכן ר' יחנן, בפרק קמא דהגיגה שהיה הולך ג' חדשים ברוך עד שיבית ר' יחנן וקרא יום אחד וחזור ג' חדשים ויושב באושפיה יום אחד וכו', ובעבור שהתלמידים היו שוחקים מזה נתיירא ר' יחנן שלא יעניש אותם ודרש רבי יחנן ואותי יום יום יירושון וכי ביום דורשים ולא בלילה וכו', ומה על פורעניות של מרגלים יום לשנה כל שכן יום לשנה לשטר טוב שמדת רחמים מרובה, ובגו הוא הגדול מהלמדי ר' יחנן.

אידי: אמר רב יוסף תני אידי, ואמר רבא אידי אסברה לי פרש"י ז"ל שם חכם בנ"ש שנים אחזקין.

רב אידי בר אבא, נוסחא אחרתא רב אדא בר אבין ואולי הוא רב אידי בר אבין.

רב אידי בר אבין נגרא ורבו רב עמרם ואשתו כהנת כדאיתא בפרק ואלו עוברין וזכה שיצאו ממנו הרי בני סמיכי רב שישא בריה דרב אידי ור' יהושע בריה דרב אידי פרש"י ז"ל ראויין לסמיכה וכן שם בגמרא סמיכי ס"ד אלא ראויין לסמיכה, ואולי הוא זה כי בזמנם כבר בשלה סמיכה או שהיה בבבל ולא הלך לארץ ישראל שום אחד מהם לסמוך, והוא אתקין ב נ ר ש והוא קרא לרב שפא ולרב הונא בריה דרב יהושע דרדיקי בפרק שני דפסחים, אמר ליה אבין לרב אידי בר אבין וכן רב חסדא, ורב שפא ורב הונא בריה דרב יהושע אקילע בבית דינו של רב אידי בר אבין.

אידי בן גרשום (א) אמר לוי בן פרטא ורב שמן בר אבא אמר משום רב אידי.

רב אידי סרסאי ורב ששת הוה פירוש שמש, ופירש רש"י בסוף ס' המסקיד סרסאי ממונה על הבית, וזה רב אידי שמע הלכה ואלו אמרה בני מדרשא ולא אמרה מש מ"ה, שמע רב ששת אקסד אמר מאן עקין עקצתיה עקרבא פרש"י ז"ל שמתא, ורב ששת מאי נפקא ליה מיניה אין (א) סנ"ח רצח"א ובנפחא שלמי אידי בר אידי. יעב"ץ.

וזה רב אחרוני שכח תלמודו ואמו בקשה מרב ששת ואיתסי בפרקא קמא דבתרא.

אחרוני בר מתנה אמר רב מתנה ורבה בר מתנה חבר רב יהודה ואחיו רב טובי בר מתנה ורבה בר מתנה חבר אבין.

רב אחוי: אמר רב אחוי ומר אחא בפרקא קמא דקדושין, ואילי ר"ל אחיו דמר אחא ושמו רב, ובריש פרק אלו קשרים בעא רב אחרוני.

אחי שיקרא אמר אנא אפקתיה לרב הונא מהדיני לשילי ומשילי להוני.

[אחי תנא דבי ר' חייא, ריש ס' היה קורא דף י"ד א. יעב"ץ.]

אחיה הבבלי בתחלת כתובות השיב קשיא

לבר קפרא ויבשת דיו יצרו, ונראה לי כי הוא ר' חייא הבבלי חבירו של רבי שאמר לו רבי לר' חייא במועד קטן אדחה, וכן ראינו שקרא לו בר קפרא עיניא במקום חייא ופירש רש"י במועד קטן דרך נגאי כמו האמינות אדך (ש"ב י"ג ד), ובברייתא יש ר' אחיאי ויהיה חבירו של הגנייה בן אחי ר' יהושע בסוף ברכות, וכן בגמרא רמי ר' חייא לר' אדחה ותירץ ר' חייא לחוד ור' אדחה לחוד.

ר' אדחה הגדול תנא דברייתא יתיב רב אחא בר עולא לפני רב חסדא.

[ר' אחי קדושין דף כ"ב ב. יעב"ץ.]

[אדחתאי אבי רב שמואל נטין ל"ש ב. יעב"ץ.]

רב אחלי ואחיתא רב יחיאל בוכן שמואל בפרקא קמא דעירובין.

רב איא בנ"ש שמונה שרצים נ"א רב אויא.

רבי איבא: ר' איבא ור' אבא בר ממל ור' אבינא כלם בוכן אחד בירושלמי.

איבו אחא לקמיה דרב נחמן ואמר להו רב נחמן לא תשתעו מיניה דאיבו דאכל מהמא דארמאי וכו', גם יש שם אשה נקראת איבו כי ר' חנינא בן דוסא קרה ביתה שהארץ הקורות בתפלתו בנס. איבו הזקוקה בני ברתיה דרב הוה לפני רב ואמר איבו הייתי לפני ר' אלעזר בר יצחק.

איבו אבדחי דרב: איבו והנה ושילת ומרתא ור' חייא כלם בני אבא בר אחא שילא מכוסרי.

אמר ר' איבו אמר רב חמא בר עוקבא אמר ר' יוסי בר חנינא.

אמר ר' איבו אמר ר' נאי אמר איבו הוה קאימנא לפני ר' אלעזר בר יצחק והביאו ערבה וחביש ולא בריך.

אמר ר' איבו בר ניגרי אמר ר' חייא בר אבא ואקילעו שניהם בבבל ופירש רש"י ז"ל תלמיד ר'

פרש"י ז"ל אילפא שם חכם, ובפרק סדר תעניות הוא חבירו של ר' יוחנן והלכו שניהם לסחורה ושמוע ר' יוחנן מלאך שהיה רוצה לעונשן על שעובו החורה וקלאך אחד אמר לחבירו כי לאחד מאלה החכמים קיימא ליה שעתא ושמוע זה ר' יוחנן חזרו מן הדרך ועשאוהו ראש ישיבה, ובראשונה היו עניים וכשבא אילפא אמר כי הוא היה ראוי לזה כי אילפא היה יודע כל תנא דבי ר' חייא ודבי ר' אושיעיא באי זה מקום במשנה יהיו דבריהם פשוטים, ולפעמים קורא לו חילפא.

רבי אילפי זה בימי רבי, ורבי גור תעניתא נכחית קמיה ר' אילפי ואמר מוריד הגשם ואתא מישרא שהיה עוסק במצוות וכמביא יין לקרוש ואבדלהא לאנשי מקומו, ובירושלמי ר' אילפי בא לפני ר' אסי ונראה שהוא אחר ואינו זה.
ר' אילפי, ואמרי לה ר' אילפא ואולי הם הכתובים למעלה.

[אינסא] אבי ר' שמואל רש מגילה. יעב"ץ.
איסי: תני איסי אבדה דר' זורא ואמרי לה אחוה דר' זורא בסוף מועד קטן.

איסי בר חיני עתה מנבל בומן רב לפני ר' יוחנן ועולא איקלע בביתו.
איסי בריה דרב יצחק בר רב יהודה וזה איסי אביה של חומה אשת אביי.

איסי בר נתן הלך אחר רב ששת לנהרדעא ולא אשכחיה ואלו למחוזא ואשכחיה, נוסחא אחרתא איסי בר נתן.

איסי בן עקיבא אומר אסור לרכוב על הפרדה מקל וחומר מבגדים וכו', ובתוספתא בפ' ה' דכלאים ובמסכת דרך ארץ איסי הבבלי אומר אסור לרכוב על הפרדה מקל וחומר וכו' והשיבו לו משלמה שהמליכוהו על הפרדה ואמר שהוא בריה מששת ימי בראשית בירושלמי ובפסקי כלאים מהראש"ש ז"ל, והוא תנא דמתניתין ובריתא חבר אהוב לרבינו הקדוש, והוא איסי הבבלי ואיסי בן גמליאל ואיסי בן נור אריה ואיסי בן יהודה ואיסי בן מהללאל, והוא יוסף הבבלי הוא יוסף איש הוצל הוא יוסף קטנותא של חסידים.

איסור גיורא ורב ספרא ורבה בר רב הונא ביהוד, והוא נשא רחל בת שמואל ובנו רב מאיר הורתו שלא בקדושה וליחיהו בקדושה שקדום שגולד בנו נתייר וזה כפי דעת רש"י ז"ל, אבל דעתי כמו שאארץ עוד לקמן ברב מאיר כי לא נשא איסור גיורא לבת שמואל כי אם לרחל אהרת ורב מאיר האחר בן נת שמואל לא היה נר, ובפרק מי שמת וכן בפרק השוכר בגמרא דעבודה זרה כי אמר

דאמר רב יהודה מאי דכתיב אגורה באהלך עולמים (תהלים ס"א ה) וכי איפשר לדור בשני עולמות אלא שיאמרו שמועה מפיו וכו' בפרק כל פסולי הדמועים.

רב אידית: אמר רב נחמן מאן דלא ידע להשיב למינן אל תמר בו כרב אידית לא ישיב, פ' אחד דיני ממונות.

רב איהי מתני איפסא ובניו אבדה בר איהי ומנימין בר איהי שהיו עם שמואל וזהו אליהו ז"ל כדבר עמהם.

[איה מרי גסין ל"ה א. יעב"ץ.]

איו: אמר רב דתני איו, ובסוף ביצה פרש"י ז"ל שם חכם, וכן אמר עולא ליתא לאיו ממתניתין פ' דערובין (ף ל"ז א).

אילא: אמר ר' אילא אמר ר' יוחנן, ובירושלמי רבי הילא בה"א, ואולי נקרא ר' אילעא כי בירושלמי דולג אות אהת ר' אילא ור' רמיה ור' אבהו ור' יצחק נסחא ור' חנינא פפי ור' אלעזר ור' שמעון אולי זה ר' שמעון בן לקיש או בר אבא. ובפרק הדר עם הנכרי אמר ר' אילא בשלשה דברים ניכר אדם: בניסו בכוסו בכעסו וי"א אף בשחקו.

אילא משגשג אדחתא דאמיה, נוסחא אחרתא עולא ובאות הע"ן תמצאנו.

רבי אילם: ר' הלל בנו של ר' אילם, נוסחא אחרתא ר' הלל בנו של ר' אלם, וכן גרים העריך בוי"ץ, בפרק ר' ישמעאל נראה כי הוא בומן רבי.

רבי אילעא סליק בדרגא דבי רבה בר שילא. אמר ר' אילעא אמר ר' אבא בר אחא משום רבינו.

אמר ר' אילעא אמר ר' אחא בר יעקב.

אמר ר' אילעא אמר ר' חנינא.

אמר ר' אילעא אמר ר' יעקב.

ר' אילעא ור' זורא.

ר' אילעא ור' חייא בר אבא.

אמר ר' אילעא בר ר' שמעון משום ר' יהודה בר שמעון.

ר' אילעא: אשכחיה ר' יונתן לר' אילעא.

ר' אילעא ור' שמעון בר אבא ור' יעקב בר זבדי.

רבי אילעאי בן אלעזר, נוסחא אחרתא בן אלישע והוא אמורא ונראה שהוא בומן שמואל.

אילפא: בפרק במה אשה יוצאה בגמרא של דפוס אמר ליה אילפא לרבה בר בר חנה אחון תלמידי דר' יוחנן עבדו כותיה אגן נעביד כר' חנינא, אבל גירסת רש"י ז"ל הוא איפא בן רחבא דפוס בריחא ואינו זה, ובסוף פרק מציתא האשה

אלישע בעל כנפים, אמר ר' ינאי תפלין צריכין גוף נקי שלא יפיה בעדם עליו כאלישע בעל כנפים, והגאונים ז"ל כתבו שאינו הלכה כי לא ניתנה תורה למלאכי השרת, אבל האחרונים כתבו שהוא הלכה ויכול אדם בשעת תפילה להעמיד עצמו, ובפרק אין טומנין וכן בפרק מילה בשבת מביא המעשה למה קראו לו כן בעבור הניס שנעשו התפלין ככנפי יונה, והקושיא שיש בזה כי בומן השטר היה מחביא התפלין, כבר תירצנו למעלה בתנאים זה, ונראה כי הוא בומן התנאים.

[אלס : יומא דיב"ב . יעב"ץ .]

רבי אלסכנדר בומן ר' הנינא בר פסא ובומן אב"י אמר ר' אלסכנדר אמר ריב"ל ר' שמואל בר נחמני בשם ר' אלסכנדר, ובמדרש ר' אלסכנדר בר חנני ור' אלסכנדר קרובה אמרי וכו'.

רבי אלעא ור' זורא, ונראה כי הוא מה שכתבנו למעלה ר' אליעזר ביר"ד.

ר' אלעא ור' שמעון בר אבא ור' יעקב בר זבדי, ובפרק כיצד מעבדין כי אשתו אחרונה היתה כהנת, וכן שלמד סדר קרישם באחרונה ומפני עומקא לא יוכל לישן, וזה אמר ר' אבהו במשל על ר' אלעא.

רבי אלעאי בר' ברכיה בסוף סופה, נוסחא אחריתא ר' אלעזר בר ברכיה.

אלעזר: תני אלעזר גיורתא הוא אמורא בפ' הניזקין שמין ור"ל שהוא מניית ברתה, נוסחא אחריתא נזחא נוסחא אחריתא שופאה.

ר' אלעזר מהגורניא ורב אחא בריה דרב איקלעו לאתרה דרב אחא בר יעקב אמר ליה רב אחא בר תחליטא ולא חייש מר לסבא רב אחא בר יעקב דהוא מופלג בחכמה ובשנים זה בפרק הדר עם הנכרי, ובפרק סדר תעניות בומן רבא חלם ר' אלעזר מהגורניא חלום טוב ובא מטר שהיה עת רצון.

אלעזר ועירא הוה סיים מסני אוכמי ואמר שעשה זה לאבות ירושלם, והיה זה במירדעא ותפשו ריש לקיש לראות אם היה חשוב ליקח ואת הוהורא והיה שם שמואל ובית דינו וכו' בפ' הכונס בקמא, ושם עוד כ"ר אמי ור' אסי היו לפני ר' יצחק נסחא ונמצא שהיה זה אלעזר ועירא חכם גדול, ותלמידו החכם והחסיד ר' אבא בר זימנא הנוכר בתלמוד ירושלמי ובגלוי ובמדרשות.

אמר ר' אלעזר מסורא ובומן הוה אל יאמר אדם לאשתו אל תחתי עם איש שלמי שמא

לרבה כי כאשר היה גר היה חושב שישראל אינם שומרים שבת דאי מצו כיס דדינרי בשבת לוקחין ארתו, ולא הייתי יודע שמטלשלו פחות פחות מד' אמות וכו', והיה חכם ובניו ובני אמוראי' והוא רב ספרא עבוד עיסקא ואתו לקמיה דרבה בר רב הונא והוא נתן בעת פטירתו לפני רבא לרב מארי בני שלא היה או שם במקום איסור אביו ז"ל אלפי וזוי בהוראה מפני שהגר אינו יורש לאביו.

[איסור : דנכו ואיסור ב"ק צט"ב פרש"י שולחין אומנין היו . המערך .]

[איסק שם בנו מרי יודע . יעב"ץ .]

איפא תני שבעות בי רבה ופגע בו אבימי אחיו, אמר ליה איפא לרבה בר בר הנה אתון דתלמידו ר' יוחנן צבירו כוותיה אגן נעביד כר' הנינא ופרש"י ז"ל איפא שם חכם ובנו של רחבה מפוס בריהא בפרק במה אשה, אמר אב"י הא דאיפא הוא כמר וזה גם כן נזכר בע"ץ עיפא. ובירושלמי בה"ה אבימי וחיפא והכל אחד והם עיפא ואבימי בני רחבא דפוס בריהא תלמיד רב יהודה וקורא לו ר' יהודה לרבו דרך מעלה כמו שפרשו התוספות בתהלת ביצה ואלו נקראים חרישי דפוס בריהא בסנהדרין.

איקא: אמר רב איקא בריה דר' אבין אורוקק ליה רב לרב הננאל, ויש נוסחא אמר רב איקא בר אב"י אמר רב הננאל.

רב איקא אבהו דרב אחא בומן אב"י והוא נשוי עם אהותו של רב אחא בר יעקב בפרק המדיר. רב איקא בריה דרב אדי.

רב איקא בריה דרב אמי בא לפני רב יוסף ורבא. אמר רב איקא בריה דר' הנינא ורב אסי. רב איקא בריה דר' הנינא מפשוניא אמר לרבא, ואולי הוא מה שכתבנו למעלה. רב איקא : רב אחא בריה דרב איקא.

אייתי : אמר ליה רב אייתי לרב אסי, אמר רב אייתי אמר רב. אייתי שהיה בומן רב אסי וא"כ הם שנים.

[אליועני כ"ג עשה פרה ס"ג פרה . יעב"ץ .]

רב אליקים שמעיה ותלמידו של רבא.

אליקים אביו של ר' יוחנן בן אליקים כי זה ר' יוחנן ור' אבא ור' אבהו ור' אלעזר ור' הנינא בר פסי ור' יצחק נסחא ור' אליעזר כלם ביהר.

ר' אלישיב ובנו ר' יצחק בר אלישיב, ר' יצחק בן אלישיב ר' אבא ור' הושעיא כלם בומן ר' יוחנן.

היה קורא, אמר רב אשי הני בני מתא מחסיא אבירי לב ניהו דקא חזו שבחא דאורייתא תרי זימני בשתא ולא קא מניירי, וכתבו התוספות משום ר' יהודה בר ברוילי שכתב בספר העתים ששמע שהיה עמוד של אש יורד מן השמים עליהם בכלה דאלול ובכלה דאדר, וכן בפרק הספינה כי מליק ר' אלעזר אשכחיה לועזיר, ובסוף תעניות שהיה עני מאד והראו לו ז"ג נהרי דאפרסמון לעולם הבא (כ"ו) ופירש רש"י ז"ל שם אמורא הוא ומריה דארעא דישראל ובעל הוראות, ובפרק אלו מרישות כי לא לקח שום מתנה מבי נשיאה וכי מומיני ליה לסעודה לא אול, וכן ר' יורא לא לקח מתנה אבל אי מומינה ליה אול שאינו מתנה כי אם כבוד שלהם שיאלר ר' יורא עמה, ובפרק השוכר את הפועלים נראה שהיה חי כשמת ר' יוחנן וריש לקיש וזה מפורש יותר בפרק אין דורשין אמר ליה ר' יוחנן תא ואגמך מעשה מרכבה אמר ליה אכתי לא קשאי כד קש נפשיה דר' יוחנן אמר ליה ר' אשי לר' אלעזר תא ואגמך מעשה מרכבה אמר ליה אי זבינא נמירנא מר' יוחנן רבך, וזה ר' אלעזר בן אחותו של בר קפרא והוא ר' אלעזר סתם מריה דארעא דישראל, ובסוף פרק כל היד בגמרא דנדה למה נקרא מריה דארעא דישראל שהיה בקי בדמים ואמר שהוא דם חיימו וכי' ר' אמי ור' אשי כהנים עשו חופתו כדאיתא בפרק היה קורא ואם כן נשא אשה בטבריה כי שם היה ר' יוחנן גם רב היה כמו רבו בפרק כל הבשר. והוא תלמיד חבר לר' יוחנן כדאיתא בפרקא קמא דסנהדרין ירושלמי, אע"פ שבפרק יש נוחלין בגלי אומר אם יכפור ר' יוחנן בר' אלעזר תלמידו לא יכפור בר' ינאי רבו, וכן קרא לו תלמידו בסוף פרק ל' דיבמו' והמעשה עצמו בשקלים ירושלמי כי ר' אלעזר אמר שמעתתא ולא אמרה משם ר' יוחנן וכעם עליו ונכנסו ר' אמי ור' אשי לפייסו ולא נתפייס עד שפייסו ר' יעקב בר אידי ואמר לו אלעזר תלמידך דורש סתם והכל יודעין שהוא מספך כמו ירושע שהכל יודעים שהוא מפי משה רבינו עליו השלום וכן קרה לו עם ריש לקיש ואיקפד כדאיתא בפרק שתי מדות ור' פרת שבומן רבי הוא אביו וגם היה לו בן חכם גדול שמו ר' פרת כשם קנו, ואע"פ שבגמרא דברכות נראה שלא היה לו בנים שאמר לו ר' יוחנן אי משום בני דין נרמא דעשיאה ביר פי' התוספות בפרקא קמא דנדה שאמר זה נולד לו זה הן או שמותו לו בנים הרבה ונשאר לו לבדו זה הן, שליחו מהתם הוא ר' אלעזר וזה היה מבבל כדאיתא בסוף כתובות כשנסמך וידע

הלכה כר' יוסי שאמר קנו על פי עצמו ר"ל אפילו בלא עדים ושמה חסתר ואין היום מי סוכה לברקה ונגעיות החיבה דאיסורא.

ר' אלעזר דמן רומא ר' יוחנן אמר משמו, ואולי הוא ר' אלעזר בר יוסי בן הלפתא שהולך לחימי עם ר' שמעון בן יוחאי כדאיתא במצילה.

אמר ר' אלעזר בר' אבינא, וכן בבראשית רבה בספרות אמרפ"ל ר' מנחם התניה דר' אלעזר.

ר' אלעזר בן אנשיגנוס משום ר' אלעזר בר ינאי בומן ר' יוחנן בפ' כל הגש ובפרק אלו מפרות וכן בירושלמי ואם כן אינו תנא.

אבא אלעזר בן נומל נראה שהוא בומן ר' יוחנן. אלעזר בן דודייא במסכת, עבודה זרה ולפי שחזר בתשובה שבא מבינה שנאמר ולבנו יבין ושב ורפא לו וזה שנקרא רבי ולחיי העולם הבא כי השב בתשובה הוא חכם.

ר' אלעזר בר בר חנא.

ר' אלעזר בר ינאי (פ' כל הגש דל"א) בומן ר' יוחנן רבו של ר' אלעזר בן אנשיגנוס.

אמר ר' אלעזר בר יצחק ואיבו וזוקקה בני ברתיה דרב ואיבו קרא לפניו. [עין להלן ר' אלעזר בר צדוק.]

ר' אלעזר אביו של יצחק בן אלעזר שנקרא יצחק דקולא או ר' יצחק נחשא שהעיד על מליתו של ר' אלעזר בן פרת שהיה מונח בשוק כמו שאמרנו ובא אחר ליסוף ומצא עליו שרף נחש ועל זה אומר בגמרא תנא.

אמר ר' אלעזר בן ר' מלאי משום ריש לקיש.

ר' אלעזר בר מנחם אמר לר' אבהו במדרש.

ר' אלעזר בר מנימוי אמר רב נחמן היינו דרבי אלעזר בר מנימוי.

ר' אלעזר בן מרום בסוף מס' סופרים בפ' כ"א. ר' אלעזר בן פדת הכהן נחקיים בו באהבתה תשגה תמידי שהיה עוסק בתורה בשוק התחתון דציפורי וסדינו מוטל בשוק העליון ונחש כרוך עליו לשמרו וזהו ר' אלעזר סתם דאמוראים ור' אלעזר בן שמוע הכהן רבו של רבי הוא ר' אלעזר סתם בתנאים וכן פירש רש"י ז"ל בסוף פ"ק דשבת, וכן ברש פ"ק העיר ביבמות, ובפרק המוכר הספינה ובפרק הדר עם הנכרי כי שמואל רבו של ר' אלעזר כי הוא היה מבבל (י) כמו שנאמר להלן ובבבל בישיבות היו רואין גם כדאיתא בסוף פרק (י) וכן ע"ד שם ואמר הרמב"ם רבינו שמואל בבבל. יעב"ץ.

ר' אלעזר בר צדוק בפרק לולב וערבה, ונראה שהוא היה אמורא כי איבו דזוקיה בני ברתיא דרב היו לפניו וכן אמרו משמואל הלך ג' פרסאות בע"ש וכו', ויש נוסחא ר' אלעזר בר יצחק.

ר' אלעזר בר קפרא.

ר' אלעזר בן חראי והוא תנא דבריתא בפרק הדר עם הנכרי ובפרק ה' דעירובין בתוספות.

ר' אלעזר בן חורחא ור' חלבו אומר משמו, ואולי הוא אה של ר' הנינא בן חורחא.

בן אלעשה חכם ועשיר מאד חתניה רבינו הקדוש שאמרו עליו לא להנס פיו בן אלעשה ממונו אלא להראות הספרות כהן גדול כסום יכסמו ראשו של זה בצד עיקרו של זה.

אלי' בר בריה.

[אמ"ל האל"ף בקמץ המ"ם בחיריק, כך נמצא בספר עזרא אחרון בבני יבדי שלמה. יעב"ץ.]

[אמי בהערל פ"א ובאלו נערות. יעב"ץ.]

אמי: אמר רבה אמר לי אמי פי' הערך הקצר חכם שלא נסמך כמו רב נתן בר אמי.

ר' אמי ור' אסי כהני חשיבי דארעא דישראל ב' הניוקן, ובפרק אלו מציאות שמצא אוריא דינירי פירוש סל של זבובים ואמר לו רומא לא תורא כי אין אני כמו הפרסיים שאמרו' האבדה למלך, והם כהני חשיבי דארעא דישראל וכיפיי לרב הווא, ובפ' ב' דכתובות ובפרק קמא דסנהדרין כי סמכינהו לר' אמי ולר' אסי אמרי לא מסרמין וכו', דייני דארץ ישראל ר' אמי ור' אסי בני דינא דר' אמי ור' אסי דאלימי לאסקיני ממונא ולעשות פרוובול, ובנומנס היה רב חסדא דינא בבבלי, ובפ' מי שמחו שהיה בטבריה ר' אמי וגם ר' אסי, וכן בפ"ק דברכות הו' מצלו בני עמודי, ובפרק כל הגשר ר' אמי תלמיד ר' יוחנן והוא נשאר במקומו (י) ופרסי דייהו לנך ובפרק הורוע שוכה בשקא דינירי ששלחו לשיבה וכיון שהיה ראש ישיבה הוא קודם לאחר שנאמר והכהן הגדול מאחיו (ויק' כא י) שיעשרוהו אחיו ופרש"י ז"ל שוכה לחלקו לבני ישיבתו ולא לו, ודע כי הסמיכה היא בנ' חכמים אבל למנות ראש ישיבה צריך עשרה כמו למר בר רב אשי שהוא מביימי.

ר' אמי שלחה לו אמיה דשבור מלכא דינירי לחלק

(י) וכן פציני שר' אסי חביו חגו בו כבוד וקראו רבי בטין ד"ב. יעב"ץ.

סוד העבור, ובשקלים ירושלמי אמר ר' יוחנן הרה אלעזר בבלאה, וכן במדבר סיני רבה זה המעשה ר' אלעזר אמר קמיה דשמואל אמר ליה ר' אלעזר לייב"ץ, ר' אלעזר בעא מרב וגם מרב הווא וכשהיה נפטר מר' יוחנן היה הולך לאחריו כנפטר מהשכינ', וכזה שנואה שהוא כהן ב' בסוף מועד קטן אמר למלאך המות שהוא אוכל תרומה ואינו נראה כי ר' אלעזר אשר זכרו שם שהיה ר' אלעזר בן שמוע הכהן התנא כי שם מדבר באמוראים, ובפרק בני העיר היה נראה שאינו כהן יש נוסחא שאמר ר' פדת לא ברכיה לפני כהן, אבל יש נוסחא אחרת שאומר ר' פרידה שלא בירך לפני כהן. וכן גרסת התוספות ב' הניוקן וא"כ ר' אלעזר זה הוא כהן, וכן בספר המצות בברכת כהנים אומר מהירושלמי ר' אלעזר כשהיה הלש נפיק לברא וכן ר' שמעון בן פי ואם כן נראה שהוא כהן. וכן בפרוש התפלות לר' דוד אבודרהם אמר כי בפרק אין עומדין ירושלמי ר' אלעזר נפק לברא ור' יהודה בן פי אמר ר"א אמר ר' הנינא תלמידי חכמי' מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי י"ו ר"ל בניך. וכן במשנה ב' מ' דמקואות ר' יוסי אומר הבנאי מצד אחד וצבור משני צדדין ובגמרא דשבת פרק ואלו קשרים מאי ה' ב' נ' א' אלו החכמי' שעוסקים בבנינו של עולם כל ימיהם שהיא התורה שנאמר אם לא ברחיו יוסם (ור' לא נה), וכן בסוף ס' המצות מאי הבנאים אלו החכמים שעוסקים בבנינו של עולם כל ימיהם, ואמר ר' יוחנן אי זהו תלמיד חכם שמהווין לו אבדה בטביעות עין זה המקפיד על הדלות פי' רש"י וכו' לברכה לונשה וכשהיא הפוכה מקפיד עליו והופכה שמקפיד עליו שלא יראו התפירות המנונות ואמרו הדלות, ובעבור שהחכמים הם נקיים ומקפידים על כתם בגדיהם אפילו מצד אחד הוציץ בטבילה של אותו לבוש, אבל בבור שהוא עם הארץ אינו הוציץ עד שיעבור החכם משני צדדין.

ר' אלעזר בן פפוס אולי הוא תנא כי פפוס הוא תנא דבריתא.

ר' אלעזר בן פרטא משום ר' אלעזר ברבי שמעון ב' כ"ג דסנהדרין ונראה שהוא אמור' מהראשונים אבל בירושלמי ר' אלעזר בן פרטא בן בנו של רבי אלעזר בן פרטא לפני רבי אלעזר דמן ננחא, אמר רבה בר בר חנה אני ראיתי את ר' אלעזר דמן ננחא שיצא כסנדל שעם (י), וברירושלמי לכל ר' אלעזר כותב בלא אל"ף כמו ר' לעזר בן עזריה וכן בכלם.

(י) שעם כפי שגם, פי' קליפי עץ. המעריך.

שמואל ר' אמי עסקן בדברים הזה וראה העורב שעזב בניו ואחר ג' ימים ראה אותן שמשליכין צואה ונלדו ממנה יתושין ואוכלין אותם הדא הוא דכתיב לבני עורב אשר יקראו (תלים קמו ט), או מי יכין לעורב צידו (איוב לח מא), ובחולין האריכו התוספות שהם ב' מינים עורב העמקי שהם לבנים, [אמר ש"ש: כבר נמצא במקום אחד ב' הדוד נקרא פ' רילינגוס עורבים לבנים וצדקו דברי ר"ל]. וכן שהורים לעורב וכן האריך בכתובו על ענין עורבא בעי בני וכן בשבת.

ר' אמי מיני.

אמי בר נתן בומן ר' אמי ור' ירמיה ור' זריקא כדאיתא בפ' השולח.

אמי קרחה בשם רב.

ר' אמי בר שמואל בר אמי.

אמי תנוראה שרא ליה רב יהודה למגדל תנורא בחול המועד ולא ידעתו אם הוא חכם.

אמימר: אמר ליה רב ששת קפידתו אמנא

אמר אמימר אנא מסבי נהרדשא אנא והיה דין.

אמימר ומר זוטרא ורב אשי בפ' אלן סרפוטא

אמר ליה רב אשי לאמימר פרש"י נהרדשא הוא

כדאמרינן בשנים אוחזין, התוספות בפ' המצניע

אמימר היה הרבה אחר רבא ואפילו אחר רב פפא

שהיה תלמידו של רבא, ואולי הוא רב זבדי אחר

מעשה דאמימר שמיעה משמיה דרבא ולא מרבא

עצמו ע"כ. ובפ' איהו נשך אמר רב אשי למר

בר אמימר אי שכיב אנך שהוא חסיד בשגגה

היוצאת מלפני השליש שהוא רב אשי ומת אמימר.

אמימר בן בתו מרמי בר חמא אמר ליה רב אשי

ואולי זה שאמר אנא מסבי נהרדשא.

אמימר בריה דמר ינוקא הוה קאים קמיה דרב

דרב חייא בריה דרב אויא, וכבר ידוע כי מר ינוקא

ומר קשישא בני רב חסדא הכהן.

[**אמרתא** בת שוי כהן פד"מ. יעב"ץ.]

[**אנדרוליאניא**, יבמות קט"ו. יעב"ץ.]

ר' אנטונינוס: במכילתא דר' ישמעאל תנא

דבריתא.

אנסיא: אמר ר"ש בן אנסיא אמר רש לקיש

בפ' יש בכור. [נ"א ר"ש יאמיניא, ויטתה הר"אש ר"ש

בן יאשיה.]

[**אסטיון**, בבא מציעא פ"ב. יעב"ץ.]

רב אסי אילקע לבי רב אסי בהלוליה דמר בר

רב אשי.

רב אסי תלמיד חנר לרב והוא חבר לרב כהנא

דראשון ולרב הונא ולרב נחמן ולרב יהודה.

לעניים ולא קבלם ושלחה לרבא וקבלם וכו' בפ"ק דברתא.

אמר ר' אמי בר אבא אמר ר' יצחק, אמר ר'

אמי בר אבא אמר רב הונא.

ר' אמי בר אבין בעבודה זרה פרק ב', ונראה

כי הוא בומן ר' אמי הכהן.

ר' אמי בר אדא הרפנאה בעא מרבה אמר ליה

הכי קאמר רב אדא בר אהבה אמר רב נחמן אמר

שמואל.

ר' אמי בבגלאה בירושלמי.

אמר ר' אמי בר דיקוליא אמר שמואל שהיה

מלקט מהגנות ערב יום הכפורים כברי ושהלי

כדאיתא בחולין.

אמי וורדינאה אמר ר' אבהו פרש"י ז"ל נאה

נורד, ובגין (דמא"א) קרי ליה אמי שפיר נאה

לישנא אחרינא וורדינאה שם מקום וכן בעירובין,

וראה בוכרא דבי נשיאה ואמר רבי שפיר עבר והיה

בומן ר' אמי ור' יהודה נשיא.

אמי: רמ"ז) בר חמה חתן רב חסדא ומת

בקצרות שנים ועוד נכתוב אותו באות הר"ש,

ואחר מותו יותר מעשר שנים נשא רבא אשתו.

אמי בר חני נוסחא אחרינא איסי בר חני,

וכבר כתבנוהו כי עולא אילקע בביתו והיה עם ר'

יוחנן וגם עם רב.

ר' אמי בר טביומי ובירושלמי ר' אמי בר מובי

ובא אבי ופרש דבריו.

ר' אמי בר מובי.

אמר ר' אמי בר יודן אמר רב, נוסחא אחרינא

רמי בר יודן אמר רב.

ר' אמי הכהן חבירו של ר' אסי הכהן התלמיד

המובהק והגדול ר"ל ר' אמי מר' יוחנן והוא נשאר

למלא מקומו להיות ראש ישיבה במגריה, ור' אסי

חבירו אינו רב אסי הגדול שהיה תלמיד רב וכן

אמרו התוספות וכן הוא באמת, וזה ר' אמי כתב

ארבע מאות ספרי תורות ואמרו בנמרא כי לא כתב

בכל ספר כי אם פסוק אחד שהוא "תורה צוה לנו

משה" שהוא ככל הספר שיש בו ד' תיבות כמנן ד'

ספרים שאמרו שיש בתורה כי פרשת "ויחי בנסוע"

הוא ספר אחד חצבה עמודיה שבעה, ובמדרש

הוא ספר אחד חצבה עמודיה שבעה, ובמדרש

הוא ספר אחד חצבה עמודיה שבעה, ובמדרש

הוא ספר אחד חצבה עמודיה שבעה, ובמדרש

הוא ספר אחד חצבה עמודיה שבעה, ובמדרש

הוא ספר אחד חצבה עמודיה שבעה, ובמדרש

הוא ספר אחד חצבה עמודיה שבעה, ובמדרש

הוא ספר אחד חצבה עמודיה שבעה, ובמדרש

הוא ספר אחד חצבה עמודיה שבעה, ובמדרש

הוא ספר אחד חצבה עמודיה שבעה, ובמדרש

הוא ספר אחד חצבה עמודיה שבעה, ובמדרש

הוא ספר אחד חצבה עמודיה שבעה, ובמדרש

אסי בר היני אקלע עולא בביתו וכבר כתבנוד
באות דיו"ד .

איסי בן יהודה הוא חבר רבי ואהבו ונקרא איסי
בן נמליאל ואיסי בן גור אריה ואיסי בן עקיבה ויוסף
איש הוצל ויוסף הבבלי ויוסף קמנחא ואיסי בן
מהללאל .

ר' אסי הכהן ושמו ר' ייסא בירושלמי חבירו של
ר' אמי הכהן ונסמכו שניהם תלמידי ר' יוחנן, ובפ'
אין מעמידין נראה כי ר' אסי גדול מר' אמי כי ר'
זוירא בעא מר' אמי ור' אמי מר' אסי ור' אסי
מר' יוחנן ור' יוחנן מר' יניא ור' יניא מר' ינתן בן
עמרם . ובפ' אלו מציאות התוספות פ' על ר'
אמי בא לפני ר' אסי, אע"ג דבכל דוכתא חשיב
ר' אמי ברישא כדאמר ר' אמי ור' אסי כהני וכי'
אע"פ שהוא גדול אין תימיה שבה לפניו לשאול
שהבירו היה אבל ר' אבא תלמיד ר' אמי, ובירושלמי
כד דמך ר' ייסא פשט ר' חייא בר אבא וקבל אבולוי
ואבלן בשר ואשקיתון חסר והוא מבבל ר"ל ר' אסי
ובעבור אמו עלה לארץ ישראל בפ"ק דקדושין לפני
ר' יוחנן וגם בא לפני ר' אלעזר, אבל יותר נראה
כי זה שעלה הוא רב אסי תלמיד חבר לרב והם ר'
ר' אמי ור' אסי דיניי ארץ ישראל, ובסוף פרק
גיד הנשה קרא ר' אלעזר לר' אסי תלמיד ר' יוחנן
מופת הדור ר"ל גדול הדור, כמו כי אנשי מופת
הכה .

ר' אסי מנהרבל אומר ור' ירמיה מדפתי אומר .
בעא רב אסי בר נתן מר' חייא בר אשי שהוא
תלמיד רב, נ"א ר' יוסי בר נתן, נ"א איסי בר
נתן, נ"א רב אשי בר נתן .

אמר ר' אסי בר שאול אמר רבי, והוא בעא
מרבי אבל נוסחא אמתית ר' יוסי בן שאול .

איסור גיורא התן שמואל ליעת רש"י ז"ל ובע"ה
אני אארך ברב מארי שאיסור גיורא לא היה התן
שמואל, והוא אב בר מארי והיה חכם בוסן רב
ספרא ורבה בר רב הונא וכבר כתבנודו .

[אישרא הורמיו שם לגייה אמיה דשמי' יעב"ץ.]

אפטוריקין בן ר' דרוסא תנא דבריתא .

ר' אפס מביט דינו של רבי וישב בראש אחר
שבת רבינו הקדוש שהיה ב' שנים וחצי גדול מר'
חיננא בר חמא ואחר מותו ישב ר' חיננא בר חמא
ובפ' מי שמתו בברכות וכן בכתובות בפ' האשה
ובפ' גמא אשה יוצאה .

אפרים מקשאה תלמיד ר' מאיר הוא תנא
דבריתא .

אסי : אמר רב הונא אמר רב אסי, התוספות
בפראקמא דהולין שהיה רב אסי גדול מרב הונא
אבל ר' אמי ור' אסי כהני דשיבי דארעא דישראל
מיכף כפישי לרב הונא ורב אסי אפילו לסברא דרב
לא היה צורך במגלה בעשרה, וכן בפרק דיני
ממונות אם לא קנו אפילו בפני ג' אין כותבין חש
רב להא דרב אסי, וכן בפ' האיש מקדש דאינה אוכל'
בתוכה חש לה רב דרב אסי בפ' חבית (קמ"ג)
רב לא ישב על פי' סדיא פרש"י לברין שהוא כמו כר'
וכסת משום כבוד רבותינו ומנו רב כהנא ורב אסי'
ופרש"י ז"ל שלא היה להם דבר לישב ויושבין על
גבי קרקע ור' לא כהנא ורב אסי היו לרב תלמידי
הבירים, ובפ' אחד דיני ממונות רב כהנא ורב אסי
לגמריה דרב צריכי ולסבריה לא צריכי, ובפ'
מרונה כי רב אסי תלמיד רב גדול משמואל ולא
היה שמואל נכנס לפניו, ובפ' עשרה יוחסין
כתב הרא"ש ז"ל לא מצד זקנה כי שמואל זקן מרב
כהנא חבירו, ורב כהנא ילד ונער כשעלה לפני ר'
יוחנן כדאיתא בירושלמי וכנראה פ' בנות כותים
המעשה שהיה לו עם שילא בר אבינא תלמיד רב
כשמת רב וחשב רב אסי שאמר לו רב שינדהו אם
לא ירצה להזור מסבתו ונדהו וכי' ואמר אנא
איסי בן יהודה שהוא איסי בן גור אריה שהוא
איסי בן נמליאל שהוא איסי בן מהללאל . תוספות
יש תנא בערבי פסחים שיש לו כל השמות הללו,
ועוד קרי ליה התם יוסף הבבלי הוא יוסף איש
הוצל ולא תנא אחר הוא כמו שיש מפרשים לשם
דהא בפ' הוציאו לו פריך מאיסי בן יהודה ליוסף
איש הוצל מדידה לדידה והכא לא מייתי אלא
שמות דאיסי דדמו לרב אסי ע"כ (1) . ואיסי ר"ל
מכתשת של נחושת ור' שילא אמר לו שהוא בוכנא
דפרולא וכי' כמו שכתבתי בש"ץ בשילא בר ר'
אבינא ומתו שניהם ביום אחד והיה הדם על
הארונות ונפל מזה על זה ואז ידעו כי עשו שלום,
והוא עלה לארץ ישראל מפני אמו כדאיתא בפרק
קמא דקדושין .

[אסי אשה אומנתו של אביי נמצאת הרבה
בש"ס שאמר אביי שמעות משמה, וכן מצינו
ברבינא שאמר הלכה בשם אסי בפ' כיצד מברכין
דל"ט ר"ע . יעב"ץ.]

ר' אסי האריך והוא איסי הבבלי בכל מקום
שהיו רואים אותו היו אומרים שם היה רבינו
הקדוש ר"ל שלא היה נפרד ממנו, נוסח אחר
ר' יוסי האריך .

(1) עיין בה שכתבתי שם בפ"ד . יעב"ץ .

רב אשי ראש ישיבה בסורא שהיה מתא מהסיא כדאימא בפ"ק דשבת, ובפ' הוראה שראה הלום רב אשי כמו רב פפא ושניהם ראשי ישיבות, וכן ראה אווא ובא עליה והיה ראש ישיבה וראה לפת במרפסיהן והיה עשיר, ואמרו שהיה ראש ישיבה ששים שנה ובימיו היה ריוח לישראל והוא חבר התלמוד בבלי כפי דעת ספר המצות, ועשה מהדרות לתלמוד כדאימא בפרק מי שמת בבחרא. אמר רבינא מהדורא קמא דרב אשי וכו' פ' הערך בערך הר פ' ר"ח ז"ל קבלה בדינו כשמתעסקין בכל שנה ב' חדשים שהם אלול ואדר שהם חדשי הכלה משלימין כל שנה ועוד חורין כמבתחילה. ורב אשי האריך ישיבה ס' שנה והשלים התלמוד ב' פעמים. ובמהדורא קמא כשהגיע בזה הענין פירש לתלמידיו ראשון קנה וא"כ מהדורא לשון הורה. והגוסהא האמיתית יום שמת רבא נולד רב אשי, ואצ"פ שכתב הרמב"ם ז"ל שרב אשי קבל מרבא כי לפי סברתו הוא כמו בשמואל ועלי וורח השמש קדם שבא שמשו של עלי ורח שמשו של שמואל ושמואל קבל מעלי, ובסוף האמוראים שם נבאר ממי קבל רב אשי ושלא קבל מרבא. בגמין פרק הניזקין וכן בסנהדרין פ' דיני ממונות מימות רבי עד רב אשי לא מצאנו תורה וגדולה במקום אחד אלא ברב אשי, ואשילו רב הונא בר נתן שהוא גדול הדור ובתורה היה כיוף ליה, אבל בסוף מועד קפין אמר המלאך לרב אשי אחר שנתן לו זמן משלשים יום שבהכרח ימות כי כבר הדקיה רגליה דרב הונא בר נתן ר"ל שהגיע לו השעה כי אין מלכות נוגעת בחברתה אשילו כמלא נימא ולא ידעתי לרב אשי מי היה אביו וכן לר' יוחנן, ובפרק דיני ממונות קורא לו רבנא אשי ושלשים יום קדם שמת נראה לו מלאך המות ואו חור כל התלמודו משום אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, במצות מ"ח כתב רבינו יוסף טוב עלם רב אשי ורבינא הלכה כרבינא, ור"ל כתב דהלכה כרב אשי. ודע כי לפעמים תמצא בגמרא שאומר רב אשי במקום רב אסי או להפך כפי שנוי הגרסאות והדבר קשה, אבל על הרוכ מהכחמי' שהיו בומני של כל אחד תבין זה כמו שאמרש בעו"ה, ובומני רב כהנא שהיה כהן והוא רבו, אמר רב אשי כי הוינא בי רב כהנא בפרק קמא דיבמות ובפרק השוכר במציעא, ורב אשי מסר עבדו מנימין לרבינא ולרב אחא בריה דרבא, ויש נוסחא כי רב אשי לקח לאשה בת רמי בר אבא, ואין זה אמת כי אם רב אסי שהיה בומני רמי בר אבא. [אמר ש"ש: בגמרא דילין ביום טוב פרק

אשרים ספרא תלמיד ריש לקיש ואומר משום ריש לקיש בסוף מציעא, ופירש ר' ברוך מה שאמר שם שבור מלכא אפוריה הבו ליה לריש לקיש הוא לגנאי שלא הורה לו, ומפני ששמו אפרים אמר תנו האפר שלו לריש לקיש כדאמר רב לקרנא קרנא תפוק בעיניה, ויש אומרים לשון הן בלשון פרס או יפרה וירבה. [אמר ש"ש וכן הוא האמת כי אפרין אומרים בלשון פרס על מי שאומר דבר נאה ומתקבל.]

[אפקשיון אביו של נחומא ר"פ אל"ה. יעב"ץ.]

[אצטרובלי אביו של ר' ראובן. יעב"ץ.]

[ארדא, ארטא, גפין יד"ב. יעב"ץ.]

אריין הוא שמואל הכהן וכן נקרא שבור מלכא כמו מלך פרס היה בקי בדינין, ובסוף מציעא יש ספק שם אם אומר שבור מלכא על המלך או על שמואל כאשר פרש"ז ז"ל שם, והתוספות הכריעו שהוא על מלך פרס ואמרו סימן אריין מלך אלטר חוץ מאיסור והיתר שהלכה כרב ואצ"פ כן הרבה הלכות באיסור הוא כשמואל ועוד ג' הלכות אמר אביו בפרק במה מדליקין שהיה רבה עישה כשמואל ופרש"ז ז"ל בפ' במה בהמה יוצאה אריין על שם שהיה בקי בדינין ושופט כמלך לשון ריב"א מלך, והתוספות אריין שם מלך מפי משאר מלכים שמובלע בו, ובפ' בהמה המקשה פרש"ז ז"ל אריין קרי שמואל על שם אריין מלך אלטר דהלכתא כוותיה בדיני, ובפ' הבבית פירש רש"י ז"ל אריין לשון מלך כגון גור אריה יהודה להכי קרי לשמואל אריין דקיימא לן הלכה כשמואל בדיני כי היכי דינא דמלכותא דינא. ובערוך הקצר אריין נקרא כן לפי שהיה רופא מן אעלה ארוכה לך. ויש אומרים על שם שהאריה מלך החיות, ויש אומרים ארך היה ע"כ. ואני אברהם אומר שאינו כן כי הוא היה קצר אולי דרך סגני הנור שהוא לשון ממשלה. [אמר ש"ש: ומנין ידע המחבר שהיה קצר וז"ל רבנדרים ס"ו אומר שם על שמואל אינש גוצא הוא וכו'.]

[אריסטין' במשנה סוף חלה. יעב"ץ.]

אמר רב אשי בר אבא אמר ר' יוחנן.

אמר רב אשי בר אבין אמר רב יהודה, נסחא אחרינא רב אדי בר אבין.

רב אשי מאוריא בפרק ג' משבועות (כ"ב), נ"א אוריא פרש"י שם מקום בומן רב אשי ורבינא. רב אשי מהוציל הוציל היא בבבל, אהתין רב אשי מהוציל כלי למפלה, ורב הונא אמר לרב אבין בר אבין רב אשי מהוציל קאי כותך.

והתניא אפר והתניא עפר ופירש רש"י זכרו לברכה
 חדא תניא ר' חייא וחדא תניא ר' אושעיא ומה
 נראה כי כל תניא שבתלמוד היא מדברי אחד
 מאלו השנים, ואמרו שספר בראשית שעשה הוא
 לבאר דברי המשנה, ובריש הגול קמא אומר
 רבינו תם זכרו לברכה כי המשניות היו קודם רבי
 אלא שרבי סדרם, אבל הבריות שהיה שונה ר'
 חייא תלמידו הוא מה שהוסיף רבי על המשניות,
 וא"כ מה שאמר ר' יוסי אשרף כלים שיצאת
 במהרה נראה לרבינו תם.

ר' אושעיא כי אחא אמר ליה לרבה כי עיילת
 לקמיה דרב הונא בעי מיניה בפרק ב' דבבברות.

רב אושעיא אמר ליה למר בר רב אשי, ואולי
 הוא ר' אושעיא זמירא.

ר' אושעיא ור' יהודה נשיאה אקילעא דרב
 יהודה, ואולי הוא ר' אושעיא שהארץ ימים ואמר
 לו רב ספרא משה פסיר קאמרת בסוף יום טוב
 ופירש רש"י ז"ל בפרק גיד הנשה משה פירש תלמיד
 חכם, וברב ספרא עוד המצא ב' פירושים לרש"י
 ז"ל, אבל בפ' המסקוד נראה שאין זה ר' אושעיא
 רבה דאמר ליה ר' אושעיא לרב יהודה רבי אתה
 אומר כן, ובריש פ' כל הגט בעא מרב יהודה
 וא"ל אושעיא ברי מה ענין פסחים, ובפרק ב'
 דיבמות חוספת אומר ר"ל ז"ל דר' אושעיא דסוף
 יום טוב אינו ר' אושעיא דפרק הדר, ועוד איך
 היה בבבל? ועוד קשה לי מי נתן ר' יהודה נשיאה
 בבבל אקילעא דרב יהודה? ואולי הלך שם פעם
 אחת או רב יהודה הלך לארץ ישראל ולא ידעתי.

ר' אושעיא זמירא דמין חברייא פירש רש"י ז"ל
 צעיר הישיבה, ולי נראה דאושעיא זמירא היה
 נקרא דמין חברייא שמכניי הישיבה עכ"ל בפרק
 השוחט ובפרק ג' דתעניות פירש רש"י ז"ל צעיר
 שבישיבה הוא דקרי עליה הכי משום דאושעיא
 אחרניא היה החם דבי נשיאה גזר תעניתא, ובפ"ק
 דהולין החוספת דמין חברייא שם מקום כדאיתא
 בב"ד אבימי חברייא מנכר בישא, והערך פירש
 זמירא משני שיש אושעיא רבה כי אתא רב אושעיא
 מנהרדעא ורב אושעיא בוכן רבא.

ר' אושעיא בר חייא ור' אושעיא ברבי ור' חייא
 כלם בידד, הוא תני לה והוא אמר לה הלכה כר'
 נתן פרש"י ז"ל הוא שונה המשנה מרבו והוא
 אמר מדעתו שהלכה כר' נתן.

אבא אושעיא איש מריא בקמ' בסוף ירושלמי שהיו
 טובים ולבושיו מצמור אחר שלא יאמרו שהוא גול

ג' עלה כ"ט כתוב נוסח אמר רב אשי הוא דין
 ברת' דרמי בר חמא וזה אפשר כפי הדורות.]
 ויש רב אשי קדמון בוכן רב.

רב אשי בר נתן בעא מר' חייא בר אשי, נוסחא
 אחרניא רב אסי בר נתן.

אשי הקדמון בנו רב חייא בר אשי תלמיד רב.

[ר' אשי: בפ' השולח דמ"ב אמר ר' חנינא
 אמר ר' אשי אמר רבי. יע"ף.]

אשיאן תנא דבי ר' אמי והוא בעא מר' אמי.

אשיאן בר נדבך חתניה דרב יבא אכור משמיה
 דרב.

רבי אושעיא: ראינו במנחות נוסחאות זה
 אומר בכה וזה אומר בכה במקום אל"ף ה"א
 ולהפך אושעיא הושיעא, ולא תחוש כי
 אינו מויק כי מיד נודע מי הוא, ומזה אביא בכאן
 ומזה באות ה"א. וזרוא"ש הוא ר' אושעיא
 רבה, ובתלמוד בבלי קורא לו ברבי ר"ל אדם גדול
 בדורו והוא ור' חייא עשו תוספתא ומתניתא וכן ס'
 בראשית רבה. בפרק ניצוד מערבין בעירובין ובפרק
 בני העיר שהיה רבו של ר' יוחנן י"ח שנים ויהיה
 כמו ר' מאיר שלא עמדו חביריו על סוף דעתו,
 ואביו ר' חמא בר ביסנא חבר בר קפרא, וזה ר'
 אושעיא קבל מאביו ומבר קפרא ומר' חייא ומכית
 דינו של רבי. ור' חמא אביו אדם גדול וישב י"ב
 שנים בבית רבו אחר שהיה נשוי וכשהור לא היה
 יודע הבית, ועל אלו השלשה נאמר והחושב
 המשולש לא במהרה ינתק זה רב אושעיא בר חמא
 בר ביסנא, ופירשו החוספות והחוש המשולש
 זהו בוכן שכל השלשה הם בחיים אב ובנו ונינו
 וכלם חכמים. וכן אני מצאתי בפרק חוקת הבתים
 כי שאלו הלכה ביום אחד לכל השלשה והוקן
 הכריע כן בנו ר' הושיעא, ואומרים שם והחוש
 המשולש אמר ר' אליעזר זה ר' אושעיא, ועשה
 ברייתו ובראשית רבה, אמר ר' זורא כל מתניתא
 דלא מתנייא בי ר' חייא ור' אושעיא משבשתהא
 היא ולא תותנו מינה בני מדרשא, וכן אמרין
 תני רב אושעיא י"ג אבות תני ר' חייא כ"ד אבות,
 ופירש רש"י זכורנו לברכה בפרק שילוח הקן ר' חייא
 ור' אושעיא סדרו את הבריות, ודקדקו בדברי כל
 חכם לומר כמו שאמר אבל יש תנאים הרבה
 שמוסיפין על משנתם בדמיו כי חכא שמוסיפין נגב
 וגולן משעם ר' יהודה (חילין קמ"ב). ובפ"ק דשבת

ר' בון בר חייא בשא מר' זירא הוא ר' אבין,
ובירושלמי קורא לר' אבין ר' בון.

בן בונים הוא ישראל עשיר מאד ושלה לרבי ר'
מיני בנדים של פשתן פונים ב'פ' הניוקין שהיה
מלית גדולה ומדתו כאגוז וחצי וכו', וכן בפרק
יציד משתתפין שלה לו בן בונים לרבי מוריא
קנטיסא דמן ניסא, וזה בן בונים בא לפני רבי וכיבדו
כי היה לאביו אלף ספינות בים ואלף עירות גבישה
כי רבי היה מכבד העשירים וכן ר' עקיבא, ואמר
רבי לבן בונים שילבש מלבושים יקרים יותר ממה
שהיה לבוש כפי עשרו, ר' עקיבא מכבד העשירים
כדרש רבה בר מרי ישב עולם לפני אלקים חסד
ואמת מן יצורהו (תלים סו) פירש רש"י ז"ל פרק
יציד משתתפין ישב עולם בזמן שיש בו עשירים
שנומלים חסד ומומנין מיונות לעניים ומן יצורהו
לשון מוונות בערך, אמר דוד המלך ישב עולם
בשנה העניים והעשירים אמר ליה אם כן חסד
ואמת מן יצורהו.

ר' בורקי קומי ר' מנא.

במי בר מוביה (י) ענדא רפ"י יוחסין וסוף ע"ז
ובגמ"י י"א א נראה שהוא שם מובהק דנכרים,
וכן בר קדרי, בר שיבחה. יעב"ץ.

במנית בריה דאבא שאלו בן במנית אמר לר'
שמעון בן רבינו הקדוש.

רב ביבי: יתיב רב פסא אחורי דרב ביבי קמיה
דרב המנוא.

רב ביבי: ירושלמי ר' מנחמא בשם רב ביבי.

רב ביבי (2) בנו של אבוי, ובערך ביבי נקוד
בציר"י וחזיר"ך נקוד בפירוש ר"ה ז"ל בפרק אמר
להם הממונה, ובערך אחר ביבי בציר"י ובקמ"ץ.
וזה רב ביבי הוא כהן מורע עלי וקרא לו רב פסא
משום דאתון ממולאי וכו' וכבר פירשנו זה באבוי
אבוי.

אמר רב ביבי בר אבין אמר ר' יוחנן אמר ר'
זעירא וזה בה רב ביבי בשמעתיה דאנא והוא
יתבי קמיה דר' יוחנן כי אמרה לאי שמעתא וקדם
איהו ואמרה וזכה בה, והנוסחה אמיתית בכאן
רב ביבי בר אבין ולא בן אבוי, פרק כלל גדול
שבחא דרב ביבי הואי ואקלע ר' אמי ור' אסי
פרש"י ז"ל הגיע יומו להיות עומד ומשמש על
התלמידים.

אמר רב ביבי בר אבין אמר ר' עמרם אמר ר'
יצחק אמר ר' יוחנן, והם כלם בזמן ר' יוחנן

(1) עיין להלן צד 121 ב. המשיך.

(2) בני בצירי ובקמ"ץ כ"ה בעולי גילה. יעב"ץ.

וגם מצא וחזר לגי מפני קדוש השם שהיה חסד,
ויום שמת נולד ר' הושע בנו לקיים ורחח השמש
בגב השמש במדרש שמואל

ר' אושעיא בר שמאי ור' יוסי בר בון.

[אושפזתי: רב נחמן בר אושפזי, עיין באוה
נו"ן. יעב"ץ.]

רב איתי (1) אמר רב, ויש נוסחאות רב איתי
קמיה דרב ב'פ' פסולי המוקדשים אמר רב איתי לרב
ואולי הם שנים וכבר אמרנו זה למעלה.

[אשתתא: ר"י בר אשתתא. יעב"ץ.]

סיום האל"ף אם היה חסר אחר מן הסנהדרין
היו לוקחין אחד כהוראשונים מג' שורות של
הלמידי חכמים שהיו לפניהם, ואצ"פ שבראשונה
היה ראש ועתה הוא זנב לסנהדרין ואומרים לו הוי
זנב לאירות ואל תהו ראש לשועלים בפרק א' דיני
ממונות, ובירושלמי מתלא רב מן מתיבתא דאמר
הוי זנב לאירות ואמר הוי ראש לשועלים
ולא זנב לאירות והנינן צרכו להיות סומכין מן
הראשונה.

(1) כ"ג פ"א ב"ה פלא מיר אבל בשלשים נבזרים
דמלכים הוא רגיש וכן אתי הגוי. יעב"ץ.

אות הבי"ת

ר' בא בר יונה בשם רב.

אמר רב בא אמר רב הוא ר' אבא עצמו, וכן
בירושלמי דולג האל"ף ר' זירא ור' בא וחזר שם
לומר אמר ליה ר' אבא לר' זירא, וכן בפרק מי
שמתו בספקי הרא"ש ר' בא.

אמר ר' באלי אמר ר' חייא בר אבא, אמר ר'
באלי אמר לו אבימי ניתאה משמיה דרב, ובפרק
ב' דהעניות פרש"י באלי שם חכם.

באן: בערך אב' באן שם חכם.

בבהו: אמר ליה רב בבהו רב אשי בסוף פרק
שני דיבמות.

רב נבי בשם ר' חייא רבה.

ר' בן שם חכם.

בוריא: אמר ליה רב בוריא לרב אשי, פ' לולב
וערבה פרש"י ז"ל שם חכם.

ר' בודיי: ר' אבא בר כהנא בשם ר' בודיי,
ביקרא רבה.

[בוי אבי ר"ה ס"ס השותפין דיו"ב. יעב"ץ.]

ביום אחד וקרו עליהו והחוש המשולש פרק חוקת הבתים .

[ביסנא אבי ר' יצחק . יעב"ץ .]

בירא אמר ר' אמי סוכה כ"ז א , וגם בה"א ביראה . יעב"ץ .

[ר' בריים בהרואה פניה . יעב"ץ .]

אמר ר' ברינא אמר ר' אמי בסוף פ' הישן ופירש רש"י ו'ל שם חכם .

אמר ר' ביתא בר בינא אמר ר' עוקבא אמר ר' פרנא אמר ר' תנחום אמר ר' ברים משום זקן אחד ומנו ר' מנאה ⁽²⁾ , ור' מנאה משום זקן א' ומנו ר' נהוראי בפרק הרואה , נוסחא אחרתא ר' בינא בר זבדא אמר ר' עקיבא אמר ר' פרנא ⁽³⁾ .

[בלה שם מכורס פ' בתרא דיומא . יעב"ץ .] בלוזמי אמר ר' יוחנן , בפרק אין בערין פרש"י ו'ל בלוזמי שם חכם ובנו הוקיה בן בלוזמי בפרק המקדש דערין .

בנאה רבו של ר' יוחנן אמר ר' יוחנן אמר ר' בנאה כך היא הוצעה של משנה זאת , והיה חכם גדול ודיין ומביא סודות ומשלים וצדיק מעורר אתם הראשון ומצירת אברהם ואליעזר קאי אבנא ונמה סודות בקבלה נאמר על זה , אע"פ שהתוספות פירש כפשוטו ואמרו שיש רשות לנשמות אם ירצו לירד בכאן אף על פי שהוא אדר י"ב חדש כדאיתא בשבת , בעא ר' יוחנן מ"ל בנאה , תניא היה ר' בנאה אימר וכו' .

אמר ר' בנאי אמר שמואל , ויש נוסחא אמר ינאי אמר שמואל בפ' המוכר פירות נוסח אדר רבנאי בנו של ריב"ל נחתה בנשיא וכו' .

בנימין הצדיק שהוסיפו לו עשרים שנה בעבור הצדקה בפ"ק דבתרא , נוסחא אחרתא כ"א שנה ויש נוסחא כ"ב שנה ונראה שהיה בומן התנאים .

בנימין רעיא כריך ריפתא ואמר בריך רחמנא מלכא מריה דהאי פיתא ואמר רבא יצא .

אמר ר' בנימין בר גל אמר ר' יוחנן .

ר' בנימין בר חיאי אביו של אבא בנימין .

אמר ר' בנימין אמר רב חסדא אמר מר עוקבא .

אמר ר' בנימין בר יפת הוא תלמיד ר' יוחנן אבל לא דייק דברי ר' יוחנן כמו ר' חייא בר אבא וגם לא מחדר תלמודיה כל שלשים יום כי סליק ר' זורא מצאו לפני ר' יוחנן , וכן אמר ר' בנימין ששמע מר' אסי כשהיה שואל מר' יוחנן .

(1) ובגיטתא דיןן (ברכות ז"ה ב) ר' בנאה ויתיה נמי בפ' חוקת ובהעירא אר"י א"ר בנאה עירא מקבל הואת ופובא . יעב"ץ .

(2) וכן שם בגיטתא דיןן כתיב א"ר סנדא א"ר חזום וכו' . המעריך .

וזה רב ביבי שהיה בארץ ישראל כשעלה ר' זורא לפניו רב ביבי אמר לר' אמי ולר' אסי במערבא ואמר לו ר' זורא היי דמר דאנא ורב אסי ור' חייא בר אבא .

רב ביבי בריה דר' אמי בב"ר .

אמר רב ביבי בר אשי , נוסחא אחרתא אמר רב ביבי אמר רב אשי .

רב ביבי אושפיכניה דרב אדא בר אבהו הוה גיורא מנצו הוא ורב ביבי בענין שררת הציבור והגר אמו מישראל אתו לקמיה דרב יוסף אמר רב ביבי דגברא רבה הוא ליעיין במילי דשמיא והגר במילי דמתא פרש"י ו'ל בגבוי צדקה והלוקתם. וסדר הפסורה והתרגום הוא מילי דשמיא , ומילי דמתא שאר צרכי צבור לחומה ולולות ולמעיינות .

אמר ר' ביבי בדלא אמר ר' שמעון חסדא , נוסחא אחרתא רב ביבי בר גולה אמר ר' שמעון חסדא בסוף קמא .

רב ביבי : בפרק קמא דעירובין רב ביבי בריה דרב מרשיא בריה דרב ביבי ואמרי לה ר' אבהו בריה דרב ביבי .

רב ביבי : אמר רב נחמן רב ביבי דשתי שררא בעיין בנתיבא מפלא .

רב ביבי קמיה דרב נחמן .

רב ביבי קמיה דרב יוסף ורב אדא , ובסוף קדושין רב ביבי אכל עם רב יוסף בעלייה וירד רב יוסף ואשתו , ואמר רב יוסף שיסורו הסולם שלא יתייחד רב ביבי עם אשתו ואע"פ שבעלה בעיר ואפילו בבית דשאני רב ביבי דשויביתיה היא ורגילה בו , וכן הביא זה הדין בעל ספר מצות הגדול ברגלין בבית שיש לשמור זה , והמה מהמחברים שלא הביאו זה אפילו בבית כי אם בעיר לבר שעי כ"א מאבן העזר , ור' שרפון לא נתיחר עם כלתו ולגלג עליו תלמיד אחד ונכשל אותו תלמיד בחמותו שכל דברי חכמים אמת .

[בידא אמר ר' יוחנן תמורה דכ"א מנאן ומנאן הוה והמחבר גורס ביתא . יעב"ץ .]

בינא אבהו דרב מארי .

בינא : רב חנא בר בינא בומן רב נחמן .

בינא : אמר ר' ביתא בר בינא .

ר' ביסא ⁽¹⁾ , נוסחא אחרתא ר' ביסנא והיא אבהו דר' חמא והוא זקנו של ר' אושעיא רבה והוא מבית דינו של רבי עם ר' ישמעאל בר יוסי שאלו הלכה אחת לר' אושעיא ולר' חמא ולר' ביסנא .

(1) בס' צעיר ובקמן כ"ה בעורא בנתיבא שבעילי גולה . יעב"ץ .

בר גריה דר' ינאי סבא בא לפני ר' ינאי רבה .
רבי ברכיה : אמר ר' ברכיה הכהן בר חמא .
 ר' ברכיה משום ר' חלבו וזרבה חכמים תמצא
 שחם בניו ר' ברכיה בשם ר' אבא ור' ברכיה ור'
 חלבו ור' אמי , ובסוף פרשת כי תשא ברבה : ר'
 ברכיה הכהן ברבי בשם ר' שמואל בר נחמני הלוחו'
 היה ארכן ר' ורחבן ר' , ואהו משה במפסיים
 והקב"ה במפסיים ומפסיים באמצע ומשם נמל
 קרני ההוד , ורבנן אמרו מן המערה שנאמר והיה
 בעבור כבודי , ר' יהודה בר נחמני בשם ריש לקיש
 משה כותב בקולמוס ונשתתף קימצא והעבירו על
 ראשו וממנה נעשו קרני ההוד .

ר' ברכיה בר סימון בריה דרב"ל הוה ליה בלע
 פי' שבלע נימא של מים או נחש ולאש עליה המין
 ולאחר שיצא השרץ שאל לו מה אמר ואמר כי
 זכר ליש'ו בן פניויה ואמר הלאי שימות ולא
 שמע זה והיה בשגגה שיוצאה וכת או בקדושה .
 בר לואי היה לפני מר עוקבא , ונראה שהוא בנו
 של לוי כמו שגראה שם בפ' שמונה שריצים .

[בר פדא נמצא בכ"מ בתלמוד , ולפי מה
 שכתבתי מתוספת פ' העיר והרוטב (דקב"ב) הוא
 ר"א בן פרת . יעב"ץ .]

[בר צרצור כתובת (דצ"א) . יעב"ץ .]
 ברקוא פרש"י ז"ל שם חכם בכתובות (דקד"א)
 תני רב יחודה במתניתא דברקוא .

בתא : אמר ר' בתא אמר ר' יוחנן .

בתא : אמר ליה ר' אבא לבתא מי פליגתו את
 ועולא אמר ליה ר' יצחק בתא מכאן ומכאן הוא
 ר"ל מבבל ומארץ ישראל , ואולי הוא זה ר' בתא
 בר כהנא שאמרנו למעלה בפ' מצות חליצה .

[בתורא אבוי של בני בתורא . יעב"ץ .]

בב"ב (בן מאבי י) לא הבאתי בכאן זה אלא כדי
 לפרש מי הוא והדין היוצא ממנו , בסוף ע"ז
 ר' יהודה ובמי בן מאבי קימי מקמיה דשבור מלכא
 ולקח סכין ופסק ארורוא ונתן לבסי ואחר כך נעץ
 המלך הסכין בקרקע י' פעמים ונתן לרב יהודה אמר
 למלך לא יהודאה בסי אמר אנא ידע דרב יהודה
 פרוש ולא יאכל וכו' , מפרש רש"י ז"ל נראה
 שהוא יהודי אבל התוספתא ור"ת ז"ל אמרו שהוא
 עבר כנעני ואמר יהודאה אנא שמקיים קצת מצות
 וכן בפ' עשרה יוחסין בסי בן מאבי מנסות הרוח
 לא נמיל נימא דחירוחא ועבר מותר בגריה וכן

(1) בנסיא דידן באמי בן סבי , עפש"ל היעב"ץ דף
 ק"א ב , המערך .

רבי בנימין בר לוי , ר' אבין בשם ר' בנימין
 בר לוי .

ר' בצילא : ור' ברכיה אומר משמו .

[בר אבין ספדן ופיטמן בימי רבא עד אחר פטירת
 רב אשי , וצ"ל שהארץ ימים קרוב למאה שנים ,
 וכבר חלה עליו קללת ר"א כדאיתא במ"ק (דכה"ב)
 כי ביום שמת רבא נולד ר"א והוא חי קרוב לשמונ'
 שנה . יעב"ץ .]

ברבי שם חכם בברייתא תניא ברבי בפ' אלו
 מטרות ופרש"י ז"ל לא ידענא מנו אלא אדם גדול
 היה , ועל שם כך נקרא ברבי כדאשכחן בעירובין
 אמר ר' אלעזר הקפר ברבי בפ"ב ר' יוסי ברבי , ועוד
 פרש"י ז"ל בפ' אלו מטרות ברבי שם חכם (דנב"ב).
 בר דלא : אמר ר' יוחנן תני בר דלא פרש"י ז"ל
 שם חכם .

בר דלא : אמר ריש לקיש משום אבא כהן
 בר דלא ובספרי קורא לו בן דליה וכבר זכרנו אותו
 באבא כהן (צד 101 א) .

אמר רב בר דלא בר פביומי משמיה דרב .

בר הבו כותב תפילין בומן אבוי , ובשריך בעך
 בי בר הבו .

בר הדיא חכם ופותר הלומות בפ' היראה בומן
 אבוי ורבא .

בר הדיא קמיה דרב אחאי ור' אמי ור' אסי ,
 והוא ראה בשבריה בחול המועד לנשים /רוחצות
 בניו פשתן ותקשה אבוי על דבריו , ובפ' כל הבשר
 אמר בר הדיא הוה קאימנא קמיה דר' אמי הכהן .

[בר המדורי ס"פ העול . יעב"ץ .]

[ברוך : ר"ן בר ברוך שבת דס"ב . יעב"ץ .]
 ר' ברונא : אמ' רב ברונא אמ' רב , רב ברונא ורב
 הנגאל הברים תלמידי רב , ואולי שהיה זה לר"א
 ואמר ר' אלעזר נוסח אחר ואמר ר' אליעזר לעולא
 שאלו ברב ברונא אחי דאדם שמח במצות או הוא
 אוהבו וקרא לו אחי .

ר' ברוקה : אמ' רב ברוקה הווחא הוה קאי בשוקא
 ר' אלישפזא אתא אליהו אתחוי ליה ועבר או זרונקא
 פי' יהודי שומר האסורים במגעלים שחורים ובלי
 ציציות ובין תרי נבוי בדידו ואמר אליהו ז"ל שאלו
 הנ' מוומנין לחיי העולם הבא , בפ' ג' דתעניות
 ובפ' הנישא ב רוקה פרש"י ז"ל שם חכם .

ברוריה היא בת ר' הנינא בן תרדין אשת ר'
 מאיר וחולקת עם תנאים בפ' מ' מתוספתא דכלים
 ור' יהושע אמר ישא אמרה ברוריה וכבר בתנאים
 פירשנו יותר .

ולא גידול בר מניומי אגא גידול סתמא למאי נפקא מיניה למרמי מדידיה לדידה .

רב גידל : אמר רב גידל האל הגדול שגדלו בשם המפורש ביומא ובסנהדרין .

אמר רב גידל אמר רב והוא עקר שלא הוליד מפרקיה דרב הונא, והוא יתיב אשערי סבילה ואומר דומין עלי כקאקי חורי ולא רצה לקבל מחנת השדה של ר' אבא דכתב ושונא מתנות יחיה .

אמר רב גידל אמר שמואל .

רב גידל ר' אבא ר' זירא ר' יצחק נפחא לבר רבו של ר' אבא והשאר חברים .

אמר רב גידל אמר ר' חייא בר ר' יוסף אמר רב. יתיב ר' זירא אחוריה דרב גידל ויתבי רב גידל קמיה דרב הונא .

רב גיורי ; אמר ר' יעקב בריה דרב גיורי משמיה דר' יוחנן בפרק ואלו מגלחין, ובסוף תעניות פ' רש"י ז"ל שם אדם .

רב גמרא ובנו ר' חייא בר גמרא זה בירושלמי . רב גמרא משמיה דרבא אמר להו לרב אשי ואמיטר ומר זוטרא, ובערך רב גמרא בפרק מרובה בגמרא השוחמו ובפ' הגול עצים .

ר' גמליאל בר אליעזר בעא קומי ר' מנא .

רבן גמליאל ; בספר הגאונים ז"ל הוזכר בו זה הסדר ; רבינו הקדוש ר' גמליאל בנו ויהודה נשיאה בנו אשר תקן העבור כמו שהביא ר' שמעון בר צמח דוראן בפירוש האזהרות, ורבן גמליאל בנו של זה הלל ויהודה בנו ר' גמליאל בתראה שנת תק"ל לשפחות .

גמליאל זוגא שאל לר' יוסי בר בון .

גניבא בומן רב היה שהיה הולך לביתו .

אמר גניבא אמר רב אסי, ר' חייא בר אבא אמר לדידי מפרשא לי מגניבא . וזה היה חולק עם מר עוקבא ודוחק לו עד ששלח לר' אליעזר בני אדם העומדים עלי מה אני למוסרן למלכות, שרשט וכתב ליה דום לה' והוא יפילם הללים ומיד נתנו לו בקולו בפרקא קמא דגטין ובסוף פרק הניזוקין רב הונא ורב יהודה היו יתבי ואילו גניבא גביהו ואמר חד לחבריה ניקום מקמיה דבר אוריין הוא אמר ליה מקמיה סלנאח ניקום פירש רש"י ז"ל חולק על דברי חכמים שהיה מצער למר עוקבא שהיה אב ב"ד כדאמרינן בפרקא קמא, וכן בסוף פ' כל הגש רב הונא ורב חסדא יתבי וחליף גניבא .

[א"ש : עוד מצאתי לו מאמר בפרש קהלת

השפחה שלא הוזהרו בנשג"ז ישראל נמור לפיך אמר ליה שבור מלכא ראה מה עשית בלילה, ששכב עם גייה ולא רב יהודה, וכן רב ששת היה מוסר שפחתו לחיל המלך כרי שלא יקחו מבנות ישראל, והרא"ש ז"ל בגמרא דגדה כתב כמו זה בסוף פ' יוצא דופן .

אות הגימ"ל

רב גביה מארגוא הוא שם מקום, ורב הונא בר נתן אמר לרב אשי כי זה ההכם אמר פעם בפעמים .

גביה מבי כחיל אמר לרב אשי ואמר קמיה דרב אשי .

גביהה בן פסיסא כבר וזכרנוהו (צד II א) שהיה חכם בימי שמעון הצדיק ונצח לאומות בדבריו לפני אלסכנדר ומרוב ימים היה לו עקמימות באחוריים, והוא אשר נתן פעם ועקר לתחית המתים יותר מכל החכמים כי אין פילוסוף שיחדש זה, והוא מאמרו מאן דלא הוה הוה, מאן דהוה לא כל שכן . רב גזא שמעיה דרב ששת .

גוריא אבהו דרב חמא תלמיד רב, ויש גוריא בר חמא אחר בומן רבא כי רבא מבוך במוצאי שבת על האור שלו שהיה סמוך לביתו, והסימן בנו של זה נשם אביו של זה .

גוריון ; אמר גוריון בן אסטיון משמיה דרב .

גוריון ; אמר רב יוסף חני גוריון מאספורק פ' צמח גאון בערך גוריון שם חכם הוא ושם עירו אספורק .

גוריון ואיתומא רב יוסף בר שמעיה אמר לר"פ .

גורסק בן דארי משמיה דרב בפרק ג' דעירובין .

רב גזא : בפ' חבית ובפ' החולץ אמר רב גזא איקלע ר' יוסי בר אבין ר' יוסי בן ובדא לאתריין ורב יוסף הביא מעשה מומנו .

[רב גזא, יבמות מה"ב. יעב"ץ.]

רב גידול בר מניומי לפני רב הונא ורב חייא בר רב ורב חלקיה בר טובי, רב גידול בר מניומי קאי קמיה דרב נחמן .

גידול בר מנשי אמר שמואל, ובפ' מי שמת שלח ליה גידול בר מנשיא לרבא ולמדנו רבינו ואולי הוא אחר .

גידול דמן נרש, אמר רב הונא חני גידול דמן נרש, אמר רב נחמן בר יצחק לא גידול בר מנשי

דימי' : אמר רב דימי בר אבין אמר רב עמרם אמר ר' יצחק אמר ר' יוחנן .

רב דימי בריה דרב הונא מדמהרין אמר לרבינא , נ"א בריה דרב כהנא והוא בנהדרעא .

רב דימי בר חיננא אמר הא דרבא מזהלות ר' שמעון היא . רב ספרא ורב דימי בר חיננא , רבין בר חיננא ורב דימי בר חיננא אחים ובאו לפני רבא אמר רב חסדא מרגלא בפומיה דרב דימי בר חיננא .

רב דימי רבן חיפא , נוסח אחר אבדימי דמן חיפא ור' יצחק נפחא .

רב דימי בר חמא ואמר רבא משמו , ובפ' ר' עקיבא רב דימי בר חמא בר חסאי מלמד וכו' .

אמר רב דימי בר יוסף אמר ר' אליעזר אמר ליה שמואל לרב דימי בר יוסף וזה אינו בן רב יוסף כי רב דימי קודם לו , ואולי הוא אח לר' יצחק בר יוסף תלמיד ר' יוחנן , כי אתא רב דימי אמר ר' יוחנן ואמר ליה אביי ומי אמר ר' יוחנן וקרא לרב דימי קרקפנא פרש"י ו"ל ארס חשוב , ולי נראה מלשון ראש כמו קרקפאתה דהשלין וכן קרקפלו של ר' ישמעאל .

רב דימי בר יוסף אמר רב נחמן , ובברכות בפ' תפלת השחר כי היה במדרשו של רב יוסף הוא ורב אויא , אמר רב דימי בר יוסף אמר רב , אמר ליה רב דימי לאביי האלהים עיני ראו ולא זר מפומיה דר' ירמיה ור' ירמיה מר' זורא ור' זורא מר' חייא בר אשי ור' חייא בר אשי מרב בפ' חבית ובא לדין לפני רב נחמן על ענין אחרותו , ובגו של רב דימי בר יוסף חכם .

רב דימי בר יצחק אתא לקמיה דרב יהודה .

אמר רב דימי אמר ר' יצחק בן אבדימי משום רבי .

דימי בר לואי : שרא אביי לרב דימי בר לואי .

רב דימי מנהדרעא סוף יבמות מ"א כי איכא מכה מרוו כי ליכא מכה צמימת אבל אשתחוי במים תשה ר"ל נפשו , וזה הביא סחורה ואמר ריש גלותא לרבא פוק חיי אי צורבא מרבנן הוא וכו' , ועייין רב יוסף חי וואו ביום ההוא מת רב ארז בר אהבה והיה שם רב יוסף ואביי ורבא ורב הונא בריה דרב יהושע ורב נחמן בר יצחק בפ' לא יפסור בבתרא והוא פסק הלכה כרב הונא . כי סליק רב דימי לנהדרעא וקשה לי כי נהדרעא בגבל ואמר לשון עליה ? ואולי בעבור שהיא על הספר כדאיתא בפ' מי שהוציא אוהו , אבל נערך בערך על אמר בפרקא קמא דהעניות עלאי בעי מיא תחאי לא

דף ע"ח על פסוק כאשר יצא מבטן אמו גניבא אמר לשועל שמצא כרס והיה מסוייג וכו' . [ובפ' התקבל בגמין שיצא גניבא בקולר ליהרג במלכות ונתן ר' מאותו זמן לר' אבינא מחמרא פקוד . ובפ' מי שמתו בברכות גניבא משמיה דרבי וכן בסוף פ' הניזקין אמר הלכות משמיה דרב ונתן שלום כפול לחכמים כמו למלך .

[נרנגורת אבדה יהודה בבתרא ביזמא . יעב"ץ .]

סיום היגמ"ל , בפ' במה מומנין הניא רוחין אדם דיו ורגליו ופניו בכל יום בשביל כבוד קונו שנאמר כל פעל ה' למענהו פירש רש"י ו"ל לכבוד קונו שנאמר כי בצלם אלהים , ועוד דהרואה בריות טובות מברך ברוך שכחה לו בעלמו כל פעל ה' הכל ברא לכבודו .

אות הדל"ת

דארו בר פפא , בפרק אין מעמידין והם ו"א בני רב פפא סבא שהיה בומן רב ומהם בני רב פפא שהיה מומן אביי ורבא ואילו הם : דארו סורחב רביש פרסא אבא אחא רמי חיננא אבא מר נחמן בר פפא , ושמיטיי מאבא מרי ו"ל שקבל מדהכמי' הוקנים זכרם לברכה שמועילים לשכחה ושיאמרו אותם בעניה פעמים ושהו הסגולה יש לה כמו בזכירת אליהו ו"ל במו"ש . דארו בר פפא משמיה דרב . [דהבאי : זו גרבי ר' יוחנן בן דהבאי סוף פ"ב דנדרים . יעב"ץ .]

דואו : כי אתא דואו דמן חריב בפרק המפלת פירש בערך שם חכם ורש"י ו"ל גורס דואו ר"ל שני חכמים , וגרסת הערך דואו דמן חריב במועד קטן ובגדה ופרש"י שם חכם וכשמת רב הונא היה שם ,

[דולגאי : ר' יוסי בן דולגאי (יומא לפ"ב) . יעב"ץ .

[דולגאי אבוי של אבא אליעזר (ספ"ב דמקואות . יעב"ץ .]

דומינוס , נ"א ר' רומאנוס ברי"ש .

[דונג שם אשה בת ר"ג רש"י יוחסין . יעב"ץ .]

דוסתאי : דש ר' דוסתאי דמן בירי , נ"א דמן בארץ פרש"י ו"ל שם מקום , רמי ליה ר' עילא רבה לר' דוסתאי דמן בירי .

דייני גולה הוא קרנא בומן רב ושמואל ומר עוקבא .

דייני נהדרעא רב אחא בר מנימוי .

דייני דסורא רב הונא ורב חסדא .

ורבה בר בר חנה עשה חופת בנו בביתו של ר' דניאל .

[דננו ב"ק צט"ב, עיין לעיל איסור . יעב"ץ .]
 [דרנא : לוי בר דרנא (נפין מה א) . יעב"ץ .]
 תני דרוסאי אבוהי דר' אפסוריקי ואמרי לה אחיהי דר' אפסוריקי בסוף פ' אלו מטרפות אבל כשאומר בתלמוד כמאכל בן דרוסאי הוא אדם ליסמים ומרוב פחדו שלא ילכדוהו היה אוכל בשליש הבישול או הצלי, וקוביוסטוס פירש רש"י ז"ל נוגב נפשות והכל תפשו עליו כי הוא מלשון משחק בקוביא שהוא ירא מן השחר שלא יתפשוהו בעבור חובותיו, ובירושלמי נדנא דלא מרוחנא לקובייסטא פ' קוביא, ובפ"ק דשנת שם פרש"י ז"ל דרוסא .

אות הה"א

[הגרוס בן לוי פ' מ"ה . יעב"ץ .]

הדמך : בתחלת זבחים א"ל רבינא לרב פפא לא הוית גבן בי הדמך כי רבה שונה וכו', ולא ידעתי מי הוא זה ונראה שם מקום, ואכתוב בכאן מה שפירש רב צמח גאון מנעו בניכם מן ההגיון מלהגות במקראות שהן נוטין למינוח, אבל צדיק אחת כי אריב אליך יוכלו להנות שיש שם תשובה כי את וגלים רצתה וכו', ורש"י בפרק חפלת השחר כי להנות הרבה בפסוק אי נמי משיחת הילדים, ויש מפרשים ההגיון כשפוטו חכמת ההגיון ואמרו מנעו בניכם ולא עצמכם אבל בפרק חלק נראה כפירוש רב צמח גאון .

הוון בריה דמר זוטרא אמר לרבינא בפ' הספינה והוא כמו שיאמר הונא . וכן הוון בריה נחמן אמר לרב פפא, קם רב פפא ונשקה ארישה ויהב ליה ברתיה בגשוי כדאית' בהוריות ("ב ב), והוא רב הונא בריה דרב נחמן אמר רב הונא מר בריה דרב נחמן לרב אשי וא"כ האריך ימים או הם שנים .

רבי הונא אחיו של ר' אחא בירושלמי .
 ר' הונא בר אבין הכהן ואמר כי ר' אבהו ור' אבא עושין וכו' אמר ר' הונא הכהן אמר ר' שמואל בר זעירי וכן ר' אלעאי ור' אבין .

רב הונא בריה דרב איקא תלמידו של רב אבהו ורב כהנא חבירו, ורב הונא בר איקא הוה דייק יותר וגמר שמיעתא מרביה, וכן אמר רב ספרא נקיטתא דרב הונא ואמר רב הונא הלכה כרבא . אמר רב אשי הוה קאימנא קמיה דרב הונא ונראה שהאריך ימים או הם ב' או זה שאמר רב אשי

בעו מיא פ' כי שמואל בנהרדעא ורב בסורא ותרווייהו על פרת, ונהרדעא לעיל מן סורא מפני שן עשרים פרסי, ושמואל ונהרדעאי בעו מיא ורב וסוראי שהם תתאי שהמים נקיים שם לא בעו מיא, וא"כ הוא גרוס שאמר רב יום ס' כלפני ס' ושמואל כלאחר ס', ורש"י זכרו לברכה פ' עליא בעו מיא שהוא רב לפי שבא מארץ ישראל ו"ל שא"י עליונה, ושמואל לא בעו מיא שהוא בבבל תחתונה ונדהק לזה נפי גרסתו, וקשה לי מאד זה כי רב ושמואל שניהם מבבל ושניהם עלו לא"י ללמוד עם רבי, ושמואל אסיה דרבי וירחינא ורצה רבי לסומכו ולא עלה בידו, ושניהם ירדו מארץ ישראל לבבל ושמואל ראש ישיבה בנהרדעא ורב בסורא אלא ששמואל בא ראשונה לנהרדעא, וכל זה מבוואר בתלמוד בלי ספק ונראה לי דברי בעל הערך, ועוד כי הוא הלך לבבל וראה בעיניו וכן הוא, ובפ' אלו מטרפות כי סליק זעירי לנהרדעא פרש"י ז"ל כי סליק זעירי מבבל לנהרדעא כמו פירש הערך .

רב דימי בריה דרב נחמיה בריה דרב יוסף .

רב דימי אחיה דרב ספרא ומת ולא צוה ובאו לפני רבא, ובתריכין רב דימי אהדחון דרב ספרא חלש על רב ספרא לשילוי ואמר תיתי לי דקימית כל דאמור רבנן, אמר ליה מי קיימת לעולם אל יספר אדם בטובתו של חבירו .

דימי בר ששנא אמר משמיה דרב והוא אחר רבא עם רב הונא בריה דרב יהושע, נ"א רב דימי בר חנינא .

אמר רב דימי אמר ר' זעירי אמר ר' חנינא .

כי סליק רב דימי אשכחיה לר' ירמיה שהיה שולח לרב יוסף .

בשא רב דימי מרב נחמן .

[דיקולי אבהו דרמי . יעב"ץ .]

דניאל חיטא שחר קרא בויקרא רבה

אמר ר' דניאל בר רב קטינא אמר רב הונא, וכבר הוא ידוע כי ר' זורא נקרא רב קטינא שהיה קמן הגוף, וכן בירושלמי קורא לר' זורא ר' זעירא אולי הוא רב קטינא אחר אביו של ר' דניאל כיון שר' זורא משיב על דברי ר' דניאל בר רב קטינא ולא שנה בשמותם כדאיתא בפ' אלו מטרפות, וכן בסוף קמא אמר רב דניאל בר רב קטינא אמר רב ורב חנן בר רב קטינא הוא אחיו, וכן יש נוסחא רב שמואל בר רב קטינא וכן רב הונא בר רב קטינא

קטן פ' רש"י ז"ל על נוע ישישים עלה מבבל וס"ת עמו על רבה בר רב הונא כי רב הונא ראש גולה דערין מנשיא ארץ ישראל ואינו נראה זה בתלמוד בקדושין כי רב יהודה הלך אליו ואמר לו שילך לרב נחמן התן ראש גולה משום כבודו וכן כתב בעל דורות עולם כי היה קרוב לראש גולה, ובפרק המוכר את הבית אמר ליה רב נחמן לרב הונא הלמטא כוותן או כוותיכו אמר ליה הלמטא כוותיכו דשכיחי דיני דמקרי לריש גלותא, ובפ"ק דסנהדרין רבה בר רב הונא כי הוה מנצי בהדיה ראש גולה אמר לא נקימנא דשוחא מיניכו דאנא נקיפנא מאבא מרי רב הונא ואבא מרי מרב ורב מרבי הייא ור' הייא מרבי ופירש רש"י ז"ל איני כסוף לראש גולה, וזה רב הונא היה נוצא ר"ל קטן הגוף ובוך לו רב כשמעשן הנורו להביא יין לקידוש הדישום בשיראי ודחאה בערך תרגום עשב דחאה ונתקיים ברכתו, ורב הקפיד למה לא אמר לו רב הונא גם אתה היתה מבוך כדאימא במגילה בפ' בני העיר וביומא דעיבא מסקיה ליה בנהורקא דדחבא ויהי בונה בתים משלו אם היו רעועות ולא היה לבעליו ממון, וכן בכל ערב שבת כל יקא דהוה תיור לגנאי ונץ ליה ושוי ליה למתרא וכו' בתענית. ורב חסדא הכהן תלמידו וקרוב לתלמיד חבר, ואמר לו רב חסדא בסוף פרק אלו מציאות לרב הונא תלמידו ורבו צריך לו ואמר לו רב הונא שלא היה צריך לו והתענה רב חסדא מ' יום על שתקפיד לרב הונא ורב הונא התענה ג"כ מ' יום על דחשידה לרב חסדא, וכשמת רב הונא הנהלו לארץ ישראל וקברוהו במערת ר' הייא ובניו וכשהכניסוהו למטה אמר ליה יהודה בנו של ר' הייא הגדול שהיה שם קבור מימין אביו לר' חוקיה אחיו קום כי רב הונא בא וכשקם היה עמודא דנורא ונבעת ר' חנא תלמידו של רב הונא, ורב חנא הכניסו למערה כי בן י"ח שנים היה כשלמד כל התלמוד מרב הונא ולא ראה קרי והוא העיד על רב הונא שנפסק לו רצועה דתפלי וישב מ' יום בתענית, ורש"י ז"ל גורס איתחסיפא ליה רצועה דתפלי וישב מ' יום בתענית ולא הוי לבר דצריך שיחא אותיות שדי נראות מבחוף בקשר של רצועה ולכן התענה. וריבין תורה בארץ ישראל כו' הייא ומת רב הונא פתאים והיו דואנים כי היא מיתה המופשע עד כי שם אמרו משום רב הונא עצמו כי זה הוא קודם שהגיע לגבורות אבל הגיע לגבורות שהוא פ' שנה היו זו מלת נשיקא כמשה אהרן ומרים רב הונא עבר מפ' שנה, והיו אז בארץ ישראל ר' אמר ור' אסי ור' אילא ור' חנינא נראה לי כי זה ר' חנינא

יהיה רב הונא בריה דרב יהושע ורב חנינא אחיו מה שנתנו עיניהם בו רב פסא ורב הונא בריה דרב יהושע כשבוך בריך חכם ואמר ברכה שלא תקנו הו"ל.

אמר ר' הונא בר אמי אמר ר' פדת א"ר יוחנן.

רבי הונא בר אשי אמר רב.

רב הונא בבבלאה ור' יורא קורא לו רב הונא דמן בבל ופרש"י ז"ל בפ' שלשה שאמלו היינו רב הונא סתמא ויהי חכם גדול כי רבא שאל חכמתיה דרב הונא והיה תלמיד מובהק לרב בפרק מפנין בשבת ובסוף יום טוב אמר רב הונא אמר רב, והוא קבל מרב ואפילו ר' אמי ור' אסי כהני חשיבי דארינא דישורא כיפי ליה, ורב הונא קרי בכהני אע"פ שלא היה כהן אבל רב אסי תלמיד חבר לרב היה גדול מרב הונא, ורב הונא היה קורא ב' ג' אמוראי ר"ל מתורגמנים לעם שהיה העם רב מאד שהיה האבק של העם עולה לשמים, ואמרו במערבא קם ליה מתיבתא דרב הונא בבלאה והיו פיישי עמו לעולם ת"ת רבנן והוא אמר לרב נחמן מר חזי דאין, וחבירי של רב הונא רב יהודה בר יחזקאל ורב נחמן בר יעקב ורב חנא הראשון ושילא בר אבינא ורב אסי, ואמר רש גלותא לרב הונא וסתם דייני סורא שהיא מתא מחסיא רב הונא ורב חסדא תלמידו, ותימא על רש"י שפירש בפ' הדר עם הנכרי כי רב הונא הוא בפום בדיתא, והאמת כמו שאמר בעל דורות עולם כי היה בסורא וכן נראה בסוף פ"ק דסנהדרין ושם אשתו חובה. ובערך רב צמח גריס ח"כ ה"ה בפ"ק ולא נתקיים לו ורע כל ימי רב אדא בר אהבה משום מעשה דרסק מרובה שהיה שומרת בהמה דקה וכו', וכן מעשה אחר בפ' שני נזירים שהקשה ראש הקטן וכו'. יש מי שפירש כי ח"ו שקלל אלא דרך ניהותא או תמיה וכי קברה בגיה שאין לה מי שיקוף בנה הקטן אלא היה כשגגה שיצא מלפני השליש לא אתקיים היה, ונראה כי כבר היה לו לרב הונא בנו היעניו רבה בר רב הונא קודם זה המעשה, בעבור כי רב הונא מת קודם רב אדא בר אהבה כפירוש רש"י, ולפי דעתי מת ר"א קודם רב הונא או היה לו מאשה אחרת, ובפ"ק דברכות כי נתחמץ לו יין של ת' חביות וכו' ומכין בשווי היין המזוב, והיה אסתניס רב הונא כדאימא בפרק כל הנשר ובפ' ג' דתענית רב הונא ורב חסדא מחסדי דבבל וחסדי ארץ ישראל ר' יונה ור' מני בנו, ולדעת ר"ח ז"ל אמרי בר ר' זה הוא רב הונא כדאימא בפ' פרה ובסוף פרק קמא דסנהדרין ובפ' כיצד הרגל תוספתו סתם אמרו כי רב הוא משמיה דרב, ובסוף מועד

רב הונא זוסי מנהדרעא ולרבה בנו שלח רב נחמיה בריה דרב יוסף וכו', ואולי הוא רב הונא שהיה קטן הנהן או משום שהיה רב הונא הידוע תלמיד רב בזמנו ראש ישיבה וגדול הדור קראו לו זוסי אבל השם של בנו זה וזה אהרן, ובסוף אין צדין נראה כי הוא רב הונא עצמו כיון שרב נחמן אמר לבנו אבא פרש"י ז"ל חבר.

הונא בריה דמר זופרא בזמן רב אשי.

ר' הונא בר הזיון ואמרי לה בר הזיון הווא צורבא מרבנן, ואמרי לה מארי לרב אשי בפ' ר' אליעזר דתולין (ק"ש ב).

ר' הונא בר חייה, אבתי דלוי שהיה זה לוי בן בתו של ר' ירמיה בר אבא, וזה רב הונא בר חייה ורב הונא סתם תלמיד רב שניהם היו בזמן אהרן עם שמואל רב, וזה היה ג"כ אהרן שמת רב הונא ובזמן רב נחמן שהלך כנגדו, ובפ' יש נחלין ר' שבאל ר' חנינא בר שלמיא ג"כ עם רב נחמן ר' אבא ורב הונא בר חייה אמרו לו שבאו לפני רב חסדא ולפני ר' יהודה, א"ל רב הונא בר חייה לרב יהודה, אמר רב הונא בר חייה אמר שמואל ואשתו היתה בת ר' ירמיה בר אבא תלמיד חבר לרב.

רב הונא בר חנינא בעא מרב ששת ובנו למד עם רב פפא, אמר רב הונא בר חנינא אמר רב, אמר רב הונא בר חנינא אמר רב נחמן, יתיב רב הונא בר חנינא ורב הונא בר נחמן קמיה דרב חסדא, רב הונא בר חנינא מותיב בדין לרב פפא ר"ל שניסה אותו, א"ל רבא לרב הונא בר חנינא ולרב הונא בר נחמן וכו'.

רב הונא בר הלוב בעא מרב נחמן ויהיה אה לר' יצחק בר הלוב.

רב הונא בר חניליא אחא לקמיה דרב הונא וגברא רבה הוה.

רב הונא בר רב יהודה ונראה שאביו הוא רב יהודה סתם, א"ל רב הונא בר יהודה לרב יהודה מר יהודה אילקע לבי רב הונא בר יהודה, א"ל רב ששת לרב הונא בר יהודה, אמר רב הונא בר יהודה אמר רב ששת, אמר רב הונא בר יהודה אמר ר' יצחק אמר ר' יוחנן.

ר' הונא בריה דרב יחזקע אדם גדול בתורה, ובפ' כל כתבי הקוש' ובפ' קמא דקדושין שלא הלך ד' אמות בגלוי הראש, והיה עם רב נחמן בר יצחק ורב פפא ושניהם היו ראשי ישיבות, אבל זה רב הונא לא נזכר לראש ישיבה אלא ראש לבני

פפי אבל רב חסדא היה בגבל בזמן פטירתו שהיה תלמידו, ור' חלבו אמר שרב הונא לא ישב על מטה שספר תורה עליה. ובאדם וזהו כתוב בתשובת הגאונים ז"ל דמי שמהפכה לו הרצועה כשמינהן מה שבפנים לצד חוץ ולא תקנה בין של ראשו בין של ידו חייב לישב בהענינת דפושע הוא, אבל לחייבו להתענות מ' יום כרב הונא כשמהפכה לו רצועה של ראש לא דמירוב חסידות הוא דעבר. ונראה זה כפ' רש"י ז"ל שאמר שהיה זה בראש רב הונא. ובירושלמי קורא לו רב הונא רבה בשם רב, ור' אבא דרש על רב הונא ראוי היה רבינו שתשרה שכינה עליו אלא כי בגל גרם וכו'. וכן לבנו רבה בר הונא ולרב המנונא העלום ביחד ארונם לארץ ישראל ועבר נכשר הגמול שהיה נושא לרבה זה רב הונא בראשונה כי היה גדול בן איש גדול שהו רב הונא אבל רב המנונא הוא היה לברו איש גדול. ואמרו שרב הונא היה מ' שנה ראש ישיבה ורב חסדא תלמידו היה שם בעת מותו וכן רב חסדא כאשר אמרתי ולא ידעתי אם הוא זה רב הונא זוסי כי גם שם בנו רבה או כדי להבדילו מרב הונא הידוע, וכן נראה כי רב הונא זוסי מנהדרעא, ורב הונא עשה שבעים ספרי תורות ולא אתרמי אלא אהרן שהיה הקפו כארנו וזה צריך עיון גם כשמת רב חסדא היה שם ר' יצחק בר אמי. גם זעירי היה רבו של רב הונא אמר רב הונא אמר זעירי.

רב הונא בנרתאה והיא עיר גדולה מאד בגבל ועירובין בה נהר דחלק ונהר פרת ושמה בנרתאה או הם ב', ר' יהודה הלש על לגביה רב הונא בנרתאה.

רב הונא בר ביבי בשם רב.

אמר רב הונא בר בינא אמר ר' שמעון מר בריה דרב נחמיה אמר לרב אשי.

רב הונא בר ברכיה משום ר' אלעזר הקפר.

ר' הונא מברניש אמר לרב אשי, נ"א רבא מברניש, וברניש שם מקום ג' פרסאות מבית הכנסת של דניאל.

הונא מוכהריא שם מקום בפ' דיני ממונות בפ"ג ד"ה, ובנו של זה הוא רב דימי שאמר לרבינא בנהדרעא.

רב הונא מדסקראא אמר לרבא, נ"א רב יהודה מדסקראא.

רב הונא בריה דרב הלל בירושלמי.

רב הונא וורדאן שם מקום ואמר רב חסדא אישתין וורדאן, נ"א רב חנינא וורדאן.

אמר רב הונא בר לויא .

רב הונא בר מנחם ורב שמואל בר אידי תלמידי רבא והוא אמר משמיה דרב אחא בר יעקב וכן אמר משמיה דרב אחא בריה דרב איקא , וזה רב הונא היה מצוי אצל רבא וכשמת רבא הוה ללמוד עם רב שפא ולא למד .

ר' הונא בר מניומי אתא לקמיה דר' יוסף .

ר' הונא בר מחנה אמר לרבה וכבר ידוע כי רב מחנה חבר לר' יהודה .

רב הונא בריה דרב נתן אמר לרב אשי , וזה היה אדם גדול בתורה ובגדולה אלא כי בומן רב אשי הוה כייף ליה כדאיתא בפ' הניקין בגמין וכן בסנהדרין , ובסוף מ"ק בעבור כי אין מלכות נוגעת בחברתה כמלא נימא מת רב אשי כדי שימלך רב הונא בר נתן , ורב שפא אקלע בביתו והוא אמר לרב שפא ולרב נחמן בר יצחק ונראה מזה שהארץ שנים , ובפ"ב דובחים יהוה קמיה דיודגראד מלכא ותקן לו אבנישו שהיה למעלה מאצילו והשפילו למטה כדי שיהא נאה במלבושיו ככהנים שנאמר לא יחזרו ביזע ואמר לו המלך של ישראל נקרא כהנים שנאמר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש ואמר לו אמיתר איקיים כך יהיו מלכים אומניין . ובסוף כיצד צולין אמרו ליה הרבה דברים וגם אמרו לו מאי פיעמא קרת לשמך רב הונא , אמר בעל השם אמר ר"ל כי גדול אני , ורש"י פירש כי כן קראו לו מנעוריו ור"ה פ' בעל השם כי עשו סמיכה וקראונו רב הונא .

רב הונא בר סחורה לפני רב המנונא ובסוף בכורות לפני רבא .

רב הונא בר סימון .

רב הונא בר שפא בירושלמי .

רב הונא בריה דרב שפי ובגן נקרא מר זוטרא שהיה בוכן ברבינא .

רב הונא צפורא ור' יוסי מדאא לפני ר' רבה ופרש"י ר' רבה ר' הנשיא וכן פרש"י בפ' עצמו על רב ששמש ר' רבה הנשיא , ואני תמה כי הא' הוא ידוע שהוא רבינו הקדוש , והאחר נראה לי שהוא ר' יוחנן שהוא רבי סתם ואינו נראה שיהיה זה רבינו הקדוש כי אם גדול הדור בימי האמוראים כי רב עירא היה שם שהיה מפסיר כניסיות זה בומן ר' ספרא ואבוי ורבא בפ' אלו טרפוה , וזה רב הונא נראה שהוא תלמיד ר' יוחנן בפ' אחרון של ר"ה א"ר הונא צפורא אמר ר' יוחנן , ובפ' סדר העניות ירושלמי רב הונא רבה דצפורי אמר

גילו כדאיתא בחלומות פ' הרוואה , ורב הונא זה היה עשיר כדאיתא בפ' בתרא דהוריות ורב שפא ורב הונא בריה דר' יהושע , ובסוף פ' עושין פסין כי רב שפא ורב הונא זה תלמידי רבא , רב הונא בריה דרב יהושע ורב שפא לפני ר' אידי בר אבין ואמר להו דרדקי ולפני רבא קרא להם קאקי חיורא ר"ל זקנים לבנים בשיבה , רבה בר שמואל ורב הונא בריה דרב יהושע ורב שפא כריכי רפתא רב הונא כרך רפתא עם רב שפא ובעוד שאיכל רב הונא אחד רב שפא אכל ד' ואחר כך כרך רפתא עם רבינא והיה אוכל ד' , אמר רב הונא מאה פפי ולא חדא רבינא כדאיתא בפ' האשה בפסחים וזה רב הונא ורב שפא היו בחופות כדריה דרבא ושיניהם ראו הלום אחד , ורב שפא ראש ישיבה ורב הונא ראש הלום נילו וזה האריך שנים רבות .

רב הונא בר יוסף אמר ר' אשעיא .

רב הונא בריה דר' ירמיה בר אבא והוא אביו של רב מאיר , נ"א רבינא בריה דר' ירמיה בר אבא . רב הונא הכהן בן משה בר עזר , בסוף בתרא ובגמרא עדיכן בפק שום היתומים משה בר עזרי ערבא דבלתיה הוה . רב הונא בריה צורבא מדרבנן הוה ודחיקא ליה מלתא , אמר אבוי ליכא דנכסי עצה לרב הונא דליגרשה לדביתיה ותתבע כתיבתה מאביה וליהדר נהדרה , אמר ליה רבא והאנן ידור הנאה שלא יחזירנה חנן , ואבוי אמו כל דמגרש בבי דינא מגרש פרש"י שיאמרו לו דור הנאה ילך בצנינא ויגרשנה לסוף איגליא מלתא רכהן הוא אמר אבוי בתר עניא אולא עניותא , ומי אמר אבוי הכי והא הוא דאמר איזהו רשע ערום זה המשיא עצה למכור בנכסים כרשב"ג כי מי שאמר בשעת מיחה נכסי לך ואחרך לפלוני יוכל הראשון למכור ולאכול ואין לשני אלא מה ששייר ראשון וזה אסור לתת עצה זאת לראשון , בריה שאני וצורבא מרבנן שאני וקבלן שאני שהיה גיד אבוי ממלמלי הכתובה , ידענן כי היה חכם וכהן ובומן אבוי ורבא היה .

רב הונא הכהן בר אבין .

אמר רב הונא הכהן בשם רב אחא .

הונא מר בריה דרב אידי ורב אדא בר מניומי שאלו לרבינא .

רב הונא מר בר חיאי , אמר בר חיאי אמר לרב אשי , ויש נוסחה רב הונא מר בר אייא וכו' .

הונא מר בריה דרב נחמיה א"ל לרב אשי .

הונא מר בר סריסר קמיה דרבינא .

אסותיה חפו הארון בזהב ואנחנו באפר בתעניות .
רב הונא בר רב קטינא בעא מרב הונא טעם
 מה הוא שיבדיל ב' ערבי ספחים ובפ"ק דחולין
 אמר רב הונא בר קטינא אמר ריש לקיש .

רב הונא בר קפרא בריש פ' אמר ר' שמעון .

רב הונא ראש גלות בבבל בזמן רבי ומת בחיי רבי
 ונקבר בארץ ישראל והיה מורע יהודה מיהויכין
 המלך מצד הזכרים , אבל רבי היה מצד האם
 מיהודה ומצד האב מבנימין כמו מרדכי , והה
 שהיה רבי מצד האם ר"ל הלל הוקן ראש המשפחה
 של רבינו הקדוש שהוא ד' לו , והה בבראשית
 רבה פרשת ויזכור אלהים את נח וכי בר הארנונו בזה
 בסדר התנאים ושם כל המעשה (צד 18 א , 62 א) .

רב הונא בריה דרבא מפרזיקא אמר לרב אשי .

רב הונא רבה מצפורי .

רב הונא בר תחליפא ורב פפי ורמי בר אבא .

רב הונא בר תורתא בא לפני שמעון החסיד
 וראה מלוש כרוך על הצב ויצא מהם עירוד וכו'
 כדאיתא בפ' העיר והרושב הוא קודם האמוראין
 וסוף התנאים , גם יש ר' הנינא בר מרתא ור'
 אלעזר בר תורתא . ובמדרש שהיה גר ומפני
 שפרתו היתה שומרת השב' שלא היה יכול להכריחה
 לעשות מלאכה בשבת חזר יהודי ונקרא בן תורתא .

רב הונא דודו של רבינא זוטרי בא לפני רב אשי .

רב הונא : מצאתי בספר החדש ברפוס שהוא
 הליכות עולם רב הונא הוא תלמידו של שמואל
 כדמפורסם בחרבה מקומות בתלמוד , אבל יש
 רב הונא אחר שהיה רבו כדמשמע בפ"ק דחולין
 בעא מיניה שמואל מרב הונא מנין למתעסק
 בקדשים וכו' וכן במקומות אחרים ע"כ דבריו .
 אבל אני אבדחם זכות מצאתי בפקקי הרא"ש
 בפרק הוהב וכן בתוספות בפ"ק דגשין וז"ל : ורב
 הונא היה גדול אף משמואל רבו דאמרינן בריש
 גמין בעא מיניה שמואל מרב הונא שנים שהביאו
 גמ' וכו' , ובפ"ק דחולין מנין למתעסק בקדשים וכו'
 ע"כ . ואני אומר כיון שרב הונא רבו המובהק הוא
 רב כמו שנתראה בתלמוד והוא כ"כ גדול רב הונא ר'
 אמרי ור' אסי כהני תלמידו דר' יוחנן כיפי מקמיה אינו
 תימה שישאל שמואל ממנו ואל תתמה מזה , כי
 רב אסי שהיה תלמיד רב היה גדול משמואל ולא
 היה שמואל נכנס קודם לו כדאיתא בפ' מרובה
 ועד יותר מזה ומה כי הוא היה נהוג בתלמיד ,
 בפ"ב דבבבס בעא אבהו דשמואל משמואל אע"פ
 שהוא בנו ותלמידו ואמר לו אביו לשמואל

אישתבשת וכו' , וכן בפ' ר' שמעאל בעא מיניה
 ר' ינאי מר' יוחנן אע"פ שהוא תלמידו , וכן בהרדיו'
 בעא רבי מרב מה אני בשעיר וכו' אע"פ שהוא
 תלמידו , וכן עוד שם בעא רבי מר' חייא וכו' ,
 והתוספות בפ"ק דחולין בעא שמואל מרב הונא
 משמע שהיה שמואל קפן ממנו , וכן בריש גמין .

אבל בפ' יש בערכין משמע שהיה רב הונא יושב
 לפני שמואל כתלמיד , ובפ"ק דגמין יתיב רב הונא
 קמיה דר' ירמיה ור' ירמיה חבר לר' זורא תלמיד
 דרב יהודה ורב יהודה תלמיד שמואל ורב , והיה
 קורא רבי לר' ירמיה ולרב הונא דרדקי כדמוכח
 החם : וי"ל דהרי רב הונא הו , ומיהו ההוא
 דערכין תלמיד רב כדמוכח החם ע"כ , ולפי זה
 שאמרו התוספות נראה כי הם שלשה , א' גדול
 משמואל והב' תלמיד רב והג' קפן מר' ירמיה .
 ולפי האמת נראה שהם שנים הא' תלמיד רב וגדול
 משמואל וגם כמו תלמיד חבר לשמואל והכל אחד ,
 אבל השני הוא בא"י תלמיד ר' יוחנן וחבר קצת
 לשמואל ולר' ירמיה או תלמידו .

רב הונא ורב הושעיא תלמידו ר' יוחנן בעי ר'
 יוחנן למסמיניהו ולא נתייעא מלחא שהיו כהנים
 מבית עלי שנאמר ולא יהיה זקן וכו' , ואילו זקן
 ממש הא כתיב ומותו אנשים אז לו סמיכה והאמר
 ר' יוחנן אין נסמכין לבית עלי , ונראה לי כי שמואל
 שלא זכה לסמיכה שיסמכוהו רבי שאולי היה מבית
 עלי , ופי' רב צמח נאמן למסמיניהו להושיבין בע'
 סנהדרין כמו שאמרו סמיכת זקנים בב' .

רב הונא ור' זוהקה תלמידו דר' ירמיה אמרי ,
 ואילי הוא רב הונא בר אבין .

רב הונא ורב יצחק בר יוסף יתביה קמיה דר'
 ירמיה בפ"ק דגמין .

רב הונא ורבין קמיה דר' ירמיה .
 הונא : שרא אמיר להונא למינסב , אמר
 ליה רב אשי .

רבי הוריינו אחיו דרב שמואל בר סוסריטי
 בירושלמי .

הושעיא בר זעירא , ויש גרסא הושעיא בר
 זבדא (בב"י זעירא) או הושעיא בר נזורא בפ'
 אחרון מתעניות (דף כ"ו ב) ואולי הוא בן ר' זורא .
 הושעיא הכהן תלמיד ר' חנינא (א) .

ר' הושעיא בן לוי , ונראה כי הוא ר' יהושע
 בן לוי ואולי הוא טעות .

ר' הושעיא בריה דרב שימי מקיסרין בשם ר'
 יצחק בר זעירי .

(1) בב"י הושעיא הבין לחד , והושעיא תלמיד ר"ח
 לחד , המעריך .

רב הושעיא קומי ר' אמי .

רב הושעיא ורב הונא בעא ר' יוחנן למסמכניהו ולא אסתייעא מלתא שהיו מבית עלי שנאמר ולא יהיה זקן וכו' כמו שכתבתי למעלה ברב הונא חבירו.

רב הושעיא ורב חזינא אושכפי ועושין מגעלין לזונית ולא סליקי עניייהו לראותן תלמידו רבי יוחנן . רב הושעיא ורב חזינא עסקי בהלכות יצירה ואברי להו עגלא תלתיא פרשי' בפ' הדר עם הנכרי שלישי העגל בגידול שאו הוא מצימו וי"מ שלישי לבטן , וקשיא לי איברי להו עגלה תלתיא מה בטן היה שם שיהיה שלישי לבטן ע"כ דברי רש"י , ונ"ל דלא קשה שיזיה נברא להם כ"כ מוב כמו שלישי לבטן לשבח שמות הקב"ה , וי"א כי אלו היו אחיהם של רבה בר נחמני האמורים בסוף כתובות וא"כ היו כהנים , וכן נראה בפ' שנים אחדות (ד"ב) כי רב חזינא ורב הושעיא אמרו לרבה כי אולת לרב הסדא לכפרי בעא מיניה וכו' (1) . ונראה ג"כ כי הם רב הושעיא ורב הונא שאמרנו למעלה שהם מבני עלי כמו שהיה רבה בר נחמני .

בעא רב הושעיא מרב יהודה ואמר לו בני אמר אביי כבר תרנמא רב הושעיא בבבל , כי סליק רב הושעיא אשכחיה לר' אמי והנראה אה רבה בר נחמני , בעא רב הושעיא מרב אסי , ובפ' החובל אה ר' אבא אמרה קמיה רב הושעיא ורב הושעיא קמיה רב יהודה . רב הושעיא רבה רבו של ר' יוחנן כבר כתבנו אותה באות האלף .

[הורמוזי שם מובהק דנכרים גמין יא"א . יעב"ץ .] יהיה : א"ל בר יהודי להלל , א"ל אליהו לבר יהודי , ואמרי לה לר' אליעזר לא מצא מדה טובה וכו' שנאמר הנה בחנתך ככור עוני בפ"ק דחגיגה , ויהיה זה אבדה בר יהודי שהיה בומן שמואל או מנימין אדור .

הינק : א"ל בר אידי בר אבין לרב הסדא במתניתא דרב הינק כותין , נ"א בר הינק , נ"א דבי בר הינק . רב הלל חבר רב אשי , א"ל רב הלל לרב אשי כי הוינא בי רב כהנא .

הלל בריה דר' וולס , נ"א בריה דר' אילס , ממשא ועד רבי לא עמדה תורה וגדולה במקום א', ונראה שהוא בומן רבי ואולי הוא מה שאמרנו למעלה בעא הלל מרבי . וזה המאמר מוזכר בפ' ר' שמעאל בעבורה זרה ובפ' הניזקין ובפ' אדור דיני ממונות .

ר' הלל אבדה דר' ועירא בירושלמי . (1) בנ"י ריזין רב חזינא ורב הושעיא . המעריך .

הלל הנשיא העשירי להלל הוקן וזה בנו של ר' יהודה הנשיא המהווק ידו ר' יוחנן ור' אמי . כתב ר' אברהם בר חייא בס' העבור במאמר ג' פ"ז שאלה מרבינו האי נאמן מיר' הלל בן ר' יהוד' הנשיא שעשה העבור היה בשנת תר"ע לשמרות וא"כ היה עד סוף ימיהם של אביי ורבא , וכן בפ' ד' ממאמר רביעי מיסוד עולם כי ר' הלל בן ר' יהודה הוא רבינו הקדוש , וזה הלל החסיד כיון שראה הגלות נברה היה ירא שיבטלו הסמיכה ואם ח"ו תבטל יהיו ישראל בלא ר"ה ומועדים וצום כפור ומצות שופר וסוכה ולולב וערבה ומצה ואיסור המצן שכל זה תלוי בקריאת וקדוש ב"ד העומדים במקום משה ואהרן ע"ה החדש הזה לכם בידכם תהא מסורת , בא ותקן ברוב חכמתו חשבון העבור שמצוי בדינו והמולדות כמו שהיה מקובל בידו מאבותיו עד דוד המל"ה ועד משה מפי הנבירה , והוא עם בית דינו קידש כל החרשים והמועדות וסדר ה"ש שנים הפשוטות והמעוברות כפי תקופת רב אדא בענין האביב שלא יהיה י"ז בניסן שהוא יום העומר אלא בתקופה החדשה של ניסן ואביבות , וכן תקן הדיחות בר"ה בעבור יוה"כ שלא יבא ביום ו' ויום א', ויום ערבה שלא יבא בשבת , וכן ' בשבת וכן דחיות מולד זקן וגמור"ד בכל שנה פשוטה ובמ"ה תקש"פ בשנה שלאחר עבור כמו שהמעם של כל זה כתוב בספרי , הכל תיקן וקדש עד שיבא משיח צדקנו בן דוד ויבנה בית המקדש . וכל זה סיבב הש"ת וית' ולו נחכנו עלילות לתת בלבו לעשות זה הדבר לקיים הכתוב כי לא תשכח מפי זרעו כאשר כתב הרמב"ם ו"ל בספר המצות הקצר שעשה עם ה"ד עקרים למצות . וזה היה בומן אביי ורבא וכן כתב ר' שמעון דוראן בפ' האהרות .

ר' הלל בן פוי .

הלל בר' שמואל בר נחמני , נ"א בר בריה דר' שמואל בר נחמני . בעא הלל מרבה ואביי היה שם . בעא מיניה הלל מרבי בפ' המיכר את הספינה וזה בומן רבינו .

אמר הלל משמא דגמרא בפ' ערבי פסחים : פי' רבינו נסים שם אמורא הוא , ובפ' השולח גמ' והא תני הלל אין כותבין פרובול פרשי' אמורא , ובפ' עשרה יוחסין אמר שמואל הלל שינה עשרה יוחסין וכו' .

הלל ויהודה בני ר"ג בפרק מקום שנהנו היה נראה שהם נכדיו של רבי , אבל כיון שמביאין

וזה השמש ובה השמש, יום שמת ר' עקיבא נולד רבי, יום שמת רבי נולד רב אדא בר אבהו, יום שמת רב אדא נולד רב המנונא, יום שמת רב המנונא נולד ר' אבין, יום שמת ר' אבין נולד ר' אושעיא איש פריא, יום שמת רב אושעיא נולד בנו רב אושעיא, וזה הראשון תלמיד רבי. והב' הוא בפ"ק דקרושין כששאלו ממנו החכמים ולא ידע להשיב, ואמרו לו מה שמך המנונא אמרו לו לא המנונא אלא קרונא ר"ל מיושבי קרנות, אבל בעל הירוק בערך צנע פי' כי הם וחלילה כי לא בוחרו אלא כך אמרו לו וכי הדגים חמים הם קרים הם כי הה"א והח"ה מתחלפים לא היה ראוי לקרות לך המנונא אלא קרונא ותרג' דג נונא כל זה דרך צחות. אמרי בי רב הוא רב המנונא הראשון, אבל ההוספה בפ' כירה אמרו כי בסוף פ' קמא דסנהדרין פורש רבינו חס כי אמרי בי רב הוא רב הונא, וכן ראיתי שפירש רש"י כן בפ' הערל ה"ל: אמרי בי רב הוא רב הונא כמו שאמר בפ"ק דסנהדרין, ואע"ג שמשנינן ההם אמרי בי רב הוא רב המנונא היינו היכי דאמרי רב הונא אמרי בי רב דמוכחא מילתא דאנשי אדורני קאמר, אבל היכא דאתמר סתמא דאי רב הונא הוא וכן נראה שם בגמרא, ובין זה או זה אמרי בי רב הוא מרב עצמו כאשר פי' הרא"ש ז"ל והתוספות כי התלמוד מקשה לרב מאמרי בי רב, ובפ' הגזול עצים וכו' א"ל השתא ומה רב המנונא תלמידיה דרב ופרש"י רב הונא תלמידיה דרב היה דק"ל אמרי בי רב הוא רב המנונא בפ"ק דסנהדרין, אבל התו' בפ' כירה אמרו כי בסוף פ"ק דסנהדרין פי' ר"ת כי אמרי בי רב הוא רב הונא. וזה הראשון תלמיד רב אמרי בי רב הוא רב המנונא, יתיב רב יוסף קמיה רב המנונא, רב המנונא קמיה דעולא, וא"ל כסף גולגלתא לדיכא יתבת ואמר לפוס נהרא. סוף פ"ק דיבמות אמר ר' יורא הא דרב המנונא אמר רב הונא הא דרב המנונא ושניהם חברים. ומכאן [סוגריים] רבינו נסים והרמב"ן ז"ל שהחכמים נהגים לתת כסף גולגלתא, אבל הרא"ש בפ' דני ממונות בסנהדרין מאותו מעשה מבר חמא מלמד משם רבינו נסים נ"ב זה הדין כי בר חמא קבלהו לברייה דרב שפי דבלהו שני, כי נראה שהיו נותנין כסף גולגלתא כשהיו שואלין לכל איש לבדו ולא היו חייבין או הקהל לפרוע בעבורו וזה כשהמס הוא קצוב על כל הקהל שאז לדעת הכל יפרעו בעבורו, גם בזה כתב הרא"ש שזה דרבר מבר חמא הוא שידבר בעדו למלך לפוטרו מן המס ובלאו הכי פפירי

בבריתא וכן בפ' דשבת בתוספתא וכן בפ' מהמס' שמחות נראה שהיו בניו של ר"ג דיבנה.

רב הלל אמר לרב, ואולי הנוסחא לרנא או לרבה או יהיה אשר היה בזמן רבי.

[הלל בריה דרשב"ג פ' המוציא דפא"א בסופו. יעב"ץ.]

הלל: אמר לו בר יהודי להלל נראה שהיה בזמן ר' אלעזר ועוד צריך עיון.

ר' הלל: אמר רב יוסף שרי ליה מרי לר' הלל, דאמר כבר אכלהו בימי חזקיהו ואין משיח ישראל שהרי זכרה בבית שני אמר גילי מאד בת ציון וגו', ורש"י פי' ימחול לו הקב"ה שאמר אין משיח ישראל אלא הקב"ה ימלך בעצמו ויגאל אותם לבדו ואלו זכרה בבית שני אמר הגה מלך יבא לך, ואחרים פירשו שאין הוכחה בכתובים מבואר נוכל לומר אותם על חזקיה עם סנחריב, אבל ביאת המשיח נאמין ע"פ הקבלה כמו שאמר משה בפרשת אהם נצבים, ורב יוסף אמר כי גם ע"פ הנביאים שהרי זכרה היה בבית שני וחזקיה בבית ראשון. וזה יהיה הלל שאמרנו שהיה בזמן רבה ורב יוסף כי רב יוסף אמר שרי ליה או הוא אשר היה בזמן רב וכן הפסגה הוא ורבי עמו בבריתא.

בר המדורי: אמר בר המדורי אמר שמואל ושמו בר המדור כדאיתא בראש ד' שריצים, אמר בר המדור הוה קאימנא קמיה דשמואל כי מטא וכו', אמר בר המדור אסברה לי פירש לי מעמו של דבר ופרש"י שם חכם. ובעל הערוך פירש המדורי כמו בחי"ת פי' מיהם דוד ר"ל בר מיהם יורות וסודות וא"כ הנוסחא שלו בשני דלתיים.

רב המנונא סבא חנר בר הונא¹ בכתובות בפרק נערה התוספתא. תרי רב המנונא האחד גדול מרב יוסף ומרב חסדא חבירו של רב יוסף, והשני רב המנונא תלמיד רב חסדא, ובמדרש שמואל יום שמת רב המנונא נולד ר' אבין לקיים

¹ בפ' השולח דלפ"ב בסיפוי נפשא רב הונא אמר רב המנונא ושם נראה רב המנונא סתמא מקשה דרב המנונא סבא חנר, ונראה דתרי רב המנונא סבא או יותר חנו, וכן רב המנונא סתמא סתם טובא חנו, וג"כ גם בארורי רב המנונא סבא דותר איתא חיה. אבל באמת אין הכרח לומר תרי רב המנונא סבא חסותא שאמר רב המנונא משטר, כי רב המנונא טובא חנו טפי מדלעיל, דהא בפע"ט ק"ה היה משמש לתלמידי רב, ובכתובות רב המנונא סבא אמר מספיתא דרב ארא בר אבא אע"כ שגם ראב"א תרי חנו ויותר כמ"ש לעיל (107 א) ש"ס ראב"א הראשון היה בריה בר כפ"ש שם.

שם חכם תלמידו של ר"ל בשילהי בנא מציטא .
 ות"ק באומות זה אברהם אבינו כדאיתא בסוף
 פ' הבונה בשבת . [אמר ש"ש : לפחות היה לו
 למחבר לשומו בערך התנאים .]
 ות"קים היו נומרין בברכות פ"ק ובפ' תפלת
 השחר , ורש"י פירש ענינים ומחבבים המצות ,
 פ"א מפרק הרים תרגום מותק מוריא .

אות הוי"ן

רב זבדא אמר לרב אשי .

אמר רב זבדא אמר רב בערינן .

רב זבדא אבדו דר' אבא בר זבדא תלמיד רב
 הונא וזר יהודה בר זבדא אמר רב נחמן בר זבדא .
 זבדא בן לוי אמר ר' יוחנן , תני זבדא בן לוי ,
 זבדא בן לוי ור' פנחס .

זבולון בן דן (קדושין דף ל) בימי שמואל
 שלמדו אבי אביו מקרא משנה וכו' פרש"י תלמיד
 שהיה בימיהם וזבולון בן דן בימי שמואל .

רב זבד : משבחין ליה רבנן לרב זבדא בר רב
 זבד אבדו דר' שמעון בר זבדא דאדם גדול ובקי
 בברכות ואמר מציטא לחם מן הארץ וכו' , אמר
 רב זבד ואיתמא רב יהודה א"ל רב פפי לרב זבד
 ורב כהנא לרב פפי ואלי זה רב זבד הראשון
 מנהרעא וכן רב זבד משמיה דרבא .

רב זבד בר אשעיא בפ' השוכר בוכן אממר
 ומר זוטרא ורב אשי בפ' א"ע גברא רבה וכן
 מאני דקוניא ובפרק כל הנשבעין בוכן רב יוסף בר
 מנימי תלמיד רב נחמן .

רב זבד : א"ל אביי לרב זבד מנהרעא פרש"י לא
 רב אספדיה לרב זבד . בפ' עשרה יוחסין (דעב"ב)
 רב זבד מנהרעא פרש"י לא רב זבד סתם .

זונא דמן הדיב כשמת רב הונא פרש"י שני
 חכמים ויש נוסחא דרוא וכבר פירשנו ברל"ח ,
 וגרסת הערוך זוא דמן הדיב פירש שם חכם וכן
 בפ' המפלת .

זופי : תני רב זופי דבי רב פפי ואולי ר"ל רב
 חקמן , ובפ' הקומץ א"ל רב זופי לרב אשי .

אמר ליה מר זוטרא בריה דרב אבדימי לריבא .
 אמר ליה מר זוטרא בריה דרב הונא בריה דרב
 פפא לריבא הא דר' נחמיה בר רב יוסף .

דרש מר זוטרא וזמא משמיה דמר זוטרא רבה
 ואמרה רבנן קמיה דרב פפא .

מר זוטרא חסדיא כי כותפי ליה בשנתא דרגלא

רבנן מברגא הלכך לא הוי כשודר מאוחר ע"כ .
 אמר ר' זורא אמר רבה בר שילא אמר רב המנונא
 סבא ונקבר בא"י שהוליכו ארוננו עם היצונו רבה בר
 רב הונא מבבל לא"י , ואולי רב חסדא אמר ר'
 זורא אמר רבה בר שאלתא אמר רב המנונא סבא
 אמר רב אדא בר אבהו אמר רב , ופרש"י בפ"ק
 דשבת כי רב המנונא קבור בחרמא דארגיז מקומו
 של רב וא"כ בחוצה לארץ הוא ויהיה האחר קבור
 בא"י , או נפרש קבורתו שם חזר לארגיז ואינו
 נראה אלא כמו שאמרנו , והערך בערך חרמא
 דארגיז עיר סמוכה לבגד כדחוק פוסה .

רב המנונא הב' בשני רב חסדא אורי במקום
 אחר ותלמידו חבר לרב חסדא אבל רב הונא לא רב
 ולא זה רב המנונא לא אורי אלא במקום אחר ,
 רבא הווייה לרב המנונא כי הוי מצלי פ"ק דקדושין
 משתבח ליה רב חסדא לרב הונא בר רב המנונא
 דאדם גדול הוא , א"ל לכשיבא לידך הביאהו לדי
 כי אחא הווייה דלא פריס סודריה ארישיה כרך
 הנשואים שהיו רגילין לכסות ראשם כמו שהוא
 המנהג בחונס , אמר מאי מעמא לא פריסת סודרא
 א"ל לא נסיבנא א"ל לא תחוי לאפאי עד דנכסת ,
 ועוד בפ' עצמו סבי דעוקא לא אתו רבנן לפרקיה
 דרב חסדא א"ל לרב המנונא זיל צנענהו ר"ל שהיו
 בנתיים וזה לשון נדוי לחכמים דרך כבוד הכבד
 ושב בביתך , אמר להו מאי מעמא לא אתו רבנן
 לפרקא אמרו לו ששאלו מרב חסדא ולא פשיט
 להו ואז שאלו ב"כ ממנו ולא השיב אמרו לו מה
 שמך המנונא אמרו לו לא המנונא את אלא קרונא
 ר"ל מיושבי קרנות , אחא לקמיה דרב חסדא א"ל
 מתניתא בעי מינך נראה מזה שהיה תלמיד רב
 חסדא ובערך צנע תראה למעלה .

רב המנונא זופי בהלוליה דמר בר רבינא חבר
 ר' זורא אמרו לו לישרי לך מר , ויש נוסחאות רב
 המנונא סבא , וכן נראה כי הוא היה בוכן אחר ,
 ובירושלמי רב המנונא סכרא שאל לר' חנינא .

[הקף אביו של אלועיני כ"ג . יעב"ץ .]

אות הוי"ן

רבי זאלס בוכן רבי וכן אימר בערוך בוי"ז ,
 כ"א ר' אילס וחוא ס' דיני ממונות בסנהדרין ובגטין
 ס' הניקין .

ר' זאלס ובנו ר' הלל אמוראה בפ' ר' ישימאל
 בעבודה זרה .

וסמיני : אמר וסמיני אמר ריש לקיש פרש"י

סנהדרין, יהיה מוחל בכל יום למאן דצעריה כדאיתא בפ' בני העיר.

מר זוטרא בריה דרב פפא כיצד מברכין, ונראה שהוא מעות בגמרא ר"ל שהוא מר זוטרא בריה דרב אשי במתא מחסאי.

מר זוטרא מדרישבא אמר לרב אשי, נ"א בר רישבא הדיה גבור. (פ' רישבא צייד עופות).

רב זוטרא בר שמואל בומן רבא, נ"א רב שמואל בר זוטרא.

רב זוטרא תנא דבריתא בסוף פ' כל פסולי הדמוקדשין בבכורות תניא הפרת נדרים בנ', ר' יהודה אימר ואדור מהם חכם מכלל דהנך כל דהו אמר רבינא דמסברי להו וסברי.

זיבד אימיה דמר זוטרא בר טוביה כתב לבני כל נכסיה דבעיא דלינשא לרב זבד ואח"כ איגרשא ממנו ואחאת לפני רב ביבי בנו של אביו וא"ל רב הונא בריה דרב יהושע רב מאירי רב זבד.

זיזתאי התנה דר' מאיר, נ"א ניתאי.

ר' יורא: הוא ר' יורא ואדור שעלה לא"י וסמכוהו נקרא רבי, ובראשונה לא היה רוצה להסמך משום דאמר ר' אלעזר הוי קבל וקיים עד ששמע כי מי שעלה לגדולה מוהלך לו כל עונותיו אמצעי נפשיה להסמך וסמכו ר' יוחנן, ובפרק העור והרוטב

הא הוי בין חסדיי בבל לתקפי דארעא דישראל הוא ר' יורא חסיד, ובפרק א"ש אחר שעלה ר' יורא מבבל שדיין נשאר בבבל רב הונא ור' ירמיה בר אבא ור' אבא ועלה אח"כ ר' אבא, כל רב מבבל וכל רבי מא"י. אבל לא ידעתי לכיין זה מב' פעמים או יותר, הא' מפני נוסחאות הגמרות שאין אדם יכול לכיין זה, ועוד מפני ב' כי לפעמים בראשונה היה שמו רב כדאיתא בריש נערה שנתפתחה, ואח"כ נקרא רבי כמו ר' יורא שסמכו לו ולר' אמי ולר' אסי כפרק ערבי פסחים, אמר ר' יורא הבלדה עד רביעי בשבת כי הא דיתבי ר' יורא אחוריי דרב אסי ויתבי רב אסי קמיה דר' יוחנן.

וכן בסוף פ' מי שאהו ובפ' דיני ממונות כי אביו של ר' יורא גבאי של מלך היה י"ג שנים וחסיד גדול ועשה טוב לישראל, וכעבור זה לא ברר ר' יורא כמו רבה ורב יוסף שברחו מהחיל של מלך ואמר להם ערוקאי, ובענין מוגרמת שאמר מאן אמרה יוסף בר חייה שהוא היה ר"י סתם ואיקפד רב יוסף ואמר אנא מרב יהודה נמירנא דאילו ספיקא דגברי גרים, ור' יורא נולד בבבל וגדל בא"י ומת במדינה שהיא רקת, ובפ' הוראה שלא עלה מבבל לא"י עד שראה בהלום שעורים בשביליהו

אמ' כי לא לעולם חוסן, ובפ' דנדר' כתב הרשב"א פירש תלמיד חכם מנדה לעצמו ושוי לעצמו כמו מר זוטרא שלא היה חייב נדוי אלא כשהיה מנדה להכם היה מנדה לעצמו קודם מפני כבוד החכם וכו' כדאיתא בפרק ואילו מגלחין זה כתב הר"ן משמו, וכן נראה ג"כ כשהחכם רואה בעצמו שהוא חייב נדוי מפני שבזוה להכם אדור והדומה שיש לו רשות לנדות לעצמו ולהתיר לעצמו כיון שעשה הדין לעצמו וזה לא התירו לאיש אחר, אבל אם הוא נשבע על דבר או נדו או נדוי על דרך שבועה אפילו החכם אינו יכול להתיר לעצמו, ובפירוש בגמרא אמרו מנין לת"ח שלא יהי נדוי עצמו שנאמר לא יהל דברו אבל אחרים מוהלין לו.

מר זוטרא חסידא ומר יימר תלמידי רב הונא חסידים, כתב רב אחא משבחה גאון בפ' יחיד מקץ הויא דנדרוהו על תנאי אי נמי נדה עצמו על תנאי כגון דאמר אי לא מקיים הדא מלתא היא בנידוי וקיימא מי צריך כפרה או לאו, ת"ש הלכתא נדרוהו על תנאי או שידה עצמו על תנאי אינ"פ שקיים כמו יתודה צריך הפרה, אבל ר"ת כתב דוקא שהמנידה מסופק כי הא יתודה שקבל להביא בנימין ומאריה ומנגבי שהם בדי שמים לא יוכל לשומרו אבל אם בריר לו שיכול לקיימו אין צריך התרה.

רב זוטרא בריה דר' יורא.

רב זוטרא בר טוביה קמיה דר' יהודה, רב זוטרא בר טוביה אמר רב ונראה שהוא בומן לוי ורב ור' יוחנן.

רב זוטרא בר טוביה השני, אימיה דרב זוטרא בר טוביה כתב לבנו כל נכסיה דבעיא להנשא לרב זבד ואיגרשא ואחא לפני רב ביבי בן אביו ואמר לו רב הונא בריה דרב יהושע וכו' א"כ בזה הומון הוה, ונראה מזה המעשה שאין זה מר זוטרא בר טוביה האמור למעלה.

אמר מר זוטרא בריה דרב מאיר לרבינא, מר זוטרא רב אחא ורבא בני רב מאיר בר איסור טולם אחים ובאו לפני רב אשי, אמר מר זוטרא משמיה דרב פפא ומתקח לה רב אשי, אמימר ומר זוטרא ורב אשי שניהם אכלו ריק ומר זוטרא לא אכל, ובפ' כיצד מברכין כר"ך רשתא כל הג', אמימר, ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי והריה מר זוטרא תבשיל מביה המלך ונתנו לו מר זוטרא ורב חננא.

מר זוטרא בריה דרב נחמן אמר לרב נחמן, והרא"ש כתב בפ' הניזקין שהוא בנו ורבא ורב ספרא פגעו בו והיה דין בומן רב יוסף בהחלת גמ'

התנוקת בפ"ב קדושין כי סליק ר' זירא אמר לשמעתא דרב קמיה דר' יוחנן וא"ל ר' יוחנן אמר רב הכי, וכן שם כי רב אסי שאל לר' זירא ואמר לו כי שמע ריש לקיש ציוה ככרמיא וגו' ר' זירא שמע מר' אבא רמך עכו ואי ר' אבא רמך עכו היה שיכח ר' זירא, בפ"ב דכתובות אמר ר' זירא א"ר הושעיא א"ר ינאי אמר ר' זירא אמר רב נחמן ובפ"ר אליעזר דמילה (דק"ב) נראה שהוא תלמיד רב, א"ר זירא אמר רב, ואמר אביי הא מלתא אמרה ר' זירא ולא פרשה עד דאתא רבה בר אבבה ופירשה ידוע כי רבה בר אבבה רבו של רב נחמן תלמיד רב, וכן ר' זירא היה בנחמן שמלך אביי שלפתוח היה יותר ממאה שנה, אמר ר' זירא אמר רבה בר רב ירמיה אמר שמואל והוא היה עם רב יהודה בבבל ולא הניחו לעלות לא"ש שנאמר בבלה יבואו והוא אשתמיש מבינה ועלה, א"ל ר' ירמיה לר' זירא, בעא ר' ירמיה מר' זירא, ר' זירא הוה יתיב לפני ר' אמי, שאלו תלמידיו את ר' זירא במה הארכת ימים בפ"ב בני העיר, ר' זירא ורבה בר מתנה ואביי ורבה הוו יתבי והוו צריכי ורשא אמרי כל חד מינן דלימא מלתא ולא מיפרך ליתבי ברישא, כלהו אמרי ואיפריכו אביי לא איפרך חזייה רבא לאביי דגבה רישא א"ל נחמיני פתח אימא אי בעיא לכו ר' זירא חרף ורבה בר מתנה מתקן די מינייהו עדיף ומסיק תיקו בסוף הוריות, וכן שם רבה חרף עוקר הרים ורב יוסף סיני ואמר שם כי רבה מלך כ"ב שנים ורב יוסף שנתים וחצי, ובסוף ברכות, אומר ב' שנים אבינו מביאי בהוריות מה שאמרו לו כלדאי לרב יוסף וא"כ רבה בן י"ח שנים מלך כי לא חיה אלא מ' שנה כדאיתא בסוף מ"ק וכן ב"ה ויבמות אביי ורבה מביט עלי קא אתו שדיה מ' שנה. ונראה כי לפעמים בירושלמי ר' זעירא והוא כמו קטינא ז' או ר' זירא חסר עין. וכן בפ"ק דברכות בבלי אמר ר' זעירא ייראוך עם שמש, ובירושלמי אמר ר' זעירא ייראוך עם שמש אבל אין זה ר' זעירא סתם הנזכר הרבה בירושלמי הנזכר בנחמן ריש לקיש א"ל ר' יוחנן לר' זירא, אמר ר' זירא אמר ר' אסי אמר ר' הנינא בסוף ג' שאכלו בפסחים ר' זירא בשם ר' זירא בירושלמי ואולי הוא טעות או הם שנים, ר' זירא אמר כי היוינן בי רב כהנא וכו' וכו' אתאן לגבי רב יהודה אמר לן וכו' ור' אבהו עשה סעודה לחכמים שנחפרא ר' זירא בפ"ג שאכלו ועזר תמצא באות הקוף ב' מ' נ' א' חשלום מה שצריך לזה.

ר"ל סרו עונותיו, ורב אבא סתם חבר מר' זירא ושיניהם מבבל, ועלה ר' אבא לא"י אחר שעלה ר' זירא, וזה ר' זירא היה קטן הגוף והוא נקרא קטינא חרץ שקי משום אותו משהם שברק עצמו על תבור אש אם גיהנם ונתנו רבנן עיניהם ונחרכו רגליו מחדש, והוא אמר לו מלאכא, ר"ל מלאך קטינא קטינא סרבלא בסיתוא וסדינא בקייפא ציצית מה תהא עליה, א"ל ענשיתו אעשה, א"ל בעידן ריתא ענשינן, בזה הענין רבו הסברות והם באריכה מהמפרשים, וכן עם זה מאמר ר' יהודה בר אלעאי בסדן בפרק במה מדליקין ובתוספתא פרק כל הנשר, ובתהלת חזיון א"ל ר' זירא לר' יעקב בר אידי תלמיד ר' יוחנן ור"ז מחסידי בבל, ובסוף מגלה הביא ר"ל מאמר ר' זירא אע"פ שריש לקיש יהיה בערך ר"ז רבי לו והוא המאמר הידוע: בנות ישראל הן הן החמירו על עצמן שאפילו רואות דם טפה כחרדל יושבות עליה שבעת ימי נקיים והיא הלכה פסוקה בברכות ובשאר גמרות, אע"פ שנראה שמעצמן החמירו אמרו שחז"ל תקנו להם זה והנשים קבלו ברצון ולכן תלה בהם המעשה. ויש ב' קושיות בזה המאמר: הא' כיון שדבינו הקדוש תקן לנשים שנשדות ששה נקיים הרי יצאו כל ספק נדה, והב' מהו אפילו כחרדל וכי טפה כחרדל אינה שיעור ראיה מן התירה, אע"פ שראיתי מי שנסתפק בזה השעור אם הוא מן התורה אבל לא נראה זה בשום מקום, בזה חרצו המפרשים כדי שלא יבואו לפעולת בין ימי נדה לימי יובה ובין רואה יום א' לרואה ג' ימים ולפעמים תהיה זבה גדולה וסבורה שלא ראתה אלא ב' נכון שראתה ב' ראיות וא' מהן בין השמשות ולא תספור אלא ז' דהן, וכן כדי שלא יבואו לפעולת השור מדותיהם דאפילו דם כחרדל יושבת ז' ימים נקיים. רבינו נסים תירץ שכוון שלפעמי' בטפה כחרדל יושבת ז' ימים נקיים מן התורה דהיינו מנבה הסותרת החמירו בנות ישראל לעשות כל דם שרואות כאלו היא סותרת, ורבותא מטפה כחרדל היינו משום דהוה מצי למימר דברם מרובה דווקא שהוא ראוי להחמיר בתהלת נדה שהוא דומה להנאה וזבה אחר ז' ימי נדה דשמא יצא מן המקור בג' ימים וא"ו ושהה שפורדורו שהוא כמי שיצא לחוף כדרשינן בבשרה וכו', וצריכה מן התורה ז' ימים נקיים אם יהיה בימי יובה ולהכי נקט טפה כחרדל אע"פ דרואה אינה יובה ראתה אחת. והרא"ש כתב כי בימי רבא [צ"ל רבין] עדיין לא שפטה חומרא זו בכל המקומות אבל אחר זה שפטה בכל ישראל, וכן נראה בפרק

(1) לא נראה קן כי לר"ל היה זה שם מיני נרדא, אבל ר"ק אפוא אחר הוא. יעב"ץ.

זעירי למד מרב והיה מיוחס מבבל ולא ידעת
למה לא נקרא שמו רבי אילי לא נסמך, ובפרק ר'
אלעזר החלוץ כי זעירי רבו של ר' חייא בר אשי,
ובסוף שבת כי ר' חייא הגדול רבו של זעירי והיה
נותן לו ר' יוחנן בתו והוא לא היה רוצה לישא
אותה בעבור שהיה ר"מ מארץ ישראל ואינם
מיוחסין, ונראה שם שהיה עם ר' יוחנן ולמד
ממנו בפ' עשרה יוחסין, ותלמידיו רב דימי ור'
חייא בר אשי, ובפרק יום הכפורים ג"כ כי ר' חייא
בר אשי תלמידו, וזעירי היה כל כך חסיד וחסם
שהיה מדבר עמו ריש לקיש מה שלא דבר ריש
לקיש עם רבה בר בר חנה, ואשילו עם ר' אלעזר
מרא דארעא ישראל לא היה מדבר עמו ריש לקיש
כי מי שדבר עם ריש לקיש ידברו ליה עסקא בלא
סודי, וזעירי היה מכבד מאד לר' יוחנן, ואמר
לו אורייתך כשרה וברתי לא כשרה פרש"י ותלמידו
אתה ובבתי אינך חסין.

מר זעירי מדהגת אמר לרבינא בפ"ק דתעניות
פרש"י גרסינן מר זעירי מדהגת, כי זעירי הקדמון
לא ראה לרבינא שהיה בומן רב אשי והלכה כותיה,
ולא מטעמיה כי גם יש רבינא קדמון בומן זעירי
הקדמון תלמיד ר' יוחנן.

ר' זריקא : א"ל ר' רימיה לר' זריקא כי עיילת
לקמיה דר' אבהו וחסת כל אלה תלמידיו ר' יוחנן,
אמר ר' זריקא אמר ר' אמי, אמר ר' זריקא אמר
ר' אסי, אמר ריש לקיש אמר ר' זריקא אמר רב
יהודה, אמר ר' זריקא אמר ר' אלעזר, אמר ר'
זריקא אמר רב הונא, ור' זריקא בומן אבוי ורב
ספרא תלמידו של ר' אמי, ור' זריקא היה אחר
שמת ר' יעקב בר אידי דאמר ליה רב נחמן לחמא
בריה דאדא, נ"א בריה דאבא שליח צינן פירש
שהיה רגיל לעלות לירושלם, וא"ל כי סלקת להתם
אקף ואויל אכולמא דצור פרש"י בפ' במה מדליקין
מעלת הר מסלה קצרה וגבוהה, ורב צמה גאון
פירש כי הוא נדר וכן נראה ששם צדין החלוון,
וכן בפ' עישין ססין אמר דסולמא דצור מיקף לא"י
מצר א' וחדקף לבבל ואוקינום לכל העולם וכו',
ועייל לגביה דר' יעקב בר אידי עד דאויל להתם נח
נפשיה דרב יעקב בר אידי פגע בר' זריקא א"ל הכי
אמר ר' אמי. מכלתא דר' זריקא פירש רב צמה
גאון ר"ל מסכתא אחת מכל התלמוד, ר"ל מדה
אחת שהסלת שיצא ממדה אחת היא ששיתה
מדה וכן מכלילתא דר' עקיבא ודר' שמעאל ע"כ,
אבל בפ' השולח נס אמר לו ר' רימיה לר' זריקא
סוק עיין במכילתך, נסך דק ואשכח פרש"י במכילתך

ר' זורא בר אבין נראה שהוא עצמו ר' זורא
שהיה לפני רב נחמן ורבה בר שאלתא בא לסורא
ומצאו שם לר' זורא.

[ר' זורא בר אדא פ"ו דזכריות דכו"א אילי ט"ס
הוא וצ"ל רחב"א יהוא מודר תלמודיה כל התתן
ומין קמיה דר' כדאיתא פכמ"י. יעב"ץ.]

בר זכאי : רב יהודה במעשרתא דבי בר זכאי ולא
ידעתו אם הוא חכם, ורש"י פ' באלו שרופות
אמר עולא בר זכאי אמר בר זכאי לא ידענא מנו.

ר' זכאי : תני ר' זכאי קמיה דר' יוחנן, שלה
ליה זכאי למר עוקבא אמר מר עוקבא א"ר זכאי.

ר' זכאי : בפ' המוציא יין היא תנא דבריתא
תלמיד שמעון בן ר' יהודה חבר רבינו הקדוש,
ובפ"ה ממסכת שמחות יהודה והלל בנו של ר"ג
שנכנסו לפני ר' זכאי, ובסוף פ' מי שמתו ר'
זכאי תנא דבריתא וכן בתוספתא דברכות.

ר' זכאי, שאלו לו תלמידיו במה האריך ימים
וכו' לא ידעתו אי זה הוא.

[ר' זכריה, שילחי פד"מ ערד אמרה קסבר ר"י
ב"כ הבאין כאחד מלמדין. יעב"ץ.]

ר' זכריה בן אבקילוס נ"א בן אלקנס נ"א בן
אבטולוס בס"פ נוטל את בנו בשבת, ובתוספתא
בפ"ה בשבת אמר ר' יוסי כי זה זכריה בן אבטולוס
ענותתה שרפה ההיכל הוא תנא בסוף המעשה
שלו בפ' המתקן בגמין מפני הקרבן.
ר' זכריה קומי דר' אמי.

ר' זכריה חתניה דרבי"ל נ"א חתניה דר' לוי,
א"ר זכריה משום ר' שמעאל ונראה שהיה תנא.

ר' זעירא בריה דר' אבהו מקיסרין והוא ר' אבהו
סתם.
ר' זעירא בר הלל אמר הא דר' יונה וכו'.

ר' זעירא בר חמא אושפיוכינה דר' יהושע בן לוי
אימא לן ממילי מעלייתא דאבן.

ר' זעירא בר' חנינא בשם ר' חנינא ויש נוסחא
אמר ר' זעירא אמר ר' חנינא בירושלמי.

ר' זעירא בר יהודה.

ר' זעירא סתם הנזכר בתלמוד ירושלמי ובבלי
ובמדרשות חכם גדול בומן ר' יוחנן כי תלמידיו ר'
יונה ור' רימיה שהם תלמידיו ר' יוחנן, ובירושלמי
דקדושין י' ר' זעירא ור' אבין לא היה להם אב ואם
כמו ר' יוחנן ואביו, אמר ר' זעירא אמר ר' חנינא,
א"ל ר' זעירא לריש לקיש.

ר' חזניא בשם ר' אחא הוא ר' נחניא בזמן ר' אמי.

ר' חזניא בשם ריש לקיש.

חזקיהו רבו של ר' יוחנן בנו של ר' חייא רבה, אחיו הקטן של יהודה ויהודה היה חתן ר' ינאי ומת בימי ר' ינאי, ואולי שני אחים נולדו בבטן אחד ויהודה הגדול נולד ג' חדשים קודם והיו מספספה אחת, ופזי ופזי היו אחיותיהם והן נולדו שתיקן בבטן א', ויהודית אמו שהיתה לה צער לידה בעבור שהיתה יולדת האומים באתה לפני רבי ושאלה אם האשה מצוה על פריה ורביה והשיב לא ואו שתחה כוס עקרות בספ"ז דיבמו'. וכן אמר' לבעלה שאביה קבל קדושין עליה כשהיה קטנה מאיש אחר כשישישנה ר' חייא מפני צער הלידה, ואמר לה ר' חייא שאינה נאמנת בפ"ק דקדושין, ונקרא חזקיה ברבי בפ' אלו סרפות לפי שגדול בדורו היה, וכבר ידעת שהיו בישיבת רבי ושומר אליהו ז"ל שהם חשופים ר' חייא ובניו מאברהם יצחק ועקב וכן בפ' השוכר וירדו לפני התיבה, ואע"פ כ' ר' חייא אביהם לא היה יכול להזכיר בח"ת אלא ה"א כדאמרין במגלה (דכ"ב): אמר רבי כשמגיע ר' חייא לפסוק וחכתי ל"י הוא מחרף בעבור שאמר לר' שמעון בר רבי שלא היה קולו נעים, ועוד הניא שם אין מורידין לפני התיבה לא מאנשי בית חזיה ולא מאנשי בית שאן שקרוין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין, זה תירצו החתופות שכאפשר באחד אבל הכא לא אפשר, ור' חזקיה קרי על ר' יוחנן תלמידו לית דין בר אינש או דין בר אינש בפ' ואלו קשרים (דכ"א) וכן בפ' עשין פסין. אמר חזקיה משמיה דאביי בפ' כירה ובפ' כל הגשר. חזקיה בר בלויש ערכין פ' המקדש.

חזקיה ואיבו בני ברתיה דרב לפני רב.

ר' חזקיה ור' חזניא תלמידו ר' ירמיה אמרי וכו' אמר ר' חזקיה אמר ר' ירמיה.

אמר ר' חזקיה בריה דר' פרק אמר ר' יוחנן.

[חזניא, יבמות קט"ב. יעב"ץ.]

רבי חזניא בר אבא התלמיד המובהק לר' יוחנן, והוא אשר קבל דיוקן שמעתתא מר' יוחנן יותר מכל חבריו, וברושלמי ר' חזניא רבו ומסתמך על ר' חייא בר אבא בצפרי ואמר כל מיליא פשמת לי חזין ממשלי וקהלת, ומתיר תלמודיה קמיה דר' יוחנן כל תלתין יום וצדק הראב"ד מה שהוסף על האחרים שוכר הרמב"ם ז"ל. ואני מוסף עוד רב יצחק בר יוסף שהיה לעולם עמו והתלמוד מלא ממנו, והוא יצדק סומקא אלא שר' אבין היתה לו מעלה יותר על רב

במשנה הסדורה לך לידע מה השיב לו, ולמעלה פירשנו שהוא כמו מנילחא מתחזק גימ"ל בכ"ף.

אות החי"ת

בר חבו: תפלין דבר חבו בזמן אביי, [נ"א בר חבו, עיין לעיל צד 121 א.]

[חבו בר ננאי, יבמות קט"ב. יעב"ץ.]

רב חביבא רבו ר' חזניא, ור' יוחנן ור' חביבא כל האי זוגא מתני בכוליה סדר מועד ואינא דהלפי ר' יוחנן לר' יוחנן והכל בזמן אחר.

רב חביבא בריה דרב יוסף בריה דרבה, נ"א רב חזניא בריה דרב יוסף בריה דרבה.

רב חביבא מסורא דפרת אתא לקמיה דרבינא.

רב חביבא בר סמרי [נ"א סורמק], אמר רב חביבא אשתתי לי רב חביבא סמרי דהוא חד מרבין דאשתתי אליהו בהדיה דאמר ליה לאליהו אחוי לי רבנן דרקינאי וכו' בפ' השוכר.

רב חביבא בריה דרבינא, רב חביבא בזמן רב יימר ורבינא.

חביבי: אמר רב חביבי כד הוה יתיבנא קמיה דחביבי הוא ר' חייא הגדול דודו תרגם דודו אח אבוהו, וגם ר"ל אהבה.

רב חביבי מחזונתא אמר לרב אשי.

רב חגא תלמיד רב חזניא ורבה בר אבא נא"י במעיה ר' חייא ובניו וא' היו בא"י ר' אמי ור' אשי ור' אילא ור' חזניא, ונ"ל כי זה ר' חזניא הוא ר' חזניא בר פפא.

ר' חגא חתניה דרב אדא בר אבהו בזמן רב נחמן בשוקא פרום בריחא, ואמר רב חגא כשקבר לרב חזניא אבא מעילנא ליה דאוקמתיה לתלמודיה מיניה כד הוא בר תמיסר שנה ולא חזי ליקרי ומשמענא ליה, אמר ר' חגא אמר רבי יאשיה, א"ל אביי לרב חגא רב הוא כי סליק מדרגא דבי רבה בר שילא, רב חגא שדרא לקמיה דרב מתנה.

אמר ר' חגא בר חגא אמר רב ששה, א"ל אביי לרב חגא, רב חגא משמיה דעילא.

ר' חגאי בן אלעזר.

ר' חגאי בוזמאי ור' וסי.

רב חגי: כי אתא רב חגי מדרומא, א"ל ר' חגי לר' חנומא בשם ר' חייא בר אבא.

ר' חזקא הוא תנא דבריתא בפ' כל כתבי.

[חובה אתתיה דר"ה. יעב"ץ.]

[חומא אתתיה דאביי. יעב"ץ.]

ר' חזנא בר חזנא.

ר' חזניא ור' מוניא ור' יהודה בר סימון.

בירושלמי, ויש נוסחא ר' חייא בר אדא מתני
בנתי דריש לקיש ומקוי, אבל נראה הנוסחא
האמיתית ר' חייא בר אבא וכבר פירשנוהו.

רב חייא בר אויא: אמר אממר בריה דמר
יעקא בן רב חסדא הוה קאימנא קמיה דר' חייא
בר אויא.

רב חייא בריה דרב איקא.

ר' חייא בר אמי משמיה דעולא, נ"א בר אשי
וא"כ הוא ר' חייא בר אשי אחר בפ' החולץ (דמ"ב)
אכשר רבי (נ' דין רב יוסף) לעבדו של ר' חייא
בר אמי וא"כ יהיה זה כהן כי רב אמי הוא כהן.

ר' חייא אריכא מדיפתי ורבא בר רב שילא ורבא
כולם בוכין אחד.

רב חייא בר אשי תלמיד רב בס"ב דברכות והיה
מתני להי"א בר רב קמיה דרב בעירובין, אמר ר'
חייא בר אשי אמר שמואל, אמר ר' חייא בר אשי
הוה קאימנא קמיה דרב, פ"א דברכות אמר ר' אבא
אמר ר' חייא בר אשי, ורבו נ"כ זעירי, רב שרא
לר' חייא בר אשי וכו'. ורב חסדא בר אשי נראה
שהוא אחיו מפני שרבו זעירי, והוא אמר בסוף
מ"ק ת"ה אין להם מנוחה מדברי תורה אפילו
בעולם הבא שנאמר ילכו מחיל אל דיל פרש"י
בשבה קאמר הולכין מן ערן לרקיע ומרקיע לגן
ערן לשפיל ולשמיה, ובסוף קרושין שהיה זקן וירא
מיצר הרע והמעשה שיקרה לו עם אשתו ושרצה
לשרוף את עצמו על שהשב שיעשה עבירה וכל
ימיו היה מצטער על זה אותו צדיק ז"ל.

ר' חייא ברונא ור' ייסא מצילי לג' שיעין.

אמר ר' חייא בר גמרא אמר ר"י בר הונא,
ובעירך אומר ר' חייא בר גמרא בס"ג דתמיד ופס'
ג' דפרק אע"פ.

ר' חייא בר הונא (י) איצטריכא ליה שעתא בס"פ
עד כמה בבכורות פרש"י שהיו צריכים לו החכמים
לשאלו ממנו הלכות ועייל גביה רבה ורב יוסף ות'
זוגי דרבנן שמעו דקא אתר קמיה להו ד' מאות
הכתקי פ' סכאות לישב עליהן, לטוף שמעו שנועש'
גבאי פ' ממונה למלך לגבות מס מישראל שלחו
ליה זיל לקרמותיה ר"ל להיות חכם ומורה, אבל
רש"י פרש שלחו ליה זיל לחשיבותיה ילך
לחשיבותיה אדור החשיבות שבהו לו להיות
מוכס ואנו לא נלך אצלו, שלה להו הדרי בי
מכבאות, רב יוסף לא אול רבה אול, רב
יוסף אמר הנינא חבר ונעשה גבאי דוחין לו
מתבירוהו פ' אין מקבלין אותו, רבה אמר חזרו

(י) נ"א בר קנא, ובניסחא דידן רב הונא בר חייא.
המערך.

יצחק בר יוסף שלפעמים היה חזור ר' יוחנן במקום
אדור מדבריו. ור' אבין היה בחזרה ור' יצחק בר
יוסף לפעמים לא היה בחזרה אבל התלמוד מלא
הלכות שאמר רב יצחק בר יוסף שקבל מר' יוחנן.
אמר ר' חייא בר אבא אמר רב והוא מצא לר"ל
ונראה שמת ר' חייא בר אבא קודם ר' יוחנן [כי]
במיתת ר' יוחנן היה ר' אבא בנו ולא הוא, אבל
בירושלמי נראה שהיה אחר ר' יהודה נשיאה כ"ש
אחר ר' יוחנן, והוא חבר ר' אבהו שהיה דורש
הגדה ור' חייא בר אבא שמעתתא, וכן היה חבר
לר' אמי ולר' אסי והיה מקרי ומתני לבניו של ר"ל.

ונראה בירושלמי שהוא כהן, גם דברי זה החכם
רבו מלפניו ושמותם ושם אביהם אחד, כי ר'
חייא הגדול בר אבא בר אהא וזה ר' חייא בר אבא
וגבו ר' אבא, ר' חייא בר אבא ואיבו בר ננארי
אקלעו לבבל ר"ל בהשתי ר"ל יום הכפורים, ובבתרא
בפרק האומר א"ל ר' יוחנן אראכלת בפניאתא
בבבל תרגמא מסיפא וכו'. ובברכות ירושלמי
כשאכל ר' יוחנן זית וברך לפניו ולאחריו אמר לר'
חייא בר אבא שהיה מסתכל בו מזה הדין בבלאי
מסתכל בי, וכן בתלמוד בבלי כי מליק ר' חייא בר
אבא אמר לפני ר' יוחנן משם רב, וכן בפרק האורג
קרא לו ר' יוחנן לר' חייא בר אבא בבלאי והיה
אחיו של רב והיה כהן כדאתא בירושלמי וכן
בפ"ב דברכות אראכלת בפניאתא דבבל תרגמא
מסיפא וכו'.

[ר' חייא בר אבויא פ' הנשרפין פ"א ופ' חלק,
ואמר על גולגלתו של יהויקים דאשכח זקנו של ר'
פירא, ופרש"י בהנשרפין ש"ח הוא זקנו של
ר' פירא דהכי אמרינן בחלק ולא ידעתי היכן
מפורש זה בחלק. יעב"ץ.]

רבי חייא בר אבין אמר רבא לבריה דר' חייא
בר אבין אימא לן מילי מפלייתא וכו', ר' זירא הוה
רכיב ור' חייא בר אבין אחורוי, אמר ר' חייא בר
אבין אמר ר' יוחנן, ר' חייא בר אבין אמר שמואל
א"ר בר אבין. אמר ר' חייא בר אבין בעא מרבה,
אמר רבא אני וארי שבהגורה ומנו ר' חייא בר
אבין והוא ר"ל ר' חייא זה אמר לרב הונא ובעא
מרב הונא וכן אמר לרב הונא בר חנינא, א"ל
רב נחמן בר יצחק לר' חייא בר אבין, אמר ר'
חייא בר אבין אמר רב עמרם, אמר ר' חייא בר
אבין אמר רב ששת, אמר ר' חייא בר אבין עובדא
בי רב חסדא ונראה כי זה הוא בר אבין נגרא.

ר' חייא בר אדא בר אחתיה דבר קפרא והיה
קולו ערב מאד כמו רב וריש לקיש שקבל עליו
תנחומין שהיה רבו של ר"ל כדאתא בפ' היה קורא

הייתי בר יוסף, כי סליק ר' הייתי בר יוסף אשכנזי
לר' יוחנן שעלה לא".

רבי חייא מיוסחמא רב הונא בר מנחם רב
שמואל בר אדרי שכיד קמיה דרבא, בתר דנח
נפשיה דרבא אתו לקמיה דרב פפא והוה אומר
שמעתא ולא מסתברא להו, והווי מחזו להרדי
הלש דעתיה אקרויה בהלמיה ואכחיד את שלשת
הרועים בירח אחד, למחר אמר להו זילו לשלם
בפ"ק דתעניות (דף ט ע"א).

רב הייתי בר יעקב אמר ר' יוחנן ולא דעתי אם
הוא טעות כי נראה כי הוא רב אחא בר יעקב.

ר' הייתי בריה דרב יצחק א"ל רבינא ויהיה זה
רבינא הראשון, ר' זירא סליק למבקרא לר' הייתי
בריה דרב יצחק דיתבי וקאמר חלמון אסור בירושלמי
דתרומה.

דרש ר' הייתי בר לוליאני צדיק כחמר ישרת וכו'
בפ' סדר תעניות ובפ' המוכר את הספינה ובהרבה
מקומות, ובערך פירש לוליאני שם חכם.

ר' הייתי בר מריא ור' יונה.

רב הייתי בר מתנה משמיה דרב, וכבר ידוע כי
רב מתנה חבר רב יהודה.

ר' הייתי בריה דרב נחמן.

אמר ליה הייתי בריה דרב נחמן לרב אשי, ויש
נוסחה רב הונא בריה דרב נחמיה.

ר' הייתי בר נחמני תלמידו של ר' ישמעאל אומר
משום ר' ישמעאל הוא אמורא, ונראה כי היה
ר' ישמעאל בר אבא שהיה בומן ר' יהושע בן לוי
וריש לקיש או ר' ישמעאל בר' יוסי, ואפשר הוא
ר' הייתי בר נחמני תנא דברייתא והכי נראה בעיני.
ר' הייתי איש כפר עכו אברהי דר' תנחום, וכפר
עכו היא עיר גדולה מוציאה אלף ות"ק רגלי כראות'
בסוף תעניות.

אמר ר' הייתי בר פפא לר' אבא בר פפא משום
ר' אחא בר פפא.

ר' הייתי פרוורא איקלע לבי ריש גלותא אמר רב
זביד לא תציתו ליה הכי, אמר אבימי ביצה צלזיה
אסור ואו העבדים של ראש כולה השקו חלה לרב
זביד ומת בעבור שאסר להם בפ' אין מעמידין.

ר' הייתי קושפפאה משמיה דרב יוסף במסכת
ביצה.

ר' הייתי בר רב, אמר היתה קנמרנית על אביו,
ושינה לה ממה שצוידו אביו וא"ל אביו שלא ישנה

לומר פירש הרי הוא ככל אדם, ובוה הדבר אם
אבר חבירו או אחר שפירש שלא יהיה עור גבאי.
כתב הרמב"ם בפ"ז ממשכב ומושב בספר מטהרה
פירש ממעשיו הרעים הרי הוא ככל אדם ונראה
שהוא בן רב הונא.

רבי חייא בר הונא הווינא לאביי ורבא דמצלי
אצלו ר"ל נוטין לצום, וכן אמר משמיה דרבא.
ונראה שהם שנים כי הראשון צריכין לו רבה ור'
יוסף רבם של אביי ורבא ואין אומר משמיה דרבא
או האריך שנים.

רב הייתי מהורמין ארשיד אשתעי לרב נחמן בר
יצחק, וכן רב אחא בר יעקב תלמיד רב הונא
אשתעי לרב נחמן בר יצחק משמיה דרב נחמן בפ'
חוקת הבתים (ד"ב א), וזה סיוע לתוספות כי רב
נחמן סתם הוא רב נחמן בר יעקב אע"פ שכל כך
הוא ברור שאין צריך סיוע.

הייתי בר ווא ורבנן דקסרין.

רב הייתי בר זונקין נ"א בר זונקא, ור' שמעון
בן יהוצדק הלכו לסייא לעברי שנה ופגע בהו ר"ל.

ר' הייתי מחנרעא מנהרדעא בימי שמואל.

ר' הייתי בריה דרב הייא.

אמר ר' הייתי בר הנינא אמר ר' אמי וכן אמר
ר' אסי ולא דעתי איהו ר' הנינא הוא, אלא
שנראה סתם ר' הנינא הוא בר חמא.

ר' הייתי פירגאה בעא מר' יוחנן בפ' ד' מחוסרי
כפרה ואולי הנוסחה ר' הנינא פירגאה.

ר' הייתי בר יהודה דיפו.

הייתי אבוא דרב יוסף סתם חבירו של רבה והוא
נעא מרבה בר נתן.

ר' הייתי בר יוסף זקן מאד מסתמך ואולי
אכתפיה דרב נחמן בר יצחק בר אחתיה דא"ל כי
משינן לבי רב חסדא עיילינן ויש נוסחה רב אחא
בר יוסף.

רב הייתי בר יוסף בעא משמואל וכן תני קמיה דר'
יוחנן ואולי הוא אחיו של רב יצחק בר יוסף
סומקא תלמיד מובהק לר' יוחנן או אביו של רב
יוסף סתם בר פלוגתיה דרבה, וכן א"ל לריש לקיש
וכן תני קמיה דרב נחמן וא"ל ר' הייתי בר יוסף
לשמואל הלכה כוותך או כרב, אול רב הייתי בר
יוסף אמר לשמעתייה דרב קמיה דשמואל, א"ל אי
הכי אמר אבא פרש"י כי רב גדול משמואל וקרא
לו אבא, וי"מ אבא ר"ל חבר ואמר שרב היה
בסורא ושמואל בנהרדעא, אמר ר' אילעא אמר ר'

פרנסתו מבית רבי ולא היה מקפיד עליו ר' שמעון בר', לימא שהו' יתון מבית אביו יותר ממנו שהבי' ז' דגים ולקח ר' חייא ה' מבית רבי ור' שמעון לקח ב' כדאית' בפ' אין צדון (כח"א) וזה היה מצד חבה, ובפרק המפלת כי ר' חייא תנא ואמורא וכשאומו אמר ר' חייא או הוא אמורא וכן פרש"י שם. ורב היה בן אחיו ובן אחותו ורבה בר בר חנה בן אחיו, וזה ר' חייא ריבין תורה בישראל, וב' פעמים נהג מופתא ל' יום מפני כבוד רבי, הא' שקרא בשוק עם רב ורבה בר בר חנה כדאיתא במועד קטן, והפעם הב' שאמר שבא רב הונא שהיה ראש גולה בבבל וחשב רבי שהיה זה ולא היה אלא ארונו ואו נהג מופתא ר' חייא ל' יום, ובאלו הל' יום לימד לרב כל ההלכות והיה הלכות בבלי שלימד לו כל כללי דאורייתא כדאיתא פרשת ויזכור אלהים את נח. ובויקרא רבה ר' חייא רבה דציפורי ובפ' כסיו הדם משעלו בני הגולה פסקו רוחות רעות וכו' והם ר' חייא ובניו שעלו מבבל כדאיתא בספ"ק דסוכה, והוא נסע מפום בדיחא ובא לסורא ללכת לא"י כדאיתא בפרק במה אשה, ור' חייא אמר אמא דן יחידי והוא בגן עדן למעלה מכל הצדיקים ואין עין יכול לראות וכו' בפרק השוכר, ור' יונתן ור' חייא הגרים א"ל דייליה לציצית בפ' מי שמתו, וזה ר' חייא אויס בתו לבן רבינו הקדוש ומתא ואמר רבי דלא מסתייעא מלחא שלא היה מיוחס כמו רבי, דר' חייא בא משמעא אחי דוד המלך, ורבי משפטיה בן דוד. ודברי זה החסיד ותכמתו לא די ספר לכתבו, ומי"ג פנים שרבי ואמר במשנה אנמרה לר' חייא שבעה וחלה רבי ושכח כולם, ור' חייא החזיר לפניו הו' והששה האחרים היה יודע דוד קצרא ששמעם מרבי והלך ר' חייא ללמוד מהקצרא ובא ר' חייא והחזיר הששה האחרים לפני רבי כדאיתא בגדרים.

רב חייא בריה דרבה בר נחמני אמר רב חסדא והם כהנים כי אבין נהן.

חילפא : בעא חילפא וכו' והוא אילפא באלף חבר ר' יוחנן, אמר ר' ירמיה וכו' אמר ר' חילפא ובפרק ר' אליעזר יש ג"כ חילפא בר עזא, ג"א חלפתא בר אנדא שהוא תנא תלמיד ר' יוחנן בן נורי.

חילפא בר בריה דר' אבהו.

רב חיינא ורב הושעיא יתבי אפיתחא דירושלים והם אושכפי תלמידי ר' יוחנן ועסקי בהלכות יצירה ומס' ר' הנגאל הם אדרי רבה בר נחמני.

כי יפידו כובים עד שקר, וזה נראה מפני שהיה קמין שלא יזניל לכוב כי מותר לשנות מפני השלום וזה בפ' דיבמות, ומתני ליה רב חייא בר אשי תלמיד רב לחייא בר רב כדאיתא בערכין. וכן מתני ליה רב זבן בר אבא חתניה דרב וחתונה של חסדא לחייא בר רב כדאיתא בפ"ק דיומא ובפרק במה אשה, וכן אמר רב חיינא בר שלמיה מתני לחייא בר רב קמיה דרב וכן ר' יהודה מתני לחייא בר רב קמיה דרב, א"ל רב לחייא בר רב בריה המוף פי' בעבור הקדימה שיש למתוך קודם העונה אמין מקדימין לו השכר כדאיתא בגרנות ובסוף נזיר ורב שמי חכם וחרף היה בנו של זה. ובספ"ק דחולין בתוספות ממה דא"ל חייא בר רב לרב הונא רבי פרש דבריך נראה דרב הונא גדול ממנו ועוד שהיה מצערו כדאיתא בפ' יש בערכין, אבל בכאן אמר אמר רב הונא דרש חייא בר רב משמיה דרב.

ר' חייא בר רב מדיפתא ונראה כי הוא ר' חייא אריבא מדיפתא, רבה בר רב הונא ורב חסדא יתבי כל יומא הינא תני להו ר' חייא בר רב מדיפתי ויעמוד העם על משה וכו', א"ל חייא בר רב מדיפתי לרב פפא.

רבי חייא רבה הוא ר' חייא הגדול הוא ר' חייא ברבי ר"ל גדול בדורו, ר' חייא ברבי ור' אושעיא ברבי ור' הושעיא בר חייא כולם ביהוד. והוא עשה התוספתא ונקראת משנת ר' חייא וגם יש תוספתא אחרת קודמת לו כמו ותני עלה כדאיתא ביושעיא. וגם תלמוד נקרא משנה (1) באמרו אין למרין הלכה מפי תלמוד ר"ל משנה כן כתוב בגריות. והם ר' חייא ובניו שקולים כאבות ובניו יהודה וחוקיה, ובנותיו פוי וסויו ואשתו שמיה יהודית, ובספ"ק דסנהדרין ובפרק כל הירי פרש"י כי ר' חייא תלמיד רבי והתוספתא אמרו שהוא תלמיד חבר ובר' ירמיה שרשנו מהו תלמיד חבר. ורשב"ם אמר בתהלה למד בבבל ולעת וקנתו עלה ולמד לפני רבי כדאמרין חזרה ונשתכחה תורה עלו ר' חייא ובניו וייסדה. וכן ראינו בפ"ק דקדושין שבנו של רבי היה רבו מר' חייא ר"ל ר' שמעון כאשר אמרו התוספות בסוף גיטין. וכן נראה שהתלמוד נכתבם אם בית קודם רבי או אחריו, וכן נקבר בא"י הוא ובניו ורב הונא ולא שח שיחה בטלה כל ימיו ואביו של ר' חייא אבא בר אדא סילא מכופרי ופרש"י מכופרי שם מוקם. והיו ה' אחים : ר' חייא, ואיבו, ורב הנא, ושילה, ומרתא, ג"א סילא, והיתה

(1) גם ר' נחמס בן סרוק קרא התלמוד בשם משנה. עין הקדשה לספר המבשר. המעריך.

רבי הלפתא בן שאול אמר כנגדו קולות וכו',
ובפרק אלו מרסות התוספות אמרו כי הוא תנא
דבריתא, ונראה שהוא בומן רבי אח לר' יוסי בן
שאל תלמידו של רבי.

אבא הלפתא קרויא בעא מר' חייא בר אבא
בפ' יש נחלין, ובמדרש תלים אמר ר' הלפתא
בשם ר' איבו לדוד שפמני וכו'.

ר' הלקיה בר' סימון ור' אלעזר, ואולי זה אביו
של ר' מנימין שנוכיר.

ר' הלקיה בריה דרב אחא בומן רבא.

הלקיה מהגרוניא.

רב הלקיה בר טוביאה ור' מנימין בר' הלקיה
ורב הונא בר חייא הוו יתבי, וכן רב הונא וחייא
בר רב ורב הלקיה בר טובי יתבי.

ר' הלקיה אבא דר' מנימין שאמרנו בומן רב.

ר' חמא בריה דר' אבא שלח בירו אבימי בריה
דר' אבהו ובא לפני רבי אבהו ור' חמא בר אבא
ור' אסי פליגי.

רב חמא בריה דרב אדא שליח ציין, ורש"י
גורס רב חמא בר אבא שליח ציין פירש היה רגיל
לעלות לירושלם בומן ר' יוחנן ובומן ר' יעקב בר
אדי.

רב חמא בר גווי ורבינא יתבי קמיה דרב אחי.

ר' חמא בר ביסנא אביו של ר' אישעיא רבה
רבו של ר' יוחנן, ולמר ג"כ אחר שנשא אשה ב"ב
שנים שלא בא לביתו כדאיתא בפ' אע"פ, ומצא
לר' הושעיא בנו קמן והיה חכם ומחודד. משבח
לו ר' לר' שמעאל בר יוסי בר חמא בר ביסנא, וזה
ואביו ר' ביסנא מבית דינו של רבי מע' סנהדרין
דארס גדול הוא וחבירו בר קפרא.

רב חמא בר גוריא אמר רב הוא תלמיד חבר לרב
הונא ולרבא בר מחסיא ורב אסי אמר משמו,
וכן אמר ר' הלבו א"ר חמא בר גוריא אמר ר' חמא
אמר ר' חנינא, איתבייה רב חמא בר גוריא לשמואל.

ר' חמא בר חנינא בפ' עשרה יוחסין באו לרבי
ואמר להם אצל ר' חמא בר חנינא, ואז אמר ר'
חמא שהוא מקובל מר' שמעאל בר' יוסי וזה ג"כ
מבית דינו של רבי, והוא אביו של ר' חנינא בר
חמא שיצוה רבי שישב בראש אחר פטירתו אמר
ר' חמא בר חנינא אני ורבי אכלנו בצים וכו', ור'
חננאל פירש כי זה ר' חמא בר חנינא הוא בנו של
ר' חנינא בן דוסא.

רב חנינא בר אבין ואביו בר אבין וגם אביו עמה'
תנו תרומות בי רבה אמר להו אביו לא שמיע לכו
הא דרב יצחק בר אבדימי.

רב חנינא בר ביסנא.

רב חנינא וורדאן נ"א רב הונא וורדאן, ואמר
רב חסדא אישתק וורדאן נפרק האומר וכבר
פירשנו ברב הונא.

ר' חנינא בר יהודה משמיה דרב, ולפעמים
אומר נוסחא משמיה דרבא ולא ידעתי לכוון.

רב חנינא בר כהנא אמר שמואל וכן אמר רב,
וכן אמר רב אסי ויהיה בנו של רב כהנא תלמיד רב.
ר' חנינא ספרא ור' חנינא בר פפא אמר משמו.
רב חנינא בריה דרבה מפשרניא אמר מאן חכים
כר' חנינא.

רב חנינא בר שילת אמר רב, א"ל שמואל לרב
חנינא בר שילת וכו' כאשר פירשנו באבא באלף,
ובפ"ק דמציעא סופר היה ורב היה אומר עליו שה'
אוהב ר' חנינא כמו האב לבן.

רב חנינא בר שלמיה אמר לרב הא רבי. והוא בר
שלמיה מתני להדיא בר רב קמי' דרב. רב חנינא בר
שלמי' מהלמדי רב. ורב המנונ' סבא ורב עמרם אמרי
חנינא שלחו מבי רב לשמואל ללמדנו רבינו, ובפ'
הינוקת אמר רב חנינא בר שלמיה דבר גדול הוא
זה כיון שנתקו שניו של ארס נתמעטו מוונותיו
שנאמר וגם אנכי נתתי להם נקיון שנים וחוסר
להם פרש"י נתקו שניו ונקה נתמעטו מוונותיו קשין
לנוא, וגם עד זקנה ועד שיבה אלהים אל תעובני.
ר' חלבו: בני גלילא שאלו לר' חלבו והוא שאל
לר' יצחק נפחא.

אמר ר' חלבו חוינא ליה לרב הונא דכרין
למווזה מאהור כלמי שמיע ועושה פרשיותיה סתומי'.

אמר ר' חלבו אמר ר' אבא בר זבדא אמר רב
חוינא אמר רב אדא.

אמר ר' חלבו אמר רב בר גוריא.

ר' חלבו ור' יוסי בר חנינא ור' עוריה איקלעו,
וזה ר' חלבו חכם גדול.

א"ל ר' חלבו לר' שמואל בר נחמני יונתן רבך
לא כך אמר כפרק יש נחלין.

[הלוקה אביו של ר' צדוק אמורא יומא דע"א.
יעב"ץ.]

ר' הלפתא דמן חיפא ואמר ר' יוחנן לבניו הכי
אמר אבוהין.

רב חנא בגדתאה שאמרנו למיעל' א"ל לרב יהור' והוא בומן רב ושמואל, ורבא בר בר חנה אקילע לאתריה דרב יהודה ואמר רב יהודה לאדא דיילא שיקח לבושי כדי שיבא למדרשו ובא ואמר הלכה משמנו של רב חנא בגדתאה, ואמר רב יהודה דא חנא דידן דא שמואל דידן ואולי זה רבה בר בר חנה נינו.

ר' חנא בר ביזנא דן בפוס בדיחא וא"ל רב נחמן וכו', וכשהיה בגדרעא א"ר חנא בר ביזנא אמר ר' שמעון חסידא.

ר' חנא אחיו של ר' חייא ור' חייא אמר לרבי בן אחי יורד לבבל יורה כי הוא רב חנא אח לר' חייא, ופרש"י פ"ק דסנהדרין ר' חנא אבא דרבה בר חנא ואיבו ושילת ומירתא אלו הם בני אבא בר אחא סלא מכופרי כלם בומן רבי.

אמר רב חנא הואיל ורוב צלעותיה מנינין עליה שרש"י שם חכס בפ' אלו מריפות ובפ"ק דסנהדרין. רב חנא בר הנילאי עם רב חסדא אתו לקמיה דרב הונא והוא גברא רבה ושוכח כל עסקיו בעבור השמטתא, ובפ' היראה שעשה צדקות הרבה ודורב ביתו והיו שם על החורבה עולא ורב חסדא ויש נוסחא רב חנין בר טובי דיו לעבר להיות רבו. רב חנא בר יבא נ"א רב חנא בר ביזנא, אמר רב מאן חכים כרב חנא.

רב חנא בר לואי קמיה דר' אלעזר, ויש רב חנינא בר לואי.

ר' חנא בר רב קמינא מתיב לרב הונא, בעא מרב הונא, אמר רב חנא בר רב קמינא אמר ר' יצחק, יתיב רב חנא בר רב קמינא קמיה דרב חסדא. ויש נוסחא רב חנין בר רב קמינא אמר לרב נחמן והכל אחד. אבל נראה שאין זה [בומן] ר' זירא כיון שזה בר קמינא בומן רב הונא ור' דניאל אחין.

רב חנא קרשינגנאה שם מקום שהוא משתעי מעשה דרבי' ויהיה בומנו, נ"א רב חנינא.

ר' חנא שאונא: ואמרי לה ר' חנא בר שאונא, תלמיד ר' יוחנן.

אמר רב הנילאי בר אידי אמר שמואל, אמר ר' חנניוס א"ר הנילאי ואולי הוא אח לר' יעקב בר אידי.

רב חנין א"ל לרב אשי ואמרי לה רב חניני לרב אשי.

א"ל רב חנין לרב אשי אמימר שרי תרבייהו דעייני דבאלי שעו חבר היא חיה.

רב חנין בר אבא דתניה דרב שנוכיר להין איקילע לבי רב חסדא דתניה שקלה לבת ברתיה ר"ל

רב חמא בר ברתיה דחסא, וחסא בומן ר' אמי והוא גברא רבה בומן רב נחמן ר"ל חסא, וזה רב חמא אמר לרב כהנא האחרון כי רבה בר נחמני אגב שמואל נה נפשיה.

רב חמא בר טוביה שרף בת כהן שזינתה ואמר רב יוסף שטיעה בשני דברים וכו' בפ' ד' מיתות ב"ד, ורש"י פי' כי רב חמא בר טוביה מהאמוראי בדורות האחרונים.

רב חמא בר יוסף אמר ר' חייא בר אבא ור' אסי, א"ל ר' יוחנן ופה אמר רב חמא בר יוסף אמר ר' אושעיא.

רב חמא אבוי דרב יוסף בר חמא, והוא יקנו של רבא סתם חבר אבי.

ר' חמא הכהן אביהם של ר' פנחס ור' בריה הנזכרים בכל המדרשות.

רב חמא בריה דרב מארי ואין זה רב מארי בריה דאסור ניורא כי זה הוא אדור ורב חנא בר אדא אמר ששמו.

ר' חמא מנהרדעא והוא סתם אמרי נהרדעי, והוא ורב פפא מתו בשנה אחת והיה ראש ישיבה בנהרדעא מ"ו שנים.

רב חמא בר עוקבא בעא מר' זירא, אמר ר' חמא בר עוקבא אמר ר' יסי בר חנינא.

רב חמא בריה דרבה בר אבהו רבו של רב נחמן ר"ל רבה בר אבהו, וזה רב חמא בומן ר' אבהו ואבימי בן ר' אבהו.

רב חמא בבריתא נראה שהוא אביו של ר' חנינא בר חמא שאמרנו.

רב חמא: א"ל שבור מלכא לרב חמא קבורה מנא לנו אישתיק, אמר רב אחא בר יעקב אימסר עלמא בידא דמיפשא וכו' בסנהדרין.

רב חמא שכיח קמיה דרבא במחוזא ומת בקצור' שנים, א"ל רב פפא.

חנא: אמר רבה בר בר חנא אמר ר' יוחנן. אמר ר' חנא ואיתימא ר' שמואל בר נחמני.

אמר רב חנא בר אדא אמר רב יהודה נתנים נזר דוד עליהם.

חנא בר איסא אתא ליה אחא מבי חוואה.

אמר רב חנא בריה דרב איקא, נ"א רב חנינא, נ"א רב חניניה בריה דרב איקא וכבר זכרנוהו.

רב חנא בגדתאה א"ל שמואל ר"ל ממדינת בבלי בגדתאה עיר גדולה בבבל, ויש אומרים על שהיה בעל אגרות טובות ומובחרות.

רב חנינא : אמר רב אשי חנינא לר' חנינא בר ביבי ויהיה נין אביי .

ר' חנינא בר אבדימי , נ"א רב הנא בר אבדימי יתיב קמיה דרב אדא בר אבהו , אמר ר' חנינא בר אבדימי אמר רב .

ר' חנינא בריה דר' אבהו שלחו אביו ללמוד תורה בגבריה והיה עוסק בגמילות חסדים , ויש גרסא ר' חייא בריה דר' אבהו .

רב חנינא בר אדא בוכן רב יהודה .

ר' חנינא בר אושעיא בפ"ג דסנהדרין .

א"ר חנינא בר אידי אמר שמואל ויש תנא דברייתא בפרק שבועות העדות ששמו כן .

א"ר חנינא בריה דרב איקא שפוד שפחות ונומו' וכו' (ביצ' כד"ב) , רב פפא ור' חנינא בר איקא , ובפ' הרוא' שנתנו עיניה' בו רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע בהכמתו ומת , ר' חנינא בר איקא ורב זבד אמרו לא יאמר בומין הוה אל תסתרי עם איש פלוני וכו' .

ר' חנינא הגדול , אמר ר' חנינא קרא צער גדול היה לי אצל ר' חנינא הגדול , ואולי הוא זקנו אביו של ר' חמא .

ר' חנינא בריה דרב הלל בירושלמי .

ר' חנינא בריה דר' הלל .

ר' חנינא חזוניה אתא לקמיה דרב נחמן וכן לקמיה דרב חסדא א"ל רב חנינא חזוניה לרבא .

ר' חנינא בר חמא שצוה רבי שישב בראש ולא רצה להיות ראש עד שמת ר' אפס שהיה גדול ממנו ב' שנים וחצי ולוי היה בחברתו עד שמת ר' אפס ומיד היה ר' חנינא בר חמא לראש . בפ' יש בכור פרש"י שר"ח כהן היה לקיים ותגור אומר ויקם לך , ומיד ירד לוי לבלב והיינו דאמר רב גברא רבא אריכא אתא לנהרדעא ואישלע שהיה לוי ודרש כלילא שרי וכו' כדאיאת בכתובות פרק האשה ובשבת פרק כוכה אשה ובפ' מי שמתו בברכות .

ובפ' שואל בשבת כי כותה לו בת לר' חנינא ולא היה בוכה עליה עד שאמרה לו אשתו אם היא תרנגולת שהוציאה מהבית אמר לה תרתי תיכלא ועיורא ר"ל שכל בניו ודמעה שמסכמא העינים . וזה ר' חנינא התייר בנותיו של שמואל שנשבו , ובוה יש קושיא שאחת מהן לקחה איסור בניית כרעת רש"י ויהיה התירוץ שהוה הוא לאחרות או זכות מן השמים , וכן בסוף פ"ד מיבמות שלא שלש בו כישוף דגפשא זכותיה . ובסוף פ"ג דתענית גזר תענית על מטר ולא אתא ואמרו ליה וזה ר' יהושע בן לוי גזר תעניתא ואתא מיטרא א"ל הא אנא וזה בר לויא ופרש"י הוא איש אחר

בת רב חסדא שהיא נכדתו ושמוע עלי' שהיה ארוסה והיא קטנה ואמר לרב חסדא שלא עשה טוב בזה והוא אמר לו שגם הוא לא עשה כטוב שהיא מאורשה לאיש ולא יוכל להבקה והכל לשם שמים , רב יהודה ורב ירמיה בר אבא ורב חנין בר אבא כלם ביחד .

רב חנין בר אביי אמר שמואל עוד נפרש הגרסא רב חנין בר אבא .

רב חנין בר רב אדא , נ"א רב חייא בר רב אדא ורבה בר רבא הוה בר יבי .

אמר בר חנין בר אמי אמר ר' שדת אמר ר' יוחנן וכן אמר הוא בי רב מזה לתלמידיו וכו' , אמר רב חנין בר אמי אמר שמואל נ"א רב ענן בר אמי .

רב חנין בריה דרב חסדא איתניה לרב חסדא והוא כהן , כי רב חסדא אביו א"ל אבהו דאמך הוא רב חנין בר אבא בפרק אלו טריפות .

אמר רב חנין ואיתמא רב מיאשיה , אמר ר' חנין ואיתמא ר' שבתאי .

רב חנין בר יצחק אמר רב אסי אמר שמואל .

אמר ר' חנין אמר ר' יעקב בר אידי אמר ר' יהושע בן לוי משום בר קשרא .

ר' חנין חתניה דבי נשיאה לא היו לו בנים וביום שמת נולד לו בן וקראו לו ר' חנין על שמו בסוף מועד קמן נ"א חתניה דר' חייא הוה ר' חנין .

אמר ר' חנין אמר ר' חנין בן פנחס בומין רבי אילי הוא תלמיד ר' עקיבא .

רב חנין בן פנחס שאמרו למעלה הוא ור' אלעזר ופלימו כלם תנאי דברייתא .

אמר רב חנין בר מולדא אמר רב הונא .

רב חנין מבי צלודתא ורב פפא בנו אול לפני רב שימי בר אשי .

ר' חנין דצפורי ור' פנחס אומר משמו .

ר' חנין בומן אביי ורבא .

אמר ר' חנינא דבר זה למדני יונתן בבואה אית ליה בבואה דבבואה לית ליה , פרש"י לימדני יונתן שד היה או בקי בשדים ע"כ , אבל בפרק התקבל בנישין אמר יונתן בני לימדני וזה רב חנינא כבר אמרו ממנו למעלה , ובאבן העזר שער י"ו כתב גאון האידנא לא בקיאנן האי בבואה דבבואה היכי הוה הלך לא עבדינן בה עובדא .

רב חנינא : רבינא אישק לבריה בי רב חנינא ואולי זה רב חנינא מסורא , א"ל רב חנינא לרב אשי אתון דיתבו בבבל שהיא צפונית לא"י אדרימו .

רבי חנינא בר יצחק .

רב חנינא הכהן בפי' יש בכור שלוקח פדיון בכור וחוורו ואולי הוא אה רבה בר נחמני .

רב חנינא בר ליואי נ"א ר' חנא בר ליואי .

ר' חנינא בר ממושי אמר לאבי .

רב חנינא מסורא דפרת פרש"י לא שורא סתם אלא שזו על נדה פרת בומן רב אשי ואמימר ומר זוטרא , ובפ' דיני ממונות אמר ר' חנינא מסורא מפרקיה דרבי בר אבא שמיעי , ובפרק אע"פ כי מר זוטרא אכפייא לאמו של ר' חנינא מסורא וגולד הוא בכייעתא דשמיאי .

ר' חנינא בן גנול שאל לר' חייא בר אהבה מפני מה לא נכתב מ' בלוחות ראשונות מפני שסופן להשבר וח"י שלא יסוק טובה מישראל בסוף פרק שור שנזח את הפרה בבתרא בכמרא קמא .

ר' חנינא בן עקיבא , אמר ר' חנינא פעם אחת הלך ר' חנינא בן עקיבא , אמר רב הא פירשה ר' חנינא בן עקיבא , הוא חנא מהמשנה ר' חנינא בן עקיבא תורמנן רב יהודה בר אלעאי או חנא אחר בומן רבי .

ר' חנינא בן פדאי שאל לר' מנא בירושלמי דפסחים .

ר' חנינא בן פוי .

ר' חנינא בר פפי נקרא ר' חנינא פפי , וזה קיים כל התורה והבעתו מפורגיתא לחשמיש ונצול והוא חבר לריב"ל , א"ל רב לרב יהודה כגון ר' חנינא פפי ור' אבהו ור' יצחק נחא אמר להו ר' אבא וכו' , ובפ' המדיר כשמת איפסיק ליה עמודא דנורא וזה אינו אלא לחד בדרא או לחרי , ולא היו יכולין לקברו עד שקרב אצלו ר' אלסכנדרי שסייר האש כיו שקברוהו וכן היה , וגם היה ר' חנינא פפי בומן רב יוסף בפ' האשה שנפלו לה נכסים , רבי חנינא בר פפי ור' יודן ור' אידי ור' חמא בר חנינא פירשו דרכבת אנוש לראשית , אמר ר' אבא בר שפא משום ר' אחא בר שפא משום ר' חנינא בר פפי .

ר' חנינא דצפורי הניח נשיאותו לר' מני שהיה עניו ור' חנינא בפרק חמיר נשחמ בירושלמי .

ר' חנינא קרא . [עיין לעיל ר' חנינא הגדול .]
ר' חנינא קרטינגא מספר מעשה שבא לפני ר' יהושע בן לוי .

ר' חנינא בר שילא ור' יהושע דסכנין , אמר ר' חנינא בר שילא אמר ר' יוחנן בפרק ערבי ספחים .

אמר ר' חנינא שירפאה אמר ר' ינאי , ור'

ואני איש אחר וכו' ואחא מיטרא . ובסוף שבת אמר לתלמידו ריב"ל לא מיל יומא גרים אלא מיל שעה ומפני חסידותו אימר בפ"ק דחולין , אבל בתעניות ירושלמי כי ר"ח היה בצפורי וריב"ל בדרום וכשאמרו לו זה בני צפורי שלח אחר ריב"ל והתפללו שניהם ולא בא מטר או אמר הא אנא והא בר ליואי אלא שבני דרום נכנעים בתשובה ושומעין , ואו התפלל ר"ח ובניו ובא מטר ונשבע ר"ח שלא יתפלל על מטר בצפורי ויבא בעל חוב וינכה חובו . בירושלמי ר' יוחנן עלה משבירא לצפורי ואו מת ר' חנינא שם ושלה ר' יוחנן אייתי מני סבייא בשבתא וקרען משום דהוה רביה בס"ב דמצינא ירושלמי ורוב תלמודו ממנו . הורה ר' חנינא בצפורי ובפ"ק דחולין שהי' תקף ובריא שבן פי שנים נועל מנעלו וכו' , ואמר רבי לאנמונינוס לית דין בר איני והחיה המת עברו של אנמונינוס משום אין משיבין על הקלה , והיה מפולפל מאד ואמר ר' יוחנן הכמתיה דר' חמא גרמא לי שלא ראיתיהם כשאני מסמא הוא מסהר , ואמר ר' אלעזר ענותנותיה דר' חנינא גרמא לי דאדונו דמא , והיה רופא ואמר מיעלם לא שאלנו אדם על מכת פודה לבנה , ור' יוחנן הלש על לגבי ר' חנינא ויהב ליה ידא ואוקמיה , אמר ר' חנינא אני ראיתי את רבי שתלה תשילו וזה בר מחלוקת של ר' חייא , ר' חנינא ור' יוחנן אולי , אמר ר' אלעזר אמר ר' חנינא אמר רב , יתיב ר' חנינא קמיה דר' ינאי , רב ור' חנינא , אמר ר' חנינא צער גדול היה לי אצל ר' חנינא הגדול ולא התייר לי לפסוק פסוק אלא לתניקת , ר' יוחנן ור' חנינא שאני ר' חנינא דנפיש זכותיה , א"ר אלעזר אמר ר' חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם .

רבי חנינא בר חמא שישב בראש אחר ר' אסא

כבר דברנו בו למעלה ובומן רבי היה בינו ובין רב מעט מריבה , דרב פסק סדרא קמיה דרבי ואיקפד ר' חנינא בר חמא והלך רב לו י"ב מעלי יומא דכפורי ולא נתפיים ר' חנינא , וזה עשה לדעת כיו שיעלה רב לבבל ויהיה שם ראש ולא בא' שידחה לר' חנינא וימות ר' חנינא אם יהיה שם רב שראה ר' חנינא בחלום מעלה לרב . ור' חנינא היה יותר זקן מריב"ל שקרא לו רבי ופרש"י שאין דרך הזקנים לקרוא לבחורים רבי בפ' הוציאו לו את הכף , אבל מעט שינוי יהיה ביניהם כיון שהתלמוד מסופק ור' חנינא היה חבר לו .

רב חנינא בריה דרב יוסף בריה דרבא נ"א רב חביבא .

אבא הנין אומר ורב נחמן אומר .

רבי חננאל רב בריה תלמידי רב .

רב חננאל בר שפא מאי דכתיב שמעי כי נגידים
אדבר פרק ר' עקיבא , ג'א רב חזינא בר שפא .

חנניא : אמר שמואל בר אדא חנניא אחי אומר .

רבי חנניא ואיתומא רב חנניה ונראה שהוא
בזמן רבא .

תני רב חנניא קמיה דרבא , בעי רב חנניא וא"ל
אביי ותביעי וכו' , וכבר כתוב למעלה רב חזינא
סבא משמיה דרב ורב חזינא סבא בר שפא וריש
לקיש ואולי הוא הראשון .

ר' חנניא א"ל לרבא תניא דמסייע לך .

רב חסא גברא רבא בזמן רב נחמן ומת במים
ונשאת אשתו וכו' בסוף יבמות , ובפרק הכותב
שכיב חסא ולא פקיד פרש"י שנשבע בנהר בסוף
יבמות , ובפרק הודב אמר רב חסא פירש לר' אמי
ורב חסא היה בר ברתיה דחסא . חריפי דפיס
בריתא הם עיפא ואבימי רב רחם דפוס בריתא
תלמיד רב יהודה , ג'א איפא או חיפא .

רב חסדא בר אשי הקדמוני ורבו זעירי , ונראה
שהוא אח לר' חייא בר אשי .

רב חסדא בר יוסף שאל מר' ירמיה .

רב חסדא הנקדן התלמיד המובהק מרב חזינא
וכמו תלמיד חבר , ורש"י בפ' אין צדין כי רב
נחמן ורב חזינא ורב חסדא תלמידי רב היו וכן בפ'
המפקדי , והוא גדול מרבה בר נחמני ובראשון היה
עני ואח"כ העשירי כדאיתא בשבת (דק"מ ב) אמר
בעניותאי לא אכלית ירקא משום דגריד ובעתירוחאי
אמינא בסקר' ירקא ליעול בשרא והיו לו ד' בני' או יותר
ובנו' וכל תנתיי הם חכמי' . ובפ' מי שמת אמ' עדיפא
לי בנתא מבניא דאלו בני לא ידעי אם היה צורבא
מרבנן ובנותי משום יקרא דידי נסבו צורבא מרבנן
והוה שאמר עדיפא לי , ובפרק הדר עם הנכרי
אמרו ליה בריתיה דרב חסדאי לרב חסדא לא בני
מי מיום פורתא שלא היה ישן ביום כדי שלא
יבטל מהתורה , עדיפא לי ברתא מברא ופי'
בת בתחלה סימן יפה לנשים מפני עין הרע ועוד
דמרבייא אחי , אמר רבא שאלתי ג' דברים וכו' .
עותריה דרב חסדא ואמרו ליה כלדאי ר"ל חותים
במכבים שיהיה חכם גדול ולא מקרי דרדיק בפ"ב
דיבמות . והתני' ג' אחים רמי בר חסא ורב עוקבא

יצחק נפחא פשט דין מר חנניא מורשאה , תני ר'
חנינא שירמאה קמיה דר' יוחנן .

רב חנינא בר רב ששה .

ר' חנינא בן תורתא היה גר ומפני שפרתו שמרה
השבת חזר יהודי ונקרא בן תורתא .

חנמאל בשם ר' זעירא בירושלמי .

[חנמאל המצרי כ"ג עשה פרה (פ"ג דפיה) .
יעב"ץ .]

רב חנן בר אבא אמר רב , א"ל רב הונא לא
החלוק על רב .

רב חנן בר אבא חתניה דרב פרק גיד הנשה ,
הוא חותן רב חסדא בפ' עשרה יוחסין , ובפרק
אלו מרשות גביבא אמר לרב הונא ורב חסדא
משמיה דרב חנן בר אבא אמר רב , ומתני ליה רב
חנן בר אבא לחיאי בר רב קמיה דרב בפ' ה' דיומא .
ויש נסחאות רב חנן בר אביי אמר שמואל ואולי
הוא אחר , ג'א רב חנן בר רבא והכל אחד .

חנן מנופתא אמר קמיה דשמואל בירושלמי .

חנן חיישא : רב הונא בר מניומי זבן תכלתא
מאשתו של רב עמרם חסמא אתא לקמיה דרב יוסף
לא הוה בדיה , פנע ביה חנן חיישא א"ל יוסף
עניא מנא ליה בידיי הוה עוברא דובני תכלתא
מאשתו דרבנאי אהוה ר' חייא בר אבא ואתאי
לקמיה דרב מתנה ולא הוה בידיה ואתאי לקמיה
דרב יהודה מהגרוניא ואמר אשת חבר כהבר .

[חנן חיישא קרי לרב יוסף בשמיעתא ראשת חבר
(ע"א ס"ב ל"מ א) . יעב"ץ .]

ר' חנן בר פוי .

ר' חנן פתוראה ובערך גרים יוחנן פתוראה , בפ'
אלו מרשו' (נד"ב) ר"ל שולחני בדינני לפני בר נפחא
שהוא ר' יוחנן , וכבר ידעת ההבדל שיש בין דינני
לדינני , כי דינני הם מוחב ודינני הם מכסף והם
כ"ה כסף דינר זהב א' . ויפה דקשו התוספות
שבשום זמן לא התייקר כ"כ הוזהב שיהיה דינר שיה
כ"ה דינרים מכסף , אבל האמת כי דינר זהב
שלחם היה עב ומשקלו כפל הדינר של כסף ,
ובעבור זה נאמר בתלמוד כעובי דינר זהב ולא אמר
כעובי דינר של כסף בעבור שאינם שוים . ובפרק ג'
דחגיגות ערשים כדניי זהב וחמיס ככליות , וכן
בפרק השליח במעילה אמר וכו' גורן ארונה היבוס
בא' דינר זהב מ"ב [דינרי כסף] כמו שהוא עכשיו
שהוא כ' לה"ר , אבל זה דינר זהב הוא עב ויותר
מכשלו מדינר כסף .

[חיסא אביו של י"י . יעב"ץ .]

[חשו : יימר בר חשו (כתובות פ"ב) . יעב"ץ .]

[חתאי , סוכה מב"א . יעב"ץ .]

אות הטי"ת

מאבות : אמר מאבות רישבא אמר שמואל ,
נ"א מבי רישבא פ' צייד עופות , והגאון בערוך
פירש ראש בית אב .

מאבי זקנו של ר' מאבי ר"ל מארי מאבי ונינו
ולמד עם מר עוקבא וא"כ יהיה בוסן רב .

אמר ר' מאבי אמר ר' אסי אמר ר' יוחנן .

אמר ר' מאבי בר בריה דמארי מאבי , אמר מר
עוקבא אמר שמואל ואמרי לה מרי מאבי בר בריה
דמארי מאבי .

ר' מאבי ור' יאשיה בשם ר' מונא בירושלמי ,
ובפ"ב דברכות אמר ר' מאבי אמר ר' יאשיה
ובבראשית רבה ר' מוביה .

אמר רב מבות רבא בר רב עשה [?] , ובירושלמי
מבות בשם שמואל .

רב מביימי הוא מר בר רב אשי , ובספר קבלת
החסיד שנקרא כן כי כל ימיו היה טוב לישראל ,
אבל בפ"ק דבתרא אמר כי קודם שנתמנה לראש
ישיבה הוא היה חותם בן מביימי , כי במתא
מחסיא היו רוצים להמליך לרב אחא מדיפתא
ובאו למר בר רב אשי וזגא וזגא דרבנן עד י' חכמי'
ומלך בר רב אשי שהיה חותם מביימי כפי נאות
השומע במחזות שאמר מביימי יהיה מלך , ומשחרב
בהמ"ק שרתה נבואה בשומים ובנערים שרמיינס
חזק , ומכאן נראה שהתלמוד לא נחתם בימי רב
אשי כי זה הרבר היה לבנו אחר שמת רב אשי .

אמר רב מביימי בפרק ויקחו לי תרומה ברבא .
רב מביימי ור' ישמיאל בר נחמן ביקרא רבה ,
וכן ר' מוביינו ור' יצחק בן אלעזר .

רב מביית בוסן רבא ולעולם לא שינה מדבורו ,
וי"א שנקרא רב מביימי כי איקלע במקום שנקרא
קושטא כדאיתא בפ' חלק , ואמר לרבינא מה
שקרה לו שמתו בניו על שדבר כוב אסילו בדבר
טוב וכן בפרק הוהב .

רב מבלא : רב מבלא ורב נחמן ביהוד תלמידי רב ,
אמר רב מבלא אמר רב חזא אמר רב , בעא רב
מבלא מרב . וכיון דאתא לידן דע שהדבר שאינו
מעשר שלא הוציאו המעשר נקרא מבל , ופי'
הרמב"ם בפ' המשנה בש' ג' שאכלו שהיא מלה
מורכבת מן לא , והעריך פ' שהיא כמו מבלא
של עץ שאינו ראוי למאכל כמו עץ .

בר חמא אחר שמת רמי בר חמא נשא רב עוקבא
אשתו בת רב חסדא לקיים נביאותיה וכלם היו
מתלמידיו , והיה צדיק נמור דמר בעא רחמא
ואתא מיפרא , והיה בעל מו"ס כי ראה בביתו
ששים חופות ושמידות ועושר ואריות שנים ע"ב
שנה ויש נוסחא צ"ב , והיה ראש ישיבה אחר רב
הונא וא"ל רב הונא חסדא שמך וחסדנך מילך .
וכן א"ל רב הונא לבריה שהוא רבה זיל לרב חסדא
דמחרדך שמעתיה , ואמר רב חסדא אנא משאי
מלא חפני מיא ויהבו לי מלא חפני דמיבותא .
והיו לו ד' בנים חכמים ואלו הם : רב נחמן בר רב
חסדא , ורב מארי , ורב פנחס , ורב תהליפא , ומר
ינוקא , ומר קשישא , ורב חזן בר רב חסדא . והיה
אוהב דברי רב מאד כי נתן ב' זוגות מחנות כהונה
וב' פרים לרבה בר מחסא , ואו אמר ליה משמיה
דרב מלחא אלבשייהו יקרא כדאיתא בפ"ק דשבת
ובפר"א דתולין שהיה עני והעשיר , והיה מצוה
לבנותיו דרך ארץ והיה מוסלפל מאד כי רב ששת
הבירו מרתע כולי גופיה מפלפלו של רב חסדא ,
ורב חסדא מרתע שפוחיה בלבר ממתניתיה דרב
ששת , כי רב יוסף שהוא סיני ורב ששת בעבור
שהיו סניאי נהור היו בקיאין במשנה שהיו לומדין
ע"פ , והם ב' חכמים המחדרין זה את זה רב
חסדא ורב ששת בפ"ג שאכלו , ורבה בר רב הונא
העניו הבירו , ואיקלעו לרש גלותא ושם רב נחמן
הו' הלכות נאמרו בבורך בשבת לפני רב חסדא
בסורא ובהדי פניא דשבתא לפני רבה בפום בדיתא
ושואל התלמוד כיצד יהיה זה ואמרו מאי לאו
אליהו אמוך ודלמא יוסף שידא אמרינהו וכו' ,
וזה לי סיוע כי רבה בפום בדיתא ור"ה בסורא
ראשי ישיבות בוסן אחר , ובפ' יום הכפורים רב
חסדא רבו וחמיו מרבא ושדיה נמצא לרב יהודה
ולרב חסדא עופות שליו שנים מן השמי' וכן לרבה
בוכות רבו , ורב חזן בר אבא חתן רב היה חמיו
של רב חסדא , בפ"ק דיבין רב חסדא תלמיד רב
הונא , אמר רב חסדא אמר מר עוקבא , אמר
רב חסדא אמר רבינא בר שילא , א"ל רב חסדא
לרב יוסף שהיה הבירו , ורב חסדא נשא בן י"ז
שנה והיה אוהב מאד בנותיו , והיה מבורך בכל
ראש ישיבה תורה וכהונה ועושר ובנים וכבוד
היים ושם טוב על הכל צדיק נמור . ויום שמת
רב חסדא היה שם רב יצחק בר אמי , וחסדי דבגל
רב הונא ורב חסדא וחסם יייני דסורא רב הונא
ורב חסדא , ובסוף פ' אלו מציאות כי התענה
מ' יום משום שהקפיד לרב הונא רבו , וכן רב הונא
התענה מ' יום משום דהשרוהו לרב חסדא , אמר
רב חסדא אמר רב .

יום שמת ר' עקיבא נולד רבי, יום שמת רבי נולד רב יהודה, יום שמת רב יהוד' נולד רבא, יום שמת רבא נולד רב אשי לקיים מה שנא' ורחק השמש ובא השמש, ובסוף פ' כ"ג. שהיתה אשתו קמטנית אבל היתה מעיבת על מדותיה, ובפ' כל כתבי שקיים עיין תפלה.

ואני אומר כיון שלא היה מתפלל משלשים לשלשים יום כראיתא בסוף ר"ה היה מסור קודם התפלה ואו היה בכונה טובה, וזה רב יהודה אע"פ שהיה בומן ר' יוחנן שאמר כנון אנו שמסטיקין מרברי תורה אפילו לומר התפלה כראיתא בפ"ק דשבת (ד"א א) היה כמו ר' שמעון בן יוחאי שלא היה מסטיק לתפלה שהיא חיי ענה והתורה חיי עולם אבל לקריאת שמע היה מסטיק, וכל הפרשיו' אם הוא לברו קורא הכל היו מסטיקין שהוא גדול כקריאת שמע כמו שאמרו בברכות: הקורא מכאן ואילך כקורא בתורה הוא בומנו יותר גדול, אבל אם מלמד גרבים לא פסקי כי אם בפסקו ראשון של שמע כמו דהוה רבי עבדי. וכן כתב הרא"ש ז"ל בפסקי ברכות בפ' אין עומדין דמציין נפשיה ומצלי פ' מקטש עצמו בבגדיו. סבי דפום בריהא רב יהוד' ורב עינא תוספות בפ"ק דשבת, והוא דאמר לקמן כשהיו במערה כי הוה מפי ומן תפלה לביש ומכסי ומצלי ההוא מצלי היינו ק"ש, אבל בעיבור השנה מפני קלקול המועדות לא היו מסטיקין אפילו לק"ש ובערך נגדא פ' על עיני עולם הפך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה וכו'. והגאונים פירשו כי קבלה בידם כי ראה לשמואל בעולם הבא דהוה יתיב קמיה רב יהודה תלמידו משום דמיהו בו וא"ל אומם אונו וכו' כדמפרש בפ' במה בהמה. ובסוף פ' בכל מערבין רב הונא ורב יהודה תלמידי רב. וזה רב יהודה בנו של רב יחזקאל והוא לימד לאביו, ורבו המובהק של רב יהודה הוא שמואל וכן רב כאשר אמרנו, וחביריו רב הונא ורב נחמן ועולא, ושמואל היה קורא לו שינא ר"ל מיוחד כמו חץ שנון ויש מפרשים בעל השיניים, והוא אומר עליו כל כך היה יראת שמים עליו אין זה ילוד אשה, והוא מלומד בנסים כי שלף מסאנא אתא מיטרא שהיה קרוש, ואחיו הוא רמי בר יחזקאל, ורב יחזקאל אביו נ"כ היה אורם גדול כי שמואל קם מפניו.

ורב יהודה היה זקן וראש ישיבה בפום בריהא כראיתא בסוף פ' חבית, וכן נראה בקדושין כי רב נחמן נשאר בגהרדעא אחר שמת שמואל ולא רב יהודה, ואליהו היה מרבר עמו כי שלף מסאנא והוא רבו של רבא, גם לרב יוסף יצא רב

רב טובי בר מתנה לקמיה דרב יוסף, ההוא סבחה ראיחפקר בי רב טובי בר מתנה אמרו אביו ורבנן נשמתי, א"ל אביו לרב אדי בר אבין מידי שמיעי לך וכו', ובפסק הוקת הבתים שאחר מיתתו איש אחד הגיע למערה שלו ואחזו בקונו ואביו בקש מרב טובי שיעובנו וא"כ מת קודם אביו.

רב טובי בר קטינא, אבל בגמרות אחרות הנוסחה רב טובי בר קיסנא.

אמר רב טובי בר קיסנא לרבה רב נחוריי בריה דרב נחמיה אתא לקמיה דרב יוסף.

אמר רב טובי בר יצחק על מנת כן הוצאתיך ממצרים שתקבל אלהותי עלך.

בר טובייני אמר ריש לקיש משמו, ויש גירסא בר תיבני.

טוטאי: הניא טוטאי אומר בפ"ק דקדושין.

ר' טולי: אמר ר' טולי אמר רב הונא בסוף מועד קטן.

[מלי כהן פד"מ. יעב"ץ.]

אות היו"ד

י' יאסיניאה, ביצה ח"ב. יעב"ץ.]

רבי יאשיה דמן אושא ואושא בא"י, באושא התקינו והסנהדרין היו שם ואולם הוא מה שנאמר להלן.

ר' יאשיה דמן הוצל והוצל היא בבבל קרוב להרדעא, וכן אמרו יוסף איש הוצל הוא יוסף הגבלי, ובית הנכנס שלה קרובה למדרש עזרא הסופר, וקרא עליו רב כהנא ר' יאשיה רבה וצדיק יסוד עולם, א"ר מנשיא בן עזא שאלתי את ר' יאשיה בבית עלמין דהוצל נ"א דמן עלמא דהוצל.

ר' יאשיה דרדיה ר"ל שהיה ברורו ופרש"י שהוא אמורא כמותו, ויש להבין ככאן שעיין בימי ר' אלעזר היה ר' יאשיה בר פלוגתיה דר' יונה קיים להכי איצטרך למיתניה לר' יאשיה דרדיה לאפקי ר' יאשיה קשישא ע"כ. ובעל השרוך פ' דרדיה בן נילו מכלל שהיה שם זקן, א"ר יאשיה הכי אמר ר' יוחנן רבו של ר' יאשיה.

ר' יאשיה ור' טאבי, א"ר טאבי אמר ר' יאשיה דמן אושא שהיא בארץ ישראל.

ר' יאשיה ורב עובדיה שרא לזו בפ"ק דבתרא, חנו ר' יאשיה קמיה דרבא והוא מתלמידי רבא.

ר' יבא סבא תלמיד רב ולהלן כתוב בשני יודין. רב יהודה, יום שמת רבי נתנבא עליו שאמר היום ישב רב יהודה בחיקי של אברהם ר"ל בריה מילה, ואמר היום נולד בבבל רב יהודה דאמר מר

אמר כי אחר רב הונא מלך רב חסדא י' שנים ,
ואחריו רבה בר נחמני כ"ב שנים נפוס בריחא ,
ורב יוסף שנתיים וחצי, ואחריו אב"י, ואחריו רבא,
ורב יהודה הוא זקנו מאביה של חוכמה אשת אב"י
וכן רב יהודה עשה שפירוי לאיש אחד שהוא
עבר לאינשי משום כל הפוסל במומו פוסל ובא
לרב הונא או, וכן בא לדין לפני רב נחמן התניה
דריש גלוהא ונמצא כדבריו כדאיתא בפ' עשרה
יוחסין, ובפרק כל הבשר דענין רמי בר תמרי כי
רב חסדא הוא בסורא ורב יהודה בפומבדיתא ,
ולפי הנראה שם כי עדין רב יהודה חי .

ר' יהודה : כי אתא רב דימי אמר יהודה ושמעון
תלמידי ר' יוחנן .

מר יהודה בומן רבא ומצא לרב יוסף רב שמואל
בני רבה בר בר חנה ובאו לפני רבא וקרא למר
יהודה פלגא פ' קפדן או חולק על הביור פ"ק
דקדושין מר יהודה משמיה דאב"י כל רב ומר מבבל
ורבי מא" .

יהודה בן אידי א"ר אושעיא .

ר' יהודה בר אישרדא (ר"ק אישרדא) הביא סל
פירות לרב נתן בר אושעיא א"ל זיל כמאן כרב יוסף .
רב יהודה בר אמי משמיה דרב יהודה, ור' זירא
הוה בפתחו דרב יהודה בר אמי, רב יהודה בר
אמי משמיה דרב .

ר' יהודה בר בינא והוא יושב לפני ר' הנינא .
תאני יהודה בר ברוקה במתניתא דבי בר ברוקה,
נ"א דבי בר קוא וזה אמר רב נחמן בר יצחק דתני
יהודה בן ברוקה .

תני יהודה גזרנות אסור לישב על גבי מיט
ביה"כ, א"ר יהושע בן לוי ובטיט הכרד, אמר
אב"י ובמזופא ע"מ להמפיה .

ר' יהודה הנור בפ' ר' אליעזר דמילה פרש"י
מוהל תינוקת והיה בומן רבינו הקדוש .

ר' יהודה בן נרים ר"ל כי אביו ואמו היו נרים,
הוא ור' יונתן בר עננאי הנרים תלמידי ר' שמעון
בר יוחאי. ובב"ב בענין הקשת ר' יצחק ור' נתן
ור' יודן בר גיורי נפלו רשות פעם שניה מר"ש בן
יוחאי, א"ל למה נפלו רשות אחרת השיבו ויברכם
יהושע וישלחם וכתבי כי שלחם יהושע ויברכם
אבל בכמרא דמ"ק אמר כי כססוק אחר אמרו לו
דכתבי ביום השמיני שלח את העם והוא יום כ"ב
להשרי שהיה יום טוב, ובדברי דימיס וביום כ"ג
לחדש שלח המלך, סמאן לתלמיד שלן באותו
העיר צריך לישול רשות פעם שניה, ור' שמעון
אמר לבנו שילך להם שיברכוהו שהיו החכמים
גדולים ואנשי צורה ג"כ, ויש גירסא שם במ"ק

יהודה בחמשה ווגי פומקי, והוא היה מסוכן
שהיה אוחוז בלפוס והיה צריך מאכל מתוק
כדאיתא בפ' כירה, והוא מרזיק ר"ל שהיה מדקדק
במעשיו ובדבריו אפילו במילי דעלמא כדאיתא
בקדושין ואפילו ספיקא דגברא גרים, ובגו רב
יצחק בר יהודה שלא היה רוצה להנשא שלא ידע
אולי היא ממשפחה פנומה עד שאמר לו עולא
ואנן ידענן מהיכא אתינא ולמא מנשים בציון
ענו וכו', א"ל מה אעשה א"ל זיל בתר שתיקתא
דיחסותא דבבל שתיקתא . וכשבא הממר כאשר
שלן רב יהודה מסאנא אתא אליהו ואתחוי ליה
אמר ליה אי שלסת אחרייתא מחריבת עלמא, וכן
היו כל דורו יפסי חסירים, ובג' מקומות מביא
מעשה רב יהודה שהיה נענה בתפלתו : הא'
בברכות דמסרי נפשייהו הוא ורב אדא בר אבהו,
ולא המורש עיקר אלא המעשה, והב' בתעניות
הדומע שם שהיה דורו יפה, והג' בפרק חלק
שהיה תורתו לשם שמים לא כמו דואג ואחיתופל
שהיו יודע' בתור' הרבה אבל לא לשם שמים. והוא
נדה לחכם גדול דסאני שומעניה פ' רש"י שיוצא'
עליו שמעות שנאות, ובעת פמירת רב יהודה
בא לשם ושמוח רב יהודה שלא החנף לו, וכי נה
נפשי דרב יהודה א"ל רבנן גברא רבה שחשוב
כרב יהודה ליכא הנא לישרי לך זיל קמיה דר'
יהודה נשיאה, אול קמיה א"ל לר' אסי עיין בדיניה
סבר למשרייה עמד ר' שמואל בר נחמני על רגליו
ואמר מה משפחה של רבי שלא נהגו קלות ראש
ג' שנים בני ר' חייא ור' יהודה חברים על אחת
כמה וכמה .

אמר ר' זירא מי יאמר שיבא זה הוקן ר'
שמואל בר נחמני היום לבית המדרש כי היה כמה
שנים שלא בא לבית המדרש שהיה זקן מאד כי
היה תלמיד ר' יונתן תנא דברייתא, ומכאן נראה
שהיה ר' זירא בא"י כשמת רב יהודה, וכבר
אמרו שביום ההוא נולד רבא ונראה לי הסך כמה
שכתב בעל דורות עולם שאמר שרב יהודה כת
קודם רב הונא וחזרו הדיינות לרב הונא שהיה
כסוריא, כי יותר נראה כי רב הונא מת קודם כיון
שאמרו לחכם ליכא הנא כרב יהודה דלישרי לך
הולא היה נרא' כי רב הונא שהיה גדול מרב יהודה
כפי הנראה בתלמוד, וגם כי ישיבת סורא היא
לעולם מושלת על ישיבת פומבדיתא, והנראה שרב
יהודה הלך לרן לפני רב נחמן והלך לרב הונא
ובמקומו אארך יותר. ורב שמואל הנגיד פ'
במבא התלמוד פירוש זה ששייכת מום בריחא חתח
ישיבת סורא כאשר כתבתי בסוף התנאים, ועוד

לשמן ואו נח נפשיה מיהודה, וזה יהיה ג'כ ראה שר' ינאי היה בזמן האמוראים ואינו יודע למה בני ר' חייא יהודה הזקיק לא נקרא בשם רבי כמו אביהם? ואולי לא נסמכו אלא בדור גדול כי הזקיק נקרא ברבי ר"ל גדול בדורו, וכבר ידעת מעלת ר' חייא ובניו שהם שקולין כאבות. ונקבר זה ר' יהודה מימין אביו שהוא הבכור, והזקיק הקטן משמאל אביו ר' חייא. וזהו מבבל מיוחסים משמע אחי של דוד המלך.

רבי יהודה בר חנינא אמר לרב הונא בריה דרב יהושע פ' יש נידחין, ובפ' החובל ביושלמי חד בר נש איקפ' לר' יהודה בר חנינא וקנסיה ריש לקיש לישראל דרהבא, והליטרא משקל ל"ה דינרין כמו שכתב הרמב"ם ד"ל פ"א מעורבין, ובפ"ג מחובל ומויק ליטרא של זהב ל"ה דינרין שהן פ' שקלים פחות רביעי, וכן כתב בפ"ז ממתנות עניים ולא ידעתי מנין לו זה כי ר"ף אומר שהליטרא מאה דינרין וכן בפ' בש"ק מסנהדרין יושלמי, וכן פ' רד"ק בשרש מנה אומר כי הליטרא מנה, ולדעת הכל מנה הוא ק' דינרין, אבל בעל הערך פ' בערך ל"ה בתרומות יושלמי וכמה ליטרא עבדא מאה זינין פ' הוא זין הוא דינר הוא זה, ובערך זו פ' הוא תרנוס רבע שקל כסף חנינא וזו אחד הוא והשקל של תורה נקרא סלע שהוא ד' דינרין, והשקל של הו"ל הצי שקל של תורה שהוא ב' דינרין.

ר' יהודה בן אחותו של ר' חנינא ס"פ יש נידחין. רב יהודה בריה דרב יהושע בר מתא משמיה דרב.

מר יהודה דבי מר יוחנא, אמר אביי אמר לי מר יהודה ואולי הוא מר יהודה שאמרנו למעלה בזמן רבא.

[רב יהודה בר יוחנא: הוא הנו' צד 145 ב.]

אמר רב יהודה בר ישימעאל לרב חביבא.

ר' יהודה הכהן בר אבין.

רב יהודה אהיה דרב כהנא רב כהנא הוה קמיה דרב הונא.

דרש ר' יהודה איש נפר מחרתא.

דרש ר' יהודה איש כפר גבוי חזל.

ר' יהודה הלוי בר שלום בשם ר' יעקב בר גבוי שאמר בשם ר' אבהו.

ר' יהודה בר לוי.

ר' יהודה בר לואי: ר' יוחנן בעא מרב יהודה בר ליואי נדה דסע"א, ואולי הוא ר' יהודה בר לוי שאמרנו למעלה.

ר' יהודה בן לקיש: אמר ר' יוחנן הלכה כר' יהודה בן לקיש, תנא דברייתא.

ר"ש בן הלפתא ויהודה בן גרים עשו מלשינות לר"ש בן יוחאי על ידי אביו של יהודה בן גרים שהיה במערה ר"ש י"ג שנים הוא ובנו, ואחר שיצא נתן שיניו ביהוד' בן גרים ונעשה גל של עצמו (שבת לז א), והתוספות בפרק בשה מדליקין לא גרס גל של עצמות אלא נח נפשיה כי גל של עצמות הוא גנאי דגברא רבה הוה חכם גדול, ובב"ר קרו ליה ר' יודן בר גיורי.

ר' יהודה מדסקרתא אמר לרבה בר פפא אמר לשמעתא קמיה דרב יהודה מדסקרתא (1).

רב יהודה מהגרוניא ורב מתנה.

יהודה בר הונא בפ' במה מדליקין.

רב יהודה בר הושעיא בזמן לוי בריה דרב הונא בר חייא שהו לוי הוא בן בהו של ר' ירמיה ונס

היה בזמן רב יהודה בפ' הלוקן.

רב יהודה הנדואה הגר וכנס מר זוטרא לזכות בממונו, הנדואה ר"ל מארץ כוש וכן קורים הגוים אינדיא וכן התגיר בנו שמואל.

א"ר יהודה בן זבדאי. אחיה דר' יהודה [אבא?] בן זבדאי.

[ר' יהודה בר זבדאי ספ"ק דברכות די"ב. יעב"ץ.]

ר' יהודה בר זבינא לפני ר' חנינא, ד"ק.

רב יהודה חביבא בזמן רב יהודה, ובביתו כנס רב יהודה לעשות חופת בנו של רב יהודה, כ"א

תני רב יהודה בר חביבא.

יהודה בריה דר' חייא רבה ואחיו הזקיק רבו של ר' יוחנן ונולדו בבטן אחד, ונולד ג' חרשים

קדם הזקיק אחיו, והיו שניהם מטפח אחת זה נולד בתחלת ז' וזה נולד למ' חרשים שלמים.

ובפ"א דיני ממונות יהודה והזקיק יתבי קמיה דרבי בסעודתא ושתי יין ודרשו לפני רבי ור' חייא, ואמר

או ר' חייא לרבי כנס יין יצא סור, ובפרק מי שמתו בני ר' חייא יצאו להעסק בעבודת אדמתם ושכחו

תלמודם והיה להם צער גדול מזה וכו'. וזה יהודה חתנו של ר' ינאי ונראה שמת בקצרות שני' דאמר

רבי ינאי לבתו אלמלא יהודה קיים לא בטל עינתו בכל בי שימשי ר"ל בלוי שנתחת היה בא לביתו,

וכבר פירש"י למה נקרא בי שמשו דכל בי שימשי חוי קמיה עמודא ונחורא כשבא מבית המדרש לביתו.

בלילה ההוא של אוחו שבת נמשכה ההלכה ושגגה שיצאה מלפני השליש ר"ל כמו השליש ששיעה

בדין להרוג אדם כיון שיצא מסוף ותרגו אוחו, כן ר' ינאי ובעבור זה אמר אביי לא יסתח אדם פיו

(1) שילחי יש מותרת וזילת בכמה מקומות, וכל דבריו חריפות. יעב"ץ.

'יהודה בר נתן' היה אביו של רב הונא
בשוקי דרבנאי.

רב יהודה מסורא .

רב יהודה בר' סימון בשם ריב"ל וכן משמואל
בר נחמני .

רב יהודה אחיה דרב סלא חסידא הוא נכנס
לפני רב הונא , כד תקפו ת' דני חמרא א"ל אליו
לרב יהודה אחיה דרב סלא חסידא אמריתו דלא
אתי משיחא , והיה יום הכפרים איבעל כמה
בתולות בנהרדעי א"ל אליו וכו' , לא תרתח ולא
תחשא , והוא אתא לקמיה דאביי והיה או זקן
מאד כי זה היה בזמן רב יהודה ורב הונא .

'ר' יהודה בן ספרא : אמר ר' אלעא משום ר'
יהודה בן ספרא אמר רב .

'ר' יהודה מספרתא ואמר ר' אלעזר משמו וכן
אמר ר' אלעא משמו .

אמר רב יהודה בר עלאי אמר רב אסי אמר
ר' יוחנן .

רב יהודה אחיה דרב פפא ורב כהנא הוו קמיה
דרב הונא .

'ר' יהודה בן פריה בן אחותו של בר קפרא .

'ר' יהודה בר פנחס . יוחסין ד"ק .

'ר' יהודה בן צרויה .

רב יהודה קלוסטרנא : כי אחא רב דימי אמר
רב יהודה קלוסטרנא ור' עקיבא אמר לא שנו וכו'
ונראה שהם תלמידי ר' יוחנן .

'ר' יהודה בן קנוסא , נ"א בן קנוסא (י) בס"פ
מרוגב , והוא תלמיד ר' חייא או של רבי הדיא
לפני רבי ור' חייא .

אמר יהודה אמר רב , וזה רבו של רב שמואל
בר יהודה .

א"ר יהודה בר שלא א"ר אסי א"ר יוחנן .

'ר' יהודה בר שלום בשם ר' חנינא הגדול והוא
ביחד ר' פנחס ור' יהודה בר שלום .

אביר רב יהודה בר שמואל , אמר רב יהודה בר
שמואל בר שילת כשמייה דרב , א"ל רב הונא בר
חנינא הכי אמר בר חסדא .

'ר' יהודה בריה דר' שמעון בן פוי [או] ר"י בן פוי
ס' יש נהלין , ובס"ב דתענין פרש"י אמושל ר' יהוד'
פוי כדאמר ביבמות סוי ופיו אחווחא , וא"כ
הוא נכדו של ר' חייא הגדול , אבל בירושלמי ר'
שמעון בן פוי בשם ר' פוי וא"כ הוא שם חכם .

'ר' יהודה בר שמעון הוה משרד ליה ר' יוחנן
הדינן מהמטריות , ואינו נראה שיהיה ר' יהודה
(1) זה ראוי לפטור בן התנאים . יעב"ץ .

'ר' יהודה בר מנסיא , נ"א בר מנשיא ואולי הוא
תנא כי ריב"ל הביא מאמרו , ואולי הוא אב ר'
שמעון בן מנסיא .

דרש ר' יהודה בר מיוזבא ואתי ר' שמעון פוי .

רב יהודה בר מרימר ומר בר רב אשי ור' אחא
מדיפתא כריכו ריפתא וכרך כל חד וחד לנפשיה
משני שהיו שוין ובאו לפני מרימר בס"ג שאכלו .

יהודה בר מתתיה . יוחסין ד"ק .

'ר' יהודה בר נחמני מתורגמניה דריש לקיש
בירושלמי ר' יהודה בר נחמן בשם ריש לקיש .

[ר' יהודה בן נקוסא : עיין להלן ר"ב בן קנוסא .]

'ר' יהודה בן נריה : אמר ר' יהושע בן לוי ששים
הלכו למדני ר' יהודה בן נריה בהרשות הקבר וכלם
שכחתי בעניו שהייתי עוסק בצרכי צבור לקיים מה
שנא' כי העושק יהולל חכם מדרש קהלת .

'ר' יהודה נשיאה בנו של ר"ג כדאתא בס"ג
דתעניתי בנו של רבי , והוה אמורא ובית דינו
נמנו על השמך והתירוהו , ואע"פ שבמשנה אומר

כי ר' יהוד' הנשיא זקנו שהוא רבינו הקדוש כי הוא
ובית דינו נמנו על השמך והתירוהו ולא קבלו ממנו
עד שבא נכדו , וכבר אמרו בירושלמי שהכנס אחד

לא היה רוצה בתורתו ואמר לו שישאל כיון שאין
רוב הציבור יכולין לעמוד בו , ואם לאו קרינן ליה

זקן ממרא וזה אמר שמואל לרב , וזה רב יהודה היה
דומה לזקנו ששמו נשמו חכם ועניו ומחויב בתור'
ולומדיה , ובגו הלל אשר תקן העבור עד ימי

המשיח . וזה ר' יהודה בזמן ר' יוחנן וריש לקיש
אמר משמו ואול ר' יוחנן ואמרה קמיה דר' יהודה

נשיאה , והאררן ימים שהיה נשיא בזמן ר' אמי
ור' אבי והוא שלח לר' אמי הווי יודעין שכל שנותיו

של ר' יוחנן היה מלמדנו מאיימין על העדים על
החדש וכו' , ואחר שמת רב יהודה היה או ר'
יהודה נשיאה וא"ל לר' אמי שיראה בענין חכם

אחד שנדדו רב יהודה ועמד שם ר' שמואל בר
נחמני ור' זורא וכו' . ובשני רב יהודה נשיאה
והיה צערא והתענו י"ג תעניות ולא נענו והווי שם

ר' אמי ור' אבא בריה דר' חייא בר אבא וכו' .
וכשמת רב יהודה נשיאה ובאה השמועה לבבל
א"ל רב חסדא לרב הון בר אבא שהוא דתנו של

רב דחמוי של רב חסדא , וא"ל כפי אסיתא וקום
עליה ואחוי קריעה לעלמא , יתב ריש לקיש קמיה
דר' יהודה נשיאה , ור' יהודה נשיאה סמיך
אכתפיה דר' שמליא שמעיה ר"ל עברוי , בעא
ר' יהודה נשיאה מר' אמי .

גיורת שהיא פחותה מנ' שנים שהתירה לכהונה אין הלכה כמותו, וכן בפ' תפלת השחר אסור לטעום כלום כיון שהגיע זמן המנוחה עד שיחפלו, אבל פ' וקמן אפילו מוטל בעריסה מצטרפין, וכן פ' ועבר בזה יש פוסקין ריב"ל, והם ר"ת ורבינו האי גאון ואחרים אין פוסקין כן, וראוי ונדאי הוא ריב"ל לסמך עליו בשעת הדחק.

ירושלמי בפ"ה דתרומוות עובדא בחד דתבעתיה מלכותא וערק לגבי ריב"ל ואטריו עליה מבי מלמא ריהב להו והוה אליהו ז"ל רגיל דמתגלי ליה ותו לא אתגלי ליה וצם כמה צומין ואיתגלי ליה, וא"ל דליתורין אנא מתגלי וא"ל ריב"ל ולא משנה עשיתי אמר ליה אליהו זו משנת חסידים. ועוד במדרש אמר ריב"ל ששים הלכות למדני יהודה בן נריה וכלם שכחתי בשביל שהייתי עוסק בצרכי צבור שנת' כי העוסק יהולל חכם, וברכות ירושלמי כל העוסק בצרכי צבור כאלו עוסק בתורה. ובסוף ואלה שמות רבה ר' יוסי פטרוס ודבי בן לוי וריב"ל קרא כל אחד פסוק בשעת סילוקן מן העולם שפראיה להם מתן שכרן ומשמחין: הא' אמר על זאת יתפלל כל חסיד וכו', דב' אמר מה רב מובך אשר צפנת ליראך וכו', והאחר אמר כי בו ישמח לבנו. וריב"ל היה עם בר קפרא בא"י ולפעמים אומר משום בר קפרא, והיה בומן רבי ואמר מעשה שבא לפני וכן אמר בעליה זו שמעתי מרבי. ובס"פ המדיר ובכתובות כל המעשה שקרא לריב"ל עם מלאך המות ושהלך לך עין ונשבע שלא לעשות התרה, ולפי האמרה הוא מועשרה שנכנסו בחייהם לך עין, והרבה אומרים מריב"ל בתלמוד שאל מלאך המות ישמך מהם, והוא היה רגיל עם אליהו ז"ל והוא בעל אגדה לפני ריב"ל באגדתא דהם גדול וחסיד אשירו ואשירי חלקו. בפסחים (ק"ו"ב) אומר אמר ריב"ל מאי דכתי' הורו ל"י כי טוב הורו למי שגובה חובתו של אדם בטובתו עשיר בשורו עני בשוי יתום בניצחו אלמנה בהרנגולתה. אמר ר' יהושע הלוי בר שלום בשם ר' יונה.

ר' יהושע בר מרתא משמיה דרב, ונראה שהוא אח לרב יהושע [שמואל?] בר מרתא, ורב יהודה בריה דרב יהושע בר מרתא.

ר' יהושע בר נחמיה בשם ר' חנינא בר יצחק. ר' יהושע בר נחמן והיה אחיו של ר' שמואל בר נחמני.

ר' יהושע בר סימון ור' עזריה אמר משמו.

ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי, אמר ר' לוי

בריה דר' שמעון בן פוי, איתביה ר' יוחנן לר' יהודה בר שמעון ואמר ר' יוחנן משמו בפ' יש גזילין.

רבי יהושע ור' יוחנן בני ר' יוחנן עזאה.

ר' יהושע בר אבא משמיה דעולא, אמר ר' יהושע בר אבא אמר רב גדל אמר רב.

ר' יהושע בריה דאבא אושעיא איש פריא, וביום שמת אביו נולד לקיים מה שנא' וזרח השמש ובא השמש.

ר' יהושע בר אבון.

ר' יהושע בריה דרב אידי אמר לרב אשי והוא היה בומן פמיתא רב כהנא מן העולם בפ"ק דפסחי' ואיקלע לבי רב אשי וא"ל רב יוסק א"ר חסרא.

ר' יהושע הגרסי פרש"י שם מקום, והוא שמש לר' עקיבא בבית האסורין, ולר' עקיבא קברוהו הוא ואליהו ז"ל.

ר' יהושע דרומאה א"ר ספרא משמו, ואולי הוא ריב"ל.

ר' יהושע אבהו דרב הונא בריה דרב יהושע.

יהושע בן וירון בן חמי של ר' מאיר בומן בר בפ' החבית.

יהושע בן כסוסאי [או קסוסאי] חתניה דר' עקיבא בומן רבי בפ' החבית תא דבריתא.

ר' יהושע בן לוי, ר' יהושע בן חנניה שהוא סתם ר' יהושע במשנה הוא לוי וזה נ"ב לוי כדאיתא בפ' הורוע ר' מיאשיה בר בריה דריב"ל דלוי הוא, וכן אמרו בענין ס"ת על ר' יהושע עצמו שהוא לוי, וריב"ל שם אביו היה לוי צדיק וחסד כמוהו כדאיתא בפרק חלק שאמר לו המשיח בחלום הנבואה שלום עליך בר לואי וא"ל אליהו אבשייך לך ואבך לחיי העה"ב, ופרש"י אבשיח אוחך ואבך לחיי העה"ב דאי לאו צדיקי נמיירי אתון לא הוה היב לך שלמא ולא הוה מוכר שמא דאבך ע"ב, אבל לא ידעתי אם הוא זה לוי סתם או מי הוא כי נראה כי ריב"ל קרוב בשנים לר' חנינא כדאיתא ביומא ובפ' במה אשה פרש"י כי לוי ור' חנינא שוים בשנים ובהכחמ ור' אשם גדול מהם, ומה שנראה שהוא קרוב בשנים לר' חנינא בר חמא ז' ולרב וללוי ולאבה דשמואל וכלם בומן אחד ויותר זקן מר' יוחנן, והלכה כמותו בכל מקום חוץ מתפלות באמצע הקטום, וכן קבלה בפ"ק דע"ז משום דבשניהם תניא כר' יוחנן, וכן (') ור' חזקוני קשיש כדאיתא ר"ס היציא פ"א. יעב"ץ.

ר' יוחנן אשר עשה התלמוד ירושלמי, והיה ראש ישיבה פ' שנים כמו יוסף הצדיק במצרים, הוא מורשו ויפה כמותו והיה יושב על שעי מבילה שיבישו ביפיו גבות ציעה עליו שור, ולא היה ירא מעין הרע משום שהיה מורשו של יוסף ואמו כשהיתה מעוברת הריחה ביום הנפירים ולחשו לה ושקט הילד ואז אמר עליו בשרם אצרך בבטן ידעתך, והיה יתום מאב ואם כמו אביי. ורבותיו בפרט הם ד': הא' רבינו הקדוש כדאיתא בראשית הנו כי היה משיבת רבי וראה לרב שהיה יוחר קרוב לרבי, וכן בפרק אלו מרשות כי רב היה משמש לרבי ור' חייא בשיבה ור' יוחנן בעמידה, והשני ר' ינאי פרק האשה רבה ביבמות שאמר לו רבי לא משנתנו היא זאת וכן בפ' אלו הן הלוקין ובפ' ראשית הנו, ובראשון ממציעא ובבתרא פרק מי שמת אם יספור ר' יוחנן בר' אלעזר תלמידו לא כר' ינאי רבו, ואני ידעתי שר' ינאי אינו מן התנאים לא כאשר פירש בפרקי אבות ר' שמעון בן צמח דוראן ז"ל, וכבר הארכתי בזה כי ר' ינאי התנא הוא קדמון מאד ובנו הנא ועוד אשרש יותר, והג' רבו של ר' יוחנן ר' אושעיא רבה שלימד לפניו י"א שנים כדאיתא בפרק בני העיר וכן בפרק כיצד מעברין, והד' הוא הזקיקה בן ר' חייא זה מפורסם בתלמוד בפרק אלו קשרים ואין צריך ראייה. ואלו הג' אחרונים כולם חברים ר"ל רבותיו ואין שום אחד מהם תנא, ואפילו ר' חייא שהיה גדול כהם בחכמה ובוקנה לא נזכר במשנה אלא שעשו תוספות ברייתות ופירושים למשנה. ומבית הנשיא היו מסייעין לר' יוחנן לפרנסתו כדאית' בסופה גם על שמעון אחי עזריה, ולא מצאתי לו יחס אב כי אם בר נפחא, ובפרק הלך פרש"י אביו של ר' יוחנן נפחא ויש מפרשים בר נפחא ע"ש ויפיו וכו', וכ"כ לא מצאתי יחס לרב אשי ולרבינ' אשר חברו התלמוד בבלי, ובזמן שר' חנינא ישב בראש גם ר' יוחנן היה ראש ישיבה, ומת קודם לו ר' חנינא בר המא וקרע על ר' חנינא אפילו בשעה שנו' ממנו עד שקרע י"ג גדיים של משי, גם קבל ר' יוחנן מג' חכמים אחרים והם ר' בנאה כדאיתא בבתרא וכו' שמעון בן יחזקאל זה מפורסם בתלמוד וכן מבר קפרא, וזרע"ש כתב בפרק מי שמת כי רב קפרא רבו של ר' יוחנן, ובפרק הזקת הבתים א"ר יוחנן שמעתי מהלולי אושא שהוא ר' ישמעאל חבר ר' עקיבא והיו לו גנים רבים ומתו עד שאמר די גרמא דעשיראה ביר, ורש"י פירש שהיה שחזת מכשעורה, והערוך פירש שהיתה שן תלושה שאינה ממטאה שהיה אוכל חולין במהרה, ולשון

אמר רב פפי משום ר' יהושע דסכנין, וזה נזכר מאד בכל המדרשות דרשן גדול בימי ר' יוחנן ושם מקומו סכנין.

ר' יהושע רומאה בעי קומי ר' מנא וזה בירושלמי.

[רבי יוד בפרקי דחמדי כב"ב. יעב"ץ.]

יוד קרת: בפ"א מקדושין אמר רב יוסף יוד קרת פרש"י הוא פ' יוד שהיא אות קמנה עשה עיי גדולה ר"ל האריך משנתו חנם, ובעל הערוך פירש שני פירושים: הא' כמו שפרש"י, והב' משם הגאון שהוא שם חכם כמו יוד דמן יודקרת וא"ל אביי מומאי הוא ר"ל חכם אדור הוא.

ר' יוד: אמר ר' אמי בר יוד אמר רב, ופרש"י בפ"ג דהעניות אביו של רמי יוד שמו.

ר' יודן משום ר' יהודה בר סימון.

ר' יודן: נח ר' יודן בר אינו.

ר' יודן ור' אינו משם ר' יוחנן בשם ר' ישמעאל בר נחמן.

ר' יודן בן טרפון והוא אמורא בירושלמי.

ר' יודן בר ישמעאל בירושלמי פרק אין המודר וכן חמי מחניא נסבין אנדירון, אמר ר' יודן בר ישמעאל שבר בטלה הן נטולין אפילו למדרש אבל מקרא לקבל שבר משום שבר פסוק המעמי' שאינ' מדאורייתא ואינו נכנס בחקים ובמשפטים כאשר צוונו מה אני בהנם אף אתם בהנם וכן זה הדין בדנינים.

ר' יודן בר מנשיא.

ר' יודן בן נביא ורבי"ל ור' יודן בר יצחק, ובמדרשות גם לר' יהודה בר אלעאי קורא ר' יודן ולרבינו הקדוש.

ר' יודן ענתורא. יוחסין ד"ק.

ר' יודן איש צדין בסוף יבמות וקדושין. ד"ק. ר' יודן קפדיקא. יוחסין ד"ק.

יודן רבי ר' אליעזר אומר משמו, פרש"י יודן היה שמו וגדול ברורו היה, וכל הינא דקרו ליה גרבי לשון חכמה וחריפות.

ר' יודן אבתי של רמי בר יודן.

מר יוחנא: רבא ורב ספרא איקלפו לבי מר יוחנא בריה דרב הנא בר אדא, ואמרו לה לבי מר יוחנא בריה דרב הנא בר ביזנא.

מר יוחנא: מר יודרה דבי מר יוחנא.

ר' יוחני פ' ערבי פסחים. יוחסין ד"ק.

מר יוחני בזמן שמואל. יוחסין ד"ק.

דוד. ונראה שהיה קר כשהיה זקן ונתקרב אל שבעת זקנותיו היה שותה יין עם כרכום ודברים המין דהור לזעזעו כדאיחא בפרק מי שאהוו ובפ' ח' שרצים בסופו שאומר זקן מוליד, וקווי י"ז יחליפו כח ויארץ הזמן ולא יכלה דבריו אשריו. ג"כ קרה לו דבר גדול עם רב כהנא תלמיד דרב דהיה אותו כדאיחא בסוף ק"מ, ועשה חמשה סדרים שלמים מתלמוד וגמרא דגה מסדר שחרות לבד וזה נקרא תלמוד ירושלמי.

רבי יוחנן בר אבין.

ר' יוחנן בן אלעזר: אמר רבה בר בר חנא ר' יוחנן בן אלעזר שנכנס אחר ר' שמעון בן יוסי בן לקניא, וא"ל ר' שמעון בן יוסי בן לקניא אני ראיתי את ר' שמעון בן יוחאי.

ר' יוחנן בן אליקים ור' אלעזר בן פרת שניהם דיינים, והנוסחא האמיתית ר' שמעון בן אליקים בסוף קמא.

ר' יוחנן בן ארוא ור' יוסי בר נהוראי חד אסר וחד שרי אמר ר"ל מאן דשרי וכו' בומן ר' יוחנן. ר' יוחנן בר ברכיה משם ר' אלעזר במס' סופרי. ר' יוחנן איש בקעת הוריתין בומן ר' יוחנן ד"ק. יוחנן חקוקאה בא לפני רבי פירש רש"י שהיה סופר כמו מחוקק, וי"א על שם עירו חקוקה, וזה בתולדת פסחים וכן פירש הערוך אלו שני הפרשים.

ר' יוחנן בן אחותו של ר' יוסי בר חנינא.

ר' יוחנן דיפו בעא קומי ר' פנחס בר חמא בשם ר' סימון.

ר' יוחנן מלחשך פרק הדר ופ' כל נגות ופרש"י לא ידעתי ואפשר שהוא ר' יוחנן עצמו ונקרא כן ע"ש כי לחשו לאמו ביום הכפורים. ד"ק.

ר' יוחנן המרחיז משום ר' יוחנן המכוס.

ר' יוחנן בר מריא.

ר' יוחנן דצפורי.

ר' יוחנן קסקאה קמיה דר' יוסי בר אבין, ג"א ר' יצחק קסקאה, בבבכות אמר ומלא פי החלתך שצריך שתהיה הפה ריקנית בשעת הברכה.

ר' יוחנן אחוה דמר בריה דרבינא א"ל לרב נחמן בר יצחק בשבת פרק המצניע.

בר יומיה בפ' במה מומנין איתנייה ההוא מרבנן בר יומיה לרבא פרש"י אותו היום בא לבית מדרשו חלה, ובערך פירש דבאותו יום נכנס לשורה, פ"א רב אידי היה אבדו דר' יעקב דמפרש בחגיגה

הערך אדם קדוש כר' יוחנן האך נושא עצם הדת שמשמא, אלא שהיה שן תלושה בידו. פי' אחר שלא היה עמו אלא כשהולך לבית האבל לנחמו, אבל נהג נשאר לו כדאיחא בפ' האומר בקדושין. [ואני ש"ש ראיתי במגלת סתרים למר נסים נאון כי היו לו ר' יוחנן עשרה בנים והתשעה מתו מיחה עצמם והעשירי נפל בתוך יורה גדולה אשר היתה רוחתה על האש רתיחה חזקה, ותכף שנפל שמה הותך בשרו ולא נשאר רק העצמות ולקח ר' יוחנן אצבע קשנה והיה מנחם האנשים בו ואמרו שנשאר לו בן אחד ושמו רב מתנה, ותכף ומיד שלחחו אל בבל ללמוד עם שמואל והיה חבר רב יהודה].

ירושלמי כד דכך ר' יוחנן פקד לבנותיו עשו כסברת ריש לקיש ברין ההוא וכו', וכן בסוף קדושין בבלי שהיה רוצה שיהיה זעירי החנו, ונקרא בפ' השוכר ובפרק חלק ובהרבה מקומות בר נפשא, והיו לו חלמידים עד אין חקר וכי נח נפשיה דר' יוחנן היו שם ר' אמי ור' אבא בריה דר' חייא בר אבא, אבל ריש לקיש הנשוי עם אהותו מת קודם לו ובשנה אחת מתו שניהם, והיה לו כמו תלמיד חבר והיה חבר לר' חנינא, ר' יוחנן חלש עאל לגביה ר' חנינא, וריש לקיש מסדר מתניתיה מ' פעמים ועייל לפני ר' יוחנן, ור' יוחנן סמך לר' יוסי בר' חנינא ולר' יורא, ור' יוחנן ור' אלפא חבירים היו, והיו לו ולר' אלפא סחורה שרצו לעשות ושמו ר' יוחנן מלאך שאמר כי לאחד מהם עומדת השעה דהור ר' יוחנן מן הדרך ונעשה ראש ישיבה כי ר' חנינא היה זקן מאד. ור' יוחנן [היה] בעל בשר וקר מאד שלא היה מניח תפילין כל השנה אלא בערב פסח כמו שמבואר בירושלמי, ודרא"ש הביא בפסקי ברבות בפרק מי שמתו וא"כ האמת הוא כמו שפסק הרא"ש בשאלתו שאסור לעשו' הציצה בראש שהיא ביד, וזה כנגד הרשב"א והר"ן שאמרו דברי נבואה בלא מעם, וכן קשה להם מעמדת דוד שהקשו בכמרא אך היה דוד מניח תפילין אם העפירה הולמתו במקום תפילין, ותרצו מקום יש בראש להניח שני תפילין, ואם היה מותר על המצנפת יהיה מותר על העמרה, ואם היה מותר לתחילה אך ר' יוחנן לא היה שם מצנפת על ראשו והיה מבטל כמה מצות עשה בכל יום אדם קדוש כמותו ובוראי לא ראו זה המאמר, וכן נראה מחשובה אחת להרשב"א שהיה מסתפק בזה ולא התיר וכן ר' יצחק בר ששת בשאלת ק"ו, אע"פ שתפסו דבריהם והשיבו לשאלתו שהיה קשה לו ג"כ עמרת

יוחנן משמיה דר' יונתן וקראו להן חברין בבלאה ועלה לא"י.

ר' יונתן בעי מר' סימאי והיה כהן בנ' השומר במציעא על ענין החסימה, ונראה מהאמוראים הראשונים.

ר' יונתן ור' אביתר שלחו לרב חסדא ונשנין בענין פלגש בנבעה אמר אליהו לר' אביתר כי הקב"ה אימור יונתן בני אמר כך ואביתר בני כך וכו'.

ר' יונתן ור' יאשיהו בר מהלוקתו מהכמי הבריתא האחרונים שכבר אמרנו שר' יאשיהו זה היה בומן ר' אלעזר בן סרת, ואולי זה חבירו של ר' חייא ורבו של שמואל בר נחמני שכלם היו מבבל, אבל ר' יונתן דפרק השומר דבעא מר' סימאי שהוא כהן לא היה זה חבר ר' חייא הגדול כיון שהיו הולכים בבית הקברות בציצית.

ר' יונתן מסר מיליה לר' חייא בר אבא.

אמר ר' יונתן בן אלעזר אמר ר' יונתן בן עמרם, והוא בומן רבי ור' חנינא בר חמא ור' יצחק.

ר' יונתן בר הילא ירושלמי. ד"ק.

ר' יונתן בן חגי ור' זכריה בשם ר' יצחק בר מריון.

ר' יונתן בן יוסף בן לקוניה בעא מר"ש בן יוסף בן לקוניה, וכבר ידוע כי ר"ש בן יוסף בן לקוניה היה בימי רבי, ולמד תורה לכן ר"א בן שמעון בן יוחאי ע"פ רבי שצוהו והם כהני' כדאיחא בבכורות. ר' יונתן בן עכניא ור' יוחנן בן אלעזר הוו יתבי ור' חנינא בר חמא קמיהו ואלו בומן התנאים בומן רבינו הקדוש.

ר' יונתן בן עכמאי ור"ש בן זבד ונסמך אחד מהם מר' יוחנן, ואולי הוא ר' יונתן בן עכניא שאמרנו למעלה (צד 146 ב).

ר' יונתן בר עמרם היה ר' ינאי אצלו וכן ר' יוחנן, וזה ר' יונתן הוא תלמיד רבי והוא עניו, ובשנת בצורת נכנס לבית רבי ולא רצה לפרנסו שהיה חושב שהיה עם הארץ עד שאמר לו פרנסמי ככלב שלא רצה לנלות שמו כדי שלא יהנה מדברי תורה כדאיחא בריש בתרא, נ"א ר' נתן בר עמרם.

ר' יונתן בן שאול תלמיד רב, ונראה שהוא אח לר' יוסי בן שאול פ' כל הכלים.

ר' יונתן (כ"י ר' נתן) רבו של שמואל בר נחמני וזה ר' יונתן (כ"י ר' נתן) חבירו של ר' חייא שאמר לו בבית הקברות דלייה לציצית.

ר' יונתן: ר' יוחנן ור' יונתן קיימי.

ר' יוסטא בן שונס בשם ר' יחושע בן סוכנית, והוא כמו ר' יחושע דסכנין שם מקום.

ר' יוסי ור' יצחק בר' יוסי אקילעו לבי רבא.

עכ"פ, ולא נהרא לי כי זה רב אדי היה בא"י או בצור דבבל, ועוד כי זמן גדול היה קודם רבא כי בנו הוא מתלמידי ר' יוחנן הגדולים שסיים לר' יוחנן על מעשה דר' אליעזר.

[יונה א"ר יורא גיטין ד"ט, ע"ד ד"א, הולין דמ"ג, ברכות ד"א. יעב"ץ.]

ר' יונה אבה דר' מני שניהם אב ובנו חסידים גדולים, ור' יונה בעא רחמי ואחא מפרא.

ר' יונה ור' ירמיה תרויהו משמיה דר' יוחנן, ור' יונה ור' ירמיה תלמידי ר' זעירא ואמרי לה ר' יונה ור' ירמיה תלמידי ר' יוחנן.

אמר ר' יונה א"ר יורא בסוף שבת.

דרש ר' יונה אפתחא דבי נשיאה יודע צדיק דין דלים יודע הקב"ה דין דלים, הכלב שמונותיו מועטים וע"ז שוהה המאכל במעיו ג' ימים, וכן שמעתי נתן לבהמה לחמה זה הכלב בנימטריא בהמה כלב. לבני עורב כמו שאח"ל בפרק נערה עורבא בעי בני דהא כתוב לבני עורב אשר יקראו הא בחיורוי הא באוכמי פר"ש מחלהתן לבנים ושונאן אותם וכשהן שחורים אבהין אותן, והתוספות אמרו שהם ב' מינים אחד לבן ואחד שחור כדמוכה בפרק אלו מרשות דמרבה עורב העמקי ומפרש כמראה חמה העמוקה מן הצל, וכמעשה דר' אמי עוסק לדברים נראה כרש"י ולכן בפ' ט"א מאהלות אמרו וכמה תשדה במעיו ר"ל מהכלב ג' ימים מעת לעת חשוב מאכל, ובעופות ודגים מעת לעת חשוב מאכל. ותימה על הרמב"ם שפרש שזה איחור העיכול בכלב אולי הוא בבשר חמט לבד וכו' וזה לא יתאמת וכו', ור' יונה לא נתן הברל ביה אלא כי הוא שבעי מצד המרה השחורה שבו. ובסוף פ' שור שננה לא יגרל אדם כלב רע בתוך ביתו משום ולא תשים דמים בביתך, ובסוף פ' מרובה לא יגדל כלב אלא קשור בשלשלת ושגורם שכינה שתחלתך מישראל ושופך דמים, תניא ר' אליעזר אומר המגדל כלב כמגדל דוויר להיות באורו, ובסוף שבת אמר רב מארי אין נותנין לכלב לאכל אלא משח אודניה דחומרא אבתריה, וה"מ בדברא אבל במתא לא משום דאמי למסרך אם אין הכלב שלו שאם שלו הוא מוותרו עלך.

ר' יונה ביצרא ורבנן, במדרש לפעמים אומר ר' יונה בן צריה והכל אחד.

ר' יונה בר החליפא, רבא ברק ליה גירא לשחוט ר"ל כשהיה צד חולין פ"ב.

ר' יונתן: רב ור' יונתן אמרי הלכה לפני ר'

בילמרנו, וגראה הפך זה בפ"ק דקדושין מינין לוקן שלא ימרוה, אבל כפי פ' רב אחא גאון יבא במיב שאמר שימרוה שיקומו ואפילו הוקנים היא אביי יזב ידא לסבי שיקומו מפניו מפני כבוד החור' ורבא שדר שליחא ורב נחמן גנאי וכו', ורש"י פירש עד שני פירושים לזה בפ"ק דקדושין.

ר' יוסי בן זמרא בתו נשואה לכן רבינו הקדוש, ואמר ר' יצחק בן הלוקה שהוא ר' יצחק נפחא אני ראיתי לר' יוסי בן זמרא וקן ויושב בישיבה ונסל רשות להתיר בכורות. [הוא אחרית התנאים וראשית האמוראים. ד"ק.]

אמר ר' יוסי בר חייא משום יהושע דסכנין בשם ר' לוי בויקרא רבה פ' אמור. ואולי זה אינו רבי יוסי בר חייא אלא רב יוסף בר חייא.

יוסי בר חנין בעא מר' אבהו.

ר' יוסי בר חנינא בפ' שור שננה דיינא הוא, ואמר ר' יוחנן כי ר' יוסי נהיה לעומקא דדינא, וכבר אמרנו כי סמכו ר' יוחנן ויהיה זה בן ר' חנינא בר חמא ומתו בניו, וסחם עלה במעברה הוא ר' יוסי בר חנינא.

ר' יוסי בר חנינא כבר כתבנוהו, איתביה ר' יוסי בר חנינא לר' יוחנן, ורב יצחק אשכחיה לר' אבהו ואמר לו מארי דשמעתא ר' יוסי בר חנינא שאמר תקנת אושא, והיה נזיר ואמר עליו רב נחמן שיורה הוראות.

ר' יוסי בריה דרבי'ל ואולי זה חתן הנשיא בפרק ואלו מריפות.

אמר ר' יוסי אמר ר' יעקב בר אדא.

ר' יוסי דמן יודקת חסדי גדול והיה לפניו ר' יוסי בר אבין. [ונקרא מקומו בא"י אבו אל מענושי. ד"ק.]

ר' יוסי הכהן א"ל ר' אבא הכהן חמיה אני אם קבל ר"י תשובת ר"ל, אמר ר' יוסי הכהן מעשה ומתו בניו של ר' יוסי בר חנינא.

ר' יוס המבוסר ור' יוסף המחויי אומר משמו. רב יוס מדאיה ורב הונא צפראתא ורב זעורי (ג"א עיריא) מפשיר נכסו' ואביי לפני ר' יהוד' הנשיא וכבר אמרנו למע' (27 ב) שזה אינו רבינו הקדוש. יוס מוקר שבי סמנא עושר מפני שכבר השבת פרק כל כתיב. [ד"ק יוסף מוקיר שבי.]

ר' יוסי בר ממל חייא [ד"ק ר' יוסי ממלחייא] כד דמך סליק ר' יוחנן לנמול לו חסד ור' יצחק פסקאה עמו, ואו א"י יצחק פסקאה לעושה החסד מן קדם אילין אריותא את פתח סוכך ואו א"ל לספדן שלא יחוש לזה, ואמר גדולה סילוקן של צדיקן מחרבן בהמ"ק ומק' קלות שבוה נאמר וחרד פלאים וגוה

ר' יוסטא בן יהודה פ' הבית והעליה. ד"ק. יוסמי תלמיד רשב"ל. ד"ק.

ר' יוסי': א"ר יוסי בר אבא א"ר מנחם א"ר אמי, אמר ר' יוסי בר אבא לרב ששה, והוא אמר ששה לרב ששת ופסלו של ר' חייא לא הבין רב, אמר ר' יוסי בר אבא אמר רב והוא בומן רב ששת ורבא בר ירמיה וסר עוקבא.

ר' יוסי בר אבהו אמר לרב ששה.

ר' יוסי בר אבין אמר לר' ירמיה. הרי אמוראי במערבא, ר' יוסי בר אבין ור' יוסי בן יבדא, ר' יוסי בר אבין ור' יוסי בר חניליא ור' יוסי בן לקניא בומן רבי.

ר' יוסי בר אנגרא: אמר ר' יוחנן משום ר' יוסי בן אנגרא, ויש נוסחא ר' יוסי איש כפר זמרא ור' יוחנן אומר משמו.

ר' יוסי בר אלעזר בר' שמעון בן יוחאי ואסמכיה רבי ולמדו ר' שמעון בן יוחאי, והיה גדול כאבותיו וזה כי לא היה בצער מערה כאבותיו ולא נקבר עמם, ועליו ועל רבו נאמר פרי צדיק עץ חיים ולוקה נפשות חנם כי היה הולך אחר זונות בראשונה פ' השומר את הפועלים.

ר' יוסי בן אליקים העיר משום קהלה קדישא הסומך גאולה לתפלה ונראה שהוא אחיו של ר' שמעון בן אליקים שהיה בומן ר' יוחנן.

ר' יוסי האריך, כל מקום שהיה שם ר' יוסי האריך היה שם רבינו הקדוש ר"ל שלא היה נפרד ממנו, כי בכל מקום שהיה שם מיכאל שם כבוד השכינה בואלה שמות רבה, ונ"א ר' אסי האריך וכבר פרשנוהו.

ר' יוסי בר גיפתא לפני ר' מונא. ד"ק. [יתכן כי הוא ר' יצחק בר גיפתא הנזכר להלן. המעריך.] ר' יוסי גיליאה אקלע לאתריה דר' יוסי בר חנינא למשל שרגא ואיקשר ר' יוסי בר חנינא.

אמר ר' יוסי בר דוסתאי כל שנשבע להחזיק בנדר שבת דרי זו שבעת שוא שמקצת ערב שבת נשבת ומקצת ע"ש כיום טוב.

אבא יוסי בן דוסי ורבנן פליגי, כמה ספסלי נחוספו יום שמיני לר' אלעזר בן עזריה, ובפ' אלו מריפות רב יוסף בן דוסא פליגי בתולעת הריאה, ובפרק ג' שאכלו אמר ר' יוחנן פליגי בה אבא יוסי בן דוסאי ורבנן הטוב והמטוב צריכה מלכות וכן בסוף התלמוד.

ר' יוסי בן יבדא ור' יוסי בר אבין בר מחלוקתו בירושלים בומן ר' ירמיה ור' אבא הכהן בר פסא בא לפניו שהיה יושב בסתר כדי שלא יעמדו מפניו ואמר לו שלא יסתר כדי שיקומו מפניו כל זה

רש"י וכן רשב"ם תפש על רש"י, ובכל המקומות כל דייים החווים בכוכבים חוץ מכאן שהוא סובר שאין חשש איסור לשאלו כי אם באוב וידעוני גם הרמב"ן למד זכות עליו.

רב יוסף בר חביש מיא אמר לר' אבהו.

רב יוסף בר חביש אמרונו שהוא רב יוסף סתם בכל התלמוד, וביקרא רבה פרשת אמור ר' יוסי בר חביש.

רב יוסף בר חביש אמר של רבא חבר אביי בפ' אלו מריפות, ובפרק יש נחלין יש הלכות רבות ששלח ר' אבא לר' יוסף בר חביש וכן נזכר בפרק יום הכפורים, א"ר יוסף בר חביש אמר רב ששת. רב יוסף בריה דרב יהושע הלש ואיתנגיד, וכשהקיץ אמר עולם הפוך ראיתי וכו' בפ' אלו עוברין ובפרק השותפין ובר"ה, ואולי זה בן רב יהושע בר אבדי.

ר' יוסף בן יהושע אמר ר' יוחנן משמו ואולי הוא תנא או בן רב"ל פ' אלו מריפות.

אמר ר' יוסף בר מניומי אמר רב נחמן בומן רב יהודה ורב יוסף, וקבל מרב נחמן.

רב יוסף בריה דרב מנשיא מדולל והיה תלמיד רב ושמואל אמר לו מה רב אומר, אבל בפ' מי שאחזו שלח לשמואל ולמדנו רבינו, ואשתו באה לפני רב יוסף בפ' אע"פ.

רב יוסף בריה דרב נחוניא בעא מרב יהודה בסוף מגילת תעניות.

רב יוסף בריה דרב סלא חסידא קמיה דרב פפא. רב יוסף צידנאה [ד"ק ציר נאה] בומן רב נחמן בר יצחק.

רב יוסף בריה דרבא שאמר אביו עליו חכים יוסף ברי בשפיריות כר' יוחנן ובגו נקרא ר' ינאי.

רב יוסף בריה דרבה וא"ל לרבה שאלתי את רב יוסף והוא אדורי שהיה נשוי למד לפני רב יוסף שש שנים בפ' אע"פ והיה ממוחזאי, ויש נוסחאות בריה דרבא וכבר כתבנוהו וזה מה קודם רב יוסף, א"ל רב יוסף בריה דרבא אבוק במאי הוה וזיר א"ל בעציצת פ' כל כתבי.

רב יוסף חבר רבא ובר פלוניתיה והוא רבו של רבא בשפיר, אבל אביו רבו המובהק הוא רבא דודו שגדלו בביתו והיה כמו תלמיד חבר לרב יוסף, אע"פ שבפ"ק דקדושין קרא לרב יוסף רבו המובהק לקים מפניו, ונקרא יוסף בר חביש, יתיב רב יוסף קמיה דרב הונא רבו, ורב יוסף הוה בשום בריחא ולמד לפני רב הונא ור' יהודה. והיה רב יוסף סני נהור והלה ושכח תלמודו כמו שקרה לרבי ואב"י החזירו לפניו, והיינו דאמר רב יוסף

נאמר והפלה, ובסלוקן של צדיקין נאמר הוני יוסף להפליא את העם הזה הפלג' ופלא.

ר' יוסי מעונאה פ' פסוק שמעו זאת הנהנים על הנשיא ואיקפד פרשת וצא דינה ב"ר. ד"ק.

ר' יוסי בן נהוראי: שאל רב"ל את ר' יוחנן משום ר' יוסי בן נהוראי מ"ש דלוי וחבריו רבי יוחנן בן ארזא ופרש"י בפ' המפקיד שהיה ר' יוסי בן נהוראי רבו של ר' יוחנן.

ר' יוסי מנהרבל ונראה שהיה בומן רבא.

ר' יוסי בר נסייאן [ד"ק אשיין] משתעי בלשון חכמה נבמ' דעירובין ובגמ' דע"ז נראה שהוא תנא ונראה שהיה בומן רבי או ר' יוחנן, ובפ"ק דביצ' נרא' שהוא אמורא בומן ר' זירא בכיסי הדם, ובמנחו' תניא ר' יוסי בר יאסיין ור' יהודה הנחתום אמרי.

ר' יוסי בר נתן מתני בסוף ברכות והוא בעא מר' חביש בר אשי תלמיד רב, נ"א רב אשי בר נתן.

אבא יוסי בן סימאי בומן רבי בסוף יבמות, נ"א יוסי בר משידין, ובפ' כל כתבי שהיה ממונה על מומן המלך בצפורי ונפל אש בשבת וניעשה לו נס וירדו גשמים וכו' והוא תנא דבריחא.

ר' יוסי בן פפרוס ונדב בן לוי ורבי"ל קרא כל אדוד פסוק בשעת סילוקו מן העולם להראות להם מותן שרם לעולם הבא ושישמו. הא' קרא על זאה' תיפול כל חסיד וכו', והב' קרא מה רב טובך אשר צפנת ליראך וגו', והג' קרא כי בו ישמח לבנו. וזה כתוב בסוף אלה שמות רבה ובירושלמי. יוסי איש צייתור איש חסיד ונגלה רוח אחד שהיה שולש על המעיין ועשקו כולי ביקרא רבה, ובמדרש תלים ישלח עורך מקדש וכו' ובילמדנו פ' קדושים.

ר' יוסי דמן קסרי.

ר' יוסי בן קצרתא [בר"ק קצירא] ור' יוחנן אומר משמו.

א"ר יוסי בן שאול אמר רבי. והוא תלמיד רבי, בעא ר' יוסי בן שאול מר'.

אמר ר' יוסנא אמר ר' אמי.

ר' יוסף בר אבא בומן רב. ד"ק.

[ר' יוסף בר אבין הוא ר' יוסי בר אבין הנזכר למעלה. המעריך.]

רב יוסף בר אדא. ד"ק.

יוסף איש הוצל: אמר רב משום ר' יוסף איש הוצל תנא, הוא יוסף הבבלי הוא יוסף איש הוצל ע"ב רובחים הוא תנא דבריחא, ובספחים אמר יוסף איש הוצל מנין שאין שואלין בכלדיים שנאמר תמים הדיה עם י"י אלהיך ופרש"י בכאן שהם בעלי אוב, והרמב"ן בשאלה הראשונה תפש על

רב יחזקאל אביו של רב יהודה סתם רמי זמי בר יחזקאל, והיה בעל מעשים טובים וחסם וחסיד, והיה שמואל קם מפניו ורב יהודה בנו למד ממנו. רב יחיאל פ"ג דעירובין נראה שהוא בזמן ר' ירמיה ורב הלליה בר פובי ורבה בר יצחק ורב חסרא ופ"ק דביצה תני ר' יחיאל.

אמר רב יחיאל אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא.

רב ייבא המוהי דאשייאן בר נדבך משמיה דרב.

רב ייבא אבהוי דרב ספרא ורב חמא, ונראה כי הוא רב ייבא סבא ורב ייבא סבא חלימיד רב עם רב חננאל ורב ברנא.

רב ייבא סבא ז' בעא מרב נחמן ורב ייבא סבא היה בזמן רב חסרא. [ד"ק בזמן רב.]

רב יימר ומר זוטרא אתו לקמיה דאמימר שהיה דיין, א"ל רב יימר למר זוטרא, ורב יימר אשתו כהנת, א"ל רב יימר לרבינא וכן לרב אשי.

רב יימר מדיפתי אולי הוא זה שלמעלה.

רב יימר בר חשוי ורב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע ורב פנחס בר אמי אתו לקמיה דרבא.

רב יימר בר שלמיה אמר לאבי ולרבה, אמר ר' יוסי שמעתי וכו' אמר ר' אמי לא שמע ר' יוסי מבר נש זעיר.

אמר ר' ייסא ור' חייא ברונה מצלי לג' שיעין, ר' ברכיה התניה היה קרי שמע ומצלי בתר ג' שיעין. [הוא ר' אסי בלשון ירושלמי. ד"ק].

ר' ינאי רבו של ר' יוחנן, ובפרק אין מעמידין בע"ז אמר ר' ינאי צער היה לי אצל ר' אמי ור' אמי אצל ר' אסי ור' אסי אצל ר' יוחנן ור' יוחנן אצל ר' ינאי ור' ינאי אצל ר' יוחנן בן עמרם ור' יוחנן אצל רבי ואמר לו גוי בן יומו מטמא, ובאתי ודרכיתי הדברים שלמי ר' חייא ואמר בן מ' שנים מכאן נראה שלא היה תנא.

ר' ינאי ור' יוחנן הוו יתבי, ובפ"ה דובחים ר' חייא ור' ינאי פליגי שהם יהודה ויחזקיה רבו של ר' יוחנן, ובפ"ה שרצים שלח ליה ר' ינאי למר עוקבא שישלח לו מקלורין דמר שמואל לעניו, ועד בנמ' רב הונא רבוי ורב בר ינאי ור' ינאי בר חייא ור' חייא בר מאיר ור' מאיר בר אלעזר בן עקב ור' אלעזר בן עקיבא, ובסוף פ' כל כתבי ר' אבא בריה דר' חייא בר אבא ור' ינאי הוו יתבי אקלעו לפני ר' ינאי ובעו מיניה דר' ינאי מהו להרוג נחש' אמר להו צרעה אני הורג כ"ש נחש ועקרב, נראה שהארץ ימים. אמר ר' ינאי אמר ר' חושעיא אמר

ר' יוחנן ור' ינאי פליגי שהם יהודה ויחזקיה רבו של ר' יוחנן, ובפ"ה שרצים שלח ליה ר' ינאי למר עוקבא שישלח לו מקלורין דמר שמואל לעניו, ועד בנמ' רב הונא רבוי ורב בר ינאי ור' ינאי בר חייא ור' חייא בר מאיר ור' מאיר בר אלעזר בן עקב ור' אלעזר בן עקיבא, ובסוף פ' כל כתבי ר' אבא בריה דר' חייא בר אבא ור' ינאי הוו יתבי אקלעו לפני ר' ינאי ובעו מיניה דר' ינאי מהו להרוג נחש' אמר להו צרעה אני הורג כ"ש נחש ועקרב, נראה שהארץ ימים. אמר ר' ינאי אמר ר' חושעיא אמר

ר' יוחנן ור' ינאי פליגי שהם יהודה ויחזקיה רבו של ר' יוחנן, ובפ"ה שרצים שלח ליה ר' ינאי למר עוקבא שישלח לו מקלורין דמר שמואל לעניו, ועד בנמ' רב הונא רבוי ורב בר ינאי ור' ינאי בר חייא ור' חייא בר מאיר ור' מאיר בר אלעזר בן עקב ור' אלעזר בן עקיבא, ובסוף פ' כל כתבי ר' אבא בריה דר' חייא בר אבא ור' ינאי הוו יתבי אקלעו לפני ר' ינאי ובעו מיניה דר' ינאי מהו להרוג נחש' אמר להו צרעה אני הורג כ"ש נחש ועקרב, נראה שהארץ ימים. אמר ר' ינאי אמר ר' חושעיא אמר

ר' יוחנן ור' ינאי פליגי שהם יהודה ויחזקיה רבו של ר' יוחנן, ובפ"ה שרצים שלח ליה ר' ינאי למר עוקבא שישלח לו מקלורין דמר שמואל לעניו, ועד בנמ' רב הונא רבוי ורב בר ינאי ור' ינאי בר חייא ור' חייא בר מאיר ור' מאיר בר אלעזר בן עקב ור' אלעזר בן עקיבא, ובסוף פ' כל כתבי ר' אבא בריה דר' חייא בר אבא ור' ינאי הוו יתבי אקלעו לפני ר' ינאי ובעו מיניה דר' ינאי מהו להרוג נחש' אמר להו צרעה אני הורג כ"ש נחש ועקרב, נראה שהארץ ימים. אמר ר' ינאי אמר ר' חושעיא אמר

ר' יוחנן ור' ינאי פליגי שהם יהודה ויחזקיה רבו של ר' יוחנן, ובפ"ה שרצים שלח ליה ר' ינאי למר עוקבא שישלח לו מקלורין דמר שמואל לעניו, ועד בנמ' רב הונא רבוי ורב בר ינאי ור' ינאי בר חייא ור' חייא בר מאיר ור' מאיר בר אלעזר בן עקב ור' אלעזר בן עקיבא, ובסוף פ' כל כתבי ר' אבא בריה דר' חייא בר אבא ור' ינאי הוו יתבי אקלעו לפני ר' ינאי ובעו מיניה דר' ינאי מהו להרוג נחש' אמר להו צרעה אני הורג כ"ש נחש ועקרב, נראה שהארץ ימים. אמר ר' ינאי אמר ר' חושעיא אמר

ר' יוחנן ור' ינאי פליגי שהם יהודה ויחזקיה רבו של ר' יוחנן, ובפ"ה שרצים שלח ליה ר' ינאי למר עוקבא שישלח לו מקלורין דמר שמואל לעניו, ועד בנמ' רב הונא רבוי ורב בר ינאי ור' ינאי בר חייא ור' חייא בר מאיר ור' מאיר בר אלעזר בן עקב ור' אלעזר בן עקיבא, ובסוף פ' כל כתבי ר' אבא בריה דר' חייא בר אבא ור' ינאי הוו יתבי אקלעו לפני ר' ינאי ובעו מיניה דר' ינאי מהו להרוג נחש' אמר להו צרעה אני הורג כ"ש נחש ועקרב, נראה שהארץ ימים. אמר ר' ינאי אמר ר' חושעיא אמר

ר' יוחנן ור' ינאי פליגי שהם יהודה ויחזקיה רבו של ר' יוחנן, ובפ"ה שרצים שלח ליה ר' ינאי למר עוקבא שישלח לו מקלורין דמר שמואל לעניו, ועד בנמ' רב הונא רבוי ורב בר ינאי ור' ינאי בר חייא ור' חייא בר מאיר ור' מאיר בר אלעזר בן עקב ור' אלעזר בן עקיבא, ובסוף פ' כל כתבי ר' אבא בריה דר' חייא בר אבא ור' ינאי הוו יתבי אקלעו לפני ר' ינאי ובעו מיניה דר' ינאי מהו להרוג נחש' אמר להו צרעה אני הורג כ"ש נחש ועקרב, נראה שהארץ ימים. אמר ר' ינאי אמר ר' חושעיא אמר

ר' יוחנן ור' ינאי פליגי שהם יהודה ויחזקיה רבו של ר' יוחנן, ובפ"ה שרצים שלח ליה ר' ינאי למר עוקבא שישלח לו מקלורין דמר שמואל לעניו, ועד בנמ' רב הונא רבוי ורב בר ינאי ור' ינאי בר חייא ור' חייא בר מאיר ור' מאיר בר אלעזר בן עקב ור' אלעזר בן עקיבא, ובסוף פ' כל כתבי ר' אבא בריה דר' חייא בר אבא ור' ינאי הוו יתבי אקלעו לפני ר' ינאי ובעו מיניה דר' ינאי מהו להרוג נחש' אמר להו צרעה אני הורג כ"ש נחש ועקרב, נראה שהארץ ימים. אמר ר' ינאי אמר ר' חושעיא אמר

ר' יוחנן ור' ינאי פליגי שהם יהודה ויחזקיה רבו של ר' יוחנן, ובפ"ה שרצים שלח ליה ר' ינאי למר עוקבא שישלח לו מקלורין דמר שמואל לעניו, ועד בנמ' רב הונא רבוי ורב בר ינאי ור' ינאי בר חייא ור' חייא בר מאיר ור' מאיר בר אלעזר בן עקב ור' אלעזר בן עקיבא, ובסוף פ' כל כתבי ר' אבא בריה דר' חייא בר אבא ור' ינאי הוו יתבי אקלעו לפני ר' ינאי ובעו מיניה דר' ינאי מהו להרוג נחש' אמר להו צרעה אני הורג כ"ש נחש ועקרב, נראה שהארץ ימים. אמר ר' ינאי אמר ר' חושעיא אמר

ר' יוחנן ור' ינאי פליגי שהם יהודה ויחזקיה רבו של ר' יוחנן, ובפ"ה שרצים שלח ליה ר' ינאי למר עוקבא שישלח לו מקלורין דמר שמואל לעניו, ועד בנמ' רב הונא רבוי ורב בר ינאי ור' ינאי בר חייא ור' חייא בר מאיר ור' מאיר בר אלעזר בן עקב ור' אלעזר בן עקיבא, ובסוף פ' כל כתבי ר' אבא בריה דר' חייא בר אבא ור' ינאי הוו יתבי אקלעו לפני ר' ינאי ובעו מיניה דר' ינאי מהו להרוג נחש' אמר להו צרעה אני הורג כ"ש נחש ועקרב, נראה שהארץ ימים. אמר ר' ינאי אמר ר' חושעיא אמר

ר' יוחנן ור' ינאי פליגי שהם יהודה ויחזקיה רבו של ר' יוחנן, ובפ"ה שרצים שלח ליה ר' ינאי למר עוקבא שישלח לו מקלורין דמר שמואל לעניו, ועד בנמ' רב הונא רבוי ורב בר ינאי ור' ינאי בר חייא ור' חייא בר מאיר ור' מאיר בר אלעזר בן עקב ור' אלעזר בן עקיבא, ובסוף פ' כל כתבי ר' אבא בריה דר' חייא בר אבא ור' ינאי הוו יתבי אקלעו לפני ר' ינאי ובעו מיניה דר' ינאי מהו להרוג נחש' אמר להו צרעה אני הורג כ"ש נחש ועקרב, נראה שהארץ ימים. אמר ר' ינאי אמר ר' חושעיא אמר

ר' יוחנן ור' ינאי פליגי שהם יהודה ויחזקיה רבו של ר' יוחנן, ובפ"ה שרצים שלח ליה ר' ינאי למר עוקבא שישלח לו מקלורין דמר שמואל לעניו, ועד בנמ' רב הונא רבוי ורב בר ינאי ור' ינאי בר חייא ור' חייא בר מאיר ור' מאיר בר אלעזר בן עקב ור' אלעזר בן עקיבא, ובסוף פ' כל כתבי ר' אבא בריה דר' חייא בר אבא ור' ינאי הוו יתבי אקלעו לפני ר' ינאי ובעו מיניה דר' ינאי מהו להרוג נחש' אמר להו צרעה אני הורג כ"ש נחש ועקרב, נראה שהארץ ימים. אמר ר' ינאי אמר ר' חושעיא אמר

לא שמיע לי הא מלתא כדאיתא בפ' אין בין מורד הנאה, וכן פרש"י בתחלת כתובות והיה קורא על עצמו בפרק היו בודקין בטמורין ורב תבואות בנח שור הוא יוסף, והוא מארי חזי"א הוא דחק השעה שאמרו ליה נלדאי ר"ל חזיים בכוכבי' שימלך שתי שנים לבר, וכשלאמרו לו שימלך לא רצה ואז מלך אבוי כ"ב שנים ואחריו מלך ב' שנים כדאיתא בסוף ברכות, ובסוף הוריות אומר שמלך שתי שנים וחצי והיו לו ג' דברים ממה שאמרו את דיומה חיים איסתמיס ורצחן ורצחין כדאיתא בפסחים והיה עניו מאד כמו רבי בסוף סוכה, ובפ"ק דחולין אמר רב יוסף בר חייא אנא מרב יהודה גמירנא דאפילו ספקי דגברי גריס פרש"י הוא רב יוסף סתם בכל התלמוד וסתם גברי אמרי בפום בדיאט הוא רב יוסף וגם רבה חביוו. והוה רב יוסף היה יותר מס' שנה כי בסוף מ"ק עבר יומא מנא לרבנן ואמר ליה אבוי נתי דנפק מרת דשני מרת דיומי מי נפק, כי מי שהלה ומת ביום ג' הוא כרה, ומה שלא אמר מרת דבנים פורש

התוספות בפרק במה מדליקין שהיו בניו גדולים ואינם מתיים בעון אביהם, ובפרק השוכר רב יוסף התענה מ' יום וקרא לא ימוש מפך ועד מאה תעניות ואמרו לו מפי זרעך ועד מאה אחרים ואמרו לו ומפי זרע זרעך אמר מכאן ואילך אין צריך שהתורה חזרת ללוסדיה אמר י"ל מיעה ועד עלום. ונראה שיועיל הפילת האב לבנו ולזרעו כמו

אברהם אבינו שהיו זרעו חכמים כמו. שתמצא באלה החכמים בני רב יוסף, וכבר אמרנו שהיה בקי בתרגום אבל הוא לא עשאו וא"ר יוסף שהסומ' אינם שבעין שנאמר טוב מראה עינים מהך נפש בענין הכן דיומא ובפסחים מאן אמר הגדה בי רב ששת, וכן ברב יוסף כי שניהם נסתמו מפני שנהנו רב שמדותיו בענה והוא היה בזמן רב כשמצא רב הונא בשיראי ואמר שתתקיים ברכת רב והיה אז רב דוי בפ' בני העיר.

[יוסף שירא נמצא ב"פ בתלמוד בפ"ה ובר"ס מי שהוציאודי והוא וראי שירא ממש וכן יונתן שירא שיליה יבמות לכן אצל ש"ס רש"י אצל יונתן זה. ונראה שהם הם שידין יהודאין שנוכרו בס' הלמ"מ. יע"ף.]

רב יוסף בריה דרב שמעיה אמר לרב פפא.

רב יוסף ורב שמואל בני רבה בר בר חנה ומר יהודה שלנאה.

אמר רב יוסף אמר ר' שמעון ברבי ואולי הוא אבוי מרב יצחק בר יוסף תלמיד ר' יוחנן.

א"ר יוסתאי בר מתון א"ר יונתן פ' סבול יום.

(1) נראה שהוא סבא דודר משפטים, וכן בר ייסא המזכיר לחלן מזכר בזהר, יע"ף.

ר' ינאי בריה דר' שמואל בר ינאי .
 ר' יעקב וכל חברותא דר' יוחנן . ר' יעקב אמר
 ר' יוחנן ונראה כי סתם ר' יעקב הוא ר' יעקב
 בר אידי .

ר' יעקב בר אבא אמר לאביי , אמר ר' יעקב
 אמר רב חסדא הוא אח לר' נתן בר אבא , ר'
 יעקב בר אבא בעא מרב ושמואל , ר' יעקב בר
 אבא בשם ר' חייא בר אבא , הרמכה ר' יעקב בר
 אבא קמיה דרב , [ונראה הנוסחה לפני רבא .]
 ר' יעקב בר אבאי בשם ר' הונא דציפורי .

א"ר יעקב בר אדא (I) אמר ר' יהושע בן לוי ,
 אמר ר' יוסי אמר ר' יעקב בר אדא .

רב יעקב בריה דרב אחא בר יעקב (2) ושניה' למדו
 לפני אביי , ורב אחא היה חסיד וצדיק מלומד בנסים
 שדרג המויק שהיה בבית מדרשו של אביי , והוא קרא
 קודם עם רב הונא ר"ל רב אחא וזכה לכנים דלא
 איעקב כמו חבריו מפרקיה דרב הונא , אמר ר'
 יעקב בר אחא אמר רב אסי .

ר' יעקב בר אחא כבר וזכרוהו ועתה נוסף עוד ,
 אמר רב יעקב בר אחא אמר ר' זורא , ר' זורא ור'
 שמעון הוו יתבי אל' חז להבירה ניקום לפני ר'
 יעקב בר אחא והוא דחיל חטאין , חזר אמר והוא
 בר אורוין , אל' ר' יעקב לר' ירמיה בר תחליפא .

ר' יעקב אבוא דרב אחא בר יעקב , מתקף לה
 רב יעקב אבוא דר' אחא בר יעקב , אמר ר' יעקב
 לדידי מסרשא מיליה דרב .

ר' יעקב בר אידי חלמיד מובהק לר' יוחנן וקורא
 לו ר' יוחנן בר אידי חברינו , אמר ר' יעקב בר
 אידי א"ר יהושע בן לוי , אל' ר' זורא לר' יעקב בר
 אידי , אמר ר' יעקב בר אידי אמר ר' יוחנן אנא
 שמיעת מר' יוחנן .

ר' יעקב בד גיורי משמיה דר' יוחנן , נ"א ר'
 יעקב בר יצחק בר גיורי .
 ר' יעקב בן דוסאי .

ר' יעקב דרומאה בס' סדר תעניות ירושלמי .
 רב יעקב בר נבדי ור' אלעא ור' שמעון בר אבא ,
 ר' יעקב בר נבדי בשם ר' אבהו .

ר' יעקב חרינא נ"א חריבא , והוא בעא מרב
 חסדא ס' לא יחפור , והערך גורס ר' יעקב חריבא
 והוא שם מקום כמו דיאייב .

(1) בר"ק רבי יעקב בר אדא בוסף ר"ל . ע"כ , ועל
 זה העיר היעב"ץ בח"ל : לא ידעתי , אסנא
 נסנא בדעא מרב סחרורין רס"ב , המצויין .

(2) ובפ"ט ר"מ"ב רבי יעקב בר אחא סתמא אילי הוא
 וז . יעב"ץ .

ר' ינאי , וזה ר' ינאי חותן יהודה בר חייא שמת
 בימיו , בכתובות שאלמלא יהודה קיים לא במל
 עונתו ויהי כשגגה שיוצא מלפני השלש , ובש"ס
 מיבמות שקל ר' ינאי ועישר ע"ס הארים שיביא לו
 בע"ש סמוך לחשיכה , אחת לקמיה דר' חייא אל'
 שפיר עברת דכתבי למען תלמד ליראה יי כל הימי'
 ותניא כל הימים אלו שבתות ויו"ט , מזה נראה
 ג"כ כי ר' חייא גדול ממנו ור' חייא אינו במשנה
 כ"ש ר' ינאי , ובפ' כירה אמר ר' תנחום אמר ר'
 יוחנן אמר ר' ינאי אמר רבי , ובוודאי כי הוא ראש
 האמוראים ויהיה כמו תנא ופליג , והוא מפרש
 הרבה משניות ובריות וכן בפרק המקבל ובפרק
 השוטר במציעא .

אמר ר' זורא אמש נראה לי בהלום ר' יוסי בר
 חנינא והוא אצל ר' יוחנן ור' יוחנן אצל ר' ינאי ור'
 ינאי אצל ר' חנינא ור' חנינא אצל ר' חייא ומכאן
 נראה ג"כ שהוא אמורא , ובהשנות הראב"ד לא
 היה שמואל ור' יוחנן ור' אושעיא ור' ינאי מביח
 דינו של רבי , אבל לוי ור' ביסא ור' חמא בנו
 שהוא אביו של ר' אושעיא ור' ישמעאל בר' יוסי
 ור' יוסי בן לקוניא , וא"כ רב גדול ממנו כי רב מב"ד
 של רבי נדאיתא בסנהדרין , וכבר ראית כי הוא
 שלישי לר' חייא ואיך יהיה תנא ? וכבר כתבתי
 בתנאים כי ר' ינאי האמור במשנה היו לו בניים
 תנאים ת"ח תלמידי ר' מאיר , ובסוף פרק חוקת
 הבתים החך אילן שלו שהיה נוטה לר"ה
 משום התקששו וקישו , קשום עצמך ואח"כ
 קשום אחרים , ובפרק תפלת השחר ר' חנינא ור'
 ינאי חולקין אם הלכה כר' יהודה , וכן בבבא בתרא
 אול ר' ינאי אכתפיה דר' שמלאי וגששיה לר' יהוד'
 נשיאה בן רבי האמורא , אמר ר' יוחנן א"ר ינאי .
 [ינאי אינש דלא מעלי כפרש"י פד"מ . יעב"ץ .]
 ר' ינאי בנו של רב יוסף בנו של רבא אמר רב
 כהנא , אמר ר' ינאי משמיה דאביי .
 ר' ינאי בנו של ר' שמעון ברבי .

ר' ינאי בריה דר' אמי איקלעו לבי יהודה בריה
 דר"ש בן פיו והוא היה כהן כי ר' אמי היה כהן ,
 אמר ר' ינאי אמר ר' יצחק .

ר' ינאי בר ישמעאל חלש על לגביה ר' שמעון
 בן יוד ורבנן אמר להו ר' שמעון בן יוד אמר
 ריש לקיש משום ר' חנינא , ר' ינאי בר ישמעאל
 בשם דבית ינאי , אמר רבי משום ר' ינאי בר
 ישמעאל .

אמר ר' ינאי בריה דר' ינאי סבא משמיה דר'
 ינאי רבה .

ר' ינאי קסודקאח לפני רב הונא . ד"ק .

ר' יעקב בריה דבת שמואל. מתקן ליה רבי יעקב על דברי רבא.

ר' יעקב בר החליפא אמר לר' אבהו ואולי הוא אח לר' ירמיה.

יפת אבהו דר' בנימין בר יפת תלמיד דר' יוחנן. ר' יצחק סתם הוא בומן ר' יוחנן ורב נחמן והוא מהראשונים והוא היה יתיב עם ר' אמי. ביתו של ר' יצחק נפחא, וזה ירד לבלל שהיה עם רב נחמן בביתו והוא נתן ברכה לרב נחמן אילן אילן במה אבריק וכו', בתחלת תעניתו נאמר יעקב אבינו לא מת אבל ר' יצחק נפחא היה בארץ ישראל, אבל מצינו דרש ר' יצחק נפחא אפיתחא דרשי גלוחא בסוף ספרק הכלים ותמיה לי מי נתן ראש גולה בא"י? וכבר אמרתי כי לפעמים קורא לראש גולה נשיא כמו רב נחמן חתן הנשיא.

ר' יצחק תנא דברתא דר' ירמיה, ויתב ר' יצחק בר אבא בר כהנא תני תנא קמיה, ויתב ר' ירמיה ור' יצחק בר אבא ויתבי אביי קמיהו והוא תלמיד רב עם רבינו חננאל.

רב יצחק בר אבדימי בפרק כל הבשר, כי סליק ר' אלעזר אשכחיה לעזריא א"ל איכא תנא דאתנייא לרב כהל אחוזי לרב יצחק בר אבדימי, התוספות וכן בפרק המומר את הספינה איכא תנא דאתנייא לרב מרות אדחוי ליה לרב יצחק בר אבדימי, ורב יצחק בר אבדימי היה רבו של רב (כ"ו רבא) כדאמר בריש יבמות ובר"ש אלו הנשרפין אמר רבא אמר לי רב יצחק בר אבדימי אחיא הכא היה והאך יתכן דרב יצחק בר אבדימי שהיה רבו של רב שהיה חי עד רבא והלא ביום שמת רב יהודה שהיה תלמידו של רב נולד רבא, וגרים החם רבינו שמואל איכא תנא דאתנייא רב מרות פ' ששנה לו רב מרות, וקשה לרבינו תם להיות רבו של רב. וקצת קשה דאם רב יצחק בר אבדימי הדמוסר את הספינה היה רבו של רב היכי קאמר ליה ר' אלעזר סתם הא אתמר עלה אמר ר' אבהו אמר ר' יוחנן והלא ר' יוחנן שהיה רבו של ר' אבהו היה קורא לרב רבינו כדאיכא בפרק אלו מרשות ע"כ, וזה אינו קשה שאע"פ שהביא לו ר' אלעזר מהאחרונים תיקשי ליה ג"כ כי ר' אלעזר וועירי דיו וקנים יהוה מר'

ר' יעקב בר חנינא. ר' אחא מכשיר משום ר' יעקב בר חנינא.

ר' יעקב בריה דבת יעקב בר אידי, א"ל ר' ירמיה אקף אסולמא דצור ובעא מיניה מר' יעקב בר אידי וקפך, וזה ר' יעקב גול עם ר' יעקב בר אידי וקנו שהיה בן בתו כדאיכא בסוף סוטה.

ר' יעקב איש כפר נדוריא (ד"ק נבוריא) הורה בצור על דגים שמשונין שחיטה ועל בן הנכרית שנימול בשבת ועל שניהם הלכה אותו ר' חני שלא הורה כדן בפ' זאת חקת בילמדנו, ויש נוס' ר' יעקב בר חסדא בפ' המפקד, וא"כ היו לו ח' בנים לרב חסדא.

ר' יעקב דכפר חנן.

רב יעקב מנהר פקוד משמיה דרבינא והוא בומן ר' הונא בריה דרב יחושע, ויתבי קמיה דרבינא ואמר משמיה דרב הונא בריה דרב יחושע וכן יש ברור השני מהגאונים גאון שמו ר' יעקב מנהר פקוד.

ר' יעקב אבוי של רב נחמן בר יעקב והוא רב נחמן סתם, אמר רב נחמן תני אבא על אבוי קאמר וזה סופר דשמואל ר"ל ר' יעקב בר אחא גול הדור עם ר' יעקב ההוא מרבגן ור' יעקב שמיה, רב יהודה ור' ירמיה הוו יתיבי קמיה דר' יעקב.

ר' יעקב בר נחמני אמר שמואל.

ר' יעקב בר נפחלי משמיה דרבינא.

ר' יעקב בר סיי ור' יעקב עומסייא בירושלמי. ד"ק יעקב בן קורשאי בומן רשב"ג ור"מ ור' נתן בהוריות, והוא עשה שלא יתייש רשב"ג מר"מ, ובירושלמי הוא רבו של רבינו הקדוש.

יעקב קרחה בפ' אליעזר דחלוין, ובפ' כיצד משתתפין אמר אביי הא ותני יעקב קרחה.

(1) במדרש קהל' על פסוק ומוצא אני מר סמות את האש' דרש שם פסוק איש טוב יסלט ממנה חוטאת ולמד בה במינות, ואומר שם טוב זה ר' אליעזר חוטא זה יעקב איש כפר נבוריא, ונראה לפי זה המדרש כי זה יעקב איש כפר נבוריא היה מין. ובאמת נראה כן מהוראותיו שהיה לועג על דברי חכמים והורה על דגים שמשונין שחיטה, אך כמה שאמר המדרש וכו' זה רבי אליעזר וחוטא זה יעקב איש כפר נבוריא והעביר אותו אצל ר' אליעזר נראה שרומם על פניו ר' אליעזר הנדול שנתחם למינות (המובא בע"ז בבבלי ובירושלמי ובמדרש) מפני הדרשה שאמר לו יעקב איש כפר סכניא בשם יש הניציר על לא תבא אקף זונה ומחיר כלב וא"כ יתכן שיש כאן פ"ס במדרש קהלת וצ"ל יעקב איש כפר סכניא תחת נבוריא, או אולי נבוריא וסכניא הוא אחד וצריך לחפש בדבר. דג"כ.

ר' יצחק בר זעירי ואמרי לה ר' שמעון נזירא
וכבר ידעת מי הוא זעירי .

ר' יצחק בר חיפא מדרש שמואל . ד"ק .

ר' יצחק בר חיפא בשם ר' אמי .

ר' יצחק בן חלוב היה שולח ר' אמי הדינין לפניו
שיורה הוא בשטר נתי הגשול .

אמר ר' יצחק בר חנינא אמר רב הונא .

[רבי יצחק חקולא ורבי יצחק בן שבלא , עיין
להלן ר' יצחק נפחא . המעריך .]

רב יצחק בריה דרב יהודה והוא אבי אבוח של
חומה אשת אביי , וזה ניני של רב יחזקאל אביו
ורב אדא בר רב הונא ורב שמואל בריה דרבה בר
בר הונא חגי שבועות בי רבה ופגע בהם רב כהנא .

ר' יצחק בר יוסי אקלע לבי רבא .

רב יצחק בר יוסף אמר ר' יוחנן והוא יצחק
סומקא , ובפסק חלק שנעשה לו נס וניצל בענין
הלוואה על המכה , והוא קבל מר' יוחנן ורבו
הלכותיו משם ר' יוחנן בתלמוד אבל לא ספק
התלמוד עליו כמו בר' אבין שהיה כל יום עם
ר' יוחנן , ובדורה ר"ל אם אמר ר' יוחנן הלכה
והזור ממנה ליום האחר היה שם ר' אבין ודייק
והיה מצוי כל שעה כמו ר' חיפא בר אבא וזה אדל
בזר ר' ירמיה .

ר' יצחק בר יעקב בר גוריו בשם ר' יוחנן ובזמן
רבין .

ר' יצחק הכהן . ד"ק .

ר' יצחק בן לוי פ"ק דיומא . ד"ק .

ר' יצחק בר מריון .

רב יצחק בריה דרב מרשריא אקלע לבי רב אשי
והיה אדם חשוב לשני הגוים .

רב יצחק אבדה דרב נחמן בר יצחק .

ר' יצחק בר נחמני בעא מריב"ל , אמר ר' יצחק
בר נחמני אמר ר' אושעיא , אמר ר' יצחק בר

נחמני לדידי מפרשא לי מר' יוחנן ונראה שהוא
אחי מר שמואל כי נחמני כי הוא היה חולק עמו .

ר' יצחק בר נחמני ואמרי לה שמואל בר נחמני
והד עמיה ומנר ר' יצחק בן פוי , בעא ר' יצחק (בכ"י

יהושע) בר נחמני מריב"ל , א"ר יצחק בר נחמני א"ר
אושעיא ואמר לדידי מפרשא מר' אליעזר ומריב"ל .

ר' יצחק נפחא הוא ר' יצחק בן שבלא הוא ר'
יצחק חקולא הוא ר' יצחק בן אלעזר הוא ר' יצחק

בן פנחס דאגריה הוא ר' יצחק בר אחא דשמעתי ,
הדיסין שמעוני' אח" וצמ"י בש"י ערבי דשמעתי ,

כי ששה שמות היו לו והדיסין ששה משמותם ,
אבל רש"י פ"י על אלו שנים האחרונים : ר' יצחק

אבחו והביאו ראייה ממנו , ועוד לדעת רש"י כי רב
אדא שהיה אדם גדול בזמן רב היה ג"כ בזמן רבא
והיה רבא רב לו שהיה כמו תלמידו , כי החכמים
שהם זקנים הרבה שוכחים הלמודם כמו ר' דוסא
בן הרכינס שאין ילכה כמותו רוב ההלכות לא
בסאבי סיעמא , וכן אמר בבבבא לא בקשישוחא
תליא מלחא אלא בסברא , אבל הנראה לי כר"ת
שהם שנים כמו שאמרתי ג"כ רבא אדא .

רב יצחק בר אבדימי השני שהיה בזמן רבא ,
והראשון בזמן רבי ורבו של רב .

ר' יצחק בר אבדימי והיה ניין ר' אבהו , אמר
אביי כי אתא ר' יצחק בר אבדימי ורב דימי תלמידו
מר' יצחק בר אבדימי , אמר רבא אמר לי ר' יצחק
בר אבדימי וזה היה השני .

ר' יצחק בר אבוח סוף הקומץ וזמא .

ר' יצחק בר אבין נראה שהיה בזמן רבא .
[ד"ק רבה .]

רב יצחק בר אדא אמר רב תלמיד רב ואמרי לה
ר' יצחק בר אידוי .

ר' יצחק בר אדא , ור' יצחק בן אלעזר , עיין
להלן ר' יצחק נפחא . המעריך .]

ר' יצחק בן אלישיב ור' אבא ור' אושעיא ואשתו
הנה ור' מני בריה דר' יונה הוא מצוי לפניו אדם
גדול בסבריה . [ד"ק בזמן ר' יוחנן .]

ר' יצחק בר אמי כל המדות שצריך לש"ץ בתעני'
צבור כלם מצאו בו זקן ופרקו נאה ר"ל שלא יצא
עליו שם רע בילדותו וכו' , ר' יצחק בר אמי אקלע
לבי בר חסדא , א"ר יצחק בר אמי אמר ריב"ל ור'
זירא אמר הלכה משמנו ואם ר' אמי אביו של זה
היה כהן .

ר' יצחק דבי ר' אמי .

ר' יצחק בר אשיאן אמר רב ותלמידו רב אדוי
בר אבין ור' אשיאן הוא תנא דבי ר' אמי .

ר' יצחק בר בירונא [ד"ק ביסנא] אתא לקמי' דר'
סדת . והוה ר"י בר בירונא גזר בשנה שמת רב שלא
יביא ענפי דקלים והדם ויגזן לפני חתנים וא' שהבי'
הדם נשכו נחש בש' ה' שרצים והוא תלמיד רב .
אמר ר' יצחק מגדלאה אמר ר' שבתאי ור' יוחנן
וריש לקיש אומרים משמו , ובפסק אלו מציאות
סירש ההלכה משמו , אמר ר' יצחק מגדלאה והוא
שעשוין כמגדלים .

רב יצחק בר גיורי פרש"י שם אדם שלח משמיה
דר' יוחנן .

ר' יצחק בר נפתא בעא קומי ר' מונא בירושלמי
דשבת .

ר' יצחק בר זירא . ד"ק .

ר' יצחק רובה עם רבי בפוק כירה בירושלמי .
יצחק ריש נלותא בר אחתיה דרב בני , ושכיב
ואמר היישינן להרי יצחק , ובשאלות הראש"ש כלל
ן' כי זה השם הוא כמי שלא היה ראש גולה כי
איך היישינן להרי יצחק , ועוד שלא היה אלא ראש
גולה אחד , ועוד כיצד הלך בדרך יחידי .

ר' יצחק בר שילא תלמיד רב חסדא . ד"ק .

רב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב
ויתב קמיה דרב נחמן וכן יתיב קמיה דרב שפא וא"ל
ר' זורא למדתנו רבינו , ונראה שהוא תלמיד לרב
הוא בשא מרב , וקרובו היה כי מרתא לקנו אח
של ר' הוויא ודרו של רב .

ר' ירמיה : בספ"ק דתעניות אמר ר' ירמיה
לדידי מפרשא לי מניה דר' ירמיה בר אבא , ובפ'
חבית יתיב רב ירמיה קמיה דר' זורא , ונראה לי כי
לא היה זה רב ירמיה בר אבא תלמיד חבר לרב ,
ופרש"י פ' הדר עם הנכרי תלמיד חבר חכם כמיהו
אלא שלמד ממנו דבר אחד או יותר כמו רבינא עם
רב אשי וא"כ איך היה יושב לפני ר' זורא תלמיד
רב יהודה שהוא תלמיד שמואל ורב , אע"פ
שמצאתי גמרות שאומר בפ' ר' ירמיה בר אבא
ויתב קמיה דר' זורא או אולי שם של שניהם ר'
ירמיה בר אבא , ר' ירמי' ור' אבא ור' אבין כלם בחד ,
ר' ירמיה ור' אבא עשו שלום בסוף יומא .

רב ירמיה אמר בר חסדא .

אמר ר' ירמיה אמר ריש לקיש ור' ירמיה א"ל
לר' יוסי בר אבין ור' ירמיה נשא כהנת , אמרי
במערבא הוא ר' ירמיה הוא לא אבל סילת בימיו
לפי שהיה מסופק בברכה אחרונה , ואפקהו מבית
המדרש על בעיותיו הקשות שלא יכלו לתרצן בפ'
קמא דבתרא על דאפקהו לר' ירמיה , ובסוף בתרא
על דא עיילתו לבי מורשא , אמר ר' ירמיה גברא
כרב יוסף אמר זה , ובמדרש בנות ישראל אל שאול
בכינה וכו' , ר' פנחס ור' ירמיה בשם ר' ירמיה
בר אבא .

רב ירמיה בר אבא תלמיד חבר לרב כדאתא
בברכות , ובכאן יש פסקא גדול כי אומר ר' ירמיה
סתם ולא ידענו אם הוא ר' ירמיה בר אבא או ר'
ירמיה בר תחילפא או ר' ירמיה שהיה בא"י ונראה
כשהוא אומר רב [הוא] רב ירמיה בר אבא כי הוא
זקן והיה בבבל , ור' ירמיה סתם הוא בא"י בעל
הבעיות שנשארו בתיקו , וגם זה נראה שהיה
בראשונה בבבל פ' המדיר ולציון יאמר איש ואיש
יולד בה , אמר ר' מ'אשיה אחד הנולד בה ואחד
המצפה לראותה , אמר אביי דר' מינייהו עדיף
כתי מינן אמר רבא וחד מינן כי סליק להתם עדיף

סתמא המדרב בשמעתין הוא ר' יצחק בר אבא ,
ר' יצחק סתם האמור בהגדה הוא ר' יצחק בן
פנחס וא"כ אלו האחרונים הם שנים , וכן נוכל
לפרש כי ר' יצחק בן שבלא הוא ר' יצחק נפחא ,
ור' יצחק בן אלעזר הוא ר' יצחק חקולא שהיו ג"כ
הראשונים שנים , או כי ד' שמות נקראו לו לר'
יצחק נפחא כמו שאמרו בתוספות באיסי בר יהודה
כי ה' שמות נקראו לו והוא נקרא נפחא ור' יוחנן
בר נפחא , וזה ר' יצחק היה זקן מאד וסבר לה
כר"צ והוא אמר אני ראיתי לרבי"ל , ר' יצחק נפחא
ור' אמי ור' אבהו ור' אבא ור' חנינא שפי היו
יתבי א"ל ר' אבא וכן אמר להו רב ספרא , וזה
אינו ר' יצחק סתם ורב עמרם היה תלמידו , ויתב
ר' אמי ור' יצחק אקלעא דר' יצחק נפחא , אמר
רב יהודה משום ר' יצחק בן פנחס .

[רבי יצחק בר נפתלי ריש אלמנה נוונת .

יעב"ץ .]

יצחק סומקא תלמיד מובהק לר' יוחנן אבל לא
סמך החלמוד עליו כמו על ר' אבין שהיה תמיד
עם ר' יוחנן ואם היה חזור בר' ר' יוחנן היה נמצא
עמו . ד"ק .

ר' יצחק סכריין מתקופה על ר' יוסי בר בון .
[בגו' שלפנינו רבי יצחק בר סכריין מתקופה על
רבי יוסי בר אבין ס"ק דנבחים דפ"א . יעב"ץ .]

ר' יצחק איש כפר ענו שאמר משום ר' יוחנן .
ר' יצחק בן פוי ואמרי לה ר' שמעון בן פוי וחד
עמיה ומנו ר' יצחק בר נחמני או שמואל
בר נחמני .

[רבי יצחק בן פנחס , עיין לעיל ר"י נפחא .
ר' יצחק ספקאה . עיין לעיל ר' יוסי בר ממל
חייא . המערך .]

רב יצחק תלמיד רב שפא והיה בהוליה דאבא
מר בריה דרב שפא בפ"ק דקדושין .

ר' יצחק בן קסמא . ד"ק .

ר' יצחק קסקאה קמיה דר' יוסי בר אבין משום
ר' יוחנן .

ר' יצחק קרשינגאה . ד"ק .

ר' יצחק קרפא בשם ר' יונה .

רב יצחק בריה דרבה בר בר חנא והוא היה בעל
חומה אשת אביו קורם לו וא"כ מת אביו , וכן
רחבה היה בעל הראשון לחומה , א"ל ר' אבא לר'
יצחק בריה דרבה בר בר חנא נ"א ר' יצחק בב"ח .
אמר ר' יצחק בר דרישא אמר ר' אמי וכן אמר
רב הונא ובירושלמי ר' יצחק בר דרישא שאל לר'
אשיא בשבועות .

ינאי הלכה משם ריש לקיש, ור' אמי אומר משם ר' ינאי בר ישמעאל.

ר' ישמעאל בר' יצחק כמו אלישע הנביא שלא נראה קרו על סדינו.

ר' ישמעאל איש כפר ימא שאל לר' אמי.

אמר ר' ישמעאל בר נחמן אמר ר' יוחנן.

[ר' ישמעאל בן סהריאל בימי רבי פ' מעשר בהמה דנו"ב. יעב"ץ.]

ר' ישמעאל בר תנחום ור' נתן בר ברכיה משם ר' ירמיה.

ר' יששכר דכפר מודאי [ר"ק מנדין] ור' חמא בר חנינא בוכין רבי ירושלמי, דרש יששכר דכפר מודאי.

ר' יתא: ר' יעקב בר אחא בשם ר' יתא בירושלמי.

אות הב"ף

בדי ואמרי לה כדי אינו שם חכם, ור"ל שנאמר בישיבה זו ההלכה בלא זכירת שם חכם כמו כדי נסבה ר"ל בהגם, אע"פ שבפעל הערוך פירש כדי נסבה עקור נסבה וננה וכו', ופרש"י בגמין על נוסח הגמ' שלא יאמר וכדי אלא וכדו כי וכדי הוא כמו ואמרי לה כדי לא שם חכם, וכל זה כתבתי כדי להסיר השגוש שהיה שם חכם משום כי בתחלת מציאת יש פירוש רש"י מוטעים שאומר כדי שם חכם.

רב כהן אמר וכו' ומטא לפני ר' אבהו ואמר הלכה כרב כהן ור' יהושע דסכנין בשם לוי. אבא כהן ברדלא ר"ל בן דילא שאמר ריש לקיש הלכה משמו כבר זכרנו אותו באל"ף.

רב כהנא תלמיד חבר לרב ז' בש' הבית ובש' דיני ממונות, וכהן הרא"ש בש' המומר את הבית דרב כהנא ורב אסי גדולים וחכמים וצדיקים היו וכמו תלמיד חבר לרב, כדאמרין בסנהדרין ס"א דיני ממונות דלגמרי דרב צריכי ולסבירא לא צריכי, סוק ח"ה שופריה דרב כהנא מעין שופריה דרב אבהו ואולי בענין זה תבעתו משרוינתא שהיה מוכר דיקולי ר"ל סליה סביר מוקל, וכשתבעתו משרוינתא הפיל עצמו מן הסג ובא אליו ז"ל ונתן לו שפא דינירי ר"ל ארון כמו עאל אבריה לשפא כן מ' רב צמח גאון, אבל רש"י בש' החובל (צב"א) בענין יהוד'

(1) נטעא רב כהנא רביה דרב עיוובין ח"ב. תראה שהיה לפניו גרסא אחרת דבי רב, אבל לפי גרסתנו הוא קדמון לכל החכמים כאן. יעב"ץ.

כתרי מניניהו דהא ר' ירמיה כי הוה הכא לא הוה ידע מאי קאמרו רבנן וכי סליק קרו לן בבליא טפשא וכן נראה כי ר' ירמיה בר אבא עלה לא"י, ורש"י פ' בהמה המקשה כי סליק ר' זורא אשכחיה לר' ירמיה דיתבי אמר כי הוה רב ירמיה בר אבא תלמיד רב ואמר לשמעיתא דרב, ובפרק השואל אמר רב יהודה אמר ר' ירמיה בר אבא נבוכנצר רכב על אריה וכו', יתיב ר' יצחק בר יוסף ורב הונא קמיה דרב ירמיה ואמר להו הכי אמר ר' יוחנן, ונראה זה בש' הוה רב ירמיה בר אבא בבבל, ובפ"ק דשב' ר' ירמיה בש' ר' ירמיה בר אבא, ובפ"ב דפסחים שאל לרבינו הקדוש ונקרא ר' ירמיה בר אבא.

ירמיה: אמר רב ירמיה בר אחא אמר רב.

אמר ר' ירמיה בן אלעזר בש' הרואה, אמר ר' ירמיה בן אלעזר ואיתימא רב נחמן בר יצחק, הוה נזכר ברבה פ' אחרי מות, בר קפרא בשם ר' ירמיה בן אלעזר וא"כ יהיה תנא דבריתא. [בר"ק רבי ירמיה בן אלעזר שנים: אחד תנא דבריתא ואחד אמורא, פרק הרואה ופרק עושין פסין.] אמר רב ירמיה בר אמי.

ירמיה ביראה פרש"י כך שמו ביראה אל' ר' יהודה וחתניה של ר' ירמיה ביראה לפני רב יהודה, א"ר ירמיה ביראה אמר רב יהודה א"ר ירמיה בר אחא אמר רב.

ר' ירמיה מדפתי הוה יתיב לפניו רבינא, אמר רבא לר' ירמיה מדפתי.

ר' ירמיה אבהו מרב מנשיא בוכין רב יהודה. [בר"ק רבי ירמיה מנורתא.] ירמיה בר נתן. ד"ק.

ר' ירמיה רבה בש' כמה מדליקין ושהוא תלמיד חבר לרב שהתפלל אחריו ואמר לו לרב מי בדתא ולא אמר מי בדיל מר בפרק תפלת השחר, ובש' מי שמת רב נחמן בנהדרשא ור' ירמיה בר אבא בשום ממיא בבבל, ובש' ערבי פסחים אמר ר' אסי כי ר' ירמיה בר אבא ברכו רב הונא אר ב.

אמר ר' ירמיה בר תחליפא אמר רב עמרם אמר רבה בר בר חנא וכן אל"ף ר' יעקב ספ"ק דתעניות א"ר ירמיה לדידי מפרשא מילתא מר' ירמיה בר אבא וא"כ יש ספק בר' ירמיה סתם ונ"כ הוא ר' ירמיה בר תחליפא, אמר ר' יעקב בר אמי לר' ירמיה בר תחליפא.

ר' ישבב ורב הונא. [ר' ישבב בשם ר' לוי. ד"ק.] ר' ישמעאל בר אבא אמר לריש לקיש הכי אמר ריב"ל, ונראה כי ר' חייא בר נחמני תלמידו.

ר' ישמעאל רבו של ר' חייא בר נחמני. ר' ישמעאל אביו של ר' ינאי אשר אמר זה ר'

רבינו נסים שהוא כהן, ורש"י פי' בפ' הורוע רב כהנא אכיל בשביל אשתו ישראל הוא, ואיכא רב כהנא טובא מהם כהנים ומהם ישראלים ולא פי' מי הוא, אבל בסוף פ' המוציא תפילין אמר רב הונא ברב כהנא דכהנא הוא מסייע כהני דתני רב כהנא וכו' ורב הונא תלמיד רב הוא ודבר רב כהנא והוא משמע שהיה כהן, אבל לזה יש תירוץ כמו שאמרנו בר' ישמיאל כהנא מסייע כהני, ובכאן יותר מתישב שיאמר רב כהנא כיון ששמו כהנא מסייע כהני, או הוא רב כהנא שהיה לפני רב יהודה ולפני רב הונא חבר רב ספרא, וכן להלן שאמר על חכמים רבים שהיו שמם כהנא כיון דהלכתא דכהני דלא תיקשי אי לא נסיב כהנתא לא אגלאי, וכן רב כהנא אכיל בשביל אשתו ויש פנים לכאן ולכאן, אבל במדרש שמואל לכן נשבעתי לבית עלי א"ל ר' חייא בר אבא לרב כהנא על שהארץ בתשלתי נהוגין בבבל מצערין ורבבניכון א"ל אני ממשפחת עלי ובתפלה מתכפר, וצלי עלוי והארץ ימים, ער שמתעברין יופרוי סומקין כהדין דקקיא 1), נראה בפי' שרב כהנא שעלה מבבל בומן ר' יוחנן ור' חייא בר אבא כהן ומרוע עלי, ואחר שהיה בנא"ב בעבור שלא היו נהגין בו כבוד א"ר יוחנן בר נש דאמיא מבסרא ליה ואנתתיה דאבוא מוקרא עלי פי' ארץ ישראל מבנין לו [תרנ"ג] דבר י"ג בזה בספר] וארץ בבל מכבר לו שהיא אשת אביו.

רב כהנא שבומן רב אשי והוא רבי של רב אשי לקח סודר בפירין הבן בפי"ק דקדושין, א"ר אשי כי הוינן בי רב כהנא, רב אשי אשכחיה לרב כהנא. רב כהנא חלש ומית והיה שם ר' יהושע בריה דרב אידי בפי"ק דובחים, ונראה שהוא רב כהנא רבו של רב אשי שאמרנו למעלה. וזה רב כהנא אלויה לרב שימי בר אשי וזה רב אשי בומן רבא ואביו, אמר ליה רב כהנא לרב פפא אמר ליה רב הונא בריה דרב נתן לרב כהנא והוא בומן רב אשי ר"ל רב הונא. בפ' אחד דיני ממונות אמר לו ההוא מינאה לרב כהנא אמריתו נדה שרייא ליחוד בהדי גברא כאש בנעורת וכו', אמר לו תורה העירה עליו ח"י סגה היא בשושנים כסוגה של שושנים לא יתפרצו בהן פרצות. אמר רב כהנא בר חיננא אמר שמואל, רב כהנא בריה דרב חיננא סבא.

עאל איבריה לשפא נכנס כל העצם ונתחבר במקומו ששף משם כמו בוקא דשף מדוכתיה שהיה מגולגל ולא היה שלדו קיימת משני הנדון, ובכאן נראה פי' רש"י מדוייק שלא אמר שהיו חוץ לארון אלא מגולגלין בארון ותקנים, ובעל הערוך פי' ב' פירושי' ואמר כי הכל לפי הגרסאות למאן דגריס לא הוה מעייל איבריה לשפא פי' וזרוע היה עומד חוץ לארון והכניסו, או היה הזרז איבריו למקומו כמו שף מדוכתיה למאן דגריס היו מגולגלין בארון ותקנים. ובפ' הניזקין בתוספות לא היה ביהודה בראשונה גזרו שמד על יהודה לפי שהרג יהודה לעשו וכתוב ידך בעורף אויבך וכן בספרי דיו רב לו כשהרג עשו. ובסוף פ"ק דטוטה כי הרנו חושבים בן דרן שם לא מת באותה הכאה עד שעמד יהודה וירגו... ישמח צדיק וכו', והוא ר"ל רב כהנא] עלה מבבל על שהרג מלשין כראיתא בסוף קמא, ודי' עם ר' יוחנן ונתן עינו בו שחשב שהלעיג עליו שהיו שסתותיו שבורות ואח"כ החייהו ר' יוחנן ולימד לו הלכות הרבה, וזה שאמר ר' יוחנן דילכון ר"ל מרב כהנא שהיה בבבל, אע"פ שהגאונים כתבו כי היו תלמידים הרבה לפני ר' יוחנן שהיו מבבל ולכן אמר דילכון היא, ויש סברות שאומר שמיד הזרז למות וי"א שאחר כן היה שנים, וכן פרש"י בפסחי' שאחר זה אמרו והא למקום תורה גלית וכו', וכן בברייתא ירושלמי בפי' שאמר לו איש אחד דרך לעג מה עבדי בשמיא ואמר לו שמעתי שהגיע קצך ומת האיש ההוא וכן אדם אדור וכו'.

ובתוספות בסוף גיטין כי רב כהנא עלה לא"י בפעמים: הראשון בומן ר' שמעון ברבי כדאיתא גובחים בפרק קדשי הקדשים, והב' בומן ר' יוחנן כדאיתא בסוף קמא, ואינו נ"ל כיון שבומן ר' יוחנן היה רב כהנא ילד ונער כראיתא בירושלמי כאשר כתב הרא"ש בפ' עשרה יוחסין, ובמנחות כי סליק רב כהנא אשכחיה לבני ר' חייא וכו' אבל החקירה בכאן אם הוא כהן, התיספות בתולין רב כהנא אבל בעבור אשתו כי היא כהנת, וזה רב כהנא תלמיד רב דאמר בפסחים אי לאו דנסיב כהנתא לא איגלאי והוא גלה כאשר אמרנו, אבל רב כהנא שהוא רבו של רב אשי בפי"ק דקדושין שהיה לוקח סודר בפירין הבן זהו כהן ע"כ, אבל מה שנראה שהוא כהן בפ' יש נחלין וכו' ע"כ שרבי פסחים דאמר ליה רב לרב כהנא ששמו נבילתא בשוקא ולא חיימא כהנא אנא גברא רבה אנא. רבינו נסים רצה לתרוץ שרב כהנא הוא שם מסוים ונשמע ומפורסם, כי רב כהנא אדם גדול כמו לר' מרשון מרשון אנא, וכן כהנא אנא, גברא רבה אנא, ואח"כ הזרז לומר

(x) בב"ז דקיקא בדלית, ובירושלמי דר"ה כהנא דקקא, ובפרש"י שמואל אשר העתיק מחירושלמי חתם כתב כהדין דקקא, והר"ב הגאון ר' נתן ארלי"ל כ"ס דרדקא, ונראה הנרמא דקיקא, להיות הירושלמי על סמך ועד גדול מרמגם מרדקיקין ועד סמחין. עין הערך ערך דק. הפעריד.

אות הלמ"ד

רבי לא הוא רבי הילאי . ד"ק .

[לוגה אביו של ר"ש פאל"ה לח"א . יעב"ץ .]
תני לודא בש"ר"א דמילה פרש"י לודא שם חכם
וכן בפרק הוורק וביבמות יום הבראתו כיום הילוד
וכו' ונראה כי הוא בזמן שמואל .

ר' לוטוי תלמיד ר' יוחנן פ"א דערבין . ד"ק .

לוי סתם הוא תלמיד רבי והוא לוי סבא בפרק
השוחט לאשוקי ר' לוי שהוא אחרון אביו דשמואל
ולוי הנריס , ולפי דעת רש"י כי לוי חבירו של
שמואל בש"מ שמתו , בנרות כשבקש שמואל
בהצר מות לאביו שיאמר היכן פמון של יחוסים
והתפלל על לוי שיכניסוהו למתבתא דרקיעא
ופרש"י שם לוי חבירו של שמואל וכן פרש"י
בש"ג דתעניית , אבל בהשנות הראב"ד בתחלת
המדע ושמואל קבל מר' הנינא בר חמי . אמר
אברהם וגם זה לא היה אלא מלוי קבל וא"כ
הוא רבו של שמואל וכן נראה האמת כהראב"ד .

אמר שמואל משמיה דלוי וכן אימר בגמרא אבוא
דשמואל ולוי אימר וכן נראה בש"ח שריצים ,
ולוי סתם למה לא נקרא ר' לוי אולי לא נסמך כמו
שמואל , א"ל רבי ללוי הראני פרסיים א"ל דומים
להלילות דוד גבורים , ובש"ק דיבמות א"ל רבי
ללוי כמדומה לי שאין לו מוח בקרקרו וכן בש"
התורה במנחות , ומכאן למד זה הלשון הראב"ד
על הרמב"ם ו"ל בענין כל מלתא וכו' , ולוי איקלע
בי רבי בהלילה דר' שמעון בברי א"ל רב וכו' .
לוי אחיו קידה לפני רבי ואיפלע והיה לו זה
בעבור שהשיח דברים כלפי מעלה בתענית נשמים
כדי לבקש זכות על ישראל , ונראה מזה כי הוא
לוי בר ס"י"ט כי ב"ב שרשת ויאמר י"ל אל אברהם
ר' חייה אחיו בריכה לפני רבי ונפסח ונתרפא , לוי
בר סיסי הראה בריכה לפני רבי ונפסח ולא נתרפא .
ולוי חבירו קבל מר"ח בר חמא ומר' אסא ומריב"ל
וכשמת ר' אשכ וישב בראש ר' הנינא בר חמא אז
יוד לבגל כראיתא בכתובות , וכן בש"ב במה אשה
יוצאה אמרו לו לרב גברא רבה אריכא יוד לנהרדעא
ופרש"י לוי היה שוה בהכמה ובשני' כמו ר' הנינא
בר חמא אבל ר' אסא נולד בשנים מהם , ובש"ק
דר"ה לוי איקלע לבגל בהדרס בתשרי ואמר שהיה
יום הכפורים וכו' .

לוי בן בוסא קרי קמיה דרב הונא .

ר' לוי בר גורו בזמן ריב"ל . לוי בר בריה . ד"ק .
לוי בר דראנא [איני יודע אם הוא ת"ח שהביאו
ראיה ממנו שהוא] סדה לבתו ב"ג אלפי דיגרי וזה

רב כהנא אחיה דרב יהודה קמיה דרב הונא ,
ואולי זה שאמר רב הונא שהוא כהן , ורב יהודה
זה אינו רב יהודה סתם בר יוחקאל ואולי הוא
אחיה דרב סלא הסידיא .

רב כהנא חבירו של רב יוסף , יתיב רב יוסף
אחוריה דרב כהנא ורב כהנא יתיב קמיה דרב
יהודה בפרק דיבמות , ובש"י עשירי היה
קמיה דרב יהודה , ובסנהדרין פ' היו בודקין (מא"ב)
רב כהנא ורב ספרא הנו סנהדרין בי רבה כי יצאו
פנע בהו רמי בר חמא וא"כ הם בהכרח ג' : סתם
רב כהנא בזמן רב ורב כהנא בזמן רבה ורב יוסף
ורב ספרא הנו' בזמן רב אשי ורבו היה וזה כהן .

רב כהנא חמוה דרב משרשיא בעא מרבא
בש" המוכר פירות , בש" במה אשה יוצאת א"ל
כהנא למר בריה דרבינא כד הוינא בן י"ח שנים
גמירנא לכוליה תלמודא ולא ידענא דאין מקרא
יוצא מדי פשוטו עד השתא (דסכ"א) .

רב כהנא בר מתת' : איתובי' רב כהנא בר תחליפא .
רב כהנא בריה דרב נחמיה הלמידי של רב יהודה
בש" סור תענית .

רב כהנא בר תחליפא משמיה דרב כהנא בר
מתתיה משמיה דרב כהנא בר מניומי משמיה דרב
כהנא בר מלכוי משמיה דרב כהנא דבי רב ואמרי
לה משמי' דרב כהנא בר מלכוי דהוא רב כהנא דבי
רב בש" קמא דעירובין . ואמר עוד שם אמר רב כהנא
והואיל ושמעתתא דכהני היא נימא בה מלתא .

[כידור שם רשע פ' בתרא דיומא . כיליל אביו
של אבוי זבחים דק"ח"ב . כיפר : רבי יהודה בן
כיפר גמין ד"ב ובהרואה . יעב"ץ .]

אמר ר' כיריס משום זקן אחד ומנו ר' מנאח
משום ר' נהוראי , אמר ר' כיריס משום זקן אחד
ומנו ר' יעקב , ר' הנחום ור' כיריס משום זקן
אחד ומנו ריב"ל בזמן ר' יוחנן פ' מרובה .

[כלואי זבחים דקפ"א . יעב"ץ .]

דרש בר כשרא בש"ק דסנהדרין . ונראה שהוא
בקו"ף וכן מצאתי אח"כ בגמרא אחרת ובאות
הקו"ף מבוואר מוי הוא .

אמר ר' כרוספדאי אמר ר' יוחנן . ר' כרוספדאי
בריה דר' שבה , ובמרדש הוזהר אומר שהיו ג' : ר'
כרוספדאי סבא ור' כרוספדאי בזמן אחר . וכשהלה
ר' כרוספדאי הבהור חגיגע למות פרו איתו ב"ד
של מעלה מיד מלאך המות מפני שהיה מעביר על
מדותיו ולקחו כוס תחתיו לר' כרוספדאי והיו שם
ר' יוחנן בן קסמא ורבנן . ובירושלמי כי נפטר
בזול המועד והיה שם ר' אמי הכלל שהם תלמידי
רבי יוחנן .

מקושטת בכ"ד תכשיטין כך תלמיד חכם צריך להיות בקי וזרין בכ"ד ספרים וכן השבת נקראת כלה כמו שאו"ל בואי כלה בואי כלה וכן השבת מקושטת בנמרא דשבת שפרקה כ"ד .

ר' לוי בר שלום ולא ידעתי בכל אלה שכתובין בכאן איהו ר' לוי הוא ; ר' לוי סתם שבמדרש ושבתלמוד ירושלמי ובבבלי , ובפרק המוכר את הספינה אמר ר' לוי ג' דרשות , ובסוף פרק אין מעמידין בע"ז כי נח נפשיה דר' לוי אתו לקמיה דר' יוחנן על עבדו שמוכר עבד חבר כהנר , אמר ר' לוי אמר רב פפי משום ר' יהושע דסכנין .

לוי בר שמואל כאביו שמואל שהוא כהן , הוא ורבו הונא בר חייא בי רב יהודה , לוי בר שמואל קרי קמיה דרב הונא במנלה , לוי בר שמואל אשכחיהו לר' אבא ולרב הונא בר חייא אפתחא דבי רב הונא ואתא לקמיה דרב יהודה .

ר' לוליאני דרומאה בשם ר' יהודה בר סימון אמר הקב"ה ישראל לי יש ד' ולך יש ד' את זנת שלי אני ון את שלך וכו' . ואולי הוא אביו של ר' חייא בר לוליאני שדרש בתלמוד צדיק כתמר יפרח .

[לוקה ולום שמות מובהקין דגוים גשין דא"ב .

ליואי פרק קמא דיבמות ובכ"מ . יעב"ץ .]

לילי בר מאינא בומן שמואל פ"ק דיבמות דיב"א .

ד"ק . [ובנוסחא שלנו בר מ מ ל .]

[לקיש בכ"מ . יעב"ץ .]

אות הכ"ם

רב מארי : א"ר מארי א"ר יוחנן , א"ר מארי אמר ריב"ל . ויש מאלה הרבה שאינו כתוב בנמרא באל"ף כי אם מ ר י ואין חשש .

אמר ליה בר מארי לרב זבדי .

רב מארי ורב פנחס בני רב חסדא והיו בהילוליה דבריה רבה בפרק קמא דקדושין ואישתני אליהו ז"ל בהריה .

אמר מארי בר אבהו .

מארי בר איסק בפרק אלו מריפות כי רב אשי ומר זוטרא ואמימר אכלו בנן שלו . ובפרק המספיד אימר שבא לו את ובאו ליהן לפני רב חסדא ואמר ליה שהיה אלם . ואע"ז שאינו חכם זה שהזכירתי כיון שהיו בניו שלו אלו החכמים הזכירתיהו . וזה תימה איך היה כ' כ שנים ? או אולי היו שנים . רב מארי בריה דרב ביטא .

מארי בריה דרב הונא בריה דר' ירמיה בר אבא וא"ל רב חסדא . ויש נוסחא מארי בריה דרבינא שנאמר להלן .

רב מארי אביו של מר זוטרא הוא בן איסור גיורא .

ואמר אביו עליו אולי לא הודו אותו חכמים ונשאר בתקו , אבל לו ולאשהו או להכם יודו שיכול לפרותם בכל ממון שירצה .

לוי בריה דרב הונא בר חייא בומן ר' יהודה בר' אושעיא . וזה לוי בן רב הונא בר חייא הוא בן בתו של ר' ירמיה בר אבא , לוי אתא לקמיה דר' אמי , לוי בריה דרב הונא בר חייא ורבה בר רב הונא אזלי באורחא קרמיה חמריה דלוי , התוספות תרצו בפ"ג שאכלו דאין מכבדין בדרכים כשאין הולכים בחבורה אחת אלא כל אחד לצורך עצמו , אבל כשהולכין בחבורה אחת מכבדין בכל מקום .

אמר לוי בר חייני .

רבי לוי בר זכריה .

ר' לוי חתניה דר' זכריה . ד"ק .

אמר ר' לוי בר חייא ור' אבא בריה דר' חייא בר אבא ור' יהושע בר נחמיה בפ' השולח .

אמר לוי בר פבארי בשם ר' לוי בר יצחק .

אמר ר' לוי בר לחמא אמר ריש לקיש ואיתמא א"ר חמא בר חנינא , פליגי בה ר' לוי בר לחמא ור' חמא בר חנינא . אבל נראה כי רבו ר' חמא בר חנינא וכן אומר בנמרא אמר רבי לוי בר לחמא אמר ר' חמא בר חנינא . ויש נוסחא אמר ר' לוי בר לחמא אמר ר' חייא בר חנינא .

אמר ר' לוי בר מניא אמר רב עוקבא אמר שמואל בפרק קמא דיבמות .

אמר לוי בר נחמני אמר ריש לקיש ,

לוי סבא ; אמר ריש לקיש משום לוי סבא סתם למדים לפני חכמים הוא לוי מר' .

לוי בר סימון נתן פירות לרב יהודה אתא לקמיה דשמואל והוא לוי בר סימאי .

לוי בר סיסבי בענין הליצה בומן רבי והוא תלמידו ונפל לחרתא ושאלו לו ג' דברים ; גודמת במה חולצת אפילו בשיניה , וכן יבמה שרקקה דם , אם יש צחצוח רוק , וכן אניד לך את הרשום בכתב אמת , אם רשום למח אמת ואם אמת למח רשום , לא קשיא לאדר גור דין . ובשתתק משני שעשו לו בימה גדולה והושיבו עליה ועשו לו כבוד גדול וזחה דעתו עליו והור אצל רבי והוא עצמו השיב .

וכבר אמרתי למעלה בלוי סתם כי נראה כי הוא זה כפי בראשית רבה .

ר' לוי בר פיפס וזכריה בר לוי .

אמר ר' לוי בן פרשא אמר רבי תנחום א"ר כירי' משום זקן אחד והוא ר' יעקב בר אירי (פנ"ה) , רבי שמועזן בר' סימון משום ר' לוי בן פרשא .

אמר רבי לוי אמר ריש לקיש מה כלה

בפרק החולץ. והקושיות לברר הדבר הזה הם : כי מבנות שמואל אומר בכתובות בפרק האשה שנתאלמנה שנשבו ואחר שנשפר באו לפני רבי חנינא ואמרו שהן מהורות והתירן רבי חנינא לכהונה ואם כן זה קשה לפרש"י שמכאן נראה שלא נשמואל. והקושיות השניות כמו שמואל התוספות כי איך איפשר כי איסור בן גיורא ורב מארי בנו שהיה גדול בימי רב היה גם בזמן רבא והלא נולד רבא ביום שמת רב יהודה תלמיד רב. ויותר קשה לגרסת רבינו הנגאל כי רב אשי הוא דאכשריה לרב מארי בר רחל ומינורו לדיין כי זה קרוב ממאתים שנה מרב לרב אשי. ולישב כל זה נראה לי בזה הדרך : כי רב מארי בר רחל בת שמואל לא היה בן איסור גיורא אלא משום כבוד שמואל כנהוג לבת שמואל אולי אביו לא היה כל כך מיוחס כמו שאומר בגמרא רבי יעקב בריה דבת שמואל ולא נאמר בשום מקום שהוא בן איסור. אבל רב מארי בר רחל שבפרק איהו נשך ובפרק מי שמת ובפרק כל הבשר שהיה בזמן רבא הוא נר והותרו שלא בקדושה והוא בן איסור גיורא שהיה בזמן רבא כמו שסופרש שם. ולזה רב מארי נכיל לישב שני גרסאות שבפרק החולץ רבא אכשריה לרב מארי או עדיין בזמן רבא לא היה ראוי לדיין ובימי רב אשי אכשריה והיה דיין. אבל היותר נראה כי הגרסא היא רבא כי בפרק איהו נשך ובפרק כל הבשר נראה שרב מארי בריה דאיסור גיורא בזמן רבא הוא היה החכם גדול וכיצד יבא רב אשי שגודל ביום שמת רבא למנותו דיין ולהכשירו בוקנותו שיהיה זקן מאד. וכן הגרסא שאומר בהחולץ רב אכשריה לא נהירא כי איך איפשר כי לכבודו של שמואל שמהו רב דיין. ועוד כי רב מת קודם שמואל כדאימת בחולין ויותר היה ראוי שימנה אותו שמואל זקנו מרב. ונראה שם אביו של רב מארי הראשון שהוא בן בת שמואל היה שמו רבה כדאימת בסוף שבת. ובפ"י השולח אומר רב מארי בריה דבת שמואל עד שהמלך במסכו וכו'. רבה וזר וזוטרא ורב אחוי בני רב מארי בר איסור גיורא באו לפני רב אשי. ובספר המצות הגדול במצות קמ"ז ובמצות ר"א איסור כי בפרק קמא דברכות יש כי נעשר רב מארי בר רחל מפני שהקהה און הבהמה לנו לסופרו מן הנכירה והיה יכול לסופרו בענין יותר מרב שלא יבא ליד תקלה. ואע"כ היה נותנו לכן ומפני שהקפידו מכל קדושתו היה זה שמתו יותר בהמותיו בעון זה אע"פ שהיה מותר וסביביו נשערה מאד. וכבר ידעת כי לרב מארי הניח לו

רב מארי בר רב חסדא. ד"ק.

רב מארי בריה דרב כהנא. אמר רבה תני רב מארי בריה דרב כהנא.

אמר מארי בר מר. אמר ליה רבי אבא בר נבדא בעי מיניה רב הונא אדאול נח נפשיה דרב הונא כיצד אמר מארי בר מר אמר מר עוקבא. אמר שמואל אמר רב חסדא דרש מארי בר מר. רבה שדר ליה למרי בר מר בי אבוי ביום פורים מנות מדברים מתוקים לרמוז לו שהיה דרשן ואומר דברים מתוקים. והוא שלח לו לרבה בר אבוי דברים חדים פלפלין לרמוז לו שהיה עוקר הרים (מגלה מז"ב).

רב מארי בריה דרב פנחס בריה דרב חסדא והם כהנים.

רב מארי הקדמון שהיה בזמן רב נחמן ואמר עתידו צדיקו יהוה עפרא בפ' השואל בשבת. ואולי הוא מרי בר אבבה אח רבה בר אבבה.

תני מארי בריה דרבינא בריה דרב ירמיה בר אבא. **רב מארי** בר רחל בת שמואל שנשבו ונתעברה מניו והוא בן איסור גיורא שנתגיר עמה והוא רב מארי הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה והוא בזמן רבא זהו דרך רש"י בפרק איהו נשך, ונתוספות אמר רב מארי בר רחל בזמן רבא כדמשמע הכא ובפרק החולץ ובפ"י מי שמת. והיה בנו של איסור גיורא ולא גרסינן רב אכשריה לרב מארי אלא רבא אכשריה. ובפרק מי שהחשיך יש מארי אדור בנו של רבא ונקרא בר רחל ע"כ. ובסוף שבת האירובי החוס' וה הענין ופרשו להפך כי רב היה מי שהכשיר לרב מארי בר רחל, או רב אשי לגרסת רבינו הנגאל ושהם שני רב מארי והאר"ך בקושיות ותירוצין. וכן איסור שם בגמרא שהם שנים לפי גרסתו. והרא"ש בפרק קמא דקדושין בענין עבד עברי אמר משום רבינו חס אי נמי שאני רב מארי שרחל אמו בת שמואל נתעברה מאיסור בגיות ולא חשיב גר כלל ואינו כגוי שיושב אביו. ואני אברר ה אם יש לי דעת שלישי מכריע לישב כל הקושיות לזכות לרב מארי בר בת שמואל וליקח הגרסא היות דעולה על הדעת מנ"י גרסאות שהם בפרק החולץ : הא' כי רב אכשריה לרב מארי בר רחל ומיניה שפורסיה רבנא, ר"ל שמינהו לדיין ולשופר כיון שאמו מישראל. והגרסא השנית כמו שצ"ל ונאמר כי לא היה רב כי אם רבא כמו שאמר התוספות בפרק איהו נשך. והגרסא הג' גרסת ר"ח כי רב אשי אכשריה לרב מארי, אבל הרא"ש גרס רבא כמו התוספות

אמר ריב"ל ר' אסי ור' דרזא ור' חייא בר אבא
בארו לו .

רב מלכיה איקלע לבי ר' שימלאי .

מלכיו : אמר רבה מאן חכים טרב מלכיו כי
גברא רבה הוא . אמר רב מלכיו אמר רב אדא .
רב מלכיו שפוד שפחות וגומות , וכן אמר רב
מלכיו אסור לאדם שיתן אפר מקלה על מכתו
מפני שנראית ככתובת קעקע וסימניך מתניחא
מלכתא וכו' . וזה המאמר הוא בהרבה מקומות
בתלמוד ובפרש בע"ז ופרש"ב פירושים להבין זה
השם . וכן החוספות להבין מאי איכא בנייהו .
ר' ממל אבהו דר' אבא בר ממל וכן יש תנא ר'
יהושע בר ממל תלמיד ר' יהושע בן הגנה .

[רב מנא שבת דקיד"ב . יעב"ץ .]

רב מנא דשאב משום ריב"ל . רבי מנא דשאב
ור' יהושע דסבנין .

ר' מנא בר תנחום . ד"ק .

א"ר מנחם א"ר אמי .

ר' מנחם בן גופתא שבא עליו שור של בעל
פעור בסנהדרין . ד"ק .

ר' מנחם אחיהו דר' גוריון . ד"ק .

ר' מנחם דמן גליא : ר' יוחנן ורבי לוי ור' פנחס
בשם ר' מנחם דמן גליא .

מנחם יודפאה : אמר רבי יוחנן משום מנחם
יודפאה . [עין התוס' פ"ג דמעילה .]

ר' מנחם בן כפרי תנא דברתא . ד"ק .

רבי מנחם בר סימאי בן של קדושים . ג"א רבי
מנחם ור' סימאי בן של קדושים . אבל רש"י פ' פ'
ר' ישמעאל הכי גרסין ר' מנחם בר סימאי דלא היה
מסתכל בצורתא דווגא . אמר רבי יוחנן בן של
קדושים דלא איסתכל בצורתא דווגי . ובנוכחה
כשמת נשתנו בוי' ההוא צורות הצלמי' והמשבעי'
שלא היה להם צורה ונשתנו כמו שנשתנה צורתו
כראיתא בסוף מ"ק . והערך בערך מחצלת הביא
ירושלמי פ' כל הצלמים כד דמך ר' מנחם בר סימאי
חפן איקונתא מחצלקו . אמר כמה דלא חמתון בחייו
לא יחמון בדמימותיה וחכמין אינן כלום בחמיה
אר"ל אין בינינו ולצדיקים אלא דבור סה וכו' ולמה
נקרא קרש הקדשים שלא הביט בצורת מטבע
כל ימיו .

א"ר מנחם איש כפר שערים בומן בני ר' חייא
יהודה והוקיה , ורבי אבין בר אדא אמר בשמו .
רבי מנחמא בשם ר' מונא . ג"א ר' נחמן .
ר' מנחמא בר רב ועירא .

רבי מני בריה דר' יונה ור' יונה מחסידי ארץ
ישראל . א"ל ר' דרזא לר' מני והוא ר' מני בצפורי

איסור אביו י"ב [נ"א י"ג] אלף זה בבית רבא ,
ושהיה גם כן איסור גיורא חכם . [לעיל 112 א] .

רב מארי בר רחל בן חכם אחר וזה אינו גר כי
בשום מקום לא נאמר רבה גיורא כמו איסור גיורא .
וכבר אמרתי כי זה רב מארי הוא בן בת רחל בת
שמואל וזה הנזכר בפרק אחרון דשבת 1 .

[מולדה אביו של רבי חנן או רבי יוחנן פרק בן
סורר ע"א . יעב"ץ .]

רב מונא ורב חסדא חולקין . רבי מונא בשם ר'
יהודה . אמר שמואל הלכה כרבי מונא והוא תנא
דבריתא אחרון . אמר ליה רב מונא לרב נחמן אביו
של שמואל בר נחמני .

ר' מונא תנא דבריתא . ד"ק .

[רבי מוסיא בריה דר' אסיא משמיה דר' מוסיא
רבה ריש יומא דב"ב 2] . רבי מוסיא בר אדי ריש
יומא דג"ב . יעב"ץ .]

ר' מיאשיה בריה דריב"ל ומת ר' מיאשיה בחיי
רבי אמי . וזה נינו של הריב"ל הוא לוי בפרק כל
הבשר ולא היה עשיר . רבי ירמיה ורבי מיאשיה .
ר' מיאשיה ור' אבין ור' ירמיה קשישי אמרי לרבי
אבהו ולר' חנינא פפי ולר' יצחק נפתא דרדק , אמר
להם ר' אבהו אבו בקשישי תליא מלתא זילו לגביה
דר' אבין דאנא אסברא ניהליו .

רב מיאשה בפרק הוורק א"ר מיאשה בר בריה
דריב"ל והוא שאמרנו קודם זה או תלמיד ר' יוחנן
וזה בדפוס רב שרשיה .

מכתור : בפ' כיצד מטבין נתייעץ במכתור
והנניב למשיבושת פ' מכתור הוא ר' יוחנן שהיה
סומך לתלמידים ומכתרים , והנניב למשיבושת
הלך אצל החכמים שברדום ללמוד תורה ועל שם
משיבושת בן יוחנן בן שאול שהיה חכם ורבו של
דוד קורא לכל ת"ח משיבושת שהיה מבייש פני
חכמים ובלבד . ורב צמח גאון פ' ששאלו היכן
ר' אבהו ואמרו נמלך בר' יוחנן והלך לדרום אצל
רבי יהושע בן ר"ג בנו של רבינו הקדוש .

אמר ר' מלאי משום ר' יצחק מנדלואה . אמר
ר' מלאי משום ר' אלעזר בן שמעון . ובנו רבי
אלעזר בן מלאי אומר הלכה משום ריש לקיש .
אמר ר' מלך ערבא פרש"י הורר בערבאי ,

1) בד"ק טיפא סאן ; מובג אפר רב שספיה דסבוג
פ' כל הובחוס ע"ב . והיעב"ץ העיר על זה בה"ל ;
היה ראוי לסדרו עם התנאים רחא אפילו רב תנא
הוא בב"ב ע"ב . אולם בב"ב שלפני אין השם הזה
כאן כלל . המעריך .

2) נראה כי הוא ר' מסיא בריה דר' מסיא אשר
הפתחו מביאי לחלן . המעריך .

רב מנשיא בן יעקב היה בוסן רב נחמן .
 רב מנשיא בריה דרב ירמיה מניבתא ורבה בר
 שימי אמרו לימא מה שאמר מרי בריה דרב הונא
 בריה דרב ירמיה בר אבא .
 אמר מנשיא בר ירמיה אמר בר ירמיה אמר
 שמואל . אמר מנשיא בר ירמיה אמר רב .
 א"ל רבה לרב מנשיא . רב מנשיא קמיה דרב
 הונא .

מנשיא בן מנחם היה בוסן רבי .
 רבי מנשיא בן עזת שאל לר' יאשיה רבה בבית
 עלמין דהוצל . נ"א דמן עלמא דהוצל .
 [רב מנשיא בר שגובלי עירובין כמ"א . יעב"ץ .]
 רב מנשיא בר זהליפא תנא הלכה ר"ל כל
 המשנה שונה הלכות הוא המשנה . וזה היה יודע
 משנה וסיפרא וסיפרי ואס"ה לא אומין עליה רמי
 בר המא . ומת רמי בר המא בחור בשנים ואמר
 רבא אינש רמי בר המא על דלא אומין לרב מנשיא,
 ורמי בר המא לא דיין כי גס היה רב מנשיא
 משמש חכמים ר"ל תלמיד להבין מצימי המשנה .
 [מספרתא : ר"ל יהודה בר מספרתא פ' נגמר
 מד"א . מעורת שם אשה נטין ע"א . משמא
 שם חכם נדרים פ"ק דיע"ב . יעב"ץ .]

מר : אמר אביי כל מילי דמר עביד כרב וכי .
 וכן הוה קאימנא קמיה דמר , הוא רבה בר נחמני
 רבו ודרו .

מר בר רב אדא בוסן מר עוקבא והוא בן רב אדא
 בר אהבה .
 מר בריה דרב אחא בריה דרבא . אמר רב אשי
 נבא רבה כמר .
 מר בר אדאי . ד"ק .

מר בר אמימר ומר בריה דרב יוסף משמיה
 דרבא אמרו לרב אשי .

מר בר רב אשי לפני רבא בפרק המוציא תפילין
 אין זה רב אשי אשר עשה התלמוד כי נולד
 כשמת רבא . ובעל ספר דורות עולם אמר שהוא
 בן רב אשי ואינו נראה חזין אם היה גם לרב אשי
 בן שהיה שמו בן .

מר בר רב אשי שחברי התלמוד נבלי והיה חותם
 מבוזי והיה לראש ישיבה ולא רב אדא בפרק
 קמא דבתרא . [עיין לעיל מבוזי .]
 מר בנו של רב אשי פרק כל הנמו .
 אביר מר בר הדמדורי אמר שמואל .
 מר בריה דמר וזשרא אמר לרבנא .
 מר בר חייא נראה בוסן אמימר .
 מר בריה דרב חמא בריה דרב אשי .
 מר בר יאדאי אמר לרב אדא בר שימי .

שכיה קמיה דר' יצחק בן אלישיב וא"ל ר' יצחק בן
 אלישיב כי אשתו הנה כעורה והתפלל רבי מני
 ונתפתה ואח"כ היתה מתנאה ביופיה וההויה
 לשוורתה . ודברים רבים של נסים נעשו לר' מני
 בריה דר' יונה . א"ל ר' מני לר' הנינא . ירושלמי
 בפ"ב דמגשר שני רבי ור' יוסי הוו שותפי
 בגרבי דחמרא כד דמך ר' יונה , אמר רבי מני בריה
 דר' יונה כל גרבי דכתיב ביה יונה דירי הוא וכי .
 וזה היה ר' יוסי בר הנינא או ר' יוסי בר אבין .
 ר' מני בר פטיש א"ר אסי א"ר מני . ר' מני
 בר פטיש ורש לקיש ורבי שמעון בן אלקיים . רבה
 גר רב הנה משמיה דר' מני .
 רבי מני דמן צור היה באתר דר' תנחום בר אמי
 ולא הויה שם כי רבו היה .
 רב מניומי : אמר רב נחמן אמא ומניומי .

רב מניומי בר הלוקה . נ"א רב מנימין בן הלוקה
 ור' הלוקה בר מוני רב הויה בר חייא הווי יתבי .
 קמיה דרב .

רב מניומי בריה דר' ניהומא בוסן רבא פרק
 המקבל .

רב מניומי בריה דר' ניהומי שאמרנו היה
 ג"כ בוסן רב יוסף בפרק האשה שהלכה ובפרק
 המקבל . ואולי הוא רב מניומי סתם שהיה בוסן רב
 נחמן אבל יותר נראה שהם שנים .

מנימין בר אידו ואבדו בר אידו משתעי אליהו
 בהדייהו שהיה נותן לעבדו מכל מין שאוכל וכו' .
 ובפרק בני העיר חד לא נשתתף עם גוי וחד : לא
 נסתכל בגוי שהיו חסידים היוו עם שמואל . אחא
 אבדו בר אידו קמיה דשמואל פ"ק דמציצא .
 מנימין בנקראא סי' שהיה מוכר כדים לפני רבא .
 רב מנימין בר חייא אבדו דבאא וזה אמא בוסן
 רב אשי .

מנימין סקסנאה [ד"ק סקסנאה] תלמיד רב
 ומת נחיו של שמואל ר"ש תנוקת .

אמר ר' מנסיא בר בריה דר' מנסיא משמיה דרב
 מנסיא רבה .

רב מנשה : עולא איקלע לבי רב מנשה . א"ל רב
 אחא בריה דרב אימי דרב מנשה תנא דבי מנשה .
 רב מנשי תלמיד רב יהודה (פ"ק דחולין) .

רב מנשיא בר גדא אחא לקמיה דאביי וכן אמר
 רב הונא .

רב מנשיא מדויל בנו נקרא רב יוסף והיה בוסן
 שמואל . אמר רב יוסף שוי ליה מארי לרב מנשיא
 וכשמת לוי אמר ליה שמואל .

אמר מנשיא בר נודי אמר רב .
 רב מנשיא בר יהודה בוסן רבה בר נחמני . ד"ק .

רב מרדכי השני תלמיד רב אשי ואילווייה מהגרוניא וכו'.

מרי בר מר ששלח לו ר' אבא בר זבדא שישאל מרב הוינא בפרק הגזול כבר זכרנוהו.

אמר מרי מאבי בריה דמארי שני אמר מר עוקבא אמר שמואל בסוף פ"ק דר"ה. וכתב בעל הערוך כי אלו החכמים מקדימין לפעמים מר כמו מר זוטרא ואחרים, ולפעמים השם קודם למר כמו אמי מר ומרימר וכיוצא בזה.

רב מרי הקדמון קודם רב נחמן פ' שואל. ד"ק. רב מרין בריה דר' אבין ומר בריה דרב אדא בריה דרבא היו יחד. אמר רב אשי גברא רבא כמר בר אחא בריה דרבא והוא בא לפני רבינא. א"ר מרין אמר ריב"ל.

מרימר רבי אבא בר זבדא תלמידי רב הונא. אמר רב חסדא דרש מרימר רבי. אמר רבינא אבא איקליע לטוריא לקמיה דמרימר וזה היה רבינא הראשון. ואם הוא רבינא השני יהיה מרימר האחרון.

מרימר האחרון אמר לרב אחא לית הלכתא כרבא ביהרת באונוה.

מרימר בר חנינא בומן רבא. נ"א מארי בר חנינא. נ"א מר בר חנינא. מרימר ומר זוטרא חסידים תלמידי רב הונא.

ר' מרינס בר אושיעיא. ד"ק. ר' מרינס אביו של ר' שבתי והוא בחוספית דשחרה ופי' משם ר' אלעזר ובני ר' שבתי לפני ר' חייא על דבר מלחו.

מרתא ואיבו והנה ושילה ור' חייא הגדול דודן של רב כולם אחים.

משה בר עצרי אביו של רב הונא הכהן בומן אביו ערכין. ד"ק.

ר' משרשיא; ר' חזנא ור' משרשיא בשם ר' אדי. רב משרשיא אמר לאביי וכן לרבא ורבו המובהק אביו כפ"ק דקדושתין.

רב משרשיא בר בריה דרב אחא אמר לרבינא. רב משרשיא בר בריה דרב אחא בריה דרבא הוא מה שאכרנו קודם זה.

רב משרשיא פרש"י אבי אביו היה רב אחא בר נתן בר שלונתיה דמר זוטרא בריה דרב מארי בס' אלו מריסות.

רב משרשיא דבי ר' אמי אמר לרב אשי.

רב משרשיא בר הלקא [ד"ק הקלאי] יתמא בומן רב הונא. נ"א בומן רב כהנא בס' אלמנה.

רב משרשיא בר חנין אמר לרבינא. נ"א בריה דרב הונא בפרק אע"פ.

מר בריה דרב יוסף אול לבי אבידן והוא אמר משמיה דרבא וא"ל רב אשי בפ' התכלת. מר פי' רש"י שם חכם למושיכי שם מקום.

מר ינקא בריה דרב חסדא אמר לרב חסדא. מר ינקא ומר קשישא בני רב חסדא. ולמעלה

אמרנו כי רב מארי ורב פנחס בני רב חסדא חסדי'. [אמר ש"ש ראיתי בחוספית בחרא דאמר ינקא הוא הזקן ר"ל שנולד בינקותו של רב חסדא ומר קשישא שנולד בוקנותו. ואומר אני ש"ש שההכרח הוא שמוכיר התלמוד את מר ינקא לפני מר קשישא.]

מר בר שמעאל מתקף על רב נחמן פ' תפלת השחר. ד"ק.

מר ממושיכי אייתא תכלתא בשני רב אחאי ובדיקה רב אחאי ורב יצחק בר יהודה ופרש"י מר שם חכם ומושיכי שם מקום בפרק התכלת.

מר בריה דרב סמא בר רב אשי. ד"ק.

מר קשישא בריה רב חסדא אמר לרב אשי וא"כ האריך ימים.

אבא מר בר רב פפא. וכבר פירשנו באות אל"ף.

מר קשישא בריה דרבא בפרק המצניע.

מר בריה דרבינא מתענה כל השנה חוץ מג' ימים. ופרש"י חיים תלמיד הרשב"א כי היה מתענה לעשות תשובה ולכן היה מתענה שבתות וי"ט. וזה סמך למתענין ב"ה ובשבת בנתיים ולא נהיירא לי דעתו כי בתלמוד לא נזכר שהיה בעל תשובה כי אם ירא שמים. ונראה כפי' הגאונים והחוספות על תענית הלום היה מתענה. וכן פי' ר' בחוספית של ברכות כי איך תענה ב"ש אלא על הלום חוץ יומי פריא שנא' ימי משתה ושמחה ומעלי יומי דכפורי כדר' חייא בר רב מריסתי כל האוכל ושותה וכו', ויום עצרת שבו נתנה תורה. ובפ' הדר עם הנכסרי כרי שלא יעקצנו כינה ויתבטל מלמודו עבדא ליה אימיה ו' מאני לו' יומי. ובהלוליה דמר בריה דרבינא אמרי לרב חנינא וזמי לישירי לך מר וכו' בפרק אין עומדין. והוא עשה חוספ' לנבו ושביר כוס של זכוכית שהיה שוה ת' מאות זוז. והוא הקשה על דברי רבא והוא ור' זירא חרמונו וכו', ואמר רב נחמן בר יצחק בס' במה אשה ובפרק כיצד מברכין וירא שמים יוציא מידי שניהם ומנו מר בריה דרבינא. ונראה שהיה בגבל ועשעו לו ב' נסים בפ' הרוואה בגמל ובמים. בעא מר בריה דרבינא מרב נחמן בר יצחק.

רב מרדכי בעא מרב יוסף וכן מאביי ורבא ואין זה תלמיד רב אשי.

רב משרשיא בר רב וזה נומן רב הונא בר יהושע פ' עושין פסין. ד"ק.

רב משרשיא בנו דרבא [רבו המובהק אבי פ"ק דקדושין. ד"ק.]. נ"א בנו של רבה ואמר חכים ברי נר' יוחנן בטרופות פרק אלו טרופות. א"ל רב משרשיא לבריה בעי מרב פסא.

רב משרשיא מתונסאי [בגו' דידן מתונסאי] שלח לרב שפי ילמדנו רבינו ביבמות (דכ"א ב).

מתון: אמר ריב"ל א"ל מתון לר' יוחנן והא אלהו חי הוא לגביה דאלישע כמת הוא כיון שלא ראיהו עד.

[מתון אביו של ר' דוכתאי יומא לע"ב ובכ"מ. מתון שם אשה פמ"ש. יעב"ץ.]

רב מתנה ורבה ובגו מתון כשמייה ור' זירא דחורף נדאיהא בסוף הוריות.

מתנה אביו של רבה בר מתנה. ד"ק.

רב מתנה ור' יהודה, אמר ר' זירא א"ר מתנה והוא חבר יהודה ותלמיד שמואל.

רב מתנה קמיה דשמואל וכן חבר למר עוקבא. רב מתנה מספוגיא דרש אין לשין אלא במים שלנו חשבו כל העם שהיה אומר שלא ילושו אלא במימיו, ואתו כל עמא בכליהו לפתחיה ואמר לזו דביתו קאמינא ר"ל שלנו מהליה שהיה להם קר מוחש. ד"ק.

רב כותנא בנו של ר' יודן בירושלמי. תני מתתיה בר יהודה פ' אלו טרופות (ומנחות דפ"ג), והוא תלמיד שמואל.

אות הנז"ך

נאנאי בריה דרב יוסף בר רבא פ' אלמנה לכ"ג. ד"ק.

[נאוי קמא קמו"א. יעב"ץ.]
 נדבך: רבא חמוה דאשיאן בר נדבך משמיה דרב, אשיאן בר נדבך משמיה דרב.
 ר' נדוראי משמיה דשמואל.

נדילאי: אמר רב נדילאי בר אדרי אמר שמואל נומן הונא ורב יהודה (יומא כב"ב).

נדרבלי רב צמח פ' חכמים שם מקום אחד ושמו נדרבלי והוא רמי ברבי נ"א רב ביבי בר בונא והוא נכי תלחא שהיו מוסטין על הכתובה שני שלישים מסני הכבוד בש' המקבל, ומרימר גבי אפילו שבחא דלקח קמן וחס דברו על מאמר רבא. נהרדעי אמרי הוא רב חמא מנהרדעא, נהרדעי אמרי משמיה דרבא.

[נן ארם עשיר מעולה. יעב"ץ.]

נחום אחיה דר' אילא יום טוב. ד"ק.

נחום: ר' ינאי מסתמך ואילו אכתפיה נחום שמעיה, נ"א אכתפיה דר' שמלאי (1). הווי לר' יהודה נשיאה ואול ר' ינאי וגששיה.

אמר ר' נחום אמר רבה בר נחום פ' ר' עקיבא. אמר ר' נחום אמר ר' כיריס משום זקן אדור.

אמר ר' נחום אמר ר' טבלא אמר רב ברונא אמר רב.

נחום בן זכריה בעא מאביו. ד"ק.

נחום בר ירמיה ורבו ר' מני. [נחום המדי. נחום איש גס וו. יעב"ץ.]

נחום בר נפח. ד"ק.

אמר ר' נחום בר פסא משום ר' אלעזר הקפר. נחום איש קרש קרשים הוא ר' מנחם בר סימא ירושלמי פרק כל הצלמים שלא הביש בצורת משבע וכן בסוף מועד קטן. ד"ק.

אמר רב נחומיא הלכה כרביש בר פסא. והרב נחמאי שנוכיר לקמן או יהיה אחיו (2).

רב נחומי בר חימי בר אבא הכין. ד"ק.

[נחומא בן אפקשיון ר"ס אלה"ה. יעב"ץ.]

רב נחוניא בריה דרב יוסף. ד"ק.

ר' נחמא בשם ר' יהושע בר נחמני.

רב נחמיה רב איי.

נחמיה: א"ל רב חסדא לרב נחמן נחמיה תלמידך וכו' בפ' מי שהוציאיהו.

ר' נחמיה בר ברון בעא מרבא אמר ר' נחמיה בכמה אתה סועד. א"ר נחמיה בר ברון אמר ר' חייא בר אבין אמר רב יהודה.

ר' נחמיה בריה דרב הונא בר גנינא.

[רב נחמיה בריה דרב יהושע מ"ק יפ"ב. יעב"ץ.]

ר' נחמיה איש בקעת חוריתן אומר עשר נשיעות שרבה וניסך המים הל"מ, ור' יוחנן אמרה משמו וזה נוסדא ר' יוחנן איש בקעת חורובא [צ"ל חוריתא].

ר' נחמיה בריה דרב יוסף לימד לפני רבא.

רב נחמיה בריה דרב יוסף אמר הוה קאימא קמיה דרבא. שלח רב נחמיה זה לרבא בר זוטי מנהרדעא.

רב נחמיה בר יוסף ורב שפי ורב פסא ורב הונא בר יהושע. ויש גרסא רב נחמן בריה דרב יוסף.

ר' נחמיה דמן יפו בעא קומי ר' מנחם בשם ר' סימון.

(1) כגמרא דידן ביבמות דפ"ג; רבי אבחי פסחית אכתפיה דר' נחום שפעיה. המערך.
 (2) ר"ל ר' נחמיה בריה דרב יוסף, המערך.

נחום שהיה בזמן של רבי .

ר' נחמיה חתניה דבי נשיאה אמר אנא הויתיה לר' אמי ור' אסי דעברו במנינלים במים .

רבנא נחמיה ורבנא עוקבא בני בריתא דרב שרירם וחסידים וצדיקים ראשי גולה , אמר רב אשי בעי מנאי דבי רבנא נחמיה ריש גלותא .

רבנא נחמיה אחזה דריש גלותא רבין ואבין יתבי קמיה .

רב נחמן סתם הוא רב נחמן בר יעקב והוא חבר לרב הונא ולרב יהודה . ואין צריך עור לבעל התוס' ס"פ כל הגמט כי צדקו דבריו מדברי רש"י וזקנו שאמר שם כי הוא רב נחמן בר יצחק ואין דבריו טראין , כי כל התלמוד מלא כי הוא רב נחמן בר יעקב . וזכרתי את בריתי יעקב : אמר ר' אמי משמיה דרב נחמן חתניה דבי נשיאה מלוול בשמעתא דר' יוחנן פ' העיר והרושב , רב ענן קרא לרב נחמן חקלאה איש שדה ר"ל שאינו בקו בדנין לפני מר עוקבא , והוא אמר לרב ששת בר פלוגתיה כי הוא ר"ל דינאי ראש גלותא אמר רב נחמן אמר שמואל כי היה רבו שמואל . וכן היה רבו רבה בר אבהו . ובפ"א דיבמות אמר רבה בר אבהו לרבנן עיינו ברב נחמן אי בשרו מעלה הבל אתן לו בתי כי לרב נחמן היו לו יתרות זקן ולא הוקן מלא אלא מקומות בוקן . יתיב רב נחמן ועולא אמר רב נחמן כנון אנא דן ביודי ואשילו לא נפל רשות . ובפ' הנוזל קמא א"ל רב נחמן לרב הונא . וקרא לו רב נחמן לר' הונא חברין (נשין נב"ב) . והוא אמר עלי דאנא ושבור מלכא ר"ל שמואל אחי בדינא , ובפ' מי שמתו א"ר נחמן כי הוינא בי רבה בר אבהו בעינא מיניה , ובפ' כל כתיבי שהיה רב נחמן וזיר בעיצית . רש"י

גורס בסוף מצינאי רב ה עם רב נחמן ולא רב א באל"ף בעבור כי רב נחמן מת קודם שמת רבה בר נחמני שתי שנים ואין זה דוחק כי גם רבה היה בימי רב נחמן ורמי בר חמא . ורב עוקבא אחיו שהם חברים לרבא באו לפני רב נחמן ורב ששת על ענין מתנת אמו וכשמת רב נחמן היה שם רבה בר נחמני . יתיב רב נחמן ועולא ואבימי בר פפי ורב חייה בר אבימי פרק עושין פסים . רב נחמן סתם כמו סברת ר"י בסוף פרק כל הגמט , רבא ורב נחמן בר יצחק הוו יתבי חלוק רב נחמן בר יעקב כי יתיב בגזוהרקא דדהבא (נ"א דרבא) ופרים עליה סרבילא דרתי ר"ל מצבע תכלת , רבא אויל לגביה רב נחמן לא אויל לגביה , רב נחמן אמר אינשי דבי ריש גלותא נינהו רבא צריך להו אנא לא צריכנא להו פרש"י רב נחמן חתני דבי נשיאה הוה כראמר

בפרק העיר והרושב ולא היה צריך לרב נחמן בר יעקב , כד הוא רב נחמן אויל לגביה נליא לררעיה ר"ל רבנ"י גילה תורעו ונשב בו הרוח , וא"ל רב נחמן בר יעקב לרב נחמן בר יצחק עדי סוראי פ' כמו הני סוראי דדייקי קראי שהיה מסורא שהיא מתא מחסייא . נראה מרש"י כי רב נחמן סתם הוא רב נחמן בר יצחק והוא חתניה דבי נשיאה . והתוספות והגאונים פירשו בהפך והדין עמוס , וכן בפרק השולח ששאל רב נחמן בר יצחק לרבה בר שאלתא וא"ל כי אמר ר' זורא אמר רב נחמן אין הלכה ולא אמר לו משכך , וא"ל רב נחמן סתם ויותר ממאה ראיות יש לי בזה אלא שאין להאריך . אבל נראה מכאן כי לשעמים קורא ריש גלותא נשיא וכן ראוי שראש גלות שבבבל הוא עיקר נשיא כמו שאמר רבי מה אני בקרבן נשיא ואמר לו כי הוא ראש גולה שבבבל . וכן לפעמים קורא ג"כ התלמוד לנשיא שבא"י ראש גולה כי בעונותינו כהו היו בגולה , רב נחמן דין יחיד כמו ר' חייא ואשילו בלא רשות . ובפ' שביעית הדיין אמר ורב ששת גמרין הלכתא ספרא וסיפרי ותוספתא וכולא תלמודא . וזה רב נחמן סתם שנשבו בגותיו שהיו בנהרעא . ומעשה דרב עילש על גנות ר' נחמן וכו' ואשה בכל אלה לא מצינאי שהיו מכשפות ועוד רעות אחרות ולא היו רוצות שיסודו ויברך דין האמת שמגלה לבריות בני אדם כדאינא בגמטין פ' השולח (מו"א) , ואשתו ילחא בת הנשיא שדברה על עולא ממהדורי מילי ושרבה ת' חביות על אשר לא נתנו לה כוס של ברכ' כדאינא בגמטין וכו' שמה דונג בקדושין (נא"ב) ודארי עבדיה , והוא ר"ל רב נחמן א"ל לשמיעה איתיה לי מוא דאחיס קפילא ארמאה , ור' אמי איקסיד אע"פ שהוא מותר דאדם חשוב שאני , ופרש"י שהרואה אותו שהוא מיקל עומד ומיקל יותר בסוף פרק במה מומינן . ורב נחמן היה אב"ד והוא ובית דינו תקנו שביעית היסט . ובעל הערוך פירש לשון כבודת שהכנידו עליו וי"מ שנתקנא בעצת רב נחמן ובית דינו תרגום כי יסתך אימליכין . וזר"ל פירש לשון מסית שהסיתתו לישיבע וכן בפרק עשרה יוחסין . רב נחמן בנהרעא והיה רב הונא בימי או ורב מתנה הולך רב יהודה לפניו לדין על האיש שהכריזו עליו שהוא עבד . ורב יהודה היה בפוס בריתא ראש גולה לאפוקי סברת בעל דורות עולם שאמר שרב יהודה היה בנהרעא מקום רב ושמואל , ואין זה נראה בתלמוד אלא רב נחמן נשאר במקום שמואל ורב יהודה בפוס בריתא וצדקו התוספות שאין מוכיח פסם אחת ביובל לרב

ובזמן רב חסדא ואחר רבא מלך ד' שנים ומת .
 וכן היה בזמן רב יוסף במעשה דרב אדא בר אבהו
 ובעבורו מת רב אדא כדאיחא בתרא . א"ל רבא
 לרב נחמן בר יצחק ויתב אחוריה דרבא ורבא
 יתיב קמיה דרב נחמן וזה קרא לעצמו באותו
 הענין שהאדם מוכב מקומו כמו שראינו בסני
 וכו' . וקרא לעצמו מנה בן פרס ולרב נחמן בר
 רב חסדא מנה בן מנה , וזה תימיה שיקרא לאביו
 נ' ולעצמו ק' כדאיחא פרק סדר תעניות בתרא ,
 אבל כפי גרסת רש"י רב נחמן בר רב חסדא אמר
 לרב נחמן בר רב יצחק שיבא הוא לישב אצלו וקרא
 לעצמו מנה בן מנה ולרב נחמן בר יצחק מנה בן
 פרס ויפח פיש .

רב נחמן בר כהן : כי אתא רב דימי אמר
 שדרש מלך במשפח וכו' רב נחמן בר כהן .

רב נחמן בר מניומי אמר לאביו ואיכא דאמר
 בר מניומי אמר לאביו .

רב נחמן ספרמא א"ל לרב אשי .

אמר רב נחמן בר פפא אמר רב חסדא .

אמר רב נחמן בר רבא .

רב נחמן בר רבא נ"א בר רבה אמר רבא בר
 נחמן בר רבא אמר רב חסדא .

רב נחמן בר שמואל בר נחמן והוא בן ר' שמואל
 בר נחמני .

נחמני הוא אביו כשם אביו של רבו רבה בר
 נחמני שהוא זקנו של אביו , וכבר דברנו באביו מה
 שצריך לזה ושהוא כהן ורבו כהן , ובפ' השולח
 שנאמר לו חמור ונתן סימן שהיה בסני לבן ושלו
 לו אי לאו נחמני אתה וכו' פרש"י מכירין אנו בך
 שלא תשקר שאתה חסיד .

נחמני אביו של רבה בר נחמני וקנו של אביו .

נחמני הוא אביו של ר' שמואל בר נחמני ,
 ולפעמים במדרש ובירושלמי קורא לו נחמן רבי
 שמואל בר נחמן והכל אחד וכן נינו נקרא כן .

ניולי : אמר ניולי אמר רב הונא .

ניוהי , בסוף פ' כל כתבי פרש"י על שם מקומו
 וישראל היה בזמן רבי , והערוך פ' כי הוא מן ניות
 גרמא כשמואל .

אמר רב נחומי בר אבא אמר שמואל אמר רב
 יוסף מאי דבעי רב נחמן לא שמייע ליה הא דרב
 נחומי בר אבא (כ"ו אדא) אמר שמואל .

רב נחומי אבי אביו של רב מניומי [ד"ק רבא בר
 מניומי] שהיה בזמן אמיתו ויהיה זה בזמן רב
 הונא ורב נחמן .

נחמן בר יעקב בשם אביו בעבור כי הוא רב נחמן
 סתם , אבל לרב נחמן בר יצחק בכל מקומו מוכירו בשם
 אביו . א"ל ר' נחמן אנה מן ספרי דיני דמר שמואל
 והוינא כבר שית שנין וכו' . רב יתיב עם ר' חייא
 בר אבא ור' אסי ורבה בר נתן בפ"ג דעירובין .
 והלכתא כרב נחמן בדיוני ותרב ששת באיסורי ,
 והמינע כמו שאומר לקמן בר' נתן אב"ד ור'
 יהושע בר חנניה אב"ד משום דר' נתן דיינא נחיה
 לעומקא דדינא כי הבקאות בדינין לדיין בכל יום
 מחכים כמו שאומר רבי . וכן בשמואל ורב הונא
 ור' אבא דיינא דא"י ונחיה לעומקא דדינא כדאיחא
 בשמועות ור' וסי בר חנניה בפרק שור שנגח וכו' .
 ובפ"ק דתעניות רב נחמן ור' יצחק יתיב בסעודתא
 ואמר לר' יצחק שיברכחו , וא"ל כמה אברכך אם
 בכנוד אם בגדולה אם בחכמה אם בעושר אם
 בבנים הרי הכל יש לך אלא יהי רצון שיהיו צאצאי
 מעיק כמותך , ומשל האילן מלא כל טוב על המעין
 וכו' . רב נחמן איקלע לסורא עאלו לגביה רב חסדא
 ורבה בר רב הונא .

רב נחמן בר אבדימי .

רב נחמן בר אושפתי אמר רב פפא בפ"ג
 דתעניות . והערוך בערך בר פ' א"ל רב נחמן בר
 אושפתי שהוא שם אמו של רב פפא , וא"כ
 לפי דעתו רב נחמן קרא לרב פפא בר אושפתי .

רב נחמן בר ברוך והוא רב נחמיה בר ברוך
 אמר רב אשי בר אבין אמר רב יהודה .

רב נחמן בר גוריא איקלע להנהרעא והיה אז
 לרב חמא בר גוריא תלמיד רב .

אמר רב נחמן בר הושעיא אמר ר' יוחנן .

רב נחמן בר זבדא ואמרו לה רב נחמן בר רבה .

רב נחמן בר זכריה אמר לאביו הוא רב נחומי .

נחמן בר הנין בכ"מ [בב"ר ?] .

רב נחמן בר רב חסדא רמא כרנא ארבען . א"ל
 רב נחמן בר יצחק עבר מר אדאורייתא וכו' בפ"ק
 דבתרא והוא כהן כי אביו רב חסדא כהן והוא שלח
 לרב נחמן בר יעקב , א"ל רבא לר"ג בר חסדא .

רב נחמן בר יצחק האריך ימים והיה עשיר שכן
 אמר שלא היה צריך לנשיא (ס"פ כל הנמס) והיה בזמן
 ר' אמי ור' אסי שאמ' עליו מלע' ל' לא הוה מקמייהו
 בפ' כל כתבי בשבת ובסוף סופה שהיה ירא חמא
 כמו רבינו הקדוש . ובפ' בני העיר שהיה מחסדי
 בבל . ובסוף שבת אמרו כלרוא לאמו שיהיה כפי
 מולו נגב והועיל ההשתדלות והמצות ושלש על
 המערכת . והיה בזמן רב נחמן בר יעקב אב"ד

רב נתן בראה 2).

ר' נתן בר ברכיה בשם ר' ירמיה .

רב נתן אבהה דרב הונא בר נתן איקלע לסוריא נהות קמיה דרב שפא . וכבר ידעת כי רב הונא בנו אדם גדול וראש ישיבה אהרן רב אשי , נ"א רב נתן אחיה דרב הונא בר נתן .

רב נתן בר הושעיא אביו אשכחתינהו לחברייא דרב נתן בר הושעיא והוא בעא מר' יוחנן , מתקף לה רב נתן בר הושעיא ורב נתן בר הושעיא אמר כמאן כרב יוסף . רב נתן בר הושעיא ורב הסדא פליגי .

נתן בר זוטרא אמר לרב אשי .

ר' נתן בר טובי כי חלש ר' זורא מגרסיה הוה יתיב בפחיתיה .

ר' נתן בר יוסי בן לקוניא נ"א ר' יונתן . והוא בעא מר' שמעון בר' יוסי בר לקוניא אחיו שהם אחים לאשתו של ר' אלעזר בר' שמעון בן יוחאי בזמן רבי .

רב נתן בר מניומי משמיה דר' תנחום , אמר רב כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרב .

מר נתן בר מר עוקבא הם ראשי הגולה . ואולי זה נתן דצוציתא שהיה בן מר עוקבא אב"ד וחסיד . [רב נתן בר מר עוקבא , יעב"ץ .]

ר' נתן בר עמרם תלמיד רבי וכבר זכרנוהו . נתן דצוציתא והוא מר עוקבא בר נחמיה ריש גלותא והוא הגיע לזמן רב יוסף , אמר רב יוסף בעל השובה בדורינו אמר רב יוסף הוה יתיבנא בפרקא והוה קא מנמנמם והוואי בהלמא דקא פשיט ידיה וקבליה פרש"י ע"ש ניצוצין דנור שהמלאך פשט ידו וקבל תשובתו , ונ"ל על שאהו המלאך

בציצית ראשו , ור"ת פירש דאומר במדרש שהיה נר דלוק על ראשו וכן ראיתו שפרש"י בס"פ זה בורר כמו ר"ת , ורב צמח ורבינו סעדיה נאונים פירשו נתן דצוציתא בנערותו היה מתקן בשערו ומקשט והיה עושהו תלתלים וקורין אותו נתן דצוציתא . ועוד עשו הנאונים ס' אחר שראוהו רב יוסף שהיה יוצא ממנו לשון אש מר' ציציותו עד שברחו כל שהיו לפניו בשביל שהיה המקום שהיה עומד בו דחוק . ובשאלות דרב אדא משבזא ס' וארא בכל מדרסאין חוץ מע"ז וג"ע ושפיכות דמים , היכי דמי רשואה בגילוי ערוות כדבר יהודה אמר רב מעשה באדם אחד ונתן דצוציתא שמו ונתן עינו באשה אחת וחנה שמה והעלה לבו שינא ושירי לה כסף והובג ולא קבלה ומרוב תאותו נפל בחוליו וחלה ימים רבים באי

2) ויראה כי הוא רב נתן בר אמי דלעיל . המערך .

רב ניתומי בר זכריה בעא מאביו אמר מר בריה דרבינא אנא וניתומי בן זכריה ואולי זה רב ניתומי סתם .

ניילא I) : א"ר זורא זכה רב ניבי בשמעתיה דאנא וניילא הוינא יתיב קמיה דר' יוחנן זה נוסחא הנאוני' והם פירשו אני והוא , ויש נוסחא בנמרא שאמר אני והוא וכן בפרק איהוה נשך את וניילא אחי ר"ל אנא והוא אע"פ פרש"י פירש שם בענין זה אמר עוד שגראה לו שהוא שם אשה , ולא נהירא שכל מקום הוא זה הלשון בפ' מי שאהוו בענין אשמדאי עם שלמה הוה יתיב הוא וניילא , ר"ל הם לברם הוא והוא והערך פ' אחא והקונה . ניקמכי לפני ר' זעורא ירושלמי . ד"ק .

ניתאי חתניה דר' מאיר ותלמידו בס"פ שויל בשבת , נ"א דיותאי חתניה דר' מאיר .

ניתאי א"ל שמואל פרש"י שם חכם בפרק יש נחלין .

נימוס : אמר ר' יוסי זה לי נימוס אחיו של ר' יהושע הגרסי .

נפחא הוא ר' יצחק נפחא .

בר נפחא הוא ר' יוחנן ושם פירשנו אותו .

בן נקוסא הוא ר' יהודה בן נקוסא תלמיד ר' חייא בזמן רבי .

[נקוסא אביו של ר"י יומא יח"א . נקיוו שם מורבחא דנכרי גמין יא"א . יעב"ץ . בדפוס פראג נקיים . המערך .]

ר' נתן ור' חלבו ורב נחמן בר יצחק בתחל' ברכי' . אמר רב נתן אמר מר עוקבא אמר שמואל , ואולי הוא מר נתן .

ר' נתן : ר' חנינא חלש על לגביה ר' נתן וכל גדולי הדור .

ר' נתן בר אבא תרגמה קמיה דרב והוא אח לר' יעקב נ"א רב נתן בר אדא אמר רב .

רב נתן בר אבין [נ"א אבין] אחא לקמיה דרב הסדא .

ר' נתן בר אבין נ"א בר אבא יתיב קמיה דרב . תני רב נתן בר אמי מבי חוואי אכפיה רבא ת' זווי אע"פ שכל מצות עשה שיש שכתה בצדה אין כופין כמו כיבוד אב ואם כדאיתא בחולין פרק כל הבשר שאני צוקה שהוכסלו כמה מצות עשה בתורה וגם קצת לא תעשה והוא איתא קיום העולם פרק נערה ופ"ק דקדושין ובפ"ק דבתרא .

בר נתן אסיא הלך ביום שני של גלויה ונכריה רב יוסף ולא שמתיה משום דצורבא מרבנן הוה .

1) בנשמאות דין גם בעירך כיוון נולד בב' ויין . המערך .

ר' סימון ור' חלקיה ור' אליעזר, אמר ר' סימון
אמר ריב"ל, א"ל ר' זירא לר' סימון, ר' סימון ור'
אליעזר יתבי ואויל ר' יעקב בר אחא .

ר' סימון בן עזאי .

ר' סימון בר הדאי בשם ר' אושעיא בירושלמי
דשבת .

סיני : אמר רב מחזקן בר יצחק סיני אמר הלכה
והוא רב יוסף שהיה יודע כל התורה בבקיות ,
ונקרא מאיר דחמיאי וגם שהיה בקי במשניות
דנתינתן מסיני . ורבה עוקר הרים בפלפולו ורב
תנאות בכח שור הוא יוסף .

ר' ססי אומר ולאבישך רקמה פורפורין , וזה
היה אביו של לוי בר ססי שהיה תלמיד רבי . ולפי
הנראה כי הוא לוי ססם .

סלא : אמר רב סלא אמר רב המנונא ובבבכת
רב יהודה אחזה רב סלא לפני רב הונא, ונקרא רב
סלא חסידא ואינו יודע אם רב סלא נקרא חסידא
או רב יהודה אחזה, כיון שבסוף יומא אמר
אליהו ז"ל לרב יהודה אחזה דרב סלא חסידא
וכ' וכשמכורו בפני עצמו אינו מזכיר חסידא .
ואח"כ מצאתי שאומר רב יוסף בריה דרב סלא
חסידא בס"פ אלו דברים בפסחים . וכן במקומות
אחרים אומר רב סלא חסידא . אמר רב סלא אמר
רב ירמיה .

רב סמא (נ"א רב סמי) בריה דרב אשי אמר לרב
אשי ולרבינא , א"ל רב סמא בר אשי לרנא וא"כ
הארין ימים , נ"א רב סמא בריה דרב אחי .

סמא בר חלקאי : אמר רבינא אמר לי סמא בר
חלקאי .

רב סמא בריה דרב יהודה . [ד"ק יאודא .]

רב סמא בריה דרב ייבא אמר לרב פפא .

רב סמא בניה דרב משרשיא בוכן רב אשי ורבינא .
רב סמא בריה דרבא אמר לרב אשי ומת בחיי
אביו והניח בן .

רב סמא בר רקתא אמר קמיה דרבינא משמיה
דרב חייא בריה דרב אוויא . רב סמא בריה דרקתא
אמר אינה מקודשת ורבינא אמר מקודשת .

[רב סמאי : אמר ר"ל אמר ר' סמאי יבמות
צ"ד א . יעב"ץ .]

[ססרשי אבי ר"ש , יעב"ץ .]

רב ספורים [ו"ק בר ספרא בר שפורין] אחזה

ושאלו לרופאים ואמרו להם הרופאים אין לו תקנה
עד שתבטל לו , וכששמעו חכמים דבר אמרו
ימות ואל תבעל לו ולא שתשב לפניו ערומה ואסילו
לספר עמה מאחורי הגדר . ובה פליגי בגמרא י"א
שאשת איש היחה וי"א שפניה היחה ומשום פגם
משפחה או משום שלא יהיו בנות ישראל פרוצות
בעירות . ורש"י מביא בסוף פ' זה בורר זה המעשה
בענין אדר וכיצד חזר בתשובה ולהלן ב"ה כמר
עוקבא אבאר אותו . ובשאלתות בפ' כי השא כי
מר עוקבא בעת פטירתו ראה שנתן ו' אלף דינרי וזה
לצדקה ואמר שהוא מעש . ובעת פטירתו נתן
שליש ממונו לצדקה ואע"פ שאין מוסיפין על חומש
זהו בחיים אבל בשעת המיתה אסילו כלו .

נתן בר שילא ריש פבחיא דציפורי העיד לפני
רבי ר"ל רבינו הקדוש .

אות הסמ"ך

סמא קרויאי : בעא ההוא סמא קרויאי מר' יחזק
ואמרו לה סרויאי ופרש"י על שם מקומו בפ' כירה .
סמא : אשכחיה ההוא סמא החוספת בפ"ק
דחולין . י"ב שכל מק' שהוכיר [סמא] שהוא אלהו
ז"ל ואי איפשר לומר כן בפ' במה מדליקין בעובדא
דרשב"י ע"כ ואינו אומר אין למדן כל הכללות, ובפ'
הקומץ משמיה דסמא פרש"י משום זקן אחר .
[סמטאי ספ"ד מיתות סד"א . יעב"ץ .]
סבי דפוס בריה רב יהודה ורב עינא .
סוגא שמעיה דר' יוסי ר"ל תלמידו נ"א פוגא
שמעיה .

סורבא בר פפא משמיה דועירי .

[סורמקי יומא י"א . יעב"ץ .]

רב סחורא ורבה היה משבחו לפני רב נחמן .
אמר רב סחורא אמר רב הונא אמר רב והוא פתח
פתח נדר לעצמו ולא היפירו כי אין חכם מתיר נדר
עצמו . ורב סחורא האיר לרב יהודה במשנה
אחת . ויש נוסחא כי האיר לרבא בס"פ אלו מציאות
ואינו מחזור . אמר אבי אמר רב סחורא אמר
רבא, אמר רב סחורא אמר רב הונא, ובנו רב הונא
בר סחורא לפני רב המנונא .

ר' סימאי ורבנן ואמרי להו ר' סימון ורבנן . דרש
ר' סימאי בשעה שהקדים ישראל נעשה לנשמע וכ' .
אמר ר' סימאי אמר רב יהודה אמר שמואל
בפ"ב דתמורה .

ר' סילון : בירושלמי דחלה ר' סילון בשם רב
שמואל .

אות העי"ן

[ע"ל: ר"ה בן עגיל ס"פ שור שנגה א"ה.
יעב"ץ.]

עדאה [ד"ק עארא]: אמר עדאה אמר רבי שמואל.

עוא: אמר רב אחא בריה דרב עוא אמר רב אסי, יתיב רב אחא בר עוא קמיה דרב חסדא א"ל רב חסדא מאן ציית לך ולר' יוחנן רבך.

רב עובדיה תני קמיה דרבא והוראה הדם ששלחה אמו של מלך לפני רבא וראה שהיה דם חמור, ורב עובדיה ורב יאשיה ורב אושיעיא קמיה דרבא כלם תלמידיו של רבא.

עובר: דרש עובר גלילאה בפרק השוחט.

[עוואה ב"פ הוציאו לו. יעב"ץ.]

עוויאל: אמר ר' עוויאל וכן אמר ר' אבהו.

עוויאל בר' עוויאל משמיה דעוויאל רבא ירושלמי. ד"ק.

רב עירא משמיר בניסיות פ' מכניס ומוציא התלמידים ואוספם לבית המדרש ב"פ ואלו מריפות, ובנו רב אחא בר עירא בומן רבא. רב עירא משמיה דרבא. דרש רב עירא משמיה דר' אמי ור' אסי. א"ל רב ספרא לאבי צורבא מרבנן הוא אתא משערבא ורב עירא שמו והוא אמר רב ששת שמני פרש"י כמו שמי. אמר רב עירא רב ששת אגהר לי ממתניתן. נ"א רב עמרם אמר זה ורב עירא בשבירה.

עולא (I): אמר עולא לרב יהודה שהיה חביב לו התוספות בפרק השוחט ר' אלעזר רבו של עולא. ונקרא ר' עילא רבה וחביריו רבה בר בר חנא ורב נחמן ואבא בר פפי, ור' חייא בר אמי אמר עולא, אמר ר' יוחנן אמר עולא ואיתיה ר' יצחק נפחא, אמר עולא אמר ר' אלעזר ומת בחוזה לארץ קודם ר' אלעזר ונקבר בא"י בכתובות, עולא ורב חסדא אפתחא דבי רב חנא, אמר עולא הזה קאימנא קמיה דבן פוי. עולא איקלע לבי רב נחמן כרך ריפחא וכו' וכל המעש' של ילחא אשת רב נחמן ממחוריו מילי וכו', שהיה הולך דרכים רבי' בברכות (דנא"ב). עולא רביב חסדא ואויל אבא מימיניה ורבה בר בר חנה משמאליה, ואמר לו רבא לעולא ודאי דאמריהן משמיה דר' יוחנן, ועולא עלה (I) עולא נקרא בשירק ודנש (דח"א ו' לט). יעב"ץ.

דרבא, נ"א רב שעורים אהוזי דרבה, והוא היה בשעה דנח נפשיה דרבה סוף מועד קטן.

רב ספרא עלה לא"י שני פעמים ומצא לר' זרקה והשיב לאביי והוא ירא שמים כמו רב ספרא ודובר אמת בלבבו על מעשה שמכר החמור. יתיב ר' אבהו ור' חנינא פפי (I) ור' יצחק נפחא ואבא בר מניומי ויתבי רב ספרא גביהו (גמין כ"ב), א"ל אביי לרב ספרא, כי סליק רב ספרא א"ר אמי א"ר יוחנן א"ר יצחק בר שמואל בר מרתא ור' אבא עד בעשה דיין כי קיום שטרות דרבנן, וזה רב ספרא שאל לר' אבא והוא לר' יצחק בר שמואל בר מרתא והוא לרב הונא והוא להתייא בר רב התייא לאביי רב, וכל אלו היה תלמידי רב משתבח להו למינאי ר' אבהו בר ספרא דאדם גדול הוא וכו' בחגיגה. נ"א ר' אבא ור' ספרא רווק הדר בכרך ולא חטא, אמר רבא לרב ספרא משה שפיר קאמרת, וכן רב ספרא לרבא אמר לרבא משה שפיר קאמרת, כי בומן שניהם היה. א"ל רב ספרא לר' אושיעיא משה שפיר וכו', א"ל אביי לרב ספרא ולא שני ליה למר בין ממון חובינן, א"ל רב ספרא ולמעמך וכו' פירש"י בסוף י"ט משה שפיר קאמרת ביקרא דמשה קא משתבח, נ"א ביקרא דמשה קא משתבע בעי"ן, שפיר קאמרת בתמיה כלומר אמאי מודית ליה לא תשאנא מתנינא. וב"פ הזורק בשבת רש"י כלומר רבינו דודו כמשה בדורו, ו"מ אדם גדול כמשה וכן בסוכה, ובפרק הגזול בתרא כי נעשה לו נס שלא אכל הארצה את חמורו. ונ"ל שזה הוא מדה כנגד מדה על ודובר אמת בלבבו שלא חמד דמי החמור היתרים. וכל היכא דתני רב ספרא משום הר דבי רבי הוא ר"ג בנו של ר' יהודה הנשיא.

רב ספרא ורב אחא בר הונא ורב הונא בר חנינא יתבי ואמר רבה לאביי תלמידו כי רב ספרא חבירין זה שהיה יושב עם אלו. ובפרק ר' אליעזר דשבת נראה כי היה בומן רב הונא, א"ל רב ספרא לר' אבהו, רב כהנא תני סנהדרין. בי רבא פגע בהו רמי בר חמא ובסוף מ"ק כי נח נפשיה דרב ספרא היה שם אביי ורב אידי בר אבין ולא הוו קרעי עליה עד שאמר אביי שראוי לקרוע כי שמעתיה בכל יום בנית המדרש.

רב ספרא אהוזי ורב דימי בומן רבא, ונראה שהוא מה למיזלה. רב ספרא בריה דרב יבא אמר לרבינא וכן אמר לרב פפא.

רב ספרא בר טוביאי. ד"ק.

[סחרילא מעשר בהמה נז"ב. יעב"ץ.]

(I) בנפחא דיין בר פפא. המעיין.

המפרשים נשתתק שנעשה אלם או גרסא איפק
תלמודיה או מי מאלה השנים קרה לו זה או מי
התפלל, אביאי בכאן מה שמצאתי להגדיל תורה
והנסים שנעשו לצדיקים.

בערך של רב צמח בר פלמי גאון בערך האל"ף
באילעא זה לשונו: אילעא משגש ארחתא דאימיה
רב ששת מאור עינים היה וא"ל רב אחדבוי בר
אמי מסיב נבילה ר"ל מניד ומניע את הנבילה בכלי
או בקנה ואינו נניע בה, ועוד שכנת זרע שהיא
ממאה ת"ל או איש, ואהו ניד רב ששת ודראה
לו שחוק ובשביל שלא עשה כדרך ארץ צר לו
הדבר לרב ששת ונעשה אלם ונשתתק, אמרה לו
אמו הביט לשדיים הללו שינקת מהם חלב ע"כ.
ובמילת אילעא לא פי' דבר ונראה שהוא שם כינוי.

ובערך ר' נתן הבבלי מטרבונא בערך שגש וז"ל:
למה נקרא משגש ארחתיה דאימיה מפני שגרם לה
להתגלות לפני רב ששת ואמרה לו ראה השדיים
שלי שינקת מהם כלומר אני חשובה לך כאם ע"כ.
וכן פי' בערך משגש כדמות זה, ונראה מזה שמי
שנשתתק היה אחדבוי בר אמי מפני שעשה צחוק
לרב ששת. ואמו של רב אחדבוי בר אמי בא לצעוק
על הולי בנה לפני רב ששת ולא רצה עד שנעשתה
כמו שופה וכסילה לפני רב ששת וגלתה דדיה לפניו
שהוא ינק מהם, וכיון שרב ששת לא היה
רוצה לא היה לה כ"כ גנאי בדבר. ומפני שהרגיש
רב ששת דבריה שעשתה נשבר לבו והתפלל וחזר
תלמודו לרב אחדבוי. ובמלת עולא לא פירש דבר
בעל הערך, ורש"י ז"ל פירש עולא משגש לרב
ששת קרו ליה הכי, עולל המשגש ארחתיה דאימיה
שגרם לה להתגלות יותר משאר נשים משגש לשון
מהומה כתרגום והמם, וכן פי' יוסף הלומה
שעשה פי' למנורת המאור שכל פירושו הוא
מועתק מרש"י. ואח"כ מצאתי חרוש בתרא מדר"ן
ופי' כפי הערך וז"ל: אישתעי לי עולא משגש
ארחתיה דאימיה, לפירושי לרב אחדבוי בר אמי קרי
הכי שגרם לאמו להתבוות לפני רב ששת שהיתה
מניקתו, אבל לרב ששת לא הוה קרייה רבה עולא
דנבנרא רבה הוה לגביה, ועוד דרב ששת לא הוה
משגש לארחתא דאימיה אלא לרב אחדבוי הוא
דקארי הכי וכדפרישית ואין פירושו של רש"י בכאן
מחזור עכ"ל. ואני אומר סיוע לזה כי במס' שבת
פ' ה' שרצים נזכרה בפירוש אימיה דרב אחדבוי
בר אמי.

רב עולא בריה דרב עילאי בא לפני רב נחמן
ושלח רב יוסף לרב נחמן עולא חבירו עמיה

לא"ל לפני ר' יוחנן מבבל וברך עבר הירדן פ' ד'
מנדרים.

אמר רב עולא בר אבא אמר עולא אמר ר'
אלמנו רב עולא בר אבא ענוותן והמיד קורא בתורה
ואינו מחויק טובה לעצמו בפרק ואלו הנחנקין
בסנהדרין.

עולא בר אבא נחית קמיה דרבא ושבחו בסוה
יכוא.

רב עולא בריה דרב אידי.
עולא בר אשי בעא מאביי מגלה. רב עולא הלש
עאל לגביה אביי ורבנן.

עולא ביראה: אמר ר' הלבו אמר עולא ביראה
א"ר אלעזר, ואולי זה ג"כ עולא סתם שאמרנו
וביראה שם מקום פרש"י (1).

עולא בר זכאי לפני ר' יוחנן ופרש"י לא ידעתי
מנו פרק אלו טריפות.

חני עולא בר חנינא ושאל ר' ירמיה על דבריו.

עולא בר חננא בוסן ר' ירמיה. ד"ק.

עולא בר ישמעאל ואביי אמר משמו.

עולא בר מנשיא משמיה דאבימי בנ' הוורק.

עולא משגש ארחתא דאימיה בפ"ק דבתרא
(דט"ב) בענין הצדקה אמר רבא אשתעי לי עולא
וכו' מאי דכתיב וילבש צדקה כשריון וכו', אמאי
קארי ליה עולא משגש ארחתא דאימיה, דבעא רב
אחדבוי מרב ששת וכו', אהרר ליה בבדיחותא
הלש דעתיה ואיעקר (2) תלמודיה, אחיה אמיה
וקא צווחא ולא אשגח בה אמרה ליה הוי הני דדי
דמציית מיניהו, בעא רחמיה עליה ואיתמי והדר
תלמודיה ע"כ. אמר אברהם כעבור שה
המאמר קשה להבין בנמרא כי עלה על דעתי כפי
פשוט הנמרא שזה היה רב אחדבוי בר אמי ר"ל
עולא המשגש הסבורת ע"ד ההלצה ולכן כתבתי
שלא היה לי פירוש, ואחר זה אמר לי החכם
השלם הביני ר' אברהם הלוי בוקרט כי
רש"י אומר כי הוא רב ששת ותמתי וכן היה
האמת שרש"י אומר כן. ולא נתקריה דעתי בזה
כי זה המאמר קשה אמו של מי מאלה היתה,
וכן אם עולא הוא שם שכינו לו או שם תואר כמו
עולל ימים ווקן. וכן יש ד' נוסחאות בזה השם:
רש"י גורס עולא, ורב צמח גורס אילעא, ורבינו
נסים עולא ובנמרא אומר אילא. וכן נראה מניסוח

(1) כפי שם מקום פרי, ואין ספק כי צ"ל פרש"י.
אמנם לעיל בערך דמות ביראה (160 א) הביא
המחבר פרש"י שכך היה שמו.

(2) בנמרא דיון נ' פיראן ואיתק' בשעת, המיערך.

דהא יתיב מר עוקבא דהוא אב"ד ופרש"י רישך כי אני רבך איני נכיה, אבל מר עוקב' שהו' ראש לו ולך בהמימי יכיה (שב' נה"א). מר עוקב' ושמואל כי יתבי וגרסי יתיב מר עוקבא קמיה דשמואל בירחוק ד' אמו' וכל יומי מלוי מר עוקבא לשמואל עד אישפיו . ובפ' הדר עם הנכרי מר עוקבא בוימא דשיתוא לא נפיק לדינא . ובפ' מציאת האשה שהוא מלומד בנסיים ובעל צדקה הוא ואשתו, ובעת פטירתו ראה שנתן ו' אלפים דינר לצדקה . ובסוף פ' זה בורר שלחו ליה למר עוקבא הבבלו ל ד ז י ו ל י א ו פרש"י דכתיב חכמת אדם האיר פניו . ומציאתי בספר אנדה מר עוקבא בעל תשובה שנתן עיניו באשת איש והעלה בלבו פנימא ונפל לחלי , לימים נצרכה ללוות ממנו ומתוך דוחקא נרצית לו וכבש יצרו ונתחזק ופטרה לשלום ונתרפא , וכשיצא לשוק היה לו בר דולק על ראשו מן השמים , וע"כ קרו ליה נתן דצוציתא בשבת , ועל שם הני דהולק קרו ליה ל ד ז י ו ל י א ו ע"כ . וכבר הארכנו בפירושים בנתן דצוציתא והוא בן אחותו של רב ואביו של מר עוקבא היה חסיד וצדיק וביים שאכל בשר לא אכל בגינה ואמר שהוא רב נחמיה . אבל קשה לי שהיה מר עוקבא בומן שמואל ואך היה בומן רב יוסף תלמיד רב יהודה ורב יהודה תלמיד רב ושמואל , ואמר רב יוסף בעל תשובה ברורינו ושהיה לפנינו לכן נראה שהם שנים : מר עוקבא בומן שמואל ורבנא עוקבא בר ברוהי דרב הונא נתן דצוציתא בומן רב יוסף . אבל קשה לי המאמר משאלות דרב אחא שאמרתי בנ"ן שאמר אמר רב יהודה אמר רב מעשה באדם אחד ושמו נתן דצוציתא שגראה שהיה בומן רב ושמואל [עכ"ל] . אבל זה משאלות דרב אחא לא קשה לי מידי כי זה המאמר לא הוזכרו ההלמוד בס"פ זה בורר שהיה זה האיש נתן דצוציתא אלא שרב אחא משבחה נאון ו"ל סבר כי עליו נאמר . ומה שאמר רבא ג' מילי אישתעי לי עוקבא בר נחמיה ריש גלותא משמיה ושמואל בפרק חוקת הבתים אולי זה רבנא עוקבא .

עוקבא בר נחמיה ריש גלותא כבר אמרנו אם הוא נתן דצוציתא שהיה בעל תשובה כיאשיה המלך וכבר פירשנוהו בנ"ן .

[ערת : רב מנשה בר עזת סנהדרין י"ש א . רב עזא קרושין סא"ב . יעב"ן .]

עזא : אמר רבנא א"ל עזא איקלע ר' יוסי בר אבין לאתריה .

ר' עזריה ור' חלבו ור' יוסי בר חנינא באו

בתורה ובמצות , ואולי זה עולא סתם שאמרנו .

רבנא עוקבא פרק גיר הנשה ובגפן שלשה שריגים אלו ג' שרי גאים שיוצאים מישראל בכל דור ודור פעמים שנים בכאן ואחד בארץ ישראל וכו' , ויהבו רבנן עיניהו שהם אלה ברבנא עוקבא וברבנא נחמיה בני ברתיה דרב , פרש"י שרי גאים עשירים וקרובים למלוכה . ארבריה רב הסרא לרבנא עוקבא פ' רב צמח נאון נתן רב הסרא רשות לרבנא עוקבא בן ראש גולה ודרש לפניו ברבים , ובפרק חוקת הבתים אמרי ליה רב עוקבא ורב נחמיה בני ברתיה דרב לרב הסרא שבק מר רבבין .

א"ר עוקבא א"ר פרנא א"ר תנחום א"ר כיריים משום ר' מנאה ור' מנאה משום ר' נהוראי הוא שני פעמים בכירה בשבת .

רב עוקבא בר חמא אחוהי דרמא בר חמא ובאו לפני רב ששה ורב נחמן אב"ד כשמתה אמם ושניהם היו נשואים לבנות רב הסרא שהיו כהנות אבל הם לא היו כהנים בפרק כיצד מברכין ובפרק הנוקין . וכבר ידוע שאשת רמי בר חמא שהיא בת רב הסרא לקחה רבא אחרי מות רמי בר חמא שהיתה אלמנה יותר מעשר שנים קודם שנשא רבא .

רב עוקבא ממישן אמר לרב אשי בפסקי שבת בפ' כירה , וכתב הרא"ש ו"ל ורב אשי שהוא בתרא קבל דברי רב עוקבא ממישן וא"כ הגרסא היא לרב אשי בש"ן . א"ל רב עוקבא ממישן לרב אשי אתון דקרבינו לרב ושמואל עבדו כוותיה ואנן כר' יוחנן . ומישאן היא מיסאן בלשון ישמעאל בקצה בבל מקום אגם מים כדאמר ביצאת דמישן ספינת קטנות , כך פ' בעל הערוך .

מר עוקבא בר נחמיה אמר שמואל [הוא] עוקבא בבגלאה והוא ראש גולה ואב"ד בומן שמואל ורב הונא ורב ענן והוא תלמיד שמואל . שלח מר עוקבא לר' אלעזר בני אדם העומדים עלי והוא רב נגיבא תלמיד רב החולק על מר עוקבא ואמר לו דום ל"י והתחוללו לו והוא יפילם חללים חללים ונשמיעה חסלתו ותפשו לנגיבא למלוכה ונהרג . ובבבחים על ענין ירום פ' דום ל"י אע"פ שהוא מסיל חללים לפניך שהם בני אהרן . מר עוקבא ורב מתנה שלימי משמיה דלוי ואבוא דשמואל , שמואל אמר לרב יהודה רישך בקירוי ורישא דרישך בהמימי

יוסף וקדם רב הונא בר מנימוי כדאחא בפרק אין מעמידן. ויש נוסחא רב עמרם ריש גלוחא.

אמר רב עמרם בריה דר' שמעון בר אבא אמר ר' יוחנן אמר ר' שמעון בר אבא א"ר חנינא.

בר ענני בר סיסו [ד"ק ר' עננאי בר ששון] והנו' האמיתית בר ששון. והוא דרש אפחחא דבי נשיאה ושמע ר' אמי ואקפיד x).

ענן בר חייא מחנרא דנהרדעא בימי שמואל ודברו רב ענן בר אבא ואמר אביי על דבריו לא היישינא ורבא אמר היישינא לגמלא פרחא אי נמי בקשיצה פשי" גמל פורה כעוף מחר אי נמי בקשיצה פי' שם בסוף יבמות.

רב ענן בר החליפא אמר הייתי לפני שמואל. ונראה כי הוא רב ענן סהם שאמרנו. שלח ליה רב ענן בר תחליפא לרב יוסף.

רב ענן: אמר שמואל לרב ענן. והיה אליהו עמו והוא סדר אליהו רבה ואח"כ קרא בתיבה אליהו זוטא והוא שלח לרב נחמן וכו' (כתובות ק"א). ורב ענן שלח לרב הונא הונא חברין לפני רב ששת ואיקפד רב הונא מאד ושלח לו לרב ששת שיאמר לו ענן ענן מפלטלי או מקרקעי ומואן יתיב בי מרוחא וכו' ונא לפני מר עוקבא (שם ס"א). אמר רב ענן אמר זעירא אמר רב נחמן לרב ענן כי הוית בי מר שמואל. רב ענן ורב נחמן אולי באורחא.

[עסבי: אנוה דרבה בר עסבי. יעב"ץ.]

רב עקביה: אמר רב מאן חכים אי לאו רבי עקביה דגבר רבא הוא דסבר כבולעו קך פולמו בספחים.

ר' עקיבא והוא אמורא, אמר ר' עקיבא משמיה דר' פרא ור' ירמיה משמיה דאילפא פרק המקבל במציעא ופ' מי שמחה כי אחא רב דימי א"ר עקיבא ור' יהודה קלנסטראה אמרו לא שאגו וכו'. רבי עקיבא איקלע לנינוק בוכן אביי ובפ"ק דברכות ירושלמי ר' שמואל בר נחמן היה מתקבל גבי רבי עקיבא גירסא והוא ר' זעירא מיטמר מיניה הוה קרי שמעו חזור וקרי חזור קרי עד דהושקע מיניה שנתיה. ומכאן עסקו כי ברכת המסיל חבלי שינה קודם לק"ש ושמעו באחרונה. ובפסק אע"פ א"ר עקיבא לי התיר ר' חנינא וכו'.

(1) בנפרא דיתן בשבת דס"ב ר' ענני בר ששון משמיה דר' ישפעאל. דהמיתרך.

למקום אחד, ר' ברכיה ור' חנין בשם ר' עזריה דכפר חנין, ר' עזריה בשם ר' אחא ב"ר.

ר' עזריה בן אבמולמוס דהוא ר' לעזרא הכהן ופרש"י עשירי לעזרא ר' אלעזר בן עזריה כדאחא בברכות. זה נוסחא אמיתית ר' עזריה עשירי לר' אלעזר ור' אלעזר עשירי לעזרא כיון שר' פרידה בוכן ר' אמי היה בר אוריין ובר אבהן ואמר לר' פרידה שיכנס לפניו, וזה ר' פרידה כבר זכרנו במשנה (בפ' כיצד מעברין) שחיה יותר מ' שנה. [עיי' לעיל 57 ב].

ר' עייא נראה שהוא ר' חייא שאומר בנמרא כריתות ר' אושעיא שחיה לפני בר קפרא והלך ר' ר' אושעיא לפניו וא"ל בר קפרא מאי עייא אומר ושחק ואמר עוד מאי בבלי אומר ושחק. וכן בסוף בברכות וכן במועד קטן א"ל ר' אחיאי דרך כעס לר' חייא ופרש"י דרך קלון כמו האמינין.

ר' עילאי אבוח דעולא בר עילאי וזה עולא בא לפני רב נחמן.

רב עיליש שנתבזה עם בנות רב נחמן ושישב אצל איש יודע בלישנא דצפרי וא"ל עיליש ברה ונעשה לו נס וכל זה בנמין פרק השולח ובדק בנות נחמן רב עיליש וכו', אמר רבא רב עיליש גברא רבה. אמר לו רב עיליש לרבה.

דרש רב עינא וא"ל רבה.

רב עינא סבא א"ל רב נחמן א"ל פתאי אוכמא מיני ומינדך שמעתתא. סבי דפוס בריהא רב יהודה ורב עינא חברים וכן רב מתנה.

עינא ואבימי בני רחבה מפוס בריהא דריפי. נ"א איפא באל"ף ובירושלמי חויפא בח"ת.

רב עמרם חסידא אחא לקמיה דר' חייא בר אשי תלמיד רב ואמר ליה אמר רב. ובס"פ שנים אדחויין ובפרק הגזול קמא רבה ורב עמרם חולקים וקרא לו תרדא לרב עמרם פירש משועמסם או בלא לב ונעשה עמו נס. ובפ' עשרה יוחסין רב עמרם שהביא השבויות וראה ייפין ועלה בסולם וקרא בקול גדול נורא בי עמרם וכו'. רב עמרם הוה מגני ליה אהלנא וילחא אשת רב נחמן עשהה לו רפואה במרחץ בריש מי שאהוו. ורב עמרם קמיה דרב ורב חייא בר אבין ורב אירי בר אבין תלמידיו. אמר רב עמרם אמר לו רב ששת, אמר רב עמרם א"ר יצחק א"ר יוחנן. אמר רב עמרם א"ר יוחנן. אמר רב עמרם אמר רב חסדא. נעא רב עמרם מרב ששת. א"ל עמרם ברי וכו'. ומת קודם רב

פלימו בזמן רבי ובפ"ק הפסחים תניא פלימו אמר אינו בודק כל עיקר וכו'. ובסוף קדושין (ס"א) המעש' שקרה לו עם ייצר הרע, ובפ"ג שאכלו אמר שצריך שיקדים בריה לתורה. ובפ"ג התעניות שראה הבית שקירה ר' חנינא בן דוסא בתפלתו. ובפ"ב דר"ה תניא פלימו אומר בומנו אין מקדשין. ובספ' הקומץ רבה פלימו בשא מרבי מי שיש לו שני ראשין באיזה מניה תפילין. ושם מי שגולד בב' ראשין חייב ב' שקלים דבגולגולת תלא רחמנא.

ר' פנחס ור' מארי חסידים בני רב חסדא ואליהו מספר עמו. ר' פנחס משמיה דרבא וכן משמיה דרב פפא וחיו כהנים כי רב חסדא כהן. וחמשה בנימ' אחרים או ר' מצאנו לרב חסדא מר' ינאי ומר' קשישא ורב נחמן בר' רב חסדא ורב תחליפא ורב חנן בר' רב חסדא.

רב פנחס בר' אמי ורב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע ויימר בר' חשוויא אתו לקמיה דרבא.

דרש ר' פנחס בר' חמא ובתנחומא וברכות אומר ר' פנחס החכין בר' חמא. ר' פנחס החזיר בשם ר' יונה.

ר' פנחס בר' רב ירמיה.

רב פנחס בריה דרב מארי הגר ומר זוטרא בריה דרב מארי אמר לרבינא. רב פנחס משמיה דרב פפא.

ר' פנחס בן ערובא ור' יוחנא אומר משמו.

ר' פנחס צפורא.

פנחס אחיו של שמואל, אמר שמואל אנא ופנחס אחי וניסי. וכן בפ"א דיני ממונות וכן במועד קטן על הצפרנים באבל פנחס אחיה דשמואל וכן בבכורות והם כהנים כדאיתא במגלה. א"ר פנחס א"ר אושעיא.

[פנדירא ביעל הירוע פסוס ב"י בעל, וצ"ע אם זה פסוס שנחבש עם ר"ע ובאמת במס' ד"א שאותו איש היה בימי ר"א ור"י, אך בנגמרא דמנחות מוכח שהיה בימי ריב"ס. יעב"ץ.]

רב פפא [סתם] נשא כהנת והיה עשיר. ובספ' ע"פ א"ל אב"י דקיימא ליה השעיה ופרש"י עשיר אתה ויש לך מזל טוב, ואינו ירא מן המזיקין ואמל מתנות בעבורה. והוא ורב הונא בריה דרב יהושע איקלעו לנציבין לפני רב אידי בר' אבין וכן לפני אב"י וזה רב פפא הייתה נזכר בתלמוד סתם שהיה בזמן אב"י ורבה והוא האריך ימים, א"ל רב פפא לאב"י. ובפ" חלק שישב בתענית על שאמר הני רבנן בלא דעתו. ורב פפא ורב הונא בריה דרב

ר' עקיבא בר' ובדי בשם ר' לוי.

ר' עקיבא דקיסרי ור' תנחומא ור' נחמיה דיפו. רב עקיבא מפורסמיה. ד"ק.

בן ערל, בס"פ הורוע בערך פירש מלשון ערל שפתים. וי"א ששמו בן ערל ברלי"ת והוא אדם שלא היה מורקק בשמועותיו. ואבא מארי ז"ל שונה בלשון תרל [ר"ת] תן דעתך לומר, כלומר תן דעתך בדבריו דהא מעמא קאמר ע"כ. ורש"י ז"ל אפי' אין אתה שונה אותה אלא בשם שומה שבעולם ששמו בן תרל אפי' קשיא לך דהא מעמא אמר למילתיה.

[ערכא מצפזפי איש עתי היה. יעב"ץ.]

אות הפ"א

בר פדא ורב מתנה אמר עלא משמיה דבר פדא וכן ר' ירמיה בר פדא ור' יוחנן חולקין.

ר' פדא ור' יוחנן נראה שהוא אביו של בר פדא אמר ר' יהודה בי ר' חייא שמעתי שמעיה אילפא אמרה קמיה דר' פפא.

בר פדת : א"ל בר קפרא לבר פדת בן אחותו. נראה שהוא ר' אלעזר בן פדת.

פדת : אביה דר' אלעזר בן פדת בזמן רבי והאריך ימים. אמר ר' יצחק בן אלעזר כי נה נפשיה דר' פדת פתח עליה ר' פדת בן ר' אלעזר [ר"ל ר' פדת נכר], א"ל ר' אלעזר לר' פדת בנו ואצ"פ שמתו בניו של ר' אלעזר כדאיתא בברכות נשאר לו זה הבן כמו שאמרו התוספות בפ"ה דנדה. ר' פדת אתא לקמיה דר' יצחק בר' ביסנא. אמר ר' פדת אמר ר' יוחנן וכן ר' זירא עם ר' פדת.

פוגא שמעיה דר' יוסי בר' חנינא תלמידו. נ"א סוגא שילחי ס' הספיה.

[פוסידתא עירובין ס' ע"א. פוי אביו של ר"ש. פוי בת ר"ח. יעב"ץ.]

[פשיש : ר"מ בן פשיש ר"ס הכונס. פיאבי אבי ישמעאל כ"ג. פילי, נפין י"ד ב. יעב"ץ.] בר פיילי היה קאם קמיה דשמואל, ס' בערך שם איש [ואמרי לה שם מנחם ד"ק].

ר' פלוסיה [כ"י פלומיא] בר פרוסיה קומי ר' יונה הרי שר' עמלק שיש בה ס' פסקים אמר לו שניא הוא וכולי חכס ואפילו במסכת כלה, פירש הרא"ש ז"ל בהלכות החג שרגילין בכל שנה והלכו

הספח הוא חכס. יתמיד ח' רפ"ז.

רב פפי והוא רבו של רב אשי . א"ל רב פפי לביבי
בר אביי ממילואי ר"ל שהם מבני עלי הכהן שהם
נכרתים . אבל פירוש העירוק הוא יותר טוב שהוא
שם מקום כמו שהביא ראיח מב"ר . א"ל רב פפי
נבינא א"ל רב כהנא ואמר ליה רב (כ"ל רב) זבד .
יתבי רב פפא אחוריה דרב ביבי קמיה דרב
המנונא ואמר דבר שהיה פשוט ואחיכו עליה .
אמר רב פפא אפילו כי הא מלתא לימא איניש
קמיה דרביה ולא נשתיק משום שנאמר אם נבלת
בהתנשא בסוף שבת . אמר רב נחמן חזון
במצות ופרש"י מחזור המצות , ונולד בע"ש גבר
חזון פרש"י לחזור אהר מצות שבת . מאן בדצדק
צדקן במצות פרש"י צדקן במצות צדקה לעניים
דקרי ליה מצוה בכל לשון אגדה בסוף מסכת
סופרים פפא הותבי .

ר' פרמא בנו של ר' אלעזר בן פרמא בן בנו של
ר' פרמא הגדול כל אלו התנאים בומן ר' הנינא בן
תרדיון ונעשה להם נסים, אבל זה פרמא הוא בומן
רבי עם ר' חייא הגדול ז"ל בפרק המספלה .

[פרוק רשילא שם גוי , ר' פרנא בהרואה י
ר' פרנך . יעב"ץ .]
ר' פרידה , נראה כי הוא היה בומן התנאים
שנומן הבית עד זמן ר' אמי והוא בעא מר' אמי
בומן האמוראים ור' פרידה הוסיפו לו ה' שנה ,
הוא וכל דורו וכו' לחיי הנה"ב בעבור שהיה שונה
לתלמידים כל דבר ארבע מאות פעמים , ולתלמיד
אהר ששכה חזר עמו ארבע מאות פעמים אחרים
בפרק כיצד מעברין בעירובין , וכבר אמרנו שנכנס
לפניו ר' עזריה בן אבמולס אביו של ר' אלעזר בן
עזריה דהוא עשירי לעזרא . ויש נוסחה כי זה ר'
אלעזר עשירי לר' אלעזר בן עזריה דר' אלעזר עשירי
לעזרא , וכן נראה כיון שהיה בומן ר' אמי . וקנו
של ר' פרידה מצא גולגולת יהויקים שהיה בתוב בה
זאת ועוד אהרת , ואחר אהרה גולגולת ואשתו
חשבה שזההיה מחאשה אהרת שמהה לו ושפחה
הגולגולת והאבדו רשעים רנה .

א"ר פרנא אמר ר' תנחום אמר ר' כיריס משום
ר' מנאה שאמר משום ר' נהוראי .
אמר ר' פרנך אמר ר' יוחנן אמר ר' הוקיה בריה
דר' פרנך .

אות הצד"י

ר' צדוק ור' סימאי הלכו לעבר שנה בלוד והורו
בשריפות מרבי בושק . ונראה כי הם תנאי דבריתא
בומן האחרונים או אם נפרש כי חברתא אמרת
כי הראשונים הורו כמו רבי שהוא אחרון ס"ט
אין דורשין .

יהושע ראו הלום אהר . רב פפא ואש ישיבה ורב
הונא ראש לבני גילו אבל לא ראש ישיבה .
וכדאיקלעו לפני רב אידי בר אבין אמר להו דרדקי ,
ורבא קרא להו קאקי דיוורוי אווזים לבנים ר"ל זקני'
לבנים בשיבה . והתוספות בפרק במה מדליקין רב
פפא תלמיד רבא ומלך אהר רבא (כ"י בא) .

רב פפא ; אשתו בת אבא סוראה ר"ל מסורא .
אמר רב פפא כנון רב פפא בר אבא בפ"ק דקמא
ופרש"י שהיה בעל בשר רב פפא בר אבא .

רב פפא בר אבא ; בני רב פפא בר אבא אמרי
לרב פפא . איחביה רב פפא בר אבא לרבינא . אמר
רב פפא בעי מינאי דבי רב פפא בר אבא תרהי חרא
כהלכתא וכו' . וכבר כתבנוהו למעלה אלא שדברנו
עתה בבניו . ורב פפא סתם שמת בתחלת מלכותו
של רב אשי שהיה ישיבה כאשר אמרנו .
אבל רב פפא בר אבא היה בעל בשר וכבר בפ"ק
דקמא . ונראה שעל זה נאמר בפרק השוטר איבריה
דרב פפא וכו' .

רב פפא בריה דרב אחא בר אדא שמיע לי מאבא
מארי ואבא מארי מרב גם אמר משמיה דרבא .

רב פפא בריה דרב הונא ורב הונא פגעו ברב
הנינא בריה דרב איקא שהיה הכם גדול וזה
רב הונא אינו רב הונא סתם . ונראה שהוא רב
הונא בריה דרב יהושע .

רב פפא בריה דרב חנן מבי צלוחית אול לפני רב
שימי בר אשי [ד"ק לפני רב יוסף] והוא סוסר רבא .
רב פפא בריה דרב יוסף קמיה דרב יוסף .

רב פפא בריה דרב נחמן קמיה דרב יוסף .
רב פפא סבא משמיה דרב ואחריו היה רב פפי
כי אתא רב פפא ורב הונא מבי רב .

רב פפא בר שמואל ומתקיה לרב חסדא והוא
שילח לפסוניה מדה מנ' קבין אוקשיא דיינא דפוס
בדיתא . יתבי רב פפא בר שמואל קמיה דרב חסדא
ורבה בומנו וקנה עבר זקן שצבעו קנו כראיהא
ופק הוהב .

רב פפי , אשתו בת רב יצחק נפחא ורבין ורב
יצחק בר יוסף תלמידו ר' יוחנן היו בביתו , ואמר
אביי רבין תלמא ר"ל שכול קיבר גנים ובמעשה דרב
חמא ס' דיני ממונות שרצו לכהול הדיינין את
עיניו אפילו בומן הוה על שאמרו שהרג אדם
רש לקיש ורב אחא בר יעקב ורב זשי . אמר ר' לוי
אמר רב פפי משום ר' יהושע דסכנין .

רב פפי השני , רב פפי ורב פפא ור' נחמיה
בריה דרב יוסף ורב הונא בריה דרב יהושע , א"ל רב
פפי לרב פפא משמיה דרבה א"ר אשי כי הוינא בי

בסיתוא ציצית של תכלת מה תהא עליה, א"ל ענשיהו אעשה ר"ל עשה כזה שאין מחוייב בה אלא כשיהיה ר' כנפיים א"ל בעידן דאינא ריחאה ענשינן (פנתחת מא"א), ורבו הפירושים בזה המאמר, וא"ל המלאך מצדקי למספר עצמך מציצית! פרש"י תהבולת כמו מצדקי בפ' הכונס צאן לדר. וסרבלא פרש"י כנון אותן שלנו שהן עגולים ואין לה אלא שתי כנפיים מנפ"ל בלע"ז. ובפירוש הערוך והמדרש על נפיהו בסרבליהון הוא לבוש של עור שהוא פסור מציצית, ושמו ר' זינא וכשעלה לארץ ישראל וסמכוהו שעלה מישבי' רב יהודה לפני ר' יוחנן נקרא ר' זינא. והוא היה קטן הגוף כמו רב הונא והוא התענה ק' תעניות דלישכח תלמודיה מיניה. כי היכי דלא נסרדיה ומאה תעניות דלא לימות ר' אליעזר בשנהו ונפלין עליה מילי דצבורא, נ"א דלא לימות ר' אלעא בשנהו ומאה תעניות דלא ישלוש עליה נרא דגיהנס וכבר הארכנו באת הו"ן בו. אבל קשה לי מה שאמר בקדושת יום שמת רב יהודה נולד רבא ובנרכות פרק מי שמתו וכן בשבת פרק כירה וכן בכתובות פרק שני דיני גזירות ובמקומות אחרים כי ר' זינא מישמיש מרב יהודה לעלות לא"י ואמר אשמע הלכה ממנו ומיד אעלה. ונראה שעלה מיד בימי רב יהודה וכן נראה בפרק אלו מריפות שעלה מיד כי נשאר בבבל אחר שעלה ר' זינא רב הונא ור' ירמיה בר אבא תלמיד חבר לרב. וכן נשאר בבבל ר' אבא וכלם חברים לרב יהודה. וכן נראה בפרק אלו מגלחין שהיה ר' זינא בא"י כשמת רב יהודה ובא לפני החכם שיתירו לו. ובסוף הוריות אומר כי ר' זינא ואביו ורבה ורבה בר מתנה היו כלם בבבל, והוצרכו שיהיה אחד מהם לראש ועלה הגזול על אבי תלמיד רבה ורב יוסף והם תלמידי רב יהודה, ובעבור שלא איפריך אביו היה לראש ואו היה רבא ראוי לראש. ונראה לי כי התירוץ לזה שהור ר' זינא פעם אחרת לבבל אחר שנים רבות כי האריך ימים, אע"פ שאומרים בפ"ק דחלוין כי ר' זינא אחר שעלה לא"י בומן רב יוסף לא היה דעתו לחזור לבבל כן היה אבל אחר כך חזר שנתחדש לו איזה דבר, וכן אמרו התוספות בסוף גפין כי רב כהנא עלה לארץ ישראל שני פעמים: הראשונה בימי ר' שמעון ברי כדאיתא בנבחים בפ' קדשי הקדשים, והשנית בומן ר' יוחנן כשברח מבבל לא"י בסוף קמא. וכן אני אומר על ר' זינא שעלה שני פעמים והאריך ימים. ובסוף ימי חזר לארץ ישראל לרקת שהיא מבריה.

[ר' צדוק בן חלוקה, פ"כ עה"א. יעב"ץ.]
 צורבא מרבנן פרש"י מחודד כמו צרבת השחין וכן בעי דצריבין, וזה השם נמצא בחכמים שהם בחורים אבל בוקנים לא והתיבה מורה על זה וכו', אבל לוקנים שהוא מרבנן קרו ליה. אבל לי נראה כי אשילו על זקן נאמר, ואיה בפ' מי שמתו כשמת מר שמואל שאני צורבא מרבנן דקב"ה תבע ביקריה וכו'. וכן בפרק במה מדליקין מאן דחיל מרבנן הוה צורבא מרבנן וכו'. ההוא מרבנן ור' יעקב שמה נראה שהוא בר אידי, ובפ' המספת אמר אבוי ש"מ צורבא מרבנן דאמר מלתא לימא בה מלתא דכי מוכרו מוכר ליה הוא על ר' יהושע בן חנניה שהיה זקן מאד. ובפ' שלשה שאלו נראה כי נקרא צורבא מרבנן מי שקרא ושנה ושמש תלמידי חכמים ר"ל שקרא התלמוד וידע פנים המשניות כמו רב מנשיא בר החלישא. ר' צינאי: בפ"ב דיבמות ר' יהודה שרא בני רב צינאי למעבד בחול המועד. ובס"פ כיצד צולין כל מה שאומר לך בעל הבית עשה חוץ מצא. ויש פירושים הרבה על חוץ מצא כמו שכתב בעל המנהיג ויש גמרות שאינו כתוב חוץ מצא. וכן שם אין מסרין לגדול והכמה הדפנת פניה אבל לא אחרים.

אות הקו"ף

רב קמינא אבדויה ררב דניאל ורב יוסף אבדויה דרבא אומר משמיה דר' דניאל ורב דניאל אומר משום רב בפרק הגזול קמא. אומר רב קמינא משום קהלה קדישה שבירושלם הוא התנא ר' יוסי בן משולם יומא פ' בא לו, ולפי הירושלמי גם ר' שמעון בן מנסיא ונקראו כן קהלה קדושה שהיו מתעסקין כל ימיהם שליש היום בתורה ושלש היום בתפלה ושלש היום בחסידים הראשונים תשעה שעות לשלש תפלות ביים. ובתרוך אומר ויש אומרים שהם יעדים בתורה בחורף ובמלאכה בקיץ.

קמינא חריך שקי הוא ר' זינא ועל שבדק עצמו בתנור אש אם שליש בו גיהנם פעם א' יתנו ביה עיניהם חכמים ונחרבו שקיו כראיתא במצינא פ' השוכר, ור' אבהו עשה סעודה לרבנן כשנרפא ר' ז' ואולי הוא ר' זעירא, והמלאך קראו בשם קמינא דא"ל קמינא קמינא (1) סדינא בקיישא וסרבלא

(1) מש"ח כאלו סתם רב קמינא הוא ר' לא מתירא כפ"ש אצל ר' ז'. וה"ק היה עם רב יהודה או אחיו דעמינו שפרש רביו (מה דה"א). יעב"ץ.

ולנסתו אם הוא חכם זיל תהי ליה אקנקניה ,
 אצ"ס שכן מצאנו בפרק לא יחפור דא"ל רבא לרב
 אדא בר אבהה פוק תהי ליה אקנקניה לרב דימי
 מנהרדעא , וא"ל רבא כשבא לנסתו מה שמך
 קרנא תיפוק ליה קרנא בעיניה ר"ל בשר בעיניו כי
 ראה כי בא לנסתו וכן היה לו כמו ששירש רבינו
 האי בערך ר"ל , וכן שמואל בפרק המוכר את
 הספינה אמר לו מה שמך קרנא תיפוק ליה קרנא
 בעיניה וא"ל היה בזמן רב ושמואל .
 מר קשישא בריה דרב חסדא אמר מר ינא ,
 וכבר נהנהוהו באות המ"ם .

אות הרי"ש

ר' ראובן הוא ר' אבין [ר"ק רבין] בר נחמן
 ואחרים שנקראו כן .

ר' ראובן האיצימרוכלי הגא דברתא .

רב היה לו שר גדול מבבל שמו אדרבן שהיה
 משמש לרב כמו אנשונינוס לרבי, וכשמת השר אמ'
 רב כמו רבי על אנשונינוס נתפחה חבילה שרש"י
 אהבה קשורה נששו בנפשו . ורב הוא בן אחיו
 לר' חייא ואמו אחותו מר' חייא . ושם אביו איבו
 כאשר אמרתי למעלה באבא אריבא והארך ימים
 כי רב שימי בן גנז' חייא היה חכם גדול בימיו .
 וכן נראה בס' שואל (קנב"א) שהיה זקן מאד והפך
 האבינה , ועשרה מילי דחסידותא נמצאו ברב
 שכל אחד מתלמידיו ותלמידיו היה לוקח
 מהם ולא יכלו לעמוד בהם , ואחד מהם שהיה
 פונה לארץ פניו ולא לצדדן שלא לראות שום
 עבירה , ונהג זה רב ששת ורב יוסף אחריו
 ונסתמו עיניהם . וכבר רמז זה רש"י בפרק
 המסלת שאמר לשימי בר חייא בנו שימי את וכו' ,
 וכן בכל אחד [מהשאר] כמו שזה בא בארוכה
 ערך חסיד בערך (1) [ואלו הן : א' שלא היה
 רואה לעילא מר' אמות , ב' לא הלך בגלוי הראש ,
 ג' מקיים ג' סעודות , ר' מכין לבו לתפלה , ה'
 דלא הביט לצדדן , ו' היה מקפץ שלא להסריח
 העביר , ז' לא אכל בסעודה רשות . (אמר ש"ש :
 שזה החסידות מוטל אף כל ת"ח שהיה ומה ראו
 על ככה למנותו בכלל דברי חסידות , ואני בעיני
 מצאתי בספוק ויגוס בהצפץ שני מגלת איכה שרב
 אחר שאכל כל מפעמים שבועלם היה אוכל אסר
 לקיים מה שנא' ויגוס בהצפץ וכו' ואמרתו לסימן
 אפיק שפה ועייל שפה בתראה .) ח' כל מי
 שמקניט לו היה הולך לפייסו , ט' שהיה קולו ערב
 והיה יורד לתרגם , עשירית שהיה רגיל בציצית
 ותפילין ר"ק .] וכל' סדר תעניתו בתרא כי בסורא
 (1) יש דבר שלא נמצא בספד"ס מאבדו של קרנא שהיה
 בדורו של רב אשי , ר"ל כפ"ש שם בס"ד .
 יצ"ץ .

אצ"ס שיש בקצת פירושים מרש"י נוסחא שאמר
 כי ר' אבא אשתמיט מרב יהודה יהיה יותר הוקה
 הקשיא כי ר' אבא עלה אחר שעלה ר' זירא כמו
 שאמר בגמרא כי רב אבא הגיד לר' זירא כי היה
 עם רב הונא ועם רב ירמיה בר אבא בבבל ור'
 יוחנן חי כי אמר ר' זירא אבא ורב ביבי הוו יתבינן
 קמיה דר' יוחנן וקאמר ר' זירא שמצא לר' מיטין
 בר יפת לפני ר' יוחנן כשעלה לארץ ישראל והוא
 מהסדיי בבל . ולא ידעתי אם כל מקום כשזוכר רב
 קמינא הוא ר' זירא או אחר , חוץ כשאומר קמינא
 הדין שקי שאז הוא ר' זירא .

קישוף - נראה שהוא היה תלמיד רב אשי
 ואיתתין כרעייהו שהקפיד רב אשי עליו ועל איבו
 על ענין ההספד שיעשו לרב אשי , והוא שאמרו
 לא רב קישוף הלוי ולא איבו הלוי במ"ק .
 [קסי יומא מב"א . קיסמא אביו של ריב"ז פ'
 קנין הורה ופ"ק דצ"ק וזולת . וכן שם אבי אמורא
 ר' שמעון פ' כלל גדול . יעב"ץ .]
 קלא , וכן אורי ליה רבי אבא לקלא . תוספות
 בפרק האשה בגדה נראה דקלא שם חכם אבל ל"ג
 ולקולא זכיה לו ולהוכירו .

[קמין פאל"ה . קמחית שם אשה . קמצר .
 קנסא אבי ר"י פ' מרובה . קסנא מצוי . יעב"ץ .]
 בר קשרא רבו של ר' אושיעא רביה מר' יוחנן .
 והוא ראה לר' ישמעאל והוא מביט דינו של רבי ,
 ועשה משנת בר קשרא והיה מובין מילי בינרי
 בסוף גמרא ברכות , ולא ידעתי אם שם אביו קשרא
 וא"ל לא ידענו שמו או שמו בר קשרא , וכשמת
 רבינו הקדוש שלחו רבנן לבר קשרא לראות אם נח
 נפשיה דרבי וקריע עליו והחזיר הקריע לאחוריו ,
 פתח ואמר אראליס נצחו המצוקים ונשבה ארין
 הקדוש (כתובות קד"א) , והוא מלך עם ר' חייא
 ונשבה כך שמעתי מרבי וכן נשבה ר' חייא פ"ג
 דיבמות והוא רבי"ל בארץ ישראל . א"ל רבי לבר
 קשרא לא תתענה והושחרו שיניו מתעניתיו . א"ל
 בר קשרא לר' פרת בן אחותו ר' חייא . ובר קשרא
 ור' ישמעאל בן אחותו היו בישיבת רבי ולמדו לר'
 שמעון בנו בס"ק דקדושין אקשר ר' שמעון ברבי
 על שלא עמד מפניו בר קשרא , ובר קשרא נהג
 בזויות שלשים יום על שהקניט לרבי .

קרנא (1) דין חכם דייני גולה הוא קרנא והוא
 לוקח מבעלי דינים שכר במלה דבר מועט שהיה
 אינונחו להריח היין אם הוא טוב . ונראה לי כי לכך
 בס"ח שרצים אמר לו שמואל כששלחו לבדוק לרב

(1) יש דבר שלא נמצא בספד"ס מאבדו של קרנא שהיה
 בדורו של רב אשי , ר"ל כפ"ש שם בס"ד .
 יצ"ץ .

כשמואל . ודברי זה הקדוש וצניעותו רבו מלספור ור' חייא קורא לו בר פתחי ר"ל בן גדולים מן פתח יהודה ושחת וסגנים . ורב צמח גרים רב פאתי מתרגום פאתי מואב ברבי . והוא מיוחד לזרע שמעא אדרי דוד המלך ובאות האל"ף תמצא תשלום וזה . ובפ' שמונה שרצים בשנה שמת רב נזר רב יצחק בר ברינא בפום בדיחא שלא יביאו יצחק וענפי דקלים ונגזק לפני חתנים, ואחד שהביא נשכו נחש ומת כאשר כתבתי ברב יצחק בר ביסנא .

רב אחיה דמר אחא בפ"ק דקדושין .

רב מדפתי אבהו דר' חייא בר רב .

תני רב זומי דבי רב פפי בכוח שבת ונרא' שהוא בזמן רב אשי .

רב בר מניומי בריה דרב ניהומי קמיה דאמימר .

רב סבא אמר לרב אשי .

רב בר שבא לקמיה דרב פפא . רב בר שבא איקלע לבי רב נחמן . רב בר שבא איקלע לקמיה דרבינא ולא פסק ליה וכו' . תאני רב בר שבא קמ' דרב חננא ולפני רבינא . ג"א רבינא בר שבא אמר רב נחמן נמול שבא פרש"י על שם אביו קראו בפ' כל הבר .

רבא בר אדילאי אמר רבינא לרב אשי מאחר דאיתותב למה לו רב וכו' .

רבא בר רב אחא בר רב הונא שלח לו רב חסדא וכן אמר רב ששת ואולי הוא רבא בר רב הונא .

רבא בר רב אחי בר אבין .

רבא [ד"ק רבה] בריה דרב אחי בר אבין איקלעו לביתו רב פפא ורב הונא בר יהושע ועבדי להו עגלא תליתאה ביום שביעי ולא אכלו מיניה .

רבא בר ברינא ור' ברונה תלמיד רב .

רבא מברגיש אמר לרב אשי ויש נוסחא רב הונא מברגיש .

רבא זומי א"ל לרב נחמן . ויש נוסחא אמר רבא זומי לרב אשי . ובפ' הקומץ רבה אמר רבא זומא לרב אשי הכי אמר ר' ירמיה מריפת משמיה דרבא א"ל רבא זומי לרבינא .

רבא בר זומר פ' השולח . ד"ק .

רבא בר רב חננא סבא משמיה דרבי .

רבא בר חננא איקלע מר זוטרא ורב אשי לגביה ואמר מר זוטרא לרב אשי נחוש לוקן .

רבא בר בר חנא וזו בא"ף כי שמו אבא כמו שאמרו על ענין הציניות שראה במתי מדבר ועל הקול ששמע מי יתיר לי, כל אבא חמרא וכל בר בר חנא סכסא, וזה הלך כל העולם וראה בלועי קרח ומתי מדבר ואמרו לו כי כל בר בר חנא סכסא ר"ל

היה דברתא ומנסה ובשכונתו של רב רב לא היה, והשנו שהיה זה משום וכותיה של רב וראו בחלום רב נפישא וכותיה וזה הוא מעט לרב אלא משום גברא דמשאל מרא זבילא לבי קבורה. וכן אמרו שם על רב הונא תלמידו כשנפל אש במקום ובשכונתו לא היה שבוכ' אשה שמחממת תנורא ומשאלה לשכנותיה . ובסוף יומא המעשה מהקצב במעלי יומי דכפורו שמינותותיה של רב הלך לבקש מחילה וכו' וביום ההוא מת הקצב . ובהשגות הראב"ד מה שאמר הרמב"ם ו"ל רב קבל מר' ינאי, אמר אברהם זה לא היה ולא נכרא, אבל אני אומר שמעט סכך יש להר"ם במז"ל שאומר בגמרא רב הונא כר' ינאי ור' ינאי כר' זיאי ור' חייא כרבי ורבי כר' מאיר כמו שכתבנו בר' ינאי . ורב כשהיה לו ספק ברין היה שוחזר לרבה בר בר חנה בפרק אלו מריפות, ובפרק הקורא את המגלה מעומד רב קרי בכהני הוא אינא שמואל וכהנא הוא דבר עילוהי ר"ל כשהיה דין שמואל היה רב כנע מפניו, שמואל נמי מיכף כיוף לרב, ורב כבוד בעלמא היה עושה בפניו שלא בשני לא עבד יקרא, ואולי עשה זה הכבוד מפני שקלל בגני' לשמואל, ורב בבית דינו של רבי ובמינו מן השבעים אבל מן הצד מונין לו כראיתא בפ' א' דיני ממונות ובפ' הנוקין, ונקרא אבא אריכא שהיה ארוך כמו שאמרנו באות האל"ף, ורש"י פירש שם גדולה אבא וישמו רב אבל כל הנאונים אמרו ששמו העצמי כשם זקנו: אבא בר אחא סילא אביו של ר' חייא אבל תלמידיו קרוין לו רב, ורבינו הקדוש נתן לו רשות לדון ולהורות בבבל עם רבה בר בר חנה שהיו שני אחים. ונראה לי כי זה היה ברין איסור והיתר כי ביני ממונות הכח הוא ברשו' ראש גולה מכבל יותר מרבי שהוא נשיא בא"י וישיבתו בסוריא שהיא מתא מחסיא ושמואל בנהרעא, וכולהו שני דרב כתיב ליה ר' יוחנן לקדם רבינו שבבבל ס' גיר הנשה . והיה רב עניו מאד ואשתו היתה קנשרנית ואעפ"כ היתה אשתו יפה מאד והיה חייא בנו כשם דורו, ונס היה לו בנים שלא היו כ"כ חכמים והיה מלמדם דרך ארץ בסחורות והוא אינו בני . והלכתא באיסורי כותיה דזין מני שהם בפרק במה מיליקין . ונראה בפרק כירה בשבת ובפסחים על ענין קדוש אלא במקום סעודה שהוא הלכה כרב כשהיה לחומרא ולפעמי' אלו הכללים הם ברוב משאין יודע, אבל אם וראה בחכמי התלמוד בשום הלכה כשנוסין לסבת אחד מהם לא נחוש מזה כמו אין קדוש אלא במקום סעודה, ושני הלכות יש בפרק יש בכור באיסורי

לו הכוס ואז הבין רב יוסף ממוזג היין שהיה הוא רבא תלמידו וכן רב יוסף בר חמא, ואמר אז וממנה נחליאל וכו' מי שהוא שפל הקב"ה מגביהו כדאיתא בגרמים ובעירובין. וכן לימד עם רב חסדא שהיה חותנו בפרק משנין ובסוף ברכות ובכתובות ובס"פ הישן בסוכה רבא ורמי בר חמא כי הווי קיימי קמיה דרב חסדא מרדהי גמרא בהדי הדדי והדר מעייני כסגרא והיה כל כך מפולפל בהלכה כי דיו היה מיכות ברם ולא ידע בס' ר' עקיבא בשבת.

וגם כן לימד עם רבה אבל עם אבוי יותר, ויום שמת רב יהודה נולד רבא ואחר שמת אבוי בא ישיבת פוס בדיאה לו כדאיתא בילומות בס' הירואה והוא נשא בת רב חסדא אחר שהיתה אלמנה מרמי בר חמא שהיתה אלמנה יותר מעשר שנים כשנשא רבא ומתה בהיו אבל לא בהיו אבוי כמו שאמר בברכות פרק הירואה, שכן אומר בתר דמלך רבא עברא בת רב חסדא חלוך לבית הכסא ולא מלך רבא עד שמת אבוי אפילו שבחלוס אבוי ורבא עם בר הדיא הפותר. וכן איתא בס' הכותב כי בני דינא דרבא אמר שם רבא כי קים ליה בבת רב חסדא עדותיה כשני עדים לאפוכי שבועה

ולשכנגדה, ומתה בהיו רבא כדאיתא בסוף ברכות ובפרק אלו נערות שנשא בת רב חסדא. ומרדכי ומקומו של רבא הוא נכחוחו שהיו בעלי עשר ומעוננין ורחבין בנדיהן והנשים אינן עושות מלאכה פרות הבשן והוא אמר הנהו אסלי דמחוחא הוא רשות הרבים בערובין, ובשבת פרק כל הכלים יותר מבואר ברישקא דמחוחא הוא רשות הרבים בערובין וא"כ בזמן הזה ר"ל בזמן רבה יש רשות הרבים שאין עולה על הדעת ולא נשמע שהיו שם ששים רבוא מוציא מצרים. וע"ד ההלכה אני

אומר מה שאמר בפרק הירואה אמר עולא וכן אבוי נקטינן אין אוכלסא בנגל אע"פ שחזו שלא זכה בגל להיות שם ששים רבוא ישראל, וכן ר' יוחנן בזמנו שהיו ירושלים במתי מעט אמר אלמלא דלתותיה ננעלין הוא ר"ה. ונראה האמת כסברת הר"ם במ"ל שתנאי ר"ה הוא י"ז אמות ברחב ושלא יהיה מקורה. וכן האריך בזה ר' יצחק בר ששת בשאלת מ"ו, וכן סברת הר"ם במ"ל והרשב"א ז"ל שהנאי ר"ה הוא י"ז אמה ברוחב ורבים הולכים בו אבל לא שיהיו ששים רבוא אע"פ וירושלמי ובבלי או בשום מקום יהיה נזכר זה דבר זה ראוי לאומרו בפירוש.

אמר רבא שלשה דברים שאלהי הכמתיה דרב

שושה שלא הביט בקשרים אם הלכה כב"ש או כב"ה וזה וכל אלו יש להם סוד כי איך אפשר כי אחר אלפים שנה היו הציציות קיימות, גם מה שאמר אימא גנבי ברקיעא הוא משל מתוך בתכונה כי בזמנים הקדמונים כל החכמות היו כתובים במשלים כדי שלא יבינו הסכלים כגון שכתב ר' יצחק ישראל ור"ש בתכונה וכל אלו הדברים הם עליונים לחכמים. ובס' אלו דברים שהורו למקומו לברך שמצא יונה של זהב והוא למד לפני ר' יוחנן וביומא אמר לו ריש לקיש שאע"פ שאוהב אוהו מפני חכמתו שהיה שונאו מפני שהיה מבלל כי לא עלו בימי עזרא. ויש שם ספק אם דבר עמו ע"י חורגמן כי ריש לקיש אפילו עם ר' אלעזר מרי דארעא דישאל לא היה מספר כפי הסדורות וכן תני רבה בר בר חנה קמיה דרב נחמן, ובסוף ס' חבית רבה בר בר חנה א"קלצ' לפוס בריאה לא עאל לפרקיה דרב יהודה שרריה לארא דיילא א"ל זיל גריה סי' לקח בגדיי עד שיבא אול גריה, אתא אשכנזיה דקא דריש אין מחזירין את השכר, א"ל הכי אמר רב חנה בנדהא אמר שמואל מחזירין, א"ל הא הנא דידן הוא שמואל דידן ולא שמיעי ליה, א"ל ולאו בינא נרחדך פרש"י בתמיה אלו לא באת לא היינו מלומדין, מזה נראה בפירוש שהם שנים כי רב יהודה נולד כשמת רבי וא"ך בא רבא בר בר חנה תלמידו לפני רב יהודה ולקח בגדיי כי רב רבו מי' יהודה היה בן אחיו ושורד לו הדיינין, אבל זה רבא בר בר חנה תלמיד ר' יוחנן ומרב נחמן. רבא בר בר חנה אול בתריה דר' אלעזר וכן נראה מפירושי רבינו הננאל. ובסוף ס' כל הדי כי רב יצחק בנו של רבי יוחנן ורבא בר בר חנה בירו דברם של יתא אשת רב נחמן והיה כהור.

רבא 1) באלף כבר ידעת ששמו אבא כמו שאמר רב אבא וזה בר פלוגתיה דאבוי ומרמי בר חמא וזה לא היה כהן כמו שאמרנו. ורבו המובהק רב יוסף וכשהיה נספר מרב יוסף אע"פ שרב יוסף סגי נהור היה הולך ששיתויו לצד אחר כשנשפך מהשכינה עד שרגלו היה מוכים ואמרו זה לרב יוסף ונתן עליו ברכה. ויום אחד שנראה לו כעם מרבו לא נראה אלו עד מעלי יומא דכפרי ומגו

1) נולד ביום שמת ר"ה כדאיתא ס"ח חזינו דתיא סתם רבא כהור, ובס' דאבוי (ראיבא קמה רבא הור) קצת קשה שמוס דר"ם תלמידא דרבא הור, ואשכחן דהתיא משמש לר"ה בריה דר"ה (קדושין לב"ב) ואקדע עליה, וז"ל דמ"ס ר"ם קשיש טובא מירבא וכו"ם בחכמתו בעקבא דארבא דקרי רבא לר"ם ולר"ה בריה דרב יחזקע קאי חזיר, א"ר הר"ז היה קשיש טובא. יעב"ץ.

לא אויקים ליה זרע כל ימי רבה בר רב הונא כדאית' במציעא וכבר ידעת מעלת אביו, רב נחמן סתם אב"ד חתן הנשיא והוה בן בתו מהנשיא.

רבא בר נתן ור' חייה אבובא דרב יוסף בר חייה שהווא רב יוסף סתם. רבא בר נתן ורבא ור' זורא ויתבי אבוי בגייהו בעי רבא בר נתן מרב הונא.

רבא [ד"ק רבה] בר רב עולא: אמר אבוי לרב יוסף הא פירשה רבא בר עולא נ"א רבינא בר עולא.

דרש רבא בריה דרב עילאי אולי הוא בן רב עולא או אחיו.

רבא בר פסא ורבה בר רב הונא אמר רב נחמיה בן ברוך אמר רב אשי בר אבין אמר ר' יהודה.

רבא [ד"ק רבה] מפדוקא אמר לרב אשי.

רבא מפשרוניתא אבוי של רב הונא שהיה בומן רבא ר"ל רב הונא היה בומן רבא.

רבא [ד"ק רבה] מקובי בפ"ק קדושין ומר בר רב אשי קנה מאמו סוררא ופרש"י מקובי שם מקום.

רבא בר קיס אמר לרבינא נ"א בר איסא יום שמת רבא בר קיס, אמר רבינא א"ל ר' ירמיה מדיפתי בשעיר המשתלה פעם ונתן סימן רבא בר קיס מכפר בשעיר המשתלה.

רבא ברי' זרבא בר רב הונא ור' אבא אומר משמו. רבא בריה דרבנא.

אמר רבא בר שאונה אמר ר' יוחנן ור' חייה בר אבא.

רבא [ד"ק רבה] בר שאלתא אשכחיה רב נחמן בר יצחק א"ר זורא אמר רבא בר שאלתא א"ר המנונא סבא אמר רב אדא בר אהבה אמר רב הלכה בר' אלעזר בן שמוע וקרי רב עליה דר' אלעזר טוביניא דהכמייא.

רבא בר שומני ורב מנשיא בר ירמיה מניבתא אמרי לימא מלתא דאמר מארי בריה דרב הונא בריה דרב ירמיה בר אבא.

רבא בר שילא: א"ר חסדא אמר רבא בר שילא אמר רב מתנה אמר שמואל אשכחיה רבא בר שילא לאליהו ו"ל. ובש"כ כל הגמא אמר ר' זורא אמר ר' ז' בר שילא אמר רב המנונא סבא אמר רב אדא בר אהבה אמר רב. והנראה כי הגיע עד זמן רבא ור' חייה אריא מדיפתי וכן היה בומן רב הונא ורב חסדא וכן אמר משם רב חסדא ורב יוסף בפרק אין בין מודר הנאה. רבא בר שילא אמרי ליה כדאי שכיב גברא מגבראי גידוונא זוטרא מטא תיתורא אסמיים היה קא שכיב קרי אנפשיה למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדך ס' הר"ן גברא גבוה אדם שהי' גבוה ר"ל אריך. גידוונא סדרה תיתורא גשר

רבא [ד"ק רבה] בר ירמיה אמר שמואל אמר ר' זורא אמר רבא בר ירמיה.

רבא בר מארי אמר רב"ל ואיקלע לבי אבוי.

רבא אחוהי דרב מארי בר רחל ואמרי לה רבא אבוי דרב בר רחל ואין זה בן איסור גיורא בסוף שבת.

רבא מחסיא שנתן לו רב חסדא מתנות שקבל רב חסדא משני פרים בעבור שאמר לו מאמר אחד מרב ועוד אמר לו מילתא אלבשויה יקרא בפ"ק דשבת. ולפעמים אומר אמר רבא בר מחסיא אמר רב חסדא בר גוריא אמר רב.

רבא בר ממל והוא ר' אבא בר ממל באות הא"ף.

רבא בר נחמיה.

רבא בר רב נחמן הוא בן רב נחמן בר יעקב ואיקלע לביתו רבה בר רב הונא וכבר אמרנו כי משני שחחך האילנות של רבה בר רב הונא שהיו אצל הגור

הונא ושותריה דרב חסדא ויהבו לי ענותנותיה דרבא בר רב הונא לא יהבו ליח. וכן נראה בפרק הראה כי בראשונה היה עני ואח"כ העשיר ובעבור שמיצד המלכות שנתן בבית דינו לאיש אחד ומת האיש הלשינתו למלך והצילתו אמו של מלך שהיה מטר בתקופת תמוז וכו', ובכל מקום הלכה כמותו נגד אבוי בר מיע"ל קנ"ט. ובלמ"ד חלק רבינו תם שאמר ליה ר"ל ימי ליה סותרת אבל כל המפרשים חולקים עליו והרא"ש ז"ל אמר שהוא לזו וכו'. וביום שמנו לאבוי היה רוצה רבא להיות ראש והיה אבוי י"ד שנים ראש ואחר רבא י"ד שנים אחריות ואם הוא היה רבא ואבוי מדבית עלי אתו ולא היה יותר שנותיו ממ' שנה אין בן ב"ב שנים היה רוצה להיות ראש אינו עולה על הדעת, והאמת שהיה קרוב לע' שנה ולא היה כהן, ופרש"י בסוף מציעא כרב נחמן רבה גרסינן ולא רבא שנראה לו כי רבא לא היה בימי רב נחמן אבל בתלמוד גמין נראה שרבא השיב לרב נחמן ורב נחמן בר יצחק. וכן נראה בפ' איזהו נשך כי אמי בר חמא ואחיו באו לפני רב נחמן והם חברים לרבה שהם תלמידי רב חסדא וחתניו כדאמר בפ' הישן ואין להאריך וביום שמת רבה נולד רב אשי.

רבא בר רב יוסף בר חמא חריפא כבר אמרנו כי הוא רבא סתם בר פלוניתא דאבוי ואבוי חכם גדול כמוהו. והוא ראה לרב אדא בר אהבה בסוף יבמות ובפ"ק דבתרא.

רבא בר יוסף שלח לרב יוסף בר חמא אבוייה דרבא.

רבא [ד"ק רבה] בר ירמיה אמר שמואל אמר ר' זורא אמר רבא בר ירמיה.

רבא בר מארי אמר רב"ל ואיקלע לבי אבוי.

רבא אחוהי דרב מארי בר רחל ואמרי לה רבא אבוי דרב בר רחל ואין זה בן איסור גיורא בסוף שבת.

רבא מחסיא שנתן לו רב חסדא מתנות שקבל רב חסדא משני פרים בעבור שאמר לו מאמר אחד מרב ועוד אמר לו מילתא אלבשויה יקרא בפ"ק דשבת. ולפעמים אומר אמר רבא בר מחסיא אמר רב חסדא בר גוריא אמר רב.

רבא בר ממל והוא ר' אבא בר ממל באות הא"ף.

רבא בר נחמיה.

רבא בר רב נחמן הוא בן רב נחמן בר יעקב ואיקלע לביתו רבה בר רב הונא וכבר אמרנו כי משני שחחך האילנות של רבה בר רב הונא שהיו אצל הגור

הונא ושותריה דרב חסדא ויהבו לי ענותנותיה דרבא בר רב הונא לא יהבו ליח. וכן נראה בפרק הראה כי בראשונה היה עני ואח"כ העשיר ובעבור שמיצד המלכות שנתן בבית דינו לאיש אחד ומת האיש הלשינתו למלך והצילתו אמו של מלך שהיה מטר בתקופת תמוז וכו', ובכל מקום הלכה כמותו נגד אבוי בר מיע"ל קנ"ט. ובלמ"ד חלק רבינו תם שאמר ליה ר"ל ימי ליה סותרת אבל כל המפרשים חולקים עליו והרא"ש ז"ל אמר שהוא לזו וכו'. וביום שמנו לאבוי היה רוצה רבא להיות ראש והיה אבוי י"ד שנים ראש ואחר רבא י"ד שנים אחריות ואם הוא היה רבא ואבוי מדבית עלי אתו ולא היה יותר שנותיו ממ' שנה אין בן ב"ב שנים היה רוצה להיות ראש אינו עולה על הדעת, והאמת שהיה קרוב לע' שנה ולא היה כהן, ופרש"י בסוף מציעא כרב נחמן רבה גרסינן ולא רבא שנראה לו כי רבא לא היה בימי רב נחמן אבל בתלמוד גמין נראה שרבא השיב לרב נחמן ורב נחמן בר יצחק. וכן נראה בפ' איזהו נשך כי אמי בר חמא ואחיו באו לפני רב נחמן והם חברים לרבה שהם תלמידי רב חסדא וחתניו כדאמר בפ' הישן ואין להאריך וביום שמת רבה נולד רב אשי.

רבא בר רב יוסף בר חמא חריפא כבר אמרנו כי הוא רבא סתם בר פלוניתא דאבוי ואבוי חכם גדול כמוהו. והוא ראה לרב אדא בר אהבה בסוף יבמות ובפ"ק דבתרא.

רבא בר יוסף שלח לרב יוסף בר חמא אבוייה דרבא.

רבא [ד"ק רבה] בר ירמיה אמר שמואל אמר ר' זורא אמר רבא בר ירמיה.

רבא בר מארי אמר רב"ל ואיקלע לבי אבוי.

רבא אחוהי דרב מארי בר רחל ואמרי לה רבא אבוי דרב בר רחל ואין זה בן איסור גיורא בסוף שבת.

רבא מחסיא שנתן לו רב חסדא מתנות שקבל רב חסדא משני פרים בעבור שאמר לו מאמר אחד מרב ועוד אמר לו מילתא אלבשויה יקרא בפ"ק דשבת. ולפעמים אומר אמר רבא בר מחסיא אמר רב חסדא בר גוריא אמר רב.

רבא בר ממל והוא ר' אבא בר ממל באות הא"ף.

רבא בר נחמיה.

רבא בר רב נחמן הוא בן רב נחמן בר יעקב ואיקלע לביתו רבה בר רב הונא וכבר אמרנו כי משני שחחך האילנות של רבה בר רב הונא שהיו אצל הגור

הונא ושותריה דרב חסדא ויהבו לי ענותנותיה דרבא בר רב הונא לא יהבו ליח. וכן נראה בפרק הראה כי בראשונה היה עני ואח"כ העשיר ובעבור שמיצד המלכות שנתן בבית דינו לאיש אחד ומת האיש הלשינתו למלך והצילתו אמו של מלך שהיה מטר בתקופת תמוז וכו', ובכל מקום הלכה כמותו נגד אבוי בר מיע"ל קנ"ט. ובלמ"ד חלק רבינו תם שאמר ליה ר"ל ימי ליה סותרת אבל כל המפרשים חולקים עליו והרא"ש ז"ל אמר שהוא לזו וכו'. וביום שמנו לאבוי היה רוצה רבא להיות ראש והיה אבוי י"ד שנים ראש ואחר רבא י"ד שנים אחריות ואם הוא היה רבא ואבוי מדבית עלי אתו ולא היה יותר שנותיו ממ' שנה אין בן ב"ב שנים היה רוצה להיות ראש אינו עולה על הדעת, והאמת שהיה קרוב לע' שנה ולא היה כהן, ופרש"י בסוף מציעא כרב נחמן רבה גרסינן ולא רבא שנראה לו כי רבא לא היה בימי רב נחמן אבל בתלמוד גמין נראה שרבא השיב לרב נחמן ורב נחמן בר יצחק. וכן נראה בפ' איזהו נשך כי אמי בר חמא ואחיו באו לפני רב נחמן והם חברים לרבה שהם תלמידי רב חסדא וחתניו כדאמר בפ' הישן ואין להאריך וביום שמת רבה נולד רב אשי.

רבא בר רב יוסף בר חמא חריפא כבר אמרנו כי הוא רבא סתם בר פלוניתא דאבוי ואבוי חכם גדול כמוהו. והוא ראה לרב אדא בר אהבה בסוף יבמות ובפ"ק דבתרא.

רבא בר יוסף שלח לרב יוסף בר חמא אבוייה דרבא.

רבא [ד"ק רבה] בר ירמיה אמר שמואל אמר ר' זורא אמר רבא בר ירמיה.

רבא בר מארי אמר רב"ל ואיקלע לבי אבוי.

רבא אחוהי דרב מארי בר רחל ואמרי לה רבא אבוי דרב בר רחל ואין זה בן איסור גיורא בסוף שבת.

רבא מחסיא שנתן לו רב חסדא מתנות שקבל רב חסדא משני פרים בעבור שאמר לו מאמר אחד מרב ועוד אמר לו מילתא אלבשויה יקרא בפ"ק דשבת. ולפעמים אומר אמר רבא בר מחסיא אמר רב חסדא בר גוריא אמר רב.

הריה מכרו בינינו זהב הרבה ונתן להתניו לקוחי
בנותיו, ואע"פ שזהו כפשוטו עוד יש בזה סודות
גדולות באלהות ובחכמות. [אש"ש: מצאתי
בתשובת שאלה לרב שרירא גאון דאמר ואנן מורעא
דרבה בר אבהו מבית דוד.] ומצאתי בספר ר'
יהודה בר יוסף אלברגלוני כי הוא אבהו
דשמואל ואין זה אמת כי אבהו דשמואל מת קודם
שמואל בנו וזה היה אהר שמואל.

רבה בר אבהו, אמר רבה בר אבהו אמר רב
ששת נ"א רבה בר אביו.

רבה בר רב אדא ורבין בר רב אדא תרווייהו
משמיה דרב יהודה. אמר רבה בר רב אדא אמר
ר' ציחק. רבה בר רב אדא ורב חנין בר אדא הוו
בי רב יהודה.

רבה בריה דרב אויא סבא.

רבה אושאה משמיה דרב.

אמר רבה בר אהיחאי אמר ריש לקיש.

אמר רבה בר אביו אמר רב ששת.

רבה [ד"ק רבא] בר איתי אמר ריש לקיש, א"ל
רבה בר איתי לרב אדי בר אבין.

רבה בר אמי.

רבה בר רב הונא חסיד ועניו מאד היה דיין,
ובס"פ אין צדין א"ל רב נחמן על רבה בר רב הונא
סוקין ואמרו ליה לאבא פרש"י לחביוי בנהרדעא
ובס' המקבל כל השנים של רבה בר רב הונא לא
איקיים ורעא לרבה בר רב נחמן מפני שקצין
האילנות ועשב שלא כדון. וזה נקבר בא"י שהעולם
מבבל לו ולרב המנוגא וכו'. בסוף מ"ק א"ל רבה
בר רב הונא ליעלא ורבה ורב יוסף ורב חסדא
הגרים לו. והוא כ"כ עניו ששלח לרבה בר רב
נחמן ילמדנו רבינו והוא ורב חסדא לפני רב נחמן,
א"ל רב הונא לבני חמוף וברין בסוף מיר. וכן
בברכות רבה בר רב הונא ור' אבא בא לפני רב
מתנה-ורב יהודה, אע"פ שיש אומר כי רב יהודה
מת קודם רב הונא אביו והוא אמר חכי אמר אבא
משמיה דרב.

רבה בר רב הונא וזמני מנהרדעא נראה שהוא
שמו שאמרנו למעלה רבה בר רב הונא סתם, כי
היה קטן הנוף. שלח רב נחמיה בריה דרב יוסף
לרבה בר רב הונא וזמני לנהרדעא ואולי הם שנים.
רבה [ד"ק רבא] בר המדורי בומן שמואל עד רבא.
אמר רבה בר המדורי אסברה ליובס"ד דיבמות אמר
בר המדורי הוה קאימנא קמיה דשמואל.
רבה בר רב המנוגא.

אסמיוס אחותו רוח שמות והשליכו לנהר. והערך
פירש גירונא המור קטן שהוא עיר כר בלשון יוון
המור גרונא אסמיוס שנודעו כיון שלמשפטין
עמדו היו' כי הכל עבדך לקיומו. ורב צמח פ' עלא
בר גרדי עיר בן אהונות. ולולי שפירש הר"ן גברא
מגברא איש ארך הייתי מפרש שר"ל האישי שיפול
ממקום גבוה, כיון שאמר כי מן הגשר היה זה
הדבר להשליכו בנהר כי מה לי שיהיה אדם ארך
או קצר וקרה מקרה להשליכו ממקום גבוה שזה
העיר לא נסה ללכת בגשר כמו שנה נראה לעין.

רבא בר שירא בפרק כמה אשה ומתקף על דברי
רב יוסף זה נרטינן בגמרא של דפוס אבל בגמרא
אחרות רבא בר שאייה.

[רבא בר שמואל משמיה דר' חייא בפס"מ
דף מ א]. יעב"ץ.

רבא בר שמואל.

רבא בר שרשום אתא לקמיה דאביי נ"א רבא
בר שרשיא.

רבא תוספאה אנשר ב"ב חדש במעוברת שלא
יהיה ממור. וכתב הרא"ש ז"ל בפרק עשרה יחסין
אפילו שחרו שניהם שלא בא בתוך שנים עשר
החדש. ובפ' שלשה שאכלו א"ל רבא תוספאה
לרבינא והוא סוף האמוראים. ומצאתי בתוספות
שקורין יו ש אומרים כמו ר' נתן.

רבה בר אבהו תלמיד רב ורבו של רב נחמן אדם
גדול וחסיד, וזה מחלוף הברייתא מר' מאיר ר'
יהודה ומיחיד לרבים וכו', אמר רב נחמן אמר
רבה בר אבהו בפ' הירואה, רבה בר אבהו חלש
עאל לנביה רב הונא ורב נחמן והוא היה רוצה
לחת בתו לרב נחמן תלמידו לאשה כמו שאמרנו
ברב נחמן. ובמגל' (מ"ב) אומר שמצא לאלהו ז"ל
ושאל לו בענין אסתר מה מעם זימנא אסתר להמן
וא"ל כנולדה תנאי וכנולדה אמוראי. וכן בפ' המקבל
שמצא לאלהו ז"ל ושאל לו אם יסדרו בבעל חוב
א"ל הוא מר כהן שהיה אלהו ז"ל בקברות גוים
וא"ל בד' לא מצינא בשיתא מצינא ר"ל מועד נשי'
ישועות שהם נהגים עתה וכן קדשים שהם במקו'
הקרבנות קריאתו אבל סדר זרעים ופירות לא.
ופרשו הגאונים לא תבין שלא היו יודעים כל
המשנה וספרא וספרי ותוספתא שלא יש שום
אמורא שלא היה לפחות בקי בכל המשנה, אבל
המלפול והתלמוד שהיה צריך לשני סדרים מפני
עניותו לא היה עולה בידו תראה שהוא כן שלא
אמר לו אלהו שום משנה אלא ברייתא ואמר שם
שהכניסו לין עין ולקח משם העלין ואח"כ השליכם
שלא יקבל שכרו בזה העולם. והמליה לברו שלקח

רבה זומי לרב נחמן פ' פסולי המוקדשין, ובפ' הקומץ לרב אשי. ד"ק.

רבה בר זוטרא הוא ר' אבא בר זוטרא באות הא"ף תמצאנו. ובפ' השולח (דלח"א) כי אישתבאי אמתו ופדאה תרמודאה ושלחו ליה לר' אבא עם מי הדין.

רבה בר חייא קמוספאה עשה חליצה לפני שמואל ביבמות. אמר רבה בר רב חייא קמוספאה משמיה דרב.

רבה בר הלוקה [ד"ק הקולא] בעא מרב הונא. ג"א רבה בר דיקולא בוכן איפה.

רבה בר רב הנה בן אחיו של ר' חייא ופרש"י בפ"ק דסנהדרין (ה"א) רב חנא אבוי דרבה בר בר חנה וזהו כן כי הם היו ה' אחים חנה ושילת ואיבו זמרתא ור' חייא הגדול, ור' חייא אמר לרבי בן אחי יורד לבבל יורה א"ל יורה, ומוזה נראה בפירוש כי רב חנה אבוי של רבה הוא אח לר' חייא ונתן לו רשות קודם לרב, ואשתו מחה בוכן רב ובחזיו בפ' הזקת הבתים. ובפ"ס השוטר את האומנין הנהו שקולאי ששבירו החביות ואתא לקמיה דרב וא"ל אין למען תלך בדרך טובים ואורחות צדיקים תשמור, והוא נתן מעות לרבי לקנות שדה וקנאו לעצמו רב משום בנא דאלמי היו דהוי חולקין כבוד לרב, אבל אין זה רבה בר בר חנה כי זה תלמיד רבי והאחר תלמיד ר' יוחנן ושניהם בבבל היו וזהו השני בין רב הנה.

רבה בר בר חנה כבר פירשנו כי הם שנים, הא' רבה בר בר חנה שהיה דן בוכן רבי, והב' הוא רבה בר רב חנה. ובפ' במה אשה יוצאה שהיה תלמיד ר' יוחנן.

רבה בר רב חנן חבר אבוי תלמיד רבה, והוא ר"ל רבה בר נחמני אמר כשהיו קמונים למי מברכין ואבוי יצא לחוץ ואחיו כלפי רקיע וזה בבית כלפי לולבא ואמר בוצין בוצין וכו', ואמרו הגאונים שאפילו שהיו יודעין שלא זימן עליהם אלא שנסה אותם כי אין מומנן עליו עד שיביא שתי שערות או שיהיה כ"ג שנים, ובמ"ק א"ל אבוי לרבה דודו ורבו כנן מר דסאני ליה פוס בדיתא מאן אחים הספדא א"ל מיסתאי את ורבה בר רב חנן, ובאלו יש גמרות שכתוב בה"א ויש באל"ף ואין חששא כי מצד אביהם אנו מכירין אותם ומחנריהם. רבא בר רב חנן אתא לקמיה ראביי וכן אמר רבא בר רב חנן ורב אריא.

אמר רבה בר יונתן אמר רב וחיאל אמר ר' יצחק בר שמואל בר מרתא. רבה בר חיאל. ד"ק.

רבה בר יצחק א"ל לרב יהודה והוא תלמיד רב, אמר רבה בר יצחק אמר רבי.

רבה בר יצחק שאמרנו למעלה א"ל לרב יהודה איכא ע"ז באהרין דכי מצטרפין עלמא למיטרא מתחזיה בהלמא שהשו ליה גברא וייתי מטרא ושקטין ליה ואתא מטרא א"ל זהו שאמר רב אשר חלק שהחליקין ברברים כל זה בפ' ר' ישמעאל בע"ז וזה היה תלמיד רב.

אמר רבה בר יונתן אמר רב חיאל אמר ר' יצחק בר שמואל בר מרתא.

רבה בר רב ירמיה כבר אמרנו למעלה לפרש יותר, אמר רבה בר ירמיה אמר רב חמא בר גוריא אמר רבא ורב אדא אמר לרב אסי כי רבה בר ירמיה אמרה, אמר ר' יורא אמר רבה בר ירמיה אמר שמואל. וזה היה בן רב ירמיה בר אבא ולא בן ר' ירמיה שאומר איתביה ר' יורא לר' ירמיה וא"ל ר' יורא ר' ירמיה תרין תניא נמי וזהו תלמיד שמואל.

רבה [ד"ק רבא] בר ישמעאל ואחימא רב ימר בר שלמי.

רבה בר רב כהנא [תלמיד רב יהודה, ד"ק], ואולי הוא ר' אבא בר כהנא תלמיד ר' חנינא שאמרנו למעלה [עיין אבא הכהן].

רבה בר ליואי היה בוכן רבא ואיתוק בוונת משום דאיתביה לרבה בפרקיה.

רבה [ד"ק רבא] בר לימא משמ' דרבא ומחקה ליה אבוי.

רבה בר מארי אמר לרבא הרבה דברים בפרק החובל בסופו ומשלים רבים.

רבה בר מריון משום רבי [פ' אלו מציאות, עיין תוספות. ד"ק].

רבה בר מתנה, וכבר ידעת כי רב מתנה חבר רב יהודה [ד"ק ר' יורא, ר' יורא הריף ומקשה] ורבה בר מתנה היה מתון ובקי ולא מסולפל בסוף הוריות. יתיב רב נחמן ורב ששת ורבה בר מתנה גביהו ואמר אמר לי ר' אליעזר וכן רבה היה שם.

רבה בר נחום: אמר רב נחום אמר רבה בר נחום. רבה בר רב נחמן בר יעקב, ולפי שהתך אילניו של רבה בר רב הונא וקללו לא נתקיים לו זרע פ' המקבל.

רבה בר נחמני (1) היה כהן בלי ספק וכן כתבו (1) שמו אבא כדאיתא פ' ב"ש דמע"א סאן דציית לאבא ועשו סיפן ח"א בשמו לחבריו משם תלמידו רבא באל"ף זה עם רבא אימא [?] ורבא הויש בפתח כמו אספסר רבה (עודא ד) אף אם הוא באל"ף בכתיב, יעב"ץ.

אחרי מות רמי בר חמא שהיחה אלמנה ממנו עשרה שנים שהמתינה כראתא בינמות שילדה והיו מרננין רבנן בתרה איך ילדה כיון שנשתתח עשר שנים ויותר אלמנה ואמרה דעתאי עלוהך ועוד שמתה בחייו כראתא בפ' הרוואה ועוד כפי מה שאמרתו למעלה כשרבתי ברב יהודה נראה כפי התלמוד, וההכמים שמנו דורות שהיה קרוב משמונים שנה כי אחר אביו מלך י"ד שנה ואביו מת בן ששים וא"כ נסתלקו כל הקשיות. ורבה מת ב' שנים וחצי קודם רב יוסף חבירו והיה בזמן ר' יוחנן וכמו שאמרנו למעלה. ואביו קבר לרבה בר נחמני רבו ודודו בכבוד גדול ויצא קול מן השמים לכו לבתיכם לשלום, ובשבת פרק השואל אמר אביו לרבה כנן מר דסאנו ליה בפוסם בדיתא משום דמוכת להו מאן אחים הספידא א"ל מיסתאי את ורבה בר רב הנין, והוא היה מורה דינין אע"פ שהיה קודם מ' שנה משום דלא היה כותיה כראיתא בסוטה, ואם לא היה כן אימתא היה מורה כי כל שנותיו מ' שנה והוא שדר ביום הפורים ביד אביו דברים מתוקים למארי בר מר. וכבר היה מלך רבה בר נחמני והאחר שלה לו פלפלין דברים חדים לרמוז כי היה מפולפל ועוקר הרים, ועוד שם ששהש' לר' יורא והחזיה וכבר פרש"י זה והגאונים ע"ד סוד. ולזה נאמר בסוף שבת אפילו מר עניש וקטיל. ונקרא רבה שבור מלכא כמו שמואל בפרק יש נוחלין, ובסוף כתובה שהיו לו אחים בארץ ישראל ואמר שהם רב הגניה ורב אושעיא תלמידו ר' יוחנן, והלכה כמותו נגד רב יוסף הוי"ו מג' הלכות ענין ומחצה ושדה ואית דגרסי סרום והכל א' (בתרא י"ב). והדקדוק שיש בוה בנמרא באלו ההלכות משדה הוא ארוך. רבה ור' יורא איקלעו לבי ריש גלותא, ובהשנות הראב"ד ההכמים שקבלו מרב הונא ומרב יהודה רב חסדא ורבה בר רב הונא ולא רבה ורב יוסף ע"כ. וכן האמת כמו שארריך בע"ה.

רבה בר רב עינן [ד"ק ענין].

רבה בר עבסי: רב יהודה שרא לרבה בר עבסי נ"א בר עיקבי.

רבה בר עפראן ורב דימי בר יצחק ורב חיננא בר פפא וריש לקיש ור' חייא בר אבא ור' אסי. רבה בר עפראן משום ר' אליעזר.

רבה בריה דרבא עליו נאמר שהיה אוהב החכמי' והתורה כחזרת עליו ועל זרעו. ועוד עליו נאמר למי נאה למולל גבורות י"י למי שיוכל להשמיע כל תחלתו. ויש נוסחא רבה בריה דרבא בר רב הונא וכן נראה אבל ג"כ יש רבא בר רבה.

הגאונים כי היה דודו מאביו הכהן אה אביו, וכן פ' רבינו חננאל בסוף כתובות שלחו ליה אהויה לרבה ולכהן כר' יהודה בפירות דאין חוששין לזרע האם ולכהן שלחו לו זאת ההלכה ולא אחרת רמזו לו שהיה מורש עליו ולא יסמך דאין חוששין לזרע האב אם אין אמו מורש עליו שיבא לא"י ויסמכוהו, ועוד שלחו לו אע"פ שהכס גדול אחת אינו דומה הלמד מאחרים כלומר מעצמו, וא"ה אין לך רב יש לך והוא ר' יוחנן, ופרש"י שם (כתובה ק"א) שהוא רבה בר נחמני שהיה בפוסם בדיתא, והגרסא רבה ואפילו מדבית עלי קא אתו, רבה עסק באורייתא מ' שנה, ואביו גם בנמילות חסדים, והיה ס' שנה וכן כתב ר' שמעון דוראן באוהב משפט, ועוד כי בסוף מ"ק לדעת הכל היה מ' שנה כמו שאמרנו רבה ורב חסדא תרווייהו צדיק' מר בעי רחמא ואחא מימר' וכו', וכן אמרו שם רבה היה מ' שנה וראה צער כל ימיו בזה העולם שהיה מנוכח מאדים כראיתא בסוף שבת, וראה שתין תכלי ר"ל אבילות ואפילו לחמא דשערי לא מצא ידו ואגב שמרא נח נששה שברה מן המלך בעבור שהיה מנוכח שני' עשר אלף איש, ורב צמח פ' כי תלמידיו כלם חכמים. וכן נראה שהיו לו תלמידים לרוב כי אפילו כשהיה נשאר לבדו פשו לו ת' איש, ויצאה נשמתו בטהרה כראיתא בפ' השוכר את השועלים, ורבא ורב יוסף ברהו פוסום בדיתא ור' יהודה לא ברה והיה אביו גבאי למלך ולכן קרא להם ערוקאי. ורבה היה חזיר בציצית פרק כל כתבי והיה עוקר דרים מהיוד והיה מלך כ"ב שנים וא"כ בן י"ח שנים מלך כמו ר' אליעזר בן עזריה כראיתא בסוף ברכות ובסוף הוריות וכן פרש בערוך בערך קטן כי בן י"ח שנה מלך דלא היה כותיה, אבל רבא לא היה כהן כמו שנראה בחולין שלא לקח המתנות כי אם על ידי כהן אחר, וכן פרשו התוספות אע"פ שפרש"י דחק שם לפרש שהיה כהן אחר' חזר בפ' ד"ה ואמר כי מצד האם אולי היה מוכני עליו, וכל זה נדחק בפ' הגרסא אביו ורבא מדבית עלי קא אתו, אבל האמת רבה ואביו וכן פרש"י שם. ויש גורסים רבה ואביו והוא רבה בר נחמני כי רבא האריך שנים כפי מה שאמרנו חכמים, ונראה שהוא כן כי היה חבירו של אביו, ואביו היה ששים שנים ואחר שמת אביו באה הוכחה אשת אביו לפני אלמנה ממנו כראיתא בכתובות ואמר שמלך רבא אהריו י"ד שנה. וכן נראה שהאריך ימים כי רמי בר חמא ורבא הברים לפני רב חסדא ואמר לבתו למי רוצה להנשא ואמרה לשיניכם ואמר רבא ואני אחרון ולקחה רבא לאשה

רבין בר אבא ואמרי לה רבין בר שבא .
 רבין בר רב אדא א"ל רבין בר רב אדא לרבה ורבה
 בר רב אדא תרווייהו משמיה דרב יהודה ש' המביא
 גט ורבין בר רב אדא א"ל יצחק .

יחיב רבין בר חנינא קמיה דרב חסדא ואמר
 משמיה דר' אלעזר וכן קמיה דר' זורא והוא ורב
 דימי בר חנינא אחים ובאו לפני רבא .
 רבין חסידא נראה כי הוא רבין שבא מירושלם
 והיה הולך עם אביו .

רבין בר רב נחמן : א"ל רב יהודה לרבין בר רב
 נחמן אבין אחי , וא"כ שם מכל אלה אבין או
 אבינא או אבא , ואני לא אחוש כי מהם אביא
 באות הא"ף או באות ריש כי יש אבין בר נחמן
 אמר לרבה ואולי אמר רבה .

יחיב רבין שבא קמיה דרב פפא , ונראה כי הוא
 רבין חסידא . [בפ' כיצד צולין רבין שבא עבר
 תבשילא לרב וא"כ הם שנים או רב פפא יהיה פפא
 שבא . ד"ק .]

א"ל רבין סלא לרב , ונראה שהנוסחא האמיתית
 לרבה .

רבין ספא קמיה דרב פפא , נ"א רבין סבא קמיה
 דרב פפא .

רבין בר שבא אסבריה לרבה .

[רבין בר שמואל משמיה דשמואל ש' חזקת
 (מ"א) שבא הוא רבה בר שמואל דלעיל . יזב"ץ .]
 רבינא האחרון (3) פרק הדר עב הנכרי . רבינא
 תלמיד חבר לרב אשי . ובפרק השוכר רב אשי
 ורבינא סוף הוראה שכן מצאו בספרא דאדם
 קרמאה . והסימן עד אבא אל מקדשי אל אבינא
 לאחריהם . רבינא אשכחיה למר בר רב אשי . רבינא
 יחיב קמיה דר' ירמיה מדיפתא .

רבינא זומי בן אחותו של רבינא הקדמון ובא
 לפני רב ששת פרק אלמנה בכתובות , ודודו
 רב הונא בא לפני רב אשי בנוסחא אחרתא . [ב"ק
 ויש רבינא זומי לפני רב אשי .]

רבינא בריה דרב נחניא אמר לרב שיריביא
 באורחא אמר רב ש' ג' התענית .
 רבינא בר עולא נ"א רבה בר עולא .

רבינא הקדמון א"ל רב יוסף לרבינא , א"ל רבא
 לרבינא , אבא רבינא לאמימר ההוא מלמד דאהרריה
 רב אדא בר יעקב ואהרריה רבינא וכתבו החוס' ש'
 אלו פרישות (מח"א) . ושמה אין זה רבינא סתמא
 חבירו של רב אשי שנולד ביום שמת רבא מדבא רב

רבה בר שילא לאלהיו (1) , ובפ' כל הגט אמר
 ר' זורא הלכה משמו והוא דניד גברא ונעשה לו
 נס שאמר שבעל חמורתא בברכות . ד"ק .
 רבה בר שילא בזמן רב .

רבה בר שימי אמר רב יוסף וכן אמר רב חסדא .
 א"ל רבה בר שימי לרב אחא מדיפתי ולרבינא . א"ל
 רבה בר שימי לרבא והא לרב יוסף לא אמר הכי .
 רבה בר שימי ורבה בר שמואל ורבה בר שילא
 תלמידי רב יוסף ורב חסדא . ובפרק האיט מקדש
 רבה בר שימי עם רבינא שהוא אחרון , והיה רבה
 בר שימי בר אשי , וא"כ יהיו שנים רבה בר שימי .
 רבה בר שמואל (2) : רב ששת אמר לרבה בר
 שמואל חני מרימר א"ל תנינא . וכן רב חסדא אמר
 רבה בר שמואל אמר רב חסדא וכן אמר רב יוסף
 ואולי זה בן שמואל המהן , ונראה שהארך ימים
 שאמר רבה בר שמואל ורב פפא ורב הונא בריה
 דרב יהושע ריכיו ירשתא בפ' מי שמחו או אולי
 הם שנים .

רבה בר שמואל בפרק כל הגטבעין אמר לו רב
 ששת חני מרימר א"ל תנינא . וכנה אמרתי למעלה
 כי הם שנים זה קדמון ויהיה בן שמואל , והשני
 בזמן רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע .

אמר רבה בר תחליפא אמר רב ירמיה בר אבא
 אמר שמואל . א"ל רבה בר תחליפא לאביו רבי
 כשהיה שואל מרבה רבו .

רבה זמור וזמורא ורב אחא בני רב מארי בר איסור
 גיורא באו לפני רב אשי ואין זה רבה בר מארי .
 כתב רבינו חננאל כי רבא באל"ף הם י"ב ובה"א
 הם י"ז ואני מצאתי יותר מששים .

רביא בר קיסי : יום שמת רביא בר קיסי אמר
 רבינא אמר לו ר' ירמיה טעם בשעיר המשתלח
 ונתנו סימן רביא בר קיסי מכפר בשעיר המשתלח
 יומא (מב"א) . ד"ק .

רבין : כי אתא רבין אמר ר' יוחנן , כי אתא
 רבין אמר רב אסי אמר ריש לקיש . ורבין עם ר'
 ירמיה על שפת ים סודים . כי אתא רבין אמר
 מעשה ושייליה לר' אמי ורבין ואביו אולי באירחא
 וקמיה חמיה רבין לאביו ואמר דכי אתא
 ממערבא ר"ל מירושלם נבה דעתו ואביו גדול ממנו
 ואמר אביו תכלי שכול בנים ונראה שזה רבין
 חסידא . רבין ורב יצחק בר יוסף בבית רב פפי ,
 נ"א רבובין בר נחמן . וכבר פירשתי השם הזה
 בערך אבין .

(1) בחגיגה , ותחלה לו רב שילא ברבה בר שילא .

(2) אולי הוא רבא בר שמואל פשטיה דר' היא
 בפס"ם (רפ"א) . יעב"ץ .

(3) הוא היה סא"ל פתחלת (מב"א) . ומצוי שאמר
 הלכה בשם אביו (כמו אביו) בפס"ם (דלפ"ב) .
 יעב"ץ .

אבא אמר רב הונא . אמר רמי בר אבא אמר רב חסדא ושאל זה לרב ספי ולרב הונא בר תחליפא ובנו של רמי קרא לו רב אשי האי מרבנן .

רמי בר אמי פרק המפקדי והנוסחא האמיתית רמי בר חמא וכבר פירשנו . ובפרק ואלו הן הנשרפין מתני ליה רב יחזקאל לרמי בריה וכו' . א"ל ר' יהודה בריה אבא לא ליתנייה . א"ל שמואל לרב יהודה שינא לא תימא לאבך הכי אלא כך בתורה .

רמי בר ברבי . ד"ק .

רמי בר ברכיה . ד"ק .

[רמי בר דיקולי , עיין רמי בר תמי . המעריך .]

רמי (1) בר חמא חותן של רב אשי וחתנו של רב חסדא חבר רבא ומת בקצרות שנים על דלא אומין לרב מנשיא . וזה רמי בר חמא אבי אמו של אמימר והוא אחוהי דרב עוקבא ובאו לפני רב ששה ורב נחמן . אמר רמי בר חמא אמר רב נחמן והיה מחודד גדול והיה משיג עליו רבא , ואחר שמת יותר מי' שנים לקח אשתו כפי נבואתה כשהיתה קטנה יהיה לרבא יותר קשה מיתת בת רב חסדא מכל מה שקרה לו . [אמר ש"ש : אף שהאמת כן שהיה תלמיד רב חסדא כמובן של בפרקא קמא דבתרא מכל מקום קשה בעיני , דבפ' שני דקמא אמר לו רב חסדא ענין ושאל ממנו דבר ואמר לו לא אודיעך עד שתשמשני ושקל סודורו וכך לו ואו השיב וקא רבא בו , ואמר כמה לא חלי ולא מרגיש וכו' עיין שם .]

רמי בר רב יודן פ"ה דנבחים , ובפ' ה' ה' ה' רמי בר רב יודן אמר רב וש"ס פ"ג דתעניות אביו של רמי בר יוד שמו .

רמי בר יחזקאל אחוהי דרב יהודה סתם , ר' יהודה בר יחזקאל פ"ק דקדושין ובפ"ב דכתובות ופרק אלו מריפות ובפ' המביא כרי יין כל המרחם על הבריות בידוע שהוא מורע של אברהם ע"ה ומי שאינו מרחם אינו מורעו , פרש"י ונהן לך רחמים שחרחם על הבריות כאשר נשבע לאבותך מי שיש לו רחמים בא מורעו של אברהם . [ובפ' הנשרפין מתני ליה רב יחזקאל לרמי בריה וחלק לבני ברק . ד"ק .]

רמי בריה דרב יבא ומחוקק רב שישא בריה דרב אדי .

רמי בר מרי : אמר רב חסדא דרש רמי בר מרי ונראה זה מרי בנו [ר"ק נכדו] של ר' ירמיה בר אבא .

רמי בר פפא אחותו נשא רב אויא והוא הססיד (1) עמש"ל באות א"ה בשם אמי , יעב"ץ .

יוסף להשיב על דבריו . וכן אמרתי באות הא"ה כי בעל ספר המצות ברביה מצות קצ"ג אמר כן וכן הרא"ש ז"ל .

רבינא בר קיסי , וכבר פירשנו למעלה ברבא בר קיסי בזמנו .

רבינא בר שילא (1) אמר רב חסדא , אמר רבינאי בר שילא אמר רב מתנה אמר שמואל .

רבינא בר שילא : אמר רב חסדא אמר רבינא בר שילא וכן למעלה רבה בר שילא .

רבנאי הוואה אחוהי דר' תחליפא בפ"ב דביצה . אמר רבנאי משמיה דאבי .

אמר רבנאי אמר שמואל הוא שאמרנו אחוהי דר' חייא בר אבא .

רבנאי (2) אחוהי דרב חייא בר אבא . רבנאי אחא לקמיה דשמואל .

רובים : ירושלמי דחלה אמר יוחנן באו הרובים ובפלו המעשרות , והרא"ש פי' בע"ז פ' ר' ישמיאל על חכמי ישראל נ"א על כומרי הנוצרים שתקנו מעשרות ובפלו מעשרותינו ואני אומר כי אולי הם בני ר' חייא שזכרו בתלמוד רובים פ"ק דחולין . ד"ק .

א"ר רומנס התיר למלטל , אמר ר' זורא אמר ר' אסי אמר ר' יוחנן א"ר חנינא אמר ר' רומנס בזמן רבי .

[רוביא שם אריסא דרבינא . יעב"ץ .]

רחבה : אמר רחבה א"ר יהודה פירש התוספות בפרק ואלו מריפות כי הוא רב יהודה סתמא ולפי שהיה רב מובהק קרא לו רבי ועוד האריך שם .

רחבה רפוס בדיהא בעל חומה אשת אבי באחרונה רפוס ומיחס , וזה היה דייק שמעתה מפורסם רב יהודה רבו שאמר שהר הבית ספיו לפנים מסמיו , ובלשון משנה איצטבא או אצטוביה , ובניו עיפא ואבימי חריפים מפורס בדיהא .

רב ריהומי אמר לרבינא ולרב אשי נ"א רב ניהומי . יחיב רב ניהומי קמיה דרבינא ואמר משמיה דרב הונא בר תחליפא . [מת בע"ז כ' במחזא לפני רבא . ד"ק .]

ר' רימנא [ד"ק רימנא] בר נאי .

רכיש בר פפא משמיה דרב , [והוא בר פפא הקדמון . ד"ק .]

ראמי שם מורכב .

רמי בר אבא חותן רב אסי ואומר רבא אמר רמי בר אבא אמר יצחק אמר רב יוסף . אמר רמי בר

(1) שילא כל חספולין דל"ב אחא רבינא בר שילא .

(2) בפ' בן סורר ופירה נרמין רב נאי , יעב"ץ .

שבתאי בר מרינוס איקלע לבבל ואמר רב נחמן בר אבא אמר רב ואולי הוא הראשון .

[רב שבתאי אמר הוקיע פ' כל הגש דכו"ב . שגובלי אבי ר' מנשיא עירובין דכפ"א . יעב"ץ .] רב שינאי : רב הסדא היה רגיל אפוחתא דבי נשיאה דרב שינאי דהוה רגיל בשרגא אמר גברא רבה נפיק מהכא נפק רב שינאי פרש"י דבי נשא אביו . וי"א חמוה נפק מיניהו וחותנו כננו , אמר רב שינאי לרב חסדא , אמר רב שינאי לסבא , ונראה כי הוא רב שינאי בר יימר .

אמר רב שינאי בר יימר לרב חסדא , אמר ר' אלעזר הוהו רב שינאי .

שיכתת בריה ר' חנינא דקץ תאנה בלא זימניה וכו' , וכן בומן ר' חנינא איש אחד ששמו שיכתת והיה בכור לאביו ומסי רוקו לחולו העינים וכן כל בכור לאב .

ר' שילא התיר במים שאין להם סוף וא"ל רב לשמואל תא נשמתייה וכו' , לא יאונה לצדיק כל און הוא רב שלא ניהוה , ובפ"ק דיומא (כע"ב) פתס אחת היה רב אמורא עליה דר' שילא ר"ל מתרגום בלשונם כמו שפרש"י שם אמוראין מתרגמין בלשון הרגום לעס . ונראה לי כי לכך נקראו הכמי התלמוד אמוראין שתרגמו המשנה ופרשו בלשון התרגום ורב עשה זה בעבור שלא היה אז לר' שילא תורגמן ועשה זה מעצמו שלא יכירוהו כי רב היה גדול מר' שילא .

שילא בר אבינ' תלמיד רב , ורב צוה לרב אסי בשע' מיתתו כדאית' בנדה (דלע"ב) , גרייה לר' שילא שיחזור מההלכה ששמעו מרב שלא היה כן , ור"ל משכחו כמו מים הנגרים , והוא סבר שאם לא יחזור שיגדלו והוא חשב שאומר נדייהו כמו גודו אילנא . וי"מ כי רב כן אמר ברל"ת גדייהו ור"ל משכחו תרגום משכו איתנגידו ברל"ת רפה , והוא חשב גדייהו לשון גודו אילנא , והיתה מריבה ביניהם עד שכתב רב אסי בעבור זה , ומיד ביום ההוא רצה ר' שילא בר אבינא למות כרי שלא יאמר ממנו לרב . ומת ביום ההוא שילא בר אבינא ופרח החרים בארונם מזה ומזה וידעו הכל ששעו שלום ונראה שמתו מיד אחד רב , וי"מ כי סבר רב אסי נדייהו ברל"ת לשון נדיו , ורב אמר בנימ"ל משכחו . אמר רב שילא אמר רב .

ר' שילא היה שופט ברומי על פי הקיסר והרג למלשין אחד שהיה רוצה להלשינו ונעשה לו נס כדאיתא בפ' הרווא , ואינו יודע איזה ר' שילא שהיה בבבל בזמן רב ושמואל כאשר נאמר להלן חני דבי שילא .

לרב אויא יבמו ואתא לקמיה דרב יוסף והיה כן לפני ר' יהודה הוא רב שמואל בר יהודה .

רמי בר שמואל לר"ג פ' אלמנה דצו"א . יעב"ץ .] רמי בר חמדי דהוא רמי בר דיקולי ורש"י פירש כי נקרא הסל דיקולי מפני שעשוי מכפת המרים שהיא הרקל , רב כהנא זבן דיקולי ותבעתיה משרונתא וניצול . וזה רמי איקלע לסורא בני רב חסדא והיה תלמיד לרב יהודה בפום בדיתא , ובפ' כל הגשר אמר הלכות רבות .

[רעילאי : גידול בר ועילאי גסין לד"א . יעב"ץ .] פרס בר פשא אמר רב חסדא , א"ל רבא לפרס בר פשא לימא לן מר מרב הונא אמר בינקותא לא דכירנא פרס בפום בדיתא היה , אנפיה פרס בר פשא לרב אמי פרק יום הכפורים ריש גלותא איקלע להגרוניא ודרש והיו פרס בר פשא ורבינא ואמר ולא סבר לה הא דרב אשי תרגמה פרס בר פשא קמיה דרב חסדא . ובס"פ מי שהיה נשוי אול פרס אמר לרב אשי א"ל ומי אמר אביו הכי וכול ונראה שהם שנים , ובגדה בפ' האשה א"ל רבא לפרס בר פשא מנא ליה לסבא .

פרס מסיכרא פ' המפקיד . ד"ק .

[רקחא אבי ר' קמא , קדושין ס"א . יעב"ץ .]

אות השי"ן

ר' שאול ור' זורא .

שאיה : אמר רב שאיה כוותיה דרב אשי מסתברא בש"ג דובחיס . [בני דיון שייא , ובד"ק שהיה .]

שנא : רב בר שבא לפני רב פשא נשא בפרק כן הגשר נשא פ' אביו , וכן בפרק מי שהחשיך וכן כתבו התוספות כי נשא פ' אביו .

רב שבא בזמן רבא . ד"ק .

[שבו שם לסמי' מצינא צנ"ב . יעב"ץ .]

שבור מלכא הוא שמואל , וכן נקרא רבה שבור מלכא פרק יש נוהלין , וכן מלך פרס . [וא"ר ברוך שר"ת של שמואל הוא שבור מלכא . ד"ק .] ר' שבתאי ואיתומא ר' חנין , כי אתא רב דימי אמר מעשה בכלתו של ר' שבתאי , אמר ר' כירספדאי אמר ר' שבתאי , ר' שבתאי משמיה דחוקיה בפרק המביא כרי יין .

ר' שבתאי בר מרינוס איקלע לבבל ובעא עיסקא ולא היבו ליה ומיון נמי לא זינודו אמר חני מיערב רב קא אחו דכתוב ונתן לך רחמים ורחמך .

שבתאי בריה דר' מרינוס אתא לקמיה דר' חייא

שילא מרי ואיתומא רב כהנא חגי שילא מרי וכן
א"ר שמואל בר' יהודה .

רב שילא משלמיא אמר לרב אשי .

ר' שילא איש כפר תמרתא אמר ודרש ר' חנינא
בר חיפא משמו , ר' לוי בשם ר' שילא איש כפר
תמרתא וכן ר' אמי משמו .

שילת והנה ואיבו ומרתה ור' הייא הגדול כלם
בני אבא בר אהא והם מורעא שמיעא אחי דוד ,
ואין זה שילת אבהו דרב שמואל בר שילת המלמד
נערים כי היה גר , אבל הגאונים כתבו כי זאת
היא ששמה שילת אמו של רב שמואל והיתה
אהותו של ר' הייא ואמר אביו היה גר , וזה תימה
כי היו מקפידין מאד על ירוסם ואין נשאה חגר .

רב שימי בר אבא אמר לר' יוחנן , אמר רב
אשי אמריהא לשמעתא קמיה דרב שימי בר אבא
פ' דומסלת פרש"י רב שימי נינו של רב וכן במנחות
וה"ש רב שימי בר אשי במ"ק [בוסין רב פסא. ד"ק.]
רב שימי בר אבוי ויש נוסחא רב שימי בר אשי .

רב שימי בר אשי מברתא דשחורי הוה שכיח
קמיה דרב פסא והוה מקשי ליה מובא נפל על אשוי
ושמעיה דאמר רחמנא ליצילן מניסופא דשימי וקבל
עליה שתתיקתא תענית [דמ"ב] . רב שימי בר אשי
אתא לקמיה ללמוד רב אשי תלמיד רב כהנא ורב
כהנא תלמיד רב שימי . רב כהנא אליה לרב שימי
בר אשי בבבל . וברפואות דפ"ח שרצים [קמ"ב]
רב שימי בלע חיוויא ואדימי ליה אליהו וכו' ונרפא
ובנמרא של דפוס דזור זה .

חגי רב שימי זעירא קמיה דרב פסא ואילי זה
רב שימי בר אשי , א"ל רב שימי מברתא דשחורי
לרב אשי .

רב שימי מחוונאה בזמן רבה .

רב שימי בר הייא בר בריה דרב פ' כל הנשר ,
רב שימי בר הייא אמר לרב , רב ושמואל כריכו
רשתא והדי בצירוף עמדם רב שימי בר הייא [ורב
היה אומר לו שימי את בלשון חביבות שהיה חרוף
סוף מנחות , ועוד שירוש אחר שלא היה זוקף
רב עיניו למעלה מד' אמות ע"ש . ד"ק.]

רב שימי בר יוסף אמר לרב פסא .

רב שימי מנהרדשא : רב נחמן בר חסדא אמר
לרבא משמיה דרב שימי מנהרדשא רבא תשא ליה
בסמליה בש' המניה .

רב שימי בר עיקבא ואמרי ליה רב שימי בר
עקיבא הוה שכיח קמיה דר"ש בן סוי בשמעתא
וקמיה דר"ב בארדא .

רב שימי מקסרי אבהו דרב אושעיא .

רב שירא : אמר רב אדא קמיה דרבא משמיה
דרב שירא [פ"ג דנבחים דל"ב . ד"ק.]

[שירא : רבא בר שירא פנ"א (סו"א). יעב"ץ.]

רב שישא בר אבא .

רב שישא בן ר' אבא .

רב שישא בריה דרב אידי ואביו רב אידי בר אבין
זביר אבוי . [רב שישא בר אידי בר אבין ור' הושע
אחי בני סמכי ואמס כהנת . ד"ק.]

רב שישא בריה דרב אידי אמר לרב פסא .

רב שישא בריה דרב הונא עביד כר' חסדא
בפרק החובל .

רב שישא בר הייא .

[שישנא : ר"ד בר שישנא שילחי הנקין. יעב"ץ.]
ר' שלום בשם ר' מנחמא בר רב זעירא בב"ר
פרשת וידבר אלהים , אתניה בר שלום בשם ר'
אהבה בר' זעירא פרשת אמור .

ר' שלמיה בזמן רב ובניו ר' מונא [ד"ק חגנא]
ור' יימר שהיה בזמן אבוי .

ר' שלמיה בנו ר' חנינא תלמיד רב אמר כיון
שנתקו שיניו של אדם נתמעמו מוונותיו בפרק
תינוקת שנאמר גם אנכי נתתי נקיון שנים פירש
נתקו שיניו זקנה נתמעמו קשין לבוא .

שלמן : בפרק החובל אמר רב שלמן בזמן אבוי
ורבא , ובפ"ק דביצה רב אדא ור' שלמן מבי צלוהי'
ובברכות חגי תנא קמיה דרב נחמן בר' יצחק ושמו
שלמן א"ל מה שמו שלמן א"ל שלום ושה
ושלום למשנתך ששמת שלום בין התלמידים .

[שלקות : אבי בן שלקות פ' בא סימן . יעב"ץ.]

רב שמואל בר אבא מהנרניא אזל לפני ר' ירמי'

בר אבא ור' אושעיא ורב יהודה ובפ' דאבות גם

בעא מר' אבא ואמר דיתה נשואה לר' אבא וכחב

נכסיה לבנו ומתה ונא בנו לפני ר' ירמיה בר אבא

ור' אבא בעא לפני ר' הושעיא ורב הושעיא

לפני רב יהודה בש' החובל [סה"ב] .

רב שמואל בריה דרב אבהו והוא אמר אבא

מרישי כלי דפרסם הוה פ' הורשין שבת כלה

פרק אלו מפרשות ואמרו קמיה להא דמר זוטרא

בריה דרב מרי ולא קבלה .

רב שמואל בר אדא אמר חניניה אחי פרק ערבי

פסחים .

ר' שמואל בר אבדימי לפני ר' מני . ד"ק .

אמר רב שמואל בר אחינאי אמר רב המנונא

סבא אמר רב אשיאן אמר רב .

רב שמואל בר אוניא משמיה דרב פ' בני

עולא איקלע לבי רב שמואל בר יהודה והוא נר צדק, כי אתא רב שמואל בר יהודה אמר ר' יוחנן, רב שמואל בר יהודה קאי קמיה דרב יהודה, אמר רב כהנא כנון רב שמואל בר יהודה מתינא שפרא אפומיה, רב שמואל בר יהודה אמר אבא שמעית מאבא שמתח בתי של רב שמואל בר יצחק (1) וניחמו עולא, והיה בזמן רב יוסף ואני איני יודע כי רב יוסף אמר רב יהודה, וכן אמר רב יוסף כמה מעלייתא הא דרב שמואל בר יהודה והיה גר צדק רב שמואל בר יהודה כדאיתא בפרק מצות הליצה.

ר' שמואל בר יוסף רמי ליה רב פסא.

רב שמואל בר יבא אמר לר' אבא.

רב שמואל בר יבא אבהו דר' יבאי.

שמואל בר יעקב ואמרי לה ר' מנשה בר יעקב בפ' הקומץ בזמן רב נחמן.

אמר ר' שמואל בר רב יצחק אמר רבי שני גדולי הדור ר' זירא ור' שמואל בר רב יצחק והיה זקן מאד, ובפ"ק דכתובות שהיה מרקד לפני החתן והכלה וא"ל ר' זירא מיכסוף לן סבא, כי נח נפשו איפסיק ליה עמומא דגורא ונמירנא שוהו ליחיד דברו, א"ל זירא אהניח שמתיה (2) לסבא, אמר רב אסי בשם רב שמואל בר יצחק הוא אמר לדידי מיפרשא מילתא מרב ולר' חייא בר אבא קורא לו רבי ונקראו גדולי הדור והוא בעא מר' יהודה, ופ' שור שנבד ד' וד' כי מחה לו בת לרב שמואל בר יצחק (בגו' דייחן יהודה) ונחמו עולא. [תני שמואל בר רב יצחק קמיה דרב הונא מגלה ח"ב].

ר' שמואל בר יצחק אברומא. ד"ק.

רב שמואל בר כהנא.

שמואל הכהן הביור של רב חזקוני ופנח' אחיו וגיטו ר"ל נשואים עם ב' אחיות והוא נקרא ד' שמות העיקר בר אבא בר בריה דאבא. וכבר אמרנו שאביו חכם גדול הביור של לוי פרש"י בפ' בהמה המקשה לילד ארייך קרו לשמואל על שם ארייך מלך אלטר דהלכתא כותיה בדינין. בפרק במה בהמה יוצאה בשבת פרש"י כי נקרא ארייך שהיה שופט כמלך כי לשון ארייך מלך ובהשגות הראב"ד ושמואל קבל מר' חנינא בר חמא א"א וגם זה לא היה אלא מלוי קבל, וכן נראה בפ"ח שרצים שקבל שמואל

(1) בכ"ז רב שמואל בר יהודה, וכן כתיב בשור שנח ד' וד', אמנם להלן ברב שמואל בר יצחק בפסוק הוא גורם הפתח בר יצחק ולא בר יהודה ע"ש.
(2) בר"ק נכס: אי שמתיה או שתייה. המעריך.

הער (דכס"א), אמר ר' שמואל בר אבוןא משמיה דרב אשי ואולי הוא פיעות.

אמר רב שמואל בר אחא לרב פפא לא פליגי רב אחא ורב אשי.

א"ל שמואל בר אחיתאי אמר רב המנונא סבא. פ' השולח (דמ"ב).

שמואל בר בידר פ' הקומץ. ד"ק.

רב שמואל בר ביסנא אמר רב נחמן והוא היה קמיה דרב יוסף ובעא מאב"י רב שמואל בר ביסנא. ר' שמואל אהוה ור' ברכה.

ר' שמואל בן גוריא עם רב קפרא. בר"ק נוסף: אולי הוא אחיו של רב חמא בר גוריא תלמיד רב.

רב שמואל מדיפתי ורב אדא בריה דרבא.

אמר רב שמואל בר המנונא סבא אמר רב.

רב שמואל בר זוטרא מתינה לשמעתא דרבא וא"ל לרבינא שלא שנה מדבורו כמו ר' טובות נ"א וזמרא בר שמואל.

רב שמואל בר זעירא: אמר רב הונא הכהן אמר רב שמואל בר זעירא.

רב שמואל מורקנייא ואיתמא רב אשי.

רב שמואל בר חייא אמר ר' מני פ' הריבות (דע"ב סע"ב).

ר' שמואל בר חייא אמר ר' אלעזר. ד"ק.

ר' שמואל בר הלפתא ור' ירמיה בירושלם, [בר"ק ירושלמי].

ר' שמואל אחיו של ר' פנחס הכהן בר חמא, ועיין ענין נפלא מדרש שמואל. ד"ק.

רב שמואל בר בר חנא, נ"א רב שמואל בריה דרבא בר בר חנא וכבר כתבנוהו, והוא ורב חייא בר רב הונא ורב יצחק בריה דרב יהודה הנו שביעות בי רבא ופגע עמהם רב כהנא וא"ל לרב יוסף.

רב שמואל ואחיו ר' יוסף בני רבא בר בר חנא. ד"ק.

ר' שמואל בר רב חסדא בבבית בירושלם, [וא"כ הם מ' בני רב חסדא. ד"ק].

רב שמואל בר טבא: אמר רבא אמר רב שמואל בר טבא אמר רב הונא.

רב שמואל בר יהודה: א"ל שמואל לרב יהודה מי אמר שמואל הכי אמר ר' שמואל הכי אמר לר' שמואל רבי אמר ר' יוחנן תני דבי רב שמואל בר יהודה, ואינו בנו דרב יהודה בר יחזקאל כי רב שמואל הוא גר צדק.

ולא היה נשאר אינשי בצורת הגוף בפי' הגורד .
 וכלו מלא חסידות וחכמה תראה חסידות רב יהודה
 תלמידו ושהיה שמואל כהן בפרק הקורא את
 המגלה עומד . רב קארי נכהני דאיקלעי לבבל וסתם
 בבל הוא בנהרדעא וזא איכא שמואל דכהנא הוא
 ודבר עלויה , שמואל נמי כיון דרב ורב כבוד
 בעלמא היה עושה בפניו שלא בפניו לא עביד יקרא ,
 פרש"י הא איכא שמואל בנהרדעא שהיא ממדינת
 בבל דכהנא הוא , ודבר עלויה נהוג היה להיות
 למעלה מי-ב כדאמר בפי' מרובה רב לא עייל קמיה
 דשמואל ורב הוא דעביד ליה , ושמואל לא היה אז
 בנהרדעא . וא ב ל ש חכם בתכונה והוא גוי היה
 וחבר ואוהב לשמואל ואולי למד ממנו , בפרק
 אלו כרפיות קרי שמואל עליה דרב לא יאונה לצדק
 כל און , ורב אמר על שמואל וכל ר לא אניס לך ,
 ובפרק מרובה שנכנסו רב ושמואל ורב אסי שרב
 נהוג כבוד בשמואל מישום שקללו בנינים , אע"פ
 שרב אסי תלמיד רב גדול משמואל בהכמה והאריך
 ימים אחר רב ששה שנים ובסוף מ"ק שקיע י"ג
 בנדים על רב . ועוד בחולין שהיה שולח לרב לקדם
 רבינו שבבבל , ואחר שמת רב היה שולח לשמואל
 לקדם חברינו עד ששלח לו שמואל שתין שנין
 מעבור כרי שיבין שראוי לקרוא לו רבי וא"ל ר' יוחנן
 ההוא חושבנא בעלמא עד ששלח תריסר גמלי
 דספקי מטריות והגאונים גורסי' תליסר גווני , ואז
 הכיר ר' יוחנן חכמתו והיה רוצה לירד לבבל ללמוד
 ממנו עד ששאל לחינוק פסוק לי פסוקך ואמר
 ושמואל מת וכו' ולא היה כן אלא כרי שלא להפריח
 לר' יוחנן . ובפי' אין מעמידין רב ושמואל ור' יוחנן
 קראי פ' שדבריהם כמו מקרא [והעריך פי'
 קראי 1] ארונים בלשון יון . ד"ק .] ובפי' התכלת
 פרש"י אריך לשון מלך כגון גור אריה יהודה להכי
 קרי לשמואל אריך לשון מלך דק"ל הלכה כשמואל
 דיני כי היכי דינא דמלכותא דינא .

שמואל בר מרתא : אמר רבה בפי' אמר
 שמואל בר מרתא משמיה דרב והוא ידוע כי מרתא
 אביו אה ר' חייא 2 .

ר' שמואל בר רבב התניה דר' חנינא מר' חנינא .

(1) ותחתיה הנרסא קריא . ועב"ץ .

(2) בר"ק תחתיה ידוע וכו' כתיב : ואינו נדע אם
 מרתא איש או אשה , וע"ז העיר רש"י בח"ל ;
 אם היה שם אשה לא היה מוכירו התלמיד
 כמנהגיהן קודם ר' חייא , דאמר אייבוי חסא ושילא
 ופרתא חייא , ואם כונן כסדר תלדותיה מחא ,
 ע"כ . המעריך .

מלוי ומאביו , ובפי' דעירובין אמר שמואל משמיה
 דלוי נקרא שקוד ששוקד על דבר י"י לאומרים
 חלכה ונקרא אריך . אמר לוי לשמואל אריך והוא
 סימן אריך ומלך במשפט כאלטר ר"ל אלא באיסורי
 שהלכה רב , ונקרא שבו מלכא שהיה בקי בדינין
 כמלך פוס , אמר רב הונא אמר ושבור מלכא אחי
 בדינא , והיה בנהרדעא אמר נהירין לי שבילי
 דשמיא כשבילי דנהרדעא , ושם היה מימי יהויכין
 מלך יהודה התורה והשיבות ושם בית הנכנסת
 מעפר ארץ ישראל והוא בית הנכנסת דשף ויחיב
 פי' שף ויחיב שם מקום . ובעל הערוך פירש
 שנסעיה ממקומ' השכינה וישבה שם , ויש אומרים
 שהשכינה בבית הנכנסת של הוצל והיא קרובה לבית
 המדרש שעשה עזרא הסופר למטה מנהרדעא
 ונהרדעא סמוכה לספר סוף פרק מרובה . והיה
 חכם גדול בכל החכמות ברפואה בתכונה אסיה
 דוי היה והוא שמואל רדחנאה , ורצה רבי לסמכו
 ולא יכול וא"ל שמואל שכן מצא בספרא דארם
 קדמאה ר"ל בחכמה ארם הראשון שלמדו הקב"ה
 חכמת התכונה כמו שמפורש בפרקי ר' אליעזר .
 וכן נהורה שמעם ידע זה ספר תולדות אדם שידע
 כל מה שיקרה כל ימי עולם , ואם הגויים שאין
 להם רוח הקודש ידעו מה שיקרה אפילו אלף שני'
 בואת החכמה מי שהוא יצור כפוי של הקב"ה ורוח
 הקדש וחכמת אלהים בקרבו עאכ"כ .

ואמר שמואל שמצא מולדו והיה יודע שיהיה
 חכם בתורה ובתכונה וברפואה אבל רבי לא איתקרי
 ואולי בא מורע עלי אעפ"י שלא נזכר זה , ובעבור
 זה לא נסמך כמו שקרה לרב הונא ולרב דושיעיא
 תלמידיו ר' יוחנן שלא נסמכו שנאמר ולא יהיה זקן
 וכו' וא"כ רבה ואב"י לא נסמכו , ובפי' האשה
 שנתארמלה שנשבו בנותיו בשגגה שיצא מלפני
 השליש אביו ובהכמתו היה מול טוב כי התירין ר'
 חנינא בארץ ישראל לכהונה , אבל נראה כפי דעת
 רש"י כי אם רחל היתה בת ישמעאל שנאתה
 מיעברת מאיסורי גירוא שהורי וילדה למרי
 ההכם הגדול שזאת לא תהיה בכלל , ובפרק השולח
 אמר רב שמואל אישתבאי ופדאיה וכו' , ובפי'
 שרצים שלא נתקיימו לו בנינים כי אם בנות כל ימי
 רב מקללת רב שהיה חושש רב שהיה שמואל
 עושה הרע והכל היה לשם שמנים כמו שהאריך
 בעל הערוך בזה המעשה בערך דל משום רבינו
 האי ו"ל שהיה יודע ברפואה ובעבור ששהה מי
 הגדו העגור בדרך היצחק לכל זה . והוא דבר
 אריך לפרש כל המאמר וזה המעשה היה כשנא
 רב מאריך ישראל לבבל ואמרו שהיה שמואל קצר

וספי ליה כחורא (כתובות דנע"א), והיה שוקם כל ימיו דאמרינן המייילין בכל יום כנון מאן כנון רב שילת דלא עביר פרישקא דמלכא אפתחיה (שם סב"א). וכתבו הגאונים מפני שלא היה עשיר ואינו ירא שיקח המלך ממנו על שהיה עני והיה שקט. ועוד כתבו בחשובה אדמת כי היה בן אדוהו מר' חייא כי שילת ומרתא אדיות 2) של ר' חייא הגדול וזה רב שמואל ורב היו בני אחים.

ר' שמואל מתואך צורבא מרבנן וירא שמים פ' בנות כותים. ד"ק.

שמואל בר תהליפא 3) בר אבימי, אמר אביי ששמע מרבו רבה בר נחמני מאמר מר' שמואל בר תהליפא בר אבימי.

מר שמואל: אדרייה רבא למר שמואל א"ל רב פפא, רב פפא איקלע לבי מר שמואל ואמר שאני דבי רב שמואל דאינא פריצתא בעבדי בזמן פריצתא בזמן רבה, וכשמת היה רבא מישתעי מילתא בתריה ונפל קנה מטלמלה ובעא להרגו וזה אינו⁴ שמואל, אבל לפעמים התמצא בתלמוד לשמואל עצמו שנקרא מר' שמואל.

אמר ר' שמואל ברבי דדי אמר רבי ואמרי לה אמר ר' אחא אהבה.

רב שמואל ורב יוסף בני רבה בר בר חנה בזמן רבא וכו' יתורה.

רב שמואל: בפ"ק דמגלה תני רב שמואל קמיה דרב הונא וא"ל רבא וכו'.

ר' שמאי בזמן ר' אבא בפ' במה בהמה בירושלמי.

ר' שמלאי ור' יהודה נשיאה אולי וסמך אכתפיה דר' שמלאי שמעיה והיה חכם גדול.

דרש ר' שמלאי בניצבין, א"ל רב לשמואל שמלאי לודאא אמרת, וכן בפרק תמיד נשחט ר' שמלאי אתא לקמיה דר' יוחנן ואמר שהיה בלוד בהדרעא וכו' [ולא רצה ר' יוחנן ללמדו ס' יוחסין פסחים. ד"ק] כמו שאמר בהקדמה אסתמך ואול ר' ינאי אכתפיה דר' שמלאי שמעיה, אול ר' יהודה לאפיהו ונשחיה, וכו' פ' יש נחליין ונשישו אמר דין שעוריה כשק פ' בנר ת"ח שהיה עב כשק שלא יהיה בשרו נראה מתחתיו, שלית של

שמואל בן נחום אחי אמו של ר' אחא בר חנינא אמר לר' תנחום בר חניליא המצוי אצל ריב"ל. שמואל אחוה דר' נחמיה. ד"ק.

ר' שמואל בר נחמני תלמיד ר' יהונתן הבירוי של ר' יאשיהו דבריה ואמו של ר' יוחנן אם אשתו של אלעזר ברבי שמעון וגם כן למד עם ר' יוחנן. וזה ההכנס הוא מצוי תמיד מאד בתלמוד בבלי וירושלמי וברבות שהוא בעל אנדה וחכמה גדולה ובנו נחמן בר שמואל בר נחמן והאר"ך ימים כי היה בזמן שמת רב יהודה ובניו ר' אמי ור' יהודה נשיאה.

ר' שמואל בר נתן אמר ר' חנינא וכן אמר משם ר' אבא בר חנינא בר יוחנן.

אמר רב שמואל סבא אבוח דרב אמי בר שמואל ואמרי לה ר' שמואל בר נחמני והוא התנו של רב חנינא סוף ברכות.

א"ר שמואל בר סורסאי אמר ר' חייא אמר רב. ר' שמואל בר סורסאי שהלך לרומי ומצא מצאח שהכירו המלך שמי שיביאה תוך שלשים יום יקח כזה וכזה וכו' שימצא ביו אחר ל' יום יתרג והוא שמע הכרוז ולא התוריה כי אם אחר ל' יום נתן פסעם שאם היה מביאה תוך ל' יום היה נראה שהיה מיראת המלך, אבל כשת מביאה מפני שחר ה' צבאות 1) ומתהר גאונו, ואמר המלך ברוך ה' אלהי שמואל וקדש את השם ירושלמי דמצינא. ד"ק.

ר' שמואל אחוה דר' פנחס בר קמא דהוה בסכנה והיו שם החכמים ושמינו קול נפשו של אחיו משבר אילניו וכו' במדרש שמואל.

ר' שמואל בר צדוק: אמר ר' ברכיה בשם ר' שמואל בר צדוק.

רב שמואל בר רב קטינא אמר לרב יוסף. רב שמואל קפוטקאה והיה מכפתור בארץ מלשחים היא דמיפאמא בלשון ערב והוא בפרק השוחט לא ידעתי ומנו.

רב שמואל בר רב שבא פ"ק דמגלה. ר"ק. רב שמואל בר שילא אמר ליה רב אחים לי בהספראי דהתם קאימנא (שבת קנ"ג א).

רב שמואל בר שילת והוא גר צדק מבני בניו של חנן והוא המילר נערים והיה כל כך שוקד עליהם כי בפ"ק דבתרא אומר שהיה י"ג שנים שלא ראה הנינה שלו ועליו נאמר ומצדיקי הרבים כסוכנים, והיה בזמן רב, א"ל רב בר שית קביל

1) לא הבנתי את זאת, כי הלא אפשר הסתדר אביה לני עליו ה"א לפני ספית וכו' שפא ספית ק"ה קרי ליה נמי מפני שחר ה' יעב"ץ.

ביצה י"ד
ברכות י"ט

עליה הלבנון ה' יתלח

הלכות אמר ר' יוחנן משמו. ר' שמעון בן יהוצדק שאמר לר' שמואל בר נחמני אתה ששמעתי עליך שאתה בעל הנדה, ובפ"ו רמס' שמחות מעשה שמת ר' שמעון בן יהוצדק בלוד ובא אחיו ר' יוחנן מן הגליל אחר שנכתם הגייל ובאו ושאלו לר' טרפון, וזה תימה שיהיה ר' מרשון בזמן ר' יוחנן שיהיה קרוב לשלש מאות שנה וכן בבכורות ר' יהודה נשיאה לפני ר' טרפון כמו שתמצא בס' המצות במצות קמ"י: ובמצות ר"א.

ר' שמעון בן יהוצדק, בפ"ק דגדה בתוספת משמע שהיה רבו של ר' יוחנן, ובפרק זה בורר קרי ליה ריש לקיש רועה בקר ולא מיהא ר' יוחנן על כבוד רבו ואומר ר"ת דהרי הוה. ר' שמעון בן יוסף בן לקינא והוא אח אשת ר' אלעזר בר' שמעון ורבו של רבי יוסי בר אלעזר בר' שמעון בן יוחאי ומבית דיני [וכהן היה פ' על אלו מומין. ד"ק]. ר' שמעון בר יונא. ד"ק.

אמר ר' שמעון בן יסמא נ"א ר' שמעון בן יסנא אמר ר' שמעון בן לקיש פרק כלל גדול. ר' שמעון בריה דר' יעקב דמן צור ונראה שהוא רב יעקב בר אדי שהיה יושב בצור כמו שאמרנו, וזה ר' שמעון שאל לר' יוחנן ור' אבהו שמע אז לר' יוחנן.

ר' שמעון בן יקים נ"א אליקים אמר לפני ר' אלעזר בן פדת ור' מני בן שמיש וריש לקיש והוא אמר לר' יוחנן שיסמך לר' יוסי בן חנינא וסמכו, וכן אמר ר' שמעון בן אליקים הוה משהקד לסמוך לר' יוסי בר חנינא ולא איסתייבא עד שבאו שניהם לפני ר' יוחנן ור' יוחנן סמכו ר"ל בפיו תהיה רבי בר סמכא ומיד שאלו לר' יוסי הלכה ולא ידע ואמר כיון שעלה לא ירד כיון שהיה חכם.

אמר ר' שמעון בן ירוד הכי אמר ריש לקיש משום ר' חנינא נ"א ר' שמעון זרוד וסמכו ר' יוחנן. ר' שמעון לודי בשם ר' סימון.

ר' שמעון בן לקיש: אמר עולא הוואה את ריש לקיש בבית המדרש כאלו עוקר הרים ומוחקן זה בזה והא בתוספת ריש לקיש תלמיד חבר לר' יוחנן בפ' שתי הלזם אמר ריש לקיש שבירחה של הורה זה קיומה שנאמר אשר שברת ישר כהך ששברה וכו' כלומר שמקבל שבר כאלו עוסק בה ומייסדה, ובפ"ד דגמין אמר לר' יוחנן למדתנו רבינו, ולפי דעת התוספות קודם שילמדו ר' יוחנן היה הוא חכם כמו שהביאו ראיות צ"ו, והיו קורין לו רבי

ח"ה כל שאין הלוקו נראה מתחתיו מפה, ורב צמח פירש בערך שק שיעוריה דגלימי לגבי טומאה ר' שמלאי ורבי"ל משמיה דר' יהודה נשיאה. ר' שמלאי בר מלאה דרש.

רב שמן בר אבא פרש"י בפ"ק דסנהדרין דרב שמן כשפירש מר' יוחנן ירד לבלב, ובפ' האשה שנחאלמנה אמר לו ר' חנינא שהיה רב שמן קרוב לבנות שמואל והוא תלמיד ר' יוחנן אמרה קמיה דר' יוחנן ור' יוחנן לפני ר' יהודה נשיאה, ור' יוחנן הוה בני על דלא הוה גביה רב שמן בר אבא לסומכו, אמר רב שמן בר אבא אנא אפיקתיה למר שמואל משמשא לפולא ומפולא לשמשא.

רב שמן אמר לרבינא מסברא (1) שהיה בימי רב אשי ואקלע מר וזוטרא לאתריין. אמר ר' שמעון בר אבא אמר ר' יודן, רבי שמעון בר אבא אתא לקמיה דרבי"ל ור' יוחנן נתן לו רשות, ר' אלעזר ור' יעקב בר גביר ור' שמעון בר אבא. [ר' שמעון בר אבא הוה בקי במרגניתא ולא היה לו לחם לאכול. במדרש קהלת על פסוק לא לחכמים לחם. ד"ק].

ר' שמעון בן אבשלום: מאי שנא תחת תומר אמר רבי שמעון בן אבשלום משום ייחוד (מגלה יד"א).

ר' שמעון בר ביסנא בשם ר' אחא. ר' שמעון בן גודע תנא דבריתא. ד"ק.

ר' שמעון ברבי ור' חייא, והיה חכם גדול יותר מר"ג אחיו ועשיר וכבר דברנו בו בתנאים, ובפ' אלו טריפות עשירים מקמציין פ' היה קמצן. אמר ר' שמעון בר גביר אמר ר' יצחק בר מבלא אמר ר' חייא אריכא משום ר' אחא (נדרים ח"ב) ואניו ר' גביר שבחוחו לפני ר' זירא דאדם גדול הוא ובקי בברכו. [ר' שמעון בר גביר כד דמך דרש עליו ר' אילא כי יש לכסף מוצא. ד"ק].

ר' שמעון בר זורא. ד"ק. ר' שמעון בן זירוד וסמכו ר' יוחנן. ד"ק. ר' שמעון בר חייא הוואה מחני לחייא בר רב. ד"ק.

ר' שמעון חסידא: אמר ר' יעקב בר אדי אמר ר' שמעון חסידא, ונראה שהוא מהאחרונים תנא דבריתא שיש נוסחא תניא אמר ר' שמעון חסידא אמר רב חנא בר ביסנא אמר ר' שמעון חסידא ובפרק אין דורשין תניא ר' שמעון חסידא. ר' שמעון בן יהוצדק ור' חייא בר זרנוקי הליכו לעבר את השנה בעציא ופגע בהו ריש לקיש וכמה

(1) כד"ק רב שמן מסברא לרבינא, ואולי טעות הוא סליח מסברא המתחבט כאן. המעריך.

ר' שמעון בן ששה אמורא ירושלמי דמציעא.
ד"ק.

[ר' שמעון השקמוני חבר מתלמידי ר' עקיבא
אומר יודע היה משה רבינו שבנות צלפחד ירושת
הן. יש נזהלין קיט"א. המערך.]

ר' שמעיה בר' זירא: שלח רבא לאביי ביד ר'
שמעיה בר' זירא א"ל רב שמעיה נראה כי
היה בומן רבינא, א"ל רב יוסף בריה דרב שמעיה
לרב פפא.

ר' שמעיה בר' זירא תני בקדושין נשיאה דבי לוי
פ' יוחסין נראה כי בומן אביי היה ויש נוסחא רב
שמעיה בר זעירא והכל אחד.

ר' שמעיה בר זירא תני פ' עשרה יוחסין. ד"ק.

ר' שמעיה מקלנבו ספ"ד קיומא. ד"ק.

רב שעורים אהוד דרבא והיה בעת מות רבא
מ"ק, ויש בסמ"ך למעלה ובמדרש.

אמר ר' שפטיא א"ר יוחנן חניסא פ' בני העיר
ואולי נקרא כן ר' יוחנן בפ"ג ממסכת סופרי, א"ר
שפטיא אמר ר' יוחנן פרק בני העיר מיין
שמשתמשין בבת קול שנא' ואונן השמענה דבר
וכו' קלא תתא דברא וכו' אם כלבו להתחיל
בתורה ישמע קול של הין או קול של לאו הולך
אחריו ואין בו משום ניהוש, קול גברא במתא
קול שאינו מצוי הוא ולבת קול בא אליו, והוא
דאמר הן הן והא דאמרה לאו לאו בשדה שנכפל
לו או לה שני פעמים.

[רב שפיר ספ"ב דמ"ק. יעב"ץ.]

שקוד כבר אמרנו שהוא שמואל ששוקד דבריו
בהלכה.

רב שריביא: בסוף בתרא שלחה רב שריביא
לקמיה דאביי ומשמיה דרבא פ"ג דיבמו' ובכתוב'
פ"ק בומן רב אשי אמר לו רב שריביא לרבא רב
פפא ורב שריביא אמר ונראה כי בומן רב יש רב
שריביא ואולי פיעות תני רב שריביא בקדושין
דבי לוי.

שרשום ורבא בנו אתו לקמיה דאביי.

רב שרשיא בריה דרב אידי אמר לו אביי רב
שרשיא עני מרי פרש"י ענינו ארוני בס"פ הקומץ
זושא. [בנו' דידן א"ל אביי לרב מנשיא בר נדא.
המערך.]

רב ששנא בריה דרב שמואל בר אבדימי,
וכשנימול היה שבת ושכחו האימול ושאלו לוי
מני ולר' יצחק בן אלעזר ונדרחה ליום א'. ד"ק.

רב ששת מקרטיזא פ' הקורא המגילה ב' בומן
רב ששה. ד"ק.

לא רבי של גנבים כמו שפרש"י אלא שאחר שלמד
פירש להגלי העולם ונשבה ללודים אוכלי בשר אדם
ואחר שיצא מן השבי היה מהביל העולם ונתעצב
כי הניח קמא דמוריקא לבניו כדאיתא בגמין פרק
השולח, ויש בתוספות זבן נפשיה ללודאי קודם
שחזר למוטב דמתמא לא היה מולול עצמו כל
כך, [היה ניסו של ר' יוחנן ובנו ינוקא דר"ל
למד לפני ר' יוחנן ואמו הסירתו מלפניו בתעניות
פ"א. ד"ק] ועוד שם שאמר לבתו כריסי כרי פי'
רש"י שומן שבמעו בשני הוא לי כר כסת, ופי'
בתוס' דרכן היה לשכב על פסגם כדאמרו בנבחים
ר"ל רמי אמעויה ומקשה ובפ' השוכר את הפועל'
כל ענינו, כי נשא אהות ר' יוחנן בסמוך והניח בן
חכם כדאיתא בתעניות הביאו את המעשה וכו'
ועקר ההלמוד ירושלמי ובבלי הוא ממנו ועם ר'
יוחקן ואפילו בימי הנשיאים, בפ' בהמה המקשה
ובפרק כל השמרפין כי היה נכבד מאנותיו.
ומנהגו של ריש לקיש כשאמר ר' יוחנן שמועה
שאינו מורה לו שוהה ריש לקיש שעה או שתיים
קודם שיהלוק עליו אולי יחזור בו, ורב צמח
בערך שהה אפילו מיטרא שהי ריש לקיש שהיה
יגע באותה שעה ומיגיעתו לא יוכל לדבר ולפיכך
שתק שגייעה זאת נקראת בלשוניו שהייה ע"כ,
ואני אומר כפי פירוש זה היה בחסוין הלמ"ד
כי תרגום ותלה ואישלתה, והיה בומן רבי כי ראה
את רב בישיבת רבי בפרק אלו מטרפות.

ר' שמעון בן לוי.

ר' שמעון בן נזירא ואמרי לה ר' יצחק בר זעירא.
[שמעון העמסוני ואמרי לה נחמיה העמסוני

קמא מא"ב. המערך.]

ר' שמעון בן פזי אמר ריב"ל משום בר קפרא,
רב שימי שכיח לפני ר' שמעון בן פזי בשמעתא
ולפני ריב"ל באנדתא, ר' יצחק נפחא ור"ש בן
לקיש ור' שמעון בן פזי ור' אושיעא ברבי פרש"י
בר בי אדם גדול, ונראה בברכת כהנים כד הוה
חשיש קאי אחוריה עמוד בספר המצות, ובמדרש
ובוהר שנקרא אביו פזי שאמרו שיחנו לו זהב
הרבה שלמד תורה ובהו החשק למד תורה הרבה
ואמרו כי הוא חבב התורה מזהב ומסו רב והוא
דרש במאוות הביאו עלי כפרה על שמעפתי את
הירח וכן ריש לקיש, ובפ"ב התעניות פרש"י שם
אמו של ר' יהודה בן פזי כדארמינן ביבמות פזי
ושיזי אחיות והם בנות ר' חייא הגדול.

דרש ר' שמעון הצירוני.

[ר' שמעון בן קיססא, פ' כל גדול (עה"ב).
יעב"ץ.]

רב תחליפא אבדה דרב הונא בר תחליפא משמי' דרבא .

רב תחליפא בריה דרב הונא . ד"ק .

אמר רב תחליפא בר רב חסדא אמר רב חסדא .

ר' תחליפא המוה דרב המא .

תני רב תחליפא בר מערבא (1) פרש"י מא"י קמיה דר' אבהו בס"ק דכתובות וכן רבין שאל לו בשוקא דגלדאי הלכה .

רב תחליפא סרייה דקסרין בבל מוסף כתיב והקרבנם וגמוסח עצרת ועשותם כיון שקבלתם תורתו היום בראתי אתכם מנחה חדשה, וכן דרשו כי בפרשת פנחס והקרבנם עולה בוא"ץ בשבועות לרבות בששה בסוין .

תני רב תחליפא אבדה דרבנאי חזואה , נ"א רב תחליפא אבדה דר' בניאי חזואה .

רב תחליפא בר שאול (מנחות דו"ב) . ד"ק .

אמר ר' תחליפא אמר שילא בר אבינא אמר רב .

תני רב תחליפא בר שמואל פרק הקורא את המגילה עומד .

ר' תנחום בריה דר' אמי לא הורה במקום ר' מני דמן צור כי היה רבו בחכמה נ"א בר בריה דר' אמי .

ר' תנחום בריה דר' חייא בר אבא איש כפרעם בא לפני ר' אמי , אמר ר' תנחום אמר ר' יעקב בר אחא , אמר ר' תנחום אמר רב הונא .
ר' תנחום דכפר אנן בר חייא . ד"ק .

ר' תנחום בר חיילאי היה רגיל אצל ריב"ל באגדתא , אמר ר' זידא כי שמענא להא דר' תנחום אריב"ל הייתי אימר שיסמכוני והיה נוהג חצי מאכלו לעניים בילמדנו פרשת משפטים .

ר' תנחום בר יהודה הלמיד ר' מאני אמר ר' תנחום אמר ר' יוחנן .

ר' תנחום בר יודן עם ר' חייא בר אבא בירושלמי וריש לקיש ואמר שיאמר בשכמל"ץ אם אמר ברכה על הסרי ונפל מידו .

ר' תנחום דמן נוי פ' במה מדליקין פרש"י שם מקום והוא אמר משם ר' יוחנן .

א"ר תנחום דמן סרוות לר' יוחנן נ"א דמן סרווד , אמר ר' תנחום אמר רב אסי .

ר' תנחום ור' כיריס משום ריב"ל .

אמר ר' תנחומא בר אבא הדרשן אני למדתי לפני ר' הונא החכה בר אבין . סתם ר' תנחומא הדרשן הוא בן ר' אבא ודרוש משם ר' הנינא אחיו של ר' אחא בר חנינא בשרק במה מדליקין .

(1) בס"ב דמסכות (י"ב) ספא : תא ליה רב תחליפא פסיעבא , המיערין .

אמר רב ששת תיתי לי דקיימת מצות תפילין , ובשרק הדר שחיה בקי במשניות והיה סגי נהור ובעבור זה אמר אנן בדידן ואינהו בדידהו ועוד יש פירושים אחרים , ובסוף ברכות שאמר לו האיש הצני לנהרא כנני ליה ר"ל הכדים השלימים טובים להביא מים אבל כנני שבורים לייא ר"ל להיכן , רב יוסף סיני ורב ששת בקיאי במשניות לפי שהיו סגיאי נהור ר"ל כי הוא היה סגי נהור למה יוצא לראות המלך ואו הראה לו חכמתו שהוא חבר לרב חסדא והיה בקי מאד כי מרתע ששוותיה דרב חסדא ממחמתיה דרב ששת בעירובין . והלכתא כוותי' נאוסורי וכר"נ בר פלוגתיה בדיני, והיה הוא ורב חסדא מיוחדין זה את זה ורבו המובהק רב הונא והיה עקר מפקייה דרב הונא ומעוצר השתן היה זה כדאיתא ע"ר ריבמות (סב"ב), וכן קרא עם רב וחוה הלך בשליחות רב הונא רבו לרב ענן לומר לו דוך לענן ענן ענן בעבור שרקא לרב הונא ענן חבין . א"ר אבא אמר רב ששת ובפ"א דיני ממונות א"ל רב ששת לרב המנונא אטו אנן קמלי קני באגמא , והוא אמר לא נגר ולא בן נגר פרש"י לא חכם ולא בן חכם וכן אמר רבינא פרק ר' ישמעאל . בפ' כירה אמר רבא האי מאן דעבר אדברבן שרי לטיקרי ליה עברינא והמהלל שבת בפרדסיא אפילו ברברגן היה כנוי לבטל רשות בסנהדרין קרינן לרשיעינא בר צדיקייא רשיעא בר רשיעא כי האי תנא את אביה היא מהללת .

אות התני

ר' תדאי בר תאומני וריש לקיש אומר משמו (שבת דל"ח) א"ר זריקא א"ר תדאי א"ר אמי , ר' תדאי לנרמיה עבר ויש תנא דבריהא אלעזר בן תדאי בשרק הדר עם הנכרי , ובירושלמי דשבת ר' סימון בן תדאי בשם ר' אושעיא .

בן חזל , בשרק הוריע כבר פירשנו באות העי"ן בבן עדל .

תודוס איש רומי מטיל מלאי לכים של ת"ח ססחים וברכות . ד"ק .

[תאומני בפס"ג . יעב"ץ .]

ר' תומא בר פסאס בירושלמי . ד"ק .

[תורתא שם אדם : ר"ל בן תורתא פ"ק דיומא ס"א . יעב"ץ .]

רב תחליפא בר אבימי , א"ל שמואל לרב תחליפא בר אבימי (נ"א אבימי) .

רב תחליפא בר אבינא א"ל רב חסדא .

אמר לו רב תחליפא בר גדא (ד"ק גזא) לרבינא .

אמר ר' תנחומא בר חייא .

ר' תנחומא בן יהודה וריש לקיש והוא ר' נחום, א"ר תנחום אריב"ל צריך שיכרע וכו'. ר' תנחומא (ר"ק תנחום) בפרק אלו מריפות ובפ"א דיני ממונות שנעשה לו נס לר' תנחומא שהשליכוהו לאריו' וניצל שאמר לו קיסר נהיה לעם אחד ואמר אנחנו לא נוכל כי אנחנו נימולים וכו', ומשם אחר שנצח לקיסר השליכוהו לביבר ולא אכלהו, ואמר מין אחד מפני שלא היו רעבים והשליכו לו ואכלהו כמו שקרה לדניאל, ורב צמח פירש שחיה רעה נקראת ביבר .

[תפאתה שם אשה נמין . יעב"ץ .]

השם ית' יות' ינחמוני בירושלם כמו שאמר הנביא כאיש אשר אמו תנחמוני כן אנכי אנחמכם ובירושלם תנחמוני ויעשה עמנו נסים למויבה .

פ"ד דובחים ובפ"ד מיתות בסנהדרין אמר רב נחמן אמר רבה בר אביה אמר רב הלכתא כר'

אלעזר שאמר משם ר' יוסי . אמר רב יוסף הלכתא למשיחא א"ל אב"י אלא מעתה שיחיפת קדשים לא יחניי אלא דריש וקבל שכר א"ל הכי קאמינא הלכתא למה לי . ובפ"ה דובחים שמואל דוד בקשו לידע באיזה שבט יבנה בית המקדש וגמירי דסנהדרין בחלק יהודה ושכונה בחלקו של בנימין וסבור למבניהו בעין עיפס, ואמר מושב ניתתי ביה פורתא דכתיב ובין כתיפיו שכן, ועל דבר זה נתקבא דואג ברוד שנא' כי קנאת ביתך אכלתני הנה שמענוה באפרתה זה יהושע דקאתי מאפרים דבכלהו שבטי כתיב ועלה הגבול והאר הגבול ובשבט בנימין כתיב ועלה הגבול ולא כתיב ותאר (בנו' דידן וירד) ש"מ הנא הוא, מצאנוה בשדה יער זה בנימין דכתיב בנימין זאב ישרף . ומזרע יהודה הוץ מהוקיה מנשה ויאשיה, ושם אברהם הראש ע"ה ומשה אדון הנביאים ואהרן לא מצאתי בתנאים ואמוראים .

סדר האמוראים

לזמניהם .

[הדברים המסוגרים חוספתי מספר בעל דעות עולם . המעריך .]

המשנה וזה יסוד, ומחס יתבאר חכמתו, ומה שקבל מרבי, וכמו שרבי עשה סתם מתניתין ר' מאיר כן רב עשה סתם ספרא ר' יהודה, וסתם ספרי ר' שמעון, וכן ר' חייא עשה סתם התוספתא לר' נחמיה חבר ר' מאיר, ור' יוחנן בימי רבי עדין היה קטן בימים אע"פ שלמד קצת לפניו, אבל רב היה מבית דינו כדאיחא בסנהדרין ובפרק הניזקין, וכן בימי רבי נתן לו רשות לילך לבבל לדין וא"כ עיקר הקבלה בידו מרבי היה, והוא היה המקבל ה"ה בפרט, וגם לוי קבל מרבי וירד לבבל בזמן רב .

ישמואל קבל מרבי ומלוי, ומבי' דינו של רבי היו שמעון וגמליאל בניו ור' אפס ור' חנינא בר חמא, ור' חייא ורב ור' ינאי ובר קפרא ושמואל ור' אושעיא, ומרב ושמואל קבלו רב הונא ורב יהודה ורב מתנה ר' חייא בר אשי ורב חמא בר נוריא ורבה בר אבבה וגם רב נחמן בר יעקב התן הנשיא וגם רמי אה רב יהודה בר יוחנן, ובפרש ג"כ רב כהנא הראשון ורב עזר ורבה מהם, אבל עיקר המקבילים רב הונא

ועתה נחזור להשלים כוונת הספר ולהזכיר זמני הרשומים בחכמים כדי לידע זמני האחרים . וכן רבנן סבוראי שהיו מהם בתלמוד ועשו קושיות ושפטים ואחר זה הוגאונים . ותימה על הרמב"ם ז"ל שלא הזכיר כלל מרבנן סבוראי בתחלת המדע והזכיר הוגאונים, והרמב"ם ז"ל בחדושו ואחרים הזכירים כי הרבה מהם בתלמוד והם סיימו התלמוד בבלי .

כבר אמרנו כי רבינו הקדוש הוא שעשה המשנה הוא המקובל ה"ד דכי ומהור, ואע"פ שהכמים אחרים קבלו ממנו גדולים כמו ר' חייא שעשה התוספתא לבאר עניני המשנה, ור' אושעיא שחבר ספר בראשית, וקדם לרבי חובר מכלתא מואלה שמות לר' ישמעאל, וכן לר' עקיבא מכלתא, העיקר שקבל ממנו הוא רב שהביר תורת כהנים הוא ספרא שמתחיל מייקרא, וכן שאר ספרי רב ונקרא ספרי שהם ב' ספרים אחרונים [במדבר ואלה הדברים], שאלה הם לבאר עיקרי

עקיבא, וכן הוא עצמו בפ' המשנה מזה לר' מאיר בכת השנית אחר החרבן, ולר' שמעון בן אלעזר בכת הר' עם רבינו הקדוש, וא"כ לא עלה זה על דעת הרב אלא שנפל שבוש בספרים, ולכן לא הושג מהראב"ד ז"ל באלו הב' ר"ל ר' חנינא בן תרדיון ור' שמעון בן אלעזר, אבל בר' ישמעאל שאמר בפ' שני דעריות כי הוא תלמיד ר' עקיבא ג"כ במאן הסכים ר"ל בתחלת המדע עם מה שאמר במשנה, כי אמר במדע ר' ישמעאל ור' מאיר קבלו מר' עקיבא ואינו כן כי אם חבירו, וכ"ש עם זה שמציאתי בפרק חמישי דובדוס שבאו לפני ר' ישמעאל לאמר הדברים שאמר ר' עקיבא, ואמר להם ר' ישמעאל צאו ואמרו לר' עקיבא מעית, וכן בסוף יומא בענין חכך, ואפילו הרב לתלמיד לא ישלח ביד אחרים זה כ"ש לרבו ודי בזה, אע"פ שנמצא גרסא להרמב"ן ז"ל בענין חכך שר' עקיבא אומר מעית זה לא נמצא בגמרות.

וקודם שנבאר רבנן סבוראי נאמר הדומים שהיו בהם החכמים הירושמיים, כדי שתוכל לבאר יותר בחכמי התלמוד שהזכרנו מי הם ובאי זה זמן היו, אע"פ שיש בזה קושי כי מהם האריכו ימים והיו בהרבה דורות כמו ר' יוחנן ורב אדא בר אבהו ורב נחמן בר יצחק ואחרים. וזה נבאר כפי מה שכתבו הגאונים בספריהם ומספר קבלת החסיד בעל דורות עולם שהיה בוסן הרמב"ם שאין לי כח יותר, אבל אם אינו רואה שאינו עולה על הדעת כפי התלמוד איש.

וכבר דברנו על דבר רבי שהוא רבינו הקדוש כי הוא המקבל הל"ד, ואמרנו כי בשנת ק"ב לחרבן שהיא שנת ג' אלף ותקמ"ב ליצירה שהיא שנת ת"ק לשפורות נחתם המשנה בוקנותו של רבי, אבל בזה נשאר ספק שמצאו הגאון רב שמואל בן חפני הכהן, כי בשנת ת"ק לשפורות או סיים המשנה ושלא כל החכמים לארצותם וזה הוסף שלשים שנה יותר, אבל החכמים מאנשי צרפת ואשכנז כמו בעל צדה לדרך ואחרים הסכימו כי הוא ת"ק לשפורות ק"ב שנים לחרבן בית שני, ואולי בסוף ימיו של רבי היה בן שלשים יותר כמו שאמר רב שמואל בר חפני, ואז היה בימי רבינו הקדוש שנת ג' אלפים ותקמ"ב גלילינ'ס הרוסא ברומי אשר השיג עליו הרמב"ם ז"ל כמה שדבר בספרו על משה ארזן הנביאים שלא נתן מעם לתורה כמו שהוא נתן בעניני השחוסים והאברים, והשיג עליו מאד הרב ר"ל ברוך שנתן מחכמתו ליראיו, אבל בדברי הימים לנצרים נראה כי גלילינ'ס הרוסא

ורב יהודה וגם רב נחמן והם המקבלים הל"ו. ומהם קבלו רב הסרא ורבה בר רב הונא וגם רב ששת סני נהור, ורבה רב יוסף וביד אלה הב' האחרונים סני ועוקר הרים היתה עיקר הקבלה והם המקבלים הל"ו. ותלמידיהם שקבלו רבינא הראשון ורב כהנא הב', אבל מי שנתנו נפשם עליה' הרב וגם התלמידים הם אביו מרבו רבה, ואביו כמו תלמיד חבר לרב יוסף, ורבה רבו המובהק רב יוסף וביד אלה נשארה הקבלה, וגם רבא קצת למד מרבה, והם ר"ל אביו שנקרא שמו נחמני ורבה בריה דרב יוסף בר המא הם המקבלים הל"ח. וכן אביו ורבה קבלו קצת מרב נחמן בר יעקב וכן רבא קבל מרב הסרא וחתנו, ואחרי כן קבלו מהם כמו כן רב הונא בריה דרב יהושע אע"פ שהיה זקן ורב נחמן בר יצחק כמו חבירו וזה האריך ימים רבים, וכן רב פפי האחרון ורב פפא האחרון ורב כהנא הכהן האחרון ורב זביד והם המקבלים הל"ט. ותלמידיהם רב אשי ורבינא והם סוף הוראה, ורב אסי קבל מרב פפי ורב פפא ורב כהנא הכהן, ובאלה אמר כי הוינא בר רב פפי ובי רב פפא ובי רב כהנא בפרט שהוא רבו והלכה כרב כהנא נגד רב אשי כי הוא רב.

והם רב אשי ורבינא המקבלים הארבעים כימים שנתנה התורה, וא"כ נסתלקה הקישיא שלא קבל מרבא רב אשי כמו שאמר הר"ם בכו"ל כי כמו שאמר יום שמת ר' עקיבא נולד רבי, וזה יורה כל אדם כפי הדורות יום שמת רבא נולד רב אשי, וכן אומר המאמר שאין צדיק נפטר מן העולם עד עד שנולד צדיק כמותו, אבל בעלי ושמואל אמר עד שלא כנחה שמשו של עלי וזרחה שמשו של שמואל שכבר נחנבא וזרחה השמש ובה השמש בימיו של עלי. ומה שאמר בתחלת ספר המדע חבירו של ר' מאיר ר' יהודה ור' יוסי וכו' ור' חנינא בן תרדיון זה שקר בספרים כי לא עלה בידתו של הרב זה, כי ר' מאיר חתן ר' חנינא בן תרדיון הוא מהכת הראשון שראו החרבן והוא נמנה קודם ר' עקיבא. וכן מציאתי בפ' המשנה שלו וא"כ מועת הוא שנפל בספרים, וכן מה שאמר חבירו של ר' עקיבא הם ר' פרסין וכו' חזר ממה שאמר במסכת המשנה שהיה כמו רבו שאמר לו הרשני. ובפרק הכותב נסתפק בגמרא אם הוא רבו או חבירו, וספק הרא"ש שם כר' עקיבא שמשו דחבירו של ר' פרסין היה, אבל מה שאומר עוד שם כי מן חבירו של ר' עקיבא ר' שמעון בן אלעזר זה שקר מבוואר, כי בפ' בגמרא שהוא תלמיד ר' מאיר ור' מאיר תלמידו של ר'

בר חמא, והיו שני נשיאים בימיו רבן גמליאל בנו של רבי ור' יהודה נשיאה בנו, וזה ר' יוחנן קבל מר' אושעיא בפרש ומר' ינאי ומחוקה בן ר' חייא, והיה ראש ישיבה שנים רבות כמו שמונים שנה ומת בשנת ד' אלפים ושל, ונראה זה כפי הסברה הזאת לדעת הראשון כי נחתם המשנה שנת ת"ק לשמרות ק"ך לחרבן, שמיד שמת רבי מלך ר' אפס ור' הניא בר חמא עשר שנים, ומיד מלך ר' יוחנן שמונים שנה כמו יוסף הצדיק שבא ממנו, וא"כ למאתים שנה אחר החרבן בקרוב נעשה התלמוד ירושלמי, ואחריו מלך ר' אמרי והיה בזמנו גם כן ר' יהודה הנשיא נין רבי, ובכל אלו הדורות היו ג"כ השבעים סנהדרין.

הדור השני רב יהודה ורב הונא

אבל בבבל בזמן ר' יוחנן אחר שמת שמואל היה לראש ישיבה בנהרדעא במקום שמואל רב יהודה בר יחזקאל, אבל נראה בס"פ חבית ופרק עשרה יוחסין שבפים גריחא היה ראש ישיבה, רב נחמן היה דיין בזמנם בנהרדעא ר"ל בזמן רב יהודה ורב הונא והם הדור השני מהאמוראים, אבל רב הונא תלמיד רב בסורא מקום רבו ראש ישיבה, ורש"י אמר בפום בריחא בפרק הדר עם הזכיר, ורב יהודה היה גדול בהכמה מרב הונא אצ"פ שאמר רבה שלש מילי שאלתי החכמתיה דרב הונא ויהבו לי ועותריה דרב חסדא ויהבו לי וענתוניה דרבה ולא יהבו לי, א"כ רב הונא היה חכם יותר, ועוד כי אמרינן בברכות דכי היה מטי רב יהודה בעוקצין הוה אמר הוויה דרב ושמואל קא הוויא הכי מסתמא שלא היה חכם גדול כל כך אבל היה חסיד גדול. ואצ"פ שהיה קורא לו שמואל שינא אישער שהיה מחזיר בתוך שאר התלמידים או היה פירושו כאשר פירשו קצתם שר"ל שינא שהיו שינוי גדולות, ולפיכך גברה ישיבת סורא מפני שהיה רב הונא חכם ועשיר וקרוב לנשיא (1). וכשנפטר רב יהודה חזרו שני הישיבות לרב הונא, והיה ארבעים שנה ראש ישיבה אחר שמואל ומת שנת ד' אלף ונ' ליצייה: אחר שמת ר' יוחנן י"א שנה, ואלו תלמידיהם: רב חסדא ורבה בר נחמני ורב יוסף ורב נחמן בר יצחק ור' זורא ורבה בר רב הונא ורב המטותא, אבל אני אמרתי

(1) מן ועותריה עי' קרוב לנשיא בחתי' בלשון ד"ק לחזרו יתיר י"ח וספורד מאשר היא בכל' והענין אחר. המעריך.

היה ה' שנים אחר במלמוים שבעים שנה לחרבן שנת ג' אלפים ותתצ"ח. ומיד אחר רבי היה ר"ג בנו נשיא ור' אפס ראש ישיבה, ואחריו מיד היה ר' הניא בר חמא כמו שצוה רבי שיהיה לראש ישיבה אלא שלא רצה בעבור שהיה ר' אפס גדול ב' שנים ממנו, אבל מיד היה אחריו כמו שאומר בשנת, וחביריו בני רבי ר"ג ור' שמעון וכן ר' אושעיא בר חמא בר ביסנא ור' חייא, וזה שאמר בר' חייא נסתפק בתלמוד אם מת קודם רבי וכן מחביריו בר קפרא ולוי ואבהו דשמואל ורב ובני ר' חייא, וכל אלו נקראים בשם תנאים אצ"פ שמקצתם לא נכתבו במשנה אמרו רב תנא הוא ופליג, וכ"ש ר' חייא דודו, וכן מר' יוחנן אצ"פ שהוה תלמיד ר"ל מר' אושעיא אהר ר' יוחנן פניו של ר' חייא וקרא עמו. וכל זה בארץ ישראל.

הדור הראשון רב ושמואל

אבל רב ושמואל ידו לבבל ורבה בר רב חנה לסוף ימיו של רבינו הקדוש שהוא בשנת תק"ל לשמרות, וזה בא למנין רב שמואל בן חפני בשנת שלשת אלפים ותתקע"ט ליצייה, ואו כשירד רב לבבל מצא לר' שילא, והיה רב עניו מאד ולא רצה להיות ראש ישיבה עד שנפטר ר' שילא, ואולי לקח זה בעל דורות עולם ממה שאומר ביומא כי רב עשה עצמו תורגמן לר' שילא, אבל בספר בריהות אמר שמצא לר' אבא ואולי הוא אבא אבהו דשמואל, ועוד לא רצה להיות ראש ישיבה בנהרדעא במקומו של שמואל, וכן נראה בתלמוד שקודם ירד שמואל לבבל, כי כאשר בא רב שלח שמואל לקרנא שיהיה בודק אחרו, והלך רב לסורא שהיא מתא מחסאי כי בפ"ק דהוריות אומר כי רב הונא מכניח לכולי מבהא דמתא מחסאי, וירוע בתלמוד כי רב הונא בסורא, והיה שם רב לראש ישיבה עד שנפטר בארבע אלף וג' שנים, ובאו בני ישיבתו לשמואל ונפטר ד' אלפים ועשר שנים, והיה חכם גדול בכל חכמות כמו שאמרנו שמואל ורחינאה ואסייה דרבי מוסף על חכמתו בתורה, וכבר ידוע הוא כי הם אלו שלמדו מהם בני רב יחזקאל רב יהודה העיקר ורבי ורב חמא ורבה בר אבהו ורב ששת [וסני נחור היה] ורב נחמן בר יעקב חתן הנשיא ורב ענן ורב מתנה [ור' יצחק בר אשיאי ורב שימי בר אשי] ורב חייא בר אשי ורב חמא בר גוריא ורב כהנא [תראשון], ובימיחם היה ראש ישיבה בא"י ר' יוחנן אחר שמת ר' הניא

כי ר' אבא בבבל בזמן רבא בר שלוגתיה דאביי ,
וקרא לו בריה דרב יוסף בר חמא ושישלם השור ,
ועלה אד"כ ר' אבא לארץ ישראל אחר שעלה ר'
זיורא ואמר הלכות לפני ר' יוחנן ור' אלעזר וא"כ ר'
יוחנן בזמנם , אבל מה שאמר כי כ"ב שנים מלך
רבה זה אמת כדאיתא בסוף ברכות ובסוף הוריות .

ועוד קשה לי אם רב הונא מת בשנת נ' ורבה
בשנת פ"ב א"כ היה רבה בן ח' שנים כשמת רב
הונא (י) וזה א"א כי בפרק שנים אוחזין א"ל רב
הסדא לרבה לאורחא בעי מיך רב הונא הדין
ההוא , וזה לא יעלה על הדעת שרבה היה בזמן
רב הונא , אבל רבה בר נחמני הכל מודים שקבל
מרב הונא , וכן בפרק עצמו הוור לומר א"ל רב
רב חסדא לרבה כי רב הונא יהיה שואל ממנו ועוד
בסוף בתרא א"ל רב חסדא לרבה לאורחא בעי מיך
רב הונא וכו' , ובסוף בכל מיערבין בעא רבה מרב
הונא , וכן בפרק כל הנש א"ל רב חסדא לרבה פוק
עיינן בה דלאורחא בעי לה מיך רב הונא , וכן
בפרק בכל מיערבין בסופו אמר רבה כי הוינן בי רב
הונא איבעיא לן וכו' , וכן הראב"ד בהשגותיו
בחילת המדע על ההנכמים שקבלו מרב הונא וכו'
אמר שם ורבה (כ"ו) ורב יוסף ג"כ וכו' , וכן
הוא עצמו בעל דורות עולם אמר כן , וכן הוא
כמו שכתבתי ברבה וכן ברב יוסף , סוף פק
מפנין בשבת אמר רב יוסף כי הוינן בי רב הונא .

והנראה לי ליישר זה הדבר כפי התלמוד כי נמצא
ברב הונא מיתתו בפרק כיצד הרגל (כא"א) כאשר
שילח ר' אבא בר זבדא למרי בר מר חבר רבה
שישאל מרב הונא או נח נפשיה דרב הונא , ובסוף
מ"ק שהעלוהו לא"י והיה שם ר' חנא תלמידו והיו
או ר' אמי ור' אסי תלמידיו ר' יוחנן ור' אילא ור'
הינאי ור' אבא דרש עליו , וגם רב ספרא תלמידו
היה שם במוחו ורב חסדא , ובכל זה לא נזכר ר'
יוחנן ונראה שכבר מת , והסברא נותנת שאו מת
ר' יוחנן ג"כ בשנה שהיא שמת רב הונא , והיה
רבה בר נחמני או ראוי לסמיכה לפני ר' יוחנן
ולקבל מרב הונא רבו ויהיה או בן י"ח שנים ומלך
מיד כשמת רב הונא כ"ב שנה לתשלום ארבעים
שנה שזיח , וכן או מלך רב חסדא כשמת רב
הונא רבו בסורא שזיח מתא מחסיא במקום רבו ,
ורבה בשום בריחא במקום רב יחודה רבו , וכן
נראה מהתוספות בפרק המפקדי כי רבה היה דן
בזמן רב חסדא , ולא כאשר אמר בעל דורות עולם
כי רב חסדא מלך עשר שנים אחר מות רב הונא .

(י) א"ל אם שאמר מדעת הראב"ד שיפוט היו רבה ו"י
פ' שנה . המעריך .

למעלה שהם שנים רב המנונא . וקוסמטמין אשר
הכריח רומי ואיטליא על דת יש"ו היה שנת ד'
אלפים ועשרים כמו שכתב ר' שמעון דוראן בסוף
החלק השני ממגן אבות .

הדור השלישי רב חסדא ורבה ורב יוסף

הדור השלישי רב חסדא תלמיד חבר לרב הונא ,
וד' שנים קודם פטירתו רב הונא נהג בית המדרש
לעצמו בכפרי , ואחר שנפטר רב הונא היה רב חסדא
לראש בסורא , וכן נראה לי בס"פ כל הנשבעין
והיה ראש ישיבה עשר שנים ומת בשנת ד'
אלפים וס' זקן מאד . ולי נראה כפי התלמוד כי רב
נחמן אב"ד [מלך] מימי רב הונא עד ג' שנים
קודם שמת רבה בר נחמני , ואחריו ר"ל אחר רב
חסדא מלך חבירו רבה בר נחמני כ"ב שנה [והוא
הרב בראשית רבה וסאר דרובות] , ומת בן
ארבעים שנה בשנת פ"ב לא"ה החמישי , ואחריו
רב יוסף ישב על כסאו שנתים וחצי כדאיתא
בהוריות אבל בסוף ברכות אומר שנתים , ונפטר
בשנת ס"ה ליצירה . ורבה בר נחמני כבר ידעת כי
נרד לאגס ושם מת וכיבדו אביי ורבנן , ותלמידיה'
אביי ורבה בר יוסף בר חמא [בר יחזקאל ורבינא
הראשון ורב כהנא השני ואחרים רבים] , ושנים
עשר אלף תלמידים היו לו לרבה בר נחמני , ונ"ל
כי זה למדו ממה שאמר בפ' השוכר את הפועלים
(דפ"א) שהלשינו עליו שהיה מבטל שנים עשר
אלף וכו' . וכן פירש רב צמח גאון ז"ל בערך הפ"א
מפני שנים עשר אלף חכמים . **אמר אברהם**
זכות כגאון אני רוצה לשלוח יד ולהקשות על כל
זה שכתב בעל דורות עולם הוא ספר קבלת החסד
ר"ל על מה שאמר כי ר' יוחנן מת בשנת פ"ל
ליצירה י"א שנים קודם שמת רב הונא בשנת ג' ,
ורב חסדא שנת ס' ורבה שנת פ"ב כי כ"ב שנים
חצי מלך , ורב יוסף שנת פ"ה כי ב' שנים וחצי
מלך , על כרחך יעלה בידנו מכל זה מיהן שרבה
בר נחמני היה ארבעים שנה כדאיתא בסוף מ"ק
שא"כ נולד ג' שנים אחר שמת ר' יוחנן והוא אינו
אמת , כי בסוף תרובות אומר כי שלחו לו אחיו
לרבה בר נחמני שיעלה לארץ ישראל , ואמרו לו
אע"פ שהכנס אתה אינו דומה הלמד מרבו כלומד
מצעמו , א"כ אין לך רב יש לך רב ומנר ר' יוחנן ,
וגם רמזו לו שיימכרו ר' יוחנן כמה ששלחו לו
הלכה נר' יחודה בפירות כאשר פירש ר"ח שם ,
ולפחות יהיה קרוב לעשרים שנה , וזו אביי ורבה
לומדים לפני רבה , ועוד בפרק אלו פרישות (מ"ב)

הישיבות פעם ב', והיה לראש ישיבה בנרש (כ"י בברנש) עיר קרובה לסורא רב פסא תשיעה עשר שנים ונפטר שנת ד' קל"ב ליצירה, וכן אחר שנפטר רב נחמן בר יצחק היה לראש ישיבה בנהרדעא רב המא מנהרדעא פ' שנים ונפטר גם הוא שנת קל"ב, ולא הוזכר רב הונא בריה דרב יהושע בראשי ישיבת א"פ שהיה ראוי לה, וכן נראה בהלכות דהרואה דאמר שם רב אשי ראש ישיבה ורב הונא בריה דרב יהושע ראש לכני גילו.

הדור השישי רב אשי וראשי הישיבות שהיו בימיו

ומרבי ועד רב אשי לא נמצא תורה וגדולה במקום אחד אלא בו, ובימי רב פסא בשנת ארבעת אלפים קכ"ז התחיל רב אשי להיות ראש ישיבה בסורא, ובשנת החמישית לגדולתו מתו רב פסא ורב המא, והיה רב וביד לראש ישיבה בפום בדיתא שמונה שנים ונפטר [בשנת ד' אלפי קמ"ג], ואחריו רב דימי מנהרדעא ג' שנים ונפטר בשנת ד' קמ"ג, ואחריו רפם בר פסא והיה זקן ונפטר באותה שנה עצמה שהיא שנת קמ"ג, ואחריו רב כהנא השני כ"ח שנים ונפטר שנת קע"א. ובס"ד כריתות במקום רב כהנא כ"ח שנים אומר רב הונא בריה דרב יהושע ולא נהירא, שבפירוש אומר בהלמוד בהלכות דהרואה שלא היה ראש ישיבה אלא ראש לכני גילו כמו שאמרנו. גם בזה רב כהנא נסתפק לו אם הוא רבו של רב אשי והיה זקן מאד, ואחריו מר זוטרא חמש שנים ונפטר שנת קע"ז, ואחריו רב אדא בריה דרבא שתי שנים ונפטר שנת קע"ח, ואחריו רב יימר שב"ז שנים ונפטר שנת קפ"ה. וכל אלו בפום בדיתא אבל בוסן כל אלה רב אשי בסורא ששים שנה ראש ישיבה ונפטר שנת קפ"ז והיא שנת תשל"ח קצירה עד ים לשפוח, והוא החל לכתוב התלמוד ולא סיים אותו שלא הספיק לגמור זהו דעתו, אבל בספר המצות בהקדמה כתב כי בזה השנה עדיין היה רב אשי קיים וסיים התלמוד בבלי וזה לשונו:

מפני הפיור הגדול לא היו חכמי הדורות בהסכמה אחת עד שעמד רב אשי שנת שני"א לחרבן הבית והוא תשל"ח לשפוח ושנת ארבעת אלפים וקס"ז ליצירה כמו שכתב בכתב רב שריא גאון אביו של רבינו הא"י גאון, והאשי ההוא רב אשי היה ראש ישיבת בגל, ומימות רבינו ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד, ונתן

ואחר שמת רב הונא מלך רבה כ"ב שנים זה אינו אפשר כפי התלמוד וכפי העיון הטוב וקבלתו איננה נכונה בזה, אלא שבשנת חמשים או שש' מתו ר' יוחנן ורב הונא בשנה אחת, והלמידי רב הונא שהם רב חסדא ורבה בר נחמני מלכו בידד כל אחד במקומו: רבה בפום בדיתא במקום רב יהודה ורב רב חסדא בסורא בפרק כל הבשר, וכן בתלמוד רבה ורב חסדא תרווייהו צדיקים.

ועוד אני אומר ששקשה לי יותר שאמר כי רבה קבל מרב יהודה ושרב יהודה מת קודם רב הונא זמן מה כי הישיבות של רב יהודה הזור לרב הונא, וא"כ היה רבה יותר גדול כשקבל מרב הונא, וכן נראה מהמקרא בשבת פרק שמונה שרצים במי מלח א"ל רבה לרב יהודה, וכן בפ"ק דנבחים שה' רבה עם רב יהודה וכן אמרו החוספות בפ"ק דשבת בענין ה"ח דברים שגזרו, וכן בפ' כתב הראב"ד בתחלת המדע כי רבה ורב יוסף קבלו מרב יהודה ומרב הונא.

ולכן אני אומר כי רב יהודה ור' יוחנן שניהם בפרק אחד נפטרו לחיי העולם הבא ומיד מלך רב חסדא ורבה בידד, או שרב יהודה מת אחר רב הונא ור' יוחנן כמו שנראה בפרק כל הבשר, כיון לאבין בר נחמן קורא אחי, וברב יהודה הארכתי בזה לברר דברי.

ועוד סייע לדברי כי בס"פ נוקן נראה כי אחר רב יהודה מלך רבה, ואחריו רב יוסף ואחריו אבוי ואחריו רבא, וא"כ אם רב יהודה מת קודם רב הונא יהיה רבה מולך קודם רב חסדא, וזה הפך ממה שאמר ודי בזה וכן פרש"י כדברי.

הדור הרביעי אבוי ורבא

הדור הרביעי אבוי אחר רב יוסף י"ד שנה היה ראש ישיבה כמו שזכרתי ונפטר שנת ד' אלף צ"ט ואחריו היה לראש במחזותא רבא בר יוסף י"ד שנים אחרות ונפטר שנת ד' אלף ק"ג, ובו ביום נהרגו בניו של רב פסא ובתלמוד כי ביום ההוא נולד רב אשי.

הדור החמישי רב נחמן בר יצחק ורב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע

והיה לראש ישיבה בפום בדיתא רב נחמן בר יצחק, ומחביריו של רב חסדא היה אלא שהארץ ימים, והיה לראש ישיבה ארבעה שנים ונפטר בשנת ק"ו, ובתחלת היותו ראש ישיבה נחלקו

ובשנת פמ"ת רבא תוספאה נזרה מלכות פסר שמדות על ישראל כשקרב לבא הנפילה שלהם פעם שניה, כי שני פעמים מלכו פרסיים וכן רומיים, כי בימי הוקדו עשו כך גדול של [רומי, ובנדחיו] רומילוס ורומולוש והיו מושלים עד זמן נבוכדנצר ואו נפלו עד זמן ההשמונים מאה ושמונים שנה קודם הרבן הבית שני כדאיתא בס"ק ד"ו, שבראשונה היו תחת יון והמלך היותר גובר בעולם ברומי הוא היה יוליו קיסר, ואחריו מלך אגושתו קיסר בכל העולם כ"ב שנים וריצף נהר טוברו שרומי יושבת על שפתו ב' מילין בלוחות נחושת עב כמד, אבל בספר בן גוריון שהיה זה בזמן דוד המלך ע"ה. וזה אנשטו קיסר שם מס על הארץ מס נחושת שקרוין אדא בלשין לנחושת והוא מספר הנחש' [שמוני' עד היום בשמרותיה] וכן פרסיים אחר שנכרתה מלכותם בזמן אלכסנדרוס נקהלו אחרי מות אנטיגוניוס בימי ר' יוחנן כמו שאומר בגמרא אמרו לו לר' יוחנן אתו חברי לבבל שהם ממשפחת הפרסיים וזהו לו כמד, אחרי כן אמרו לו שהם מקבלי שוחד או שקטו ושמה ועמדו הפרסיים על נפשם להסיר עול רומיים מעליהם, וכפני זה כשמת אנטיגוניוס אמר נתפרדה החבילה, ואיני מבין מה זה לזה, כי זהו כמו שפרש"י שהיתה אהבתם נפשו קשורה בנפשו, אבל הפרסיים לא גברו הרבה עד מות רבי בימי ר' יוחנן, אבל המלך הראשון יוד ר ד בן רבך [בס"ק אורשיר בן באבך] כתב אל כל הקהלות של פרסיים שהיו יודעים כי הרב ארסמו החכם אוכלת בהם היום ת"ק שנה מפני שהיה אלכסנדר תלמידו, ואו נתחוקו ועשו מלחמה עם הרומיים ולא נצחו אלו לאלו אלא נתחלקה הארץ עילם ושנער וחמת וקצת ארץ יון וכל ארץ ישראל עד ארץ ערב כלה ביד הפרסיים, אבל רומי ואשכנז וצרפת ומקצת ארץ יון ומצרי' [ופלשתים] וספר ביד רומיים, והיו ישראל ביד פרסיים פעם שנייה, ובתחלה היו איהבים לישראל בימי יודנד והוא אחשוורוש שבזמן התלמוד וכן בימי שבור מלכא.

ובימי יצא לעולם איש אחד ששמו מנאי ועל שמו נקרא המינים, אבל אין זה אמת כי יותר מר"ן שנה קודם לזה נכתבה המשנה, ובסוף ברכות אומר משקלקלו המינים וכו', וכן בסוף מגלה נתנה על מצדו היו זה דרך מינות, אבל אפיקורוס שאומר בסוף חלק אומרי שבזמן קדמון קודם ארסמו היה פלוסוף אחד ששמו כן, ומי שהיה מסברתו נקרא אפיקורוס, אבל התלמוד

לו הקב"ה הן בעיני מלך פסר ושלה וקבץ את כל חכמי ישראל שבכל הארצות ופירש המשנה על מהונתה והוא תלמוד בבלי, וסדרם בהסכמת כל חכמי בני דורו, ואח"כ עברו צרות רבות ונחפורו כל חכמי ישראל פזור גדול ונתמעטו הלבנות והתחילו לכתוב התלמוד בספר ע"כ. ונראה מהרמב"ם ו"ל כן בכל ספריו כי רב אשי עשה התלמוד וסיימו, וכן נראה בגמרא שעשה שני מהדורות לתלמוד, אבל הוסיפו עוד תלמידיו ובניו.

הדור השביעי מרימר ומר בר רב אשי וחביריהם

ואחר רב אשי היה מרימר ויש נוסחא הוני ראש ישיבה במקומו בסורא חמש שנים ונפטר שנת קצ"ב זה אמר בעל דורות עולם, אבל הנראה לי נפי התלמוד בסוף מ"ק כי רב הונא בר נתן ראש ישיבה אחר רב אשי, וכן הערוך דהקיה רגליה דבר נתן פי' למיהוי הוא נשיא, וזה היה אדם גדול בזמן רב אשי אבל מיכא כיהן ליה כדאיתא בסנהדרין ובגמין, ואחריו רב אידי בר אבין, ונראה לי כי אינו זה רב אידי בר אבין נראה שהיה בימי רב אחא כי יהיה עתה יותר מ' מאו' שנה וא"כ יש שנים, ונפטר שנת ר"ב ליצירה ואחריו חכם אחד שנקרא רב נחמן בר הונא ג' שנים ונפטר שנת רפ"ו, ואחר כל אלה ישב מר בר רב אשי על כסא אבוי שלש עשרה שנה, וימים טובים i) היו כל ימיו לישראל לפיכך קראוהו רב טובימו וכן נראה בתלמוד בבתרא והיו רוצים למנות לראש ישיבה לרב אחא מדיפתא וכל זה סיוע לבעל דורות עולם שלא כתב רב אשי מה שיקרה אחר מותו ארבעים שנה, ואח"כ אחר רב אשי כמו שבעים שנה סימו התלמוד, ובימי זה מר בר רב אשי גזר מלך פסר לחלל שבתות, ומר בר רב אשי בסורא בקש מהאל ית' וית' רחמים ושמע חלתי ובה תנין בהצי היום ובלע למלך פסר במשתו ובמשכנו ובמלה הגזירה ברוך השם. ונפטר מר בר רב אשי שנת רכ"ה ליצירה שהוא ארבע מאות שנים לחרבן הבית שנת תשע"ט לשמרות, ואחריו רבא תוספאה ששה שנים [ונפטר בשנת ר"א רל"ג], וחמשה חכמים היו לרב אשי השנים חבירים לו מרימר ורב אידי בר אבין והשאר תלמידים.

(1) סמאן נראה כי טעות נפל בדפוס ספר הקבלה, כי שם כתוב ו"ט שנים היו יסיר, ובאי לענית היה לסבת מלכות רומים שישים שהיה כתיב בר"ה ר"ט. המעריך.

רב ריחומי ונפטר שנת ר"ו ליצירה, ואחריו ר' סימאי בריה דרבינא עשרים שנים נ"א בריה דרבא ונפטר בשנת ר"ו, הרי שבעה דורות של אמוראין בבית שני, תשעה דורות של הוראה, וחמשה של תנאים. נמצא מימי זרובבל עד סוף ימי רבינא ורב סימאי בריה דרבא נ"א דורות, והשנים מתחלת בית שני עד שנת התנ"ח.

ודע כי כל היכא דאיכא אמר ר' פלוני כמו אמר רב יהודה אמר שמואל רבו היה ושמינה ממנו, וכן אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן הוא רבו כן פירשו החוססות בפרק השוחט, וכל היכא דאיכא אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי לא שמינה ממנו אבל שמינה מאחר שקבל ממנו. וכן כתב רש"י בחולין ומוכח לה מדאמרינן התם אמר רב אשי משמיה דרבא וכו'. ומוכח לה בעל כרחך רב אשי לא שמינה מרבא, דרב אשי לא ראה רבא מעול¹ וכבר כתבתי למעלה מה שסובר הרמב"ם כי רב אשי קבל מרבא ושאינו נראה דעתו, אע"פ שהוא גורס עד שלא מת רבא נולד רב אשי.

אבל הרמב"ם ז"ל כתב במפתח המשנה כל מקו' שאומר משום הוא רבו, וכן נראה כי בברכות פרק היה קורא ר' יהודה אומר משום ר' אלעזר בן עזריה וזהו רבו כמו שאומר בגמרא, ואולי יהיה זה בתנאים ולא באמוראים, אבל באמוראים מצינו שהוא רבו. בפרק המפקד במציעא רבא משמיה דרבה וכן אביי משמיה דרבה, אבל על הרוב כשאומר משום פלוני הוא רבו, ולפעמים כשאומר ג' או ארבעה או חמשה חכמים כגון אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן אמר ר' מאיר ודולג שני דורות לקצר, וכן אמרו בגמרא אמר ר' אלעזר אמר ר' יהושע בן חנניה ושם דולג ר' יהושע בן ממל שקבל מר' יהושע, ואמרו בתלמוד שהוא בן, שכן נמצא במשנה ר' פלוני שקבל מן הנביא² ה"מ ואלו הזקנים ויהושע לא קאמר ודולג אותם, ובאלה הכללים ובכל מה שאמרתיו תוכל לדעת הספק בע"ה.

פירש שהוא לשון הפקר ובזוי, וכבר פירשנו למעלה שני פירושים במשומד, וא"כ מה שאמר בעל אשכול הכופר (1) שמינה מי שאמר רבשקה שהיה משומד אינו אמת, כי ר"ל אמרו כן שאע"פ שרבינו האי גאון פירש שזה השם מיש"ו ואיך כפי מה שפירש הרמב"ן מימי רבינו ע"ה היה מכל בן נכר לא יאכל בו, וזה מינאי היה אומר שיש ב' רשויות אחד פועל טובות ואחד פועל רעות כמו פריעה, ובריה תורה מלבו והרגו שבור מלכא בהכחתי.

ועוד היה אל הפרסיים מלך שמו הורמיו ומת, והניח אשתו הרה ולא רצו הפרסיים להמליך מלך תחת הורמיו אלא נתנו כתר מלכות על בנה וילדה זכר והמליכוהו ביום לידתו ויקראו שמו ב ד א ס על שם כוכב מאדים שהיה כוכבו. ועוד מליכים אחרים גדולים כולם היו אוהבים את ישראל עד שגברה מלכות ישמעאל.

וקדם לכן הפך ה' לבס לשנא את עמו ותפס מלך פרס ג' מגדולי ישראל אמימר בר מר יקא בר מר זוטרא חבירו של רב אשי ורב משרשיא ראש גלות והונא מר שמו, והרגם מלך פרס והפש נערי ישראל והוציאם מן הכלל על כרחם [במבת] בשנת ד' אלפים והל"ד [צ"ל רל"ד] כשמת רבא תוספאה ובאותה שנה היה רבינא ראש ישיבה שנה אחת.

ובימי ראשי ישיבות אלו שהיו בקורא היו ג"כ ראשי ישיבות בשום בדיאה, רב גביהה מבי כתיל בשנת שפירת רב אשי והיה לראש שש (בסה"ק שתי) שנים ונפטר בשנת קצ"ג, ואחריו רפרם עשר שנים, ונראה שאין זה רפרם בר פפא כי כבר אמרנו למעלה שמת בשנת קמ"ג וכן מאד, וזה נפטר בשנת ר"ג, ואחריו רב ניהומי י"ג שנים נ"א

(1) מה היה נראה כי אשכול הכופר הוא אל מחצרא ואל פרכיא לר' משה בן עזרא כי שם הובאו אלו הדברים, דג"ב. 1071.3.

מאמר שלישי

סדר רבנן סבוראי וסדר הגאונים

הדור השלישי רב הזן [מאשיקא] קבל מתלמידי רבי סימונא ורב עינא, והיה לראש בשנת שס"ט ליצירה, ואחריו רב מארי, ואחריו רב מיצא הונא, ואחריו רב חיננא [בד"ע רב חיננא] כל אלה דור אחד ולא הוזכר מספר שנותיהם.

הדור הרביעי רבי צחק וביומי גברה מלכות ישמיאל ונעקרה מלכות פרס מן העולם ובא לבבל עלי בן אבוי סאלב מלך ישמיאל לאחר שנברו עליה ישמיאל כמה שנים, כי בימי עומר בן אלכמאב מלך ישמיאל נעקרו מלכות פרס והרגו 1) בנותיו ובניו של יודנר מלך פרס והלכו בשבי, ויעמוד מלך ישמיאל ויהן בת יודנר לר' בוסתנאי ראש גלות וגיריה והיתה לו לאשה, כי בשנת ארבעת אלפים ושס"ב 2) חתחיל כוחמד מלך ישמיאל למשען [משענות], וכן מצינו שנת ארבעת אלפים ושס"ב ביום חמישי בשבוע יום שני מחדש אב, ובשנת שס"ז לכדו הישמעאלים ירושלים שהיתה ביד אדום תק"ט שנה מיום הרבן הבית, ואחר זה היה ביד ישמיאל ת"ע שנה שבשנת התנ"ש ששה עשר לאב שלשים יום לאנושותו חזרו הנוצרים ללמד ירושלים בימי ר' אברהם בר [חייא הספרדי]. וכשבא עלי אבן סאלב לבבל יצא אליו רב יצחק ראש ישיבה וכיבדו ונישאו המלך על כולם בשנת ארבעת אלפים ות"כ.

הדור החמישי מר רבא ומר הונא, והיה מר הונא בסורא ומר רבא בסוס בדיחא, ואחריו רב שישנא ורב בוסנאי 3), ורב שישנא נקרא רב משרשיא בר תהליפא [וארבעה אלה דור אחד הם], ונפטר [רב שישנא] בשנת חמ"ט, והוא סוף רבנן סבוראי, נמצא רבנן סבוראי חמשה דורות ושנותיהם משנתם התלמוד עד זה השנה קס"ט 4) שנים.

דוע שהורב מזה לקחתו מספר דורות עולם שהוא ספר קבלת החסיד דלוי עם מה שאני תקנת' ודיכסתי.

1) בספר הקבלה והלכו. 2) בספ"ק שפ"ד בשעתי.

3) בספ"ק בוסאי. 4) בספ"ק קס"ז.

במצות צ"ג כתב רבינו משה מקוצי רבנן סבוראי הם הגאונים שעמדו אחר חבור התלמוד.

הדור הראשון הוא רבה בר יוסף, הוא ראש רבנן סבוראי ויש נוסחא רב יוסף, והיה לראש אחר רבינא ורב סימאי בריה, וזה רבה בר יוסף מלך ל"ח שנים עד שנת עז"ר עדר לבדו, אבל בשנת כ"ד למלכותו והיא שנת ארבעת אלפים ור"ס ליצירה, והיא שנת תתי"א לשפירות קכ"ג שנים קודם תאריך הישמעאלים נחתם ונסתם ונשלם התלמוד בבלי עם הגויות והתקנות והמנהגות שתקנו וגזרו כל חכמי הדורות שהיו מימות רבי ועד ימיהם, ונחפשו בכל ישראל וקבלו אותו ולמדוהו ברבים חכמי כל דור ודור, והסכימו עליו כל ישראל ועליו אין להוסיף ואין לגרוע ובימי רב אשי הוחל לכתוב, נמצא מכתבת המשנה עד סיום התלמוד בבלי שיי"א שנה סימנא איש, שהמשנה [התחילה] בשנת תקס"ט, והתלמוד [נחתם] בשנת ארבעת אלפים ור"ס ליצירה, תל"ב לחרבן הבית השם ית' וית' יבנה אותו למען שמו ולמל"ל אכ"ר, והוא היום אף שנים שנחתם התלמוד והוא ע"ג שנים אחר פטירת רב אשי, אבל ביסוד עולם אומר שבשנת רס"ה נשלם התלמוד בבלי ויש חמשה שנים [הגדל] ביניהם.

הדור השני ואחריו מרבנן סבוראי רב אחא בר הונא והיה ראש ישיבה שנה אחת ונפטר שנת ע"ה, ואחריו רב שמואל בר רבא ג' שנים ונפטר שנת רע"ה, ואחריו רבינא בר אוכנא שנה אחת ונפטר שנת רע"ט, ואחריו רב תהליפא שבעה שנים ונפטר שנת רס"ו, ואחריו רב סימונא ורב עינא, רב עינא בסורא ורב סימונא בסוס בדיחא, והיה רב סימונא עד שנת ד' אלפים וש' ויצירה כל אלה דור אחד הם.

הדור השני תלמידי רב סימונא ורב עינא ולא הוזכרו שמוהם כי הישיבות במלו כמו חמשים שנה [אחרי מות רב סימונא] עד שנת שס"ט ליצירה משני שנאת מלכי פרס ושמותיהם.

סדר הגאונים

הבאים אחריו בדקוהו ופשטשו בו, ושמענו שעד היום לא נמצא בו מיעוט בעולם, אבל לא נסמך ר' אחא זה שיהיה גאון מפני שנאת ראש גלות שהיה באותו הדור והיה שונאו וסמך לשמשו של ר' אחא ושמו רב נמרונאי וכעס רב אחא והלך לו מבבל לארץ ישראל ונפטר שם, והיה רב נמרונאי לראש שלש עשרה שנה עד שנת ד' אלפים ותקכ"א, ואלו ד' ראשי ישיבות היו במתא מחסיא בזמן הד' ראשי ישיבות של פום בדיתא שאמרנו למעלה. התוספות בפ' איהוה נשך: בתשובת הגאונים בשם רב ברוך צדק כהן גאון יורד עמו עד לחיי הקורא לחבירו רשע לשרוף תבואתו ותמיכה מאין לו זה. הדור השלישי של גאונים בשום בדיתא אדר פשירה אמיר בשנת ארבעת אלפים ותק"א היה בפום בדיתא רב מארי הכהן מנהר פקוד שמנה שנים ונפטר בשנת ד' אלפים תק"ש. ואחריו רב אדא חצי שנה ונפטר באותה שנה, ואחריו רב יהודאי שלש שנים ומחצה ונפטר בשנת ד' אלפים ותקכ"ג והוא חבר הלכות פסקות ומהלכות גדולות קבצן וסני נהור היה.

ובימי היה ענן ושאלו בנו וענן זה מבית צור היה ותלמיד חכם היה בתהלה והכירו שיש בו שמץ פסול מפני זה לא נסמך לגאון ולא סיעוהו מן השמים להיות ראש גולה ומפני קנאה ומינא שהיה בלבו העלה שירשון ועמד להסית ולהרית את ישראל הוא ושאלו בנו מעל קבלת החכמים מפי הנביאים עדים כשרים מפי עדים כשרים כמו שסורנו בספר זה, ונעשה זקן ממורא על פי ב"ד לבלתי שמוע אל הכהנים ואל השופטים. והוא חבר ספרים והעמיד תלמידים וברא מלבו חוקים לא טובים ומשפטים לא יחזי בהם, והכתב הואת נקראת קראין כי אחר חחרובן הבית תדרללו המינין עד שעמד ענן וחוקם, והחולכים אחר הקבלה נקראו רבנים, ועל כן נהגו לקרות לכל אחד מישראל רבני א"ש שהיה עם הארץ.

ורבי האי חלק על הלכות מר יהודאי גאון שאמר

הדור הראשון ישיבות פום בדיתא רב חיננא גאון מנהר פקוד היה ראש ישיבה שמונה שנים עד שנת תנ"ו, ואחריו רב הילאי הלוי ראש ישיבה שמונה עשרה שנה ונפטר שנת תע"ה.

הדור השני רב יעקב מנהר פקוד היה ראש ישיבה שמונה עשרה שנה ונפטר שנת ד' תצ"ג, ואחריו רב שמואל מבני בניו של אמיר חבר רב אשי שמונה עשרה שנה ונפטר שנת תק"א הרי אלו בפום בדיתא, ובימי זה שנת ד' אלפים ותק היה ענין מלך הכור שעשה ויכוח וחקירה עם שלשה חכמים אחר נוצרי. ואחד ישמעאלי ואחד יהודי ונתנייר הוא וכל שריו ועבדיו ועשה ס' הנכבד שאין נמיהו שנקרא ספר הכוזרי על עניני האמונה ועשאו ר' יהודה לוי הפייסן. ולעולם היו על הרוב שתי ישיבות בבבל: האחת בפום בדיתא והאחרת היותר גדולה בסורא שהיא מתא מחסיא כאשר פרשנו למעלה בקונדרס התנאים מר' שמואל הנגיד, והיו שאומרים נהגו בשתי ישיבות, ובימי אלו [הארבעה] ראשי ישיבות היו ג"כ ראשי ישיבות במתא מחסיא שהיא סורא ואלו הם: רב הונא בר יוסף שנת תמ"ש, ואחריו ר' חייא ממישן, ואחריו מר יקא והוא רבא בר מפורנאי נתמנה לראש בשנת תע"ש, ואחריו מר יהודאי גאון ואחריו רב יוסף שנתמנה לראש בשנת תצ"ש, ואחריו רב שמואל בר מרי שנת תק"ס ובימי מר שמואל זה היה ר' שמעון קיורא ולא נסמך לגאון וחרב הלכות גדולות בשנת אלף ונ"ב לשמרות שהיא שנת ארבעת אלפים ותק"א ליצירה בשנת הג' לגדולת ר' שמואל בר מארי בסורא ותנא שנת שמונה לגדולת מר שמואל מורע אמיר בפום בדיתא והוכיר שמועות משמיה דרב כהן צדק שכהן צדק זה הוא אותו שהיה רבו חכם מבעל הלכות גדולות ולא נסמך. ואחר מר שמואל בר מארי היה חכם גדול: רב אחא משיבחה שחבר שאלותיו שלו בכל מצות האמורות בתורה והוא חסר מצוי בירונו ומסור עד היום הזה וכל

שהיה מאור עינים והסופר מעה, ומה שלא שמענו מפיו לא נאמין כי החייה דאמר לענין שניות אשמו בר במה דרבנן התיים עליה הני נמי כיון דאית שירבא לא סמכינן עליה כי הדיסור מעה אי נמי אינש אחרנא כהנה בשמיה אחרי ק' שנים אחר שבאו מאדום לבבל אמרו בשמיה, ואחר רב יהודהא היה רב מנשה אחינא ה' שנים ומחצה [ונפטר בשנת ד' אלפים תקמ"ה, ואחריו רב מרי הלוי בר רב משרשיא ג' שנים ומחצה ונפטר בשנת ד' אלפים תקל"ב, ואחריו רב ביבי הלוי עשר שנים ומחצה] ונפטר שנת תקמ"ג. בימי רב מנשה בן יוסף ורב הונא הלוי ראשי ישיבות במתא מחסיא, ובימי הגאונים אלו שהיו בסום בריחא היו במתא מחסיא רב דוראי [בסה"ק יודא] שהיה לראש בשנת מות רב נטרונאי שנת הקמ"א, והיה ראש ששה שנים ונפטר שנת תקמ"ז, ואחריו רב חניניה בר רב משרשיא ד' שנים ונפטר בשנת תקמ"א, ואחריו רב מלכיה שהי שנים ונפטר בשנת ד' אלפים תקמ"ג. ואחריו רב חנינאי בר רב אברהם עד שנת ד' אלפים ותקמ"ב נחסירו ראש גלות, ואחריו רב הונא הלוי בר רב יצחק ואחריו רב מנשה בר יוסף עד שנת תקמ"ד [בסה"ק תקמ"ח].

הדור הרביעי שהיה בסום בריחא אחר רב ביבי הלוי היה לראש שלש עשרה שנה ו' ישיעה הלוי בר אבא ונפטר בשנת תקנ"ז, ואחריו רב יוסף בר רב טילא תשעה עשר שנים ונפטר שנת תקצ"ה, ואחריו רב מרדכי הכהן ג' שנים ונפטר שנת תקע"ה, ואחריו רב אדוניא ארבעה שנים ונפטר שנת תקפ"ב, ואחריו רב יוסף בר יהודה שתי שנים והסיד גדול היה ומלומד בגסים, ורב יהודה [אב"י] אביו של רב שרירא היה סופר שלו והעיד שהיה אליהו ז"ל נראה בישיבתו של רב יוסף כמה פעמים ושתי שנים היתה גדולתו ונפטר שנת תקפ"ד. [ואחריו רב אברהם בר רב שרירא י"ב שנה ומת בשנת ד' אלפים תקצ"ו].

הדור החמישי רב יוסף בר רב חייה היה לראש ישיבה שתי שנים בסום בריחא ונפטר בשנת תקפ"ז [בסה"ק תקצ"ו]. והעריך בערך ס"ח אמר כי בשנת ה' אלפים פ"ש [ב' תקפ"ח] שהיא שנת אלף וק"מ לשטרות היה מור אברהם גאון שהיה יודע חכמת שיחת דקלים, ואחר רב יוסף היה רב יצחק בר חייה ז' שנים ונפטר שנת תקפ"ג, ואחריו רב יוסף בר רבי שהי שנים ונפטר שנת תקצ"ה, ואחריו רב שלמיו י"ו שנים ונפטר שנת תר"א, [ואחריו רב אדני כהן ששה חדשים ומת בשנת ד'

(1) בסה"ק רב אברהם בר רב שרירא, (שנפטר בשנת תקצ"ו), וע"כ יחיה חבדל בין שני המחברים בזמני כל אלה הגאונים הרשפים כאן. המעריך.

גאון [בר רב הנניא גאון בר רב יהודה גאון], והוא הרביץ תורה בישראל על כל הגאונים, ועשה ספר מקח וממכר וס' על כל ענין השבועות וס' מצרנות ושאר ספרים שהארץ העולם, ולאורו הלכו דורשי התורה ממזרח שמש עד מבוא, והיו ימי חייו צ"ט [בס"ק ס"ט] שנה ונפטר ערב י"ט האדרון של פסח שהוא שנת אלף ושמי"ט לשטרות שנת ד' ותשצ"ח, וזה רב האי גאון שהארץ ימים כמו אביו קרוב לק', וכמותו לא היה בגאונים לפניו והוא סוף הגאונים ומבית דוד היה מורע המלוכה מבני ורובל בן שאלחיאל.

והנשיאים וראשי גלויות שהיו אחריו וראו חותמו שהיה חותם על הגליונים שהיה שולח, וארה חקוק עליו כמו שהיה על דגל מחנה יהודה ועל דגלי מלכי יהודה, אבל מימי ישמעאל לא נהנו שררה ראשי גלויות כגון זה אלא שהיו קונים אותו בממון. הרבה מן המלכים כמו מוסכין, והיו רוצי אליל ולפסין לא רצו הוריו להיות ראשי גלויות וחזרו לגאונות והוא מורע רבה בר אבהו, והלשינו פריצי ישראל ברב שרירא ורב האי ותפשם המלך ישמעאל ובזו כל אשר להם ולא נשאר להם מזדה בעולם, ונתלה זה רב שרירא בידו. אחת כן מאה שנה ולא הוסרו מהגאונות, ובשנת ד' תשכ"ח היה רב האי לגאון וגאונותם היתה שבעים שנה רב שרירא שלשים שנה ורב האי מ' שנה, ודורו הדור השמיני בגאונות.

ובזמן אלו היה אלדר הרני שהביא שחישות מעשרת השבטים וכתב כל המסעות שהם שם, ואלו הגאונים האמינו לו אע"פ שהחכם רב"צ ד"ל אינו מודה לו, ובס' המצות והמורכי הביאו דבריו, וגאון אחד ששמו . . . השיב על שינוי שהיה בהלכותיו והלכות שלנו בשחישות.

[ראיתו להכניס בכאן שחישות אלדר הנוכר פה לפי כ"י הנמצא בעיר אוקספורד וס' Hunt. 345 וקרוב מאד כי הוא הספר שהוכיח בעל היוחסין שגאון אחד עשה השגרת עליו, כי באמת הביא הספר הזה את דברי אלדר והשינוי עליו. המעריך.]

אמר רבינו יהושע בן נון מפי משה בן עמרם מפי הגבורה כל הנובא לישראל ואינו יודע הלכות שחישת אסור לאכול משיחיתו, ואלו הן הלכות שחישת: שחישתה, דרוסיתיה, חלדיתיה, הגרמיתיה, ועקרויתיה. שחישתיה מה היא, התחיל המבנה למבנה הבהמה ואנסהו אונס, או נפלה המאכלת מידו, או נפל הסדר על עינו, או נפלה צירע על ידו, או פתמהו אדם בדברים, ושדה בידו עד כשיעור שחישת בהמה אחרת והלך

והלך לאביו נכלם ונבדו, והתחוק אביו במלכות ובכת גדולה מהקל עמו ורב סעדיה בכת אחרת מהקלה והעמידו את יאשיהו בן זכאי לראש גולה תחת דוד אחיו, ואח"כ נתחוק דוד ונתלה במלכות והסיר את אחיו ויבקש להרוג את ר' סעדיה ונחבא רב סעדיה כמו ד' שנים ובמחבואו חבר כל ספריו, ור"ס משועי יהודה היה מבני שלה בן יהודה מורע ר' היינא בן דוסא, והקים דוד בן זכאי רב יוסף בר רב מרדכי ואח"כ עשו שלום דוד הנשיא ורב סעדיה, ואעפ"כ לא הוסר רב יוסף ולא שב רב סעדיה לגאונותו, ורב יוסף היה גאון י"ד שנה ואח"כ מת דוד בן זכאי, ואחריו נפטר רב סעדיה בשנת ד' אלפים תש"ב והוא כבן ג' שנה מן המרה השחורה, ואחר שהבר כמה ספרים טובים וס' האמונת וס' לתורה ולכ"ד ספרים ולשון הערב לתורה, ועשה טובות גדולות לישראל והשיב השבועות על המינים ועל הכופרים בתורה, ואחד מהם **חמי אל בלכזי** שהוכיח החכם רב"ע ז"ל בפ' התורה וזה ברה מלבו תורה, והעיד עדות רב סעדיה כי הוא ראה מלמדו תינוקות מלמדים אותם לחינוקות בספרים ולחיות עד שבא רב סעדיה ונצחם, והמשובת שעשה לישראל הגדו הם כתובים על סף הגלוי ועל אגרת ר' דוסא בנו שכתב לרב הסדאי הנשיא בר רב יצחק מ"ב, ואחר פטירת רב סעדיה היתה ישיבת מתא מחסא הולכת ודלה עד שברח רב יוסף למדינת אלבצרה ונפטר שם. **הדור השלישי** בשום בדיחא אחר [רב האי בר]

רב דוד היה לראש רב קימיו בר רב אדניאי י"ח שנים וחצי ונפטר שנת תרנ"ט, ואחריו רב יהודה בר רב שמואל אבי אביו של רב שרירא י"ב שנים ונפטר שנת תרע"א, ואחריו הוקם רב מבשר הכהן בר רב קימיו גאון, והנשיא דוד בן זכאי הקים במחלוקת לרב כהן צדק בר רב יוסף, ונמרפה דעת רב מבשר וחזרו כלם לרב כהן צדק, ונפטר רב כהן צדק בשנת תרצ"ח, והיה לראש רב חנניא אביו של רב שרירא ה' שנים וחצי ונפטר שנת תש"א.

הדור השביעי רב אהרן בר סרגא [בסח"ק סרגמרה] אחר פטירת רב חנניא והיה סודר ועשיר גדול ומפני עשור הוקם ולא היה (1) ראוי לכך, ונפטר בשנת תש"ב. ואחריו רב נתמיה שמונה שנים, ואחריו רב שרירא כי כמו מאה שנה היו ימי חייו, וכשראה שהארץ שנים ובנו רב האי היה ראוי להיות ראש ישיבת סילק את עצמו וישב בנו על כסאו. והוא רב חזאי גאון בר רב שרירא

(1) בסח"ק מפי שהיה.

הדם בכל הבשר נבלה משעור הראשון שלא שופך הים כולו, וכתוב בתורה כי נפש הבשר דמו בגפשו הוא וכתוב ולא תאכל הנפש. ותפסיר פתמוהו (ביחה) מן פתאום.

דריסתיהויה מה היא, שתחה מאכלת חדה מאד והבהמה רכה והשוחט בן כה ושחט וחתך הסימנין בפעם אחת דרוסה היא ולא תאכל, ולמה דומה בשרה כי פתאומה ושחט בפעם אחת דומה לבהמה שטרפה כפיר פתאום והלך כל הדם בגשרה ולפיכך היא מריפה, ואם המאכלת ארוכה כצואר הבהמה פעמים ושחט בפעם אחת והאנטייה למאכלת לאהר שחיטה כשירה היא ותאכל, ואם המאכלת קצרה [עוריה] עכול הרבה ושחט אותה שמימי' ומן השלישי' בקצותיה [נשחט] שחור הוא ויאלל, ואם תיש גדול הוא ועורו עכול עד למאור ועליו שער גדול ונפלה המאכלת על השער ולא היתה המאכלת חדה כחונן ושחט פעם אחת ושניה ושלישית ולא נשחט, ואם ברביעית שחט עד קצות השחיטה הניקה היא ולא תאכל, ואם איל הוא ועל צוארו צמר רב ונפלה המאכלת על הצמר והצמר קשה חיתוכו על הברזל עד דסבר הוא כי שחטה והעלה המאכלת ועמדה הבהמה פסולה ולא תאכל בשרה הזויה, ואם הפריע הצמר ומן המאכלת על עורו ושחט וחתך בשלשה פעמים ונתחך לקצות השחיטה שחור ויאלל.

הלידותיה מה היא, שיחחיל שוחט הבהמה ונכנסה המאכלת בין הושט לקנה או בין הקנה לושט ולגידים שבין העור ולבשר או בין העצם לצואר לושט לקנה ולגידים ושחט למעלה מריפה היא, ואם ישחוט למטה מריפה, ואולם במה שבין העור ולבשר או בין העצם לצואר לושט במה ישחוט יקה המאכלת ממקום כניסתה ויברך ברכה שניה וישחט, ואחר שישחט יראה את המאכלת נכנסה במקום השחיטה שחור ויאלל, ואם הכניס המאכלת למעלה ממקום השחיטה מריפה היא, ואם למטה ממקום השחיטה הכניס מריפה, ומה ההלכה מריפה כי תכנס המאכלת בין העור לבשר ואינה במקום שחיטה הריגה היא והיא נבלה וכתוב לא תאכל כל נבלה, השריפה מאליה ונבלה משחיטה.

הגרמיותיה היא מטבעת גדולה ולמעלה מרפה מטבעת גדולה ולמטה שחורה, והשוחט עליו שיתן ארבע אצבעותיו מתחת טבעת גדולה וישחוט מתחת האצבעות, ואם לא שחט על

ארבע אלא אפילו על שלש או על שנים כשירה, ואם הגיע מאכלת לטבעת הגדולה ולא נשארה בלתי הותמת אחת מן הקנה של ריאה שחור הוא, חתך בחותמת אשר מתחת הטבעת הגדולה כחוט השער מריפה, וכל שחיטה העשויה כעט מריפה היא, ואם העמיטה מתחת ארבע הותמת החבוקות אל הטבעת הגדולה שחור הוא, ואם העמיטה מתחת הטבעת הגדולה בשלשה הותמות מריפה היא. וכי האמר על ההנרכה מרפה היא למה, דע שהדין שדום יוצא מוכן הם נגד הטבעת הגדולה השחוט התכה שורש של גדי הדם ולא יצא הדם, ובעבור המסריגות ישחוט מתחת הטבעת הגדולה אשר יפתחו הגידים האילו בקנה מריפה היא, ואם כחונן חתה הטבעת הגדולה ולא תעמיט שחור הוא, הדא נין מא ונתה בכמה רבננו הנטאל הרב.

סוף סדר הגאונים.

מאמר רביעי

סדר הרבנים

משה ולענותה שזיחה יפת מאד, והיא צעקה לר' משה אישה בלשון הקדש ושאל' ממנו אם הנשבעי' קמים לתחיית המתים אם לאו, והוא השיבה אמר ל' מבשן אשיב וגו' וכשמינה דבריו השליכה את עצמה לים וסבבה ומתה, והחכמים אלו לא הגידו לשום אדם מה סיבם ומה חכמתם, והשליש מכר את ר' שמריה באלכסנדריא של מצרים ומשם הלך אל מצרים והיה לראש. והשני ר' חושיאל מכר אותה באפריקא בחוף הים ומשם עלה למדינת אלקירואן שהיתה בימים ההם חוקה מכל מדינות שימצאל אשר בארץ המערב ושם היה ר' חושיאל לראש ושם הלוד את רבינו הנגאל בנו. ובא השליש לקורטבה ומכר שם ר' משה ור' חנוך בנו, שפדאוהו אנשי קורטבה וכמוכרין היו שהיו עמי הארץ והיתה בקורטבה בית הכנסת ששמה נכסת המדרש, והיה שם דיין ר' נתן חסד וגדול, אבל לא היו בקאים אנשי ספר או בדברי רבותינו ז"ל, ואעפ"כ באוהו מעט שהיו יודעין היו עושין מדרש ומפרשים ועולים ויורדים, ופ' ר' נתן הדיין על כל הוואה טבילה והיא במס' יומא, ואמר להו ר' משה א"כ פשו להו טבילות, וכששמעו הוא ותלמידים את דבריו חמיו והו אל זה ושאלו ממנו כל ספקותיהם שהיו להם והשיבו להם רבב חכמא והיו בעלי דינין מחוץ למדרש שלא היה להם רשות ליכנס עד שישלמו התלמידים ההלכה, ובאותו היום יצא הדיין ואמר להם אני איני דיין אלא זה הלושב השק והאורח הלא הוא רבי ומורי ואני תלמדו אחיה מהיום ואיך ומנהגו לדיין בקורטבה בקהל כי הוא נבון וגאון, ועשו לו הקדול פסקה גדולה וכברוהו במיבושים יקרים ובמרכב, ורצה השליש לחזור ממכירתו ולא הניחו המלך כי שמה מאד על הדבר כששמע שאין יהודים שבמלכותו צריכין לאנשי

ובימי' אלוד הדני היה ראש ישיבה במתא מוחס' דוחתו אבי אשתו רב שמואל הכהן גאון בן הפני גם הוא חבר ספרים הרבה ונפטר בימי רב האי גאון ארבעה שנים קודם פטירת רב האי, אבל בני ישיבת ר' האי הקימו חוקה ראש גלות בן בנו של דוד בן זכאי והושיבוהו על כסא רב האי גאון ז"ל. והלשינו עליו מלשינים אל המלך ותפסוהו ואסרוהו בבדול ולקחו כל אשר לו וברחו שני בניו אל ספרד אל ר' יהוסף הלוי הנגיד בר רב שמואל בן אלגנרילא הנגיד שה' אנהב אל חוקה ראש ישיבה והיה עמו עד שהיה השמד בגרמאשה ונהרג זה הנגיד, וברח האדוד משני חוקיהו לארץ סרקוסטא ונשא שם אשה והוליד בנים, ואח"כ נכנסו בני בניו לארץ אדום [בסה"ק לספרד], ומתה היתה ר' חייא בן אל דאודי ונפטר בארץ קשמילא בשנת ד' אלף ותק"ד, ואחריו לא נשאר בארץ ספרד אדם מפורסם שהוא מבית דוד, ואחר חוקיהו שהיה ראש גולה וראש ישיבה פסקו ה' ישיבות הגאונים. וקודם לכן היתה סבה מאת השי"ת שנכרת הקם של ישיבות שהיה הולך להם מארץ ספרד ומארץ המערב ומארץ מצרים ואפריקא וארץ הצני. וכן היתה הסבה שיצא מקורטב' שליש ממנו' על הספינ' ששלחו מלך שימצאל [בספרד ושמו עבד אלרחמן אלנאצר והלך ממנונה על ציים לכבוש ספינ' ועיירות סמוכות לספרד] והלכו עד חוף הים של ארץ ישראל, ונסבו אל ים יין ומצאו אניה ובה חמשה חכמים גדולים ממדינת ספתחן שהיו הולכים להכנסת כלה וכשב השר בן דמאחין הספינה ואסר הא' מן החכמים ר' חושיאל אביו של רבינו הנגאל ז"ל. והשני [רבינו משה] אביו של ר' חנוך ואסרוהו עם אשתו ועם ר' חנוך בנו, ור' חנוך צודנו נער. והג' ר' שמריה בר אלחנן. והד' לא נודע שמו. ובקש השליש לאגוס לאשתו של ר'

מהם האלפים והובים וזעקו ואין שומע להם ולאחר נבנסו ב' אהים אלז ר' יעקב בן גו' ור' יוסף בן גו' אהים ומצאו ההובים והלכו לזרכם, ונתעצו בביתם ואמרו זה הממון מצאנוהו בהיכל המלך ביוא ושבעו שכולו ישוב להיכל המלך במנחות ומתנות ואולי נסור מנפשנו חרפת צוררנו ונתלה במלך ועשו כן, ונתחוקו במלאכת המשי ועשו בגדים יקרים ונשאום ישמעאלים על ראשי הדגלים יקרים מאד לא נעשו כמותם בספר, והעלו מנחה למלך השאם ולמלך אלמנסור בן אביעמר אומנו עד שאהב המלך אלמנסור יעקב בן גו' וכתב לו גליון שנשארו על כל קהילות ישראל שיש מסגלמאסה עד נהר דורנא שהיא קצה מלכותו, שהיה שופט את כלם וידיה רשאי למנות עליהם כל מי שיצא וקצוב כל מס וכל פרעין שלהם, והעמיד לפניו י"ח מסריסו לנבשי פסים והרכיבדו במרכבת המשנה, ונקהל כל בני קהל קרפובה מנער ועד זקן ועשו לו הסכמה בנשיאות וכתבו בה משול בנו גם' אתה גם' בך גם' בן בך ועמד בגדולתו, ושלה שליח אל הרב ר' הונך שאם ידון בין אנשים וכל אוחו באנייה בלי משמות וישליכוו בים, וישל הקמים על בן שפנאש שבו אליו וכתבו כולם אגרות לבן שפנאש שישוב לקרפובה ויסירו את הרב ר' הונך וימנחוהו לרב עליהם, והוא השיב להם תשובה קשה ואמר להם על הרב ר' הונך מעיד אני על עצמי שמים וארץ שאין כמותו מספר עד ישיבת בבל, ומפני זאת החשובה לא הוסר מגדולתו, ולקץ שנה אחת לנשיאות בן גו' אסרו המלך אלמנסור שהיה כמדומה ששיב לו מנחות גדולות, ויקח ממון כל ישראל מכל הקהילות כהוגן ושלא כהוגן ויהן לו, ומפני שלא עשה כן אסרו המלך בבית האסורים ועמד שם כמו שנה עד יום אחד יום איד הישמעאלים עבר המלך השאם על בית הסודר בצאתו מהיכלו אל בית עבודתו, ועמד בן גו' לפני המלך השאם על בית הסודר בפתח בית הסודר וכשראהו שאל את אימנו אלמנסור על מה עשה לו כן והוא השיב מפני שאינו מוביל שי מכל גדולתו, ולאחר צוה המלך השאם להוציאו ולהשיבו לגדולתו ונעשה לו כן אבל לא שב כמו שהיה מפני כן. ומפני שבן שפנאש כתב תשובה קשה לקהל קרפובה לא הוכר הרב אחרי שוב בן גו' בימי הרב. והרב בחסידותו ענמה נפשו והוקשה לו כי בול שבת כות בן גו', ובא אל הרב אחר מחתניו בני פליאג והוא היה כמבשר בעיניו וספר לו שמת יעקב בן גו', וגעה הרב

בבל והקלו נשמע בארץ ספרד וארץ המערב ויבאו כל התלמידים לקרות לפניו, וכל שאלות שהיו שואלים מן הישיבות שאלו לו.

ודבר זה היה בימי רב שרירא קרוב לשנת ד' אלפים ותש"ג, ולקה ר' משה לר' הונך בנו אשה פליאגה [ומשפחתם היתה גדולה מכל משפחות קהל קרפובה] ובתו של ר' הונך היתה לו מבני פליאגה ומפני זה נקראו כבני אביו פליאגה עד היום ודיו לר' משה תלמידים הרבה ומהם ר' יוסף בן יצחק בן שפנאש הידוע בן אביתור, והוא פי' את כל התלמוד בלשון ערבי [למלך ישמעאל ששמו אלחסיין], ור' הונך בן משה פי' כל התלמוד בלשון ערב, זה מצאתי בהקדמת פי' המשנה לסדר נויקין. ומפני גדולתו וחכמתו בעט בר' הונך הרב היושב על כסא אביו, ונהלקו הקהל מהלוקת גדולה אחר פטירת רב הסדאי הנשיא הגדול בר' יצחק שבימיו לא היה אדם בעולם שהיה יכול להלוק על הרב ר' הונך. ובכל יום ויום היו יוצאין מקרפובה אל עיר והורא ת"ש איש מישראל רוכבים על ת"ש מרכבות וכולם לובשים לבוש מלכות והובשים מגבעות כרת מלכי ישמעאל וכל אלה היו עם הרב.

וכת שניה עם אבן שפנאש עד שנברה כת של הרב משה ונידו את בן שפנאש והחרימוהו, והמלך א"ל שיברח והלך מספרד אל גצביאה [בסח"ק בגאנה] ומצא שם ר' שמואל הכהן בר' יאשיהו והוא מבני קהל פיץ וחס לנדוי הרב ר' הונך ולא דבר אליו [ונכעס עליו בן שפנאש וכתב לו אגרת גדולה בלשון ארמי וסעיה בה, ור' שמואל הכהן השיב לו תשובה יהודית וסעיה אבל בלשון רכה מאד.]. ונכנסו שפנאש בספינה אחת והלך עד ישיבת רבינו האי והוא חשב שיקבלנו רבינו האי ושהיה שונא לר' הונך מפני שהארבע' חכמים שהוכרנו כרתו חוק ומזון הישיבות עד שבאו לידי דלדול בבבל, ואעפ"כ שלח לו רבינו האי שאם יבא אליו יושב לנדוי הרב, ואו הלך' שפנאש לזמטק וכת שם, וקודם לכן נתדללה הכת החולקת על הרב וכל חברי בן שפנאש ומהם שני אחים סודרים עושים משי יעקב בן גו' ואחיו יוסף פעם אחת נכנסו לחצר אחד מסריס המלך שהיה ממונה על ארץ תרכונה ובאו זקני הישמעאלים מן הארץ שהיתה תחת ידו לזעק על הפקיד שהפקיד עליהם והביאו לו דורון אלפים והובים נעפרה וכשהתחילו לדבר צוה הסריס לבוותרם ולהכתום במקלות ולהוציאם לבית הסודר מבוהלים ודרוטים ובמוצאי דיכלו היו כמה עקמומיות נסלו באחת

בן אל עירף ונפסה למוות ונכנס המלך חבוט חבוט, ואמר לו מה אעשה ומה ייעצני במלחמות שבסבובי והשיב לו אני לא יעצחך מלבי מעול' אלא מלב זה היהודי שים עיך עליו ויהיה לך לאב ולכהן וכל מה שייצצך כן תעשה וה' יהיה בעורך, ולאחר מות הסופר לקח המלך חבוט את ר' שמואל הלוי להיכלו והיה סופר ויועץ, ובשנת ארבעת אלפים תש"פ היה בהיכל המלך והיו למלך ב' בנים, הגדול באדים ומשנהו בלקין, וכל סרני פלשתים נטו אחרי בלקין הקטן לחמליכו ושאר כל העם אחרי באדים, וגם היהודים ומחס ר' יוסף בן מיגש ור' יצחק בן ליאון ור' נחמיה הנקרא אשכנז מגדולי גראנאטה, שלשה אלה היו אחרי בלקין, ור' שמואל הלוי היה אחרי באדים, וביום מות המלך חבוט עמדו סרני פלשתים וגדוליהם בשורה להמליך בני בלקין, מיד הלך בלקין ונטק יד אחיו הגדול באדים והמליכוהו בשנת ד' אלפים תשפ"ז, ונהפכו פני אוהביו כשוליו קדרה ובעל כרחם המליכו לבאדים, ואחרי כן נחרש בלקין שהמליך אחיו והיה מתגבר על אחיו באדים ולא היה המלך יכול לעשות שום דבר קטן או גדול אלא אחיו היה מנשלו, ואחר כך חלה אחיו ויבר המלך לרופא להניח רפואתו ממנו וכן עשה הרופא ומת בלקין והממלכה נכונה ביד באדים, וברחו היהודים הנ' גדולי העיר הנזכרים למעלה למדינת אשקלה. ונספך רב שמואל הלוי לנגיד בשנת ד' אלפים תשפ"ז ועשה טובות לישראל בספרד ובארץ המערב ובאספראק ובארץ מצרים ובאיסקליה ועד ישיבת בבל ועד עיר הקדש, כל בני תורה בארצות. האלו היה מהנה מנכסיו וקנה ספרים הרבה מכתבי הקדש והמשנה והתלמוד שגם הם מכתבי הקדש, וכל מי שהיה רוצה להיות תורתו ואומנתו בכל ארץ ספרד ובארצות שהזכרנו הוא הוציא אליהם סמינו, והיו לו ספרים כותבי משנה ותלמוד, ונתן במתנה לתלמידים שלא היו יכולין לקנות משלהם וכן בישיבות ספרד בין בארצות שהזכרנו. ועד היה מספיק שמן זית לבתי כנסיות שבירושלים בכל שנה, והרביץ תורה הרבה ומת בשיבת טובה זקן לאחר שנכה לד' כתרים, כתו תורה, וכתר גדולה, וכתר לוי, וכתר שם טוב ומעשים טובים עולה על גביהם. ונפטר בשנת ד' אלפים תתש"ו ועמד על כנו ר' יוסף הלוי בנו הנגיד, ומכל מדות טובות שהיו נאביו לא חסר לו אלא שלא היה ענותן כאביו מפני שגדל בעושר ולא נשא עול בנערותו וגבה לבו עד להשחית, ויקנאו בו

בבניה עד שתחיה בן פליאג ואמר אני באחי לבשרך במות אויבך ואתה אוהב את שונאך, אמר לו הרב אני מצער ונכר על כל העניים שהיו רגילים לסמוך על שלחנו מה יעשו למחר אם אתה מפרנס אותם לא אבכה, שהרי אני איני יכול לפגועם כי לא היה הרב בעל כמון מפני הסדורתו שלא היה רוצה ליהנות מכבוד התורה לפיכך היו חייו חיי צער, ונפטר הרב ר' הנוך בשנת ד' תשפ"ה קודם פטירת רבינו האיי ד"ל י"ג שנה, ואעפ"כ לא השיבו מנחה קהילות מורה ומערב לישיבות מפני שהחכמים אלו העמידו הלמידים הרבה ופשט התלמוד בכל הארץ.

וכן היה מהגו של הרב רבי הנוך כשהיה עולה לסיים התורה בכל שנה ושנה ביום טוב האחרון של חג היו עולים עמו גדולי הדור ועניי העדה, ובשנת ד' אלפים תשפ"ה עלה כמהגו ועלו עמו גדולי הדור ערב יום טוב והתיבה היתה ישנה ונשברה ונפלה ונשברה מפרקתו של הרב, ומת לימים מועטים לאחר שהעמיד תלמידים הרבה והרביץ תורה בישראל.

ומגדולי תלמידיו רב שמואל הלוי הנגיד בר' יוסף הידוע בן גיקשיליה (x) מקהל קורטובה היה תלמיד חכם מהמשכילים הגדולים, ועוד היה בקי בספרי ושמועאלים ובלשונם ומאשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך, והיה רוכל מפרנס את עצמו בצער עד שהיו ימי חירות בספרד לאחר שנפסקה מלכות בני אביעמר, ונברו סרני פלשתים ונתדללה מדינת קורטובה וברחו יושביה יש מי שברח לטרוקוסמה ועוד ורעם שם עד היום, ויש מי שברח לטולטילה ורעם נכר שם עד היום, ור' שמואל הלוי זה ברח למלאקליה ויהיה יושב בחנות והיה רוכל, והיתה חנותו סמוכה להצר בן אל עירף סופר המלך חבוט בן מאחס מלך פלשתים בגראנאטה, והיתה ששחה הספר מפיסת אורח וכתב ספרים לאדניה המשנה אבו אל קאס בן אל עירף והיה רואה ספריו ותמה מהכמתו, ולקץ ימים נשאל מלפני משנה זה בן אל עירף ממלכו חבוט לשוב לביתו למאליקה ושאל את אנשי ביתו מי היה כותב לכם הספרים הבאים אלי, אמרו לו יהודי אחר סמוך להצרך מקהל קורטובה הוא כותב לנו, מיד צוה הסופר והריצו אליו ר' שמואל הלוי ואמר לו אין אתה ראוי לשבת בחנות אל תסור ממני ימין ושמאל, ונעשה סופר ויועצו והוא היה יו"ץ המלך וכל עצתו היתה כאשר ישאל איש בדבר ה', והצליח המלך חבוט בעצות שלו והגדיל למעלה, ואחר כך חלה הסופר

באו מארץ אחרת, שנים הספרים אלו הן; רב יצחק בר ברוך ורב יצחק ברבי יהודה בן גיאת מגדולי מדינת אלסינא, רב יצחק בר ברוך ור' יצחק בר' יעקב בר' ברוך בן אלבאליה מקהל קורטובה, וקודם לכן היו אבותיו מקהל מארדה וכשגבר טיפוסם על ירושלים פייס ממנו שלישו שה' לו ממונ' על ספרד שישלה לו משועי ירושלי' ושלח לו מקצתם והיה בהם עושה פרכות ויודע מלאכת משי ושמו ברוך ועמדו במארדה וסא לי ר' מאיר בן ביבש שראה גליון של רב סעדיה גאון ז"ל וכתוב עליו לקהל קרטובה ואלבירה ואליסאנה ובנאנה וקלסאנה ואשביליה ומארדה העיר הגדולה וכל ערי ישראל אשר סביבותיה ומסני מלחמות חרבה מארדה, וגלו אבותיו של רב יצחק זה הרב בן באליה ושכנו בקרטובה והיו מגדולי העיר, ונולד רב יצחק זה באייר שנת ארבע אלפים תשצ"ה והיה אוהב תורה ודורש חכמה מימיו, ובא למדינת קרטובה חכם גדול מצרפת שמו רבי פריגורס ועשה לו ר' יצחק זה טובה הרבה וספק לו כל צרכיו ויואל לשבת את האישי ולמד ממנו, ור' שמואל הנוי הנניד היה אוהב אותו והוא עודנו נער והיה משגי' לו ספרים ומתנות ומצוהו להשתדל ולקרות, ונפטר ר' שמואל הנניד בשנת ד' אלפים תתש"ו, וכתב רב יצחק זה מחברת עבור וכל סודו לרב יוחסין הלוי בן הנניד, ונשא אותו רב יוחסין הלוי במימון והלך אליו לגראנאפה והיה הולך ושב מקרטובה לגראנאפה, ובגראנאפה היה ביום הגזירה ונעשה לו נס ונצול, ואחר כך קנה ספרים הרבה מאד כי עשיר גדול היה ומספרי הנניד אשר נתפורו בכל הארצות קנה הרבה מאד, והוא חבר גדול וקרא שמו קופת הרובלים ופי' בו מחלכות קשות שבתלמוד הרבה מאד, אבל לא השלימו ונפטר והוא עודנו לא נשלם והיה חכם בחכמת יונית, ובן ל"ד שנה היה כשיצא מבניו בעולם ונסמך ברבנות ונשיאות בשנת ד' אלפים תתכ"ט, כי מלך ישמעאל הנקרא אל מעתמד שמו לשריבביתו ובהיללו שהיה שומע לו בחכמת האיציטנגינות שהיה יודע מוסף על תורהו, ועמד בגרולתו כמו עשרים שנה, ונפטר במדינת גראנאפה בניסן בשנת ד' אלפים תתנ"ד לאחר שהרביץ תורה והעמיד תלמידים הרבה, ועשה טובות גדולות לישראל ונ"ש שנה היו ימי שני חייו והוא זקנוני אבי אמנו (ר"ל של בד"ע).

ורב יצחק ברבי יהודה בן גיאת מגדולי מדינת אליסאנה גם הוא היה אוהב תורה ודורש חכמה מימיו, והננידים השנים רב שמואל ורב יוחסין

סרני פלשתים עד שנהרג ביום שבת בט' בשבת שנת ד' אלפים תתכ"ו, הוא וקהל גראנאפה וכל הבאים מארצות חזקות לראות תורתו וגדולתו, ואבלו ה'ך בכל מדינה ומדינה וככל עיר ועיר ועוד מימי רבותינו הקדמונים שכתבו מגלת העניית בט' בשבת ולא ידעו על מה הוא מכאן שכוננו ברוח הקדש ליום זה, ולאחר פטירתו נתפורו ספריו ומזמוריו ופשטו בכל העולם, וכן תלמידים שהעמיד הם היו רבני ספרד ומנהיגי הדור אחר פטירתו, ובשנת השפ"ו שנה שהוקם ר' שמואל לנניד נלכדה ירושלים על ידי אדום ונעקרה מלכות ישמעאל. ואני אברהם המהבר והכוהב ראיתי בספר ר' אברהם בר חייא הספרדי התוכן הגדול שבנומנו שנת תתנ"ט לקחו הנוצרים לירושלים.

וגדור להזכיר דברי ארץ אפריקא, אחר פטירת רב חושיאל נסמכו במדינת אלקירואן בני ותלמידו רב הזנאל, ורבינו נסים בר' יעקב שאהון שקבלו מר' חושיאל, וקבל רבינו נסים מרבינו האי שה' אוהבו מאד ושולח לו ספרים בהשונות כל ספקותיו על יד על יד, ורב שמואל הלוי הנניד על יד רב נסים היה שותה מימיו של רב האי, והיה מהנה מנכסיו לרבינו נסים מאד שלא היה בעל ממון, ולאחר כן נתחברו בו ושלח בתו לרב יוחסין הנניד לאשה ולא בעתה חן בעיניו כפני שהיתה ננסת אבל היתה בעלת תורה ויראת שמים, וכשנהרג אישה ברהה אל מדינת אליסאנה ופרנסה קהל אלסאנה בכבוד גדול עד יום מותה.

ורב הזנאל עשיר גדול היה שהיו באלקירואן וזוהרים הרבה משיחין מלאי לכיסו והיו לו ש' בנות והניח י' אלפים והובים אחר. מותו, והוא חבר ספר המקצועות, ורבינו נסים עשה מגלת סתרים והוא ורבינו נסים התחילו ברבנות באפריקא שנת תת"ה שנים קודם שמת ר' שמואל הלוי הנניד, ובשנת תתכ"ו שנהרג ר' יוחסין הלוי נלכד סריגוסה על יד סירואי דיאץ מהישמעאלים והיא שנת אלף וא"ו לנוצרים, ורבינו הזנאל ורבינו נסים לא היה להם בן, אבל בעירך אביי אמר רבינו יעקב בן רבינו נסים באלקירואן. ונפטר שניהם וסמך התלמוד מארץ אפריקא, ונשא מיצט מועד במדינת אל מהריה בירי בני זוגמאר ובמדינת קלעה חמאד ביד ר' משה מר שלמה הדיין בן פורמט אבל לא נסמכו ברבנות ולא יצא שבועם בעולם, ודורם של שלשה אלה רב הזנאל ורבינו נסים ורב שמואל הלוי הנניד הוא הדור הראשון ברבנות חזור כח התלמוד בספרד והיו שם ה' רבנים ושמות כלם יצחק, שנים ספרים ושלישי קרוב להם ושנים

לספר בשנת ד' תתמ"ח, וכבר ונשאו ר' יוסף הנשיא בר' מאיר בן שרתמקש, ונכנס למדינת קורטובה ועמד שם מעט ואחר כך הלך למדינת אליסנה ועמד שם עד יום מותו, ונפטר בניסן (בכ"ו באייר) שנת ד' תתס"ג והוא כבן צ' שנה, והוא העמיד תלמידים הרבה ויצא מבעד בכל העולם והבר הלכות כמו תלמוד קטן, ומימות רב האי לא נמצא כמוהו גדול בהכמה וחמשה אלה הם הדור הב' ברבנות.

ומגדולי תלמידיו של רב יצחק ברבי יעקב היה רב יהוסף ברבי מאיר הלוי בן מיגש נולד בארד ראשון שנת ד' תתל"ז, והיה ר' מאיר אביו תלמיד חכם ונשוא פנים, והיה ר' יוסף הוא הגורח ממדינת גראנסה מלפני המלך באדים כמו שהזכרנו למעלה והיה עובר עבודת המלך בן עבאר, ומנעורו של רב יוסף הלוי היה מכיר בו רב יצחק ברבי ברוך שאדם גדול ידיד, והיה משתדל לר' מאיר ללמדו ביום ובלילה שחיו שניהם אוהבים זה את זה כנפשותם רב יצחק ברבי ברוך ור' מאיר בן מיגש, וכשנכנס רב יצחק בן אלפאסי בספרד ונתיישב באליסנה הלך ר' יהוסף הלוי אליו ממדינת אשביליא, והוא עודנו נער כבן י"ב שנה ועמד לפניו כמו י"ד שנה ללמוד יומם ולילה, והיה לו לרב יצחק לבן והגדילו בהכמה וסמכו קודם פשייתו, וכתב לו ספר שאפילו בדורו של משה לא אשתכח כותיה, דאלו בדורו של משה כתיב הבו לכם אנשים חכמים ונבונים וכתבו בתריה ואקח את ראשי שבטיכם אנשים חכמים וירועים ואלו נבונים לא אשתכח והוא חכם ונבון. וכתב הימב"ם ז"ל במפחה המשנה על רב אלפאסי שבכל ספריו לא יש תפיסה עליו כי אם פחות מ' הלכות, ועוד כתב לתלמידו ר' יוסף בן עקנין כי בפ' המשנה טעם וחזרו בו במשנה תורה, וסבת טעותו יש סמך על רבינו נסים במגלת סתרים ועל מר חזק גאון בספר המצות שגישה, ושלא יהיה קורא כי אם רב אלפאסי חכם ספריו. ולאחר שגירת רב יצחק ישב רב יוסף הלוי על כסאו מסיון שנת ד' תתס"ג עד אייר שנת ד' תתק"א ל"ח שנה ובכלם חזרו אמונתו ומבעד יצא מספרד עד מצרים וכל הארצות ומוסף על חכמתו הגדול' היו מדותיו מעודות בו שהוא מזרע מרע"ה שענו מאד היה מכל האדם ונתן לו הקב"ה רוחב לב והיה עובר על פסע. הקב"ה ימלאהו ככל המרובה אשר עשה לישראל. אמן.

ורב ברוך בר רב יצחק בן אלבאליה נולד גם הוא בארד ראשון שנת ד' תתל"ז ששניהם בשנה

בנו היו מנשאים ומכבדים אותו, וכשנזכרה הגזרה על רב יהוסף הנגיד ברד' ר' עזריה בנו לר' יצחק זה הרב בן גיאת וזכר הרב חסר אבותיו וכבר ונשאו ורצה להקימו לראש על קהל אליסנה ושאר קהלות ספרד והוא עודנו נער, אבל אם ה' לא יבנה בית שאו עמלו בוניו בו ונפטר ר' עזריה הלוי ונספך רב יצחק בר' יהודה ברבנות עד שנת ד' אלפים תתמ"ט וחלה הלי ככד והביאורו עבדיו לקורטובה להתרפא ונפטר שם ביום שבת והוציאורו עבדיו מת קורטובה וילכו כל הלילה ויאר להם באליסנה ויקבר שם עם אבותיו. ומוסף על חזרתו ועל חכמתו היה פייסן גדול ויודע בחכמת יונית והרביץ תורה הרבה והעמיד תלמידים גדולים. ומגדולי תלמידיו היה ר' יוסף הדיין ברבי יעקב בן סהל חכם גדול ופייסן גדול ויורא שמים, נסמך בדינית קורטובה בשבט שנת ד' תתע"ג, ונפטר בניסן שנת ד' תתפ"ד ושפס את ישראל י"א שנה. ומתלמידיו ר' יצחק ברבי ברוך בנו שזכור.

ור' יוסי ברבי צדיק בן צדיק חכם גדול ופייסן ויורא שמים, ונסמך בדינית קורטובה בסיון שנת תתצ"ח, ונפטר בשנת ד' תתק"ט ושפס את ישראל י"א שנה, והוא נקרא חבר לר' יצחק בר' ברוך ור' יצחק בר' יהודה, וכך היה מכונה אל חבר ר' יצחק בר' משה הידוע בן סכני מקהל דאניה, פעמים נקרא חבר ופעמים נקרא רב, ולא היה חבר לאלו ולא עצר כה במימהם, והלך מדאניה לארץ מורח ונסמך שם גאון והושב על כסא רב האי ז"ל, ולפי דרכנו למדנו שלא נשאר שם ושאר בתלמוד בכל ארץ שנער.

הרביעי רב יצחק ברבי ראובן אל ברנלוני בא מברגלונא למדינת דאניה והיה בישובה וחזקה בים, והיה בה קהלה נרולה וקדושה בעושר ובמעשים טובים, וכבר ור' יצחק זה ונשאורו נתחתן לבן אלחוש מבר' דאניה וישב שם ושפס אותם עד יום מותו. והצתיק ללשון הקדש ספר מקח וממכר בשנת תתל"ח והוא בן ל"ה שנה, וכן עשה ספר עשרים שיערי שבוועות, ופייסן היה והבר אוהרות לשבוועות, ועשה פ' לפרקים ממסכת כתובות ופ' למסכת עירובין המעידין על חכמתו.

ועוד גדול מכלם רב יצחק ברבי יעקב בן אלפאסי מן קלעה חמאר, ותלמידים של הרב רבינו נסים בר' יעקב ור' חננאל היה, והלשינו בו בארצן כלשה בן אל אענאב וחיים בנו עד שברח ונכנס

להעמיד תלמידים כפי חכם והקב"ה הסכים על ידם והם סוף חכמי התלמוד.

ובזה הומן היו חכמים גדולים בצרפת כמו הגאון ר' משה בר יוסף, והגאון ר' אברהם בר יצחק, והרב הגאון ר' מאיר בר יוסף ז"ל בגרונא שהאירו התורה בחושם במקרא במשנה בתלמוד ובירושלמי, ובארץ צרפת היה חכם גדול ורב מובהק במדינת רומנוג שמו ר' יעקב הוא ר"ה, השם ישמרדו ויחיהו ויזכהו ללמוד וללמד ולהרביץ תורה בישראל, הרי עשרה דורות מן הנביאים הגי זכריה ומלאכי עד רבי' ז' וד' דורות של תנאים וז' של אמוראים הרי אלו כ"ב דורות עד סוף האמוראים, ורבנן סבוראי ה' דורות וד' דורות בגאונים וג' דורות ברבנות דורו של רב נסים ורב הגנאל ורב שמואל הגניד, ודורו של ה' רבנים שמות כלם רב יצחק, ודורו של רב יוסף הלוי ורב ברוך בר רב יצחק הרי אלו י"ד דורות מהתיבת התלמוד עד פסית רב יוסף הלוי ז"ל, סך הכל ל"ו דורות מהגי זכריה ומלאכי עד רב יוסף הלוי ז"ל כולם עדים נאמנים מפי עדים נאמנים שלא פסקה הקבלה שלשלת הקדושה שלה, ואלו בצדוקים אין אחד מוצא כן שהרי ענן הרשע ושאל בנו שר"י תלמידיו של רב יהודאי לצוק"ל היו וחלקו עליו ועל קבלתו בלא שום מענה בעולם אלא מפני קנאה, ואינם יכולים לומר כך אנו מקובלים מפי פלוני ומפי פלוני ומפי הנביאים אלא

מלבן נדו ועוד שהם במל' במעוטם, שאחה מוצא קהילות ישראל שהיו פושטות ממדינת סלא בקצה המערב עד תאחר"ת בראש המערב, חקצה אפריקיא וכל ארץ אפריקיא ומצרים וארץ הצני וארץ ערב ושנער ועלים וארץ פרס וארץ דדן וארץ הגרנשי, ונקראת גרנאן וכוברסטאן ואל דילאן עד נהר אובל שהיו שם עמים כוריים שנתגיירו, ויוסף מלכ' שלה ספר שנת תש"ץ לרב הסדאי הנשי' בר' יצחק בן שפרוב והודיעו שהוא על דעת רבנות וכל עמו ורואינו במולישלה מבני בניהם תלמידי חכמים, והודיעונו ששאריתם על דעת רבנות, וכן בכל האי"י שבים יון מארץ נבקדי וגנתה עד קסשנטי' (1) ורומי הגדולה וכל ארץ אשכנז ותוגרסה וצרפת וארץ פולין ומנסים וארץ סקליאה וארץ לונברדיא על נהר רודנו (2) עד ארץ ססרד בקצה המערב כולם המקומים ישיב שנותם ויקבץ ליוהייהם שהם על דעת חכמי המשנה והתלמוד, חוץ ממדינה אחת

אחת נולדו, וקבל מאביו רב יצחק, וקודם פסית רב יצחק אביו היחה מחלוקת בינו ובין רב יצחק אלפאסי, וכן היחה מחלוקת גדולה בין רב יצחק בר יהודה בן גיאת ובין רב יצחק בן אלפאסי וכשנפטר רב יצחק בר ברוך היה רב ברוך כבן ז"ו שנה, והוא סח לי שבעת פסית אביו קראו ולחש באונו שלא היה יכול לדבר דברים נשמעים ואמר לו לך לרב יצחק בן אלפאסי ואשוח לו שהרי אני יוצא מהעולם הוה ונכנס לעולם הבא, וכבר מזהלת לי על כל דברים קשים שדבר לי בין בכתב' בין על פה, וכן אני מפיס ממנו שיעשה כך וילמד אותך ועמד לפניו, ויודע אני שיעשה לך טובה הרבה מאד וילמד אותך בכל לבו, ואחר קברי את אבא מרי הלכתי לאליסאנה ודברתי לו כל דבריו שציוני ובכח ר' יצחק בן אלפאסי והגדיל בבכי חזרו לנחמני ולדבר על לבי ואמר לי אם מת אביך ז"ל אני אהיה לך לאב ואתה תהיה לי לבן, ועמתי בביתו עד שלמדתי לפניו כל התלמוד, וכשמת רב יצחק בן אלפאסי ז"ל טבעם של אלו רב יוסף הלוי ורב ברוך בר יצחק היה פושט יוצא בכל הארץ, והיה רב ברוך זה יודע בהכמת יונית מוסף על הורחו והכמתה, והעמיד תלמידים הרבה ואני הקפני שבכלם (1), ונפטר בסוף אלול שנת תתש"ו, והארץ ימים אחריו רב יוסף הלוי ז"ל כמו מ"ו שנה ואין לו שני בכל העולם ודורו הוא הדור הג' ברבנות.

ולאחר פסית רב יוסף הלוי ז"ל שם העולם מן הישיבות של חכמה, ואע"פ שר' מאיר בנו ור' מאיר בן אחזי היו תלמידיו ובעלי קבלתו והם חכמים גדולים אבל מפני הרעה נאסף הצדיק, ואחר פסית רב יוסף הלוי ז"ל היו שני חירום וגורות על ישראל, ויצאו גלות ממקומות אשר למות למות ואשר לחרב לחרב ואשר לרעב לרעב ואשר לשבי לשבי, ועוד מוסף על נבואת ירמי' ואשר לצאת מן הכלל מפני חרב בן המורה שיצא לעולם בשנת ד' תתק"ב גור להוציא ישראל מן הכלל ואמר לכו ונכחדים מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד, וכן לא השאיר להם בכל מלכותו שם ושאר במדינות של ב בקצה העולם עד כודית אלמהדיה, ומפני כן לא יכלו בניו של רב יוסף להושיב ישיבות אלא גלו בראש גולים למדינת מולישלה, שכבר לקחה הנוצרים מיד שימצאל שנת תתש"ב כמו ד' שנה קודם שמת ר' יוסף הלוי בן מישל. והיו משתדלים

(1) אלה הם דברי בעל דורות עולם, ועל צעמו

(2) בכ"י דוארני.

הרי נשף, ועוללים שאלו לחם ופורש אין להם, אבל מקדים רפואה למכה יתעלה שמו אמן, שכן כתוב כרפאי ישראל ונגלה עון אפרים, הקדים ונתן בלב המלך רי אלפונסו להפקיד על גבע קק"ח על כל מנת המלך.

ואני אברהם ידעתי עתה בתוכם כי שם קהלה גדולה עשירים מאמינים בקבלת תורה שבצ"פ, והיא כסחרה קרובה לעיר ג' ימים והם באים לתוכם ולבוגיאה, ויש שם מלך ממלכי הונם והיא כמהלך שלשים יום מתונס, ומעט מהם במצרים ובארץ הצבי, ובה הזמן אחרי מות ר' יוסף הלוי מאלו המינין באו לקשטיליא, וכולם נאבדו בזמן המלך דון אלפונסו שלקה מולטיליא, ואז היתה הצלה לישראל משמד הישמעאלים, גבע רמה אשר על אם הדרך מארץ ישמעאל לארץ אדום, כי אלו אשר עשו השמדות עברו ג"כ מעבר הים אל ספרד אשר לא השאירו פליטה לישראל מן האוגרי עד אל כהדיאי, ובקשו לעשות במלכות ישמעאל כספרד וכשירדו שחם באים ברחו כולם, והמלך הפקיד על גבע רמה על כל מנת המלך רב יהור' אבן עזרא שהיו אבותיו מגדולי גרמאשה קרובי למלכות בארים בן חבוס מלך פלשתים, ומסורת ביד קהל גרמאשה שהם מיושבי ירושלים עיר הקדש מבני יהודה ובנימין, והם ד' שרים: ר' יהודה הנשיא ואביו ר' יצחק ור' משה ור' יהודה ור' יוסף כלם מדותיהם מעידות שהם מורע המלוכה ומן הפרתמים, וכאשר הופקד הנשיא ר' יהודה זה על גבע רקח ועל סקלם הגולה על ידו עברה הגולה, והוא הוציא אסירים בכושרות ושלה רצוצים חפשים ושבר עול ונתק מוסרות, ובביתו ועל שולחנו מצאו בני הגולה מנוחה והשביע רעבים והשקה צמאים והלביש ערומים, ונהגם כבהמות לכל כושל עד שהגיעו למדינת טוליסלה בכבוד מפני מוראו וכבודו שהיה לו על אותם המביאים אותן, והוא ערדנו בחור וגער דת קנה ונכסף לא חשב וזהב ולא חפץ ולא גננ לעצמו מכל הלוקו מעבודת המלך, ומלאכה גדולה היתה כי הם צרוקת אלו כי למחיה שלחו ה' לפני הגולה.

ויהי כאשר תמו כל הגוי לעבור על ידו שלח המלך ויקחהו ושמו אדון לביחו ומושל בכל אשר לו, והוא בקש מן המלך לגלתי חת לצדוקים פתחון סה בכל ארץ קשטיליא ויאמר המלך להעשות כן ויכניעו ולא יספו לשאת ראשם והם הולכים ומחמטפים, ואז השמידו כל המינין במאמר המלך ומת אלנושרה המין ואשתו האוררה

במערב במדבר (1) שמה ורגלאן (2) ומעט מהם במצרי' ומעט היה מהם בארץ הצבי וכשהיו ישראל חוגנים הג הסכות בהר הותים היו חוגים בהר מזהות מזהות, ואוהבים אלו את אלו, ומברכין אלו את אלו, והצדוקים חוגים נגדם כב' חשופי עים, והיו הרבנים מוציאים ספר תורה ומחרימין שמותם בפניהם והם שותקים כמו כלבים אלמים לא יוכלו לנבוח. ומאלה שהיו בארץ הצבי היה אל שיד אבו אל פרגא ישתדקו עצמותם בגיהנם, והלך לשם כסיל אחר מקשטיליא נקרא אבן אל תראס וראה את הרשע אל פרגא, והוא הסיתו והדירו וכתב בן אל תראס ספר אבו אל פרגא הספר המסית והמרידה והכניסו לקשטיליא והפיעה הרבה מהם, ונפטר בן אל תראס לגיהנם ונשארה אשתו האוררה והיו קורין אותה אל מ ע ל מ א, וסומכין עליה בקבלתם ושואלין זה אל זה האך עושה אל מעלמא ועושין כמות, עד שנתדוק הנשיא ר' יוסף בן אל פורנה אל קבוי והשפילם מוסק על שפלותם וגרשם מכל מבצרי קשטיליא, חוץ ממבצר אחד קשן שנתן להם מפני שלא רצה להרגם שאין רנים דיני נפשות בזמן הזה, ואחר פשירתו העלה מינתם שמוין עד שהומלך די אלפונס בן רימונד מלך מלכים. וזה הרבר שהשפיל הצדוקים בקשטיליא, אל רי אלפונס בן רימונדו מלך מלכים היה ומלך צדק וכברה ידו על הישמעאלים הנמצאים בארץ ספרד ושבים למס עובד ועצמה מלכותו והניח ה' לו מכל עבריו מסובי, והימים אשר מלך מ"ה שנה וכי הוקח המלוכה על ידו לקח מיד הישמעאלים גבע ראקח אשר על אם הדרך מארץ ישמעאל לארצו והמורדים בארץ שלשתים עברו מערב לים אל ארץ ספרד אחרי אשר לא השאירו פליטה לישראל מתנגד עד אל מהדיה, השב ידך כבוצר על סלסלות ובקשו לעשות כן בכל מדינות מלכות ישמעאל בארץ ספרד לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל, כי כאשר שמעו היהודים כי באו עליהם המורדים להרויחם מעל ה' אלהי ישראל הירא את ה' נס על נפשו, וכמעט לא הפנו אבות אל בנים מרפיין ידים, יש מהם נכבשים בידי נכרים ונמכרים להם להניסם מארץ ישמעאל, ויש מהם נסים ורגלים ערומים וחסים החנגפו רגליהם על

(1) תחת במדבר בכ"י דרומי.

(2) אחר ורגלאן כתיב בכ"י. והיא כסחרא אבל בזמן הזה הם חוזר למושב, ובסוף ס"ג פסגן אבות כחב' ר' דוראן סקום אחד במדבר נקרא ורגלאן כי כלם סרו לא נשארו מהם עד אחד בבלא"י.

מהם ר' שלמה בן יהודה בן גבירול חכם גדול ומשורר, ור' יצחק הרב ברבי יהודה בן גיאת, ורבי אהוב הנשיא בר מאיר הנשיא שרמטיקאש, ור' משה בן יעקב בן עזרא מורע המשרה וחכם גדול בתורה ובחכמת יונית ובעל שירות ותשבחות וכל השומע אותם ירך לבבו וימלא מיראת ויצרו, ור' יוסף הדיין בר יצחק בן סהל, ור' יוסף הדיין בר צדיק בן צדיק, ור' יהודה הלוי בר שמואל הלוי, ור' אברהם בר מאיר בן עזרא כולם חכמים גדולים וקדושים, ומחוקים ידי ישראל בשירות ונחמות, ועל אלו נאמר זכר צדיק לברכה, ועל הרשעים נאמר ושם רשעים ירקב. והמשכילים ידחירו כוונת הדקיע ומצדיק הרבים כנכבים לעולם ועד.

עו כאן כתב עם מה שהוספתי עליו בעל דורות עולם, ר"ל ספר קבלת החסיד ר' אברהם הלוי בן דאוד הלוי הצדיק ז"ל שמת בטוליסל על יחד השם.

ומה שאמרתי שהוא כתב הוא בענין הזמנים ורבנן סבוראי והנאוים, אבל מה שכתבתי מתחלה וכל חכמי המשנה והתלמוד אני הוצאתים ביגיעה רבה, ועייין לא נשלמה תאיתי במה שנשאר בו ספק אבל לא יכולתי לעשות יותר, ואם השם ית' ית' יאריך ימינו אולי נתקן הכל. ועתה אני מתחיל לכתוב כפי מה שמצאתי בספרים המצויים בדיני וכשיבאו לידינו בע"ה נוסף עוד.

אלמעלמא ולא נשאר להם זכר ושם. וצוד סימן שלישי יהיה בידך שהצדוקים מעולם לא עשו שום טובה לישראל ולא ספר שיש בו חיוק תורה או דבר חכמה ואפילו שירה אחת ונחמה אחת, כי כולם כלבים אלמים לא יוכלו לנבוח, וכאשר נמצא בהם אחד שחבר ספר הורף וגדף והמיה דברים כלפי מעלה, כאשר עשה זקן אשמאי אבו אל פראגא שהחזילת ספרו פי' אולא מלאס בכל סדר בראשית דבר בו על האל ית' תועבות גדולות מעשות על סלוחו וחסרון דעתו, ובסדר אלה מסעי ברא מלבו דיני ממונות ודיני נהלות בלא שום קבלה ולא שום ראה כי אם הוא אומר אליעקלא יקתרים ברא אליעקלא יקתרי ברא, ואני (בעל ד"ע) כתבתי תשובות ספרו והראיתי לתלמידים סלוחו, ואלי ברבנים אתה מוצא שלשלת הקדושה שהוכרנו וחוציה לה אלפי אלפים חכמים קדושים, כי לא הוכרנו אלא בעלי ישיבות בלבד. ועוד מחבר ספרים בכתבי הקדש כגון ר' יהודה בר דוד פאס הנקרא חיוג שהעמיד לשון הקדש על בריו אחד שנשכח בכל הגולה, ור' מרינס בן ננאה גם הוא השלים כל מה שהחזיל ר' יהודה בר דוד זכר צדיק לברכה, ועוד ר' משה כהן בן קפליאס ורבים אחרים וחכמים שכתבו לנו ספרים ומחזורות ושירות ותושבחות ליוצרנו יתעלה שמו אמן ונחמות לישראל לחוק את לבם בגלות. בימי ר' הסראי הנשיא החזילו לצפצף ובימי ר' שמואל הנגיד נתנו קול.

סוף סדר הרבנים.

מאמר המישי

דורות אחרונים

בעל המאור והרב ר' משולם בר יעקב והרב שמואל בר משה והרב שמואל בר דוד והרב משה בר יהודה והרב יהונתן הכהן והרב שלמה, אבל הרב אברהם אב ב"ד גדול שבבבל. וכן בזה הזמן הר' יהודה בן ברילי אל ברצלוני שחבר ספר העתים, ר' אברהם הנשיא בן שרתומקש והר' משה בן יעקב בן עזרא קרוב לשנת תת"מ, והר' יצחק בן גיאוח נפטר שנת תתמ"ט ועשה ספרים ופיוטים, אבל הפייסן הגדול ר' שלמה בן גבירול בן יהודה נולד במאלקה ו"א בקורטנא וגדל בסרגוסא ונקבר בבאלינסיא שנת תת"ל.

ר' יהודה הלוי וראב"ע היו בני שתי אחיות והם קבורים ביהוד, ועשה ספרים ופיוטים ר"ל ר' יהודה הלוי ועשה ספר הכוור, ומנן חמשים שנה היה ר' יהודה הלוי כשעלה לארץ ישראל כמו שכתב בפיוטיו, [ר' יוסף טוב עלם היה בזמן הזה, ורש"י יוסף המצות והרא"ש מביאין ראיה ממנו.] והרב יצחק בר ברוך מקורטנא נפטר שנת תתנ"ד ועשה ספר קופת הדוכלים ולא השלימו, ור' אברהם בר חייא הספרדי שעשה כל ספרי התכונה בשנת תתס"א, ור' יצחק בר יעקב הנקרא רב אלפאסי ו"ל שהיה תלמוד קטן וקבל מרבינו נסים ורבינו חננאל נפטר בן צ' שנה שנת תתס"ג בבאליסונא והוא הנקרא רבינו הגדול.

המאור הגדול שפירש התלמוד וכתבי הקדש רש"י הצרפתי פרשנדתא נפטר הוא ותלמידו הר' שמחה מווסטרי שעשה מהווור וויסרי בשנת תתס"ה, והיו ימיו של רש"י צ"ה שנה ועשה ס' הפרדים, ורבינו שמעיה היה תלמידו שעשה ספרים, והר"ב היה בזמנו. הר' נתן בעל הערוך שנת תתס"ו, ור' משה הדרשן מנרבוטא היה

הכלל העולה רבינו האי בן רב שרירא גאון בן רב חנניה גאון בן רב יהודה גאון, והוא סוף הנאונים שעשה מקה וממכר וספר שבעות וספר מצרנות ושאר ספרים, נפטר שנת תשצ"א ד' שנים אחר פטירת רבינו שמואל הכהן בן השני, ורבינו חננאל ורבינו נסים הבירו התדולו ברבנות באפריקא שנת תת"ב, וחבר רבינו חננאל ספר המקצועות ופי' התלמוד, ורב שמואל הנגיד תלמיד הרב ר' הניך בקורטנא נפטר שנת תתפ"ו, ורב יוסף בנו נהרג בש' בשבת שנה תתכ"ז עם קהל גרנאפא, ורש"י ב"ש אמר כי יעקב בן יקר מת קודם ר' יצחק הלוי ומן מה, ואז בא מרומי ר' קלונימוס, ונפטר [בשנת תת"ל] הרב ר' יעקב בן יקר והרב יצחק הלוי סגן הלוי בר אשר הלוי רבתיו של רש"י, וכן ר' יצחק בן יהודה רבו של רש"י בפסקים בש' בהמה המקשה, והחכם הגדול המשורר ר' שלמה בן גבירול והרב רבינו גרש"י (ז) מאור הגולה הצרפתי ובארץ אשכנז, והוא עשה סאלות וחשובות ר' גרשום בן יהודה ותקנות רבות כלם נפטר שנת תת"ל, ובזמנם של אלו ר' משה הדרשן מנרבוטא רבו של ר' נתן בעל הערוך כך כתוב בערך קצר, ומנדולי תלמידו ר' משה הדרשן ר' משה העניו ור' משה בר יוסף בן מוח ור' לוי בן אחיו של ר' יצחק. והגדול שבבבל ר' אברהם בר יצחק הנקרא אב"ר. והראב"ד והרב ר' זרחיה

(1) ואי מצאיה בכ" שטר כתיבה דאירכא לאשירי שהיתה אלמנה מאיש אחר, והכתיבה הזאת כתיבה שנת איבעת אלפים ושבע מאות ושלשים ושבעה לכריאת עולם. ובכ"י אחר מצאתי שנפטר רבינו גרשום השב"ה לאלף החמישי וזוהי א"כ כפי א"ג שנים אחר הכתיבה הזאת ולא יחסן קבלת בעל יחסין בזמן פטירת ר"ג. דב"ב.

שמואל שפירש בתרא ופסחים הנקרא רשב"ם. ור"ת עשה ספר הישר ונפטר בשנת תתקל במדינת רומיור ג' פראסות משריושו.

וכתב הר"ן דיים כהן תלמידו נפ' הנושא שאם היה שם בשעת פטירתו היה מטמא לו. והר"ן דיים אבי אמו מרבינו משה הקוצי בעל ספר מצות הגדול.

הר"ן אפר"י מריגושפורק מאשכנז שנת תתקל"ה.

ר' שמואל מאיירא בשם רשב"א וריצב"א אהר"ן שמשון ור' שמואל אהר"ן רבינו חם בן מאיר, והוא ורבינו חם בן בתו של רש"י הוא נקרא רשב"ם וקרא עם רש"י וקנו ועשה פיוש לבתרא, ובנו ר' יוסף פורת עשה ג"כ פירוש לתלמוד בתוספות פ' ר' אליעזר דמילה.

הרב הגדול רבינו יצחק הוקן בר שמואל היה בן אחרותו של ר"ת, והוא סתם ר"י בעל התוספות אשר למד ולמד בישיבה, כי העירו עליו רבני הצרפתים כי נודע ונתפרסם שהיו לומדים לפניו ששים רבנים שכל אחד ואחד היה שומע ההלכה שהיה מניח גם היה לומד כל אחד לבדו כסכתא והיו חוזרין על פה, וזה היה כתב ספריו בזמן ר"ת דודו והוא כתב לר"ת על ענין יין נסך שנגע בו הניקוי גוי וא"ל ממך ומאונקך הותר כל יין, ואז נצח לרבינו חם ואמר לו רבינו חם האמת דברייך הודה ולא ביש. ומה החכם נתחדשו הלכות בפסולו הגדול שלא הוציאו המהברים קדם לו, והרוב שהוציא הרא"ש הוא מהתוספות של ר"י ואמרו שמת תתקל"ה כמו רשב"ם, ובהו יש לי ספק, גם הרא"ש הזכיר ר"י הבהור לאפוקי ר"י הוקן, ברין הכנה בספר המצות אמר כי ר' שמעון בן אברהם והוא רבינו שמשון משנין בעל התוספות' תלמיד מובהק מהר"ן יצחק בעל התוספות, גם אמרו שמת הרשב"א בשנת פטירת רבו הוקן (ג) ונקרא איש ירושלים ונקבר בהר הכרמל, ועשה ירכוז עם הרמב"ם בגליל אחר עשה הי"ד ורבי כלב תלמיד הרמב"ם נצחו, והתוספות פ"ק דחולין מביא ר' שמשון מקוצי, והתוספות בפרק הבית אמרו ואין נראה פרש"י לוקני הרב ר' שמשון דצ"ל. גם ר' שמשון בר יצחק בר יקותיאל בר יצחק עשה ספר כריתות ספר עמוק לגלות כל דרכי התלמוד וממנו נודע הנהגות הגדולה בתלמוד. גם עשה פירוש ר"ל רבינו שמשון ג' אברהם עשה תלמוד למסכתות שלא נעשה מהם גמרא כמו סדר

רבו, וכן רש"י ששמע מפיו בפרשת וישלח יעקב. הר"ן יוסף הלוי בן מינש בר' מאיר הלוי באליסונא נפטר שנת תתק"א, והוא עשה ספרים פיוש לתלמוד כמו שמואל המפרשים משמו, גם הזכיר רבינו נרשום מאור הגולה מהדוכמים גדולים פייסינים שהיו בימים הקדמונים ר' ינאי ור' אליעזר הקליר, ובדורות האחרונים אמר שהיו קודם לן ר' קלונימוס ור' משולם בני חכם מופלא, בפרק א"ל הממונה כתב רש"י הג' בפ' רבינו הננאל איש רומי, וא"כ אין זה רבינו הננאל מאפריקא חבירו של רבינו נסים ורבו של רי"ף. ר' נחיה הלוי מנירונא שיסד ספר המאור בלוגיל שנת תתק"ו וחישיג מאד על ר"ף, ובתחלת הדין היה ר' אפרים תלמיד רי"ף, וגם בזה הדין בר נתן חתנו [נתלמיד] של רש"י בפסקים בפרק כל הבשר, וריב"ם הוא ר' יצחק בן מאיר בתוספות.

הר"ן דהיא אל דוארי והוא מיוחס מורע דוד, בא מבבל לספרד נפטר שנת תתק"ד, בכפר כנול בא"י קבורים ראב"ע ור' יהודה הלוי אצל ר' יהודה בר אלעאי.

הר"ן אברהם בן מאיר בן עזרא הידוע מטרנאטא עשה פירוש לתורה ועשה ספר התכונה היו חייו ע"ה ונפטר בשנת תתק"ה בקלהורה, אבל אני שמעתי שהוא קבור בארץ ישראל בלי ספק ונפטר שנת תתקנ"ד. וכן שלחו לר' שלמה בן שמיעון מא"י שראה בעיניו קבר ראב"ע שם. וכן מצאתי כתוב כי ר' אברהם בן עזרא עשה הרבה ספרים וספר השם ורבו מספור ספריו בתורה בתכונה במספר ובפיוטים ובקשות נפטר שנת תתקנ"ד יום ג' ר"ח אדר ראשון בן ע"ה שנה וכן כתוב ביסוד עולם, וא"כ י"א שנה קוד' הרמב"ם ז"ל נפטר, וזה נראה לי יותר ממה שכתבתי למעל' כי נפטר בשנת תתקצ"ב כי זה נתן החדש והיום וכן הוא, ואולי הוא ר' אברהם בן עזרא אחר שהיה בשנת תתקפ"ה.

ואחר הדור היה קמו תלמידו רש"י רבותינו הצרפתים בעלי התוספות, ומגדוליהם בני בתו של רש"י ז"ל רבינו שמואל הנקרא רשב"ם ורבינו יעקב הנקרא ר"ת בן בתו של רש"י ונקרא יעקב בר מאיר, ורבינו חם כעם על רבינו משולם שהחיר מנע נוי בחומין כאשר כתב בפסקים. וכן אמר בהשוגת שאלה שלו וקרא לו שם חדש אשר פי יעקב לא יקוב, ובזמנו רבינו משולם כסמ"ג בן רבינו קלונימוס, והוא ר"ל רבינו חם אהר"ן רבינו

(ג) כב"י תחת הוקן כתוב ס"מ. ובד"ק נוסף: ויש בה ספק לפי שהשיג על הרמב"ם אחרי פטירתו. המשיך.

באיזה גמרא עקרה ופירושה, וזה עשה בלשון ערבי כמו פי' המשנה והיה לו שתי העתקות, וס' גדול עשה הרמב"ן על זה ספר המצות בהשגות להציל בעל הלכות גדולות מידו ולבעלי האזהרות, כמו ר' יצחק בר ראובן ור' שלמה בן גבירול, אע"פ שהרמב"ם עצמו נתן התנצלו' על הפייסנים שדרכן להוסיף, אבל ס' הי"ד כולו עשה בלשון קודש ר"ל בלשון המשנה, אע"פ שלפעמים מצאנו בו ע"ד הורות גם בלשון תלמוד, אבל ספר המורה עשה בוקנותו קרוב מהמשים שנה, כי אגרת תחיית המתים עשה בשנת הק"כ"ז (ז) לשפרות בן ז"ח שנים ושם אמר כי כבר עשה המורה בלשון ערב ובקשו ממנו שיעתיקהו בלשון הקודש והוא השיב כי לא היה יכול מפני זקנתו, אבל שהיה ביניהם תלמיד מובהק שמר ר' שמואל בן תבון בן יהודה שהוא סוכך עליו.

וכן ר' יהודה אלהרזי שהיה בזמנו חכם גדול ופייסן ולשונן צח העתיקו ללשון הקודש (ז), וכן ס' המצות העתיקו ר' משה בן תבון ללשון הקודש, וזה הספר ר"ל המורה עשאו לתלמידו הפילוסוף ונחמד בעיניו מכל תלמידיו ר' יוסף בן שמעון בן עקנין שעשה פירוש לשיר השירים פי' ארוך אבל בתהלת המורה אומר לתלמידו יוסף בן יהודה, וכבר ידעת מה שקרה ע"ז הספר וספר המדע ששרפו אותו חכמי צרפת והחרימו כל מי שיקרא בהם עד שהרמב"ן הליץ עליו ובקש שיתירו החכם, וכתב אגרות אירונות ע"ז [לחכמי פרויניסא] אבל בדברי ריצונ. מר יצחק דמן ענו וכתב רש"י וירחמו על צידון היא עכו.

ובימי הרשב"א היה ר' אברהם ור' שלמה בני הנגיד ר' דוד בן בנו של הרמב"ם ו"ל, והיה הנגיד ר' דוד מתפלל במערת הלל ושמאי ויצאו מים קרים ואו ההרים למלשינים, וביום ההוא מתו ת"ק מלשינים בארץ מצרים, ולשני הדשים הלחן נשיהם ובניהם נעקרו מן העולם. ומעיד הרמב"ן על חסידות הרב ושהיו אומרים כל ישראל בימי הרמב"ם ו"ל בחייוכן וביומיכן זבחי מנא משה מהמוניות שעשה ישראל ושהשמיד המינין והחולקין על הקבלה. והוא הנקרא הרב המאמין ר"ל הרמב"ם ו"ל, אבל ר' דוד קמחי בן ר' יוסף קמחי נכסח הרמב"ם כתב בודון לחכמי צרפת להליץ על הרב עד שכתבו לו דוד הוא הקטן, והוא כתב הנה אנכי יצאתי לשטן, וענו בו יגער י"ב

ורעים ומהרות. אבל האמת שזה לא עשה התשב"ץ כי אם תלמיד הר"ם מרופשנבורק חבר הרא"ש. הרב ר' יהודה בר שמואל המשורר הגדול שאין כמוהו חוץ מר' שלמה בן גבירול שלא קם כמוהו [לפניו] ואחריו, הוא ורוב ר' יצחק קודנאל נפטרו שנת התקל"ח, והוא קבור אצל ר' יהודה בר אליעזר בצפת. ר' בנימין דגנארה שהלך העולם ועשה ס' המסעות בשנת התקל"ח (ז), ואו ראה להראב"ד בפשיקורא בצרפת ואמר שהיה עשיר וחכם, וכן דאה ברומי לנכדו בעל הערוך איש בחור ויפה.

המאור הגדול הרמב"ם ו"ל אשר ורד שמשו לישראל השלים המידות שהיו מכנסת הגדולה עד שהגיע אליו, כי ר' יוסף הלוי בן מיגש הוא ב"ח דורות כמו שאמרנו. ואחריו קם דור אחר שהוא ש"ל ר' מאיר בנו של ר' יהוסף הלוי בן מיגש והחכם הגדול ר' מיימון אביו של הרמב"ם ו"ל שלמד את בנו וקבל ממנו כמו שאומר בפירוש משנת בטרות מה שקבל מר' יהוסף הלוי, ואע"פ שכל המפרשי' אמרו כי ר' יוסף הלוי רבו של הר"ם במו"ל אולי אמרו שלמד מספריו. וגם בתשובת הרמב"ם אימר כפי מה שלמדתי מרבותי ר' יהוסף הלוי והשאר [זהו אי אפשר] כי למעלה אמר בעל דורות עולם שנפטר בשנת התקל"א. ואני מצאתי כן במפתח המשנה אמר וקנצתי כל אשר בא לידי מפרושי אדוני אבי ו"ל וולתעד עד ר' יהוסף הלוי, כי לב האיש ההוא בתלמוד מבעית וכו' כמעט נאמר בו וכמוהו לא היה לפניו מלך, ואספתי ז"ל מה שמצאתי לו מן ההלכות בפירושו לנפשו.

ואני מצאתי בספרים קדומים שנולד בערב פסח יום שבת שעה ושלוש אחר הצוי היום שנת תקצ"ה ליצירה, וא"כ היה בן ששה שנים כשנפטר ר' יהוסף הלוי, וכן נראה שהוא אימר אני משה בר מיימון הדיין בר יוסף החכם בר בר יצחק הדיין בר עובדיה הדיין בר שלמה הרב בר עובדיה הדיין וק"ל התולתי לפרש פי' זה הספר ר"ל פירוש המשנה ואני בן כ"ג שנה והשלמתי במצרים ואני בן ל' שנה שהיא שנת אלף ותע"ט לשפרות, וכן בקרוב יוצא כי נולד תקצ"ה או צ"ו. והשלים פירוש המשנה שנת התקצ"ז והתחיל בה שנת התק"ד, אבל חיבור הי"ד בשנת התקל"ח י"ב שנים אחר פירוש המשנה, וזה כן נראה כי בפ' י"ב מהלכות קדוש החדש כן כתב בשנת התקל"ח, ואחר זה עשה ספר המצות אע"פ שהוא ספר קטן הוא נחמד מאד לקיים כל מה שכתב ב"ד ספרים ממספר המצות והשרשים, ובכל מצוה

(1) טעיה כמראה הוא, וצ"ל ת"ד.

(2) בר"ק חתה וכן ר' יהודה וכו' כרוב; וכן האמת כי העתקה ר' יהודה אלתרמי אינה ראיה. המעריך.

(1) בר"ק תקל"ג.

ובתוספות מביא נמיקי ר' שלמה בר' מאיר בפרק כל הבשר .

הר' יצחק בעל העשור ז"ל חיבר ספרו שנת התקמ"ב .

הרב המובהק הרב ר' אברהם בן דוד ז"ל נפטר בחנוכה בע"ש בפיסקריש שנת תתקנ"ט, והעיד עליו הר' יהושע בן שויעב בפרשת פנחס ששמע שאליו ז"ל נראה לו, וכן כתב הראב"ד עצמו נחה רוח הקודש במדרשנו, והוא עשה חרושים למרות ועשה השנות להרמב"ם ז"ל בימיו, ואמרו שהורה לו הרמב"ם ואמר לא נצחני אלא בעל מלאכה אחת. וכן או ר' משה הכהן הנק' רמ"ך עשה השנות על הרמב"ם והשיבו עליו והזו ונראה כי קדם נפטר הראב"ד מהרמב"ם עצמו ועשו כהנים קברו, וכן בזמן הזה הרב ר' יוסף בן פלאש שהשיב לר' אברהם בר יצחק אב ב"ד על איזה מצוה מברכין כמו שכתוב בהקדמת פי' התפלות לר' דוד אבודרהם. וכן בזמן הזה היה ההכם הגדול הרב ר' אברהם אב"ד כמו שהביא הר"ן בחדושי בתרא ומת בשנת תתקס"ה, ובשנת תתקס"ט גזרת קהל ברש. ובשנת תתקנ"ז כיום ב"ח לירח אב היה שכד גדול במלכות לאיין משני מלכים שבאו עליהם במצור אחד, ואז הוציאו משם הכ"ח ספרים שהיו כתובים קודם לכן כמו ת"ר שנה שכתב איתם ו' משה בן הלל ועל שמו נקרא הלילי שהיו מרויקות ומהם היו מניחין כל הספרים, ואני ראיתי השני מקראות נביאים ראשונים ואחרונים מיכתובת אחיות גדולות ומרויקות שהביאו מנידוש פורמגאל ומכרום בבוגיאה באפריקא ושם הם, מיש עתה תשע מאות שנה שנכתבו, ובדלק הדקדוק כתב ר' דוד קמחי על פסוק למען תכור כי החומש הלילי היה בטולפלה .

הרב ר' ברוך מנרמישא תלמיד ר"ת וכן ר"ר בעל התוספות, וכן רבינו העזרי והוא חבר ספר התרומה ר"ל ר' ברוך שנת תתק"ט, ואז נפטר הר' יוסף בן צדוק בקרמנא שנת תתק"ט. ומה שכתב כי חזבה הלבנות שנת תתקס"ט אינו אמת כי ר' יהודה בן תבון שהיה קודם הרמב"ם העתיק לשון קודש ובנו ר' שמואל אבן תבון העתיק המורה בחייו של הרמב"ם ובמאמרו והרמב"ם מת שנת ס"ה. והרב ר' גזיין בן בקודה חבר חובת הלבנות הארוך שנת תתק"ט וזה אינו אמת כמו שכתבנו, ור' יהודה בן תבון אביו של ר' שמואל העתיק לשון הקודש כאשר הוא כתוב בהקדמת המורה .

בן השמן וכו'. ושכונתו ודירתו או היה באווילה שבא מארגון, אבל החסיד העניו המאושר בכל עניניו ר' אברהם בנו של הרמב"ם כתב תחום לבנו ובעונה גדולה להכמי צרפת ושייחוסו על כבוד אביו. גם הוא עשה ספרים הרבה, אבל דברי הרמב"ם רבו מלספור ועשה שאלות ותשובות שעשה לר' יהונתן שפי' רי"ף לחכמי לונל ולחכמי פרובונצא והרמב"ם עצמו אמר במפתח המשנה שעשה פרוש לג' סדרים מהגמרא וכן בשאר החכמות עשה ספרים ובפרט ברפואה שעשה י"ז ספרים, ופרקי משה פי' לפרקי אבוקרש עד שאין הקר לתבונתו שלא נשאר ספר בעולם בכל החכמות שלא קרא. וכבר ראית כי הספר העמוק בתבונה שהוא אלמנט מבטלמיוס אמר בתחלת המורה שהיה מלמד לר' יוסף תלמידו וכן נראה מהלכות קרוש החדש, ונפטר שנת נה"י בשנת תתקס"ה י"ח בכסלו בן ע' שנה ונקבר בא"י ועשה מאמר הייחוד והקנה על השבילה שנת תתקמ"ז ודרשות לחומש. [אמר ש"ש : מצאתי בקונטרס שנעלה ארון האלה' הרמב"ם ז"ל שנת תתקס"ה במצרים ובכו אותו היהודים והמצרים ג' ימים וקראו ומן השנה נהי' נהי' , וביום ז' הגיעה השמועה לאלכסנדריה וביום הח' לירושלם ובירושלם קראו צום ועצרו וקרא' החתן תוכחות אם בחוקתי והמפסיר קרא ויהי דבר שמואל אל כל ישראל וסיים כי נלקח ארון האלהים. ואחר ימים העלוהו לארץ ישראל ופגעו לסמים בהם וברחו העולים והניחו הארון שם והלסטים בראותם כי ברחו רצו להשליך הארון בים ולא יכלו להקים כן הארץ והיו יותר משלשים איש וכיון שראו כך אמרו איש אלהים קדוש הוא והלכו והבטיחו את היהודים שיוליכוהו למחוו הפצם, והם ג"כ לוו אותו ונקבר בסבריה ו"א שנקבר בין האבות בחברין.]

הרב ר' יהודה בר יצחק קבל מורה"ל בעל התוס' ועשה ס' הכבוד כמו שכתב בהלכות, אבל בנתיב כ"ח בעל אדם חזרה נפטר ר' אברהם הלוי אבן דאדי שקדש השם עצמו על יחוד השם בטולפלה וחבר ספר הקבלה כמשה עד ר' יוסף הלוי, ועד חיבר בעיקר אמונה ספר אליעקרא אל רפיא, ועד ספרו הנכבד שחיבר בחכמת התבונה שנת תתקמ"ז. והוא זה בעל ספר דורות עולם שאמרו למעלה .

ר' מאיר הלוי בר שוררוס מצייר בורגוש ובא לטולפלה ופי' הרבה מסכתות בדיוק ובפסול ונפטר שנת ד' אלפים וד' בחג המצות והלך כתבנו בו .

במה מדליקין בתוספות. ר' יעקב מקורביל הקדוש
המקובל נספר שנת התקצ"ב.

ר' שמעון מקוצי מצות קמ"א.

הרב ר' משה מקוצי בר יעקב תלמיד הרב רבינו
שמשון בעל התוספות, והר' יהודה החסיד והר'
ברוך בר יצחק מגרמישא שעשה ספר התרומה
במצות ע"ה והסמ"ג כלם רבותיו, ובא לספר
להוכיח להם על מצות חמלין, וחבר ספר מצות
גדול שנת התקצ"ו.

ותחלה האילף הששי: במצות מגלה הר' חיים
הכהן תלמיד ר"ת היה אבי אם רבינו משה מקוצי,
ובמצות מ"א רבינו אליקים חותנו של הר' אברהם
בר נתן הירחי שנת התקצ"ו בפרק אלו מרפוח כתב
הרא"ש זקני הר' אליעזר בר נתן פסק וכו', ועוד שם
הר' אליעזר הלוי שעשה הלכות גדולות בכתובות
הרב ר' אברהם בר נתן הירחי זקנו של ר'
מרדכי והוא בעל המנהיג וחבר מחזיק הברק,
והעיד בספרו שראה בפולישלה יותר משנים עשר
אלף יהודים שנת התקצ"ו, ובשנה ההיא נלכדה
וליגסיאה.

הר' יום טוב אלשגילי עשה חירושו תלמוד,
והוא שנת שיטה מובה והוא הביא ראיות משום
הב"א תלמידו של הרמב"ן.

ובזמן הזה הרב אליעזר מגרמישא שעשה ספר
הריקה. הרב בעל ההשלמה וכן חכם גדול הר'
אלעזר ממיץ והוא כתב משם רבינו חם.
האלף הששי רבינו יואל העזרי תלמיד הר'
אפרים מרינגשפורק חותנו של הר' אבן הירחי,
והר' אלעזר בר שמשון נספרו שנת ה"א רד'. וכן
נפטר הר' מאר הלוי אבולעפיא. בר מודרוס, ומיום
שעלה לגדולה לא ראה פני אביו אבל בא אליו,
ונספר הר' מאיר הלוי בפולישלה בחג המצות
שנת ה' אלפים רד', והוא חבר הרמב"ן והשיב לו
תשובות על שאלות הרמב"ן, ובשנת י"ב לאלף
הששי מלך דון אלפונשו החכם יום אחרון מאיו,
הוא היה אהב החכמות ובפרט התכונה, ואז

החכם ר' יצחק בן סיד דון מוליטלה תקן ליהדות צבא
השמים בדקדוק גדול ע"פ [פקודת] המלך, וכמדומי
לא היה בדקדוק הליחות ובספרי התכונה כי ר'
יצחק הישראלי ביסוד עולם וכן ר' לוי בן גרשום
ז"ל וכל הבאים אחריהם לא מצאו אחריו שום
עלה ועליו נאמר כי הוא חזמתכם ובינתכם וכו'.
זהם נקראים ז"ג (ז) אלפונשו כי כמורח שמש
עד מבואו אשכנו צרפת ואיננלאמירא וכל אישליא

(1) זין בלשון ערבי פירושו לוח יישמשי כי גם בלשון
רבים. ש"ש.

ר' יצחק הלוי בר זרחיה וד' קלונימוס רבי
שאל הכהן כלם בשנת התקס"ה נספרו, וכן
הרמב"ם תלמיד מכונה לה' יוסף הלוי בן מיגש
והר' אברהם בן מיגש אב"ד והר' יונתן הכהן
מלוניל בעל פירוש ר"ף ודור' אלעזר בן מוח
בפולישלה, ור"ת מאורליניש והר' אהרן משלוג
כלם נספרו שנת התקס"ה. והרמב"ן שנקרא הרב
הנאמן לא היה קורא להרמב"ם רבינו משה מפני
כבוד משה רבינו דאיכא במכילתא על ויאמר משה
אכלהו היום אמרו לו ישראל רבינו משה יבא
בשחרית וכו', וכ"ש שלא לקרותו משה רבינו
שלא להשוותו עם משה ארון הנביאים. וכן
בספרי בשטוק ויסף י"י עליכם א"ל רבינו משה
וכו'. ובוה הזמן היה הר' שלמה בן ר' אברהם
ממונפסליר רבו של רבינו יונה הרב ליאון ברומא
שנת התק"ע.

הרב הגדול אשר הציל רבינו הגדול הוא ר"ף
מהבעל המאור ר' זרחיה הלוי, הוא הרב משה
בר נחמן ז"ל ועשה חרושים לתלמוד, וכרוב
פולשו בתלמוד עשה חרושים שהוא בעצמו היה
מסופק בהם, והרא"ש כתב בפרק שבועות הדייטין
על דין מר' יוסף הלוי ומהרמב"ם וכתב שם ותירץ
הרמב"ן ודבריו אינם מובנים, ועשה ס' לתורה
ולאיוב והיה מקובל גדול, ואחר הרמב"ן באריון
ובקשטיליא קורין התלמוד ער הגיווש בשיבות
ברש"י וחרושי הרמב"ן, ומיעט מנער מי שהיה
קורא תוספות ולא היו נחשבין, ואה"כ עלה
לירושלם ועשה שם בית הכנסת והארץ שנים רבות
כמו שאמרנו, ושנת תק"ע התחל לעשות ספריו
ועשה שולחן של ד' ותורת האדם וספר הזכות
וס' המלחמות והשגות לס' המצות של הרמב"ם ז"ל.
נפטר הרמב"ן שאמרנו בעל החרושי בירושלם שנת
עשרים (ז) והוא ור' יונה תלמידו בני שתי אחיות
מנידונא.

הר' שמואל הספרי בן הר' יצחק היבר ספר
התרומות הגדול שנת התקס"ה. נספר ר' מודרוס
הלוי שנת התקס"ה. היה שמר בכל מלכות ליאון
שחוא איסימירגא ומירונא ובינאבינטו וסוריו
וסמורא ושלמנקא ואלבה וגראנדאולייא וסגרת
וחרדיגו שנה שמת המלך שנת התקצ"א. והרציב"א
כתב לה' שמשון אחיו בפרק אלימנה בספקים ובפ'

(1) זה אינו לפי מה שכתב הרמב"ן ז"ל עצמו בקינה
שאמר בכניסתו לירושלם שזכר בה שבא לשם שנת
עשרים ושבע ט' אלול, אולי יש השמטה בלשון
הסופר אחר עשרים נסמטו הפרטים. יעב"ן.

ולבית מדרשו אחר פמירתו כמו רבינו הקדוש .
 וכל זאת המשפחה נקרא קדושים כי בכל
 שמדות קדשו השם וכ"ש ר' יהודה הקדוש התן
 רבינו יעקב שעשה ד' מורים נהרג על קדוש השם
 הוא ודמותו ואשתו וכל בניו ונהרגו זה לזה, זה הכלל
 אינם הסין על עצמם בייחוד השם, וכן זאת
 המשפחה לעולם נתנו המעשר ממה שמרויחים
 ונקראו קדושים ונפטר שנת כ"ד וצריך עיון .
 הרב ר' יצחק בר שלמה ה' גדולה המשורר
 ומליץ גדול אשר חבר משל הקדמוני להודיע כח
 לשון הקדוש על שאר הלשונות, אע"פ שאין בידינו
 תשלום כל לשון הקדש כי אם כ"ד ספרים והמשנה
 ונפטר שנת כ"ח .

ר' פודרוס הלוי בן אחיו של הרמ"ה שחבר
 עליות יבמות בשביליא נפטר בשנת מ"ג . ד"ק .
 ר' שלמה בן בנו של ר' שמשון בעל התוספות
 היה בעניו בוכן הזה . ונפטר הר' יצחק בעל
 החוטם מקורביל התנו של הר' יחיאל מפרשי
 חסיד גדול מגדולי אייר חבר מ"ק הנקרא עמודי
 גולה שנת ל' . נפטר הרב סם טוב 1 מעיר ליאון
 המקובל שנת ל"ג 2 , ועשה משכן העדות וספר
 המשקל וספרים אחרים . ואז היה ר' משה די ליאון
 באבילה והוא מואד אל האגרה שהיה בידו ספר
 הוהדר בראשונה 3 . ישב ר' אהרן הלוי בגולשילה
 שנת כ"א בד"ק נ"ג .

הרב רבי בדין בן אשר תלמיד הרשב"א פירש
 התורה שנת כ"א כמו שכתב בפרשת בראשית ,
 וזה הספר יצא שמו בכל העולם ועוד נושא ספרים
 אחרים . וכן ר' אברהם בן אסמעל היה תלמיד
 הרשב"א וזה היה רבו של רבינו ירוחם שעשה
 ספר אדם והוה ומישרים .

(1) הנה שהיה קבלה לבעל ספר יוחסין שרבי שם טוב
 פעיר ליאון נפטר שנת כ"ג הוא דבר שיהי, אבל
 שרבי שם טוב זה הוא בעל מחבר ספר המשקל
 וספר משכן העדות אינו אמת, שאינו ראיתי את
 הספרים האלו ומחברם הוא ר' משה בנו של רבי
 שם טוב כאשר ראיתי שחתם את שמו על הספרים
 ור' משה זה ליאון נפטר בשנת מ"ח בארחה השנה
 שראוהו ר' יצחק דטן עכו בספרד כאשר כתב
 היוחסין בעצמו למעלה . ד"ב .

(2) בכ"י כ"ג .
 (3) ברבים קוסטנטניא כתוב בכאן המאמר על דבר
 הוהדר, אשר כבר העתקתי במהדורא זאת לעיל
 ברוף 95, ונשמטו שם דברי המעריך ש"ש ת"ל ;
 אמר ש"ש הנך רואה בעיניך סכלות הרובים על
 בדיק עקל לא ידעו ולא יביטו החופכים ללענה
 דברים שהם כבשתי של עולם, ודברי הספר
 החתום לוד החשבוהו וישמו לאל מלתי וראויהם
 ופועריהם הכל ואין בהם מועיל . ע"ל המעריך .

וספר שברו כל הלוהות הראשונים ותפשו הלוהות
 האלו עד היום .

אני הכותב אברהם זכות תקנתי כל הספרים
 מהלוהות שעשיתי והם מפורים בכל ארץ אדם
 גם בארץ ישמעאל . ובשנה הד' למלכו שנת י"ז
 לפטו הציצה ר' יהודה בן משה
 הכהן בגולשילה להעתיק לשון לעו הספר הנכבד
 שעשה אבו אל חסן מן הישמעאלים בענין הא"ף
 וכ"ב כוכבים הגדולים הנזכרים בשם, שהם
 בגלגל השמימי ב"ב מולות ור"ו מולות היושבים
 בצד ימין מ"ו ובצד שמאל ל"ב מולות כ"ח, הכל
 מ"ח שהם החוקים בשמים בעיר מצרים, כי בצד
 דרום עדיין יש יותר מולות אצל הקוטב הדרומי
 ויהיו יותר כוכבים, וכן אמרו הו"ל שהם א"ף
 ור"ץ כמנין ארץ וזה תקן להם דרכי המשפט,
 וכל הכמיס והמלכים והשרים נהגו בהם עד היום,
 וגם קבץ כל החכמים שיעשו ספר גדול מדברי
 הימים מאדם הראשון עד זמנו כל מה שקרה והוא
 דבר של תימה . ובזמנו היה החכם המקובל ר'
 יעקב ה' גיקטיליא הקבור בשקביא .

הרב רבינו יונה מגיונא תלמיד הרמב"ן והוא
 רבינו יונה רבו של הרשב"א כאשר כתב רבינו נסים
 בחדושי בתרא נפטר בגולשילה שנת כ"ד , [אמר
 ש"ש : והיה ר' יונה אחר שניו של זה רבינו יונה
 הנ"ל כך ראיתי באגרת אחד שצוה מלך ארגון את
 רבינו יונה שדיין דין מוסר אדור, ושלה ר' יונה
 לגיונא בעבור שניו ר' יונה היה אדם שמן .] וגם
 רבו של ר' יונה שמו הרשב"א ר"ל ר' שלמה בן
 אברהם ממונטפסליר ועשה פירש לגמרות והיה
 חכם גדול, והוא ר' אהרן הלוי מורע הנשיאים שבא
 מברצלונה וכן ר' שלמה בן יוסף בן עמיאל ור' דוד
 הכהן, וכן ר' מאיר הכהן מברונא שבא
 מברצלונה כלם מתו שנת כ"ד .

וכן אבי העזרי שכתב ג"כ ספרים כמו אביו ר'
 יואל חותנו של ראב"ן יהיה בעל המנהיג, ונפטר
 אבי העזרי ממגאנסא שנת כ"ד, וכן נפטר רבינו
 נסים בעל הדרשות תלמיד הרמב"ן שנת כ"ד, ואין
 זה ר"ג שפירש ר"ף כי זה קודם הרשב"א, וכן
 הר' שלמה בר עלי משוראי תלמיד הר' יונה שכתב
 חידושים מהתלמוד כמו שקבל ממנו נפטר בשנת
 כ"ד . וכן נפטר באשכנז החסיד הקדוש ר' יחיאל
 אביו של רבינו אשר בחול המועד של סכות . והעיד
 עליו בצוואתו הרב יהודה בן אשר נינו ששחק
 באורו לפני כל הקהל כששאל לו החכם האחר
 שיקיים את שבויעתו שהיה ביניהם שילוקן בחיי
 הע"ה והניע ראשו ושחק בשמחה ושבא לביתו

נפטר בעל המדרכי תלמיד הר"ם מקוצי והר' מאיר בר ברוך שנת ע' וזה המדרכי חבר הרא"ש והיה מפולפל מאד וכתב פסקים לכל התלמוד ועל פיו נהגים באשכנז ואמרו שנהרג על ק"ה בילא"ו.

רבינו שמשון בר יצחק נין בר יצחק בר יקותיאל עשה ספר כריתות ורבינו שמשון בר צדוק תלמיד הרב מאיר מרוטנבורק נפטר שנת ע"ב ועשה ספר התשב"ץ ר"ל תקון שמשון בר צדוק.

וכן ר' שמעון דוראן עשה תשוב' שמעון בן צמח. נפטר הר' יצחק ישראלי שנת ע' (בר"ק ע"ב) ועשה ספר יסוד עולם בתכונה לכבוד הרא"ש שהיה במלמולה, ושם סיפר מקצת שבחי הרא"ש ז"ל שבשנת ס"ו שנת גירוש צרפת בא הרא"ש עם כל ביתו מאשכנז למוליסלה, ובשנת ע' בקש הרא"ש ללמוד תכונה כי היתה חכמה מפוארה מאוד בעיניהם ובימיהם, ואז ינשה לו ר' יצחק ישראלי ס' יסוד עולם וספר שער השמים בתכונה ובליחות, כי מזה השם יש הרבה ספרים שער השמים לרבינו גרשום אביו של ר' לוי וכן שער השמים לאבן לפין ואחרים. הר' חיים אדוו רבנו של הרא"ש נפטר בשנת ע"ד.

המאור הגדול נור החכמים מורינו הגדול רבינו אשר הקדוש בן רבינו יחיאל שבא בשנת ס"ו לאלף הששי מאשכנז למוליסלה ועמד שם כ"ב שנים, וסימן ב"ך יברך ישראל, ועשה פסקים לכל התלמוד בדרך הר"ף עם מה שהוסף מפולפל ר"ל בעל התיספות שכתב עליו בשאלות כלל פ"ש דין אחד שכתבו ר"ף ור"ל הוקן בעל התיספות. ורר' אברהם ז"ל דשומר חנם פטור מפשיעה בעבדים ובקרקעות בראיות ברורות וידועות ולנו יש לסמוך עליהם יותר מעל דברי הרמב"ם שכתב לנו דברי נבואה בלא ראיה, ועוד שהיו מפולפלים יותר בחכמה ובמנין, ולא שיש לי כח להכריע בין גדולתם אלא לפי השמועה ששמענו וקבלנו ע"כ. ועוד עשה פנים אדוות פסקים ארוכים עם מספר הינין שיצא בכל הלכה כמו שתמצא זה ברור במישרים שבא במספר ואולי לא עשה כך בגמרות שהם מרינין של מנין, וכן עשה הספר הנכבד משאלות ותשובות וכן עשה פירוש תוספות ופירוש גמרות, ועוד כתב כל תוספות ר"ל ואחרים עם מה שהוסף הוא ז"ל ככתוב בכל אלה הגמרות של דפוס בשם ספקי התוס', ולא היה נחשב ברובו שהיה איש אלא כמלאך י"ב צבאות והיה לו עושר ובנים ו' ובנות ג"כ, והגדול מבניו ר' יחיאל חכם גדול ומת בימיו וכן כולם היו חכמים ועשו ספרים, אבל מי שנשאר למלאות מקומו אע"פ שהיה עני

הר' חיים בר שמואל בן דוד מעיר טודילה תלמיד הרשב"א חבר צרור החיים וצרור הכסף בשנת כ"א (בר"ק נ"א).

נפטר הרב ר' סרץ תלמיד הר' יחיאל מפרשי שנת ס'.

נפטר החסיד הר' מאיר מרוטנבורק רבו של הרא"ש בבית הסהר שנת ס"ה ובשנה האחרת היתה גוריה בצרפת שלקחו כל ממונם חוץ מהמלבושים שעל גופם כפי צרכת המר והנמחר שהיה בחדש יום ששי ב' בו בשנת ס"ו. והעיר ר' לוי בן גרשום בפ' התורה על ואבתם בנוים שעליהם נתקיים שנאבדו כפלים כיוצא מצרים.

וכן בעונותינו ראינו כמו זה בעינינו בגירוש ספרד ושויליא וסרדיניא בשנת רנ"ב ובשנת נז"ר לאחר גירוש פורטוגאל, כי משם ומצרפת באו לספרד ולנו האריבים מצד אחד והים מצד אחר, אבל מצרפת היתה פליטה כי אבי זקני בא משם כי שם בנו אברהם וזכות הוקן וקני ר' אברהם וזכות ואני משמותם הטוב, וכלם עמדו בשמדות קשמיליא על תלם בעבורת השם ית' ובחורו, גם אני השם ב"ה וזני שאקדש שמו עם שמואל בני, ובאנו לאפריקא והיינו שבויים שני פעמים השם למען חסדיו ורחמיו הגדולים ישלים לי ולורעי שיהיה אחריתו לעבודת השם ית' ולתורתו וישים חלקנו עם הצדיקים בנ"ע ובתחיית המתים ולבנין בית מקדשו אכ"ר.

הרשב"א שני סימנין ר' שלמה בן אברהם וכן ר' שלמה בן אדרת, נפטר הרשב"א תלמיד הרב ר' יונה כמו שכתבנו למעלה משום רבינו נסים שנת ע' בברצלונה. וכן היה תלמיד הרמב"ן כמו שכתב בשאלות. וכן ר' יצחק בר ששת בשאלה י"ד וזה ריבץ תורה ויגשה תורת הביית הארך והקצר והדושים לתלמוד ועשה תורת הביית הארך והקצר וספר גדול משו"ת וספר עבודת הקדש וספרים אחרים והיה חסיד מאד. והוא החרים בומני שלא יקראו פ"י וסופיא שהיה מכניס מינות כל באיה לא ישובין חוץ מסקרי הרפואה והתכונה. ואז כתב לו התנצלות עשה בארוכה ר' ידעיה הדברשי מבדושי וזה כתב ג"כ שמים לרום ז' וענינים אחרים עמוקים. והרשב"א שנת ג"ז עשה שיצתיק פ' המבנה [של הרמב"ם הנקרא סראנ. ד"ק]. ללשון הקדש.

(1) והו ספר הנקרא בחינות עולם המחיל שפ"ם לרום וארץ ליעקב וכו'. המערך.

הר' לוי בן גרשום פירש התורה בארוכה ועשה פירוש התלמוד ופירש נחמד לספר איוב וגם פ' נביאים ראשונים ומשלי וה' מנלות וספר אחד גדול קראו מלחמות י"י, והחלק שעשה בו בתכונה הוא ספר גדול מאד ונכבד בתכונה ועשה לזכות נכבדו ובכל החכמות עשה ספרים לאין חקר ונפטר בפרסניאן שנת ק"ז. וזה צריך עיון כי ר' יעקב בר' יום טוב פועל עשה לזכות המפורסמים לדבוקים היה בשנת קכ"א בפרסניאן, ונראה מדבריו שנבר נפטר רלב"ג (1), וגם ר' גרשום אביו היה חכם גדול ועשה ספרים ושער השמים והם קרובים מר' שמואל דוראן כאשר כתב ר' שלמה בנו במלחמת מצוה, וכן אמר אדוני וקני הרמב"ן ז"ל מצד אמו.

הר' מנחם בן ירח בן הרב הקדוש ר' אהרן מצרפת חבר צדה לדרך לנכדו דון שמואל אברנאל שהוסב שמו ניאן די שיביליא בומן השמד. וזה ר' מנחם תלמיד הר' יהודה בן אשר ותלמיד הר' הושע בן שועיב ונפטר בטוליסלה שנת קל"ד. ובה הזכיר ר' יצחק שפרוש שעשה ספר גדול לסיוע האמונה שמו אבן ביהן.

הר' יוסף קמחי עשה פירוש לתורה והיה קודם הרמב"ן בומן הרמב"ם. והרמב"ן הביא פירושו על פסוק נעשה אדם יישר בעיניו, ומה נראה שלא ראה הוורד הרמב"ן כי הפירוש הזה מזה הפסוק עשה הוורד.

ולא היה מקבל די ספקו מזהקל הוא הר' יעקב שעשה מיד אהרי פטירת הרא"ש ארבעה מורים לכל הדיינים הנוהגים בומן הזה שמועיל יותר לכל יודע ובלתי יודע מאד בסדר טוב יותר מכל אשר היו לפניו, כי בספרי אביו שהוא בלשון גמרא מי ומי יוציא משם שדן ולא מהרמב"ם ז"ל וזה זה החכם יותר מכלם שהכל למדו [ממנו] ועשה כפי סדר התלמוד להביא כל הסברות שנאמרו, ופסק הרא"ש אחריו לפי שעשאו בלה"ק בשנת פ"ט וע' אשירו. ואביו הרא"ש נפטר בטוליסלה ט' ימים במרחשוון שנת פ"ה ליציאה.

ומיד אחר ה' עשרים מהרגו כל היהודים מנכארא שמת מלך צרפת, ומגדולי תלמידי הרא"ש ר' יששכר הלוי בר' קותיאל ור' ישראל אדווי מר' יצחק ישראלי שעשה יסוד עולם.

הר' יששכר הלוי תלמיד הרא"ש נפטר שנת צ"ב וחבר קיצור לתרומות הגדול.

הר' שלמה בן מוארת תלמיד הרא"ש חבר חקת הדיינים שנת צ'. ואני מצאתי בכתב ר' שלמה דוראן וכן כתב הר' יום טוב אשבילי ז"ל בספר הוקות הדיינים.

רבינו יהודה תלמיד הרא"ש ותלמיד ר' אברהם בן אסמאעל עשה ספריו הנכבדים אדם וזהו ומישרי' שנת צ"ד גם או בומן ההוא נעשה אידות דיים עם יורה דעה ע"ו ר' אהרן הלוי (1) תלמיד הרמב"ן ז"ל.

הר' דוד אבורהה תלמיד הרב יעקב בן אשר פירש התפילות באשביליא שנת ק'.

ובשנה ההיא נלכדו כל היהודים מקשטייליא ונתנו כופר נפשם שנת מ"ס והיה להם מס. נפטר הר' יהודה בן הרא"ש בטוליסלה שנת ק"ט. רעשה הארץ באלול שנת ק"ו. וקודם זה היה חסר דון יוסף דיאסיגה חבר יוסף ניקטיליא הקבור בפיניאפילי, ושם קבור אצל הר' יצחק קאנפמן ז"ל, ובשנת ק"ל היתה עת צרה לכל קהלות קשטייליא וקהל טוליסלה נפלים שהיו במצור יד אשר אכלו בשר בניהם וימותו כ"ח אלף נפשו' היהודים מצד מלחמת המלכים שדריג המלך דון אנריקו את אדויו שהיה מלך שמו דון סידרו, והוא עצמו הרג בייסורין בבית הסדר לר' שמואל הלוי שעשה בית הכנסת בטוליסלה ובתי כנסיות אחרות בקשטייליא וטובות גדולות לישראל, ומיד לקח הדק"ב נקמה מהמלך דון סידרו שהרגו אדויו במונטייל סימן קל ידו.

(1) לא ידעתי אם הוא ר' אהרן הלוי הנזכר לעיל צד 222 א, ובר"ק נרם הכין, המעריך.

(1) אין אני יודעים בבירור לא שנת הולדת הרלב"ג ולא שנת פטירתו, אך די ראססי אויפר כי מצא בספר חכמת המספר של רלב"ג בכ"י כי הוא נולד בשנת ה' אלפים פ"ח (1288), והחשבונו הוא סכמים עם השנים הרשומים בספריו אשר חבר, אך כי מצאתי שרשם על כ"י רש"י על החל"ף Fonds de la Sorbonne כי ר' דוד בן נרשים כתב את הכ"י הוה בעבור אדויו ר' לוי בשנת אלף רצ"ח (5058), ואם היה ר' לוי זה הוא הרלב"ג נחה מברחים לומר שניולד קודם השנה שהזכיר די ראססי, אך יחכן שאין זה ר' לוי הוא הרלב"ג אף כי שם אחד להם, ונכח תמונת איתותו כתב יורו כי נכתב באשכנז ולא בארצותינו, וכח שנוכח ביהוסין כי הרלב"ג נפטר ה' אלפים ק"ז (1370) אך לא נראה שהאריך ימים כ"כ כי ספריו האחרונים כתב בשנת ה' אלפים צ"ח (1338), וחשבונות החכמה עשה אונם הולכים כי אם עד שנת ה' אלפים וק' (1340), יהי מה ואת ידענו בבירור כי החחיל לכתוב ספריו שנת ה' אלפים פ"א (1321) וסיים אותם שנת ה' אלפים צ"ח (1338). אלה הדברים כתב החכם מונק בארצותיו יוראליעט שנת 1848 למספרם צד 423. דג"ב.

בר צמח דוראן בשנת קנ"א עקב שהרביצו ושהרבו תורה בישראל ועשו ש"ח וספרים רבים ובפירו ר' שמעון דוראן הגדיל לעשות ס' מן אבות בשנת קפ"ה שהראה שם כחו מה שהיה יודע בכל החכמות ובכל התלמוד ופירש לאיוב קראו אוהב משפס ופירוש לאוהרות הכל י"ד ספרים והתשבץ שהם ג' ספר' ר"ל תשובות שמעון בן צמח ופסק' לגמרות ודרשות, ופירוש לכל התורה ופיוטים. ובנו ר' שלמה עשה תיקון סופרים ספר נכבד. [ומלחמת מצוה. ד'ק.].

ובזה הומן שנת ק"ס היה הרב הגדול בכל מלכות קשטיליא חכם גדול בתורה רופא המלך ותוכן גדול היה: דון מ'איר אל גו'אדיש (בב' אלגיאניש) שהעתיק ספר המדות ולשון קדש חסיד גדול והוא תלמיד הר' יהודה בן אשר הקדוש.

ואז היה שם בבורגוש חכם גדול דומה לאבותיו יודע כל התלמוד החכם ר' יהודה בן אשר נינו של הרא"ש, ונראה במולימלה שנת קנ"א ועשה ספר חקות השמים.

בשנת עק"ב היה שמד גדול שלא היה כמוהו בארנון ובקשטיליא ע"י גלח פרא ביסנפי דרש לנוצרים וע"י המלך דון פיראנדו מלך ארגון זקנו של מלך דון פיראנדו שבזמנו עשה הגירוש של ספרד וע"י ונה קטליא מלכת קאשטיליא שהייתה אלמנה שהמירו בישראל דתם יותר ממאתים אלף יהודים והנשארים בהם היו ז' שנים באהלים בשדה, ומהם ברחו לפורטוגאל, וזה המלך הוא זקנו והוא שמו של זה המלך דון פיראנדו שהוא בזמנו שלקח מלכות גרנאדה מהישמעאליים ועשה הגירוש בשנת בר"ן.

ובשנת עק"ב היתה סערה גדולה בים ונשברו ספינות שבים והיה דבר גדול ומפנה אבל לא כמו שנת ק"ה וק"ז וק"ח שמתו יותר משני שלישי העול' ואפילו בהבשה מיד היו נופלים ומתים עד שהרגו כל המצורעים [כי יראו] אולי מעששים האויר, וכן היו מלכיות קמים על היהודים והורגים בהם (לומ') לא היה כזה מעולם.

ואז שרפו באש היהודים שבאשכנז שאמרו שהשליכו סם המות במים, אבל החכמים בומן הדואו אמרו כי היא סבה מן השמים שנתחברו במול דלי שהיא צורת אדם שצ"מ שהם ג' כוכבים עליונים.

ובשנת קכ"ה לנד מלך פורטוגאל מדינת סבתא היושבת באפריקא במקום היותר צר מהים ששם רוחב כל הים ג' פרסאות ועד שם גבול ים אוקיינוס ומשם יכנס באמצע הארץ עד יפו, או אמר

והר' דוד בנו היה חכם יותר מאביו והוא הבר הרמב"ן והיה אחר פמיות הרמב"ם ז"ל והיה מדקדק גדול ועשה ספר המכלול בשני הליקים הלק הדקדוק והשרשים, ועשה פירוש לתורה ולמשלי ואינו [מעולה] כ"כ, אבל בפי' הומירות שלו ונביאי' שאשונים יותר נביאים אחרונים פירש בשוב עד שאמרו עליו אם אין קמח אין תורה, ונקרא בן פורתא על שם יוסף אביו.

הר' משה הכהן מפורדושיניש חבר עור האמונה שנת קל"ה.

ובזה הומן היה חכם גדול באיטליא שעשה מגיד משנה ר"ל לפרש ע"פ התלמוד מדברי הר"ם בסו"ל שכתב בי"ד שקראו משנה תורה וכל ההשגו' שהשיגו עליו: שמו דון ווידאל די סולישא והביא דברי רשב"א.

הרב רבינו נסים בר ראובן שעשה הדושים לתלמוד וספר דרשות, ובניו חכמים ר' חסדאי ר' ראובן ז"ל ועשה פירוש לר"ף, והוא היה בברצלונה ובפרסטייאן והשלים פירוש ע"ז בשנת ד' אלף קל"א, ובשנת קנ"א העתיקו דוראן והיה ר' דוראן חי בשנת ר"א והיה קרוב לפ' שנה, ובפירוש האגדה אמר כי חמשים שנה קודם דרש מה שכתב שם.

ובזה הומן הר' מתתיהו שעשה פירוש לפיקי אבות.

נפטר הר' חסדאי בברגוסה שנת ק"מ ועשה ספר אור י"י, והוא ורבינו נסים הר' פרץ הכהן רבותיו של ר' יצחק בר ששת פרשת וזקנו ר' חסדאי שעשה פסקים, ובשנת קמ"א הסירו הנוצרים השבון שור אגושתו שהוא ל"ח שנים קודם מנין הנוצרים והתחילו למנות ממולד הנוצרי. בשנת קנ"א שמח המלך היה שמד גדול ובמולימלה נהרג ר' יהודה בן הרא"ש ור' יצחק בן שושן ואחרים, ובשביליא ולידא וברצלונא ומיוקא שקמו על היהודים והרגום בהרב ולקחו את בניהם ונשיהם והוליכום למכור על הים הדיסקיאנוש והמירו דתם יותר מד' אלפים יהודים ונתנו סימן אל ק"א, כי קבלנו שלקחו הגויות בניהם עד שמתגברות והיו בניהם גוים והם עצמם הרגו לאבותיהם, ואצ"ל שהיו בניהם צדיקים אנהנו ערבים זה לזה כ"ש בדבר זמא מי שמקרב ומתחתן לע"ז הש"י מקנא קנאתו וצדיק י"י ואין מי יאמר לו מה תעשה.

ואז באו לאלגיניו ולחראן ולבוגיאי ולחונס מזה השמד, ור' מיימון בר סעדיה נאר בא לקוסטנטינ', ובא החכם ר' יצחק ספרות בר ששת והר' שמעון

ואמר מדוע לא יבער הסנה יבער הסנה והולוכוהו בערכאות ודנו אותו לשריפה על שהורה בקדמות העולם בריניהם ז"כ.

הרב הגדול רבן של ישראל רבן מהג' חכמים שאמרנו התמיד הענינו דרות אלהין קרישין ביה הוא המאור הגדול ר' יצחק קנפנמן בן החכם ר' יעקב קנפנמן שעשה ספרים במספר ובתמונה ובתורה, אבל בנו ר' יצחק נקרא גאון בקשטיליא ואני ראיתי אותו, ומי שרואה פניו כמקבל פני שכינה וראיתי אותו כשהייתי בן ששה או שבעה שנים והוא נפטר בפניפיל רכ"ג ליצירה, ובזמנו מאישמיר אברהם ביבאני בסרקוסא, ועשה ספר שמו דרך אמונה.

נלכדה קושטנמניאפאל ראש מלכות יון על די המלך תוגר מלך פרס בשנת הרי"ג יוס' ג' כ"ט יום לחדש מאיו והיא שנת אלף וחנ"ג לנוצרים והסי' בפסוק שיש ושמויה בת אדרס, ור' ימים להלך נשחה בקשטיליא במאמר המלך השר הצבא ושני למלך וגדול כמו המלך. וכן או כמו זה מלך צרפת לשר צבאו ומלך חונס לשר צבאו, ובשנה ההיא שרפו בקושטנמניא העץ שאומרים הנוצרים שבו תלו את משיחם וזה היה ראש האמונה שלהם ולא נשאר להם קיסר ועשו קיסר למלך אשכנז. ויגרא פונמי העיר החוקה נלכדה ע"י המלך תוגר ביום ה' ז"א ליוליו שנת רל"א. וביום שנת כ"ו לסיון שנת רל"א קדשו את השם ז' יהוים משיפולבינה על לא חמס בפסחים מחמת ערות שקר, הב' נחנקו הב' נשרפו והד' נתלו, השם ית' ינקום נקמתם במהרה אמן.

שנת רמ"א מת התוגר הגדול ומלך פורטוגאל הטוב. בשנת חמשת אלפים ורל"ח ביום ד' כ"ט לאב בחצי היום היה בספרד לקות השמש שלא נראה כמוהו שהיה כמו בחצי הלילה. ובשנה האחרת שנת רל"ט התקבצו כל חכמי הנוצרים מאיפליא וצרפת וספרד באלקיא כמו מהלך יום וחצי מטוליפאל על ענין ספר אחד שעשה מאישמיר דאישמא בשלמאנקא משמרי און טלוגיא ושרפו הספר ההוא שהיה מרבי כנגד דתם. ובשנת רמ"ב נלכדה אלחמא ע"י מארקש דיקלוס בעבור שלקחו השימשאל לעיר שמה וזה זאת הייתה לזרא לישמעאל, ובעונותינו לפני ישראל כיון שלקחו אלחמא מיד התחילה המלחמה בישמעאלים ובעוד עשרה שנים לקחו כל מלכות גראנדה.

ובזאת השנה התחילו לחקור בעד האנוסים על ענין דרת ונשרפו ונידונו בשריפה וממונם למלך,

שלקחה בעבור שקבל או האנוסים והיהודים שבאו מקשטיליא ומלך פ' שנה. ומדינת סבתא היא עיר גדולה ונבנית על יד שם בן נח ושם היה יואב בן צרויה.

נפטר הר' מנדח האורך שהיה בשנת קפ"ה. הרב ר' שם טוב בן שם טוב ראש ישיבה ומקובל ועשה ס' קבלה ונפטר שנת הק"ץ. ובנו הר' יוסף בן שם טוב שעשה פירוש לספר המדות ופירוש לאגרת (1) להר' פרפות על ענין האמונה. או הורה העמדה ליושנה ונתמנה הרב החסיד השלם בכל דון אברהם בן ננשת שנת קצ"ב, והוא החוקק התורה ולומדיה הסידי הרבה שמדות בממונו. ובנו היה גדולים בן ננשת ובני בניו בזמננו זה עשירים וזוילים ופורו ממונם להוק השיבות מהג' החכמים הרשומים ראשי ישיבות:

הראשון החכם הגדול ר' יצחק די ליאון מלומד בנסים ושכלו שכל אלהי מנגד גדול נגד אויבי התורה, ומת וקן מאד ולא נשאר לו בן אבל נשארו אחריו תלמידיו חכמים גדולים שהם כמו בניו. והשני החכם השלם מורי ר' יצחק אבהב ז"ל הרף ומחודד ונפטר בפורטוגאל שנת רג"ג שבעה חדשים. אחר שנת רג"ג ואני הייתי שם ודרשתי עליו הנה אנכי שולח מלאך פרשת משפטים.

והשלישי ר' שמואל בלאנסי קרובי מצד אמי הוא בר אבהן ובר אוריין לא סקה מכל משפחתו תורה מימים קדמונים כלם היו ומת קודם הגירוש כמו ה' שנים בשנת נ"ב למולדתו שהיה נ"ב שנים כמו הניבא כשמו שמואל, אבל הר' יצחק די ליאון היה יותר מע' שנה ור' יצחק אבהב כמו ס' שנה. ובה הוסיף החוקק תורה דון וידאל בן ננשת ור' אברהם אחיו, שביום המילה של זה ר' אברהם בן ננשת חסיד גדול דרש עליו ר' יוסף אלבו ז"ל כמבצר עיר שוריא בפרשת אלה שמות מילדי העברים זה. וזה הר' יוסף אלבו שכתנו בשוריא ועשה ספר העקרים בשנת קפ"ה. ובזמן הזה ר' שמואל סרטא עשה מכלל יופי. [אמר ש"ש: שמיעתי שהרב הגדול כמרה' יצחק קנפנמן היה סבה לשרפת זה האיש שפעם אחד בהיות שנתקבצו כל הרבנים האלו לקריאת כתובה אחת ואמרו כך וכך לבריא עולם כמנהג הכתובות, וזה סרטא נתן ידו על ואמר וב"ב נ"ב רמו אל קדמות העולם באווחו שערי זקנו, וקם הרב על עמדו

(1) בד"ק תחת פירוש לאגרת וכלי כתוב פירוש המורה, וע"י העיר העיב"ץ כי אותו הפירוש עשה רש"ט בני של ר"י ברש"ט. חס ע"ד.

"א חדשים לדעת [?] לחשוב כל יום מחשבות שלא יצאו, והיה שמך גדול בשנה ההיא שלא היה מעולם, וערב שבת הגדול נגזר שיוציאו נערים ונערות מהכלל מאינורא ובכל מלכות פורשגאל. והיתה צעקה גדולה באינורא אל המלך שלא היתה כמות, ובספר באו ולקחו כל הילדים והילדות ונתפשטה הגזירה כי אפילו לוקנים מוציאים מן הכלל על כרחם, והרבה מהו על קדושת השם שהיו ממתין עצמן. ובשנה ההיא היה ג'ב גיווש בכל מלכות נפארא בענין שלא נשאר בכל ספרד שום יהודי כי אם המשיים יהודים שברחו לשיבלייא והיו שם אסורים שתי שנים עד שנת רנ"ט בחדש אב שהוציאו אותם למכור ובאו לאנגויר אשר הוא בארץ אפריקא בין הוראן ובין בוגיאה והיא ממלך בוגיאה והיא על שפת הים. ושם היה ר' שמעון דוראן וכל משפחתו עד היום ושם פרו אותם בשבע מאות דוקארו, אע"פ שהיא קהלה קטנה בכמות גדולה באיכות. השם ית' ויתעלה יתן להם שכר טוב בעה"ז ובעולם הבא. וכן עזרו בזה הקהל הקדוש מבוגיאה צ"ל ואו לא נשאר בספרד כולה שום יהודי, השם יקבץ גלויתינו ויבנה בית מקדשו ב"ב אבי"ד.

ואע"פ שאמרו ר"ל שאסור לגלות אם נתערבה משפחה פסולה עם מיוחדת הכל כשר עד שאמרו אם נזיר אחיה נזיר אם לא אגלה משפחות יהודי נזיר ולא יגלה משפחות ושלא יגלו משפחות כי אם פעם במשפחה לצנועין שלא ידבקו במשפחות שאינן הגונים שאין השכינה שורה אלא על משפחות מיוחדות, וכן בסוף עדויות על משפחת בית צירפא שהחזיקה, פירש הרמב"ם והתבונן האיך הו"ל בורחין מלשון הרע שהיו יודעין שתי המשפחות זכר המעשקה בשמה ואתה שהיתה פסולה לא פרסמוהו ע"כ. אבל בסוף סוכה מצאתי כי מפני קדוש השם אפילו במשפחה מובהקת שהיא משמרה של בית בלגא שהיא המשמורה הפ"ו מב"ד משמור' בעבור הדפוס שנמצא בנערה אחת של אותה המשפחה קים לכל המשפחה ופרסמה שהיא בית בלגא, אבל אני לא גליתי אלא מה שמצאתי שהם גלו ופחות מעט כ"ש כי כולם למדו הוחרו. והגרי צדק להודיע מעלתם שוכו לזכות את ישראל בתורתם, אע"פ שלא יוכלו להיות דינים בענין הליצה אע"פ שהיה אמנם מישראל משום דכתב חרי בישראל, כי בענין הוה יש סוד אבל בכל שאר דברים אם אמנם מישראל יוכלו לדון ושכרם גדול. ראה אנשי כנה"ג ו"ל תקנו ברכת על הצדיקים וכו' ביל"ז.

והבדילו בשנה ההיא בין ישראל לגוים במושבותם ובתחום. ובשנת רמ"ה נלכדה רומא ומרבילא וקיסמא וקיסר בולינא.

ובשנת רמ"ו יום י"ח למחשון התחיל הגשם בארצנו והיה ששים יום ולא הפסיק בנתיים. ובשנת רמ"ז היה כמו ששה חדשים שלא היה להם מאד ואילך ולא נתיקר החטם, ואו בחורף לקח בליים מאלקא והרגא. ובקץ שנת זר"ם מים עבר על מדינת מאלקא העיר המהוללה הושבת על שפת ים מערב מנראמפא ויצר עליה מלך קשטיליא ק' יום. ויצא או מהמדינה ישמעאל אחד מוראבט וחשב להרוג המלך המלמה במחנה הרומיים והבה שר אחד ואשה גדולה שהיו באהלה המלך וחשב שהיו המלכים ואו נהרג הישמעאל, אבל בומן מצור העיר היתה המלחמה גדולה שנם מהרומיים שהיו מחוץ לעיר מהו י"ד אלף איש נם מאנשי העיר עד שנכבשה מצד הרעב שהיתה במצור ספינות בים והמדינה ביבשה ונכבשה העיר ביום שבת כ"ש לאב שהוא י"ח לאגוסטו ולקחו לכולם שהיו שבויים כ"ב אלף נפשות מישמעאל ובתוכם כמו ה' נפשות מישראל וקהילות קשטיליא פרו אותם.

ובשנת רנ"ב יום ראשון מהשנה של נוצרים שהוא ר"ח אינורא כשב את גראמפא ואו גזרו גירוש על יהודים, ואחר ארבעה חדשים נתנו הכרוז בסוף ארבל בכל מדינה ומדינה בחצוצרות שילבו כל היהודים במלכותו עד ג' חדשים שהגיע לשבעה ימים מחדש אב בין של קשטיליא וארגון וגראמפא ואסקליא וסרדיניא ושיביליא ומיורקא ומנורקא מכל מדינות מלכותו. ואו קצתם הלכו לשורקיא וקצתם לאפריקא ולעיר פאס ולעיר הוראן והלך אחריהם הרעב והדבר שנמעט אברו כולם. אבל עיקר קשטיליא נכנס לפורשגאל מפני שלא היו יכולין ליכנס בים ולזרו עצמן ונתנו מעשר מכל ממונם. ועוד על כל נפש דוקארו א' חוץ מנשליש דוקארו בעבור [הרשאה] לעבור דרך המדינות, ועוד נתנו רביע כל הממון שהלכינו ומהם קרוב לשליש ואפילו מי שלא היה לו ממון כלל נתן כופר נפש ה' דוקאמוש ואם לאו שהיה שביי ויכלה הזמן ולא יכלה מלספור דברי פורשגאל שנכנסו יותר מק"ב אלף נפשות ולא נשארו אלא מעט מהם במגפה, ומהם שבויים שלקחו בניהם והוליכום בא"י הים, ומהם שהמירו דתם מרוב הצרות עד שבא נו"ר לאחר, והמלך השני שמלך צורר היהודים כ"ד לדיוטרי יום ראשון בכ"ש לכסליו בחנוכה בפרימונא אצל שטרין גור הגירוש בפורשגאל עד

כבר ידעת כי קראתי שם זה ה'ס' ספר יוחסין .
ואחר כן מצאתי שיש ספר היחס שהגביר אותו ר'
יעקב סקלי שמוכיר כל עיר וכפר מא"י ומי קבור
שם . ומצאתי כתוב מר' יצחק נ' אלפרא מעיר
מלקא ששלח לר' שמעון דוראן בשנת קק"א ולר'
שלמה בני כמה שראה בעיניו בארץ ישראל ואני
כותב בקיצור דבריו :

אמר כי מסביבות ירושלים באים מסוריא
וממציר' ומנוא אמן ומארץ בבל עם קהל ירושלים
להשתחוות על קבר שמואל הנביא ע"ה ברמה
שהיא קרובה מירושלם שני תחומי שבת , ויש
שם רמה אחרת כננדה שיש שם ישמעאלים , ועת
השתחוואה בכ"ה לאייר בלילה זמן פטירתו . ועברנו
בקצת א"י והיה נתמנת סרח נקראת בלשון
ישמעאל כפר הנהן בן אבי יהושע ובנו יהושע וכלב
בן ישונה ועל כל אחד מהם בנין גדול והשמשים
ישמעאלים מדלקין נרות עליהם ופותחים ליהודים
ואומרים שם שירות וסליחות . ומשם הלכנו
לכפר עוברתא ושם אלעזר הכהן ועליו בנין גדול
וציץ גדול נראה מרחוק יום אחד והוא בנין מלכ' .
ומאה אמה להלן פנחס בנו ולמטה ממנו אבישוע
בן פנחס , ולמטה מהם איתמר בן אהרן הכהן
כלם בבנין גדול . ורחוק מהם ע' הוקנים שהיו
עם משה רבינו ע"ה במדבר כולם קבורים במערה
אחת , והמקום ההוא קרוב לעיר שכס שנקרא
בלשון ישמעאל נאבלוס כנן י"י ארץ מצרים והיא
בין הר גריזים והר עיבל , ושם המונח שבנה יעקב
אבינו ע"ה והמקום אשר בו המונח פחדם גדול
ואומרים כי בכל יום וראים כעין ק' קשימה רועים
בסדרם . וקרוב ממנו קבר יוסף הצדיק ע"ה ועליו
גוים שומרים . ומשם הלכנו לגבעון נקרא כפר
ננה . קרוב משם מאה אמה יונה בן אביהו עליו
בנין גדול . ומשם הלכנו לצפורי שם רבינו הקדוש
במערה ומימינו ה' גאונים ומשמאלו ה' גאונים ,
ותחת המערה רבן שמעון ור"ג בניו . ומשם
הלכנו עד עקבה בן מהללאל ומשם עד ראובן בן
יעקב ושמעון ולוי יהודה ודינה ובנימין . ובין כל
אחד ואחד מהלך יום או יומים ועל כל אחד בנין
חזק ושומרים גוים . ומשם לר' הנינא בן דוסא
ואשתו ע"ה ועד היום רבותינו הוא נעשה להם
נס יותר מבחייהם . וכפר כבול שם ר' אבהם בן
עזרא ור' יהודה הלוי , ומשם הלכנו לעיר שמה
שונית על שם יתרו הקבור בה ועמדנו על קבר ,
ומשם הלכנו לכפר יאקוב בה קבר חבקוק וקורין
אותו הגוים יאקוב עליו בנין גדול . ומשם עלינו
לעיר צפת הנקרא בספר שושמים צפת ואומרים

שהיא עיר מקלטו וכל החכמים בחרים לקבר שם .
וקרוב בתוך תחום שבת כפר עיין אליהו שיש
קבור ר' יהודה בר' אלמאי בבית החיים של ישראל
וקרוב לשם כפר נקרא מירון שם הלל ושמואל ור'
שמעון בן יוחאי ור' אלעזר בנו הרובה חכמים שם
נקבר כלם בשמות . ומשם הלכנו לכפר אהוד נקרא
גשר יעקב הוא מעבר ירדן והוא סוף תחום א"י
ומשם עד דמשק שני ימים וקרוב מצפת מערה
אחת בה ר' דוסתאי ור' ינאי ור' נהוראי ושם הבור
של יוסף הצדיק . והלכנו עד סוף סוריא ועד
ציבא ומדמשק הלכתי אחר ימים עד סינים
הנקראת מלאבלוס . ומשם הלכתי עד חמת
שיש בה ש' בעלי בתים כלם חסידים . ומשם
הלכתי לציבא ומשם רחוק מציבא ב' ימים קבר
עזרא הסופר . ומשם כתב ספר התורה עזרא ועדיין
רושם השמן ניכר על הנר שהיה כותב לאורו .
ונקרא הכפר ההוא תאכץ ויש לשם בית הכנסת .
וקרוב ממנה על ראש ההר בנין גבוה ואומרים כי
שם יפתח הנגליעו ואומרים כי בכל לילה תולה ענן
מקבר עזרא עד יפתח הנגליעו כל ימות השנה לא
ימוש . ומשם חזרתי עד ציבא עיר גדולה ובה
בית הכנסת גדולה עד מאד .

ובשנת חמשת אלפים ור"ג שלח כתב ר' שלמה
בן ר' שמעון דוראן למלקא ועדיין ר' שמעון אביו
חי שהתם שלמה בן הרב ר' שמעון בן החכם ר'
צמח וזה"ל : ומצאתי בנוסח אחד בספר קבלת
צדיקי ארץ ישראל בחברון אדם וזהו אנדרס ושרה
יצחק ורבקה יעקב ולאח , ובהר מערה ובה ישי
ואבנר , בהלחול גר הנביא , בתקופי ישעיה ועמוס
הך מערה , בבית להם בדרך רחל בציון מערה ובה
קבר מלכים סנורה , בעמק יהושפט זכריה הנביא ,
בהר הותים בשדה מערה בה חגי הנביא עוד שם
רבן יוחנן בן זכאי , ברמה שמואל ואביו ואמו .
בשילה עלי וחספי ופנחס ואם אי כבוד , בתמנת
סרח יהושע וכלב וע' זקנים , בנקרת צור בעבורתא
אלעזר ואיתמר ופנחס , בשכס יוסף , בראש הר
הכרמל אלישע הנביא , בצפורי רבינו הקדוש ,
בכפר ננה יונה הנביא , בסכנין ר' יהושע דסכנין .
ברומי ועירתא בנימין בן יעקב הך ארון של חסם ,
ביאקוק חבקוק , בעירא ר' הנינא בן דוסא , בחמין
יתרו , בארבל ניתאי הארבלו ושח בנו של אדם
הראשון ור' שבטים ודינה אחותם , קרוב לטבריא
מרים הנביאה בשדה ויוכבד כפרם , רחוק
מטבריה כמו עיל חמי מטבריה קבור של ר' מאיר
התנא הירוע באחר' אומרים מפני שלמד מאלישע
אחר והישמעאלים קורין אותו מאיר אלהנק ר'ל

מהם מעט הר ציון ושם בית ובה קברים של בית דוד ע"ה. ובחברון אברהם ויזחק ויעקב ורחוק מהם קבר רחל אשת יעקב. ובמצרים הישנה שתי בתי כנסיות ורחוק ממצרים מעט על שפה הגדה מקום ושמו רמו ובו ב"ה של משה רבינו ע"ה ואהרן ואלהיו ד"ל והוא מקום שחמד מאד. ובספר אשכול הכופר אומר שהחכמים שהיו בשנת ד' אלפים ות"ש עד ת"ת הם דונש בן תמים אלקראני ודונש בן לברט הלוי אלבגדי מרשש אלפאסי הנשיא ואבן ששת תלמידו ומנחם בן סרוק אלטרמושי אלקורטבי ור' יצחק ג' גיקאפיליא ור' יצחק בן שאול בן גיקאפיליא ודחכמים אחרים כלם קודם ר' שמואל הנגיד אלקורטבי אלקורטבי נשיא גרנאפא. ובה הנשיא האריכו כל המחברים מחכמתו ומהספרים שחבר ושהיה בשנת השס"ג וכל מעלותיו ובנו ר' יוסף נגיד אחריו. וביום שבת בערב יום מ' לטבת בשנת תתכ"ז נהרג בגרנאפא בן ל"ה שנה, ואחריו ר' יצחק בן גיאת אליסני ור' לוי בן שאול אלקורטבי ור' משה בן גיקאפיליא אלסרוסתי וכן אביו איוב סלימאן בן יחיא בן גבירול אלקורטבי נשאה במלאקא וגדל בסרקוסטא ונקבר בבליסטיא בשנת תת"ל. ור' יצחק בן גיאות מת בקורטבא שנת תתמ"ש והולכיהו לאיסכא. ור' יצחק אלקורטבי בר דוד מת בגרנאפא שנת תתכ"ד ונקבר בקורטבא. וכן ר' יצחק בן ראוון אלברגלני אז. וכן הרב הגדול ר' יצחק בן יוסף יעקב אלפאסי, וכן תלמידיו אב סולימאן מ' מהגר ואבו אלפתח ג' אהר אשבילי. ואז אבו זכריה יחיו' בן בלעם אמולשלי מן אשביליא וכן אז אבו הרן ג' אבולעיש ואבו יצחק ג' אלהריו ומשביליא אבו יוסף בן מיגאש אל גרנאסי מאשביליא ואבו זכריה ג' מאכין. ובגרנאפא אבו יוסף אלמרא ואברהם לסיף שמת בבלינסיא שנת תתפ"ה. ואז באגדלוס עמר אבן אל דנין ואבו אצחק בן פקודה ואבו סלימאן בן עמר ואבו לחסן עזרה בן אלעזר ותלמיד אבן גיאת אבו עמר בן סהל אלקורטבי ומת בקורטבא שנת תתפ"ג חכם גדול. ואז אבו עמר בן צדק אלקורטבי ואבו זכריה בן גיאת אליסאני מנרנאפא ואבו איוב בן אלמעאלם ואבו יצחק בן עזרא ורנבא ששת בן הנשיא הגדול בן נגשת עשה שיר בתיו קמ"ב בשנת ארבעת אלפים ותתקס"ג היה אז בן ע"ב שנים ושיבח נה' לר' יוסף ולבניו הסנין ר' שלמה בנו שושן משולשילא. ובמנזנו זה היה ר' היים אבן מוסה רשף גדול ושיימן ודחם בתורה ועשה ספרים בקיצר.

החונק. ובהר אחד סמוך למבריא ר' עקיבא ותלמידיו ר' חייא ובניו ורב כהנא ור' אמי ור' אמי ור' יצחק נשוא הרב המאמין הוא הרמב"ם ז"ל ורב צמח גאון. בעכנרא ר' ינאי ור' דוסחאי ור' נהוראי, ע"כ גילגל ההתחון. ובגלגל העליון בכפר ענן ר' יעקב קב ונקי, בשיזורי ר' שמעון שזורי. ור"א כי שם רבן שמעון בן גמליאל ור' ישמעאל כהן גדול. בפראדא נחום איש גס וז, במירון הלל ושמאי ותלמידיהם ור' יוחנן הסנדלר ור' שמעון בן יוחאי ובנו ור' יוסי בן קסמא. בפרעם חוני המעגל ואבא חלקיה. בעמיקה יונתן בן עזיאל. בצפת ר' דוסא בן הרכינס. בדלתא ר' יוסי הגלילי ורב הונא ורב המנונא. בעלמא ר' אליעזר בן ערך ור' ראוון האצטרובלי ור' יהודה בן חימא. בגוש הלב שמעיה ואבטליון ושם ב' בני סנהריב שהרגוהו. בכפר ברעם עובדיה הנביא ונחמן השופא ור' פנחס בן יאיר ואסתר המלכה. בתמנת שמגר בן ענא. בקדש ברק ודבורה הנביאה. בדרן הוא לשם פמייאס [אולי היא פנ מו ס] בלשון ר"ל, ובלשון ערבי באיניס שם עזרא הנביא. בהר הלבנון צפניה הנביא. ע"כ מצאתי. עוד מצאתי ששלח יוסף הלוי בר נחמן בומן הנה אלה הם שמות החכמים שעברתי עליהם בגלגל העליון והתחתון ובספריה: ובשכם ובחברון ובירושלם שבגלגל העליון והתחתון ובספריה. ור' יהודה בן אלעאי. ר' יוסי בן קיסמא. ר' שמעון בן יוחאי ור' אלעזר בנו. הלל ושמאי ותלמידיהם. ר' יוסי אלמעטש. ר' יהודה הכהן. רב כהנא. רב המנונא. ר' אלעזר בן ערך. ר' אליעזר בן הורקנוס. ר' יוסי הכהן. ר' יהודה בן חימא. עובדיה הנביא. ר' פנחס בן יאיר. אסתר המלכה. שמעיה ואבטליון. ר' מאיר. ר' אלעזר בן עזריה. צפורה אלעאי. ר' יוסף בן יעקב. ויכבד אשת עמרם אם משה רבינו ע"ה. אלישבע בת עמינדב. חבקוק הנביא. ר' עקיבא ותלמידיו. ר' חייא ובניו. חזקיה ויהודה, הרמב"ם, ריב"ז, רב כהנא, ר' מאיר, ר' ירמיה. יונה בן אמית שם בן אדם הראשון. ניתאי הארכלי. שמעון ולוי ודינה ורחי. בשכם יוסף בן יעקב אלעזר ואיתמר בני אהרן פנחס בן אלעזר ושבעים חוקנים. ושם הר גרזים והר עיבל. בירושלם שמעון הצדיק ושבעים סנהדרין. וברמה ארזוניו שמואל הנביא ע"ה. בראש הר הזיתים חולדה הנביאה. ובשפוליה הרה עצמו זכריה הנביא ע"ה ויד אנשולום והם כנגד שער רחמים ובית המקדש ובניהם משטיק עמק יזשש ובצמק ההוא מי השילוח ורחוק

מפליירה כתב ולא הודה לו רבינו חם כך בתוספות. הר' יצחק בר מרדכי מצות ע"א רבינו שמשון בר' יונה ור"ת. ועוד שם ובספר התרומה שחיבר הר' ברוך כתב בשם ר"י כתב רבינו שמשון בתוספות מצות ר' יצחק בר אברהם רבינו שמשון בתוספת משום ר"ת ומשום ר"י, והר' יהודה בר נתן מסק בפירושו בפסחים והר' יחיאל בר יוסף שראה שהתיר רבינו יהודה רבינו אליהו רבינו חננאל איש רומי, והר' שמריה כתב במחזור ויטרי בשם רש"י במצות ק"א, והר' יצחק בר מאיר רבינו יצחק בר אשר במצות קל"ב. במצות קל"א בסדר הנאים ואמוראים רבינו יוסף טוב עלם וכן רבינו חננאל והג' פוסקים כריב"ל בכל מקום אפילו כנגד ר' יודהנן. ושם עוד בהלכות גדולות מאספמיא במצות קל"ט ור' יצחק בן בתו של רש"י ורבינו שמשון מקוצי. כתב ר' אלעזר ממיץ בשם ר"ת והר' יוסף איש ירושלים. כתב ר"ת בספר הישר דברי רבינו משולם בן קלונימוס הר' אלחנן. רבינו נסים גאון. כתב בסדר רב עמרם הכי אמר מר רב משה גאון. מסק רב מנחם בר דימס בשם ר' יצחק בר אברהם. הר' יוסף דונגנדינו רבינו חננאל איש רומי מסק וכן ר' אושעיא הלוי. רב שלום גאון ר' יצחק בן אשר הנניד על ר' יצחק בר יהודה כן הלכה למעשה במהדורא בתרא דר"ת מצות צ"ה רבינו נסים גאון במגלת סתרים לרבינו נסים ר' יצחק הלוי בר משה. רבינו חם בהלכות איסור וזיתר פירש בשם ר' יצחק בר אברהם. כתב הר' משה מפונטיוא כתב ר"י בשם ר"י והר' אלחנן בנו עשה תוספות ארוכות.

ובפסוק העורכים לגד שולחן הביא מעשה שקרה במדינתו כיגאר מהלך יום אחד משלמנקה שאשה אחת היתה עניה ואלמנה קודם, ואח"כ היה לה עושר שהי' מבינה שולחן עם לחם בכל ליל שבת לאיש אחד שהיה בא שם בכל ליל שבת ונתן לה כסף וזהב ואח"כ הרגישה האשה שזה היה עון והלכה ושאלה לזה החכם ר' חיים אבן מוסה אם מותר לעשות זה ואמר לה שהוא אסור ומנעה מלעשות זה, ובה המת בליל שבת ואמר לה למה מנעת לעשות זה ואמרה לו כי שאלה ואמרו לה כי הוא אסור, ואמר לה כי היתה עושה לו בזה נחת רוח גדול לנפשו ושהעשה כן. ואז השביע אותה וא"ל כי הוא פלוני בן שושן מטולישלה שמת יותר מש' שנה קודם לזה היום, ושלא הכניסוהו לגן עדן מפני שעל צד מריבה הרג את אשתו בשגגה, וכיון שראה שהרג את אשתו הרג הוא את עצמו שלא קבל נחת רוח כי אם בליל שבת בשולחן ערוך כמו בחייו. והוא העיד בספרו כי כל זה אמת בלי ספק והאשה כשרה ואמתית. החכמים שמצאתי בס' המצות ט"ל. ובסדר זרעים כתב רבינו שמשון איש ירושלים בשם הר' מאיר בר קלונימוס מאישפירא. מורי ר' יהודה בר יצחק תלמיד ר"י מצות ס'. כתב בהלכות גדולות שכתב ר' יוסף טוב עלם מצות ס"ה. מורי רבינו ברוך בר יצחק כתב בספר התרומה הלכות גדולות מרב יהודה גאון, ורבינו חם אמר לר' יצחק בר מרדכי רבינו גרשום מאור הגולה ורבינו קלונימוס איש רומי שניהם הביא רש"י. רבינו שמשון בן אברהם בתוספות ביצה. ר' יצחק הלוי ר' שמשון

נשלם ספר יוחסין שבח לאל מושיע חוסים.

מאמר ששי

אמר אברהם בר שמואל זכות נ"ע : לפי שהדויעה במה שקרה בכל הזמנים לכל אומה כמו דור המבול ודומה לו כמו רעש הארץ והאש וכמו רעש עוויזו והורדוס , ובפרט כל מה שקרה לאומת ישראל כמו בקיעת הארץ לדהן ואבירים וכן משאר הנסים מביא לנו חזק ואמונה ביכולת השם ית' וית', וגם בהשגחתו בשפלים ובשכר ועונש וכן שרשים רבים בתורה כמו שאמרה התורה הקדושה וזכור ימות עולם וכו' בהנהל עליין גוים בהפירדו בני אדם כי חלק י"י עמו .

וכן יועיל מאד לישראל הדרים' בין האומה הנוצרית להתוכח עמם על דתם, ולכן זכרתי לפעמי' קצת אנשים חוץ מדתנו שלא היה ראוי לזכרם כמו האנשים שעשו קדושים להם כמו שזכרה התורה הקדושה אנשים רשעים ועכ"ז לא היה ראוי לזכרם והזכירם משני שהיה הדבר הנרחי להודיענו זה לתועלת גדולה וכן לא תחשוב כי כל מה שכתוב בספר דברי הימים שלהם שאני הבאתי דבריהם שהוא כלו אמת כמו ספרי תורתנו הקדושה חלילה וחס כי תדע אשר פיהם דבר שוא וימינם לשון שקר כי אני כמו שבעיני ראיתי בזמני דברים רבים שאחר שקרה אותם מעשה כתבו אותו בספר דברי הימים שלהם ולא היה כן וכ"ש שיכוננו בדברים שעברו בזמנים קדמונים ובנסים שלהם מספרים וכ"ש יותר שיכוננו במספר השנים בזמני' שאמרו שקרה כל דבר למנין שנות היצירה כי עתה יש בינינו וביניהם אלף ותמ"ל שנים, כי לפי מנינו אנו בואת השנה ה' אלפים ורס"ד ליצירה, והם אומרים שש אלף ותש"ג ליצירה, אבל יחי מה בעבור שבא לפעמים דברים שספרו בתלמוד

בבלי וירושלמי ובמדרשות שהם יספרו בהם ומודיעים יותר בפרט הדבר כמו ענין כתיבת המלך וקצרות שנים משיטוס הרשע וכל עניני אררינוס הצורר שבזמנו היה ענין ביתר ועשרה הרוגי המלכות ואחריו מאנפונינוס הסוב ובאי זו שנה היה הוא ואחיו הסוב ודברים רבים כאלה, ועוד שסומכין כלם על יוסף ק' גוריון הכהן אע"פ שגם אני איני סומך עליו וכי גם הוא מדבר נזומות ולשון מדברת גדולות ועושה חשבונות שאינם באים כפשמי התורה, אבל עם כל זה למלא הפסך בני עמינו שרוצים לידע כל הדברים הכתובים להם, ר"ל היותר כוללים כמו שקרה בירושלם ובארץ ישראל ואיפלייא ויון ומצרים ובבל ושוורקיא במקום שרוב ישראל שם והיו נרשמים בתורה, וכמו צור המעטירה שהיא מ"רן בלשון הנוצרים מהלך יום אחד מעכו וקרובה לצידון קרוב לא"י שהיו בזמנים הקדמונים שוכנים שם הוויניסיאנוס ולכן מעו רבים שחשבו כי וויניסיא היא צור כמו שזעו בחונם שהיא תרשיש הנקראת תרסוס, והעריך כתב בערך תרסוס תרגום אניות תרשיש אילמא דתרסוס. או מלמשמרש או מורמוש' קרוב' להלב היום מזרחית לא"י, ובעבור אלו הפרטים מספר וצפת ואשכנז עזבנו כולם שאינו מעלה ומוריד .

וגם יועילו דברים רבים מה שידרו בהם האומ' שאולי מצאוים בספרים הקדמונים של חכמי ישראל שבזמננו נגלות הארוך הזה ורוב השמדות אבדו ממנו כמו ספרי התכונה שעשו בני יששכר או ספרי רשאות וחכמת השבע שעשה שלמה ע"ה על העצים ועל האבנים ועל העשבים ועל כח הכוכבים וכן סיפור מה שקרה בזמנים קדמונים,

ואנקלוס שדבר עם נח י"י בשנת ה"ט לנח, ונתן ק"ב שנה שישבו ואם לא שיביא המבול ובאלו ק"ב שנה עשה התיבה.

ואורך התיבה ש' אמה שכל אמה משהה אמות שלנו, ואולי למד זה מן המלאך שהביא קנה המדה למדוד המקורש שהיתה מדה מהאמה הראשונה שברא הקב"ה שהיא שש אמות ו"ל שש אמות ומופה, שהם אמרו וורת במקום טופח והתיבה היחה על הרי אררט שהוא בארמיניא הרה היותר גבוה ושם יצאו נח ובניו. עד כאן הזמין הראשון.

ומהמבול עד שנולד אברהם זמין שני והם רצ"ב שנים כפי היהודים, וכפי האחרים התקמ"ב, וש בין אלו הסברות תרנ"ב, וזה כפי איזודארו שר"י וכפי אוגוסטין שר"י אלף וע"ב שנים. ונתן סכה לזה החלוקה בעל הספר כי הוסיפו על שנות האנשי' מארפכשד ואילך ק' שנים לכל אחד ועוד מ' שהם י"א דורות מנה ועד אברהם. וזה כשנמצא הכרם השליך מדם אריה ודם הזיר ודם מלה ודם קוף למשל לשתי היין. וכן הוזכרו חז"ל, ואחר המבול הוליד בניו ונבנת והוליד בן רביעי שמו יוניקו חכם גדול והוא אחר המבול התחיל בהזמנת התכונה והוא לימדה לכל העולם שהם ד' מלכיות ממונה למיכרב, והוא לימד למרוד כיצד ימלך על בני חם. ומשפחתו של נח ע"ב משפחות: מיפת מ"ו ומחס ל"ב ומשם כ"ז או כ"ח. ובני יפת ד' באורופא שהוא שליש העולם וקצהו בפורטוגאל וקשטיליא וקצה השני אצל טורקיאה שהיא מהאשיא הגדולה שבה א"י ובכל. ולושיתינא היא פורטוגאל בכל אלה ישבו גומר ומנוג והם הגדושים מלכי קשטיליא. יון היא גריסיא וקאנטאמניטופולא ומשתתמן ארצם עם טורקיאה והיא מהאשייא.

תובל הוא ספרד ומשך היא קפודוסיא שזיריא קרוב מארמיניא ונחר סרת הולך באמצע ושם עיר גדולה שמה מילקא. תירס הם חוקים מלכות חרסייא ונראה שהם האונגרים. אשכנז בודימיא ריפת הם פרוייושו והיא מלכות קמין מהאשיא, ובאי לאישליא ובנו עיר ביניסיא איניאו בינימי ועל שמו נקרא ביניסיא. תונרמא תורלייא וטורקיאה. הרשיש היא באשייא ונקרא חרשיש ראש מלכות בשזיריא ארם. אלישא הוא איים ארסי פילנומיין ונראה שהיא אי כי כן ביהוקאל מאי אלישא. כתיים הוא שתימא והיא גיפלי או קברים והיא בטבע זנות ולכן היום עוברים שם לנגוה שליש עליה. דרונים היא ורדש וכן דרונים ברי"ש,

כי נביאי האמת היו עוסקים מאד בזה והיו לתועלת גדול כמו נתן הנביא וישעיה ושאול הנביאים כמו שאמר בנביאים ואפילו בזמן משה רבינו ע"ה היה להם ספר מלחמות י"י וכן יהושע בספר הישר נתיח הדרש במקומו. וכן דברי הימים למלכי ישראל שאינו מצוי אצלנו ובעבור שאלו הספרים ינחמו הלב ויכניסו יראת השם בלב [השומע] היו קורין בליל כיפור לפני כהן גדול בדברי הימים ובאיוב ודניאל ועזרא, ורש"י פירש דברים המושכים את הלב לשמחו וכל השומעים ואין שינה חושפתו, ודרמב"ם ד"ל פירש שיש בהם ספרים וחשבונות לזמנים שעברו וישעשו הנפש ולא יתמנם, וכן למדו מזה כל מלכי האומות לכתוב כמו אהשוורש שכתב מזה מהצילו מרדכי, ואין צריך לומר עוד רבוי התועלת שיש בזה, ולכן חברתי זה עם ספר הקדושים ספר יוחסין שחברתי להודיע בו הכמי ישראל הקדושים שצריך לזה הספר כל העינים שיצברו מהיצירה, וכן ההפרש שיש בינינו ובין ספרי דברי הגוים ומה שיש להבין מן הבר כבר כתבתי זה במאן.

בראשית ברא וכו' וביום הששי ברא אדם מעפר אדום שנקרא אדם מן גורת אדמה שנקרא אדמה קרונה למנוג האדם וזוהו אשתו והוליד ס' בנים.

ודע כפי התורה וע' וקנים שהעתיקו התורה לתלמי, וכן דעת גירונמו י"ש כי הוא העתיק התורה ללשון כי מהיצירה למבול אלף תרנ"ו שנה. ואישדורו אימר ב' אלפים ורמ"ב, ואנושתו י"ט ב' אלף ורמ"ב וסמך בעל הספר על אישדורו בלא טעם וכן אמרו כי אחר ה' אלפים וקצ"ט ליצירה נולד ישו הנוצרי, ולפי דעת היהודים בשנת ג' אלפים ותש"ט ליצירה וההפרש הוא אלף ותמ"ל שנים, וכן אמרו כי למ"ו שנה מהיצירה נולד קין ולשלישים שנה הבל אחיו ולק"ל נולד שת והוא התחיל לידע מהלכות השמי'. ואנוש לתל"ה שנים וקין לתרכ"ה שנים אבל אנוש התחיל לעשות צירות כדי שיוכרו מהבורא ופעו בזה לתת אמצעי. ונולד מהלאלא לתשצ"ה יורד נולד לתתק"ס והנחך נולד לאלף ותק"ב, והיה לוחם עם בני קין שהיו רשעים ובספר יהושע בן סירק שעשה נוסף על ספרי הקדש ואמר כי הנחך חי בגן עדן שלמטה הוא אליהו ומחושלח נולד לאלף ורס"ו, ולדעת הכל מת בשבוע שבא המבול הם אלפים ותר"ס לפי דעתם והענקים היו בזמן למך וזה והיו רשעים, ונח ברח מפני פחד הענקים, ומה שאמר הכתוב היו ימיו מאה ועשרים שנה פרשו הגוים כמו

אלפים וקפ"ד ויש הבדל אלף ל"ט שנים ואמרו למלך אברהם ברמקש וכשבא הרעב בא"י והלך למצרים ולקח פרעה אשתו ומיד נגעו השם נגעים גדולים, אמרו לו כהניו שהיה בעון שלקח אשת הזר וידעו שהיה חכם גדול, ובמצרים לא היה כלל הכמה ובקש המלך ממנו שילמד שם המספר והתכונה ואז לימדה לכל. ואמרו כי יצחק נעקד בן כ"ה שנים, וכן יש מדרש כי כשהיה יצחק בן מ' שנה שהיתה רקבה בת י"ג שנים אב את מ"ו, ויש מרבותינו ז"ל שאמרו שהיה בן ל"ו, ויש דרך תימה שהיה רקבה בת ג' שנים, ולפי דעת רבא"ע היה יצחק כבן י"ג שנים משועבד לאביו ולא מצאנו בשום מקום שתלו זכות בעקידה אלא באברהם אבינו ואם היה בן ל"ו יותר היה ראוי לתלות הזכות ביצחק והשם יודע האמת. ול"ו שנים למולד אברהם היה מלכות גופיפר ואז התחילו לעבד הכוכבים. וסודם ועמורה נשקטו שנת צ"ט לאברהם שנת ג' אלפים ורפ"ג. ויצחק נולד לפי דעתם ג' אלף ורפ"ד שנה אחת אחר שקיעת סודם.

קרימא שהיא קנדיא שנת ג' אלפים ושי"ג בים פולפונישו שהוא סביב עונן ואמרו שקנדייא באמצע העולם, ושם היתה המושקא ודברים טובים. אברהם נשא קמורה שנת שכ"א כשמתה שרה אבל הו"ל אמרו שנשאה אחר נשואי יצחק וכן נראה בפסוק, ובני קמורה עפר ובא לאשרקא ובעבור ששמו עפר נקרא אשרקא. ואז היתה מינירבה [Minerva] ששמה מריסונא בשנת כ"ה ליצחק שנת ג' אלף ושמי"ב, והיתה חכמה ועשתה מעשים ורים ושמוה לאלוה דיישא והיא סידרה חכמת המלחמות והיא עשתה המצאות לחשבון, ואז היתה דיאנו בת גופיפר אחות השמש ושמוה לאלוה. ושנת ס' ליצחק כשנולד יעקב התחיל למלך בשישיריא שריר גריסייה שהוא יון המלך איניקו וכן שם הנהר על שמו. מולד יעקב שנת ג' אלפים ושמי"ה ושנת צ"א ליעקב נולד יוסף, ובשנת ג' אלף ות' ליצירה שנת כ"ה ליעקב באה אשה חכמה ששמה סירוש [Ceres] ונשאה מלך שיוליאה, והיא לימדה החרשה בשוורים וכיצד יורעו וכיצד יעשו להם מחסה, שקודם לזה היו אוכלין בשר וכדומה, והיתה כמו אלה להם וקורין לה פרישיפינא ר"ל אלוה פירות הארץ, ושיוליאה נקרא שיקולא.

שנת ה"ח ליצירה התחיל שישייא האמורה אשר היא בארץ יון בנינה. שנת ע"ה ליעקב לקח הברכה מעשו שנת ה"כ ליצירה וברח למלכות

ואימורים כי שם בן נח הוא מלכי צדק ובנה לשלם היא ירושלים. נולד ארשכשד שנתיים אחר המבול ל"ב אלפים ורמ"ד ושלה נולד ל"ב אלפים ושיע"ט. נולד עבר ל"ב אלפים ותק"ט ועל שם זה נקראו היהודים עברים, ונמרוד היה מהענקים ורשע ומכורד והוא נתן עצה לאנשים שיעשו המגדל והוא קבצם שם לבבל. נולד פלג שנת ב' אלפים ותרמ"ג וביום שנולד פלג נפלגה הארץ, ורבותינו ז"ל אמרו בסוף ימיו, ואז מלכות שישייא היא מלכות מרסוראה ששם קפא. והמלך הראשון היה תינו ושם הנהר על שמו ים ירדנו שהציה באירופא והציה באשיא ואינה נחשבת בד' הלוקות העולם מפני שהם ברברי ר"ל בר בריש אנשים שאין להם מדה טובה ואינם מבינים לעשות משפט. ובמרסוראה שהיא שישייא שם היו אמוינאש מלכות נשים שהיו חותכין הדרך להלחם, ובומן רעו היו אמוינש בין שישייא ואלגונישיש קרוב לאלמנייא לפי חשבונם ב' אלפים ותשי"ג ואמוונש ר"ל בלא דרין. ובומן רעו התחיל מלכות מצרים והמלך הראשון שורש. ואז אשרקא. ואז התחיל בהמייא על שם המלך בהמיו שבא ובומן הפלגה וראש מלכותם פריגא. ושם היו האמוונש וג' אחיות שהיה הקסמה נשאת, ומשם התחילו האנשים לשעבדם. כשנולד שרוג היה ב' אלפים ותתק"ה, ולכ"ה שנים להלך התחיל מלכות שישייא ל"ב אלפים ותתק"ל והוא למורחה פרת ולמערה מצרים ולצפונה ארמינייא ולדרום הערבייא וא"כ היא דמשק וא"י ובבל. והמלך הראשון בלוס נמרוד והוא הרשע עשה צלם על שמו שנקרא בל ובמיו נתבטל. כשנולד נחור היה ג' אלף ול"ה ותובל בשנת ג' אלף וק"ט, בנה אושפאניא ולושיתיניא שהיא פורפוגאל ותרנינישיש שהם אראגונישיש. כשנולד תרח ג' אלפים וקי"ד ליצירה והוליד לאברהם ולנחור ולחין, והרן הוליד את לוט ולשרה ולמלכה, נחור ואברהם לקחו בנות הרן לנשים בחרן, והרן היא במלכות מושישמייא בארם נהרים. ובראשו' היו במלכו' כשדים בעיר שנקרא אור, ומושישמייא היא באמצע חינודי לצד מורחה נהר חדקל ולצד מערבה פרת ולדרומה בבל ולצפונה קאקשו.

פירוש מלך שישייא הראשון ל"ב אלפים וקמ"א וי"א שהוא חם בן נח.

הזמן השלישי מאברהם עד דוד המלך ע"ה כפ' היהודים התק"ט וכפ' אישירו התקמ"א, ואברהם נולד כפ' היהודים לאלף ותתקמ"ה וכפי בעל הספר ססומך על אישירו נולד בשנת ג'

משום שנה מורה גדולה ישראל, וכשנולד מיד ראו אביו ואמו אותה בנש ביופיו ובדבריו שיהיה כן ופמנו לו ג' חדשים ואח"כ השליכוהו לנהר, וידה בת פריעה ששמה תמור לנהר ונתנו למיניקיות מצריות ולא רצה להניק עד שאמרה מרים אחרת לבת פריעה לא נהג זה הילד באלה, ואז אמרה שתבקש אשה יהודית וקראה לאמו, וקראה לו משה שם מורכב מלשון מצרים, מ"ו ר"ל מים שה ר"ל נשיע מהמים וכן אמר יוסף בן גוריון וזה אינו נראה מהפסוק.

אשייא הקטנה שהיא מפלשתים ומשיריאי עד הנידייא ששם אשייא הגדולה נקראה על שם מלך אחר ששמו אשייא, וד' היו שנקראו ששם מירקוריו מהם קודם המבול ומהם אחר המבול. וכן מאיה האמורה שחורנו היה בשנת ג' אלפים ות"ר מלך גדול והוא בקנדייא.

מולד אהרן שנת ג' אלף ותר"ד ליצירה ומשה שנת תר"ו. ואז היה פלושין שנקרא שר גיהנם מפני שלא הביט לשום חכמה ועסק בעבודת האדמה, והיה בנו של שחורנו אחיו של גופישר. ניגראפנטי שנת ג' אלפים ותרנ"ב. קודם יציאת מצרים הוכן של איוב שהוא [דור] ה' לאברהם ר"ל בן בנו של עשו והוא מלך באדום יובב בן זרח שגולד מבצרה כי שם אמו של איוב בצרה, אבל כפי הפסוק שם עיר בארץ אדום נקראת בצרה דרומית לא"י. וזמן של איוב שלש שנים קודם יציאת מצרים ויציאת מצרים שנת ג' אלפים הרש"ז. וכפי הקבלה האמיתית לישראל ב' אלפים ותמ"ח ליצירה ת"ק שנים למולד אברהם, ואברהם נולד לאלף ותקמ"ח ליצירה, וההבדל הוא אלף רפ"ל [כ"ו ופ"ל] שנים סין אלו החשבונות.

מישולין אי אצל השורוקיאה שנת ג' אלפי' ותר"ץ. ינוס הוא המלך הראשון באימפליאה ועל החיה שהרג ששמה ינוס ואמרו שהוא צפו בן אלישו בן עשו. והוא קבל לשמונו כשהוליכוהו מקנדייא וחלק המלכות עמו. וזה בשנת ה' ליציאת מצרים ג' אלפים ותצ"ב, ומזה לקחו שם חדש יניו ומצירין לו ב' צורות והיו ד' ששםם בן. וינוס הראשון הוא בן נח, וינוס השני בן יפת, והג' ינוס בן תובל קין בן ית והוא למילין בלוגנדיאה, והד' הוא מה שאמרנו על חדש איניו, וה' ינוס קריאו, והו' ינוס היוני גרינו בן גופישר שנכנס באיפליא עם שטרורו, והו" ינוס פרוויאנו שהוכף על עיר נינובא. ובראשונה עשה אותה נניאנו שבא ממצרים ובעבור הים שעשאו היא אינוגיד בלעו קראו על שמו נינובא. ואינבל מלך קרמוניא היא

מאויפוטמייא להרץ מקום לבן, ונולד ראובן שנת חב"ה יוסף שנת תל"ד.

גופישר השני שנת תמ"ח ונצח למלך א' שהיה אוכל בשר אדם ועל שעשה זה המצב שהרג מלך רשע נקרא גופישר על שם צדק. רודש נבנית ג' אלפים ותנ"ט, ועל שמצאו שם שושנה שנקרא בלשון יין רודש נקרא כן. ולמעלה אמרנו שנקרא על שם רודנים וזה הבנין בשנת ט"ו ליוסף. ויעקב מת שנת תפ"ט. ובשנת ג' אלף ות"כ היה החכם פרומופטייא והוא למד התוכנה בהרים ולימדה למלכות שיריאי בוכן ההוא והוא הוציא האש מהאבן, והוא לימד שיהא השבעת באצבע רביעי ששם וריד הלב לשמחו, ואז היה דת ברומא השופטים והשרים שימו שבעת של הלב והאחרים מסכף והעבדים מברול, וכלם שבחו לזה החכם ואנפרש שהיה חכם ור"א שהיה בנו מפרומיפטיאי שידע הרבה בעיון התכונה והוא בארץ יון התחיל ללמוד התכונה עד שאמרו עליו שהיה מגיע השמים, והיה לו שבע בנות: הא' נקראה מאיה מאיו אמו של מירקוריו והיתה פלגש לגופישר הג' ונקרא חדש מאיו על שמה, ואז המייאש שהם הנשים המתוקנות, וכן הסוחרים היו זוכים והונגין למירקוריו, וזה המנהג עוד היום בארץ אדום ביום ראשון ממאיו, וגם על שם שהימים אז גדלים נקרא מאיו שכן בלעו שקורין לגדול מאיו. והבת השני נקראה איל קטמא. והבת הג' אישטוניס פלגש מארטין אמו של אפרקון ועל צילבון ואמרו שלעולם חיחה בתולה וזה קשה לנוצרים כפי דתם. והד' והה' והו' הוא ששם פירא, וזה אנפרש מלך בתושכנא אצל פלורינוס ופרמא בשנת ג' אלף ותר"י. ואז היה אשפירוש אה אנפרש והוא מלך באשפנייא, ומזה השם נקרא אשפנייא וכן היו קורין לכוכב נונה וזה נקרא על שמה והשליכו אדויו באימלייא. תחלת גלות מצרים שנת ג' אלפים ותקמ"א אחר מות יוסף, ואישאידרו אמר כי גלות מצרים קמ"א שנה, והו"ל אמרו כפי הקבלה קמ"ט שנים בקרב אחר מות יוסף, ומיעט הפרש יש בנייהם כמו ד' שנים הלוא שיהיה כן בשאר החשבונות. ועוד אמרו שסופר אחר מפרעה שהיה מפרס א"ל שולד בן ליהודים שישפיל המצרים ויגדיל לישראל ולכן נור להמת כל הזרבים והבנות שידיו לקחת המצרים לנשים ואמרו כי לעמרם קודם שגולד משה באו לו חלומות נבואה שיהיה לו בן שיושיע את ישראל ויספר לאשתו והיו בשמחה גדולה

גדען בן יואש התחיל שנת ג' אלף ותקס"ט
ושפמו את ישראל מ' שנה ונכנס במינים ה' שנים
שלהצו לישראל מדין ועמלק לכ"ה שנים לגדען
שנת התקמ"ד התחילו מלחמות טרויא .

אבימלך בן גדען מלך ג' שנים , ואז היה
פלימוך וסדר כלי הניגון הנקרא קורו . ובשנת ג'
אלף ותקס"ח ובשנת התקס"א סוף אבימלך היתה
מלחמה גדולה מהאשיונימאורוש שהם הצי צורת
אדם והצי צורת סוס עם אנשי טישוריא אשר בין
שהיא גריסא , ואז הרגו כל האשיונימאורוש ולא
נשאר אחד מאלו החיות .

תולע בן פואה התחיל בשנת התקס"ב ושפמו
כ"ד שנים . ואז מלך פאון מלך לטינוש באיטליא .
פריאמוש מלך טרויא מלך בזה השנה של תולע
ומלך נ"ב שנים, והיו לו ששים בנים ואינאו שהיה
בן אהיו . ואז מלכות מיביא בראא וגבולה ר"ל
הקצוות שלה אשייה מיסר שהיא דמשק וא"ו יום
אוקינס שהוא ים יפו וגיסר שהיא קברים בערבי ,
ונקראת מלכות מיריא על שם האשה ששמה
מיריא . ואז מלך תישאר [Theseus] באמינוש
עיר החכמה בין ומלך שנת התקע"ד , ועשה
מעשים מובים למלכותו והושיעם מאויביהם כמו
ארקולוש .

יאר הגלעדי שנת התקפ"ה לאלף ה' לפי דעתם
ושפמו את ישראל כ"ב שנה .

ובשנה הזאת היתה האשה ששמה
ניקוסטרא שה היתה מכשפה וחכמה והרגה
לחכמה וברחה למבצר אחד ששים נבנית רומי
ושם נשאת למלך לטינוש , והיא התחילה לעשות
אותיות ולשון לאשין שהיו כדברים ועשתה האלף
בית ב"ט אותיות ואח"כ הוסיפו אחרים אותיות
על אלה .

יתח הגלעדי שנת ד' אלף וז' שנים ושפמו את
ישראל ששה שנים ועשה גבה מבתו ושחמה ולא
היה בזה רצון לשם ית' .

שנת ד' אלף ו' היה אוקסר בן מלך טרויא ובן
איקסור הגבור אשטונאקשי גבה גדול שכל אנשי יון
וראים כמונו , וארקולוש היוני הרג לאיקסור . ואז
היתה פמטאלישיאה מלכת האמיונאש ולימודה
לטריויאנוש מעשה המלחמה להלחם עם היונים
שנת ד' אלפים ו"ב . וכששמעה שמעות איקסור
חשקה בו וירדה לשרה היונים לראותו , ואז היתה
בשנת ד' אלפים ו"ב מלך בפוטרויא בין חוכן
ורפא וירדע החכמות . והוא ארקיליאוש שהלך
על טרויא והרג לאיקסור ושאלו לאלילים בשילכו
על טרויא ואמרו להם שילכו עם ארקולוש .

הקרובה לתנוס החריב נינובא וגם בזמן שנכנסו
הישמעאלים לספרד החריבו לנינובא .

זמן קרה על משה רבינו ע"ה שנת ג' אלפים
ותש"ט ליצירה כ"ב שנים למלכות משה כשהיו
ישראל במדבר לשלשים למלכות משה היה ארקולוש
הוכן גדול . ובניו סרדיניא וקורסיקו ועל
שמים נקראו אלה האיים שהם נגד נינובא .

זמן נכנסת ישראל לארץ עם יהושע שנת תשכ"ז
ומלך כ"ה שנים וזה קרוב לסברת רז"ל .

אי טיויליא באישקולוש ובנאה כדמות משולש
שנת תשכ"א ג' שנים אחרי מות יהושע , ועל
שמו נקראה טיקולו אסקליא ונקראת אוצר החטים
והמוון והבשר והגבינה וכל דבר .

עתניאל בן קנו התחיל אחר יהושע בשנת ג'
אלפים ותשע"ט ושפמו את ישראל ארבעים שנה .
פנחס היה ח"ג שנת תש"א ולא נודע כמה מלך .
ובשנת ג' אלפים ותש"ע היה איש שהמציא
המראה של זכוכית ואמרו כי לשלשים שנה למלכו'
עתניאל בן קנו בסוף מלכותו היה מעשה פלגש
בנבעה של בנימין .

שנת ג' אלף ת"ח התחיל אחור בן גרא ושפמו
שמונים שנה . טרויליאה בנתקאה העיר הגדולה
בבית שנת תת"ט שהיא שנת מ' לאחור והיא
באשיה הגדולה . ופישולניא אצל פלורניסא במלכו'
תושכנא שהיא פלורניסא ופישא נגד נינובא קראה
יוסף בן גוריון תושכנא , ונבנית פישולנא שנת
תתמ"ב .

שביליא האשה הראשונה שנתנבאה באיטליאה
שנת תתמ"ג ולכל אשה שאמרה עתידות קרין
שביליא .

ארקולוש האחרון הענק שנת ג' אלף ותתמ"ה ,
וזה הרג לנחשים כשהיה קטן בטרסה , וכן הרג
האריה ועשה ח"ב דברים רשומים מומן יהושע עד
הרבן טרויא שהיא שנת ג' לעברון בן הלל שנת ד'
אלפים ור"ג עשו כל לשונות האלמין .

הפאמיאש שנת ג' אלפים ותתצ"ט .
דבורה משבט אפרים וברק בעלה משבט נפתלי
ושפמו מ' שנה , וכן במדרש אשת לפידות ברקים
ולפידות הכל דבר אחד ובהם ר"ל באלו המ' שנה
נכנסו המ' שנה שלחץ לישראל ובין מלך כנען
וכן אמרו הו"ל . ומאמר הרא"ש כיון שהאשה
פסלה להעיד וכל הפסול להעיד פסול לזון האיד
דנה דבורה , ותירץ שאני דבורה פסולה עליהם
או היתה מלמדת לשופטי ישראל ע"ס הרבור .

מיקוריו האחרון שנת ג' אלף ותת"ק , והוא
המציא חכמת הנגון היא המוסיקא .

נקראו הצרפחים פראנקוס. וכן לונבארדיאה נקראת פראנסא שירופינא עם גינובא וגבליה, ומלכו פרנסיאה מרשפינה ר"ל אחורי הסלעים ההרים. תחלת מלכות אינלמירא שנת פ"ג. המלך הראשון ברוסאנוש בן מלך לאמינוש והוא הרג לאביו מלך הלמינוש בשנה שהיה צד ציר בשדה וברת מאילייליא לאינלמירא היא הגדולה שבים המערבי והיא נקראת ברישאנייא הגדולה במערב. והיא כרמות משולש כמו אי שיויליא והיו שם ענקים והוא נצחם ומלך עליהם ויום הגדול שם י"ז שעות. ויש שם עושר גדול והב וצמר וכלבים לצידה ואמו של זה מחה בעת לדתה. ואי ביריניא או נבנית ויש שם ב' מיני מרגליות שמם אנשיש ואירויש. שנת ד' וצ"ג נשבה הארון.

שמואל הנביא ע"ה התחיל שנת צ"ה ושפט את ישראל כ"ד שנה עד שנת קכ"ד. ויש נוסחא כי שמואל מלך מ' שנה ובשנת י"ב משה שאול ושפט שאול בחיי שמואל כ"ז שנים. וזו נוסחא משובשת כי אחר זה אמר כי דוד מלך שנת קכ"ד, ובספר בן נורוין כי שאול מלך כ' שנה י"ח שנים בומן שמואל והב' שנים שאמר הכתוב הם היו אחר מיתת שמואל.

אינישו מסרוויא בא לאיפיליא ומלך שם שנת ק"א ואז הרג דואג נוב עיר הכהנים. סוף מלכות אמינש שנת ד' וק"ה.

פישא ניבנית שנת קצ"ג והיא חזקה בים והם הלכו ג"כ לתרובן ירושלם ולקחו העזמודים וכלים ושם עפר מירושלם כשקברים שם נאכל הבשר לז' ימים כמו בא"י וכן יש שדה ברוכיא מעפר ירושלם שיש לו זה הסגולה.

הזמן הרביעי דור המלך ע"ה שנה קצ"ד כי ממולד אברהם עד מלכות דוד התק"מ שנים. וכן דרשו רז"ל כי ממולד אברהם עד שיצאו ישראל מצרים ת"ק שנים ות"מ שנה מציאת מצרים עד מלכות דוד בענין כי לפי האמת מלך דוד לב' אלפי וחש"ו ליצירה כפי היהודים ומלך מ' שנה ולי"ג שנים למלכותו היה דודו מלכות צור ואחרי הרג לבעלה ואו לקחה כל העושר אשר לבעלה ובאה לקרטיניא אצל תוניס וקנתה שדה כפי שיעור עור שור ועשאתו חתיכות ועשתה מרינה גדולה קארטיניא וכשבאה מצור באחה דרך גוסיי ולקחה משם עמה נעיות שהיו עובדות לכוכב נונה. ואחר שבנתה המרינה רצה המלך לישא אותה לאשה והיא לא רצתה שמו ישרק לבעלה אע"פ שהוא מת והשליכה עצמה לאש.

שלמה שנת ר' וקס"ד ומלך מ' שנה וידבר

אבנן מבית לחם שנת ד' וי"ג ושפט את ישראל ד' שנים וי"א שהוא בעזו שלקה לרות זה אמרו חכמי הגוים ולקחו זה מדברי הז"ל ומהתרגום. ובואת השנה התחילו מלחמות מרווייא עם פראמוש מלכה, ותחלת המלחמה היה על ג' נשים יפות שיומנו המלך למשהו שהיו קורין להם דיישאש ובאה אחת שלא זימנו לה וכדי לקנטרן שלה ג' תפוחים לנשים והתפוח היותר יפה שלח להיותר יפה כדי לתת שנאה ביניהם וע"ז נדלקו על מי היה היותר יפה.

אלון הובלנו העשירי לשופמי ישראל ויוסף בן גוריון קראו אקלון ושפט את ישראל עשר שנים ואמר בעל הספר שהשבעים זקנים המעתיקים לא כתבו אות ל'. ואח"כ עבדון בן זיל מאפרים בשנת ד' ושפט את ישראל שמונה שנים, והיו לו שבעים בנים והמ' זכרים אנשי המלחמה. ובומן אלו הב' שופמים היה טוב ושובע שיברו לשם ות' ובשנה הג' לעבדון שנת ד' וי"ג כפי דעתם היה חורבן מרווייא לעולם שההריבה היונים. והה שורקו שנקרא בני טומי אמר שהוא לוקח נקמה מדר מרווייא ארצו נגד נריסיא.

עיר בינאבטי במלכות נפוליש נבנית שנת ד' וי"ז, והפיאשאש קורין לה מלבישוש שנהרגו שם מהרומנוש ל' אלף איש והוא ארצו הפשא. נפוליש נבנית בשנה שהיא ממלך רומאנוש וכן גאיפה נבנית או שבנאה איניאיש וקראה על שם מניקתו והיא מעיירות יפה ואמה גדולה. וכן עיר אקיליא נבנית או באיפיליא.

שמשון בן מנוח בשנת ד' ול"ח ושפט את ישראל עשר שנה, ובשנה השנית לשמשון באה רות המואביה ונעמי כפי דעת נירינומו. ושמשון הוא אחרון מהשופטים עד שנת נ"ח. ובואת השנה מת עזי בן בוקי בן אבישוע בן פנחס בן אלעזר בן אהרן כ"ג ונהלף או הכה"ג לורע איהמר ק"כ שנה. ועלי היה ראשון ואביתר אחרון כי לפי דעתו הרג שלמה לאביתר ואז הזרה הכהונה לורע אלעזר לצדוק הכהן.

אנקאוס עיר באיפיליא נבנית שנת ד' ונ"א. ועלי הכהן התחיל שנת נ"א ושפט מ' שנה, אבל הע' זקנים הם העתיקו להלמי המלך. עלי שפט ד' שנה.

פאוראה אצל וויניסיאה נבנית שנת פ"א והיו יוצאין ממנה ק"ף אלף רוכבי סוסים. ושם נבנית עד שרביסנימי. בשנה ההיא שנת ד' אלף ופ"ב התחילו למלך בצפתה היא פראנסיא שנקראה גלייא. והמלך הראשון נקרא פראנקו ועל שמו

עתליה ו' שנים. יהוא מלך ישראל שנת ש"ב. ומלך כ"ח שנים. הואל מלך ארם ורמשק שהיא שוריהא בשנת ש"ב. יואש העשירי למלכי יהודה שנת ד' וש"ו. יהואהו בן יהוא שנת פ"ל ומלך י"ז שנים. אמציה שמי"ד ומלך כ"ט שנה שנת שס"ב מת אלישע ובפסקו נראה שנת ל"ז יואש מלך יהודה ויהיה שנת שמי"ב ואולי הוא מעות. יונה אחר אלישע ור"א כל יונה הוא בן הצרפתי שהחיה אלישע. עמוס הנביא ניבא שנת שס"ב. אמוץ הנביא אבי ישעיהו היה או. ירבעם בן יואש מלך ישראל שנת שס"ג ומלך מ"א שנה. עזריה מלך יהודה שנת ע"ה ומלך נ"ב שנים וביום שנכנס להקפיר במקדש היה רעש גדול והצרעת זרחה במצוה. ודע כי אחר מיתת אמציה מלך יהודה היה יהודה בלא מלך י"ג שנים.

החלת מלכות מרי שנת שפ"א. הושע בן בארי שנת שפ"ט וכן יואל וכן עובדיה והיהודים אומרים שהוא עובדיה אשר על בית אדאב במונן אליהו. ישעיה הנביא בן אמוץ הנביא שנת שצ"ט והרגו מנשה שהוא מורעו ונסרו בעץ אחד. וזכריהו מלך שנת ת"ך מלך ר' הוריים. ובשנה ההיא מלך אאוליו שילפ הוא המלך הפ"ו ללמינוש ומלך מ"ד שנים וגירש לאחיו הגדול חורג בן אחיו הגדול ולבתי של אחיו עשה אותה פרושה אבל היא ילדה לרומי ורומילו והם הרגו למלך אאוליו שילבו והחזירו לוקם למלכות שהיה מגורש ואמו של רומי ורומילוש לא נדע עם מי שכנה וילדה תאומים, והמלך כשידע זה הרגה לאמם שקברה בחיה ולילדים ציה להשליך אותם לנהר ובעבור שהיה הנהר או גדול לא השליכוים במקום אשר אמר המלך והשליכוים לשפת הנהר, ובראשונה הוא מלך י"א ללמינוש שהיא זונה להניקם, ור"א כי זאבים לקחום והניקו אותם ואולי הוא משל לזונה שהניקתם כמו זאבה.

מנחם מלך ישראל הפ"ו בשנת ת"ה ומלך י' שנים או היה המלך הי"א לקרימינוש שהוא מלך יון בן מנחם שנת ת"ג ומלך י"א שנים וכפ. היהודים ב' שנים. יוחם מלך יהודה שנת תכ"ז ומלך י"ו שנים. [פקח בן רמליהו] מלך ישראל או חורג לאדרנו ומלך ד' שנים. נחום הנביא שנת הכ"ז. אהו בן יוחם בשנת מ"ב ומלך י"ז שנים וכשמלך הוא שי"ט שנים למלכות דוד, ועי' כאן היו כ"א מלכים ללמינוש שבאשמיא, והראשון הוא ינוס והב' הוא שתרנו וכו'.

החלת בנין רומא ד' ותמ"ה שנת ד' למלכות דוד ד' שנים למלכות אהו, ונשלמה בשנת י"א

שלשת אלפים משל כנגד מספר האילנות שיש בעולם ועשה ספר על כל טבע שבהם אבל עתה לא נמצאו כי אם ג' ספרים, והוא עשה השבעות לשדים והחל בנין הבית בתחלת ד' למלכותו ובשנה הח' למלכותו השלימה וזה אינו נראה בפסקו. שמעיה הנביא התחיל שנת ט"ו למלכות שלמה והוא עשה להרבעם שלא ילחם עם ירבעם.

עדוא בן נתן הנביא ויוסף בן גוריון קראו ידאן בן נתן הנביא היה ג"כ בומן הוה, והוא עשה לירבעם שתיבט ידו ואכל לחם עם נביא השקר והרגו האירה.

מלכת שבא שמה עקאולה שבאתה לשלמה שנת ט"ו למלכותו, ועברה בים האדום בשורה גדול והלכה דרך ארץ לשמוע חכמת שלמה והביאה עושר גדול ונתנה ד' אלף משקלי זהב לשלמה וגושים נחמד ואפרסמון ורברים אחרים. צדוק תהלת מלכות שלמה והוא היה הח' לכהנים גדולים.

הרבעם בשנת ד' אלף ור"ד ומלך י"ז שנים, וירבעם שנת ר"ה ומלך כ"ב שנים. אביה בן הרבעם שנת רכ"ד ומלך ג' שנים. אסא שנת רכ"ז ומלך מ"א שנה, ואו היה הנבי הנביא. נדב בן ירבעם שנת רפ"ה ומלך ב' שנים.

בעשא מלך ישראל שנת ר"ז ומלך כ"ב שנים. קאפואה אצל נפוליש נבנית ר"ל. יהוא בן הנבי הנביא בימי בעשא שנת רמ"ז. אילא בן בעשא שנת רנ"ב. זימרי שנת רג"ב. יהושפט מלך יהודה שנת רס"א ומלך כ"ה שנה. שנת י"ג ליהושפט מלך מלך מיביריו הוא המלך העשירי ללמינוש ונפל בנהר ומת ועל שמו נקרא הנהר מרומי מיברו, ובראשונה שם הנהר א ל ב ו ל א. ונשאר לו בן שמו אגריאס והוא מלך י"א ללמינוש שנת כ"ב למלכות יהושפט. ומלך מ' שנה והניח לבנו ארמוליו המלכות בחייו.

[אחזיהו] בן אדאב שנת כ"ג למלכות יהושפט ומלך שתי שנים. אליהו הנביא י"א כי הוא יונה הנביא ואינו נראה כי יונה היה תלמיד אלישע. יורם בן יושפט שנת ד' ור"ץ והיא שנת קס"ו למלכות דוד ומלך ח' שנים והיה בן מ' שנה ולקח עתליה בת אחאב. יהורם מלך ישראל בשנה ההיא ומלך י"ב שנה ובימיו היה הרעב בשומרון ושם אלישע. יהורם בן רכב בן יתרו חותן משה מורע טוב בית השרשים וצדיקים ובניו היו בימי ירמיהו לא נפצעו כרם ולא בנו בית בשנת רצ"ט. אחזיה מלך יהודה בשנת צ"ז ומלך שנה אחת.

שיש לנוצרים מחזור עם ירמיהו. יהואהו שנת הקצ"ו ומלך ג' חדשים. ואליקים הבן הבכור ליאשיהו שהוא יהויקים מלך בזאת השנה ומלך י"א שנים. יכניה מלך שנת הקצ"ו ומלך ג' חדשים וי' ימים. צדקיה מלך בשנה ההיא ומלך י"א שנים.

מרסיליא בשפת הים נבנית בצרפת שנת הקצ"ט. יש שם שלשלת שסוגרים את הים ומלך ארנן שלקה נפוליש שרפה באש ואח"כ נתישבה. הבקוק ניבא שנת הכ"ג בימי חזקיהו והוא היה שאהו המלך כשהוליוכו לרניאל נגוב אריות והביא לו לחם לאכל לחזקו ואז יחזקאל ניבא בבבל. דניאל בשנת הר"ס החזיל כשנחרב בית המקדש. ואז בבלות בבל היתה המעשה שושנה בת הלכיה אשת יויקים והיתה יפה מאד וג' זקנים שופטים שהיו בכל יום נכנסים בניהה לרן עם בעלה חשקו מאד בה ביופיה, ויום אחד שלא היה בעלה לשם נכנסו לנן שלה והיתה ערומה מובלת מנדחה ואמרו לה שתשכב עמם ואם לאו שיקימו עליה עדות שקר שמיצאו נער אחד שכב עמה ואעפ"כ אמרה יותר טוב שאמיה ולא אחמא לשם וכן עשו מיד והעירו עליה ורונה למות.

ואז דניאל בדחמחו ובנבואה הצילה ועשה חקירה שנית והפירי כל אחד לברו ולא נתווננו עדותם ולא הרגו לזקנים. ואולי היה זה לאחאב בן קוליה וצדקיה בן מעשיה שקלם מלך בבל באש. ובוה השנה שנת הר"ח סוף מלכות צדקיה היה פיסאגורש שעשה ההגוסה והמרות והשקלים והננין. וזה אמר שהנפשות באות בגלגול מנוף לנוף. והוא סירר דתות באיטליא ולא רצה שיקרא לו חכם כי אודב הכמה היה וזהו פילוסוף. ועשה ספרים הרבה והתינוש שרפו רובם באש. וכן אז אנקרשוש ומושושן פילוסופים. הרבן ירושלם ד' ותר"ט ליצירה. ולפי היהודים הוא ג' אלפים ושל"ח. ע"כ ב"ב מלכי יהודה.

40 דוד מלך מ' שנה 40 ושלמה מ' שנה
18 רחבעם מלך י"ח שנה 3 ואביה ג' שנה
41 אסא מלך מ"א שנה 25 יהושפט כ"ה שנה
1 יהורם מלך א' שנה 1 ואחזיה א' שנה
7 עתליה מלך ד' שנה 40 ויואש מ' שנה
29 אמציה מלך כ"ט שנה 51 ועזריה ג"א שנה
16 יוחם מלך י"ז שנה 16 ואחז י"ז שנה
29 חזקיה מלך כ"ט שנה 55 ומנשה ל"ה שנה
12 אמון מלך י"ב שנה 32 ויאשיה ל"ב שנה
כפי דעתם]

3 יואהו מלך ג' הרשים 11 ויהויקים י"א שנה
3 יכניה מלך ג' הרשים 11 וצדקיהו י"א שנה

לחזקיה וא"כ בנ"ב שנים נבנתה ובה ד' הרים שהיו שם ד' ערים ורומי ורומלוש בנאוה וקראו זה על שמם ומלכו ל"ח שנים, וי"א כי אביהם היה מארטוס וי"א כי אביהם היה דודו מאמס, וכן נראה דעת רז"ל במדרש תלים בפסוק יחוס אתה הייתה עוור והם זימנו סעורה גדולה לכל הערים אשר סביבותיהם לרומא ולנשיהם ולבנותיהם, ואז בסעודה לקחו לנשיהם ולבנותיהם לאנשי רומא שלא היו להם נשים, ובעבור זה היו מלחמות גדולות ביניהם ובין השיבניוש ובסוף עשו שלום והיו לעם אחד השיבניוש והרומיים.

בדור הפלגה בא לרומא נמרוד הענק ובה מדינה שם, ובזמן שבנו רומא היו אלה הנביאים. הונע יואל עמוס יונה עובדיה נחום ישעיה וכו'. גלות עשרת השבטים שנת תנ"ג, והיו מלכי ישראל י"ח. חזקיה בן אחז שנת ד' והצ"א ומלך כ"ח שנים. ובזאת השנה שנת הצ"ח נבנית סרגוסא די שיולייא.

המלך הב' מרומא שנת תכ"ה. סוף מלכות ארם שנת תפ"ו ואז תהלת מלכות כשדים, והמלך הראשון מרוך בלאדן שלח לחזקיה מלך יהודה כשחלה. ואז היה מעשה מוביה הצדיק שבא לו המלך רפאל ורפאל לאביו העינים וכו' כמו שהוא בארוכה ספר בפני עצמו מחובר עם כ"ד ספרים, והיה בשנת תפ"ו סוף חזקיה. מנשה בן חזקיה שנת תפ"ו ומלך כ"ה שנים.

קושטנטינופולא נבנית שנת ד' ותקל"ו שנת מ"ט למלכות מנשה ושמה בישאנסיא, והמלך קושטנטיין כשהרחיבה ועשאה גדולה יותר אח"ו קרוב אלף שנה וקראה קושטנטינופולא על שמו, והיא נקראת רומא השנייה כי בשנת ש"א למולד אותה האיש התחיל למלוך והוא בנאה והאמין בדת הנוצרים שנת שי"ח למולד אותה האיש בימי שילוישפרו ואז בנאה ואח"ו בשנת אלף וצ"ג לנוצרים לקחה מלך המורקוש.

ואח"ו הצרפתים והורסיאנוס ולקחה מהם והיתה בידם ש"ס שנה כמנין מעלות הגלגל עד שבשנת אלף ותנ"ג לנוצרים ה' אלפים ור"ג לישראל לקחה מהמד בן תומי כי הוא המורקי הגדול שמת בשנת תש"א לנוצרים ולישראל הרמ"א [5241]. אמון בן מנשה שנת ד' אלף וחממ"ב, וכפי הסנהדרין המעתקים מלך י"ב שנים, וכפי היהודים כ' שנים. ובעל הספר לקה סגרת המעתקים ואמר על זה יאשיהו בנו מלך שנת תקכ"ד ומלך ל"ב שנים. ובשנה ח' ללידתו מלך חלקיהו ל"ג שנת ד' ותקס"ט. ירמיה שנת תקס"ו. ברוך סוטר ירמיה היה ניבא ועשה ספר

ומלך הרנ"ו. ודניאל היה יועצו ונקרא איש המודות שחימד לידע העתויות.

קמבישא בן המלך כורש שנת הרנ"ע ומלך ח' שנים ועשה רע לישראל. ובהו הזמן היה אוליפורנוש שר קמבישא ובה להשחית לישראל והרגו יהודית. ובספר קראי לזה המלך נבוכדנצר והוא ספר מחובר עם כ"ד ספרי הקדש. וזה קמבישא לקח למלך מצרים בשנה ה' למלכותו. יהודית שנת הרנ"ע הרגה לאוליפורנוש.

אישמרדוש המלך הג' לפרס בשנת הרע"ה ומלך ז' חדשים והרגו דרויש. ולקמבישא לא נשאר בן. דרויש מלך שנת ע"ט ע' שנה לגלות בבל. והוא המלך הד' לפרס ומלך ל"ז שנים והוא שלח כלי בית המקדש למקדש ולזרובבל פחת יהודה. והוא הגדילו ושלווה לירושלם עם עמו ישראל בשנת ע"ט והוא נשא בת קמבישא והוא היה מלך דרוני.

ויקיים כ"ג שנת הר"ע והיה משישה שנים כ"ג והוא בן יהושע כ"ג והוא בנה בית המקדש והעיר. ובשנת הר"פ נשלם בית המקדש ואז סוף מלכי רומא בשנת תרפ"ו ולא היה להם מלך כי אם יועצים עד ג' וליו קיסר שמלך בנח שהיו בלא מלך קרוב לתס"ז שנה כפי דעת זה ולפי דעת היהודים ש"ז שנים. וכל זה היה בעבור לוקריסא מורע המלוכה. והוא והותנו היו יועצים ראשונים לרומיים בשנת תרפ"ח השנה העשירית לדריוש.

גירשוש בן דרויש שנת תש"ד ומלך כ' שנה והוא אהבהו של עזרא ונבא למצרים.

אלישיב כ"ג ויקיים וכשמת אביו היה הוא כ"ג בשנת תשנ"ה והיה ל"ב שנים כ"ג וצריך עיון. ארטבאניש מלך פרס שנת תשל"ד ומלך שנה אחת ארחהששתא בשנת תשל"ה ומלך מ' שנה והיה ארוך הדיים עד הארכובה. נחמיה בן חנניה ועזרא הסופר או בשנת תשמ"ב שנת ז' למלכותו. ואנשאנוראש פלוסוף ואבוקרם הרופא הגדול שנת ע"א ועשה [ס' רשואות] תשס"ג, גורנאיש פלוסוף שנת ס"ד. סוקרם רבו של אשלמן שנת ע"א ועשה בראשונה ספר האיחיקא הוא ספר המדות, והוא פיליסיף גדול והיתה מבעת בידו כתוב בה האהבה של אדם היא החכמה והשונא האולת. ובעבור שהיה לועג בענין האיליים הרגהו.

גירשוש [קסיקוס] השם הב' והוא המלך הה' לפרס ומלך ב' חדשים. ואחריו המלך השט' שיבדיאנו מלך פרס ומלך ז' חדשים. ואחריו דרויש מלך פרס בשנת תשכ"ט ומלך כ"ט שנים

הזמן החמישי גלות ישראל לבל ע' שנה בשנ' הר"ש. והיה הענין גדליה בן אחיקם ואמרו כשהיה שמה בין במשחה הרנו ישמעאל. ומיד הלכו למצרים ואחר ה' שנים הלך נבוכדנצר למצרים וכבש מצרים ואו הוליד לכל ישראל שהיו שם ובגל הארצות כאמור בסוף ירמיה.

נבוכדנצר השני בנו של נבוכדנצר מלך בשנת הרנ"ח ומלך י' שנים. ואויל מרווד המלך הד' לבל ומלך י"ח שנה בשנת תרל"ח. ונבוכדנצר הראשון מלך ל"ח שנים ורנ"ל אמרו מ"ה שנים ולא הזכירו נבוכדנצר שני. ואויל מרווד אמרו רנ"ל כי מלך כ"ג שנים והכל עולה בקירוב לדעת אחת. וזה הוציא ליהויקן מביית הכלא ונתנו בראש המלכים. ואו היה רופא גדול יוני נקרא אנקשימנדיר וכן אחר כשמו. ואו בשנת תל"ח היה אישופוש שעשה ספרים הרבה והיה יוני והעתיקו ספריו למסין.

תחלת מלכות פרס ל' שנים לגלות בבל שנת ד' ות"ס ליצירה. והמלך הראשון היה שמו כורש ומלך ל' שנה ועשה מלחמות עם מלך בבל הנקרא גלשצר ונצחו. וכבש כל המורה וכבש למלכות התרסלוש והרגם. ומלכה אחת שלחה בנה למלחמה והרגו כורש. ואח"כ הלכה המלכה ודרגה לכורש והתכה ראשו. ופירקו הוא ראש מהאשייא מיורי ועל שם מלך מהיונים י"י שנקרא פרכיאו שלקח זאת המלכה ובנה מרינה ששמה בן. ומצנניה הם הקראמנוש שהם אנטוכיא ובריטאנוש. ובעל הערוך פירש כי הקאראמאנוש הם בצפון אחורי פרס ואין בה פירות הרבה מפני הקור גדול.

לוסיאו חרקיני המלך הו' לרומים והיה דרוני והושלך מהמלכות ומת בשנת תרמ"ט. ואו חני הנביא וכן זכריה בן ברכיה והם מה'ב ספרים קשנים מהנביאים. ואו היתה אמרייה שביליאי ותקנה ט' ספרי' מהנביאי'. ובהא ונכנסה לשרקינים המלך הדידע ולא נתן לה המעוטה ששאלה בעברים ושרפה הג' ספרים לפניו ביום הראשון. וביום השני שרפה הג' האחרים. וביום הג' שלח לה כל המעוטה ששאלה ונתמה לו הג' ספרים הנשארים. ובהם היה כתוב כל מה שיקרה לרומיים עד עולם. ואו ג"כ היתה בשרוקיה אישפיסימה שביליאי שנת חרנ"ה ואו מלך בלשצר המלך הה' לבל ומלך י"ז שנים כפי יוסף ג' גריון. ובשנה ראשונה למלכותו ראה דניאל המראה אשר ראה ד' חיות.

דריוש מדאה גיסו מכורש הראשון כשהחריבו לבל והיה בן ששים וב' שנה כשקבל המלכות

והוא המלך ה'. ויודע כ"ג הד' שנת פ"ג והיה כ"ג מ"ה שנים.

ארתהששתא הב' היהודים קרוין לו אהשורוש ומלך בשנת תת"ה ומלך מ' שנה ומלך מהודו ועד כוש קב"ז פרויבנסאש ולקח את אסתר בשנת י"ב למלכותו בת אביחיל דוד מרדכי בשנת תת"ז קב"ה שנים לגלות בבל, ומלכה אסתר עם בעלה כ"ח שנים ויצא מזה החשבון לפי דעתם כיון שמרדכי היה מהסנהדרין שיצא מגלות יהויכין י"א שנה קודם חרבן הבית וגלות בבל שהיה מרדכי בומן אסתר יותר מר"ן וזה תימה שמרדכי ואסתר בני שני אחים ובוה הזמן בתלה. אבל נפרש כי מרדכי לא היה בגלות יהויכין כי אם קש אבי זקנו של מרדכי. אבל מדברי רבותינו ו"ל נראה כי הוא עצמו מרדכי וכי היה יותר מת' שנה ויהיה עתה כמו ק"ך שנה בומן אסתר.

אישוקרמיש פליסוף יוני בשנת תת"ך. אשלימן פליסוף בשנת תתכ"ד. והוא לימד הגראמאטיקא בראשונה ר"ל דקדוק הלשון והוא רבו של אריסטו והוא היה מארניש מיון והלך ללמוד למצרים. והלך הפילוסופיא לג' הלקים; המדות שהיא איתיקא, וההגיון שהיא לוגיקא, והמטביות וכי'. והוא אמר כי יש אל אחד סבת כל הסבות והיה חכם גדול בכל החכמות ראש כל הפילוסופים. ויטשה ספר אחד שנקרא מימיאו שמדבר על ענין העולם והכוכבים ועל הנפש אינה מתה לעולם. ואמר תולוואני שאינו מבין עומק הספר ההוא והיה פ"א שנים, וכשכתב מימיאו היה שנת ד' ותת"ל.

אפיקוריש הפילוסוף תלמיד שוקראטיש שנת תת"ג. וזה ברדאי לא לימד כי כתב מעות שהש"ת וית' לא ישגיה בשפלים ושהנפש מתה עם הגוף והכת שלו נקרא כת אפיקורסין.

ארתהששתא הג' בן אסתר ומלך כ"ו שנים והיה אכור וזרני לאחותו ולחמותו ולכל משפחתה ומלך בשנת תתמ"ה.

תחלת מלכות מצרים שנת תתמ"ז ובשנת תתמ"ח מלך פליפוש מלך מקדוניה אביו של אלסכנדר הגדול ומלך כ"ו שנים ואילוונא היתה אשתו, וכל סופרים דברי הימים אומרים כי לסכנדר אינו משליפו המלך כי אם מניקלו טומיא ר"ל נקמינו מלך מצרים. ונתן בן היודע כ"ג שנת תתמ"ט והיה כ"ג מ"ג שנים.

דמושטינו יטשה הארטוריקא שהוא דבור הלשון הצח בשנת תתנ"ו. והיה מאשיאש בומן פליפו המלך. אריסטו כ"ב בשנת תתנ"ז והיו

רבותיו שוקראט ואפלטון, ואחר שמת אפלטון היה כ"ג שנים ולימד לאלסכנדר ואמר החכם יסתר מה שיכיר. ולבסוף מצד קנאה אמרו שהיה מדבר כנגד האלילים וברח מפני שלא יעשו לו כמו לסקורש וזיה ס"ב שנה ואין מספר לספר' שטשה. ארשנוש המלך י"ג לפרסיים שנת תתצ"א ומלך ד' שנים.

הוניו בן יודע שנת תתפ"ש היה כ"ג ד' שנים והוא הו'.

שמעון הצדיק בן חוניו הח' לכהנים בשנת תתצ"ד ומלך כ"ו שנים ובעבור רחמנותו על העם נקרא צדיק. וחוניו בנו היה קטן ושמש אלעזר את שמעון הצדיק האמור למעלה. יודע כ"ג הששי שנת תתצ"ה תחת יונתן אביו ושמש י"ח שנה.

אלסכנדר מלך מיקדוניה שנת תתע"ד ומלך י"ב שנה. והיה בן כ"ה כשמלך והיה זנאי וכשמת אביו לקח אשקלאבונאי ואיי הרומנוש ולקח אפריקא ולקח שרויאי ובא לירושלם וכבדוהו הכהני' ובנה לאלסכנדריא על שמו. ודריוש המלך הראשון לפרסיים מלך בשנת ד' תתס"ה ומלך ו' שנים וזרנו אלסכנדר ועבר נהר פרת.

מלכי פרס עד כאן היו י';

- 1 כורש הראשון ל' שנה 2 קמבישא ח' שנים
- 3 אישמדרוש ז' חדשים 4 דרווש ל"ז שנים
- 5 גירשוש ד' שנים 6 ארשבנוש שנה א'
- 7 ארתהששתא מ' שנה 8 גירשוש ב' חדשים
- 9 שובדיאנוש ט' חדשים 10 דרווש היודע כ"ט שנים
- 11 ארתהששתא שהוא

אהשורוש בעל אסתר מ' שנים

12 ארתהששתא בן אסתר כ"ו שנים

- 13 ארשנוש ד' שנים 14 דרווש האחרון ו' שנים. כלם ר"מ שנה ולדעת הו"ל ר"צ שנה, ושלשה מלכים אירמיש המצרי נקרא בלשונו הנך וזה נקרא מירקוריו חכם גדול ועשה ספר נבואות ומשפטי הכוכבים והיה בשנת תתפ"ט. ואו היה אפוליא תלמיד אפלטון ועשה קושמוגראפיה וספרים הרבה. ואו ג"ב דיאמש וגלישמיני תלמיד אריסטו ודינוקריפיש.

הזמן הששי תחלה מלכות אינגלאפריא. ומלת נבנית שנת תת"מ ובנאה אהשורוש מלך פרס. וי"א שנבנית בימי יהושע וזה האמת. פאביה באיטליאה נבנית שנת תתפ"ב. וכן קימו וזיר עמון וברושא [Como, Bergamo, Brescia] אצל מילאן ונבנית כשנבנית מילאן. בירונא בלונברדיאה וקרימונא וכן מקומות הרבה

אך בארץ הזנות רצה לעשות מקדש קדוש ואמר שאינו עון נגד תורת משה שיעשה הבית והוא שאמר שנבא שיעשה ע"ז הוא מורה כדבר הזה, ואז בא לאלכסנדריא ועשה בית ומנחה ומצא שם כהנים ולוים ועשה כלים. אבל אין להוכיח פחדות הבית וכליו בעדך בית המקדש של ירושלים. ואז באו לפני הלמי הכמי השומרונים והכמי ירושלים על דבר הבית בהר גריזים ונתוכחו מאד ע"ז. והרץ המציגות האמיתיות כן התורה שלא יהיה בית כי אם בירושלים מציא כי כל מלכי הנגים בכל הזמנים היו שולחים מנחה לירושלים ולא שום איש להר גריזים ואז נצחום וגור המלך שיהרגום ושיעשו כרצונם. ואז בהרז ג"כ אנשי אלכסנדריא מהבית שעשו. וקרוב מזה מציאנו בדברי הר"ל בסוף מנחות.

אנשיכום הגדול הינך השני לארם בשנת פ"ז ומלך ל"ז שנים. ולזה המלך ברה אניבל מלך קרפאגינא מפני ציפון השר מהרומים. ואז היה יהושע בן סירא שנת תק"ץ ועשה ספרים מחזורים עם כ"ד ספרי הקדש לרומיים. שנת התקצ"ג היה אניבל ואדריבל אחיו ונשאר קטנים. ובזאת השנה מת אביהם ואז חלקו ספרד מאיברו לצד רומא מהרומיים. והחלק השני להלן מנחר איברו מהקריטיגיניש והם בנו לקארטיגינא מקשפיליו. ובשנת התקצ"ז אניבל בן ל"ה שנה היה מלך קרפאגינא.

הזינו כ"ג בן שמעון מלך בשנת ה' אלפים ומלך בכהנתו כ"ט שנים. וזה היה בימי אנטיוכוס הגדול מלך ארם ונצח לבטלמיוס מלך מצרים וכבש לירושלים והחרבה ופתחו הדלתות קצתם מירושלים והרג ששים אלף יהודים ולקח כל כלי המקדש והוליך עשרת אלפים בגולה ועשה רעות גדולות לישראל.

אריסתובלוס היהודי הפילוסוף שנת ה' אלפים ליצירה. ואז ג"כ אדרכמדוס המהנדס והפילוסוף והוא הגדול מההנדסה.

בטלמיוס ה' למלכי מצרים בשנת ה' אלפים ח' ומלך כ"ד שנים.

פאניסיו רבו של ציפון שר רומי שנת ה' ו"א. וציפון הוא שהיך לספרד והוא עשה מלחמות גדולות בעבר הרומיים. והוא נלחם עם אניבל בקרטיגיני אצל חונס והחרבה. והיה פילוסוף והיה בשנה האמורה.

בטלמיוס המלך ה' בשנת ה' אלף ו"ב ומלך ל"ה שנים.

מיטו ליביו סופר דברי הימים בשנת ה' ול"ג

בלונברדריא ופירא שהיא ממרוקש די פירא אצל ויניסיוא וכן בלוניא ומלוריסא קדם מולד א"ה ש"ץ שנים, ושינא קדם מולד א"ה שפ"ב שנים ואלכסנדריא ואיפליא.

הזמן השביעי בטלמיוס מלך מצרים מלך אחר אלכסנדר ומלך מ' שנה בשנת תתפ"ז רפ"ג שנים לגלות בגל והצר לישראל מאד. ואז נתפזר ישראל בתוך העמים תחת מלכות ארם שנת תתפ"ז ג"כ אחר אלכסנדר. והחלה מלכות אשייא שנת תתצ"ג ומלך או אח' אלכסנדר. היה המלחמה ראשונה מהקריטיגיניש עם הרומיים שנת התק"ז. אלעזר הכ"ג ה' שנה התק"ב ומלך ל"ז שנים ואמר שהוא אז שמעון הצדיק שנת ל"ה לבטלמיוס, וזה שלח הע' זקנים מעתיקי התורה לתלמי מלך מצרים ובי' יום העתיקה בלשון יון ורקן הספר בזהב וגם במרגליות ונתן להם מתנות רבות ואמר להם שיבקרו אותו לפעמים. בטלמיוס המלך ה' שנת שכ"ג לגלות בגל והוא בשנת התקצ"ה ומלך ל"ה שנים. ואנטיוכוס המלך השני משריא שהיא דמשק וארם שנת תתק"ל ומלך ל"ט שנים וע"ז נקראו המלכים אחרים אחריו אנטיוכוס.

מלחמת הקריטיגיניש עם הרומיים שנת תתקל"ט ואנשי רומא נלחמו עם אנשי שיזיליא וסרדיניא ואפראק, ואנשי אפראק היו נלחמים ורוכבים על פילים.

אנטיוכוס המלך ה' לארם שנת התקנ"א ומלך ט"ז שנים. שלום הרומיים עם הקריטיגיניש שנת התקס"א. בטלמיוס מלך מצרים שנת התקס"ה ומלך ל"ו שנים. וכן מלך או אנטיוכוס המלך ה' לארם ומלך כ' שנה.

הזינו בן שמעון הצדיק הוא הכ"ג היא שנת התקס"ד ומלך מ' שנים והיה כלי. ובטלמיוס מלך מצרים שלח לו שיהן לו מערת ולא רצה והלכו מטובי ירושלים ופיסיהו. והגדול מהם יוסף וגדלו המלך ולבנו הורקנוס והזינו ברה למצרים מפני ספר אנטיוכוס ואז לקחו הרומיים למילאן. שמעון בן הזינו כ"ג ה"ב שנת התקע"ה והיה כ"ג כ"ב שנים ובנה המקדש והגביה הכותלים ונעשה לו נס כי נתמלאו הגורות מים רבים. ובספר בן גוריון כי הזינו בן הזינו היך למצרים ושלה כתב לאלכסנדריא שהיה שם המלך בטלמיוס והמלכה ששם היה בית גדול שנפל שיהן [רשות] לעשות בית המקדש שם כמו ב"ה של ירושלים וצריך לעשות זה כי ישעיה נבא ת"ב שנה קדם על זה, ואז השיב לו המלך ואמר שהוא חמיה

ממלך ארם. וזה יונתן היה שמעו בכל המדינות ועשה שלום עם הרומיים.

אברם הערין שנת ה' וכו'. המלחמה הג' מקרטיניש עם הרומים שנת ס"ב, וחרבן קרטיניא שנת ס"ה.

במלמיוס מלך מצרים שנת ס"ז ומלך כ"ט שנים. שמעון בן מתתיה שנת ע"ג ומלך ח' שנה ובמלמיוס חתן אנטיוכוס ומנו למשהה והרג לשמעון י"ב גנים ולאשתו וב' גנים אחרים נתן במאסר. ואז בשנת ס"א מלך הורקנוס בן שמעון והוא הו' להשמונים ומלך כ"ז שנים וזה היה ראוי לכהונה והיה נביא ונקרא הורקנוס על שם המלך שנצח והרג. ואז אנטיוכוס מלך ארם צר על ירושלים בימי הורקנוס ושייברו על הדת. ואז הורקנוס למזבת העם פתח קבר דוד ומצא שם ... דרכמוני זהב והוציאם ונתן ג' מאות לאנטיוכוס ויעזב מצור העיר. ואז הורקנוס הלך לשומרון והחריבה. ואחר זמן כשבא הורדוס ובגאח קרא שמה שבטיא ולא שומרון וזה הורקנוס הכיר המחלוקת מהפרושי' והיה זקן מאד ובקשה טובה מת והניח ה' גנים ארסתובלוס ואנטיניגוס וג' אחרים וניבא בשית מותו כי לא יקיימו בניו התורה וכן היה. כי מלך בנו ארסתובלוס שנת ה' תק"ו ומלך שנה אחת וההלך הכהונה למלכות ונתן כתר מלכות בראשו ודע כי חזוני הגדול בן שמעון שהיה כ"ג שאמרנו למיעלה בימי אנטיוכוס הרשע. אח"כ בן אנטיוכוס שמו שיליק ושלח לשר צבאו לירושלם לגדול המקדש וכשנכנס למקדש יצאו שני נערים והרגו לשר, וחזוני מפני פחד המלך התפלל לשם ית' והחיהו, והלך לו למלך וא"ל מי שהוא רוצה לשפך דמו ישלחהו לירושלם. ואחר שמת זה חזוני נשאר בן קטן ונתן המלך הכהונה ליונתן אביו ששמו מינליאו.

ידוע הכ"ג בן יונתן הכהן הששי יהושע בן יהוצבק הכ"ג כל ימי אלסכנדר הגדול ומנשה אחיו היה זהה לסגבלש או לאהרים מהשומרונים ונרשום מירושלם ועשו בית בדר גרמים. ואמרו רעת לאלסכנדר מוקדון שהוא במלכות הסידומוניש, ובא לירושלם ויצר עליה ואז יצא אליו ידוע כ"ג בבגדי כהונה גדולה עם המהנים, וכיון שראוהו אלסכנדר ירד מעל סוסו והשתחוה לשם שהיה כתוב בציץ, ואז א"ל שר אחד משריו למה אתה משתחוה ליהודי, א"ל אין אני משתחוה אלא לאלה שלו שהוא כתוב במצודו, ועוד אני משתחוה כי בחלום אני ראיתי זאת הצורה, ואז נכנס לירושלם בשמחה ועשה זבחים לש"ת ונתן מחנתו לכה"ג ולכהנים

ליצירה. ובשנה ההיא פלון היהודי מורע הכהנים וכתב ספר חכמה בלשון יוני.

קסון הפלוסוף וסופר דברי הימים המצרי בשנה עצמה. וכן קסון אחר פלוסוף ראשון ברומא. מלחמת המקדוניה עם הרומיים אז ומקדוניה היא באשקלא בוניאה כמו ק' מילין מויניסיא ששמה בוגדלקיאה והמלחמה היתה בגולפו מויניסיאה.

המינות שחשפט במקדש בכהנים הוא בשנת ה' אלף ול"ד. והיה זה שמת שמעון כ"ג והניח ג' גנים חזוני וגישום ויוחנן, וחזוני לא היו לו גנים והיה חסד. והשנים האחרים נלחמו על הכהונה ועשו ומלך אנטיוכוס מלך ארם שיסיר ברית מילה ושיחליפו שמות ישראל לשמות הגוים והם עצמם החליפו שמם, גישום יהושע נקרא גשוניש בלשון יון, ויוחנן קראו שמו מינליאו בשם הגוים, אבל חזוני לא החליף שמו. ומינליאו נתן שוחד לאנטיוכוס ומלך י"א שנים ואחיו הקטן היה י' שנים אחרים. ועשו למלך יון שיגזור שמד על ישראל ולא יקראו על שמם יהודים אלא יונים. ואז הלך חזוני לדבר למלך לבטל השמד ואז מינליאו שלח לאוהבו שיהרג אותו בדרך והרגו ואז הרג המלך לרצח כי הרג לו.

מתתיה שנת ה' אלף ומ"ג. והוא בן יוחנן בן שמעון בן השמונאי מחצר אחר מירושלם ששםם יורב. וזה היו לו ה' גנים הא' יונתן הב' שמעון הג' יהודה הד' אליעזר הה' יונתן. וזה החזיק בתורת משה ושימותו פרס יעברו על התורה. ושלח לו אנטיוכוס שימיר הדת שלו ולא רצה ונלחם הוא ובניו עמו. ולעת זקנותו ובמותו צוה לבניו שימותו על התורה ושישמעו לעצת שמעון ולגבורת יהודה. והחליפו שמם: יוחנן ידוע, שמעון תטי, יהודה מכבאי, ועל שמו נקראו מקאבואוש, אליעזר ויונתן לא החליפו שמותם.

שנת מ"ו למלכות יהודה מכבאי ואז אנטיוכוס מלך פרס בא לשאל מעות והניח ד' שרים על א"י וכלם גרשם יהודה ועשה שלום עם הרומיים. ואחר זמן באו שרים אחרים מאנטיוכוס ועשו עמו מלחמה ונהרג יהודה. וקודם זה בא יהודה למקדש וסדר אותו ונבנה המרצות ועשה שמחה והיה הורג היהודים העוזבים תורת משה. ויונתן ושמעון אחיו קנו גומ' בזה רב כדי לקבור ומלך ד' שנים. ואח"כ בא יונתן בשנת ג' ומלך י"ט שנים, ובקש אנטיוכוס מלך יון להרנו כמו שהרג ליהודה אחיו ועשו מלחמה גדולה והלך כל חילו

וכ"ב שנה מלכה ולא היה עוד מלך במצרים . ובזאת השנה נבנית עיר גדולה באסיקא שנקראת אנקימא ל' מילין מקרמניא בשנת ק"ן .

ובגלוי קיסר המלך הראשון ברומא מלך שנת קצ"א שנת תקמ"ב לגלות בבל ומלך ד' שנים וז' חדשים וזה התחיל מלכות ברומי והרגוהו . ואחר זה היו ג' שנים בלא מלך . ואחר זה מלך אומיניו קיסר בחדש אגוסתו שנת קנ"א ומלך נ"ו שנים וחצי והיה בן אחותו מגלוי קיסר . ואחר י"ח שנים למלכותו מלך בכל העולם בשלה ל"ח שנים .

הורדוס הגלילי בן אנטיפטר האדומי שמת אנטיפטר בסם המוות שהיה גבור גדול ומלך הורדוס בנת בשנת קס"א ומלך ל"ו שנים . והיו לו ה' בנים ואו היה כ"ג מלכי יון . ועד עתה היתה הכהונה הגדולה כסדר מאב לבן הגדול ומכאן ואילך שהוא ג' שנים קודם החרבן היתה נקנית בדמים ובמעות וכל שנה היה כ"ג חרש . וזה הורדוס אחר מ"ו שנים למלכותו בנה המקדש יפה מאד ובנה בתים בירושלם ובנה ערים . ולכ"ו למלכותו הרג להורקנוס כ"ג שגולו להורדוס והיה איש צדיק והרגו כשבא הורקנוס מבבל . והרג לבעל אחותו והרג לסנהדרין . ובניו היו : ארקילו ואנטיפטר ואנטיפטר וליטיניא ופיליפו . ובשנת קס"ח היה ויריניו פלוסוף ורופא ותוכן ברומא וכן היה או פלויוש - מירו . הורקנוס הכ"ג נהרג מהורדוס שנת קס"ו כ"ח למלכות אגוסתו . ואו נכרתו כל החשמונים ומת בן פ' שנה . וזה כל ימיו היה בצער כי אחר שמתה אמו אלסכנדרית מלך ג' חדשים ובא ארטחובלוס אחיו ונלחם עמו . ואח"כ בא פונפיא שר רומיים והחזיר להורקנוס למלכות וכדונה מ' שנה ואחר זה הלך לבבל . ואחר שמת זה בכל שנה ושנה היה כ"ג נקנה במעות . ובוה התיקיים מה לנתיבא דניאל : ואחר השבועים שבצים שנים וששים יכרת משיח שהוא הכהן והצדק יכלה אלו הסנהדרין .

השביליא האחרונה מ' נביאות שהיו באימות העולם בשנת ה' קפ"ב .

מיטוס ליביו אישתורקו , ר"ל סופר דברי הימים בשנת קס"ג . ואובידיו פלוסוף ופואישה [ר"ל פיישן] שנת קפ"ב .

מרים בת החשמונים אחות ארטחובלוס הכהן הנציר שהרג הורדוס וזאת היתה אשת הורדוס והיתה יפה מאד שלא ראו כמותה בעולם כי קרן עור פניה עד שהיו אומרים שלא היתה אשה כי אם צורה מן השמים כשמש וכרחה . ובגבור שהרג בעלה לכל משפחתה היתה לה איבה גדולה עם בעלה והיתה מלב גדולות ובעלת נפש גדול

ואמר לאנשי ירושלם שיסאלו חסד ושאלו כי ז' שנים תחיה ירושלם הששית בלא מס והודה להם , וכל מה שסאלו ממנו . ומיד כשמת אלסכנדר מת ידוע כ"ג . ובספר עזרא עד זה ידוע יהושע בן יהוצקד ויוקים אלישיב ידוע יונתן יודע . וא"כ יורשע יש ספק אם היה כ"ג כי היה בימי אלה אולי היה מראשי האבות לכהנים כמו שנראה בעזרא והיה אח יהוצקד והיה דודו של יהושע .

ונחזור לארטחובלוס שמלך שנה אחת אחר הש"ד לגלות בבל ובעצת אנטיפטרוס אחיו אחר אסר לאחיו ומת הוא מיתה משונה שיצא מעיו מהרם . אחר ארטחובלוס מלך אלסכנדר אחיו השני להורקנוס אביו ומלך כ"ז שנים והיה שמו יוחנן . וזה היה בראשונה מיוב ואחר זה היה רשע והרג לאלף זקנים ולמ' אנשים עם נשותיהם , וזה מת מחולי רביעית גדול . וזה אלסכנדר מלך בשנת ה' ק"ח ובשנת ק"ד תמו מלכי ארם שהם ממשפחת אנטיוכס . אחר זה עזב ב' בנים אלסכנדר הורקנוס וארטחובלוס ואלסכנדר עזב לאשתו אלסכנדרית לטובת הזם למלכה ומלכה ש' שנים ומתה בת ע"ג שנים . והיא עזבה להורקנוס בנה הגדול לכ"ג והוא הכ"ג לכהנים הגדולים והיה ב' שנים כ"ג . ואחר שמתה אמו היה מחלוקת ביניהם ונצח הורקנוס לאחיו ארטחובלוס ועשו שלום כי ארטחובלוס ימלך להורקנוס ויהיה כ"ג . ואח"כ נחרש הורקנוס והלך למלך ערביים וצרו על ירושלם על ארטחובלוס והוא היה סבה שבאו הרומיים למשול בירושלם ואו ה"ן פונפיא לירושלם וראה המקדש וכבר ולא שלח דר . ואח"כ הלך לרומי ונצחו גלוי קיסר וברח פונפיא למצרים לבטלמיוס והתך ראש פניפיא ושלחה בטלמיוס לגלוי קיסר . וזה פונפיא הוא שקעשה בראשונה שיתנו מס בירושלם לרומי . גלוי קיסר היה שר לרומיים שנת קמ"ז וקרשוש שר לרומיים שנת קמ"ח גול למקדש ואח"כ הלך לפרס ושם הרגוהו . ואו היה מארקוש פיניו ושוליו לוקריסי פיאיפס , ואזוליו דורוש אוראדור . מארקו מוליו שייסרו פלוסוף והוא הגדיל בלשון לאשין כאובוקטול ר"ל אמיתית הלשון וצחותו . אחר מלכי מצרים היתה מלכה קליאופטרה בת בטלמיוס ולא לקחה בעל והיתה זונה ומכשפה והיא נזכרת בפרק המסלת ובפרק קמא רענודא וזה קלפטרה המלכה שנצחזה הרומיים ותשאו מלכותה , אבל בפרק חלק שאלה קלפטרה מלכתא ל' מאיר ואינה זאת כי יש ר' שנה ביניהם . ושיאלה להורדוס שישכב עמה ולא רצה כי היתה גויה . ומלכה בשנת ק"ן שנת תקנ"ז לגלות בבל .

ומכשף והיה שש באויר ורצה להראות עצמו
אלה ויחיתנו לו מעות, ומכאן נקרא השימוניאה
מי שמוכר ברמים קדושתו, ואמרו שהתפלל
שימון פיטרו ונפל שמעון השמרוני מהאוייר ומת.
הורדוס אח אגריפס מלך שנת רמ"ה ומלך ג'
שנים ולקח הכהונה לבנו ב' שנים. ואחר זה
אגריפס בן אגריפס מלך שנת רמ"ש ומלך כ"א
שנה והיה חכם גדול ובקי בלשון לאמין והוא
אחרון למלכים. ואז היה מהלוקת גדול בין החכמי'
הכהנים. ואז היה חוני כ"ג והיה צדיק. ואחריו
היה מתתיה כהן גדול והוא אחרון. ונראה לפניו
מדברי הסופר שהוא אביו של יוסף ה' גוריון
שעשה ספר יחסי.

שיניקא החכם הגדול שנת רצ"א ועשה ספרים
הרבה והרגו קיסר נירו תלמידו. ואז לוקנו בן
אחיו של שיניקא עשה ספרים.

נירו קיסר שנת רנ"ה ומלך י"ד שנים וז' חדשים.
לינוש שפא שנת רנ"ט אחר פיטרו והיה שפא
י"א שנים.

גלבא קיסר ברומא שנת ע' ומלך ד' חדשים.
ואומו קיסר מלך ג' חדשים. ובשיליו קיסר ג'
חדשים.

קנטיירו פלוסוף מספר שנת רצ"ח. וכן אז
יוסף ה' גוריון הכהן בן מתתיהו הנ"ב.

אספסינוס קיסר שנכנס בחסמו חלי הצרעה
והרברים מלך שנת ע"ב ומלך ו' שנים והיה צר
על ירושלם, שהיה שר נירו ואז המליכוהו ברומא
והוא היה בירושלם והניה לבנו פיסוס על ירושלם
והחריבה בשנת ה' אלפים ורע"ד ז' ימים
לשייטמברי שנת ע"ה לא"ה. אבל לפי קבלתנו
ביוסף ה' גוריון היה בט"ב ביום ראשון כ"ח ימים
לאנושתו והיה בשנת ג' אלף ותרצ"ח ליצירה
והיא שנת מ' למהורר ר"ב והיא מעוברת והיה
בכ"א ימים לאנושותו, אולי השלים החרבן לח'
משייטמברי והיה שנת ס"ח לנוצרים. וה' פעמי'
קודם זה נכבשה ירושלם: הא' בימי נבוכדנצר,
והב' בבית שני כבשה אישביאו מלך מצרים,
והג' אנטיוכוס, והד' סופסיאור, והה' הורדוס
הגדול. ומי שבנה זאת המדינה היה כ נען וי"א
מלכי צדק. ובנה מגדל אחד שם וקרא שמו
שולימאן. והיה מהכבועים עד זמן דוד המלך
ע"ה ודוד קראה ירושלם. ותחלת התיבה יר"ו
ר"ל מלאה כל טוב. והיה בה ג' חומות ובריכת
מים והפירות בין החומות ושולשאות של בזול
ובעומק החפירות היה מ' אלף ורובם ר"ג רגלים
והיתה הריבה עד שבא ארדיינוס והחזיק בנינה
וגתנה לגנים ושלא יכנסו שם יהודים כי אם עניים

ולא היתה רוצה לשכב עמו, עד שחמותה ואהות
בעלה אמרו להורדוס המלך שהיא שלחה כתב
לרומי שיסירו המלכות מהורדוס ויתנו לאחיה,
ואז הורדוס דנה אותה בסנהדרין והרגנה.

הזמן השמיני מולד אותו האיש ויהונן
המטבל שנת ה' אלף וקצ"ש. ויהונן בן זכריה
הכהן ואשתו עקרה וששה חדשים נולד קודם אותו
האיש. ויש סברות ביניהם כפי אישודורו והיה
הלידה שנת ה' אלפים ור' וכפי אישודורו שנת ה'
ור"ג, וי"א קצ"ש. ושאינו מרים ילדה בת י"ד שנה.
ארקואלוס בן הורדוס שנת ר"ד מלך שנת מ"ז
לאנושתו ומלך מ' שנים, והוא ואנטיוכוס אחיו
עשו מלחמות וכבשו ארצות.

שנת רי"ג מלך אנטיפוס אחיו שלקחו
לארקאילוס אחיו המלוכה. וזה מלך כ"ד שנים
וחלק המלכות לר' חלקים, הגליל בפני עצמו וכו'
והיה אכזר והרג בניו והסיר הכהונה והיה עובר
החרה ששחט ליהונן המטבל בעבור שהוכיחו
לכזה לקח אשת אחיו אנטיפוס ואחר זה הוליכוהו
לרומא ושלוהוהו לליאון שהיא עיר צרפת לו
ולאשתו וגם בהו מתה במים שנשבר הגשר.

מלכות טיביריו ברומא שנת ר"ד ומלך כ"ג
שנים. ואז היה ואליריו שנת רס"ו והוא פלוסוף
וחכם והוא עמד בירושלם בעבור הרומיים מ'
שנים ואז היו מוכרים הכהונה גדולה והוא נתן
לקיפוש הכהונה וזה ששם לאותו האיש.

פלאטוס שנת רכ"ד והיה בירושלם ד' שנים.
ובשנת רכ"ה היתה פרישת הפרושים והיו
נכבדים במלבושיהם ובמאכלם והם היו אויבים
לאותו האיש.

הצדוקים היו אז בשנת רכ"ח והיו מינים שהיו
אומרים אין תחיית המתים ולא מלאכים וכי הנפש
מתה עם הגוף. והיו צבועים מראים שהם צדיקים
והם מינים. ואז נת אחרת פרושים נקראים
אסיראוס שהיו פרושים מאד.

תחלת דוקו די בורגוניה שנת רל"ד.

אגריפס בן הורדוס בן ארסחבלוס מלך בשנת
רל"ז ומלך ו' שנים והיה צדיק. וזה אגריפס קודם
היה ברומא עם טיביריו קיסר.

קיוס שיו [קליגולא] שנת רל"ז ומלך ד' שנים.
קלארו שיו שנת רמ"ב ומלך י"ג שנים וח'
חדשים.

שימון פיטרו היה השפא הראשון ברומא שנת
רמ"ג והיה שפא כ"ה שנים וז' חדשים. וקודם
זה היה שפא באנטוכיא ד' שנים והיה גלילי והקיסר
הרגו בירו.

ואז היה שמעון הגדול השמרוני גבור חיל

פלינו אשתוריקו השני בן אחיו של פלינו הפילוסוף בספר בעלי חיים שנת ק"ב להגשמה.

אדריאנוס הרשע אויב ישראל בן טרווינוס מלך שנת ש"א ומלך כ"א שנה והיה חכם להרע והחזיק בנין ירושלם והחריבה וגור שלא ינכסו יהודים לשם וקראל ירושלם אדריאן על שם בנו אדריאנוס. וגם הלך לאלסכנדריא ובנה אותה והחזיקה. ובאניגמאירא עשה מדינה שהומתה פ' מילין ושמה מיבור מינא ומת בן ס' שנה אצל באיאש.

בספר דברי ימים לנצרים מביא מעשה בן חוביב היהודי אשר מלך על ישראל בזמן אדריאנוס שנת ש"ח לציורה, כשמלך אדריאנוס מ"ה שנים אחר החרבן והיה גבור גדול ועשה נוק הריגה לנצרים כמו שאמר אישביאו סופר דברי הימים, ונחזקו כאבוד עליהם בכל הארצות וכ"ש מאנשי לייבא ופלשתיים, ועשה מלחמות עמהם והחריב ארצם עד שבא אדריאנוס והושיעם. וכן חוביב הלך למצרים והחריב שתי מלכות סודני וטאבינירי ובא לאלסכנדריא של מצרים ונלחם עליה ונצחו אדריאנוס. ואז מתו עם רב באלסכנדריא והלך משם חוביב לארץ מישופוטמיא שהיא ארם נהרים וארץ ישראל והיה שם עם היהודים ושם עשה מלחמה גדולה עם אדריאנוס הרג זה אדריאנוס עם רב מיהודים. זה נמצא בספרים והוא מסכים קרוב לדברי רז"ל שאמרו בנמון הרג באלסכנדריא יהודים הרבה. וכן הלך לא"י והחריב ביתר או ומכאן נראה האמת כי ביתר היתה חורבנה על יד אדריאנוס קיסר נ"ב שנים אחר החרבן ולא ע"ג שנים כמו בעל דורות עלים, גם לא נזכר כי חוביב נהרג אע"פ שהז"ל הזכירנה. ואדריאנוס מת שנת ס"ה לחרבן.

אנטיוניו פיאו התן אדריאנוס מלך שנת קל"ט ומלך כ"ב שנים וג' חדשים, ועל שהיה רחמן ופוב קראתו פיאו לשון פיארה שהוא רחמן. וכן נראה כי זה או אחיו שמלך אחריו הוא אנטיוניוס ורבי שהיו חברים.

במלמיוס הפילידי אלסכנדר פילוסוף ותוכן גדול והיה מלך לפי דעת זה. וההוסיף הרבה בהכונה ועשה אלמגשתיה והכמת המבשים ועשה ד' חלקים למשפטים וחמשה דבורים והיה פ"ה שנים. והיה בשנת ה' ושמי"ד כמו ס"ט שנים אחר החרבן והאמת ס"ה שנים, וזה אמר מי שחושב שאין מנהיג לעולם סובר שהוא שליט על כל העולם, וכן אמר מי שלא יקבל עצה ומוסר מאחר גם הוא אין ראוי להוכיח. וכן אמר מי שיותר יוקן צריך

וכשלקח מימוס ירושלם מתו הרבה רומיים וכן מתו מיהודים ת"ר אלף כיוצאי מצרים.

המלכים שמלכו בירושלם שלקחו כתר מלכות מוזן החשמוניים: ארסתבלוס שנה אחת. אלסכנדר כ"ז שנים. אלסכנדרית אשתו אחריו מ' שנים, הורקנס ל"ד שנים. הורדוס ל"ז שנים. ארקלאו מ' שנים. מיטרדוק כ"ד שנים. אגרפס ח' שנים. הורדוס אח אגרפס ד' שנים.

הכהנים מסודרים שלא היו קונים בדמים עד שירפאיו ומתתיה האחרונים מאהרן עד בנין שלמה י"ב ואלו הן: אהרן, אלעזר, פנחס, אבישוע, בקי, עלי, ושמואל. וזה תיכח כיצד אמרו זה כי שמואל לוי היה ולא כהן. ואחריו אחיטוב אחימלך אביתר צדוק אחימציץ. ויוסף בן גוריון אמר כי היו תר"ב שנים מאהרן עד הבנין, ומבנין הגיב עד נבוכדנצר י"ה כהנים: הראשון צדוק ואחרון יחזקדק שהגלוה לבבל, וזה דומן היה תס"ו שנים וחצי ועשרים יום. לפי דעתם מהגלות עד אנטיוכס היו ט"ו ואלו מבית אהרן אחר זה ויקים ג' שנים, וז' שנים בלא כהן. אחר זה יונתן אח יהודה מכביא ד' שנים, וזה נהרג בכרמה. ואחר זה שמעון אחיו. ואחר זה הורקנס בנו ל"א שנה. אחר זה ארסתבלוס בנו שנה. ואחר אלסכנדר אהו שיצטרו אמו כ"ג כ"ז שנים בעוד שאמו בחיים וכשמתה אמו בא ארסתבלוס אחיו והסירו מכהונה והיה ארסתבלוס מלך וכהן ג' שנים וג' חדשים. ואחר זה לקחו סנפאיו והוליכו לרומא והורה הכהונה להורקנס מ' שנה, ואחר זה לקחו מלך אחר ונתנו הכהונה להורקנס בן ארסתבלוס ומלך ג' שנים וג' חדשים, ואח"ז צר עליו הורדוס ושישו אהו ושלחורו לאנטוכיא היא אצל טרבולוס משוריאה קרובה לארץ ישראל ושלחו שם לאנטיוניוס לאנטוכיא שברומיים והרגו לאנטיוניוס וכשלקח הורדוס המלכות בשלו ההשמוניאם והיו כהנים אחרים והורדוס עד החרבן כ"ט כהנים גדולים בזמן קס"ו שנים ונקרא ארץ גודיאה א"י על שם יהודה ישראל ובנימין.

מיטוס בן אספאנוס מלך שנת הר"ף ומלך שת שנים, והוא הביא לרומי כל העוש מירושלם ובגדים וחמדות ולחות התו ח כפי עותם וזה שקר גמור.

דומיטיאנו אחיו של מיטוס המלך רס"ג ומלך ט"ז שנים. ומיורבא מלך אחריו שנה וד' חדשים. טרווינוס קיסר בשנת רצ"ט לציורה ק' שנים למולד א"ה ומלך י"א שנים וחצי.

שנת תקל"ח קושמנטין השני בנה ... של קושמנטין ומלך כ"ד שנים וחצי .

המלך השלישי גוליאנו אפשטאמו בקונשטנטינו בשנת תקע"ב ומלך ב' שנים וה' חדשים . ואליימאגוס מלך י"א שנה בשנת הקס"ו , ובזאת השנה בשנת הב' לאליימיו היה רעש בכל העולם שיצא משפת הים ונשקעו ארצות , ובשיויליא ובשאר ארצות נפלו הרים והרגו לעמים ובקונשטנטינא היה ג"כ רעש וברקים שנפלו אבנים והרגו אנשים הרבה ובית המקדש של ישראל שהיה אז בירושלם שבנו אותו היהודים בהוצאה גדולה קורם לזה ד' שנים בימי גוליאנו אפשטאמו נשקע בזה הרעש והרג הרבה יהודים ואחר זה ביום מחרתו יצא אש ונשרף הכל ואפילו כלי הברזל , ובעבור זאת הבהלה אמרו שהיה שם ש' יהודים וחזרו ניצרים . ולשינוי הקיסר היה מנגד לניצרים והוא החזיר היהודים לירושלם וצוה שיחזרו לבנות בית המקדש ונתן להם רשות וגם עזר להוצאתו ואמר שאין צבה דבר חוץ מירושלם ואז נתעלו היהודים לעשות בנין יותר מסוואר ממה שהיה בראשונה .

אמברושו אגמון ממילאן שנת ה' ותקע"ב ועשה ספרים הרבה והוא החזיר לאגוסחין נוצרי . מוארשיש בארץ מצרים אש פורש בשנת ע"ז והיה מחזיר למצרים נוצרים . הקיסר הו' בקושמנטינא שנת ע"ז ומלך ד' שנים .

אנושחין אגמון בנה בולדא עינים בשנת ה' ותקס"ב ואז היה בן י"ח שנה . ועשה ספר מיאודושיש זקן ססרדי קיסר בקושמנטינא י"א שנים בשנת ס"ז , ובשנת ס"ח חזר נוצרי אנושחין בן ל' שנה בעיר מילאן עם אנברושו .

בשנת ה' אלף ותר"א שהיא שנת ת"ב לנוצרים היה גלות דרבן . רומא שבא עליה אלאריו המלך הד' מהגדוש ממלכות נדידיה אצל אוגנריאה בשב' ה' למלכותו וכבש רומא ושרפה באש והחרב לאיטליא , וזה היה כי בראשונה שלח לשר צבאו לשלורניסיא ולומברדיאה ונלחם עמו מלך לונברדיאה ופאלו שר צבאו ונצחו לשר צבא מהגדוש וכששמע זה אלאריו מלך הגדוש בא והחרב צרפת והלך לרומא והיה שם עד שאכלו בשר בניחם ושרפה . וכן נלחם עם קושמנטין ג' פעמים עד שהלך אלאריו ולכד צרפת וכשבא לאיטליא כח . וכן אז הלכו הגדושים לספרד ולקחה ונשאר שם מהם גירונימו המעתיק כ"ד ספרים מלשון קודש ללמין שנת ה' ותרנ"ח , והוא למד לשון

שיוסף במעשים טובים יותר , ואלהתני התוכן הגדול היה ת"ש וכ' שנה אחריו , ורלב"ג התוכן אלף ור' אחר במלמוים .

שנת ה' ושמו"ג גילינו הרופא הרומי ועשה ק"ן ספרים ברפואה .

מארקו אנטונינו אהיו של אנטוניו פיאו מלך ברומי שנת שס"ב ומלך י"ב שנים וחדש אחד וזה היה חכם וחסיד . האלו שני אחים היו בימי רבינו הקדוש .

קיסודוס מלך שנת שפ"א ומלך י"ג שנים . ז' ספרים אחרים לא הששתי לכתובם .

סכיסמא בנוצרים ר"ל מינות שנת תמ"א .

פליפו שנת מ"ה ומלך ז' שנים והיה ערבי וחזר נוצרי .

גאלו שנת תנ"ג ומלך ב' שנים והיה בשנה הדיה מנפה בכל העולם כמעט שנחרב העולם ויותר היה במוצרים .

דיוקאליסו הקיסר שנת תש"ה ומלך ב' שנים והלך לירושלם ואחר זה בא לרומי ופירש עצמו מהמלכות ומת אצל רומא מסם המות . והתוכנים מונין בלוחות למנין זה ולא ידעתי על מה זה .

גאלירוש שנת תקל"ה ומלך ב' שנים עם קושמאנטין הגדול , ואח"ז מלך לברו קושמאנטין הגדול בשנת ה' ותק"ז שהיא שנת י"ח ללידה של א"ה ומלך ל' שנה ואחר י' שנים למלכו חזר נוצרי שאמרו שרפא אותו מצרעתו שילוסמרי הוא פסא , ומכאן מחזיל הזמן התשיעי לעול . ואח"ז הלכה אמו של קושמאנטין שמה אלינה לירושלם ולקחה שנאה גדולה עם היהודים וגזרה על היהודים מות אם לא יתנו לה העץ שתלו בו לאתרו האיש , ואז התפללו וידעו כי כן הוא אחר ש' מאות שנה שנחלה ואמרו שמצאו ג' עצים בשתי וערב , ובעץ הא' היה כתוב בלשון יהודי יוני ולשון שהוא מאתרו האיש , ואז גזר הקיסר שלא יתלו בצורת זה מעץ שתי וערב בעבור זה , ואז יהודי חזר נוצרי והיא עשתה לו הגמון מירושלם ואחר זה בומן הבא נהרג , ואחר זה הוליכו העץ לרומי . ומסמסמות העץ נתנה א' לבנה ושם אותו ברוסן סוסו לילך למלחמות , והב' השליכה בים כפי ערותם , והג' לא נודע מה עשו בו (1) וזה קושמאנטין הרחיב חומות בישנסיא ויקרא שמה קושמנטינא על שמו ונקראת רומי שניה כפי גדולתם , ומכאן ואילך לשילושמרי הפסא ולכל הבאים אחריו עד היום .

(1) בר"ק כרוב כי מספר ה' שמה אותו באיכה .

גושטיינו הקיסר הגדול הי"ו שנת תשכ"ד ומלך ל"ח שנים והיה חכם וסידר הוא משפטי התורות לדין.

בשנת תשכ"ח מיתה בינינו, ובספר דברי הימים לנצרים שנת תש"א והיא שנת תק"ב לנצרים.

שנת תשמ"ט נכנסו הגודוש למילאן והרגו ל' אלף איש.

הזמן העשירי גושטיינו הנער הקיסר שנת תשס"ג ומלך ל"א שנה. ובשנה ההיא היתה מפנה גדולה בכל העולם ויותר לאנשי לונגריאה שהם הניבוישיש, והיו שומעין קולות בלילה בזמן המגפה והיו בלא דעת.

תחלת מלכות לונברדיאה שנת תשס"ו.

הקיסר הי"ט שיבירנו קושטאטינו שנת תש"ע ומלך ו' שנים.

המלך הכ' לקיסרים שנת תמ"ל ומלך ג' שנים. גריגוריו השפא פי' פירוש גדול לספר איוב שנת תשכ"א. ובשנת תשצ"א אמרו הנוצרים שמצאו בגד אחד שעשתה אם אותו האיש לבנה שהיתה בתובה א' משיש קרוב לירושלם. ובשנת תשצ"ב נראו אותות גדולות בשמים בנרסייא ואמרו שהורה דת מחמד וראו איש גדול מברין בקושטאטינא באויר ונולד נער בן ד' רגלים ונראו על שפת הים שני דגים בצורת אנשים.

שנת תשצ"ד אמרו הנוצרים כי אביו היה גינפול ואמו יהודית מורע ישמעאל, וכשהיה בן כ"ח שנה עלה המתר בבל הנוצרים, והיה חכם בכל הדתות ושיחברו עמו הספר שעשה ג' אנשים, גירנו, אריינו נצרי מרומא שבראשונה היה דורש דת הנצרים במצרים ואחר זה הזור עמו, וכן יהודי אחד איש חכם וכן יוחנן אנשיוכו ואמרו שחיה ל"ד שנים ומת בשנת תרל"ב למנין הנוצרים אבל בלחות מונין ו' שנה קודם המלחמה.

פוקא המלך הכ"א שנת תשצ"ג ומלך ל"ג שנה. קיסר כ"ב בשנת ת"ח ומלך כ"ז שנה.

בשנת תשי"ד שהיא שנת תרס"ו לנצרים מת אישירו הנמון שביליא שנקרא אישפלינשי בלמין שביליא והוא תלמיד גריגוריו שפא, והו עשה ספרים בתוכנה ומיאולוגיאה וקושמוגרפיאה ודברי הימים מאדם ועד זמנו. והו האיש ידע בתוכנה מה שעתיד להיות עד יותר מתת"ק שנה והוא בזמן מחמד, ומת י"ז שנים קודם למחמד. ואו בזה הזמן מלך ססרד מלך להגורוש עשה בזה ליהודים שיחזרו נוצרים בזמן איזירו כאשר כתוב בדברי ימים מכהפא.

קודש בירושלם והיה לומד בלילה מיוחדו אחד בעבור שהיה עין ליהודים ללמד לגוים עברית והוא היה צ"ח שנה ונקבר בבית להם ועשה ספרים.

בשנת תר"ס בא שד אחד באי קנדיא ולקח גוף אחד שקר והתעם ליהודים שילנו לארץ ביבשה ואו היה שמד ביהודים שחזרו נצרים. ובשנת ה' והרמ"ו שנת תמ"ז לנצרים היה מירלין באינגלא מירא חוכן גדול ופיליסקף, והיה בן שד אחד ואמו בת מלך והיתה מונגא פרושה ולא שכבה עם איש אלא בחלום נדמה לה שהיא שוכבת עם איש ואמרו חכמי הנגים שאפשר שנתגברה אשה בלא איש כשבא שד בחלום לאשה בצורת איש וידמה שישכב עמו. ומוריע ואו השד לקח הורע ונחגו בבטן האשה שגם בחלום נדמה לה שהיא שוכבת עם איש ומתעברת, וגם הו"ל אמרו בתולה שנתגברה באמבטי בלא איש, וכן אמרו בנן סירא תה שירדיען השדים המערכת הגדולות ובעת ההיא הם עושים זה ואולי כן היו בני האלהים והענקים. והו מירלין עשה ספרים הרבה ועתירות סתומות ונא החכם דוקשיש וכן אישירו ופרשו ארתם.

ובשנת חמשת אלפים ותר"ן ליצירה שהוא כפי האמת ד' אלף ור"א, (כי בינינו ובין תחלת מנין נוצרים ש' אלף ותמ"ל שנים ממנין היצירה משני המספרים וכן עד עתה, והסמין את לוג השמן) היה רעש גדול בארץ ארבעה חדשים בקושטאטינפולא ונעו אחד מישראל שאמר קודש קודש י"ז צנאות שקפס הרעש וכן כבל שיאמרו ססוק זה, ונראה לי שזה אמת לפי שמצאנו כי ביום רעש עווהו אמר ישעיהו והו הססוק, וכן רמזו ר"ל אמאי קאי עלמא אסדר קודשה וכו' שלא יחרב העולם.

מסיאגוש הקיסר הי"ב שנת תרנ"א ומלך ו' שנים ויש סברות כי או נבנית וויניסייא על ידי גייגים וכן בתכונה מולה דגים. וכן או רגושא נבנית שנת תרנ"ו והיא מנוצרים ונתנן מס לתוגר והיא ארנות כמו וויניסייא והיא בגולפו שהולכין לויניסייא. ליאן המלך י"ג בקושטאטינא בשנת תרנ"ו ומלך י"ז שנים.

הקיסר הי"ד שנת תרצ"ג ומלך י"ז שנים.

הקיסר הי"ז שנת תר"ץ ושמו אנשפיוס ומלך במזרח ל"ו שנים.

בואיסו הפיליסקף והוא סידר השיר והניגון והיה בשנת תרצ"ט.

הקיסר הי"ז שנת תשי"ד ומלך ח' שנים.

הקיסר הכ"ג שנת התל"ז ומלך שתי שנים .
קוששנמין הקיסר הכ"ד שנת התל"ט ומלך כ"ז

שנים. ובשנת התל"ד באו הישמעאלים לאלסננדריא ולקחו קצת אפריקא ולקחו לאי ורודש ואי קולוסו ולקחו מכל זה צ' גמלים ושלחום לאלסננדריא ובאו ג"כ לשיזיליא והשתתו בה הרבה מקימו' וחרנו אז הישמעאלים בניצרים ק"ב אלף איש . ואז בקרוב נכנסו לספרד ונצחו לגודוש בספרד והשתתו לספרד , אבל אני מצאתי בספרד שנכנסו הישמעאלים שם שנת תש"ו למנין הנוצרים ב' קסרים .

בשנת תתצ"ג נראה קומיסה וכן רעמים ומים שלא נשמעו בעולם כמודם . ומיד באה מגפה גדולה שהחריבה פאביה (x) . תחלת מלכות האונגרוש . שנת תת"כ ד' קסרים אחרים תחלת דוקש די וויניסיא .

בשנת התק"ה ד' קסרים אחרים בקוששנמניא . בשנת התק"ט היתה מגפה בקוששנמניא ומתו ג' מאות אלף איש . ואז באו על קוששנמניא הישמעאלים . וזה היה כי מארקו מארמילו בצרפת הרג הישמעאלים ע"א מיל (2) ואז צרו הישמעאלים לקוששנמניא ג' שנים ואח"ז עברו ועגבו מצורך העיר משום הקור והרעב . ואז הלכו הישמעאלים קרוב לאונגריאה . בשנה הזאת נראו קומיטוש ב' לחדש איניו הא' לפני השמש הב' אחר השמש פ"ו יום .

קיסר אחר תחלת מלכות תורקוש והם גוג ומנוג והם אשר הסניזים אחר ההרים אלסננדרוס בצפון כאשר כתב אנושטין ואחר זה יצאו בקשדקיא אשר בין א"י ותורקיא . ומלכותם התחיל שנת תתקנ"ז בשנת הקיסר הל"ח ומלך ה' שנים . ואשתו היתה יפה עד מאד ואחר שמת בעלה מלכה היא ' שנים עם בנה הקטן , וכשהיה בן ה' שנים נסרד מאמו .

הקיסר הל"ז שנת תתקע"ז ומלך ' שנים עם אמו וה' שנים לבדו .

בשנת ע"ז אמרו הנוצרים כי יהודי אחד בארם שהיא בשוריא שהכה ברומח בצורת אותו האיש בהמה גדולה ואמרו שששך דם הרבה . ברוך י"י שהבדילנו מן הרועים .

רולדאן הנגור בצרפת ומת במלכות הגושקוניש י"א שמת בצמא . בשנת כ"ה קיסר אחר .

הזמן האחד עשר שנת ששת אלפים ליצירה
שהיא כפי האמת ד' אלפים ותקס"א ליצירה שהיא שנת ת"ת לנוצרים .

(x) אמסר שצ"ל שנת רבת בא א ש הוא עיר אצל ים השחור , א ב א י א ש עיר ישמה בנאפולי , ה ס ע ר י - (2) אילו צ"ל א ל פ , ה ס .

המלך הגדול קאלוש בצרפת הקיסר בשנת ל"ח ול"ט ומ' .
בשנת ו' אלף ול"א היה ברד ואבנים גדולות נפלו מן השמים עד כי אבן אחת מהם ארכה י"ב גולים והרג אנשים . ובשנת ... נהראו ג' לבנות והיה רעש הארץ ברוב ששקעו הרבה מדינות בשוריא שהיא ארם קרוב לא"י ומת עם רב . ובשנת שע"א מלך מלך נוצרי בירושלם ומלך שש שנים והיה מצרוע ונלחם עם הישמעאלים .

בשנת שפ"ב רעש הארץ ואנמוכיא ומרבוליס משוריא ודמשק ששקעו בתים . ואז מדינות קפנייא שהיא בשיזיליא נבקע ומתו עשרים אלף איש , וגם גדל אז הים בשיזיליא ומתו חמשה אלפים איש , וכן באיטליא נפל ברד גדול כמו ביצת אוו .

בשנת שפ"ג לקחו הישמעאלים לירושלם באחרונה מהנוצרים ושלחו אותם עם מיונס . ובראשונה היה ביד פמ"ו ונקלחה ביום ב' לאוסברי והלכו משם ... למירו שהיא צור ואלסננדריא ואנמוכיא ... וחרסו כל בתי ע"ז . והקפנאש ... שניתן קולות אבל בית המדרש של ... לא חרסו . תחלת מלכות גופרי שהיא קברים בערבי שנת שע"ז .

הזמן השתים עשרה שנה ה"א עשו בצרפת
קיסר תחלת מלכות פרטריאה שהיא מהמבור .
ליאן המלך הגדול בשנת ת"ב .

בשנת ת"ה היו הקדושים הכומרים פרנסישקו איטליני דומוניקו ססרדי ועשו בתי פרישות הנוצרים מהם .

בשנת ת"ב הלך מלך אפריקא נגד טולישלם ונלחם עליה ולא יכול לה כי נתקבצו מלכי הנוצרים ונלחמו עמו .

בשנת ת"ח בא בן שלמאן ממצרים על ירושלם וצר עליה חרס כל המדינה וחרס בתי העוהם חוץ ממדרש שלמה ובקשו הנוצרים ממנו בממון גדול ורינמא שלא יחרס קבר אותו האיש .

בשנת הכ"ה היה רעש גדול ובצד פריגא גדל הים ומתו יותר ' איש , ואז ברד גדול היה בצרפת עד שהרג ...

בשנת הנ"א היה איש קישו שעשה ספרים ... ג"כ נירו בונמו שעשה ספרי משפטי ... גדול כמו נביא במשפטים שמו גואן ... לפניו ולא אחריו עד זה הזמן ...

ובשנת ל"ב באו הישמעאלים מספרד ונלו למדינת איטליא וכן בשיזיליא גזלו לפירמו .

בשנת ר"א שהיא שנת אלף וי"ב לנוצרים נראה בלבנה כמו דם והיה רעש הארץ ונפל להם מן השמים, והים עבר מגבולו הנהוג והשקיע ארצות והיה רעב גדול בעולם ומגפה פתאום, ואז צרפת חור מעין אחד כמו דם שדורה כל זה. ובזאת השנה באו לירושלם המורקוש והישמעאלים והרסו קבר א"ה מהנוצרים ובזו אותה בחוקק ולקחו ציון ובית לחם ואז עשו שם בית תפלות למחמד, והיו כמו הישמעאלים ל"ז שנים עד שנת אלף ומ"ט לנוצרים, כי בזאת השנה בא הקיסר מקושטנטינא ולקחה מיד הישמעאלים לבנות בית תפלות לנוצרים.

תחלת דוקן די מלאן שנת רכ"ב.

בשנת רל"ז היה גידו אשר למד הניגון באצבעות. שנת רנ"ח קיסר קושטנטיין ומלך ט"ו שנים. ואז הישמעאלים לקחו לקושטנטינפולו ולמלכות יון.

בשנת רנ"ט נולד מונשטרו רל" משונה בצורתו שהיו לו שני ראשים וד' אצבעות וכלו כפול עד המבור, ומהמבור ולמטה היה אחד והיה אוכל ומשחק ומדבר, והיה שוחק בפנים האחד ובשפה עצמה היה בוכה בפנים השניים, והיה אוכל בשני פיות והיה כל המון בא אל מקום אחד, ואחר זה מת אחד מהם והשני היה ג' שנים אחריו ומפני הסרחון ומהכבדות מרחש הגוף שמת קודם מת השני, וכבר הוזכר רל" במס' מנחות שקרה בזמנים שנולד [לד] בשני ראשים והיה כבוד והייבתו עשרה שקלים לנהן.

בשנת רס"ד היה רעב בכל העולם ומגפה.

בשנת רס"ט אלבטני הרופא הגדול ערבי שהעתיק ספר גאליוס.

בשנה הזאת יצחק היהיר בנימיראן בן שלמה הרופא הגדול שעשה הרפואות והמאכלים לקדחת. בשנת רפ"א נשלם ב' סיבובים של סיבוב תקל"ב שהוא סיבוב מהזורים מ"ט עם מתזורים כ"ה. ובה הזמן הזורים הפשקואש וגם הקוארישמשי ימי החודשים. וההתחלה היתה משנת ט"ז לטיביריו שזיר עד זה השנה שהם אלף וס"ד, אבל אני מניתי שהם מאז עד זאת השנה אלף ונ"ב.

ובזאת השנה שנת רפ"א הלכו וויניסיאנז עם הגינזביש ואנשי פוליא עם מאתים ספינות על ירושלם ולקחה.

ובשנת רפ"ד נעשו אותה ומופתים כי העופות הביתיים כמו התרגנולים נעשו כמו חיות השרה והלכו לשרה וחזרים מהים ומהנהרות מתו רובם. והיה רעש בשיוליא כי בסירגוסא נפלו כל הבתים ובתי תפילתם ומתו כל הגלדים חוץ בשנים.

E

ובשנת תתנ"ח לנוצרים היתה אשה אחת מאינלאטריא שלימדה הכמה באמינש ובאה לרומא בצורת איש והיתה פסא ב' שנים וה' חודשים ונתעברה ממדינה שלה ולדה בשוק שהיתה הולכת מניחה ומתה או ולכן הדין שלהם כשהיה פסא ארוהין בניצוי לראות אם הוא זכר ושמה גואנה.

הקיסר מ"א מלך בשנת ל"ב ומלך ט"ו שנים. ובשנת ס"ב בבריטניא שהיא בלומברדיאה היה יורד דם ואש מן השמים ג' ימים וג' לילות.

ובשנת ס"ג היה באיטליא ארבה שלא היה כמוהו משש כנפים ונתילד אז מגפה גדולה ונדור רומא נתגדל כי החריב רוב הבתים ברומא עד שהשבו שהיה מבוז.

בשנת ס"ה לקחו הישמעאלים לקרימא שהיא קנדיאה וכן לכל מדינות איטליא אשר על שפת הים נגלו, ואז נתקצו כל הנוצרים והשליכים מאיטליא וגם משיוליא והרגו הרבה מהם.

בשנת צ"ב אכרו כי מלאך אחד שמו מיכאל בפוליא בתר אחד ובעבור זה הנוצרים עושין אד מיכאל בכ"ט בשימינבור.

בשנת ק"ג עברו הישמעאלים שהם באפריקא לשיוליא ולפוליא ולקחו ארצות ולקחו מקנה רב ובאו הנוצרים ונתקצו ולקחו השלל.

בשנת קל"א יצא דם ממעיין אחד בנינובא והיה סימן רע להם כי בשנה הזאת באו הישמעאלים לתושכא ולפלוונסיא והרגו לרוב בהם ולקחו נשיהם ובניהם בשני ובספינות. וקצת מן הגינזבישיש היו אויבים על פישא שמעו את הדבר הזה ובאו וילחמו עם הישמעאלים בים והצילו נשיהם ובניהם מיד הישמעאלים.

ובשנת קל"ז נראה בשמש כמו דם ואז היו מתים האנשים פתאום בוויניסיא.

הקיסר המ"א בשנת ק"ס ומלך עשר שנים בקושטנטינפולו.

הזמן השלש עשרה תחלת זמן הקיסרים נאשכנו בשנת קס"ה כי בראשונה היו הקיסרים הצרפתים ולומברדוש חוץ מקיסר קושטנטינא.

ובשנת קס"ה נראה קומיסה בצורת כוכב וזה הורה שנת תתקס"ה לנוצרים במ"א לאינריו ב' שעות קודם הצי היום.

במצרים נולד עלי בן רצואן שפ' חלקים וספרי גוליוס.

בשנת קצ"ה היה קומיסא וכן אותה גדולה ורעש מדינות שנפלו בתים רבים.

בשנת של"ד אמר חכם גדול שיבשו האילנות ושיבקע הארץ באיפליא ושיצא אש מלמטה וכן היה ומיד היתה מנסה גדולה .

בשנת של"ט במישופוטמיא שהיא ארם נהרים בעיר אחד שנקרא אידישא והיהודים קורין לה ערוק לקהה התורקיא והרגו כל הנוצרים, וזאת המדינה היה ראגוש ששלח טוביה וכולי ככתוב בספרו .

בשנת ש"מ מלך באלרין הנוצרי בירושלם כ"ד שנים ולקח אשקלון ובנה לעזה, וזה נלחם עם התורקוש והרג מהם ה' אלף וכן עשה עם אומות אחרות ועם דמשק מלחמה .

ובשנת שמ"ח נתן רשות הקיסר מאשכנז לגינובשיש שיעשו ממבע על שמו . ובזאת השנה הלכו גינובשיש עם דוקי די * אלמיראה ונלחמו עם התורקוש * * * הרגו צ' אלף ישמעאלים והביאו ' אלף שבויים * * *

בן סינא האיטלי הרופא הגדול אבועלי שמו והיה מלך ביטיניא ורופא אחד נתן לו סם המות כעבור קנאה וזוהו ידע זה וקודם שמת הרג לרופא שנתן לו סם המות . וזה בן סינא היה בשנת שמ"ח וכתב ספרים הרבה באלהיות וכתב ספרים ברשואה .

וכן בזה השנה אבן ראשד הפילוסוף קומינסדור ספרי אריסטו והוא קורטובי ועשה ספר נכבד וגדול מאד בתכונה והוא נכבד מאד בין התוכנים, וכן עשה ספרים אחרים בתכונה .

אל זזהרי הרופא הגדול ג"כ או .

בשנת שנ"ב אחר שהלך מלך אלפונסו מלך ספרד לירושלם כשהורו לביתו מיד שנמשו נעשה מלך, ומיד פיראנדו אדוני מלך, וכשהלך לישמעאלים מת ומלך אלפונשו בנו .

שנת שנ"ז התחיל עם אחד בצרפת בין ההרים אמינה דרשה עד היום לפרות ולרבות ולקח נשי רעיהם ואין להם שום דת . ואז יוקם גלח אחד עשה ק"י פיקליש שהוא ס' הלומות בקוצר ספר יוחנן אבני גיליש .

בשנת שס"ה מלך מלך * * * ומלך "ב שנים . ובשנת שע"א נלחמו הישמעאלים * * * ואחר זה מלכו במצרים .

ובשנת שע"ב נראו ג' צורות כל אחד כמו שמש במערב באוכטוברי ואח"ז נחראו * * *

ובשנת רצ"ה לקחו הצרפתים ירושלם וכן ששה שנים קודם זה אמרו שלקחהו ג"כ .

ובשנת רצ"ט מלך בירושלם מלך נוצרים ולקח אשקלון ויפה ורוכמילא ולקח זהב הרבה מהם, וכן כתב ר' חייא הספרי שהיה זה בזמנו . ואמר בשנת רצ"ח מצאו הרוכמה שחכו בה לא"ה מהנוצרים .

ובשנת אלף וק"א לנוצרים באו הישמעאלים ועשו מלחמה עם הנוצרים והרגו הרבה מהם עד ירושלם .

בשנת ששת אלפים וש"ד בתהלת הקוארישמא נראה כוכב מאיר כ"ח יום ואחר זה יום ה' דילא מינא נראו ב' לגנות בבקר אחת במערב ואחת במזרח . וגם בעיר שלמאנקא בזמני נראה בליה קשת שעשה הירח כמו השמש ואמרו כי בכל י"ט שנים יקרה זה שני פעמים .

ובשנת ש"ה הלכו גינובשיש * * * די שוריהא ושיוליאה וגיבל והרסו אותם ולקחו מיד הישמעאלים ונתנו אלו המדינות למלך ירושלם שהיה בזמן ההוא נוצרי . ואז הביאו משם קערה מאישמירלדא מרגלית ששזה ממוין גדול לגינובא והיא שם עד היום הזה, וכן אמרו שם שהביאו שם האפר מיוחנן המסביל שנשרף גופו וראשו ברומא .

ובשנת ש"ג היה דם יורד כמו גשם באמצע גזיו .

בשנת ש"ד היה מלחמה גדולה על יפו ביים מישמעאלים ונוצרים ולקחו הנוצרים יפו ונתנה למלך ירושלם והלכו לפרוץ צור המעפירה שהיא קרובה לירושלם ולצידון, ואז דוקו אשר לויניסיאניש מפני כי לו הזמא מקיסר קושמנסינוס לקח לרדש וגול להם וכן לפיאו ולשמו ולאומיפילא וגולם ולקח אז למוון ונתנה לויניסיאנוש .

בשנת שנ"ז נולד חור שהיה לו פני ארם, וג"כ אמרו שנולדה אפרוח בד' רגלים והיה החורף קר מאד והיה רעב ומנסה * וכן בבהמות ועופות שלחמו אלה עם אלה * * * בארץ באיפלייא מ' יום ונעתק העיר * * * אל מקום אחר .

בשנת ש"ל מלך פולקו הנוצרי בירושלם ומלך "א שנים הולך לפרס ונלחם עם המורקש והרג ג' אלף והביא שבויים ג' אלף ואחר זה המלך נפל מינל סוכו וימת .

(עיי כאן נמצא בכ"י איכספורד י')

תם הספר יוחסיין

סדר תנאים ואמוראים.

המאמר הזה אף כי רובו כולל כללי התלמוד אולם להיותו כולל גם כן קצת סדר תנאים ואמוראים נקרא בפי הקדמונים בשם האזינון הזה. והוא נדפס ראשונה מתיך כתב-יד יושן על ידי הגאון ר' חיים יוסף דוד אזולאי בספרו ועד לחכמים חלק שני' והחכם שמואל דוד לוצאטו חזר והדפיסו פעם שנית בכרם חמד רביעי לפי שתי נוסחאות אחרות אשר מצא האחת בכתב-יד קניון החכם כמו יוסף אלמנאי' והשנית בכתב-יד מחזור ויטרי' ולדעת שד"ל חיבר המאמר הזה בערך שנת תרמה לאלף החמישי' ועתה כבדתי החכם רי"ל דוקוס בנוסחא שלישית מתיך כתב-יד מחזור ויטרי הנמצא באוצר איקספורד' ולהיות ענין המאמר הזה שגור בפי הקדמונים' ונסמכים עליו בכללי התלמוד ופסקי הלכה, ויען הנוסחא הזאת משובה מעט מהנוסחאות הראשונות, אמרתי להדפיסה עיד פעם'

אמנם כמקרה כל כתב-יד ישנים גם מקרה הכתב-יד הזה' המאמרים מוטעים' והענינים מקוטעים' ורק מבח שתי הנוסחאות הראשונות הקנתי הדברים בנוסחא הזאת' ואת אשר שנית המצא בסוף המאמר' כי החכם רי"ל אך העתקה משובשת נתן בידו' ועלי היה לטהר איתה מכל סיגיה' ולבל ילאה הקורא בבקשו לשמוע ולפסל הדברים עם הנוסחאות הקדומות' הוספתי אצל כל מאמר ומאמר הסימן הרשום בספר ועד לחכמים ועל פי הסימן הזה יוכל בנקלה למצוא פשר דבר:

ומדויק אמר מר מעקר דבריו (כח). וכל מקום שנאמר אמר דרמנא הלכה למשה מסיני (כט). וכל היכי ראיכא תנא תוספתא היא על המשנה ודוסיפו אותה חכמים בגמרא, ותוספתא זו שאמרו שהיא תוספת על המשנה אינה ה"ר, כמו שכתוב למעלה שכל תנו רבנן תוספתא היא (כח). וכל היכי ראיכא חסורי מחסרי והכי קתני זה שגא' אתר חסורי מחסרי בגמרא ואמרו חכמים חסר זה מן המשנה וכך ראו למשנה לומר הואיל ולא אמר המשנה תיקנה חכמים בגמרא (כט). וכל היכי ראיכא כל הני למה לי צריכא וחזור ואומר וצריכא לומר הני תרוייהו חדא אינון ושנין כחדא דברי זו צריכא דברי זו צריכא שדבריהן שיוין ואין ביניהם קושיא ולא פלוגת', ולא באו שתייהן אלא לפרש ולפסוק פלוגתא דחכמים שהפליגו למעלה שאם היה אומר צריכא ולא היה אומר וצריכא לא היה אדם חכם יודע מה אותה פלוגתא או הלכה והיה בה ספקא גדולה לכך נתנו אות לשתייהן כדי שלא הוכל למעון עליהם כלום ולא תהא כך בהן ספקא כל (ע). וכל היכי ראיכא הא תו למה לי לומר הוסיף ואמר זו והלא כבר אמרה פסא אחרת או בפרק פלוני או בפרק זה והואיל ואמרו חכמים אותה שם. צריך היה לומר אותה שאם לא היו חוזרין ואומרין בכאן היה כך בה ספקא ופענה גדולה למעון בה (סא). וכל היכי ראיכא קושיא בתר קושיא ולא ספקא הלכתא חזי היכא ממי נמקום שיש מאילו שתי קושיאות רבוי דברים הסתכל ועיין שם יפה יפה, ומאותן רבוי דברים תלמוד קושיא הראשונה והשניה (סב).

כל היכי ראיכא אתמר, והא אין תנן, ורמינהו קושיא ולפרוכי קא אתי [פ], וכל היכי ראיכא תויבתא דפלוגי תויבתא אין הלכה כאותו חכם אלא כחבירו ותויבתא שובר כמו ששובר דברי חבירו [ה]. וכל היכי ראיכא מפנה או לא מפנה כלומר פסוק זה ואינו מדבר בפסוקים אחרים ולכך אני אומר מפנה כאדם פנוי שאין לו אשה כך פירוש מפנה פנוי הפסוק ולברו הוא ואין פסוק אחר שמדבר כמותו [ו]. וכל היכי ראיכא ולא שנינהו כלומר הלא כבר נתנו ונשאנו בענין זה במקום פלוני והשבנו תשובה כבר בענין זה [ז]. וכל היכי ראיכא והאין תנן אשניוי ילקו ולסמוך כלומר הואיל ונשאנו ונתננו בענין זה בש' פלוני והשבנו תשובות לחכמים באילו שינויי נסמך עליהם [ח]. וכל היכי ראיכא מתיב ר' פלוני לא בא אלא לאקשו ולפרוכי, מתיב גיפו קושיא היא כמו תויבתא. וכל היכי ראיכא איתבי יחיד ויחיד הוא ותויבתא היא [ט]. וכל היכי ראיכא אמר מר תשובה מאותו ברייתא שהיא תוספתא ותוספתא תנו רבנן [י]. וכל ברייתא שאינה ת"ר אלא כמו דתניא ממנה אתה למד שהיא מתורת כהנים. וכל קל וחומר מתורת כהנים הוא שהתורה כולה אינה מחלכה אלא באלו שלשה ספרים משנה ותוספתא ותורת כהנים [יא]. וכל מקום שאהא מוצא אמר מר אתה למד שהשובה היא מאותה ברייתא שאמר למעלה מן אמר מר זה למעלה מהלכה שהיא קודם לזה אמר מר ומאותה הלכה שהיא למעלה אתה למד אם תוספתא היא ואם ת"כ היא וממנה אתה למד הלכה כמי.

סדר תנאים ואמוראים

כמותו (כג). אבי רבא הלכתא כרבא בר מאלו
 שיחא דהלכתא כאבי וסימן יע"ל כג"מ (ש) . רבי
 יוחנן ור' שמעון בן לקיש הלכה כר' יוחנן חוץ מהני
 תלת דהלכתא כריש לקיש , דהא החולץ למשוברת
 והפילה (ביבמות פ' החולץ), והנינא (ביש נחלין)
 המחלק לנכסיו וכו' ריבה לאחד ומיעט לאחד והשוה
 להם את הבכור, ותליתאה הכותב כל נכסיו לבנו
 לאחר מותו דאב אינו יכול למכור מפני שכתובין
 לבן וכו', בהני תלת הלכתא כריש לקיש (לג). כל
 היכי דאיכא ר' אליעזר ור' עקיבא הלכתא כר"א, ר'
 מאיר ור' יהודה הלכה כר"י (טו). ר' יוסף ור'
 יהודה הלכה כר' יוסף. ר' מאיר ור' יוסף הלכה כר'
 יוסף. ר' שמעון ור' יוסף הלכה כר"י. ר' נחמיה ור'
 יוסף הלכה כר"י. ר' אליעזר ור' יוסף הלכה כר"י.
 בכל אלו הלכה כר"י מחבירו דאמרין ר' יוסף ניקמו
 עמו אבל עם נחלקו עליו חכמים הלכה כחכמים.
 ר"י ור' שמעון הלכה כר' שמעון (יז). ר' יהודה ור'
 אליעזר בן יעקב הלכה כר"א (יח). רבי ור' אליעזר
 בר' שמעון הלכה כר' (כא). ר' ור' יוסף בר יהודה
 הלכה כר'. בד"א שאני משמו אבל אמר משום
 אביו הלכתא כאביו. ר' ור' יוסף בר שמעון הלכה
 כר"א (כב). וכל מקום דאיכא ר' שמעון בר"א בלי
 מדולקת הלכה כמותו (כג). רבי ורשב"ג הלכה
 כרשב"ג (כד). ר' אליעזר ור' יהושע הלכה כר"י
 (טו). ר"ג ור' יהושע הלכה כר"ג (כא). ר"ע ור"ש
 הלכה כר"ע. ר"ע ור' יוחנן בן נורי דר' כר"ע (טו).
 ר' יהודה ור' נחמיה הלכה כר' נחמיה (ח). רבא
 ורב יוסף הלכה כרב יוסף (לז). ר' מאיר ור' שמעון
 הלכה כדברי המחמיר (כ). רב ור' יוחנן הלכה כר"י
 שמואל ור' יוחנן הלכה כר"י (לא). רב הונא ורב
 חסדא הלכה כרב הונא (לה). רב אחא ורבינא הל'
 כרבינא בר מאומצי ביעי ומוריקי. ואלו ג' הלכות
 הן ושלישתן בפרק גיד הנשה, ובהללו אין הלכתא
 כרבינא אלא כרב אחא (לז). רב אשי ורב כהנא הל'
 כרב כהנא (לח). רב הונא ורב הל' כרב (לה). רב
 אשי ורבינא הלכה כרבינא (לח). סתם משנה ר'
 מאיר. סתם ברייתא ר' נחמיה. סתם ספרא ר'
 יהודה. סתם ספרי ר' שמעון. וכלהו אליבא דר'
 עקיבא וסימן מנ"ש [א]. סוף משנה ר' נתן. סוף
 הוראה רב אשי ורבינא. סוף סבוראי מר גידא
 ומר רב סמוכא. ר' מאיר ור' יוסף ור' נחמיה ור"א
 בן יעקב ור' שמעון ור' יהודה ור' אליעזר בן שמוע
 ור' יוסף בר יהודה ור' ישמעאל בר' יוסף ור"ש בן
 אליעזר ורשב"ג ור' אליעזר ור' יהושע ור"ג ור"ע
 ור"י בן נורי בית שמאי ובית הלל כלהו תנאים.
 והיכי דמסתפקא לך בחכם א' בתנאין או באמוראין

היכא דמסתפק לך ולא ידעת במאי קמשתי
 והלכתא כמאן ומאן אמרה חוזר והסתכל למשנה
 של אותה הלכה שהיא ספקא לך וממנה אתה למד
 (כז). וכל תיקו דאיסורא להורמא דממונא לקולא
 (כח). וכל איריא קושיא היא (סא). וכל הויא
 קושיא היא כגון והוי בה ר' פלוני (כפ). וכל היכי
 דאיכא אדרבה תירוץ מלתא היא כלומר שמה כך
 הוא ושמה אינו כך ומפשיין אותה בסברא (ש).
 וכל מקום ששינוי במשנה אמרו ובר"א ואימתי
 ובומן הלכה למשה מסיני (י). וכל מקום שנאמר
 קושיא דבר תלוי הוא וכן כל תיובתא (יד). וכל
 מקום שאמר אמר ר' פלוני משום ר' פלוני לא רבי
 הוא, וכל מקום שאמר אמר ר' פלוני א"ר פלוני
 רבו הוא (עו עה). וכל מקום דאיכא מי גדלת ומי
 גדלת מלעשות מלאכה אמר (עז). וכל רבי מארץ
 ישראל וכל רב ומו מובל (עה). וכל היכי דאיכא
 קמיפלגי חכם משיבה הוא (עב). וכל תיתי לי
 קלה היא (עג). וכל אירכר שמה שמחא היא
 דשמתיה (עד). וכל עדות שהעידו בביתרא דבר
 ברור (עז). וכל היכי דאיכא השתא דלא איחמר
 הלכתא לא כמר ולא כמר, דעבד כמר עבר ודעבד
 כמר עבר וכן הלכה אמר (עח). וכל מקום ששינהם
 חולקים בהלכה ואחד מכריע בסיוע אחד מהם
 הלכה כדברי המכריע (יח). והיכי דקא מקשיין תרי
 אמוראים ותרין תנאים אהדדי ולא אתמר הלכתא
 לא כמר ולא כמר חזי אי איכא רבה בהדי תלמידא
 אין הלכה כתלמיד במקום רב, ותן דעתך באילו
 החכמים המפלגים זה עם זה שאכתוב לך ולא
 תשעה לעולם, הלכה כר"ע מחבירו ולא מחבירו
 כגון ר"ש ור' עקיבא, מחבירו חכמים וחבירו חכם
 אחד כגון שהפלג עם חבירו או עם חבירו והלכה
 כר' יוסף מחבירו והלכתא כר' מחבירו ולא מחבירו
 (שו טו כה). ועוד הלכתא כר' בכל ערובין אבל לא
 במחיצות (כג). והלכתא כרב נחמן ברין וכרב
 אשי באיסורי [לז], והלכתא כמר בר רב אשי בגולי
 תלמודא בר ממויף שביעה וממכתב הודעה מיפך
 שביעה לשכנגדו שאינו השוד ומכתב הודעה כגון
 דהוא דאומין ליה וחבירו שהרי בכלתא באלו שנים
 אין הלכה כמר בר רב אשי (לח). והלכה כרבי"ל
 בכל מקום. והלכה כרבי"ל בגולה משנה (כג).
 והלכה כר' שמעון בדבר שאינו מתכוין כגון להוציא
 דם בתולים בשבת דאינו מתכוין להוציא דם אלא
 לבעלה. וכגון סקק התניות שאינו מתכוין לסחיפה
 אלא להוציא יין ושניהם מותרין וכן בכל דבר שאינו
 מתכוין כגון אלו הלכה כמותו (כ). וכל מקום
 שאמר ר' שמעון בן אליעזר בלא מחלוקת הלכה

בתרייהו לא קאחשיב להו [ח]. כל י"א רב נתן וכל אחריה ר' מאיר (ד). כל היכי דאיכא סתם ואח"כ מהלוקת אין הלכה כסתם. מהלוקת ואח"כ סתם הלכה כסתם. מהלוקת דברייתא וסתמה דמשנה הלכה כסתם דמשנה. מהלוקת דמשנה וסתמא דברייתא אין הלכה כסתמא דברייתא (יא). והיינו דקאמר רבי לא שנה דייא מנלן. תוספתא לא דבר מקיים הוא ולא דבר קצוב הוא, מפני שתוספתא ותורת כהנים שהיא סיפרא דבי רב וסיפרי שהם חומש אלה שמות וחומש הפקודים וחומש משנה תורה ששמו מדרש והללו נקראין בתלמוד ברייתא. יש מהן שהן הלכה ויש שאין הלכה. כל ברייתא שהולקין עליה בתלמוד אין הלכה כמותה. וכל שאין חולקין עליה בתלמוד הלכה כמותה. דהא מתניתין דדייקא מפי מברייתא, ומצינו בכמה מקומות דלית הלכתא כמתניתין, פעמי' אמרינן מתני' יחידא היא ופעמים אמרינן מנו ר"ע ועקרין לה מן הלכתא, ופעמים אמרינן מנו בית שמאי היא לאפוקי מבי"ה דעקרין ליה מהלכתא. כגון העושה ציצית לעצמו וכו' [ב].

ממות משה ועד הלל הזקן ת"ר סדרי משנה היו. מן הלל ואילך העני העולם והלשה שרה של תורה * ולא נשאר אלא ששה סדרי משנה. רב רבה התחיל בהוראה. מרב עד רב אשי ורבינא מאתיים שנה * והם היו סוף הוראה. ואחר אלו הם רבנן סבוראי שבזכותם נמחחו שמים ונרקעה הארץ. אמר בן עזאי כל חכמי ישראל דומין כקליפת השום חוץ מהקרח הוה ומנו ר"ע בן יוסף ור' יהושע בן קרחה הוא בנו של ר' עקיבא [ג]. כל מעשה בחסדי אחד א' מן ג' הוא. או ר' יהודה בן בבא או ר' יהודה בר אילעאי או ר' יהודה בן בבא (גט). וכל היכי דאיכא תני רב ספרא משום חד דבי רב ומנו ר"ג הוא (ל). במחלוקת רב ושמואל ותשתכח בתרייהו דפליגי בהך כגון אביי ורבא דפליגי על דך פלוגתא הלכתא כבתראי [ד] * ואע"ג שאמרו חכמים הלכה כפלוני מחבירו היכא דאיכא רבנן בתראי דקיימי בטעמי דהך דפליגי עליו הלכתא כותיהו [ה]. כל מידא ברייתא היא [פד].

ולא ידעת אי בר ונזיה הוי אי רבו חזי בהדי מצי משכחת לה מאלו שאכתוב לך למטה *

הרי לך סדר חכמי' שהיו בתחילת סידור המשנה תחילת החכמים היו * שמעון הצדיק מכנסת הנדולה והוא ריבץ תורה בישראל. ואחריו אנטיגנוס איש סוכו. ואחריו יוסי בן יעזר ויוסי בן יוחנן. ואחריהם יהושע וניתאי הארכלי. ואחריהם יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח ואחריה' שמעון ואבסליון ואחריהם שמאי והלל ואחריהם ר' שמעון ואחריו רבן גמליאל ואחריו שמעון בנו ואחריו ר' ור' נתן. הרי לך סוף החכמים (טז).

תחילת אמוראין * ר' יוחנן ורש לקיש ואחריהם רב ושמואל ואחריהם רב הונא ורב חסדא ואחריהם רב נחמן ורב ששת ואחריה' רבה ורב יוסף ואחריהן אביי ורבא ואחריהם רבינא ורב אשי. הם היו סוף הוראה (יז). ואחריהם רב וגא ורב מנא, הם היו סוף סבוראין (יח).

היו סדר חכמים שהיו בכל דור והנך אחריו דהוה תלמידיהו לא נחשב להו, והנך דעתך שמכאן אתה למד מאן הוי רבה ומאן הוי תלמידא ומאן הוי בר זוגא. הרי לך סדר חכמים אחר. שמאי והלל היו בביה שני בסנהדרין. ורבן יוחנן בן זבאי קבל מהם ודיה בזורבן הבית, וקבע ישיבה לתורה מ' שנה. ר' אליעזר ור' יהושע ורבן גמליאל קבלו מריב"ז * ר' שרפון ור' עקיבא ור' ישמעאל קבלו מר"א ומר"י. ר' מאיר ור' יהודה ור' יוסי ור' נחמיה ור' אליעזר בן שמוע קבלו מר"ש ומר"ע. ורבי ור' נתן מר' מאיר וחביריו. ר' חייא ור' שמעון ברבי ובר קפרא ור' חנינא מרבי. הרי לך סוף תנאים;

תחילת אמוראים. רב בבבלי ור' יוחנן בא"י * תלמידי רב ושמואל רב הונא ורב כהנא ורב אסי ורב יהודה ורב נחמן. ולמטה מהם רב חסדא ורב ששת ולמטה מהם רבה ורב יוסף. ולמטה מהם אביי ורבא. ולמטה מהם רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע. ולמטה מהם רבינא ורב אשי (יט). הרי אלו בבבלי. בארץ ישראל תלמידי דר' יוחנן ריש לקיש וריב"ל ור' אליעזר. ולמטה מהם רב אמי ורב אסי. הרי לך סדר חכמים שהיו בכל דור והני דהוו

ואלה המלות הנשמטות בתוך הכתב יד

252 ע"א 4 דמונא לקולא . 5 אוריא . 12 אמר .	23 רבי ורשב"ג .
13 א"ר פלוני . 29 ולא מחבריו . 30 ורבי עקיבא .	253 ע"א 4 המשנה . ע"ב 15 טפי . 18 מב"ה דעקיבין ליה . 23 נשאר . 24 בהוראה .
252 ע"ב 8 למכור . 19 רבי . 12 דאיכא .	37 דאיכא .

ואלה המלות המוטעות מתוך הכתב יד

תיקן טעות	תיקן טעות	תיקן טעות
252 א 38 דאומין . בכרם חמד גרם דאמין .	252 א 16 במקום היכי דאיכא קמיפילגי חכם י כתוב קמיה .	251 א 8 פנוי פנוי 11 והשבנו ולא השבנו 14 שינויי שינויה
252 ב 8 שכתובין שאין כתובין 28 שמעון יוחנן 26 ב ונרקעה ונבקעה 38 ברייתא בתרייתא	19 בבחורא חוי בחוראה 34 במחיצת במחצת	ב 4 בכמרא בממרא 18 לשתיקן שתידון 252 א 8 בסברא בססרא

השמטות והערות בספר יוחסין:

31 א . אחרי ור' יוסי בן כיפר, נשמט והוא מוזכר בתוספתא שאומר משום ר' אליעזר ומשום ר' שמעון שזורי .
 87 א 24 אשר לא . נראה כי מלת לא יתרה .
 96 ב ברב מחבר הוורר . אמר ש"ש הנך רואה בעיניך סכלות הדוברים על צדיק עתק לא ידעו ולא יבינו ההופכים ללענה דברים שהם כבשונו של עולם ודברי הספר החתום לור יחשבוהו וישימו לאל מלות וראיותם ופגעותיהם הבל ואין בהם מועיל . [דפוס קוסטנטינא דף קמד] .
 101 א 20 מלת ל כל אין לה שדר .
 107 ב . רב אוריא סבא . פסחים נא א .
 109 א . רב אחא קרחינאה . ברכות לג א .
 121 ב . נשמט ר' ברכיה חותני דר' חייא הוה מצלי כבר ג' שנין וקרי ק"ש .
 122 ב . גדול בר רעילאי שדר לה גימא לדביחור גיטין יד א .
 129 א . ר' הילאי . דפוס קוסטנטינא .
 136 ב . ר' חייא ברונא ורב יסא מצלי לג' שיעין (נ"א שנין) .
 137 א . רב חייא מהורמין . בניסחא דידן רב חייא מהורמיו . שם, רב חייא מווסתניא הוה שכיח קמיה דרבא . תענית ט א .
 172 א . רב סימא בריה דרב אדי . ואמרי לה רב סימא בריה דרב אשי . הקומץ רבה כה א .
 173 ב 11 . עויא אבהו דרב אחא . עין ערך רב אחא בריה דרב אורי .
 181 ב . אבהו דרבי בד"ק כתוב אביו ר' רימיה שם, רב אבהו דרב מרשיא פ' עושין פסין . דפוס קוסטנטינא .

שם, רבא בר אבינא שם . רבא בר אהילאי . ד"ק רבה בר אהילאי . שם , רבא בר ברונא . ד"ק רבה בר ברונא . שם , רבא זושי א"ל לרב נחמן . בד"ק כתוב בזה"ל , רבא זושי דבי רב פפי סוף שבת , ורש"י גימ' ר' אבא וופי . פרק הקומץ . שם , רבא בר בר הנא . בד"ק רבא בר בר חנק , עיין בר רב חנק .
 183 א . רבא מחסיא . ד"ק רבא בר מחסיא . שם , רבא בר ממל . ד"ק רבה בר ממל .
 183 ב . רבא בריה דרב עילאי . ד"ק רבה בריה דרב עילאי . שם . רבא בר שומני . ד"ק רבה בר שומני .
 184 א . רבא בר שירא . ד"ק רבה בר שירא . שם , רבא בר שמעון . ד"ק רבה בר שמעון . בבא בתרא . לב ב .
 185 א . א"ל אבי לרבה דודו ירבו נגון מר דסאני לי פומבדיתא , זה נמצא גם בשבת קנג א .
 186 ב . ולא רבה ורב יוסף . צ"ל ונס רבה ורב יוסף . בכ"י היה כתוב א"א ורב ורב יוסף , ולפי המחבר להלן צ"ל כן . עיין דור השלישי ברבנן סבוראי .
 187 ב . שורה כ"ז , ובפ' הזוטר . ר"ל השוכר את הפועלים [פ"א] .
 190 ב . ר' שמאי נמצא להלן 194 ב .
 248 א . שורה י"ד . שנחברה פאביה . אפשר צ"ל שנחברה באבא , שהיא עיר על ים השחור . או באישי עיר ישנה בנאפולי . שם שורה בא , ע"א מיל , אולי צ"ל ע"א אלף .
 248 ב 30 . בשנת ח"ב , אולי צ"ל בשנת ח"ב . שם שורה 44 . ובשנת ל"ב , יתכן להיות חנ"ב .

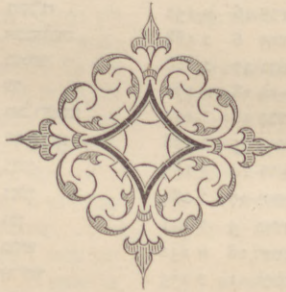
31 א . אחרי ור' יוסי בן כיפר, נשמט והוא מוזכר בתוספתא שאומר משום ר' אליעזר ומשום ר' שמעון שזורי .
 87 א 24 אשר לא . נראה כי מלת לא יתרה .
 96 ב ברב מחבר הוורר . אמר ש"ש הנך רואה בעיניך סכלות הדוברים על צדיק עתק לא ידעו ולא יבינו ההופכים ללענה דברים שהם כבשונו של עולם ודברי הספר החתום לור יחשבוהו וישימו לאל מלות וראיותם ופגעותיהם הבל ואין בהם מועיל . [דפוס קוסטנטינא דף קמד] .
 101 א 20 מלת ל כל אין לה שדר .
 107 ב . רב אוריא סבא . פסחים נא א .
 109 א . רב אחא קרחינאה . ברכות לג א .
 121 ב . נשמט ר' ברכיה חותני דר' חייא הוה מצלי כבר ג' שנין וקרי ק"ש .
 122 ב . גדול בר רעילאי שדר לה גימא לדביחור גיטין יד א .
 129 א . ר' הילאי . דפוס קוסטנטינא .
 136 ב . ר' חייא ברונא ורב יסא מצלי לג' שיעין (נ"א שנין) .
 137 א . רב חייא מהורמין . בניסחא דידן רב חייא מהורמיו . שם, רב חייא מווסתניא הוה שכיח קמיה דרבא . תענית ט א .
 172 א . רב סימא בריה דרב אדי . ואמרי לה רב סימא בריה דרב אשי . הקומץ רבה כה א .
 173 ב 11 . עויא אבהו דרב אחא . עין ערך רב אחא בריה דרב אורי .
 181 ב . אבהו דרבי בד"ק כתוב אביו ר' רימיה שם, רב אבהו דרב מרשיא פ' עושין פסין . דפוס קוסטנטינא .

לוח טעות הדפוס *

	צד עמוד שורה טעות	תיקון	צד עמוד שורה טעות
בעלי	83 ב 25 בעלה	יוסי לחוד ויוסי	14 א 5 יוסי לחוד ויוסי
הגדול	87 א 13 שגדול	הזוגות	א 3 הזכות
לרבינא	102 א 1 לרבינא	ויצא	17 ב 7 ו צא
כירים	120 ב 10 בירים	מצא	19 ב 19 מצאה
מר זוטרא	132 א 26 רב זוטרא	הקב"ה	22 ב 24 הקב"ה
אחד	168 ב 6 אחר	אבטולמס	אבטולס
במה	168 ב 27 בכמה	מאחד	24 א 4 מאחד
סה לי נימוס	171 א 18 זה לי נימוס	עד	30 ב 27 עם
בריה	172 ב 10 א בריה	ואל תעשה	32 א 5 ואל
דגברא רבה	176 ב 15 דגבר רבהא	דפסקתא	33 ב 1 דפסקתא
רבה	183 ב 14 רבא	כנגד	34 א 19 כנגד
ועשה	184 ב 27 ועשב	ונלוי	39 ב 1 ונלוי
מרענא	191 ב 5 מתינא	וכן	41 א 23 ובן
ואנושתין	232 א 28 ואנושתיו	בריש	ב 20 בריש
ממלכות	233 א 1 למלכות	אליעזר	44 ב 21 אליעזר
באישקלאבוניאא	242 א 6 באישקלא בוניאא	בדיוו	45 א 4 בדיוו
פיטרו	244 ב 17 פיטרו	אצטרוביל	ב 1 אצטרוביל
וקרא לירושלם	245 ב 6 וקראל ירושלים	בזבורה	47 ב 1 בבזורה
בכל	247 א 29 בכל	אליעזר	56 א 1 אליעזר

יוסף הכהן נגד אפיון:

ספר ראשון

וכאלו היו ביום אחמול המה כמו בניני עריהם והמצאות הכמותיהם ומנהגי הקידום, כי הם לא שמו אל לבם לדקק מאד בדבריהם אשר ספרו לדור אחרון. אולם זה ברור בעדות פיהם כי הכשדיים והצוריים (ואני לא אחשוב את בני עמי בתוכם) היו הראשונים אשר פמנו זכרונות העתיקים ותולדות בני האדם מראש בספריהם למשמרת, יען כמעט כל העמים האלה יושבים בארצות בשוחות אשר לא יחרסו ולא יאבדו בנקלה מני ארץ. גם דאנו שלא יפול דבר ארצה מכל הנדלות אשר קרו בתוכם, וע"כ היו דברי הסופרים לקדש בעיניהם ויחרתו אותם על לוח לזכרון עולם מפי סופריהם המפורסמים בחכמה אשר היו בקרבם, לא כן אדמת בני יון אשר רבבות הרבנות עברו עליה, וימחו מספיהם כל הקורות הראשונות ותולדות חדשות התחדשו בה תמיד, ויאמרו בלבם כי כל אחד מהם היה מאבות התולדה החדשה. גם אותיות המכתב אשר להם נתחדשו ביניה' ברוב עמל ויגיע' אך זה זמן לא כביר, יש אשר התינועו להוכיח כי ידיעת מכתבם נושנת מאד ואמרו כי למדוהו מהכנענים ומן קדמיו, אבל אין איש בקרבם אשר יוכל להראות מכתב ישן מה מוזן הקדום ההוא. גם לא נמצא מאומה שמון במקדישיהם או בפירות הזנס האחרות אשר להם, הנה זה עזר בספק גדול הוא מפני כי אלה האנשים אשר הלכו בצבא למלחמת מרווא היו ימים רבים אחרי כן. ועוד יש לחקור היטב אם אלה אותיות המכתב היו ידועים ליונים בעת ההיא. אמנם כלם פה אחד יודו כי אין להם מכתב יותר ישן משרי אומירוס והוא לדעת הכל היה אחרי מלחמת מרווא. ויש אשר עוד יוסיפו לאמר כי הוא גם הוא לא השאיר שיריו אחריו בכתובים, ורק היו ידועים על שפתי ההמון לזכרון ואחרי כן חוברו על ידי אחרים, ובגלל זה שונים הם זה מזה. ועל דבר ספרי קורותיהם כמו קדמיו די מלימוס ואקוילוס די ארגוס והבאים אחריהם היו אך זמן מעט לפני שלוח מלך פרס את מהנהו לארץ יון.

לאיפאפדיטוס המשכיל והנכבד: הן אמין כי בספרי דבר קדמות היהודים כבר הוכחתי במופת לקוראיהם כי עמנו היהודים היו קדומים בזמן וכי ראשית יחש היה לתולדתם. גם ספרתי בס אדך באנו לגור בארץ הזאת אשר בה עתה אנחנו יושבים. אלה סיפורי העתקות יכללו קורות המשת אלפי שנה, והוצאתים מכתבי הקדש אשר אתנו אבל נתתיקם הם על ידי ללשון יונית. אמנם בראותי כי אנשים רבים יחנו אמון לכל העלילות אשר שמו עלינו אויבנו, ויכחשו את אשר כתבתי שם על קדמות עמנו, יען גורו אומר כי אנחנו היינו לעם בדורות האחרונים באמנם כי לא נזכרנו בפי סופרים היוונים המפורסמים, אמרתי כי הונח עלי לכתוב בקצור נמרץ הענינים האלה למען הוכיח על פני האנשים אשר יאשימונו בורן על פי דברי שקר ולמען הוסיף דעת לולתם. ועל כל אלה הנני להודיע לכל אשר יתאוו תאוה לדעת אמתת הדברים בדברי יתרון קדמותנו מא' היינו לעם. ולמען ברר את דברי אעידה לי עדים נאמנים מן הסופרים המפורסמים לאנשי אמת אשר ידעו היטב כל מעשי דורות קדם והמה חכמי היוונים. גם אנבר כי המה אשר חרפו נפשנו במשאות שוא ומדוחים, יחייבו ראשם מאת אשר כתבו בידם הפך הרברים. גם אנבר מדוע לא זכרו רבים מהיוונים את שם עמנו בספריהם וסבת עשותם נכה. גם אזכיר דברי סופרים יונים אחרים אשר לא הדלו מהזכיר קורות עמנו, למען הודיע שמותם אלה אשר לא שמעו מהסופרים האלה או יכחידו בורן תחת לשונם.

ועתה ראשית פליאתי על אלה האנשים אשר דימו בנפשם כי אין לנו לשמוע כי אם לספור היונים. הנה אם נחקור בשכלנו על הקורות עצמן מאשר קרו על פיהם נוכל ללמוד אמתתם ומה לנו להאמין באחרים? וידעתי במה כי אם לא נסמוך בחקירות שוא, ואם רק נחקור אחרי הקורות עצמן נמצא כי היונים הפכו האמת. הלא עוד לא ארכו הימים מוזן הקורות אשר קרו את היונים

היונים אם לשגות בלשונם או להפיה כובים בודון לבב. לא לבד כי היונים התרשלו מאד בדברי מסורת הקדמוניות בגבולים שונים בארצם. אכן גם תושבי אתונה אשר בגודל לבב יתהללו לאמר כי אורחים הראשונים הם וכי אב בחכמה שמו כל מעינם. גם הם התרשלו עד מאד בדברי מסורת קורותיהם. הלא הם אומרים בעצמם כי חוקי דרקון בנרון המרצחים הנמצאים עתה בכתובים הם היותר קדומים מכל ספרי קורותיהם המפורסמים בקרב קהל ועדה. והנה זה האיש דרקון הירק זמן קצר לפני האמור אישיטרטו (קרוב לימי כורש ודניאל). ועל אודות הארקדנים אשר בנאהו יתפארו דבריו הקדמוניות אשר להם אין נפשי לדבר עליה' בפרסית, יען כי הזמן אשר בו השיגה ידם לדעת האותיות עוד מאוחר היה מוזמן המדווקק הנוכרי.

ועתה אין לחמוה על החפץ אם עינינו רואות סתירות רבות בספרי דברי הימים אחרי אשר ידענו כי לא היה לעיניהם ספרי מעשי קדם אשר על פיהם יוכל הקורא למצוא פשר דבר אל אמת או לכהש דברי סופרי הקורות. אבל עוד סבה שנית לדברי סתירותיהם והיא! הן סופרי דברי הימים אשר גם שמו כל לבם לספר הקורות ולכתוב דברי הימים, לא לשאר ולבקש דבר אמת אוו חיל, אף כי נקל היה להם לעבוד עבודתם באמונה כל ישעם וחפצם היה אך להראות לעיני כל ישי-אמריהם, כי כביר מצאה ידם בחכמת הכתב והלשון, וכי דבריהם הצדדים נכנסים בלב בני אדם, ומטרת כל סופר וסופר היתה לרדוף אחרי כל דבר אשר בו יוכל לנצח רעהו במעשה אצבעותיו. אלה שכלו ידיהם לכתוב בדרך משל ומליצה, אלה שמו לבם לכתוב ספרי ההלכה ותשבחות אשר על פיהם ימצאו הן בעיני השרים והמלכים, ואלה רק אחרי כל מום בקרו כל מטרתם היתה לתת דופי ונרעון אם בעיני הקורות עצמם או בדברי הסופרים מספרי אותן הקורות ובלבנות דמו כי נוה יקנו למו שם תפארת, ואלה האנשים אך ללוים במעמלות והפשו חוק דברי הימים, כי אך זאת תורת המסורת להניח דברי הקבלה כאשר הם ולספר ולכתוב אותם בספר בלי להוסיף או לגרוע, אבל אלה הסופרים שנתם את מעמי העניים אמרו בנפשם כי כלם יתנו אמון לדבריהם ויאמרו כי תורת אמת בפייהם.

ואנחנו (העברים) אף כי נוה כי יש יתרון לבעלי הלשון מהמון סופרי היונים במליצה וההגיין, אמנם בנרון אמיתית דברי הימים הקדמונים אך לנו משפט הנכונה, ובפרט

ואלה אשר למדו ראשונה הפיליסיפאי והתכונה וחכמת האלהית כמו פרקדים הסריי ופיתגורס ושלילים כלם מה אחד יאמרו כי למדום מהמצריים והכלדיים וכי אך מעט מוער כתבו בדם. ויאומן כי אלה הדברים המה היותר ישינים בין היונים. ובאמת עוד תגדל יגיעתם אם יתפצו להוכיח במופת כי במטמן מחברים האלה יצאו.

אחרי הדברים והאמת האלה אין עוד יתפארו היונים לאמר כי אך להם לבדם נגלו כל תעלומות מעשה קדם וכי הם לבדם הודיעו את כל הקורות הקדמוניות לאמתן לרור אחרון. ונחפך הוא מי אשר עינים לו יראה מתוך ספרי היונים עצמם, כי ידעו רק מעט מוער ממקורות אמתיים בעת כתבם ספריהם ורק כתבו אותם לפי השערות לבם הנה כלם יכחשו איש ברעהו בכל ספור מספוריהם ולא יכלמו בהגידם דבר אחר על אופנים שונים ואינו שוה בנזק הזמן להוכיח בהם דברים אמתיים אשר הם ידעו יותר ממינו. ראה והביטה אל ההתנגדות הגדולות אשר בין דברי הילניקוס ואקווילוס על דבר תולדותם. ואל מספר השגיאות אשר עליהם מעיר אקווילוס את הנייד ואין איפארוס יאשים את הילניקוס ויאמר כי רוב דבריו בכל הקדמוניות אך שקר וכזב הם כאשר עשה כמו כן תמיים אל איפארוס והסופרים אחריהם אל תמיים וכל האחרונים לאירוורוס. גם לא קבל תמיים את דברי אנטיוכס ושלשתיוס או קאליאס דברי קורות ארץ סיקיליא, כאשר גם כן לא יתאחדו איה מסופרי האיפריא איש עם רעהו בדבר תולדות אתונה. אף סופרי זולתם אשר כתבו הארגליקס לא יתאחדו בתולדות הארגיווי, ועתה מה לי עוד לדבר על ערים גדולות וקטנות בפרט אחרי נמצאו הגדלים גדולים כאלה גם בין סופרים המפורסמים אשר כתבו בדבר מלחמת בני פרס ועל כל אשר נעשה בה. ועוד כי גם את תוקידיוס עצמו האשימו ואמרו כי כחד האמת תחת לשונו אף כי לפי הנראה מסר לנו באמונה את הקורות אשר קרו בדרור.

אם יחקור איש הישב אחרי סבות כל אלה הסתירות אשר הוכרחו ימצא כי רבות הן וכלן אפשריות, אולם לדעתי שתי סבות עקריות לאלה הסתירות כאשר אומרם פה, וכלבני ארמח כי אך הראשונה מאלה השרים אם להסבות היא.

אם נזכיר ימות עולם אך בימי קדם היונים לא דאגו בדבר לכתוב קורותיהם בספר למשמרת, והתעצלו מאד בדברי מסורת דברי הימים מרור קדם לרור אחרון, וזאת רק זאת היא הסבה אשר הסבה להספורים האחרונים המספרים אלה קורות

רשות לכל אחד מהכהנים להיות כותב וסופר מאליו, ולא נמצאה כל תורה והכשרה בכל הכתוב בספר, להיות הנביאים לבדם הם הכותבים כל דברי ימי קדם על פי דבר אלהים, ובלעדם גם אחרים כתבו את אשר ראו בעיניהם בימי חייהם והכל נכתב בדקדוק יפה.

כי אין בדינו העברים ספרים הרבה אין קץ אשר יכתושו זה את זה נספרי היונים, אין אתנו רק עשרים ושנים ספרים המספרים כל מעשי ימי קדם, וכלנו מאמינים כי קדש הם ל"י, המשה מהם כתובים ביד משה אשר מלמד החקים והמשפטים עוד יספור קורות קדם מיום בוא אלקים את האדם עד יום מות משה, משך הימים האלה קרוב לשלשת אלפי שנה, ומיום מות משה עד מלכות אחשוורש מלך פרס המולך אחרי קסירקסים נכתבו כל הדברים על ידי הנביאים אשר היו אחרי משה ככל אשר קרה בימיהם בשלש עשרה ספרים, וארבעה ספרים האחרים מלאו זמירות ותשבחות לאלקים, והקים ישרים אשר יעשה האדם וחי בהם. אמת הדבר כי כל קורותינו מומן אחשוורש נכתבו גם המה בכתב מפורש, לא יקרו בעיני אבותינו כמו ספרי קדש הנזכרים, יען במשך הימים האלה פסקה הנביאה ונסתם הזון מישראל, ומעשינו יעידו על עוצם אמונתנו בספרי קדשנו אלה. כי זה דורות רבים הלפני הלכו, ואין איש מישראל מלא את לבנו לשלוח ידו בספרי הקדש להוסיף דבר עליהם או לרוע מהם או להמיר דבר בזולתו, וכל העברים למקטנם ועד גרוולם כלם מיום הולדם ידבקו בלב ונפש בכל הכתוב בספרים ויאמינו כי כלם דברי אלקים חיים ויחזיקו בהם ביהר שאת, גם ישליכו נפשם מנגד למות על בריהם, כי לא דבר הדש הוא בין אחינו עת הלכו שבי לפני צר כי העיו למות נפשם נגשים ונענים בשער בת רבים, ובכל זאת לא חסאו בשפתותיהם להכחיד בתורת ה' ובמצותיו ככל הכתוב בספר, וידעתי כי לא כן היונים, אין איש מהמונים ישה שכמו לסבול אף עונש קל על הדבר הזה, ואם גם כל המין ספריהם יהיו לשלל לא ידאגו דאגה להצילם מיד עושקיהם, יען לא נחשבו בעיניהם מעולם כי אם לספרי חזל אשר נכתבו חרצון איש ואיש ובצדק יחשבו מחשבת פגול כזאת גם על כתבי סופריהם העתיקים, לראותם סופרים חדשים לבקרים גם בדרך הזה מוצא את לבנם לכתוב בדבר אותן המאורעות אף כי בעיניהם לא ראו המעשים ובאזניהם לא שמעו. גם לא כלתה נפשם לחקור ולדרוש מפי אלה האנשים אשר ידעו הענינים

בדברי קדמוניות הנוגעים לנו למעשינו ולאריך אהותנו.

הן כל הסופרים פה אחד יענו ויאמרו כי המצרים והבבלים דאגו לכתוב כל מעשה ימי קדם באמונה, וכי המלאכה הזאת אך בידי כהניהם נתנה אשר הכירו כל דבר בהשכל וכשרון דעת, וכי כן היה מעשה הכהנים הכלדיים, וכי הכנענים אשר התערבו ביונים השתמשו באותיותיהם הן בעסקי יום ויום בין איש לרעהו במסחר וקנין, והן בדברי מאורעות העם, על כל אלה אין לבבי למצוא מופת וראיה. אמנם גם זאת לך לדעת כי אבותינו גם הם לא נופלים מכל סופרי העמים (לא אומר כי אבותינו הרבו לדקדק יותר מכל אלה אשר הוכרתי) וכי תמיד על כהניהם ונביאיהם נסמכו, וכי כל המעשים נכתבו על ידיהם ביהר שאת ויהר עוז עד היום הזה. ואם אינני כמתאר אלהים כי גם בדרות אחרינו לא יחרלו מעשות כן.

הנה אבותינו לא לבד כי מדור דור בחרו לתת העבודה הזאת לידי כהנים הבחורים והמשובחים בעם המשיחיים בבית אלקים, עוד התאמצו תמיד להחזיק כל קהל הכהנים בחממותו לבל ימצא בהם ערות דבר, כי חובה על כל משרת בכהונה לקחת אשה מעמיו, מבלי דרוח אחר כסף וזהב ומבלי הכות לבנו אל כבוד ויקר, ועליו לחקור ולדרוש היטב אחר, יחש אשתו מספרי דור דור ועל פי עדים רבים יקום דבר, ולא לבד בארץ יהודה אכן גם בכל גילות בני עמנו כן מנהגנו. כי גם בארץ מצרים ובבל גם במקומות אחרים אשר כהנינו נפוצים שם, יכתבו כל נשואיהם בספר למשמרה, ותמיד ישלחו לירושלם בכתב מפורש את שמות אבותיהם ואבות אבותיהם מאו ומקדם, ושמות הערים כתובים בתוכם, אמנם בגוא קרב ומלחמה כאשר כבר קרה זה פעמים רבות כמו בימי בוא אנשיכס איסיפאנוס לקראו חרב בארצנו. ובימי פספוס הגדול, ובימי קוינשיליוס ווארוס, ובפרט במלחמות אשר קרו בימינו אלה, יסרוו הכהנים הנשואים במחנה ספרי יחש היששים מתוך הישנים, ויחששו בחפש מחופש בכל קורות הנשים הנשארות לפליטה, כי אם נמצא בהן חשד ערוה אחרי נפלו בשבי או הרחק ידחיקן הלאה. ואשר מצאתי בכל מופתי להשליא הוא אשר אומר: הן בספרינו דברי הימים נמצאו שמות כל הכהנים והלירותיהם מדור דור זה אלפים שנה, ואם נמצאו כהנים בתוכם אשר הפרו את החקים האלה אינם רשאין לשרת במזבח או לכהן בכל דבר מההה. והמשמש הזה הוא נכון וישר כי אין

ישמעם כלם שפי אחרים היודעים אותם. והנה בכתבי כל הדברים בשני הספרים אשר חברתי שמרתי שני הדרכים האלה, וידעתי במח כי כל דברי כנים וישרים, כי כבר אמרתי כי ספרי בקרמוניות העתקתי מכתבי הקדש, ותקל המלאכה הזאת עלי כי כהן הייתי מיום הולדי ולמדתי והייתי חמיד בכל הכתוב בהם. ובמספרי על דבר המלחמות כתבתי כל המעשים אשר בתוכם הייתי גם אני, ורוב יתר הדברים אשר הוו עיני, ומאומה לא נכחד ממני מכל אשר נעשה או נאמר בה, א"כ הלא יכלמו אלה עני מצח אשר יתאמצו להחשיש דברי בכל אמתת המעשים ההם, ואף כי מחפשי יתשאר לאמר כי ספרי זכרונות לשני הקסרים היו לעור להם מדוע לא ידעו דבר מכל המעשים אשר עשינו גם במהננו במלחמתנו נגדם?

כבר התרחקתי מעט מעיקר כונתי, כי ללחח נפשי להראות לעין כל כי אלה הנוספים לכתוב דברי הימים אך הגל המה גם יחד, ואדמה בלבי כי כבר הוכחתי בראיות ברורות כי גם אלה העמים הנקראים בר בריים השיבו והשיכלו במסורת המאורעות מימי קדם הרבה יותר מאשר הבינו איתן היונים עצמם. ועתה הנני לדבר דברים אחרים באוני אלה האנשים המבקשים להוכיח כי מלכותנו וממשלתנו אך בזמן מאוחר היתה, באמרם לראיה כי אין זכרון לאומיתנו בפי סופרים היונים. והנני להעתיק דברים לתעודה על קרמוניותנו מתוך ספרי עמים אחרים, ויספתי לברר כי אלה מלישינוניו אך עולה חשבון באהליה.

הן אנהנו לא על דוהף ים נשכון וארצנו לא רוכלת עמים היא ולכן בניים לא נתערב, כל ערי אחותנו רחוקות משפת הים, ולהיות ארצנו ארץ דשנה ורעננה ע"כ לא מגמתנו לעבוד אדמתה ולשמרה. ראשית באוני אלה האנשים המבקשים בשבט טעם ודעת, ובפנינו יקר הדבר הזה מכל הפך כל ימי צבא האדם על פני האדמה לשמור החירות והחקים אשר נתנו לנו למורשה, ולחיות על פי המצוה והמוסר אשר הורונו אבותינו, ומלבד זה אשר הוכרתי הנה ררך המצאת מחיתנו מובדל מדרכי יתר העמים עד מאד, ועל כן לא היתה לנו כל סבה בימי קדם להתרועע את הימים כאשר התעברו המה במצרים על ידי מסחרם וקנינם במיטב ארצותם, וכאשר גם התחברו המצרים אל הכנענים היושבים על מנאות הים באשר שקרו תמיד להריות במקח וממכר, גם לורא היה בעיני אבותינו לבוא בערת חומסים ושודדים כאשר עשו וולחם, גם לא בקשו

באמת ורבות כאלה קרה זה במלחמתנו האחרונה, כי קמו סופרים רבים לכתוב כל המעשים אשר נעשו במלחמה הזאת ויודיעום בשער, אף כי לא דרכה כף גרלם בשדה המלחמה, גם לא היו קרובים אל המקומות אשר בהם נלחמנו. ומעשה האנשים האלה אך לאסוף מעט מן הדברים למשמע און לכתבם בספר, ובעזות מצח יתנו ויונו את בני אדם ויקראו לספריהם בשם דברי הימים.

ואנכי לבדי נשיתי די לאסוף כל פרטי הדברים אשר קרו במלחמתנו האחרונה וכתבתים בספר באמת ובתמים, כי גם אנכי בין הלוהמים הייתי ונפשי יודעת מאד, יען שר צבא לפקודי הגלילאים הייתי כי עוד רוח בקרבו להתיצב נגד האויב, ויהי כאשר נפלתי ברשת הרומיים והנה אספסיאנוס וטיטוס שמוני במשמר ויאלצוני לבוא בחתרם כל היום, בראשונה נתנוני בבית הסהר ואחר הוציאו למרחב רגלי ללכת אחרי טיפוס כבואו מנוא אמון להצר לירושלם, ודבר קטן או גדול לא נכחד ממני וכל אשר נעשה במשך ימי מצור האלה, כי עיני ראו ולא זר את כל הנעשה במהנה הרומיים וכתבתי אותם על ספר באמונה, ואת אשר הנידו השלישים מתוך העיר אך אנכי לבדי הבינתי, ויהי כאשר ישבתי גרומי לבטח אספתי כל הדברים להכנת הספר ובקשתי עור מאנשים חכמים ללמדני שפה היונית ובעזרתם מצאתי און לי לכתוב כל הדברים בספר, ולבי בטוח כי אך אמת דברתי ער כי הבאתי את ספרי לפני אספסיאנוס וטיטוס ראשונה לקחת אותם לי לעדים נאמנים, יען המה היו שרי הצבא במלחמה. ואחר זה הקרבתני ספרי גם בידי רומיים אחרים אשר היו נצבא. גם מכרתי ספרי לרבים מאנשינו יודעי חכמת יון, ובהתוכם ויליו ארקיליאו, והורדוס מלך קלסים איש רב תבונות, ומלך אנריסס איש יקר ונכבד מאד, וכל אלה נתנו לי עדיהן כי כל דברי אמת וצדק. ואלו חסרתי דבר מכל המעשים או אם הייתי מפליא איזה דבר אם לסבת חסרון ידיעתי או למען הגדיל שמות איזה מייחדי הצבא, המה לא החרישו ואותי לא החניפו.

הנה נמצאו אנשי בליעל אשר בקשו להחנות ולהליל על ספרי, ויחרצו משפסם לאמר כי כלו אך מעשה אחר התלמידים הוא, להועיל לצעירי ימים, מה נואלו בעלילה זרה כואח, הלא כל איש אשר מלא לבו לספר קורות יודעות לאמתן לא ימלש מאחד משני דרכים, אם ידע כל הדברים לחומס על ידי חיותו בעצמו במעשים החם, או

בא זכרונם בספרי קדשינו? האם לא ימלאו שחוק פיהם לאמר כי שתיקתנו אינה ראייה, האם לא יערכו אתנו משפט להציע הן הן הדברים אשר הצענו אנתנו נגדם, האם לא יקחו להם לעדים נאמנים את הגוים היושבים סביבותיהם להעיד על קדמותם, הנה הוא הדבר אשר הגני לעשות, ולקחת לי מצרים וכנען לראשי הערים כי אין איש יפיל ספק בערותם אחרי אשר נודע מאד ומקדם כי כל היום אך רע הרשו עלינו, כי המצרים כלם כאחד היו לנו לאויבים, גם מן הכנענים הלא יושבי צור גם המה היו בעוכרנו וחללה לי להתלונן גם על הכשדים, כי אבותינו הראשונים מחלציהם יצאו, והמה גם המה יעלו לנטרן היהודים בספריהם כי שאר בשרם אנתנו. ואחרי יצלה בידי החרבות מופתה באמת וצדק ממקורות כותבים אחרים עד אתאמץ להראות כי יש גם מסופרים היונים אשר הזכירו את אומת היהודים, למען לא יהיה פתחון פה למקנאנית להכחיד את אשר דקרתו והוכיחתי בדבר אומתנו.

ראשית מלאכתי היהיה להעתיק מספרי המצריים רצוני לא מן הספרים הכתובים בלשון מצרי כי לא בינותי בו, אולם מנישו אף כי הוא יליד מצרים בכל זאת למד לשון יוני לאשורו כמבואר מתוך ספרו על דבר קורות ארצו הכתיב בלשון יון. כאשר לעדות פיו העתיקם מאת ספרי קדשיהם, גם הוא יתן מום בספרי אירודוטוס לאמר כי הוא לא ידע דבר מכל קורות המצריים, והנה זה מנישו בספרי ששני בדברי הימים למצריים יספר עלינו כדברים האלה ואע"פ כה כל דבריו כאלו הנשחית לפני השופטים להיות לעד, וזה לשונו, ויהי היום ומלך מלך עלינו ושמו טימאוס, ויהי במלכו ויהי אף ה' בנו, והנה אנשים נבונים מארץ קדם פתאום באו לארצנו ביד רמה, ויכבשוהו בחוקה מרם יצאנו אחס למלחמה. ויהי כאשר הכניעו כל מושליו ושרינו תחת ידם שרפו ערינו ויהרסו מקדשי אלהינו, ויהנהנו עם כל אנשינו בחמה שפוכה, מהם הרגו לפי חרב, והנשים והשף הלכו בשבי. אחרי כן המליכו מלך מקרב מהניהם ושמו סלאטיס. ויעתק גם הוא את ביתו אל העיר מוך, וישם כל יושבי העשירים והרשים למס עובר. ויבחר מקומות לגדודי חילותיו כשבו וכישר בעינו. ויהי ראשית מהשבתו להחיות ערי קדם, כי ירא סן יבואו עליהם בני אשור, אשר או היו חוקים מאד, והתקנאו אליהם על מלכותם זאת לקחתה מידם. ואחרי מציא בארץ סית ראי'ת עיר אחת הטובה בעינו השוכנת על הוף ים פי-בסת [ולסנת

להתיצב בגדודי לחמים זרים במלחמות לא להם למען בצוע בצע הרבות עושר, אף כי נמצאו בארצנו רבנות רבות איש אחוזי חרב ומלומדי מלחמה. הוא הדבר אשר דברתי היתה הסבה להכנענים להתודע מהו אל היונים בעשותם מקח וממכר בין איש לאחוזו בים ובנישה, ועל ידם התודעו גם המצרים אל היונים, וכן נודע להם גם עמים אחרים אשר מהם קנו הכנענים מרכלתם להביאם באניות סחר ממרחק לארצות היונים. גם יושבי פרס ומדי בומן ממשלתם בארצות אשיא נודעו אליהם, ובפרס אלה יושבי פרס אשר נהגו גודי צנאויהם עד ארצות המערב (אירופא). גם ידעו היונים את יושבי תירס וען גבול ארצם קרוב לגבליהם. גם השיישים נודעו אליהם על פי יורדי באניות אל ארץ שניר, כי כן היה מלפנים אלה העמים הנתנים בים דרך ואלה השוכנים על שפת ים המזרח וים המערב, כלם נודעו אל אותן האנשים אשר התאוו תאוה להיות הכופרים לא כן רוב העמים הרחוקים מנובל ימים, המה נעלמו מודעתם ועקבותם להם לא נודעו וכגורל הוה היה גם גורל ארצות אירופא, מקום אשר רומי עיר הגדולה מציאה חיל וחוקה זרועה זה שנים כבירים, ועשתה מלחמות רבות וחוקות עד להשליא, ובכל זאת אין דבר מהם בפי אירודוטוס ושוקידידוס ולא בפי אחרים מכותבי זמניהם וגם לא שמעו היונים מן הרומיים דבר עד זמן מאוחר מאד וביניעה ועמל יתרה, ועוד כי גם אלה הכותבים אשר הרבו לרקק בספריהם לא ידעו מאומה מן הצרפתים והספרדים, עד כי אישארם דספור חשב למששש כי אלה הספרדים (השוכנים במדינות גדולות ובעזרות בחלק עולם המערבי) כלם יושבי עיר אחת המה, האיסיים ההם בדרם על הספרדים גם מלאו לבנם לספר בספריה' מכל מנהגיהם ורתיהם אשר לא שערם המה ואבותיהם, כי באמת לא ידעו מהספרדים דבר, מפני כי לא היה להם מסחר וקנין איש עם רעהו, ואכן למען יתראו בעיני העם כסופרים משכילים יודעי פתרון כל דבר ולמען התנשא בחכמתם על יתר האדם בואו מלבותם דברי שאו ומיהתלות, וא"כ אישא למה זה יפלא בעינינו אם גם בני עמנו נסחרו מרוב היונים, וכי לסבה הוואת לא נשאו שם אומתנו על שפתם אחרי הרחקנו מחוף ימים ונבלנו במנהגי חיינו מכל יתר הגוים.

מה יאמרו היונים אם אהפך אותותי וראיותי להוכיח כי אינם קדומים ועתיקים בומן מפני כי לא

להכליל בה כל מספר האנשים האלה, ויקראו לה ירושלים. עוד בספר אחר למינוי יספר. כי העם הזה הנקראים רועים נקראו גם כן עבדים בספרי קדשיהם, ע"כ. והספור הזה אמת וצדק, כי מרעה צאן היתה מעשה אבותינו בימי קדם, ומפני כי כל חיייהם היו אנשי מקנה על כן נקראו רועים. ואולם המצריים קראו ג"כ עבדים מפני כי אחד אבותינו יוסף אמר למלך מצרים כי הוא היה עבד, ואחרי כן שלח ברצון המלך אחרי אחיו אמנם עוד אוסף לחקור עליהם במקום אחר.

ועתה הגני קורא למצריים להעיד על קדמות אומתנו. ויעמד מניטו לפנינו גם הפעם. וכה יאמר בערך קרות הזמנים הדרורות' ויהי כאשר יצא העם הזה או הרועים האלה ממצרים לירושלים וימלך תחמוס אחרי גרשם מארצו חמש שנים וארבע חדשים וימת' וימלך אחריו חברון בנו שלש עשרה שנה. ואחרי אמנפים עשרים שנה ושבעה חדשים. ואחרי אמתיס אחותו אחד ועשרים שנה ותשעה חדשים. ואחריה מופרסם שתיים עשרה שנה ותשעה חדשים, ואחרי מפרמוטוים חמשה ועשרים שנה ועשרה חדשים. ואחרי תמוס השע שנים ושמונה חדשים. ואחרי אמיאפס שלשים שנה ועשרה חדשים. ואחרי ארוס ששה ושלשים שנה וחמשה חדשים. ואחרי אקניזרת בנו שתיים עשרה שנה וחדש אחד. ואחריה רתוים אחיה השע שנים. ואחרי אקניזירס שתיים עשרה שנה וחמשה חדשים. ואחרי ארמאס ארבע שנים וחדש אחד, ואחרי רעמסס שנה אחת וארבע חדשים. ואחרי אריסיס מיאמן ששים שנה ושני חדשים, ואחרי סותאויס, ורעמסס אשר היו לו חיל רוכבים בטוסים ופירשי נס בים. המלך הזה הפקיד את אחיו ארמאס להיות לראש על מצרים. [בהעתקה אחרת כתוב כזה. ואחרי מלכו סיתאויס ורעמסס שני אהים. לאחד היה מחנה בימים ויך את כל אויבו אשר פגש על הים, ואחרי הכותו את רעמסס בימים מעפלים נתן את אחד משאר אחיו להיות למושל מצרים]. וינשאאו למלך, אכן הודוירו לבל יתן כתר מלכות בראשו ולא יגע במלכה אם בניו ולא יתעבר עם יתר פילגשי המלך כל הימי' אשר צר על אי כפתור וצור ועל אשרו וכדו'. והוא כבש את כלם, אלה הכניעו במלחמה, ואלה בלי מלחמה, ואלה בחרדת חילו הגדול כי רב. והי כאשר גדלה הצלחתו לא הניח ידו מקרב ויך הלקד והחרם ערים גדולות וארצות נכרות בארץ קדם. ואחרי ימים והנה ארמאס אשר השאיר אחריו

דבר אמון מה נקראת בשם אבאריס]. ויבן העיר הזאת מחדש ויאסף אליה ארבעים ומאתים אלף איש חיל אחיו חרב לנצור עליה אל העיר הזאת בא סלמיס מדי שנה בשנה בימות הקיץ, לאסוף יבול הארץ, ולתת לכל איש חיל את שכרו, ולהחריד כל עמים נכרים סביבותיו. ויהי במלך האיש הזה שלש עשרה שנה וימלך באון ארבעים שנה, ואחרי מלך אפכנס ארבע ושלשים שנה ושבעה חדשים, ואחרי מלך אפאפס אחד וששים שנה. ואחרי יניאס חמשים שנה וחדש אחד, ואחרי אלה מלך אסיס תשעה וארבעים שנה ושני חדשים. ששה המושל' האלה היו הראשונים אשר נלחמו באין מיעצור עם המצריים, וכל לבבם היה להשחיתם עד היסוד. העם הזה נקרא בלשונו היקסוס, רצוני מלכי רועים. המלה הזאת נגזרת ממלת היק שפירושה בלשונו הקרוש מלך וממלת סוס בלשון חול רועה, ומשתי אלה היתה היקסוס. ויש אשר יאמרו כי המה היו ערביים ע"כ אמנם במקום אחר נמצא כי מלה היק אין פירושה מלך, רק בהפך עבדים רועים. וזה ג"כ משעם מלת הק, להיות היק בהברה גרמית בלשון מצרי מורה בבאר על רועים' ובעיני הפירוש הזה יותר צודק. ומתאמת יותר עם ספרי ספרים הקדמונים [אמנם עוד יוסף מיניטו כדברים האלה] העם הזה אשר קראנו ראשונה בשם מלכים וגם בשם רועים המה ובניהם יחדו משלו בארץ מצרים ויאחו בה חמש מאות שנה ואחד עשרה שנה. ויהי אחרי כן והנה מלכי תבוס ויתר גבולי מצרים קשרו קשר יחדו וימרו בהרועים ולהחמו איש ברעהו ימים רבים. [ועוד יספר] כי בימי מלך אחד ושמו קליספרא נמוטוים כבשו את הרועים ויגרשו' מכל גבולי מצרים, וישבו הרועים סתרים בניקום אחד עשרת אלפים כבר במדה, ויקראו למקום הזה אבאריס. ועוד יאמר מיניטו, כי הרועים בנו חומה בצורה והוקה סביב המקום הזה, למען יהיה רכושם ושילם במקום הזק ובכח, וכי תומיוס בן אליספרגמוטוים הפך לכבוש אותם בהזקה ויצר עליהם מסבוב הוא וארבע מאות ושמונים אלף איש אחר, אולם בראותו כי לא יוכל להם כרת עמדם בריח ויאורו לעזוב את ארץ מצרים, בתנאי כי לא ידעו להם בלכתם מזה אל כל מקום אשר יחאו. וכי אחרי כן הלכו להם עם נשיהם ושפסם ורכושם כמו מאתיים וארבעים אלף נפש. וילכו ממצרים דרך המדבר לארץ אשור. אמנם מיתאחם את בני אשור אשר משלו אז באויא, בנו ציר בארץ ההיא ושמה יהודה עד היום הזה, והעיר ההיא גדולה

מלבד אהבת רעים אשר אמרתי עוד גברה ביניה' אהבת החכמה, כי מפעם אל פעם שלחו איש לויעהו חירות שונות למצוא פתרון. ותגול חכמת שלמה בזה על חירם, כי החכים ממנו בדברים שונים, ורבים מן הספרים אשר נכתבו ביניהם עוד שמורים הם בידי אנשי צור. ולמען לא יאמין הקורא את דברי בלי מפתח, אעדה לי הסופר דיואס לעד, האיש הזה נודע הוא בדבריו לדובר אמת וצדק בכל קורות הכנענים, וזה יספר בספרו על קורותם. ויהי אחרי מות אביבילוס וימלך חירם בנו. ויבן המלך הזה חומה במזרח העיר ויחזיב גבוליה, גם נבנה גשר מן העיר אל מקדש האלימסאדו של יופיסור, אשר מלפנים עמד על אי בודדת, ויפאר את המקדש במתנות דרב. גם רתת עצי ארזים מהר הלבנון לבנות מקדשים. גם יספרו כי במלך שלמה בירושלים שלח חירות לחירם לפתח, וישחר פניו להשיב לו חירות גם הוא, וכי אשר לא יוכל למצוא החירות השלוחות לו ישלם כפר כאשר יושת עליו, ואחרי נרצה חירם לשאלת שלמה, ולא יכול לפתור החירות, שלם לו כפר רב לעונש. גם יספרו לספר כי איש אחד ממדינת צור ושמו אבדימון מצא את החירות, וכי השיב חירות גם הוא לשלמה ולא יכול לפתור אותן וישלם כפר רב לחירם, זאת עדות הסופר דיואס, ויולה בקנה אחד עם כל אשר דוברנו לפנינו.

ועתה אוסיף להביא עדות מינאנדר האסיי, וזה מינאנדר כתב כל המעשים אשר נעשו על ידי היוונים והברבריים תחת מלכי צור, וביתר שאת אסף וקבץ כל הדברים אשר קרו ביניהם מתוך ספרי זכרונותיהם. ובכתבו על דבר מלכי צור יספר על חירם המלך לדברים האלה. ויהי אחרי מות אביבילוס וימלך חירם בנו אחרי. ויהי חמישים ושלוש שנים וימי מלכותו שלשים וארבע שנים, ויבן חומה הנקראת מקום הרחב. ויתגדב עמוד הוהב הנצב במקדש יוב, ויכרת עצי ברושים מהר הלבנון ועצי ארזים לבנות עליות המקדשים. ויחרס המקדשים הישנים ויבן חירשים החתחים. ומלבד אלה הנך מקדשי אירקוס ועשתרת. בראשונה בנה מקדש אירקוס בחדש פריפוס, ואת מקדש העשתרת בנה בעת ערכו מלחמה עם המישניים, אשר חדלו מלשלם לו מס, ואחרי הכניע אותם תחת ממשלתו שב לארצו. בימי המלך הזה היה בן צעיר ושמו אבדימון אשר מצא את החירות השלוחות לפתח מאת שלמה מלך ירושלים. והנה חשבון הימים אשר עברו מימי המלך הזה עד ימי בן קרפנוא כן הוא, אחרי מות חירם מלך בלירוס בנו שבוע

במצרים עבר את פי המלך בלי מורא ופחד על כל אשר צוהו לבלתי עשות וימרד בו, ולא חדל מלכבוש את המלכה, ויתן שכנתו גם עם יתר הפילגשים, ועוד בעצת מרעיו נתן גם בת מלכות בראשו וימרד באחיו. והנה ראש הכהנים אשר במצרים כתב ספר אל סיתאויס וגלה את אזנו מכל אשר נעשה, ומן המרד ומעל אשר מרד בו אחיו, ויהי כשמוע סיתאויס הדברים האלה וימחר לשוב לארצו לעיר סין וישב על כסאו. ויקראו הארץ ההיא מצרים, כי לפי מנישו, כן היה שם השני לסיתאויס, ושם השני לארמאים אחיו דנאוס, עד כאן דברי מנישו הסופר. ומבואר הוא לפי סדר הדורות הזה הנתון בספרו לפנינו כי מאז יצאו ממצרים אלה הנקראים רעים, אשר בלי ספק רק אבות אבותינו היו ולא עם אחר, כבר נרואר הארץ ההיא שלש מאות ותשע' ושלוש שנים לפני בוא דנאוס המלך אל ארץ ארנוס, אף כי בעיני בני ארנוס הוא נחשב למלך היותר עתיק בארצם. והנה עדות מנישו יקרה מאד להקירנתו ותעזור להוכיח שני יסודות גדולים בדבר הזה. וכל זה מספר זכרונות המצריים עצמם. ראשית כי כבר באנו לארץ מצרים מארץ אחרת. שנית, כי גאלתנו ממצרים היתה קדומה מאד כמו אלף שנים לפני בוא מצור מרוא, ואשר העיד מנישו לא מספרי המצריים רק מספרים אחרים אשר גם הוא יודה כי אך ספרים מסופקים הם ואין לתת אמון בהם, עד ארזים די במקום אחר להוכיח כי אך ספורי הגל המה גם יחד.

ועתה אעבור מזה ואלכה לי לבקר גם בספרי הכנענים. ונתתי גם את תעודתם בדבר קדמות אומנתו. גם נמצאים ספרי זכרונות עם אנשי צור אשר יספרו קורות הזמן משנים רבות, והם ספרי העם הכתובים בדקדוק רב, ובתוכם נמצאו ספרי קורות אומתם, וגם אשר קרה להם עם עמים בלעדיהם, רצוני על המעשים הראויים להכתב בספר. בספרים האלה הנה נמצא כתוב כי שלמה בנה את בית המקדש בירושלים מאת וארבעים ושלוש שנים ושמונה החדשים לפני בוא בני צור את העיר קרפנוא. וכן יספרו מנבני בית המקדש, כי חירם מלך צור היה מאוהבי המלך שלמה, והאהבה הזאת היתה לו למורשה מאבותיו, וע"כ הואיל לקחת שכר אחר בהרדת הבית של שלמה, וינשארו במאה ועשרים כבר זהב, גם רתת מבחר עצי ארזים וברושים מהר הלבנון וישלחם לבנין גג הבית, ושלמה הקריב אליו גם הוא מתנות יקרות, ובלעדי זה עוד נתן בירו למתנה ארץ אחת בגליל ושמה כבול.

נבואסאר מלך בבל וכשדים. ובדברו על אדות המלך
ההוא יספר לנו איך נבוכדנצר אחרי שמינו כי מרדו
בו מצרים וכנען שלח את בנו ללחום אתם וחיל
נכד עמו, ואיך לכד את כלם, וישרף באש את
בית מקדשנו בירושלים, ואיך הולך את אנשינו
בשבי מתוך ארצם, ויביאם בבלה, ועירונו הייתה
שממה שבועים שנה עד ימי כורש מלך פרס.
ויוסף לאמר, כי זה מלך בבל לכד את מצרים
וארם וכנען וערב, והצליח בכל מעשיו מכל אשר
מלכו לפניו בארץ בבל וכשדים. ע"כ. ומעט אחרי
זה יוסף ביראסוס להעתיק מאת ספרו מימעשי
קדם, ואלה דבריו, ויהי כשמוע נבואסאר אבי
נבוכדנצר כי מרד בו השר אשר שמחו למושל על
מצרים ובקאת הלבנון וכנען, לא יכול עוד להתאפק
ותן מהנה מקרב חילו ביד נבוכדנצר בנו, אשר
עוד היה צעיר בימים, לצאת נגד המורד, ויערך
נבוכדנצר מלחמה עמו וינצחמו, ויכניע את ארצו
תחת ידו. בעת ההיא הלה אבי נבואסאר וימת
בעיר בבל אחרי מלכו תשע ועשרים שנה. ויהי
כשמוע נבוכדנצר כי מת אביו וישם סדרים לארץ
מצרים ושאר הארצות ויתן את גולי ישראל וכנען
וארם ומצרים ביד אוהביו. להוליך אותם ואת
חילו לבושי שריון ואת כל יתר כליו בבלה, והוא
עם מתי מספר מהר ללכת דרך המדבר גם כן בבלה
ובנואו שם מצא הממשלה ביד הכשדים והראש
בקרנם הכין המלכות בעבורו. וכזאת היו לו כל
ממלכות אביו לנהלה. או יצוה על הגולים לשבת
במקומות במוזדים בארץ בבל. והוא בהר לו מקדש
בל ומקדשים אחרים, ויופארם ויהדרם מן השלל
המלקות אשר לקח במלחמה. גם בנה את העיר
הישנה מחדש ועוד הוסיף לבנות עיר חדשה כחוף
לחומה. וכזה השיב את העיר בבל לאיתנה הראשון
לבל ידו לאל יד כל צר, לגשת אל העיר מבלי עבור
את הנהר. ויבן שלש חומות סביב העיר הפנימית
ושלש חומות סביב העיר החיצונה. כהן בנה
מלבנים שרופות חמרו ומהן מלבנים לבד. והיו
ביסודי את העיר בחומות בצורו' וחוקות עד להפליא
ויפאר שעריה בהרד והדר, בנה ארמון חדש להלפיו'
על יד הארמון אשר ישב בו אביו. ועוד הגביהו
והפליאו יותר מארמון אביו, עד כי ילאה הסופר
להגיד את כל כבוד ההיכל הזה, ובכל גדלו ורחבו
ותפארתו נבנה ההיכל הזה בחמש עשרה ימים.
בארמון הזה עשה נתיבות, בגדלים מעל האדמה
ונשענים על עמודי שיש, בהם נפיע גן מלא עצים
דשנים ורעננים למינהם, ומראהו כמראה ארץ
הררים. את כל זאת עשה לשעשע את המלכה, כי

וימי היו ארבעים ושלשה שנים. וימלך אחרי
אבדסרתרוש בנו תשע שנים וימי היו תשע
ועשרים שנים. כי ארבעה בני מינקתו קשרו עליו
קשר והירוהו. והבכור בהם מלך שנים עשרה
שנה. ואחריה' מלך עשתרת בן דיליעשתרת שנים
עשרה שנה וימי היו חמשים וארבעה שנים,
ואחריו מלך אסירמוס אחיו תשע שנים וימי היו
חמשים וארבעה שנים. כי אחיו פיליס הרגהו,
ויקה את מלכותו ממנו, אך לא האריך לשבת על
כסאו כי אם שמונה חדשים, אף כי ימי היו תשע
המשים שנה. כי איתגלוס בן עשתרת רצחו נפש
וימלך תחתיו שנים ושלשים שנה, וימי היו ששים
שמונה שנים. ואחריו מלך באריוורוס בנו אשר חי'
השמה וארבעים שנה וימי מלכותו ששה שנים.
ואחריו מלך מוארגינוס בנו ויחי שנים ושלשים שנה
וימי מלכותו תשע שנים, ואחריו בא פיגאליון,
ימי היו חמשים וששה שנים וימי מלכותו ארבעים
ושבע שנים, ויהי בשנה השביעית למלכותו ותברח
אחותו מימנו ותבן עיר קרשנוא בארץ ליביאו. עד
כאן. מספר השנים כלם מימות חורם עד בנין עיר
קרשנוא לפי השבון הנו' יעלה למאת שנה וחמשים
וחמש שנה ושמונה חדשים. והנה מקדש שלמה
נבנה בשנת שנים עשרה למלכות חורם, אם כן
עברו מהעת ההיא עד בנין קרשנוא מאה שנה
וארבעים ושלש שנים ושמונה חדשים. ואם כן
איפוא היש לנו לבקש עוד עדות ניספסת מספרי
הכנענים בדבר אומתנו, אחרי הוכחתי כבר כי כל
דברי אמת וצדק. ובורר הזו כי אבותינו באו
לארץ אומת ימים רבים לפני בנין בית המקדש. כי
רק או נבנה הבית אחרי לכדנו את כל הארץ בהרב.
וזה אשר הוכחתי באמונה מתוך כתבי קדשנו
בספרי על הקדמוניות.

והנה אספר עתה את אשר כתבו עלינו סופרים
הכשדים בספרי קירותיהם. ורוב דבריהם מתאימי'
עם ספרי קדשנו גם בענינים אחרים. הסופר
ביראוס ימלא אחרי. הוא היה יליד כשדים ונורע
ומהולל בפי החכמים על פי תוצאותיו בלשון כשדי
ספרים בחכמת התכונה והפילוסופיא לחכמי יון.
ביראוסו זה, לפי הכתובים היותר נושנים ועתקים
לעם ההוא, יספר לנו על דבר המבול מים אשר
קרה בימים קדמונים. ועל אבדן בני אדם בתוך
המבול, וכל דבריו הם מכוינים עם ספרי משה
בנין הזה. גם יספר מן התיבה אשר הציל את
נפשו נח אבי כל יצור האדם, אחרי נחה התיבה
על הרי אררט. והוא הסופר קורא הדורות הבאים
אחרי נח לתולדותם. וספרו כל השנים עד דור

חומות העיר הציצונית, כי לאבן נקף היו לו במצור העיר ורק בעמל וגייעה רבה הצליח ללכדה. ויפן משם וילך העירה בורסיפוס להצר על נבנודוס, ואחרי קצרה יד נבנודוס להלחם עמו מסר נפשו בידו וכורש עשה עמו חסד ויתן לו עיר קרמניא לשבת בה, מעבר לגבל בגל. וישב שם נבנודוס כל ימי חייו וימת.

כל הדברים האלה נכונים ואמתים הם ככל הכתוב בספרינו. כי כן כתוב גם כי נבוכדנצר בשנת שמונת עשרה למלכותו הרס בית מקדשו ויהי חרב ושמם חמשים שנה, ובשנה השנית למלכות כורש החלו שוב לבנותו ותשלם מלאכתו בשנה השנית לדרישו.

ועתה אוסיף להביא גם זכרונות הנכונים, כי הקורא לא יחשוב רבות הראיות למותר לתכלית ענינו. בזכרונות האלה כתובים זמני כל מלכיהם בזה"ל, "נבוכדנצר הצר על צור שלש עשרה שנים בימי איתובל מלכם. ואחריו מלך בל עשר שנים, ואחריו היתה הממשלה בידי שופטים והמה שפמו את העם, עקניבולס בן בלוקוס שני חדשים. כלבים בן עבדוס עשרה חדשים. אבר הכהן הגדול שלש חדשים, מיטגאנוס וגירסטרמוס בני עבדילימוס שפשו את העם ששה שנים, ואחריהם מלך בילאמוס שנה אחת, אחרי מותו שלחו לקחת מירבאלוס מארץ בבל וימלך עליהם ארבע שנים, אחרי מותו המליכו את חזים אחיו וימלך עשרים שנה, בימי מלכותו היה כורש למלך פרס." כל הזמנים האלה עולים לארבעה וחמשים שנה פחות שלשה חדשים, כי נבוכדנצר בשנת שבע למלכותו הצר על צור, וכורש מלך פרס ישב על כסאו בשנת ארבע עשרה לחזים, הלא תראה כי זכרונות הכנשדים והצוריים מתאימים עם ספרי זכרונותינו בדבר הבית הזה, והתעוררות האלה יחדיו ויכתו בלי כחש וכוב על קדמות אמתנו, ואחשוב כי כל אשר אמרתי עד כה יספיק לכל דורש אמת בלי התפסכות. אמנם נכון ישר הוא להשיב גם את אלה המכחישים בספרי זכרונות הברברים, ואשר יחשבו בלבנם כי אף היונים לבדם אנשי אמת הם ובלשון אין. ולהביא רבים מאלה היונים אשר ידעו הישב את בני אומתנו. ולהגיש לפניהם אלה אשר הזכירונו בספריהם נה וכה. הנה פיתגורס איש סאמוס חי בימי קדם, ונודע לשם ולתהלה על כל יתר הפילוסופים בחכמה ויראת אלקים. וידוע ומפורסם כי מלבד ידיעתו בכל חקינו ומשפטי דתנו היה מהולכי אחריהם ומחבביהם. באמת לא נמצא ספר חובר ממנו או מיוחס אליו, אבל רבים הם

בארץ מדי מולדתה, ועל כן הרים וגבעות היו לה לחמה.

כל זה הודיע ביראסוס בדבר המלך האמור, וגם יספר ממנו עוד דברים בספרו השלישי למאורעות הכשדים. ובספר הזה יתן מוס באלה הכתובים היוניים החושבים בלי מקור אמת כי בבל נבנתה ביד סמיראמיס מלכת אשור. ועל ההתהלה לשקר כי ארמנות הפארת האלה בתיכה כלם על פיה נתיסרו כאלו מעשי ידיה המה. ואין ספק כי בענינים האלה אף ספרי זכרונות הכנשדים צדקו ידו. ועוד יוסיף ביראסוס לאמר כי גם דברי הימים להכנענים יצדיקו ויאמתו כי מלך נבוכדנצר הזה לכד כל ארץ ארם ונכני, והספור פלוסטרמוס ימלא גם הוא אחריו בספרו אשר חבר על הקורות האלה בזכרו מדבר מצור צור. וכן הלך בעקבותיו הסופר מאנסתיניס גם הוא בספרו הרביעי לזכרונות חזרי. כי הוא מזכיר את המלך בבל האמור היותו גבור ועצום מאירקולוס בגבורה ונפלאות מעשיו. כי לכד חבל רב מארץ ליביאו, וגם אביריא הביא תחת ממשלתו.

ועל דבר בית המקדש בירושלים אשר הוטרתי למעלה, כי צר עליה הבבלים, וכי שרפו את הבית, וכי שוב בנה אותו כורש אחרי לכדו את ארץ אויב, אוביח פה לפנינו בשר דברי המאמר לבראסוס בענין הזה, ואלה דבריו בספרו השלישי, "ויהי אחרי החל נבוכדנצר לבנות את החומה נפל למשכב וימת, וימי מלכותו היו שלשה וארבעים שנה, ואויל מרורך בנו ישב על כסאו. הוא עקש ורדיו בעניני הממשלה אשר לא כדת בחקים לא מובים, והנה נריגליסור בעל אחותו קשר עליו קשר ויכתו נפש אחיה מלכו רק שתי שנים. וישב נריגליסור הקשר על כסאו וימלך ארבעה שנים. ולבורוסארחד בנו אף כי אז עודנו נער מלך אחריו אף תשע' חדשים. אמנם אחרי ראו בו רוח עעים ומעשים תעתיצים קשרו עליו ואחזו גם המה קשר וירצחוהו, אחרי מות הילך הזה התאספו הקושרים יחדו ויאתו כלם לתת כתר המלכות בראש נבנודוס איש בגל אלה הם היו בעת הקושרים. בימי מלכותו נבנו חומות בבל מלבינים שרופות וחמר. ויהי בשנת שבע עשרה למלכותו והנה כורש מארץ פרס אחרי לכדו יתר ארצות אויב בא בחפזון בחיל כנד בגלה. ויהי כשמוע נבנודוס כי בא עליו כורש ויצא לקראתו עם כל מהנותיו ועיצו יחדו מלחמה, ותחלש יד נבנודוס וינס משדה המלחמה הוא ואנשי מספר עמו אל העיר בורסיפוס ויסתור בערם שערי העיר. וילכו כורש את בגל ויצו להרוס את

הגדולה ורחבה מכל הנהלים בארץ ארם. ולא לבד אלה דלת העם ביונים אכן גם אלה הנודעים לתהלה בתוכם ליתרון מעלת הנכמת בפילוסופיא, ידעו את היהודים, וחמיד בבואם לדבר עליהם כנדו ויפארו אותם עד למרבה. כי קליארכוס תלמיד אריסטו, אשר לא נטל הוא מכל יתר תלמידי אריסטו, בספרו על ענין השינה כה יאמר, אריסטו ספר על דבר יהודי אחד לאמר, והדברים האלה הם כמו שכתבם הוא בידו. "ועתה אם אספר לכם את כל אשר דבר היהודי הזה יאריך הספור מאד, ואשר נמצא בדבריו להשכיל ראוי ונכון להוכיחו, ולא אכחד ממך הישורכידים כי החשבני למספר נפלאות. וכזהלמות יראו בעיניך. ויען אליו הישורכידים ויאמר בעבור זה לכתה נפשנו לשמוע את אשר בפיך ויאמר אריסטו, מטעם זה יש לנו ללכת בעקבות המדברים המעולים, להודיע ראשונה מה האיש ומה מולדתו, מאיזה עם הוא, לבלתי השוא במצות מלמדינו, ויאמר הישורכידים דבר נא אם מצאתי הן בעיניך, האיש הזה, השיב אריסטו, היה איש עברי, ויבוא מבקעת הלבנון, אלה היהודים מהממי הודו יצאו, ואנשי הודו יקראו אותם בשם קלמים ואנשי ארם יקראום בשם יהודים. כי כן שם הארץ אשר המה וכנענים ואלה בני ארם היושבים בארץ כנען בפיחם יודו כי למדו זה מאת המצריים. ואלה אנשי ארם היושבים על נהר הרמודון ופרתניוס (פרת) ושכניהם המקרנים הקרובים אליהם יאמרו כי למדו זה זמן לא כביר מאת הכלחיים, כי המה לבדם נמולים הם מכל בני האדם, ויראה כי כמות' כמצריים עשו הדבר הזה, אמנם על דבר המצריים והכושיים אין ידי משגת לברר מי מאלה השנים היו הראשונים לעשות כן. וא"כ זהו הדבר אשר יאמר איורוטוס "כי בני ארם יושבי כנען נמולים הם." וידוע כי אין בארץ כנען שוכנים אחרים כי אם יהודים. וא"כ יען ידע אותם דבר על אודותם גם כרילוס הסופר היותר עתיק ומשורר יזכיר את אומנתו, ויספר כי המה באו לעורה למלך אחשורוש בצאתו למלחמה לקראת יון. כי בהזכירו את העמים ההם יעלה על שפתו גם אומנתו בין יתר האומות וכה יאמר, "ויעבור באודוניה עם אחד ומראיהם עד להפליא, בפיחם ידברו לשון כנעני, שוכנים על הרי שלם על יאור רחבה, ראשיהם מוכסי אפר, ומגלות כתובות נושא' עליהם, ויש אשר ראשיהם ופיה' כמות ראשי סוס' לרוע אשר בעשן נמלחו" לדעתו ברור הוא לכל איש כי רק על אומנתו היתה דבר כרילוס. מטני כי הרי שלם בארצנו הם, אשר בה אגדנו יושבים, וגם יאור אספאלטיים בתוכה

אשר כתבו על אודותיו ועל חייו, ובראשם הירמיפוס המפורסם אשר אהב להקרו כל דברי הימי' לאמתם. וזה הירמיפוס בספרו הראשון על אודות פיתגורס יאמר כדברים האלה, "כי פיתגורס אחרי מות אחד ממרעיו יליד קראמניא ושמו קליפון החליט כי נשמת האיש הזה דברה ארו תמיד יומם ולילה, ותצוהו לבלתי עבור במקום אשר נפל עליו חמור, ולבלתי שתות מן המים המרבים צמאון, ולחדול מכל דבר הרפה." ואחר זה יוסף לאמר, כל זה צוה לפי חקי היהודים ואנשי תיבס. והעתיקם לתוך למודו בפילוסופיא. גם לא נעלמו בני עצמנו בימי קדם לאיזה מערי יון. ובאמת נחשבו בעיניהם לבחירי האדם ויתאו לדרך בעקבותיהם. כאשר תראה זה בספרי תיאופרסטוס על חקים ומשפטים. כי כה יאמר, מדת אנשי צור לבלתי השבע שבעות עמים זרים. בתוכם יפרוש שבעות אחרות וביחוד שבעות קרבן. והשביעה הזאת לא תמצא כי אם בין היהודים, ויפרש כי הוא הדבר אשר יקדישו איש לאלהיו. גם לא נכחדה אומנתו לאיורוטוס איש הליקנאסוס, ובספרו השני בוכרנות הכלחיים יאמר כדברים האלה, העמי' הנמול' בבשר ערלחם אך אלה המה, הכלחיים והמצריים והכושיים, אמנם הכנענים ואלה בני ארם היושבים בארץ כנען בפיחם יודו כי למדו זה מאת המצריים. ואלה אנשי ארם היושבים על נהר הרמודון ופרתניוס (פרת) ושכניהם המקרנים הקרובים אליהם יאמרו כי למדו זה זמן לא כביר מאת הכלחיים, כי המה לבדם נמולים הם מכל בני האדם, ויראה כי כמות' כמצריים עשו הדבר הזה, אמנם על דבר המצריים והכושיים אין ידי משגת לברר מי מאלה השנים היו הראשונים לעשות כן. וא"כ זהו הדבר אשר יאמר איורוטוס "כי בני ארם יושבי כנען נמולים הם." וידוע כי אין בארץ כנען שוכנים אחרים כי אם יהודים. וא"כ יען ידע אותם דבר על אודותם גם כרילוס הסופר היותר עתיק ומשורר יזכיר את אומנתו, ויספר כי המה באו לעורה למלך אחשורוש בצאתו למלחמה לקראת יון. כי בהזכירו את העמים ההם יעלה על שפתו גם אומנתו בין יתר האומות וכה יאמר, "ויעבור באודוניה עם אחד ומראיהם עד להפליא, בפיחם ידברו לשון כנעני, שוכנים על הרי שלם על יאור רחבה, ראשיהם מוכסי אפר, ומגלות כתובות נושא' עליהם, ויש אשר ראשיהם ופיה' כמות ראשי סוס' לרוע אשר בעשן נמלחו" לדעתו ברור הוא לכל איש כי רק על אומנתו היתה דבר כרילוס. מטני כי הרי שלם בארצנו הם, אשר בה אגדנו יושבים, וגם יאור אספאלטיים בתוכה

בשנת אחד עשרה אחרי מות אלכסנדרוס, ולפי הסופר קספור ניהה זאת באולימפיאדו המאה ושבע עשרה, כי אחרי הוכירו את האולימפיאדו הזה יוסף לאמר, "כי באולימפיאדו הזה הכה בתלמיס בן לאנסוס במלחמה את דימיטריאו בן אנטיגנוס הנקרא פליקריסס, בעיר עזה. והנה ידוע הוא לכל כי אלכסנדר מת באולימפיאדו המאה וארבע עשרה. וא"כ ברור הוא כי אומתנו היתה קיימת בדורו, וגם ברור אלכסנדרוס, ועוד במקום אחר איקאמפיאוס זה יאמר כדברים האלה. וילכד בתלמיאו אחרי מלחמת עזה את כל המקומות בארץ ארם, וכשמוע רבים מהסודי בתלמיס וטוב מעליו, הלכו אחריו לארץ מצרים, ויאותו אליו לחמוך את ידיו בכל פעליו, ואחד בתוכם הזקיהו הכהן הגדול היהודים, וימי חיו אז כמו ששה וששים שנה. ומפואר ונכבד מאד בין בני עמו. הוא היה חכם גדול, וכל דבריו דברי חן ושכל טוב, והוא ידע והבין בהנהגת עניני האומה יותר מכל אשר לפניו. האומנם כי כל כהני היהודים לקחו מעשר מתבואת הארץ ושררו בעסקי העם. מספר הכהנים האלה הוא כמו אלף וחמש מאות ולא יותר", גם יזכור איקאמפיאוס את הזקיהו עוד פעם בספרו וכן יאמר: "וען גדולתו רבה מאד, ואחרי התורע אלינו הישב, ויבחר אנשים מקרב אלה היושבים אתו, ויבאר להם כל הדברים הנוגעים באומתם, כי כל מנהגיהם ודתיים היו אתו כבתובים." ועוד יודיע איקאמפיאוס, "אך יקרו בעינינו כל חקינו ומשפטינו, וכי טוב לנו לסבול הכל ולא נעבור עליהם, כי כן ישר ונכון הוא בעינינו." ואחרי זה יוסף לספר, "אף כי שכניהם ואלה הנבאים אליהם ממרחק ילעגו לנו, ופעמים רבות קמו עליהם מלכי ומושלי פרס לרעה בכל זאת אין ביכולת איש להסיתם לעבור על כל דבר הישר בעיניהם. ואף אם יקחו את כל טובם ורכושת מידם ויענוס ויטרוס באמוריות, ויוציאו למות מיתום משונות וקשות מאד, המה יספרו נפשם בדרך נפלא, ויותר מכל יתר העמים, אך את דת אבותיהם לא יעזבו." גם יביא איקאמפיאוס ראיו' רבות ונאמנות לאמת את דברו על דבקם באהבה עזה אל הקהה ודהם, וכה יאמר, "בהיות נבוכדנצר בעיר בבל כלתה נפשו לחדש בנין מקדש בל אשר היה חרב ושמים, ויצו את אנשי חילו להביא חמר אל המקום ההוא, אמנם היהודים לבדם חדלו משמוע בקולו, אף כי אבדו את רכוש' וקנינם בעבור זה, עד כי סלח להם המלך ויתנם לשבת במנוחה." ועוד יוסף לספר, "כי בבוא

המוקדונים אליהם לארץ ההיא והורסים את המקדשים ואת המנוחות, המה היו בעורם להרסם כלם. אולם [וען] מאנו להושיע להם לבנותם שוב] היו למשסה, ופעם סלחו להם." ועוד יאמר, "כי יש להתפלא מאד על מעשה האנשים האלה בגלל זה." גם ירבה בשבח על מרבת אומתנו ויאמר, "כי הפרסיים פעמים רבות הלכו רבבות רבות מבני עמנו לארץ בבל, רבבות אחרות הלכנו בשבי אחרי מות אלכסנדר לצור ומצרים, על קשרם קשר בארץ ארם," גם יודיע הסופר הזה את אורך ורוחב הארץ אשר בה אנהנו יושבים, ואת מישב הארץ ההיא, כדברים האלה: "הארץ אשר בה יושבו היהודי' תחיל שלשת אלפי אלפים כבר במדה. ובכללה טובה הארץ מאד, וארץ יהודה לא נפלת היא ממנה בגדלה." הסופר הזה בזכרו את עיר ירושלים, ישבח את בנייה מאד, וכי היא גדולה ורחבה, ומיושבת מימי קדם, גם ירבה לספר על המון אנשיה, ועל בנין בית מקדשנו כדברים האלה, "בארץ יהודה נמצאו ערים וכפרים רבים וחוקים, ועיר אחת בתוכה בצורה מאד, ואינה סביב כמו המשים הבל [החבל שבע מאות רגל], ומספר אנשיה כמו מאה ועשרים אלף נפש. וקראו לה ירושלים. בלב העיר חומת אבן בצורה, חמש מאות אמה באורך, ורחבה מאה אמה, ושתי עזרות מבית, ובהוכן מנזח רביע, בניו לא מאבני גיח, רק מאבנים לבנים בגל אהד. ואורך כל צדו עשרים אמה. וגבהו עשר אמה. ועל ירכתו בנין גדול ובהוכן מנזח ומנורה מן זהב שני שקלים משקלם. ותר חמיד עליו לא יכנה יומם ולילה. אין בתוכו כל פסל ותבנית או כל דבר נדבה, גם אין בו כל נסע ושתיל וכדומה. הנהנים ישבו שם יומם ולילה לעסוק בטהרות ויין לא ישתו בשבתם בתוך הבית." ועוד יעד לאמר כי אנהנו היהודים היינו מבני בירת אלכסנדרוס ובאי אחריו. ועוד אוסיף לפי דבריו להודיע את אשר שמע הוא על אודות מעשי יהודי אחד בהיותו בקרב המחנה הזה. וכן דבריו: "ויחי כאשר הלכתי ימה סוף והנה איש אחד בא אחרינו להורות לנו הדרך ושמו משולם, והוא היה אחד הרוכבי' היהודיים, ויהי האיש הזה איש רחב לב וגבור חיל ויהי נודע ומהולל למורה חצים היותר משוכח מכל יתר המורים בין היוונים או הברבריים - האיש הזה ראה אנשים רבים עוברים בדרך, ואחד הקוסמים עומד בתוכם להגיד להם חזיונו לפי ראות עיניו

אך נכבד הוא, וראוי לתהלה ותפארת. רצוני אם ימצאון בני אדם הבהירים לדבוק תמיד בחקקה ואמונתם באלהים, יותר מעמוד על נפשם ועל ארצם.

ועתה תדע כי רבים מן הסופרים אשר כחדו את שם אומתנו חזת לשונ' לא עשו זאת מפאת העלם ידיעתם ממנה, רק מקנאתם בני, או מטעם אחר שלא כרת, כאשר יש לאל ידי להוכיח באותיות נאמנים. הגה. הירוינימוס סופר תולדות הבאים אחרי אלכסנדר די ברור איקאטיאוס ויהי מאודהי המלך אנטיגנוס, ומושל ארץ ארם. וידוע הוא כי איקאטיאוס כתב ספר שלם דברר אומתנו, אולם הירוינימוס לא יעלה וכווננו בספרו על קרות בני האדם, אף כי גדול קרוב מאד למקומו מושבותינו, ומה תראה כי לא כל לבות בני האדם שוין. האחד חשב כי ראוי ונכון לכתוב כל מעשיו ותהלוכותיו בספר, והשני לסבת קנאה ושנאה הוכיח בסגורים וילאה למצוא פתח האמת, והנה הדברים אשר הוכרתי מוכרונות המצריים והכשדים והצוריים, גם רבות מאלה אשר כתבו ע"י ספרי יון, כלם הלא יעידון ויגידון על קדמות אומתנו. ומלבד אלה אשר הוכרתי הנה תיאופילוס ותיאודוטוס ומנאסיס ואריסטו פאגיס והירוינימוס גם אודימירוס וקונון ווופיריון ואולי גם רבים בלעדס [כי לא קריתי כל ספרי יון] כלם העלו שם אומתנו על שפתם. האומני' כי רבים מכל אלה אשר אמרתי הלכו תועה בענינים רבים על אודות קרותינו בימי קדם, יען לא שמו לבנם לספרי קדשנו, אכן כלם פה אחד יעידון על קדמותנו אשר זאת כל מפרתי בספר הזה. והנה דימיטריאוס פאליריאוס ופילון הבכור גם אופולימוס לא רחקו מאד מדרך האמת בדבריהם על אודותנו ומעשינו בימי קדם. ויש לסלוח להם על שגיאותיה' הדקות יען לא היה בינלתם להבין ספרינו לאשורם. עוד דבר בפי אמרי בהבשחתי מראש להוכיחו. והוא להוכיח את אמרי כי אלה התואנות והעלילות אשר שמו רבים על אומתנו כלם אך שקר המה יחדו, וכי כל תעודתם אך תענה נחשם ואחשוב כי כל קריא ספרי קורות בעיון נמרץ יודעים מאד כי הסופרים הסותרים את עצמם אך משנאתם אנשים יודעים באו במכשלה הזאת. כי השנאה מקלקלת הזשורה. כי יש אשר התאמצו לדבר טרה על אנשים שועים ונכבדים בין אומות ידועות, ועל ערים משובחות ומפוארות, ושערו פיהם לבלי חק על חקי ומשפטיו ממלכות שגוות. כאשר חרף תיאראוסמוס את קרית אתונא. ופוליקראמוס את העיר לאקרימון. וכן חרף כותב הטרופיליטיקוס

במעשי צפור אחד, ופתאום מצוה על כל המהנה לעמוד במקומם. ושאל להם מדוע חזונים הם. וירארו הקוסם את הצפור הדי העומד שם מרחוק ויאמר כי כל עיניהם תלוים במעשה הצפור, והיה בנות הצפור ינחו גם המה, בעופשו הלאה יש להם ללכת הלאה גור המה, אמנם אם ישוב הצפור אזורנית יסוגו אזור גם המה, ויחרש משולם וימשוך קשתו ויורה חץ בצפור וימתהו, ויהי כאשר חרפתו החוזה ומרעיו בגלל הדבר הזה, ויען להם כדברים האלה, "למה כה תשתגעון בקתכתם הצפור העלוב הזה בידכם. איככה יוכל הצפור הזה להודיענו את מקרי מהלכנו, אם לא ידע להציל גם את נפשו ממות. לו יכול לדעת תעדות או לא יודע אל המקום הזה, כי היה לו לירא פן יסנעוהו הצי משולם היהתי ימות, "והנה לדעתי יספיקו כל תעודות איקאטיאוס אשר הוכרתי, כי כל אלה החושקים לשמוע יתר הדברים אשר בפיו יוכלו לבקשם מאת ספרו, אמנם לא למותר יהיה להביא עוד דברים אחרים אשר הזכיר אנאתרכידס על דבר היהודים. אף כי בלעני שפה יזכר עלינו ולנבערי לב בעיניו נחשבונו. כי בדבריו גם סטראטניקא אך בצאתה ממוקדוניה ארץ ארם ותעווב את בעלה דימיטריאוס אחריה בחשבה להנשא לסלוקוס והוא לא אבה לקחתה, ואך באספו את חילו בארץ בבל היא קשרה קשר על דבר העיר אנטוכיא, וכי אחרי שב המלך ויכבוש את אנטוכיא היה לאל ידה להמלס באחת האניות אמנם לסבת אמונתה בחלומותיה בלתי לכת משם הודלה מעשות כן, ותפל בירו ותמת בדברו. "ומלבד המקרה הזה על אודות סטראטניקא וחלומותיה וקלות דעתה, עוד הוסף לספר על דבר היהודים וכן אמר. "הנה נמצא עם הנקראים יהודים והם יושבים בעיר בצורה חזקה מכל יתר הערים. וירושלים יקראו לה, ומנהגם לשנות מדי שנת בשבתו, בו לא יצאו למלחמה ואת אדמתם לא יחרישו, גם יחדלו בו מכל מלאכה וכל היום מבקר עד ערב נפיהם פרושות בתפלה במקומותיהם הקדושים, ויהי היום גבוא בתלמיס בן לאגוס עם כל חילו על העיר הזאת, האנשים האלה הרביקים במנהג הגל זה לא דאנו לקריתם, ובכן נפלה כל ארצם לשלל ביד הצר, וזה לאות כי מצות תורתם אך ככל היא. המקרה הזה היה למשל לכל העמים, מלבד היהודים, בלתי לכת אחרי הלומות שוא הנתונים לחוק רות, בעת חסרו הבונה מה לפשות ואך לעמוד על נפשם. "הנה מעשנו זה יראה בעיני אגתרכידס ללעג וקלם. אמני' אלה השופטים כל דבר בלי עימה פניהם יודו כי

ויספר דברים אשר לא יאמנו. כמו אמרו כי המון המצויים אשר הזינו בשחן ומחלות אחרות נתעברו עמנו וע"כ גורשו כלם יהודי מארץ מצרים, והוא יזכר אמיניפוס שם מלך אחד אשר ברא מלכו, האומנם לסבה זאת לא הרחיב עוז בנפשו למנות שנות מלכותו, כאשר עשה בדקדוק רב למלכים אחרים הבאים בספרו. ועוד יספר מעשים בדויים מן המלך הזה, וישבח את אשר כבר כתב בעצמו במקום אחר כי צאת הרועים לירושלים היתה חמש מאות ושמונה עשרה שנה לפני המלך הזה כי אז מלך היתמנים. והנה כל שנות המלכים אשר מלכו אחריו, לפי הסופר מניפו ולפי עדות פיו עלו לשלש מאות שנה ותשעים ושלוש שנה, עד שני האחים סתום ואירמיאוס, אשר שם השני לסתום היה מצרים [איניפוסוס] ושם השני לאירמיאוס היה דנאוס. [ע"ן לעל 7 א]. גם יספר כי סתום גרש את השני ממצרים, וימלך תשע וחמשים שנה, וכי בנו הבכור רעמסס מלך אחריו ששה וששים שנה. הנה אחרי הודה מניפו כי כבר עברו זה שנים רבות מאז יצאו אבותינו מארץ מצרים, יביא לפנינו מלך חדש אמיניפוס וכה יאמר על אודותיו, "המלך הזה נכסף להיות מוראי האלהים, כאשר עשה כמדות ג"כ אורס אחד המלכים שלפניו. גם הגיד את לבו כי השקה נפשו ללכת בדרכי אמיניפוס בן פאפוס אשר שמו כשמו, ואשר היה איש רוח אלקים בחכמה ובפתרון העתידות. וכי השם הזה הודיעהו לאמר כי אז יהיה מרואי פני אלקים, אם יגרש מקרב ארצו את המצורעים והטמאים, וכי שמע המלך אל המצוה הזאת, ויאסף כל איש אשר מוס בו ויגרשם ממצרים. ומספרם שמונים אסף איש. וישלחם לעשות במלאכת הלגנים מעבר לנהר שיחור פאת קרמה. למיץ יברלו מיתר העדה במצרים." ועוד יוסף לספר, "כי בקרב אלה נמצאו גם כהנים חכמים ויודעים אשר נשמאו כמו כן בננעים, אולם אמיניפוס הזה החכם וגביא ירא מנוע בהם פן יזר אף אלהים בו. ועוד הוסיף לאמר [על פי הזיונותיו בעתידות] כי גוי אחד יבוא לעור לאלה השמאים האומללים, וילכדו את ארץ מצרים, והחיה בידם שלש עשרה שנה. וכי לא חרשה לגלות את און המלך מכל הרברים האלה. אמנם השארים אחריו כנחובים, ואז אבד את נפשו לדעת והמלך מאן להנחם." אחרי כן יוסף עוד לאמר, "ויהי אחרי עבדו אלה האנשים שבחן במלאכת הלגנים ימים רבים, ויועץ המלך לברור את העיר אנאריס, אשר אחרי צאת הרועים מתוכה היתה שוממה, להיות להם למושב ובטחה, וישש

[ואיננו תיאופוספוס כאשר חשבו רבים] את העיר היבס. ותימאיו גם הוא יבנה וילעג על הסופרים הזנכרים וגם על אחרים בלעדיהם. וכל פעלי און אלה יעשו לרוב בעמרים על אנשי גדולי ומפורסמים יש אשר יעשון זאת מקנאה רוע לב, ויש אשר יחשבו כי בעשותם ככה, בדברים עוות נגד הגדולי או גם המה כחכמים יתראו. ובאמת לא לשוא תקוים, כי אולת קשורה בלב האדם מנוער. אמנם אנשי לב פשוה הלא ידעון כי אך אנשי מרמה המה כלמו.

והנה ראש מתרפינו היו המצרי, ולמען ההניף את העם הזה, נמצאי גם אחרים בלעדם אשר התאמצו להפך את האמת, וכחדו תחת לשונם את באונו למצרים מארץ אחרת, גם נכלמו להניד מאומה על דבר צאתנו משם. ובאמת הראו המצריים פעמים רבות את שנאתם וקנאתם בנו, ראשית הסבה היא כי ממשלת ארצם פעם היתה בדיני, ואחרי יצאו מקרבם וישובו לארץ אבותם אך שלום וברכה היו במושבותם. ועוד הנה הבדל אמונתנו מאמונתם היתה לסבת איבה גדולה בינינו, ויתרון עבודת אלהינו על עבודת אליהם, כיתרון רוח אלהים על רוח חיתו יער. כי כלם יהודי בחרו לעבוד לבהמות השרה בכלל, אף כי יברלו אלה מאלה בפרטית עבודתם אליהם, מה נאלו האנשים האלה ומה גדלה כסלותם מאז הדלו לחשוב מהשבות און דבר אלהים, ולא אבו ללכת בררני עבודת אלהינו הישרים אשר הלכנו בהם אנחנו, אף כי בראותם רבים מבלעדינו מהללי ומסארים את כל חקי ומשפטי אמונתנו, הלא היה להם רק לקנא אותנו בעבור זה כי רבים בקרבם התנהגו באולתם באון מצעור, עד כי גם לא חדלו מהכחיש בזכרונותיהם הקדומים, ואף חתרו את עצמם בדברי ספיהם אשר כתבו בידים ורק מרוב כעש ורוח עושים לא ידעו בין ימינם לשמאלם.

ועתה אשובה לא לקראת אחד מראשי סופריה, אשר כבר קראתיו להיות לעד על קדמות אומתנו, והוא איש מניפו הזנכר למעלה. הוא הבטיח לתרגם דברי הימים למצריים מתוך ספרי קדשיהם, וראשית דבריו הוא כי "בני עמנו באו לארץ מצרים רבבות רבבות נפש, ולכדו את יושביה," ואחרי בשיו הודה לאמר כי "אחרי כן יצאנו משם והלכנו אל הארץ נזקרת יהודה, ושם יסדנו את העיר יושלים ואת בית מקדשה." הנה בכל זה הלך בעקבות זכרונות הקדומים. אמנם אחרי ברואו אלה הולך הוא בשרירות לבו למיץ התראות בעיני העם ככותב דברים הנשמעים ממרחק על דבר היהודים,

אשר לפי גזרת הנביאה היו להתמחה בגולה רק שלש עשרה שנה. ומחנה הכושים תקעו על גבול מצרים לשמור על המלך אמינופיס, ומזאת היו מעשיהם בכוש. אמנם אלה אנשי ירושלים אשר ירדו שמה אל מקום טמאי המצריים. עברו בהם בדרך ויענו אותם באכזריות גדולה. עד כי כל אלה אשר ראו מעשה לרמם את הארץ, ואך התהלכו בחמס ורשע, חרדו מאד לדבר הוה. לא לבד כי כל הערים וכפרים הציתו באש, עוד חללו בקדש ויתרצו כל פסילי האללים, צלו הבמות הקדושות אשר היו לאלהים מאד ומקדש, ויאלצו את הכהנים והנביאים להיות בין שוחטי ורצחי הבהמות האלה, ואחר כך גרשום ערומים מקרב הארץ. ועוד יסופר כי הכהן הזה אשר נתן להם הקים ומשפטים היה יליד בית שמש ושמו אוסרסוף על שם אוסירוס אלהי עיר ההרס, אמנם אחרי התחבר עם אלה האנשים שנו שמו ויקראו לו משה.

כל אלה יספרו המצריים על דבר היהודים, ולסבת הקצור הנחתי יתר הדברים. אמנם עוד הוסיף מנישו ויאמר "כי אחרי זה שב אמינופיס מארץ כוש בחיל גדול, גם העמסם בנו בא מחנהם הוקה ויערכו מלחמה עם אלה הרועים והטמאים ויכוש רבים הרגו לפי חרב וירדפום עד גבול ארם." כל אלה הדברים וכדומה נכתבו ביד מנישו. ואנכי הנני להוכיח כי דובר שקרים ומפיח כזבים הוא. אחרי נמותי קו בדברו אשר הנני לדבר על אדותיו, הן אחת דבר מנישו ובפיו הודה כי העם הזה לא היה מבני המצריים מעולם, וכי באו שמה מארץ נכריה וילכדו את מצרים, ואחר ימים שוב עזבוה. אמנם כי אלה המצריים מוכי שהין לא התערבו עמנו אחרי כן, וכי זה האיש משה אשר העלנו ממצרים לא היה מהמיונם, וכי הוא חי כמה דורות לפני הזמן ההוא הנני להוכיח פה לפנינו מדברי הסופר מנישו עצמו.

הנה ראשית דבריו הבדויים ממנו אך לצחוק יהיה בעיני כל קוראיו. כי הוא יאמר כי "אמינופיס אזה לחוות פני אליקים." מי המה אלהים האלה אשר נשפו נכספה אליהם? אם המה האללים אשר נצטוו להשתחוות להם, כמו השור והעז והצפרדע והקוף, הלא כבר ראה אותם מתמול שלשום, ואם פני האללים בשמים, אך יוכל לראותו, ומה היא הסבה אשר הביאחורו להתחוות בדבר הזה. חי אמון, אולי הסבה היא יען מלך אחד לפניו כבר ראה את פני האללים, וא"כ כבר הוגד לו מי האללים האלה. ואך נראו מלפנים, ומה אישוא בקש לראות המראה הזאת גם הוא, ואם הנביא

כן המלך. והנה לפי דורשי הקדמונים בחכמת האלהות, היתה העיר הזאת עיר תיפו, ויהי בשבה האנשים האלה בעיר הזאת וימצאוה טובה והוקה לקשור קשר בתוכה, אז בחרו עליהם למושל אחד כהני בית שמש, ושמו אוסרסוף, וישבעו לו כלם לעבוד אותו באמונה בכל דבר. ראשית פקודתו היתה לבלי עבד את אלהי מצרים עוד, ולא יעצרו עוד מאכול בשר הבהמות הקדושות אשר יקרו בעיניהם עד להפלא, ויאבדון וישמידון מעל פני האדמה, וכי לא יתחברו אל כל בני איש כי אם אל אנשי ברתו. ויהי אחרי שם לפניהם החקים והמשפטים האלה, ועוד חקים בלעדם אשר כלם היו חקך מעשי המצריים צוה לאסוף כל אנשיו לבנות הזמות סביב העיר, להיות לקרב ומלחמה עם אמינופיס, והוא בקש גם אהבת הכהנים האחרים ואלה אשר נחשבו לממאים עמהם, וישלח צירים אל הרועים אשר גורשו מן הארץ על ידי חתימונים אל העיר ירושלים, והניד להם את כל אשר עשה הוא, ואשר עשו גם אחרים בלעדו אחרי היותם לתרפה ובו, ויבקש מהם להחיש כלם בלב אחד לעוררו נגד המצריים. גם הנבטיים כי ראשית מעשיו תהיה להשיבם לארץ אהוותם הישנה אבארים. וימצא מחיה ומוון לכל המון אנשיהם, וכי יעמוד לימינם תמיד וילחם את מלחמתם בכל עת צרה, וכי בגולה יכניע את יושבי הארץ ומכר' בידם. וישמחו הרועים בשמיעם את הדברים האלה, וימהרו ויצאו לקראתם אלפי איש יחדו, ויבאו בימי' מעשי' אבאריסה, ויהי כשמוע אמינופיס מלך מצרים כי נכרם באו לארצו ויחדו מאד, כי ובר את דברי אמינופיס, בן פאפיס אשר נבא אליו זה ימי' רבים, ויאסוף את כל חיל מצרים ויקרא לשריו וסרסו להתחכם יחדו, ויצו להביא לפניו בהמותיה' הקדושות, וביחוד אלה הבהמות אשר הן ישתחוו בבית מקדשיהם. ואת הכהנים הוזהיר להתביא את כל פסילי אלהיהם במחבוא. גם אם סתום בנו נער בן חמש שנים, הנקרא גם כן רעמסס כשם אביו שלח לבית אהובו י ויעבר עם כל חיל מצרים שלשת אלפי איש מלומדי מלחמה לקראת האויב, אמנם פתאום נסוג אחור ולא ערך אותם מלחמה, כי ראו שן נלחם הוא עם האללים, וישב אל העיר נוף. שם לקח אלה אפיס ועוד בהמות קדושות אחרות אשר שלח אחריהם, וילך הוא עם כל חילו וחיל מצרים אל ארץ כוש, כי המלך הזה היה ממכירי טובתו, וצ"כ שמח לקראתו ויעש חסד גם עם כל חילו הבא אחריו, וכל אנשי הארץ הביאו מוון וצידה לנפשותם. גם נתן ערים וכפרים אל הגולים האלה

העדה להשבע למרד ומעל הוה. ואשר עד לזרא יחשב הוא, מדוע לא הדלו העם הזה מקשור קשר יען רבים בתוכם שאר בשר המצריים היו, ואיך יידון עוד להשליך נפשם מנגד בתלאות מלחמה אתם, ונאלצו אלה הממאים קרוא לשוכני ירושלים לבוא לעורחם. מה היא האהבה העוה אשר היתה בינחם מימי קדם כי יבקשו מהם תשועה. ונהפוך הוא כי היו אויביהם מאד, ונבדלו מהם בחקיהם ומנהגיהם. ועד יאמר מנישו כי אלה בני ירושלים נאותו מהר לשאלתם, אחרי הבטיחו אותם ללכוד את מצרים, כאלו לא ידעו מעולם את הארץ ההיא אשר גורשו מגבוליה ביד הוקה. ועתה אם היו האנשים האל במחסור ועוני, אולי הואילו להתיצב בסכנה, אמנם אחרי שבתם לבמה בארץ דהבת ידים וטובה מאד ממצרים, היתכן כי יחישו לעמוד לימין אלה האנשים אשר מלפנים היו אויביהם? היאומן כי בעבור אלה בעלי מום אשר מאסו בהם גם אחיהם ובשריהם וקרוביהם, חיש ירוצו אנשי ירושלים לתשועתם מבלי עמוד על נפשותם. כי מאין היה להם לדעת כי המלך ינוס מפניהם, הלא הוא יספר הפך הדבר לאמר כי בן אמינופס לקח שלש מאות ארץ איש עמו ויבואו אל העיר סין. ובלי ספק גם אלה הבאים שמעו את הדבר ההוא בטרם בואם, ואיך יטילו להגיד מראש כי ינחם המלך וינוס. ועד יוסף מנישו לאמר כי אחרי בוא מירושלים וילכדו את הארץ לקחו לשלל את תבואתם ויבול ארצם. ויעשו שם מעשים רעים וחמאים מאד. ועל הדבר הזה הוא מוכיח אותם על פניהם, כאלו הוא עצמו לא הגיד כי המה באו כאויבים, ואיך היה מאשים אנשים אחרים אם היו קרואים לעוה בצרה כמוהם, אחרי המצריים עצמם טרם בוא הירושלמיים כבר נשבעו לעשות כן, וכל זאת עוד גיד כי אמינופס בא עליהם אחרי כן ויבא אתם במלחמה. ויך את אויבו לפי חרב וירדף אחריהם עד ארץ ארם. כאלו היה דבר קל מאד לכל באים מארץ אחרת ללכד את מצרים, וכאלו הלוחמים אותה במלחמה אחרי שמעם כי אמינופס עודנו חי לא דאגו להחזיק מבואות הדרכים ההולכים אליה מארץ כוש, אף כי אין מעצור להם מעשות כן, ולא עלה על לבם לאסוף מתוהם להתיצב נגד אויבם, וכי פתאום אמינופס עבר את אדמות חול ואבק ויתנפל עליהם ויכסם עד ארץ ארם. וכל איש הלא ידע כי גם בלי מלחמה לא קל הוא לעבור בחיל גדול פאתי הארץ ההיא.

אחרי הדברים האלה ברור הוא לפי מנישו כי אומתנו לא במצרים מולדה. וכי גם לא התערבו

הזה, אשר על פיהו בקש המלך לבצע את מעשהו זה, היה איש חכם ונבון, מדוע לא ידע לנבאות כי מן הנמנע הדבר הזה, כאשר סופו מוכיח כי כן לא היה, ועוד מה הוא אשר יביאנו להשבו כי לסבת מומי האנשים בבשרם וצרעתם ימנעו האלהים מהראות? הלא האלהים לא יכעס על בעלי מום רק על פעלי און. ועל דבר השמונים ארץ מצורעים וידועי חולי, איך אפשר הדבר כי נתאספו כל אלה יחדו ביום אחד? ועוד מדוע לא שמע המלך בקול הנביא, אשר צוהו ולמר כי כל אלה בעלי מום יגרשו מאדמת מצרים. והלך זה שלחם אל בקעות הלבנים, כאלו נצטרך לעשי מלאכה. ולא למען בער את הרע מקרב הארץ. ועד יוסף לאמר כי הנביא אבר את נפשו, לדעתו מראש את הרוץ אף אליו, ואת כל התלאות אשר ימצאון את מצרים אחרי כן, וכי השאר כל נבואותיו אחריו בעד המלך בכתובים. איך הוא הדבר כי הנביא היה לא יוכל להגיד את יום מותו מראש. ועוד מדוע לא יען למלך להרול מתשוקתו להוות פני האלהים פתאום. ולמה חרד לבו אל כל אלה התלאות הנוראות אשר לא ימצאון את בני עמו בחייו. ומה היא הרעה הגדול' מכל אלה אשר בגללה העביר את נפשו מארץ החיים, אמנם הבישו נא וראו את האולת הגדולה מכל אלה. הגה המלך אף כי כבר הגיד לו כל הדברים האלה מראש, ואחרי נבדה ונבעת לקראת כל הצרות והתלאות אשר יבואו על עמו, בכל זאת לא אבה לשלח את המנוגעים מארצו, ויסור מדברי הנביא אשר צוהו לשחר את אדמת מצרים.

הנה מניטו לא ישים לבו אל דברי שקר אלה אשר ברא מלבו. כי אלה המצורעים והמוץ האחרים אשר היו אתם, אף כי מלפנים היו כלם אויבי המלך ואויבי יתר רודסיהם הלוהצו' אותם על פי נבואת החזוה. אולם אחרי חופשו מאת הבארות חמר, ונתן להם מאת המלך עיר וארץ לאחזוה, יש להאמין כי כבר נסתה לבם אליו גם המה. ועוד לו נסרו בלבבם שנאה נמורה נגד המלך, או היו קושרים קשר בסתר עליו לברד, ולא היו נוספים להלחם עם כל המצריים, יען רובם אחיהם ובשריהם היו, ועוד לפי ידו כי כבר גזרו אומר לתת נקמתם בהם, היאומן כי יספר כי גם על אלהיהם ישפכו חמתם. גם לא יתכן להחליש כי יחפכו חקי ומשפטי המצריים מן הקצה אד הקצה, אחרי גדולו על ברכי תורתם זאת מנעוניהם גם המה. בכל זאת לא על אלה הבאים מירושלים יתנפל מניטו באשמה הגדולה הזאת. ויאמר כי המצריים עצמם אשמים בדבר הזה. וכי איך כתיבהם היו ראשי הקושרים, והמה הסתו יתר

רעמסס הנזכרים בפי מניטו, עוד יוסף לאמר
 כרבים האלה, "והרא אלה איוס אל אמינוס
 בהלום, ותוכיחו על פניו על הרבן מקדשה
 במלחמה. וכי הסופר הקרוש פריטיפנטוס נלה את
 אונו לאמר אם ישנה את ארץ מצרים מאנשים
 הטמאים, כי אז לא יבדלוהו ההזיונות עד. וכן
 אמינוס אסף מאתים והמשים אלף איש מנוגעים
 ויגרשם מקרב הארץ. וכי משה יוסף שניהם היו
 סופרים. ויוסף היה סופר קדוש. וכי שמותם היו
 ראשונה בלשון המצרי, שם משה היה הסיחון,
 ושם יוסף היה פתיסוף. וכי אלה השנים באו יחדו
 לעיר סין ושלוש מאות ושמונים אלף איש אתם אשר
 השאיר שם אמינוס אחריו, כי מאן לקחתם אל
 ארץ מצרים. וכי אלה שני הסופרים נרתו ברת
 יחדו, וישלחו מהנות לקראת מצרים, ויען קצרה
 יד אמינוס להלחם עמם. ברח לארץ כוש,
 וישאר אחריו את אשתו היה ותחבא במערה אוחה,
 ושם ילדה בן ושמו מיסיו, וכי כאשר גדל בימים
 יהי לאיש, דרף אחרי היהודים עד ארם, ומספף
 כמו מאתים וחמשים אלף, ויעלה את אביו מארץ
 כוש."

כזאת דבר הסופר כימירון. ובטח אומין כי מכל
 אשר הבאתי למעלה יתברר בלי כל ספק כי אך שקר
 וכזב בטאו שני הסופרים האלה. כי אם היה אמת
 בענין ספוריהם, אז מן הנמנע לא היו סותרים איש
 את רעהו ברוב פרטי דברי עדותם. אמנם כן דרך
 כל דוברי שקר מלבם, ותמיד בהדשים דברים אשר
 לא כן דבריהם בלתי מכוונים. הבישה וראה,
 הנה מניטו יאמר כי האות המלך לראות פני האלה'
 היתה הסבה העיקרית לגיש הטמאים, אך כימירון
 יעיד כי הסבה היה החלום אשר הלם בהראות איוס
 אליו. מניטו יאמר כי האיש המזהיר את המלך
 לטהר את מצרים שמו אמינוס. וכימירון יקראהו
 בשם פריטיפנטוס. ועל דבר מספר המון המגורשים
 עדותם מכוונת מאד כי האחד יאמר כי היו שמונים
 אלף, והשני יחליט כי היו כמו מאתים וחמשים
 אלף! האחד יעיד כי אלה הטמאים שולחו ראשונה
 לעבוד בלגנים וכי אחרי כן נתנה להם העיר אבאריס,
 ועוד יוסף לספר כי אך אז בקשו ישועה מאנשי
 יושלים, אחרי כבר קראו מלחמה ליתר עם
 המצריים. והשני אך יעיד כי יצאו ממצרים ומצאו
 שלש מאות ושמונים אלף איש בעיר סין, אשר
 נשארו שם מאת אמינוס, וכי אז שבו כלם יחדו
 ללכד את מצרים, וכי רק אז ברה אמינוס לארץ
 כוש. ועוד הנה זה כימירון החמיא בשפתיו מאד,
 מדוע לא השמיע אותו מאוזה עם היו רבנות

המצריים אתנו. כי אין ספק כי רבים מן המצורעים
 והטמאים מהו בבארות בארות המר, אחרי עבדם
 שם שפך ימים רבים, וכי רבים מהם מהו במלחמה
 אחרי כן, ויתרם אברו במלחמתם האחרונה.

ועתה עוד נשאר לי להתוכח עם מניטו על אודות
 משה. הנה גם המצריים מודים כי הוא היה איש
 פלאות ורוח אלהים בו. גם התאוו תאדה להתפאר,
 אף כי בדרך לצון וחרפה ואשר לא אמן בו, כי ליל
 אומתם היה, ויאמרו כי מולדתו בית שמש, וכי
 היה אחד הכהנים במקום ההוא. וכי גורש עם יתר
 העם בעבור צרעתו. אם אמנם כבר נתברר מתוך
 זכרונותיהם עצמם כי הוא חי חמש מאות ושמונה
 עשר שנה לפני זה, וכי אז הוציא את אבותינו
 ממצרים אל הארץ אשר אנחנו יושבים בה היום.
 ואי אפשר להאמין כי פרח צרעת בבשרו, אחרי
 בפיו ציונו והזכירו לאמר כי הצרוע אשר בו נגע
 צרעת ברד ישב מחוץ למחנה ובגדיו היו פרמים,
 ועוד הוסף לאמר כי הנוגע בו או השוכן אתו בבית
 אחד טמא הוא. ועוד אם היה שהיו בעור בשר
 איש ורפא, וישב לאיתנו הראשון, צדה איתנו
 להסדר במים חיים ולהתנחל, ולהביא קרבנות רבים
 ממזינים שונים ואך אז יבוא אל המחנה. ואלו היה
 משה צרוע, הלא יודה כל איש, כי אז ישים לבו
 ראשונה אל אלה דכאי רוח, וישב עמוס יותר, יען
 כמותו כמותם נמצאו ברעה הזאת. ולא לבד על
 דבר המצורעים אכן גם על כל בעלי מוס שם חקים
 ומשפטים, וכל כהן אף אם כבר בא בקדש אם יקרה
 לו פגע אדרי כן, הודיו משה שלא ישרת בכהונה
 עוד. ואם כן היאומן כי המחוקק משה יכתוב
 חקים כאלה נגד עצמו לבשתו ולהרפתו, ולבוות
 ע"י זה את יתר המצרות הנתונות ממנו, גם אין
 לתת מקום ליתר דברי מניטו באמרו כי השם משה
 היה מלפנים אוסרסוף, אשר אין אחזה כלל לשתי
 השמות האלה. ובאמת שמו משה על כי מן המים
 משוחו, כי מים בלשון המצריים מו א. לדעת
 כבר הוכחתי עד הנה באמת וצדק כי זה הסופר
 מניטו בכל עת דרכו בעקבות הסופרים הקדמונים
 לא נטה הרבה מדרך האמת, אפס בכל עת השפך
 אחריו דברים בדואים בלי שם אומרים, כי אז או
 יוסס הוא עצמו מבלי שום לב על הפך אשפוחתם,
 או שם מבטחו בדברי אלה הדוברים סרה עלינו
 מדוע לב ותדורות קנאה.

הנה כליתי בזה את דברי נגד הסופר מניטו,
 ועתה הנני להקור בדברי הסופר כימירון. כי כמותו
 גם הוא מתפאר את עצמו בתוך סופרי הקורות
 למצרים, ובתוכו שם המלך ההוא אמינוס ובנו

לפניו. וכל המשרתים עמם במזבחו, ויצו עליהם לאסוף כל האנשים השמאים. ולמסור אותם ליד אנשי הצבא למען ישאו אותם המדברה. אולם את המצורע' ישמו בפי עופרת ויורדו' במצולות ים כמו אבן. או המצורעים והמנוגעים מובעו במים. ושאריתם קצבו יחדו ויגרשום לארץ המדבר לגוע שמה. ויתאספו אלה יחד להתחכם על נפשם. ויאמרו איש לרעהו להאיר את ומנורו' במושבותם ולעמוד על המצפה. ולענות את נפשם ולצום הלילה הנאה לכפר את פני האלהים, למען ימלשו מרעת אויביהם. ויהי למחרתו יקם איש ושמו משה ויעץ אותם לשוב לדרך פעמיהם עד יבואו אל מקום טוב לשבת. ויצו עליהם לבלי הישיב או לתת עצה נכונה לכל איש, וכי כל עצתם תהיה אך רעה, ולנתוח' ולהרוס כל המקדשים ומזבחות האלהים אשר ימצאון. וכי כל שארית העם הזה בלב אחד שמעו בקולו ויעשו ככל אשר דברו, ויסעו כלם דרך המדבר, ויהי אחרי עברו כל הלאות הדרך, ויבואו לארץ נושבת, ויתנפלו על האנשים ויבזו את עריהם ואת מקדשיהם שישו באש. או באו אל הארץ הנקראת יהודה. ויבנו עיר לשבת בה ושם העיר ירושלים. כי שללו את המקדשים. אמנם אחרי גדלו והצליחו. המירו שם הזה לבלי היות להם לחרפה עוד, ויקראו לה ירושלים, ואת יושביה קראו יושלמים.

הנה האיש הזה לא נלה ולא זכר את שם המלך הנזכר בפי סופרים האחרים, אכן המציא שם חדש אשר לא שערוהו בלעזרו. ובבלי הזכיר את מעשה החלום ונביא המצרי, הנה הוא מיאהו לפני אלהי אמון, למען קחת עצה מפיו על דבר אלה המצורעים והמנוגעים. ואמר כי המון היהודי' התאספו יחד על המקדשים. והנה לא נודע הדבר אם בשם הזה כנה אלה המצורעים, או אלה האנשים המוכנים לכל אלה אשר נמצאו בין היהודים לבד. להיותו קוראם בשם עם היהודים מי אפוא המה אלה הנזכרים ממנו, אנשים נכרים, או יושבי הארץ ההיא, מדוע זה תקראם יהודים אם מצריים המה, ואם הם נכרים למה זה תכחיד תחת לשונך להגיד לנו מאין באו. ועוד היתכן כי אחרי ידה המלך רבים בים, ושאריתם נש המדברה, עוד נשאר המון רב ועצום, ולמה לא הגיד איך עברו את כל המדבר ההוא, ואיך לכו את הארץ אשר אנחנו יושבים בה היום, ואיך נבנתה עירנו, ובית המקדש הנודע לשם ולתהלה בין כל העמים, ועוד הלא היה לו

האלה, ומאין באו שמה, אם היו מצריים או מארץ אחרת באו. גם חזל האיש הזה בורא הלום איוזים מגלות את אוזנו על דבר המצורעים, מדוע לא אנה המלך להביא אתהם מצרימה. ועוד הנה זה כימירון יאמר כי גורש יוסף בומן אחד עם משה, והוא כבר מת דור רביעי לפניו, והוא כמו מאה ושבעים שנה. ומלבד כל אלה הנה רעמסס בן אמינוס' לפי דברי מניטו כבר היה לאיש צעיר ימים ויעזור את אביהו במלחמה, ויברח הוא ואביו יחדו ארצה כוש. וזה כימירון יודי כי אך נולד במערה אחרי מות אביו, וכי אחרי כן נבש את היהודי' במלחמה וירדף אחריה' עד ארם ומספרם כמו מאתים אלף. הוי מה נואלו דרכי איש ותחבולותיו, כי לא הגיד לנו מאומה מי ומי היו אלה שלש מאות ושמונים איש, גם לא דבר דבר איך נאבדו כל אלה הארבע מאות ושלשים אלף איש מני ארץ. אם נסלו במלחמה או עברו לרעמסס, ואשר הוא לזרא מכל אלה הוא כי אין ביכולת איש לגלות מתוך דבריו מי ומי המה אשר יקראם בשם יהודים. או אל איוז משחי המהנות יתן השם הזה. אם לאלה המאה והמשים אלף מצורעים, או לאלה שלש מאות ושמונים אלף יושבי סין. אמנם יראתי פן יחשבו הקורא את דברי ששתי אף למותר בהתאמצי להכחיש את דברי כותבים כאלה המכחישים את עצמם בדבריהם. ושוב יותר אם אך אחרים בלעדם היו ממקדשיהם.

מלבד אלה הרברים אשר הבאתי על אודות מניטו וכימירון הנני להוסיף דברים אחרים על הסופר לוימאכוס אשר כמודם כמודו נשא את הדבר שקר ההוא על לשונו. ועוד הפליא משניהם להרחיב בענין דברי תפל האלה, וזה אות נאמן כי רק מיאבתו הנרולה נגד אומתנו ברא כל זאת מלבו. ואלה דבריו. יתן היהודים היו מצורעים ומנוגעים ובעלי מומים אחרים, בימי בוקנורים מלך מצרים, ברחו אל המקדשים, ויהווו על הפתחים לבקש לחמם כרשים וזלים. ויען מספר אלה המצורעים גדול מאד, ע"כ בא רעב בארץ מצרים. וישלח בוקנורים מלך מצרים לדרוש באלהי אמון על הרעב הזה. וישיבהו לאמר, כי טהר ישחר את המקדשים מכל אלה השמאים ומכניסי האלהים, ויגרשם כלם המדברה. אמנם המצורע' והמנוגע' ישבע במים וישחר המקדשים יען אין חסץ השמש להניחם בין החיים, ואו הארץ חתן את יבולה, ויהי אחרי שמע בוקנורים את הדברים האלה, שלח אחרי הכהנים לבוא

דברי שקר ומדוחים כאלה על אודותם. והוא הסופר עוד העיו פניו לאמר כי קריאת שם העיר נתנה על שם שלל המקדשים, וכי אחרי כן המירוהו בשם אחר. וטעם עשותם ככה הוא פשוט, כי השם אשר קראו לה מלפנים היה להרפה ושנאה לבניהם אחרים, אף כי אבותיהם ראשונה אמרו בלבבם כי בשם הזה אך כבוד ינחלו. הלא נראה ונהנה כי האיש הערום הזה בכל לבו מבקש להרפנו, ולא ידע כי לא נמצאה כוונת שלל המקדשים במלה הזאת או בשם הזה אצל היהודים, כאשר הוא אצל היונים. ולמה עוד אוסיף לדבר לאיש דובר שקרים בענות מצדה כמוהו. ואחרי כבר גדל הספר הזה עד דיו על כן אחל ספר שני, ובו אביא יתר הדברים לתכלית ענין הזה.

ספר שני

דבריו בפרש, או להבין תכלית מאמרו. בכל זאת בתוך תעורבות וחשכת שקריו הכתובים באין סדר ומערבה, הנה הוא מודיע ראשונה דברים דומים בערכם אל הדברים אשר כבר חקרנו אחרים בענין יציאתנו ממצרים. שנית, עוד יאשים את היהודים וישיב אלכסנדראי. ושלישית, הנה הוא מעליל עלילות כדבר קרשי פהרות בין יתר המצוות הנהוגות בבית המקדש.

האומנם לפי דעתי כבר הוכחתי במפתים רבים ונאמנים יותר מדי כי לא היו אבותינו מילידי מצרים, וכי לא נורשו משם על דבר מומים בבשריהם ומחלות אחרות, בכל זאת אשים דברי גם על אשר אוסיף אפיון בענין הזה. בספרו השלישי המדבר על קורות מצרים כה יאמר: "הנה שמעתי זה כבר מפי זקני מצרים כי זה האיש משה סביב היה יליד בית שמש, וכי אמר בלבבו כי חובה עליו ללכת בדרכי אבותיו, ויתפלל תחת השמים ופניו נוטים אל הומות העיר, וכי אמנם הרם אותם ויבן שוב לקראת מורח השמש כי כן היתה מקום עיר בית שמש. וכי בנה עמודים תחת צללי המעלות, ותחתיהם מערה כתבנית אניה, וצל ראשיהם נופל לתוך המערה, ללכת סביב סביב כאשר יסוב השמש מעבר השני." אלה הם הדברים הנפלאים אשר יספר לנו החכם הזה. ולהראות כי אך שקר כל הספור ההוא יתבאר מתוך ספרי משה עצמו, כי הנה בצוותו לבנות את משכן הראשון לה' לא הוזכר דבר על תחנתו האמור, גם לא צוה לדרות הבאים

להוסיף דברים על אודות מהוקקנו, בלעדי קריאת שמו לבד, והיה לו להודיענו שם עמו ומשפחתו, גם היה לו להודיענו על מה נתן לנו הקים ומשפטי כאלה בדבר האלהים אחרים, ועל מה צוה בבלתי חמול על כל איש בדרך מסעיהם. כי אם היו הם אנשים מצריים, היתכן כי בפתע פתאום יהפכו את חקי ארצם. ואם היו אנשים נכרים, בלתי ספק היה להם גם הקים ומשפטים מאו ומקדם. הן זה אמת, כי נגד אלה המגשרים אותם מקרב הארץ אולי נשבועו לבלי רחם עליהם, ואולי טעם נכון היה אתם בדבר הזה, אמנם אם אחת דברו להלחם עם כל העמים, על פי רוע מעשיהם אשר יספר הסופר, וזה בעת נצטרכו לישועת כל העמים, יורה כי שנעון ורעות רוח לא מצד האנשים האלה, כי אם מצד הכותב

ידידי איפסארודיס הנכבד, כבר הוכחתי בספר הראשון את קדמוניות אומתנו, והראיתי אמתו מתוך כתבי הצורים והכשרים והמצרים עצמם, גם הבאתי רבים מסופרי יון להעיד עדותם אל הדבר ההוא. גם בארתי שקר דברי מינוס וכימירון וסופרים אחרים בתוך אויבי אומתנו. ועתה הנני להשיב ליתר המחברים הכותבים שטנה נגדנו. האומנם כי פל לבי אם שוה הוא בנוק העמל המורדה לענות גם את אפיון המדקדק אם לא. יען גם הוא מתאנה עלינו באותן העלילו' והתואנו' אשר כבר הוזכרו האחרים בלעדי, והדברים אשר אוסיף הוא מלבנו אך הבל ולוות שפתים המה. וברוב דבריו אך מדרף ומגדף הוא, והאמת אני ולא אכחש כי כל זה אות נאמן כי איש בער הוא. וכל מעשה ידו תעור עליו כי איש תוך ומרמה הוא. וכי לא טוב הוא מאחד הרוקים והשחזים כל ימי חייו. בכל זאת אחרי נמצאו הרבה מהמוין בני האדם אשר באולתם ישו און לדברי עתק כאלה יותר משמוע אל דברים כתובים בהשכל ודעת, וישמחו כי ימצאו מה לחרף בו את וולתם, ויהפכו עורף לכל המתקיב להוכיח כונם, אמרתי כי חובה עלי לבקר בדברו ואל יצא נקי בלי הקירה ודרשה. אחרי כתבו עלילות רשע נגדנו, כאלו הניש אותנו לפני השופטים הוא, כי כבר אמרתי כי יש אשר ישבעו נחת בראותם איש שושך בוד על רעהו. והוא בנפשו איש רוע מעללים וחשאתיו נגלות לעין השמש. אמנם לא דבר קל הוא לחפש אחרי כל

אחרים לעשות כמוהו. ועוד כי גם שלמה בנתוה בית המקדש בירושלים חדל מכל מעשי יוסי האלה הנזכרים בפי אשין, ועוד הוסיף לאמר כי כבר שמע מפי זקני מצרים כי זה האיש משה היה מילידי בית שמש. מה נכונים דבריו! אחריו הוא בעצמו היה צעיר ימים ע"כ האמין כי אלה הוקנים ממנו ידעו ודברו את משה, הנה החכם בעיניו הזה בלי ספק לא ידע להגיד שם הארץ המולדת את המשורר ואמרום כאשר לא ידע ארץ מולדת פיתגורס אשר חי זה ימי מספר לפניו, ובכל זאת קל היה בעיניו להוריע את זמן משה אשר חי לפנינו שנים רבות, ויבטח דבריו וקניו. וזה האות כי אך דובר שקרים הוא. ועוד בוא וראה בדבר ספורו אך הוציא משה את המצורעים והעורים והפסחים מארץ מצרים, עד כמה מגיע השבון וסדר השנים המנויים להכנס הערומ הזה עם השבונות יתר הסופר! אשר קדמוהו הנה מניסו יאמר כי היהודים יצאו ממצרים בימי מלכות תיתמוס, שלש מאות ותשעים שנה לפני פליטת דאנאוס לארץ ארגו, והסופר לזימכוס יודיע כי יציאתם היתה בימי המלך בוקאריס. והוא אף ושבע מאות שנה לפניו. מולו ואחרים זולתו כלם זכרו את היציאה כאות נפשים. אמנם זה האיש אשין ההפך להתיצב לאיש אמונים על כל אלה, חרץ משפטו כי יציאת מצרים היתה בשנה הראשונה באולימפיאדו השביעית, והיא השנה אשר בה נבנתה לפי דברו העיר קרמנוא על ידי הכנענים. ופעם הוסיפו להזכיר את בני קרמנוא, בלתי ספק אמר בלבבו כי אות נאמן זה בקורות העמים יאמץ את דברו. אמנם הוא לא ידע כי האות הזה יהיה לו למכשול. כי אם נשען על זכרונות הצוריים בדבר זמן אחוותם ראשונה בעיר קרמנוא, הנה שמענום לאמר כי חזים המלך חי יתור ממאה וחמשים שנה לפני בנין הבוא. וכבר הבאתי ראיות מתוך זכרונות הצוריים על אודותיו, וכי הוא הראה אהבתו אל המלך שלמה בתמכו את ידו לבנות את הבית בירושלים והנה שלמה בנה את הבית שש מאות ושתים עשרה שנה אחרי יצאו בני ישראל ממצרים. ובדבר מספר המגורשים ממצרים הוא אשין הולך בעקבות לזימאכוס ואומר כי היו מאה ועשר אף איש. אחרי זה יספר מקרה נפלאה לפרש את שם שבת, וכה יאמר, והי אחרי הלכו ישראל ששת ימים בדרך והנה מתניהם בצק, ועל כן שבתו ביום השביעי ואחרי באו לבטח לארץ אחוותם הנקראת יהודה. דבקו בששת המצריים ויקראו להיום ההוא שבת לאמר כי בצקת המתנים בלשון המצרי שבתים, ע"כ. מי לא ימלא

שחוק פיהו בשמעו דברי אולת כאלה? או מי לא יחרפהו מאדו הנבלים על דברו ככה, לפי דברו יש לנו להאמין כי כל מאה ועשר אף איש מאב כלם במתניהם. אמנם אם היו האנשים האלה עורים ופסחים ועוד נגיעים אחרים בהם כאשר יספר אשין. לא היו יכולים ללכת גם יום אחד בדרך. ונהפך הוא אחרי יכולו ללכת כל דרך המדבר הגדול, ומלבד זה להלחם ולהכניע את כל אויביהם בהכרח יש להודות כי לא כל העם כאבו במתניהם אחרי מהלך ששת ימים. כי אין דרך הכאב הזה לבוא על בשר נוסעי מסעות. ועוד אם נאספם יחורו רבנות רבנות איש תמיד ישמרו מספר צעדיה' לרגל המלאכה. גם אין לחשוב כי מאב כזה יבוא במקרה פתאומית. ולא ימצא איש פתי להאמין בזה. אולם עוד יודיענו הסופר הנפלא אשין הזה, כי בששת ימים באו לארץ יהודה' וכי משה עלה אל הר אודו אשר בין מצרים וערב ושמו סיני. ויהא שם ארבעים יום. ואחרי ודרתו משם נתן הקים ומשפטים לישראל. אכן אין יכלו להתמהמה ארבעים יום בארץ מדבר מקום אין מים לשתות, ועוד לנסוע כל רוחב הארץ אשר בין המדבר ובין ארץ יהודה בששת ימים? ועל דבר פירושו לשם שבת, הוא אות נאמן כי אך אירל ואיש בער מדעת הוא. להיות מלות שבו ושבת נבדלים מאד כנוכחם כי מלת שבת בלשון עברי פירושו לשובת מכל מיני מלאכה, וביאור מלת שבו בלשון המצרי הוא דברו מין כאב מתנים.

זה הוא הספר החדש לאשין המצרי על אודות יציאת בני ישראל ממצרים. ואינו כי אם מעשה ידיו ומוזמות לבו. אמנם למד זה נשתומם על דברי שקר אשר יספר לנו על אבותינו. באמרו כי מצרים היתה אם מולדת', אחרי גם לנפשו יתנבא! הן הוא נולד בעיר אוואוס במצרים, ובכל זאת בדרך יתפאר לאמר כי נשא ונעלה הוא על כל המצריים. את משפחתו ומשפחת אבותיו לא הכיר, ואמרו כי אלכסנדריא עיר מולדתו הוא לאות כי משפחתו בויה. הלא תראה כי כל אלה אשר טאנה נפשו יכנס בספרו בשם מצריים, ואלו לא חשב שם המצריים לבושת ודופה או לא חדל מקראו גם את עצמו בשם הזה. כאשר ידענו כי על אלה המתכבדים בנאון ארצם יאהבו להתפאר מאד להקרא עליה ויבנו כל אלה אשר בשקר יתישבו לארץ ההיא. ואשר יתפארו המצריים לאמר כי קרובינו ושאר בשרינו הם, הוא מביעם אשר אוכיר פה. אם כי הם חושבים ואת לכבוד ותפארת באמרו כי אחינו הם, או למינן מצואו רוחה במשכנם אותנו בנייהם

הרומיים גדלו מאד עד כי הרשו כמעט לכל אדם להקרא בשם רומי, ולא לבד כי הרשיון הזה נתן לאנשים יחידים, כי אם גם לעמים וימים שונים, כמו אלה הנקראים מלפנים בני אברו ובני מיריני ובני סבני נקראים היום בשם רומיים. ואם לדעת אפיון אין מן הנכון לקרוא בני אדם על דרך זה, או חובה עליו להדול גם הוא מקרוא את עצמו במינים הבאים בשם אלכסנדרי. כי איכזה יוכל להקרא אלכסנדריי גם הוא אחרי נולד בלב ארץ מצרים. הלא לדעתו אין רשות לכל אדם לעשות כואה, כאשר לא יחפץ לקרוא גם אותו בשם הזה. ועוד כי אלה הרומיים אשר עתה מושלי כל בני תבל הם כבר הוחרו את המצרים לנלתי הקרא על שם כל עיר וקריה. והוא אפיון הערם הלוקח כבוד לעצמו בדבר הזה אשר הוחרו עליו גם הוא, מתאמץ למצוא עלילות על העם אשר קבלו השם הזה לנחלה מאדוני הארץ. הלא נודע כי לא בהר אלכסנדר באנשי אומתנו לפקדם בין אורחי העיר הזאת, אשר בעמל רב יסדה, בעבור הרבות מספר יושביה, כי אם בעבור תת להם נמול חלף מעשיהם, יען חקר ומצא כי אנשי אמונה היו אתו כל הימים, וכי אך צדק וישר דרכיהם. כי נן דבר אקאמיאוס על אירוחינו. אלכסנדרוס כבר את העם ההוא מאד עד כי הניח את היהודים לשבת בארץ שמרון בלי מס עובר בעבור צדקת לבנם וישרת דרכם, וכן יאמר גם בתלמיס בן לאגוס על אלה היהודים היושבים באלכסנדריא, כי מבצרי מצרים נתן בידם למשמר, יען נסח בהם כי המה יגיני עליהם בכל נפשם ולבנם. ובעת נכסף לנחול בערו ממשלת קירנא וערים אחרות בארץ ליביאו שלה אורחת יהודי' להאחו בהם. גם בתלמיס הנקרא פילדילפוס לא לבד כי הוציא למרחב רגלי כל השבויים אשר תחת ידו מאו, עוד נתן כפר רב בעדם. ואשר הוא להפליא על כל אלה כי חשק מאד לדעת חקיני, ולאסף באוצרו את ספרי קדשנו. ויבקש אנשי לב להרנם לפניו את תורתנו. ולמען יעשה הדבר הזה על נכון לא חפץ להשען על אנשי דלת העם אך ציה על דימיפריא פאליריא, ואנדריאס ואריסטיאס לקחת את הדבר בידם, הראשון מאלה היה חכם לב ונבון דבר מכל הדור ההוא, ומרעיו המה אשר נבחרו להיות בשומרי נפשנו. כל איש ריא ויבין כי בתלמיס לא היה מתאוה לדעת את תורתנו והכמת אומתנו אלו שנא את מחזיקיה, ואלו לא יקרה תורתנו בעיניו עד למבזה.

הנה אפיון זה לא ידע דבר מכל מלכי מוקדוניא אשר למשפחתיה יתיחש, כי כל אלה הטיבו מעמו,

להפקד בקהלם בעשי רשעה וחמאה. וכנראה הוא הוד אפיון יוציא זה הדבר מפיו ננדנו [לאמר כי מצרים מולדתנו], למען שלם נמול לאלה בני אלכסנדריא יען נתנו לו משפח אורח בתוכם. גם יגיד אך ישנאו האלכסנדריים אלה היהודים היושבים בקדם. וישפך חמתו עליהם גם הוא אף כי גם אנשים מצרי' בתוכם. אמנם בשני אלה אך איש ודון הוא.

ועתה נרא נא ונתבונן על אלה החמאים והפשעי' אשר עליהם יתן אפיון קולו נגד יהודי אלכסנדריא, כי כן דבריו, "היהודים באו מארץ ארם, וישבו על ים סוער, קרוב לשאון הגלים." והנה אם נמצאה במקום שבתם ערות-דבר מה, הוא אפיון לא יבזה את ארץ מולדתו האמתית, כי אם את הארץ אשר בחר לו למולדתו, והיא אלכסנדריא. כי ידוע ומפורסם הוא כי פאת העיר ההיא הקרובה לחוף הים טובה מכל יתר חלקיה. ועתה אם היהודים לכו את חבל העיר ההיא בחוקה ויחדו בה עד היום הזה באין מספר ומשבית, זה יוכיח כי אך אנשי כח חיל המה. אולם באמת הנה חלק העיר הזאת נתן להם מאת אלכסנדרוס עצמו לשבת בו, ומשפט אחד עם יתר אורחי מוקדוניא. מי יודע מה היה דבר אפיון אם אהות היהודים היתה בניקרופוליס, ולא היו סמוכים לחצר המלך כאשר זה היום, ואם לא נתנו עם המוקדונים את שמם זה גם ליהודים עד היום הזה. אם האיש אפיון הזה היה קרוא ומתבונן בכל הדברים הכתובים מאת המלך אלכסנדרוס, או באלה הכתובים ביד בתלמיס בן לאגוס, או באלה הכתובים ביד המלכים אשר מלכו אחריהם, או באלה הדברים ההרותים על העמוד בקרית אלכסנדריא על אודות ההקים והמשפטים אשר נתן ויליאו קיסר היהודים. ואם אחריו קראו כל אלה היה מכבד לבו להכחיש. או איננו כי אם איש בליעל. אמנם אם לא ידע דבר מכל אלה, הראה בדברו כי אך כסיל ובער הוא. ואם יחשלא לאמר מדוע היהודים נקראו מוקדונים הוא את על אלתו. כי כל אלה היוצאים לשבת במרחבי תבל, אף אם רחוקים המה איש מרעהו בערך אומתם, נקראו על שם המביאים אותם אל המקומות החדשים. ולמה דבר על אחרים, אחרי ידענו כי כל אלה היהודים מאתנו היושבים באנפוכיא נקראים אנפוכיים, יען סילוקוס מיסר העיר נתן להם חלק ונהלה בתוך העיר ההיא. וכואת יעשין אלה היהודים השוכנים באיפיוס ויתר עיר יוניא. כלם נקראים ברשיון המלכים המושלים בלעדיהם הגולדים שמה ראשונה. ועוד הנה חסדי

מובה. והיה לו להרשיע אותה ולא אותנו. כי היא פעלה און וכל דרכיה עול ורשע, הן נגד כל קרובה לבית אבותיה, ונגד בעליה אשר נפשמ דבקה בה, והן נגד כל הרומיים ומלכיהם אשר עשו עמה חסד. גם צוהה להמית את אחותה ארטינו בבית מקדש אחד על לא חסם בכפה. ותהרוג גם את אחיה בסתר. ותהרוס את אלהי ארץ מולדתה ומצבנ' אבותיה, ואחרי נתן לה המלכות מאת הקיסר הראשון עוד העיזה פניה לקשור קשר על בנו מסרפו היושב על כסאו. גם הפתה ברוח ונוניה את לב אנשונינו ותפתחה להיות בתוך אויבי ארץ מולדתו. ולבגוד בגד באוהבי נפשו. ותשחד על פיהו את שרי המלכות, ותאלץ גם אחרים לקחת שכס אחד עמה בכל השאותיה. ולמה עוד ארבה שיה על הדבר הזה, אחרי ידענו כי בצאת אנשונינו למלחמה בים, אף כי היה בעלה ואב לבניהם, היא אלצתהו להסיר המשרה מעל שכמו, ולעזוב את כל חילו אחריו. וללכת אחריה מצרימה. ועוד בלכוד ולולו קסר את אלכסנדריא התמרמרה בלי מעצור ותקרא לאמר לו יכולתי להרוג ולאבר את היהודים אף כי בעצם די, כי אז לא תפול ממלכתי. הביטו וראו עד כמה הגיע אכזרותה, ואיך כל טובה נשתה, ועתה היש לנו להבלם מדברי אשין ולאשר קפצה המלכה הזאת את ידה מהשביר לנו בר כימי הרעב, אמנם כבר הושב נמולה בראשה. ומה אוסיף עוד לדבר על אודותינו היהודים. שאלו נא את פי הקיסר הנדול ויגידכם הוא עד כמה היינו לו לישועה. ועד כמה דבקנו בו באמונה נגד המצריים. דרשו נא מאת הפרתמים ומאת ספרי הקיהם ודתייהם. ומאת ספרי אנוספו הקיסר, וראיתם את כל אשר עשינו לטובת הרומיים ונוכחת. הנה מן הנכון היה לאשין לקרוא כל הספרים האלה, והיה לו להקור ולדרוש הישב אחר כל התעודות אשר נכתבו לטובתנו חתת ממשלת אלכסנדרוס וכל מלכי הבתלמיים, וכל אשר נכתב ונחתם בשביעת הפרתמיים וכל מלכי רומי הגדולים, ואם לא היה לאל יד גרמניקוס להשביר בר לכל יושבי אלכסנדריא, וזאת תעד נאמנה מה חוק או דרעב בארץ, ואיך היתה האדמה שגמחה מכל חטה ושעורה, ואיך בזה כל דופי נגד היהודי, כי כל אשר חשבו הקיסרים על יהודי אלכסנדריא הלא נודע הוא בשער. ועינן חדלם מהשביר בר אל העם, לא ליהודי' לבד נעשה זאת כי אם לכל העם היושב או באלכסנדריא. ובכל אלה נאותו היהודים להגן על כל אשר נתן להם למשמרת מאת המלכים מלפנים, רצוני שמירת הנדר, ולא חשבו מלכי הדור ההוא בכל עת וזמן להעבירם מן הנחלה הזאת.

כי בתלמיוס השלישי הנקרא אורגניסיס אחרי לכדו את כל ארץ ארם ביד חזקה לא הקריב קרבנות לאלהי מצרים על נצחונו, אכן בא ירושלימה וכמעות תורתנו הקריב קרבנות רבים על מובה אליהנו. ויתגבר נרבות רבות לכבודו כגדול הצלחתו, גם בתלמיוס פילומיטור ואשתו קליאופטרה נתנו כל מלכותם ביד היהודים, ושני שרי צבאם הראשים היו יהודים, אוניאס ודוסיתיאוס, ועליהם ילעג אשין. לו חסם אשין, תחת דחפו אותם הלא היה לו להלל מעשיהם בשער. ולברך אותם על אשר הצילו את אלכסנדריא באמרו כי אחד אורדיה הוא. כי בעת נלחמו אנשי אלכסנדריא עם קליאופטרה המלכה, וכמעט נשחתו ואבדו כין הארץ, או היהודים דברו על לבם ושלום נעשה עמהם על ידם, ובואת מלשו נשפתים מחרב איש ברעהו. אמנם יוסף אשין לאמר "כי אוניאס הביא מתנה קטנה אל העיר בעוד תירמוס ציר הרומים בתוך העיר." כן ונכון הוא, כי בתלמיוס פיסקו אחרי מות אחיו פילומיטור בא אל קירינא, ויבשג לגרש את קליאופטרה' ובינה מארץ מלכותם, ולשבט תחתיהם על כסא המלכות. זה הדבר אשר בעבורו יצא אוניאס להלחם עמו ולחסות את קליאופטרה. ולא אבה הילח לעזוב את בית המלך אשר בשחו בו בעת צרה וצוקה. על כן נתן אלהים אות ברית על מעשה צדקתו, כי בעת הלחם פיסקו עם מהנה אוניאס, וכל יהודי העיר אלכסנדריא נסלו בידו, אנשים ונשים ומין, הוא פיסקו הציגם כלם ערומים ואסורים באווקים להיות למרמס השילים והשנהבים כדי להשלים לשחת. וישק את השילים יין ושכר למען יעו עליהם כשכורים בלי חמלה. אמנם לא כאשר זמם נעשה, כי השלים האלה הניחו את היהודים האסורים לפניהם ויתנפלו בחימה שפוכה על ערת פיסקו וימיתו רבים מקרבם, ואחרי כן והנה ששן משחית נראה אל בתלמיוס ויזוהו לבלתי הרע לאנשים האלה. גם פילגשו אהובתו [יש אשר יקראוה בשם איתקה, ויש אשר יקראו לה אירנא] התחננה לפניו ותמצר בו לכלי חמוה המאה הגדולה הזאת. וישמע בקולה ויחנם על הרעה אשר עשה ואשר דבר לעשות. על כן היה היום הזה ליום טוב לכל יהודי אלכסנדריא מדי שנה בשנה, כי ביום הזה הצילים אלהים מכל אויביהם. ובכל זאת הנה אשין צורר הארם מלא את לבבו להאשים את היהודים על מלחמתם נגד פיסקו, תחת אשר היה לפארם ולשבחם בגלל הדבר הזה. גם יוכיר האיש הזה את קליאופטרה מלכת אלכסנדריא האחרונה וידבר אתנו קשות, אחרי היא שלמה לנו רעה תחת

לעבור על חקי ודתי ארץ מולדתו, אמנם נכונים המה המיד להכבד באנשיהם אם הכבוד הזה ממקור נאמן יצא ולפי ישרת חקי המכבדים. כי המה לא ישאו ברכה לכל איש אם בעל כבודו יתן להם כבוד ויקר. ולפי זה, אחרי בעיני אלה היונים ושאר העמים אך טוב ונכון דבר לעשות תמונות ותבניות, ולבם תגל מאד אם יתארו תמונות פני אבותם ונשיהם ובניהם. ויש אשר יבחרו להם גם תמונות אנשים זרים להם, ויש אשר יכספו גם לתמונות עבדיהם ואמחותיהם אשר אהבו, מי עוד יתפלא בראותו אנשים כאלה חולקים כבוד זה גם למלכיהם ומושליהם, אכן מחוקקינו הוזהרנו לבלתי עשות כל פסל וכל תמונה, לא מפני כי הפין מראש למנוע את הכבוד הזה ממושלי הרומיים, אך משנאתו כל דבר בלתי מועיל לאלהים או לאדם, גם צונו לבלתי עשות תמונות בעד כל בשר, כאשר נזכיר זה לפנינו. ואף כי לאלהים לברו אשר אין בריאת בשרים לו. בכל זאת לא הוזהרנו מחוקקנו בכל מקום לבלי כבוד ושבח את האנשים הראויים לכבוד ותפארת. אם לא תשכחות ותהלות אשר בהן נפאר את האלהים בשמים הנה. אמנם ברומות לאלה הננו מכבדים בנפש חפיצה את קסרינו, ואת עם רומי, הננו מקריבים ג"כ קרבנות בעדיהם יום יום, אף אם לא נקריב כל קרבן כזה המובא בהוצאות כל ערת ישראל גם לא בעד בנינו, בכל זאת לא נחרל מעשות זאת לאיתו כבוד מיוחד להקסרים. את אשר הגדתו עד כה יהי' די לאפיון לתשובה כללית לכל אשר אמר על אדות יהודי אלכסנדריא.

הנני מתפלא מאד על פוידוניוס ועל אפולוניוס מולו, המחברים אשר היו למקור לדברי אפיון. אלה האנשים יאשימו אותנו על כי איננו עובדים האלהים אשר עמים אחרים ראים, ופיהם יפערו להתגולל עלינו עלילות שקר ומשאות שוא ומרוחים, ומדוע לא שמו על לב כי לבושת ולכלימה החשב לכל איש חפשי להסיה כובים בכל עת ובכל זמן, ובפרש אף הרהינו עון לחפא דברים אשר לא כן, על בית מקדשנו, אשר תהלתו מלאה הארץ, וקודש היה לנו כל היום! אפיון בעזות מצח אמר, כי היהודים שכרו ראש חמור במקדש פנימה ויוסיקן לאמר, כי הדבר הזה נגלה בעת אשר אנטיוכוס איסיפוס שלל את בית אלהים, או מיצאו שם את ראש חמור כלו והב שהור ויקר עד מאד. "ראשית תשובתי לוח תחי' כי אם היו מוצאים ראש כזה במקדשנו, אם היה הדבר אמת כדברי אפיון, כי עתה הי' לו לשום יד אל פי ולבלי הרעים עלינו בקולו, יען מצרי הוא. וחמור לא יגיע מחתול

אמנם מלבד זאת הנה אפיון ימצא בנו עולה לאמר, אם היהודים אורדי אלכסנדריא הם מדוע לא ישתהוו לאלהי אלכסנדרי' גם המה? וזאת תשובתי, אם כלכם מצריים הנכם מדוע תמיד תנצו כלכם יחדו, ונלחמתם איש ברעהו על דבר תורת אלהיכם? לפי דבריך אין לנו לקרוא כלכם בשם מצריים, ובאמת גם בשם האדם אין לקראכם, יען את בהמות שדי תגדלו אשר רוחם וטבעם שונים מרוח וטבע האדם, אף כי רוח וטבע כל יצורי האדם תמיד שוה. ועתה אם אתם המצריים נברלתם בקרבכם עד כה, למה זה תתמחו על אלה הבאים לגור באלכסנדריא מארץ אחרת, אם ידבקו בתורה אלהים וילכו בחקותיהם ומשפטיהם אשר היו להם למורשה מאז ומקדם, אכן הוא יאשימו גם באשמה אחרת, ויאמר כי אנשי מרד ומעל אנהנו ואם אמת אשמתו וזאת מדוע לא יאשימו את כל קהלו על זה, הלא נודע כי בכל דרכינו כלנו כאיש אחד אנהנו. ועוד, אם תחוקו ותדרוש היטב אחריו דברים כאלה תמצא כי כל המורדים וקושרי קשר אך מאורחי אלכסנדריא כאפיון היו. כי ביום משול היונים והמוקדונים בתוך העיר כל אשמה לא הובאה לאלהינו ואין איש משריע אותנו מהלך אחרי תורתנו ומנהגינו הקדושים לנו מימי' מימיה. אמנם אחרי רבו המצרי' בתוכה או גדלה השערוריה ויפרצו הפורצים כהנה וכהנה, ורק אנהנו לבדנו נשארו על עמנו בלי מרמה. הן אלה המצריים היו מביאי העמל הזה ולא אחר, רוח המוקדונים לא היה גם, גם בית היונים חסרו, על כן הלכו בתועבות מצרים, ויחדשו את שנאתם הישנה נגדנו, כי כל העלילות הספורות שה נגדנו רק פרי הקנאה הן, יען ריב וביצה היה בקהלים, ויען רבים מהם לא זכו למשפט האוודים בעתם, קראו לרבים וזלזלו אשר נתן הרשיון הזה לכל עדתם מכבר, בשם נכרים. כי נראה לא אצלו המלכים מעולם את הכבוד הזה על המצריים כאשר לא עשו זה הקסרים הבאים אחריהם בימינו. ואחרי הביא אותנו אלכסנדרוס אל העיר הזאת ראשונה, הנה המלכים עוד הרבו לעשות עמנו חסד, גם לא השפיעו הרומיים בטובם את הברית ואת החסד הזה.

גם ישיענו אפיון על אשר נחרול מהקים כל סמל וכל תבנית לכבוד מלכינו ושרינו, כאלו לא ידעו המלכים ההם מזה דבר, וכאלו נצטרכו כלם לאפיון להיות להם לשה. ונהפוך הוא כי היה לו לתמוה ולתהפלא על רוחם לב ונגנות צדק אשר להרומיים, כי בכל מקומות ממשלהם לא יחפצו לאיץ כל איש

אזרח, למען הרשיענו. להשיב על דברי כוב כאלה, די לי לומר, כי אלה האנשים אשר מציאו לבבם לכתוב על אודות עבודת אלהים היה להם לשום על לבם ולוכר קושט ואמת אלה, כי החסא למייל ולהתהלך בבחי מקדש לא יגדל כל כך, כאשר לחפא עלילות שוא ומשאות רשע על כהני המקדשים. ועתה, אנשים מאפיו יבחרו יותר לעשות בנפשם שקר ולהצדיק מעשי מלך מחלל הקודש מלהגיד דבר אמת וצדק על אודותינו ומקדשנו, יען נכספה וגם כלתה נפשם לזכות פעלי אנשיוכוס ולהסתיר המאות תרמית וחלול הקודש אשר חסא בהצירו עלינו בעת אשר נצרך לכסף, לכן יבשו לחפש עולות ולדבר שוא בנו, ולהפיה כובים גם בענינים הנוגעים לימים הבאים, בפעם ההוא אפיו מתנבא בעד אחרים ואומר, אנשיוכוס מצא במקדש פנימה איש שוכב עלי כמדה ולפניו שלחן מלא מטיעמים ואוכל מדגי' אשר בים ומעוף אשר ביבשה, והאיש הזה החפלא מאד לו המאכלים האלה אשר נערכו לפניו. ומיד כאשר בא שם המלך מצא האיש ההוא און ותקדה בלבבו ויקוה כי המלך יושיפ לו עזרה ולכן נפל על ברכיו ויושפ יד ימינו אל המלך ויעתר ויתחנן לו להוציאו ממאסר חפשי, המלך צוה לו לקום ולשבת, ולהגיד מדוע הגזו יושב שם, ומי הביאו שם, ועל מה זה המטיעמים והמאכלים אשר לפניו? או באגדה ובדמעות על לחיו ענה האיש ואמר להמלך את רוב צרתו: יוני אנכי, וכאשר עברתי דרך המדינה הזאת לשחר מרפי, נתפשתי פתאום בידי נכרים וביאוני אל ההיכל הזה ויסגרוני פה, ואיש לא ראה אותי, אולם לחמי היה מנדנים ומאכלים זרים האלה, ובראשונה מאד שמחתי על מיצבי, אךן פעם אחר פעם חשדתי את האנשים ההם קן שם בלבבם דבר בליעל, ומאד נפלאתי עליהם. עד כי שאלתי את איוה מהמשרתים אשר באו אל הבית, והם הגירו לי כי למען מלאות חוק ומצוה מתורת היהודים הביאוני פה ויאכלוני המאכלים ההם, וכי אסור להם להגיד את דבר המצוה, וכי היהודי' מדי שנה בשנה לעתים מזומנים תופשים איש יוני ויאכלוהו ויסקנו בשרו, ואחר, יביאוהו אל העיר וימיתוהו שם ויקרבוהו כפי חוקיהם ודרכיהם רוב המין הונג. את מעיו קחו מקירו ורעומו ארמם, ועל הקרבת היוני ההוא נשבעו שביעה כי לעולם ישנאו את היונים תכלית שנאה. ואחר זה ישלימי את פני היוני המומת אל אחד הבורות". אפיו יוסף לאמר כי האיש ההוא בכלותו את הדברים ההם התחנן לפני המלך ויאמר כי בעוד ימים

ועז ובהמות אחרות אשר המצריים עובדים ומשתחיים להם. אמנם מלבד תשובתי זאת, נשגבה דעת ממני מה די' לאפיו אשר השמן לבר ולא הבין כי דבר כזה אף עלילת-שקר הוא ואין לו רגלים, אהנו היהודים שמרנו מעולם החוקים אשר בידנו, ותורה אחת לנו כאו כעתה, ואף כי רעות רבות מציאו גם את קרה ממשלתנו [כאשר יקרה לממשלות אחרות] ואף כי תיאום, ופומפי הגדול, וליקניוס קרסוס, ובפעם האחרון מיטוס קיסר, גברו עלינו במלחמות ואת מקדשנו שללו שלל, בכל זאת און איש מהם מצא שם רבר כזה ונהפך הוא, כי כל הדברים אשר ראו ומצאו הכל די' כפי היראה והקדושה בלי מצרים, דברים אשר און לנו לגלות לעמים אחרים. ועל דבר אנשיוכוס אישפונס, כל סבה נכונה ונאמנה לא די' לו לבר ולשלול מקום קדשנו, עינו ולבר לא היה רק על בצעו, ובעת אשר חסר כסף או בא ויצר עלינו, מבי לקרא למלחמה ולהגיד כי שונא הוא לנו מתמול שלשום, רק לפתע פתאום נפל עלינו בעת אשר אוהביו ומיודעיו היינו. וגם הוא לא מצא ערות דבר במקדש, ועל זאת יתנו עידיהן רבים מסופרים נכבדים, פוליכוס מלולפוליס, שמרבו מופשדיקא, ניקול' מדמשק, מומינגס, קתור הסופר ואפולודורוס, כל אלה החכמים מעידים ומגידים כי מחוסר כסף מלא אנשיוכוס את לבר להשפיע ברית האהבה אשר היה לו עם ישראל, ולמחר שלל חש לבוא אל המקדש אשר נמלא או כסף וזהב לרוב. הלא היה לאפיו לשום עין על כל הדברים האלה, אם לבר לא די' מלב החמור, וככלב עז נפש ורחו בקרבן, ככלב אשר המצריים עובדים, כי לא היה לו שום אמתאל לדברי שקר וכוב אשר דבר בנו. ואנהנו הצברים חלילה לנו מכבדו את מירוא חמורים, וחלילה לנו לעשות כתועבות המצרים אשר נותנים כבוד ותפארת לחיננים וצפעונים, ומאד יגדל הכבוד הזה, כי האנשים אשר החיננים פגעו בסם, או אשר הצפעונים נשכו אותם, נחשבו בעיני המצרי' לאנשים נכבדי אלהים. החמור הוא בעינינו כאשר הוא בעיני כל אדם משכיל וישר, חמור למשא, ולעשות את מלאכתנו, ואם ישרה הוא מדרכו ויאכל מהתבואה, או בשוטפים נסדוהו, ועתה אפיו הלה, אם כי לא מצא דיו ורגליו לכתוב מאמרי אשמה כאלה, או אחרי אשר התחיל לכתוב נכשל בדרכו ולא עלה בידו לגמור את אשר החל, יען כי לא הצליח עד כזה בכל עלילות רשע אשר התגולל עלינו.

עוד יוסף להעריך דבר שוא, ומליצה יונית

ויקריבו את הקרבנות על פי התורה והמצוה, וכנה היו עושים בצדקים, ובערב באו לסגור הבית. אסור הי' ג"כ להביא כל כלי אל הבית פנימה, ולא נמצא בפנים הבית רק מובהקת והקפידות ושלחן ללחם הפנים והמזמרה כאשר כתוב בתורת משה, זאת רק זאת היא תורת הבית ומשפטו, וכל דבר סתר אשר לא לגלות ולדבר בהחמוץ, לא נמצא בו מעולם, גם כל משתח וזבח לא הוכנו בו מעולם, כל החוץ היה וכל הדברים אשר אמרתי נודעים לכל, וכל העם יתן עידו להצדיק את דברי כי כנים ואמת הם, כי כל מעשי ועבודת המקדש גלויים הם. אף כי הכהני' נחלקו לכ"ו משמרות ולכל משמר ומשמר יותר מהמטש אף אשר בכל זאת רק בימים קבועים עובדים הכהנים עבודתם, ובכלות ימי עבודת כהני משמר אחד, בעלי המשמר השני ימלאו מקומם ויעבדו עבודת הקדש הקרבת הקרבנות, ואלה יתאספו בצדקים לקחת מאנשי המשמר הראשון את משחתו' הבית וכלי הקדש, ואין שם כל דבר הנוגע במאכל משקה, ואסור לנו להקריב על המזבח שום דבר מאכל וכדומה, חוץ מאשר מוכן להקרבנות. א"כ מה נאמר על אודות אפיון, אם לא כי מצא את לבבו לדבר בענינים אשר לא ידע ולא הבין, ומעולם לא שם על לבבו לדרוש והחקור אחריהם, ורק דבר שקר השמיע על ארוחתם! ובאמת לחורפה תחשב לאיש מלומד כמורו, אשר לא יצלה לכתוב קורות אמת, אלו ידע האיש הזה משפט קדושה בית מקדשנו כי טהה שם יד אל פיו מבלי הדג שמיץ דבר על אודותיו, אמנם הוא לא כן עשה רק בדה מלבו ספור הבל ורעות רוח לאמר כי איש יוני נהפס וכסתר בקדשי הקדשים ומאכליו שם היו מעדנים ובשר עוף ודגים, במקום אשר גם לאציל בני ישראל אסור היה להציג כף רגלם, אם לא היו כהנים, העלילה הזאת בלב חורש רשע יסודה, ובודוץ הפית אפיון כזבים אלה למען לקחת נפשות אלה האנשים אשר ממאנים להקור ולדרוש אחרי מקור כל דבר לדעת אם אמת הוא אם לא. וע"י עלילות שקר כאלה צרות רבות נמצאו אותנו.

עור הסיף אפיון רבני לעג ורעות רוח ויאמר לחוק את ספורו על דבר היוני כדברים האלה, אשר שם בפי היוני לאמר, כי בעת אשר היהודים לחמו מלחמות רבות עם היוונים, או בא אליהם איש מאחד ערי היוונים והאיש לקח נפשות אלה אילו אפולו. האיש ההוא [ישמו הי' זבדום] בא אל היהודים ויאמר להם כי יש עם לבבו להביא ולמסור בידם את אפולו אלהי דורא, וכי בנפשו לכנס אל המקדש, אם כל בני המון ישראל יחפצו

מעשים יובל גם הוא למות, ולכן יואיל נא המלך למשכן החרו עליו, ולעשות זאת למען אלהי היונים אשר אנשיוכם מכבד, ולהצויו מחדש אשר היהודים פשרו לנפשו, ולהצילו מצרתו. הספור הברוי הזה, מלא רשיה ועוות הוא. אמנם כל האמור בו לא יכפר עון אנשיוכם על אשר הלל הקדש, ואף כי מחברי הספור ההוא דמו נפשותם כי בזה יכפו מעשי הרעים, כי אנשיוכם לא ידע מרם בואו אל הקדש פנימה כי שם ימצא דבר כזה, רק לפתע פתאום נבואו שם, מצאהו, ולכן בכל אופן שיהי' מומות לבו לבה אל המקדש רעים והמאים היו, ורק למלאות שרירות לבבו הרע, הלל קדשנו, ובמשווי הרעים המאז לה'. ואפיון אשר יך לשקר עשה עש סופר, כאשר רואה הקורא מכתביו, כתב גם בזה את אשר אהבתו אל הכוב שמה בפי עמו. לא לבר מהיונים נבדלנו על ירי תורתנו אבל גם מעמים אחרים ובפרט מהמצרים, ובכל זאת נכרים ממדינות שונות באים בארצנו ויושבים בתוכנו, וא"כ מה זאת כי רק לשנוא את היונים נשבענו שבעיה, ולשפך רק דמם נקשר קשר? או היתכן כי נקדלו כל ישראל להקרבת היוני, ומעו איש אחד ישעמו המון אלפים אנשים, ומדוע לא ההוק אנשיוכם באיש החוא [היו מי ושמו לא הוגר, לנן] למען הביאו בנאון ונצחון אל ארץ אבותיו, כי אלו עשה כרבר הוה, כי עתה הי' נודע לירא אלהים ואוהב היונים, וע"י כלם היו לו לעור נגר שונאיו החיונים. ועתה אהל מהחוכה עוד, כי ענות כסלים רק במלים, ללא יועיל הוא, אולם טוב להעריך לפניכם הפעולות ומעשה הצדקה, אשר עיני' יקרו וכחשם בפניה' יענו. כל איש אשר עינו ארתה בנין בית מקדשנו יודע בנפשו איך מעולם לא נחללה קדושתו. ארבעה חצרות היו להמקדש, ולכל חצר וחצר בתי קדש, ועל פי תורתנו לכל חצר וחצר מעלה בקדש מיוחדת ואשר על ידה יבדלו זה מזה. בהצטר החיצון [הראשון] מותר הי' לכל איש לכנס ואפילו לנכרים, חוץ מנשים בימי נדת דותם: בהצטר השני נכנסו כל בני ישראל עם נשותיהם בימי טהרתם, ובהצטר השלישי לא נכנסו רק הוכרים מבני ישראל, אם טהורים היו, ובהצטר הרביעי נכנסו רק הכהנים לנשים בבגדי קדש, אולם לקדשי הקדש אסור היה ללך בן אדם לכנס חוץ מהכהנים הנדולים בבגדיהם היהודיים להם. ראה עד כמה הניעה שמירת הבית בקדושתו כי הכהנים לא נכנסו להבית רק לעתים מומנים, בנזק נכנסו הכהנים שימרו משמרת היום ופתחו לדתות ההיכל

וימים, לנפשו שנאה בלבנו נגד כל העמים הנכרים ובפרט נגד היונים". הלא היה לרוב שקרים זה להניד "ובפרט נגד המצרים" כי אלו אמר כן, היו דברי שקר אלה (על אודות השבועה) יותר מסכימים עם הכוזבים אשר הניד מראש על אבותינו, אם באמת נורשו מצרים לא על השא ופצע כי אם על דבר מחלוח רעות. אבל מהיונים הלא רחוקים אהנו עד מאד, דרכינו גבהו ורחקו מדרכיהם וארצנו מארציהם, ועל כן כל שנאה ונקמה מעולם לא היו לנו נגדם. ונהפוך הוא! כי פעמים רבות נתיחדו רבים מהיונים, יש מהם אשר שמרו דתי ישראל עד יום מותם ויש מהם אשר כשל נח הסבל להם בשמירת המצוות, והזרו לדתיהם כנראשונה. ומעולם לא שמע איש נוסח שבועה כזאת בקרבנו. ונראה כי רק אפי"ן הוא היחיד אשר שמע את השבועה הזאת, להיות כי הוא בעצמו מחבריה.

אמנם מי זה לא יתפלא על גודל חכמת אפי"ן אם ישמע מפיו דברים האלה, כי ראיה ברורה ונצחת היא כי חוקים לא טובים לנו, וגם דרכנו בעבודת אלהים איננה נכונה, כי לא מושלים אהנו רק משועבדים למושלים מהגוים, פעם לנו זה ופעם לנו אחר, וכי צרות רבות מצא את קריתנו, אבל לא כן הוא עם קרית אלכסנדריא, אשר מאז ומקדם קרמה קרית קסרית היא ולא נכנעה תחת הרומיים". אולם מה טוב היה לאפי"ן אם שם ידו לא פו! כי כל איש יאמר שנוד עצמו דבר. רק מעט מועיר הם העמים אשר הצליחו בממשלתם דורות רבים בלי הפסק, אמנם סבות ומקרי הומן הכנידו אנפם עליהם והביאו צוואריה' תחת עול אחרים, גוים רבים ועצומים נכנעו פעמי' אין מספר, אולי המצריים המה לבדם אשר יוכלו להתפאר בהצלחה נפלאה כזאת לאמר, כי מעולם לא נשתעבדו אל המלכים שכבשו אויב ואויפוא: בעבור האמינם כי כל מחנה האלהים באו לנו בתוכם כדי לעמוד על נפשם בהתחשפם במראות חיות הפראות. וידוע כי אלה המצריים מכל יתר הגוים אך רעה מצאתם כל היום, ומקדם קרמתה אף תחת שריהם ומושליהם גם יום אחד בשלוח והשקט לא ישבו. חלילה לי להללים ולהיכיר אותם על פניהם ולספר את הרעות אשר עשו להם הפרסיים, כי לא פעם ושתיים רק פעמים רבות החריבו שריהם ויהרסו בתי מקדשיהם ובאלהיהם עשו שפטים ושחטו אותם לעיניהם, כי לא לצדקה החשב לעשות כמעשי אפי"ן, אשר לא הציר נחומיו על התלאות אשר מצאו אנשי

לעלות אתו יחדיו. ובידום או הכין לו איזה כלי עץ, והכלי ההוא שם כאזור סביב לו, ובתוך הכלי שם שלש מערכות נרות דולקים וככה התהלך הנה והנה; והאנשים אשר מרהוק ראוהו אמרו בלבנם כי כובכ משמים יתהלך בארץ; וכי היהודי' הירו למחנה הזאת חרדה גדולה, ויעמדו כלם כאלמים מרהוק. וכאשר החרישו היהודים וחרדו למראה הזאת, אז מהר ובידום זה ויבוא אל מקום המקדש פנימה ויגול שם את ראש החמור כלו זהב וימהר לשוב לעיר דורא". כן שפתותיך דובבות אפי"ן? והנה הוא חיבש את החמור, והוא בעצמו החמור, ומשאות שוא ודברי הבל ישיע עליו, כי הוא כיתב ממקומות אשר לא היו; ומבלי דעת את הערים אשר דבר עם לכן משנה הוא מקום מעמדם לאמר כי ארץ אידומיאה נבול ארצנו היא, וקרובה לנו; ובכל הארץ ההיא אין למצוא עיר ושמה דורא; אף כי באמת יש עיר דורא בארץ כנען קרוב להר הכרמל אבל דחוקה מארץ אידומיאה כמהלך ארבעת ימים. ומדוע זה ישיע אותנו אפי"ן על כי אין לנו חלק ונהלה עם אלילי העמים, אם על נקלה אבותינו האמינו כי בעיניהם ראו את אפילו באקרבם, והתהלך בארץ בין הכוכבים, התמהו תמהו, העם אשר עושה זבח ומשתה לרוב, ומאיר מנורות לאין ספורות, ולפי דברי האשמה ההיא, בלתי ספק לא ראה העם הזה נר דולק מעולם, ועור תגדל הפליאה אחרי נסע ובידום דרך הארץ אשר המון אלפי אנשים בה ובכל זאת עין איש לא ראתה אותו, וכל איש לא מצא אותו ברוב, וכדברי הספור הנפלא נראה ג"כ כי ובידום בא ירושלימה בעת מלחמה ובכל זאת אין שומר אין שוער ואין איש מלחמה בשערי העיר! רי בזה! הן דלתות בית הקודש שבעים אמה קומתם ועשרים אמה רחבם, מצופים זהב סהור, וכמעט כלם מקשה זהב המה, ולא פחות מעשרים איש נצטרכו בכל יום ויום לסגור אותם; ולא היו רשאי' להניח הדלתות פתוחות, אף כי ובידום בעל הנרות הלוח פתח אותם כינע. אולי פתח אותם בהלומר, כאשר חלם כי גם ראש חמור בידו. אם ובידום השיב את ראש החמור לתוך המקדש, או אם אפי"ן לקחהו והביאו שנית אל הקודש פנימה למען ימצא אותו אנשיוכוס, ולמען יתן יד לעלילות וספור הכל שני של אפי"ן, כל אלה נעלמו מאתנו.

עוד הוסיף אפי"ן להפח כזבים באמרו "כי שבועה נשבענו באלהים עושה ארץ ושמים

יתר המצריים. אפיון מאשים אותנו על אשר מקריבים הננו בהמות לקרבנות, על כי לא נאכל את בשר החזיר, ויצחק בנו על כי נמול בשר ערלתנו. אמנם לא לנו בני ישראל רק זה המנהג להקריב בהמות לקרבנות, אבל גם עמים אחרים עושים כמעשינו אלה: בחשבו מעשה הקרבנות להטא ועין הלא כל איש יבין מזה כי מצרי הוא! כי אם היה יוני או מקדוניי כאשר התפאר בעצמו, כי עתה לא דוה לנו על זה. כי אלה העמים מקריבים גודי מאות בהמות לאלהיהם, וכן יעשו בכל הניהם, ובכל זאת עוד נמצאו בהמות השדה עד למרבה על פני האדמה. ואם כן מה החרדה הגדולה הזאת אשר חרד אפיון סן תכרת כל בהמה כן הארץ, אמנם אלו הלכו כל בני אדם בעקבות המצריים כי או באמת אפסו אנשים ותחתיהם מלאה האדמה בהמות וחיות השדה, יען נאלתי' המה בעיניהם על כן יגדלום ביתר שאת, אם ישאל איש' את אפיון לאמר מי מהמצריים הגדולים בהכמה ומוסר, או בלתי ספק יענה ויאמר כי כהני המצרים הם. כי כן נאמר בדברי הימים לבני מצרים, כי שתי מצות נמסרו לכהניהם מאת מלכיהם מקדם: עבודת האלהים, ולמוד הפילוסופיא והחכמות. ואלה כהני המצריים כלם נמולים הם ואינם אוכלים בשר החזיר, וגם בהקרבת קרבנותיה' אין איש לעזור להם בוביחיהם. ואם כן איפוא מה היה לאפיון בהרשיעו רק אותנו? אין זאת כי עיני שכלו הוכו בסגורים, אם רק בגלל המצריים בקש תחבולות לשיע עלינו חטאת, ועוד הוא מאשים גם אחרים בלעדינו, אשר לא לבד הם עצמם חיים על פי אלה החקים המתועבים בעיני אפיון, עוד לפי ערות אירודמוס ילמוד גם לזולתם להמול בשר ערלתם. ובסוף אאמינן כי גמולו הושב בראשו. יען חטא חטא בהרשיעו את תורת עמו וארצו על כן היה גורלו להמול בשר ערלתו גם הוא. כי פצוץ דכא היה במבושיו ויבקש מזור תרופה במול את בשרו. ואחרי לא עלתה לו ארוכה על ידי המילה כי מכתו אנושה מת במכאובים רבים. כל איש הולך ישר מחויב לשמור ולעשות ככל משפטי חוקי ארצו ואמונתו ולחיות בהם, ולא לדבר סרה על תורות יתר העמים. אכן אפיון זה חפר תורות עמו, והארץ לשון בדברי כוב עלינו! כה היה קץ חיי אפיון, ובזאת אשים קנציו למלין בתשובתי על אודותיו.

אמנם יען אפולוניו מולו ולוי' מכוס ועוד אחרים כתבו ספרים על אודות משה מחוקקנו ועל דבר

אחונא והלקידמונים, אלה האחרונים נודעו לתהלה גרב כחם ומיעומו, ואלה בני אחונא נודעו לדיוחם צדיקים באמונתם. גם לא ארבה אמרים על אודות מלכים רבים גדולים, אשר נודעו לשם ע"י צדקתם, ובתוכם קרויוס בפרט, ומהמון הצרות אשר מצאו אותו בחייו, אחריו ג"כ משריפת מבצר אחונא ושריפת בית מקדש עיר איפיוס, ובית מקדש דילסי, ורבבות ארמונים מקדשים אחרים אשר היו לאש לאלכה, כי היללה להרשיע האומללים סובלי צרות ויגונות, רק על אלה הצוררים עושי הרשעה התלונה. ועתה הנה השכנו דבר לאפיון המרשיע אימהנו, ושוכח את התלאות והצרות אשר מצאו את עמו המצריים, אין זאת כי אם סוסמרים מלך מצרים [המהולל ברוב התשבחות בימי קדם] אשר הולך רוחו אין נפשי להתפאר כעת על מלכינו דוד ושלמה אשר כבשו גוים רבים ועצומים, אמנם הלא נעלם מאפיון דבר אשר הכל יודעים, כי המצריי' נשתעברו להפרסי' ואחרי כן להמוקדונים בהיותם מושלי אויא, וכי היו להם לעבדים ולשפחות, ואנחנו לא לבד כי שוקטים היינו על שמרינו בימי קדם. עוד שררנו בכל המדינות אשר סביבותינו כמו מוא ועשרים שנה עד בוא פמפיוס הגדול, ובעת אשר כל המלכ' בכל מקום נכבשו בידי הרומיים אך אבותינו שלמים היו את הרומיים ולאחניהם נחשבו בעיניהם, יען חמיד ורחם נאמנה אחם.

אכן יאמר אפיון כי לא נמצא בקרב היהודים אנשי שם אנשים חכמים ונבונים, מפוארים על ידי טעמיו ואמניהם בכל מלאכה או המצאות חדשות. ואחר הולך ומונה את סוקראטס וסינו, קליאנתיא ועוד אחרים כמיהם, ועל כל אלה הוא מחלה אלכסנדריא לאמר אין מאושרת היא העיר הזאת אשר איש כמיהו בקרבה. ואשר הוא עד להפליא, כי אחרי כל אלה הוא קורא גם את שמו ומיחד כבודו בקהלים. כי מי כמוהו עד נאמן להעיד על עצמו? אחרי כבר נודע גם לאחריי' לאיש'לעיל אשר פעולותיו כדבריו משתחם גם ולא ירצו. ובאמת יאמר לו אוי לאלכסנדריא אם על כן היתה לתהלה יען אורח כמיהו בקרבה! אכן כי גם בקרבנו היו אנשי שם מאו ומקדם כמו בקרב כל יתר הגוים יודה כל איש אשר קרא את ספרנו על הקדמוניות.

על דבר שאר העלילות אשר אפיון נעולל בנו, ארמכ כי טוב לחשות הפעם מבלי השיב לו עליה' דבר, כי בכל אלה מאשים אך את עצמו ואת

חוקנו ומשפטינו, ובכל דבריהם אין אמת וצדק, אם לחסרן ידיעתם בענינים האלה, או מרוב רשעתם נגד אומתנו. על משה יאמרו כי נביא שקר הוא ואיש מרמה, וכל תורתנו תלמודנו היא רעון, ואין בה מאומה מן הצדק והיושר, על כן אמרת להשיב דברים אחרים כפי כחי ויכלתי על דבר יסודות ממשלתנו וממלכתנו בכלל ובפרט. לדעתי יתבאר מכל אלה כי תכלית חוקינו ודתנו אך מעלת הצדק והצננה, אהבה ורעות בין איש לרעהו, ולמען אהוב את כל האדם, ולמען האמת והמשפט, ולסבול כל עמל ותלאה בלב ונפש, ולשחוק ליום המות. והנני מבקש מכל קורא דברי האלה להתבונן בהם ברוח נכונה, כי אין לבי פה לשבח ולפאר את אומתנו יותר מדי, כי אם תשובה צודקת מאתנו, לקחה מותרך אלה התורות והמצו' אשר על פיחם אנו חיים, נגד המון התואנות שקר אשר נמצאו ונכתבו עלינו. ועוד להיות אפולוניו הזה לא כמעשי אפיין אשר התגולל בעליה אהת גדולה לעינו, מהתחך הנה והנה, עולה ויורד בכל ספרו, פעם יתן אותנו למכחישי אלהים, ושונאי האדם, ופעם יוכיחנו על פנינו על היותנו אנשי מורך ופחד, ופעם יחפז להאשימנו כי אהבי נאין וגואה אנהנו, וכי בשגטין נתנהג. ועוד יוסיף לאמר כי ירדנו אהורנית מכל העמים הנכרים ועל כן לא הישבנו דרכינו על פני הארמה לאישר האדם, אל כל אלה שמתי לבי ובשח אמתין כי אחרי הראיתי במופת כי זאת התורה והמצוה אשר היא כל חיינו, תלמד אך הסך דבריו, כי או יתבטלו כל עלילותיו לנצח. ואם אבטרך להזכיר גם חקי עמים אחרים המתנגדים לחוקנו, הלא יבשו בשער אלה אשר הואילו לבנות את חוקינו בערך חקיהם. גם לא יהיה או עד שתחוק פה לומר כי אנו אין לנו חקים כאלה כלל, כאשר אספר לפניך הקורא בקצור דברים, או כי אין אנהנו שומרים החקים האלה יותר מעמים אחרים.

ולמען תת ראש לדברינו אודיע בתהלה כי כל אלה אשר דבקה נפשם בדרכי יושר ומשפט, ואשר בחרו להיות על פני הארמה על פי חקים טובים, ואשר היו הראשונים לעשותם, המה הבחורים מכל יתר האדם, על דבר הצדקה והיושר, כי בנות השבע הנה. כל ישעם והפצם היה לשכן לבני האדם וליחת אמן בלבבם כי כל אלה המצוות והחקים אשר נתנו להם למורשה כבר נצטוו מאו ומקדם. ולמען לא יחשבו בעיניהם כנמשכים אחרי וולתם עושים מעשי אחרים. אך יתראו כאנשים הנותנים חקים טובים וישרים לחיי בניהם אחריהם. ואם כן הוא

כאשר דברתי, אך בואת יתהלה המחוקק אם ימצא דרך הישר והטוב בו יתהלך האדם כל ימי חייו, ולתת להם דעת להבין כי אך טוב הוא הדרך הזה, ולצוות את העם לשמרו ביהר שאת, לבלתי המיר דבר מכל חקותיו, לא בימי האושר וההצלחה ולא בימי הרעה. ואני הנני מתפאר לאמר כי משה מחוקקנו הוא הראשון מכל המחוקקים אשר שמענו שמעם, כי אלה הליקורטוניים וסילוניים וסליקום לוקרנסים וכל יתר הנביאים אשר היו לאות ולמופת בעיני היוני, כלם כמו ביום אתמול היו בערך משה נביאנו. עד כי אין זכרון לשמות תורה וחקיה להיונים מאו ומקדם. הלא אומירוס יהיה לעד על אמתת דברי זה. כי בכל שיריו וספרי מליצותיו לא העלה השמות האלה על שפתיו, כי באמת לא היה בדורו כל חקה במציאות אצל יתר העמים, וכל קהליהם אך במשלי זקנים וישנים התנהגו ועל פי מצוות מליכהם ומושליהם, מנהיגו בעל פה האלה היו להם למשמרת לדורות רבים אף כי פעמים רבות הלפוס והמירוס לפי צורך הזמנים, אמנם נביאנו ומחוקקנו אשר לו ראשית וקדימה על כל יתר המחוקקים (כאשר יעידון גם מקנאנו ומחפשינו), עמד לפני העם להיות למושל ויועץ היותר משובח, ובכל חקיו ומצותיו למד את העם לבחור את דרך החיים ויצו עליהם לשמרו ולעשותם, ועד כה הצליח בעצתו כי כל אלה אשר הכירו וידעו את מצותיו שמרו אותם ככתב עניהם וידבקו בהם. ועתה נרא נא ונתבונן מה היה ראשית פעלו, אחרי אבותינו גורו ואומר לענוב את ארץ מצרים לשוב לארץ אהותם, זה האיש משה לקח את רבנות האנשים ויציל נפשותיה' מצרות ורעות רבות ויביאם לארצם לשלום. וידוע אל נכון כי היה להם ללכת דרך ארץ הרבה בלי מים מלאה חול למען המלט מקף אויביהם, ועוד היה להם להציל בימי מלחמה האלה את נשיה' ושפם ושללם. ובכל אלה התלאות היה הוא להם לשר הצבא. ויועץ משכיל, וכל היום דאג עליהם באמונה, ועד כה הצליח כי כל העם נבחרו אף בו לבדו, ואף כי כלם שמעו אל כל מצותיו בכל זאת לא בקש ע"ז תועלת לנפשו בפרט. ותחת אשר בימים כאלה הלא כל מושל הגדול בהצלחתו יקח כבוד לעצמו, ויתאמץ למשוך ביד רמה, ולהעביד את בני עמו בשרך, הנה משה נביאנו אחרי גדלה הצלחתו מאד אמנם בקש לשנן לבני עמו צדקה ומשפט, ולהמשיך עליהם חסד ורחמים, ובוה אמר למרס על נכון מעלת היושר הנשועה בקרב לבו, למען יבטחו בו כל אלה אשר שמוהו עליהם למושל, אל כל זאת היחה משרתו

ולמען תת ראש לדברינו אודיע בתהלה כי כל אלה אשר דבקה נפשם בדרכי יושר ומשפט, ואשר בחרו להיות על פני הארמה על פי חקים טובים, ואשר היו הראשונים לעשותם, המה הבחורים מכל יתר האדם, על דבר הצדקה והיושר, כי בנות השבע הנה. כל ישעם והפצם היה לשכן לבני האדם וליחת אמן בלבבם כי כל אלה המצוות והחקים אשר נתנו להם למורשה כבר נצטוו מאו ומקדם. ולמען לא יחשבו בעיניהם כנמשכים אחרי וולתם עושים מעשי אחרים. אך יתראו כאנשים הנותנים חקים טובים וישרים לחיי בניהם אחריהם. ואם כן הוא

גם אנקסגורוס ופלטון ויתר החכמים אשר באו אחריהם, וכמעט כל שורשים, כלם הודו ואמרו כי אך אמת כל מהשבוטני על דבר האלהים. ובכל זאת יראו לנפשם להמתק סוד הזוה כי אם ליחודי סגולה, יען כל העם מחשבות פגול בלבנם. אבל מחוקקנו אשר כל פעליו ומעשיו היו לפי חקיו ומשפטי, לא די כי הצליח להורות לכל אנשי דורו להאמין בכל הרעיונות האלה, עוד שכן האמונה הזאת באלהים גם לורעם אחריהם עד עולם לא תמוש. והנה יתרון חקי תורת משה לתועלת בני אדם בכלל על חקי ומשפטי יתר המחוקקים הוא לסבה הזאת: יען הוא למד את העם דעת כי האמונה איננה חלק מן היושר, רק בהשך כי היושר חלק מן האמונה, רצוני הצדקה וההתאמצות והגדירות מן המתנות והאהבה בין איש לרעהו. כי כל מעשיו ותורתיו וכל דבריו [לפי דת משה] ילמדו וראת ה'. לא הניח מאחת מכל אלה בלי משפט, כי שני דרכים הם אשר בהם יחיה האדם וילמד דעת, האחד הוא על פי הלימוד בדברים, והשני על פי מעשה הדברים בידים. והנה מחוקקים בלעדו הצריכו בלבנם שני הדרכים האלה, ויבדלו אך האחד משניהם לבדו, או ע"פ בחירת האחד נעזב השני. כה עשו הלקרימוני והקרישים בלמדם את העם ע"פ המעשה ולא על פי הדברים. לא כן עשו אנשי איתונא וכמעט יתר היונים. כמה נתנו חקים ומשפטים אשר יעשה או אשר לא יעשו. אמנם לא דאגו להביאם בנר המעשה והנסיון כאחד.

אבל מחוקקנו שכל את דיו לשלב שני הדרכים האלה יחדו, כי לא הניח המצות להישות מבלי למד אותן גם בדברים, וכן לא הסתפק רק בדברים לבד מבלי עשייתם בפועל, וצוה להחל אותן מימי הילדות. גם דבר דבר על מאכלי כל איש, ולא השאיר מאומה ביד איש לעשות כאות נפשו. לסבה הזאת הגיד לעמו מה החיה מכל הבהמה אשר לא יאכלו, ומה החיה אשר יאכלו, ואך יתנהגו עם אנשים אחרים, ואך ידאגו חמיר על כל מעשי ידיהם, ומה הימים הנתונים למלאכה ומה הנתונים לשבתה, ובדיותנו על פי החקה והמצוה הזאת היינו כלנו כמו במחכה אב וארון ולא נחשא לאלהים לא בדרך ולא בשגגה, כי לא הניח השגגה להיות לנקיץ העונש, והוא נבר הישב כי התורה היא המזובה והיותר מועילה מכל תורות וזלחה, והניח את העם לשבות ככל מלאכתם למען הקהל יחדו לשמוע את דברי התורה ולמען הבין אותה באר הישב, לא פעם אחד לבר, או פעמים ויותר, וזלה

המזובה, ואחרי הראתו אותות ומופתים גדולים אשר לא יפלא מדוע כלנו תלינו בו את עינינו והשבנוהו לעד ומושל, איש אלהים, ויועץ פלא, ואחרי האמין בנפשו כי כל פעליו היו על פי האלהים, גור בלבנו ואמר לדבר הדברים ההם באוני העם, יען כל אשר יאמין כי עיני ה' שקדוהו על כל מצעדי גבר יורא מחמוא. מה היה משה נביאנו. לא היה נביא שקר, ולא איש תככים, כאשר אמרו עליו משנאו אלה עוי מצדו, אמנם היה כאיש מינוס אשר נשאוהו היונים עד למעלה, וכמו מחוקקים אחרים אחריו, כי יש בהם אשר חשבו כי חקיהם נתנו להם מאלהי אמון, ומינוס אמר כי שרשי חקיו מאלהי אפולו יצאו, ומפי אוריו ותומיו בדילפי, מי יודע אם אלה המחוקקים חשבו בלבם כדברת פיהם. אולם בואת הצלחתו כי כל העם האמינו בהם כי כל דבריהם אמת. ועל דבר מבחר החקים האלה בכלל, לדעת איוה הם היותר טובים ונכונים, ואם יש פעם להאמין כי איוה מהם נתנו מאת האלהים, הלא יקל מאד לברר, אחרי תלם ותשקל את החקים הפורשים במאנוי המשפט. כי כבר הגענו אל השאלה הזאת. הנה ההגדלים אשר בין המון החקים ומשפטים אשר לבני אדם על פני האדמה רבים המה מאד. אמנם כלם יחלקו למחוקקות האלה: יש מן המחוקקים אשר הרשו לשום עליהם מלך. ויש אשר ישימו עליהם רוזנים אדומים ממשפחות ידועות להיות להם למושלים, ויש אשר יבחרו לחת הממשלה ביד העם (רפובליק) אמנם מחוקקנו לא שם לבו אל כל אלה מיני הממשלות, ויצו לכוון ממשלתנו על פי ה' ולא אחר. כי אלהים לבדו הוא המושל וכל הכה והזיכולת אך בידו. וכה דבר משה על לב העם להאוב את האלהים. כי הוא בורא הכל אשר בו יחיה האדם בכלל ובפרט, ויוצר כל דבר אשר יבצרו יתפלל לפניו בצר לו. הוא הודיע את עמו כי עיני ה' משויטמות בכל הארץ ואי אפשר לכל אדם להחבא ממנו, לא במעשה ידיו ותהלוכותיו, ולא במחשבות לבביו, מלבד אלה הנה באר משה כי האלהים איננו נולד או נוצר, ולא ישתנה עד נצח נצחים. והוא נעלה ונשגב על כל הוד והדר אשר יצטרפו בן המותה, ואף אם ידענו את ידו החוקה, הנה נעלם ונסתר מאתנו עצמותו ואיכותו. אין דעתי מה נבאר אודי מחשבות נאלצו ממחיות האלהים ידועות כמו מן לחכמי יון המשוגחים, וכי הם כלם למדו זאת מן היסודות אשר יסר ארונוני משה. אמנם בפיה יודו ויאמרו כי צדק ואמת בכל מחשבו' האלה, ויחכנו מאד לרוח אלהים ולכבודו כי פיתגורוס

אך ישרה ונפלאה היא, כי אם לא נעשו החקים בשלימות כזאת, או אך חקים לא טובים המה וצרכים תקנה.

אמנם אחרי כי כלנו מאמינים בלב ונפש חפציה כי התורה הנתונה לנו היא על פי רצון האלהים הלא לחטא ופשע יחשב לנו אם לא נלכד אחרי הקהה ומשפטיה, כי מה הוא הדבר בתוכה אשר יחפץ איש להמירו, וכי הוא יחדש דבר יותר מעולה ממנה? ומה המה החקים ממוחקי? אחרים טובים מחקי תורתנו? אולי יש אשר יחשבו כי ראוי להחליף כל ממשלתנו באחרת, אמנם איה תורה טובה וצודקת יותר מתורתנו? הנה היא תלמינו להאמין כי אך אלהים לברו מושל כל הארץ, ונותנת כח ויכולת בידי הכהנים למשול בכל דבר הקשה, והמושל על כלם הוא הכהן הגדול. הכהני' האלה לא התנשאו אל המעלה ההיא על פי משה בעבור רוב עשרים ורכושם ועבודה רבה. אולם נתן כל עניני עבודת האלהים אל אלה האנשים אם ליעזרו גדול בהכמה ורעת ומוסר על אלה הקדומים לפניו, להורות את העם הרוך אשר ילכו בו. ביד האנשי' האלה נתנה שמירת התורה וחקי ומשפטי העם, כי רק הכהנים לברם נצפשו לשום ענינים אל כל הנעשה. ולשפוט את העם בכל דבר הקשה, והם לברם יענשו את ההוטאים.

אם כן אישא היש ממשלה אחרת עוד קדושה מזאת, היש עבודת אלהים טובה מעבודתנו, הלא כל קהלנו ועדתנו כלנו קדושים לאלהים, והכהנים תמיד על משמרת? יעמודו בלב טהור ותמים ובדאגה יתרה, וכל ממשלתנו כוננה עלינו כאלו היתה כלה רק קדש קדשים, כי כל אלה החקים אשר הנכרים בהנגם הניהם אינם יכולים לקיים אף אם רק ימי מספר המה, ויקראו להם בשם נסתרות ותעוועי התקדשות, הלא אנחנו נמלאם בעונם ונחת כל ימי חיותנו. הן אלה הרברים אשר עליהם נצטוונו אי נודהנו בנקלה ידועים הם לכל. הדבר הראשון הוא על אודות האלהים, כי כל היקום בו, וכי הוא שלם וטוב בכל, די וקים בהיותו ומחיה את כל, היה הוא ויהיה, את טובתו נכיר בכל דבר וענין, וגדול הוא על כל יצור, אמנם אין שיעור לגדלו ותוארו, אין כל יקר ישרוך את תבניתו, ואין כל תואר ומחשבה לשערו. לא נוכל לראות או לחשוב בלבבנו דבר כמוהו, ואין נכון להעלות במחשבה תמונה או תבנית כתבניתו, עינינו רואות כל יצורו ומעשי ידו, האור, השמים והארץ, השמש והירח והחיים, ותולדות כל החיים ופר כל עץ, כל אלה יד ה' עשתה, לא בידו ולא במלאכה ולא בעזרת

מדי שבת בשבתו, אל כל זה לא שמו לבם המתוקי' האחרים בלעזר.

ובאמת הנה רוב בני אדם על פני האדמה רחקו מאד מן החקים אשר להם עד כי כמעט התכזרו אליהם. ורק אחרי חטאם חטא או ישמעו מפי אחרים כי עברו על החק והמשפט, גם אלה היושבי' ראשונה במלכות בפייה יודו כי לא נודעו להם החקים, ועל כן יש להם להושיב אנשים אחרים היודעים את החקים לעשות משפט בארץ, לא כן המה בני עמנו, אם ישאל איש את האחר מאתנו על דבר התורה והחקים הוא ישיבנו דבר בנקלה יותר מאשר יניד את שמו, כל זה הוא מפאת למדנו אותם מאז יולדנו להבין שמין דבר מימי ילדותנו. וכלם כחורמים על לבנו הם. עוברי עבירה אך מעט המה בקרבנו, וגם אלה מעונש לא ימלטו. הוא הדבר אשר ברא בקרב כל עדתנו לב אחד, יען כלנו כאיש אחד מאמינים בכל אלה המחשבות בדבר האלהים. ואין כל פרץ והבל בכל מנהגי חינו', ואלה המנהגים הביאו האזנה והאזנה בקרבנו מכל יתר האדם, כי רק אנחנו העברים לברנו חלנו מסכות על שתי השעפים בדבר האלהים, ולהשוב מחשבות סתורות זו את זו, וכזאת עוד נמצא הרבה בין יתר העמים, ובאמת אין זה כי אם בין אנשי דלת העם לבד לפי רצון איש ואיש, אמנם גם רבים מהפילוסופים בהם הסבילו מאד בתקיתם והכחישו איש את רעהו, ואיזה פיהם השתמשו בדברים ומלים אשר על פיהם הללו את כבוד אלהים, ויש בהם אשר כשרו גם בהשגחתו על יצור האדם. אכן אין איש אשר ימצא הבל ויתרון בין כל מנהגי חינו', וכל מעשינו ופעלינו אחרים הם לכלנו, רק רעה אחת אתנו בדבר האלהים, והיא מכחמת עם תורתנו, לאמר כי עיני י' משושמות בכל הארץ, ורק פה אחר לכלנו בדבר חיינו, לאמר כי סוף כל דבר יראת י', וכזאת גם נשינו ושפחותינו ורבותו.

ובאמת הנה זה הוא מקור האשמה אשר בה יאשמו אתנו מקאנינו לאמר כי מעולם לא נמצאו בקרבנו אנשים חכמים וידועים ממצאי גדולות וחדשות, וכי נעדרו מאתנו דוברי צחות ומבני דמיון, כי יש אשר יאמרו בלבנם כי אין שוה הוא להתבונן בכל דבר הנמסר להם מאת אבותיהם מדור דור, ואך בזאת יתהללו אם יעברו גבולי המסורה והקבלה בלי מעצור, ונהסוך הוא בכל קהלנו, כי אך בזאת כל החכמתנו וצדקתנו לבתי הררר אחרי מחשבות ורות הפך קהינו ומשפטינו הראשונים, ומנהגנו זה אות נכון ואמת הוא כי כל תורתנו

כן לא יבעל איש כי אם אשתו אשר לקח, והשוכב עם אשת רעהו חטא הוא, מות יומת, וכן משפשו אם יחוקק איש נערה המאורשה לאיש אחר ושכב עמה, או אם יפתח בעילת בעל. גם תצוו התורה לגדל את בנינו, ותהיה את האשה לבלתי השדית זרעה בבטנה או אחרי לדתה, כל אשה העושה נבלה נזאת את ולדה היא מרצחת, בהשתייה נפש חי, וממעשת את מיץ האדם. על כן אם ימצא איש טורף ומרצה כזה פמא הוא. ועוד הגה התורה הצוה כי כל איש ואשה אחרי נחמו שכבתם יהיו כדרך כל הארץ לרחוץ בשרם במים וטהרו. כי את הבריאה הללו נפשם ובגשרם, כאלו הלכו לארץ אחרת, כי באמת אחרי דבקה הנשמחה בבשר האדם והיו לאחד, מלאה עמל ורוגו היא, ולא תצא לחששי עד יום המות, על כן הזהירה התורה על המהרה ארתנו יום המהרה הואת.

ועוד הגה התורה הזהירה ארתנו לבלתי קרוא הג: ועצרה ביום הולדת בנינו, למען לא תרב המשטה, אמנם תצוו כי ראשית דאנתנו חזיה לחנך הילדים מנוער לחולל מכל משקה, ולהיות חסיד זכים ותמימים גם תצוו ללמד את בנינו תורה ומוסר, ולהנכס בקיום המצוות, להוריעם את כל מעשי אבותיהם, ולמען יגדלו בחוק התורה מיום הולדתם, לבל עבר עליהם, ולבל יאמרו כי בלי דעת עברו עליהם.

גם דאגה תורתנו על דבר קבורת מתינו. מבלי העמים עלינו הוציאת כסף רב בעבור זה. ולא בקשה מאתנו להקים אבני מצבה גדולים ויקרים, והצו כי כל קרוביהם ישאו וילוו את מתיהם לקבריהם לספוד להם ולבכותם. ותלמד חקה אחת ללנו, כי כל איש העובר בעת קבורת אחד העם חובה עליו ללכת אחרי המת להיות בתוך האבלים גם הוא. גם תצוה לטהר את הבית ושכניו אחרי קבורת המת, למען לא יחשוב איש בלבבו כי חף הוא מפשע אם רוצח נפש הוא.

גם צוהה התורה על כבוד אב ואם להיות שני לכבוד האללים. וכל בן סורר ומורה הממאן לנמול מויבת אביו ואמו רגום יגמולו באבני וכות. התורה גם כן תבקש כי כל צעירי ימים יכבדו ויהירו פני זקן ושיבה. כי אללים זקן כל היצורים. היא לא חרשה ארתנו להעלים דבר מאת אודהינו. כי אין זאת אתבה נאמנה אם לא נבטח בהם בכל לבבנו. גם תהיה לבלתי גלות סוד אפ אם שנאה ואיבה ביניהם. ואם השופשק יקח שוחד משפט מות לו. וכל הקופץ ידו מאחור האביון יש לו רשע הוא. אין לבקש דבר מאת רעהו אם לא תתן מאוכזר לספקן

אחרים בלעדו. רק רצונו והצפנו היה לברוא כל דבר כלו טוב, ויהי כן. על כן מן הנכון כי כל לאמים ישבחוהו, וכל בך ירע לפניו, ואין עבודה קדושה כעבודה הואת.

גם אין לבנות כי אם מקדש אחד לאללים האחד. כי השיוון חסיד יסוד האמת והצדק. המקדש הזה נכון להיות בית תפלה לכל בשר, כל כהניו יגמדו חסיד לשרת בו. והכהן הגדול מאחזו בשנות חייו יהיה עליהם חסיד לראש. כל מלאכתו תהיה אך להקריב קרבנות לאללים עם הכהנים הגלויים אליו יחדו. ולשום עניניהם על מעשה החקים, לפתור כל דבר הקשה. ולחרוץ עונש על החוטאים ומי אשר לא יביא דברו לפניו עונש יענש גם הוא, כאלו הוא לאללים לבדו, ואם אנתנו נובח לאלהינו, לא למען רבות במאכל ובכשתה הוא, כי ביתרונות כאלה מאס האללים, יען כמה משדחתי את האדם, אבל תמיד אנתנו נעורים וזכים, ונכונים לכל יתר מלאכותינו, ונשאים אנתנו מיתר האדם. וגם בהקרבת הקרבנות חובתנו חסיד ראשונה להתפלל בעד אושר כל העם, ואחר בעד אושר נפשיותנו. כי כלנו נבראנו להאוב איש את רעהו, וכל מי אשר יבחר להתפלל בעד הכלל מהתפלל בעדו אהוב הוא בעיני אללים על זולתו, ואם נפיל תהנותנו ותפלותנו לפני האללים, אין לבבנו אך למען בקש טוב וחסד ממנו. כי כבר הושיב ומיטיב עמנו ועם כל העם, כי טוב ורחים הוא, אמנם למען קבל את הטוב ממנו, ולהחזיק בו אחרי קבלנו ארתו. והנה התורה צוהה אותנו רחיצות וטהרות אצל הקרבנות, ואחרי הלוית המת, ואחרי מקרה בלתי טהור, ואחרי שכבתנו עם נשותינו, גם בזמני רבים מלבד אלה, אשר לא אוכל למנתם פה. זאת היא התורה אשר למדנו על דבר האללים וקדושת עבודתנו, וכזאת תצוו תורתנו לעשות כל הימים. אמנם הביטו נא וראו מה היא אצלנו תורת הארשוין? זאת התורה תהיה ארתנו לבלי קחת לנו נשים כי אם ע"פ חקי הטבע אשר בין איש ואשתו. וזה לתכלית תולדות הבנים, אמנם כל משכב זכר שקץ ותועבה הוא. וכל העושה התועבה הואת משפט מות לו. ובקרתנו לנו אשה היא תהיה ארתנו לבלתי שום עניניו במיוחד ומתן, ולבלתי קחת אותה באונס, ולבלתי פתות אותה בערמה, כי אם בשאלת פי אביה או ארונה אשר לו היכולת לתת לאיש לפי קירוב המשפחה. כי כן אמר הכתוב "ואל אישך בשוקתך יהוא ימשל בך". על כן עליה לשמוע בקולו, ובכל זאת בל יבזה אותה, רק תדע חובהה לבעלה. כי האללים נתן המשפחה ביד ראיש. על

חיש מדר למות יוגשו. אכן כל אלה ההולכים אחר החקים בתום לב לא בזהב וכסף יוגמלו, לא בנזר עלי זית או אוב, או באות כבוד אחר כאלה להיות לו לתהלה בעיני העדה, וזלת כל איש צדוק וישר כשרון דעתו יגידנו, בנכות רוח נבואת מחוקקנו, ובאמונתו ותקותו באלהים, כי יש גמול לכל שומר החקים האלה, אף אם בעבורם ישלך מנגד נפשו, אחרי ימים ישובו לתחייתם, ואחרי תקופת מועד מועדים ייטיבו חייו מאשר היו מלפנים, לא לשוא הייתי כותב הדברים האלה בפעם הזאת, אלו כבר לא נודע בשער בת רבים כי המון האנשים בקרבנו פעמים אין מספר מסרו בקהל נפשם בשער עד צואריהם, לבלתי דבר דבר או שיחה קלה נגד קדושת תורתנו.

ועד באמת, אם אומתנו לא היתה נודעת ומפורסמת כאשר היא היום בין כל בני החד, ואם כל חקינו ומשפטינו לא היו גלויים לכל כאשר הם היום, ואם היתה לאמונה כי איש אחד בסתר כתב כל דברי תורתנו מלבו, ויקראם באוני היונים, או אם אמר כי מצא אנשים מעל גבולי הארצות הידועות והגלויות לנו, החושבים מחשבו' שגבות כאלה על היות האלהים, והדברים מדרור דור באהבה עצומה בחקים כאלה הכתובים בתורתנו, לדעתו או כל לאומים כאיש אחד אך יהלום ויפארום עד למעלה. בוטחם את גורל חקיהם עם כל החמורות והליפות הרבות אשר נעשו בם מפעם אל פעם, וכל אלה לעת כואת אשר נסו סופרים ומחוקקים רבים לעשות חקים כמותם בעד ממשלות עמיהם. וכל העם ביום ולועים לאמרי כי אף הבל והתעוים כל יגיעתם והפצפם, וכי אין ביכולת איש לנצע מעשה הזאת, ולא אוכיר דבר מכל יתר החכמים אשר כבר הואילו לכתוב בספריהם על אודות הענין הזה. אף אפלטון עצמו, המפואר ומהולל מאד בעיני היונים על דבר כל תהלוכותיו וצחות לשונו, ועל דבר כחו ויכלתו למשך את לבות שומעי וקוראי דבריו מכל יתר החכמים בלעדו, היה שחוק גם הוא בעיני חכמים רבים וזלתי אשר להם לב להבין עניני ממשלה (פוליטיק). אף כי כל קורא דבריו בעינים כקחות ימצא כי מציאותו ודוקו נאים הם, וקרובים כמעט למנהגי כל המון האדם, ועוד, אפלטון עצמו יודה כי אין נכון להודיע להמון האדם חסרי דעת ותבונה הרעיון האמיתי בדבר האלהים, ובכל זאת בעיני רבים לא סובו חקירות אפלטון מחקריות הבל אחרות הכתובות בתחבולות איש ומומותיו. אמנם ליקורגוס המחוקק רם ונשא הוא בעיניהם, וכן יפארו כלם את ספרשא המחוקק על אשר לא נמח מכל חקריותו

בירו. אסור לשלות יד בכל דבר רעהו. אם כסף ילה איש את אחיו נשך ותרביית לא יקה. אלה הם החקים ועוד רבים כאלה המאמצים ומחוקקים קשר קהילתי יחדיו.

גם נכון וראוי להודיע את החקים הישרים אשר הנחילנו מחוקקנו בדבר תהלוכותינו עם הנמרים. כי מתוך אלה תראה ותשכיל כי לא היה לאל ידו לעשות חקים טובים מהם. מבלי להרוס את הקי ממשתלתנו, ומבלי לבוש קנאה נגד אלה המבקשים להיות שלמים אתנו. וכד נחננו מחוקקנו לקבל בתוכנו כל אלה הנאותים ללכת אחרי חקינו לעשות אותם, רק אם על דרך אהבה וזיהבה הם. כאלו חיננו כלנו גוי אחד, לא לבד בכל מקנה ורכוש אשר אתנו, אכן גם בכל מקנה ורכוש כל אלה הנאותים לשבת אתנו יחדו. אמנם לא יתן מחוקקנו אהודה בתוכנו לכל אלה הבאים רק במקרה דרך גבולינו.

ולמם מלבד אלה עוד אתנו חקים אחרים אשר הנחילנו מחוקקנו מראש, לעשותם בכל עת וזמן אל כל בני האדם, לתת אש ומים ומוון לכל מבקשיהם, להורות להם הדרכים, ולבלתי הניח מתיהם בלי קבורה, וצונו להיטיב גם לאויביו. כי לא הניח אותנו לשרוף שריהם, או להשחית עצי פריהם לנרד עליהם נזן, גם לא הניח בירינו לשלל ולבז את הרוגי מלחמה. גם דאג בעד טובת השבוי' לכל המצאם רעה בתוכנו, ובפרט הנשים השבוי' לבל ענותם, הנה באמת עד כה למד אותנו מדות טובות וישרות עד כי נתן חמלתו גם לבהמה וזיה, לפלתי עבד בהם בפקד, לא בדינו ולא בירי אחרים, גם אין לנו רשות להרגם אם יבואו אל פתחינו לבקש שרף, או להמית אם וילדיה, ונהפוך הוא כי גם בארץ אויבנו תמיד עלינו. להיס על אלה הברואים לעבוד בעד האדם, כה הורה אותנו מחוקקנו ללכת בדרך הישר, בלמדו אותנו חקים טובים כאלה אשר מהם יצא לקח טוב, ויצוה לענוש לכל עוברי החקים האלה מבלי הניחם לנכות פשעים.

הנה רוב החפאים אצלנו גדולים ונוראים הם מאד, כמו הנואף, ומאנס הבתולה, והשוכב משכבי זכר, או הנותן את זכר לשכב עמו, משפט מות להם, גם יש אתנו בעד העבדים חקים דומים לאלה, כי אי אפשר בלעדם, ועוד אם יונה איש את עמיתו במדה או במשקל, או במקנה וקנין יונה, או אם יגנוב איש דבר רעהו, או שלח ידו בדבר רעהו אשר לא נתן לו לקדון. כל אלה ישאו חטאם, לא כעושים בין יתר העמים, כי אם גדולי' וקשים מאלה. אמנם אם יחטא איש באביו ואמו, או אם את האלהים יקל, אף אם לא כלו מעשיהו,

ולא לאכול במקרה לחאבון, ולבלתי שטוב את נשניו במשרות שן שלא כדת דין, ולשמור כל שבתותינו, יען אלה מלומדי מלחמה המכניעים את אויביהם תחתיהם במצור, לא יאהבו לחיות כחיותנו וכדרכנו, אמנם אנחנו כבר הסכננו מעודנו אל החקי' האלה, על כן יש תמיד ביכלתנו להרהיב עוז בנפשנו בכל עת וזמן.

עם כל אלה הגה לזימאנוס ומולין ועוד סופרים אחרים [יוליו שקר וצודי לבות הנערים הנוצרים כמוהם] דברים עלינו טרה ואומרים כי כלנו רשעים אנחנו מכל יתר בני האדם. הגה אין לבני הפעם לחקור ולדרוש אחרי הקי עמים אחרים. כי זאת חקת ארצנו לשמור ולעשות את מצותנו מבלי האשים אחרים בלעדינו על דבר הקתיהם. ועוד כי מחוקקנו הוזהירו באר הישב בלתי שחוק ולעג לאליה נכר אם כאלהים נחשבו בעיני עמים אחרים, מפני קדושת השם הזה אשר יתנו לאלהים, אמנם אחרי אירובים אלה יתאמצו להרפנו על דבר הנדל הדרות בינינו, לא אוכל התאפק עוד מבלי השיבם דבר. ובפרט כי כל הדברים אשר בשי להכחישם, הלא כבר נאמרו מפי רבים זה כמה, והם היו חכמים ונבונים וידועים, כי מי מן היונים אשר בחכמתו נודע לשם ולתהלה כבר לא הוכיח על פני אלה המפורשים המפוראים והמחוקקים המפורסמים על אשר ערבו לבם להפיה כנבים בין העם בדבר האלהים? כמו אלה המחשבות הוות לאמר כי יש רשות לכל אדם לחשוב כי האלהים רבים המה אין מספר, וכי האלהים פרים ורבים, וכי יש דמות וחבנית יכלם כפי שיסבול האדם במחשבתו. גם יתנו להם מהלכים בין החיים, להגיד לכל אלה ואלוה את דרכו, כאשר יבדילו בין מיני החיה והבהמה. ויאמרו כי יש אלהים רבים במציאות ים, ועוד אלהים אחרים בנפן הארמה, והיותר זקנים מהמון האלהים אסורים בשאל ואבדון, וכי יש אב אחד לכל אלה האלהים היושבים בנן ערך, והוא ארון גם אכור בכל דרכיו. וכי בעת דוע הגה אשתו ואחיו ובתו (אשר יצר מתוך ראשו) פתאום קשרו עליו קשר יחדו, וילכדוהו וישמוהו במאסר, כאשר עשה גם הוא בימים מלפנים, בתחו את אביו הסודר.

ובצעד כבר התלוננו רבים וכן שלמים על מחשבו' ורות כאלה. גם לעגו אל כל אלה החושבים בלבבם כי ראוי להאמין כי יש בהמון האלהים צעירי ימים בלי זקן, ויש אחרים שבעי ימים ובעלי זקן. וכי מלאכות שונות לכל אלוה ואלוה. האחד לומש ברזל ונחושת, והאחרת אורנית. האחד מושך

ימין ושמאל ימים רבים. מכל אלה ראינו ולמדנו כי טוב ונכון הוא תמיד לחיות דבקים אל ההקים, אכן כל אלה המפלאים ומהללים את הלאקדימונים יזכרו נא את מספר הימים אשר עברו מיום נתנו חקקהם ויערכום עם מספר אלפים שנה מיום היינו לממלכת גוי, גם יתנו אל לבם כי אלה הלאקדימוני' אף כי שמרו את חקקהם ומשפטיהם בתמימות כל ימי החופש אשר להם, ויהי אך נפלו מגורלם וממשלתם כמעט נחשו כל תורת חקקהם. לא כן אנחנו, דאומנם נתקו רגלנו רבות פעמים ממצבנו ומאשרנו, ע"ש המאורעות אשר קרו בין מלכי אויאי, בכל זאת לא סרנו מחקינו בכל תלאותנו וצרותנו, לא מרפיון דים ולא למיץ בצוע בצוע. ועוד, אם ישים הקורא אל לבו כי גדלו התלאות אשר מצאנו מכל אשר מצא את הלאקדימונים בגריו חיל, כי המה את שדותיהם לא חרשו ואת הארץ לא סחרו. רק ישבו שקטים ושאינים בקריהם, הפשים מכל עמל ומשא, אוכלים ושותים מטוב הארץ, ומבקשים תמיד לכסות כחם וגבורתם בתהבולות שונות כדי להוק גוויתיהם, ואת כל מלאכתם יעשו בדי אחרים העומדים לשרתם ככל ענין חופץ לצרכי מחיהם, גם כל מאכלם הונק ע"י אנשי זולתם. וכל המעשים האלה היו עושים למען יוכלו לכל אויביהם המתגרים אתם במלחמה. ואיני צריך להוסיף פה כי בכל זאת לא היה בידם מאו לשמור ולעשות חקקהם כמשפטים, ולא מהי מספר לבד כי אם המונים המוני' מהם עברו על חקקהם, ומסרו נפשותם בהרבה ובקשתם בדי הצר ואויב.

והנה דבר אומתנו ש לאל ידי להחליש כי לא נמצא בקרבנו מאו ומקדם יותר מאחד או שנים אשר הללו את תורתנו, לא מאימת מות פתאומי כמות הללו הרב במלחמה, רק מחדות מות הגא ביסורים ועניוים קשים, ואשר יראה בעיני האדם היותר קשה מכל מיתות משונות ידועות. ואני אשוב כי כל אלה אשר נצדו אותנו לא למען הארתנו את תהלת שנתם נגדנו אחרי נפלו בידם המיתו את אנשינו במיתות קשות ורעות, רק בעבור מלאות תאותם להוות מהזה גדול ונפלאה, והיא לדעת הנמצא איש אשר יאמין כי אין רעה גדולה בארץ מלהכחיד את תורת דתו או לבשא שיהיה קלה נגד חקי אמונתו באונם ובעל כרחו. וכמו כן אל יתמה איש עלינו, אם ישמע כי תמיד נכונים אנחנו לסוף ולנעו בעד תורתנו יותר מכל האדם על פני הארמה. כי יתר האנשים לא בנקלה יחסצו לעשות את אשר נעשה אנחנו, כמו לעשות מלאכה בידיים, ולהעמיש באכילה, ולקבוע עתים מוזמנים לסעודתנו

גם המתארים בשדר, ועושי פסלים הרמים, כלם בתחבולותיהם מצאו להם כח ויד בין עם היונים, האחד יעשה פסל מחמר, והשני אך תאר פניו יתאר. אמנם כל אלה אומני יד אשר מצאו חן ואשר היו לפלא בעיני העם, להם הניאו תמיד שן וחב לרוב לעשות אלהים חדשים. זה הוא הדבר כי יש ממקדשיהם העומדים הרבים ושוממים, ויש אשר עורם היום לכבוד ולתהלה בעיני העם, ומהודרים ומפוארים בכל מיני קדושה ופהרה. מלבד זאת, הנה האלהים הראשונים אשר חלקו להם כבוד והדר מאז ומקדם, כבר זקנו ובאו בימים, ואלה האלהים אשר מלפנים היו במעלה השנית [בחרתי בלשון כבוד כאשר יכולתי] באו חתהיהם להיות ראשונה במלכות. ועוד אלהים חדשים מקיוב באו אשר אליהם ישתחוו, ובכל זאת גם ממקדשיהם יש אשר כבר שימומו וחרבו, ויש אשר ישונו לבנות אחרים תחתיהם. הכל כרצון ותארת האנשים, תחת אשר היה להם לדבוק תמיד באמונתם באלהים מבלי כל חלף ותמודה.

ועתה הביטו וראו. הנה אפולוניוס מולו היה אחד מכל אלה המתנאים ובוטרי לב. אמנם מכל אלה אשר אברתי עד הנה לא נעלם מאומה גם מחפילוסופים האמתים בקרב היונים. המה ידעו מאד מכל משאות שוא ותעתועי הבל האלה וע"כ נעלה נפשם במ. וכלם כאחד חסתימו אתנו בכל דעותיהם בדבר האלהים. לזאת היתה רעת אפלטון לבלתי בחור באחד המשוררים החם להפקד בין חיושבים בממשלה. ואף כבוד אומירוס עצמו המוכתר בכתר המעלות על ראשו ומשוח בשמן בל תחד בקהלם. פן דעותיו בדבר האלהים תשחיתנה את לב האדם. ועוד, הנה הוא אפלטון מלא אחרי מחוקקנו בדבר הזה גם הוא לאמר, כי כל איש ישמור ויעשה את המצות הזאת. ללמוד ולקיים את כל החקים כמשפטם גם הוהיר אותם לכל יתערבו עם אנשים ורים פתאום למען תהיה ממשלתם תמיד נקייה מכל דופי. ואך אלה יהיו בין שריה ושופטיה המתמצי' לשמור את כל חקיה' בלי מעצור. אפולוניוס בהעלילו עלילות נגדנו נתן את לבו אל כל זאת, ולא התבונן איך אנחנו מרחיקים את כל אלה האנשים הנברלים במחשבת' ובדעת' מעמנו בדבר איכות האלהים וכי אין לבבנו גם להתרועע עם אלה ההולכים בנתיבות אשר לא יצעדו בהם אשרינו. והנה לא אנחנו לברנו בחרנו בדרך הזה, כי כן גם מעשה כל בני אדם בלעדנו. לא בין המון היונים, אמנם גם בין יונים כאלה הנודעים בקרבם לשם ולתהלה. ועוד, חלקידימיניוס

בקשת ולוחם עם בני איש, ואחרים בעלי כנור ועוגב, ומלבד אלה, פעמים רבות יסיתו איש את אדויו, גם יצפו ידו על דברת בני אדם, עד כי לא לבד אשר לפעמים יכהצו איש את רעהו, עוד ימהצוים גם בני אדם. וכי יתאינו וקוננו על הדבר הזה. ואשר הוא לרא מכל מחשבות האולת האלה הוא, התאוה והחפץ אשר יש לדעתם כמעט לכל האלה' ולאורבותיהם, ועוד הנה אבי כל האלהים, גם אביהם הראשון עצמו, עוצם עינו מננות האלהים אשר כבר נפלו ברשתו ותהרין לו, והוא שם אותן במשמור, או מובע אותן במצולות ים. ואיך ירד שלאים כי אין ביכלתו להציל יוצאי הליצו מרדת שזח, גם לא יוכל התאפק לבלי הוריד רמעות עת תנוענה. הן מה טובו ומה נעמו הרעיונות האלה! וכמוהם גם יתר אמונתם אשר נוכר פה לפנינו. הנה עד מה נפלאה מעשה הזאת בעיני האלהים, עד כי אזוה מהם בשיחם הודו ולא בישו כי גדלה קנאתם מאד באלה התנפשים בעת צמידת' ידו. ומדוע לא יקאו זאת, בוכרנו כי גם אלהיה' הבכור ואשר הוא גם למך עליהם, לא יוכל גם הוא לכבוש את האותו העוה לבלתי שכוב את אשתו בכל פעם יבואו לחדר משכבו. יש מהאלהים אשר ישרתו את בני האדם בשכר, פעם יהיו להם בוני', ופעם רועי מקנה, ואחרים מהם אסורים בבית נדושותים במשמור, מי הוא האיש הדין בשכלו לא יקיץ בדברי רוח כאלה, ולא יחרף את בוראיהם, ולא ישחק לאולת אלה הנותנים לב לדאמינם? גם יש אשר אמרו כי מורא ופחד ושגנן ומרמה ויתר האוות הרעות כלן נפועות בלבות האלהים. גם הדיחו ערים גדול' להקריב קרבנות להאלה' הבחירי' בהם, ועל כן הבדילו לאמר כי יש אלהים עושי טוב, ויש אלהים עושי רע, גם ינסו לכפר פניהם במנחה, כאשר יכפרו פני האיש בליעל, וכאלו יראו לנפשתי' פן יקדם אסון אם כשר לא יתנו להם.

על כן ראוי הוא לחקור ולתת לב לדעת מה היא הסבה אשר הביאה כל התעורוים האלה בלבבם. וכל החרפות והמצות האלה בדבר האלהים. לדעתי הסבה היא, יען מחוקקי הגוים בימים מקדם לא ידעו דבר מאמתת איכות האלהים. ולא דאנו לבאר לפני העם גם המעט אשר הבנינו עצמם מן האלה', ולא סררו את חקי ממשלתם על פי דעתם זאת, ויעזבו את הדבר הזה כאלו ללא יועיל הוא. ויתנו ביוי מחברי השירים לחוכרי אלהים רבים מבלבם. וכלם מלאי תאוות שונות, גם הנידו את המליצים המדברים בששי לבקש רשיון ויכולת מאת העם לתת נהלה ואחזקה לאלהים נכרים האלה בתוכם.

אלהי עמים אחרים לא אלהים המה. כי לולא זאת לא התקנאו באלה המרובים מספר האלהים על אלה אשר היו להם מתמול שלשום. וזאת היא המשרה המבורכת בכל מעשי בני אתונא, והנהגה השישיים ימצאו נהח בהרגת בני אדם, ולא מוסיבם הם מחיות השדה, ובכל זאת יאמרו בלבבם כי נכון לשמור 'הקיה' אלה. המה הרגו את אנאמרים בשונו ל'ארצ', הנודע לשם ולתפארת בין היונים, יען נראה בעיניו דבק בחקי היונים. גם נענשו בעבור זה רבים בין הפרסיים. חקי הפרסיים מציא חן בעיני אפולוניו עד להפלא, יען שאבו היונים ממעיניו ישועתם. ודעתם דברר האילי' אחת היתה עם דעתם. כאשר הוכיחו זה בשריפת המקדשים, ובעינו לבנם בניאם על אדמתם, וכמעט לעבדים ולתשחזות היו להם היונים. אמנם, אפולוניו אהב ללכת אחרי כל חקי הפרסיים, בהפצו לאנש נשי אנשים אחרים. ויסרם את בניו יוצאי ירכו. ובעיניו לתועבה תחשב אם כזאת יעשה איש אף לחיות השדה. ואנחנו, לא יראת מושלינו ולא התאוה ללכת בחקות יתר הגוים היקרים בעיניאם, תפינה את לבנו לסור מחקי תורתנו ימין ושמאל. גם לא התמצינו מעולם ולא אורנו כח להתגרות במלחמה למען הרבות רכושנו, רק בעבור שמירת תורתנו. ואם הלאות רבות אחרות תמציאנה אותנו, ואיש יאלצנו לעיוב את תורתנו, או בלב נפש נקרא מלחמה, אף אם הלשו ידנו לעמוד לפני האויב. ואו הגנו נכונים לסבול כל עמל בכה וחיל. ובאמת למה תערו נפשנו אל חקי יתר הגוים, אחרי בעינינו נראה כי גם מחוקקיה' עצמם אותם לא ינצורו, ולמה לא יתנו הלקדימונים את לבם לבשל תורת ממשלתם, המוחרת אותם לבלי התרועע את עמים אחרים והמואסת בלקיחת נשי, ולמה לא ידילו האיליאנים והתיביאנים מן התאוה הרעה לשיכוב משכבי זכר. ואין אות נאמן בקרבם כי ינחמו מכל התועבות האל אשר אבותיהם מראש חשבו לגדולות ונפלאות, עד עובם כלם ברימים הבאים באין השונות. ונהפך הוא כי כל הדברים האלה היו להם למצוות העיקריות בקרב עדתם, ועד כה יקרו מלפנים בעיני היונים עד כי חשבו כל מעשי סדום האלה מאלליהם באו. וכי המה אות על לכתם בדרך הישר, וכי באמת על הדרך הזה עצמו לקחו האיליים את אחותיהם להם לנשים. ורק בעבור זה בקשו היונים להצטדק דברר אלה התענוגים הנאלחים והגלוים במציגלות השבע. הן אחרש דברר העונשים אשר שמו לחוק לבני עמם. וכמה הם התחבולות שונות אשר המציאו רוב מחוקקיהם להדוסיאם כדי להמלס מן העונש.

לא חדלו מלגורש את כל בני נכר מעל אדמתם, וגם לא הניחו אחד העם מאנשיהם לסחור בארץ גבריות, כי יראו לגפוש פן ביום סחר תהיה ואת למכשול לחקי ארצם. ואולי יש טעם נכון להוכיח את הלקדימונים על פניהם בעבור זרועם הקשה, יען לא נתנו משפט אורח לכל בן נכר, גם לא נתנוהו לשבת בקרבם, ואנחנו אף כי אין נפשנו ללכת בעקבי עמים אחרים, בכל זאת תמיד נכונים אנחנו לקבל בתוכנו כל בני נכר אם ישמעו אל חקינו ומשפטינו. וזה אות ומופת כי אך חמלת נכר תמיד בלבבנו, ורוח נאמן בין איש לרעהו כל מאדנו. הנה כליתי בזה את דברי על אודות הלקדימוני', ועל דבר בני אתונא המתפארים לאמר כי המה נאווה לתת נהלה ואתונה בעירם לכל בני אדם, יהי מי. הנה אפולוניו לא ידע כי בלי חמלה היו עונשים תמיד את כל איש הדובר סרה בתורתם על האילי', כי מה היתה חמאת סוקרטוס אשר הורידוהו שחת, הנה הוא לא עבר את בני עירו לפני האויב, גם חף מכל פשע מלחלל קדשי מקדשיהם. רק בעבור זה, יען נשבע בשבעות חדשות, ויען הוריע ברבים (אם תוותרו אן אך כמצדקה הנה) כי חשפן תמיד נראה אליו ומוהידוהו באותות נאמונים על כל דבר אשר לא יעשה, בגלל הדבר הוה אלצוהו לשתות כוס תרעלה לאבד את נפשו מן הארץ. גם הוסף האיש המתאנה לו לאמר כי שחת סוקרטוס את לבות הבחורים צעירי ימים, בלמדו אותם לנוא את דת הממשלה וחקי עירם, כן היה עונש סוקרטוס אורה אתונא! וכמותו כמעט היה גם גורל אנקסגורס, אף כי בן קלאומינא היה. בכל זאת, יען ערב בנפשו להניד דעתו כי השמש אך כדור איש הוא, לא כמחשבת בני אתונא אשר חשבוהו לאלה, אמרו להרגוהו, לולא רבו המוכים על המחייבים במתי מספר. גם בשרו בשער בת רבים לאמר, "האיש אשר יירוג את דיאגורס ממילוס שקל כסף היה שכרו". יען קול נשמע עליו כי בזה את נסחרותיהם. גם את פורטאגורס חפשו חיים בשמעם כי הוא כתב דברים אשר לא נחשבו לאמתי' בעיני בני אתונא על אודות אלליהם, והיו כמיתים אותו אם פהאום לא כמלש' לנפשו משחיתותם. ובאמת אין לחמוה על מעשיה' אלה לאנשים נכבדי'. אחרי ידענו כי גם על הנשים שפכו חמתם. כי זה ימים לא נכריים הרגו אשה נביאה, מפני כי איש אחוה שם לה עלילות דברים לאמר כי למדה בני אדם להשתחזות לאלהים אחרים, וזה היה נגד הקדשם, כי כל המאמין באלה נכר מות יומת. וברור מזה כי אלה אשר שמו להם זאת לחוק, מאמינים כי

דברתי, ועל כן מן הנכון הוא לגזור אחת משתיים, אם לקלל את כל האדם אשר יצור רק רע מנעוריו, אחרי ראינו כי התאוה האלה נלכת בתורות אחרות המורוה ורעות בעיניהם מתמול שלושם, מללכת אחרי חקי עמם המובים ויפיים מהם, או יחדלו המתאנים וישימו יד לפיהם לבלתי דבר טרה עוד עלינו. גם בואת לא חסאנו נגדם בהליכותנו ולא תעבור עליהם רוח קנאה אם מחלק כבוד וחדר למחוקקנו, ואם נאמין כי הוא לבדו וע"י נבואתו פעל בתוכנו כל אלה בדבר אמונת האלהים. ואף אם לא היה ביכלתנו להבין יקרת חקי תורתנו כמשפטים, בכל זאת אלה המון יתר העמים הנוספים ללכת אחריהם ולשמרם, אך יצדיקו אותנו אם בהם כלנו נחפאר.

אמנם על דבר החקים והמשפטים אשר בהם ננהג את ממשלתנו, כבר הזכרתיים כלם בספרי על הקדמוניות, ועוד פעם שניתי מהם גם במקום הזה לתכלית הענין הכתוב פה. מבלי שום לבי לחרף ולבוות חקי עמים אחרים, או להרבות בשבח ותהלה על חקי אומתנו. כל לבי יהיה להוכיח על פני הכתובים שפנה עלינו שלא בצדק, ובתחבולות מרמה יכחדו את האמת תחת לשונם. ולדעתי כבר מלאתי בספר' האלה את אשר יעצוני בליותי מראש. יען מאשימינו אמרו כי אומתנו היהת לגוי אך בדור אחרון, הנה הוכחתי כי קדומה היא מאד. ולעדי' נאמנים לקחתי לי סוסר' הקדמוני' מעדתם. המה הזכירו את שמינו בכל ספריהם, אף כי המאשימים אמרו כי לא העלו את שמותנו על שפתם. המה גורו ואמר כי מן המצריים הוצבנו כלנו, ואני הראיתי כי מארץ אחרת באנו למצרים, המה אמרו כי גורשנו משם על דבר מחלות בבשרינו, ואני הוכחתי כי אבתנו שבנו לארץ מולדתנו כחפץ לבבנו בריאים ושלמים. אלה המאשימים בקשו לחרף את משה נביאנו לקרוא עליו חכם, והאלהים בדור דרם כבר העיד על תמורתו לאמר כי אך צדיק וישר הוא. וגם מאו שמעני התעודה הזאת הלא יום ליום יביע אומר כי כן הוא.

הנה לא יהיה לתועלת להרבות דברים עוד על אודות החקים בכלל, אם טובים הם אם לא. המה יחוו דעת בפני עצמם. זאת ידענו כי כל עולה לא נמצא בתורתנו. אך אמת וצדק יהנה חכה. על פיה לא ישנא איש את רעהו, אך תדבר על לבות בני אדם לחיות באהבה ורעות יודו. כל חכם ורשע השנא, אך צדקה וחסד האהב, לחם עצלות וסוור הון תמאס, ולכל איש תלמד לשמוח בחדיקו, ולאהוב את המלאכה. תחזיר לבלתי קרוא מלחמה

בשיתם עליהם תשלמו כסף לכפרת חטאות ונוגיה' ולקחת את הבתולות לנשים אחרי גלו את ערותן, ויארתו למצוא זכות לכל אלה המכחישים את האמת אחרי חקרו ודרשו על תועבותיהם. וכי יש מן העמים שונים אשר כל לבם ומגמתם הוא להמציא תחבולות אך לעבור על חקיהם ומצוותיהם. לא כן בקרבנו, אף אם אבדנו את כל רכושנו ועירנו יותר מקננו וקנינו, אמנם חקי תורתנו לעולם לא ימוש מקרבנו. וכל איש עברי אף אם ירחק מארץ מולדתו הרחק מאד לשבת תחת שבט ארונים קשה, בכל זאת את חקי תורתו לא יעזוב. ואם כה הוא ישענו והצפנו כל היום בדבר מבהר תורתנו, יודו נא כל העמים ויאמרו כי אך טובה וישרה היא. ואם אחרי ראותם אותנו דבקים באמונה בכל חקתינו, ובכל זאת יחשבו אותם להקים לא טובים, אם כן מה גדלה חסאת אלה העוברים את חקיהם אשר בנפשם דימו כי טובים ומעולים המה כחדיק עמנו? מלבד זאת. אם רוב ימים הוא אות וכופת להבחין בין אמת ושקר, או אביאחו לי לעד נאמן על יקרתה ועל טוב לקחה בדבר האלהים. יען כבר עברו ימים רבים להיות לאבן בוחן לכל חקי העמים שונים, יואל נא איש להעריך וקנתם עם החקים הנעשים בדי מחוקקים אחרים, או דיע וישכיל כי אך מחוקקנו עולה על כלם.

כבר הוכחתי כי עד כה נפלאו חקינו מאו, כי כל העמים בהרו גם להיות להם לעינים. גם קדמוני פילוסופי היונים אף אם למראה הלבנו אחרי חקת ארצותם, בכל זאת קרבו לבותם, ובכל תורחם השילוסופית, שמרו את דת נביאנו. והורו את בני אדם להיות בספק ולאהוב איש את רעהו. ועוד, הנה המון האדם המו את לבנו ימים רבים ללכת אחרי דת תורתנו. כי אין עיר ואמונה בין היונים או הברבריים או בין עמים אחרים, אשר לא קיימו וקבלו עליהם לשבות בכל יום השביעי' ואשר לא קבלו גם צומותנו וימי התנוכה. ואשר לא חדרלו ממאכלים אכורים. גם כמונו כמותם יתאמצו לאהוב איש את רעהו, ולעשות צדקה וחסד עם האבוינים. ולהשכיל בכל מלאכה כמונו. ולסבול כעם ומכאובות בעבור חקינו ותורתנו. ואשר הוא לפלא מכל אשר הזכרנו. כי אין בתורתנו שמיץ עונג וזנח אשר בעבורה תמצא חן בעיניהם כדי ללכת בנתיבותיה, והיא בכת וזוקק על כנה עומרת. וכאשר מלא האלהים כל הארץ כבודו, כן מלאה גם תורתנו כבודה על כל פני האדמה. יואל נא כל איש לזכור את ארץ מולדתו, ומשפחת בית אבותיו, או בכל לבי יודה כי אך אמת וצדק

את הארמיה. וכל דרכינו ומעשינו תמיד בטוחים אנחנו כי האלהים בתוכנו, אם היו הדברים האלה כתובים ראשונה, או היו שמורים בידי אחרים לפנינו, או היינו מברכים אותם כחובת התלמיד אצל רבו. ועתה אם ברור הוא לעין כל כי אנחנו שמרנו את המצוות האלו ביתר שאת מכל האדם, ואם ברור הוא כמו כן כי אנחנו מצאנום ראשונה. או יבשו בשער אפינו ומולו יותר אהוות מרעיהם הששים ושמתים לקראת דברי שקר וכזב. והיו למשל ולשגיגה. יהיו נא שני הספרים האלה נתוני' לכבודך איפאטרודיסם. כי רק את האמת אהבת. ועל ידך ילמדו גם אלה אשר כמין כמוהם מתאווים לדעת את דרכי אומתנו.

למען קבץ הון ועושר. אמנם הצוה לשנס מתנים לעמוד על הקיה. לא תחשך שבטח מן החומאי'. ולא תמה און לרברי ערמה להפך בוכות', המעשי' עצמם יקומו לעדים. יותר נשים לבנו אל המעשים מלבקשם בין דברים כתובים בספר, ועל כן הנני מתפאר, באנו אל הגדולה הזאת, להורות את הדרך גם לעמים אחרים בענינים אין מספר, ואך הטוב והיקר נלמדם. כי מה טוב מחסד וצדקה? מה נכון יותר מדבוק בחקי התורה, ומה יקר יותר מאהבה ואהבה בין איש לרעהו, ושלא להסדר ולהחלק לגדודים גדודים ביום רעה, ושלא לקנא איש ברעהו בימי אושר והצלחה, ולשחוק אל המות ביום קרב. ובימי שלום להשכיל ולהתבונן בכל מלאכה. ולחרוש

בנין הורדים

(לקח בספר חסד עשרה ליוזוס פרק 4^א)

לכם אחת אחת. כי כמוני כמוכם ידעתם אותם. אמנם את אשר גמרתו בלבי היום לעשות, ואשר יחשב לנו לצדקה גדולה ולענין היותר נכבד ביכלתנו, הנני לגלות אוכם. הנה אבותינו אחרי שובם מארץ בבל בנו הבית הזה לאלהים, אך קטן הוא בגבהו ששים אמה מן הבית הראשון אשר בנה שלמה. אמנם אל ישת איש חמאת על אבותינו בדבר הזה. כי לא בס האשמה על אשר לא הניבדו את הבית יותר גבוה. כי כורש ודריוש בן אחשוורוש שניהם יחדו חרצו המשפט על דבר מדות הבית החדש. ויען אבותינו היו תחת ממשלתם וממשלת בניהם ואחרי כן תחת ממשלת המוקדונים, על כן לא היה ביכלתם אחרי זה להגביהו לגובה הראשון. אמנם אחרי ברצון אלהים הייתי עליכם לראש, ושלוה היה במעוננו ימים רבים, גם קרית הון ועושר רב ומסי' כמדונות, ועל כל אלה הלא שלמים אתי הרומיים המושלים כמעט בכל מרחבי תבל, הנני היום לתקן את המעיות, אשר נעשה או ליצרך השניה לפי מצבנו, ויען היינו משועבדי' בימים מקדם. ועתה הנני להשיב תודה לאלהינו בלב תמים, על חסדו ואמתו אשר עשה עמדי, בתתו את הממלכה הזאת בידי. בגנותי את בית מקדשו על תחונתו כפי שאת ידי וכדי.

יהי בלמוך הורדים שמונה עשרה שנה, ואחרי כל המעשים אשר כבר זכרנו, רחש לבו דבר טוב ונכבד. לבנות בית לה'. ולעשותו רחב ידיים וגבוה בשמים עד להפליא. כי אמר בלבבו כי בואת יעשה היל מכל מפעליו אשר פעל בימי חייו. בהכינו את הבית הזה עד תומו בשלימות יתרה. וכן היה באמת, וראוי הוא בעבור זה להיות לשם ולתהלה עד דור אחרון. אמנם אחרי ידע מאד את לבב רוב בני עמו כי לא יאוחו לחמוך את ידיו בדבר הנכבד הזה. אמר לדבר על לבם ראשונה דברים נעימים. ואחרי כן להחל את המלאכה בעצמו. וידבר אליה' כדברים האלה; שמעונו אתם בני ארצו! הנה אהשוב בלבי הפעם על המעשים אשר עשיתו מיום שבתי על כסא המלוכה, אף כי ירדתי נעשו כל אלה אך למעונכם ומשגבכם יותר מלשאות את כבודי. כי גם בצוק העתים לא הנחתו ידי כל היום מהמציא תחבולות מועיל' לצרכיכם, גם לא בניתו הארמונו' למעני כי אם לשמרכם מכל רע. ואמאין כי בעזרת שדי הן הרימותי קרן ישראל למעלת ההצלחה אשר לא היו כה מאז ומקדם. והיכלי סגולה אשר בארצכם, ועייכם אשר היו לנו לנחלה זה ימים לא לבירים, הבנויות לתלפיות בכל הור והור, הלא היו לתפאר' אומתכ'. ולמותר יהיה אם אספר את כלם

אומן משכיל. גם בקצה החר מלמטה בנה קיר, מוקפת בקעה עמוקה. ובעבר האחת לפאת הימנה עשה נל אבנים גדול ויחבר אותם בעופרת להיות אחר וגם האבנים התיכונים נשלוו יחדו עד כי גבה הגל הזה עד למרבה. ורביעי הבנין וקומתו גם המה גדלו עד מאד, עד כי פני האבנים הגדולים והעצומים נראו מבחוץ, וגם נאחזו האבני' האלה בבריחי ברזל מבית לבל תוזה מחברתם עד עולם, אחרי כלות מלאכת היסוד באופן האמור, וחזר עס ראש החר בחוברת, עשה אותם למישור אחד. וימלא גם את כל בדקי החומה, ויעש כלה ישרה ונכונה. החר הזה הוקף בחומה ארבע פיסאות סביב, אורך כל פאה פרסה אחת. אמנם בתוך החומה הזאת בראשה ממעלה לה בנה עוד קיר אבני' אדחת והיכל כפול לפאת קרמה מאורך הקיר, ובתיכונה נבנה הבית הקדוש. פני ההיכל הזה היו מול שערי המקדש. ונהדר מלפנים על ידי המלכא'.

וסביב כל המקדש שמו במערכתה את המלקוה והשלל אשר לקחו מאת הגוים. כל אלה הקדושי לבנין הורדוס מלבד אשר לקח הוא בבזה מאת הערביים בידו החוקה.

ולפאת צפונה מן הבית היה בית מצויר, וכותליו רבועים וחוקים מאד מאד. המצויר הזה נבנה על פי מלכי ההשמונאים אשר היו כהנים לפני הורדוס גם המה. אשר בשם מגדל קראוהו. ובתוך המצויר הזה היו פמוני' בגדי השרד אשר ילבש הכהן הגדול בהקריבו קרבן לה'. בגדי שרד האלה הניח הורדוס במקום הזה, ואחרי מותו היו בידי הרומיים, עד בוא התיבירים קיסר אשר בימי מלכותו בבוא ביטליוס שר ארם לירושלים וכאשר המוקן יצאו לקראתו לכבדהו, נדב לבו לעשות אתם חסד על טוב לבנם אשר הראוהו. ועל כן כאשר שאלו ממנו לתת את בגדי הכהונה בידם, או כתב על אודותם לתיבירים קיסר, והוא מלא את בקשתו. וכה נשאר אלה בגדי השרד בידי העברים עד מות מלך אנריפוס. או קאסיוס לאננינוס שר ארם בימיו' ההם, וקוספיוס פארוס סקיד ארץ יהודה, צו את היהודים להביא את הבגדים לתוך מגדל אנפוניו. באמנם כי מן הנכון להשמינם בידם כאשר היו מקדם. אמנם היהודים שלחו צירים אל קלדיוס קיסר לפצור בו להניחם במקומי', ובניבאם שמה הנח מלך אנריפוס הצעיר היושב או ברומי שחר פני הקיסר גם הוא ויעש כדבריהם, ויצו לביטליוס שר ארם להניחם בידם כלבב', לפני היום ההוא היו פמונים ונצורים נחתים בשבעת הכהן הגדול ובשבעת איצרות ביה המקדש. אלה האוצרות שולחו תמיד לפני החנימ

כואת היה דבר הורדוס אל בני עמו. ורבים מהם נבאלו מאד לכל הדברים האלה. וען שפתע פתאים באו לחך אוניהם. ויען לא נתנו במ אמון על כן לא עלין לבס בקרבם כי אם רוח עוצב גם, כי יראו לנפשם סן יחרום את הבית היסוד מבלי יכולת להשיבו על כנו במלואו כמהשבת לבו. ובעניוה' היה הפחד הזה גדול מנשוא. כי לדעת' היתה המלאכה הזאת רבה מאד בלי מצרים. וידיה בנסות לב העם מה וכה, וידבר אליהם המלך לאמר: כי הוא לא יחרום את הבית הישן שרם יהיה נכון בידו כל דבר וחפץ לחדש בנינו על תלו. וכאשר הבטיח אותם זאת מראש כן מלא את הבטוחו. ויאסוף אלף ענלוה לשאת בתוכם אבנים לבנין, ויבחר עשרת אלפים איש הכמי לב עשוי במלאכה, ויקן אלף בגדי שרד לאלף כהנים לשרת בקדש, ומהם נתן ללמוד מלאכת הוישת אבן והוישת עץ, ואחרי הכינו כל דבר לצרכו ראשונה או ההלה המלאכה.

או הורדוס את אבני היסוד הישן ויסייע אבנים אחרים שהתחיה. ועליהם בנה את הבית הקדוש. ארכו מאה אמה וקומתו עם עשרים אמה יותר אלה העשרים אמה אחרי רפו אשיותיהם נחרסו, ואלה המה אשר התאמצנו לכונן עוד פעם בימי נירון. והנה האבנים אשר מהם נבנה הבית היו לבנים וקשים. אורך כל אחת מוקן חמשה ועשרים אמה קומתה שמונה באמה ורחבה כמו שתיים עשרה אמה. וכל מבנה הבית גם מבנה אשון המלך נפתחם בקומתם מעבריהם, אמנם באמצעם נבנהו מאד עד כי נשקפו לכל השוכנים נארץ הרבה פיסאות למרוחק. ובפרט לאלה השוכנים ממולם, ולאלה ההולכים וקריבים נכדם. דלתות היו לבית וספס עליהם כקומת הבית. כלם היו הוריים בקליעות רקמה ופרחי ארגמן ועמודים מרוקמים. ועל ראשיהם מתחת מעשה הכותרות רקמת כרם וזב, ותימריהם היו תלויים מגובה גדול. גולם ומלאכת' היו מעשה פלא לעין כל אדם, בהביטם אל עצמם ואל המלאכה הרבה וכל הנכלל בהם. את כל הבית הקף בהיכלים גדולים ועצומים בעירכ לפות את הבית, והוציא עליהם כסף לרוב מכל אשר היו לפניו, עד כי לא נמצא איש לפניו אשר פאר את הבית כמורו. קיר גדולה נעשה בין שני ההיכלים, והקיר הזאת עצמה היתה גדולה מאד, וכמלאכתה לא נשמע מלפנים. החר היה צור חזק עולה בנבנה, ושפתו יורדת במדרגה לקראת הציור קרמה עד כי היה למישור, הוא החר אשר על פי ה' הקיפו שלמה מלכנו הראשון בחומה. וראש החומה ממעל לה סביב סביב היה מעשה

מקלעת שקעו' וספורי ציצים. ראש הנג גבה הרבה מאשר היה בירכתים. וקיר פני הבית מפוארה בקרקרה עם קירות רובצות על הצמודים השקועים בתוך הקיר. ופני הקיר עשוי מאבן 'הלק' למשי'. ותגדל יפעתה מאד עד כי כל השומע לה לא האמין בלבנו. וכל רואיה השתוממו בכל פעם. כן היה החצר החיצון. ובפנים החצר הוה לא רחוק ממנו החצר השני, אשר יעלו אליו במעט מעלות. סביב החצר הפנימי הוה קיר אבנים ועליה כתוב לאמר כי כל זר לא יקרב אל תוכי פן מות יומת. בחצר הפנימי הוה שלשה שערים בקיר הדרומי ושלשה שערים בקיר הצפוני, כלם נבדלים זה מזה מרחק שוה. אמנם לפאת קרמה מורחבה שער גדול. בו יבואו הכהנים ונשיהם. אך לא נתן דת לנשים לעבור הגבול בפנים החצר הוה, ועוד הלאה מזה היה חצר שלישי ובו לא יבוא איש כי אם הכהן הגדול. שם היה המקדש, ולפניו היה מובח אשר עליו נקריב קרבנותיו ועולתו לאלהים. המלך הורדוס לא בא אל כל השלשה הצרות, כי לא היה כהן. אמנם הגין על הדביר' ויתר הצרות הבית. כל אלה בנה הורדוס בשמונה שנים.

אמנם הבית לבדו נבנה בידי הכהני' בשנה אחת וששה חרשים. ובכלות הבנין כל העם שמחו מאד ויתנו תודה אל האלהים ראשונה, ואחרונה אל המלך על רוב שקיחתו. כלם היו שמחים ושובי לב וחוגני' על מבנה הבית החדש. ויזבח המלך ונדחים לאלהים בקר שלש מאות, וכן עשו כל העם כל איש כאשר תשיג ידו. לא יספרו הובחי' ולא ימנו מרוב. כי אין ביכלתנו להגיד את כלם, יען היום אשר בו כלו את מלאכת הבית היה גם יום שבת המלך על כסא מלכותו. ובו יחוגו העם חג מרי שנה בשנה. ואדרי הין ההג פי שנים ז'ג' גדלה בו השמחה שבעתים.

גם בנה המלך נתיב נסתר ההולך מדיכל המלך לחצר הקדש הפנימי דרך שער המזרח. ועל ראשו מגדל צופה, למען יוכל ללכת דרך משה אל המקדש, להיות למבטח ולמיעוז בכל עת ימצאו קושרים בעם למרוד במלכיה'. גם יספור כי כל ימי מנכה הבית לא יוד גשם ומטר ביום, ורק בלילה היו יורה ומלקוש על כן לא חדרלה כהמלאכה. כזאת ספרו לנו אבותינו, וכל המאמין בבורע אלהים יודע במח כי לא תקצר יד מעשות הדבר הוה.

והמועד' אל שר צבא הרומי אשר על שומרי הבית. והוא חקר אחרי הותמת' וקבל את הבגדים. ובכלות ההג הושבו כלם למקומם, אחרי נחקרה החותמת שנית על פי השר צבא הרומי להכיר אם החותמת טבעתו היא, ואז הונחו שמה, והנה כל התלאות אשר מצאונו באחרית הימים בגללם הלא תעידנה על נכון כי אמת דברתי. והמצור הוה אשר התחזק ע"י הורדוס ביתר שאת מאשר היה מקדם להיות למשגב ולמחסה לשומרי הבית הקדוש, קרא מגדל אנמוני, על שם אוהבו אנמוני מושל הרומי. ולפאת ימה פה הצרות הבית ארבעה שערים. מן השער הראשון דרך להיכל המלך. משם אורח ישר מעל העמק. בשני שערים יבואו אל מרשי העיר. ובשער האחרון יבואו אל העיר במורד במדרגות רבות דרך העמק ומשם יפילו לעלות שוב דרך הגבעה. כי תבנית העיר היתה כמעגל מול הבית ומקופת עמקים גדולים לכל פאת תימנה. ופני הבית כותל הרביעי לפנות נגבה ב' שער' באמצעה גם היכל המלך. ושלשה ארצות הולכים לארכם מן עמק קדם אל עמק ים. ושם ספו תמו ולא יגיעו למקו' אחר. ובכון הוא להוכיר את ההיכל הוה מכל היכל אחר תחת השמש. כי אהבו היה העמק אשר עליו עמוק עמוק מאד, עד כי קרקע הארץ נסתרה מעין האדם בהישו לתוך חלל העמק ממעל, הנה היהכל בקומתו העצומה בנוי לתלפיות על ראש העמק, ואם ישקף איש ממרומי קרתו, או אל גובה שתי הקומות, ישנה את טעמו, ומראה עיניו לא תוכל השיג את העמק הנורא הוה. ארבעה טורי עמודים לדביר הוה אלה קבל אלה. והשור הרביעי שקוע בתוך הקיר הבנויה כמו כן מאבנים. וכן היה עובי כל אחד העמודי' עד כי שלשת אנשים בפרוש ורועיהם לארכם ובאחת ידיהם יחדו יסובו עמוד אחד סביב. וגבה' היה מאה ושש' ושנים, גלות הכותרות אשר על ראש העמודים נעשו כעין חרשת בני הקורינתים, ויהיו ננס ולפלא בעיני הרואים על גודל כל היקום אשר בהם. בין ארבע טורי העמודים האלה היו שלש נתיבות להתהלך בהם בלב ההיכל. השנים מהם היו זה קבל זה, ותבנית אחד להם. ורוחב כל אחד שלש' רגל וארכו פרכה וקומתו חמשים רגל. אמנם חלק התיכוני מן ההיכל גדול בהרבה עם החצי על רוחב התיכוני, וקומתו היתה כפלים, כי גבה מאד על גובה צלעותיו. הננים נעשו בחרשת עץ עד להסליא

ותשלם מלאכת הבית הקדוש.

אגרת רב שרירא גאון :

ורק טעמיהם שנו, הרי הלל הזקן כשמינהו בני בתירא עליהם לנשיא אמר להם מי גרם לכם שאעלה מבבל ואהיה נשיא עליכם, עצלות שהיתה בכס שלא שמשחם גדולי הדור שמעיה ואבמילין (פסחים סו). כן היה הדבר, הראשונים לא נודעו שמותם כי אם שמות הנשיאים ואבות ב"ד בלבד. מפני כי כל מחלוקת לא היה ביניהם אלא כל טעמי התורה והמשנה היו ידועים להם ידיעה ברורה, והתלמוד (ב) גם כן היה ידוע להם ידיעה ברורה והויית ודקדוק^ה במשנתן על כל דבר ודבר. כמו שאמרו בבבא בתרא [קד"א] שמוני תלמידיו היו להלל הזקן שלשי^ה מהם ראויין שתשרה עליהם שכינה כמשה רבינו ושלישים מהם ראויין שתעמוד להם השמש כיהושע ועשרי^ה בניונים. גדול שבבל^ה יונתן בן עוזיאל, קטן שבבלם רבן יוחנן בן זכאי אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא משנה, תלמוד הלכות והגדות, דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים, קלין וחמורין גזרות שוות, תקופות וגמטריאות, משלות כובסין ומשלות שועלים, שיחת דקלים שיחת שדים שיחת מלאכי השרת דבר גדול ודבר קטן, דבר גדול מעשה מרכבה ודבר קטן הויית דאביי ורבא. להודיך דאפילו הויי דאביי ורבא לא מדעתם היו, רק ברורים היו כלם להראשונים, ובעוד בית המקדש קיים כבר למרו החכמים כל אחד ואחד לתלמידיו את טעמי התורה והמשנה והתלמוד בדברים שהיו מחוברים בימים ההם. והוורו את תלמידיה^ה כפי שהבינו בלבבם. ואו נתרבה החכמה ולא הצטרכו לשרוחה אחרות. ומחלוקת הסמיכה לברא היתה ביניהם. וגם משבאו שמאי והלל לא נפלטו כי אם בשלשה דברים. כמו שאמרו בשבת [ד"ב] א"ר הונא בשלשה מקומות נחלקו שמאי והלל ואחר שהרב בית המקדש והלכו לביתר (ב) בר"ק כתוב ותלמוד. אי נמי וכו'. ובה"ס כתוב תלמודה נמי, וברוד הוא כי היה כתוב ראשונה ותלמודא נמי.

ואשר שאלתם כיצד נכתבה המשנה אם אנשי כנסת הנדולה התחילו לכתבה ומקצתה כתבו כל חכמי דור ודור עד שבא רבי והשלימה, הנה רובה סתמא היא. וסתם מתניתין רבי מאיר. ורוב חכמי התלמוד אשר שמותם בה מפורשים הם ר' מאיר ור' יהודה ור' יוסי ור' שמעון וכלם תלמידיו ר' עקיבא הם, והנללים שלמדונו ר"ל בתלמוד: הלכה כר' עקיבא מחבירו וכר' יוסי מחבירו וכר' מחבירו (עירובין מ"ז), וכלם היו בסוף בית שני.

ומדוע הניחו החכמים הראשונים את הרוב לאחרונים, וכש"כ אם לא נכתב כלום מן המשנה עד סוף ימיו של רבי.

ועוד אם סדור המסכתות מסודר כהוגן מדוע עשום ככה, מדוע הקדימו כפורים לשקלים וסוכה ליו"ש ושתייהן לראש השנה וכן עם יתר המסכתות שלא נסדרו זו אצל זו לפי הענין.

ועוד התוספתא ששמענו כי ר' היא כתבה אם לאחר החימת המשנה נכתבה או בזמן אחד עמה. ומה ראה ר' היא לכתבה. אם התוספתא דברים לפרש את עניני המשנה, א"כ למה הניחן ר' ולא כתבן הלא כלם נזכרו בשם חכמי המשנה. וכן הבריתות כיצד נכתבו, וכן התלמוד כיצד נכתב.

וכן רבנן סבוראי כיצד נסדרו אחרי רבינא ומי מלך אהריהם, וכמה שנים מלכו מאותו הזמן עד היום הזה?

תשובה. הנה ראינו כי ששה סדרי משנה ודאי רבינו הקדוש סדרם. כאשר למדו אותם הלכה אחר הלכה, ועליהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע. וכן אמרו בגמרא דיבמות (ס"א) מתניתין אימת אתקין בימי רבי. ואשר אמרתם מדוע הניחו הראשונים את הרוב לאחרונים לא כן הוא. כי לא הניחו הראשונים הרוב לאחרונים, רק למדו כלם את הרברים אשר הנו בהם הראשונים

ועורנו נער. ואחרי ר' עקיבא סמך את השאר ר' יהודה בן בבא, והוא סמך גם ר' מאיר עוד פעם, כמו שאמר (בסנהדרין יג) א"ר יהודה אמר רב ברם זכור אותו האיש לטוב רבי יהודה בן בבא שמו שאלמלא הוא בשלנו דיני קנסות בישראל שפעם אחת גורה מלכות הרשעה על ישראל שכל הסומך יהרג וכל הנסמך יהרג ועיר שלומינן בו יעקר, מה עשה ר' יהודה בן בבא הלך וישב לו בין שני הרים גדולים ובין שתי עירות גדולות (בין שתי תחומי שבת) בין אושא לשרעם ושם סמך המשנה זקנים ר' מאיר ור' יהודה ור' יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע. ורב אייא מוסיף אף רבי נחמיה. והקשו שם והאמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן כל האומר רבי מאיר לא סמכו ר' עקיבא אינו אלא מופעה ומסקינן שם סמכיה ר' עקיבא ולא קבלוהו דיניק הוה והדר סמכיה ר' יהודה בן בבא וקבלוהו. וברור ההוא (ה) שהיה בו רבן שמעון בן גמליאל נשיא עלה רב נתן הנבלי מבבל והיה א"ב דכמפרש בגמרא דהוריות אמר ליה רבן שמעון בן גמליאל לרבי נתן נדי דאזני לך קמרא דאבנך לשריך אב בית דין למחוי נשיא מי אהני לך (י"ג). ורבי מאיר היה חכם הרור כדמפרש שם: כי הווי עיילי רבי נתן ורבי מאיר קיימי כלא מתיבתא מקמייהו. בימים ההם היו חכמים גדולים אחרים הוגים בתורה חמדי, כמו רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא, ורבי יהושע בן קרחה, ורבן אלעזר בן יהודא, ורבי שמעון בן יהודה, ורבי אלעזר בר שמעון, ורבי יעקב איש כפר ח'שיא, ר' סרידה ור' סדת קמאה, ור' זכריה בן הקצב, ור' מתיא בן הרש, ואלעזר בן ירמיה, ור' פנחס, ויאבא הין ופלימו וסומכוס, ור' שמעון בן אלעזר, ור' חנינא בן גמליאל, ור' יהודה בן גמלא, ור' אלעזר בן תדאי, ור' פנחס בן יאיר, ורבי עקיבא בן דוסא, ואיסי בן יהודה, ורבי חנינא בן חכניאי, ור' ישבב הסופר, ור' אלעזר הקפר, ור' ראובן האצטרובלי ועוד חכמי בלעדס, וכל ימיו של רשב"ג נדל רבינו הקדוש בנו לתלמוד תורה, דקאמרינן במציעא דהווי יתבי רשב"ג ור' יהושע בן קרחה אספלי הווי יתבי קמיהו רבי ור' אלעזר בר' שמעון אארעא והווי מקשי ומפריק אמרי מימיהם אבו שותים והם וישבים על גבי קרקע עברי לחו ססלי ואסקינהו (פ"ג). ושמש רבי אותם החכמים דאמר רבי כשהיינו (ה) ב"ק כתיב ובהדין דהוה רשב"ג, וצ"ל ובהדין דו"ה דהוה רבי, וכן ב"ה"ש ר"ע.

וגם הרבה ביתר ונתפורו החכמי או לכל צד ועבר, ובעבור אלה המהומות וגזרות ותלאות שהיו בזמן ההוא, לא שמשו התלמידים כל צרכן, ותרב המחלוקת בישראל. משמת רבן יוחנן בן זכאי ועוד רבן גמליאל חי ורבי דוסא בן הרכינס וגם אחרים מאלה הראשונים היתה המחלוקה בין בית שמאי ובית הלל. ואע"ג דאדחו בית שמאי וההלכה נקבעה בבית הלל, היתה מחלוקה אחרת בדורו של רבן גמליאל בדברים אחרים. בין רבי אלעזר התלמיד שמאי ובין רבי יהושע כי תלמידו רבן יוחנן בן זכאי היו. בדור ההוא היו כמו בן רבו יוסי הגלילי ור' אלעזר בן עזריה ור' יוחנן בן נורי ור' יוחנן בן ברוקא ור' חנינא בן תרדין ור' אלעזר בן תרדין ור' אלעזר הסמא ואבא הלפתא ור' יוסי בן קסמא, ולשניהם שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא ודוכמיס אחרים שיהיו בדור ההוא ושניים להם, כי היו תלמידים ואחר כך נהיו להם חברים בימיהם. כמו רבן עקיבא ורבי אלעזר המודעי ור' יהודה בן בבא ור' ישמעאל. ובעת ההיא עוד היה רבי יהודה בנציון, ואף על פי שהיה שם גם בזמן הבית עוד נשאר שם גם אחר החרבן. ומזן השוב היה או שהוא אחר שקיפתן מחורבן הבית, ובאותו זמן ישבו לאחוז הלכותיהם שכמעט נאבדו בהמון הגזרות והצרות ומחלוקת בית שמאי ובית הלל. בעת ההיא היו חכמים רבים, מהם אשר היו להם נסאות בבית המדרש וישבו עליהם, ומהם רבנים אחרים אשר ישבו לפניהם. כי ביום התנשא רבי אלעזר בן עזריה אמרו בנרבות ההוא יומא איתוספו כמה ססלי בי מדרשא ואמר רבי יוחנן פליגי בה אבא יוסי בן דוסתאי ורבנן חד אמר ארבע מאות ססלי וחד אמר שבע מאות (כח"א). ועתה אם כך היתה ההוספה מה היה מספר העיקרי! ור' עקיבא מסר את נפשו למות אדרי מות ר' יוסי בן קסמא. ונהרג רבי חנינא בן תרדין ונתמעשה החכמה אחריהם. והעמיד רבי עקיבא תלמידים הרבה, והיתה גורה על התלמידים של רבי עקיבא, או היתה הסמיכה בישראל על התלמידים שניים של רבי עקיבא. דאמרו שנים עשר אלה תלמידים היו לו לר' עקיבא מגבת ועד אנטיפריס. וכלם מתו משפא ועד עצרת והיה העולם שמש והולך עד שבאו אצל רבותינו שדברים שגאנה להם ר' מאיר ור' יוסי ור' יהודה ור' שמעון ור' אלעזר בן שמוע, והם העמידוה באותה שעה כראיתא ביבמות [ס"ב]. ורבי מאיר הוה גמיר וחרף ומחדד טפי מכלהין, וכמכו ר' עקיבא אף כי או

אוחה בסתם אף כי נודע לו כי ליחיד הוא. ואמרו חייב אדם לומר בלשון רבו, ויש ששנו מאי רמסכתרא ליה חזא כי האי תנא ודאדא כי האי תנא. ועל כן מפרשין (ס) בגמרא על כמה משניות הא מני ר' מלניו הוא, ואמרו מאן תנא להא דתנו רבנן וכו' כמאן כי האי תנא. ובכמה מקומות אמרו מי ששנה זו לא שנה זו, והיו מדרקקים במשנה בכל מלה ומלה שבה. והסכימו כי רישא בחד תנא וסיפא בחד תנא. ואלה המשניות כן נקראו ברייתות אחרי סדר רבי משניות דילנא, ואמרו הראשונים כי ששנה עשרה פנים היו בין החכמים במשנה. ורבי הקרא את כלם. כמו שאמרו בגדרים רבי הוה גמיר תליסר אפי הלכתא אנמריה לרבי חייא שבע מנייהו, חלש רבי ואעקרוי מיניה, אהדר רבי חייא קמיה הכן שבע אפי דאגמריה והכך שית אחריני אודו להו, הוה ההוא קצרא דהוה שמעו להו לרבי כדהוה גרים להו אול ר' חייא וגמיר יתהון קמיה קצרא. ואהא ואהדר יתהון קמיה רבי. כד הוה חזי ליה רבי לההוא קצרא אמר ליה אתה עשית אותי ואת חייא. איכא דאמרי הכי קאמר ליה אתה עשית את חייא וחייא עשה אותי (מא'א). וכאשר ראה רבי כי נמצאים שנים כל כך בדברי החכמים אף על פי שפיעמיהם עולים לרבר אחד, דאג לבל תבוא תקלה על ידי הדבר הנכבד, בראותו כי החכמה הולכת ומרמעשת ונחתמו מעינותיה והתורה נשכחה, כמו שאמרו אי קמאי מלאכי אנן בני אינשי ואי קמאי בני אינשי אנן חמרי, וכמו שאמר ר' יוחנן בעירובין לכן של ראשונים כפתחו של אולם ושל אחרונים כפתחו של היכל. ואמרו מאן ראשונים ר' עקיבא ואחרונים ר' אלעזר בן שמוע (גג'א). ובמקום אחר אמרו שובה צפרין של ראשונים מכריסן של אחרונים. והמיינו לרבי מן השמים יוהי חלקי תורה וגדולה כאחד. ושמעו אליו כל הרור ההוא מכל המקומות כל השנים. כמו שאמרו בגמרא אמר רבה בריה דרבא ואי חימא רבי הלל בריה דרבי ואלם מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד (נב'א). בימי רבי ישבו החכמים לבקש ולא היתה גזרה מפני האהבה (ו) שהיתה בין אנשונים ורבי. והסכימו (ז) לסדר ההלכות כדי שילמדו החכמים אותן פה אחד ולשון אחד. ולמען לא ילמדו כל אחד ואחד בלשונם כלבבו, כי אלה

למדן תורה אצל ר' שמעון בחקוע וכו'. והלכות המשניות למד מהם, דאמרו בינמות אמר רבי כשהלכתי ללמוד תורה אצל ר' אלעזר בן שמוע חזרו עלי תלמידיו כהרגלונן של בית בקיא, ולא הנתוני ללמוד אלא דבר אחד במשנתנו, אנדרוניס חייבין עליו סקילה כוכר. וכאשר מלך אחרי אביו היו אצלו בני אותן החכמים. כמו ר' ישמעאל בר' יוסי, ור' יוסי בר יהודה, ור' יעקב איש כפר חשייא, ותלמידים אחרים כמו רבי חייא שעלה מבבל, ורבי הנינא בר המא ורבי אסא, ורבן גמליאל, ורבי שמעון בנו של רבינו הקדוש, ור' ינאי כלם הריבצו תורה הרבה. ובכל השנים האלה נתבאר כי ההלכות שהיו תלויות בכל בתי המדרש מפחיו (6) הפסד הגדול שהיה בחרבן הבית והספקות שהיו להם באותן המהומות. וכל המחלוקת שנולדו בשלשה דורות הללו נפסקה הלכה ביניהם דברי היחודים ודברי הרבים אחרי יגיע החכמים בהם יגיעות רבות ורקוקו בהם ביותר שאות ורקוקו הרבה בכל השמועו' והמשניות לתקן היטב ולא הוסיפו דבר על מאמרי הראשונים מאנשי כנסת הגדולה, רק יגעו וגיעות רבות ורקוקו הרבה ורקוקים עד שהעלו מהו (ג) שאמרו אלה הראשונים ומה שהיו עושים, עד שנתבררו להם כל הספקות. ולא היה אחד מן הראשונים שכתב מאומה עד סוף ימי רבינו הקדוש, וכן לא היו לומדים כלם בפה אחד ולשון אחד, רק שמעיהם היו יודעים להם. וכלם דעה אחת היה ביניהם ולא היתה כל מחלוקה בלמודם. וידעו כלם מהו דברי הכל, ומהו שיש בו מחלוקה, ומהו ליחיד ומהו לרבים, ולא היו להם דברים מתוקנים ומשנה ידועה שהכל שונין אותה בפה אחד ולשון אחד רק אותן השמועות והשמועות שהיו יודעין. ואע"פ שהחכמים כלם היו שוים בהם כל אחד ואחד שנה לתלמידיו באיזה דבור (ג) דבאיזה דרך שירצה יש שאהזו דרך קצרה כמו שאמרו בעירובין משנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי (ס"ב). ואמרו לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה (פסחים ג), יש אשר שנו בכלל, ויש אשר שנו בפרט ויש אשר הרחיבו (ז) ובררו דבריה' בהקשים וגזרות שוות, וכל אחד מהחכמי' שנה בדרך שלמדו רבו, האחד מקדים לדבר והשני מאחרה, האחד מקצר לשונו והשני מרחיב דבריו, ויש ג"כ מי שרבו יחיד שאמר דבר ושנה

(ח) בשעות דמוחזין. (ס) ב"ק כתיב ומשים הכי פרש"י בשעות. (ו) ב"ק דחמסותא וצ"ל חמסותא כמו בח"ס. (ז) ב"ק דאסי וצ"ל אסיכיו, ובח"ס ואסיכיו.

(ח) בח"ס כתיב מאחרי החפסד. (ג) בח"ס עד דאסיקו פאי טעמא דחזו אסיין. (ג) ב"ק חבור בשעות. (ז) דרחיבו הוא לפי ח"ס ומרחזין, אבל ב"ק כתיב

מאברין לא משתבש כגון אבר אבר, ומאן דחני מעברין לא משתבש כגון אשה עוברא. מזה ידענו כי בלשון הזה נאמר כבר לפני רבי. יש ששנו כך ויש ששנו כך. והמסכתות ג"כ היו מסופקות כבר לפני רבי. מדקאמר ליה ר' מאיר לר' נתן בהוריות נימא ליה לרבין שב"ג פתח הני בעוקצין דלית ליה. ומעשה רבי יעקב בן קרשאי דאיל ויתבי להרא כותא דעליתא דהיה יתיב בה רשב"ג גרס ותנא גרס ותנא עוקצין ואמר מאי דקמא יהיב דעתיה וגרסה (ני"ב). ויש מקומות שהוסף בהם רבי באורים, כמו מה ששנו הבנים יוצאין בקשרים ובני מלכים בווגים, כן למד מפי הראשונים, אבל רבי הוסיף בה באור לאמר וכל אדם רק שדרור החכמים בהווה. לבר מן הדברים ששנו ביומו וביום שאחרי, כמאמרם זו משנה ראשונה וזו משנה אחרונה אמרו וכו'. כמו מסכת עדיות דנשנה ביום שהעלו את רבי אלעזר בן עזריה, דאמרין אף עדיות בו ביום נשנית, ושנינו כל בו ביום הוא יום התנשאות ר' אלעזר בן עזריה בשיבה. ואחרי זה למד ר' אותנו הדברים ששנו בימי אביו, כמו רבי יוסי אומר ששה דברים מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה וכו'. וכמו שאמר רבי יהודה (ברכות יט) ח"ו שעקביא בן מהללאל נחנדה שאין עורה ננעלת בחכמה וביראת חטא על כל אדם בישראל כעקביא בן מהללאל. אבל יתר המסכתות אף כי החכמים הראשונים כבר שנו מעמיהם, הנה רבי סדר הלכותיהם. יש מהם אשר שנה בלשון הראשון ויש מהם אשר שנה בלשון עצמו, וסתם מתניתין ודאי ר' מאיר, ולא אמרם מלבו, רק באותו הדרך שלמד מר' מאיר למד גם לאחריהם. ובאותו הדרך שהיה שונה רבי מאיר לתלמידיו אהו רבי גם הוא וקבע אותן ללמד לכל בני אדם. ורבי מאיר אהו דרך הנמרא שלו מר' עקיבא רבו, ור' עקיבא קבלם מרבותיו הראשוני דאמרין סנהדרין (פו) א"ר יוחנן סתם מתניתין ר' מאיר, סתם תוספתא ר' נחמיה, סתם ספרא ר' יהודה, סתם ספרי ר' שמעון, ולכולו איניא דר' עקיבא. ואלו הבריות ותוספתא וספרא וספרי הם אשר כבר למדום כלם החכמים הראשונים, ובאר ר' יהודה ור' נחמיה ור' שמעון ולקטום. כל אחר לקט את שלו. תוספתא ר' נחמיה, ספרא ר' יהודה, ספרי ר' שמעון, ומתניתין ר' מאיר, וכלם לפי ר' עקיבא כי תלמידיו היו. אבל על בריות האחרו'

בפקודים ריב"ז כתיב בן עזאי. (ס) בר"ק ולא סתנייה. ובה"ס ולא שניה. (א) בר"ק ואמר רבי.

הראשונים שהיו לפני הרבן הנית לא הצטרכו לזה, הואיל ותורה שבעל פה היא ולא שנו מעמיהם בדברים יודעים כמו תורה שבכתב, רק היו יודעים ולומדים המעמים בלבנם, וכל אחד ואחד לימד לתלמידיו כאדם המספר לחברו ומלמדו באיזה לשון שירצה. וכאשר נקהלו בלשכת הגזית (ז) ובבתי מדרשות היו מסודרים בידם (ח), והיה להם רשות וממשלה לעשות כן בלי מורא ופחד, ומן השמים היו בעזריהם. וכל מעמי התורה היו ברורים נפיהם כהלכה למשה מסיני, ולא היה כל הלוף ומחלוקה ביניהם. כמו שאמרו בסנהדרין אמר רבי יוסי בתחלה לא היה מחלוקת בישראל אלא ב"ה של שבעים ואחד היו יושבים בלשכת הגזית ושני בתי דינין של כ"ג, אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה, ושאר בתי דינין של כ"ג יושבים בערי ישראל הוציץ הרבו לשאל וכולה בריחא, עד אדרי שרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן או נתרבה המחלוקת בישראל, ונעשתה התורה נשתי תורות, והחכמים שאחריהם שהיו בימי רבן גמליאל (ג) ורבן שמעון בנו עוד נשאו ונתנו ביניהם ומחוקקים במחלוקת התנאים זה עם זה, ולא היה ביניהם ללמוד בפה אחד ולשון אחד.

אמנם בימי רבי בנו של רשב"ג עלתה בידו לסדרם ולכתבם, והיו או דברי המשנה כאשר מסרם משה מפי הגבורה, והוכיח אמתתם באות ובמופת, ולא מלבו חבר כלם, רק הן הן הדברים אשר למדום אלה הראשונים שלפניו, ומנלן מרחקן בסנהדרין מעשה ודק בן זכאי בעוקצי תאנים. ואמרין בנמרא מסתברא דבן זכאי דעלמא, דאי סלקא דעתך רבן יוחנן בן זכאי הוא חיכי קרו ליה הכא בן זכאי והכא רבן יוחנן בן זכאי, ומקשינן והתניא בהדאי מעשה ודק רבן יוחנן בן זכאי (ז) בעוקצי תאנים ואסקינן אלא תמיד היושב לפני רבו הוה ואמר מלחא ואסתבר מעמיה לרביה וקבעיה בשמיה (מ"א). הנה מימות הלל ושמאי מה ששנו חכמים מעשה ודק בן זכאי בעוקצי תאנים כתב רבי ג"כ במשנה ולא שנה הדברים מלבו (ס). ועוד מרחקן בעירובין וא"ר יבא (ו) איכא אינש דלשאל להו לבני יהודה דדייקי לישנא מאברין תנן או מעברין תנן, אכוו תנן או עכוו תנן, הלא תראה כי גם לרבי עצמו מסדר המשנה נשאר הספק הוה ואמר מאי דחני

(ח) בח"ס כתיב בבית המקדש. (ג) בוי"ק סיד, ובה"ס ביד, וצ"ל בידם. (ג) בוי"ק דבימי הלל. (ז) בוי"ק

כמו הברייתא רק לעינין בם כמו שמעיין במפרש או בלשון אריות דברים נ). אבל עיקר הסמך בישראל היה על אלה ההלכות. וקבלום כלם באמונה כאשר הבינו ולא נמצא אדם חולק עליהם.

ברך הוה סדר רבי את ששה סררי משנה, לא שהניחו הראשונים רוב הדברים לאחרונים רק שהראשונים לא נצמרכו לספרים כי דברי שבעל פה הם, וכל אחד ואחד מן החכמים היה יודעם בקבלה, ולא נצמרכו לכתבם בספר, עד שחבר בית המקדש וקמו תלמידיהם של אותן הראשונים אשר לא ידעו כמותם. כמה הצמרכו לספרים. הלא ר' אליעזר בן הורקנוס שהיה ראש תלמידיו רבן יוחנן בן זכאי כאשר שאלוהו על אלה הדברים המפורשים ביומא [סו] הלה פלגי כבשה ממוז ובית אש, לא השיב להם דבר רק דחה אותם. ושנינו כי לא מפני שהשליגן בדברים אלא שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו לעולם. ועל כן נצמרך רבי לכתבם בספר ולהבר ששה סררי משנה אחר שעברו שני דורות מנורת הרבן הבית.

ועל דבר המסכתות אשר ראייתם בהם מוקדם ומאוחר דעו כי כאשר סדר רבי את המשניות לא סדר אותן לפי המסכתא זו אחר זו אלא שנה כל אחת בפני עצמה, מי שחפץ להקדים מקדימה ומי שחפץ לאחר מאחריה. ולא ידענו איזו מסכתא למד רבי ראשונה, אבל ההלכות ופרקי כל מסכתא ומסכתא סדר רבי אחת אחת, דאמרינן רב הונא אמר בהדא מסכתא לא אמרינן אין סדר למשנה אבל בתרתי מסכתא אמרינן אין סדר למשנה, ועל כל אחת מהן יש לומר כי רבי למדה ראשונה. וכל מקום שנמצא סתם ואחר כך מחלוקת במסכת אחת אמרינן אין הלכה כסתם, או מחלוקת ואח"כ סתם במסכת אחת אמרינן הלכה כסתם באתה, אבל בשתי מסכתות לא אמרינן מפני כי אין להן סדר. ורב יוסף נמי הכי סבירא ליה, מיהו אמרינן אבנא דהרא מסכתא היא.

ואשר אבדתם למה הקדימו כפורים ושקלים, הנה אנתנו כן למדנו אצל החכמים שקלים ואח"כ כפורים, אבל ודאי סכה לפני י"ש ואחרי כן ראש השנה, ואיפשר שלמדו אותם בהלף, אמנם יש לומר כי ראוי להקדים מסכת שבת תחלה כי היא ראשונה במעלה, ואחריה מסכת עירובין הדומה אליה וענינה אחד. ואחריה מסכת פסחים מפני כי הפסח ראשון לכל המועדים והחגים לכל השנה. ואחריה שקלים שהיא לפני הפסח וכאחד מעניניו. ואחר שקלים יש ללמוד סדר יומא הדומה לשבת

מלבד אלה לא נדאג כלום. מפני כי אלה אשר לקטום וחברום היו בחזרי החכמים והם היו תלמידי ר' עקיבא. וכך אמר ר' שמעון לתלמידיו בני שנו מדותי שחרמתי כי תרומות מדותיו של ר' עקיבא הן. וכבר אמרו לכן של ראשונים כפתחו של אולם' ואחרונים כפתחו של היכל. וקא מפרשינן ראשונ' דהו ר' עקיבא. ועוד הוסיפו החכמים לומר דאפילו אדם הראשון שמה בהכמת ר' עקיבא כשהראהו הקב"ה דור דור והכמיו. וגם ר' דוסא בן הרכינס אמר לר' עקיבא אתה הוא יוסף ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו ביבמות [סו]. והגדול באחמה בכל תלמידי ר' עקיבא היה ר' מאיר. כמו שאמרו בעירובין א"ר אחא בר חנינא גלוי וירוע לפני מי שאמר והיה העולם שאין ברורו של רבי מאיר כמותו ומפני מה לא קבעו הלכה כמותו לפי שהיה אומר על טמא טהור ועל טהור טמא ומראה פנים לשניהם. וע"כ היה אהוב וחביב בעיני רבי עקיבא וסמנו בניעותו. והנה רבי אחא בהלכה בדרך רבי מאיר והוא היה ג"כ דרך ר' עקיבא. וזה לפי שראה רבי כי דרך רבי מאיר קצר וקרוב ללמד, ודבריו מחוזרים הבור יפה. כל דבר עם הדומה לו. ודבריו מרוקקין הרבה יותר מכל חכמי התנאים ואין בהם שפת יתר. וכל ענין עולה בפעמו מבלי הרבות דברים אשר אין להם צורך, ומאומה לא החסיר ולא השיף רק הכל בא במקום צד ודרך קצר. ובכלל כל מלה ומלה גדולות ונפלאות בה. ולא כל אדם חכם ידע להברם כן. כדכתיב אדם מערכי לב ומד' מענה לשון. ואע"כ של החכמי' שוים בפעמיהם. אכן אחרי היה ר' עקיבא רחב לב, ותלמידו רבי מאיר ג"כ רחב לב, ע"כ היה סדרם משובח מכל התנאים האחרונים. ולסבה זאת לקט רבי והוסיף בה גם מה ששנו בומו וסדרה לפי בינתו, ופירש בה ג"כ כל תורה (6) ועקרי מחלוקת החכמי', מפני כי הוא היה מואתן החכמים ששמעו מרבותם החולקים. ועוד אם נמצאו כמו כן יחידים החולקים ולומדים ובריהם בסתם, ואיש השומע את דבריהם אולי יבוא לידי טעות, ע"כ פירש כי כן היה הדבר כדי לבטל את הספק. דתנן בעידות א"ר יהודה למה נזכר דברי יחיד בין המרובים לבטלן שאם יאמר אדם כך אני מקובל יאמר לו שמה דברי איש פלוני שמתת [פ"א משנה ו']. ואחרי הבינו בני אדם הועלת סרור המשנה ואמתת המעמי' ההם ודקדוקי הדברים, קבלו אלה המשניות אשר שנה ונתפשטו אלו ההלכות בכל ארץ ישראל, ואלה הן ההלכות דילנא. וכל שבר ההלכות הניחו כשהשנו בעיניהם

(6) בר"ק תרי"ג.

(7) בר"ק בלישני ציחי, וע"כ בלישני ריחי כמו בח"פ.

וינעים והיו מתקעין ג), אכן רבי תקן וכתב עיקר הדברים דרך כלל: ובלשון קצר, כי אפילו אחד הדברים יש ללמוד ממנו כמה פעמים והלי תלים של הלכות והגרות גדולות ונפלאות. כי בעזרת העלין התלמוד המשנה, ובא רבי דייא ובאר בברייתא פרטים ופנים לאלה העקרין והכללים, רוב ח' פעמים המבוארים ד) באריכות בברייתא שרשיהם במשנה. ועליהם אנו נסמכין. כדאמרינן בתעניות אילפא תלא נפשיה באסקריא (ס) דספינתא אמר אי איכא אינש דשאל מינאי מלתא במתניהא דר' חייא ורבי אושיא ולא פשיטנא ליה ממתניהן נפילנא מאסקריא ומבענא (בא"א). הלא ראינו כי כל מה שנמצא בדבי ר' חייא ור' אושיא יש בידנו לבארם מתוך המשנה. ובא אילפא להראות חכמתו ע"פ הענין הזה לפני ר' יודנן * וכאשר בא ההוא סבא (י) ולמדו האומר תנו שקל לבני בשבת והם ראוים לתת להם סלע נותנין להם סלע וכו' הא מני ואוקמה כר'

מאיר דאמר מצוה לקיים דברי המת. ואם היה בא רבי חייא לחלוק בברייתא על רבי אין שומעין לו, כגון דבר שראה אותה רבי הלכה וסתמה במשנה אע"פ שדחתה בה מחלוקת בראשונה. וכאשר בא ר' חייא לפרש כי היתה בה מחלוקת בראשונה אע"פ שבמשנה היא בסתם, הנה אנהו דולכים אהר המשנה, ואין אנו חוששין אל הסוגיא היוצאת מן המחלוקת, דרבי מאיר ורבי יוסי כי פליגי תרוייהו הלכה כר' יוסי. ובמקום שהסכים רבי במשנה כרבי מאיר אנו עושים כהסכמתו, אבל אם יפרש רבי המחלוקת במשנה או אנו סומכין על הכלל כגון ר' מאיר אומר כך ור' יוסי אומר כך הלכה כרבי יוסי. ואם מצא ר' חייא את הפעם מדוע חלק רבי מאיר על ר' יוסי במשנה והסכים בברייתא כרבי מאיר לא נקבל ממנו. כדבעי מיניה נחום שמעיה דר' אבהו מרבי אבהו כהסכים במתניהן ומחלוקת בברייתא מאו אמר ליה הלכה כסתם, מחלוקת במתניהן וסתמא בברייתא מאי א"ל וכו' ר' לא שנאה ר' חייא מניין לו יבמו' מב"ג). כי ר' חייא תלמיד ר' היה ואשר למדו רבי הוא הדרב אשר שנה ר' חייא ואין מאומה לו' חייא אלא מה שהיה לרבי ואפילו דיוק ודברי המשנ' הכריע בפירוש בברייתא. כההיא שזכרנו בעירובין דמבין פרוין כעומד דאמרינן חיובתא והלכתא כוותיה דרב פפא, ומקשינן חיובתא והלכתא ומסריקין אין משום דדייקא מתניהן כוותיה, דקתני שלא יהו פירצות יתרות על הגנין (י"ב). וספרא וספרי דרושי

ד) המבוארים היא לפי ח"ם דשטיין, ובר"ק דנפשיין בטעיות. (ס) בח"ם כתיב בקראם בעירובין. (י) כתיב חו' ההוא סבא ר"ם דכ"ס שהוא מוכיר ההוא סבא הוא אליהו.

ועירובין, להיות יום הכפורים דומה לשבת ואע"פ שבסדרו שנה היא אחר ראש השנה בכל זאת עדיפה היא ממנה, כי נמעיבקו לפני יום הכפורים הוא. ואחר סדר יומא יש ללמוד מסכת סכה להיותו אחרי יום הכפורים והגן גדול הוא ודומה לפסח, ושינו כי יום טוב כעין שבת הוא. ואחר מסכת סכה יש ללמוד מסכת יו"ט כי ענינם אחד. ואחר יו"ט יש ללמוד מסכת ראש השנה כדי ללמוד אהריה מסכת תענית מפני שאחר ראש השנה זמן רביעה זמן רביעה, וכלם כענין אחד הם. כן הורגלו החכמים ללמוד, ומי שירצה להקדים או לאחר הורשות בידו ואע"פ שראינו במסכתו שאמרו מכדי תנא ממסכת פלוני סליק, כגון מסכת סוטה דקאמרינן בגמרא מכדי תנא ממסכת נזיר קא סליק, ונגזן מסכת שביעות דקאמרינן מכדי תנא ממסכת קא סליק, אלמא דיש להם סדר. ומאימתי קורין על פסקא דקרא.

לענין תוספתא דר' חייא ודאי הוא מסורה, ולא ידענו בבירור אם בימי רבי סדרה או אחריו, אבל אין ספק כי אחר שנסדרו הלכו המשנ' סדרה התוספת' וברור כי דבריה מאוחרים מן המשנה הם. אמנם לא נודע על נכון אם מת' חייא בימי רבי או אחריו כמו שחקרו בכתובות רבי הנינא בר חמא ישב בראש, והא הוה ר' חייא עדיף מניה. ומתוך נח נפשיה דר' חייא. ואע"ג דמקשינן התם והאמר ר' חייא אני ראיתי קברו של רבי והורדתי עליו דמעות ועוד, אמר רבי חייא אותו היום שמת רבי בשלה כהונה. ועוד, כשהלה רבי נכנס רבי חייא לבקר וכו', ואמרינן אי בעית אימא אישך ואי בעית אימא לא תסיך כיון דר' חייא עוסק במצו' הוה סבר לא אשגיה [קג"ב]. הלא נראה מזה כי הדרב ערדנו בספק. אמנם זה אמרו החכמי' כי בימי רבי סדרה התוספתא ולמדוה מן הונון ההוא במדרשו של ר'. ונראה מההיא דאמרו בחגיגה והנהו תרי אלמי דהוו בשבתותיה [כ] דר' בני בריתא דר' יודנן בן נודגא ואמרי לה בני אחתיה דרבי יודנן דכל אימת דהוה עייל רבי לבי מדרשא הוה עיילי ויתבי קמיהו ומניידי ברישיהו ומחשיך שפותיהו ובעי רבי דחמי עליהו ואיחסו, ואשתכח דהוו גמירי הלכתא וספרא וספרי ותוספתא וכולה תלמודא [ג"א].

ואשר אמרתם מה ראה ר' חייא לכתב' ולמה לא כתבם ר' עצמו, זה שפוטמו, כי אלו בקש ר' לכתוב ולחבר כל מה שנשנה בימיו היו הדברים ארוכים

ח) ר"ל בשכונתיי חריגים משכנתה משכבתה. (ג) בח"ם כתיב איחקרן, ובר"ק איחקרן. (ג) בר"ק ובגין קלות, ובח"ם ובגין כללות, וכן בש"ע.

כמו משנתנו, דמוכן תקונה נחשטמה בכל ישראל אלא קלי קלי. כדאמרין ביבמות א"ל ר' יוחנן לרש לקיש ראייתו לכן פדת שיושב ודורש כמשה מפי הנבירה, וא"ל לאו דידה היא מתניתא ויחי תני לה בתורת כהני, נפק ר' יוחנן תנייה בתלתא יומי, וסברה בתלתא ירחי [עב"ב]. ואחרי כן קבעו ספרא וספרי ותוספתא וכל התלמוד. ואין קץ ח) לאלה הברייתות וכל אחד כן החכמי' למד אותם מפי רבו כמו שאמרו במציעא אשכחיה רב פפא בר אבא לרבה בר שמואל א"ל תני מר מידי בשכיר אמר ליה תנינא. וחכמי האמוראים שהיו אחרי רבי נצטרכו יותר לאלו הברייתות, כי מהם הוציאו כל הדברים העמוקים אשר נאמרו במשנה בלשון קצר וברמזים ובכללים, ומחס יצאו עפים חודשים וחולדות, כי רבי לא הזכיר כי אם עקידים ולא הביא את הגזרות שוות אשר להם. ועל כן הצטרכו החכמים לפלפל וסברא. והצטרכו אל אותן הרברים כדי לדמותן אל הדומה להם, ולהביאם בכללי עיקריה'. דאמרין בעירובין רב הסדא ורב ששת כד הוו פניעי בהדרי רב הסדא מרתע ממתניתיה דרב ששת ורב ששת מרתע מפלפוליה דרב הסדא (טו). ושבחו רבנן למאי דגמיר מוצא דמיליה ליה עמי תורה לכיין דגמיר יודע כמה תניני תני מלתא דקיים ליה ומלתא דמרווח ליה ומלתא דעמיקא במשנה זו ברורה במשני' אחרת, כהיא דסנהדרין דאמר רב אחא בר הנינא א"ר אמי א"ר אסי א"ר יוחנן מאי דכתבי כי בתחבולו' תעשה לך מלחמה במי אתה מוצא מלחמתה של תורה במי שיש בידו חמלות של משנה, קרי רב יוסף אנפשיה ורב תבואות בכת שור [מב"א]. ואע"פ מי שלומד ואינו יודע לפלפל אי זה חדוש ואי זה נולד בא ממנו, מפני שלא שנה את המשנה בבאיר, ולא ידע לדמות ענין לענין ולהוציא עיקר שלו מתוך המשנה, בכל זאת טוב הוא ממי שמשלשל ולומד מסברא ואינו גמיר בלמוד ואינו יודע מה שאמר. מפני שבעל הגמרא יכול להורות אלה הדברים ששמועם הלכה למעשה. ומי שלומד מסברא לא יכול, מפני שמי שאינו גמיר מוציא הדין בסברא, אבל מי שהוא גמיר כאמור הוא יודע איך להוציא הדין מנמרא ט).

ובכל מקום שחולקים אמוראים וסוגיא בעלמא כאחד מהם ובריתא שנו כדעת השני. או אנו עושים כאמורא ההוא אשר גם המשנה תלמד

המקרא הם, להורות איך נרמזו ההלכות במקרא. ומלפנים בבית שני בימי החכמים הראשונים, כן היו לומדים אותם לפי הדרך הזה, וכאשר ראו החכמים דברייתות אחרות שלא מרבי חייה ורבי אושעיא יש בהם ביושעים, יש בהם פרשי הלכות הדומים לכללי יחידים ודברים בלתי מדויקים, וכי אלה הברייתות המסודרים מרבי חייה ורבי אושעיא טובים מכלם, לקטום החכמי' ושנו אותם ברבים, ועליהם אמרו בנמרא ג' ר' ב' נ'. בכל זאת היו מצואי' ג"כ ברייתות אחרות אשר הגו בהם החכמים כל אחד ואחד כפי שלמדו רבו, וגם התנאים למדו אותם ביניהם, כגון אחי חנא דבי רבי חייה, בר אשיין חנא דבי רבי אמי, ובר קפרא גם כן חנא משניות אחרות. ובכמה מקומות אמרו כקאמר לוי במתניתין, ודר' חייה ור' אושעיא עלו על כלם, וכל אחד ואחד היה לו מרביתו ברייתא על כל מסכתא ומסכתא. כמו שאמרו חנא רב שרביא ח) בקדושין דבי לוי, כי גם הוא ממששטי ג) רבי היה כבר קפרא וכו' חייה וכו' אושעיא. וחכמי בכל אשר היו לפני רבינו הקדוש ג) היתה המשנה עמהם, כי היתה ביניהם תורה הרבה שהרביצו במקומות השיבה. כמו שאמרנו ביבמות אמר רבי עקיבא כשירדתי לנהרדעא לעבר שנה, ובפומבדיתא שהיה בה חנניא בן אחי רבי יהושע [קט"ו]. ואמרו בסנהדרין צדק צדק תרדוף הלך אחר בית דין יפה ומפרשין אחר רבי הנינא בן רבי יהושע לגולה והוא שקראה גולה משום דהתם היו משיאין משוואות, כהגן בראש השנה עד שרואה את כל הגולה לפניו כמורתא אש ואמרין עלה מאי גולה אמר אביי פומבדיתא. הלל הוקץ עלה מבבל והיה נשיא בארץ ישראל. ובימי רבי ואחריהו היו קורין בארץ ישראל לאלה המשניות דבני בבלי ז) בשם משנת רבי נתן. ומרשמואל אמרו גם כן בכמה מקומות חנא דבי שמואל, ואלה המשניות אשר למדו תלמידי חכמי' הראשונים לא נאמרו בשם ר' עקיבא ח). דאמרין בכמה מקומות חנא דבי רבי ישמעאל ו), והיו ברייתות ג"כ לראשוני ראשונים כדאמרין בעירובין תני רבה בר מרי ברבי רבן יוחנן בן זכאי, וכל הברייתות האלה לא קבעו ללמד' לכל בני אדם, כמו שקבעה ברייתא דר' חייה ודר' אושעיא, ולא נאמרו בהם תנו רבנן אלא תניא, ותנא, ושנא ז).

ח) בד"ק שרביא. וא"ל שרביא כמו בח"ם רש"ע. ג) בח"ם דהוא ממי שמעיה דרבי, ובד"ק והוא ממי כבר שמעיה דר'. ג) בד"ק ורבנן רבבא דהוה קסיה רבנן, ובח"ם ורבנן רבבא רבינו הקדוש. ז) בד"ק

חלקת תובת רבבליא לשינוי רבבא אי. ח) בח"ם חוץ מר"ע והוכחה חוץ מחלמדי ר"ע. ו) כן כתוב בח"ם ובש"ע אבל בד"ק דבי שמואל. ז) בד"ק כתוב ותנא חנא. ח) בח"ם כתוב הוה להוין קטן בעניות. ט) בח"ם מסברא.

מרביותו, אמנם הלכותיהם ופיעמיהם שוים אע"פ שגורסתם מחולק זה מזה. והעיקר¹ שלהם היו קלין וחמורין ונימטריות ופנים של מדרשות, ומהם שלש עשרה מרות שהיה ר' ישימאל דרש, ומהם כללים אחרים כגון סרס מקרא ויתור מקרא, ורביין ומיעושיין ודורשין סמוכין (פ) והקש שני כתובים הבאים כאחד אין למרין, ולמד עליון מתחתון, ותפישת מרובה ותפישת מועט, ודרישת מעט (ו) מקרא וגורעין ומוספין ודורשין, ויש אם למקרא ויש אם למסורת, נאמר כאן ונאמר להלן, מקרא נדרש לכמה מעמים (ז), ואין מקרא יוצא מידי פשוטו, אין מוקדם ומאוחר בתורה. וברא תורה כלשון בני אדם, דבר שנאמר בזה ובה ואינו ענין לו תנהו ענין לחבירו. דבר שחבירו מוכיח עליו, דבר שנאמר בזה וברא הדין לחבירו. פרשה שנאמר² ונשנית לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה. הן מינה ומינה ואוקי בתרא, והיו לבא מן הדין להיות כנדון. ודברים רבים נאלה. כשהיו אומרים הראשונים הלכותיהם כל אחד ואחד כפי שלמון, היו אלה הכללים לתלמודם. כדי להוציא מעמי התורה. כדאמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן בעיבורין תלמיד אחד היה לרבי מאיר וסומכוס שמו שהיה אומר על כל דבר דבר של טומאה ארבעים ושמונה מעמי טומאה, ועל כל דבר דבר של טהרה ארבעים ושמונה מעמי טהרה. וכן יש להם גם כן פנים אחרים לתלמוד. להראות הדושי' וענשי' ותולדות, איך דיניהם ואיך אופני ההקשים, ואיך יש להחזיר את הענין לעיקרו.

והראיה (ח) כי היה התלמוד בידיים כי על רבן יוחנן בן זכאי אמרו דיש הוויית רבאי רבא הוה גמיר (בתרא קל"א), וגם למדנו רבי יהודה אומר הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה דון (אבות פ"ד מ"ג), ות"ר במציעא הניסק במקרא מדה שאינה מדה, במשנה מדה שמקבלין עליה שטר, בתלמוד אין לך מדה גדולה מוה (ל"א). ואחרי סדר ר' את ההלכה והמשנה, היה להם התלמוד אשר בו היו מפרשים דקדוקי המשנה, ופרשי וכללי ומעמי המרששים, כדתנו רבנן לעולם הוה רין למשנה ויתר מן התלמוד, ואמרינן עלה הא גופא קשיא אמרת בתלמוד אין לך מדה גדולה מוה והדר אמרת הוי רין למשנה יותר מן התלמוד. אמר ר' יוחנן בימי ר' (ט) נשנית משנה זו. שבקי כולי עלמא מתניתין ואולי בתר תלמוד. הדר דרש להו ולעולם הוי רין למשנה

(פ) בח"מ מסעטת דורשין דרישת סמוכין. (ו) בר"ק דרישת פיעום מעט. (ז) בר"ק מקרא נדרש לפני רשמי מעט. (ח) בלשון הנאמן הוא ופגלי. (ט) בח"מ ר' עקיבא.

כמוהו. כהיהא דאמרינן בנבחים רב יצחק בריה דרב יהודה הוה שכיח קמיה דרמי בר חמא שבקיה ואויל לקמיה דרב ששת, יומא חד פנע ביה אמר ליה רמי בר חמא אלקפתא (ח) נקמן ריחא אחי לה ליד משום דאולת לקמיה דרב ששת הוית לך כרב ששת, אמר ליה לאו משום הכי אלא מר כי בעינא מילתא מיניה פשיט לי מסברא ואי משכחנא מתניתין פרכא לה רב ששת כי בעינא מילתא מיניה פשיט לי ממתניתא דבי נמי משכחת מתניתא ופרכא מתניתא ומתניתא היא, א"ל בעי מיני מילתא דאישיש לך כי מתניתא בעא מיניה בשל במקצת כלי אי מעין מריקה ושמיסה או אין מעין, א"ל אינו מעין מידי דהוה אהואה וכו'. והא לא תנא הכי בבריתא, דתניא בשל במקצת כלי מעין מריקה ושמיסה כלל הכלי (ג) מה שאין כן בתנא, א"ל או תניא תניא [צ"ב]. ומשום הכי בסוף חרויות כי איבעיא להו סיני ועוקר הרים איזה מהם ערף כדאצטרף עלמא לרבה דהוה עוקר הרים ולרב יוסף דהוה סיני, דהא אמרינן דקרי אנפשיה רוב תבואות בכח שור (סנהדרין מב"א). שלחו ליה מתם סיני ערף דהכל צריכין למרי הטייא דוה הוא גמרה. ראה ר' חייא וסדר לברייתות שלו, והם אלה אשר עתה למדו גם החכמים ביחוד, מפני כי נאלה הראשונים רבו היריבנים והתשובות עד מאד. ואשר הצטרכו החכמים לדבריהם אמרו (ג) בגמרא ודקדקו בהם והוציאו את תמציתם והשאר מצאו כי לא הצטרכו להם, ואע"פ דברייתא דרב ושמואל שזיהתה בבבל היתה מדוקדקת ומסודרת כמו שאמרו בסדר יומא על פי העולה ושעיר הנעשה בחוץ אמר רבא לא משכחת מתרצא אלא או ר' אליעזר דבי שמואל או רבי עקיבא דתוספתא, ואע"פ כ הניחו אלה דבי שמואל, ואם מצאו נוסחאות הברייתא לא נסמך עליהם, ולא נשנו ולא ידענו אם אמתים הם, רק אלה דר' חייא לבר היו לומדי' התנכמי'. וכן בברייתות אחרות הנקראו קטנות (ד), כי אין להורות מהן, כגון הלכות דרך ארץ והגדות אחרות.

והתלמוד ג"כ ששאלת' עליו, הנה אשילו ראשוני ראשונים היו יודעי' אותו, כי אמרו כי היחה בידים הלכות המסורות להם, כאשר הוכיחו מעשה וברק בן זכאי בעוקצי תאנים, ואף כי לא למדו כלם פשה אחד ולשון אחד אבל המעמים יודעים שהם שוים וכלם אך ענין אחד הם. וכל אחד ואחד שנה לתלמידיו חגורים משונים זה מזה, כפי שקבל

(ח) פי' דוכס, ובח"מ ארקספתא. (ג) בר"ק כתוב פי' הכלי. ובח"מ הוה כמו בצמרא דין כל הכלי. (ד) בח"מ כתוב אשירא. (ז) בר"ק כתוב קטייעית.

יותר מן התלמוד. מאי דרש כדרוש רבי יהודה בר אלעאי, והגד לעמי פשעם ולבית יעקב הטאתם, הגד לעמי פשעם אלו תלמידי חכמים ששגגות נעשות להם כדוגמת, ולבית יעקב הטאתם אלו עמי הארץ שאילו זדונות נעשות להם כשגגות. היינו דהנן רבי יהודה אומר הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה דוקן (שם לג"ב). ותלמוד הוא חכמת הראשונים כי בחוכו יגלו מעמי המשנה, דתנו רבנן רבו שאמרו לא רבו שלמדו מקרא ולא רבו שלמדו משנה אלא רבו שלמדו תלמוד דברי ר' יהודה, רבי מאיר אומר כל שרוב חכמתו ממני, רבי יוסי אומר אפילו לא האיר עיניו אלא במשנה אחת זהו רבו, ואמר רבא כגון רב סהורה דאסבר לי וזהמא לסמרון (שם).

ולאלה הראשונים לא היה התלמוד כתוב בספר והיו לומדים אותו בעל פה. כמו פירושי החתובים אשר אנחנו מפרשים היום לתלמידי דילנא, כי כלם למדו בו, זה למד באופן אחד וזה למד באופן אחר. כן היו מפרשים משנתם. וקראו לפירושיהם בשם תלמוד, והיה להרחבת לב, ולא הצטרכו אלא לעקבים. וכאשר נשלמה המשנה ורבי מה, נתמעשה תבנית' ונצטרכו ללקט התלמוד וללמדו והוסיפו בו כמה דרכים אחרים, ותקנו בו כמו אלה ראשוני ראשונים, כדאמרינן מנא הני מילי ודרשינן קרא, ותקנו בו דרושים ותולדות דבר ודבר כמו שהיה בימי הקדמוני', גם תקנו בו מה שלא נצטרכו אליו אלה הראשונים, כמו פירושי דברים עמוקים, כי אלה הראשוני' להיות תבונתם גדולה לא הצטרכו לפרשם. אך אחרים נתמעשה החכמה. כמו ששינוי בסוגיה משמט רבי אליעזר נגנו ספר תורה, משמט רבי יהושע בשלה עצה ומחשבה משמט ר' עקיבא בשלו זרועי תורה, ונסחתמו מעיינות החכמה (מש"ב). וכן היה גם כן בימי רבי, שחקנו בה דקדוקים אחרים זה אחר זה בכל מה ששנו. ואמרו מכדי הנא ליה הא למה לי למיחני הא. ובמקום שלא יכלו לתרצה ה) אמרינן ביבמות מאן שנה רבי משנה שאינה צריכא, ומסקינן אצרכתא דכל מלתא ומלתא, ואמרינן מאי קמ"ל, ופרטו פרטים והקישו הקשים לכל ההברים האלה, ובימי רבי היה הוא מפרש להם פירושי כל דבר ודבר כהלכות, והם הצטרכו לדברים אחרים אשר לא נצטרכו להם הראשונים. כגון במקום שהבין רבי דבר מה ולא הבינוהו החכמים האחרונים, פרש להם כדי שלא יסמכו עליו, כגון דסתם רבי דברי

יחיד זמני שנראה לו כי ההלכה כמותו ולא נראה כן לחכמים האחרונים. כההיא דמצות הליצה, דנשאמר יחיד דבר מה וראה רבו מעמו כי ההלכה כמותו שנה אותה בסתם, כדאמרינן באלמנה דתבובות מתניתין מני ר' שמעון היא. ובמי שמת לענין מקנה משכיב מרע בשבת מתניתין ר' יהודה היא. ובהוציא או נמי מזור סימן, ורבות כאלה. דאמר לך מני רבי פלוני היא ואתני לה ביהודה. אע"ג דסתמה רבי לא עבדינן כותיה. ובמקום שסתם במחלוקת עריך שפי, כההיא דהליצה והמיואנים בשלשה דמפרש במצות הליצה. אי נמי דתני לה למימרא דידחידא בלשון חכמים כי היכי דלעבדן כותיה דאמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן ראה רבי דבריו של רבי מאיר באותו ואת בנו ושנאן בלשון חכמים, וראה דבריו של רבי שמעון בכסי הדם ושנאן בלשון חכמים (חולין פ"ה). ומכאן למדו דסתם ר' מאיר לאו דיליה הוא להיותו יחיד אבל הוא לרבותיו לפי רבי עקיבא רבו. ועל כן כאשר ידע רבי שהמאמר ההוא לר"מ באותו ואת בנו הוא לרבותיו שנה אותו בלשון חכמי'. וכההיא דשאור ישרף דתנן וחכמים אומרים זה וזה האוכלו חייב כרת, ולא שאור בשם רבי מאיר שרבי יהודה חולק עליו. כדי שלא נעשה לומר בכלל כי ר' מאיר ור' יהודה הלכה כר' יהודה והלכה כר' מאיר. דאמר רבא מאי מעמא דרבי מאיר אין לך כל סרק וסרק מלמעלה וכולי שמעתא, ותניא נמי הכי. על כן באו חכמי האמוראים של התלמוד ופרשו אלה היצנינים. במקום שהבינו כי כן הבין רבי וכי ההלכה באותו יחיד גילו את הדבר ההוא, ובמקום שלא הבינו לא גלו את הדבר כלל. כההיא דהמביא בסמ' יו"ט אמר רב יהודה אמר שמואל אין מביאין עצים אלא מן המוכנין שבקרפף. ומקשינן ווא אן תנן מן הקרפף ואפילו מן המפור, תיובתא דשמואל, ומסקינן מתניתין יחידא היא, ומביאין לה סיוע מן הברייתא (לא"א). ובמקום שמצאנו במשנה דבר משובש וצריך לגמור ממנו דבר שיש בו קושיא ולא סליק אמרינן גמור מכאן כך וכך. כההיא דאותו ואת בנו דאמרינן א"ר חייא א"ר יוחנן פרת הפאת אינה משנה, ענלה ערופה אינה משנה, הלא ראיתי כי סליק מן המשנה ולא סליק מן הברייתא (ג). ולפעמי' תדחה המשנה כולה מן הסברא לבר. כההיא ששינוי בטהרות מסרק של שפתן שניטלו שיניו (כלים פי"ג מ"ח), ואמרינן בהחולין ר' יוחנן וריש לקיש דאמרי תרווייהו זו אינה משנה (מנ"א),

ולאלה הראשונים לא היה התלמוד כתוב בספר והיו לומדים אותו בעל פה. כמו פירושי החתובים אשר אנחנו מפרשים היום לתלמידי דילנא, כי כלם למדו בו, זה למד באופן אחד וזה למד באופן אחר. כן היו מפרשים משנתם. וקראו לפירושיהם בשם תלמוד, והיה להרחבת לב, ולא הצטרכו אלא לעקבים. וכאשר נשלמה המשנה ורבי מה, נתמעשה תבנית' ונצטרכו ללקט התלמוד וללמדו והוסיפו בו כמה דרכים אחרים, ותקנו בו כמו אלה ראשוני ראשונים, כדאמרינן מנא הני מילי ודרשינן קרא, ותקנו בו דרושים ותולדות דבר ודבר כמו שהיה בימי הקדמוני', גם תקנו בו מה שלא נצטרכו אליו אלה הראשונים, כמו פירושי דברים עמוקים, כי אלה הראשוני' להיות תבונתם גדולה לא הצטרכו לפרשם. אך אחרים נתמעשה החכמה. כמו ששינוי בסוגיה משמט רבי אליעזר נגנו ספר תורה, משמט רבי יהושע בשלה עצה ומחשבה משמט ר' עקיבא בשלו זרועי תורה, ונסחתמו מעיינות החכמה (מש"ב). וכן היה גם כן בימי רבי, שחקנו בה דקדוקים אחרים זה אחר זה בכל מה ששנו. ואמרו מכדי הנא ליה הא למה לי למיחני הא. ובמקום שלא יכלו לתרצה ה) אמרינן ביבמות מאן שנה רבי משנה שאינה צריכא, ומסקינן אצרכתא דכל מלתא ומלתא, ואמרינן מאי קמ"ל, ופרטו פרטים והקישו הקשים לכל ההברים האלה, ובימי רבי היה הוא מפרש להם פירושי כל דבר ודבר כהלכות, והם הצטרכו לדברים אחרים אשר לא נצטרכו להם הראשונים. כגון במקום שהבין רבי דבר מה ולא הבינוהו החכמים האחרונים, פרש להם כדי שלא יסמכו עליו, כגון דסתם רבי דברי

ח) בח"ט והיבי דלא דאיק מילי האי, ובר"ק והיבי דלא יביל לתרצה. ג) בח"ט אלא קשיא ולא סלקא

לפומי דרב ומפומי דרב לפומיה דרבי ולא הוה ידענא
 מאי קאמרי (קל). ובכמה מקומות אמרינן רב תנא
 הוה פליג. והוי ג"כ חכמים אחרים שהיו אמוראי'
 לרב כגון שמואל ורב שלא ורבה בר בר חנא ורב
 כהנא קמא ורב אשי ובסוף ימייהו רב ארא בר אבהו
 ורבה בר אבהו זקנו, ומבית הנשיאים היה, כי כן
 קבלה בדינו כי מבית נשיאים אנהו. ומורע רבה
 בר אבהו, ואחרי כן ר' חנינא התם ורבי ינאי ורבי
 יוחנן ורבי שמעון בן לקיש ורבי יהושע בן לוי ורבי
 שמעון בן אלעזר שהיה משמש ומשמש דרב
 ושמואל בבבל, ובכל זאת גדלה החכמה בבבל עד
 מאד. ואחרי הדורות האלה היו רב נחמן רבי יהודה
 ורב הונא ורב חסדא ורב ששת בבבל, וחכמים
 אחרים שהיו באים ושבים, כמו רבי אבא שהיה
 משארית הראשונים ורבי יצחק נפחא ור' זורא ורבי
 ירמיה ורבי אבהו ורבי חנינא בר שפי, ואחרי כן
 אבוי רבא. והרב הגדולה בארץ ישראל ונתמסדה
 שם ההוראה מאד ושבו אלה שהיו שם מן הבבל'
 כמו רבין ורב דימי וכלם ירדו גזה. ובכל דור ודור
 מן הדורות האלו היו להם הלכות אשר היו לומדים
 החכמים ומסדרים אותן תמיד. כדאמרינן בברכות
 רב חייא בר אבא הוה מהדר תלמודיה כל תלתין
 יומין (ז"ב ב) ואמרינן בשסחים נמי רב ששת הוה
 מהדר תלמודיה כל תלתין יומין ותהלי בעבורא
 דדשא ואמר חדאי נפשאי חדאי נפשאי לך קראי
 לך תנאי (סח"ב). ומכל אלה הדברים שהיו לומדים
 כלם כל רב ורב היה מפרש אותם לתלמידו עם
 פירושים אחרים ודקוקים נוספים, והיו מחדשים
 גם כן הלכות למעשה בכל השאלות שבאו לפניהם,
 ונשאו ונתנו בהם. והיה להם מחלוקת בין איש
 להבירו. ובבוא דור אחר נתמסדה החכמה עוד.
 ואלו הדברים אשר נתבררו לאלה הראשונים ואשר
 פרשום לתלמידיהם כגון הפירושים שאינם מצפרכי'
 כל בני אדם לתלמוד ולקבעים בגמרא, והבינו כי יש
 בהם ספיקות וצריכים לקבוע אותם בגמרא אמרום
 בישיבות וקבעום בגמרא וכל החכמים למדו אותם,
 כדאמרינן בעירובין לנינן עירוב שנתנו באלין, ויתב
 רבי חייא בר אבא ורבי יוחנן ויתבו רב נחמן גביהו
 ויתבו וקאמרי האי אילין דקאי היכא אילימא דקאי
 ברשות היחיד וכו' ואמרי בסופא א"ל רב נחמן יישר
 וכן אמר שמואל, א"ל פתיריהו בה כולי האי אמר
 לדר אנתון נמי פתיריהו בה מובא אלא הכי אמר
 להו קבעיהו לה נמי בגמרא (ז"ב ב). ובכל דור אחר

ולא עברינן כווחה, אלא משום דמסיימי בה דווקני
 וכו' (שם). ואי צריכא מתניתין לחסורי מחסרינן
 לה, ואי צריכא לתרוצי מתרצינן לה, ואם נמצא
 שעות במשנה והברייתא מתוקנת יותר ממנה או
 יש לברר הדבר ההוא. כדחתן בגבירות בית שמאי
 ואמרום לא ימנה ישראל עם הנהן על הכבד וביה
 הלל מתירין ואפילו גוי ואמרינן עלה ב"ה דמתניתין
 רבי עקיבא דברייתא היא, והלכה נרבי עקיבא (ז)
 דברייתא דאמר אפילו זרים ואפילו גוי (לב"ב).
 ואם נמצא תנאים חלוקים, אמרינן במאי קא מיפליגי
 ומפרשינן טעם כל אחד מהם ונחפש אחר ברייתא
 מצוואה כרי לברר הלאכה, או להוציא מהן הספק
 ההוא. ואמרום להם היכא דמשכחינן להו. כדהיא
 דהשולח במסכת גשין א"ל רבי ירמיה לרבי זורא (ג)
 סוק עיין בה במכילתך [מד"א]. ודקוקו בה והעלו
 כי כל אחד ואחד למעמו ולהלכתו, ועל כל אחת
 ואחת מי אמרה, וכדעת מי הם, חזין מפלוגתא
 דאמוראים. וקשייהון ושינייהון ותובתיהון
 ושיוקיהון ודחיותיהון ואוקמתהון ולאפשי (ג),
 ולמכתב ארזי (ד) דתלמוד גפשיי פוגא, וכן היה
 בומן חכמים הראשונים כאשר אנהו מפרשים את
 הפירושים שלנו היום, כל אחד ואחד מרביתו
 כראוי ונכון, והוא שונה לכל אחד מהתלמידים כפי
 הצורך וכפי היכולת שבהם. יש שאמרו להם רק
 ראשי דברים ועקרים והשאר הבינו מדעתם. מהם
 אשר הצטרכו לבאור והרדינו את דבריהם להם,
 בהקיש להם הקשים ודמיונים, ואת דאמרינן עד
 דאפפרי רבי נמיריהו וכולהו תלמידי כל חד וחד
 תלמיד לפני רבו הוה וקאי דאתריין מתניתין, כל
 חד וחד תלמודו לפי משנתו היה. ואחר שנסדרה
 כל ימי רבי באר להם המשניות (ט) וגמר להם טעמי
 ההלכות שלו, ואחרי מות רבי הצטרכו ללקטם
 וללמדם נפה אחד ולשון אחד. ואחרי רבי היו
 תנאים מהתם כגון ר' נתן ור' שמעון ורבין גמליאל
 ברבי, ומהתם כגון ר' יאשיה דמן הוצל, אמנם
 לא למדו מאומה מן המשנה אלא מה שהיו לומדי'
 לפניו זה. כדמפרש בספרו של אדם הראשון במציעא
 רבי ורבי נתן סוף משנה (ש). והיו גם כן חכמים
 אחרים שלמדו (י), תנאים ואמוראים, כגון רבי
 חנינא ורבי ינאי התם ורב הונא שהיו תלמידי רבי,
 ולמדו מרבי ורבי חייא. דאמרינן בהולין א"ר יוחנן
 נהירנא כד הינא יתבין שבע עשרה שורין אהורי דרב
 ורב קמייה דרבי והוה נפקין וקוקין דנור מפומי דרבי
 (י) בח"ט כתוב בבית הלל דברייתא. (ג) בח"ט לר' עקיבא
 ובגמרא ירדן לר' זיקא, וצ"ל לר' זורא.
 (ג) בח"ט להפשיי בד"ק ארסי. בח"ט מתניתין כותפן,

וה"ל ספיקין. (ד) לפי ח"ט ראתינן וכו' דאיתנין
 ואולי כיוון לומר דאתינן ס' אשר הם.

החכמים האחרונים, לא מפני שלא ידעו אותם החכמים הראשונים אמנם הניחום להודו הבא אחריהם להתגדר בהם ולא נצמרו להם בני אדם בימיהם. כמו שאמרו החכמים בחולין העיר רבי יהושע בן זורו בן המיו של ר' מאיר לפני רבי על ר' מאיר שאכל עלה ירק בבית שאן והתיר רבי את בית שאן כלו על ידו חברו עליו אחיו ובית אביו אמרו לו מקום שאבותיך ואבות אבותיך נהגו בו איסור ואחא תנהוג בו היתר דרש להו מקרא היה וכתת נחש הנהושת אשור עשה משה כי עד הימים החיים היו ישראל מקמרים לו ויקרא לו נחשתן איפשר בא אסא ולא ביערו והלא כל ע"ז שבעולם אסא ויהושפט ביערום אלא מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו אף אני נמי מקום הניחו לו אבותי להתגדר בו. מכאן לתלמיד הכס שאמר דבר הלכה שאין מוניחין אותו ואמרי לה אין מניחין אותו ואמרי לה אין מניחין אותו. מאן דאמר אין מוניחין אותו דכתיב כי לא ינח לעולם ה' מאן דאמר אין מניחין דכתיב ולא ינח החשן ומאן דאמר אין מניחין אותו דתנן משרבו ודחזי דלב רבי מחלוקת בישראל [ז"ב].

זאת היא התשובה למה שאמרתם מדוע הניחו החכמים הראשונים את הרוב לאחרונים הלא מצאתם דבר מוסגל שאמרוהו אחרונים והניחוהו הדקדוקים להתגדר בו. ולהאריך באלו הדברים אשר מהם נוסף התלמוד דור אחר דור. כמו שאמרו בסנהדרין שבע מאה בעיי בעו דואג ואחיתופל במגדל הפורע באויר ואמר רבא גבורתא ז' למבעא בעיי והא בשני דרב יהודה כלחו תנויי הוה בנייקין ואלו אנן קא מתנינן ארבעה סדרי (ס) ואלו רב יהודה כד הוה ממי האשה שנובשת ירק בקרדה ואמרי לה זיתים שנכשין במרפיהון מהורים אמר הוייא דרב ושמואל קא חזינן הכא ואלו אנן מתנינן (ו) תליסר מתיבנתא ואלו רב יהודה כד הוה שליף מסאניה אתא מימרא ואנן קא מצערינן נפשין וליכא דאשנח בן אלא קב"ה לבא בעי דכתיב דה' יראה ללבב (ק"ו). לפי זה גילה ההוראה דור אחר דור עד רבינא ואחר רבינא נסקסא, כמו שהבין שמואל ירחינא ובספור של אדם הראשון שהיה כתוב בו רב אשי ורבינא סוף הוראה. ואחרי כן א"ע"ש שלא היה הוראה היו מפרשי פירוש' וסברות הקרובות להוראה והם נקראו רבנן סבוראי. וכל מה שהיה תלוי בספק (ז) פשוטו. כגון דחומי ורב יוסף ורב אחאי מבי חתים דאמרינן בגמין, פירש וצקלג וכ' ובי חתים

דור היתה החכמה הולכת ומתעמטת, דאמר רבי יוחנן בעירובין ואנו לבנו כנקב מחש' סוקית ואמר אבי ואנן כסיכתא בגורא (ס) לגמרא ואמר רבא ואנן מאצבעתא בקרא (נ) לסכרא ואמר רב אשי ואנן מאצבעתא בברוא (ו) לשכחה (נ"ג א). וכל מה שהתעמטת החכמה ותלדו ספיקות, אלו פירושי הראשונים שלא היו קבועים בימיהם קבעום עכשיו ולמדו' והיו עושים נהלכות אלו החכמי' הראשונים וכששנו עתה בגמרא. ואם החכמים כלם שמינו לאיוו הלכה ואמרוהו אחרו ולא נצמא בנייהם מי שקדם לאמרה או נאמרה בסת' ואם הקדים אחר אשר שמעה ואמרה או נאמרה בשמו אמר רבי פלוני. דאמרינן בפסחים עילא איקלע לפומבדיתא א"ל רב יהודה לרב יצחק בריה זיל אמשי לי כלכלה דפירי והוי הויי מבריל אול שדריה לאביי כי אתא א"ל המבדיל בין קדש לחול ותו לא אתא לקמיה דאבא א"ל הויי אמר א"ל לא אילי אבא שדריה לאביי ואמר לי המבדיל בין קדש לחול א"ל רבננותיה דמר ושררותיה דמר גרמה ליה למר דלא חימא שמעתיה מפומיה [ק"ד ב]. ותמיד שדקדק חכם ואמר הלכה מפי רבו ולא מפי אחרים או היתה חלנתו רצויה יותר. דאמרינן בברכות אמר רב נחמן בר יצחק קבעה עולא שבששתיה כרבי בנימין בר יפת תחו בה רבי זירא וכי מה ענין רבי בנימין בר יפת אצל ר' חייא בר אבא דייק וגמרא שמעתתא מפומיה דרביה ורבי בנימין בר יפת לא דייק [לה ב]. ועוד אם אמר בשם רב אהדו הוא משווד' יותר. דאמרינן בחולין כי סליק רבי זירא אבל מוגרמת דרב ושמואל אמרו ליה לאו מאתרי דרב ושמואל את א"ל מאן אמרה יוסף בר חייא יוסף בר חייא מכולי עלמא גמיר שמיע רב יוסף ואיקפד אמר אנא מכולי עלמא גמירנא אנא מרב יהורא גמירנא דאפילו ספיקי דגברא גרים דאמר רב יהודה א"ר ירמיה בר אבא ספק משמיה דרב ספק משמיה דשמואל שלשה מתירין את הבכור במקום שאין מוכחה [יח ב]. ובמקום שאמרו החכמים כלם דבר אחד נאמר בלשון אמרי לה, וכואת נאמר בדברים האלה בסוף התלמוד דור אחר דור, כי כל דור דור קבעו בתוך התלמוד מן הספיקות אשר החדשו להם ומעשים ושאלות שבאו לפניהם, כההיא דסנהדרין דאמרי רב כהנא ורב ספרא תנו להו סנהדרין בי רבה אמרי ליה ומאי אמרינן בסנהדרין גרידתא וכולי שמעתתא (מא"ב) הווכיחו ג"כ הוכחות וקישויות שהוסיפו וחדשו

(ס) מיר"שי כיתר שניעצין אחרי כתיבתו בנקב צר ונכנס בדיחין. (נ) פי' בשעת קשה שאין האצבע יכול ליכנס בתיבה. (ז) בברוא, בגמרא דירין כתיב בבריא, בגמרא

ופירש"י משם שהאצבע נוח ליכנס בפי חברו. (ד) בגמרא דירין כתיב רבוא. (ס) תחת ארבעה סדריים כתיב בגמרא דירין בעיקצין. (ו) בגמרא דירין כתיב בעיקצין. (ז) בד"ק

שם שני ראשי סנהדרין כגון שמעון הצדיק ואנטיגנוס איש שוכו ושאר הזוגות (7) רובם עלו מבבל. גם הלל הוקן ענה עמהם. עם כל זה עזר היו מרביצי תורה גם בארץ. והיה להם ראש גולה מבית רוד. אבל ראשי ישיבה וסנהדרין (8) לא היו ביניהם. כי כלם לדבר אחד כווננו שלא היו רק מן המקום אשר יבחר ה'. ועד שמת רבי בראשי גלות היו נדיבין בבבל ולא בראשי ישיבות ונשיאים שהם היו ראשי סנהדרין בארץ ישראל, כדמפרש באבות עד הלל ושמואי ואחריו שמעון בנו ואחריו רבן גמליאל הוקן בנו. ואחריו רבן שמעון בן גמליאל קמא שנודג לפני הרבן הבית. ורבי ישמעאל בן אלישע היה כהן גדול. ואלו ארבעה דורות היו בכלל אלה המאה שנים. דאמרינן בשבת הלל שמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן בפני הבית מאה שנה [מ"א] ואחרי רשב"ג שנחרג מהרוגי מלכות היה רבן יוחנן בן זכאי והוא היה בימי הרבן הבית, והוציאוהו לפני אספספוסים קיסר נכנסו עמו רבי אלעזר ורבי יהושע תלמידיו ובקשו ממנו שושלתא דרבן גמליאל ויבנה והכמיח. ואחרי שקם רבן יוחנן בן זכאי ורבנן ביבנה תקנו להם עשר תקנות: דתנן משהרב בית המקדש התקין ריב"ז. ואחריו רבן גמליאל בנו של רשב"ג הוקן שנחרג עם עשרה הרוגי מלכות ואותו ר"ג היה נשיא ביבנה ורבי יהושע אב בית דין. וכיון דציעריה רבן גמליאל לרבי יהושע תלתא זימני עבריה ואוקמוה לרבי אלעזר בן עזריה שהיה עשיר. והוא עשירי לעורא הסופר. והדר פייסיה ואהדריה לרבן גמליאל ולא עבריה לרבי אלעזר בן עזריה אלא רבן גמליאל תרתי שבתא ורבי אלעזר בן עזריה חדא כדמפרש בגמרא דתפלת השחר. ואחריו רבי שמעון בנו היה נשיא. ואחריו רבינו הקדוש בנו שהיה בצפורי ובית שערים.

ובימי רבי היה רב הונא קמא ריש גלותא בבבל, היינו דאמרינן בהוריות בעא מיניה רבי מרבי הייא כגון אני מה אני בשעיר א"ל הרי צורחך בבבל ומנו רב הונא ומתנירב ספרא דדתם שבט והכא מחוקק, כדאמרינן בסנהדרין לא יסור שבט מהורה ומחוקק מבין רגליו. לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גליות שבבבל שרודין את ישראל במקל. ומחוקק מבין רגליו אלו בני בניו של הלל שמלמדין תורה ברבים [מ"א ב]. הלא ראינו כי איה מבבל שובים יותר מפני כי שבט הם. ובימי רבי מה רב הונא בבבל, ומפרשי רבנן בירושלמי דכלאים וכתובות שהיה רבי

היא עיר בסביבות נהרדעא, ורב רבאי מרוב דמפרש במס' סנהדרין דאמר רבי היוצא ליהרג משקין אותו קורטו של לבנה כדי שתטרף דעתו עליו משום שנאמר תנו שכר לאיבד ויין למרי נפש ותנא נשים יקרות שבירושלים היו מתנדבות אותן משלהן, ובעינין דאם אינן מתנדבות משלהן משל מי, אמר רב רבאי וטן רובא (ח) מסתברא משל צבור משום שנאמר תנו [מ"ג א]. וגם רוב עירו של רב רבאי היתה בסביבות ישיבות נהרדעא. ואמרו רבנן דרב רבאי נאון היה והארץ שנים רבות וכמה סברות נכנסו בגמרא אשר הם מהכמים אחרונים, כמו רב עינא ורב סימונא. ולמדנו מן הראשונים בגמרא דהאשה נקנית דשנינו ברישא מאה הגי מילי וכו' עד בכסף מנא לן, כל אלה הקישויות והתשובות שתרצו בגמרא תרצו והכניסו רבנן סבוראי האחרונים. ואשר כתבתם כיצד נכתבה המשנה וכיצד נכתב התלמוד, הנה תלמוד ומשנה לא נכתבו, רק התרוצים היו מסדרים, ונודחו החכמים ללמדם בעל פה אבל לא (2) מניוסאות כתובות, דאמרינן בחמורה דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרם בכתב שנאמר כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית אלה אלה כותב ואי אתה כותב הלכות [י"ד ב]. ואשר שאלתם רבנן סבוראי היאך נסדרו אחרי רבינא ומי מלך אחריהם מאותו זמן ועד עכשיו. ראינו לבאר לכה ענין הדבר. ואך היו הימים הראשונים לישראל מקדם, ואך נחלקו שתי ישיבות בעבור דבר משובש (3).

דעו כי בראשונה כשגלו ישראל בגלות יכניה ודודיש והמסגר ונביאים ירשע עמהם הובאו לנהרדעא, ובנה יכניה מלך יהודה וכל הגלויים אליו בית נכסיה ויסדוה באבנים ועפר שהביאו עמהם מבית המקדש לקיים עליהם מה שנאמר כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה זיננו, וקראו לבית נכסיה ההיא בית הכנסת דשף ויתבי. כלומר שנסע בית המקדש וישב כאן בנהרדעא. והשכינה היתה עמהם כדאמרינן במגילה בבל היכא שריא שכינה בה רב אמר בכנישתא דהוצל ושמואל אמר בכנישתא דשף ויתבי בנהרדעא. לא תימא הכא וזא הכא אלא זמנין הכא וזמנין הכא, אמר אביי תיתי לי דכי מרחקא שרסה התם טעלינא [כט"א]. והיא הבית הכנסת דהוצל קרובה לבית מדרשו של עזרא הסופר למטה מנהרדעא. ואחרי עלות עזרא ורובבל (7) והגולה עמהם ונבנה בית המקדש היו

(7) בה"ק חסרה מלה לא, וכנסתא בה"ק, (8) בה"ק חסרה דאית בה במילתא שבשאר, ובח"ק חסרה מלה שבשאר, (9) בה"ק כפבל, (10) בה"ק חסרה מלה

כרוב דהיה תלי וקא פרישה ובה"ק דהיה תלי וקא פ"ב היה תלי וקיים בספק, (א) בגמרא ידון לא נפשא שם הגאון חזק רוח בלשון הא ודאי בלי שם אפריו,

דמפורש ב'פ' יום הכפורים [פ"ג] וקנייה רב לניתיח
דבי רב בצורתא דהויא נכסי הגר ונכין' התם תלמידו'
סובא ורבין' שם תורה הרבה וקבע שם בית דין.
והו' בבבל שני בתי דינים גדולים האחד בנהרדעא
שהיה כבר האחד בסורא שקבעו רב, והיינו דאמר
שמואל לא כתבינן פרוכבול אלא או בני דינא סורא
או בני דינא דנהרדעא, והו' לרב ושמואל שתי
ישיבות. דאמרין בהמביא גס ממדינת בבל רב אמר
הרי היא כארץ ישראל לגסין ושמואל אמר כחוצה
לארץ. ופשטינן דרב סבר כיון דאינא מתיבתא
משכח סתיחי ושמואל סבר מתיבתא בגיורסיהו
סרידי (א) (א). ולפיקים הוו חזו רב ושמואל
אהדרי.

וימת רב בשנת תק"ח והוא ארבע אלפים ויו
ליציר' (ג) ונהג שמואל אחריו לבדו שבע שנים והיה'
ישיבה אהת. וכל כמה שהיה רב מקיים אינתא
דמערבא היו באים לפניו כי היו יודעים אותו'
ואחריו באו לפני שמואל. דאמרין בחולין כהי
שני דרב הוה כתב רבי יוחנן לקדם רבינו שבבבל'
וברת דנח נפשיה דרב הוה כתיב ליה רבי יוחנן
לשמואל לקדם חגרינו שבבבל'. אמר אכתי לא ידע
דאנא רביה כתב ושדר ליה עבורא דשתין שנין אמר
השתא חושבנא בעלמא הוא דידע כתב ושדר ליה
מעין תליסר גמלי ססיקי מרפוח אמר שמינ מינה
אית לי רבה בבבל איקום אילא איחזיה (צ"ה ב).
ומת שמואל בשנת תקס"ד (בד"מ תקס"ה), והיא
שנת ד' אלפים וי"ח (בר"ק וי') ליצירה. ותלמידיו
היו רב נחמן בנהרדעא ורב יהודה בפומבדיהא ורב
ששת בשלחי. ובשנת תק"ע בא פסא בר נצר
והחריב לנהרדעא וילך רבה בר אבהו זקננו לשכניב
ולשלחי ולמחזא, והיה שם רב יוסף בר המא
אביו של רבא ושאר חכמיהם בפומבדיהא. כי מימי
בית שני היתה היייר הואת עיקר הגולה. כמו
ששינוי בראש השנה עד שרואה את הגולה לפניו
כמדורת אש ואמר אביו גולה היא פומבדיהא.
ואחרי שמואל מלך רב הונא שהיה מבני הנשיאים
ומלך ארבעים שנה והריבין תורה הרבה. דאמרין
בכתובות כד הוו מפטרי רבנן מבי רב הונא הוו
פיישי תמיני מאה רבנן רב הונא הוה דריש בתליסר
אמורא כי הוו קיימי רבנן ממתבתא דרב הונא
ונפצי גלימיהו הוה סליק אבאק ומכסי ליה ליומא
ואמרי במערבא קמו ליה ממתבתא דרב הונא בבבל'
(ק"ו א). וכדאמרין ביבמות רב אבא בר זבדא ורב
ששת ורב חלבו ורב גדל ורב אחא בר חנינא כלהו

(ג) בח"מ לא נמצאה שנת הצירי.

ענו ביותר והיה רבי אומר כל מה שיאמר לי אדם
אני עושה חוץ ממה שעשו זקני בתירה לזקני דשרון
גרימיון מנשיאותא ואנא מוהיבנא ליה לעיל מינאי
רש גלותא לכהא אגא מוהיבנא ליה לעיל מינאי
דהוא משבט יהודה ואנא משבט בנימין, הוא מן
רברביא דיהודה מן דוכריא ואנא מן רקתא מנוקבתא
חד זמן עייל רבי חייה רבה לגביה א"ל הא רב הונא
לבר נתרכמו פניו של רבי א"ל ארונו בא א"ל רבי
לרבי חייה פוק חזי מן בעי לך לבר דק ולא אשכח בר
נש וידע רבי חייה דכעס עליה רבי ונהג נויפוחא
בנפשיה תלתין יומין א"ל יוסי בר בון בהלין תלתין
יומין י"ף בר מיניה כל גלילא דאורייתא. אחר רב
הונא נתמנה בבבל מר בר עוקבא. כשהיו לומדים
ישב מר בר עוקבא לפני שמואל בארבע אמות שלו
וכשהיה יושב ברין ישב שמואל לפני מר עוקבא
בארבע אמות שלו. ואמרין בשבת א"ל שמואל לרב
הונא שנא רישך בקריי ורישא דרישך בהמימי,
הא מר עוקבא ובית דינו קיים וכתוב בהו כה אמר
ה' דינ לבקר משפט.

ובימי רבי יוד רב לבבל בשנת תק"ל למלכות יון
דרגילנא בית שנת שלשת אלפים ותתקע"ט ליצירה,
והיה כאן רבי שילא ראש החכמים אחרי רבי, והיה
ראש החכמים נקרא ריש סורא. דאמרין רב
איקלע לאתריה דרבי שילא קם עליה באמורא. אחרי
מות רבי שילא היו כאן רב ושמואל, והושיב רב
את שמואל לפניו, ולא רצה רב להיות לראש עליו
ולהושיב את שמואל לפניו, גם לא רצה שמואל
להיות לראש עליו ולהושיב את רב לפניו כי רב היה
זקן יותר משמואל, כדהיא דאמרין בגמרא דמורבה
רב ושמואל ורב אסי אקלעו לבי שבוע הבן ואמרי לה
לבי ישוע הבן רב לא עייל קמיה דשמואל ושמואל
לא עייל מקמיה דרב ורב אסי לא עייל מקמיה דרב
אמרי מאן נטרזח וכו'. על כן הניח רב לשמואל
בנהרדעא שהוא מקומו והוא מקום תורה, והוא
התרחק למקום שלא היה בו תורה והוא סורא
הנקראת מתא מחסאי, ושם היו בני ישראל לרב,
ואפילו אסור ודיתר לא היו יודעים. ואמר רב פה
אשב כדי שתהא תורה במקום הזה, כהיא מעשה
דמפורשת ב'פ' כל הבשר רב בקעה מצא וגדר בה
גדר וכי איקלע לשלשמש שנה והורה אותם בסורא
אסור כהל (ק"ו א). ונקרא אנליהם ריש סורא,
דקאמר ליה רבי יוחנן לאיסי בן יתודה (א) מאן ריש
סורא בבבל א"ל אבא אריכא, והתקיים בו החלום
שראה רבי חנינא דוקפיה התם בבבל (ב) כי היכי

(א) בר"ק כתיב לאיסי בר חיי. (ב) נבמרא דין דוקפיה
ברקלא, ס' שחלאיתו בחילין דקלים.

להוכירו ולומר כי רב הונא בר חייה והוא בעצמו מזכיר זאת המימרא למטה .
 וכשמת [רב הונא בר חייה] ונצטרך הדבר שיחא רבה לראש קבל עליו הראשות כדי שלא תחגבל תורה בשיבת פומבדיתא כי רוב הדוכמים בישראל היו שם ומלך רבה שהוא רבה בר נחמני בשומבדיתא ורבין שם תורה הרבה . וימת בימי הגזרה שיצאה על התורה . כי הלשינו עליו לאמר שהוא מבטל שנים עשר אלף איש ירה אחד בקיץ וירח אחד בסתו שהן תרי ירחי דכלה אדר ואילול . וינס מן פרסתקא לאגמא וימת שם . ונפלה אגרת מן השמים בשם פומבדיתא לאמר כי רבה בר נחמני נתבקש בשיבת של מעלה וכל המעשה כולה כמו שמפורש בנמרא דמשיעא (פא א) . ובשנים האלו שהיה רבה בר נחמני בפומבדיתא היה רבה בר רב הונא (בר"ק חייה) מרבין תורה בסורא . ואחרי רבה בר נחמני מלך רב יוסף בפומבדיתא שתי שנים ומחצה ומת בשנת תרל"ד . ואחרי מלך אביי שתי שנים עשרה שנה ומת בשנת תרמ"ש . וכן היה מפורש בגמין האי שיפרא הוה מעיקרא כי רב יהודה ולבסוף כי רבה ולבסוף כי רב יוסף ולבסוף כי אביי (ס"א) כלומר כי כל אלה היו ראשי ישיבות . ושיפרא היא קופא דהכמי הישיבה דמאי דאתי להן מיראל מותבי בגוה כדתנן בשקלים שלש עשרה שופרות היו במקדש וכתבו עליהן תקלין חדתן ותקלין עתיקין (פ' ר) . ואחרי אביי מלך רבא במחוזא דמן פומבדיתא היה . כדמפרש בגיטות בר היא מפרש הלמין הוה וכו' (ג א) עד דנח נפשיה דאביי ואתיא מתיבתא לקמך ורבנן דכולי עלמא איכנפו לקמיה . ואף כי משמת רב חסדא לא היה נאמן בסורא עם כל זה היתה משלת רבה גדולה יותר והיה שליט רב . ונתקיים בו ברכת יוסף כראמיון בפרק הוציאו לו רבא כד הוה אפשר מבי רב יוסף מסני ואיל לאחוריה ומנקה להו לרעייה ומתוסן אסקתא רבי רב יוסף דמא , אתא ואמר ליה לרב יוסף אמר ליה יהא רעוא דיתרום רישך אכולא כרמא (ג א) . וכל שני מלכות רבא היו ארבע עשרה שנה וימת בשנת הרס"ג . בכל השני האלו של רבא לא היתה אלא ישיבה אחת ואחרי מות רבא נתחלקו לשתי ישיבות , רב נחמן בר יצחק בפומבדיתא ארבע שנים ומת בשנת תרס"ו . ורב פפא שהיה גרוש קרוב לסורא חשע עשר (בר"ק תרי"י) שנים ומת בשנת תרס"ו . ואחרי רב נחמן בר יצחק מלכו בפומבדיתא כמה נאונים , רב חמא בנהרדעא ומת בשנ' תרס"ה והיינו דאמרינן בפ' כל הנשבעין ההוא דיינא דעביד

איתעקרו מפרקיה דרב הונא אמר רב אחא בר יעקב שתין סבי הוינן וכלהו אייעקרו מפרקיה דרב הונא לבר מינאי דאימימי בנפשאיי החכמה תחיה בעליה . ובמי רב הונא מת ר' יוחנן בארץ ישראל . ואמרינן כי שמונים שנה מלך ר' יוחנן בא"י אחר רבי חנינא שהיה אחרי ר' אפס שהיה אחרי רבינו הקדוש כדמפורש בפרק הנושא (ק"ג ב) . ובשנת תק"ץ מת ר' יוחנן ור' אלעזר בשנה אחת ומלך ר' אמי , וגבר רב הונא יותר כי היה מן הנשיאים , ומלך ר' אמי ור' יהודה מוסיבדיתא ותלמידו לפניו ויבוא לראות את רב הונא לפרקים . ורב נחמן בשלחי ובמחוזא עם חכמי נהרדעא . ולא מצינו שבא בו נחמן לפני רב הונא אלא כבני ווגא היו . כי בכמה מקומות אמר רב נחמן הונא חברין מוקים לה במילא א) אחרי , ובית מדרשו של רב הונא היה קרוב למחא מחסאי ורב חסדא היה חבר לרב הונא ובסורא היה . וביומת רב הונא בנה רב חסדא בית רב בשנת תר"ח , ומת רב הונא בשנת תר"ח והעלו את ארונו לארץ ישראל כמו שמפורש באלו מנלחין במועד קטן אך העניא רב את ארונו בקבר ר' חייה . ואמרינן שם האי דלא מענשי דבי ריש גלותא משום דוקף ארונו דרב הונא . ויהי רב יהודה אחריו שתי שנים . וכל ההכמים באו לפניו לפומבדיתא . ואחרי רב יהודה שמת בשנת תר"ח מלך רב חסדא בסורא עשר שנים ומת בשנת תר"ח ורבה ורב יוסף שהיו בפומבדיתא אחרי רב יהודה היה כל אחד ואחד ואמר להבירו מלך אתה . ולא קבלו עליהם רבנות להיות לראש כמפורש בסוף מס' הוריות ובסוף מס' ברכות דרבה ורב יוסף איצטריכא להו שעתא . דשלחו מתם רב יוסף קרי דהוא סיני החל צריכין למרי דמייא ואשילו הכי לא קבל עליו רב יוסף דאמרי כלדאי לאמיה דמלך רב יוסף תרחין שנין ופלגא מלך רבה כ"ב שנים ואחרי מלך רב יוסף שתי שנים ומחצה וכיון שכל אחד ואחד היה מדהה להבירו קם רבה מלפניהם והלך אצל רב חסדא לסורא לרעה שנים . ובסוף ימי רב חסדא כשראה רבה דצריכא ליה שעתא בפומבדיתא ב) קבל הראשות על עצמו ומלך כ"ב שנים ומת בשנת תרל"א . ושמוענו מרבנן דילגא כי באלה השני אחרי רב יהודה שלא קבל הראשות מלך רב הונא בר חייה בפומבדיתא והיה לו שם בית מדרש גדול .

(א) בר"ק בשלא . (ב) בר"ק דאצטריכא ליה שלחא טובא .

אצלם לבית משתיחם. אמנם באמצע ימי ישמע-
אילים בימי דוד בן נאי (ב"ב"ג פ' יהודה הנשיא) ירד
כח ממשלתם מאת המלכות ולא הלכו עוד ראשי
עדה פומבדיתא אחרים. אכן כאשר כהרו להם
הנשיאים לעשות רגל בשומבדיתא הלכו לשם וקבעו
אותו. והיום לא נשאר מכל בית הנשיאים אף יונק
אחד או רבנן א). ונהג רב אשי השררה בשיבתו
קרוב לששים שנה. והיונו דאמר בפ' מי שמת
במהדורא קמא דרב אשי אמר לן הכי ובמהדורא
בתרא דרב אשי אמר לן נאנפא אחרי. כי כן תקנו
החכמים ללמוד בכל שנה ושנה שתי מסכתות הן
חסר והן יתר. כדי לגמור כל התלמוד בשלשים
שנה. וכיון דרב אשי מלך קרוב לששים שנה ע"כ
היו שתי המהדורות האלה. והוא מת בשנת
תשל"ח. ומלך אחריו במתא מחסיא רב ימר ומת
בשנת תשמ"ג. ואחריו רב אידי בר אבין וימת
בשנת תשמ"ג. ואחריו רב נחמן בר רב הונא ומת
בשנת תשמ"ו. ואו נגורה גזרה מאת יודגדו לבטל
שבת. ומלך במחסיא רב מביימי דהוא מור בר רב
אשי ומת בשנת תשע"ט במוצאי יום הכפורים.
ואחריו רבה תוספאה ומת בשנת תשפ"א (בב"ב
תש"ה). ורביעי בשבת שהוא י"ג בכסלו שנת
תת"א מת רבנא אבינא בריה דרב הונא דהוא
רבינא דהוא סוף הוראה.

ובאלו השנים מלכו בשומבדיתא רב גביהא מבי-
כתול ומת בשנת תשמ"ד (?) ואחריו פרסם מפוסם
ברייתא ומת בשנת תשנ"ד, ורב רחומי ריש מחלפין
רחומאי ומת תשנ"ו בעד השכמו מגורת יודגדו
קיימת. ואחריו מלך רב סמא בריה דרבא. ושמענו
מן הראשונים גם ראינו כתוב בספרי זכרונותיהם כי
בימי רב סמא הזה ובימי מור בר רב אשי בקשו
רחמים ויבלע הנין ליודגדו המלך בחדר משכבו
ונתבטלה הגזרה. ובימי רב סמא הוה בכשע במבת
בשנת תשפ"א נמסרו רבנא אמימר בר ינוקא והונא
מור בר רב אשי ראש הגולה ומשרשיא בר פקדו.
ובשמונה עשר לחדש ההוא נהרגו הונא מרי בר
מור וזוטרא נשיא ומשרשיא. ובאדר בשנה ההיא
נהרגו רבנא אמימר בר מור ינוקא. ובשנת תשס"ה
(בב"ב תש"א) שמת בה רבה תוספאה נמסרו כל
בית הכנסת בבבל והיבולו ילידי בני יהודה לאמגושי.
ובשנת תשפ"ו מת רב סמא בריה דרבא. ואחריו
מלך רב יוסי ובימיו סוף הזורא ונגמר התלמוד.
ורוב רבנן סבוראי מתו בשנים מעטים כי כן ספרו
לנו הנאונים בספרי זכרונותיהם דבגרי הימים. בש'
תתמ"ו מת רבנא סמא בריה דרבנא יחוראי בסוין.

א) בר"ק לא אשתיר... אלא חד יתיק.

כר' אלעזר הוה ההוא צורבא מרבנן החם אמר
אנא מייחתינא אגרתא ממערבא דלית הלכתא כרבי
אלעזר אתא לקמיה דרב המא וא"ל דיינא דעביד כר'
אלעזר עביד (מ"ב). ואחריו מלך רב נדיד בשם
ברייתא ומת בשנת תרצ"ו. ואחריו מלך רב דימי
מגהרדעא ומת בשנת תרצ"ט. ואחריו מלך פרסם
ומת בשנת תש"ו. ואחריו רב כהנא ומת בשנת
תשכ"ה (בש"ז תשכ"ב). ואחריו מר זוטרא ומת
תשכ"ו. ובו ביום היתה זועה גדולה בעולם ונודעה
הארץ. ואחריו מלך רב אחא בריה דרבא (בש"ז
דיבואה) וימת בשנת תש"ז. ובכל השנים האלו
אחרי רב פפא היה רב אשי נאון בסורא ובא למתא
מחסיא והרס את בית הכנסת דבי רב ובנה אותה
שוב כדאמרינן בהשוחפין (ג) ועשה כמה תקנו'
מזובות וקבע להם וגלים ותעניות שלא היו אלא
לראשי גלויות ובגהרדעא תקן רגל דראש הגולה מפני
שהיה מופלג ותורתו וגדולתו רבה מאד.

והוא בר נתן שהיה ראש גולה באלו הימים
ומרימור בר זוטרא שהיה אחריו היו שומעין לרב
אשי ועשו רגליהם במתא מחסיא דאמרינן בנשפין
אמר רב אחא בריה דרבא אף אני נאמר מימות רבי
עד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד.
והא הוה הונא בר נתן שאני הונא בר נתן דמיקף
הוה כיון לרב אשי (כ"ט א). וכיון שתקנו רגלי
דרשי גלותא במתא מחסיא והצטרכו ראשי פוס
ברייתא לילך לשם בשבת לך כי בשבת ההוא היה
הרגל של ראש הגולה וקבעו רוב ראשי הגולה ללכת
שם. וכל מה שספק רב אשי לא נתבטל אחר כך
כמו שנתבטל בימי רב יהודה ורבה ורב יוסף
ואבבי ורבי י' כי לא היתה או כי אם ישיבה אחת
בפומבדיתא. ואחר רב אשי היו שתי ישיבות. והוה
שאמר רב אשי במסכת שבת אמא עבדי לה למתא
מחסיא דלא אהרבה (י"א א). ובכל שנה ושנה
כשהיה ראש הגולה במתא מחסיא שנקבע הרגל
בבי רב באו אצלו ראשי העיר וחכמי פומבדיתא.
וכן התנהג המנהג הזה עד כמו מאתיים שנה מן
היום. מפני שהיה לראשי הגולה יד רמה ושלטון
רב בימי הפרסיים ובימי הישמעאליים אשר קנו לעצמם
ראשי הגולה ברמים יקרים. והיו בתוכם אשר רדפו
את החכמים הרבה והצירו להם מאד. אמנם
אבות דילנא עזבו כל אלה ארצות הנשיאות העקלקלו'
והלכו עם החכמים בישיבה לבקש עונה ושפלות
ונמיכות. ולא [להתפאר ולומר] כי מגני בוסתנאי
אנחנו אלא כבר לפני זה היו עולים וקנינו עם
החכמי בישיבה. וכיון שהיה השלטון ביד הנשיאי'
על כן לא היו יכולים ראשי העם לחדול מללכת

חתנו שהיה מתחתן ברביית נשיאה, הוא החזיק במשלתו על חכמי הישיבה ובדחו מהם לסורא עד יום מות מר רב ינאי ושבו אז לשיבותיהם. ואחריו מלך מר רב יהודה. ואחריו מלך מר רב יוסף דהוה ידוע כבר כותנאי (ב"ק בכל כותנאי) בשנת אלף וחמשים. ואחריו מלך מר רב שמואל בר רב מר בשנת אלף ונ"ט. ואחריו מלך מר רב נטריו כהנא בר מר רב אמונה והוא היה מן בגדאד. ומן התורה ברא. ובימיו עלה רב אחא משבחה לארץ ישראל כי מר רב נטריו היה משרתו וכאשר הנהיגו הנשיא עליו עלה לשם. ואחריו מלך מר רב אברהם כהנא. ואחריו מלך מר רב דודאי בר מר רב נחמן בשנת אלף וע"ב והוא אחוה דמר רב יהודאי נאן. ואחריו מלך רב חנניה בר רב מרשריא בשנת אלף וע"ה. ואחריו מלך מר רב מלכא בר מר רב אחא בשנת אלף ופ"ב. והוא הוריד לרב נטרונאי בר חביבאי נשיא בן זבנאי במהלוקת על זכאי בר מר רב אחונאי שהיה נשיא לפני זה כמה שנים. ונקדלו שתי ישיבות עם זכאי הנשיא והעבירו לנטרונאי. ואפשר מר רב מלכא לכן עדן ורב נטרונאי נשיא הלך למערבא. ואחר רב מלכא מר רב רבא (בב"ס אבא) הורנו בריה דרב דודאי וקננו בשנת אלף ופ"ד. ואחריו מלך מר רב שמואל (בב"ס שטיי) ולא האריך. ואחריו מלך מר רב חנינאי גאון כהנא בי מר רב אברהם גאון בשנת אלף וע"ג. והעבירו הנשיא וקם במקומו מר רב הונא ומר רב הלוי בר מר רב יצחק בשנת אלף וע"ו. ובימיו תקנו לגבות כתובת אשה ובעל חוב מיתומים אפילו ממסלמין. ואחריו בשנת צ"ט מלך מר רב מנשה בר מר רב יוסף וגובאה היה מבני עקיבה (בב"ס עיקבא). אמנם כל מספר הגאונים שהיו במתא מסויא עד שנת אלף לא ידענו לסדרם כלם על נכון. והיו בתוכם גם כן תופנתא ונטורתא (בב"ס נסאבארא ונטורתא) דנשיאים שהעבירום והושיבום. ומה שברור לנו כבר כתבנוהו, אבל משנת אלף ואילך ידענו אותם היטב. ובאלו מאה השנית אחרי שנת האלף אשר פרטנו אותם היו הגאונים שملכו בשומבדיתא. ובסורא מלכו הגאונים האלה: מר רב חנינאי (בב"ס חנניה) מנהר סקד י"ח שנים. אחרי מר רב שמואל י"ח שנים, ומשיבתנו של שומבדיתא ומבני בניו של אמימר היה. ואביו של מר שמואל זה היה בנו של מר רב רבא (בב"ס רבא) גאון שכתבנו שהיה גאון שומבדיתא. ועמו היה

(ב) בב"ס לא מוכרז שנת הצידיה.

ואמרו דריינא דבנא הוה. ובאחד בשנת שהוא ארבע לחדש אדר בשנת תתי"ז מת רב אחאי (בב"ס אהו) בר רב הונא. ובניין דשנה ההיא מת רב נחומי ויש מהלפין רב נחומאי. ובשנת תתי"ז (בב"ס תתי"ח) נכסלו מת רב שמואל בר יהודה דמן שומבדיתא. ובאדר מת רבינא בר אמוציא (בב"ס איפצא), ובשנת תתי"ט מת רב הונא ריש גלותא. ובשנת תתכ"ב ביה"כ היה אבל גדול כי בו ביום מת רב אחאי בריה דרבה בר אבהו א). ובשנת תתכ"ו מתו רב חננא ומר זוטרא בני רב חנינא ונשאר רבה ויסי (בב"ק יוסף) גאון בישיבות כמה שנים. ואחריו כן רב עינא בסורא ורב סימונא בשומבדיתא. ואחריו כן רב רבאי מרוב ומשיבה שלנו היה ואמרו כי היה גאון. והיו אז ימי שמד וצרות בסוף מלכות הפרסי' ולא היו יכולי' לקבוע תלמודם ובאו לישיבה ונהגו מנהג גאונ' עד אחרי כמה שנים שבאו רבנן דילנא משומבדיתא לסביבות נהרדעא למינה דפרוה שאבור, ואלו הגאונים שהיו במדינה שלנו בפום בדיתא אחרי הדברים האלה בסוף מלכות פרסים משנת ת"ש שנה מלך מר הזן מאשקיא, ואחריו מלך מר רב מר זקננו בריה דמר רב דימי הורינו (בב"ק סורנו) ובית מדרשו נודע בפרוה שאבור עד היום נקרא בי רב מרי. ובימיו מלך בסורא רב מר בר רב הונא בשנת תתק"ב (בב"ק תתק"ב). ואחריו הורינו רב מרי גאון מלך נהרדעא מר רב חנינאי (בב"ס חנינא) מן בי גידרא ובימיו יצא מחמד (בב"ס משונע) לעולם, שנת ארבע אלפים ושנ"ד ליצירה ב). ואמרו כי בעת ההיא היה בסורא רב חנינאי ורב חנא (בב"ס רב חנניה ומר רב חנא) גאון שומבדיתא ומר רב יצחק נאון והוא שהיה בפרוה שאבור עת שכבשה עלי בן אבוטאלב ויצא מר רב יצחק מן פרוה שאבור לקראתו להקבל פניו וקבלו עלי בן אבוטאלב בסגר פנים יפות. ואז היו בפרוה שאבור השעם אלף אש מישוראל. ואחריו מר רב רבא (בב"ק רבא) שחקנו בימיו לתת גש לאלתר לאשה ולאו כשמיעתא דלחתו של רב זבד. ובימיו היה בסורא מר רב חנינאי ואחריו מר רב רבא מר רב בוסאי (בב"ק בוסאי) ובימיו היה נסורא מר רב ששנא הוא שכתב על חומרתא משרשיה בר תחליסא. ואחריו מר רב בוסאי בשומבדיתא מר רב הונא מר בן מר רב יוסף בשנת אלף. ואחריו מר רב חייא ממישן ואחריו מר רב אביה (בב"ק מר רביא). ואחריו מר רב נטרונאי בר מר רב נחמיה ומלך בשנת אלף ושלשים, וירוע בשם רב ינאי

(א) בב"ס רב אחא דאבה.

רב הונא דמתא מחסיא בשעת תקנת הגמ'. וכיון שלא היה או במחסיא מופלג קבלו שלמה בר חסדא ראש הגולה למר רב מר ומינהו במחסיא. וזכנס גדול היה ובניו בשומבדיתא ומורעו נמצאו היום לפנינו בשיבוב, ויש מהם אשר התחתנו עמנו. ואחריו מר רב מרי הכהן מנהר פקד שמונה שנים. ואחריו מר רב אחא חצי שנה, ואחריו מר רב יהודאי בר מר רב נחמן שלש שנים ומחצה ונס הוא מפומבדיתא ולא נמצא בסורא מפלגי בחכמה כמוהו. גם אותו לקח שלמה הנשיא ומינהו להתם ומאור עינים היה. והוא ואחיו היו גאונים בשתי ישיבות בומן אחד ובמיים ההם יצא עין.

[אש"ש כתוב בס' קבלת החסיד דענן זה ושאל בני שרים היו מורע בית דוד ולא שיעדו מן השמים לסמיכה ונעשה וקן ממרא על פי בית דין וחיוק אמונת הקראים].

ואחריו מר רב אחינאי כהנא בר מר רב פפא שמונה שנים, ואחריו מר רב חנינאי כהנא בר מר רב הונא ד' (בר"ק ה') שנים. ואחריו מר רב מרי הלוי בר רב שלש שנים ומחצה. ואחריו מר רב ביבוי הלוי בר מר רבא (בר"ק דב אבא) מנהר פקד (בר"ק מנהר קדה) עשר שנים (בר"ק ומחצה), והוא היה עם מר רב הונא ועם מר רב מנשה נאוני פומבדיתא שכתקנו לגבות לכתובה ובעל חוב מממשלמלין ואלה השלימו מאה שנה. ואחריהם (בר"ק יב"ה"ו) מנאוני פומבדיתא מר רב ישעיה הלוי בר מר רב אבא ומן כלודאי היה עיר הקרובה לבגדאד ומלך בשנת ק"ו. ואחריו מר רב יוסף בר מר רב שלמא משלחי בשנת ק"ט, ואחריו מר רב כהנא גאון בר מר רב חנינאי גאון בשנת קס"ו. ואחריו מר רב איבומאי גאון אחי אביו דמר (בר"ק בריה דרבי) רב אברהם גאון בשנת קכ"א, ואחריו מר רב יוסף בריה דמר רב אבא בשנת קכ"ה ולא היה זה מקומו כי היה מר רב אהרן לפניו שהיה אב בית דין והיה גמיר ועדיף יותר ממנו רק ע"י היום הנהגו למר רב יוסף גאון והיה חסיד גדול ושב מאד, ושנינו כי אליהו ז"ל היה בא אצלו ושב כשיביתו כל הימים, יומא חד אמר ליה לרבנן כד סיב ואשטוף ארוחו ליה לנברא סבא דאתא לגביה ולא חזו ליה רבנן וידעי דאליהו ז"ל היה ואריתו ליה טובא והאי דמרווחין השתא מצד ימין מסופר רישא מההוא מעשה הוא דעברי. ואבי גאון אבי אבינו היה סופר ועומד בכל צורך הישיבה שלו כל ימיו, וביום

מותו היה זקן גדול ונדודעה הארץ, גם מצינו כי היה מצער נפשו מאד על לימודו בנעירתו וברך אותו רבו מר רב שינוי גאון ואמר לו תוכה להנהיג אוימתך, ושתי שנים מלך. וקם אחריו מר רב אברהם בר רב שרירא בשנת קכ"ז ומלך י"ב שנים ואו היה מר רב יוסף בר מר רב חייא לאב בר"ד ובמחלוקת של ריבאל דודו בן יהודה (*) הנשיאים נתכבד מר רב יוסף בגאונות, ולבסוף עשו שלום בינו ובין מר רב אברהם והסכימו כי שניהם ר"ל מר רב יוסף ומר רב אברהם יקראו גאונים, אמנם כאשר הודמנו שניהם למקום אחד למד מר רב אברהם ומר רב יוסף ישב לפניו, ופעם אחד באו לבגדאד ונדמין בבית הכנסת דבר נשלה בכלוא רבתי וכאשר קם השליח צבור והכריז לאמר שמעו ארץ יבנו ראשי הישיבה את המאמר של ישראל כי לא נשמעו כזאת מלפנים, וכאשר חזר ואמר ראשי הישיבה וגם מר רב יוסף נדודע יקם על רגליו ויאמר הנני מסיר הגאונות ממני והזר להיות אב בר"ד וברכו מר רב אברהם לאמר רחמנא ליוכך לילה. [ר"ל השמים יסייעך למעלה הזאת]. ואחריו מר רב אברהם מלך מר רב יוסף דגן בשנת קל"ט שש שנים. ואחריו בשנת קמ"ד מלך מר רב יצחק בר מר רב חייא (בר"ק הנשיא) והורידוהו בשביל מר רב יוסף בר מר רב חייא חכם גדול והוא היה בן דודנו בן בנו של מר רב אבהו זקנו. ומר רב יצחק היה זקן ממנו וכאשר סמכו דוד בן יהודה (בר"ק בן הויא) הנשיא למר רב יצחק קשה למר רב יוסף שהיה דייטא דבבא ובא רב יצחק אליו ואמר לו אל יקשה לך דייטא דבבא כי כרבה ורב יוסף אנחנו, ואמר הנך בטוה כי תחיה ותוכה אחרי וקבלו רב יוסף והתרצה אליו לפני ראש הישיבה ומלך שש שנים. ואחריו בשנת קל"ט מלך רב יוסף דגן בר מר רב רבי שתי שנים. ואחריו בשנת קל"ג מלך מר רב פלמי בר מר רב אבי י"ז שנה, ואחריו בשנת קס"ט מר רב אהא כהנא בר מר רב ששה חדשים. ואחריו היתה מחלוקת שנה ומחצה בין מר רב מנחם גאון בריה דמר רב יוסף גאון בר רב חייא ובחרי החכמים עמו ובין מר רב מתתיה בר מר רב רבי רחמיס אחרים שעמו. וימת מר רב מנחם בשנת קע"א, וחזרו כל ההכמים אחרי בן למר רב מתתיה עשר שנים. ואחריו מר רב רבה (בר"ק אבא) בר מר רב אמי בשנת קל"ט והוא בן א (בר"ק במקום דוד בן יהודה כתיב דודו רוי).

עלה ברעחם לבטל את מתא מחסיא ולהביא את הנשאים בה לפומבדיהא ולבסוף הסכימו לסמך למר רב נתן אלוף אדוי אבינו בן מר רב יהודה גאון אבינו בשם גאונות מחסיא כדי שלא תבטל שמה ובין כך מת, והביא דוד הנשיא את מר רבינו סעדיה גאון בר מר רב יוסף, והוא לא היה מחכמי הישיבה רק ממצרים היה וידוע בפתומי, וסמך אותו בחדש אייר שנת רל"ט והקהיל את כל הנשאים מבניהם של חכמי מחסיא ומן עלולי שסמכו על רבנן דפומבדיהא והושיב ישיבת מתא מחסיא שתי שנים, והירב עם דוד הנשיא וקרא ליאשיהו חתן אחיו של דוד הנשיא להיות ונשיא ולא עלתה בידו, ונדחה יאשיהו לברסאן (בר"ק לביאסן) וקרא דוד הנשיא למחסיא לרב יוסף בן מר יעקב גאון הנודע בבר סמיא בשם גאון ותוא היה רך בשנים ותלמיד קטן היה בערך מר רב סעדיה גאון, ונחנא מר רב סעדיה כמה שנים מפני דוד הנשיא ורב יוסף התנהג בגאונות במחסיא, ולבסוף התרצה עם דוד הנשיא ורב יוסף היה במקומו, כל השנים של מר רב סעדיה היו י"ד (בר"ק תתי סר). וימת מר רב סעדיה אחרי דוד הנשיא בימי גאון אבינו בשנת רנ"ג (בר"ק ר"ג), ונשאר רב יוסף לבדו במתא מחסיא ורפה ידו ולא היה לו פתחון פה אפילו אצל רב אהרן גאון, ועבד לבבל ולמתא מחסיא והלך לשבת במדינת בצרה וימת שם, אחרי כן לא היתה ישיבה עוד במתא מחסיא. ובאלו מאה שנים האחרות מלכו בפומבדיהא הגאונים האלה אחרי רב האי גאון בר מר רב דוד, מר רב קימיו בר מר רב אחי גאון בשנת ר"ח (ר"ח ד) שנים ומחצה. ואחריו מלך מר רב יהודה זקנו שהוא אבי אבינו בר מר רב שמואל ראש כלה בראש שנת ר"ז אחד עשרה שנה ומחצה וימת בארד שנת רכ"ח, והיתה מחלוקה בין חכמי הישיבה, או נקהלו וקראו למר רב מבשר כהנא גאון בר מר רב קימיו גאון. ודוד הנשיא קרא למר רב כהן צדק כהנא בר מר רב יוסף ועמדה המחלוקה עד חדש אלול שנת רל"ט ואז נעשה שלום בין דוד הנשיא ובין מר רב מבשר גאון, וישב רב מבשר גאון וחכמיו לבדם ובחזרי החכמים היו אתו, ומר רב כהן צדק וחכמיו ישבו לבדם. ובשנת רל"ז בכסלו מת רב מבשר גאון ובאו חכמיו למר רב

בנו של מר בן שמואל ששמחו שלמה בר חסדאי ראש הגולה לגאון במתא מחסיא כמו שפירשנו למעלה ומלך שתי שנים ומחצה (א). ואחריו בשנת קפ"ג מר רב צמח גאון בר מר רב פלטי גאון. והוא אבי אמו של גאון אבינו ומלך חשע עשר שנים. ואחריו בשנת ר"א מלך מר רב האי בר מר רב דוד שבע שנים ומחצה. ובאלו המאה שנים עמדו במחסיא גאונים מר רב הילאי בר מר רב מארי חשע שנים, ואחריו מר רב יעקב הכהן בר מר רב מרדכי י"ד שנים (ב). ואחריו מר רב איבומאי אדווי בר מר רב מרדכי שמונה שנים. ואחריו מר רב צדק בר מר רב אשי (בר"ק י"ט) שתי שנים. ואחריו מר רב הילאי בר מר רב הנניה (בר"ק חניא) שלש שנים ומחצה. ואחריו מר רב קימיו בר מר רב אשי שלש שנים ומחצה, והיתה מחלוקה שלא היה מי להסמך עליהם. ואחריו מר רב מרשיא (בר"ק סה) כהנא בר מר רב יעקב עשר שנים ומחצה. ועמדו אז שתי שנים בלא גאון, אחרי כן נסמך מר רב כהן צדק גאון בר מר רב איבומאי גאון עשר שנים ומחצה. ואחריו מר רב שלום (בר"ק רב שר שלום) בר מר רב בועז (ג) עשר שנים. ואחריו מר רב נטרונאי בר מר רב הילאי גאון בר מר רב מארי שמונה (בר"ק י') שנים. ואחריו מר רב עמרם בר ששנא י"ח שנים ולפני זה היה רב עמרם מופלג מכמו ונקרא גאון וירד מפניו ואחריו מלך כמו שפירשנו וימת. ואחריו מר רב נחשון גאון בר מר רב צדק גאון שמונה שנים, ואחריו מר רב צמח בר מר רב חיים אחיו של מר רב נחשון גאון שבע שנים, ואחריו מר רב מלכא חדש אחד ויסקף לנן עדן. וינעו וימתו רוב הוקנים של מתא מחסיא במשך שלשה חדשים, ונסמך אחר כך מר רב האי גאון בן מר רב נחשון גאון עשר שנים. ואחריו מר רב הילא גאון בר מר רב נטרונאי גאון שמונה שנים. ואחריו מר רב שלום בר רב מישאל שבע שנים. ואחריו נהלשה הנהגה הרבה במתא מחסיא ולא נשארו בה חכמים (בר"ק חכמה). ואחריו מינו למר רב יעקב בר רב נטרונאי גאון י"ב (בר"ק ז') שנה. ולא נמצא אחרי זה איש ראוי, וסמך דוד הנשיא את מר רב יוס מבשר כהנא בר מר רב יעקב והוא היה אורג מפני שאו לא היו שם חכמים כל כך ומלך ד' (בר"ק י') שנים. ואחריו

(ג) בר"ק חסר שם ביעו.

(ד) בר"ק בשנת כ"ט חסר סרי שכן ושלמא ובה"ס בחיב בשנת ר"ח ח' שנים ושלמא.

(א) בר"ק חסרה מלה ומחצה, והיא נמצאת בה"ס גם בדרום קיסטנטינאפולי. (ב) המספר האחרון הוא נכספ בדרום קראקא והוא נמצא בה"ס גם בדרום קיסטנטינאפולי.

החכמים ממנו. ואחריו מות רב אהרן בסוף שנת רע"א הורו קצת החכמים להיות עם מר רב נחמיה. ואנחנו וכמה חכמים מאתנו לא התחברנו עמו ולא הלכנו אליו והיינו בעת ההיא אבות ב"ד ולא קבלנו נאונות עד מות מר רב נחמיה. ובשנת רע"ט נסמכנו בנאונות וסמכנו את האיי בננו באבות בית דין משיעור כ' (ב"ק ב) שנים. יהי רצון מלפני הקב"ה שיהן אותנו להפקד עם הכתובים לחיים, ויוכנו להנהיג בית ישראל בדרך אמת כראוי ונכון ויביא למשיח בן דוד במהרה ובנומן קרוב בחיינו ובחייכם ובחיי דכל בית ישראל אמן.

(א) ב"ק ספ"ח ביב"א רבנן ובה"ט בדארא רבא ובוטסה קיסטנטיאפלו ביב"א רבא. וביב"א כי טסה ח"ט מוקנת ופירושי כי קראו לו בשם רב ולא בשם נאן.

כהן צדק וימת בשנת רמ"ז, ואחריו מלך מר רב צמח גאון בר מר רב בפני שתי שנים ומחצה וימת בראש שנת רמ"ט. ובשנת דשנה היה מלך רב חזניה גאון אביו בן מר רב יהודה גאון חמש שנים ומחצה וימת בשנת רנ"ד. ואחריו נסמך מר רב אהרן בר מר רב יוסף הכהן והוא לא היה מבני החכמים רק מאנשים סתומים היה, ומר רב מבשר סמכו בדור רב (א) בישיבה ולא מפני שהיה ראוי לנאונות אחר אביו הגאון רק שהיה מקום למר רב עמרם אחי אביו ראש כלה וקצף עליו מר רב אהרן והוא היה הזק מאד וירא מפניו מר רב עמרם והלך לו, ואחר זמן התחוק עליו מר רב נחמיה בר מר רב כהן צדק אחרי שישב לפניו. ומר רב אהרן היה עדיף ממנו ולא פשו

הערה מאת החכם ר' דוב גאלדבערג.

פסוק הנבואה הוא על ידי סדר עולם שכתב [בפרק ל'] והצפור השעיר מלך יין וכולי הוא אלכסנדרוס מוקדון שמוך י"ב שנה עד כאן היו הנביאים מתנבאים ברוח הקודש מיכן ואילך הם אונק ושמע דברי חכמים שנאמר כי נעים כי תשמרם בבטחך וכולי וכן כתב רבינו אבהים בר חייה הספרי בספר העבור [דפוס לונדון שנת תר"ח] בשער ד' צד 99 כתב שם ואומר כי מנין שטרות אשר הוא תהלת מלכות אלכסנדרוס מוקדון הוא התימת החזק אשר נחתם בימי בני נזריה ומלאמי אחר ארבעים שנה מבנין בית שני והוא ראשית ימי אנשי נכסת הנדולה היא שנת נ' אלפים וארבע מאות וחמשים לבריאת עולם למנין אשר אנו חושבים עליו לבר"ד ע"ל. בסכ"א אשר בפרס קבוץ הישן נומר 270 נקרא מביא התלמוד הברו רבינו יוסף בן רבינו יעקב הדיין ברצלוני ז"ל [אשר לדעת חכם אחד הוא רבינו יוסף עקנין תלמיד הרמבם] אמר שמואל בן חפני הכהן ז"ל בספר הנודע שמו פ"א מספר בו כיצד ירו חכמי המשנה ואמר שרב הלך לבבל בחיי רבי וברשותו שנת תק"ל לשטרות עכ"ל. וכן מציד הספר יוחסין צד 83 וצד 198 בשם רבינו שמואל בן חפני וכתב שם צד 83 ובעל הכוור סמך על רב שמואל בן חפני כי בשנת תק"ל לשטרות שנת ק"ץ

רבינו נסים בן רבינו יעקב גאון בעיר קרוואן כתב בספרו המפתח [דפוס ויין שנת תר"ז] ד"ב ע"ב ולא סרה האומה מזה המנהג עד מימות משה ועד אחר החרבן בית שני בק"נ שנה בימי ר' יהודה הנשיא אשר נקרא רבי ורבינו הקדוש כאשר נאמר בתלמוד ירושלמי סנהדרין פ' הנהקן הלכה ג' אמר ר' אבהו הוא רבי הוא ר' יהודה הנשיא הוא רבינו הקדוש והוא מורע הלל הזקן והיה בימי אנטונינוס מלך אדום והיה אצלו במעלה גדולה ובשררה יתירה כאשר אבאר מקצת מה שאמצא לו בספר סדר מקבלי התורה אשר אני עתיד לחברו בעזרת שדי, ובדף ג' ע"א שם כתב כזה והיתה יירדתו [ר"ל של רב] לבבל בשנת ת"ק שנה לפסוק הנבואה אשר הוא תהלת אלכסנדר כי אלכסנדר היתה תהלת מלכותו [איהו ט"ס יש בכאן] וכבר הלך מיישוב בית שני ש"ס [ר"ל החרבן היה בשנת ש"ס לחשבון אלכסנדר שהוא חשבון שטרות כי הוא מבורא בס"ע פרק ל' ובע"ז ד"ט] וק"נ שנה אחר החרבן הנ"ל תק"ל שנה ובאותו הזמן נכתבה המשנה כאשר הקדמנו עכ"ל והנה אנחנו רואים שמה בתחלה והיתה יירדתו לבבל בשנת ת"ק שהוא ט"ס וצ"ל בשנת תק"ל כאשר כתב בפירוש בסוף דבריו *

ומה שקרא רבינו נסים לתהלת חשבון שטרות

מקבלי התורה והוא זה הספר שראוהו רבינו המאירי והכל על דאברין].

רבינו שמשון מקינון בספר כריתות [דפוס וירונא שנת ת"ז] צד נ"ח ע"ב כתב רב ושמואל רבי יוחנן קבלו מר' חייא בשנת תק"ל לפרש שמורות עכ"ל.

החכם הגדול רבי סעדיה אבן דנון מארץ אפריקי שכתב ספר על חשבון הדורות בשנת אלף והשפ"ד לשמורות ביום ב' בשבת י"א להורש סיון המכובד [היא שנת ה' אלפים רל"ג ליצירה וסיון שנתה היתה הש"ג מעוברת ור"ח סיון היה או' בשבוע (ולא כמו שנדפס בס' המדה נגוזה קאניגסבערג שנת ובהר"ת צד 18 שורה ו' מלמטה הוא ד"א רל"ב לב"ע) שיש כאן שני סעיות אחד סעית הדפוס ואחד סעית בחשבון] וכתב שם צד 25 ובשנת ג' תתקמ"ט ליצירה שהיא שנת ת"ק לשמורות חבר רבינו הקדוש את המשנה והיא אח"כ שלשים שנה ונפטר שנת ג' תתקע"ט וכולי וסמוך לסעית רבינו הקדוש ירד רב לבבל עכ"ל.

לחרבן בית המקדש שני היה חבור המשנה עכ"ל.

[הערה אני הכותב ראיתי בספר השרשים כ"י לר' יונה בן גנח בלשון ערבי בשרש ד ר ש הביא גם הוא את ס' מכוא התלמוד לר' שמואל בן חפני ואולי זה הוא בעצמו ס' מכוא התלמוד לר' שמואל הנגיד שנדפס בגמרא ברכות שלפנינו וידוע שאין לנו מכוא התלמוד הזה בשלימות ואולי בטעות נכדוהו לר' שמואל הנגיד תחת ר' שמואל בן חפני הכהן שהיה הותנו של רב האי גאון].

רבינו מנחם המאירי שכתב ספריו בשנת ס"ד אלף הששי כתב בהקדמת פירושו למסכת אבות [דפוס ווין הר"ר] צד פ"ו ע"ב ות"ל ובסדר הקבלה של רבינו נסים מצינו שדירת רב לבבל היתה בשנת תק"ל לשמורות שהוא ק"ץ לאחר החרבן שהרי ש"פ שנה קודם החרבן מתחיל מיין השמורות למלות היונים עכ"ל. [הערה אנהנו רואים שרבינו נסים קיים בהפחתו שאמר בהקדמת ספר המפתח שלו שהבאתי למעלה שיכתוב סדר

אגרת ר' אברהם פריצול בענין עשרת השבטים.

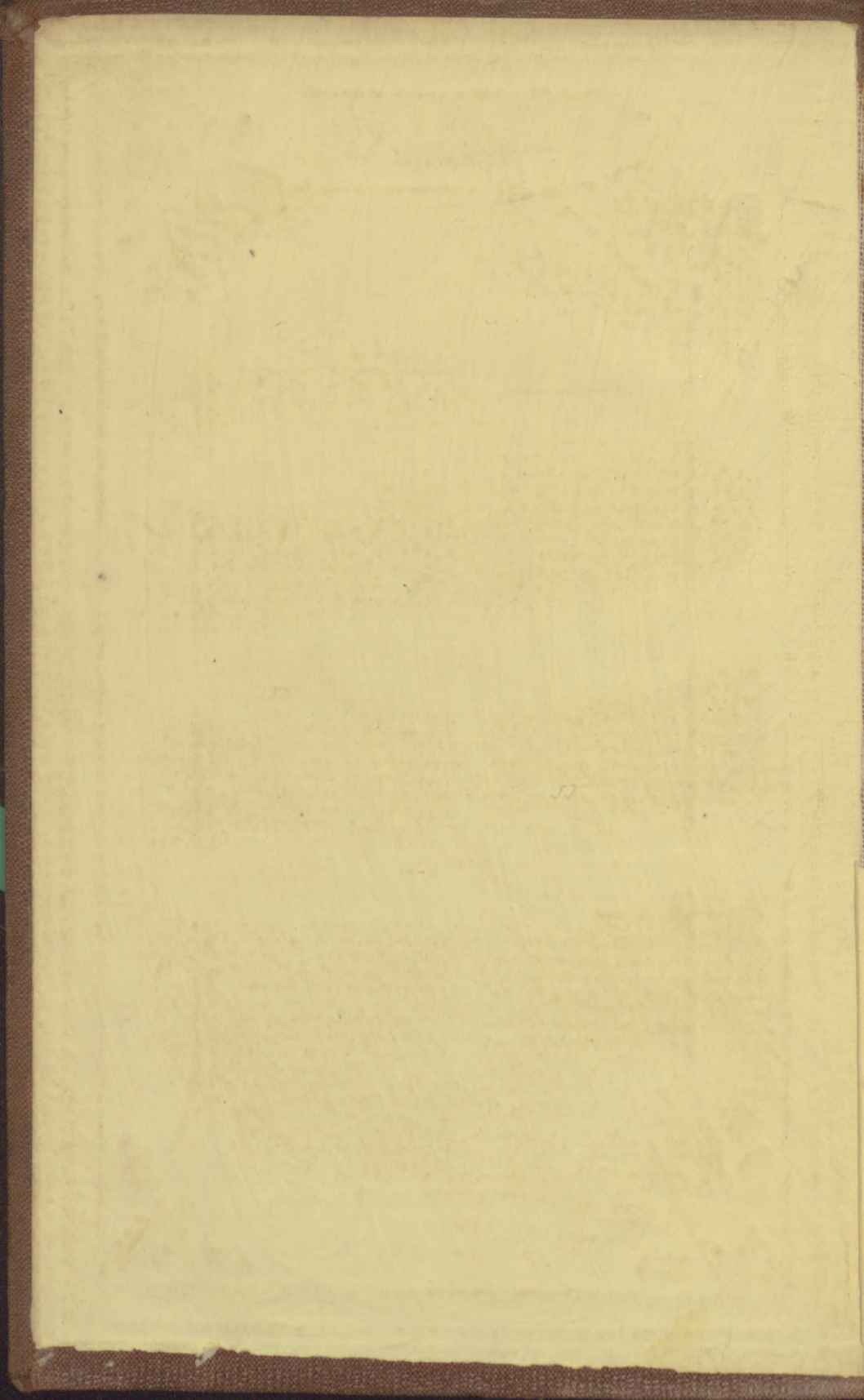
זה המשה וארבעים שנה ז"ל. וזה כי היהודי הזה מנת שני השבטים לפי הנשמע מדבריו שאמר שהוא מן העומדים מיושבים במדברות ההם בבני הרכבים באהלים ומצבו במדבר חבור באשיאה מא"ורי ולמטה מהם והלאה תשלום כל העשרה שבטים והם סמוך למדברות ללכת לאמיק"ה וגד"א אשר על ים סוף ולהם ולכולם יש מלכים ושרים ועמים רבים כחול אשר על שפת הים. ומוצא הבשמים והשלם והסמים הפשוטים נקראו בלשון לועז שימס' ליצי וכל מוב הנמצאות בידם כאשר נכתוב עוד במקומו. האמנם בין שני הכתות מהיהודים האלה יש ביניהם מן הישמעאלים אומה חוקה ותקפה ועם מלכים רבים להם ויוקו לנת מהיהודים האלה ולא ינחיתם לעבור ולהתקרב זה אל זה. לפי שכבר זה ימים רבים ושנים שהיו מתרחבים ובאים להתקרב זה אל זה ולא עלה לידם וסוף דבריו בזה ויהי מה כי יהיו דבריו נאמנים או לא, די בגלותנו היום הזה ובגלותהנו אשר נתמאת למלכים ושדים וסרנים בחוצות רומי אשר עדיין יש מציאות לשבטי ישראל הרבים מאד ומלכים רבים להם וכו'; עוד כתב סוף פס"ו ז"ל. ושם בקא"ליקוט הוא מוצא כנס הבשמים הבאים מרחוק ממקומות

חדשות אני מניד אשר מצאתי בספר ארזות עולם שהעתיק וחבר הרב רבי אברהם פריצול הוא בעל פי' אוב. ראיתי לחברו לספר יוחסין לחבוש ולהיות לב נדכאי גלות המר והגמור והארך הזה אשר בעו"ה זה אלף תק"ב שנה. אשר מנגדי תורתנו הקדושה ואריבנו ילענו לנו לומר כבר אברה תקותנו נגורנו לנו. ואין לנו עוד נביא ולא אתנו יודע עי' מה. ברוב עם הדרת מלך ובאפס לאום פחתת רון. והנה בעו"ה נשארונו מעט מהרהב אין מלך ואין שר וגו'. וגם כי נועק ונשוע יש ויש לנו אהינו גואלינו עשרת השבטים ושם מלך ושרים ועם ועם וכו'. והרי לפניכם מלכים ב' קטשול י"ה וינחם בחלה וחבור נהר גון. וערי מדי וגו' אז יוסיפו סרה. פיומו יפתחו בנאות יביעו ידברו עתק יכטרו צרימו לומר הוציאו לשק ירחיק עריו וכו'.

כתב פ"ט מספר הנ"ל ז"ל. ומלות פיריקא הגדול והנפלא ארין מדברות וישרים גדולים ובשמים ויחיות ועשות זרות עם ב' גלילות היורדין לצפון הנקרא סיק'פניאה איסמ"רה בתוך משך הרים רבים וארוכים ויהודים נסגרים שם לדעת הכותבים. עוד כתב בפ"ד מספרו הנ"ל כאשר דבר על ענייני דוד ראובני שבא בומוני ובימינו

אחרות ומאי הים אשר סביב בים הגדול ההוא אשר לפי הנמצא כתוב בספרי המלחים ההם יש יותר מאלף ות"ק אים ויש שם גם כן יהודים רבים באיים ההם בקצתם. עוד כתב בשכ"ד ז"ל. אמנם לבאר פרשות הראשיות אשר על שפת הים הדרו וים אוקיינוס הזה ואשר למעלה מהם ביבשה היא האינדיאה הגדולה נצטרך לחזור בראשונה כסדר הזה ונאמר כי אחר מעבר הג' אלפ' הנזכר ילכו ויגיעו ליבשת מהות גליל לאמיק"ה אשר קרוב לים הדרו. ואם ירצו לעלות בגליל הזה העליון אשר ביבשה הזאת שם ימצאו מדרבות גדולות וגם ישובים מהיהודים היושבים על נהר גאנ"ים הוא נהר גוון כאשר כבר כתבתי על זה וכמו שנתבאר לנוצרים. וכן כתוב בספרים החדשים כי בגלילות האלה אשר למעלה מגבולות לאמ"ק וכן למעלה ממדרבות קליק"ו נמצאו שם יהודים רבים לאין מספר ומלכות מלכים רבים להם ונגדלים ודחוקים אלה מאלה היינו בין היהודי אשר למעלה מן לאמ"ק ובין היהודי למעלה על קאליק"ו כי יש מהלך רב ביניהם. אולם בין האיים אשר בתוך ים הדרו אין קצה למספרם ולהם בים וביבשה עושר הרב ובשמים ואם יאמרו מכותה הנוצרים האלה במכתביהם כי אם יש במקומות רבים כאלה היהודים שהישמעאלים והשחורים האים יצערו אותם ויבוסם וירפסם, מכל מקום די לומר שיש ליהודים להם מציאות בודאי בעושר וכבוד ומלוכה ומציאות דברים ובשמים יקרים וחשובים בדם. וכן כתב החכם הנוצרי החוקר בספר עולם חדש נרפס זה ימים רבים בוויניציאה. ואם כי יעלימו כל אלה. וכן כתב בספרו עולם חדש בספר ב' קאפיטול ט' אמר שם שנתגלה להם מציאות יהודים רבים ומלכים גדולים עליהם ומציאות בשמים רבים ורוב הפלפל בדם, ומתחיל הקאפיטול בלשונם סביבות ענייני האינדיאה. וכן נבאר מוצא נהר סמבטיון בגלילות האינדיאה הזאת העליונה בין נהרי גאנ"ים אשר בלשונינו גוון כאמרו ויגל קיזה כו' בתלה ותבור נהר גוון ועיר מדי. והמקומות האלה הם למעלה ביבשה על לאמ"ק ועל קאליק"ו. ונהר סמבטיון למעלה בקליק"ו מוצאו ומסעו בין האינדיאני ההם אל קצת מלכות היהודים ושם המצאו בודאי. ומי שיכפר בה ויסקל עניינו ויהלל בדברי יושר נאמר עליו שיכפור בדברי רז"ל בתלמוד במסכת. שאל פורגוס רפוס לר' עקיבא מה יום מיומים א"ל מאי גבר מנוברין וכי ואחר המשא והמתן והויכוח השיבו נהר

סמבטיון יוכיח וכו'. ואיש שלא יתרצה באלה אומר עליו בני אם לא תתרצה במכתבי הקודש עלה נא וראה מה שכתוב במכתביהם בספריהם ובדפוסיהם ליוסף בן גוריון הגדול להם נקרא יו"ף ב"לא יודיק"ה רז"ל מלחמת היהודים. ושם בחלק שני בספר אחרון קפיטול ל"ה. בשוב סיפוס מן פרס ומן מדי אמר שהלך ומצא את היהודים האלה מעבר לנהר סמבטיון השבות יום אחד מימי השבוע והמתין שבתתו ועבר מעבר לנהר סמבטיון והיהודים ההם כברוהו וקבלוהו בכבוד וקרא שם הנהר סמבטיון. וזה מה שארצה להרר עתה בדרוש הלז מהיהודים ההם ומלכיהם. ועושר הבשמים והדבם וכספם. וגם מנהר סמבטיון אשר הוא הים בגלילות הדרו. רז"ל קצתם מהם על תך יבשת קאליק"ו למעלה מזה כאשר ביארתי היטב בספרי אשר הרתי לויכוח קראתי שמו מן אברהם כשמי ודברי רז"ל הם אמת ודבריהם אמה: וכבר כתב החכם הנוצרי הג' כי מצא יהודים רתים סרחים בקאליק"ו מכל מיני נושם ודברים אחרים והם מן השבטים אשר למעלה מקאליק"ו בין הרי גוון ונהריו ושם למעלה מהם נהר סמבטיון הנקרא המגדיל בין האינדיאני. ועל יבשת גליל לאמ"ק שם מדרג חבור מן הצד האחר היותר קרוב לנו. ובין ג' הכתות האלה מהיהודים אשר מצבם בין הרי גוון ונהריו. ובין היהודים אשר בחבור מתחת ארביאה פליקיש יש ישובים ונלילות רבות ומשוורות מכת הישמעאלים אשר ייקו וימנעו היהודים האלה להדבק יהודי כאשר ביארתי למעלה וכו'. עוד כתב בפרק כ"ה זה לשונו. מצאתי כתוב בספריהם ובפרק ג' מהספר השני מהספר הנקרא עולם חדש כי אליסבונ"ה ראשית ממלכת פורטוגל אל עד קאליק"ו ושם באשיאה בתחלת הדרו יש ג' אלפים ות"ח פרסאות שהם כמו ט"ו אלף ור' מילין והוא מהלך י"ז חדש לפחות בזמן הגוון ללכת ולשוב וכן בפרק הזה מפרש ואומר שהפרישנ"ואני הוא נמצא למעלה בקאליק"ו ביבשה במדינות העליונה הרחוקות מהים. וזאת ראיח אמתית וידיעה מפורסמת על היהודים הנמצאים שמה קרוב אל פורטוגל גיוא"ני כאשר שמענו כל ימינו מפי הזכורים השחורים אשר באו ובאים כל היום ומגידים בבירור מציאות יהודים רבים אצלם. ואלה הזכורים יש ברומ"ה כת אחת ממספר קרוב לשלשים יושבים בבמה הדישה נחיסדה מחדש לשמם. וכל אלה שמעתי מאנשים חכמים אשר היו בקאליק"ו בשני ימים בשני פעמים והגידו

B
319.

